TERTIVS ET VLTIMVS TOMVS COMMENTARIORVM IN CONSTITVTIONES REGIAS GALLICAS, COMPLECTENS TRIGINTA TRACTAtus descriptos in sequenti pagina, qui absoluunt reliqua, quę duobus alijs præcedentibus Tomis prætermissa fuerant, & omnia ferè quæ studiosus Praxeos ex omnibus constitutionibus desyderare posit,

AVTHORE
D. PETRO REBVFFO
de Montepessulano Iurium Doctore ac Comite, necnon Iuris Pontificij ordinario professore Parisi. & ibidem in supremo Senatu causarum patrono.

Accessit his singularium materiarum locupletissimus Index in gratiam studiosorum per elementa Alphabetica venustè digestus.

VIRTVTI SIC

CEDIT INVIDIA.

Lugduni,
Ad Salamandræ, Apud Sennetonios Fratres.
1555.
Cum Priuilegio Regis.

ORDO TRACTATVVM ET Titulorum, qui in hoc tertio continentur Tomo.

Tractatus de consuetudine, vsu, & stylo.	pagina 1
De citationibus.	45
Vt laici non conueniantur coram iudicibus ecclesiasticis.	87
De contumacia, & defectu.	93
De domicilij electione.	133
De recusationibus.	147
De adiunctionibus.	169
De excusationibus seu exonijs.	175
De arbitris.	193
De materijs possessorijs.	225
De causis beneficiorum possessorijs.	289
De sequestris.	315
De dilationibus.	331
De responsionibus per credit, vel non.	357
De inquisitoribus seu commissarijs.	367
De testibus.	393
De reprobationibus testium.	401
De partium productionibus.	411
De publicatione attestationum.	416
De inuentarijs.	420
De sententijs.	425
De expensis, damnis, & interesse.	437
De fructibus, & ipsorum restitutionibus.	463
De appellationibus.	475
De appellationibus tanquam ab abusu.	539
De anticipationibus.	544
De præsentationibus.	547
De literis ad renuntiandum prouocationi.	549
De salarijs taxatis pro visitatione processus.	553
De arestis, & opponentibus contra ea.	559

Extraict du Priuilege.

Ad Lectorem.

POLLICITI sumus, Beneuole Lector, hāc omnē nostram Commentationem in has constitutiones Regias tribus nos absoluturos Tomis: quorū cùm duo iam ad manus tuas peruenerint, hūc tertium nunc offero. Verùm quia suspicabar nō defuturos, quibus vel nostra hæc opera parum probetur, vel dānetur industria: omnē huius laboris nostri rationē vt exponerē, in hunc postremū librū reieci: id autē anteà nolui, tū quòd explicādę rei locus nō satis accōmodatus videbatur, tum quòd institutum nostrum, nisi tribus his ipsis libris propositis, & velut ob oculos versantibus, arbitrabar non posse planè intelligi. At nunc cùm instituta absoluerimus, iure licebit & per otium extra palæstram velut apalęstros quosdam motus edere, & non solùm de his nostris Commētarijs quędā liberius dicere, sed etiam de toto corpore harum constitutionum Gallicarum, quę anteà neglectę, nunc verò paulò accuratius tractari videntur. Cùm itaque aliquando altius animo repeterem hanc nostram totam iurisprudētiam, visa est mihi non immeritò à nostris in duas distributa esse partes, nempe Practicen & Theoricē, tametsi eam apud veteres ita distinctam non comperio, sed eam totam Practicen potius dictam: quinetiam Philosophi ipsi, & maximè Aristoteles eam in ea parte animi collocat, quæ πρακτικὴ dicitur, non autem θεωρικὴ. Sed in hac re & antiquorum & nostrorum ratio probari potest: nam priscis illis temporibus, cùm populus vel moribus suis viueret, vel regeretur his legibus, quæ in eo scripto, quod ei expositum erat vt obseruaret, continebatur, non poterat tum illa iuris vis, & prudētia, legūq; metus, & religio, nisi tota in actione hominum vsūq; versari, aliudq; dici, quàm Practice. Sed cùm tāta nata esset multitudo legum, vt non possent leges ipsæ non sua magnitudine laborare, continereque genus aliquod vel ambigui, vel contrarij, adiunctaq; esset interpretatio, vsus, exercitatioq; fori, necesse fuit ius ipsum ita cōflatum ex varijs, & propè infinitis rebus (quę ortum diuersis temporibus habuerunt) immensum vastumq; fieri, adeò vt Iuris libris ediscendis, euoluendis, versandisq; (vt Iustinianus testatur) tota penè ætas hominum nō sufficeret, nec posset qui iuri operam dabat, simul & fori occupationes sequi: tum cœperunt duo hominū genera nasci, distinctiq; esse Iureconsulti ab oratoribus, & forensibus hominibus, vt interdum patronus causarum Iureconsultum non agnosceret. Nam & Sulpitius orator egregius obiurgatus fertur à Quinto Mutio, quòd sæpius de iure respondentem eum Seruius non intellexisset, atque ita cœpit iurisprudentia in Theoricen & Practicen distingui. Quæ ratio vsque ad hæc tempora perdurat: vt sit illa Theorice, quæ Iureconsultorum in-

terpretumq; libris continetur, Practice verò, quam solum forum agnoscit, & admittit. Quo factum est, vt permulta ab illis, qui Theoricam solam amplectebātur intra priuatos parietes excogitata, & in Gymnasijs velut vmbratili pugna disputata aspernentur forenses homines, tanquam ad vsum hominum parum pertinentia, pleraque nō admittunt Regionum mores, temporum varietas, & natura hominum, quibus, vt inquit ille, alia oriuntur sydera. Quamplurima rursus hi, apud quos legis ferendę potestas est, in suam rem omnia trahentes diruunt, ædificant, mutant quadrata rotundis. Denique ius, vt Trasimachus apud Platonem, id esse definiūt, quod potentiori videatur vtile, ita prę-ter illud vetus Romanum ius Digestorum, Pandectarum, & Codicis, aliud subortum est apud quemque ferè populum, quod qui ignorat, imperitus omnino iuris apud suos habetur. Et præcipuè in hac nostra Gallia, in qua constitutionibus Regijs, vsuq; forensi in quàmplurimis à veteri illo iure discessum est, quo iure quod constitutionibus constat, cùm viderem forum omnino regi, dubitationesq; permultas, & controuersias ex eis quotidie nasci, neminem autem esse qui interpretationem illis addidisset, rem gratam me facturum nostris hominibus putaui, si quàm maximè possem, hac in re iuuarem. Cùm autem id instituissem, & viderem passim nullo rerum ordine congestas Constitutiones, non prius institutum me assequi posse existimaui, quàm si suis titulis singula Constitutionum capita collocarem. Itaque ordinem legum Romanarum sequutus, omnes quotquot extarent, & in manus meas peruenerunt composui in vnum Codicem, imitatus hac in re Tribonianum, & Theophilum, aliosq; à Iustiniano adhibitos viros ad ius Romanum concinnandum. Sed non perinde fœliciter mihi, atque illis contigit: nam illis non defuit laboris merces, honorariúmque: nos verò sine hermęo fuimus, & labor ipse pręmium fuit, studiosórumque vtilitas, ac gratia, si qua sit. Illis potestas fuit, quæ videbantur detruncandi, & abrogandi, mihi non alia quàm capitis, & articuli constitutionis sedem commutandi, vt ad suum titulum singula conferrem. Illis viris togatis disertissimis & præstantissimis mutuum consilium, mutuaq; opera non defuit: ego solus mihimetipsi & consultor & author fui: illis leuior labor, quia plures, mihi grauior, quia solus. vtcumque sit, Pandectas & Digesta constitutionum Regiarum Gallicarum confecimus. Et eò gratus est mihi sine alio emolumento labor, quòd plerisq; eum probari intelligam, tametsi initio non eo animo Constitutiones ipsas ita congesseram, vt solas quis haberet, sed vt cum Commentarijs nostris haberet: nam vt commodius subijcerem, ipsas in ordinem titulorum digesseram, probatę tamen sunt sine Cōmentarijs. Quę res effecit, vt non subiunxerim interpretationem singulis earum capitibus, vt Accursius legib⁹ Romanis, vt & initio decreueram, sed separatū solum earum contextum excudendum dederim, vt liberum sit cuique & solum cōtextum habere, & solos Commentarios nostros, vel vtraque simul. Singulas autem Cōstitutiones interpretari superuacaneum mihi

visum

visum est, tum quòd permultę ad vsum forensem parum pertinēt, tum quòd nonnullę per se satis dilucidę & perspicuæ sunt, vt interpretatione non egeant, quales sint de quibusdam vectigalibus, indictionibus, superindictionibus, de generibus monetarum, de re numaria, & de militaribus viris. De iure autem fisci & Regio, quod Regalia vulgò dicitur, sunt qui iusta volumina ediderunt, vt mihi iam in ea re elaborare non sit necesse: si quid autem videbitur prætermissum, quod attigisse necesse esse quis existimet, poterit is ipse, si vtilitas publica eum ducat in ea re, sua opera & interpretatione iuuare studiosos. Nos arbitramur nihil prętermisisse, quod pręcipuum vsum exercitationémque fori habeat, sed omnem commentationem nostram in tres partes seu Tomos, vt cōmodissimè potuimus, diuisimus. Nam omnia quę ad rationem litis persequendę pertinerent, quæqué solent incidere attigimus, de sententijs, appellationibus, executionibusq; earum tractauimus: nec omisimus quędam, quę extra iudicia versantur, quę vsitatiora nobis visa sunt, vt quę ad donationes, mercatores, artifices, hospites, immunitatémque Ecclesiarum pertinent. Quibus omnibus existimamus nos absoluisse quę Praxeos, rerúmque forensium studiosus in Gallia potissimùm desyderare possit. Cæterùm ista omnia sic accepta ab omnibus velim, vt existiment à nobis edita esse viæ pręmnostrandę caussa primarijs rerum forensium viris, cohortandíque eos, vt nostro exemplo quæ ex vsu quotidiano haberēt, literis mandata par iter conferrent in commune: ita enim alijs proderunt, & simul se vixisse suis monumentis testabuntur. Et sanè si quis scribat quæ in foro sępè vsu venire vidit, non otiosa scribet, sed quotidiana. Quòd si magna librorum sit harum rerum copia & multitudo, non ingrata tamen erit, vel inutilis, sed optatissima: non erunt enim ista efficta, vt illa in scholis, sed vsu venientia. Quis enim dixerit historiarum, vel rerum gestarum otiosa monumenta, quę propemodùm infinita iam extant? seligit enim quisque quę vult, vt rerum fiat peritior. Sic posteri iudices, qui ante se iudicata legent ex facti specie, & si non illa velut pręiudicium velint sequi, aliqua tamen ex parte facti, reíque iuuabuntur in dirimenda simili controuersia, estimabúntque ex animi sententia quid & cui credant, aut quid minus probent: Rerum denique non disputationum otiosarum breui tempore fient peritiores. Adhæc cùm permulti ius in artem se reducturos polliciti sint, cùm tot ante seculis hoc promissum sit, & non præstitum, nec hoc quidem seculo (quo vigere & florere ingenia dicuntur) aliquem pręstitisse videamus: quid agas aliud, quàm quò possis iuuenibus prosis? & cùm illa arte iuris, quę nulla adhuc est, non possint fieri iurisprudentiores, vsu, consuetudinéque fori, factorúmque varietate, & experientia fiant. Sítque vel Iureconsultus, vel iudex, quem tempora ferunt. Quę ratio animum meum induxit ad ista nostra qualiacunque & quantulacunque, quæ partim in foro, partim vsu rerum didicimus, scriptis mandanda: simúlque vt non solùm hortaremur, sed etiam rogaremus

ſemel atque iterum omnes,qui in foro conſenuerunt,ne ſua meliora ſi quę habeant adnotata denegent Iuris ſtudioſis.Fiet vt dum illa ars iuris,qua iuris periti arte fiant,expectatur,ab his,qui ſeſe eam tradituros iampridem iactitãt,hæc intereà iuuenes habeant,quibus poſsint hanc breuiſsimo tempore diſcere,quæ qui ea ſcripſerunt quàm longiſsimo vſu perceperunt.Intereà & eruditos, & tyrones rogo atque obſecro,vt hanc noſtram operam quænobis ſolùm fuit labor, nullo alio emolumento captato boni conſulant. Rei enim dignitas, & ſtudioſorum ſemper optata vtilitas ad id me magis perduxit, quàm illa commoda,quæ pleroſque, dum ea non conſequuntur, ab huiuſmodi labore reuocant. Vale.

AD DOMINVM PETRVM REBVFFVM IVRIVM COMITEM percelebrem Carolus de Monceau.

I. D.

Scitis freta suis confusis Gallia mansit
Per varios iuris præcipitata locos.
Gallica iura silent per opacæ deuia siluæ,
Curasti donec iungere Cæsareis.
Pontificisq́ pijs moderasti iuris habenis,
Gallia que tutum lustret vtrumque polum.
Lilia trina feret miro candore librorum
Facta trias, comptè Gallica iura docens.
Terno complexus numero sic cuncta resoluit,
Vt non conuentis amplius indigeant.
Hi sunt tres Decij patriam qui iure tuentur,
Et dant exacti munia consilij.
Sunt alij libri, qui terq́ quaterq́ beatum
Clamant, atque tuum nomen ad astra ferunt.
Vnde tibi Marius septenos cedit honores,
Haud pensare valens sedulitatis opus.
At triplices ducant tibi stamina longa sorores,
Vt semper liceat te meliore frui.

Prosopopœia huius libri tertij ad Lectorem.

Si quis fortè putet miserum fatiq́ sinistri,
Quondam præclaros tot subijsse viros.
Queis mea cum plausu summo præscripta vouebam,
Magnatésque putet nostra decere magis.
Nunc tibi lectori malim submittere fasces,
Nec meus aut quærat vindicis auctor opem.
Auctori videat quantum sint omnia tuta,
Quam laudem totus deferat orbis ei.
Munere parta Deûm sit ei sapientia qualis,
Tutorem fugiet quærere, vel dominum.
Huius enim solo præclarus nomine, tutum
Nescio præconem, Mercuriumq́ suum.
Musarumq́ chorus mihi tot præconia fundit,
Vt non sufficiant vnius ora viri.

Quapropter varijs & acutis lætor ocellis,
Qui me peruolitent, atque probare sciant.
Vnde ferant melius purgata volumina fructum,
Zoïlus atque suam comprimat inuidiam.
Vnius alteriúsve magis non postulo sensum,
Iudicióve trium non ego stare velim.
Sed nec multorum qui prima fronte libellos
Damnant, nec visos in mare proijciunt.
At iustum censorem quem res postulat opto,
Qui non à recto tramite flectat iter.

Eiusdem libri tertij prosopopœia alludens ad Ternarium.

Trinum me librum peperit Tritonia virgo,
Terna docens triplici commoda ferre libro
Ter Triuia ambrosiam iußit florere tritelem,
Quo maneat fructus graminis vberior.
Tertia fert ætas nostrorum summa malorum,
Vt redeant pulsis aurea secla malis.
Vt properent videas nos tot conferre labores,
Defessos omnes tótque subire mala.
Sic clarere diem cernas post fulmina tetra,
Sicque suas constat rebus inesse vices.

INDEX EORVM MAXIME' NOTATV DIGNORVM, QVAE CONTINENTVR

in hoc tertio Tomo Commentariorum in Conſtitutiones, ſeu Ordinationes Regias Gallicas.

De litera A.

ABESSE quando iudex cenſeatur ad hoc, ut Aduocatus antiquior cognoſcere poſſit.artic.6.gloſſ.una.nu.12.tracta.de recuſationib.fol. 159

Abeundi facultas an & quomodo Cōſiliarijs detur,& à quo.artic.4.& 5.glo.una.nu.3.de inquiſito. 375

Abrogari quando poßint cońſuetudines.artic.2.glo.2.nu.4.de conſuetud. 21

Abſens cauſa Reipub.quando excuſetur.nu. 43.de excuſationib. 183

Abſens inquiſitor eſt expectandus, & quandiu.artic.16.glo.una.nu.3.de inquiſitor.ſeu commiſſ. 385

Abſente collitigante non debet ſecunda dari dilatio.articu.12.glo.una.nu.9.de dilationib. 353

Abſentes coacti reſpondere, ſuas poſſunt mittere reſponſiones. articu.1.glo.una.nume.12.de reſponſio.per credit. 359

Abſenti non citato dictum areſtum an ualeat.articu.1.glo.1.nu.5.de areſt.& oppo.cont.ea. 560

Abſentia in uno actu non præiudicat in alijs. articu.8.glo.2.nume.5.de contuma. 117

Abſentia quando habeatur pro præſentia cōtra abſentem.artic.8.glo.1.nu.2.eod. 115

Abſentia procuratoris quando in expenſis mulctatur. articu.5.gloſſ.una.nume.50.de expenſ.damn.& intereſſe. 455

Abſentiam contumacis ſupplet Dei præſentia.artic.8.glo.1.nu.2.de contuma. 115

Abſentiæ iuſta cauſa,& probabilis quæ dicatur. arti.1.glo.una.nu.8.& ſequen.de dilati. 332

Abſentis nomine procurator recuſat iudicem.articu.1.glo.1.nu.4.de recuſa. 150

Abſoluendus quando ſit uterq;,actor & reus.artic.8.& 9.glo.una.nu.13.de cauſ.benefi.poſſeſſ. 303

Abſoluens ab expenſis condemnatum, cauſam exprimere debet.articul.1.gloſſ.una.nume.41.de expenſ.dam.& intereſſe. 441

Abſoluere non poteſt iudex reum de crimine conuictum ſine principis gratia. articul.3.glo.una.nu.10.de ſentent. 430

Abſolutoria ſententia ab obſeruatione iudicij,quæ. articul.8.& 9.gloſſ.una.nume.17.de cauſ. benefic.poſſeſſ. 303

Abſolutus ratione inſtantiæ an teneatur ad expenſas. artic.1.glo.una.nu.51.de expenſis. 443

Abſolutus in poſſeſſorio beneficij an poßit iura beneficij exigere.artic.8.& 9.gloſſ.una.nu.24.de cauſ.benefi.poſſeſſ. 304

Abſtinere non debet iudex niſi recuſatus anteà fuerit. articu.2.glo.una.nu.9.de recuſa. 154

Abſurdum reſultans ſi collitigans per ſeipſum citaret collitigantem.nu.86.in præfat.de citati. 60

Abuti & abuſus quid.artic.1.glo.1.nu.1.de appellatio.tanquam ab abuſu. 539

Acceleratio proceſſus ex multis cauſis.artic.6.gloſſ.1.nu.2.& ſeq.de cauſ.benefic.poſſeſſ. 300

Acceſſoria an poſt ſententiam mutari poßint.articu.3.glo.una.nume.8.de ſenten. 429

Accidentale domicilium quod dicatur.nu.6.in præfat.de domici.elect. 134

Accuſanda eſt contumacia expreßè. articu.1.glo.una.nume.23. de contuma. 100

Etiam in criminalibus.nume.5.ibidem. 97

Accuſanda contumacia in ſingulis defectibus. artic.7.glo.una.nume.9.eodem. 113

Accuſatione pendente nihil innouādum. artic.16.glo.1.nu.37.de appel. 527

Acquieſcens in materia criminali ad expenſas tenetur. articu.1.glo.una.nu.13.de literis impetr. ad renun.prouocat. 550

Acquieſcens quando quis non recipiatur. artic.2.glo.una.nu.1.eod. 551

Acquieſcere quis non poteſt cùm proceſſus uideri cœptus fuit.nu.2.ibidem.

Acquieſcere procuratores quando poßint.artic.1.glo.una.nu.9.eod. 550

Acquieſcere quando quis poßit appellationi. articu.15.glo.2.nu.16.de appell. 521

Acquieſcere poteſt quis in uno articulo,& in alio appellare.artic.8.glo.una.nu.8.eod. 506

Acquiratur quibus modis poſſeßio. nu.24. in præfat.de mater.poſſeſſ. 227

Acquiritur possessio nedum per leges ciuiles, sed etiam per prætorias.nu.221.ibid. 247

Acta non sunt edenda contumaci.artic.13.glo.una.nu.45.de contuma. 131

Acta coram arbitro, probant coram iudice.arti.1.glo.8.nu.24.& glo.14.nu.31.de arbi. 206.& 224

Acta coram arbitro quomodo sint scribenda.articu.1.glo.8.nu.21.eodem. 205

Acta nocent tertio, qui præsciuerat causam agi.articu.1.glo.1.nu.14.de arest.& opponen.contr.ea. 561

Acta facta post dilationem sunt nulla.arti.6.glo.una.nu.1.de dilationib. 348

Actio personalis quæ sit, & realis.arti.1.gloss.una.nu.13.& 21.de fruct.& illor.restitu. 464.& 465

Actio & exceptio oritur ex arbitrio, etiam nulla adiecta pœna.articu.1.glo.9.nu.3.de arbit. 208

Actionem perdit contumax.artic.13.glo. una.nu.15.de contuma. 128

Actionum exercendarum uaria tempora.nu.90.in præfat.de citati. 60

Actor non omnium instrumẽtorum copiam suis impensis reo dare cogitur.artic.5.glo.6. nu.4. & seq.de citatio. 85

Actor prius facit expẽsas, quas dum uicerit, recuperat.artic.5.glo.ulti.nu.1.eodem. 86

Actor uictus ad expẽsas tenetur eodem modo, quo reus.arti.1.glo.una.nu.16.de expen.dam.& inter. 439

Actor contra contumacem debet suam petitionem ueram probare & qualiter contra absentem procedatur.arti.9.glo.una.nu.1.& seq.de contuma. 120

Actor tria petit in materia desertionis: & quæ sit praxis in petendo.artic.5.glo.una.nu.28. & 31. de appellat. 498

Actor contra reum non comparentem commeatum à iudice obtinet, idem reus contra actorem.nu.3.& seq. in præfat.de contuma. 93

Actor non comparens uidetur iudicis authoritatem spernere.arti.3.glo.una.nu.13. de contuma. & defect. 98

Actor rem demonstrat etiam reo absente.arti.2.glo.2.nu.29.de dilationib. 339

Actor petens rem, eam debet terminare. artic.2.glo.2.nu.1.eod. 336

Actor turbans reum, in expensis condemnatur.artic.8.& 9.glo.una.nu.8.de caus.benefi.possesso. 303

Actoris expensis res demonstratur.arti.2.glo.2.nu.35.& quòd multiplex est demonstratio. nume. 36.de dilationib. 340

Actore non probante reus absoluitur, etiam in beneficijs, & definitiuè.articu.8.& 9.gloss.una.nu.5.& 16.de caus.benefi.possess. 302.& 303

Actore succumbente in possessorio, quid reo acquiratur.artic.13.& sequen.gloss.una.nu.19. de mater.possess. 288

Actore absente reus duplici modo procedere potest.articu.9.glo.una.nu.6.de contuma. 121

Actore recusante dare copiam citationis, apparitor non debet citare.articu. 5.gloss.6.nume.6. de citationib. 86

Actuarius & notarius quomodo exemplum sententiæ præstare debeant.artic.3.glo.una.nume.41.de sent. 433

Actuarius prohibetur concedere commissiones Consiliarijs.arti.18.glo.una.nu.3.de inquisi. 387

Actus quot requirantur ad probandam consuetudinẽ. artic.2.glo.3.nu.10.& seq.de consuetudi. 23

Actus qui iure facultatis, & iure suo fieri possunt.nu.193.& seq.in præfa.de mater.poss. 245

Actus quòd iure suo fiat, quot modis cognoscatur.nu.169.& 173.ibid. 242

Actus iure facultatis non præbent possessionẽ.nu.177.ibidem. 243

Actus iudiciales ad partis instantiam fieri debent.arti.1.glo.una.nu.26.de contuma. 100

Actus si cõscientiæ alicuius relinquatur, appellari non potest, sed supplicari.artic.1.gloss.2.nu.1.2.& 3.de adiunctionib.seu subscript. 171

Actus qui debeant per turbam probari: & quomodo probatio recipiatur usque ad tres turbas.arti.unic.glo.6.nu.3.& seq.de testib.&c. 397

Adeptione secundi beneficij, renuntiatur liti super altero.articu.11.glo.una.nu.20.de cau.benefi.possessorijs. 309

Adiornamentum pro citatione.nu.19.in præfa.de citationib. 48

Adiudicari potest ab arbitro res uni, & alteri æstimatio.artic.1.glo.14.nu.10.de arbi. 221

Adiunctio in eo statu fieri debet in quo causa inuenitur.articu.1.glo.1.nu.14.de adiunctio. 171

Adiunctio deliberata & conclusa esse debet.arti.1.glo.1.nu.7.eodem. 170

Adiunctio in possessorio intra annum fieri debet. arti.2.glo.una.nu.11.eodem. 173

Adiunctus an poßit ut suspectus recusari.num.14.ibidem. 174

Adiunctus de consensu partium dandus est. numer.15.ibidem.

Adiunctus quando in loco rei accipiendus est.articu.3.glo.una.nu.4.de inquisi.seu.commiss. 372

Adiunctus iurare debet.arti.10.gloss.una. nume.3.eodem. 378

Adiunctus audit testes absente inquisitore. articu. 16.glo.una.nu.4.eodem. 385

Adiungere se potest tertius liti iam motæ tripliciter.artic.1.glo.1.nu.8.de arest. & oppo.cont.ea. 560

Administrator beneficij non gaudet decreto de pacificis possessoribus.artic.8.& 9.glo. una.nu. 3. de caus.benefi.possess. 302

Adoptiuus filius an sit saisitus.art.9.glo.una.nu.18.de mater.possesso. 278

Aduersarius adigendus est ad petendum.articu.13.glo.una.nu.2.eodem. 287

Aduocati postulantes actu, seligẽdi in commißionibus.artic.13.& seq.glo.una.nu.14.ibid.

Aduocati antiqui an iunioribus sint meliores.nu.12.& seq.ibid.

Aduocati cogi possunt ut iudici consulant. articu.3.in princi.de senten. 429

Aduocati & procuratores acta, dum causa litigatur, habeant.arti.17.glo.una.nu.1.de appella. 529

Aduocati Regis an absente iudice Cõsiliarijs præferantur ad iudicandum.articu.6.glo.una.nu.9. de recusationib. 159

Aduocatis salarium debetur, & procuratoribus.art.5.glo.una.nu.19.de expen.dam.& interesse. 451

Aduocatis facta prohibitio an ad litigantes extendatur.artic.1.glo.una.nu.12.de dilationi. 332

Aduocatis Regijs cur prohibeatur adiunctio. articu.1.glo.1.nu.3.de adiunct. 170

Aduocatorũ Regiorũ adiunctio quomodo debeat fieri secundum

secundum stylum.nu.1.ibidem. 169
Aduocatorum breuitas amplectēda.articu. 7.glo.una. nu.1.de reprobatio.testium. 409
Aduocatorum prolixitas restringenda.art.5.glo.1.nu. 1.de mater.possesso. 266
Aduocatus in propria causa expensas repetit etiā non solutas.artic.5.glo.una.num.27.de expens.dam.& interesse. 452
Aduocatus ne sit iudex in eadem causa in qua patrocinium præstitit, interdicitur.articu.9. glo.una.nu. 31.de recusationib. 164
Aduocatus in una curia an patrocinari posit in alia. artic.unic.glo.una.nu.22.de domici.elect. 141
Aduocatus cui causa committitur, qualis esse debeat. artic.13.&seq. glo.una.num.10.de mater.possessorijs. 287
Aequalitas inter uirum & uxorem, & æqualitas in testamentis.arti.1.glo.una.nu.9.& sequen.de inquisit.seu commiss. 369
Aequalitas munerum subeundorum, & distributio æqualis inter consiliarios.artic.1.glo.una.nu.14. & seq.ibidem.
Aequalitas Licurgi.nu.8.ibidem. 368
Aequitas in consuetudine, in præscriptione rigor.nu. 27.in præfat..de consuetu. 6
Aestimatio communis & non quanti plurimi inspicienda.artic.1.glo.una.nu.9.fallit.arti.6.gloss.una.nu. 12.& seq.de fructib.& illor.resti. 464.&471
Aestimatio à regestis curiæ assumenda. arti.1.glo.una. nu.42.eod. 467
Aestimatio communis uini & fructuū quomodo probetur.artic.6.glo.una.nu.1.& seq.eo. 470.&471
Aestimatio communis an, & quando testibus probetur. artic.8.glo.una.nu.9.eod. 474
Aestimationem communem fructuum regesta probant. nu.1.ibidem. 473
Aestimationis diuersitas referenda, & quando æstimatio quanti plurimi habeat locum.arti.6.gloss. una. nu.11.& seq.eod. 471
Aestimationis relatio quomodo fieri debeat, & ubi sit facienda.nu.3.& 8.ibidem.
Affigendum est exemplum citationis domicilio, cùm dari parti non potuit.artic.5.glo.3.nu.1.de cita. 83
Affigi citationes ubi debeant.nu.100.in præfa.eod. 62
Affirmanda sunt facta examinis futuri.arti.2.glo.una. nu.10.de caus.benefi.posseß. 294
Affirmare partes debent articulos.artic.4. in princip. de respons.per credit. 363
Affixa copia citationis quāto tempore esse debeat.nu. 102.in præfa. de cita.& articu.5.glo.3.nume.2.eodem. 62.& 83
Affixam citationem euellens punitur.nu.104.in præfa. ibidem. 62
Agens coram iudice à quo, quando renuntiare appellationi non uideatur.arti.15.gl.1.nu.27.de app. 519
Agi ne posit contra arbitrum malè arbitrantem. arti. 1.glo.8.nu.12.& 16.de arbi.& arbitra. 204
Agi non potest de euictione, nisi fuerit denuntiatum authori.arti.5.glo.una.nu.24.de dilatio. 345
Agi potest etiam si quis turbetur in decimarum perceptione.nu.8.in præfa.de caus.benefi.possess. 290
Agi post renuntiationem appellationis contra iudicem an posit.artic.16.glo.1.nu.8.de appella. 523
Alienans causa iudicij mutandi tenetur ad id quod interest.articu.11.glo.una.nume.6.de caus.benefic. possessor. 307
Alienatio ob contumaciam prohibetur.articu.13.gloss. una.nu.12.de contuma. 128
Alimentis denegatis, commissario quid agendum.articu. 9.glo.una.nu.3.de inquisito. 378
Aliorum appellationes duo prosequi possunt.artic.5. glo.una.nu.20.de appel. 497
Allegãda & probanda est causa recusationis.artic.1. glo.3.nu.3.de recusation. 151
Allegans iura in inuentario an ipso iure puniatur.art. 1.glo.una.nu.27.de inuenta. 423
Allegans consuetudinem eam probare debet. articu.2. glo.3.nu.1.de consuetud. 21
Allegari non debent consuetudines, nisi approbatæ.articu.2.glo.28.eod. 43
Alternatiua in ordinatione posita quid denotet. artic. 2.glo.3.nu.2.de citationib. 72
Ambiguitas in quibus consistat.artic.ulti. glo.una.nu. 2.& seq.de arest.& opponen.contr.ea. 569
Amici absentis quando citandi, quomodo, & quò uocandi.arti.2.glo.1.nu.6.& seq.de cita. 70
Amicitia est causa recusationis.arti.9.glo.una.nu.23. de recusationib. 163
Amicus hospitatus cum amico longo tempore non acquirit possessionem.nume.174. in præfa.de mater. possesso. 243
Amissa exceptio in una causa, non censetur amissa in alia.arti.8.glo.1.nu.15.de contuma. 116
Amittatur quibus modis possessio.artic.ulti.glos.una. nu.1.de caus.benefi.possess. 313
Amittit causam qui non tradit sequestro possessionem. artic.5.glo.una.nu.8.de sequestr. 327
Amittitur domicilium pluribus modis.nu.34.in præfa. de domicil.elect. 137
Animus turbādi requiritur, ut dicatur turbatio.art.1. glo.2.nu.41.de mater.possess. 255
Animus tradentis rem inspicitur.nume.52.in præfa.eodem. 230
Animus cum apprehēsione possessionis requiritur.nu. 30.& seq.ibidem. 228
Annalia sunt interdicta regulariter, fallit.artic.2.glo. 3.nu.1.eod. 261
Annalia sunt possessoria, & quid in petitorijs.arti.7. glo.1.nu.30.eod. 374
Annalis & pacifica possessio excludit sequestrationē. articu.1.glo.2.nu.5.de sequestr. 318
Anno proximo possedisse requiritur in interdicto uti possidetis.arti.8.gloss.una.nume.11.de mater.possessor. 276
Annotatio bonorum quid sit, quare, & quomodo fiat. artic.12.glo.2.nu.2.& seq.de contuma. 126
Annotatio bonorum in criminalibus.nu.27.in præfat. de domici.elect. 137
Annotatio ad leg.solet.ff.de offic.proconsu.articu.1. gloss.una.numer.5.de salar.taxat.pro uisitati.processus. 554
Annua præstatio censetur res immobilis.n.3. in præfa. de caus.benefi.possess. 289
Annullata appellatione an processus sit nullus.arti.12. glo.una.nu.5.de appellat. 513
Annus à die adeptæ possessionis ab aduersario quomodo computetur.articu.2. gloss.1.nume.8. de mater. possesso. 256
Anticipans appellationem probat.articu.1.glo.1.nu.5. de anticipa. 545

Anticipatio ante octo dies non ualet.arti. 15.glo.1.nu. 22.de appella.& arti.ulti.de anticipa. 518.& 546
Anticipatio quando per supplicationem releuari possit.articu.2.glo.una.nu.1.de anticip. 545
Anticipatio quomodo fieri poßit.articu.1.glo.una.nu. 8.ibidem.
Anticipationis literæ quando impetrari possunt.nu.1. ibidem. 544
Antiquior aduocatus absente iudice quo ordine subeat munus iudicandi. articul.6.glo.una.nu.10.& seq. de recusa. 159
Aperiens attestationes clausas, punitur ut falsarius. artic.18.& seq.glo.una.nu.15.de inquisito. 389
Applegement, quot modis dicatur,& unde.artic.5.glo. 2.nu.1.& seq.de mater.possess. 269
Apostolos appellantes non petunt, nec hodie præstantur.nu.57.in præfat.& articu.10.glo.una.nu.1.de appella. 479.& 511
Apostolos non petens an appellationi renuntiet.artic. 15.glo.1.nu.11.eod. 517
Apparentia quæ dicatur sufficiens ad mulctandũ.arti. 11.glo.una.nu.4.de mater.possess. 284
Apparentis recusationis non est iudex recusatus, sed locumtenens.artic.5.glo.una.nu.8.de recusa. 156
Apparens contumacia quando dicatur, artic.10.glo. una.nu.12.de contumac. 123
Apparitor nomine iudicis omnia exequitur.nu.59.in præfa.de citationib. 55
Apparitor etiam in criminalibus citat.nu.67.ibid.
Apparitor apparitori testis esse non potest.articul.1. glo.2.nu.2.eod. 67
Apparitor aßignans diem coram iudice ecclesiastico, nõ trahetur ad iudicem laicum, ut det copiam.articu.5. glo.6.nu.8.eod. 86
Apparitor an citando debeat ingredi domum citandi. articu.2.glo.3.nu.10.eod. 73
Apparitor domum ingrediens facit iniuriam domino. nu.11.ibid.
Apparitor ui sententiæ nihil potest in tertium.artic.1. glo.2.nu.4.de arest.& opponen.contra ea. 563
Apparitor quomodo in possessionem mittere debeat. nu.48.& seq.in præfa.de mater.poss. 230
Apparitor quæ debeat in sua relatione exprimere.art. 5.glo.5.nu.1.de citationib. 84
Apparitor non cogitur citare, nisi habeat copiam petitionis, neq; pars sine copia comparere tenetur.articu.5.glo.6.nu.6.& seq.eod. 86
Apparitor cui copiam citationis dare debeat.articu.5. glo.2.nu.1.eod. 82
Apparitor in Francia quomodo sine iudicis mandato citare poßit.arti.2.glo.4.nu.8.& seq.eod. 76
Apparitore nolente exequi, quid agendum.num. 80.in præfa.de cita. 58
Apparitores non possunt exequi extra eorum territorium.arti.1.glo.1.nu.2.eodem. 66
Apparitores magni consilij ubi poßint exequi.num.4. ibidem.
Apparitores à quo puniri poßint.arti.2.glo.4.nu.18. eodem. 77
Apparitori creditur etiam, si non ostendat literas sui officij.arti.1.glo.2.nu.3.eod. 67
Apparitorũ nomine qui ueniãt.art.1.gl.1.n.1.eod. 66
Appellandum quando sit.art.1.glo.1.nu.1.de app. 482
Appellandum à iudice delegato per rescriptum ad curiam.arti.2.glo.una.nu.8.eod. 487
Appellans temerè non incidit ipso iure in mulctam.artic.1.glo.3.nu.2.de arest.& oppo.cont.ea. 564
Appellãs si non faciat quod debet, appellationi renuntiare intelligitur.arti.15.glo.1.nu.15.de appel. 517
Appellans à sententia arbitrorum quem habeat iudicẽ. arti.1.glo.10.nu.1.de arbit.& arbitra. 212
Appellans post plures sententias, ab omnibus appellare uidetur.artic.8.glo.una.nu.3.de appel. 506
Appellans ab arbitro & non prosequens quando incidat in pœnam.arti.1.glo.9.nu.26.de arbitr. 211
Appellans temerè quomodo puniatur.arti.9.glo.una. nu.3.de appel. 507
Appellãs à taxatione præsignare debet articulũ à quo appellat.artic.6.glo.una.nu.1.de expen.dam.& interesse. 457
Appellans articulos declarare debet super quibus appellationẽ prosequitur.arti.7.gl.1.nu.1.de ap. 502
Appellans tuetur malè esse iudicatum, intimatus contrà.nu.4.ibid.
Appellans quando excusetur ab expensis.artic.9.glo. una.nu.34.eod. 510
Appellans inuito etiam appellato intra tempus renuntiat suæ appellationi.arti.15.glo.1.nu.17.eod. 518
Appellare licet etiam ab arbitratore. arti.1.glo.9.nu. 27.de arbit.& arbitra. 211
Appellare an liceat ab arbitris immediatè ad curiam supremam.articu.1.glo.10.nu.4.eod. 212
Appellare prohibitus officium iudicis implorat.arti.1. glo.2.nu.20.de appel. 485
Appellare quando liceat à sententia arbitri. articul.1. glo.9.nu.1.de arbit. 207
Appellare licet ab omißione condemnationis expensarum.art.9.glo.una.nu.27.de appella.& arti.3.glo. una.nu.15.de expen.dam.& intereß. 447.& 509
Appellari non potest ubi res dilationem non capit.art. 7.glo.2.nu.19.de appel. 503
Appellari potest à taxatione expensarum,& ad quem. art.5.glo.una.nu.34.de expen.dam.& interes. 453
Appellatio quid sit.nu.2.in præfa.de appel. 475
Appellatio in dubio recipienda.nu.71.eod. 480
Appellatio in possessorio impedit petitorium.artic.12. glo.una.nu.3.de caus.benefi.possess. 309
Appellatio ab executore an recipiatur.articu.7.glo.2. nu.15.de appel. 503
Appellatio non impedit correctionẽ superioris.nu.24. ibidem. 504
Appellatio sententiam suspendit, quã falsa demonstratio non uitiat.arti.ulti.nu.20.& seq.eod. 536
Appellatio quatuor habet naturas.nu.33.ibid. 537
Appellatio incerta non ualet.nu.11.ibid. 535
Appellatio tam in paruis, quàm in magnis recipitur, nisi homologatum fuerit arbitrium.artic.1.glo.9.nu. 10.& seq.de arbitr. 209
Appellatio emittitur à publica persona, nõ à priuata. nu.3.in præfa.de appel. 475
Appellatio duplex,& quomodo differat à prouocatione.nu.52.& seq.ibid. 479
Appellatio quando dicatur inualida & deserta. artic. 5.glo.una.nu.8.eod. 496
Appellatio uerè contumacis non admittitur.artic. 10. glo.una.nu.1.de contuma.& defect. 122
Appellatio in quibus casibus nõ recipiatur.arti.7.glo. 2.nu.6.de appella. 502
Appellatio procuratoris Regij deserta.art.5.glo.una. nu.19.eod. 497

Appellatio an admittatur in sequestro. artic. 1. gloss. 2. nu. 15. & seq. de sequestr. 319
Appellatio pendente compromisso non censetur deserta. articu. 1. glo. 5. nu. 5. de arbitr. 197
Appellatio ab arbitro ad ordinarium deuoluitur. arti. 1. glo. 6. nu. 5. eodem. 200
Appellatio non impedit recusationes. nu. 12. in præfat. de recusa. 149
Appellatio à sententia super possessorio non admittitur. artic. 7. glo. 1. nu. 18. & seq. de mater. poss. 273
Appellatio à sententia pleni possessorij recipitur. arti. 13. cum seq. glo. una. nu. 26. eod. 288
Appellatio non mutat sequestrum. arti. 7. glo. una. nu. 10. de sequestr. 329
Appellatio à publicatione denegata. artic. 1. glo. una. nu. 6. de publica. attesta. 417
Appellatio latè & latißimè quòd non accipiatur in eadem significatione. nu. 9. in præfa. de appella. 476
Appellatio deuoluit causam ad superiorem. artic. ulti. glo. una. nu. 16. eod. 536
Appellatio tollit præsumptionem sententiæ. nume. 27. ibidem. 537
Appellatio iudici & parti cur intimanda. art. 16. glo. 1. nu. 42. eodem. 527
Appellatio in pristinum restituit statum. arti. ulti. glo. una. nu. 41. eod. 538
Appellatio reformat sententiam malè latam. nume. 30. ibidem. 537
Appellatio in quibus casibus post tres menses releuari poßit. artic. 4. glo. 1. nu. 9. eod. 492
Appellatio à sententia, quæ transierat in rem iudicatã an admittatur. arti. 1. glo. ulti. nu. 2. de arest. & opponen. cont. ea. 566
Appellatione pendente pœna exigitur, sed cessat principale. artic. 1. glo. 13. nu. 8. & seq. de arbit. 218
Appellatione unius partis altera pars iuuare se nõ potest. nu. 25. in præfa. de appella. 477
Appellationem interpositam à parte prosequitur tertius. art. 1. gl. ult. n. 5. de arest. & oppo. cont. ea. 566
Appellationes extraordinariæ breuiter sunt decidendæ à parlamentis. arti. 7. glo. 1. nu. 1. de caus. benefi. possesso. 301
Appellationes interpositæ omisso medio cuius expensis remittantur. artic. 2. glo. una. nu. 2. de appella. 487
Appellationes ab abusu non sunt desertæ post tres mẽses. articu. 4. glo. 1. nu. 18. eod. 493
Appellationes mutant omnes cautiones. artic. ulti. glo. una. nu. 45. eod. 538
Appellationis remedium non competit contumaci. art. 13. glo. una. nu. 25. de contuma. & defect. 129
Appellationis causa pars nouum potest habere domicilium. artic. uno. glo. una. nu. 25. de domic. elect. 141
Appellationis ab arbitro interponendæ remedium non impeditur per pactum contrarium in compromisso appositum. artic. 1. glo. 8. nu. 1. de arbi. 203
Appellationis plures effectus. arti. ulti. glo. una. nu. 15. de appel. 536
Appellationum catalogus ad procuratorem Regium mitti debet. artic. 5. glo. 3. nu. 1. eod. 495
Appellatur à quocunq; arbitro. arti. 1. gloss. 9. nu. 2. de arbit. & arbitra. 208
Appellatur à commissario ad delegantem. artic. 7. & seq. glo. una. nu. 4. de inquisito. & commissa. 377
Appellatur à Consiliario ad parlamentum. art. 23. glo. una. nume. 3. eodem. 392
Appellatus probare potest expensis contumacis. artic. 11. glo. una. nu. 5. de contuma. & defect. 125
Appellatus iam habens pro se sententiam, an posteà cõdemnatus teneatur ad expensas. artic. 1. glo. una. nu. 39. de expens. dam. & interesse. 441
Appellatus an ratione primæ sententiæ ab expensis excusetur. artic. 9. glo. una. nu. 43. de appell. 510
Approbatæ consuetudines à Rege, dicuntur Regiæ constitutiones. nu. 7. in præfa. de consuet. 2
Approbatio consuetudinis quomodo fiat per principem. arti. 2. gl. 19. eod. 39
Arbiter potest per nuntium citare. nu. 69. in præfa. de citatio. 57
Arbiter quis. artic. 1. glo. 3. nu. 1. de arbitr. 195
Arbiter & arbitrator quomodo differant. nu. 3. ibid.
Arbiter corruptus reijcitur. art. 1. gl. 9. nu. 24. eod. 211
Arbiter intra quod tempus poßit cogi arbitrium suum proferre. articu. 1. glo. 14. nu. 18. eod. 222
Arbitri coguntur sententiam proferre. arti. 1. glo. 5. nu. 1. 2. & 7. eod. 197
Arbitri si recusent sententiam proferre, recurritur ad iudicem ordinarium. nu. 6. ibidem.
Arbitri ne sub iuramento accipiatur. nu. 14. ibid. 199
Arbitri qui poßint eligi. art. 1. glo. 2. nu. 4. eod. 194
Arbitri perperàm iudicantes, quomodo puniantur. articu. 1. glo. 7. nu. 2. & sequen. eod. 201
Arbitri iuris hodie non eliguntur. artic. 6. glo. una. nu. 5. & seq. de recusa. 158
Arbitri sententia an patiatur appellationem. artic. 7. glo. 2. nu. 31. de appella. 504
Arbitrio recusati non relinquitur causa recusationis. arti. 1. glo. 3. nu. 1. de recusationi. 151
Arbitriorum duo sunt genera. art. 1. glo. 3. nu. 4. de arbitr. & arbitrat. 196
Arbitrium iudicis consuetudine restringitur. nu. 106. in præfat. de consuetu. 17
Arbitrium quanto tempore duret. artic. 1. glo. 14. nu. 15. de arbitr. 222
Arbitrium non super alio proferendum, quàm de quo fuerit compromissum. artic. 1. glo. 9. nu. 23. eod. 211
Arbitrium iudicis in dijudicandis titulis quoad possessorium. artic. 2. glo. 3. nu. 7. de mater. possess. 262
Ardua non admittunt procuratorem. nu. 79. de excus. nisi celeritatem desiderent. nu. 89. & quæ dicantur ardua. nu. 80. ibid. 189. & 190
Aresta & sententiæ per hæc uerba, Curia dicit, an ualeant. arti. 7. glo. una. nu. 7. de reproba. testiũ. 409
Aresta clarè & non obscurè concipienda sunt. art. ult. glo. una. nu. 1. de arest. & oppo. cont. ea. 568
Arestatio personæ fit ob contumaciam. articu. 13. glo. una. nu. 8. de contuma. 128
Arestum est sententia supremæ curiæ. articu. 1. glo. 1. nu. 1. de arestis & opponen. cont. ea. 559
Aristophon semper in iudicijs absolutus. de senten. in princip. 425
Armorum portus crimen est priuilegiatum. articul. 13. glo. una. nu. de caus. benefi. possess. 311
Articuli certi fit recusatio. artic. 8. glo. una. nu. 1. de recusationib. 161
Articuli sunt secernendi super quibus fiat reprobatio. artic. 4. glo. una nu. 9. de reproba. test. 406
Articulo cuilibet est respõdendum. artic. 1. nu. 11. de respons. per credit. 359
Artificij uel laboris cessatio an inter damna computetur. art. 3. glo. una. n. 5. de expen. dam. & inter. 446

Aspectu rei possessio acquiritur.nu.43.& seq.in præfat.de mater.possess. 229

Asserendi sunt articuli,& quomodo.articu.uno.glos.una.nu.20.de publica.attesta. 418

Asserens partem plures recepisse fructus, & non probans,mulctatur.artic.5.glo.una.num.1.de fruct.& eor.restitu. 470

Assignationis dies constare debet ad obtinendum defectum.artic.2.glo.una.nu.1.& seq.de contuma. 101

Attentata in re saisita quomodo reuocanda.art.2.glo.2.nu.14.& seq.de mater.possess. 258

Attentata post appellationẽ ab interlocutoria, an retractentur.artic.16.glo.1.nu.5.de appella. 524

Attentata nulla etiam si appellans renuntiet appellationi.nu.21.ibidem. 525

Attentatorum inquisitio quomodo fieri debeat.articu.16.glo.2.nu.4.eodem. 528

Attentatum ante appellationis releuamentum quando debeat retractari.artic.6.glo.una.nu.3.eod. 501

Attestatio iudicis non probat consuetudinem.articu.2.glo.3.nu.5.de consuetu. 22

Attestationes cuius cameræ authoritate in parlamento recipiantur.artic.7.& seq.glo.una.nu.3. de inqui. seu commis. 377

Attestationes omissa partis citatione nullæ sunt.artic.12.glo.2.nu.11.eod. 382

Attestationes à Consiliarijs factæ extra tempus uacationum annullantur.arti.18.glo.una.nu.1.eod. 387

Attestationes clausæ mittendæ sunt.nu.12.ibid. 388

Attestationes debent esse secretæ partibus,ac ipsis testibus.nu.16.ibidem. 389

Attestationes à iudice criminali factæ,in ciuili nullæ.articu.2.glo.una.nu.29.de reproba.testi. 404

Attestationes quomodo, quando, & ubi publicari debeant.art.unic.glo.una.nu.1.& seq. de publi.attestation. 416

Attestationes in recredentia non recipiuntur nec quidem ad futurum examen iam factæ.arti.2. glo.una.nu.1.& seq.de cau.benefi.poss. 293

Attestationibus amissis an alia detur dilatio ad probandum.art.13.glo.una.nu.3.de dilationi. 354

Aucupandi,uel piscandi libertas non potest tolli consuetudine.nu.48.in præfa.de consue. 10

Audientia denegatur cõtumaci.art.13. glo.una.nu.16.de contuma. 128

Audientia denegatur non eligẽti domicilium. art.uno.glo.una.nu.47.de domicil.elect. 145

Audientia denegatur appellanti à sententia arbitri cõfirmata,nisi soluta pœna.arti.1.glo.13.nu.1.de arbitr.& arbitrat. 216

Audientia ubi denegatur,& appellatio. artic.7.glo.2.nu.36.de appella. 505

Aufertur res à contumace.artic.13.gloss.una. nu.22.de contuma. 129

Author citatus si non compareat,debet tribus edictis citari.arti.5.nu.2.de dilatio. 343

Author in delictis non laudatur.arti.2.glo.1.nu.30.& seq.eod. 336

Author authorem ducens nouam habet dilationem.articu.4.nu.2.eod. 342

Authori laudato quid agendum.nu.3.ibid.

Authori notoriè nullum ius habenti est denuntiandum.artic.5.glo.una.nu.37.eod. 346

Authoribus singulis est facienda denuntiatio.nu.25.& seq.ibidem. 345

Authoris laudandi dilatio in simplici saisina.art.2.glo.2.nu.18.de mater.possesso. 258

Authorisationis literæ.art.2.glo.1.nu.9.de citat. 70

De litera B.

BANNITVS ob contumaciam an impunè occidi possit.artic.13.glo.una.nu.38.de contuma. 130

Bannitus restitutus potest recuperare bona alienata.arti.12.glo.una.nu.10.de appel. 513

Baptisare debet opponẽs,contrarias possessiones.arti.5.glo.1.nu.8.de mater.poss. 267

Bello ingruente,aut peste , quomodo apprehendatur beneficij possessio.nu.47.in præfa.eod. 230

Bellum excusat citatum à comparendo.nu.37.de excusatio.& exonijs. 182

Beneficiales causæ ubi sint tractandæ.artic.6.glo.1.nu.7.& seq.de caus.benefi.posses. 298

Beneficiarius locũ beneficij habet pro domicilio. n.14.in præfa.de domi.elect. 135

Beneficij possessio quomodo apprehendatur. nu.119.& seq.in præfa.de mater.possess. 237

Beneficij administrator non gaudet decreto de pacific.possessoribus.artic.8.gloss.una.nu.3.de caus.benefi.possessor. 302

Beneficij secundi adeptione,renuntiatur liti super altero.articu.11.glo.una.nu.20.eodem. 309

Beneficium ex necessitate collatum non inducit causam recusandi iudicis.articu.2.glo.una.nu.5. de recusationib. 154

Beneficium quando commendetur.arti.8.glo.una.nu.2.de caus.benefi.possesso. 302

Bona præsumitur consuetudo.nu.9.in præfa. de consuetudi. 3

Bona fides in consuetudine non attenditur,in præscriptione uerò sic.nu.24.ibidem. 6

Bona nulla habens tamẽ cogitur eligere domicilium. articu.uno.glo.una.nu.41.de domici.elect. 143

Bona uicti non debent capi pro expensis non liquidis.arti.5.glo.una.nu.31.de expen. 453

Bona uxoris an pro expensis possint capi.num.63.ibidem. 456

Bona sequestrata iudex debet committere aliquibus nõ suspectis partibus.arti.10.glo.una.nu.9. de mater.possess. 283

Bonis & sapientibus committendum est negotium.art.3.glo.una.nu.11.de inquisi.seu commiss. 372

Brachium seculare contra contumacem imploratur.articu.13.glo.una.nu.39.de contuma. 130

Breuiculum sententiæ à iudice legi debet,& grapherio tradi.articul.3.gloss.una.nume.3.& sequen.de sent. 429

Breuiculum sententiæ non debet dicta partium continere.nu.40.ibid. 433

Bullam producendi,necnon eam de falso arguendi dilatio datur.articul.1.glo.una.nu.10.de caus.benefi.possessor. 292

De litera C.

CALVMNIOSE factũ scribens punitur.artic.6.in princi. de respon.per credit. 365

Calumniosè obiectum quando dicatur.arti.5.glo.una.nu.5.de repro bat.testium. 407

Cancellaria an tertiam dilationem ad probandum concedere pos

cedere poßit, & an Senatus. artic. ult. glo. una. num. 1. de dilationib. 355
Canonici quando ad horas uenire teneantur. articul. 5. glo. 1. nu. 23. de contumac. 111
Capita duo possessorij. artic. 1. glo. 1. nu. 10. de mater. possessor. 249
Capitalis inimicitia non requiritur ad recusandum iudicem. artic. 9. glo. una. nu. 16. de recusat. 163
Caponum par soluens longo tempore an cōpellatur ad cōtinuandū. n. 170. in præfat. de mater. possess. 242
Carceris detentio excusat quem à comparando, & quādo quis ibidem recommendari poßit. num. 34. de excusa. & exonijs. 182
Caroli ordinatio contra appellantes. artic. 4. glo. 1. nu. 25. de appellationib. 493
Castelleti commissarij quando attestationes conficiant. artic. 3. glo. una. n. 10. de inquisitor. seu cōmissar. 372
Castigari modicè potest contumax. artic. 13. glo. una. nu. 7. de contumac. 128
Casus in quibus excusatur contumacia. nu. 9. in præfat. de contumac. 94
Casus in quibus non est contumacia requirenda à iudice. artic. 1. glo. una. nu. 18. eodem. 99
Casus quando poßit princeps committere semota recusatione. nu. 11. in præfat. de recusationib. 148
Casus quando pars non tenetur interrogatorijs respōdere. artic. 6. glo. una. nu. 3. & seq. de responsionib. per credit. 365
Catalogus appellationum ad procuratorem Regium mitti debet. artic. 4. glo. 3. nu. 1. de appellat. 495
Causa legis condendæ impulsiua quæ dicatur. articul. 2. glo. 4. nu. 1. de consuetud. 28
Causa magna, & euidens dilationi dandæ esse debet. art. 4. glo. una. nu. 3. de citationib. 81
Causa cœpta sine interruptione continuari debet. art. 20. glo. una. de appellat. 531
Causa in restitutione probanda. artic. 5. glo. una. nu. 8. de contumac. & defect. 109
Causa iusta litigandi quæ dicatur. artic. 1. glo. una. nu. 30. & seq. usq; ad 42. de expens. dam. & inter. 440
Causa iusta litigandi non excusat ab expensis, si statutum exigat condemnationem. nu. 47. ibidem. 442
Causæ quot requiruntur ad decisionem, tot requiruntur ad instructionē. artic. 1. glo. 12. n. 7. de arbitr. 217
Causæ possessoriæ summariè decidi debent: & dilatio unica in possessorio. artic. 4. glo. una. nu. 1. & seq. de mater. possessor. 264
Causæ summariæ requirunt contumaciam accusari, quam iuramentum nequit impedire. artic. 3. glo. una. nu. 14. & seq. de contumac. & defect. 99
Causæ magnæ diriguntur parlamentis. artic. 6. gl. una. nu. 5. de caus. benefic. possessor. 298
Causæ beneficiales ubi sunt tractandæ. nu. 7. ibidem.
Causæ omnes deciduntur secundum ordinem præsentationis nec dilatio in contrarium dari debet. artic. 1. glo. una. n. 3. de dilationib. 332
Causam amittit qui non restituit sequestro. artic. 5. gl. 1. de sequest. seu commissar. &c. 327
Causæ releuamenti concedendi. artic. 6. glo. una. nu. 5. de appellationib. 501
Causata debet esse petitio in libello. artic. 3. glo. una. nu. 15. de citationib. 80
Causis in quibus domicilium eligendum est. artic. uno. glo. una. nu. 39. de domicil. elect. 143
Cautè facienda productio. artic. 1. & 2. glo. una. nu. 13. de part. product. 413
Cautela cùm apparitor officium recusat exequi. nu. 80. in præfat. de citationib. 58
Cautela ne quis producat contra se. artic. 3. glo. una. nu. 2. de part. productio. 413
Cautela pro eo qui literarum citatoriarum amißionem timet. nu. 64. in præfat. de citationib. 56
Cautela ad repellendum possessorem. n. 33. in præfatio. de mater. possessor. 228
Cautela post desertionem ut pronuntietur appellatio non deserta. artic. 5. glo. una. n. 47. de appellat. 500
Cautelæ Cæpolæ reijciendæ. articul. 1. glo. 8. num. 15. de arbitr. 205
Cautio pendente appellatione peti potest. art. 16. glo. 1. nu. 17. de appella. 525
Cautio ab eo datur cui pœna cōpromißi adiudicatur. artic. 1. glo. 9. nu. 12. de arbit. 209
Cautio non datur pro pœna compromisso adiecta debita nec quidem pignora. art. 1. glo. 13. n. 4. eodē. 218
Cautio damni non liquidi præstatur. artic. 12. glo. una. nu. 12. de caus. benefic. possessor. 310
Cautio præstita iuuat executionem contra tertium. art. 1. glo. ult. nu. 10. de arest. & opponent. cont. ea. 567
Cautionem de exequendo testamentum hæres præstat. artic. 1. & 2. glo. una. nu. 18. de inuentar. 422
Cedens quando ad expensas teneatur. artic. 1. glo. una. nu. 12. de expens. dam. & interess. 438
Cedens liti iudici notificare debet. artic. 15. glo. 1. num. 30. de appellationib. 519
Cedenti non fit denuntiatio. artic. 5. glo. una. num. 42. de dilationib. 347
Censum mihi solui prohibens turbat me. artic. 1. glo. 2. nu. 28. de mater. possessor. 254
Certa debet esse sententia. artic. 2. de sentent. 428
Certitudo rei requiritur in posseßione. numer. 36. in præfat. de mater. possessor. 228
Ceßio procuratoris nō requiritur hodie. n. 206. ibi. 246
Ceßio an habeat uim satisfactionis. artic. 12. glo. una. n. 5. de caus. benefic. possessor. 310
Christianorum duo genera. artic. uno. glo. una. nu. 1. ut laici non conueniant. coram iudic. eccles. 88
Circunducitur edictum reo comparente & actore absente. nu. 3. in prefat. de contumac. & defect. 93
Citanda pars, & quomodo in examine ad futurum. artic. 2. glo. una. nu. 4. de caus. benefic. possess. 293
Citare in alieno etiam territorio licet. nu. 99. in præfat. de consuetud. 16
Citare quid. nu. 18. in præfat. de citationib. 47
Citare quis poßit. nu. 109. ibidem. 63
Citare literis quis poßit. nu. 63. ibidem. 56
Citare procuratorem ut audiantur testes an, sufficiat. artic. 14. glo. una. nu. 5. de inquisit. seu commiss. 383
Citare non possunt uiatores extra territorium in quo sunt præfecti. artic. 1. glo. 1. nu. 2. de citationib. 66
Citari quis poßit. nu. 110. in præfat. eodem. 63
Citari quis in facie, uel ad domum secundum legem Regiam quomodo debeat in omnibus materijs. articul. 2. glo. 2. nu. 2. eodem. 71
Citari an debeat iudex à quo appellatur. nu. 31. in præfat. de appellat. 478
Citati debent esse testes, non uerò spontaneè se ingerere. artic. uno. glo. 4. nu. 1. de testib. &c. 395
Citatio contra stylum non ualet, nec ui illius committitur contumacia. artic. 2. glo. 13. nu. 42. de consuetud. 35

Citatio quãdo omitti poßit.nu. 46. & seq.ibidem. 36
Citatio initium actionum instituendarum. n.3.in præfat.de citationib. 45
Citatio nulla non dicitur citatio.nu.21.ibidem. 48
Citatio est iuris diuini.nu.30.ibidem. 50
Citatio duplex, realis & uerbalis.nu.45.ibidem. 53
Citatio legis & hominis differunt.nu.47.& seq.ibidẽ.
Citatio an hodie per nuntium fieri poßit. nu. 65. & seq.ibidem. 56
Citatio per edictum.nu.93.ibidem. 61
Citatio per campanam.nu.106.ibidem. 63
Citatio in criminalibus quomodo fiat. artic. 2. glo.1. nu.11.eodem. 70
Citatio facienda in domicilio, quomodo intelligatur. articu.2.glo.3.nu.1.& seq.eodem. 72
Citatio quid de iure continere debeat. artic. 3. in fin. eodem. 80
Citatio ipso iure nulla an cogat comparere. artic.5. glo.una.nu.21.de contumac. 110
Citatio unica pro duabus an sufficiat.arti.7. glo.una. nu.3.eodem. 113
Citatio ipso iure nulla an obsit contumaci.artic.8.glo. 1.nu.13.eodem. 116
Citatio iuris.artic.8.glo.2.nu.26.eodem. 119
Citatio ad tres breues dies.artic.12.gl.1.n.4.eodẽ. 126
Citatio præcedit domicilij electionem. artic. uno. glo. una.nu.57.de domicil.elect. 146
Citatio contra mortuum quando ualeat. artic. ult.nu. 18.cum seq.de sentent. 435
Citatio & impetratio eodem die utra ualeat. artic.4. glo.1.nu.20.de appellat. 493
Citatio à papa, aut à quouis alio principe an tolli poßit.nu.28.in præfat.de citationib. 49
Citatio prima tantùm debet continere petitionem, aliæ uerò minimè.artic.3.glo.una.nu.8.eodem. 79
Citatio quando præsumatur in notitiam citati peruenisse.artic.5.glo.2.nu.2.eodem. 83
Citatio domesticis absentibus ostio in præsentia testiũ est affigenda. glo.3.nu.1.ibidem.
Citatio tertia quando à iudice concedi poßit. artic.7. glo.una.nu.13.& seq.de contumac. 114
Citatio unica sufficit ad uidendum iurare testes. art. 12.glo.2.nu.4.& seq.de inquisitor. seu cõmiß. 381
Citatio interrumpit longi temporis præscriptionem.n. 128.& seq.in præfat.de citationib. 65
Citatio in domicilio beneficij litigiosi facta an ualeat. artic.2.glo.2.nu.8.eodem. 72
Citatio hodie indistinctè in domicilio fit, & in quo. glo.3.nu.3.& seq.ibidem.
Citatio an fieri poßit in officina. artic. 2.glo. 3.nu.4. eodem. 74
Citatione pendente conquiescit officium iudicis. num. 125.in præfat.de citationib. 65
Citationẽ affixam remouens punitur. n. 104.ibidẽ. 62
Citationes an de eodem & in eundem esse debeant ad inducendum defectum.articu.7.glo.una. num.6.de contumac. 113
Citationis definitio.nu.29.in præfat.de citation. 48
Citationis effectus plures.nu.114.ibidem. 64
Citationis copia affixa quanto tempore stet non curatur.artic.5.glo.3.nu.2.eodem. 83
Citationis forma à lege Regia, statuto, & consuetudine introduci potest.artic.2.glo.1.n.1.eodem. 68
Citationis copia cuius partis expensis dari debeat. art. 5.glo.6.nu.1.eodem. 85
Citato quomodo ius acquiratur.nu. 126. in præfat.de citationib. 65
Citatur pars ad audiendam sententiam. artic. 1. glo. una.nu.3.de sentent. 426
Citatus in intinere detentus, restituitur. artic.5. glo. una.nu.25.de contuma. 111
Citatus appellans ab uno iudice, amplius coram illo non est citandus.artic.8.glo.2.nu.29.eodem. 120
Citatus non comparens, pro confeßo habetur.artic.5. glo.una.nu.4.de respons.per cred. 364
Citatus non excommunicatur, nisi citatio ad suam peruenerit notitiam.nu.101.in præfat.de citatio. 62
Citatus ad totam causam.artic.8.glo.2.nu.17.de contumac. 119
Citatus in uno connexorum, in alio quoq; citatus esse censetur.nu.24.ibidem.
Citatus asserens se nunquam compariturum uerus est contumax.nu.28.ibidem.
Citatus ad uidendum recipi testes, si non ueniat, recipiuntur. artic.13.glo.una.nu.51.eodem. 132
Citatus ut coram Papa uel curijs supremis compareat, procuratorem mittere potest.nu. 90.de excusationib. & exonijs. 190
Ciues turbati in iure pascendi, agere poßunt. nu. 9.in præfat.de caus.benefic.poßessor. 290
Ciues per contumaciam perdunt priuilegium. artic. 8. glo.1.nu.5.de contumac. 115
Ciuile poßeßorium prius criminali discutiendum.arti. 7.glo.1.nu.25.de mater.poßessor. 274
Ciuilem poßeßionem quomodo comitetur naturalis. nu.7.& seq.in præfat. 226
Ciuili poßeßori competit interdictum unde ui. nu.19. ibidem. 227
Ciuilis poßeßio quid.nu.5.ibidem. 226
Ciuilis poßeßionis effectus.nu. 11.ibidem.
Ciuilis poßessor an ui poßit fundum suum ingredi.nu. 15.ibidem. 227
Ciuilis sola poßeßio quomodo transferat dominiũ. n. 17.ibidem.
Ciuilis poßeßio non sufficit ad mißionem in poßeßionem.nu.18.ibidem.
Ciuilis poßeßio prodest ad simplicem saisinam intentandam.artic.2.glo.2.nu.24.eodem. 259
Ciuilis poßeßio animo perditur. artic. ult. glo. una. nu.6.de caus.benefic. poßessor. 313
Clandestina poßeßio excusatur uigore ciuilis. nu. 16. in præfat.de mate.poßessor. 227
Claues tradens nisi quoq; poßideat, non transfert poßeßionem.nu.68.ibidem. 232
Claues ecclesiæ uel domus beneficij traditæ quid operentur.nu.69.ibidem.
Clauium traditione acquiritur poßeßio. numer. 57. ibidem. 231
Clauium traditio domus poßeßionem transfert nõ mercium ibidem existentium.nu.64.& seq.ibidem.
Clauium traditionem præcedat titulus habilis. nu.67. ibidem. 232
Clausula ad uitandam falsi accusationem. articul. 2. glo.una.nu.25.de contuma. 104
Clausula utilis cum causa delegatur pluribus. artic. 1. glo.12.nu.8.de arbitr. 217
Clausula scripturarum saluo iure reijciendi. artic. 1. glo.1.nu.21.de publicat.attestation. 418
Clausula appellatione remota, tollit appellationem. artic.7.glo.2.nu.26.de appellat. 504

Clausula procuratorij siue garandiæ. artic.1.glo.1.nu.16.de dilationib. 334
Clausulæ quæ iunguntur stylo quomodo accipiuntur. artic.2.glo.13.nu.29.de consuetud. 34
Clausulæ solitæ apponi habentur pro appositis. num. 28.ibidem.
Clausulæ tres in literis nouitatis.artic.1.glo. 1. nu.20. de mate.possessor. 250
Clerici in personalibus coram iudice ecclesiastico conueniri debent.artic. uno. glo.una.nu.10.ut laici nō conueniant.cor.iudicib.ecclesiast. 90
Clericis ab arbitrio appellantibus de iure ad Episcopū recurritur, sed in Francia secus.artic.1.glo. 10. nu. 12.de arbit.& arbitrator. 213
Clericus sine diffamatione non est torquendus. artic.2. glo.una.n.3.& artic.9.n.10.de cōtumac. 102.& 121
Clericus an à laico posit in exilium damnari. artic.13. glo.una.nu.5.eodem. 128
Coactus litigare, eo ipso iustam dicitur habere causam litigandi.artic.1.glo.una.n. 35.de expens.dam. & interesse. 441
Coadiutoris dilatione pendente nihil est innouandum. artic.16.glo.1.nu.40.de appellat. 527
Cœpta causa etiam in arduis mittitur procurator. nu. 92.de excusationib. 190
Cœtus, collegium, coadunatio, quid denotent. artic. uno.glo.6.nu.6.de testib.&c. 397
Cogitur arbiter proferre arbitrium intra certum tempus.artic.1.glo.14.nu.18.de arbitr. 222
Colere uel arare fundum impediens, turbat. artic.1. glo.2.nu.13.de mater.possessor. 253
Collatio uel præsentatio sine effectu nihil prodest.nu. 190.in præfat.eodem. 244
Collega tenetur probare impeditum esse collegam, ut sine eo posit procedere.artic.9.glo. una.num.8.de contumac. 121
Collegio quando acquiritur, dicitur præscriptio. nu. 23.in præfat.de consuetud. 5
Collegium uicem unius tenet.ibidem.
Collusio quæ dicatur.articul.primo.gloss. 2. num.12.de appellationib. 485
Colono meo moriente, uel dolo possessionem relinquente, an desinam posidere.artic.ult.glo.una.nu.13.& seq.de caus.benefic.possess. 314
Colonus quando dicatur turbare dominum. articul. 1. glo.2.nu.7.de mater.possessor. 252
Colonus, inquilinus, & similes iuuantur remedijs possessorijs.artic.2.glo.2.nu.37.eodem. 260
Coloratus seu apparens titulus quis dicatur. artic.2. glo.3.nu.5.eodem. 261
Coloratus saltem titulus requiritur in possessione. artic.1.glo.una.nu.4.de caus.benefic.possessor. 291
Commeatus reo sub conditione dari potest.artic.2.glo. una.nu.11.de contumac.& defect. 103
Commendetur quando beneficium. artic. 8. & 9. glo. una.nu.2.de caus.benefic.possessor. 302
Comminatio in citatione quomodo fiat. num. 47. & 49.in præfat.de citationib. 53.& 54
Comminatio pœnæ infligendæ apparitori. artic.2.glo. 4.nu.17.eodem. 77
Commissarij quales esse debeant.artic.10. glo.una.nu. 8.de mater.possessor. 283
Commissarij non est tueri missum in possessionem. artic.11.glo.una.nu.12.eodem. 285
Commissarij quando dentur. articul. 1. gloss. 2. num. 2.de sequest. 318
Commissarij in proprio loco rei dandi. articul. 3.glo. una.nu.1.de inquisitorib.seu commissar. 371
Commissarij Castelleti, quando attestationes cōficiant. artic.3.glo.una.nu.10.eodem. 372
Commissarij partes quæ sint.artic. 11. glo. una.nu.12. de mater.possessor. 285
Commissarij moderatas accipiant expensas. artic. 9. glo.una.nu.1.& seq. eodem. 378
Commissarij debent esse probi, & non suspecti. artic. 13.glo.una.nu.16.de mater.possessor. 288
Commissariorum uariæ species. artic. 1.glo.1.nu.1.& artic.4.glo.1.nu.1.de sequestr. 315.& 325
Commissarius quis dicatur. articul. 1. glo. 2. num. 1. eodem. 318
Commissarius in re demonstranda iurat, & testes adhibet.artic.2.glo.2.nu.30.& seq.de dilation. 339
Commissarius non interrogat super articulis positionum, sed iudex. articul. 3. num. 2. de respons. per credit. 362
Commissarius quem scribam habere debeat.articul. 1. glo.una.nu.17.de inquisitor.seu commiss. 369
Commissarius eligitur ab ipsismet partibus. articul.23. glo.una.nu.4.eodem. 391
Commissarius consensu partium datus, non inspicitur qualis sit.artic.3.glo.una.nu.3.eodem. 371
Commissarius examinando non debet demonstrare.art. 1.glo.una.nu.3.eodem. 368
Commissarius debet esse graduatus & expertus.artic.13. glo.una.nu.11.de mater.possessor. 287
Commissarius Regius à iudice Regio punitur. artic.9. glo.una.nu.4.de inquisitorib.seu commissar. 378
Commissarius unicus dandus in sequestro, non plures: nisi de consensu partium hoc fiat. artic.3.glo.2.nu. 3.de sequestris. 324
Commissarius conductor seruat mercedem locationis. artic.1.glo.5.nu.2.eodem. 322
Commissarius quæ soleat in processu uerbali inserere. artic.18.& seq.glo.una.nu.4.& seq.de inquis. seu commissar. 388
Commissio examinandi testes bonis uiris & sapientibus conuenit.artic.3.glo.una.nu.11.eodem. 372
Commissio est strictè interpretanda.artic.1.glo.una.n. 2.eodem. 368
Commissio causæ recusatione sublata, intelligitur de friuola.nu.10.in præfat.de recusat. 148
Commissio omisso medio non ualet.artic.2.glo.una.nu. 4.de appellatio. 487
Commissio ante desertionem ostendenda. artic. 5. glo. una.nu.34.eodem. 499
Commissiones à Consiliarijs tantùm executioni mandātur tempore uacationum.artic.4. & 5.glo.una. nu.1.de inquisitorib.seu commissar. 374
Commodatarius, depositarius, & conductor ementes rem apud eos existentem, posident.nu.102. in præfat.de mater.possessor. 235
Commodum iudicis respiciens causa, parit suspitionem. artic.9.glo.una. nu.41.de recusat. 166
Communicatio processus quando, & quomodo fiat. artic.ult.glo.una.de part.product. 415
Comparatio styli fit. articul. 2. gloss. 13. num. 31.de consuetud. 34
Comparens minimè pro confesso habendus est.artic. 5. glo.una.nu.4.de responsio.per credit. 364
Comparenti, iudice adhuc sedente pro tribunali,

non nocet contumacia.artic.5.glo.una.nu.2.de contumac. 108
Compaternitas reddit suspectũ iudicem.artic. 9. glo. una.nu.29.de recusationib. 164
Compensatio expensarum quando fieri debeat. articu. 1.glo.una.nu.53.de expens.dam.& interess. 443
Compensatio in expensis non recipitur. articul. ultim. nu.25.eodem. 461
Competens iudex quis dicatur.artic.3.glo.una.nu.6.de caus.benefic.possessor. 294
Competens fit iudex quoad tertium opponentem, qui aliàs erat incompetens.articul.1.gloss.1.nu.11.de arestis & opponen.contra ea. 561
Comprobatio gratiæ nondum lectæ non ualet. artic.3. glo.una.nu.8.de contumac.& defect. 106
Comprobatio literarum de pacificis possessoribus quo modo fiat. articul.6.gloss.1.numer.18.de causis benefic.possessorijs. 299
Compromisso pendente nihil innouandum, & supplicatione,& euocatione.articul. 16. glo.1.num.25.de appellationib. 526
Compromissum in duos, ut si dissentiant,tertium eligant,ualet.artic.1.glo.2.num. 7.de arbitr. 194
Compromissum ne fiat sub iuramento statuitur. artic. 1.glo.5.num.14.eodem. 199
Compromissum de consensu partium prorogatur. artic.1.glo.14.nu.11.eodem. 221
Compromissum an temporis diuturnitate poßit tolli. artic.1.glo.5.nu.10.eodem. 198
Compromittere non omnibus licet.artic. 1.glo. 1.num. 2. eodem. 193
Compromittere quid.artic.1.glo.2.nu.1.eodem. 194
Compromittere qui poßint,& in quos.nu.3.ibidem.
Communis patria quæ dicatur.numer.7. in præfat.de domicil.elect. 134
Cõmunis esse debet dilatio.artic.12.n.11.de dilatio.353
Communis doctorum opinio an excuset ab expensis. art.1.glo.una.nu.38.de expens.dam.& interess.441
Communis æstimatio an testibus probari poßit. artic. 8.num.8.de fructib.& eor. restitut. 473
Communitas an dissoluatur per inuentarium. artc. 1. glo.una.nu.8.de inuentar. 421
Concilia generalia non tolluntur contraria consuetudine.nu.64.in præfat.de consuetud. 13
Concluduntur cõsuetudines cũ practicantibus locorũ, in quibus uigent hæ consuetudines. art. 2.glo. 17. eodem. 39
Conclusio libelli pro euictione.artic.4.num.5. de dilationib. 342
Conclusio contra authorem laudatum.artic.2.glo.1.nu. 24.de dilationib.& de summatione,ibidem. 335
Conclusio libelli inspicitur ad discernendum possessoriũ à petitorio.artic.7. glo.1.num.5. de mater.possessor. 272
Conclusio debet resultare ex factis reprobatorijs.arti. 4.glo.una.nu.2.de reprobat.test. 405
Conclusio in processu duplex. artic.1. nu.2. de sententijs. 426
Conclusio appellati seu intimati.artic.ult. glo.una.nu. 14.de appellat. 535
Conclusio in causa appellationis habet uim litiscontestationis.nu42.ibidem. 538
Conclusio appellantis à notorio abusu. artic. 1.glo.1. nu.4.de appellat.tanq.ab abus. 540
Conclusiones obseruandæ in interdicto retinendæ.art. 1.glo.1.nu.15.de mater.possessor. 250
Conclusum in causa quando dicatur.artic.1. num.1. de sentent. 426
Concordari debent articuli.articul.1. glo.1.num.19.de publicat.attestation. 417
Condemnari debet in expensis is, qui succumbit. art. 13.glo.una.nu.20.& seq.de mate.possessor. 288
Condemnati ad fructus receptos, libros acceptorum exhibere debent.artic. 2. nu.2.de fructib. & eor.restitutio. 468
Condemnatio fructuum recipiendorum an fiat.art.1. num.34.eodem. 466
Condemnatio expensarum in definitiua, an fieri poßit de interlocutoria.artic. 2. glo.una.nu.8.de expens. dam.& interesse. 445
Condemnatio damnorum quando fiat.artic.3. glo.una. nu.1.eodem. 446
Condemnatio damnorum quomodo fiat in reali& personali.nu.9.ibidem.
Condemnatio & taxatio damnorum semel fieri debet. nu.11.ibidem. 447
Condemnatio ad expensas futuras nõ ualet.art.5. glo. una.nu.64.eodem. 457
Condemnatus per ueram contumaciam non appellat, ad quod conficiendum nouem in text. requiruntur. artic.10.glo.una.nu.1.& seq.de contumac. 122
Condictio ex c.reintegranda. datur.artic. 13.glo.una. nu.2.de mater.possessor. 286
Condictio ex l. finali. C. de acquir.possess. ad quid detur.articul.ult.glo.una.numer. 16. de caus.benefic. possessor. 314
Condici potest res sequestrata, ab ipsismet commissarijs.artic.1.glo.4.nu.2.de sequestr. 321
Conductor commissarius seruat mercedem conductionis.artic.1.glo.5.nu.2.eodem. 322
Conductor iurat de conseruando rem in suo statu.artic.1.glo.6.ibidem.
Conductor abbatiæ an poßit habere bona monachi decedentis.articul. 1. num.38.de fructib. & eor.restitutio. 167
Conductores deferre debent mercedem seu pensionem ipsis commissarijs.artic.1.glo.5.nu.1.de sequestr.322
Confœderatum mei inimici recusare possum.artic.9. glo.una.nu.21.de recusat. 163
Conferendi æqualitas.artic.1.glo.una.nu.11.de inquisitor.seu commissar. 366
Confeßio unius non liberat alium.artic.6.glo. una.nu. 11.de respons.per credit. 365
Confessoria, & negatoria inter dominum & subditũ datur.artic.5.glo.1.nu.16.de mater.possess. 368
Confessus in interrogatorijs an releuetur.artic. 5.nu. 3.de respons.per credit. 364
Confirmata sententia arbitri,an liceat appellare. arti. 1.glo.9.nu.4.& seq.de arbitr. 208
Confirmata sententia arbitri appellatur quidẽ,uerùm interim soluetur pœna.nu.8.& seq.ibidem. 209
Confirmata sententia arbitri, & soluta pœna, licet usq; ad arestum prosequi appellationem. artic. 1. glo.12.nu.5.eodem. 217
Confirmatio appellationis expressa& tacita differũt. artic.5.glo.una.nu.24.de appellat. 498
Confirmato arbitrio quomodo pœna exigenda sit.arti. 1.glo.7.nu.8.de arbitr. 202
Confirmato arbitrio iustè, uel iniustè, soluenda est pœna. artic.1.glo.11.nu.5.eodem. 215

Confusa

Confusa testimonia Budæus uocat, quæ fortè magis tu multuaria dici possent: quæ in turba recipi solēt. articu.uno.glo.6.nu.2.de testib.&c. 397

Connexa compromisso ueniunt in arbitrium.art.1.glo. 14.nu.7.de arbitr. 221

Consanguinei iudicis cur prohibeantur dari commissarij.arti.10.glo.una.nu.4.de mater.possess. 283

Consanguinei commissarij prohibentur esse adiuncti. arti.10.glo.una.nu.1.de inquisito.seu commis. 378

Consanguineus proximus est saisitus.artic.9. glo.una. nu.12.eod. 277

Conscientias oneramus, quomodo intelligatur. artic.3. glo.una.nu.2.de appella. 489

Conscientiæ alicuius si fuerit relictū, ab eo non appellatur.artic.1.glo.2.nu.2.de adiunct.& subscrip. 171

Consecutiuæ debent esse citationes.articu.7.gloss.una. nu.5.de contuma. 113

Consensu partium dandus est adiunctus.art.2.glo.una. nu.15.de adiuncti.& suscrip. 174

Consensu utriusq; partis dissoluitur compromissum. artic.1.glo.6.nu.6.de arbi. 201

Consensu partium plures possunt esse commissarij.articu.3.glo.2.nu.4.de sequestr. 324

Consensu partium datus conmmissarius, non inspicitur qualis sit.arti.3.glo.una.nume.3.de inquisi.seu commiss. 371

Consensus populi, non principis inducit consuetudinem.nu.37.in præfa.de consuetu. 8

Consentiente etiam parte non tamen datur facultas recipiendi testes plus decem.art.uno.glo.1. nume.3.de testib.&c. 394

Consideranda in probandis reprobatorijs testium arti. 4.glo.una.nu.1.de reprobat.test. 405

Consiliarij prohibentur comedere cum litigātibus. art. 9.glo.una.nu.27.de recusa. 164

Consiliarij sunt recusandi antequàm proficiscantur ad cōmißionē, non post.art.11.glo.una.nu.1.eod. 167

Consiliarij quo tempore redeunt Lutetiam: & quando facultas abeundi, & quomodo datur.artic.4.& 5. glo.una.nu.2.& seq.de inquisi.seu commissa. 375

Consiliarij non nisi certis ex causis abesse possunt durante parlamento.artic.6.glo.una.nu.1.ibidem.

Consiliarij duo in taxatione expensarum requiruntur. art.5.glo.una.nu.2.de expen.dam.&interess. 449

Cōsiliario, militi, & episcopo, quot equi taxantur, & quid rustico taxatur. nu.7.& seq.ibidem. 450

Consiliariorum cōmißiones qualis summæ esse debeāt. artic.7. & 8.glo.una.nu.2.de inquisi. 377

Consiliarius recusatus interrogari potest de ueritate recusationis.artic.1.glo.3.nu.5.de recusa. 151

Consiliarius aut doctor absentes sine permissu & licentia perdunt salarium.artic.4.glo.una.num. 5.de inquisi.seu commiss. 375

Consiliarius non subrogat sine permissu præsidis.arti. 11.glo.una.nu.1.eod. 379

Consiliarius cui est commissum audire partes, an possit decidere.arti.23.glo.una.nu.1.eod. 390

Consiliarius ibi habet domicilium, ubi habet dignitatē. nu.13.in præfa.de domici.elect. 135

Consilio cœpto, uel synodo, an sufficiat interuenire. artic.5.glo.una.nu.12.de contuma. 109

Consilium magnum cognoscit de ui publica & priuata in beneficijs.artic.14.glo.una.nu.2.de caus. benefi. possess. 312

Consortum uno appellante non exigitur pœna ab alijs ante confirmationem.artic.1.glo.9.nu.16. de arbi. & arbitrat. 210

Constare quomodo debeat de iuramento testium.arti. 12.glo.1.nu.6.de inquisi.seu commiss. 380

Constituto quæritur possessio.nu.71.in præfa. de mater.possess. 232

Consuetudo quid sit, & quotuplex. nume.3. & seq.in præfa.de consuetu. 1

Consuetudo naturalis uel corruptela quando dicatur. nu.8.ibid. 2

Consuetudo inducit, præscriptio aufert.nu.19.ibid. 4

Consuetudo ut credatur dicto testis sine ratione deponentis, non ualet.artic.17.nu.2.de inquisito.seu cōmissar. 386

Consuetudo publicum, præscriptio priuatum respicit. nu.21.in præfat.de consuetu. 5

Consuetudo est quid incorporale.nu.30.ibidem.

Consuetudo tollit aliam consuetudinem.nu.65.ibid. 13

Consuetudo & usus differunt.artic.2.glo.12. nu.1.eodem. 30

Consuetudo contra ius naturale, aut gentium nihil potest.nu.48.& seq.in præfa.de consuetu. 10

Consuetudo ut quis ligna in nemoribus alienis incidat, an ualeat.nu.51.ibid. 11

Consuetudo quatuor modis inducitur.nu.54.ibid.

Consuetudo contra libertatem ecclesiasticam nō ualet. nu.55.ibidem.

Consuetudo generalis an legem tollat.nu.59.ibid. 12

Consuetudo an rationē uincat, uel legem.nu.61.ibid.

Consuetudo contra concilia generalia an ualeat.num. 64.ibidem.

Consuetudo nondum completa, uoce maioris partis populi interrumpitur.nu.66.ibid.

Consuetudo etiam in conscientia seruanda est.nu.74. ibidem. 14

Consuetudo facit instrumentum authenticum.num.76. ibidem.

Consuetudo potest detrahere fidei instrumēti, quod de iure aliâs est ualidum.nu.78.ibidem. 15

Consuetudo quærit iurisdictionem priuatæ personæ. nu.79.ibidem.

Consuetudo excusat à falso.nu.80.ibid.

Consuetudo disponit circa ea quæ sunt principi reseruata.nu.81.ibidem.

Consuetudo præbet mandatum ad aliquid agendū.nu. 82.ibidem.

Consuetudo legitimum facit, qui aliâs erat illegitimus. nu.83.ibid.

Consuetudo si non obseruetur in solennitate, actus nō ualet.nu.84.ibid.

Consuetudo præbet ius testandi.nu.86.ibidem.

Consuetudo iudicē cogit ad acta scribēda.nu.87.ibid.

Consuetudo non excusat à pœna gehennali.nume.89. ibidem.

Consuetudo dat potestatem delegandi.nu.91.ibid. 16

Consuetudo electioni & confirmationi præualet. nu. 92.ibidem.

Cōsuetudo loci suadet, ut clerici pretiosis uestibus utātur.nu.93.ibidem.

Consuetudo remittit libelli solennitatem, & alia.nu. 94.ibidem.

Consuetudo & priuilegium æquiparantur, nisi quoad dispensationem.nu.95.& seq.ibidem.

Consuetudo factum declarat, & obligationem tollit, sicut pactum.nu.97.& seq.ibidem.

Consuetudo, ut duo sextaria pro uno soluantur, an ualeat.nu.100.ibidem. 17
Consuetudo possessionem ipso iure transfert. nu.103. ibidem.
Consuetudo facit ut res inter alios acta, sit utilis. nu. 102.ibidem.
Consuetudo dat facultatem utendi rebus alienis.num. 104.ibidem.
Consuetudo potest super matrimonio disponere. nu. 105.ibidem.
Consuetudo non redacta in scriptis, nec approbata, solet per turbam probari.artic.2.gl.3.nu.20.eod. 25
Consuetudo per quæ confirmetur.nume.31.& sequen. ibidem. 26
Consuetudo, ut laici in clericos habeãt iurisdictionem, an ualeat.nu.20.tract.ut laici non conueniant. coram iudic.ecclesiastic. 91
Consuetudo quando extendatur. arti.2.glo.1.nume.7. & sequen.de consue. 20
Consuetudo an sententia probetur.articul.2.glo.3.nu. 4.eodem. 22
Consuetudo multis actibus probanda. numer. 10.eodem. 23
Consuetudo per aduocatos, procuratores, & notarios probari potest.nu.11.ibidem.
Consuetudo quomodo requirat principis decretum. artic.2.glo.20.de consuetu. 39
Consuetudo uel pactum non ualet, ut ad minorem appelletur.nu.4.in præfat.de appella. 475
Consuetudo tollens remedium appellationis non ualet. articu.1.glo.1.nu.8.eodem. 483
Consuetudo quòd mortuus saisiat uiuum, est cõtra ius ciuile, sed secundum ius canonicum.articul.9.gloss. una.nume.9.de mater.possess. 277
Consuetudo à Rege approbata, Regis fit constitutio. nu.7.in præfat.de consuetud. 2
Consuetudo bona & laudabilis præsumitur.nu.9.ibidem. 3
Consuetudo quando dicatur rationabilis.nume.10.& sequen.ibidem.
Consuetudo & præscriptio in quo differant. numer. 14. ibidem.
Consuetudo cognoscendi de possessorio beneficij apud iudices Regios.artic.7.glo.2.nu.2.de caus.benefic. possesso. 301
Consuetudo permittit alienationem, quod non præscriptio.nu.17.in præfat.de consuetud. 4
Consuetudo localis à Rege confirmata, in eo loco debet seruari, in quo uiget: nec rescriptum contra eam ualet.artic.2.glo.21.eod. 40
Consuetudo testandi coram duobus notarijs, an ualeat. nu.22.in præfat.de consuetu. 5
Consuetudo ut inducatur non requiritur bona fides. nume.24.ibidem. 6
Consuetudo quando allegatur contraria, quomodo iudicandum.artic.2.glo.7.eodem. 29
Consuetudo titulum nullum requirit: præscriptio contrà.nu.26.in præfat.de consuetu. 6
Consuetudo æquitatis comes, rigoris præscriptio. nu. 27.ibidem.
Consuetudo fauorabilis amplianda, præscriptio tanquam odiosa restringenda.nu.28.ibidem.
Consuetudo non probata infirmatur.nu.31.ibid. 7
Consuetudo est ius disponens, præscriptio uerò ius dispositum.nu.32. ibidem.
Consuetudo principem ligat, at princeps contra præscriptionem releuat.nu.34.ibidem. 8
Consuetudo requirit cõsensum populi.nu.36. ibid.
Consuetudo quòd sit continuata per decem annos.nu. 38.ibidem.
Consuetudo præscripta quæ sit.nu.39.ibidem.
Consuetudo ut inducatur, quot actus sufficiant.nume. 41.ibidem.
Consuetudo errore introducta an ualeat.nu.42.ibid.
Consuetudo si sit scripta, an nomen amittat. numer. 43.ibidem.
Consuetudo quòd sit rationabilis & honesta. numer. 44.ibidem.
Consuetudo, ut filij non alantur à parentibus, non ualet, nisi sint ingrati.nu.46.ibidem. 10
Consuetudo, ne matres lactent filios, reijcienda. nume. 47.ibidem.
Consuetudo prorogat tempus appellandi, & abbreuiat.arti.4.glo.1.nu.11.de appel. 492
Cosuetudines seruandas lex xij.tabularum statuit.nu. 1.in præfa.de consuetu. 1
Consuetudines approbatæ, nondum impreßioni datæ, quomodo probentur.artic.2.glo.24.nume.1.& sequen.eod. 41
Cõsuetudines seruari à subditis debent.artic.2.glo.25. eodem. 42
Consuetudines aliæ allegari non possunt, quàm confirmatæ.artic.2.glo.28.eod. 43
Consuetudines princeps tollere potest, sed non facere. glo.ulti.nu.1.ibidem.
Consuetudini quod est proximum an attendatur, an quod legi.artic.2.glo.26.nu.2.eod. 42
Consuetudinis interpretatio ad quẽ spectet.nu.1.ibid.
Consuetudinis scriptæ commoda.articul.2.gloss.5.eodem. 28
Consuetudinis effectus.nu.70.in præfa.eod. 14
Consuetudinis origo.nu.5.ibid. 2
Consuetudinis nomine quid ueniat.nu.40.ibid. 8
Consuetudinis eadem uis ac legis.nume.75.ibid. 14
Consuetudinis prætextu quales sportulas iudices capere poßint.articu.1.glo.una.nu.18.de salar. taxat. pro uisitat.processus. 555
Consuetudine nemo re sua sine causa priuatur.nu.50. in præfat.de consuetud. 11
Consuetudine omni populo acquiritur, iure uerò præscriptionis priuato.nu.21.ibid. 5
Consuetudine Tholosana fruitur Parisiens.qui Tholosæ uxorem ducit.nu.27.ibidem. 7
Consuetudine patriæ uerba contrahentium intelliguntur.nu.69.ibidem. 13
Consultatione pendente nihil est innouandum, nec relatione.artic.16.glo.1.nu.29.de appella. 526
Consultor in certa causa, ne in eadem sit posteà iudex prohibetur.artic.9.glo.una.nu.33.de recusa. 165
Contemptus & inobedientia quando dicatur. arti.10. glo.una.nu.10.de contuma. 123
Contestatio litis an fiat in possessorio. artic.3.gloss.1. nu.10.de mater.poss. 264
Continua debet esse posseßio triennalis.arti.6.glo.1. nu.16.de caus.benefi.possess. 299
Continuatur terminus ad diem sequentem quando festus dies incidit.nu.122.in præsa.de cita. 65
Contractus bonæ fidei, & stricti iuris quoad moram æquiparantur.artic.1.glo.una.nu.4. de fructib.& eorum restitu. 464

Contractus omnes sunt bonæ fidei.nu.8.ibidem.
Contradicenda non sunt dicta testium,sed ipsæ personæ reprobandæ.arti.ulti.glo.una.nume.1.de reproba.testi. 410
Contradicendi unica præstatur dilatio.arti.6.glo.una.nu.1.eod. 408
Contradictio quando sufficiat pro turbatione.nume.158.in præfa.de mater.possess. 241
Contr'aplegement quid sit.art.5.glo.2.nu.5.eod. 270
Contraueniens consuetudini peccat.nu.73.in præfa.de consuet. 14
Contumacia in non parendo cæteras species ut uarias à docto.aßignatas comprehendit.num.15.in præfa.de contuma.& defect. 94
Contumacia est delictum.arti.8.glo.2.nu.4.eod. 117
Contumacia totum respiciens iudicium.nu.17.ibid. 118
Contumacia in singulis citationibus requiri debet.art.7.glo.una.nu.9.eod. 113
Contumacia à quo petenda.artic.13.glo.una.numer.1.eodem. 127
Contumacia qualiter purganda ab excusato reconualescente.nu.103.de excusa. 192
Contumacia ualet,ubi constat iudici citationem fuisse factam,etiam sine relatione.art.2.glo.una.nu.9.& seq.de contuma. 102
Contumacia contra procuratorẽ Regium an dari possit.nu.12.& seq.in præfa.eod. 94
Contumacia procuratoris non nocet domino,item nec contumacia Prælati ecclesiæ &c. nu.20.& sequen.ibidem. 95
Contumacia procuratoris in omittẽdo nocet domino.nu.24.& seq.ibidem. 96
Contumacia peti debet,aliàs non datur. art.1.glo.una.nu.2.eod. 97
Cõtumacia non datur nisi constet de aßignatione diei.artic.1.glo.una.nu.1.eodem. 101
Contumacia an sit requirenda in causis fiscalibus.arti.1.glo.una.nu.20.eod. 99
Contumaciam procurator requirere potest.arti.1.glo.una.nu.17.ibidem.
Contumacia in quibus casibus non est requirenda. nu.18.ibidem.
Contumacia per citationem inducitur,si citatus non cõpareat.nu.5.in præfa.eod. 93
Contumacia in criminalibus accusanda.arti.9.num.5.eodem. 97
Contumaciam sine partis petitione princeps concedere potest.artic.2.glo.una.nu.22.ibidem. 100
Contumaciæ definitio.nu.7.in præfa.eod. 94
Contumaciæ effectus quis.nu.19.ibid. 95
Contumaciales expensæ nusquam repetuntur. artic.5.glo.una.nu.57.de expens.dam.& interesse. 456
Contumaciæ expensæ persoluẽdæ sunt.nu.37.ibid. 453
Contumaciæ expensæ etiam ante litem contestatam, & in citatione factæ debentur.nu.40.ibid. 454
Contumaciæ expensæ etiam in ipsis criminalibus debentur.nu.48.ibid. 455
Contumaciæ expensæ certis casibus non debentur.arti.5.glo.una.nu.58.eod. 456
Contumax est generaliter qui iudici non paret. num.5.in præfa.de contuma. 93
Contumax quando pœnam non incurrat.numer.8.ibidem. 94
Contumax mulcta plectitur. nu.85. in præfat.de citationibus. 60
Contumax est qui talis à iure est reputatus.arti.1.glo.una.nu.11.de contuma. 98
Contumax de euictione non agit, nec si culpa interuenerit.artic.5.glo.una.nu.18.& seq.de dilat. 345
Contumax mulctatur ultra expensas.artic.5. glo. una.nu.52.de expen.dam.& interesse. 455
Contumax non auditur nisi solutis expensis.num. 46.& seq.ibidem. 454
Contumax uerus & fictus quis.arti.10.glo.una.nu.7.& sequen.de contuma.& artic.7.glo.2.nume.9.de appella. 123.& 503
Contumax in quibus casibus excusatur.nu.9.& seq.in præfat.de contuma. 94
Contumax uerus non appellat,nec potest se opponere nec restituitur.artic.10.glos.una.nume.1.& 15.eodem. 122.& 123
Contumax est qui hora indebita comparet,& qui iudici respondere recusat.nu. 16.& sequen. in præfat.eodem. 95
Contumax non remittitur satisdationis gratia.arti.13.glo.una.nu.41.eod. 130
Contumax respicit totum iudicium, & citatus totam causam.articu.8.gloss.2.nu.17.& seq.eod. 118
Contumax in uno, in alijs est citandus ut compareat.nu.2.& seq.ibid. 117
Conueniendus quomodo sit sequester.arti.1. glo.2.nu.23.de sequest. 320
Conuentio quid sit.nu.11.in præfa.de citatio. 46
Conuentio partium non nocet fisco quoad mulctam appellantium.art.9.glo.una.nu.2.de appella. 507
Conuersans cum inimicis nostris recusatur. articul.9.glo.una.nu.20.de recusationib. 163
Copia ab apparitore danda quid continere debeat.articul.5.glo.1.nu.2.de citationib. 81
Coram non recusato iudice probandæ sunt causæ recusationis.artic.9.glo.una.nu.5.de recusa. 162
Corporalium necnon incorporalium est saisina.artic.9.glo.una.nu.40.de mater.possess. 281
Correctio non admittit appellationem.articu.7.gloss.2.nume.24.de appellatio.& articu.1.glos.1. nume.24.de appellationib.tanquam ab abusu. 504.& 542
Corrigere suam sententiam an liceat iudici.artic.3.nu.17.de senten. 430
Corrumpitur duobus modis consuetudo.arti.2.glo.12.nu.6.de consue. 30
Corruptus arbiter reijcitur.arti.1.glo.9.nu.24.de arbitr.& arbitra. 211
Credendum an sit seruienti.artic.5.glo.5.nu.4.de citationib. 85
Credere excusatori quodam nolente, quid agendum.nu.25.de excusa. 180
Credit, uel non credit aliquid,quando quis asserere teneatur.artic.1. glo. una.nume.6.de respons. per credit. 358
Creditores uocandi in inuentario.articu.1.& 2. gloss.una.nu.16.de inuenta. 422
Creditoribus soluere an teneatur hæres saisitus.art.9.gloss.una.nu.quinquagesimoquarto.de mater.possessor. 282
Crimina quomodo inquirantur.articu.12. glo.1. nu.2.de contuma. 125
Criminales causæ patiuntur etiã ultra decem testes examinari.artic.uno.glo.2.nu.3.de testib.&c. 394
Criminalia non patiuntur examen ad futurum. artic.2.

glo.una.nu.9.de cauſ.beneſi.poſſeſſ. 294
Criminalia an admittant expenſarum cōdemnationem. art.1.glo.una.nu.17. de expen.dam.& inter. 439
Criminalis cauſa qualiter tractetur contra abſentem.artic.9.glo.una.nume.3. & ſequen. de contumacia. 120
Criminalis accuſatio non intentatur ex ſola turbatione.arti.1.glo.2.nu.46.de mater.poſſeſſ. 255
Criminalium non fiat commißio.artic.3.glo.una.nu.8. de inquiſito.ſeu commiſſar. 372
Culpa partis eſt,non curare teſtes,cùm adſunt,examinari.nu.5.ibidem.
Cumulatio petitorij & poſſeſſorij an fiat.artic.7.glo. 1.nu.10.de mater.poſſeſſ. 272
Curato contemnente inſeruire beneficio ſequeſtrantur fructus.artic.1.glo.1.nu.8.de ſequeſtr. 316
Curator bonorū, & curator ad litem quomodo facere debeant inuentarium.art.1.& 2.glo.una.nu.3.de inuentar. 429
Curatores pignorum.articu.1.gloſſ.1.numer.2.de ſequeſtris. 315
Curatus quomodo plerunq; citat.nu.76.in præfat.de citationib. 58
Curatus impeditus quominus ad ſynodum eat,ſe excuſat,& idem in appellato.nu.19.de excuſ. 178
Curia principum ſicut axis uoluitur.nu.8. in præfa.de de domicil.elect. 134
Curia quando cognoſcat de notorio abuſu. artic.1.gl. 1.nu.8.de appella.tanquam ab abuſu. 540
Curia ſuprema interdum adiudicat plenū poſſeſſoriū ſine expēſis. art.11.gl.una.nu.5.de mate.poſſeſ.285
Curiæ nomine ſimpliciter,quæ ueniat.artic.7.glo.una. nu.6.de reproba.teſt. 409
Cuſtodes ſeu commiſſarij committendi ſunt quàm minoribus ſumptibus fieri poterit.artic.9.glo.una.nu. 12.de mater.poſſeſſor. 283
Cuſtodis appoſitio importat poſſeßionem. nume.55. in præfat.eodem. 230

De litera D.

DAMNA non ueniunt nomine expenſarum. artic.3.glo.una.nu.7. & ſeq.de exp.dam.& inte.446
Damni nō liquidi cautio datur.arti. 12.glo.una.nu.12.de cauſ.benefi. poſſeſſo. 310
Damnorum condemnatio in reali & perſonali.arti.3. glo.una.nu.9.de expen.dam. & intereſſe. & quomodo fiat.nu.1.ibidem. 446
Debitor cogitur conficere inſtrumentum creditori ſecundum ſtylum patriæ.art.2.glo.13. nu.29. de conſuetud. 34
Decem annis præſcripta cōſuetudo dicitur. nu. 38.& ſeq.in præfat.de conſuetu. 8
Decem annis relictæ rei poſſeßio amittitur.articu.ulti. glo.una.nu.11.de cauſ.benefi.poſſeſſ. 314
Decem tantùm teſtes poſſunt examinari ſuper quolibet articulo,art.unic.glo.5.nu.5.de teſtib.&c.396
Decem dies quādo præſtituantur ad appellandum.nu. 69.in præfa.de appella. 480
Decennalis conſuetudo probat etiam contra ius ſcriptum.articu.2.glo.3.nu.17.de conſuetu. 24
Deceptio quāta requiratur in arbitrio ut ab eo appellari poßit.arti.1.glo.8.nu.17.& ſeq.de arbi. 205
Decerni quādo debeat ſequeſtrum. arti.1. glo.1.nu.21. de ſequeſt. 317
Decernitur ſequeſtrū non niſi uocata parte.n. 22.ibid.
Decretum iudicis ad oſtendendam rem.arti.2.glo.2.nu. 22.de dilatio. 339
Decretum primum & ſecundū quando decernatur contra contumacem, qui ſi latitat habetur pro citato. arti.9.glo.una.nu.4.& ſeq.de contuma. 121
Declarare iudex pōt ſententiā.arti.3.nu.23.de ſen.431
Declarare fructus perceptos condemnatus debet.art.2. n.5.& ſeq.& ſi nō faciat ei nocet.n.ſeq.de fru.468
Declinando iudicē eligendum eſt domicilium.arti.uno. glo.una.nu.45.de domici.elect. 144
Declinatoriæ exceptionis debentur expenſæ.arti.2.glo. una.nu.5.de expen.dam.& intereſſe. 444
Deductio impenſarum non fit in ſequeſtro ſine decreto iudicis.arti.3.glo.1.nu.3.de ſequeſt. 323
Deductio quarum impenſarum fiat in ſequeſtro.art.3. glo.2.nu.1.& ſeq.eod. 324
Default & congé.nu.6.in. præfa.de contu. 93
Deffectus duo ſufficiūt hodie loco quatuor olim requiſitorū.art.7.glo.una.n.1.e.112.& quādo unus.n.11.
Defectus contra impeditum,quomodo decernatur.nu. 23.de excuſa. 179
Defectus & congedium ſauf l'exonie.nu.25.& ſeq.eodem. 180
Defendere poſſeßionem recuſans eam perdit.nu.107. in præfa.de mater.poſſeſſ. 236
Defenſionem ciuilem princeps tollere poteſt.nu.84. in præfa.de appella. 481
Defenſiones à contumace probari debēt ſtatim.art.11. glo.una.nu.4.de contuma. 125
Defenſionis fauore inducta eſt citatio.nu.25.in præfa. de citatio. 49
Definitio contumaciæ ex iuriſconſulto.nu.7.in præfa. de contu. 94
Definitio recuſationis.nu.4.in præfa.de recuſa. 147
Definitiua ſententia an ad expenſas interlocutoriarum extendatur.arti.2.glo.una.nu.8.de expenſ. dam.& intereſſ. 445
Delegandi poteſtas datur à cōſuetudine.nu.91.in præfa.de conſuetu. 16
Delegans reuocat interlocutoriam latam per delegatum.arti.3.nu.29.de ſenten. 431
Delegatus non citat uoce tubæ.numer. 75.in præfat.de citatio. 57
Delegatus iudex certum ſibi eliget locum ad cognoſcendum.articu. uno. gloſſ. una.numer.43.de domicil. elect. 144
Delegatus cognoſcit in authorem laudatum.articu.4. nu.12.de dilati. 343
Delegatus quis.arti.5.glo.una.nu. 4.de expenſ. dam. & intereſſe. 449
Delens arma alicuius an dicatur turbare.articu.1.glo. 2.nu.33.de mater.poſſeſſ. 254
Deliberandi non datur dilatio in nouitate.arti.2.glo.2. nu.16.& ſeq.eod. 258
Deliberata & concluſa debet eſſe adiunctio.num.7.& ſequen.de adiunctio.ſeu ſubſcrip. 170
Deliberatoriam dilationem concedere quādo poßit iudex.arti.4.glo.una.numer.2.de citationib. 81
Demonſtratio rei in quibus fieri debeat. arti.2.glo.2. nu.3.de dilatio. 337
Demonſtratio in hæreditate quomodo ſit facienda.nu. 8.ibidem.
Demonſtratio rei non niſi ſemel fit.nu.11.ibidem.fallit nume.ſequen.

Demonſtra-

Demonſtratio fit per confines,& qualitates rei.nu.18. ibidem. 338

Demonſtratio apparitori proximo eſt committenda. nu.25.ibidem. 339

Demonſtratio etiam reo abſente fieri poteſt.nume.29. ibidem.

Demonſtratio multiplex.nu.36.ibid. 340

Denuntiare etiam tenentur priuilegiati.art.5.glo.una. nu.36.de dilationib. 346

Denuntiandum cui ſit,ſi uenditor ſe occultaret.nu.43. ibidem. 347

Denuntiandum authori.artic.5.nu.16.& 24.& ſingulis.nume.25.& ſequen. etiam ſi ſciant. numer.27. eodem. 345

Denuntiatio in cauſa appellationis fieri poteſt.articu. 5.nu.29.eod. 346

Denuntiatio quando non requiratur. nume. 38. ibid.

Denuntiatio quid. numer. 8. in præfatio. de citationib. 46

Deportus gratia recipitur appellatio in ſequeſtro. articu.1.glo.2.nu.18.& ſeq.de ſequeſt. 320

Depoſitarius iuſtitiæ cogitur rem ſub pœna carceris reddere.nu.24.ibid.

Depoſitio perlegenda eſt teſtibus.artic.uno.glo.10.nu. 4.de teſtib.&c. 400

Deprædatio contra contumacem an concedatur. artic. 13.glo.una.nume.23.de contuma. 129

Deſcriptio rerum fit ceſſante ſequeſtro.artic.1. glo.2. nu.9.de ſequeſtr. 319

Deſerta in dubio non cenſetur appellatio.nume.75.in præfa.de appella. 481

Deſerta appellatio quando dicatur.articu.5.glo. una. nu.5.eod. 496

Deſerta & inualida appellatio quando dicatur.nu.9. ibidem.

Deſerta in dubio appellatio non præſumitur.num.27. ibidem. 498

Deſerta appellatio non declaratur contra cōtumacem releuatum.nu.35.ibid. 499

Deſerta declarari debet appellatio.nu.38.ibidem.

Deſertio appellationis dicitur multis modis. nume.2. ibidem. 496

Deſertio an requirat citationem.nu.1.ibidem.

Deſertio appellationis plus nocet quàm ſententia. nu. 23.ibidem. 498

Deſertione facta iudex non cognoſcit de attentatis.nu. 15.ibid. 497

Deſertione ius eſt perditum.nu.7.ibid. 496

Deſertionis cauſa tria petit actor. numer. 28. ibidem. 498

Deſignanda quomodo ſit res petita.articu.2.glo.2.nu. 2.de dilationib. 336

Deſiſtens ab appellatione an in expenſis condemnetur. nu.37.ibidem. 499

Dies & hora ad rem oſtendendam præſignatur. artic. 2.glo.2.nu.26.de dilatio. 339

Dies renuntiationis appellationis in actis ſcribi debet. arti.15.glo.2.nu.4.de appel. 520

Dicenti ſententiam arbitri iniquã incumbit onus probandi.arti.1.glo.10.nu.15.de arbit.& arbitra. 214

Dictio,&,quid ſignificat.art.2.gl.4.nu.3.de cita. 76

Dicta partium non debent contineri in ſententiæ breuiculo.art.3.glo.una.nu.40.de ſentent. 433

Differentia inter expenſas contumaciæ & uictoriæ qualis eſt.art.8.gl.una.n.23.de expē.dam.& inter. 461

Differētia inter poſitiones & interrogationes,& cur fiant,& quando.articu.3.glo.una.nu.2. & ſeq.de reſpon.per credit. 361

Differentiæ multæ in literis releuamenti inueniuntur. articu.4.glo.2.nu.3.de appel. 494

Differentiæ inter conſuetudinem & præſcriptionem. nu.14.in præfa.de conſue.&c. 3

Differentiæ inter tria remedia poſſeſſoria.arti.2.glo.2. nu.8.de mater.poſſeſſo. 257

Differentiæ inter poſſeſſorium & petitorium. arti.7. glo.1.nu.7.eod. 272

Differentiæ inter ſequeſtrum & depoſitarium.artic.1. glo.1.nu.11.de ſequeſtr. 316

Differentiæ inter iudicialem & extraiudicialem appellationem.nu.54.& ſequen. in præfat.de appellationibus. 479

Dilapidationis metu bona ſequeſtrantur.articu.1.glo. 2.nu.6.de ſequeſtr. 318

Dilatio non datur in poſſeſſorio.arti.8.glo. una.nu.1. de mater.poſſeſſo. 275

Dilatio conceditur per literas releuamenti.artic.5.glo. una.nu.2.de cauſ.beneficior.poſſeſſ. 296

Dilatio inutilis non impedit proceſſum.arti.10. gloſſ. una.nu.9.& ſeq.de dilati. 351

Dilatio ſecunda non conceditur,niſi probata diligentia.arti.12.glo.una.nu.5.eodem. 353

Dilatio abſente collitigante quomodo detur, & quòd communis eſſe debet.nu.10.& ſeq.ibidem.

Dilatio non prorogatur inuito collitigante.articu.13. nu.5.eod. 354

Dilatio tertia ne detur prohibetur cancellariæ.articul. ulti.glo.una.nu.1.& ſeq.eod. 355

Dilatio contradicenti unica tantùm datur.artic.6.glo. una.nu.1.de reproba.teſti. 408

Dilatio unica longa uel breuis à iudice dari debet, & non plures.artic.4.nu.5.& ſeq.de citat. 81

Dilatio unica ad ſummandum garēdum ſufficit. art.6. de contuma.& defect. 112

Dilatio deliberandi non datur in nouitate, & dilatio authoris laudandi in ſimplici ſaiſina habetur.art.2. glo.2.nu.16.& ſeq.de mater.poſſeſſ. 258

Dilatio cauſa abſentiæ datur.articu.1.glo. una.nu.4. de dilatio. 332

Dilatio unica ad ſcribendum & producendum.arti.4. glo.una.nu.1.de cauſ.benefic.poſſeſ. 295

Dilatio ad ſummationem non datur.articu.3. glo.una. nu.8.de dilatio. 341

Dilatio ad bullam producendam,& ad eam de falſo arguendam.articu.1.glo.una. nu.10. de cauſ.benefic. poſſeſſ. 292

Dilatio unica ad producendum titulos. nume.13. ibidem.

Dilationem datam facilius eſt prorogare,quàm nouam concedere.artic.4.glo.una.nu.3.eodem. 295

Dilationē petens ad ſoluendum,appellationi renuntiat. arti.15.glo.1.nu.16.de appel. 517

Dilatione pendente teſtium inſtrumenta producuntur, & contra attentantem prouidetur.art. 10.glo.una. nu.5.de dilati. 351

Dilatione pendente conſenſu partium proceditur.nu. 8.ibidem.

Dilatio quid ſit, & quotuplex. in princip. de dilationib. 331

Dilatio non debet prorogari nec reiterari.arti.6. eodem. 348

Dilatio concessa ad probandum, censetur peremptoria, idem si data sit ad excipiendum. articul. 11. eodem. 352
Dilatio ad probandum à iudice breuis uel longa an dari debeat. articul. 12. ibid.
Dilatio gratia transcribendi instrumentum datur. art. 1. & 2. glo. una. nu. 4. de partium produ. 412
Dilatio non petitur die proferendæ sententiæ. articu. 1. nu. 4. de senten. 427
Dilatio competens an per anticipationum literas dari debet. articul. primo. gloss. una. numer. 12. de anticipatio. 545
Dilatione pendente quiescit officium iudicis. num. 125. in præfa. de citatio. 65
Dilatione pendente nihil est innouandum. articul. 10. nume. 2. & sequen. de dilatio. & articu. 16. gloss. 1. nu. 33. de appella. 350. & 526
Dilationes antiquæ abrogatæ. articul. 3. in princip. de dilatio. 340
Dilationes ordinariæ ab actuarijs concedi solent. arti. 7. eodem. 349
Dilationes duæ ad portandum processum dantur. arti. 9. eodem. 350
Dilationes à lege sunt arbitrariæ non ab ordinatione datæ. articu. ultimo. numer. 7. & sequen. eodem. 355
Diligens & sufficiens commissarius esse debet. articu. 3. gloss. una. numer. 19. de inquisitor. seu commissar. 373
Disceptatores qui. articul. 1. gloss. 1. nume. 1. de sequestris &c. 315
Disciplina non recipit appellationem ab abusu. articul. 1. glo. 1. numer. 23. de appellatio. tanquam ab abusu. 542
Distinctio, cuius loci consuetudo sit attendenda. artic. 2. glo. 22. & glo. seq. de consuetu. 40
Distributio commißionum fit. artic. 1. glo. una. nu. 5. de inquisito. seu commissa. 368
Distibutio inter Consiliarios æqualis fit. artic. 1. gloss. una. nu. 15. eodem. 369
Distributio quoad executiones arestorum. artic. 2. glo. una. nu. 1. & sequen. eod. 370
Distributiones faciendæ sunt secundum causarum qualitatem. artic. 1. glo. una. nu. 18. eod. 369
Diuisiones bonorum per sortem factæ quando ualeãt rescindi. artic. 3. glo. una. nu. 6. de appella. 489
Doctor sortitur domicilium in ea uniuersitate in qua profitetur. numer. 15. in præfatio. de domicil. electione. 135
Doctorum communis opinio excusat ab expensis. arti. primo. glo. una. nume. 38. de expensis damnis & interesse. 441
Dolo petens promissas expensas repellitur. articu. 1. glo. una. nu. 44. eod. 442
Dolo etiam partis inimicus iudex factus recusatur. articul. nono. gloss. una. numer. 13. de recusationibus. 162
Dolus & fraus præsumitur in contumace. articul. 13. glo. una. nu. 48. de contuma. 131
Dolus, fraus, uel collusio procuratoris non nocent domino. arti. primo. glo. secunda. numer. 10. de appellationib. 484
Dolus re ipsa probatur. nu. 14. ibid. 485
Domesticum testimonium reprobatur. articul. uigesimotertio. gloss. una. nume. decimo. de inquisitor. seu commissar. 391
Domi citatio quomodo fiat. articul. 2. glo. 3. nu. 19. de citationib. 74
Domicilia plura habens in quo sit citandus. numer. 22. ibidem.
Domicilij locus regulariter attenditur. nu. 23. in præfa. de domicil. electio. 136
Domicilij electio fit in nominatione. artic. 3. num. 11. de dilatio. 341
Domicilium quod cuiusque esse censeatur. artic. 2. glo. 3. nu. 5. de citation. 72
Domicilium quare destinatum ad citandum. nume. 8. ibidem. 73
Domicilium quotuplex. numer. 3. in præfa. de domicil. elect. &c. 133
Domicilium quot modis quæratur. nu. 9. in præfa. eodem. 134
Domicilium eligere recusans quam pœnam patiatur. articul. uno. gloss. una. numer. 46. de domicil. electione. 144
Domicilium quisque eligere cogitur, & ratio domicilij eligendi. nu. 1. & seq. ibidem. 138
Domiciliũ ex iusta causa mutari potest. nu. 52. ibid. 145
Domicilium incarceratus non eligit. nume. quadragesimo. ibidem. 143
Domicilium in curia ecclesiastica eligendum. nume. 42. ibidem. 144
Domicilium ubi eligi debeat, & quòd monasterium monialium, aut alium locum prohibitum nullus eligere poßit. nu. 34. & seq. ibidem. 142
Domicilium quando sit eligendum. nu. 62. ibid. 146
Domicilij electionem non tollit procuratoris constitutio. nu. 15. & seq. ibidem. 140
Domicilij electio in quacunque instantia fieri debet etiam in causa appellationis. nume. 19. & sequen. ibidem. 141
Domiciliorum frequens mutatio arguit inconstantiam: & an quis domicilium eligere teneatur. nume. 38. & seq. in præfa. ibid. 138
Domicilium in ordinatione quomodo accipiatur. num. 32. ibidem. 137
Domini directi demonstrationem facere debent. articul. secundo. gloss. secunda. numer. 16. & sequen. de dilatio. 338
Dominio rei suæ an quis sine causa poßit priuari. nu. 50. in præfa. de consuetud. 11
Dominus restituitur contra procuratoris contumaciã. nu. 27. in præfa. de contuma. 96
Dominus intentat nouitatem pro sua iurisdictione. articul. quinto. gloss. prima. nume. 31. de mater. possessor. 269
Dominus an poßit appellare si procurator omiserit. articu. primo. glo. secunda. numer. octauo. de appellationib. 484
Domus contumacis an dirui poßit. art. 13. glo. una. nu. 17. de contuma. & quando ob crimen. nu. seq. 129
Domus demonstratio quomodo fiat. artic. 2. glo. 2. nu. 13. de dilationib. 338
Donatarius etiam pro mobilibus intentat nouitatem. arti. 5. glo. 1. nu. 27. de mater. posses. 269
Donatarius qui uult insinuare donationem, ubi citare debeat. arti. 2. glo. 2. nu. 3. de cita. 71
Duplex est possesßio. nu. 3. in præfa. de mater. poss. 225
Dupliciter fiunt expensæ. artic. 1. gloss. una. nume. 1. de expen. dam. & interesse. 437

De litera

De litera E.

ECCLESIA an denuntiare etiam teneatur: & an priuilegiati.artic. 5.glossa una. numero trigesimo quarto & sequenti. de dilationibus. 346
Ecclesia praestitum an testimonium utatur.articul.1.& 2.gloss.una.num.25.de reprobatio.testium. 403
Ecclesiastica quoque curia cogit eligere domicilium. articulo uno.glo.una.numero 42.de domicilij electione. 144
Ecclesiasticam libertatem infirmans consuetudo non ualet.nu.55.in praefa.de consuetu. 11
Edenda non sunt acta contumaci. articul.13.glo.una. num.45.de contumac.& defect. 131
Edicta tria de in ius uocando, & quartum peremptorium.nu.7.in praefa.de citationib. 46
Edictis citare quis poßit, & quando, & qualiter.nu. 94.ibidem. 61
Edictum praetoris de parentibus & patronis in ius non uocandis, quomodo intelligatur. num.91.in praefat. de citationib. 91
Edictum quid.nu.6.ibidem. 46
Edictum de in ius uocado prohibitorium.num.111.ibidem. 63
Edictum de citationibus quae requirat. artic.2.glo.4. & sequen.eodem. 77
Effectus & uis consuetudinis multiplex. numer.70.in praefat.de consuetud. 14
Effectus citationis.numer.105.& num.114.in praefat. de citationib. 63.& 64
Effectus contumaciae. nu.19.in praefat.de contumac.& defectu. 95
Effectus clausul.si & inquantum. articul.2.gloss.una. numer.20.eodem. 104
Effectus & utilitates domicilij. nume.20.in praefati.de domicil.electio. 135
Effectus excusationis.nu.21.de excusatio. 178
Effectus compromißi multiplex.articul.1.glo.14.num. 22.de arbit.& arbitrator. 222
Effectus ciuilis possessionis.numer.11.in praefat.de mater.possessor. 226
Effectus fictae & uerae possessionis quantum differant.nu.39.& sequen.ibidem. 229
Effectus nominationis plures. articul.5.numer.7.cum seq.de dilationib. 344
Effectus appellationis plures.artic.ulti.glo.una.nu.15. & seq.de appellatio. 536
Effrenata testium multitudo quae dicatur.art.uno.glo. 5.nu.4.de testib.&c. 396
Egredi domum prohibetur contumaci.arti.13.glo.una. nu.20.de contu. 129
Egregiae personae ad iudicium testimonij ferendi causa ire non tenentur.artic.14.glo.una.nu.3. de inquisi. seu commissa. 384
Eiecto eo qui meo nomine poßidebat, amitto utranque possessionem.art.ulti. glo. una. nu.17.de causis beneficior.possess. 314
Electio & confirmatio reguntur consuetudine. nume. 92.in praefat.de consuetud. 16
Electio domicilij in una iurisdictione an porrigatur ad aliam. articul. uno. gloss. una. numer. 30. de domicil.elect. 142
Electio domicilij coram iudice seculari non prodest coram ecclesiastico.nu.33.ibidem.
Electione quaeritur domicilium. nume. 19. in praefat. eodem. 135
Electus ante confirmationem non administrat, nec potest causam nouitatis intentare, & se possessorem dicere.nume.13.in praefa.de caus. benefic. possessor. 290
Eligendi domicilij rationes.articu.uno.glo.una.num.3. de domic.elect. 138
Eligendum necessariò quomodo sit domicilium. articu. uno.glo.una.nu.1.ibidem.
Eligitur domicilium in loco processus.articul.uno.glo. una.nu.60.eod. 146
Eligitur commissarius ab ipsismet partibus.articu.23. gloss.una.numer.quarto. de inquisitorib. seu commissar. 391
Emancipatus filius est saisitus.artic. 9.glo.una.nu.20. de mate.possess. 279
Emenda perperàm appellantium cui applicetur.artic. 9.glo.una.nu.18.de appella. 508
Emendae friuolè recusantium iudicem uariae secundum pertinaciam appellantis.articu.7.gloss.una.nu.1.de recusatio. 159
Emptor nominans suum uenditorem ad expensas cur teneatur.arti.5.glo.una.nu.4.de dilatio. 348
Episcoporum haeredes saisiti.arti.9.glo.una.nu.42.de mater.possess. 281
Equalitas Licurgi.artic.1.glo.una.nu.8.de inquisitor. seu commissa. 368
Equalitas inter uirum & uxorem. numer. nono. ibidem. 369
Equalitas in testamentis.nu.10.ibidem.
Equitas in consuetudine, in praescriptione rigor.num. 27.in praefat.de consuetu. 6
Equitatus qualis taxetur Consiliario, militi, & Episcopo.artic.5.glo.una.nu. 7. de expensis damnis & interesse. 450
Eremodicium & commeatus quomodo differant. artic. 3.glo.una.nu.4.de contuma. 106
Eripere in ius uocatum, & eximere quomodo differant. nu.92.in praefa.de citatio. 61
Error impedit possessionem.nu.34.in praefa.de mater. possesso. 228
Errore introducta consuetudo an ualeat. nume.42.in praefat.de consuetud. 9
Estimatio communis, & non quanti plurimi inspicienda.articu.1.numer.9.& sequen.fallit.articu.sexto. num.12. & sequen. de fructibus & eorum restitutionibus. 464.& 471
Estimatio à regestis Curiae assumenda.artic.1.num.42. eodem. 167
Estimatio uini & fructuum communis quomodo probetur.articu.6.in princip.ibidem. 470.& 471
Euicta re quando uenditor non teneatur nisi ad pretium tantùm.articu.quinto.glo.una.nu. 50.& seq. de dilatio. 347
Euictio in beneficijs locum non habet.articu.2.gloss.1. nu.34.eodem. 336
Euictio imminens non differt pretij solutionem. artic. 5.nu.55.& seq.eod. 348
Euictionis prosequendae requisita.num.15.& sequen. ibidem. 344
Euictionis fundamenta duo.articu. quinto. numer.23. eodem. 345

Examinandis testibus circunstantiæ seruandæ. articu. 3. gloss. una. numer. 23. de inquisitorib. seu commissarijs. &c. 373
Examinare ualens non tamen potest demonstrationem facere. artic. 1. glo. una. nu. 3. eodem. 368
Examinari testes in tempore iurati, post dilationē possunt. artic. 12. nu. 12. de dilatio. 354
Examinationis commißio an porrigatur ad reprobationes. articu. 1. gloss. una. nu. 16. de inquisitor. seu commiss. 369
Examinis ad futurum quis iudex sit competens. artic. secundo. gloss. una. numer. 8. de caus. benefic. possessor. 293
Exceptio citationis inualidæ an recipiatur. numer. 113. in præfa. de citatio. 64
Exceptio notoria non amittitur sola contumacia. art. 8. glo. 1. nu. 6. de contuma. 115
Exceptiones quæ sint admittendæ in possessorio. artic. 7. glo. 1. nu. 14. de mater. possess. 272
Exceptiones quæ poßint opponi in executione. articu. prim. gloss. prima. num. 24. de arestis & opponen. contra ea. 563
Excludi pars omnino debet, alioqui actus etiam post tempus facere poterit. articu. 13. gloss. una. nume. 3. de contuma. 127
Excommunicantur detinentes res ecclesiæ. nume. 42. in præfa. de citatio. 53
Excommunicantur prohibentes impetrare literas apostolicas. gloss. una. nume. tertio. ut laici non conueniant. 89
Excusantur qui iurisdictionem ecclesiasticam impediūt. nu. 8. & seq. ut laici non conueniant. coram iudic. ecclesiastic. 90
Excommunicatur contumax. articu. 13. glo. una. nume. 21. de contuma. 129
Excommunicatus an sit non soluens termino prorogato. artic. 2. glo. una. nu. 15. eod. 103
Excommunicatus an poßit petere reductionem ad arbitrium boni uiri. arti. 1. glo. 7. nu. 5. de arbit. 202
Excommunicatus an poßit appellare. nu. 61. in præfat. de appella. 480
Excomunicatus post desertionem queri potest. artic. 5. glo. una. nu. 16. eod. 497
Excommunicatus quando non indigeat absolutione. articu. 12. glo. una. nu. 6. eod. 513
Excusat consuetudo à foro contentioso, sed non à pœna gehennali. nu. 89. in præfat. de consue. 15
Excusatio quid. nume. 5. de excusatio. siue exonijs. 176
Excusatio triplex. nume. 29. & sequen. eod. 181
Excusator quid. nu. 9. eod. 176
Excusator qualis esse debeat. nu. 6. ibidem.
Excusator non allegat priuilegium, nec causam, & an appellare poßit. nu. 14. & sequen. eodem. 177
Excusationis effectus. nu. 21. ibid. 178
Excusator si in itinere interficiatur, quid iuris: & an procuratorium habere debeat. nu. 23. & sequen. ibidem. 179
Excusatio ubi fieri debeat. nu. 22. ibidem.
Excusatoris officium, & an pluries sit liberum se excusare. nu. 10. & seq. 177
Excusatori si iudex nolit credere quid agendum, & quomodo infirmitas probetur. nume. 25. & sequen. ibidem. 180
Excusatorem quis mittere poßit. numer. 16. ibidem. 178
Excusatori quæ incumbant facere. numer. 98. de excus. & exonijs. 191
Excusatus ab expensis litis non tamen excusatur à fructibus rei. articu. 1. glo. una. nu. 50. de expen. dam. & interesse. 443
Executio literarum appellationis post tres menses fieri potest. articul. quinto. gloss. una. nume. 18. de appella. 497
Executio statim à desertione fieri potest, non ante. nu. 21. ibidem.
Executio quando impediri poßit per tertium appellantem. artic. 1. glo. 1. nu. 18. de arestis & opponen. contra ea. 562
Executio cessat contra tertium appellantem. arti. 1. glo. 2. nu. 5. eod. 563
Executionem aresti literæ Regiæ præpedientes non ualent. artic. 2. glo. una. nu. 4. eod. 568
Executioni pro parte mandari potest sententia. articu. 8. gloss. una. nume. 1. & 2. de expens. damnis & interesse. 458
Executionum omnium & præceptorū copia relinquenda est. artic. 5. glo. 1. nu. 8. de cita. 82
Executor non potest recusari. artic. 9. glo. una. nu. 48. de recusa. 166
Executores testamentorum sunt in mobilibus saisiti. articu. nono. glo. una. numer. 36. de mater. possessorijs. 280
Executoria non patiuntur appellationem. nume. 36. in præfa. de appell. 478
Executoria quamuis sit sententia non tamen exequenda est contra tertium. articu. primo. gloss. 2. nu. 3. de arestis & opponen. 563
Excusatoria non est sententia possessorij lata contra defunctum in eius hæredem. articul. undecimo. gloss. una. numer. primo. de causis beneficiorum possessorijs. 306
Exempla seu copiæ an computentur inter expensas. articu. tertio. gloss. una. nume. 3. de expensis damnis & interesse. 446
Exemplum citationis & executionis debet apparitor relinquere. articul. quinto. gloss. prima. nu. primo. de citationib. 81
Exemplum citationis cui relinquendum. artic. 5. glo. 2. nu. 1. eod. 82
Exemplum processus uerbalis est tradendum partibus. articul. decimooctauo. gloss. una. numer. 10. de inquisitor. seu commissa. 388
Exequendus est casus nouitatis in loco contentioso. articu. secundo. gloss. secunda. nume. 32. de mater. possessor. 260
Exercitium in acquirenda seruitute incorporalium requiritur. numer. 151. in præfati. de materijs possessorijs. 239
Exhiberi debent omnes ciues unius ciuitatis, & unius exercitus armigeri ut delinquens dignoscatur. artic. 2. glo. 2. nu. 3. & seq. de dila. 337
Exonie unde dicatur. nu. 1. de excusa. seu exonijs. 175
Exonium in Francia non habet locum nisi in criminabus. nu. 60. de excusa. 187
Expensas tenetur soluere, qui post octo dies renuntiauit appellationi. arti. 9. glo. una. nu. 22. de appel. 508
Expensarum condemnatio fit in simplici saisina, non in nouitate. arti. 2. glo. 2. nu. 12. de mater. possess. 258
Expensarum condemnatio non fit in recredentia. artic. 11. glo. una. nu. 3. eod. 284

Expensa-

Expenſarum ratio qualis habenda ſit in ſingulis partibus litis.artic.5.glo.una.nu. 54.de expenſ.damnis & intereſſe. 455
Expenſarum condemnatione grauatus is qui ſuccubuit an appellet. articul. 7. gloſſ.2.numer. 34. de appellatio. 505
Expenſarum condemnatio à quo fieri debeat. artic. 9. glo.una.nu.29.eodem. 510
Expenſæ debentur à temerè appellante.articul. 9. glo. una.nu.20.eodem. 508
Expenſæ niſi petantur, non debentur. num. 37. eodem. & articul.3.num.12.& ſeq.de expenſ.damnis & intereſſe. 447.& 510
Expenſæ non taxantur pro prima contumacia. art.8. glo.2.nu.27.de contumac. 119
Expenſæ debentur pro uirili. artic.2.glo.una.nu.10.de adiunctio.ſeu ſubſcrip. 173
Expenſæ petitorij & poſſeſſorij concurrentes artic.11. glo.una.nu. 7.de mater.poſſeſſor. 285
Expenſæ poſſeſſorij perſoluendæ ſunt ut ueniamus ad petitorium. artic.12.glo.una. nu.11.de cauſis benefic.poſſeſſor. 310
Expenſæ non niſi moderatæ recipiantur à commiſſarijs. artic.9.glo.una.nu.1.de inquiſitor.ſeu commiſſar. 378
Expenſæ petitæ, & damna, quomodo ſolui debeant. artic.3.gloſſ.una.numer.12. & 16.de expenſ. dam. & intereſſ. 447
Expenſæ ratione temeritatis quomodo debeantur.artic.2.glo.una.nu.1.de expenſ. 444
Expenſas ſuccumbens in declinatoria ſoluere debet, etiam unius articuli.nu.6.ibidem.
Expenſæ ratione proceſſus retardati, & ratione calumniæ ab actore & reo debentur.artic. 4.glo.una. nu.2.de expenſ.dam.& intereſſ. 448
Expenſæ cõmiſſariorum ab utraq; parte ſolui debent. nu.5.ibidem. 449
Expenſæ moderatè taxari debent, & quæ dicantur. artic.5.glo.una.nu.29.& ſeq.eodem. 452
Expenſæ contumaciæ quæ ſunt.nu.37.ibidem. 453
Expenſæ contumaciæ etiam ante litem & in citatione factæ debentur.nu.40.ibidem. 454
Expenſæ contumaciæ in criminalibus debentur.nu. 48. ibidem. 455
Expenſæ contumaciæ non recuperantur, & in quibus caſibus non debentur.nu.57.& ſeq.ibidem. 456
Expenſæ ſententia lata liquidandæ.artic.2.glo.una.nu. 2. de ſentent. 428
Expenſæ an debeantur in criminalibus.artic.1.glo.una. nu.17.de expenſ. 439
Expenſarum compenſatio quando fieri debeat.artic.1. glo.una.nu. 53.de expenſ. 443
Expenſæ iudiciales & extraiudiciales. artic.1. glo. una. nu.1.de expenſis damnis & intereſſe. 437
Expenſæ debentur etiam factæ coram iudice appellationis, arbitro, iudice eccleſiaſtico, nec non ab hærede.artic.1.glo.una.nu.9.eodem. 438
Expenſæ factæ in examine ad futuram rei memoriã non debentur.artic.5.nu.18.eodem. 451
Expenſæ ratione contumaciæ, aut uictoriæ differunt. artic.8.glo.una.nu.23.eodem. 461
Expenſis cuius partis copia citationis dari debeat. artic.5.glo.6.nu.1.de cita. 85
Expenſis quando non grauetur contumax. artic.5.glo. 1.nu.5.de contumac. 108
Expenſis punitur contumax.artic.13. glo. una. nu.36 & ſeq.eodem. 130
Expenſis etiam non ſolutis poteſt condemnatus ſe defendere. artic.12.glo.una.num.13.de cauſis benefic. poſſeſſor. 310
Expenſis actoris & petentis fit oſtenſio. artic.2.glo.2. nu.35.de dilatio. 340
Expenſis cuius interrogatio fiat.articul.4.numer.5.de reſpon.per credit. 363
Expenſis cuius inuentarium fiat.artic. 1. & 2.glo.una. nu.14.& ſeq.de inuentar. 422
Expenſis cauſſæ principalis an iudex appellationis partem grauare poßit. articul. 9.glo.una.numer.28.de appella. 509
Exprimenda quæ ſint in relatione ſeruientis. articul.5. glo.5.nu.1.& ſeq.de citatio. 84
Exprimenda ſpecialis cauſſa odij.artic. 9. glo.una.nu. 15.de recuſatio. 162
Extensè dicta cuiuſq; teſtis ſunt deſcribenda. art. uno. glo.10.nu. 9.de teſtib.&c. 400
Extenſio conſuetudinis an fiat. artic.2.glo. 1. nu.7.& ſeq.de conſuetud. 20
Extra ciuitatem an quis domicilium eligere poßit. art. uno.glo.una.nu.38.de domicil.electio. 143
Extranei filius in Regno decedentis eſt ſaiſitus.articul. 9.glo.una.nu.17.de mater.poſſeſſor. 278
Extraordinariæ appellationes breuiter ſunt decidẽdæ à parlamentis. articul. 7. gloſſ. 1.de cauſis benefic. poſſeſſor. 301
Extrema duo poſſeßionis quomodo ſint probanda.artic.2.glo.3.nu.16.de mater.poſſeſſor. 262

De litera. F.

FACTA examinis futuri ſunt affirmanda.art.2.gl.una.n.10.de cauſ. benefic.poſſeſſ. 294
Facta poſt dilationem non ualent. artic. 6. glo.una.numer.2.de dilationib. 348
Facta an interim ualeant dum poſteà habeantur pro infectis.artic.12.glo.una.nu.11.de appella. 514
Factum unum pluries repetitum, non niſi unius uicem tenet.artic.uno.glo.10.nu.1.de teſtib. 399
Facultatis iure & amicitiæ non acquiritur poſſeßio. nu.165.& ſeq.in præfa.de mater. poſſeſſor. & nu. 177.ibidem. 242.& 243
Falſa demonſtratio non uitiat appellationem. articul. ultim.glo.una numer.20.de appella. 536
Falſarius quomodo puniendus.articul.ult. glo.una.nu. 39.de ſentent. 432
Falſi crimen quomodo puniatur in ſeruiente.articul.5. glo.5.nu.5.de citatio. 85
Falſi pœna irrogata etiam ei qui non erat falſarius. artic.3.nu.39.de ſenten. 432
Falſum excuſatur conſuetudine.numer. 80. in præfa. de conſuetud.nec non ſtylo.articul.2. gloſſ. 13.num. 55.eodem. 15.& 37
Falſum producens inſtrumentum, etiam ſi deſiſtat ab eo, condemnatur ad expenſas.artic.11.glo.una.num. 9.de mater.poſſeſſor. 285
Falſum deponentes, perſonaliter citantur. articul. ul. glo.una.nu. 5.de reproba.teſtium. 410
Familiaritatis iure accepta poſſeßio nihil prodeſt.num. 20.in præfa.de mater.poſſeſſor. 228

Famulatus est causa recusationis. artic. 9.glo.una.nu. 28.de recusa. 164

Fateri censetur contumax.artic.13. glo. una.nu. 32.de contumac. 130

Fauorabilis alterutri collitigantium commissarius esse non debet. artic. 10. gloss.una.numer.11.de mater. possessor. 283

Federicus imperator à papa depositus.artic. uno. glo. una.n.5.ut laici non conueniant. 89

Fœminæ quando uocentur ad testimonium: & an ire teneantur.artic.14.glo.una.nu.6.de inquisitor. seu. commissar. 384

Fœminæ ultra decem repelluntur à testimonio.articul. uno,glo.5.nu.9.de testib. &c. 396

Feriato die cadens aßignatio prorogatur in crastinum diem.articul. 1.gloss. una.numer.24.et seq.de contumac. & defect. 100

Feriato die an procedatur in possessorio.artic.7.glo. 1.nu.11.de mater.possessor. 272

Feriato die an liceat examinare testem. arti.1.& 2.glo. una.nu.26.de reproba.testium. & art.uno.glo.10. nu. 7.de testib. 400

Festo die parochiæ an teneatur curatus nobiles, uel alios hospitio recipere.nu.176.in præfa. de mater. possessor. 243

Feudi possessio non acquiritur sine inuestitura.artic.1. glo.1.nu.22.eodem. 251

Feudorum alienationes ex consuetudine permittuntur. nu.18.in præfa.de consuetud. 4

Fictus contumax quis intelligatur.artic.10.glo.una.n. 8.de contumac. 123

Ficti actus an inducant ueram possessionem. num.38.in præfa.de mater.possessor. 229

Fideicommissarius est saisitus.artic.9.glo.una.num.33. eodem. 280

Fidelis & sufficiens debet esse commissarius.art. 3.glo. una.nu.13.& seq.de inquisitor.seu commissar. 372

Filia consuetudinis, est lex Regia. num.6.in præfa.de consuetud. 2

Filiorum non alendorum à parentibus consuetudo non ualet.nu.46.ibidem. 10

Filiusfamiliâs & seruus patri & domino possessionem acquirunt.num.207.& sequent.in præfa.de mater. possessor. 246

Filiusfamiliâs etiam sine patris authoritate intentat possessorium. articul. 7. gloss. prima. numer. 13. eodem. 272

Filius est saisitus in sua legitima.artic.9.glo.una. n.25. eodem. 279

Finiatur quando sequestri officium.artic. 7. glo. una. nu.6.de sequestr. 329

Finis citationis quis.in fi. præfat.de citatio. 66

Finibus mutatis secunda demonstratio conceditur. artic. 2.glo.2.numer. 12.de dilationib. 338

Finis libellatæ petitionis est, ut paratus ueniat reus ad iudicium.artic.3.glo.una nu.17.eodem 80

Fiscalibus in causis contumacia an sit requirenda. art. 1.glo.una.nu.20. de contumac. 99

Fiscus suscipiens garendum nō potest declinare forum. artic.4.glo.una.nu.9.de dilationib. 342

Fisco per priuatos an acquiratur.artic. 1.glo.13.num. 12.de arbitr. 219

Fiscus est saisitus. artic.9.glo.una.numer.38. de mater. possessor. 281

Fiscus duplum promittens in casu euictionis an teneatur.artic.2.glo.1.nu.32.de dilatio. 336

Fluminis uis, & inundatio aquarum,iustum est impedimentum.nu.45.de excusatio. 184

Forma citationis est prius à iure ciuili inuenta.num. 26. in præfa.de citatio.et demum à lege Regia. art. 2.glo.1.ibidem. 49.&68

Forma citationis libellatæ. articul.3. glo.una. num.4. eodem. 78

Forma rei mutata perditur possesio. articul. ultim. gloss. una. numer. 12. de caus. beneficior. possessor. 314

Forma conficiendi inuentarium.articul.1.& 2.gl.una. nu.6.de inuentar. 421

Formula defendēdi in caussa desertionis appellationis. artic.5.glo.una.nu.33.de appella. 499

Fori iudicialis consuetudo quomodo probetur. artic. 2,glo.3.nu.11. de consuetud. 23

Fori priuilegium amittit contumax, & ei interdicitur. artic.13.glo.una.nu.28.de contumac. 129

Francia regitur & iure & consuetudine, ac statutis. artic.2.glo.2.nu.5.de consuetud. 21

Frequentia actuum in consuetudine.num.41.in præfa. ibidem. 9

Friuola manifestè recusatio quæ sit. articul. 5. gloss. una,numer.7.de recusation.& artic.9.glo.una.nu. 8.eodem. 156.&162

Friuolæ caussæ recusandi non impediunt cursum processus.artic.5.glo.una.nu.3.eodem. 156

Fructus naturales & industriales à quo tempore restituendi.articu.primo.gloss.una.numer.37.de fructib.& eor.restitut. 467

Fructus asserens maiores per calumniam, quàm pars posuerit, mulctatur.articul.5.gloss.una.numer.1. eodem. 470

Fructus lucratur ciuilis possessor.num. 13.in præfa.de mater.possessor. 226

Fructus rei meæ carpens, dicitur me turbare. articul. 1.glo.2.nu.8.eodem. 252

Fructus qui.artic.1.nu.30.de fructib. 466

Fructus non petiti an debeantur.nu.32.ibidem.

Fructus à tempore moræ ueniunt etiam in re debita. n. 23.ibidem. 465

Fructus usque ad quod tempus debeantur.artic. 1. nū. 24.ibidem.

Fructus à peremptione instantiæ non debentur. nu.39. & seq.ibidem. 467

Fructus quando debeant restitui.articul. 2. numer. 8. eodem. 468

Fructuum restitutio à tempore moræ facienda. articul. 1.glo.una.nu.1.& 37.ibidem. 463.&467

Fructuum communis æstimatio inspicienda, & non quanti plurimi. art. primo. gloss.una. numero. 9. ibidem. 464

Fructuum condemnatio etiam in possessorijs quomodo fieri debeat.nu.34.& seq.ibidem. 466

Fructuum ualor quomodo probetur.artic. 6.glo.una. nu.7.de sequest. 328

Fundamentum iudicij citatio. numer. 119. in præfa. de citatio. 64

Furiosus non amittit possessionem. articul. ultim. gloss. una.numero. quarto. de causis beneficiorum possessor. 313

Futurarum expensarum condemnatio non ualet. articul.5.gloss.una.numero. 64. de expens.damnis & interesse. 457

De litera. G

GARENDDVS antequàm suscipiat causæ defensionem, potest petere ostensionem rei. articu. 2. gloss. 2. num. 20. de dilatio. 338
Garandiam non potest suscipere procurator nisi adhoc fuerit cōstitutus. articul. 2. glo. 1. nume. 15. eod. 334
Garand formel, & summation de garand, differunt. articul. 3. nu. 6. & seq. de dilatio. 341
Garendi & ueūte unica datur dilatio. artic. 2. in princip. eodem. 333
Garendum ad summandum unica sufficit dilatio. artic. 6. glo. una. de contumac. 112
Generale procuratorium an sufficiat ad domicilij electionem. artic. uno. gloss. una num. 18. de domicil. electio. 141
Generalis recusatio totius curiæ uix recipitur. articul. 9. gloss. una. num. 46. de recusatio. 166
Generalißimus est principis stylus. artic. 2. glo. 13. num. 60. de consuetud. 38
Gradatim est appellandum. artic. 2. glo. una. num. 9. de appellatio. 487
Graduatus debet esse commissarius & expertus. articul. 13. cum sequen. gloss. una numer. 11. de mater. possessor. 287
Grapherius singula dicta testium describit. artic. 2. gl. 3. nu. 36. de consuetud. 27
Grapherius nihil recipiat à relatoribus æstimationis fructuum. artic. 7. nu. 6. de fructib. 472
Grapheriorum quis debeat, & quales defectus expedire. articulo 3. glossa una. numero 5. de contumacia. 106
Gratia non interinatur per procuratorem. numero 8. ibidem.
Gratiæ in honorem festiuitatis non dantur pro iterante homicidium. nu. 9. ibidem.
Grauamen suum appellans probare debet. artic. 22. gl. 2. nu. 4. de appel. 533
Grauamina extra processum adducenda. gloss. prima nu. 2. ibidem.
Grauamina plura si sint sigillatim sunt tollenda. glos. 2. nu. 11. eodem. 534
Grauamina speciatim exprimenda. artic. ult. glos. una. num. 1. ibidem.
Grauamina in instrumento appellationis quando sint exprimenda. ibidem.
Grauamine carens an poßit appellare. nu. 22. in præfa. eodem. 477
Grauamine à notorio licet appellare. articul. 1. gloss. 2. nu. 17. eodem. 485
Grauare quando iudex dicatur. artic. 22. glo. 2. num. 6 eodem. 533
Grauatus appellare potest. numero 1. ibidem.

De litera H.

HABITANS in ciuitate quomodo ibidem domicilium cogatur declarare. articulo uno. glossa una. numero. 11. de domicil. electio. 139
Haustu aquæ ex puteo an acquiratur possessio. numero. 183. in præfat. de mater. possessor. 244
Hæreditatis nomine uenit bonorum possessio. artic. 9. glo. una. nu. 21. de mater. possess. 289
Hæreditatem petens non adigitur ad particularem rei demōstrationem. artic. 2. glo. 2. nu. 8. de dilat. 337
Hæredes ad sumendum arramenta causæ citantur. artic. ul. nu. 22. de senten. 435
Hæredis hæres est saisitus. artic. 9. glo. una. num. 22. de mater. possessor. 279
Hæres ex quota parte, in ea est saisitus. num. 24. ibidē.
Hæres sub beneficio inuentarij est saisitus. nume. 27. ibidem.
Hæres uasalli uel emphyteutæ est saisitus. numer. 39. ibidem. 281
Hæres quilibet indistinctè est saisitus. numer. 43. & seq. ibidem.
Hæres usufructuarij non est saisitus, & quare. artic. 9. glo. una. nu. 50. & seq. de mater. possessor. 282
Hæres non est saisitus in re commodata. numer. 52. ibidem. 282
Hæres sub beneficio inuentarij fit per literas. articul. 1. & 2. gloss. una. nume. 12 de inuentar. 421
Heres an teneatur ad expensas contumaciæ prædecessoris. articul. 5. gloss. una. num. 59. de expens. damnis & interesse. 456
Hæres an poßit acquiescere in uim literarum à defuncto impetratarum. articul. primo. gloss. una. numer. 11. de literis impetratis ad renuntiandum prouocat. &c. 550
Hæres an poßit se opponere sententiæ latæ contra defunctum. articulo primo. gloss. tertia. numero. 3. de arestis & opponentib. contra ea. 565
Hominis citatio quadruplex est. num. 52. in præfatio. de citatio. 54
Homologato ab ipsis partibus arbitrio non recipitur appellatio. artic. 1. glo. 9. nu. 13. de arbitris. 209
Homologatio arbitrij non extenditur ultra ea quæ sunt expressa in compromisso. articu. 1. gloss. 14. n. 6. eodem. 221
Hora indebita ueniens, est contumax. nu. 16. in præfa. de contumac. 95
Huißiers nomine an comprehendantur hi quos seruiētes uocamus. artic. 5. glo. 1. num. 7. de citatio. 82

De litera I.

IGNORANTIA partis absētis præsumitur, donec intimata fuerit ei sententia. artic. 1. glo. 8. nu. 8. de arbitr. 204
Ignorantia iusta excusat à pœna compromißi. articul. 1. glo. 11. num. 8. eodem. 215
Ignorantia impedit translationem possessionis. nu. 103. in præfa. de mater. possessor. 235
Illegitimus, consuetudine fit legitimus. nu. 83. in præfa. de consuetud. 15
Illico appellandum. artic. 1. glo. 1. n. 4. de appellat. 483
Illiteratus iudex recusatur in puncto iuris. artic. 9. glo. una. nu. 37. de recusatio. 165
Illustres & Pares Francie citantur ex scripto. nu. 55. in præfa. de citatio. 54
Immemorialis tēporis depositio quomodo fieri debeat. artic. 2. glo. 3. nu. 27. de consuetud. 26
Immobilium possessio quomodo amittatur. articul. ultimo. gloss. una. numer. tertio. de causis benefic. possessor. 313

Immobilia an ueniant in interdictum uti poßidetis.artic.8.glo.una.nu.3.de mater.possess. 275
Impedimentum multiplex.nu.33.de excusa. 182
Impedimentum ut excuset debet esse caussa immediata non comparendi.nu.67.ibidem. 187
Impedimentum iustum & probabile quid.num. 97.& seq.eodem. 191
Impedimenta iusta an sint arbitrio iudicis relinquēda.nu. 50.eodem. 185
Impedimentum longum uel breue.nu.93.ibidem. 190
Impedimentum est causa releuamenti. art. 6.glo.una.nu.8.de appella. 501
Impedimentum quomodo, & quando iuramento probetur.nu.61.& seq.de excusat. 187
Impeditus ex iusta causa quominus compareat restituitur. articul. 5. gloss. una.numer. 25. de contumac. 111
Impeditus, ob defectum damnatus restituitur. artic. 8. glo.1.nu.11. eodem. 116
Impeditus apprehendere possessionem, non tamen impeditur ab eius effectu.num.111. in præfa.de mater.possessor. 236
Impeditus an procuratorem mittere teneatur. num. 68.& seq.de excusat. 188
Impeditus comparere an protestari teneatur.nu.51.& quando.nu.57.eodem. 185.& 186
Impendi nihil debet à commissario,nisi cum iudicis decreto.artic.3.glo.1.nu. 1.de sequestr. 323
Impendi nihil debet à sequestro,nisi uocatis partibus.num.2.ibidem.
Impensæ sequestrationis quomodo sint computandæ.artic.2.glo.una.nu.1.ibidem.
Impensæ factæ in sequestro deductio non fit sine iudicis decreto.artic.3.glo.1. nu.3. de sequest.seu commiss. 323
Impensarum quarum deductio permittitur in sequestro.artic.3.glo.2.nu.1.eodem. 324
Impetrans contra pragmaticam uel concordata quid agere debeat.artic. 6.glo.1.nu.1.de causis benefic.possessor. 298
Impetrans casum nouitatis sine euidenti causa, ultra expensas, damna & interesse,condemnabitur etiam ad mulctam arbitrariam Regi applicandam.articu.11.glo.una.nu.2.de mater.possessor. 284
Impetrans iniustum mulctatur. artic.6.glo. 2.num.7.eodem. 300
Impetrans malè casum nouitatis condemnatur.articul.11.glo.una.nu.19.eodem. 309
Impetrans rescriptum ad effugiendum aresti executionem,punitur. articu.2. glo. una.nu.2. de arestis & opponen.contra ea. 568
Impetratio desertionis ante tres menses non ualet.art.4.glo.1.nu. 14.de appella. 492
Inauditus aresto condemnari non potest. artic. 1.glo.1.num.4.de arestis & opponent.cōtra ea. 560
Inauditus opponit & ante & post arestum.articul.1.glo.1.nu.12.eodem. 561
Incapax iudex recusatur. artic.9. glo.una.num.42.de recusatio. 166
Incapax non acquirit possessionem per constitutum.nu.72.in præfa.de mater.possessor. 232
Incarceratus non eligit domicilium.articul.uno. gloss.una.num.40.de domicil.electio. 143
Incerta appellatio non ualet.articul. 6. glo. una.num.11.de appella. 535
Incidens caussa & emergens ex usu cōfundūtur. arti.2.glo.una.nu.10.de expen.dam.&interesse. 445
Incidentia adiungere principali non possunt procuratores.nu.12.ibidem.
Incisio instrumenti quid operetur.nu. 90. in præfa.de mater.possess. 234
Incola,ciuis & municeps qui sint.nu.5.in præfa.de domicil.elect. 133
Incompetens iudex non priuat exceptionibus. articu.8.glo.1.nu.9.de contuma. 116
Incorporalia poßidentur,& præscribuntur.num.4.in præfa.de caus.benefi.possess. 289
Incorporalium possessio non transfertur per instrumentum.nu.83.& sequen.in præfat.de mater.possessor. 233
Incorporalium possessio non sine cessione transfertur.nu.106.ibidem. 236
Incorporalium possessio quomodo acquiratur . nume.125.ibidem. 238
Indefinita licentia producendi testes cur sit redacta usq; ad decem.articu.uno.gloss. 5.numer. primo. de testibus. 395
Indifferentes causæ quibus iudex recusari potest.artic.9.glo.una.nu.38.de recusa. 165
Inducens operarios in rem meam,me turbat. articul.1.glo.2.nu.30.de mater.possesso. 254
Inducentia consuetudinem quatuor.nu.54. in præfat.de consuetu. 11
Incœptus processus nō iuuatur adiunctione tertij.arti.1.glo.1.nume.10. de arestis & opponentib. contra ea. 561
Infamiam in clerico probatam esse oportet antequam posit torqueri.articu.9.gloss.una.nume.10.de contumaci. 121
Infamiam an irroget sententia possessorij . articulo septimo . gloss. prima. numer . 31. de mater. possessor. 274
Infamis an in testem uocari posit.art.5.gl.una.nu.10.de reprob.testium. 408
Infirmata arbitri sententia non soluitur pœna, nisi postea à supremo iudice fuerit confirmata. articu.1.glo.12.nu.1.de arbitr. 216
Infirmitas quomodo probetur . numer.26. de excusationib. 180
Infirmitas nedum sua,sed & suorum excusat à comparendo.nu.30.& seq.ibid. 181
Informationes breues per apparitorem fieri possunt.articu.6. gloss.2. nume. 4. de causis benefic. possessor. 300
Informationes an requirant iuramentum testium.arti.12.glo.1.nume. 4. de inquisitoribus seu commissarijs. 380
Informationes attentatorum alia non debent continere.arti.16.glo.2.nu.1.de appel. 527
Ingrediens meam possessionem me absente me turbat.articul. primo. gloss. 2.numer. 31. de mater. possessor. 254
Ingrediuntur domum seruientes citando Paris. arti.2.glo.3.nu. 21.de cita. 74
Ingressu religionis uel adoptione an acquiratur possessio.nu.113.in præfat.de mater.poss. 237
Inhabilitas testi obijcitur etiam post conclusionem.articu.3.glo.una.nu.4.de reproba.testium. 404
Inhiberi non debet ne quid attentetur.arti.16.gloss.1.nu.2.de appel. 524

Inhibitio sola turbare an censeatur. artic.1.glo.2.num. 14.de mater.possessor. 253
Inhibitio facta iudici à quo excludit iudicem ab executione sententiæ, & processus est nullus. artic.4.glo. 1.nu.12.de appellatio. 492
Inimici mei consanguineus, aut aliâs recusatur. artic.9. glo.una.nu.17.de recusatio. 163
Inimico inimicum citanti, non putatur credendum.nu. 86.in præfat.de citationib. 69
Iniquam alleganti sententiam arbitri incumbit onus probandi.artic.1.glo.10.nu.15.& 18.de arbitr. 214
Iniquitas arbitrij ex quibus arguatur nu.17.ibidem.
In integrum restitutione pendente nihil est innouandum.artic.16.glo.1.nu.32.de appellatio. 526
Iniuriarum non agunt testes malè reprobati.articul.5. glo.una.nu.1.de reproba.testium. 407
Iniuriosam opponens recusationem punitur.articul. 1. glo.4.de recusa. 152
Iniustam sententiam cõfitens an ex hoc poßit reuocari. artic.3.nu.13.de senten. 430
Iniustè per nostros acquisita nobis non acquiruntur. nu.211.in præfa.de mater.possessor. 247
Innouandũ nihil est appellatione pendente. art.16.glo. 1.nu.4.de appellatio. 524
Innouare quid & attentare.artic.16. gloss.1.numer.7. ibidem.
Innouare post appellationem ab interlocutoria quando liceat.nu.14.eodem. 525
Inobedientia uera & cõtemptus quando dicatur.artic. 10.glo.una.nu.10.de contumac. 123
Inquirens de consuetudinibus nihil ex se debet addere. artic.2.glo.18.de consuetud. 39
Inquisita & attestationes cuius cameræ authoritate recipiantur.artic. 7. & 8.glo.una.nu.3. de inquisitorib.seu commissar. 377
Inquisitor audiat decem testes super quolibet articulo. artic.uno.glo.9.nu.3.de testib.&c. 399
Inquisitores aboleti seu commissarij. artic.20.glo.una. nu.1.de inquisitor.seu commissar. 390
Inquisitor est expectandus, & illo absente, adiunctus testes audire potest.artic.17.glo. una. nu.3.& seq. de inquisitor. 385
Inquisitores an possunt subdelegare de consensu partium.nu.8.ibidem.
Inquisitores seu commissarij dati in usurarios, & transgressores ordinationum annullati.artic.22.glo. una.nu.1.eodem. 390
In rem præsentem uenire non est demonstrationem facere, contra Budæ.art.2.glo.2. nu. 5.de dilatio. 337
Instantia quæq; nouam requirit domicilij electionem. artic.uno.glo.una.nu.19.de domici.electio. 141
Instantia quando non pereat triennio. artic. 1.gloss.1. nu.4.de adiunctio.seu subscript. 170
Instantia cum defuncto quando ad hæredem transeat. artic.ultim.num.20.de senten. 435
Instantia fructuum & meliorationum non debet separari.artic.1.nu.30.de fructib. 166
Instantia causæ in consilio positæ non perimitur. artic.14.glo.una nu.8.de appella. 515
Instantiæ ratione absolutus an ad expensas teneatur. articul.1.gloss.una.nu. 51.de expens.damnis & interesse. 443
Institutus hæres est saisitus.art.9.glo.una.nu.16.idem si extraneus.nu.46. de mater.possessor. 278.&281
Instructio causæ tot desyderat quot ipsius causæ decisio.artic.1.glo.12.nu.7.de arbitris. 219
Instruere testes an sit licitum.artic. uno.glo.7.nu.3.de testib.& modus instruendi.nu.2.ibidem. 397
Instrumenta an produci poßint pendente dilatione.artic.10.nu.5.de dilatio. 351
Instrumenta post dilationem ad probandum produci possunt.artic.ul.nu.6.de dilatio. 355
Instrumenta quomodo contradicantur. articul. 1.& 2. glo.una.nu.6.de partium productio. 412
Instrumenti traditio transfert posseßionem.nu. 74.& quid ad hoc requiratur.nu. 78. in præfa. de mater. possessor. 233
Instrumento notarij interdum creditur absque testium inscriptione.nu.78.in præfa.de consuetud. 15
Instrumentum fieri debet secundum patriæ stylum. art. 2.glo.13.nu.29.eodem. 34
Instrumentum authenticum facit consuetudo, nõ tamen facit tabelliones generales.nu.76. & seq.in præfa. eodem. 14
Instrumentum donans uidetur in eo contentum donare. nu.76.in præfa.de mater.possessor. 233
Instrumentum differens producere, illud posteà non producit nisi primò solutis processus expensis. art. 4.glo.una.nu.4.de expens.dam. &c. 449
Instrummenta tradita ne quis de euictione teneatur. artic.5.glo.una.nu.52.de dilat. 347
Instrumentum quando probet traditionem posseßionis nu.87.in præfa.de mater.possessor. 234
Instrumentum originale an transcribendum committatur.artic.3.glo.una.nu.9.de inquisitor.seu commissar. 372
Instrumentum quomodo impugnetur.artic.6.glo.una. nu.3.de reproba.testium. 408
Instrumentum in sacco inuentum non productum an prosit.articul.1.& 2.glo.una.numer. 3. de partium productio. 412
Integra pœna compromißi solui debet, ut nec desit obolus.artic.1.glo.13.nu.3.de arbitr. 218
Intellectus ad l.ij.quæ sit longa consuetud.num.60.in præfa.de consuetud. 12
Intellectus ad l.creditor.in fi.de appellatio. articul.10. glo.una.nu.3.de contumac. 122
Intentandum est possessorium intra annum. articul.1. glo.2.nu.1.de mater.possessor. 251
Interdicta tria producuntur à naturali posseßione. n. 10.in præfa.eodem. 226
Interdicta tria.nu.214.eodem. 247
Interdicta sunt ad conseruandum ius, non ad de nouo quid tribuendum.artic.2.glo.2.nu.38.eodem. 270
Interdicta pro mobilibus raro intentantur. articul. 7. glo.1.nu.28.eodem. 274
Interdictum utile uti possidetis pro incorporalibus, directum pro rebus soli datur. num. 1.in præfat. de caus.benefic.possess. 289
Interesse quomodo sit taxandum.artic.4.glo. una.n.1. de expensis, damnis & interesse. 448
Interesse sua probare debet tertius.artic. 1.glo. ul.nu. 7.de arestis & opponentib. 566
Interesse potest alicuius tripliciter.nu.8.ibidem. 567
Interlocutoria quando reuocari poßit.artic. 3 .nu.26. & seq.de senten. 431
Interlocutoria quando patiatur appellationem. artic. 7.glo.2.nu.28.de appella. 504
Interlocutoriæ sentẽtiæ expẽsæ an statim exigi poßint. art.2.gl.una.n.7.de expensis dãnis& interesse. 444

Interpellatio requiritur in domicilij electione. articul. uno.glo.una.nu.61.de domicil.electio. 146

Interpellatio constituit in mora.articul. 1. num. 17.de fructib. 465

Interpellatus uenditor nolens sumere defensionem, non est interim interpellandus. articul. 5. numero.48. de dilatio. 347

Interponere pro opponere iureconsultorum est, inter cedere, Budæi, opponere generaliter.artic.1. glo.1. nu.2.de arestis & opponentib. contra ea. 559

Interpretatio consuetudinis ad quem spectet. artic.2. glo.26.de consuetud. 42

Interpretatio fit in contumacem.artic.13. glo. una.nu. 49.de contumac. 131

Interpretationis l.quod iußit.summa.in princip. tract. de senten. 425

Interpretationis uarietas super legibus, consuetudine, aut ordinatione præstat iustam litigandi caussam. artic.1.glo.una. num. 37.de expensis damnis & interesse. 441

Interrogandi testes super consuetudine praxis.artic.2. glo.3.nu.16.de consuetud. 24

Interrogari potest Consiliarius recusatus de ueritate recusationis.artic.1.glo.3.nu.5.de recusatio. 151

Interrogationes cur fiant, & quando.artic. 3. n.4.& seq.de responsioni.per credit. 361

Interrogationes post conclusiones an fieri poßint.nu. 6.ibidem.

Interrogationes partium sunt inuicem cõmunicandæ. nu.8.& quare fiant.nu.seq.ibidem. 362

Interrogationum utilitas.articul.6.numer. 7. & seq. eodem. 365

Interrogatoria cur inuenta.artic.2.nu.5.eodem. 360

Interrogatur uxor in causa mariti, & expensis cuius fiat interrogatio. art. 4.glo.una.num. 4.& seq.de respons.per cred.uel non. 363

Interrogari partem utile est.artic.6.glo. una.num.13. eodem. 366

Interrogatoria & positiones differunt.articul.3. nu.2. ibidem. 361

Interrogatoria quando iudex committere poßit, artic. 3.nu.13.ibidem. 362

Interrogatoriorum uaria pro tempore obseruatio.art. 1.nu.5.eodem. 358

Interrogatus hodie quomodo respondere teneatur.artic.4.nu.2.& 7.eodem. 363

Interualla citationum.articul.7.glo. una.numer.7.de contumac. 113

Interrumpitur consuetudo. numer. 66. in præfat. de consuetud. 13

Interrumpitur prescriptio per citationem.num.128. in præfa.de citatio. 65

Interruptione nulla facta, cœpta continuari debet caussa.artic.20.glo.una.nu.1.de appella. 531

Intimari literæ appellationis à Pari Francie quomodo debeant.artic.4.glo.2.nu.5.eodem. 494

Intimatio fit Episcopo in persona officialis, & domino in persona procuratoris.artic.4.glo. 1. numer.9. ibidem.

Intimatus ad expensas tenetur.artic.9.gloss.una.num. 41.eodem. 510

Intra amnum debet fieri adiunctio in possessorio. nu. 11.de adiunctio.&c. 173

Intrans possesionẽ rei meæ inuito me, turbare dicitur. artic.1.glo.2.nu.17.de mater.possessor. 253

Inuenta cur sit appellatio.nume.17.& seq.& quo iure.nu.79.in præfa.de appellatio. 476.& 481

Inuentarium cuius expensis fiat, & quòd nominatim uocandi creditores in inuentario.articu.1. glo.una. nu.15.& seq.de inuen. 422

Inuentarij confectione pendente nihil innouandum.articu.16.glo.1.nu.27.de appel. 526

Inuentario primo nouæ productiones sunt addendæ. art.1.glo.una.nu.21.de inuentar. 422

Inuentarium procuratores scribere debent.articu.ulti. glo.una.nu.1.eod. 424

Inuentarium debet continere ea quæ producta fuẽre.articu.1.& 2.gloss.una.numer.3.de partium productionib. 412

Inuentariũ & repertorium quid.arti. 1.& 2.glo.una. nu.5.de inuentar. 421

Inuentarium qui teneantur facere.nu.1.ibidem. 420

Inuentarium corã iudice legendum est.artic.3.glo. una. eodem. 423

Inuentarium inter quos probet.articu.1.& 2.glo.una. nu.10.eod. 421

Inuentarium prætextu societatis allegatæ reprobatũ. articu.1.& 2.glo.una.nu.11.ibidem.

Inuentarium processus quomodo faciendum & de alijs rebus.nu.19.& 24.ibid. 422

Inuentarum munimentorum fieri debet.artic.19.gloss. 2.nu.1.de appel. 531

Inuentor clauium primus.nume.58.in præfa. de mater. possessor. 231

Inuestitura quomodo posseßio acquiratur.nume. 117. ibidem. 234

Inuitus quis an cogatur acceptare sequestrum. artic.1. glo.2.nu.19.de sequest. 320

Itinere peregrinationis pendente nihil est faciendum. artic. 16.glo.1.nu.39.de appella. 527

Iudex acta ex consuetudine scribere non potest.nu.87. in præfa.de consuetu. 15

Iudex interpretatur consuetudinem. artic. 2.glo. 1.nu. 3.eodem. 20

Iudex quomodo inquirat de consuetudine.artic.2. glo. 3.nu.6.eod. 22

Iudex non seruans stylum facit litem suam. articul.2. glo.13.nu.27.eod. 34

Iudex ex causa potest mutare stylum suæ curiæ.nu.50. & seq.ibidem. 36

Iudex quando de stylo inquirat à pragmaticis. nu. 52. ibidem. 37

Iudex citare potest & quando.nu.53.& seq.in præfa. de citatio. 54

Iudex requirentis potest citare.nu.60.ibid. 55

Iudex certis in casibus suæ iurisdictionis cùm citat, caussam illam exprimat.articu. 3. gloss.una. numer.16. eodem. 80

Iudex an & quando absentem expectare poßit.arti.4. glo.una.nu.2.& seq.de contuma. 107

Iudex tenetur absentem eo sedẽte uenientem admittere sine expensis.artic.5.glo.1.nu.10.eodem. 109

Iudex recipit absentes etiam extra tribunal, dum tamen sit intra auditorium.nu.11.ibidem.

Iudex permanens post horam ordinariam an poßit recipere uenientes.nu.18.ibid. 110

Iudex recusatur ex causa.nume.2.in præfat. de recusationib. 147

Iudex recusatus an poßit præsens esse cùm alter de recusatione cognoscit.artic.6.glo.una.nu.8.eod. 158

Iudex

Iudex in caussa alterius iudicis est suspectus. articul. 9. glo. una. nu. 34. eodem. 165
Iudex in causa suæ amasiæ recusatur. nume. 35. & seq. ibidem.
Iudex facilius recusatur quàm testis. nu. 44. eod. 166
Iudex recipere debet adiunctum. artic. 2. nu. 7. de adiunctio. seu subscrip. 173
Iudex antequàm arbitri sententiam confirmauerit, an soluenda sit interim pœna in arbitrio apposita. art. 1. glo. 1. nu. 1. & glo. 5. nu. 4. de arbit. 193. & 197
Iudex appellationis an condemnare debeat in expensis causæ principalis. articu. 9. gloss. 1. numer. 28. de appella. 509
Iudex competens quis dicatur. artic. 3. glo. una. nu. 6. de caus. benefi. possess. 294
Iudex quomodo debeat iudicare quando partium iura sunt obscura. artic. 8. glo. una. nu. 4. eodem. 302
Iudex competens examinis ad futurum, quis. arti. 2. glo. una. nu. 8. eod. 293
Iudex quomodo tuetur missum in possessionem. arti. 11. glo. una. nume. 11. de mater. possess. 285
Iudex in sententia debet reseruare ius proprietatis partibus. arti. ulti. glo. una. nu. 23. eod. 288
Iudex taxationem expensarum factam non reuocat, à qua appellari potest. artic. 5. glo. una. nu. 32. & seq. de expen. 453
Iudex solet taxationem expensarum sibi reseruare, & non condemnationem. nu. 11. ibidem. 450
Iudex in prima citatione potest declarare absentem contumacem. articu. octauo. glo. secunda. nume. 23. de contuma. 119
Iudex ordinarius & delegatus à principe per affixionem citare potest. numer. 94. in præfat. de citationibus. 71
Iudex ecclesiasticus petitionem citationi debet inserere. articu. 3. glo. una. nu. 7. de citat. 79
Iudex in una solùm causa, eam debet exprimere. nu. 16. ibidem. 60
Iudex cogit plures domos habentem, eligere quam harum uelit suum esse domicilium. arti. unic. gloss. una. nu. 11. de domicil. elect. 139
Iudex ordinarius est adeundus ad reducendum arbitrium. & quis dicatur ordinarius. articu. 1. gloss. 10. nu. 3. & seq. de arbitr. & artic. 5. nume. 3. de expen. dam. & interesse. 212. & 449
Iudex ordinarius si fuerit recusatus, quis eius loco substituetur. ibidem. nu. 12. 213
Iudex ordinarius etiam non Regius potest arbitriū confirmare. artic. 1. glo. 11. nu. 4. eod. 215
Iudex Regius tantùm, de possessorio cognoscit. arti. 5. glo. 1. nu. 19. de mater. possess. 268
Iudex an condemnato posit indulgere. arti. 3. glo. una. nu. 10. de senten. 430
Iudex iudicatum perperàm non reuocabit. nu. 12. ibid.
Iudex an posit corrigere sententiam. nu. 17. ibidem.
Iudex an citari debeat, & quomodo appellandum. nu. 31. & 33. in præfa. de appella. 478
Iudex delegatus eliget sibi certum locum ad cognoscendum causas, & in illo loco ubi pendet processus. articu. unic. glo. una. nu. 43. de domicil. elect. 144
Iudex parti minatus, & iudex illiteratus recusari possunt. articu. 9. gloss. una. nume. 37. & 39. de recusationib. 165
Iudex suspectus quando dari posit in ciuilibus. nu. 13. in præfa. de recusa. 149
Iudex à parte recusari potest, non autem à procuratore, nisi nomine absentis. arti. 1. glo. 1. num. 2. & seq. de recusat. 150
Iudex non debet iudicare causam illius à quo beneficium accepit. articu. 2. glo. 1. nu. 1. eod. 153
Iudex nisi petente parte non admittit probationem contra iuramentum. art. 6. glo. una. nu. 5. de sequest. seu commissar. 328
Iudex non moderatur mulctam taxatam à lege, uel ordinatione. arti. 12. glo. una. nu. 20. de appel. 514
Iudex ordinarius quatenus est arbitrator non erit iudex recursus. arti. 1. glo. 10. nu. 9. de arbitr. 213
Iudex non debet prohibere possessoribus usum possessionis. arti. 1. glo. 2. nu. 42. de mater. posses. 253
Iudex idem est petitorij & possessorij in prophanis. articu. 7. glo. 2. nu. 3. de cau. benefi. posses. in beneficialibus secus. nu. seq. 301
Iudex non potest rem litigiosam committere suis consanguineis, etiam de partium consensu. arti. 10. glo. una. nu. 6. de mater. possess. 283
Iudex manutenet possessorem, & manum leuat. art. 13. cum seq. glo. una. nu. 18. eod. 288
Iudex dat sequestrum si partes non consentiant. art. 4. glo. 3. nu. 2. de sequestr. 325
Iudex an teneatur de sequestro qui non est soluendo, & quando. nu. 5. ibidem. 326
Iudex non potest cogere partem, ut in sua domo remaneat donec fuerit audita. artic. 4. nu. 9. de respons. per credit. 364
Iudex quando per seipsum examinet testes. artic. 3. glo. una. nu. 6. de inquisi. seu commissa. 372
Iudex an posit ex officio ampliare, aut extendere numerum decem testium. arti. uno. glo. 7. nume. 1. de testibus. &c. 397
Iudex quæ debeat considerare antequàm admittat probationes super reprobatorijs. art. 4. glo. una. nu. 4. de reproba. testium. 405
Iudex an ex officio posit inquirere de cōditione testis. arti. 5. glo. una. nu. 11. eod. 408
Iudex an posit appellationem interlocutoriam reuocare. artic. 3. nu. 33. de senten. 432
Iudex an ob expensas & damna omissa conueniri posit. art. 3. glo. una nu. 16. de expen. dam. & inter. 447
Iudex ex officio expensas taxat. artic. 5. glo. una. nu. 25. eodem. 452
Iudex non reuocat factā à se taxationē. nu. 32. eod. 453
Iudex à quo non debet appellantes odio prosequi. nu. 35. in præfa. de appel. 478
Iudex uel executor quando debet intimari. arti. 4. glo. 2. nu. 7. eod. 494
Iudex ad quem etiam de nullitate post desertionem non cognoscit. artic. 5. glo. una. nu. 13. eod. 497
Iudex appellationis quomodo proferre debeat sententiam. arti. 12. glo. una. nu. 1. eod. 513
Iudex appellationis caussam retinere debet antequàm aliquid faciat. nu. 13. ibid. 514
Iudex appellationis quādo ualeat condemnare, & addere sententiæ. nu. 16. ibid.
Iudex appellationis sententiam reformat & emendat etiam ex nouis actis. nu. 18. ibid.
Iudex appellationis interdum addere sententiæ debet. artic. ulti. glo. una. nu. 32. eodem. 537
Iudex secularis an de nullitate sententiæ ecclesiastici cognoscere posit, uel contrà. art. 1. glo. 2. nu. 10. de arestis & opponen. contra ea. 564

Iudicandum quomodo ſit inter diuerſas & contrarias conſuetudines.artic.2.glo.7.de conſuetu. 29
Iudicans per ſordes uel contra ius grauare dicitur. articu.22.glo.2.nu.10.de appel. 533
Iudicantes perperàm arbitri quomodo puniantur.art. 1.glo.7.nu.2.& ſeq.de arbitr. 201
Iudicata, legitima eſt cauſſa recuſationis ne cogamur pro eadem re ad eundem iudicem redire.arti.9.glo. una.nume.32.de recuſa. 165
Iudicatis an detur tempus poſt deſertionem.arti.5.glo. una.nu.25.de appella. 498
Iudicaturæ uendi non debent.artic.1.glo.una.nu. 11.de ſalar.taxatis pro uiſita.proceſſ. 555
Iudicatus proceſſus quando dicatur.arti.2.glo.una.nu. 8.de literis impetratis ad renuntian.prouoca. 551
Iudice diſcedente ante horam debitam an abſentes reſtituantur.articu.5.glo.una.nu.16.de contuma. 110
Iudice ſedente ſi quis uenerit, & ſtatim diſcedat abſq; commeatu,non reſtituitur.arti.5.glo. una.nume.22. de contuma. 111
Iudicem adire non licet poſt compromiſſum.arti.1.glo. 2.nu.8.de arbitr. 195
Iudices nouitatis qui ſint.articu.2.glo.2.nu.21. de mater.poſſeſſ. 258
Iudices in recredentia duo maximè debent uidere, titulos partium,& earum capacitatem. arti.3.glo.una. nu.8.de cauſ.benefi.poſſeſſ. 295
Iudices debent punire impetrantes ſi falsò allegauerint aliquem commiſiſſe contra pragmat. artic.6.glo.2. nu.5.eod. 300
Iudices non debent capere munera nec pecunias, & quando liceat.arti.1.glo.una.nu.4. & ſeq.de ſala. taxat.pro uiſita.proceſſ. 554
Iudiciales expenſæ multis de cauſsis fiunt.articu.1. glo, una.nu.4.de expen.dam.& intereſſe. 438
Iudicis nomine qui ueniant.arti.2.glo.1. nu.2.de cõſuetudine,uſu.&c. 20
Iudicis prorogatio ſi & quatenus eſt competens. artic. 2.glo.una.nu.21.de contuma. 104
Iudiciales actus ad partis petitionem fieri debent, & quòd iudex ſit cautus,ut illam intelligat. articul.2. gloſſ. una.numer.26. & ſequen. de contuma. & defect. 100
Iudici quando liceat accipere pecunias,& quando non. articu.1.glo.una.nu.12.& ſeq.de ſalar.taxatis pro uiſita.proceſſus. 555
Iudici ſuſpecto an poſsit cauſa committi.nu.9.& ſeq. in præfat.de recuſa. 148
Iudicis non eſt repellere opponentem.articu.1.glo.ulti. nu.4.de areſt.& opponen.cont.ea. 566
Iudicis commodum cauſa tangens facit ſuſpitionem,& quid de iudice ſeuero.art.9.glo.una.nu.41.& ſeq. de recuſa. 166
Iudicis mandatum præcedit adiunctionem procuratoris Regij.artic.1.glo.1.nu.12.& ſequen. de adiunctionib. 171
Iudicis beneuolentia primùm captanda.nu.1.in præfat. de recuſa. 147
Iudicis officium quando oriatur.arti.unic.glo.una. nu. 48.de domicil.elect. 145
Iudicis ſucceſſor expenſas taxare ſolet.arti.5.glo.una. nu.14.de expen.dam.& intereſſ. 451
Iudicis mandatum requiritur ad recuperandam rem ſequeſtratã.art.1.glo.1.n.17.de ſequeſ.ſeu cõmiſ.317
Iudicis ad quem eſt cõfirmare,uel infirmare arbitrium non autem remittere ad arbitrum.arti.1.glo.11.nu. 7.de arbitr. 215
Iudicis ſententia ſuper demonſtratione facienda.arti.2. glo.2.nu.26.& ſeq.de dilatio. 339
Iudicis animaduerſio in Aduocatos battalogos.arti.7. glo.una.nu.5.de reproba.teſtium. 409
Iuramenta calumniæ & malitiæ an præſtentur hodie. articu.1.in princip.de reſpon.per credit. 357
Iuramenti forma ſuper interrogatorijs.artic.1.nu.10. & ſeq.eod. 358
Iuramento partis ſtandum, allegantis nouam cauſſam recuſandi.artic.1.glo.6.nu.2.de recuſa. 153
Iuramento quando probetur impedimentum.nu.62.de excuſatio. 187
Iuramento infamis non ſtatur.artic.5.glo.una.nu.5.de ſequeſtr. 327
Iuramento ex ordinatione requiſito,an ſufficiat iurare per fidem.artic.10.glo.una.nu.4. de inquiſitor.ſeu commiſſar. 368
Iuramentum deferre, aut famam publicam referre non iuuat ad probandum conſuetudinem.artic.2. glo.3. nume.32.de conſuetud. 26
Iuramentum non impedit contumaciam accuſari. artic. 1.glo.una.nu.15.de contu. 99
Iuramentum unius non eſt plena probatio.arti.6.glo. una.nu.4.de ſequeſtris. 328
Iuramentum ſuper articulis eſt præſtandũ.artic.4.glo. una.nu.1.de reſpon.per credit uel non. 363
Iuramentũ an requiratur in informationibus,& quòd liceat iurare ante depoſitionem.articu. 12. glo.una. nu.4.& ſeq.de inquiſi.ſeu commiſſ. 380
Ius regaliorum tantùm à curia ſuprema Pariſ. tractatur.artic.6.glo.2.nu.9.de cau.benefi.poſſeſſ. 300
In ius uocare quid ſit.nu.5.in præfa.de cita. 45
Iuriſdictiones ſunt patrimoniales.artic.5.glo.una.nu. 6.de dilatio. 344
Iuriſdictio per citationẽ perpetuatur.nu.118.in præfa. de citatio. 64
Iuramentum eſt præſtãdum ante depoſitionem. art.12. glo.1.nu.5.de inquiſi.ſeu commiſſ. 380
Iuramẽtum teſtis non niſi die aſsignata præſtandũ. art. 1.& 2.glo.una.nu.21.de reproba.teſtium. 403
Iuramentum partis an ante, uel poſt taxatas expenſas interponendum ſit.artic.5.glo.una.nu.10.de expenſis dam.& intereſſe. 450
Iuramentum de notitia.artic.1.glo.ulti.nu.3. de areſtis & opponen.contra ea. 566
Iurandi modus & forma.artic.12.glo.1.nu.8.de inqui. ſeu commiſſa. 380
Iurans non deponere pro alio,nihilominus cogitur.articu.uno.glo.10.nu.2.de teſtib. 400
Iurant iudices ſeruare conſuetudines. nu.71. in præfa. de conſuetu. 14
Iurare de calumnia an exoniator debeat.nu.12. de excuſat. ſiue exonijs. 177
Iurare hodie partes de ueritate ſuper articulis debent. arti.2.nu.3.de reſpon.per cred. 360
Iurare quomodo debeat teſtis.arti.12.glo.1.nu.1.de inquiſitor.ſeu commiſſ. 380
Iurare debet qui aliquid facere uult ſecundum conſcientiam.arti.3.glo.una.nu.4.de appella. 489
Iuratum arbitrium an poſsit reduci ad arbitrium boni uiri.arti.1.glo.5.nu.12.& nu.ſeq.de arbitr. 198
Iureiurando obtinenti an expenſæ adiudicentur.arti.1. glo.una.nu,28.de expenſis dam.& intereſſe. 440

Iuregen=

Iugerentium competentia non præscribuntur. nu. 15. in præfa. de consuetu. 4
Iure suo utendum est in incorporalibus. nu. 161. & seq. in præfa. de mater. possess. 241
Iure suo quis facere quando intelligatur. numer. 169. ibidem. 242
Iuret ne procurator Regius uolens se adiungere. arti. 1. nu. 13. de adiunctio. seu subscript. 171
Iuris citationem quis facere possit. nu. 51. in præfat. de citatio. 54
Iuris allegationes non fiant in inuentarijs. articu. 1. & 2. glo. una. nu. 23. de inuen. 422
Iurisdictio temporalis quæ sit. articu. uno. glo. una. nu. 18. ut laici non conuenian. cor. iudi. ecclesiast. 91
Iurisdictio concessa requirit aliquod exercitiũ. nu. 154. & seq. in præfa. de mater. possess. 241
Iurisdictio in uno an extendatur ad aliud. numer. 197. ibidem. 245
Iurisdictionem mulieri quandoq; tribuit consuetudo. nu. 79. in præfa. de consuetud. 15
Iurisdictionis uoluntariæ actus sine relatione fieri possunt. articu. 2. glo. una. nu. 8. de contuma. 102
Iurium quasi possessio quomodo amittatur. artic. ulti. glo. una. nu. 20. de cau. benefi. posses. 314
Iusgentium consuetudine tolli non potest. nume. 49. in præfa. de consuetu. 10
Iusta impedimenta an sint arbitrio iudicis relinquenda. nu. 50. de excusa. siue exonijs. 185
Iusta possessio quæ sit. artic. 2. glo. 2. num. 39. de mater. possess. 260
Iusta possessio an manutentio dicatur cõtra Budæum. artic. 10. glo. una. nu. 8. de caus. benefi. possess. 306
Iusta litigandi caussa quæ dicatur. artic. 1. glo. una. nu. 30. de expens. dam. & interesse. 440
Iusta caussa litigandi non excusat ab expensis, si statutum, uel ordinatio exigat earum condemnationem. articu. 1. glo. una. nu. 47. eod. 442
Iustam litigandi caussam habens ad expensas quando condemnetur. nu. 29. & 42. ibid. 440. & 441
Iustificatur possessio tribus modis. artic. 1. glo. una. nu. 6. de caus. benefi. poss. 291
Iustum seu probabile impedimentum. nu. 97. de excusationib. 191
Iustus titulus iudici debet apparere. arti. 2. glo. 3. nu. 6. de mater. possess. 261

De litera L.

LABORANS in meo, uel incidẽs arbores turbare dicitur. artic. 1. glo. 2. nu. 23. eodem. 253
Lactare suos filios matres ipsæ debent. numer. 47. in præfa. de consuetud. 10
Laici super rebus ecclesiæ statuere non possunt. articu. uno. glo. una. nu. 2. ut laici non conuenian. 88
Laici nullo prætextu consuetudinis habent iurisdictionem in clericos. nu. 20. ibidem. 91
Laici cognoscunt de possessorio beneficiorum. artic. 7. glo. 1. nu. 23. de mater. possesso. 273
Laici quomodo clericos conuenire debeant. num. 10. ut laici non conuenia. 90
Laicus iudex in materia beneficiali cognoscit de possessorio, & ecclesiasticus de petitorio. artic. 7. glo. 2. nu. 4. de caus. benefi. possess. 301
Laicus purus quis dicatur, & quæ actiones puræ personales. nu. 11. & seq. ut laic. nõ cõue. cor. &c. 90
Laicus iudex poterit tantùm possessorio priuare clericum, non uerò iure quod habet in beneficio. arti. 4. glo. 3. nu. 4. de sequest. 325
Laicus iudex an clericum exilio mulctare possit. articu. 13. glo. una. nu. 5. de contu. 128
Laicus non potest inducere in possessionem beneficij. nu. 121. in præfa. de mater. posses. 238
Laicus decidens possessoriũ beneficij non remittat pro petitorio ad ecclesiasticos. articu. 8. & 9. glo. una. nu. 23. de caus. benefi. possesso. 304
Laicus cognoscit de possessorio beneficij, sed non de petitorio. articu. 4. glo. 3. nu. 4. de sequest. 325
Laicus iudex indistinctè prohibetur examinare plures decem. artic. uno. glo. 2. nu. 2. de testib. 394
Latitans habetur pro citato. arti. 9. gloss. una. nu. 5. de contuma. 121
Latitante uenditore cui sit denuntiandum. articu. 5. nu. 43. de dilatio. 347
Latrones si interceperint exoniatorem an excusetur mittens. nu. 23. de excusa. 179
Laudare auctorem quid sit. artic. 2. glo. 1. nume. 2. de dilationib. 333
Laudare auctorem in possessorijs an liceat. arti. 2. glo. 1. nu. 21. de dilati. 335
Laudare licet authorem etiam in causa appellationis. artic. 5. glo. una. nu. 29. de dilatio. 346
Laudato authori quid agendum. arti. 4. glo. una. nu. 3. eod. 342
Laudandus author non est in delictis. arti. 2. gloss. 1. nu. 30. de dilatio. 336
Laudatus auctor ad expensas coram quo iudice cõdemnatur. articu. 5. nu. 5. eod. 344
Legere debet uiator citationem coram testibus. articu. 5. glo. 3. nu. 3. de citatio. 83
Leges an consuetudine tollantur. nu. 59. & nu. 63. in præfat. de consuetud. 12
Leges eædem repetitæ pro materijs in diuersis titulis. artic. 12. glo. 1. nu. 1. de contumac. 125
Legis citatio est peremptoria non hominis. num. 48. in præfat. de citationib. 54
Legitima quo iure sit introducta. num. 7. in præfat. & num. seq. de recusationib. 148
Legitimare & feudum auferre quando Principi liceat in aliorum præiudicium. numer. 39. in præfatione de citationib. 52
Legitimatus filius institutus est saisitus. art. 9. glo. una. numer. 19. de mater. possessor. 279
Legum obseruatio quid prosit, earúmque contemptus quantum noceat. numer. 68. in præfatio. de consuetud. usu, & styl. 13
Leuissimis etiam in caussis citatio debet esse libellata. articu. 3. glo. una. nu. 6. de citati. 78
Lex tollens præscriptionem non tollit consuetudinem. nu. 17. in præfa. de consuetu. 4
Lex Regia est filia consuetudinis. nume. 6. in præfa. de consuetud. 2
Lex xij. tabul. statuit, ut consuetudines seruentur. nu. 1. ibidem. 1
Lex Regia de adiunctionibus Aduocatorum quæ sit. articu. 1. glo. 1. nu. 1. de adiunctionib. 169
Lex an tollat consuetudinem. nu. 67. ibidem. 13
Lex properandum. non seruatur in Gallia. artic. 1. glo. 14. nu. 29. de arbitris. 223
Lex clauibus. explicatur. numer. 60. in præfa. de mater. possessor. 231

Lex solent.ff.de officio proconsul.emẽdata.arti.1.glo. una.nu.5.de salar.taxatis pro uisita.processus. 554
Libellata deb et esse citatio.artic.3.glo.una.nume.1.& sequen.& quomodo intelligatur.nume..12.de citationibus. 78.& 79
Libelli solennitatem remittit consuetudo.nume.94.in præfa.de consuetu. 16
Libelli exemplum tradendum auctori laudato . artic.5. nu.33.de dilatio. 346
Libelli conclusio pro euictione.artic.4.glo.una.nu.5. de dilatio. 342
Libellum contra stylum conceptum iudex reijcit.artic. 2.glo.13.nu.40.de consuetu. 35
Libellus quomodo admittendus.artic.2.glo.una.nu.23. de contuma. 104
Libellus in possessorio retinendæ.artic.1.glo.1.nu.14. in præfa.de mater.possess. 250
Libellus in simplici saisina. articu.2. gloss.2. numer.6. eodem. 257
Liberatur sequester præsente utraque parte.articu.7. glo.una.nu.3.de sequestr. 329
Licentia producendi testes infinitos,cur ad decem redacta sit.arti.unic.glo.5.nu.1.de testib.& quot super uno.&c. 395
Licitatio noua fit cùm dolus primùm interuenit. artic. 1.glo.7.de sequestr. 322
Ligna in alieno an quis incidere poßit ex cõsuetudine. nu.51.in præfa.de consuetu. 11
Lingua materna testis deponere debet.arti.3.glo.una. nu.22.de inquisitor.seu commissa. 373
Liquidare fructus iudex potest in executione. articu.2. nu.1.de fructib. 468
Lis cum iudice legitima est caussa recusationis.artic.9. glo.una.nu.22.de recusa. 163
Lite pendente nihil est innouandum.arti.16.glo.1.nu. 23.de appella. 526
Lite pendente in caussa appellationis durat primus sequester.artic.7.glo.una.nu.10.de sequest. 329
Lite pendente si quis dißipet fructus, an petatur sequestrum.articu.4.glo.3.nu.7.eod. 326
Lite pendente non debet fieri inhibitio ne quid attentetur.artic.16.glo.1.nu.2.de appella. 524
Litigantium utroq; non comparẽte quid iuris. nu.2.in præfa.de contu.& defect. 93
Literas impetrans sine caussa,punitur.artic.1.nume.9. de senten. 427
Literatoria excusatio requiritur.nu.101.de excus. 191
Literæ contra stylum præsumũtur subreptitiæ,aut falsæ.articu. 2.gloss. 13.nu.32.& seq.de consue 34
Literæ iurisdictionis attributiuæ,non sunt impetrãdæ. artic.4.glo.una.nu.1.de recusa. 155
Literæ de pacificis possessoribus quãdo sunt impetrandæ.artic.6.glo.1.nu.10.de caußis benefi.poss. 298
Literæ quandoque impetrantur ad instrumentum producendum ex æquitate post conclusionem. artic.4. glo.una.nu.5.de partium product. 414
Literæ contra stylum impetrantur.articu.2.glo.13.nu. 39.de consuetud. 35
Literæ Regiæ præpedientes executionem aresti non ualent.art.ulti.glo.una.nu.4.de arest.& oppon. 568
Literæ appellationis quomodo impetrentur à cancellaria.artic.4.glo.2.nu.5.de appella. 494
Literæ nouitatis à Rege,seu eius cancellaria concedi solent.artic.13.glo.una.nu.5.& 6.de mater.poss. 287
Literæ non facta mentione appellationis non ualent.articu.16.glo.1.nu.9.de appella. 524
Literæ anticipationis quid continere debeant. artic.1. glo.una.nu.11.de anticip. 545
Literæ renuntiationis appellationis quãdo sint præsentandæ.artic.1.glo.una.nume.3. de literis impetratis ad renuntiandum prouoca. 549
Literis citatio fit.nume.61.& numer.63. in præfa.de citationib. 55.& 56
Literis probandum est compromissum.articu.1.glo.2. nu.10.de arbitr. 195
Litigans quicunq; sit,debet eligere domicilium.articu. uno.glo.una.nu.55.& seq.de domicil.electio. 145
Litigantes haud ditantur.articu.5.glo.una.num.24.de expensis dam.& interesse. 452
Litigiosæ rei frequentatur sequestratio in hoc Regno. artic.1.glo.2.nu.4.de sequestris. 318
Litigioso super beneficio quomodo faciẽda sit citatio. artic.2.glo.2.nu.8.de citatio. 72
Litis contestatæ tempore possedisse quando probandum est.articu.2.glo.3.nume.18.de mater.poss. 263
Litiscontestatio an fiat in possessorio.arti.3.glo.1.nu. 10.& sequen.eod. 264
Litis initium quando dicatur.arti.3.glo.una. num.1.de caußis benefic.possessor. 294
Litis expensæ in quibus consistant.artic.5.glo.una.nu. 17.de expensis dam.& interesse. 451
Litiscontestatio an inspiciatur in contractibus stricti iuris quoad moram.arti.1.nu.3.de fructib. 464
Locanda est res sequestrata.artic.1.glo.3.nu.2. de sequestris. 321
Litiscontestatio ex nominatione. artic.5.glo.una.nu.9. de dilationib. 344
Liti cedens quando ad expensas tenetur.arti.1.glo.una. nu.12.de expens. 438
Locari debent res sequestratæ plus offerenti.art.1.glo. 4.nu.1.de sequestris. 321
Locatio rei sequestratæ fiat partibus auditis.nu.3.ibid.
Locatio non probat posseßionem in præiudicium tertij.nu.100.& seq.in præfa.de mater.posses. 235
Locatione transfertur posseßio.nu.97.ibidem.
Loci declaratio fit in delictis.arti.2.glo.2.nu.19.de dilationib. 338
Loci proximitate perpensa eligendi sunt commissarij. arti.3.glo.una.nu.15.de inquis.seu commiss. 373
Locũtenens particularis cognoscit de legitima recusatiõe principalis iudicis.art.5.gl.una.n.10.de rec. 157
Locus in consuetudine probanda certiorandus est.arti. 2.glo.3.nu.30.de consuetu. 26
Locus inacceßibilis ob pestem uel aliàs excusat. nu.35. de excusa. 182
Locus notus in facienda demonstratione est partibus assignandus.articu.2.glo.2.nu.27.& seq.de dila. 339
Locus examinandi testes qualis esse debeat. artic.uno. glo.10.nu.5.de testib. 400
Locus parit uitium in testimonijs.arti.1.& 2. glo.una. nu.23.de reproba.testium. 403
Ludus puerilis excusat homicidium.num.89.& seq.in præfa.de consue. 16

De litera M.

MAGISTRATVS nõ inquirens de delicto an puniatur. artic.13. glo.una.nu.2.de contuma. 123
Magistratus Franciæ in tribus caßibus tenentur.nu.24. in præfa.de appella. 477

Magne

Magnæ caussæ & graues diriguntur parlamentis. arti. 6. glo. 1. nu. 5. de caußis benefic. possess. 298
Magnum consilium cognoscit de ui publica & priuata in beneficijs. artic. 14. glo. una. nu. 2. eod. 312
Maior quomodo cognoscatur. nu. 7. in præfa. de appellatio. 476
Malè præsumitur de contumace. artic. 13. glo. una. nu. 47. de contuma. 131
Malè appellans pro parte ad mulctam an teneatur. articu. 9. glo. una. nu. 17. de appella. 508
Malitiosa recusatio non admittitur. articu. 1. glo. 1. nu. 1. de recusa. 150
Mandato carens tamẽ etiam pro alio agit possessorio. arti. 7. glo. 1. nu. 17. de mater. possess. 273
Mãdato cuius iudicis sequester restituat fructus. art. 7. glo. una. nu. 1. & seq. de sequestr. 328
Mandatum ad agendum præbet consuetudo. nu. 82. in præfa. de consue. 15
Mandatum requiritur de iure in citatione. artic. 2. glo. 4. nu. 7. & seq. de citatio. 76
Mandatũ ad citandum quando requiratur in Francia, uel non. artic. 2. glo. 4. nu. 9. & seq. eod. 76
Mandatum debet ostẽdere procurator. arti. 3. glo. una. nu. 2. de contuma. 105
Mandatum sufficiens requiritur ad domicilij electionẽ. articu. uno. glo. una. nu. 59. de domicil. elect. 146
Mandatum iudicis uel informatio ad adiunctionem faciendam. artic. 1. nu. 12. de adiunct. 171
Mandatum expirat per resignationem. art. 11. glo. una. nu. 7. de causis benefi. posses. 307
Mandatum procuratoris quando reuocatur per mortem domini. artic. ulti. glo. una. nu. 7. de senten. 434
Mandatum iudicis requiritur ad recuperandam rem sequestratam. artic. 1. glo. 1. nu. 17. de sequestr. 317
Mandatum quomodo subscriptum esse debet. articu. 2. glo. una. nu. 3. de inquisito. seu commiss. 370
Manifestus contumax quis. artic. 10. glo. una. nu. 6. de contuma. 122
Manus Regia quando imponatur, & quòd ab ea non appellatur. artic. 1. glo. 1. nu. 23. de mater. posses. 251
Manus Regia interdum uerbotenus apponitur. articu. 1. glo. 1. nu. 24. ibidem.
Manus Regia non apponitur in simplici saisina. arti. 2. glo. 2. nu. 13. eod. 258
Manus Regia saisit res controuersas inter Pares Franciæ. arti. 5. glo. 1. nu. 12. eod. 267
Manus Regiæ impositio quando petenda. nume. 24. & seq. ibid. 268
Manus Regia quomodo ponatur in incorporalibus. nu. 11. in præfa. de cau. benefi. possess. 290
Manusstenentia quomodo & quando intentetur. arti. 1. glo. 1. nu. 12. de mater. possess. 250
Manutenentia quoad certos articulos. art. 13. cum seq. glo. una. nu. 22. eod. 288
Manutenere præsupponit possessionem. art. 10. gl. una. nu. 5. de caus. benefi. posses. 306
Manutenere rem in eodẽ statu promittens, ad quid teneatur. arti. 10. glo. una. nu. 7. ibidem.
Maritus ubi domicilium intelligatur habere. articu. 2. glo. 3. nu. 7. de citationi. 73
Materiæ spirituales puræ quæ dicantur. nume. 15. ut laici non conueniant coram iudic. ecclesi. 91
Materia Realis & petitoria quæ dicatur, & personalis actio quæ. arti. 1. glo. una. nu. 20. & seq. de fructibus & cor. restitu. 465
Maritus in possessorio uxoris agit etiam sine illius mandato. articu. 7. gloss. 1. nume. 32. de mater. possessor. 274
Martini festo debent adesse Cõsiliarij. art. 4. & 5. glo. una. nu. 2. de inquisi. seu commiss. 375
Mendacium punitur. articu. 5. glo. una. nume. 12. de dilationib. 344
Mentiens dicendo se potentioris nomine poßidere punitur. artic. 3. glo. una. nu. 13. eod. 341
Mercatores communem æstimationem fructuum grapherio referre debent. artic. 6. nume. 3. & 6. de fructibus. &c. 471
Mercatorum corpus duos deputat ad æstimationem fructuum referendam. artic. 6. nume. 5. & articu. 7. ibidem.
Mercedem conductionis liquidam præstare debet sequester, qui ipse conduxit. arti. 3. glo. 1. nu. 4. de sequestris. 324
Miles impetrat literas status. nu. 43. de execu. 183
Minans testibus malam caussam fouere præsumitur. articu. uno. glo. 10. nu. 3. de testib. 400
Minarum prætextu an nouitatis literæ poßint impetrari. arti. 2. glo. 2. nu. 31. de mater. possess. 260
Minatus parti iudex, recusatur. artic. 9. glo. una. nu. 37. de recusa. 165
Minor ac furiosus dicuntur saisiti. artic. 9. glo. una. nu. 41. de mater. poss. 282
Minor ex compromisso deceptus an poßit restitui. art. 1. glo. 12. nu. 9. de arbitr. 217
Minor restituitur ut post publicationem probet. arti. 1. glo. 1. nu. 9. de publica. attesta. 417
Minor etiam in expensis ratione contumaciæ condemnatur, necnon mulier, rusticus, & alius. artic. 5. glo. una. nu. 42. de expen. dam. & interess. 454
Minores etiam incurrunt contumaciam. articu. 7. glo. una. nu. 16. de contuma. 114
Mißio fit in possessionem bonorum contumacis. art. 13. glo. una. nu. 30. eod. 129
Missum in possessionem quomodo tueatur iudex. arti. 11. glo. una. nu. 11. de mater. posses. 285
Mittendum est ad testes ualetudinarios, & alios, ut in arti. 14. glo. una. nu. 4. de inquis. seu cõmiss. 384
Mixta sequestratio quid sit. arti. 1. glo. 1. nu. 20. de sequestris. 317
Mobilibus super rebus quando detur querimonia nouitatis. artic. 5. glo. 1. nu. 26. de mater. possess. 269
Mobilium & immobilium possessio per instrumentum transfertur. nu. 85. & seq. in præfa. eod. 234
Mobilium seu immobilium hæres est saisitus. articu. 9. glo. una. nu. 26. eod. 279
Mobilium possessio quomodo amittatur. arti. ulti. glo. una. nu. 2. de cau. benefi. possess. 313
Moderamen adhibendum in comprobandis literis Regijs. artic. 6. glo. 2. nu. 1. eod. 300
Moderatæ expensæ taxari debent, & quæ dicantur. articu. 5. glo. una. nu. 20. de expen. dam. & interes. 451
Modici etiam grauaminis appellatio recipitur. arti. 1. glo. 9. nu. 10. & seq. de arbitr. 209
Modus citandi triplex. numer. 62. in præfa. de citationibus. 55
Modus & qualitas turbationis est exprimenda. arti. 1. glo. 2. nu. 39. de mater. poss. 255
Modus utendi quomodo approbetur. artic. 2. glo. 3. nu. 38. de consuetu. 27
Modus instruendi testes, & an sit licitum. articu. unic.

glo.6.nume.2.& 3.de testib. 397
Molendinum an ex frequentia molendi fiat bannale.nu. 180.& de macellario.nu.seq.in præfa.eod. 243
Molestia quæcunq; inducit turbationem.arti.1.glo.2. nu.36.de mater.possess. 254
Monitio respicit iudices ecclesiasticos nō temporales. nu.15.in præfa.de cita. 47
Monitorium de occultis nemine dempto quādo conceditur.art.1.& 2.glo.una.nu.9.de inuentar. 421
Mora quæ dicatur.artic.1.nu.14.de fructib. 465
Mora loci in quo facienda erat solutio inspicitur.nu. 26.ibidem. 466
Mora non potest purgari in appellationibus. articu.1. glo.1.nu.11.de appella. 483
Morbo grauatus excusatur.nume.4.de excusatio. 175
Mors parentum excusat.nu.39.ibidem. 183
Morte unius arbitri finitur compromissum. arti.1.glo. 14.nu.32.de arbitr. 224
Mortuo uno compromittentium soluitur compromissum.nu.19.ibid. 222
Mortuus saisit uiuum.arti.9.glo.una.nu.6.de mater. possessor.& ratio huius consuetudinis.nu. sequen. eodem. 277
Mortuus saisit uiuum est contra ius ciuile, sed tamen secundum ius canonicum.nu.9.ibidem.
Mortuus non possessor nequaquam facit suum hæredē possessorem.nu.53.ibid. 282
Mortuus saisit uiuum le plus prochain.cur addatur le plus prochain.nu.47.& seq.ibidem. 281
Mulcta grauior infligitur appellantibus friuolè ad Senatum quàm si ad inferiorem.articu.7.glo.una.nu. 4.& 5.de recusa. 160
Mulcta in curijs inferioribus recusantis per calumniā. articu.9.glo.una.nu.1.eodem. 161
Mulcta pauperi à Principe & Senatu potest remitti. articu.11.glo.una.nu.4.de appella. 512
Mulcta soluta prosequi licet appellationem. articu.1. glo.6.nu.9.de arbitr. 201
Mulcta pro quolibet articulo imponitur.artic.8.glo. una.nu.1.de appella. 505
Mulcta unica in articulis coniunctis infligitur, & in personis.nu.6.ibidem. 506
Mulcta duplex imposita contra appellantem qui non expresserat à quo articulo appellauerat. nu.9. ibi.
Mulctæ plectuntur etiam in patria iuris scripti temerè appellantes.artic.9.glo. una.nu.1.ibid.
Mulcta ordinaria in hoc Regno cōtra temerè appellantes.nu.12.ibidem. 507
Mulcta pro qualibet appellatione infligitur. artic.11. glo.una.nu.1.eod. 512
Mulcta qualis imponatur pro appellatione ab abusu. artic.2.gloss.una. numer. 1.de appella.tanquam ab abusu. 541
Mulcta acquiescentis appellationi quæ sit.artic.3. glo. una.de liter.impetra.ad renuntiandū prouocat. 552
Mulctam taxatam à lege, uel ordinatione iudex nō moderatur.artic.12.glo.una.nu.20.de appella. 514
Mulctatur contumax.articu.13.gloss.una.nume.14.de contuma. 128
Mulieres quomodo uocentur ad testimonium, & an ire teneantur. articul.14. gloss.una. num.6. de inquisito.seu commissar. 384
Munera ratione domicilij subimus.nu.28.in præfat. de domicil.elect. 137
Munera iudices capere non debent.artic.1.de salar.taxat.pro uisita.processus.nu.4. 554
Munera captantes infestantur.articu.1.glo.una.nu.1. eodem. 553
Munerum subeundorum æqualitas.artic.1.glo.una.nu. 14.de inquisitor.seu commissa. 369
Mutandus non est commissarius.arti.23.glo.una.nu.5. eodem. 391
Mutatio domiciliorum arguit inconstantiam. nu.38.in præfa.de domicil.elect. 138
Mutatio domicilij quomodo & quando permittatur. artic.uno.glo.una.nu.51.& seq.eod. 145
Mutatio sententiæ non perfectæ non est prohibita.art. 3.nu.24.de senten. 431
Mutua uel reciproca traditio sub pacto ne inuicē præstetur euictio.arti.5.glo.una.nu.54.de dilatio. 347

De litera N.

NATVRALE ius non tollitur consuetudine.nu.45.in præfa.de consuetudi. 10
Naturale domicilium quid. nu.4.in præfa.de domicil.elect. 133
Naturales & industriales fructus à mora restituendi.articu.1.nu.37.de fructib. 467
Naturalis possessio quid sit.nu.4.in præfat. de mater. possess. 226
Naturalis non perditur nisi re ab alio occupata. nu.9. ibidem.
Naturalis possessio sola non interrumpit præscriptionem.nu.14.ibidem. 227
Naturalis possessio quomodo amittatur.arti.ulti.glo. una.nu.5.de caus.benefi.possess. 313
Necessaria ad consuetudinem inducendam.nume.36.in præfa.de consuetu. 8
Necessaria sequestratio non priuat quem sua possessione.artic.1.glo.1.nu.19.de sequestris. 317
Necessariæ expensæ taxandæ.articu.5. glo. una.nu.16. de expen.dam.& interesse. 451
Nero superabat uoce præconem.num.74.in præfat.de citationib. 57
Niuium impedimentum excusat. numer. 46. de excusationib. 184
Nominans dolo asserens se alieno nomine poßidere punitur.articu.5.num.12.& an uariare liceat.nu.seq. de dilationib. 344
Nominare personas inter quas est iudicatum non requiritur ad probandam consuetudinem.art.2.glo.3.nu. 28.de consuetudi. 26
Nominare quis poßit, & nominari.arti.2.glo.1. nu.8. de dilatio. 334
Nominare quem quis debeat auctorem.art.2.glo.1.nu. 12.& si mentiatur punitur.nu.seq.ibid.
Nominare omittens an sibi præiudicet.artic.4. nu.14. eodem. 343
Nominatio & summatio quid.artic.2.glo.1.nume.5.& quare inuenta.nu.7.eod. 334
Nominatio in iudicio quomodo sit facienda.nu.17. & in quibus rebus.nu.seq.ibid. 335
Nominatio in personalibus non habet locum, sed summatio.nu.25.& seq.ibid.
Nominatio ante litem contestatam peti debet.art.3.nu. 2.& seq.ubi limitatur. eodem. 340
Nominatione perpetuantur actiones temporales.arti. 5.glo.una.nu.10.de dilationi. 344

A nominatione facta an appelletur articu.7.glo.2.nu. 18.de appella. 503
Nominationis plures effectus.artic.5.nu. 7.cum ſeq.de dilatio. 344
Nominatus in termino debet defendere.art. 4.in princip.eodem. 342
Nominatus exonerat nominantem.nu.6.ibidem.
Nominatus etiam clericus non poteſt declinare iudicem. nu.7.& quid in fiſco. nu.ſeq.ibidem.
Nominatus recuſans accipere cauſſam tenetur coram iudice nominantis litigare.nu.10.ibidem.
Nominatus recuſans uenire,punitur.articul.5.in princip.eodem. 343
Nominatus an poßit declinare forum.artic.4.glo.una. nu.7.de dilationib. 342
Nominatus quomodo tueri debeat nominantem. artic. 5.glo.una.nu.8.eodem. 364
Nono die renuntiatio appellationis an ualeat,& poſteà.artic.15.glo.1.nu.23.de appella. 518
Notario ſcribenti ſibi fuiſſe commiſſum negotium, an credatur.artic.5.glo.1.nu.4.de cita. 82
Notarius citare poteſt in cauſis eccleſiaſticis, non in ſecularibus.nu.70.& ſeq.in præfa.eodem. 57
Notoria exceptio non amittitur ſola contumacia. art. 8.glo.1.nu.6.de contumac. 115
Notoria an requirant appellationem.arti.7.glo. 2.nu. 22.de appella. 504
Notorij abuſus cognitio ad ſolam curiam pertinet. artic.1.glo.1.nu.2.de appella.ab abuſu. 539
Noua ex cauſſa recuſatio fit uſque ad concluſionem in cauſſa.artic.1.glo.2.numer. 2. & glo.6.numer.1.de recuſa. 151.&152
Noua turbatio nouum inducit remedium.artic.2.gloſſ. 1.nu.2.de mater.poſſeſſ. 256
Nouæ etiam productiones inuentario primo ſunt addendæ.artic.1.& 2.glo.una.nu.21.de inuentar. 422
Nouæ probationes excuſant ab expenſis.artic.9.gloſſ. una.nu.36.de appella. 510
Nouitas pro poſſeßione eligendi datur.nu. 6.in præfa. de cauſis benefic.poſſeſſor. 290
Nouitas non intentatur poſt annum.artic.2. glo.1.nu. 1.de mater.poſſeſſor. 256
Nouitas in beneficijs cur ultra annum protendatur. artic.2.glo.3.nu.4.eodem. 261
Nouitas inter dominum & ſubiectum an concedatur. artic.5.glo.1.nu.13.ſed quid ratione tertij.num.17. eodem. 267.&268
Nouitas qualem poſſeßionem requirat.artic.8.num.7. eodem. 276
Nouitatis literæ ob minas non impetrandæ.artic.2.glo. 2.nu.31.de mater.poſſeſſor. 260
Nouitatis querela requirit nos fuiſſe poſſeſſores.artic. 2.glo.3.nu.10.& ſeq.eodem. 262
Nouitate impetrata ceſſandum eſt ab opere. articul.2. glo.3.nu.21.eodem. 263
Nouitatis cauſſa unde dicatur & quis eius ſit inuentor. artic.1.glo. 1.nu.7.eodem. 249
Nouitatis caſus & de nouis diſſaiſinis.articul. 1.glo.1. nu.9.ibidem.
Nouitatis literas impetrans quanti temporis poſſeßionem probare debeat.articul.8.gloſſ. una.numer.8. eodem. 276
Nouus iudex de nouo citat.artic.8.gloſſ.2.numer. 15.de contumac. 118
Nubens Tholoſæ licet exterus ſit,fruitur conſuetudine Tholoſ.quoad lucrum dotis.numer.29.in præfa.de conſuetud. 7
Nullitas quando poßit intentari.artic.1.glo.2.num.19. de appella. 485
Nullitate pendente nihil eſt innouandum.artic.16.glo. 1.nu.31.eodem. 526
Nullitatis uia aut querelæ niſi appelletur, non agitur in Francia.artic.1.glo.12.nu.4.de arbitr. 217
Nullo exiſtente arbitrio an liceat contrauenire. artic. 1.glo.5.nu.11.eodem. 198
Nullo litigantium comparente quid iuris.numer.2.in præfa.de contumac. 93
Nullus redditur proceſſus niſi conſtet de relatione nuntij.artic.2.glo.una.nu.2.eodem. 101
Nuntij relatio uidenda eſt ex ſtylo & conſuetudine.nu. 6.ibidem. 102
Nuntius cauſſarius ad excuſationem miſſus quid agere debeat.nu.3.de excuſa.ſiue exonijs 175
Nuntius eligendus non ſuſpectus ad ferendum atteſtationes.articul.18.gloſſ.una.numer.13.de inquiſitor. ſeu commiſſar. 388
Nuntius apellare poteſt.articul.1. gloſſ. 2. numer. 5.de appella. 484
Nuntius non tenetur onus ſibi commiſſum oſtendere:& an credatur notario ſcribenti onus commiſſum ſibi fuiſſe. articul.4.gloſſ.1.numer.3. & ſeq.de citationib. 82
Nuntius tenetur copiam citationis cum executione relinquere.nu.5.& ſeq.ibidem.
Nuptiæ mutant domicilium.n.17. in præfa.de domicil. electio. 135

De litera. O.

OBIECTIONES quæ poſſunt fieri contra arbitrium.articul.1. glo.9.nu.18.de arbitr. 210
Obiectus teſtium non recipiuntur poſt concluſionem.articul.3.glo. una.n.1.de reprob.teſtium. 404
Obiectus concludens detur.artic.ul.glo.una.num.6.de reproba.teſtium. 410
Oblatio an excuſet ab expenſis. articul. 1.num. 57. de expenſis. 443
Obligationem tollit conſuetudo ſicut pactum. n.98.in præfa.de conſuetud. 16
Obſeruare conſuetudines qui teneantur.artic.2.glo.25. eodem. 42
Obtuliſſe copiam citationis ſufficit apparitori parte recuſante accipere.artic.5.glo.4.nu.2.de cita. 84
Occupans ui non poßidet.artic.6.glo.1.nu.13. de cauſ. benefi.poſſeſſor. 299
Offerenti plus in licitando locari debent res ſequeſtratæ.artic.1.glo.4.nu.1.de ſequeſtris. 321
Officia dominorum non admittunt querelam nouitatis,niſi in quatuor caſibus.artic.4.glo.una. num.3. de mater.poſſeſſor. 265
Officiales Regij ſunt perpetui.nu.9.ibidem. 266
Officiales non conſequuntur ſalaria niſi eius temporis quo ſeruierunt.artic.1.glo.una.numer.10.de ſalar. taxat.pro uiſita.proceſſus. 554
Officialis domini quibus caſibus intentat nouitatem. artic.4.glo.una.nu. 5.de mater.poſſeſſor. 265
Officiali Regio licet appellare.artic. 7.glo.2. num.13. de appella. 503

Officinæ citatio facta an ualeat.arti. 2.glo.3.nu.14.& ſeq. de cita. 74
Officium ſicut beneficium collatum iudici,inducit cauſſam recuſandi eundem.artic.2.gloſſ.una. num.7. de recuſa. 154
Officium iuſdicentis emi non debet.artic.1.glo.una.nu. 11.de ſalar.taxat.pro uiſitat.proceſſ. 555
Officium excuſatoris quale.numer. 10. de excuſa. ſiue exonijs. 177
Officium alienum uſurpans dicitur turbare. art.1.glo. 2.nu.32.de mater.poſſeſſor. 254
Officiũ in remunerationem conceſſum non reuocatur. artic.4.glo.una.nu.6.eodem. 265
Officium uenditum à domino eſt irreuocabile. num. 7. ibidem. 266
Officium ſequeſtri.artic.1.glo.3.nu.1.de ſequeſtris. 321
Officium commiſſarij in examinandis teſtibus. artic.23. glo.una.nu.7.de inquiſitor. ſeu commiſſar. 391
Omiſsio publicationis teſtium an uitiet ſententiam.art. 1.glo.una.nu.4. de publica.atteſta. 416
Omiſſo medio quando appellari poſsit.artic.2.glo.una. nu.12.de appella. 487
Omiſſo etiam medio appellandum ui literarum Regiarum.nu.19.ibidem. 488
Omittens authorem nominare. an præiudicet habenti ius.artic.4.glo. una.nu.14.de dilationib. 343
Omittendo quando contumax noceat domino. nu. 24. in præfa.de contumac. 96
Omni appellationi in Francia deferendum. num. 34.in præfa.de appella. 478
Operarios inducens in rem meam turbat me.artic.1. glo.2.nu.30.de mater.poſſeſſor. 254
Opponendi modus contra dicta teſtium.artic. ul.gloſſ. una.nu.4.de reproba.teſtium. 410
Opponendi ius quando quis habere cenſeatur. artic. 1. glo.2.nu.1.de areſtis & opponentib.contra ea. 563
Opponendo fit turbatio.artic.1.glo.2.n. 39.de mater. poſſeſſor. 255
Opponens & reiectus an ſuam repetere poſsit oppoſitionem.artic.1.glo.2.nu. 9.de areſtis & opponen. contra ea. 564
Opponens ſeſe temerè contra ſententiam quomodo puniatur.artic.1.glo.ul.num.1.de areſt. & opponent. cont. ea. 566
Opponens temerè condemnatur,etiam ad 30.libras parti applicandas.artic.1.glo.4.nu.1.eodem. 565
Opponens temerè contra areſta ad ſexaginta libras mulctatur.artic.1.glo.3.nu. 1.eodem. 564
Opponentes uocandi ut exoneretur ſequeſter. artic. 1. glo.2.nu.22.de ſequeſtris. 320
Opponere quando quis non debeat.artic.2.glo.2. n.23. de mater.poſſeſſor. 259
Opponere an poſsit is contra quem latum eſt areſtum. artic.1.glo.1.nu.19.de areſtis & opponen.contra ea. 562
Opponi quæ contra appellationem poſsint. articul.ul. glo.una.nu. 5. de appella. 535
Opponitur nedum pro tota re ſaiſita,ſed& pro parte illius.artic.5.glo.1.nu.29.de mater.poſſeſſor. 269
Oppoſitio uerè contumacis non recipitur nec eiuſdem reſtitutio.artic.10.glo.una.nu.15.de contumac. 123
Oppoſitio generalis præualet ſpeciali.artic.5.glo.1. n. 4.de mater.poſſeſſor. 267
Oppoſitio iuſta operatur expẽſarum adiudicationem. nu.7.ibidem.
Oppoſitiones in nouitate & litiſpendentia.articul.5. glo.1.nu.2.ibidem.
Optimus teſtis quis dicatur.artic.1.& 2.glo.una.nu. 2. de reproba.teſtium. 410
Ordinarius iudex eſt adeundus ad reducendum arbitrium. artic.1.glo.10.nu.3.de arbitr. 212
Ordinarius iudex licet non Regius poteſt arbitrium confirmare.nu.4.ibidem.
Ordinarius iudex quis dicatur.nu.5.ibidem.&artic.5. nu.3.de expenſis dam.& intereſſe. 449
Ordinatio Curiæ utiliſsima ad probandam conſuetudinem.artic.2.glo.3.nu.18.de conſuetud. 24
Ordinatio loquens in appellatione, de qua intelligatur.nu.12.in præfa. de appella. 476
Ordinatio augens tempus appellandi ualet.artic.1.glo. 1.nu.7.eodem. 483
Ordine præſentationum debent cauſæ decidi.artic.1. n. 3.limitatur nu.ſeq.de dilatio. 332
Ordines conferuntur habita ratione domicilij.nu.31.in præfa.de domicil.electio. 137
Ordo in ſequeſtro ſeruandus. artic.4.gloſſ.2.nu.1.& ſeq.de ſequeſt. 325
Ordo proceſſus in curijs.artic.1.glo. 1.nu. 13.de publica.atteſta. 417
Ordo rogandi ſententias.nu.35.ibidem. 418
Origo conſuetudinis.nu.5.in præfa.de conſuetud. 2
Origo citationis.nu.22.& ſeq.in præfa.de citatio. 48
Oſtendere titulum ſuæ poſſeſsionis quando cogatur poſſeſſor.artic.1.glo.1.n.21. de mater.poſſeſſor. 251
Oſtenſio an in ſeruitutibus& redditibus locum habeat. artic.2.glo.2.nu.6.& ſeq.de dilatio. 337
Oſtenſio rei ante cauſſæ defenſionem ſuſceptam peti debet,poſteà non.nu.20.ibidem. 338
Oſtenſio rei quomodo fieri debeat nu.21.ibidem. 339
Oſtenſio rei depicta ſeu per figuram, quomodo fieri debeat.nu.33.& ſeq.ibidem. 340
Oſtenſio facta deferenda eſt ad iudicem qui commiſit. artic.2.glo.2.nu.34.de dilationib. 340
Oſtenſio rei in quibus fieri debeat.nu.3.ibidem. 337

De litera. P.

PACIFICA poſſeſsio requiritur in triennali poſſeſſore.articul.6. glo.1.numer.12.de cauſis benefic. poſſeſſor. 299
Panem in ſuo furno decoqui an nobilis cogere poſsit alium.nu.178. in prefa.de mater.poſſeſſor. 243
Papa in beneficialibus ſine citatione unionem reuocat. nu.38.in præfat.de citationib. 52
Papa bona eccleſiæ detinentes excommunicat.num.42. ibidem. 53
Papa & Concilium generale non patiuntur appellationem.artic.3.glo.una.nu.8.& 9.de appella. 489
Parens generaliter pro quibuſcunque conſanguineis accipitur. articul.10.gloſſ. una.numer.2.de mater. poſſeſſor. 383
Parentes ſunt ſaiſiti in bonis filiorum. articul.9.gloſſ. una.nu.28.de mater.poſſeſſor. 279
Parlamenta non tollunt citationem.num. 33. in præfa. de citatio. 51
Parlamento durante abeſſe prohibetur Conſiliarijs niſi certis ex cauſsis.articul.6.glo.una.numer. 1.& ſeq.de inquiſitor.ſeu commiſſar. 375

Parlamentorum unicus est stylus. artic. 2. gloss. 27. de consuetud. 43
Parlamentum nouam dilationem concedit. artic. 4. glo. una. nu. 7. de caussis benefic. possessor. 296
Parlamentum in quibus remittit ad ordinarium. artic. 6. glo. 2. nu. 8. de caus. benefic. possessor. 300
Parlamentum retinet caussam omisso medio deuolutam. artic. 2. glo. una. nu. 17. de appella. 488
Parlamentum de attentatis pendente appellatione cognoscit. artic. 16. glo. 1. nu. 1. eodem. 523
Pars ipsa quãdo citare poßit. n. 77. in præfa. de cita. 58
Pars partem apprehendere non potest. nu. 81. an in ius uocare. nu. 82. ibidem. 59
Pars petens sequestrationem fieri quid agere debeat. artic. 1. glo. 1. n. 10. de sequestris. 316
Pars per se iurat per credit, non per Aduocatum. art. 1. nu. 7. de respons. per credit. 358
Pars ante expensarum taxationem iurat, qui & expensas probare debet. artic. 5. glo. una. nu. 10. de expensis damnis & interesse. 450
Pars appellans à taxatione unius articuli, non impedit sententiam iudicis super alijs. articu. 8. glo. una. nu. 1. eodem. 458
Pars an soleat citare ad desertionem: & quot modis dicatur desertio. artic. 5. glo. una. num. 1. & seq. de appellatio. 496
Pars ut audiat sententiam citatur. artic. 1. glo. una. nu. 3. de sentent. 426
Pars altera non iuuatur appellatione partis. nu. 25. in præfat. de appellat. 477
Pars ut excludatur, iudex debet pronuntiare contumaciam, ne post tempus actus reiteretur. artic. 13. glo. una. nu. 3. de contumac. & defect. 127
Partis absentis ignorantia præsumitur, donec intimata fuerit sententia, & an poßit renuntiari reductioni ad arbitrium boni uiri. artic. 1. glo. 8. nu. 8. & seq. de arbitr. 204
Partis præsentia supplet citationis effectum. articul. 2. glo. una. nu. 4. de contumac. 102
Parte non petente non potest prorogari, uel dari noua dilatio. artic. 4. glo. una. num. 5. de caus. benefic. possessor. 295
Parte utraq; appellante ab arbitrio, quomodo pœna exigenda. artic. 2. glo. 2. nu. 8. & cui applicandæ. nu. 9. de arbitr. 202
Partes debent comparere die sequenti, quando dies cognitionis erat feriata. artic. 1. glo. una. nu. 24. de contumac. & defect. 100
Partes non possunt uerbis legis prohibitorijs renuntiare. artic. uno. glo. 1. n. 4. & seq. de testib. &c. 394
Partes possunt tres menses prorogare, non procuratores. artic. 4. glo. 2. nu. 21. de appellat. 492
Partes uocandæ sunt ad decernendum sequestrum. artic. 1. glo. 1. nu. 22. de sequestr. 317
Pars citanda est ad uidendum iurare testes. art. 12. glo. 2. nu. 1. de inquisitor. seu commissar. 381
Pars nihil innouare debet pendente appellatione. artic. 16. glo. 1. nu. 10. de appella. 524
Partes interogatorijs respondere tenentur, etiam si stylus sit contrarius. artic. 3. num. 15. de responsi. per credit uel non. 362
Partes se debent singulis annis præsentare. artic. 1. glo. una. nu. 1. de præsenta. 548
Partium iudex non arbitrorum an sit adeundus. arti. 1. glo. 10. nu. 6. de arbit. 212
Partibus incumbit contraria facta allegata probare. articu. 1. glo. una. nu. 17. de caus. benefi. possess. 292
Partus tempore mulier excusatur. nu. 41. de excus. 183
Pauperi mulcta à Principe & Senatu potest remitti. articu. 11. glo. una. nu. 5. de appella. 512
Peccata nostra impediunt, q non uerè iura, & reliqua alia interpretemur. art. 2. glo. 1. nu. 4. de consue. 20
Peierans mulctatur. art. 4. glo. una. nu. 1. de fruct. 469
Pœna nolentis eligere domicilium. art. uno. glo. una. nu. 46. de domicil. elect. 144
Pœna in compromisso adiecta non pertinet ad cognitionem arbitri. artic. 1. glo. 14. nu. 4. & seq. de arbitr. 220
Pœna adiecta in compromisso non recurrebatur etiam ad arbitrium boni uiri. artic. 1. glo. 3. nu. 5. eod. 196
Pœna quando etiam in foro poli poßit exigi. articu. 2. glo. 5. nu. 18. & 23. eod. 199
Pœna apposita in compromisso soluitur pendente appellatione ab arbitrio. artic. 1. glo. 6. nu. 8. eod. 201
Pœna suspensionis in iudices. art. 10. glo. una. nu. 13. de mater. possess. 283
Pœna quomodo non exigetur ante confirmationem. articu. 1. glo. 9. nu. 16. de arbitr. & arbitra. 210
Pœna, sententia arbitri infirmata non soluitur. artic. 1. glo. 12. nu. 1. & seq. eod. 216
Pœna compromißi cui sit applicanda. articu. 1. glo. 7. nu. 9. & glo. 13. nu. 10. eod. 203. & 219
Pœna in compromisso adiecta quibus casibus non debeatur. glo. 11. nu. 9. ibidem. 216
Pœna non debetur soluto iudicato per arbitrum. glo. 13. nu. 5. eod. 218
Pœna arbitraria quomodo intelligatur. articu. 6. glo. una. de mater. possessor. 270
Pœna iudicis & commissariorum ab eo malè datorum. artic. 10. glo. una. nu. 7. eod. 283
Pœna partis calumniosè denegantis factum interrogatum. articu. 5. nu. 1. de respon. per credit. 364
Pœna lædentis famam alterius. artic. 5. glo. una. nu. 4. de reproba. testium. 407
Pœna temerè appellantis ab executione. articu. 9. glo. una. nu. 8. de appella. 507
Pœna appellantis in casibus prohibitis. nu. 10. ibid.
Pœnarum uariæ species. artic. 1. glo. 5. nu. 18. & seq. de arbitris. 199
Pendente processu annotantur bona rei & describuntur. artic. 12. glo. 2. nu. 3. de contuma. 126
Pendente recusatione an poßit super principali procedi. articu. 6. glo. una. nu. 1. de recusa. 157
Pendente reductione an poßint partes condemnari ad obseruantiã arbitrij. art. 1. glo. 8. nu. 20. de arbi. 205
Pendente appellatione pœna quidem exigitur, sed principale cessat. artic. 1. glo. 13. nu. 7. eod. 218
Pendente compromisso non perimitur instantia. arti. 1. glo. 14. nu. 26. & seq. eod. 223
Pendente processu resignans declarare debet cui resignauerit. articu. 11. glo. una. num. 10. de caus. benefi. possessor. 308
Pendente lite si quis dißipet fructus an petatur sequestrum. artic. 4. glo. 3. nu. 7. de sequestris. 326
Pendente dilatione nihil est innouandum. artic. 10. nu. 2. cum seq. de dilatio. 350
Pendente appellatione pars in carceres intrudi potest. artic. 15. glo. 1. nu. 13. de appella. 525
Pendet lis per citatiouem. numer. 116. in præfati. de citationib. 64

Pœna contra contumaces.artic.13.glo.una.num.4.& seq.de contuma. 127
Perceptio fructuum maior à parte probari potest.art. 3.de fructib. 469
Periculum in mora supplet nuntij relationem non uisam.artic.2.glo.una.nu.5.de contuma. 102
Perpetuantur actiones compromisso.articu.1.glo.14. nu.30.de arbit. 223
Perpetuatur iurisdictio per citationem.nu.118.in præfat.de citatio. 64
Perplexitas caussæ excusat ab expensis.arti.1.glo.una. nu.31.de expens.dam.& interesse. 440
Personales in rem scriptæ actiones quæ.arti.uno.glo. una.nu.14.ut laici non conueniant. 91
Personalis citatio in quos decernatur.nu.46.in præfa.de citatio.& quando.artic.12.glo.1.nu.3.de contumacia. 53.& 126
Personaliter comparere quando quis teneatur.artic.3. glo.una.nu.6.de contu. 106
Personæ in iudicio quot necessariæ.nu.27.in præfa.de appella. 477
Personæ egregiæ ad iudicium uocatæ ut testentur, an teneantur ire.artic.14.glo.una.nu.3.de inquisitor. seu commiss. 384
Personæ quæ recusari possint.arti.9.glo.una.nu.49. de recusatio. 166
Pertinentia pars respondere debet.artic.1.nu.9.de respon.per credit. 358
Petens rem,eam designare debet.artic.2.glo.2.in princip.& quomodo.nu.2.de dila. 336
Petens dilationem ad soluendum,appellationi renuntiat.artic.1.glo.1.nu.16.de appella. 517
Petente altera parte quando fiat sequestratio.artic.1. glo.1.nu.10.de sequest. 316
Petente parte,& nō aliàs,admittitur probatio contra iuramentum.artic.6.glo.una.nu.5.eod. 328
Petere copiam citationis quis debeat.artic.5.glo.4.nu. 1.de citatio. 84
Petere quis debeat contumaciam.artic.13.glo.una.nu. 1.de contu. 127
Peti contumacia potest per procuratorem.artic.1.glo. una.nu.17.& non nisi petita conceditur.numer.2. ibidem. 97.& 99
Peti potest domicilij electio in quacunq; parte litis.articu.uno.glo.una.nu.12.de domicil.elect. 139
Peti an debeant expensæ contumaciæ.articu.5.glo.una. nu.45.de expen. 454
Petitas esse oportet expensas,& aliàs non debentur.articu.3.glo.una.nu.12.eodem. 447
Petitio debet inseri citationi.articu.3.glo.una.nu.1.de citatio. 78
Petitio expensarum obscura non iuuat.arti.3.glo.una. nu.14.de expen.dam.& interesse. 447
Petitio libellata secundum ordinationem,quomodo intelligatur.artic.3.glo.una.nu.12.de citatio. 79
Petitio actoris summariè in libello inseri debet.nu.13. ibidem. 80
Petitio actoris quando uarijs sententijs definiatur,& q̄ iudex à petitis absoluere uel condemnare debeat. art.8.gl.una.n.8.& seq.de expen.dā.& inter. 459
Petitiones quot sunt,totidem sententiæ possunt esse.artic.8.glo.una.n.13.de expen.dam.& interesse. 460
Petitionem citationi iudex etiam ecclesiasticus inserere debet.artic.3.glo.una.nu.7.de cita. 79
Petitoris partes sustinere adigendus est aduersarius.artic.13.cum seq.glo.una.n.3.de mater.possessor. 287
Petitorium quid sit.artic.7.glo.1.nu.3.eodem. 271
Petitorium non intentandum nisi possessorio satisfactum sit.artic.12.glo.una.n.4.& 7.de caussis benef. possessor. 310
Petitorium an poßit esse sine possessorio,& contrà. artic.12.glo.una.nu.9.ibidem.
Pignorum captio in contumacem fit.artic.13.glo.una. nu.9.de contumac. 128
Piscandi uel aucupandi ius tolli non potest.nu.48.in præfa.de consuetud. 10
Plenum possessorium an adiudicetur sine expensis.art. 11.glo.una.n.5.de mater.possessor. 285
Plenum possessorium an recipiat appellationem.artic. 13.cum seq.glo.una.nu.26.eodem. 288
Plenum possessorium & recredentia uno & eodem iudicio sunt terminanda.artic.10.glo.una.numer.1.de caußis benefic.possessor. 305
Plura domicilia an poßint eligi.artic.uno.glo.una.nu. 50.de domicil.electio. 145
Pluries excusare an sit liberum.nu.13.de excus. 177
Plus petens an expensas debeat.artic.1.glo.una.nu.21. de expens.damnis & interesse. 439
Populus opponere se potest contra inducentem consuetudinem.nu.16.in præfa.de consuetud. 4
Populus tribus modis regitur.artic.2.glo.2.num.1.& seq.eodem. 21
Positiones quæ & quomodo fiebant.artic.2.nu.6.& seq.de respons.per credit. 360
Possesio quid sit,& quotuplex.n.2.in præfa.de mater. possessor. 225
Possesio per consuetudinem transfertur absque corporali apprehensione.num.103.in præfatio.de consuetud. 17
Possesio à non domino ut domino tradita,nihil operatur.nu.104.in præfat.de mate.possessor. 236
Possesio in uno non extenditur ad aliud.numer.195. ibidem. 245
Possesio quomodo nobis acquiratur per alios.numer. 200.ibidem.
Possesio naturalis quomodo comitetur ciuiliem: & quòd non perditur nisi re ab alio occupata.num.7. & seq.ibidem. 226
Possesio naturalis tria interdicta producit.nu.10.ibid.
Possesio naturalis sola non interrumpit præscriptionem.nu.14.ibidem. 227
Possesio ciuilis quomodo transferat dominium,& missionem in possesionem impediat.numer.17.& seq. ibidem.
Possesio utraq; requiritur in inchoanda præscriptione & an præscriptio contra ciuilem possesionem currat.nu.20.& seq.ibidem.
Possesio quibus modis acquiratur.nu.24.& seq.usq; ad 37.ibidem. 228
Possesio per actus ciuiles & fictos acquiritur.num.38. ibidem. 229
Possesio per aspectum acquiritur.nu.43.& seq.ibid.
Possesio acquiritur per clauium traditionem: & quis inuentor clauium.nu.57.58.& 64.ibid. 231
Possesio constituto quæritur:incapax uerò possesionem non acquirit.nu.71.& seq.ibidem. 232
Possesio locatione acquiritur,sed non in præiudicium tertij.nu.97.& 100.ibidem. 235
Possesio societate acquiritur in corporalibus,secus in incorporalibus.nu.105.& seq.ibidem. 236

Possessio quomodo acquiratur ecclesiæ, & quòd sigillo quæritur possessio. nu. 113. & seq. 237
Possessio beneficij quomodo apprehendatur. nu. 119. ibidem.
Possessio incorporalium tribus modis acquiritur. num. 125. & seq. ibid. 238
Possessio iure facultatis & amicitiæ non acquiritur. nu. 165. ibidem. 242
Possessio uenandi, an prohiberi possit cum piscatione. nu. 188. ibidem. 244
Possessio ex usu hauriendi aquam ex puteo an acquiratur. nu. 183. ibidem.
Possessio per unum actum quãdo acquiratur, & quòd collatio uel præsentatio sine effectu nihil prodest. nu. 188. & 190. ibidem.
Possessio quomodo probanda, & extrema duo possessionis. artic. 2. glo. 3. nu. 14. & seq. eod. 262
Possessio etiam contra dominum acquiritur. articul. 2. glo. 2. nu. 25. eod. 259
Possessio per testes & instrumenta probatur, & quid de dilatione secunda. articu. 3. gloss. 1. numer. 6. eodem. 264
Possessio qualis requiratur in nouitate, & tempus nouitatis impetranti literas probandum est. articul. 8. glo. una. nu. 6. eod. 276
Possessio per leges ciuiles ac prætorias acquiritur. nu. 221. in præfa. eod. 247
Possessio feudi non acquiritur sine inuestitura. artic. 1. glo. 1. nu. 22. eodem. 251
Possessio ciuilis prodest ad simplicem saisinam intentandam. arti. 2. glo. 2. nu. 24. eodem. 259
Possessio iusta quæ dicatur. nu. 39. & seq. ibid. 260
Possessio contra iura non procedit nec præscriptio. nu. 12. in præfa. de caus. benefi. possess. 290
Possessio tribus modis iustificatur. arti. 1. glo. una. nu. 6. eodem. 291
Possessio ex titulo non ualido. nu. 7. ibid.
Possessio quibus modis amittatur. artic. ulti. gloss. una. nu. 1. eodem. 313
Possessione sua priuari pars debet appellatione pendente. artic. 16. glo. 1. nu. 3. de appella. 524
Possessionem utranque amitto, deiecto eo qui meo nomine possidebat. arti. ulti. glo. una. nu. 17. & seq. de caus. benefi. possess. 314
Possessionis ciuilis effectus. num. 11. & seq. in præfa. de mater. possess. 226
Possessionis fictæ, & ueræ effectus quantum differant. nu. 39. ibidem. 229
Possessionis turbatæ quatuor remedia: ex quibus tres maximè differunt. arti. secundo. glo. 2. nume. 4. & 8. eodem. 257
Possessor iurare debet, & restituere sequestro. artic. 5. glo. una. nu. 3. de sequestr. &c. 326
Possessor ciuilis an ui possit fundum suum ingredi. nu. 15. & seq. in præfat. de mater. possessor. 227
Possessor malæ fidei fructus restituere à mora tenetur. arti. 1. glo. una. nu. 31. de fructib. 466
Possessor condemnatus tenetur declarare quos fructus perceperit. artic. 2. glo. una. nu. 5. eod. 468
Possessor in sequestro debet omnia restituere. articul. quinto. gloss. 1. numer. 6. de sequestris seu commissar. &c. 327
Possessor iniustus quis sit. arti. 1. glo. una. nu. 5. de cau. benefic. possess. 291
Possessor quando cogitur ostendere titulum possessionis. artic. 1. glo. 1. nu. 21. de mater. possessor. 251
Possessores ad fructus condemnati, quomodo teneantur libros receptorum edere. artic. 2. glo. una. num. 2. de fructib. & eor. restitut. 468
Possessores tenentur relinquere sequestris possessionem uacuam. artic. 4. glo. 3. numer. 1. de sequest. seu commissar. &c. 325
Possessorij duo capita, & quòd sequestratio ante litem contestatam petenda sit. nu. 10. in præfat. de mater. possessorijs. 249
Possessorij & petitorij idem est iudex in prophanis. artic. 7. glo. 2. nu. 3. de caus. benefic. possessor. 301
Possessorio an condemnatio fructuum fiat. art. 1. glo. una. nu. 35. de fructib. & eor. restitut. 466
Possessorium quid. articul. 7. gloss. 1. numer. 2. de mater. possessor. 271
Possessorium facit cessare petitorium. nu. 9. ibidem. 272
Possessorium quamuis super beneficio agitetur, non tamen est spirituale. nu. 22. ibidem. 273
Possessorium intentandum intra annum: & turbare alium quando quis dicatur. artic. 1. glo. 2. nu. 1. & 2. eodem. 251
Possessorium oportet omnino decisum esse ante petitorium. articu. 12. glo. una. numer. 2. de caus. benefic. possessor. 309
Possessorium an patiatur appellationem. artic. 13. cum seq. glo. una. nu. 24. eodem. & artic. 7. glo. 2. nu. 16. de appellationib. 288. & 503
Possedisse tempore litis contestatæ quando probandum. artic. 2. glo. 2. nu. 18. de mater. possessor. 263
Possidet sequester & non depositarius. articul. 1. glo. 1. nu. 13. & seq. de sequestris. &c. 315
Potestas tradendi possessionem quomodo intelligatur. nu. 46. in præfat. de mater. possessor. 230
Practicus in una curia, aliarum non est ignarus. artic. 2. glo. 13. nu. 58. de consuetud. 38
Praxis Franciæ de reductione arbitrij, & intra quod tempus fieri debeat. artic. 1. gloss. 8. num. 6. de arbitr. & arbitrator. 204
Praxis recipiendi appellationem à sentẽtia arbitri confirmata. artic. 1. glo. 9. nu. 8. eodem. 209
Praxis pronuntiandi super exceptionibus contra contumacem: & quomodo contumax impeditus restituitur. articul. 8. gloss. 1. numer. 10. de contumac. & defectu. 116
Praxis Franciæ mittendi excusatorem & super quibus. nu. 18. de excusat. & exonijs. 178
Praxis quando arbiter est in mora. artic. 1. glo. 5. nu. 9. de arbitr. & arbitrat. 198
Praxis hodierna in adipiscendo possessionem beneficij. nu. 122. in præfat. de mater. possessor. 238
Praxis l. fin. C. de edict. diui Adriani tollendo. num. 217. ibidem. 247
Praxis quando appellatio non est releuata intra tres menses. artic. 4. glo. 2. nu. 2. de appellat. 493
Praxis petendi desertionem appellationis. artic. 5. glo. una. nu. 31. eodem. 498
Praxis declarandi appellationes desertas. numer. 40. ibidem. 499
Pxaxis contra illum qui aliquid attentauit. articul. 16. glo. 2. nu. 8. eodem. 528
Praxis oppositionis contra tertium. artic. 1. glo. 2. num. 6. de arest. & opponent. contra ea. 564
Præceptum & monitio in uim simplicis citationis resoluitur. nu. 17. in præfat. de citationib. 47

Precibus an liceat inducere testem.articu.uno. gloss.7. nu.5.de testib.&c. 392

Præconis uoce publica fit citatio.nu.72.in præfa.de citationib. 57

Præconis officium.nu.73.ibidem.

Præiudiciales sunt expensæ,& si reus nolit eas accipere,requiritur depositio.arti.5.glo.una.nume.38.de expen.dam.& interesse. 454

Præiudicialis est recusatio ad totum negotium.artic.3. glo.una.de recusa. 154

Prælaturarum possessorium recta agitatur in parlamento.artic.6.glo.una.nu.5.de inquisito. seu commissar. 376

Prælatus & monachus quod habeant domicilium.num.11.in præfa.de domicil.elect. 134

Prælatus & ecclesia in expensis condemnatur. artic.5. glo.una.nu.44.de expen.dam.& interesse. 454

Præscriptio pro euictione sufficit. artic.5.glo.una.nu.17.de dilatio. 345

Præscriptio qualem possessionem requirat.nume.12.in præfa.de mater.posses. 226

Præscriptio contra ciuilem possessionem an currat.nu.21.& seq.eod. 227

Præscriptio non ualet ut non appelletur ad principem. artic.1.glo.1.nu.9.de appel. 483

Præscriptioni inchoādæ necessaria est utraq; possessio. nu.20.in præfa.de mater.posses. 227

Præsens in iudicio pars citatur.arti.2.gloss.una.nu.4. & sequen.de contuma. 102

Præsens uictus an absenti reo sit condemnandus ad expensas.artic.1.glo.una.nu.23.de expens. damnis & interesse. 439

Præsentando ad non suum beneficium committitur turbatio.artic.1.glo.2.nu.26.de mater.poss. 253

Præsentando turbatus agit.nume. 7.in præfa. de caus. benefi. possess. 290

Præsentatio ignorante patrono facta an inducat possessionem.nu.133.in præfa.de mater.possess. 238

Præsentatio debet esse specialis.arti.1.glo.una.nu.2.de dilatio. 331

Præsentatio facta per appellantem specialis esse debet. artic.1.glo.1.nu.1.& seq.de dilatio. 331

Præsentationes in parlamētis quomodo fiant,& quòd citatio nulla nihil operetur.artic. 5.glo.una.nu.20. de contuma. 110

Præsentationis cuiuslibet salarium.arti.1.glo. una.nu. 2.de præsenta. 546

Præsentia rei contentæ in instrumento an desideretur ad possessionem eius acquirendam.nu.88. & seq.in præfa.de mater.possess. 234

Præsumitur possessio ex titulo.nu.123.ibid. 238

Præsumptio sufficiens ad condemnandum. artic.2.glo. 13.nu.35.de consuetu. 35

Præuentio fit per citationem.numer.117. in præfat.de citatio. 64

Præuentionem habet iudex domicilij.nu.24.in præfat. de domicil.elect. 136

Prima ipsa assignatione citationis ueniente absens potest declarari contumax.articu.8.glo.2.nume. 23.de contuma. 119

Primogeniti iura nō acquiruntur fratribus. nu.172.in præfa.de mater.posses. 242

Primum decretum quando decernebatur & secundum. artic.9.glo.una.nu.4.de contuma. 121

Princeps an per suam legem uideatur derogare consuetudini.nu.88.in præfa.de consuetud. 15

Princeps an citationem tollere posit.num.28.in præfa. de cita. 49

Princeps concedere potest contumaciam & si non petitam.artic.1.glo.una.nu.22.de contumac. 100

Princeps ius in spe tollere potest.nu. 39. in præfa.de citatio. 52

Princeps legitimare & feudum auferre potest.numer. 40.ibidem.

Princes statuta sine citatione conditorum tollit.num. 41.ibidem.

Princeps in omni appellatione releuare potest:& quando attentatum ante releuamentum debeat retractari.artic.6.glo.una.nu.5.de appellationib. 501

Princeps non transfert possessionem, nec dominium contrahendo.artic.9.gloss.una.numer. 3. de mater. possessor. 277

Princeps etiam non uisa nuntij citatione procedit.art. 2.glo.una.nu.7.eodem. 102

Princeps an sententiam mutare posit.artic.3. num.20. de senten. 431

Princeps ex caussa releuat eum qui non illico appellauit.artic.1.glo.2.nu.22.de appella. 485

Princeps & Curia suprema appellationem pro infecta possunt habere . articul.12.gloss. una.numer.4. de appella. 513

Principis quod sit officium. articul.2.gloss.8. & seq.de consuetud. 29

Priuatio officij& beneficij fit ob contumaciam. art.13. glo.una.nu.10.de contumac. 128

Priuatus an posit esse commissarius. artic. 3.glo. una. nu.17.de inquisitor.seu commissar. 373

Priuilegium& consuetudo æquiparantur,sed non quoad dispensationem.n.95.in præfa.de consuetud. 16

Priuilgium amittitur contumacia.artic. 8. glo.1.nu.1. de contumacia. 114

Priuilegium fori amittunt ciues per contumaciam. art. 8.glo.1.nu.5.eodem. 115

Priuilegium an allegari posit ab excusatore.nu.14.de excusa.siue exonijs. 177

Priuilegium mortuo datum quasi uiuert an prosit.art. ul.nu.14.de senten. 435

Priuilegium nisi confirmatum non prodest.artic.2.nu. 16.de appella. 488

Priuilegium debet esse probatum,antequàm exequatur sententia.artic.9.glo. una.nu. 9.de contumac. 121

Probanda quomodo sit possessio.artic. 2.glo.3.nu.14. de mater.possessor. 262

Probandæ consuetudini requisita.artic.2.glo.3.nu.19. de consuetud. & modus huic rei mirè accommodus. nu.41.ibidem. 24.& 27

Probare debet actor suam petitionem etiam contra contumacem.articul.9.gloss.una.numer.1. & 7.de contumac. 120.& 121

Probari ueræ debent caussæ recusationis, non per iuramentum.artic.9.glo.una.nu.4.de recusa. 161

Probari quomodo posit desertio.artic.5.glo.1.nu.45. de appella. 500

Probatio contra consuetudinem quando admittatur.n. 31.in præfa. de consuetud. 7

Probatio consuetudinis habetur per duas sententias. artic.2.glo.3.nu.9.eodem. 22

Probatio consuetudinis approbatæ,non tamen descriptæ quomodo fiat. articul.2.glo.24.nume.1. & seq. eodem. 41

Probatio impedimenti quomodo fiat. numer. 61. de excusa. 187
Probatio obtinentis in sequestro contra iuramentum possessoris. artic. 6. glo. una. nume. 1. 2. & seq. de sequestris. 327
Probatio summaria & plena quæ dicatur. artic. 12. nu. 8. de dilatio. 353
Probatio post secundam dilationem fieri non potest. artic. 13. in princ. eodem. 354
Probatio recipitur usq; ad tres turbas. articul. uno. glo. 6. nu. 4. de testib. 397
Probatio impensarum requiritur. artic. 5. glo. una. nu. 22. de expensis damnis & interesse. 452
Probatio defensionis statim fieri debet. art. 12. glo. una. nu. 4. de contumac. 125
Probationes nouæ excusant ab expensis. artic. 9. glo. una. nu. 36. de appellationib. 510
Probatum esse debet priuilegium ut poßimus eo uti. artic. 9. glo. una. nu. 9. de contumac. 121
Probatur consuetudo tam per actus iudiciales quàm extraiudiciales. artic. 2. glo. 3. num. 31. & 33. de consuetud. 26. & 27
Probatur possessio testibus & instrumentis. articul. 3. glo. 1. nu. 6. de mater. posseßor. 264
Proceditur contra resignantem quousq; declaret suum resignatarium. artic. 11. glo. una. nu. 17. de causis benefic. possessor. 308
Processum appellans portare tenetur. articul. 9. de dilatio. 350
Processu in curia pendente an transigi poßit. artic. 4. glo. una. num. 1. de liter. impet. ad renuntiand. prouocat. 552
Processus modus inserendus. artic. 18. glo. una. nu. 9. de inquisitor. seu commissar. 388
Processus contra mortuum inchoari non potest. artic. ul. nu. 4. de senten. 434
Processus corā iudice appellationis mediato an ualeat. artic. 2. glo. una. nu. 5. de appella. 487
Processus post desertionem non ualet, nec sententia. artic. 5. glo. una. nu. 11. ibidem. 496
Processus exemplum an portandum sit ad iudicem appellationis, an originale. art. 17. n. 5. de appella. 529
Processus communicatio quando, & quomodo fiat. artic. ult. glo. una. nu. 1. de part. product. 415
Processus quando iudicatus dicatur. artic. 2. glo. una. n. 8. de liter. impet. ad renuntiand. prouocat. &c. 551
Processus ineptus non adiuuatur adiunctione tertij. articul. 1. gloss. 1. numer. 11. de salar. taxat. pro uisitat. process. 561
Processus in scriptis seu uerbalis quis dicatur. artic. 1. glo. una. nu. 3. de præsenta. 548
Procurator Regius an incidat in contumaciam. nu. 12. in præfa. de contumac. 94
Procurator quomodo noceat domino in ordinatione litis. nu. 25. ibidem. 96
Procurator colludens cum aduersario punitur. nu. 26. ibidem.
Procurator frustrà comparet ante receptum mandatum. artic. 1. glo. una. nu. 9. eodem. 98
Procurator generalis non admittitur ad recusandum, sed pars. artic. 1. glo. 1. nu. 2. de recusa. 150
Procurator quomodo mandatum suum ostendere debeat. art. 3. glo. una. n. 2. de contumac. & defect. 105
Procurator siue actoris, siue rei non debet causam alicuius defendendam suscipere nisi sit instructus. art. 18. glo. una. nu. 4. de appellat. 529
Procurator non sufficit in criminalibus sed exoniatore opus est. nu. 76. de excusatio. 189
Procurator an constituatur ad homologandum arbitrium nondum latum. articul. 1. glo. 9. numer. 14. de arbitr. 210
Procurator domino possessionem acquirit. num. 201. in præfa. de mater. possessor. 246
Procurator an dominum nominare poßit. articul. 2. glo. 1. nu. 12. & an tertium. nu. seq. de dilat. 334
Procurator sine speciali mandato non suscipit euictionem. num. 15. & seq. ibidem.
Procurator an reuocetur per mortem. artic. ult. nu. 7. de senten. 434
Procurator Regius expensas non debet, nec pars illi: quod limitatur. artic. 1. glo. una. num. 19. de expens. dam. & interesse. 439
Procurator an & quando appellare teneatur. artic. 1. glo. 2. nu. 1. de appella. 484
Procurator Regius generalis in parlamento dicitur, alij uero substituti. artic. 4. glo. 3. eodem. 495
Procurator non potest appellationi renuntiare sed dominus. artic. 15. glo. 2. nu. 14. eodem. 521
Procurator allegans attentatum punitur, nisi illud probauerit. artic. 16. glo. 3. eodem. 528
Procurator non paratus die dicta mulctatur. artic. 17. glo. una. nu. 8. eodem. 529
Procurator negligens punitur. artic. 19. glo. 4. num. 1. eodem. 531
Procurator non anticipat, sed pars. artic. 2. num. 4. de anticipat. 546
Procuratorem citare quando sufficiat. articul. 2. glo. 1. nu. 4. & seq. de cita. 69
Procuratorem an impeditus teneatur mittere. num. 68. de excusatio. 188
Procuratorem non inueniens excusatur. numer. 77 eodem. 189
Procuratorem citare an sufficiat ad uidendum testes iurare. articul. 13. gloss. una. numer. 5. de inquisitor. seu commissar. 383
Procuratores non possunt conuenire, ut incidens iungatur principali. artic. 3. gloss. una. numer. 12. de expens. 446
Procuratores inuentaria conscribant. art. ul. glo. una. nu. 1. de inuentar. 424
Procuratori an sufficiat denuntiare rem euinci. artic. 5. nu. 31. & seq. de dilatio. 346
Procuratorij generalis prætextu non potest fieri oppositio. articul. 5. gloss. prima. numer. 21. de mater. possessor. 268
Procuratoris dolus, fraus, uel collusio non nocet domino. artic. 1. glo. 2. nu. 10. de appellat. 484
Procuratoris contumacia non nocet domino. nu. 20. in præfa. de contumac. 96
Procuratoris constitutio nō tollit electionem domicilij. artic. uno. glo. una. nu. 15. de domicil. electio. 140
Procuratoris habitatio pro domicilio eligi potest à parte. nu. 16. ibidem.
Procuratoris absentia etiam in expensis mulctatur. articul. 5. gloss. una. numer. 50. de expensis dam. & interesse. 455
Procuratorium quomodo iudicetur. artic. 3. glo. una. n. 3. de contumac. 106
Procuratorium an debeat habere excusator. nu. 24. de excusatio. 179

Procuratorium speciale esse debet ad respondendum.artic.1.nu.15.de respons.per credit. 359

Procuratoriũ generale an sufficiat ad domicilij electionem.articu.uno.glo.una.nu.18.de domicil.ele. 141

Procuratorium recipi nõ debet sine instructionibus. articu.1.glo.3.de appel. 486

Procuratorum usus quare inuentus. articu.3.glo.una.nu.1.de contuma. 105

Producendi sunt probatißimi testes priori loco.articu.uno.glo.8.nu.3.de testib.&c. 398

Producendi gratia tres dies præstãtur.artic.3.glo.una.nu.1.de partium productio. 413

Producendum est in possessorijs intra primam dilationem.artic.4.glo.una.nu.1.eod. 414

Producere quando quis teneatur.arti.4.glo.una.nu.1.& seq.de partium productionib. 414

Producere instrumentum differens ultra dilationem, illud posteà nisi persolutis expensis non producet. articu.4.glo.una.nu.4.de expen.dam.& inter. 449

Producere appellans intra quod tempus debeat.articu.19.glo.1.nu.1.de appella. 530

Producere post conclusionem quando pars poßit. articu.2.glo.una.nu.5.de liter.impetra.ad renuntiandum prouoca. 551

Productio quando sit facienda.articu.1.& 2.glo. una.nu.1.de partium productio. 411

Productio cuiusq; rei cautè facienda.articu.3.glo.una.nu.1.de part.product. 413

Productio non recipitur post conclusionem. articu. 4.glo.una.nu.4.eod. 414

Productione facta datur dilatio ad contradicendum. articu.1.& 2.glo.una.nu. 5.& seq.ibidem.

Productiones non fiant sine inuentario.artic.ulti. glo.una.nu.3.de inuenta. 424

Proferendum arbitrium est super eo solo de quo fuerit compromissum.artic.1.glo.9.nu.23.de arbit.& arbitratorib. 211

Prohibitio facta aduocatis extenditur ad litigantes. articu.1.glo.una.nu.12.de dilationib. 332

Prohibens ædificare turbat.artic.1.glo.2.nu.22. de mater.possessor. 253

Prohibetur regulariter sequestratio de iure.arti.1.glo.2.nu.3.de sequestris. 318

Prohibitorijs uerbis legis partium consensus nõ potest derogare.artic.uno.glo.1.nu.4.de testib.&c. 394

Prohibitorium est edictum de in ius uocando.nu.111.in præfa.de cita. 63

Prohibitorium est de testibus edictum.artic.1.& 2.glo.una.nu.3.de reproba.testium. 402

Prohibitus locus pro domicilio non potest eligi. articu.uno.glo.una.nu.35.de domicil.elect. 143

Pronuntiatio desertionis quando requiratur. articu.5.glo.una.nu.41.de appella. 499

Prophanæ rei saisina,& ecclesiasticæ differunt.artic.2.glo.2.nu.1.& seq.de mater.posses. 257

Propria caussa quæ dicatur.art.1.glo.1.nu.2.de appellationib. 482

Proprietas reseruanda in petitorio. articu.13.cum seq.glo.una.nu.23.de mater.posses. 288

Prorogare dilationẽ datam facilius est quàm nouam cõcedere.artic.4.gl.una.nu.3.de caußis bene.pos. 295

Prorogari non debet dilatio inuito collitigante.art.13.in fi.de dilatio. 354

Prorogari tres mẽses à partibus non à procuratoribus possunt.artic.4.glo.1.nu.21.de appel. 493

Prorogatio non fit in iudicem incompetentem. artic.8.glo.1.nu.8.de contuma. 115

Prorogatio dilationis quando concedatur.artic.4.glo.una.nu.4.de caus.benefic.possesso. 295

Prorogatio non fit nisi parte petente. nu.5.ibidem.

Prorogatio absente parte facta non ualet. nume. 6.ibidem. 296

Prorogatio non fit nisi pendente dilatione. numer.8.ibidem.

Prorogatum compromissum de consensu partium.arti.1.glo.14.nu.11.de arbitris. 221

Prorogatur dilatio ex æquitate.artic.4.glo.una. num.2.de caußis benefi.posses. 295

Prosequi appellationem intra annum quis tenetur.nu.48.in præfa.de appella. 479

Protestari an teneatur impeditus.nu.51.& nu. seq.de excusatio. 185

Protestans coram iudice à quo non renuntiat appellationi.arti.15.glo.1.nu.27.de appella. 519

Protestatio in testimonijs quid prosit.arti.1.& 2.glo.una.nu.6.de reproba.testium. 402

Protestatio quando noceat.nu.7.ibidem.

Prouisio duplex in casu nouitatis.artic.2.glo.3.nu. 22.de mater.posses. 263

Prouisio in compromisso quibus casibus poßit adiudicari.artic.1.glo.13.nu.8.de arbitris. 219

Prouisoriæ sententiæ pẽdente appellatione exequi possunt.artic.16.glo.1.nu.16.de appella. 525

Prouocatio & appellatio an differant.nu.53.in præfa.de appella. 479

Publica à persona appellatur non à priuata. num.3.in præfa.eodem. 475

Publicantur attestationes.artic.1.glo.una.nu.1.de publica.attestatio. 416

Publicatio testium non fit in curijs supremis & quare.nu.2.ibidem.

Publicatio quando fiat in Curia Romana.numero 5.ibidem.

Publicatione facta de nouo an producantur testes.nu.11.ibidem. 417

Publicatione denegata appellatur.articu.uno.glo.una.nu.6.de publicat.attesta. 417

Publicatis attestationibus an producantur testes.artic.1.gloss.1.numer. 15. de arestis & opponent. contra ea. 561

Puræ personales actiones quæ.articu. uno. gloss. una.nu.12.& purus laicus.nu.11.ut laici non conue. 90

Puræ spirituales materiæ quæ dicantur. numer. 15.ibidem. 91

Purgatio indicitur contumaci. articu.13.glo. una. nu.26.de contu. 129

De litera Q.

QVADRAGINTA dies ad releuandum quãdo dentur:& quando quindecim in præconijs. artic.4.gl.2.n.26.& seq.de app. 493

Qualitas omissa insolidũ in correis non uitiat sententiam.arti.8.glo.una.nu.20.de expen.dam.& interesse. 460

Qualitas in intimatione appellationis exprimenda.articu.ulti.glo.una.nu.12.de appella. 535

Qualiter fit citatio.nu.112.in præfa.de cita. 64

Quando domicilij electio à collitigantibus fieri debeat.artic.

beat.artic.uno.glo.una.nume.8.de domicil.elect.& nu.62. 139.& 146
Quando liceat se opponere recusationi. artic.1.glo.2. nu.1.de recusa. 150
Quantitas magna quæ dicatur. arti. 1.glo.8.nume.11. de arbitris. 204
Quanto tempore duret arbitrium.articu.1.glo.14.nu. 15.eodem. 204
Quatuor personæ quando in iudicio non sint necessariæ.nu.27.in præfa.de appella. 477
Quatuor naturas habet appellatio. arti.ulti.glo.una. nu.33.eodem. 537
Querela nouitatis quam possessionem requirat.artic. 2.glo.3.nu.12.de mater.possessor. 262
Querela nouitatis requirit nos fuisse possessores.n.10. ibidem.
Querela nouitatis quid potest, & in quibus casibus officialis intentat nouitatem.articu.4. glo.una.nu. 3.& 5.de mater.possessor. 265
Querela de nouis dissaisinis quæ sit.art.13.& seq.glo. una.nu.1.eod. 286
Querelæ uia in compromisso quis iudex sit adeundus. artic.1.glo.10.nu.2.de arbitris. 212
Querelæ statutum sublatum.artic.13.glo.una.nu.1.de causis benefic.posses. 311
Querimonia contra querimoniam non habet locum.articu.5.glo.1.nu.23.de mater.possess. 268
Querimonia nouitatis super rebus mobilibus quando detur.artic.5.glo.2.nu.26.de mater.possess. 269
Quæsitores qui.artic.1.glo.1.nu.3.de sequestr. 315
Quæstio triplex in omni materia potest emergere. nu. 2.in præfa.de consue. 1
Quilibet appellans renuntiare debet, & unius renuntiatio non sufficit.articu.15.glos.4.num. 10.de appellationib. 523
Quinquennalis possessio in Regijs officijs computatur. articu.6.glo.1.nu.15.de cau.benefic.posses. 299
Quis teneatur eligere domicilium.articu.uno.glo.una. nu.7.de domicil.elect. 139
Quis excusatorem mittere possit.nu.16.de excusa.178
Quis grapherius defectus criminum expediat, & quomodo cauendum ne mulctetur.artic.3.glo.3.nu.5.de contuma.& defect. 106
Quo iure introducta sit recusatio.nu.5.in præfa.de recusatio. 148
Quotuplex sit contumacia.nume.14. in præfa.de contumacia. 94

De litera R.

RAPTORES facultatum ecclesiæ excommunicati.nu.7. ut laici non conuenian.&c. 89
Ratio edicti ne testes ultra decem recipiantur.artic.uno.glo.1.nume. 2.de testibus & quot super unoquoque articu. 393
Ratio quæ sit habenda in expensis contumaciæ taxandis.articu.5.glo.una.num.55.de expens.dam. & interesse. 455
Ratio consuetudinis quòd mortuus saisiat uiuum.arti. 9.glo.una.nume.7.de mater.possesso. 277
Ratio quare in uno articulo debeat fieri expensarum condemnatio,& non in fine reseruari.articu.2.glo. una.nu.3.de expen.dam.interesse. 444
Rationabilis quomodo cognoscatur consuetudo.num. 10.& seq.in præfa.de consuetud. 3
Rationabilis cõsuetudo tendit in animæ utilitatem,uel in bonum publicum.nu.13.ibidem.
Rationabilis consuetudo quæ sit.nu.44.ibidem 9
Rationem an consuetudo uincat.nu.61.ibidem. 12
Ratione temeritatis multi ad expensas condemnãtur.articu.3.gloss.una.numer. 18. de expensis damnis & interesse. 448
Ratione literarum Regiarum quomodo appellandum. articu.2.glo.una.nume.19.de appella. 488
Rationes adiunctionis prohibitæ Aduocatis Regijs,cũ instantia triennio non peritura.artic.1. glo.1.nu.3. & 4.de adiunctionib.seu subscriptionib. 170
Rationes prius redditas esse opportet antequàm fiat præceptum restituendi.artic.7.glo.una.nu.4.de sequestris. 329
Realia an personalia sint possessoria.artic.7.glo.1.nu. 34.de mater.poss. 275
Realis & petitoria materia quæ sit.articu.1.nu.20. de fructibus. 465
Recedens tanquam appellans,nõ est amplius citandus. articu.8.glo.2.nu.29.de contuma. 120
Receptio testium impeditur ex defectu citationis. artic. 1.& 2.glo.una.nu.17.de reproba.testium. 403
Receptionem attestationum an & quando pars impedire posit.nu.15.ibidem.
Recipiuntur testes collitigante citato non comparente. articu.13.gloss.una.nume.2.& 3.de inquisitor. seu commissar. 382
Recolendo testes an etiam partis citatio requiratur.articu.12.glo.2.nu.6.eodem. 381
Reconuentio non habet locum in possessorio.articu.7. glo.1.nu.21.de mater.posses. 273
Records uocat testes.articu.secundo.gloss.4.nume.2. de citatio. 76
Recredentia & plenum possessorium uno iudicio sunt terminanda.artic.10.glo.una.num.1. de caus.benefi. possessor. 305
Recredentia quando non detur.artic.1.glo.1.nu.25. de mater.possess. 251
Recredentia sola quando detur.articu.2.glo.3. nu.24. eodem. 263
Recredentia non patitur attestationes. articu.3. glo.1. nu.7.eod. 264
Recredentia datur ex literis & titulis.articu. 7.glo.1. nu.1.eodem. 271
Recredentia & status quomodo differant.artic.1. glo. una.nu.15.de caus.benefi.possess. 292
Recredentia ex apparentioribus titulis adiudicatur.articu.3.glo.una.nu.7.eod. 295
Recredentia est executoria.nume.9.ibid.
Recredentia datur ex contumacia.articu.11.gloss.una. nu.15.eodem. 308
Recredentiarius succumbẽs in pleno possessorio restituit fructus.articu.1.glo.una.nu.18.eod. 292
Recuperat contumax quandocunque rediens sua bona saisita.artic.12.glo.2.nu.5.de contuma. 126
Recuperatores qui dicantur.articu.1.gloss.1.nume.4. de sequestris. 316
Recurritur hodie passim ad arbitrium boni uiri.articu. primo.gloss.3.nume.7.& gloss.5.nume.secundo.de arbitris. 196.& 197
Recursus ad arbitriũ boni uiri intra quod tempus debeat haberi.artic.1.glo.8.nu.2.eod. 203

Recursu ad arbitrium boni uiri pendente nihil innouādum.artic.16.glo.1.nu.35.de appella. 527

Recusans sumere causam tenetur coram iudice conuento litigare.articu.4.glo.una.nu.10.de dilatio. 342

Recusans arbiter cognoscere cogendus est. artic.1.glo.5.nu.6.& seq.de arbitris. 197

Recusare iudicem potest nominatus.artic. 4. nu.13.de dilatio. 343

Recusatio sine caussa non admittitur.artic.8.glo.una.de recusationib. 161

Recusatio est præiudicialis ad totum negotium.arti. 2.glo.una.nu.1.de recusa. 154

Recusatio an rescripto tolli poßit cum appellatione.nu.17.in præfa.de recusa. 149

Recusatio quando sit opponēda,& præcipuè ex noua caussa usq; ad conclusionem.articu.1.glo.2.nu.1.& seq.eodem. 151

Recusatio ex scripto datur non sola uoce, & quæ sit legitima causa recusationis.art.6.glo.una.nu.6.7.& 11.eodem. 157

Recusationis causa non relinquitur arbitrio iudicis recusati.arti.1.glo.3.nu.1.2.& 3.eod. 151

Recusationis causæ quomodo probari debeant:& quæ causæ friuolæ dicantur.artic.9.glo.una.nu. 2.4.& 8.eodem. 161

Recusationis tres causæ,& quæ ex illis maximè reijci poßunt.arti.9.glo.una.num.9.15.23.& 49.de recusationibus. 162.& 166

Recusationem qui iniuriosam opponit,punitur:& requisita ad recusationē.art.1.glo.3.nu.1.de recu. 152

Recusatiōe pendēte super principali procedi potest.artic.6.glo.una.nu.1.de recusa. 157

Recusatione pendente nihil innouetur.artic.16.glo.1.nu.34.de appella. 527

Recusato ordinario quis eius uicem suppleat.articu.1.glo.10.nu.11.de arbit. 213

Recusatus an & quando cognoscat de recusatione.art.5.glo.una.nu.1.& seq.de recusa. 156

Reditum uel censum petens an rem demonstrare cogatur.artic.2.glo.2.nu.7.de dilatio. 337

Reductio ad arbitrium boni uiri, an requirat litiscontestationem.artic.1.glo.8.nu.28.de arbit. 206

Reductione pendente,an poßint partes condemnari ad obseruantiam arbitri.artic.1.glo.8.nu.20.de arbit.& arbitrat. 207

Reductione pendente, an transactio facta ualeat.nu.23.ibidem.

Reductio ad arbitrium boni uiri intra quod tempus fieri debeat.artic.1.glo.8.nu.6.de arbit. 204

Referre sufficit apparitori in citando tales præsentes fuisse absque alia subscriptione.articu. 2.glo.4.nu.16.de citationib. 77

Regalia ubi tractentur.artic.6.gloß.2.nume.9.de cau.benefi.poß. 300

Reges,pontifices,iudices,& alij cauere debent, ne subuertātur muneribus.art.1.glo.una.nu.1.de salar.taxatis pro uisita.proceß. 553

Regesta probāt communem fructuum æstimationem.articu.8.nu.1.de fructib. 473

Regesta & signata sit taxatio.articu.1.glo.una.nu.22.de salar.taxat.pro uisita.processus. 556

Regiæ literæ cui sint præsentandæ,& quomodo. artic.13.cum seq.gloß.una.nu.7.de mater. posses. 287

Regij iudices an cognoscant de possessorijs beneficiorū.artic.7.glo.2.nu.1.& seq.de caus. benefi.poß. 301

Regis interesse requiritur in adiunctione.numer. 11.de adiunctionib.seu subscript. 171

Regis epistola non exusat Consiliarium. artic. 18.glo.una.numer.2.de inquisitorib. seu commissarijs ad faciend.&c. 387

Regius tantùm iudex in poßeßorijs cognoscit. articu.5. glo.1.nu.19.de mater. pos. 268

Regius commissarius à iudice Regio puniendus.artic.9.glo.una.nu.4.de inquisitor.seu commiß. 379

Regula,dolo facis.non habet locum in possessorio.articul.7.glo.1.nu.29.de mater.possesso. 274

Rei persecutio etiam intra annum intentatur.articul.2.glo.1.numer. 5.eodem. 256

Rei meæ poßeßionem si per decem annos relinquam, eam amitto.articul.ultim.glo.una.nume.11.de caussis benefic.possessor. 314

Rei contētiosæ sequestratio fiet ad partium petitionē.artic.1.glo.una.nu.14.eodem. 292

Rei per se determinatæ non fit ostensio.articu.2. glo.2.nu.10.de dilationib. 337

Reiectio testis etiam ex officio Curiæ auditi fit.artic.1.& 2.glo.una.num.12. de reproba.testium. 402

Reiectis testibus restitutio datur ad probandum.artic.3.glo.una.nu.8.de reproba.testium. 405

Reijcienda quando sint testimonia.articu.1.& 2.gloß.una.nu.5.eod. 402

Reijcitur appellatio tanquam ab abusu.arti.2.glo.una.nu.4.de appellatio.ab abusu. 543

Reijciuntur testes excedentes numerum decem testium.artic.uno.glo.8.nu.1. de testib.&c. 398

Reintegratio fit per oppositionem,ad quam non sufficit procuratorium generale.articu.5.gloß.1.nu.20.& seq.de mater.poß. 268

Reipublicæ caussa abesse quando quis intelligatur.artic.1.glo.1.nu.5.de dilatio. 332

Relatio nuntij qualis esse debeat. artic.2.glo.3.numer.23.de citationib. 75

Relatio licet obscura quomodo ualeat de consuetudine Franciæ.nu.26.& seq.ibidem. 75

Relatio nuntij sine testibus non ualet. articul.2.glo.4.numer.4.& sequen.eodem. 76

Relatio nuntij præcedere debet contumaciam,& prius scribenda.articul.2. glossa una. numer.3. de contumac.& defect. 101

Relatio nuntij etiam non uisa, suppletur ob periculum in mora.artic.2.glo.una. nu.5.eod. 102

Relatio æstimationis fructuum à quo sit excipienda. articu.7.nu.5.de fructib. 472

Relationes æstimationis communis fructuum ubi sint faciendæ.articu.6.numer.8. & quando. articu.7.in princip.ibidem.

Relationes hodie principi rarò fiunt.articu.16. glo.1.nu.30.de appella. 526

Relationis apparitoris formula.artic.2.gloß.3. nume.9.de citatio. 73

Relegatus habet locum relegationis pro domicilio.nu.10.in præfa.de domicil.elect. 134

Relegatus tenetur mittere procuratorem quando est citatus.nu.73.de excusatio. 188

Releuamenti in literis differentiæ multæ inueniuntur.artic.4.glo.1.nu.3.de appella. 494

Releuandi tempus in appellatione quod detur.artic.4.glo.1.nu.26.eod. 493

Releuandi dies quindecim in præconijs.artic.4. glo.1.nu.27.ibidem.

Releuandi tempus quod detur in curijs inferioribus. articu.4.glo.4.nume.1.eod. 495
Releuare pro se & consortibus an liceat. artic. 4.glo. 1.nu.23.eod. 493
Releuare nolens appellationem ad expensas tenetur.ar ticu.9.glo.una.nu.23.eod. 509
Releuari ab illico appellans potest.artic.1.glo.1.nu.6. eodem. 483
Releuat princeps contra præscriptionem.nu.35.in præ fa.de consuetud. 8
Releuat princeps in appellatione.artic.6.glo. una.nu. 1.de appella. 501
Releuatur appellatio post compromissum.arti.4.glo. 1.nu.10.eodem. 492
Releuata appellatione, licet non sit prosecuta, non dicitur deserta.nu.17.ibidem.
Releuatur appellatio in parlamento intra tres menses. nu.1.ibidem. 491
Releuatur duobus modis appellatio in parlamento. nu.2.ibidem.
Religiosi & Bursarij uocantur ad prandium per campanam.nu.107.& seq.in præfa.de citati. 63
Religiosi an possint esse sequestri.articu.7. in fi.de sequestris. 330
Religiosis an ex assuefactione dandi eleemosinam ius quæratur.numer.181.in præfatio.de mater. possessorijs. 244
Religiosus, & uir sanctæ uitæ an ad expēsas teneatur. artic.1.glo.una.nume.25. de expensis damnis & interesse. 440
Renuntians appellationi post octo dies ad expensas tenetur. articul.9. gloss.una. nume. 22. de appellationibus. 508
Renuntians appellationi an iuri appellandi renuntiare censeatur.artic.15.glo.1.nu.4.eod. 516
Renuntians appellationi nihil præstare tenetur. nu.17. ibidem. 518
Renuntians debet habere literas à iudice coram quo renuntiat appellationi. articu. 15. gloss. 3.numer. 8. eodem. 522
Renuntians post octo dies per literas recipitur, ad expensas tamen condemnatur.artic.15.gloss.4.nume. 2.ibidem.
Renuntiare appellationi licitum est intra octo dies.articu.15.glo.1.nu.20.eodem. 518
Renuntiare appellationi non obstante anticipatione licet.nu.20.ibidem.
Renuntiare & acquiescere appellationi an differant.articu.1.glo.una.nu.1.de literis impetratis ad renunt. prouoca. 549
Renuntiari an possit reductioni ad arbitrium boni uiri. articu.1.glo.8.nu.10.de arbitris. 204
Renuntiari testibus reprobandis an liceat. articu. 4. glo.una.nu.10.de reproba.testium. 406
Renuntiari appellationi an liceat per pactum.artic.15. glo.1.nu.6.de appella. 516
Renuntiari potest appellationi post octo dies sine mulcta.nu.26.eod. 518
Renuntiatio partium non impedit reductionem ad arbitrium boni uiri.artic.1.glo.5.nu.17.de arbit. 199
Renuntiatio appellationis duplex.artic.15.glo.1.nu.3. de appella. 516
Renuntiatio appellationis coram apparitore parti intimata ualet.artic.15.glo.2.nu.11.eod. 519
Renūtiatio intra tres menses fieri debet. nu.12.ibidem.
Renuntiatio appellationis, non ualet in criminalibus. artic.15.glo.1.nu.25.eod. 518
Renuntiatio appellationis quomodo fieri debeat.artic. 15.glo.2.nu.1.eod. 519
Renuntiatio appellationis apud acta ualet etiam non notificata parti.nu.6.ibid. 520
Renūtiatio appellationis an parti debeat intimari. nu. 8.ibidem.
Renuntiatio appellationis coram notario & testibus non ualet.artic.15.glo.3.nu.4.eodem. 522
Renuntiatio est duplex quoad appellationem.artic. 1. glo.una.nu.4.de liter.impetr.ad renun.prouo. 550
Renuntiatione appellatiōis facta, an quis releuari possit ad appellandum.art.15.glo.4.nu.5.de appe. 522
Renuntiatione appellationis iam facta, an contra iudicem agi possit. nu.8.ibid. 523
Repeti possunt testes ob rationem dicti non redditam. artic.17.glo.una.nume.4. de inquisitor. seu commissarijs. 386
Repellere non debet iudex opponentem.arti.1.glo.ulti. nu.4.de arestis & opponen. 566
Reprobare testes quousq; sit licitum.artic.1. & 2.glo. una.nu.9.de reproba.testium. 402
Reprobatio an locum obtineat in summarijs.nume.14. ibidem. 403
Reprobatio superuacanea reprobanda est. articu. 4. glo.una.nu.7.eod. 406
Requirenda est contumacia etiam in parlamentis.arti. 1.glo.una.nu.10.de contuma. 98
Requisita ad contumaciā.art.10.glo.una.nu.2.eod. 122
Requisita ad recusationem.art.1.glo.5.nu.1.de recusa. & artic.5.glo.una.nu.4.ibid. 152.& 156
Requisita antequām adiūctio procuratoris Regij fiat. art.1.glo.1.nu.5.& seq.de adiunct. 170
Requisita in materia arbitrorum.articu.1.glo.6.nu.1. & seq.de arbi. 200
Requisita quinq; ad acquirendum possessionem mobilium seu immobilium.nu.26.in præfa.de mater.possessorijs. 228
Requisita tria ad acquirendum possessionem incorporalium.nu.126.& seq.ibidem. 238
Requisita in interdicto uti possidetis. artic.8.glo.una. nu.2.eodem. 275
Requisita, antequām scholasticus adiungatur causæ.artic.2.glo.una.nu.1.de adiūctionibus seu subscri. 172
Requisita, ut testes recipiantur ad perpetuam rei memoriam.art.2.glo.una.nu.3.de caus.benefi.pos. 293
Requisita in citatione peragenda.arti.2.glo.4. nu. 12. & seq.de citationib. 77
Requisita in literis de pacificis possessoribus.articu.6. glo.1.nu.11.de caussis benefi.posses. 299
Requisita in sequestro.artic.4.glo.2.nu.1. & seq. de sequestris. 325
Requisita ut agi possit de euictione.articu. 5.nu.15.& seq.de dilatio. 344
Requisita in appellatione.nu.29. & seq. in præfat.de appellatio. 277
Requisita ut iure appellationi renuntietur.arti.15.glo. 3.nu.2.eodem. 521
Requisitio quid.nu.12.in præfa.de citatio. 46
Requisitio à iudice per literas requisitorias.nu. 13. & seq.ibidem.
Res inter alios acta, an alijs præiudicat.artic. 2. glo.3. nu.7.de consuetu. 22
Res inter alios acta, alijs prodest.nu.101.in præfat. de

consuetud. 17
Rescißio contractus fundata super dolo an euictionem habeat. artic. 2. glo. 1. nu. 33. de dilatio. 336
Rescripto an recusatio tolli poßit. nu. 17. in præfat. de recusationib. 149
Rescriptum post desertionem appellationis non ualet. artic. 14. glo. una. nu. 1. de appella. 515
Rescriptum post peremptionē instantiæ an ualeat. nu. 5. ibidem.
Reseruans ius appellationum, ultimam censetur reseruare. nu. 78. in præfa. eod. 481
Reseruatis principi consuetudo se immiscet. nu. 81. in in præfat. de consuetud. 15
Resignanti quid agendum ut liberetur ab expēsis litis. articu. 11. glo. una. nu. 14. de caußis benefi. poss. 308
Resignatarius post recredentiam ad quas expensas teneatur. artic. 11. glo. una. nu. 11. ibid.
Resignatio quando habeatur pro infecta. artic. 12. glo. una. nu. 7. de appel. 513
Resignato etiam beneficio non cessat caussa recusandi. artic. 2. glo. 1. nu. 4. de recusatio. 154
Resistendo committitur turbatio. art. 1. glo. 2. nu. 37. de mater. posses. 255
Respondēdum in prima aßignatione, limitatur ni iusta subsit causa. arti. 4. glo. una. nu. 1. de citatio. 80
Respondere recusans cōtumax censetur. nu. 17. in præfa. de contumacia. 95
Respondere unus pro alio non cogitur articulis. arti. 1. nu. 16. de respon. per credit. 359
Respondere interrogatorijs quādo pars non teneatur. artic. 6. nu. 3. cum sequen. eod. 365
Responsiones absentes mittere debent. arti. 1. nu. 13. & seq. eodem. 359
Responsiones subscriptæ esse debent. articu. 1. glo. una. nu. 13. de responsio. per credit. 359
Responsiones per credit sublatæ sunt. artic. 2. nu. 1. cum seq. ibidem.
Responsiones unius alteri non prosunt. artic. 6. nu. 6. eodem. 365
Restabilimentum fieri debet ut quis recipiatur ad oppositionem. articu. 5. glo. 1. nu. 20. de mater. posses. 268
Restabilimentum in sequestro. artic. 5. glo. una. nu. 1. & 6. de sequestr. 326
Restituere quando in possessorio quis teneatur. artic. 2. glo. 2. nu. 22. de mater. possess. 259
Restituitur, qui ob procuratorium ereptum fuerat cōdemnatus. artic. 2. glo. 13. nu. 38. de consue. 35
Restitutio omnium est facienda in sequestrum. artic. 5. glo. 1. nu. 1. de sequest. &c. 326
Restitutio de fructibus perceptis quomodo fieri debeat per communem æstimationem. articu. 2. glo. una. nu. 34. de fruct. & eor. restitu. 466
Restitutio in nouitate non conceditur. arti. 2. glo. 2. nu. 7. de mater. possess. 256
Restitutio non conceditur contumaci, nisi parte uocata. artic. 5. glo. una. nu. 27. de contuma. 111
Restitutio fit per uiam attentatorum. artic. 1. glo. una. nu. 3. de cau. benefi. posses. 291
Restitutionis literæ non conceduntur in nouitate. arti. 2. glo. 1. nu. 7. de mater. possess. 256
Retardati processus & calumniæ ratione debentur expensæ ab actore & reo. articu. 4. gloss. una. nu. 2. de expen. dam. & interesse. 448
Retentio ususfructus transfert possessionem. nu. 91. in præfa. de mater. possess. 234
Retētio proprietatis nō transfert possessionem. nu. 93. & sequen. ibidem.
Reuocari sententia an tacitè poßit. articu. 3. nu. 30. de senten. 431
Reuocatio commissariorum in usurarios. artic. 20. glo. una. de inquisito. seu commissar. 390
Reuocatio procuratoris in causa, si perueneri ad notitiam iudicis uel partis, an ualeat. artic. ult. glo. una. nu. 5. de senten. 434
Reuocatur taxatio expensarum ex defectu citationis. artic. 5. glo. una. nu. 6. de expens. dam. & inter. 450
Reus potest cogere actorem ad prosequēdum. nu. 124. in præfa. de citatio. 65
Reus in interdicto uti poßidetis quis dicatur. arti. 8. & 9. glo. una. nu. 12. de caus. benefi. poss. 303
Reus suscipiens onus probandi, absoluitur etiam si nō probauerit. nu. 19. ibidem. 304
Reus quando moritur lite pendente, instātia processus trāsit in hæredē. artic. uno. gl. una. n. 20. de sent. 435
Reus si in primo termimo comparuit, & confessus sit debitū, tunc ad expensas non debet condemnari. art. 1. glo. una. nu. 27. de expens. dam. & interess. 440
Reus potest cogere actorem ad prosequēdum. nu. 124. in præfa. de citatio. 65
Reus sui copiam non faciens, contumacis pœnam patitur. nu. 4. in præfa. de contuma. & defectu. 93
Reus contumax quādocunq; rediens, recuperat sua bona saisita. artic. 13. glo. una. nu. 5. eod. 126
Reo commeatus sub conditione à iudice dari potest. articu. 2. glo. una. nu. 11. de contuma. 103
Reo comparente, & actore absente, circunducitur edictum. nu. 3. in præfa. eod. 93
Reus in desertione quid petere debeat. arti. 5. glo. una. nu. 32. de appel. 498
Rex solus consuetudines inducere non potest, sed abrogare sic. arti. 2. glo. ulti. nu. 1. de consue. 43
Rex non acquirit possessionem, poßidendo iure maioris imperij. articu. 5. glo. 1. nume. 9. & sequen. de mater. possessor. 267
Rex præcipit ut consuetudines cōcludantur, ne fiat uariatio. arti. 2. glo. 11. de consuetud. 29
Rex solus literas nouitatis concedit. articu. 13. cum seq. glo. una. nu. 5. eod. 287
Rixa collegium, coadunatio, quid importent. arti. unic. glo. 6. nu. 6. & 7. de testib. &c. 397
Rixæ sedandæ gratia decernitur sequestratio. articu. 1. glo. 1. nu. 7. de sequestris. 316
Rogatus restituere hæreditatem an sit saisitus. artic. 9. glo. una. nu. 29. de mater. posses. 280
Rumor excusat reprobantem testem. artic. 5. nu. 3. de reprobatio. testium. 407

De litera S.

SAISINA non admittitur contra Regem. art. 2. glo. 2. nu. 26. & seq. de mater. possess.
Saisina potest acquiri etiam post arestum. arti. 5. glo. 1. nu. 6. eod. 267
Saisina sine apprehensione est contra ius scriptum. artic. 9. glo. una. nu. 1. eod. 276
Saisina rei prophanæ differt à re ecclesiastica. articu. 2. glo. 2. nu. 1. eod. 257
Saisina simplex cur non protendatur ad triginta annos. nu. 11. & seq. ibidem.
Saisina extenditur etiam ad quæcunque occupata per tertium. articu. 9. glo. una. nume. 13. eodem. 278

Saisina

Saisina an sit sine aliquo actu possessorio. numer. 15. ibidem.
Saisina tantum operatur quantum aditio hæreditatis. nu.34.ibidem.
Saisina simplex ratione lecturæ in Theologia competit. nu.10.in præfat.de caus.benefi.possessor. 290
Saisire duo significat.artic.9.glo.una.nu.4. de mater. possessor. 277
Saisire paßiuè seu translatiuè sumitur.nu.5.ibid.
Saisita res non potest conduci ab ipsamet parte.artic. 1.glo.4.nu.3.de sequestris &c. 321
Saisitus hæres an cogatur soluere creditoribus. artic.9. glo.una.nu.54.de mater.possess. 282
Salaria diuersimodè præstari solita,quomodo sint præstanda.artic.2.glo.ulti.nu.2.de consue. 43
Salarium an poßint exigere arbitri.arti.1.glo.7.nu.4. de arbitris. 202
Salarium recipit sequester.artic.1.glo.1.num.18. de sequestris. 317
Salarium cuiuslibet præsentationis.artic.1.glo.una.nu. 2.de præsentationib. 548
Salarium aduocatis & procuratoribus debetur. artic. 5.glo.una. nu.19.de expen.dam.& interesse. 451
Saluagardia tuetur possessorem iustum. artic.2. glo.2. nu.29.de mater.possesso. 259
Saluagardia & nouitas quomodo differat. nu.30.ibid.
Saluagardia etiam post uiginti annos intentatur. nu. 34.ibidem. 260
Saluatio testium.articu.1.& 2.glo.una.nume.11. de reproba.testium. 402
Saluatio repellens obiectionem instrumentorum recipitur.art.1.& 2.glo.una.nu.11.de part.produ. 412
Saluo iure superflui quid operetur.arti.2.glo.una.nu. 26.de contuma. 105
Satisdare de rato an excusator teneatur.nu.11.de excu. siue exonijs. 177
Satisdatio facit cessare sequestrum.artic.7.glo.una.nu. 7.de sequestris. 329
Satisdatio sequestri duo continere debet. numer. 8. ibidem.
Satisdatio in Francia non impedit sequestrum fieri.nu. 9.ibidem.
Satisdationem in possessorio nō exigit usus hodiernus. artic.1.glo.1.nu.16.de mater.possessor. 250
Satisdationis gratia non remittitur contumax.artic.13. glo.una.nu.41.de contuma. 130
Scholasticus ut poßit adiungi caussæ quid requiratur. articu.2.gloss.una.numer.2.de adiuncti.seu subscriptionib. 172
Scholasticus requirens adiungi, probare debet sua interesse.nu.3.& seq.ibidem.
Scientia an præsumatur in domino.nu.129.in præfat. de mater.possess. 238
Scientia & patientia cuius requiratur in acquirenda possesßione.nu.138.ibidem. 238
Scientia & patientia in quibus casibus non requiratur. nu.140.& seq.ibid.
Scire præsumitur citationem qui citatus est.arti.5.glo. 2.nu.2.de citatio. 83
Scothi iuuenes medicos in Angliam mittere solent, & quare.articul. 13. gloss.una.nume.3.de mater. possessorijs. 287
Scribens calumniosè punitur.artic.6.glo.una.nu.1. de respons.per credit. 365
Scribæ committantur ad testes audiendos. articu. 1.glo.una.nu.7. de inquisitor. seu commissa. 368
Scripta consuetudo an nomen consuetudinis mutet.nu. 43.in præfat.de consuetud. 9
Scriptæ consuetudinis commoda.artic. 2.glo.5. & seq. eodem. 28
Scripto constare debet de recusatione. articu. 5. gloss. una.nu.6.de recusatio. 156
Scripturæ non clausæ ad informandum reijciuntur.art. 2.glo.una.nu.6.de inquisitor.seu commissa. 370
Secretè debent examinari testes.artic.uno.glo.10.nu. 8. de testib.&c. 400
Secunda dilatio quando dari debeat.articu.12.nu.5. & sequen.de dilationib. 353
Secundi beneficij adeptione renuntiatur liti super altero.arti.11.glo.una.nu.20.de caus.benefi.poss. 309
Securitate pendente nihil est innouandum. articu. 16. glo.1.nu.36.de appel. 527
Sede uacante nihil inuouandum.nume.41.ibidem.
Sedente iudice ueniens,& statim discedens absque commeatu punitur.articu.5.gloss.una.nume.22. de contumacia. 111
Semiplena probatio in possessorijs an recipiatur. articu.7.glo.1.nu.26. de mater. possessor. 274
Semiplena probatio, testes,uel instrumenta iustam præbent caussam litigandi.articu.1.gloss.una.nume.32. & seq.de expens.damnis & interesse. 441
Sententia nulla interdum inducit consuetudinem.nume. 25.in præfat.de consuetud. 6
Sententia an probet consuetudinem.articul.2.glo.3.nu. 4.eodem. 22
Sententia ius publicum respiciens singulis etiam non cōprehensis præiudicat.nu.7.ibidem.
Sententia una quando inducat consuetudinem.nume. 8. ibidem.
Sententia contra stylum est nulla.arti.2.glo.13.nu. 44. eodem. 36
Sententia contra consuetudinem notoriam nulla est. nu.102.in præfa.eod. 17
Sententia an sub conditione ferri poßit.arti.2.glo.una. nu.12.de contuma. 103
Sentētia qua dicitur, Absoluo si probaueris, an ualeat. articu.2.glo.una.nume.17.ibidem.
Sententia nouam desyderat citationem.articu.8.glos.2. nu.13.eod. 118
Sententia recusationis quando requiratur tacita uel expressa.articu.5. gloss. una. numer.11. de recusationib. 157
Sententia quomodo ferenda in possessorio, articu. 13.cum seq.glo.una.nu.17.de mater. posses. 288
Sententia in possessorio uim habet tituli.artic.8. & 9. glo.una.nu.25.secus in petitorio. nu. seq.de caußis benefic.possessor. 304
Sententia contra resignantem ualet.articu.11. nume.8. eodem. 307
Sententia contra resignantem est executoria contra resignatarium.nu.18.ibidem. 308
Sententa sequestri executoria est. articu.1. gloss. 2.nu. 13.de sequestr. 319
Sententia lata contra nominatum an sit executoria contra nominantem.artic.5.glo.una.nu.3.de dila. 343
Sententia & arestum quomodo proferri debeant.arti. 1.glo.1.nu.38.de publica.attesta. 419
Sententia arbitratoris quo iure reducatur.artic.1.glo. 8.nu.25.de arbitr. 206
Sententia arbitrorum lata,recurritur ad iudicem supe=

viorem.artic.1.glo.10.nu.1.eodem. 212
Sententia lata super possessorio nō irrogat infamiam. artic.7.glo.1.nu.31.de mater.possess. 274
Sententia possessorij lata in defunctum non est executoria contra illius hæredem.artic.11.glo.una. nu.1. de caus.benefi.posses. 306
Sententia possessorij est executoria contra resignatarium.nu.4.ibidem. 307
Sententia condemnatoria in malè impetrantem casum nouitatis.nu.19.ibidem. 309
Sententia absolutoria ab obseruatione iudicij propriè non est definitiua.articul. 8. & 9.glo.una. numer. 17.eodem. 303
Sententia iustè uel iniustè confirmata, pœna soluitur. articu.1.glo.11.nu.5.& seq.de arbit. 215
Sentētia quamuis sit executoria, non est exequenda contra tertium.artic.1.glo.2.nu.3.de arest. & oppon. contra ea. 563
Sententia arbitri confirmata,pœna an sit exigenda.articu.1.glo.11.nu.11.de arbitr.& arbitra. 216
Sententia interlocutoria est reuocabilis.art.3.glo.una. nu.26.de senten. 431
Sententia interlocutoria ad ius audiendum non potest reuocari.nu.37.ibidem. 432
Sententia non definiens totum negotium an ualeat.art. 8.glo.una.nu.4.de expen.dam.& interesse. 459
Sententia imperfecta consensu partiū ualet.nu.11.ibid.
Sententia quando confirmatur pro parte, & pro parte non.nu.14.ibid.
Sententia an differatur per literas Regias.arti.1.nu. 7. de senten. 427
Sententia non debet proferri incerta.aric.2.eod. 428
Sententia à iudice scribenda,& à cōsultoribus subscribenda.articu.3.nu.2.eod. 429
Sententia reuocari non potest nec mutari.nume.7.cum sequen.ibidem.
Sentētia nulla an reuocari ab ipso iudice poßit.nu.16. ibidem. 430
Sententia in mortuum lata an ualeat.artic. ulti.nu.1.de sententijs. 433
Sententia an in procuratorem ferri an in dominum debeat.nu.11.ibid. 434
Sententia in fauorem defuncti lata an ualeat. nume.13. ibidem. 435
Sententia super pronuntiatione desertionis an sit definitiua uel interlocutoria.artic.5.glo.una.nu.43.de appellatio. 500
Sentētia si non fuerit producta,appellatus de ea interrogabitur.nu.48.ibidem.
Sententia per se nulla an requirat appellationem.artic. 7.glo.2.nu.32.eod. 505
Sententiæ differentia inter curias supremas & inferiores.artic.unic.glo.una.nu.38.de public.attest. 419
Sententiæ prouisoriæ pendente appellatione exequi possunt.articu.15.glo.2.nu.16.de appel. 525
Sententiam profert arbiter quacunq; pœna apposita. articu.1.glo.5.nu.1.de arbitris. 197
Sententiam ostendere pro se latam non sufficeret in petitorio,sed in possessorio secus ad colorandum titulum.artic.8.& 9.nu.26.de caus.benefi.posses. 305
Sententiam secundam an arbiter ferre poßit.art.1.glo. 10.nu.10.de arbitr. 213
Sententiam pro titulo sufficit allegare. articu.8. & 9. glo.una .nu.29.de caus.benefi.possess. 305
Sententiæ à procuratoribus cum consilio factæ nō possunt à partibus reuocari.artic.1.glo.una.nu.5. de lite.impetra.ad renuntian.prouoca. 550
Sententijs etiam tribus latis adhuc potest tertius se opponere.arti.1.glo.2.nu.2.de arestis& opponen.contra ea. 563
Sepem interponens turbare dicitur, quam frangere licet.artic.1.glo.2.nu.15.de mater.possess. 253
Sequester quis dicatur.articu.1.gloss.1. nume.5. de sequestris. 316
Sequester uolūtarius à principio,posteà fit necessarius. artic.1.glo.2.nu.21.de sequest.seu commiss. 320
Sequester quomodo sit conueniendus.nu.23.ibid.
Sequester à simplici depositario differt.articu.1.glo.1. nu.11.eodem. 316
Sequester non exoneratur, nisi uocatis opponentibus. artic.1.glo.2.nu.22.eodem. 320
Sequester poßidet,& non depositarius. articu.1.glo.1. nu.13.eodem. 316
Sequester cuius iudicis mandato restituat fructus. arti. 7.glo.una.nu.1.eodem. 328
Sequester soluens utraq; parte præsente liberatur.nu. 3.ibidem. 329
Sequester recipit salarium,& non depositarius.arti.1. glo.1.nu.18.eodem. 317
Sequestri sententia executoria est.articu.1.glo.2.nu.13. eodem. 319
Sequestri officium quando finiatur.artic. 7. gloss.una. nu.6.eodem. 329
Sequestro cessante fit rerum descriptio.articu.1.glo.2. nu.9.eodem. 319
Sequestro dato possessor iurare debet, & restabilire. artic.5.glo.1.nu.3.eodem. 326
Sequestrum decerni quando debeat.arti.1.glo.1.nu.21. eodem. 317
Sequestrum usque ad petitorium contingebat prorogari.articu.8.& sequen.glo.una.nume.1.de cau.bene. possessor. 302
Sequestrari non debet res apud consanguineos iudicis. artic.10.glo.una.nu.1.de mater.possess. 281
Sequestratio ob contumaciam.artic.13.glo.una.nu.11. de contuma. 128
Sequestratio ante litem contestatam petenda est. artic. 1.gloss.1.nu.11. de mater.possess. & artic.1. glo.1. nu.21.de sequestr. 249.& 317
Sequestratio non fit ab ipsomet apparitore.arti.4.glo. una.nu.2.de mater.possessor. 265
Sequestratio an habeat locum in petitorio.arti.7. glo. 1.nu.8.eod. 272
Sequestratio rei contentiosæ fit.art.1.glo.una.nu.14. de caus.benefi.possess. 292
Sequestratio triplex.articul.primo. gloss.1. numer.6. de sequestris. 316
Sequestratio fit ne bona dilapidentur.ibidem.
Sequestratio regulariter prohibita est.arti.1.glo.2.nu. 3.de sequestr. 318
Sequestratio necessaria ex legis uel iudicis necessitate non priuat quem sua posseßione.articu.1.glo.1.nu. 19.eodem. 317
Sequestratio iusta quid.nu.20.ibid.
Sequestratio rei fit ad petitionem partis. numer. 10. ibidem. 316
Seruientes mali puniendi. articul. 6. gloss.2.nume.6. eodem. 300
Seruitutem asserens habere in re mea probare debet. artic.1.glo.2.nu.10.de mater.possesso. 252

Seruiens quomodo puniatur ex falsa relatione. artic. 5. glo. 3. nu. 5. de citationib. 85
Seruiens pecunia corruptus, necnon si incuria uel simplicitate falsum commiserit, mulctatur. numer. 9. ibidem.
Seruiens & apparitor idem significant. art. 3. glo. una. nu. 7. & 8. eodem. 82
Seruienti ratione officij credendum est. articul. 5. glo. 3. nu. 4. de citationib. 85
Solitus quid agere iure familiaritatis non sibi acquirit possessionem. nu. 175. in præfat. de mater. poss. 243
Seuerus nimium iudex recusatur. artic. 9. glo. una. num. 43. de recusatio. 166
Sextaria duo loco unius soluuntur. nu. 100. in præfa. de consuetud. 17
Si & inquantum, effectus. artic. 2. gloss. una. num. 20. de contumac. 104
Signato uino non tamen transfertur possessio. nu. 116. in præfa. de mater. possessor. 237
Signaturam quantum iuuet producere. artic. 1. gl. una. nu. 9. de caussis benefic. possessor. 292
Signo quæritur possessio. num. 115. in præfa. de mater. possessor. 237
Simplex saisina cur non protendatur in 30. annos. art. 2. glo. 2. nu. 11. eodem. 258
Simplex saisina ratione lecturæ in Theologia cõpetit. nu. 10. in præfa. de causis benefic. possessor. 290
Singulæ citationes unius & eiusdem processus an sint libellandæ. artic. 3. glo. una. nu. 8. de cita. 79
Sistere promittens mortuum an obligetur. artic. ul. nu. 16. de senten. 435
Societate acquiritur possessio. nu. 105. in præfa. de mater. possessor. 236
Socius in socium quomodo remedijs possessorijs utatur. artic. 2. glo. 2. nu. 36. eodem. 260
Solennitatis ex consuetudine inductæ omissio uitiat actum. nu. 84. in præfa. de consuetud. 15
Solui non potest contumaci. artic. 13. glo. una. nu. 13. de contumac. 128
Soluta pœna quid iuris si compromittens iterum contraueniat sententiæ. artic. 1. glo. 6. numer. 10. de arbitris. 201
Soluti caussa rem habens nominare auctorem potest. artic. 5. nu. 30. de dilatio. 346
Solutum ex caussa rei iudicatæ quando possit repeti. artic. 1. glo. 14. nu. 1. de arbitris. 220
Spiritualia, uelut ornamenta ecclesiæ, & decimæ possideri non possunt. artic. 8. glo. una. num. 5. de mater. possessorijs. 275
Spolians alium, appellationi renuntiare censetur. artic. 15. glo. 1. nu. 10. de appella. 517
Spoliatio an possit allegari in casu nouitatis. artic. 2. glo. 3. nu. 20. de mater. possessor. 263
Spoliationis caussa quibus sit commitenda. artic. 13. cum seq. glo. una. nu. 4. eodem. 287
Sportulas dat iudici pars non per se sed per actuarium. artic. 1. glo. una. nu. 24. de salar. taxatis pro uisita. processus. 556
Sportulæ à iudice acceptæ exprimendæ. artic. 3. nu. 6. de senten. 429
Sportulæ seu honoraria cur species gallicè uocentur. artic. 2. gloss. una. numer. 1. de salar. taxat. pro uisita. processus. 557
Sportulæ præsolute quando possint repeti. nu. 3. ibid.
Status dilatione pendente nihil agendum. artic. 16. glo. 1. nu. 38. de appella. 527
Statuta contra libertatem ecclesiæ non ualent. art. uno. glo. una. nu. 4. ut laici non conueni. 89
Statuti articulus producendus est. artic. 1. & 2. glo. una. nu. 12. de partium productio. 412
Statutum uel consuetudo non potest actus substantiam mutare. nu. 5. in præfat. de appellat. 475
Statutum ut secularis potestas ecclesiam tueatur ab oppugnantibus. artic. 1. glo. 1. num. 15. de appellat. tanq. ab abusu. 541
Statutum uel consuetudo non tollit citationem. nu. 32. in præfa. de citatio. 50
Statutum loquens in appellatione quomodo interpretetur. nu. 11. in prefa. de appella. 476
Styli per iudicem fit inquisitio ab aduocatis & procuratoribus cuiuslibet curiæ. artic. 2. glo. 13. num. 52. de consuetud. 37
Stylo cognoscitur author. nu. 4. ibidem. 31
Stylum non seruans punitur. nu. 56. ibidem. 37
Stylum iudex seruare debet. nu. 27. ibidem. 34
Styli etimologia à græco petita. artic. 2. glo. 13. n. 10. de consuetud. 32
Stylo an derogetur. nu. 37. ibidem. 35
Stylum cuius curiæ sequi debeat commissarius. artic. 7. & 8. glo. una. n. 5. de inquisitor. seu commissar. 377
Stylus quot modis sumatur. artic. 2. glo. 13. nu. 1. & seq. de consuetud. 31
Stylus pro fori consuetudine. nu. 8. ibidem.
Stylus decennio inducitur. nu. 11. ibidem. 32
Stylus differt à consuetudine. nu. 12. ibidem.
Stylus minus generalis est quàm consuetudo. num. 14. ibidem.
Stylus declarat ius commune, & si sit dubius accipit ab eo interpretationem. nu. 18. & seq. ibidem. 33
Stylus fori secularis à iure ciuili, ecclesiasticus à iure canonico interpretatur. nu. 20. ibidem.
Stylus à crimine falsi excusat. artic. 2. glo. 13. num. 55. de consuetud. 37
Stylus in quibus rebus allegatur: & ubi fit comparatio instrumenti & styli. nu. 30. & seq. ibidem. 34
Stylus si omittatur, literæ sunt suspectæ: unde falsitatis præsumptio ad condemnandum sufficiens. nu. 34. & seq. ibidem. 35
Stylus parlamentorum & curiarum omnium unicus. artic. 2. glo. 27. nu. 26. eodem. 43
Stylus ualet ut examinatio testium in criminalibus fiat. artic. 2. glo. 13. nu. 48. eodem. 36
Stylus à iudice quandoq; mutatur, at non sine causa: & quare consuetudines sint diuersæ. n. 50. & seq. ibid.
Stylus curiæ pro lege custodiendus. nu. 22. ibidem.
Stylus est quid indiuiduum. nu. 26. ibidem. 34
Stylus ordinem iudiciarium respiciens aut litis decisionem, quomodo differant. nu. 53. ibidem. 37
Stylus contra ius debet plenè probari. nu. 54. ibidem.
Stylus non extenditur extra suam curiam. numer. 56. ibidem.
Stylus cur in scripturam redigatur. artic. 2. glo. 14. & seq. eodem. 38
Subdelegare nõ possunt commissarij in attestationibus. artic. 16. glo. una. numer. 1. de inquisitor. seu commissar. 385
Subdelegare an possint inquisitores accedente partium consensu. nu. 8. ibidem.
Subdelegati Regij sententia ad quem deuoluatur emissa appellatione. nu. 33. in præfa. de appella. 478

Subdelegatum mandatum.artic.1.glo.una.nu.6.de inquiſitor.ſeu commiſſar. 368

Subditus quis dicatur. art.2.gloſſ.3.nu.6.de cita. 72

Subditus ratione domicilij.nu.33.in præfa.de domicil.electio. 137

Subditus an poſsit in dominum literas nouitatis obtinere.artic.5.glo.1.nu.15.de mater.poſſeſſor. 268

Subornans teſtes punitur.artic.uno.glo.7.numer.6.de teſtib.& quot ſuper unoquoq; artic. 398

Subornatos non fuiſſe teſtes quando iurandum.artic.3.glo.una.nu.6.de reproba.teſti. 404

Subrogatus à papa acquirit poſſeſsionem.num.108.in præfa.de mater.poſſeſſor. 236

Subrogatus nouam accipit poſſeſsionem.n.109.ibidem.

Subſtitutus procuratoris Regij quando poſsit intimari proprio nomine.articul.ul.gloſſ.una.numer.13.de appella. 335

Subſtitutus hæres eſt ſaiſitus.artic.9.glo.una.num.31.& ſeq.de mater.poſſeſſor. 280

Succeſſor iudicis expenſas taxat.artic.5.glo.una.num.14.de expenſ.dam.& intereſſe. 451

Succumbens in aliquo remedio poſſeſſorio an ab alio excludatur.artic.2.glo.2.nu.19.de mater.poſſ. 358

Succumbens in nouitate condemnatur ad expenſas.&c.& ad mulctam.artic.11.glo.una.nu.1.eodem. 284

Suffragio priuatur contumax.artic.13.glo.una.num.42.de contumac. 131

Sui qui dicantur.nu.32.de excuſa. 181

Summaria tantùm petitio inſeritur citationi.art.3.glo.una.nu.13.de cita. 80

Summariè quando probanda ſit conſuetudo.art.2.glo.3.nu.14.de conſuetud. 23

Summariæ quamuis cauſſæ tamen requirunt contumaciam accuſari.articul.1.gloſſ.una.numer.14.de contumac. 99

Summariè decidendæ ſunt cauſſæ poſſeſſoriæ.articul.3.glo.1.nu.1.de mater.poſſeſſor.& artic.1.glo.una.nu.12.de cauſis benefic.poſſeſſor. 264.& 292

Summariè tractanda eſt oppoſitio.artic.1.glo.1.nu.23.de areſtis & opponen.contra ea. 562

Summatio garandi locum habet in perſonalibus, & quomodo fiat.artic.2.glo.1.nu.27.de dilationib. 335

Summatio in quacunq; parte litis fit.artic.3.num.9.de dilatio. 341

Sumptus fugiendus.artic.10.glo.una.num.12.de mater.poſſeſſor. 383

Supernumerarij teſtes nec quidem ui literarum Regiarum recipiuntur.artic.uno.glo.8.n.6.de teſtib.& quot ſuper unoquoq; artic. 398

Supernumerarios teſtes recipiens commiſſarius punitur.artic.uno.glo.9.nu.1.eodem. 399

Supplicans areſti correctionem ſubdit ſe periculo mulctæ.artic.2.glo.una.n.1.de areſtis & opponen. 567

Supplicare an poſsit uerus contumax.artic.10.glo.una.nu.17.de contumac. 124

Supplicatio denuntianda eſt parti.nume.34.in præfa.de citationib. 51

Supplicationis uia non appellationis quando emendatur ſententia.artic.1.glo.2.num.3.de adiunctio.ſeu ſubſcriptio. 171

Supplicationis uia quando releuari debeat appellatio.artic.4.glo.1.nu.5.de appellat. 491

Supremus tollere poteſt citationem in eo quod eſt iuris poſitiui.nu.37.in præfa.de cita. 52

Suſpectis non debet concedi res ſequeſtrata.art.10.gl.una.nu.9.de mater.poſſeſſor. 283

Suſpecto iudici an poſsit cauſſa committi.nu.9.in præfa.de recuſatio. 148

Suſpectus iudex quando dari poſsit in ciuilibus.nu.13.ibidem. 149

Suſpectus eſt iudex in cauſſa illius prælati à quo beneficium recepit.artic.2.glo.1.nu.1.de recuſa. 153

Suſpendit ſententiam appellatio.artic.ul.glo.una.nu.21.de appella. 536

Suſpenditur compromiſſo & cauſſa principalis & cauſſa appellationis.artic.1.glo.14.nu.2.de arbitr. 223

Suſpenſionis pœna in iudices.artic.10.glo.una.nu.13.de mater.poſſeſſor. 283

Suſpitio an poſsit adiuncto obijci.nu.14.de adiunctio.ſeu ſubſcrip. 171

Suſpitio partis inducit ſequeſtrum.artic.1.glo.1.nu.23.de ſequeſtr. 317

Suſpitionis cauſſæ ad recuſandum iudicem quomodo probari debeant.artic.9.glo.una.n.2.de recuſa. 161

De litera T.

TACITE quando quis cenſeatur renuntiare appellationi.artic.15.glo.1.nu.7.de appella. 517

Taxanda que ſint partibus uiatica.artic.5.nu.20.de expenſis. 451

Taxatas ſportulas nõ excedat iudex.art.1.gl.una.n.20.de ſala.taxa.pro uiſi.proce. 556

Taxato & condemnatio expenſarum ſemel tantùm fiat.artic.3.glo.una.nu.11.de expenſ.damnis & intereſſe. 447

Taxatio expenſarum per iudices & non per actuarium fieri debet.artic.5.glo.una.nu.1.eodem. 449

Taxatio expenſarum in auditorio fieri debet.numer.5.ibidem. 450

Taxatio & condemnatio expenſarum an ſimul fiant.nu.15.ibidem. 451

Taxatio expẽſarũ ante tres ſententias poſt appellationẽ in curia eccleſiaſtica nõ fit.n.25.& ſeq.ibidẽ. 452

Taxatio facta in præſentia procuratorum non recipit appellationem.nu.34.ibidem. 453

Taxatio expenſarum quomodo reuocatur, ſi pars in taxatione citata non fuerit.nu.6.ibidem. 450

Taxatio expenſarũ quãdo in curia fieri poſsit.n.36.ibi.

Taxatio expenſarum facta in præſentia partium quãdo recipiat appellationem.artic.6.nu.2.eodem. 457

Taxatio æqua debet eſſe.art.1.glo.una.nu.21.de ſalar.taxat.pro uiſita.proceſſus. 556

Taxationem expenſarum ſolent iudices reſeruare, non condemnationem.de expenſ.damnis & intereſſe.artic.5.glo.una.nu.11. 450

Temerè quid.artic.1.glo.una.nu.7.eodem. 438

Temerè pluries appellãs appellãdi poteſtate priuatur.nu.77.in præfa.de appella. 481

Temerè opponens ſe areſtis ad quam ſummam mulctetur.artic.1.glo.3.nu.1.de areſtis & opponen. 564

Temerè opponens quomodo etiam erga partem condemnetur.artic.1.glo.4.nu.1.eodem. 565

Temerè ſe opponens contra ſententiam quomodo puniatur.artic.1.glo.ul.nu.1.eodem. 566

Temeritas quando dicatur & temerarius.art.3.gl.una.nu.17.de expenſ.dam.& intereſſe. 448

Temeritatis etiam ratione debentur expenſæ incidentis, & ratio.artic.2.glo.una.nu.1.eodem. 444

Tempora exercendarum actionum uaria fuere.numer.90.in præfa.de citationib. 96

Temporalia

Temporalia quæ dicantur. artic. uno. glo. una. num. 17. ut laici non conueniant. 91
Temporalia clerici quæ capi posse intelligantur. num. 19. ibidem.
Tempus ad conditionem implendam certum præstituitur contumaci. art. 13. gl. una. n. 33. de contumac. 130
Tempus certum præstituitur ad probandum recusationem. artic. 5. glo. una. nu. 9. de recusa. 157
Tempus recusationis expirat ut primum commissarius arripuit iter. artic. 11. glo. una. nu. 3. eodem. 168
Tempus post desertionem an iudicatis detur. artic. 5. glo. una. nu. 25. & seq. de appellat. 498
Tempus ad redeundum in curijs inferioribus quod datur. artic. 4. glo. 4. nu. 1. eodem. 495
Tempestas excusat & quid probandum sit. nu. 47. & seq. de excusatio. 184
Tempus an sit modus tollendi compromissum. articul. 1. glo. 5. nu. 10. de arbitris. 198
Tempus quando incipiat arbitris currere. artic. 1. glo. 14. nu. 21. eodem. 222
Tempus multiplex consyderatur in appellatione. n. 43. in præfa. de appella. 478
Tertiò prouocare non licet. art. 7. glo. 2. n. 29. eod. 504
Tertius innouare non prohibetur appellatione pendente. artic. 16. glo. 1. nu. 12. eodem. 524
Tertius opponit se contra aresti executionem. articul. 1. gloss. 1. nu. 3. de arestis & opponen. 560
Tertius opponit se tripliciter. nu. 7. ibidem.
Tertius in eodem statu recipitur in quo inuenitur processus. nu. 9. ibidem. 561
Tertius opponens legitimus, & quando iure opponere dicatur. nu. 21. ibidem. 562
Testandi mos coram duobus notarijs ualet. nume. 22. in præfa. de consuetud. 5
Testandi ius præbet consuetudo. nu. 86. ibidem. 15
Testes super consuetudine tria debent deponere. artic. 2. glo. 3. nu. 15. eodem. 24
Testes ad probandum consuetudinem quot & quales requirantur. nu. 20. & seq. ibidem. 25
Testes deponentes de consuetudine rogandi sunt separatim, & unus pro omnibus seligẽdus. n. 26. ibid.
Testes supernumerarij in aliquo non inuabunt. artic. unic. glo. 9. nu. 8. de testib. &c. 309
Testes iurati audiuntur etiam ultra dilationem. art. 12. glo. una. nu. 10. & seq. de dilationib. 354
Testes lingua materna deponant. artic. 4. glo. una. n. 22. de inquisitorib. seu commissar. 374
Testes repeti possunt propter rationem dicti non redditam. artic. 17. glo. una. nu. 4. eodem. 386
Testes ultra decem aliquando examinantur in criminalibus. artic. unic. glo. 2. nu. 3. de testib. &c. 394
Testes à parte sunt producendi, secus illis non crederetur. glo. 4. nu. 1. & seq. eodem. 395
Testes decem tantùm examinandi super quolibet articulo. glo. 9. nu. 3. eodem. 399
Testes an diebus feriatis ueniant examinandi. artic. uno. glo. 10. nu. 7. eodem. & artic. 1. glo. una. num. 26. de reprob. testium. 400. & 403
Testes secretè examinari debent, & eorũ dicta extensè scribẽda. art. unic. gl. 10. n. 8. & 9. de testib. &c. 400
Testes auditi quomodo reijciantur. artic. 1. glo. una. n. 13. de reprobat. testium. 402
Testes post conclusionem non reprobantur, nisi anteà protestatum fuerit. artic. 3. glo. una. numer. 1. & 2. eodem. 404
Testes reprobati iniuriarum agere non possunt. artic. 5. glo. una. nu. 1. eodem. 407
Testes sine adiuncto an sint recipiendi. art. 17. glo. una. nu. 9. de inquisitorib. seu commissar. 385
Testes in cõmuni reddunt rationem dicti. numer. 35. ibidem. 327
Testes adhibendi sunt expletis uiatorum. articul. 1. glo. 2. nu. 1. de cita. 67
Testes sine adiuncto audiri non debent. artic. 2. n. 13. de adiunctio. seu subscriptio. 173
Testes quatuor ad exonium probandum sufficiunt. nu. 27. de excusatio. Testibus itidem contrarium probari potest. nu. 28. eodem. 181
Testes ad futuram rei memoriam quando poßint examinari. artic. 2. glo. 2. nu. 20. de mater. possessor. 258
Testes ut recipiantur ad perpetuam rei memoriam quid requiratur. artic. 2. gloss. una. num. 3. de causis benefic. possessor. 293
Testes non iterum examinantur in futuro examine. n. 7. ibidem.
Testes clarè deponant. artic. 3. glo. una. nu. 21. de inquisitor. seu commissar. 373
Testes rogandi sunt super interrogatorijs & non ultra. nu. 24. ibidem. 374
Testes quando audiantur sine partis citatione. articul. 12. glo. 2. nu. 8. eodem. 381
Testes audiuntur ad perpetuam rei memoriam etiam non uocata parte. nu. 9. ibidem. 382
Testes audiuntur appellatione non obstante. artic. 14. glo. una. nu. 1. eodem. 384
Testes an plus decem recipiantur super eodem facto. artic. uno. glo. 1. nu. 1. de testib. & quot super unoquoq; artic. 393
Testes probatißimi priori loco sunt producendi. artic. uno. glo. 8. nu. 3. eodem. 398
Testes cessant si sit alia legitima probatio. artic. 4. glo. una. nu. 6. de reproba. testium. 406
Testes an puniantur ratione criminis obiecti & probati. artic. 5. glo. una. nu. 8. eodem. 407
Testes non recipiuntur post publicationem. art. 1. glo. 1. nu. 7. de publica. attesta. 417
Testes ultra decem quando tertius producere queat. articul. 1. gloss. 1. numer. 16. de arestis & opponen. contra ea. 562
Testi unico an & quando credatur. artic. 1. glo. 3. nu. 1. de citationib. 67
Testi nisi iurato non creditur. artic. 2. glo. 3. num. 25. de consuetud. 25
Testibus articuli consuetudinis sunt tradendi. nu. 22. & seq. ibidem.
Testibus qui minatur, malam præsumitur fouere caussam. artic. unic. glo. 10. nu. 3. de testib. &c. 400
Testibus eodem tenore sermonis deponẽtibus creditur. nu. 29. ibidem. 26
Testibus auditis sine citatione partis quid agendum. artic. 12. glo. 2. n. 10. de inquisitor. seu commissar. 382
Testibus prælegenda est depositio. artic. 23. glo. una. n. 16. eod. & art. unic. gl. una. n. 4. de testi. 392. & 400
Testificata à iudice criminali facta in caussa ciuili, nulla sunt. articul. 1. & 2. glo. una. num. 29. de reproba. testium. 404
Testimonia confusa, & testimonia tummultuaria utrum melius. artic. unic. glo. 6. n. 2. de testib. &c. 397
Testimonia præstita in ecclesia an uitientur. art. 1. & 2. glo. una. nu. 25. de reprobat. testium. 403

Teſtimonia cui parti danda ſunt in publicatione. artic. 1.glo.1.nu.12.de publica.atteſta. 417
Teſtis an poßit dicere eſſe conſuetudinem. art. 2.glo.3. nu.39. de conſuetud. 27
Teſtis examinatus non citata parte non probat. artic. 12.glo.2.nu.3.de inquiſitor.ſeu commiſſar. 381
Teſtis eſt interrogandus de ratione dicti ſui. artic. 17. glo.una.nu.1.eodem. 386
Teſtis non legitimè examinatus nec quidem indicium facit.artic.18.glo.una.nu.18.eodem. 389
Teſtis precibus poteſt rogari, at illum ſubornare non licet.art.unic.gl.7. n.5.& ſeq.de teſtibus &c. 398
Teſtis optimus quis dicatur.artic.1.glo.una.num.1.de reprobat.teſtium. 401
Teſtis infamis an à iudice ſit repellendus, & an debeat iudex de conditione teſtis inquirere.art.5.glo.una. nu.10.& ſeq.eodem. 408
Teſtis interrogatus, nec amore, nec odio, nec proprio commodo teſtari debet.art.23.glo.una.nu.17.de inquiſitorib.ſeu commiſſar. 391
Teſtium receptio quomodo impediatur.art.1.glo.una. nu.16.& 18. de reprobatio.teſtium 403
Teſtium reprobationes à iudice diligenter conſiderandæ.artic.4. glo. una.nu.4.& 5.eodem. 405
Teſtium dictis non contradicendum, ſed illi potius reprobandi.artic.ult.glo.una.nu.1.eodem. 410
Teſtium dictis quomodo opponatur: & quomodo falſum deponentes perſonaliter ſunt citandi. nu. 4. & ſeq.ibidem.
Teſtium examinatio in criminalibus an poßit committi. artic.2.glo.13.nu.48.de conſuetud. 36
Teſtium recognitio non expectatur in poſſeſſorio.art. 7.glo.1.nu.27. de mater. poſſeſſor. 274
Teſtium priorum depoſitio non uitiatur ob ſupernumerarios.articul.uno.glo.9.nu.2.de teſtib. & quot ſuper unoquoq; artic. 399
Teſtium & examinationis ad futuram rei memoriam expenſæ computantur.artic.5.glo.una.nu.18.de expenſ.damnis & intereſſe. 451
Tigni immißone in patietem acquiritur poſſeſſio. nu. 191.in præfat.de mater.poſſeſſor. 245
Titulis iuſtificanda eſt poſſeßio.artic.1.glo.una. nu.1. de caußis benefic.poſſeſſor. 291
Titulo ex inualido poſſeßio.nu.7.ibidem.
Titulus in conſuetudine non requiritur.nu.26.in præfa.de conſuetud. 6
Titulus iuſtus debet iudici apparere. artic. 2.glo.3.nu. 6.de mater.poſſeſſor. 261
Titulus neceſſarius eſt in poſſeſſorio. artic. 1. glo.una. nu.2.& ſeq. de caußis benefic.poſſeſſor. 291
Titulus beneficij quando ſit exhibendus. artic. 8.& 9. glo.una.nu.27.eodem. 305
Titulus habilis præcedit clauium traditionem, & tradens claues nõ transfert poſſeßionem niſi poßideat. nu.67.in præfat.de mater.poſſeſſor. 232
Tolli non poteſt citatio etiam ex plenitudine poteſtatis.nu.31.in præfa.de citatio. 50
Tollitur citatio certis caſibus.nu.36.ibidem. 51
Tradidit uerbum in inſtrumentis apponi ſolitum an inducat mißionem in poſſeßionem. nu. 50. & ſeq.in præfa.de mater.poſſeſſor. 230
Tranſactio pendente reductione arbitrij facta an ualeat.artic.1.glo. 8.nu.23.de arbitris. 207
Tranſactione facta tertius non deſinit proſequi. artic. primo.glo.prima.numer.17.de areſtis & opponen. contra ea. 562
Tranſgreſſor conſuetudinis punitur.nu.72. in præfat. de conſuetud. 14
Tranſigẽdo ſuper iudicatis appellationi renuntiari cenſetur.artic.15.glo.1.nu.9.de appel. 517
Tranſigi an poßit proceſſu in curia pendente.artic.4. gloſſ.una.numer.1.de literis impetra. ad renuntian. prouoca. 552
Trãslatione fortunarum ſuarum mutatur domicilium. nu.18.& 36.in præfa.de domic.elect. 135.& 137
Tres præcipuæ cauſæ recuſationis.artic.9.glo.una.nu. 9.de recuſa. 162
Tributorum ab impoſitione aut decimarum an appellatio recipiatur.artic.7.glo.2.nu.14.de appel. 503
Triennalis poſſeßionis ratio habetur in beneficijs non in rebus prophanis. arti.6.glo.1.nu.14. de cauſ.benefi.poſſeſſ. 299
Triẽnalis poſſeßor ex ultimis annis dijudicatur.nu. 17. ibidem.
Triginta poſt annos an appellatio ſit deſerta.artic.4. glo.1.nu.19.de appella. 493
Trina citatio quando à iudice poßit cõcedi.arti.7.glo. una.nu.13.de contuma. 114
Turba uicem unius tantùm teſtis gerit.articu.uno.glo. 6.nu.1.de teſtib.& quot ſuper unoquoq; art. 396
Turba quibus actibus probandis adhibeatur. numer.3. ibidem. 397
Turbans quomodo puniatur.articu.1. glo.2. nu.44. de mater.poſſeſſ. 255
Turbans in expenſis condemnatur.articu.8.& 9. glo. una.nu.8.de cauſ.benefi.poſſeſſ. 303
Turbatio noua nouum inducit remedium.articu.2.glo. 2.nu.3.de mater.poſſeſſ. 256
Turbatus in præſentando agit.nu.6.in præfati.de cau. benefic.poſſeſſ. 290
Turbatæ poſſeßionis quatuor remedia.articu.2. glo.2. nu.5.& ſeq.de mater.poſſeſſ. 257
Tutor ſuccumbens an expenſas à pupillo petere poßit. artic.1.glo.una.nume.56.de expenſis damnis & intereſſe. 443

De litera V.

VACATIONUM ſolùm tempore datũ eſt Conſiliarijs ſuas peragere commißiones. articu.4. & 5.glo.una.nu.1.de inquiſito. ſeu commiſſa. 374
Vacua poſſeßio tradenda eſt ſequeſtro ſub pœna amißionis cauſæ.arti.4. glo.3.nu.3. de ſequeſtris. 325
Vagabundus domicilium eligere cogitur.artic.uno.glo. una.numer.2.de domic.elect. 138
Valor fructuum quomodo probetur.artic.6. glo.una. nu.7.de ſequeſtris. 328
Valor rei quomodo facilè poßit æſtimari.art.1.nu.41. de fructib. 467
Valor fori attenditur.articu. ſexto.numer. 10. de fructibus. 471
Valor rei quomodo probetur.articu.8.glo.una.nu.10. de fructib.& eor.reſtitu. 474
Variatio nominanti conceditur.artic.5.glo.una.nu. 13. de dilationib. 344
Varia tempora conſtituunt diuerſum agendi modum. nu.224.in præfa.de mater.poſſeſſ. 248

Varietas tot consuetudinum in Francia unde prodit. artic. 2. glo. 13. nu. 51. de consuetud. 36
Vbi domicilium debeat eligi. artic. uno. glo. una. nu. 34. de domicil. electio. 142
Vbinam exonium fieri debeat. nu. 22. de excusa. 179
Vectigal qui longo tempore non soluit, propter id dicitur esse in poss. ßione non soluendi. nu. 159. in præfat. de mater. possessor. 241
Venatio aut piscatio an prohiberi poßint. nu. 184. & seq. in præfa. de mater. possessor. 244
Vendens rem meam turbat me. artic. 1. glo. 2. num. 21. de mater. possessor. 253
Vendere iustitiam grauius est, quàm beneficium uendere. artic. 1. glo. una. n. 7. de salar. taxat. pro uisita. processus. 554
Venditor si sit absens, tutius est ut citentur eius amici. artic. 5. glo. una. nu. 44. de dilationib. 347
Venditori etiam scienti facienda est denuntiatio: sed fideiussori facta non sufficeret. artic. 5. glo. una. nu. 27. & seq. de dilationib. 345
Venefici, & malefici & alij priuantur remedio appellationis. artic. 7. glo. 2. nu. 11. de appella. 503
Veniens contra arbitrium, an in pœnam incidat, & an sententia arbitrorum reducatur in arbitrium boni uiri. art. cal. 1. glo. 5. num. 11. & seq. de arbitr. & arbitrat. 198
Verba debent intelligi secundum patriæ consuetudinem. nu. 69. in præfa. de consuetud. 13
Verbales commißiones annullatæ. artic. 2. glo. una. nu. 5. de inquisitor. seu. commissar. 370
Verbalis processus commissarij quid comprehendat. artic. 18. glo. una. nu. 4. eodem. 388
Verbalis petitio fit in breuibus causis, sed in magnis libellus offertur. artic. unic. glo. una. nu. 14. de publicat. attestat. 417
Veritas in actibus uoluntariæ iurisdictionis magis inspicitur quàm probatio. artic. 2. glo. una. nume. 8. de contumac. & defectu. 102
Veritate & probatione semel cognita, causæ cedendum est: secus pertinax ad omnes expensas est condemnandus. artic. 1. glo. una. nu. 15. de expens. dam. & intereß. 439
Verus contumax quis. artic. 10. glo. una. num. 7. de contumac. 123
Veteris iuris obseruatio in annotatione bonorum. artic. 12. glo. 2. nu. 6. eodem. 126
Vi fundum ingredi an liceat poßidenti ciuiliter. nu. 15. in præfa. de mater. possessor. 227
Vi occupans non dicitur poßidere. artic. 6. glo. 1. num. 13. de caus. benefic. possessor. 299
Viatica solent taxari. artic. 5. glo. una. n. 21. de expens. dam. & interesse. 451
Viator non cogitur exhibere literas sui officij. artic. 1. glo. 2. nu. 3. de citationib. 67
Viator debet legere coram testibus citationem. artic. 5. glo. 3. nu. 3. & 4. de citationib. 83
Viatores non possunt exequi extra suum territorium. artic. 1. glo. 1. nu. 2. eodem. 66
Vicarius in caussa sui episcopi recusatur. artic. 9. glo. una. nu. 30. de recusa. 164
Victor ab expensis appellare potest. artic. 8. glo. una. nu. 3. de appellationib. 505
Victor uicto quandoq; in expensis condemnatur. art. 1. glo. una. nu. 58. de expens. dam. & interesse. 444
Victus uictori regulariter in expensis condemnatur. n. 6. ibidem. 438
Victus in caussa appellationis in expensis cōdemnatur. artic. 9. glo. una. nu. 25. de appella. 509
Vim publicam si quis turbaret, criminaliter posset puniri. artic. 1. glo. 2. nu. 47. de mater. possessor. 255
Vim inferētes in beneficijs priuantur iure possessorio. artic. 14. gloss. una. numer. 3. de causis benefic. possessor. 312
Violentia prohibetur etiam in dependentibus beneficiorum. nu. 6. ibidem.
Violento aliàs bonum ius habenti an beneficium adiudicari poßit. nu. 4. ibidem.
Virgam deferre qui apparitores poßint, & ubi. artic. 1. glo. 1. nu. 5. de citationib. 67
Vis publica in beneficijs prohibetur. artic. 14. glo. una. nu. 1. de caus. benefic. possessor. 312
Vnde ui & uti poßidetis interdicta intra annum intentantur. artic. 2. glo. 1. nu. 4. de mater. possessor. 256
Vnica dilatio, & hæc quanti temporis concedi debeat. artic. 4. glo. una. nu. 5. de citationib. 81
Vnica dilatio ad scribendum & producendum. artic. 4. glo. una. nu. 1. de caus. benefic. possessor. 295
Vnica citatio sufficit ad uidendum iurare testes. art. 12. glo. 2. nu. 4. de inquisitor. seu commissar. 381
Vnico testi an & quando credatur. articul. 1. gloss. 3. de citationib. 67
Vnico actu possesßio quando acquiratur. numer. 188. in præfa. de mater. possessor. 244
Vnicus defectus quando sufficiat. artic. 7. glo. una. num. 11. de contuma. 113
Vnicus dandus est commissarius in sequestro. articul. 3. glo. 2. nu. 3. de sequestris. 324
Vnionem sine citatione factam Papa reuocat. nu. 38. in præfa. de citatio. 52
Vnius facti appellatione quid ueniat. artic. uno. glo. 3. nu. 1. de testi. & quot super unoquoq; artic. 395
Vnius articuli expensæ statim persoluendæ. artic. 2. glo. una. nu. 6. de expens. dam. & interesse. 444
Vn[illegible] in actu contumax tamen in alijs est citandus. art. 8. glo. 2. nu. 2. de contumac. 117
Vnus tantum decernatur commissarius. articul. 13. cum seq. glo. una. nu. 9. de mater. possessor. 287
Vocandæ sunt partes ad decernendum sequestrum. artic. 1. glo. 1. nu. 22. de sequestr. 317
Vocare in ius quid sit. nu. 5. in præfa. de cita. 45
Vocari an poßit appellatus coram iudice à quo & ad quem eodem tempore. art. 5. nu. 36. de appella. 499
Vocatus ad maius tribunal, ab inferiore excusatur. nu. 38. de excusa. 182
Voce præconis quomodo fiat citatio. nu. 72. in præfat. de citationib. 157
Voluntariè comparens ad citationem recusati, uidetur renuntiare suis recusationibus. artic. 6. glo. una. nu. 4. de recusatio. 158
Voluntarius sequester postea fit necessarius. articul. 1. glo. 2. nu. 21. de sequestris. 320
Vsusfructuarij hæres non est saisitus. artic. 9. glo. una. nu. 50. de mater. possessor. 282
Vsusfructus retentio transfert possesßionem. nu. 91. & seq. in præfa. eodem. 234
Vsus hodiernus nō exigit satisdationem in possessorio. art. 1. glo. 1. n. 1. de mater. possessor. 250
Vsus solus habentibus causam discontinuam an sufficiat, & ad præscriptionem requiritur scientia. num. 143. & seq. in præfat. eodem. 239

Vsum uel seruitutem rei meæ impediens turbare dicitur.artic.1.glo.2.nu.11.de mater.possessor. 252
Vsus pro iure seruitutis.artic.2.glo.12.num.3.de consuetud. 30
Vsus pro actu utendi.nu.4.ibidem.
Vtendi rebus alienis facultas à consuetudine. nu. 104. in præfa.eodem. 17
Vtendi modus quomodo probetur.artic.2.glo.3.n.38. eodem. 27
Vterq; actor & reus quando sunt absoluendi.artic. 8. & 9.glo.una.nu.13.de cauſ.benefic.possessor. 303
Vtilitas defectus intra annum petenda.artic.8.glo.1.n. 14.de contumac. 116
Vtilitas interrogationum.artic.6.numer.7.cum seq.de respons.per credit. 365
Vtilitas probationis ualoris ex regestis.artic.8.num. 3.& seq.de fructib. 473
Vti possidetis interdicti usus quàm frequens in Francia. artic.1.glo.1.nu.1.de mater.possessor. 248
Vti possidetis interdictum cur sic appelletur.numer.3. ibidem. 249
Vti possidetis an competat tantùm pro immobilibus. artic.9.glo.una.nu.3.eodem. 275
Vti possidetis interdictum utile pro rebus incorporalibus,directum pro rebus soli datur.nu.1.in præfa. de cauſ.benefic.possessor. 289
Vti possidetis pro decimis, uel alio iure ecclesiæ datur. nu.2.ibidem.
Vtraq; pars in expensis commissariorum contribuere debet.artic.4.glo.una.nu.5.de expens.dam.& interesse. 449
Vxor an interrogari possit in caussa mariti.articul.4. glo.una.nu.4.de respons.per credit. 363
Vxorem ducens excusatur à comparendo.nume.40.de excusa. 183
Vxoris bona pro mariti expensis aduersario adiudicatis an capi possint.artic.5.glo.una.nu.63.de expen.damnis & interesse. 456

FINIS.

TRACTATVS

DE CONSVETVDINE, VSV, ET STYLO:

IN IVDICIIS VALDE FREQVENS ET VTILIS.

RVBRICA,

Des coustumes, stylz, & vsages.

PRAEFATIO.

1 IN LEGE Duodecim Tabularum (dicebatur) *Ritus familiæ patriæq; seruanto.* Et sic præcipiebatur consuetudinem seruari. Et alibi Cicero de legibus ait, ex patrijs ritibus colunto optima. Vnde cùm consuetudo vim habeat legis, imò vincat legem. l. de quibus. cum ll. seq. ff. de legi. quia antiquior fuit lege, vt inferius dicetur. Ob id imprimis tractabimus de consuetudine. Verùm quia multi interpretes in consuetudines Franciæ diuersas multa conscripserunt, Ideo ego breui ea pręcipuè, quę ab ipsis omissa sunt, & quotidiana hîc inserere nitar. Inuocato prius diuino numine, sine quo nihil fieri potest, vt in *Consuetudines seruãdas lex duodecim tabularum statuit.*
2 procemio insti. habetur. † Et quia in omni ferè materia triplex potest emergere quęstio, de iure (videlicet) voluntatis, solennitatis, & personę, teste Bal. in l. bonorum. col. ij. C. de bonor. poss. secund. tabu. Ideo in his cõstitutionibus frequẽtius de his videbimus. Verùm vt propius ad hãc materiã accedamus, Primùm omnium à definitione incipiemus: quęrendo quid sit cõsuetudo. Secundò, quotuplex. Tertiò, ponam differentias inter consuetudinem & pręscriptionem. Quartò, necessaria ad cõsuetudinem. Quintò, an consuetudo tollat legem. Sextò, quam vim habeat consuetudo, quibus discussis ad tex. harum consti. Regiar. veniemus. Ibidem simul de vsu & stylo multa & pręclara tractaturi. *Triplex in omni materia quæstio emergere potest.*

3 Primum aggrediens dico. † Consuetudo est ius quoddam moribus institutũ, quod pro lege suscipitur, cùm deficit lex. c. consuetudo. j. distin. glo. in c. cæterùm. de testib. cogend. quam prosequitur definitionem Bar. in l. de quibus. ff. de legib. Panor. & alij in rub. *Quid sit consuetudo.*

de consuetu.Io.Fab.& Ange.in §.ex non scripto.de iure natur. in insti. Ego aliter non discutio,cùm definitio in tex.decreti scripta sit, & cum ea multi quoque pertranseant, quamuis bene multi eam reprobent,& nouissime Roch.Curt.in tracta.de consuet.q.j.videte si possit definiri, ꝙ consuetudo est vsus longo tempore obseruatus. probatur in d.l.de quibus.& §.sed ea.ibidem.Sufficiat nunc verbum hoc consuetudo intelligere,reliqua inferius dicentur ad hanc rem pertinentia,& vtilitati forensi magis arridentia.

Quotuplex sit consuetudo.

Secundò, duplex est consuetudo,vt iuris tradunt interpretes,vna, 4
facti obseruantia,vt in auibus consuetudo volandi, & reuolandi.§.pauonum.de rer.diui.in instit. & consuetudo patrisfamiliâs tam in loquendo.l.si seruus pluriũ.§.fi.ff. de lega.j.quàm in vtendo. l.ij.in fi.ff.de optione legat.& de alim.& ciba.leg.l. alimenta.l.vel vniuersorum.de pignor.actio. & ego dicerem tunc accipi pro vsu. vt in l. naturalem.§.pauonum.ff.de acquiren.rer.domi.Altera est cõsuetudo, quę ex vsu longęuo inducta est,& vocatur ius non scriptum .§. ex non scripto.de iure natu.& hoc modo ius est.c. consuetudo.j. distin. docet Old.consi.ccliiij.quia tota.col.j.& consi.clxxij.quia oẽs.col.ij.ibidem.

Quo tempore cœpit consuetudo & lex.

† Et sic capitur hîc pro illo iure consuetudinario,quod exordiũ habuit 5
ex quo homines cõuenientes in vnum cœperunt simul habitare:quod ab eo tempore factum esse creditur, ex quo Cain ciuitatem ędificasse legitur.Ius verò cõstitutionis à Mose incœpit. Et sic consuetudo antiquiorem ortum habuit.c.fi.§.ius verò.vj.distin. Tamen melius est initiũ cõstitutionis,quàm cõsuetudinis,licet prius fuerit cõsuetudo,quàm lex Regia, † ob id lex Regia cõsuetudinis est filia & alumna,& non est 6
mirum,quia consuetudo iurisdictionẽ dare potest,& merũ ac mixtum imperium.l.viros.C.de diuer.offic.lib.xij.tex.in c.cùm contingat.in fi. de foro compe.vt inferius dicam.q.vj.Et hoc est vtile ad cõsuetudines huius patrię,in qua maximè vigent,& sunt à Rege cõfirmatæ.† Et sic 7
hodie leges Regię consuetudinarię post confirmationẽ vocari poterũt: licet anteà simpliciter cõsuetudines, quia omnia nostra facimus,quibus auctoritatem impartimur.l.j.§.omnia.C.de veteri iur. enuclean.c. si apostolicę.de pręb.in vj.Et quamuis ita scriptæ sint, tamen non desinunt esse cõsuetudines,vt in proœ.feud. iuris testantur interpretes. Et antequã à principe sint approbatę,priuatę dici possunt consuetudines, posteà notorię,& ab omnibus tanquã leges obseruandæ,vt inferius dicetur.vnde Bal.in rub.de consue.col.j.sic ait, consuetudo habet diuersas ętates,sicut omne quod regitur tẽpore.Nam dum incipit,est infans dum adolescit,est adolescẽs,& est sui vigoris quãdo est vir soliditate vigoris,sed cõsuetudo fatua nunquã efficitur vigorosa . Et de multiplici consuetudine scribit Roch.Cur.in tract.de consuetu.super rub.q.iij.

Lex Regia est filia consuetudinis.

Consuetudines à Rege approbatæ Regis dicuntur constitutiones.

Consuetudo naturalis vel corruptela quando dicatur.

Consuetudo tamen bona dicitur naturalis,quia prouenit ex instin- 8
ctu rationalis naturę,quę inest homini tanquã propria passio,&perfectio.Bal.in c.vno.§.j.in quibus causis feudũ amit.quæ si mala fuerit,vocatur corruptela,quia corrumpit & contaminat vtentes.c.cùm venerabilis.

bilis.& c.fi.de consue.c.inter.de exces.prela.c.mala cõsuetudo.viij.di.
& Cice.lib.j.de legi.ait tantã esse corruptelã malę consuetudinis: vt ab
ea tanquã igniculi extinguãtur à natura dati:exoriãturq;,& cõfirmen
9 tur vitia contraria. † Sed cõsuetudo in dubio pręsumi debet bona, & laudabilis,ex quo ciuibus placet,quia quod eis placet generat concordiã,quę ciuitatibus vtilissima est:teste Fel.in c.si quãdo.col.viij. versi. vbiverò.de rescri.quia in dubio nõ debet pręsumi irrationabilis,& sic delictum.l.merito.ff.pro soc.quod est verum si sit pręter ius,secus si cõtra ius.Panor.& alij in d.c.fi. *Bona præsumitur cõsuetudo.*

10 Quomodo cognoscatur rationabilis,vel ecõtrario?Resp.rationabilis cõsuetudo ex seq.cognoscitur.Primò,ex persona eius qui vult consuetudinẽ inducere,vt si simplex sacerdos manus impositionẽ,quæ in sacramẽto cõfirmationis ab episcopo pręstari solet,& alia quæ ad episcopũ pertinẽt per cõsuetudinẽ acquirere velit.c.quãto.de cõsue. Vel vt ordines cõferre possit.cõtra c.j.& per totũ.de tẽpo.ordin.facit c.sacratas.xxiij.di.vbi nõ valet cõsuetudo vt moniales tangãt vasa sacra. *Rationabilis quomodo noscatur cõsuetudo.*

11 Secũdò,dicitur cõsuetudo irrationabilis ex persona cõtra quã inducitur,vt si cõtra Deum inducatur,non valet.c.si consuetudinem. & c. seq.viij.dist.Ideo contra ius diuinum cõsuetudo non valet.c.fi.de consue.& ibi plenè Curtius.Item contra honestatem,vel bonos mores.regu.non est obligatorium.de regu.iur.in vj.Clau.Seycel.in l. iustitia.§. j.ff.de iusti.& iur.& malè adinuenta,malęq; cõsuetudines neq; ex longo tempore,neq; ex longa consuetudine confirmantur.§.nulli. in authen.vt nulli iudic.collatio.ix.

12 Tertiò,ex re super qua consuetudo fundatur,vt si quis velit per consuetudinem acquirere,ne sit subditus Papę, vel procurationem episcopo debitã tollere.c.cùm non liceat.& c.accedentes.de pręscrip.c.cùm instantia.& c.venerabili.de censib.vel si quis velit acquirere ea,quę cõpetunt principi in signum supremę authoritatis.l.comperit.C.de pręscriptio.xxx.annor.

13 Quartò,ex modicitate temporis quo obtinuit cõsuetudo. vt in §.ex non scripto.de iur.nat.in insti.& inferius dicetur per l.de quibus.ff.de legib.Et sic cõsuetudo rationabilis est quando tendit in animę vtilitatem,vel in bonum publicũ,& si contra hæc,irrationabilis. Gemi. in c. j.de cõsu.in vj.& aliâs relinquitur arbitrio iudicis.Vlterius quãdo consuetudo dicatur rationabilis,vel irrationabilis,docet glo.& doct.in c. j.in verb.rationabilia.de cõsti.lib.vj.& in c.cùm apostolus. de censib. Barb.in c.ex parte.ij.col.iij.de offi.deleg.&Pantha.Calder.in repe.l.ij. col.lxix.de rescind.ven.Sed licet arbitrariũ sit,tamen iudex debet cõsiderare in approbando,vel reprobãdo consuetudinem tanquã irrationabilem ad ea,quę suprà scripsimus,si rectè iudicare velit, debet etiã prospicere,si religioni conueniat, si disciplinę cõgruat, si saluti proficiat,& eam tunc audacter poterit approbare.c.cõsuetudo.j.dist. *Rationabilis cõsuetudo tẽdit in animæ vtilitatẽ,vel in bonum publicum.*

14 Tertiò Videamus differẽtias inter cõsuetudinẽ & pręscriptionẽ, in quibus non modicus aderit fructus.Prima est,quòd in con *Differentiæ inter consuetudinem & præscriptionem.*

ſuetudine requiritur conſenſus tacitus populi,vel maioris partis.l.de quibus.in fi.ff.de legi.Vnde requiritur in illius probatione, ꝙ ſciente populo,& non contradicente quis vſus fuerit: vt in l.j. & ij.C. quæ ſit longa conſuc.&per doct.in c.fi.de conſue.& inferius dicetur in proba tione conſuetudinis.Pręſcriptio autem conſenſum aduerſarij non requirit,ſed contra ignorantem currit.l.ſicut.in fin.C.de pręſcript.xxx. vel xl.annorum.l.fi.circa fi.de pręſcript.long.tempo.glo.in cap.fin.de conſuetu.Bal.in l.fi.xv.oppoſi.nu.xxxvj.C.de edict. diui Adri.tollen. niſi ageretur de pręſcriptione iurium.l.ij.C.de ſerui.& aqua.c.cùm ec cleſia.de cau.poſſ.licet contrarium teneat Ioan. Franci.Balb. in tract. pręſcrip.in j.parte.q.vltima.

Iure gentiũ competentia non præſcribuntur.

Secunda eſt,ꝙ illa,quę de iuregentiũ competunt, nõ pręſcribũtur. 15
l.fi.ff.de vſucap.Ideo non pręſcribitur facultas ducẽdi aquã ex flumine publico nauigabili.Bar.& alij in l.quominus.q.xv.ff.de flumi. Sed illa cõſuetudine acquiri poſſunt.Io.Fab.Ang.& alij in §.flumina.inſt. de rerũ diui.Vnde ſi quis fuerit piſcatus in certa parte fluminis publici:& alios prohibuerit ſciẽte populo & nõ cõtradicẽte,dicitur eſſe ſibi ius quęſitũ ex tacito populi cõſenſu:adeò vt ipſe ſolus poſsit deinceps piſcari,& alios prohibere.l.ſi quiſquã.ff.de diuer.& tẽpo.pręſcript.plenè proſequitur Io.Fran.Balb.tres tradẽs limitationes,in tract. pręſcri. in iiij.parte quintę partis princip.c.vj.col.lxiij. cui tamen legi vltimę dedi nouum intellectum:vt in intellectis meis videre erit.

Populus opponere ſe poteſt contra inducentem conſuetudinem.

Item in caſu conſuetudinis poterit populus vnius ciuitatis ſe oppo- 16
nere,& proſequi contra illum, qui vult conſuetudinem inducere.l.ſi quiſquam.ff.de diuer.& tempo. pręſcript. quia totius populi intereſt, cùm ius illum tangat,vt in actione populari.l.j.& per totum.ff.de popul.acti.Diuerſum eſt in præſcriptione:quia is cuius intereſt,proſequi tantùm poterit.l.de vno.ff.de re iudica.

Lex tollens præſcriptionem non tollit conſuetudinem.

Tertia differentia eſt,quia vbi lex tollit pręſcriptionẽ,non videtur 17
tollere conſuetudinem,quia conſuetudo facti eſt,& eam conditor legis ignorare videtur.c.j.de conſt.in vj.c.Imperialem.de prohibi.feud. aliena.per Fede.vbi cõſuetudo poteſt permittere alienationem feudorum,non autem pręſcriptio.facit gloſſ.in c.cùm non deceat.de elect.

Feudorum alienationes ex conſuetudine permittuntur.

in vj.& in clemen.dudum.in fi.de ſepult. † Vnde in hoc regno Fran 18
cię conſuetudo alienandi feuda introducta eſt, vt ea alienentur ſicut bona alia patrimonialia:& ſic feuda inſtar patrimoniorum habentur dę conſuetudine:ꝙ pręſcriptio facere non poſſet,vt ibi,& ſcripſi in arbore feudo.hoc proſequitur Ioan.Raynaud.in comprehenſo. feudali in §.habito.col.xxiiij.de prohibita feud.aliena.per Feder.quem ſequitur Iacobi.in tract.de feud.in verbo,& cum pacto de non alienando. col.v.quod facit ad articu.ij.de prec.vbi ſcripſi.

Præſcriptio aufert: Conſuetudo inducit.

Quarta in pręſcriptione, ius quod ab vno aufertur, alteri applica- 19
tur. Sed ex conſuetudine non aufertur alicui illud,quod applicatũ eſt alteri,ſed de nouo inducitur.Bald.in rub.ff.de rerum.diui.col.ij.verſi. hîc ergo quęritur.nu.ij. Aret.in §.flumina.in inſti.illo tit. vnde ſi quis prohibue-

prohibuerit longo tempore piscari in mari, vt Veneti, vel in flumine publico, ius quod ipsi acquisierūt, non aufertur ab aliquo, licet illis per consuetudinem acquisitum fuerit.glo.in l.si quisquam.ff. de diuer. & tēpora.pręscrip.facit glo.in l.sanè si maris.ff.de iniur.sed facultas quędam aufertur à singulis, vt non posſint deinceps alij piscari extra ipsos qui ius quęsierunt ex consuetudine.

20 Quinta, ꝙ pręscriptio tendit ad tollendum quod est in esse productum, vtpote dominiū, vel actionem, pignus, & similia. Cōsuetudo verò tendit ad inducendum de nouo.c.contra morem. 100. dist. vbi per consuetudinē vtendi pallio extra missarum solēnia, acquiritur ius illud de nouo.& glo.in c.nullus.iij.in.j.q.j. dicit quòd pręscriptio ius auocat creatum, nouum autē non creat:de consuetudine contra.vt per glo.vlti.& doct.ibi & in c.si diligenti.de præscrip.Ias.post alios in l.de quibus.col.x.nu.44.ff.de legi.

21 Sexta, ex pręscriptione ius priuato quęritur, siue ex publico ius illud trahatur, siue ex priuato:per consuetudinē verò non acquiritur ius soli priuato, sed in publico vnicuiq;, etiā si ius trahatur ex priuato.l.venditor.§.si constat.ff.cōmu.prędi.vbi potest induci cōsuetudine, vt possit quilibet lapides ex alterius fundo cędere dato pretio. Et hoc non solùm vni cōpetit, sed cuilibet. † Item consuetudo testandi corā duobus notarijs in hac patria tam vni quàm alteri cōpetit:quia cōsuetudo est lex non scripta, & sic cōmunis.c.erit autem lex.iiij.dist.glo.in c.frustra.& in c.quę contra.viij.distin.& in c.fi.de consuetu.& consuetudo comedendi carnes diebus sabbatinis à festo natiuitatis domini vsque ad purificationē beatę Marię cuilibet de populo Parisiē.cōpetit, iuxta consuetudinē inibi introductam.sed per pręscriptionē priuatus acquirit, per consuetudinem Respubli.Paulus in l.de quibus.ff.de legib. De ripa in consilio iiij. plura.rubrica . de rescrip. columna penulti. post Alexand.in disputatione incipiente, Sigismundus.columna xij. versi. item confirmatur.Maleret.in tract.de electio. folio xiiij. colum.iij. & seq.Fel.in c.quæ in ecclesiarum.de constitutio.colum. xvj.& sequen. Iacob.in tract.de feud.in verb. & cùm Argentifodius . Gemi.consil. cxxiij.In nomine.colum.j.

Ius priuato ex præscriptione quæritur, Toti verò populo ex consuetudine.

Consuetudo testandi coram duobus notarijs valet.

23 Et quando acquiritur collegio, censetur priuato acquiri , & dicitur pręscriptio:quia collegium vicem vnius tenet.capitu.cùm dilectus.de consuetu.Nam est quoddam corpus fictum , & repręsentatum.l.proponebatur.ff.de iudic.l.mortuo.de fideiussoribus. & Ioan.Andreas, & Panormi.in dict.cap.fin.in glos.vlti. quod declarat ibi Curtius quando aliquid acquireretur collegio vt collegio. Secus si personę collegij aliquid obseruarent populo approbante, tunc diceretur consuetudo. cap.cùm omnes.de constitutionib.vbi collegij erat consuetudo de recipiendo fructus in absentia.in versicu.alia est etiam differentia, plus dicens, quòd etiam ex actibus meticulosis & violentis inducatur consuetudo:allegat Bartol.in d.l.ij. quæstio.xviij.nume.24.& sequen.quæ sit longa consuetu.

Collegiū vicem vnius obtinet.

Bona fides in consuetudine nõ attẽditur, in præscriptiõe sic.

Septima differentia est, in consuetudine inducenda non requiritur 24
bona fides, imò populus cum mala fide potest inducere consuetudinẽ, & sine titulo: & postea alij vtentes ea consuetudine excusantur, vt in exemplo superius allegato, si omnes comedãt diebus sabbatinis carnes Paris. à festo natiuitatis vsq; ad purificationem: nam post consuetudinem non debet quis dubitare. c. illa. xij. distinct. vt docet Ange. & alij, quem refert Ias. in d. l. de quibus. colum. xj. nu. 49. Panor. & alij in c. ij. de obserua. ieiunior. Sed pręscriptio cum mala fide induci non potest. cap. vigilanti. & cap. fi. de pręscrip. regul. possessor. de regu. iuris. in vj. Alexand. consi. vj. Viso themate. col. j. volumi. j. & in disputa. incipiente. Sigismundus. col. xiiij. † Vnde etiam ex sententia nulla, quę in po- 25
puli notitiã deuenit, inducitur consuetudo: quia ex ea satis colligitur tacitus populi consensus. Bartol. in l. de quibus. in ij. q. principal. nu. 18. quem sequitur Rochus Curtius in d. c. fi. col. lxix. vnde dicit Bal. in rubri. de consuetu. col. j. quòd consuetudo est pręscriptio cuiusdam ciuitatis, vel moralis obseruantię, quę pro lege habetur, sed mera pręscriptio est alieni vel quasi alieni vsurpatio.

Ex sentẽtia nulla quandoque inducitur consuetudo.

Titulus in cõsuetudine non requiritur: in præscriptione contrà.

Octaua, in pręscriptione requiritur titulus, & bona fides. cap. si dili- 26
genti. in fin. de pręscript. c. j. eodem titu. in vj. hoc ita iure cautum est, quando contra ius d. capit. j. Diuersum est in consuetudine, in qua sola voluntas populi, seu consensus tacitus sufficit, cùm sit quædam lex, nec est necessaria etiam tituli allegatio. glos. in c. j. & iij. de consuet. in vj. glo. in c. fi. illo titu. in decreta. & in c. super. §. pręterea. in verbo non extat memoria. de verborum significa. Anchar. in cap. cùm olim. not. ix. de pręscriptio. Panor. in dict. cap. fina. de consuetudi. Bald. in repet. l. j. colum. viij. C. de emancipat. libero. Alexand. dict. consi. vj. colum. ij. in j. volu. & consi. cxxiiij. super primo. col. ij. volu. iiij. & consi. xvj. In causa. col. iiij. nu. xij. volu. v. Cald. in consi. vlti. rub. de consue. & Ioan. Franci. Balb. in tract. pręscrip. in j. parte. q. x.

Aequitas in cõsuetudine, in præscriptione rigor.

Nona differentia est. Quia pręscriptio est rerum, consuetudo mo- 27
rum. Bald. & Paul. in l. cùm de consuetudine. ff. de legib. quã legit cum d. l. de quibus, quod passim non procedit, quia consuetudo & rerum & morum est, vt patet: licet primã sententiam referat & sequatur Io. Franci. d. q. x. & vlti. primæ partis, vbi etiam dicit in cõsuetudine considerari ęquitatem, in pręscriptione autẽ vertitur rigor, & odium, allegat Bald. in d. l. de quibus. & consuetudo nemini facit iniuriã, quia est lex voluntaria, præscriptio sic. glo. in l. nam hoc natura. ff. de condict. indeb. Barb. in c. j. qui feud. dare possunt. in addit. ad Bald.

Restringenda præscriptio, cõsuetudo vero amplianda.

Decima differentia, pręscriptio tanquàm odiosa est restringenda, 28
nec extenditur etiam ad similia. l. cùm quidam. ff. de liber. & posthu. c. odia. de reg. iuris. in vj. Bart. & Ias. in l. fi. ff. de eo per quem factum erit. & regula est, quantum possessum, tantum pręscriptum. l. quod meo. in fi. vbi docto. ff. de acquirend. possess. l. j. §. si quis hoc interdicto. de itinere actuque priuato. Vbi Barto. & in l. si publicanus. in fin. de public. Panormi. & Felin. in capit. auditis. de pręscrip. Ioan. Francisc. in tract. pręscript.

præscrip.in ij.parte.co.iiij.versi.facio igitur regulam.Consuetudo verò,cùm sit fauorabilis,amplianda est:saltem amplior interpretatio in ea fieri debet,quàm in pręscriptiõe:quia illa dispositionem habet vniuersalem:pręscriptio verò non.ca.cùm olim.de consuetud.Innocent. & Anton.in cap.fin.de offic.archidiacon.Cardin.in clemen.j.de supplenda negligẽ.prelatorum.vnde consuetudo extenditur ad alias res, & personas eiusdem prouincię,cùm vnicuique acquiratur per eam.c.
29 sopitę.& ibi Ancha.notab.iiij.de censib.† Vnde si Parisiẽ.nubat Tholosæ,vxore pręmortua lucrabitur bona vxoris,ac si Tholosę natus fuisset:quia illa cõsuetudo extẽditur ad illos,qui ibidẽ nubunt,nisi onerosa sit & exorbitãs.Paul.in d.l.de quibus.col.iij.per l.quod non ratione. ff.de legib.Romanus consi.ccccxvj.In casu.num.4.per l.si verò.§.de viro.ff.soluto matrim.De Ripa in c.cũ ecclesia.num.125.de causa possess.dicit extẽdi ad similia.allegat d.l.quod non ratione.ff.de legibus. Idem firmat Ioan.Maria.vulgò Riminata in l.more.col.x.versi.in eadem.ibi,item consuetudo.ff.de iurisdict.omniũ iudic.vbi dicit fuisse magnã contentionem de consuetudine,quę erat Mantuę in contractibus,an extenderetur ad vltimas voluntates.& Cardinal.in clemen. vna.col.vij.nume.11.de supplenda negligen.prelatorũ.dicit consuetudinem extendi de loco ad locum,sed non de iure ad ius.Et Ludo.Roman.cõsi.ccxliij.ad prędictorum.Sed regula inferius subijcitur,quòd consuetudo non extenditur:ibi fusius dicam. *Parisien.nubens Tholosæ fruitur cõsuetudine Tholosana.*

30 Vndecima est,quia pręscriptio locũ habet tam in rebus mobilibus, quàm in immobilibus, corporalibus, quàm in incorporalibus.§.j.de vsucapio.in institut.& per totum. capitul.auditis. & sequent.de præscript.Consuetudo verò in incorporalibus,vt in seruitutibus, iurisdictionibus,& similibus:vt docet Hostien.in summa de consuetud.§.fin. versicu. extra summam.vbi etiam aliam tradit differẽtiam:quòd vbi consuetudo pretenditur, admittitur probatio in cõtrarium.argumẽto.l.litibus.C.de agricol.& censi.libro vndecimo.Sed contra præscri-
31 ptionem non admititur,† quod dictum intelligerem verum,nisi consuetudo iam esset inducta,& confirmata:tunc partes nõ reciperentur ad probandum contrarium,anteà verò sic, vt dicetur inferius artic.ij. etiam contra pręscriptionem possum probare interruptionem.l.naturaliter.ff.de vsucapionib.& alia quę dicuntur in l.cùm notissimi.C.de pręscriptio.xxx.annorum. *Consuetudo in incorporalibus, prescriptio etiam in corporalibus.* *Quãdo contra cõsuetudinem probatur.*

32 Duodecima differentia est,quia consuetudo est ius disponens, & ex cõsensu totius populi,vel maioris partis vniuersitatis,Pręscriptio verò est ius cõstitutũ.§.ex nõ scripto.de iure natu.in instit.& in d.l.de quib. Pręscriptio verò est ius dispositũ,quo quęrũtur iura formalia,directa, & similia ex cõsensu singulorũ inductũ:vt patet in dicta l.de quibus. *Consuetudo est ius disponens,at præscriptio ius dispositum.*
33 & in l.alienationis.de verborum signific.† Et hac ratione consuetudo pręiudicat alijs,quia in ea consentiunt singuli tanquã vniuersi.d.l.de quibus.Egi.Bellamera.cõsi.x.factũ est tale.co.xv.in iiij.dubio.Pręscriptio verò inter quosdã non pręiudicat alijs.l.si quis emptiõis.in prin.

C.de præscrip.xxx.anno.l.naturaliter.ff.de vsucapio.quia in ea cōsentiunt homines tāquam singuli,non tanquam vniuersi.Dinus in regu. iur.quod omnes. de regu.iur.in vj.Bar.in l.ij.nu.11.C.quæ sit lōg.cōsu. Sequitur Curtius in tracta.de consuetud. c.fin.col.lxviij.& sequent. versic.alia est differentia.

Potest etiam cōsuetudo præscriptio dici, diuerso tamen respectu : vt 34 c.iij.de consuetud.lib.vj.Panor.& alij in d.c.fi.illo titu.

Princeps cōtra præscriptionem releuat.

Item vidi prīcipem sępius releuare cōtra pręscriptionem:sed nō regulariter cōtra cōsuetudinem,nec debet nisi ex maxima causa,&faciēdo mētionem illius.c.j.de cōsuetud.in vj.Nempè Bal.ait in ca.j.de natura feudi.ꝙ princeps tenetur cōsuetudines obseruare,& ius cōsuetudinariū ligat ipsum.c.j.de prob.Mar.Carr.in tract.de princip.nu.ccv.Imò cōsuetudo quę disponit in ipsum prīcipem maior est prīcipe.teste Bal. in c.j.de success.feud. vt refert Ias.in cōsi.j. in pr.vol.j. quod est verum si rationem cōtineat naturalē:ut dicit Bal.in §.fi.qui feud.dar.possunt. quia fortius est ius naturale,quàm principatus secūdum eum.Ideo nō poterit diuestire vassallū sine causa,vel officialē suum officio priuare. 35

Necessaria ad consuetudinem.

Quartò quot sint necessaria ad inducendam cōsuetudinem videamus?Respon. multa , Primò quòd moribus vtentium(id est) tacito consensu sit introducta,vel maioris partis populi.l.de quibus.cum ll.sequen.ff.de legib.l. quod maior.ad municip . † Et sic in inducenda consuetudine requiritur consensus populi , non principis: licet contrarium teneat gloss.in c.frustra.viij.dist.quę communiter reprobatur à iurium interpretibus,tam ibidem quàm in c.fi.de cōsuetud.vbi Curt.aliquas addu cit limitationes,quæ omnes solent reprobari,ob id eas non refero. 36 37

Consuetudo cōtinuata sit per decē annos.

Secundò requiritur ꝙ vsus sit continuatus longo tempore,vt decem annorum.§.ex non scripto.insti.de iure natur.Nam ea quæ longa consuetudine comprobata sunt , ac per annos plurimos obseruata , velut tacita ciuiū conuentione non minus quàm ea quæ scripta sunt iura seruantur . l , sed ea .ff. de legib.requiritur etiam ꝙ non sit interrupta ante decem annos,aliâs nō diceretur cōsuetudo,vt ibi dicitur per plurimos annos obseruata.In rebus autem ecclesiasticis requirūtur quadraginta anni.c.cùm de beneficio . de præbend. in vj.c.de quarta.de præscrip.gloss.in c.mos est.j.dist.Io.Fab.& Ang.in d.§.ex non scripto. 38

Præscripta consuetudo quid sit.

† Et quod Iuriscōsulti vocāt diuturnam cōsuetudinē.l.diuturna.ff.de legib.vel inueteratam.l.de quibus.ibidem,vel longam,in l.j.C.quę sit lōga consuetud.professores canonum vocāt pręscriptam,quasi longo tempore inductam&obseruatam.Nam ille mos&vsus debet esse cōtinuatus tēpore requisito ad pręscriptionē,videlicet per decem annos, & sic posteà dicetur cōsuetudo,nō anteà:vnde ius ciuile&canonicum cōueniunt in hoc,quicquid dicāt doct.in contrarium in d.c.fi. 39

Consuetudinis nomine quid veniat

Ex quo infertur,ꝙ cōsuetudinis nomine venit consuetudo pręscripta quasi longo tpe inducta.c.Cumana.de elect.vbi Panor.&alij:quia anteꝗ̄ inducta sit,nō pōt dici cōsuetudo,&sic invanū sup hoc disputāt doct. 40

doc.vnde dicit Bal.in c.j.de feu.co.quòd cõsuetudo antequàm sit prę scripta idest inducta, non dicitur consuetudo,sed voluntas inducẽdi cõsuetudinẽ,quæ antequã sit inducta,requirit factum idest vsum, & ipsum consuescere:quę debent esse antequàm consuetudo inducatur, quod consuetum dici potest ex duplici actu.l.velvniuersorum.ff.de pigno.actio.c.querelam.de elect.sed non dicitur consuetudo,nisi lõgo tempore inducta sit.c.cũ ecclesia.de causa possess.Nam contrahere facti est,contractus iuris.l.ex hoc iure.ff.de iusti.& iu.iũcta l.consilio.ff. de curat.fur.sic dicimus in verbo consuescere vel consueuit,& in ver. consuetudo,quia verbum consueuit est facti,consuetudo iuris. Et sic tolluntur obiectiones doctorum,vt inferius abundantius dicetur.

41 Tertiò,frequentia actuũ requiritur.l.an in totũ.ibi, præses probatis his,quę in oppido frequẽter in eodẽ genere cõtrouersiarũ seruata sunt. C.de ædifi.priua.Et aliquãdo duo actus sufficiunt,si sint notorij, aliâs secus.gl.in d.§.ex non scripto.l.pen.ff.de ritu nup.gl.in c.mos est.j.distinct. Tamẽ nõ requiritur ꝙ sint iudiciarij:licet gl.teneat cõtrarinm in dicto §.ex non scripto.& Ias.ibi in addit.ad Porcum.Et quot actus sint sufficientes ad inducendam cõsuetudinem,dicit stari arbitrio iudicis. arg.l.j.ff.de iure deliber.vbi dicũt tot requiri actus,ex quibus consensus populi tacitus colligatur.Panor.& alij in d.c.fi. *Frequentia actuũ in cõsuetudine.*

42 Quartò requiritur,quòd cum ratione sit introducta,non per errorem,aliâs esset corruptela.c.fi.de cõsuetud.l.quòd non ratione introductum est primùm,deinde cõsuetudine obtentũ est,in alijs similibus non obtinet.ff.de legib.licet quidam legant sine negatiua,tamen ista videtur vera lectio,vt ea quę per errorem introducta sunt,non extendantur ad similia:quia consuetudo sine veritate vetustas erroris est.c. consuetudo.viij.distinct. *Errore introducta cõsuetudo an valeat.*

43 Quintò quòd sit ius nõ scriptum,nisi esset scriptum ad probationem,vt cõsuetudines feudorum,quæ non propter hoc desinunt habere nomen consuetudinis.doct.in procemio feudorum. & tãtę auctoritatis hoc ius habetur,& intantum probatum est,vt non fuerit necesse scripto id comprehẽdere.l.imò.ff.de legib.gloss.& docto.in dicta l.de quibus.Ideo apparet quòd cõsuetudo est partim redacta in scriptis, partim moribus tãtùm vtentium est reseruata, quę in scriptis redacta est, constitutio siue ius vocatur:quæ verò in scriptis redacta non est, generali nomine consuetudo appellatur.sunt verba text.in capit.cõsuetudo.prima distinct. *Scripta consuetudo si sit, an ideo nomen amittat.*

44 Sextò,quòd sit rationabilis & honesta.c.fi.de consuetu.& tunc dicitur rationabilis,quando religioni conuenire,disciplinæ congruere, & saluti proficere videtur.d.c.cõsuetudo.j.dist.Item nemo consuetudinem rationi & veritati prępona,quia cõsuetudinem ratio & veritas semper excludit.c.veritati.viij.dist.& ideo mala cõsuetudo nõ minus quàm perniciosa corruptela est abijciẽda,& vitãda.c.mala.ibidem.& sufficit ꝙ sit rationabilis in quàmplurimis, licet non in singulis: quia in legibus & consuetudinibus inspicimus genera singulorum, non *Rationabilis sit consuetudo.*

ſingula generum.l.nam ad ea.& l.ex his.ff.de legib.Bal.in rubr.de cõ ſuetud.in decretal.colum.ij.

Ius naturale nõ tollitur cõſuetudine

Septimò requiritur,quòd non ſit contra ius naturale,aliâs non valeret,cùm ſit immutabile.§.ſed & naturalia. inſtit.de iure natu.quando in ratiõe naturali eſt fundatum.c.fin.§.his ita.vj.diſt.c.omnis ætas.xij. q.j.Bar.in l.j.§.remouet.ff. de poſtu.&ius naturale fundatũ in pręſumptione naturæ eſt mutabile,vt fera fiat mãſueta,ſecus ſi ex neceſsitate naturę,vt non alere filios.Ange.in dicto §.ſed & naturalia.ac etiam in aliquibus caſibus mutatur,vt in libertate,& in ſeruitute, non in totũ. gloſ.& doct.in c.à nobis.de decim.& d.§.ſed & naturalia.Vnde hisverbis dicit text.in c.quo iure.in fin.viij.diſtinct.dignitate verò ius naturale ſimiliter pręualet conſuetudini,& conſtitutioni,quęcunq; enim vel moribus recepta ſunt,vel ſcripturis cõpręhenſa,ſi naturali iuri fuerint aduerſa,vana & irrita habenda ſunt. 45

Filij vt non alantur à parentibus non valet conſuetudo.

Vnde non valet conſuetudo,vt filij non alantut à parentibus.Pano. in d.c.fi.& ibi Curt.co.lv.in iij.cõcluſio.niſi cõſuetudo ex cauſa diſtingueret,aut limitaret,vt pote ſi diſponat vt filij ingrati nõ alãtur.tex.in l.ſi quis à liberis.§.idẽ iudex.ff.de liber.agnoſcen.Pan.& alij in d.c.fin. §.cauſas.in authen.vt cùm de appella.cognoſ.collatio.viij. 46

Lactare filios ſuos matres ipſæ debent.

Nec etiã valeret conſuetudo(quæ Pariſijs maximè viget)quòd matres non lactent filios,nec ipſæ excuſãtur,quia ex ſola carnis incontinentia videtur inuentam fuiſſe,nẽpe dum cõtinere nolunt, deſpiciũt lactare quos gignunt,teſte Auguſt.in c.ad eius verò.v.diſti.niſi mater eſſet illuſtris,quę eos ſine dedecore alere non poſſet.Bal.& alij in l.alimenta.C.de nego.geſt.Sed quod maius decus illuſtri mulieri eſſe poſſet,quàm lactare filium ſuum?ſicut Virgo ſanctiſsima lactauit Ieſum Chriſtum,licet excuſationem prętendere potuiſſet,quòd Virgo eſſet, ſed volenti nihil difficile. 47

Aucupãdi vel piſcandi ius tolli non poteſt.

Adhæc nonvalet conſuetudo,vel prohibitio aucupandi,piſcãdi,vel venandi,quia id de iure naturali competit,quo omnium vna eſt libertas,acquiſitio eorum quæ de cœlo,terra,mariq; capiũtur.c.ius naturale.j.diſt.§.ferę.inſtitu.de rerũ diui.niſi cùm fraude fieret venatio,quia tunc prohiberi poteſt,vt ſi fiat inſtrumento,vel modo prohibito,ſicut eſt inſtrumentũ aucupij, quodvulgo *la tone*,ſiue *la tonelle*:quia omnia illius generis animalia ſic capi poſſent,& poſteà nõ inueniretur:vt docet patruus meus Rebuf.in l.vna.C.de vena.ferar.li.xj.§.retia.de pa.tę. & eius violator.Iacob.in trac.de feu.in verbo & cum venationibus,& cum piſcationibus.alia multa ſcribit Cur.in d.c.fi.de conſue. 48

Ius gentium cõſuetudine tolli non poteſt.

Item non valet conſuetudo contra ius gentium,quia eſt ratione naturali inductum.§.ius autem gentium.inſtitu.de iure natural.& potẽtius eſt ius gentium,quàm principatus,teſte Bald.in §.fina.qui feudũ dare poſſunt.quod olim erat verum,antequàm translatum eſſet Imperium in principem per legem Regiam.l.prima.ff.de conſtitu.princip. ſed hodie videmus contrarium de facto.Iaſ.in repetitio.l.quominus. not.iij.ff.de fluminib. 49

Et ſic

50 Et sic nec valeret consuetudo, quòd quis priuaretur dominio rei suę sine causa, quod est de iuregentiū. l. ex hoc iure. ff. de iusti. & iu. nec etiā rescriptum principis. gloss. in l. quoties. C. de precib. imper. offe. Ias. in l. Barbarius. ff. de off. præto. c. quę in ecclesiarum. de constit. nisi pretiū eidem pro re solueretur, & de cōsensu illius: vt patet de Nabot. 3. Reg. c. xxj. & in l. ij. C. quib. ex cau. ser. pro prēm. lib. accip. & l. venditor. §. si constat. ff. commu. pręd. Ant. de Burgos in rub. de emp. & vend. col. pe. *Dominio rei suæ an quis priuari possit sine causa.*

1 †Itē non valet consuetudo, quòd quis incidat ligna in nemoribus alienis, si non sufficiant ligna domino. Quia rationi naturali repugnaret, quòd extraneus domino pręferretur. d. l. venditor. in fi. ff. commu. prędio. capit. suggestum. de dec. Panor. in d. c. dilecti. in j. gl. de arb. Cur. in repet. c. fi. col. lvij. de consue. versi. quarta sit conclusio. & quia charitas bene ordinata à seipso incipit. l. alius. C. de seruit. & aqua. *Incidere ligna in alieno an quis de cōsuetudine possit.*

52 Fallit quando illa consuetudo cōcerneret fauorem publicum. l. item si verberatum. ff. de rei vend. glo. & doct. in l. fi. C. si contra ius, vel vtilit. pub. & in c. quę in ecclesiarum. de const. debet tamen etiam eo casu tradi rei æstimatio. d. l. serui. C. ex quibus caus. ser. pro pręmio libert. d. l. Barbarius. ff. de offic. pręto.

53 Vel nisi esset modicum pręiudicium. vt in l. quoties. C. de preci. imper. offer. dixi abundè in tract. de lite. dilator. Ideo his nunc contentus ero, postquàm dixero Floren. in prima parte summę, titul. xvj. §. iiij. de leg. consue. describere octo requisita. sed vel sub pręd ictis comprehenduntur, vel non sunt necessaria, ob id ea missa facio.

54 His adde quatuor secundum Bal. in rub. de consue. col. ij. quæ tantùm dicit posse inducere cōsuetudinem. Scilicet mores, tempus, ratio, & consensus populi. primum patet in §. ex non scripto. de iure natu. in institu. Secundum nempe tempus, in l. de quibus. l. diuturna. ff. de legib. Tertium scilicet ratio, patet in l. quod non ratione. ff. eod. Quartum est consensus populi, qui sicut expressus se habet in statuto, ita & tacitus in consuetudine. d. l. de quibus. ff. de legib. *Quatuor inducunt cōsuetudinem.*

55 Vltimò non valet lex, ordinatio, statutum, vel consuetudo contra libertatem ecclesiasticam. auth. cassa. C. de sacrosanct. eccl. c. nouerint. de sen. excom. extrauag. vna. in ti. de consue. in communib. doct. in ca. ecclesia sanctę Marię. de const. Ideo protestatur papa in §. & cùm omnium. de firma. concordat. stabil. se nolle approbare consuetudines, vel statuta Gallię pręiudicātia quomodolibet libertati ecclesiasticæ. Vnde ignoro quo iure laici quidam se posint tueri contra ecclesiam, & clericos pasim cognoscentes. vide Roch. in d. c. fi. col. lviij. & seq. *Consuetudo contra ecclesiasticam libertatem nō valet.*

56 Sed an cōsuetudo laicorum teneat clericos, vel ecclesias. Cōmunis conclusio doct. est nō ligare. per c. ecclesia sanctę. Marię. de cōst. Io. Fa. in l. ij. C. quę sit lon. cōsue. limitat quādo à clericis, & laicis inducta esset. & Cur. in d. c. fi. q. xj. tradit regulā cum decē ampliatio. & xij. limitationib⁹. Ibi videte. & quę scripsi in procemio ordinatio. in prima glo. in
57 primo Tomo. †Et an clerici cōsuetudinib⁹ laicorum vti posint, quod sic, obseruata cōsuetudinis forma. per c. si in adiutorium. x. distinct. c.

dilecti.de foro competen.Bal.in l.omni innouatione.C.de sacrosanct. eccle. Vnde si cõsuetudo adsit, quòd duo notarij cõficiant testamẽta, clericus poterit conficere testamentum corã duob⁹ notarijs,dũ tamen sint duo, & vnus cum duobus testibus non sufficeret, quia forma consuetudinis non esset seruata.Ias.in dicta l.de quibus.col.ij.ff.de legib.

Et an consuetudo liget exteros,quòd nõ, docet gloss.in c.quę contra.viij.distinctio.l.fi.ff. de iurisdict.om.iudi.c.fi.de cõsti.nisi ille exterus in loco consuetudinis contraheret,aut aliud ageret, seu degeret.c. illa.xij.distinct.Barto.& alij in dicta l.de quibus.dicas vt per eos, &per Curtium in dicto c.fina.quęstio.xij.vbi septem modis limitat. 58

Leges an consuetudine tollantur.

Quintò dicendum est, an cõsuetudo legem tollat? Et super hoc conclusiones faciendæ sunt sequentes.Prima est, quòd consuetudo generalis tollit legem generalem pręcedentem.l.de quibus.ff.de legib.&nullum est ius merè positiuum, quod consuetudine mutari non possit. Bal. in §.pręterea.j.col.j.de prohib.feud.aliena.per Feder.vnde cùm hęredes instituti sumus,adita hęreditate,omnia quidẽ iura in nos transeunt,possesio autẽ,nisi naturaliter apprehensa sit,ad nos non pertinet. l.cùm hęredes.ff.de acquiren. posses. de consuetudine tamen generali regni Frãciæ possessio bonorũ defuncti transit in hęredem,etiam non apprehensa,& testator moriendo transmittit possessionẽ in hęredem,&dicimus,mortuus saisit viuũ. Et hęc consuetudo generalis Regni vbiq; tollit legem, & idem in alijs generalibus Regni consuetudinibus, videlicet de retractu &alijs. 59

Intellectus ad l. ij. quæ sit longa consuetudo.

Rationẽ an consuetudo vincat.

Nec obest l.ij.C. quę sit longa consue.dicens, consuetudinis,vsusq; longęui non vilis auctoritas est, verùm non vsque adeo valitura momento, vt aut rationem vincat,aut legem scriptam.gloss.&doct.ibi interpretantur vincat pro tollat:quod non approbo.† Sed verus(vt arbitror) est sensus, vt cõsuetudo non vincat rationem,id est non superet, vel legem,quia non est ratione aut lege fortior,sed inducta habebit legis effectus,& valebit sicut lex, & omnes tenebit: vt inferius dicam in sequen.q.Vnde dicit tex.in capit.diuturni mores legem imitantur.xij. dist.† Sed quando est inducta contra legem, ipsa seruatur, & illam legem vincit.Sed dicet quis,quomodo potest cõsuetudo vincere legem? cùm lex sit rationabilis.l.cùm ratio. ff.de bonis damnato.& consuetudo non potest esse rationabilis contra rationem. Respon.multiplex est ratio,&pro diuersitate locorum,& temporum.capitul.non oportet.de consanguinit.Ideo potuit primò esse ratio in lege condenda, quę nunc cessat, & fortior est contraria. Ratio in consuetudine,ob id ista fortior ratio, quæ consuetudini inhęret, tollit aliam legem & rationem illi adhęrentem.Ioan.And.& alij in cap.fina.de consuetud. 60 61 62

Et sic consuetudo specialis loci tollit legẽ etiam generalem.ibi, nõ in alio loco. l. venditor.§.si constat. ff. commu.prę, licet Bart.in dicta l. de quibus.intelligat d.§.si constat.in l.speciali.Sed idem est in generali:quia tantę auctoritatis est consuetudo,sicut lex generalis,vel localis,seu specialis.Quod intellige quando cõsuetudo esset rationabilis. 63

Porc.in

Porc.in §.ex nō scripto.& ibi Ias.in addit.ad eum insti.de iure nat.Tamen non tolleret cōsuetudo legem diuinā.c.cōsuetudinē.xj.dist.glo.
64 in c.frustra.viij.distin.Bartol.& alij doct.in d.l.de quibus. † nec valeret contra concilia generalia,vtpote ꝙ quis in anno non semel cōfiteretur:vt in c.omnis.vbi scripsi.de pœniten.& remiss. vel quādo disponeret contra publicam vtilitatem. l. nec damnosa.C. de precibus Imperato.offerend.Pirrhus in regu.temporalis.ff.de regulis iuris.

Concilia generalia non tollūtur consuetudine.

65 Consuetudo etiā generalis de nouo inducta tollit aliā consuetudinem generalē,necnon specialis cōsuetudo tollit generalē in illo loco in quo specialis viget,& specialis specialē.Tamē non debēt nisi ex maxima causa induci nouę cōsuetudines. Er reprehēduntur canonici Parisiē.qui sine sui episcopi cōsensu nouas inducebāt cōsuetudines,cùm nouitates discordiā pariāt.c.cùm consuetudinis.de consue.quia in rebus nouis cōstituēdis euidens esse debet vtilitas,vt recedatur ab eo iu-
66 re,quod diu ęquū visum est.l.ij.ff. de mand.princi.† Imò per vnicum actum maioris partis populi interrūpitur consuetudo nondum cōpleta.per glo.in l.nemo.§.tēporalis.ff.de reg.iur.Fel.in c.cùm accessissent col.antepenul.de consti. Et quando prima consuetudo interrūpitur, redimus ad ius cōmune.glo.in l.cùm de consuetudine. ff.de legib. Si verò fuerit cōpleta,tunc per vnum actum cōsuetudo non tollitur, sed eo modo quo inducta fuit,& sic per contrariā consuetudinem. tex.in l.fi.C.de seruit.& aqua.facit c.j.de reg. iur. Ias. & alij in d.l.de quibus. ff.de legib.quod limitat Curt.in d.c.fi.col.50.& sequen.ibi vide.

Consuetudo tollit consuetudinem.

Interrumpitur consuetudo.

67 Secunda conclusio,quando consuetudo pręcedit legem , tūc lex sequens tollit cōsuetudinem.l.ij.§.diuus Adrianus.ff.de sepulchro viol. ibi, quid tamen si lex municipalis petmittat in ciuitate sepeliri post principalia rescripta,an ob hoc discessum sit,videamus,quia generalia sunt rescripta,& oportet imperialia statuta suam vim obtinere, & in omni locovalere.authen.nauigia.C.de fur.vide quę scripsi in tract. de precon.ar.ij.in ij.Tomo.

Lex tollit cōsuetudinem.

68 Obseruatio tamen legum,consummatio incorruptionis est. incorruptio autē facit esse proximū Deo,Verba sunt Salomo. Sapiē.vj.c. & dicitur Esaię.xxiiij.c. Quia transgresi sunt leges,mutauerunt ius,dissipauerunt fœdus sempiternū,propter hoc maledictio vorabit terram & peccabunt habitatores eius,ideoq; insanient cultores eius, & relinquentur homines pauci.Vide Barba.in c.cùm consuetudinis. de consuetu.Rauen.in rub.de offi.deleg.fol.216.bonum est igitur se continere in iure, & non inducere tot consuetudines,futilésue leges:vt scripsi in procemi.constit.Regiar.in j.Tomo.

Mala prouenientia ex legibus vel cōsuetudinibus non seruatis.

69 Nota quòd verba contrahentium debent intelligi secundum consuetudinem patrię. Bartol.in l.vt iurisiurandi.§.si liberi. col.ij.ff.de oper.liberto.Ias.consi.cxxxvij.in causa.col.j.volu.iiij.& verbis consuetudinum & statutorum est inhęrēdum.Ias.consi.cxlvij.per decretum. col.j.volu.iiij.quod ad multa potest adaptari.

Verba debēt intelligi secūdum consuetudinem patriæ.

Effectus & vis consuetudinis.

Sextò quæro, quam vim habeat cõsuetudo. hęc quęstio est 70 vtilis, ob id effectus principales referã: imprimis oẽs debent seruare cõsuetudines, sicut leges. l. diuturna. cõsuetudo pro iure seruari solet. & l. de quibus. ff. de legib. Magni enim faciũt prouinciales seruari sibi cõsuetudinẽ. l. obseruare. ff. de offici. procõ. & sicut pręses tenetur seruare leges, ita & cõsuetudines locorũ, tam in ciuilibus quã in criminalibus. per d. l. obseruare. Curtius in c. fi. iiij. not. de cõsue. & Bal. cõsi. cccxviij. quidã nobilis. in ij. vol. ibi dicẽs consuetudini sicut matri adhibendã reuerentiã. † vnde iudices 71 in hoc Regno adigũtur iuramẽto ad seruandũ tã ordinationes, quàm locorũ cõsuetudines, nõ tenẽtur tamẽ eas seruare, nisi rationabiles, & licitę fuerint. c. dilecti. de maio. c. j. de iureiurã. in vj. quod est verũ antequã à Rege probatę sint, sed post approbationẽ illas sequi debent, & secundũ eas iudicare, nec disputare eis licet an sint licitę. l. si imperialis. C. de legib. c. cùm dilectus. ibi, approbata. de fide instru. Parlamenta tamẽ solẽt etiã post approbationẽ de illis iudicare, vt sæpius vidi, & modificare: nec licet partib⁹ aliq̃d cõtra cõsuetudinẽ generalẽ ponere.

Iurant iudices consuetudines seruare.

Trãsgressor cõsuetudinis punitur.

Secũdò, trãsgressor cõsuetudinis sicut trãgressor legis punitur, & si- 72 cut pręuaricatores diuinarũ legũ, ita contẽptores ecclesiasticarũ consuetudinũ coërcendi sunt. c. in his. xj. dist. Bal. in l. j. per illũ tex. C. quæ sit long. cõsuet. quod semper intellige, quãdo sunt approbatę & notorię. c. ecclesiasticarũ. xj. dist. vt per Fel. & alios in c. nam cõcupiscẽtiam. de cõsti. facit l. saccularij. §. sunt quędam. ff. de extraor. crimi. & c. ij. de maiorita. vicem enim legis obtinet cõsuetudo. l. fi. C. de testamen.

Peccat contraueniens consuetudi.

Tertiò, peccat qui aduersatur cõsuetudini rationabili. argu. d. c. in 73 his. Fel. in c. j. col. ix. de spõsa. vnde si quis ieiunaret die dominico, esset transgessor cõsuetudinis, quę pro lege obseruanda est. & consuetudo diem dominicum, diem lætitię habet, nõ ieiunij. Archid. in c. vtinam. lxxvj. distin. c. si quis tanquam. xxx. distin.

Consuetudo etiam in conscientia seruanda est.

Ideo consuetudo etiã in foro cõscientię est seruanda, nisi tenderet 74 in periculum animarũ. c. deniq;. iiij. di. quia lex ciuilis est pars legis diuinę: vt dicit Bal. in pręlu. feudo. col. iij. alllegat not. in c. super specula. ne cler. vel monach. quod nihil facit: & ista ratio periclitatur, vt alibi dixi: nec inuenio ꝙ lex ciuilis sit pars legis diuinę, nec ecõtra, quia sunt omninò separata: vt docet Floren. in prima parte summę, rubr. de lege diuina. & seq. † Et sicut legis virtus est, imperare, vetare, permittere, 75 & punire: ita & consuetudinis. l. legis virtus. ff. de legib. imò magnę auctoritatis hoc ius habetur, quod intantum probatum est, vt non fuerit necesse scripto id comprehendere. l. imò. ibidem.

Legis & cõsuetudinis virtus.

Authenticũ facit instrumentum consuetudo: non tamen tabelliones generales.

Quartò, consuetudo facit instrumentũ authenticũ, quod aliâs non 76 esset, & vt credatur priuatę scripturę. c. cùm dilectus. de fide instru. Feder. consi. cxix. nulli dubium. in fi. & Dec. consi. dcxviij. In casu. col. j. † Non potest tamen consuetudo creare tabelliones generales. c. cùm 77 P. tabellio. vbi Inno. de fid. instru. refert Bal. in rub. de consue. nu. 13.

Quintò,

78 Quintò, potest etiam facere vt credatur instrumento notarij sine testium inscriptione.doct.in d.c.cùm dilectus. Rauen.in c.cùm vigesimum.de offic.delega.vbi etiam dicit consuetudinē posse detrahere fidei instrumenti,quod aliâs de iure est validum.

79 Sextò dat iurisdictionē etiam priuatæ personę.c.cùm contingat. in fi.de fo.compe.l.j.C.de eman.lib.l.viros.C.de diuer.off.lib.xij.& Cors. in fin.incipi.statutum xvj.etiam fœminis.l.cùm pretor.in versi. moribus.ff.de iud.c.dilecti.de arb.Roch.Curtius in c.fi.no.4.ver.octauò in- *Iurisdictio quæritur consuetudine etiā mulieri.*

80 fertur.de consue.vbi plenè explicat, & limitat. † Imò quādoq; potest notariū à pœna falsi excusare ,vt si fortè sit cōsuetudo ꝙ notarius scribat nomina etiā absentium,aliâs falsi punitur illos scribens.c. quanto. de his quæ fiunt à prela.Bald.in c.j.de feu.cognit. refert Iaco.in d.l. de quibus.col.penul.& aliâs quendam ex hoc liberaui. *A falso excusat consuetudo.*

81 Septimò,consuetudo disponit etiam circa ea , quę sunt principi reseruata.c.super.§.pręterea.de verbo.signi.Maleret.in tract.de elect.fol. 24.Albe.Brun.consi.xxiij.in mater. feud.Ioan.Franc.Balb.in tract.pręscrip.in v.parte principa.q.vij.col.xvij. *Reseruata principi etiā cōsuetudine disponuntur.*

82 Octauò,prębet mandatū agendi.l.nulli.iuncta glo.ff.quod cuiusq; vniuer.nomi.l.pe.de iure fis.lib.x.vnde is poterit agere sine mandato, cui permittit consuetudo.Bal.in c.j.nu.5.qui feu.dare possunt. *Mandatum ad agendum præbet cōsuetudo.*

83 Nonò facit etiam illegitimum,qui aliâs erat legitimus ad promotionē.c.cùm olim.de cler.coniu.& ibi plenè glo.& doct. *Illegitimi cōsuetudo legitimū facit.*

84 Decimò,omissio solēnitatis etiā ex cōsuetudine inductę vitiat actū. Panor.in proœ.decret.Greg.ideo non valet instrumentū,si non interuenerint solennitates de cōsuetudine requisitę.glo.in authē. vt prępo. nom.imper.§.si qua verò.in verb.auctore.coll.v.Bal.in pr.de pac.cōstā. Et notarij debēt in instrumētis clausulas solitas apponere,aliâs non valet instrumētū.gl.in l.gnāli.C. de tab.li.x.Fel.plenè in c.j.iij.no.de spō. *Solennitatis ex consuetudine introductæ omissio vitiat actum*

85 Vndecimò,vim habet decreti, & tenaciter obseruata vim iustitiæ. tex.iuncta glo.in §.fi.in authen.de vsur.nautic. colla.ix. Bald.in cap.j. nume.5.qui feud.dare possunt.

86 Duodecimò,potest consuetudo conferre filiofamil.ius testandi.arg. c.Raynutius.& ibi doct.de testa.Sed non monacho:quia repugnat regulę.Bal.in authen.ingressi.no.ij.C.de sacrosanct.ecclesi. *Testādi ius præbet consuetudo.*

87 Decimotertiò etiam potest disponere,quòd iudex scribat acta:& in his credatur ei.contra c.quoniam contra.de prob.hoc docet Bart.in l. seruus communis.col.ij.ff.de stipu.ser.Are.in cap.ex literis. de proba. per cap.cùm dilectus.de fid.instrumen. *Iudex acta ex consuetudine scribere potest.*

88 Decimoquartò,princeps condendo legem, non videtur derogare consuetudini:quia est facti,& in facto consistit,& princeps eam ignorare videtur.c.j.de cōst.in vj.idem dicimus per rescriptum principis, nisi de cōsuetudine fiat mentio.Archi.in c.in his.xj.distin.Barb.in d.c. cùm consuetudinis.dixi in c.ij.de prętonijs.in ij.Tomo harum consti. *Cōsuetudini an princeps videatur derogare per legem.*

89 Decimoquintò,excusat in foro contentioso,sed non à pœna gehennali,& sic in foro animę.c.deniq;.iiij.distin.glo.in c. cùm venerabilis. *Consuetudo non excusat à pœna gehēnali.*

de consuetu.Panor.in c.vlt.in fi.de const.Roma.sing.xix. an consuetudo.& Fran.Cremeñ.sing.cxlix.mos puerorũ.vbi dicit se excusasse puerum,qui interfecerat alterũ puerum,ad lapides de cõsuetudine ludentem,quod vsu venit Carcassonę & in Montepessulano in festo hilariorum vna pars ciuitatis proijcit mala punica contra alteram.ibi si vnus sine dolo occidatur,non tenetur occidẽs lege Cornelia de sicarijs,quę dolum requirit.l.lege Cornelia.ff.de sicar.

Ludus puerilis excusat homicidium.

Idem est in consuetudine Auenioñ.quę est inter se percutientes lu- 90
dendo in illis diebus priuilegiatis, vt vulgò dicam *de karesmeprenant:* quo tempore luxuria & gula osculatæ sunt.

Delegãdi potestas à consuetudine datur.

Decimosextò,delegãdi potestatẽ cõcedit.l.cùm prętor.§.item si hi 91
quibus morę cõcessum est.ff.de iudi.Barb.in c.sanè.col.ij.de fo.cõpet.

Electio & cõfirmatio reguntur consuetudine.

Decimoseptimò, quamuis electio ad capitulum, confirmatio verò 92
spectet ad episcopum.cap.cùm ecclesia.de electi.tamen valet consuetudo in contrarium.glo.in cap.j.lx.distinct.c.cùm ecclesia.de elect.

Vestibus pretiosis vti possunt clerici.

Decimooctauò,clerici pretiosis vestibus vti possunt secundum re- 93
gionis & prouincię consuetudinem,vt cõforment se moribus eorum, inter quos viuunt:& ne vilescat clericalis dignitas. argu.cap. episcopi. lxxx.distin.glo.expressa in summa xxj.q.iiij.Vide quę scripsi in tracta. de pannis aureis,argen.&c.in secundo Tomo.

Solennitatẽ libelli remittit consuetudo.

Decimononò,consuetudo potest remittere solennitatem offeren- 94
di libellum,vel alias solennitates ordinis iudiciarij, teste Inn.in c.j.de libel.obla.& Bal.in rub.de consuet.col.ij.ac Barb.in c.cùm consuetudinis.col.j.de consuetu.& iudex potest libellum contra consuetudinem fori cõceptum reijcere.glo.& doct.in l.de quibus.ff.de legi. & in l.j.de offic.assess. vide Bauer.in §.fi.de testa.in inst.an cõsuetudo possit remittere testium numerum,ꝙ sic,probatur in l.fi.C.de testa.vbi Ias.

Priuilegiũ & consuetudo æquiparãtur, sed non quoad dispẽsationem.

Vigesimò,dat priuilegium,quia priuilegium & cõsuetudo ęquipa- 95
rantur.c.quia.lxiiij.distin.& cap.cõquestus.ix.q.iij.l.litibus.C.de agricol.& censi.lib.xj.Inn.in c.nouit.col.ij.de iudi.per illũ tex.non tamen inducit dispensationem.Ideo non dispensat circa habentes plura beneficia.vt docet Barb.in cle.gratię.col.xxiij.versi. quis autẽ possit dispensare?de rescrip.quia in dispensatione requiritur causa,& animus. c.per venerabilem.vbi doct.qui filij sint legit.glo.in c.nõ est.de voto.scripsi abundè in praxi beneficiali in rescripto dispensatio. † imò plus potest 96
consuetudo,quàm principis aut Papę gratia:vt docet Innoc.in cap.ad Apostolicam.de simo.& refert Bal.in c. j.de success.feud.

Declarat & extendit consuetudo.

Vigesimoprimò,declarat & extendit factum.l. si de interpretatio- 97
ne.cum l.seq.ff.de legib.l.licet.C.loca.Bal.in rub.de consue.col.iij.

Consuetudo tollit obligationem sicut pactum.

Vigesimosecundò,potest idem ꝙ pactum,& plus. glo.in rubr.C.de 98
decre.decur.lib.x.Ideo sicut pactum naturalem tollit obligationem.l. Stichum.§.naturalis.ff.de soluti. Sic videtur in consuetudine. Bald.in rub.de consuetud.col.ij.vide Bauer.in §.fi.col.vij.& seq.de testa.in insti.post Lucam de penna.in l.ius emphyteutici.de fun.patrimo.lib.xj.

Citare in alieno etiã territorio quis potest.

Vigesimotertiò,potest quis in alieno citare territorio,si hoc habeat 99
consuetudo.

consuetudo.l.iij.§.fi.ff.de testib.Bal.vbi suprà.nu.13.Hyppol.& alij in l.final.ff.de iurisdict.om.iudic.

100 Vigesimoquartò,valet consuetudo,quòd pro vno sextario frumenti soluantur duo sextaria ordei,vel alterius generis.arg.l.siquis stipulatus fuierit decem in melle.ff.de solutio.Bald.in rub.de consuet.col. iij. quem sequitur Barb.in d.c.cùm consuetudinis.col.ij.ibidem. *Sextaria duo vt soluantur pro vno an valeat consuetudo.*

101 Vigesimoquintò,cõsuetudo potest facere,vt res inter alios acta etiã alijs prosit.contra rub.C.res inter alios acta. Inde potest facere,vt emptor etiam extraneus teneatur vendere cõsanguineo,vel consorti.tex. in cap.constitutus. de in integr.restitu.Bald.in dict.rubric. C.res inter alios acta.vbi est plena additio in meo Cod. *Res inter alios acta,alijs prodest.*

102 Vigesimosextò,sententia lata contra consuetudinẽ non valet,quãdo consuetudo est notoria.Bal.in l.ij.nu.6.C.quan.prouo.nõ est neces. Panor.& Fel.in c.j.de re iudi.facit c.primũ.de cõsti.in vj. Imò iudex facit litem suam,ac si contra legem iudicasset.Bal.in authen.iubemus.in vlti.not.C.de iudic.Curt.in repe.c.fi.notab.iiij.de consue. *Sententia nõ valet contra consuetudinem.*

103 Vigesimoseptimò,consuetudo potest transferre possesionẽ ipso facto,pręsertim interueniente aliquo signo extrinseco,vt inuestitura etiã tali quali,idest impropria.c.ex literis.de cõsue.Bal.in rub.illius tit. nu. 14.col.iij. sicut est consuetudo generalis regni Francię, qua cauetur ꝙ mortuus saisit viuum,idest mortuus mittit in possesionẽ viuum,adeò quòd mortuo patre,vel fratre,proximior est ratione consuetudinis in possesione bonorum relictorum à mortuo.de qua consue.d.Tiraque. edidit vnum tractatum,ad quem te reijcio, ibi alia quàm amplissimè super hoc videre poteris,vbi post Bald.dicit consuetudinẽ habere vim precarij,vt transferat possesionem ipso iure. *Consuetudine transfertur possessio absque alia apprehensione.*

104 Vigesimooctauò potest consuetudo dare facultatem vtendi rebus alienis dato pretio,vt accipiendi lapides in fundo alieno.l.venditor.§. si constat.ff.communia prædio.Bart.in proœ.ff. col.iij. Fel.in c.quæ in ecclesiarum.de consti.col.xvj.Iacobi. in tract.de feud. in verb.& cùm argentifodinis.Dec.consi. dxx.col.vlti.&Ias.consi.lxxj.volu.iij.ac Alber.Brunus.consi.lvij.in materia feud.aliâs si remoueret sine pretio diceretur consuetudo diabolica:vt docet Bald.in l.sicut.C.de serui. & aqua.Matth.Afflict.in deci.Neapo.cccxxj.in Regia. *Consuetudo dat facultatẽ vtendi rebus alienis.*

105 Vigesimononò,consuetudo potest etiam super matrimonio disponere.l.exigere.ff.de iudic.c.j.vbi Præposi.& Fel.de sponsa.

106 Vltimò,cõsuetudo restringit arbitrium iudicis in impositione pœnę. Nam licet pœna sit in illo casu arbitraria,tamen iudex non debet excedere pœnã consuetã.glo. & doct. in c. inquisitionis.de accu.alioqui sentẽtia esset iniusta.Panor.& alij in c.de causis.in fi.de offi.deleg. Bal.in c.j.col.ij.nu.8.de cõsti.&vt breuibus cõplectar,quod potest lex, vel princeps,hoc omne ferè potest &cõsuetudo.d.l.de quibus.& l.non impossibile.ff.de pact.Guid.Papę in sing.dcccij.à consuetudine.& sententia erat Theoctisti Δεινὴ πέφυκεν ἡ συνήθεια κόρον, ἀπογεννῆσαι καὶ φύσιν ἐκ παραλλήλου μεταποιῆσαι Idest,magna vis consuetuditudinis est ad amoliendum satieta *Arbitrium iudicis cõsuetudine restringitur.*

tem,& naturam vicißim immutandum,& sententia Hypodami Pyta gor.sic habet,Consuetudines & studia animum formãt,quasi cereum fingunt,naturali habitu ob aßiduam actionem imbutum. Alia igitur hîc non prosequar ad tex.ordina.me recipiens.

LOYS XII. des publiées M. CCCCXCIX.

Articulus primus.

LOYS par la grace de Dieu Roy de France. Sçauoir faisons à tous presens & aduenir, Que nous considerans, comme ainsi que iustice est la premiere & plus digne des vertuz cardinales, aussi est elle la principale & plus necessaire partie de toutes monarchies, Royaumes, & principaultez bien conduyctes & ordonnées: par laquelle les Roys regnent, & les seigneuries s'entretiennent, quand ilz l'a font bien & deüement rendre & administrer à leurs subiects, selon qu'il est ordonné de Dieu, & qu'ilz y sont tenuz. Et qu'ainsi soit que ce Royaume (par la grace de Dieu) est le premier & mieux doüé de toutes choses que nulz autres: Aussi ha-il communement esté de tous temps mieux regy & gouuerné, que nulle autre monarchie, en iustice: laquelle y ha esté iustement & egalement administrée à tous, sans acception de personne, mesmement entant qu'il ha peu toucher les desirs, vouloirs & affections des Roys noz predecesseurs: lesquelz en eux voulant acquiter enuers Dieu & leurs subiects, ont faict & estably plusieurs bonnes, sainctes, iustes & tresutiles constitutions & ordonnances, pour à l'honneur de Dieu faire rendre & administrer deüe & vraye iustice au peuple & subiects, qu'il leurs ha commiz. Et outre de ce, pour icelles faire mettre à deüe execution,ont ordonné & estably en tous les quartiers & prouinces de ce Royaume, grand nombre d'officiers de iustice, tant souuerains qu'autres: lesquelz ilz ont bien grandement salariez,sans y vouloir aucune chose espargner pour le bien de leur peuple:en quoy ilz ont bien voulu autant employer & despendre, que plusieurs autres Roys & grands princes ont de reuenu: dont auec les autres bonnes œuures ilz ont acquis & merité sur tous les autres Roys & princes le nom de Treschrestien. Toutesfoys pource que nous auons esté aduertiz, que tant à l'occasion des guerres & diuisions, qui ont par cy deuant regné en cedict Royaume,comme par la faulte & negligence de plusieurs noz officiers, lesquelz ne gardent pas si soigneusement, qu'ilz deuroient, icelles ordonnances: ains en contreuenant à leur serment & au deuoir de leurs offices font maintesfoys le contraire:

traire : Et aussi pource que selon la varieté & changement des temps, plusieurs choses pourroient estre adioustées, ou diminuées ausdictes ordonnances pour le bien de iustice & de nosdicts subiects. Parquoy nous qui desirons sur toutes les choses mortelles, que de nostre temps & regne, nosdicts Royaume & subiects soient bien regiz & gounernez par bonne & deüe iustice & police, auons faict venir & assembler en ceste nostre ville de Bloys aucuns prelats, presidents & conseilliers de noz cours des parlements de Paris, de Tholose, Bourdeaulx, & aussi aucuns de noz seneschaulx & baillifz: lesquelz auec nostre amé & feal chancellier, nostre amé & feal cousin & conseillier l'Euesque d'Alby, aucuns de noz chambellants, & les gens de nostre grand conseil, à ce par nous commiz & ordonnez, Ont entendu vaqué & besongné aux choses dessusdictes, en tresgrand soing, cure & diligence, par plusieurs iournées: et ont mis & redigé par escrit plusieurs poincts & articles pour le bien et acceleration de la iustice, proffict et vtilité de nosdicts Royaume et subiects, que depuis nous auons faict veoir en nostre presence, et de plusieurs princes et seigneurs de nostre sang, par le conseil, aduis et deliberation desquelz, et aussi noz dessusdicts conseilliers : auons de nostre plusample puissance et auctorité Royal faict, et autorisé, faisons et autorisons par cestes à tousiours pour ordonnances fermes et stables, lesquelles nous voulons à tousiours inuiolablement et sans enfraindre estre gardées, entretenues et obseruées de poinct en poinct par noz officiers et subiects, sans aucunement y contreuenir, selon leur forme et teneur.

HIC articul. primus parum vtilitatis pragmaticis exhibet, ob id aggrediar secundũ, & quędam ad huius articuli principium scripsi ar.ij.trac.vt benefi.ante vacatio. nõ cõced.in prin.in ij. tomo cõmenta.ea inibi vide si nõ graueris: & illa hîc cẽseãtur repetita.

CHARLES vii. Article Cxxv.

ITEM, et que les parties en iugement tant en nostre cour de parlement, que par deuant les autres Iuges de nostre Royaulme, tant nostres, que autres. Articulus secũdus.

GLOSSA PRIMA.

1 IDEM statutum inuenio à Carolo quinto Imperatore excellentissimo inter ordinationes, quas publicauit Bruxellis anno 1540. die iiij. Octobris, quòd omnes consuetudines in scriptum redigi debeant, & concordari, ac demum concludi, & confirmari.

2 Tex.hîc, *Iuges* comprehendit etiam iudices seculares Baronũ, Du- *Iudicis nomi*

ne qui veniant.

cum,& aliorum ſecularium habentium iuriſdictionem ſecularem per
hęc verba,*tant noſtres, que autres,* Adeò quòd allegabãtur conſuetudi-
nes coram Senatu,& coram iudicibus Regijs,&alijs:ſed quia erat diffi
cile eas probare, ideo proceſſus immortales erant,ſicut etiã nunc ſunt
in Gallia ex partium malitia,& infinitę fiebant impenſæ,ob id eas tol-
lere vult, vt patet in ſeq. & facit.c.diſpendia.de reſcrip.in ſexto.

Iudex cõſuetudinẽ interpretatur.

Aduertendum eſt,quoties de interpretatione legis,vel conſuetudi- 3
nis eſt dubium,ad bonum virum recurrere debemus,vt docet Bal.cõſi.
cccxlviij.ad euidentiam.col.vlti.in ſecundo volu.per tex.in l.ideo.& l.
ſeq. ff. de eo quod certo loco. l.ſocietatem.§.fin.ff.pro ſoc.l.ſi libertus.
de oper.libert.l.nam Imperator.ff.de legib.† &propter peccata noſtra 4

Iuris quæſtiones cur ſoluere neſciamus.

neſcimus iuris dubia diſſoluere,teſte Bald.in c.quia propter.col.iiij.de
elect.vnde ſi immaculati eſſemus,nedum iuris,ſed&omnium rerum&
artium dubia Deus Opt.ſoluere concederet.Nam Chriſtus ſcientia eſt.
c.ſi iuxta.xxxviij.diſt.qui ignorat Chriſtum,ignorat&ſcientiam.

Item conſuetudo quantum habet de actu, tantum habet de poten- 5
tia,&non plus,quia eſt pręter legem.Bal.in c.j.in princ.col.v.qui feud.
dare poſſ. Et conſuetudines reſtringuntur per actus, ex quibus indu-
cuntur,ſicut reſtringuntur pręſcriptiones, vt terminos non excedant.
vtor verbis Bal. in l. fi. col.iiij. num. 10. C.communia vtriuſque iudic.
refert Iaſ.conſi.clxxxv.in iſta.col.iij.volu.ij.

Et vbi ſtatutum, conſuetudo, vel ordinatio loquitur, ſeruanda eſt: 6
in re enim dubia melius eſt verbis edicti ſeruire.l.j.§.ſi is qui nauem.ff.
de exercito. actio.Bal.in l.j.in fi. C.de arbitr.Iaſ.plenè cõſil ccxxxviij.
anno ſalutis.col.j.in ſecundo vol.&conſi.lvij.col.iij.verſi.octauo.in ter
tio vol.Iudex ergo debet iudicare ſecundũ ſtatuta deſcripta,vel ſecun-
dum conſuetudines conuentas,& confirmatas:&ab illis nõ diſcedere.

Conſuetudo quando extẽdatur.

†Et ſic regula eſt,quòd conſuetudines non ſunt extendendę niſi ad ſi- 7
milia,& qñ ſunt fauorabiles,vt ſcripſi ſuperius.q.iij.in x.differentia.
Item in vno ex correlatiuis conſuetudo loquens,habet in alio locũ, 8
vt dicit Bal.in authen.hoc locum.in fi.C.ſi ſecundò nupſer.mulier.vbi
dicit gloſſ. vxorem vſufructuar iam relictam exiſtentibus filijs habere
tantum alimenta. Idem erit in marito ſic vſufructuario relicto. Iaſ. in
l.fi.C.de indict.viduit.tollen.

Idem in parificatis,& ęquatis à lege: per tex.gl. &ibi Bart. &alios in 9
l.ſi quis ſeruo.C.de furt.iuncta l.non tantùm. ff. de ſeruo corrup.ca.de
multa. de præbend.quia tunc conſuetudo non extenditur per homi-
nem, ſed per legem, & talis extenſio dicitur paſsiua:de qua per Bart.&
doct.in l.j.ff.ad legem Falci.in princi.

Etiam in acceſſorijs& conſecutiuis ſicut diſpenſatio extenditur. ca. 10
quia intantum.de pręben. vbi gloſſ.&Felyn.in ca.poſtulaſti.col.xij.de
reſcrip.regul.cùm principalis.ff.de regu.iur.

Itẽ conſuetudo vnius ciuitatis vel loci extẽditur ad loca ſubiecta illi 11
ciuitati,ſi ille locus non haberet conſuetudinẽ propriã.l. qui ex vico.ff.
ad muni.gl.in l.ex ea.ff.de poſtulan.Bar.in l.ij.q.xxxvj.C.quæ ſit longa
conſue.

consue.Ias.in l.omnes.col.ix.in ij.lectura.ff.de iustitia & iure.

12 Præterea quando est eadem ratio in casu omisso à consuetudine, tũc ille casus includitur in ipsa propter eandem rationẽ.c. j. vbi glo.de tẽpo.ordinan.in vj.glo. & doct.in authẽ.quas actiones.C.de sacrosanct. eccle. Alex. consi. lxxv. videtur.in v.volu.Ias.in l.si quis id quod.ff.de iurisd.om.iud.abundè Curtius in d.c.fi.de consuetud.

Proposent & alleguent plusieurs vsaiges, styles, & coustumes: que sont diuerses selon la diuersité des pays de nostre Royaume.

GLOSSA II.

1 NOTANDVM est, quòd populus regitur tribus modis. Rege, lege, & cõsuetudine. Rege, & tunc talis populus nihil potest statuere, nisi Regis nutu cõcedẽtis.l.ij.ff.de origi.iur.vbi olim manu Regia omnia gubernabantur, sed posteà leges ꝓmulgatę fuerũt.Bal.in c.j.in fi.de cõst.l.j.ff.de cõst.prin. *Populus tribus modis regitur.*

2 Secundò lege regitur scripta, vel statutis proprijs, quæ valent si licita & honesta sint, non tamen ius superioris tangere possunt: & hoc modo regitur lingua Occitana, & Delphinatus, ac Prouincia, necnon Italia. in quibus laborat Bar. in l.omnes populi.ff.de iustit.& iure.Alber. & Bal.in tracta.statutor.

3 Tertiò regitur consuetudine, vt Francia consuetudinaria, & ressortus ferè Parisieñ.de qua in d.l.de quibus.ff. de legib.tradunt iuris interpretes in titu.de consue.in decreta.Barbat.in c.nemini.nu.48.de offic.

4 delega. † Nec tamen consuetudo maior est imperio: vnde Papa potest in terris suis & temporali suę iurisdictioni subiectis annullare cõsuetudines, & cassare: cùm sit maioris authoritatis quàm consuetudo, & idem in alio principe non recognoscente aliquem in superiorem. Bal. consil.ccccxxx.circa.col.fi.vol. iij.ideo Rex non abs re vult eas approbari à seipso, vel à suis curijs supremis. *Princeps potest abrogare cõsuetudines.*

5 Hodie nostra hæc Gallia regitur partim lege, partim consuetudine, vel statutis, vnde cessantibus consuetudinibus, vel statutis in Francia ius commune seruabitur: & sic oportet scire & ius, & consuetudines, & statuta patriæ, antequàm plenè quis posit consulere partibus. *Francia regitur & iure, & consuetudine, ac statutis.*

Et les leur conuient prouuer.

GLOSSA III.

1 EI QVI dicit consuetudinem talem esse, opus est, quòd eam probet. l. qui accusare. C. de eden. l.actor.de proba. Nam consuetudines antequàm redactæ sint, & confirmatæ, facti sunt, & in facto consistunt. l.de quibus.ff.de legib.c.j. de cõstit.in sexto. Et facta non præsumuntur, nisi probentur. l.in bello.§.factæ.ff.de capti.ideo solent in scripturam redigi, vt ex illa facilior fiat probatio.l.contrahitur.ff.de pigno. *Allegãs consuetudinem eam probet.*

Probari quomodo debeat consuetudo.

Quomodo probari debeat consuetudo, & testes super ea deponere? 2
glo.in c.fi.de consue.dicit consuetudinem esse difficilis probationis. & Panor.in cõsi.liij.In prædicta causa.in fi.vol. ij.dicit difficillimum esse probare consuetudinem.Et multi credunt probare illam,sed aberrant. Host. &alij.in d.c.fi.de consue.dicunt esse quasi impossibile probare cõsuetudinem,quia modò alba,modò nigra:vt ait Lud.Rom.sin.ccclxij. incip.Bar.in l.si filius.& Bar.prolixè hoc tractat in d.l.de quibus.sed vt paucis agam:quia inter pragmaticos agimus,qui breuitatem breuibus exquirunt verbis.Ego sequentes describam casus.

Primus casus est,consuetudo in scripturam redacta,conuenta,con- 3
clusa,&à principe approbata per librum consuetudinũ probatur,sicut ius scriptum.d. l.contrahitur.ff.de pign.scilicet per libri & articuli exhibitionem.Bart.&alij in d.l.de quibus.Et hoc quotidie fit:vt in simili dicit tex.in l.certi condictio.§.si nummos.ff.si certum peta.

Sententia an probet cõsuetudinem.

Secundus casus est,si iudex inter duos causa cognita per sententiam 4
definitiuam pronuntiauerit talem esse consuetudinẽ,tunc illa sentẽtia probat cõsuetudinem etiã inter omnes. secus si per interlocutoriam.l. ij.&l.iij.&fi.in prin.C.de legi.glo.&doct.in l.cùm de cõsuetudine. eo.

Attestatio iudicis non probat cõsuetudinem.

Modus inquirendi de consuetudine per iudicem.

Non crederetur tamen attestationi iudicis dicentis talem esse in tali 5
loco cõsuetudinem,tum quia ad suum officiũ non spectat attestari,sed iudicare: tum etiam quia vni non creditur.c.cùm à nobis.& c.licet.de testi.Sic consuluit Panor.d.consi.liij.col.ij.vol.ij.† Si tamẽ iudex inter 6
rogaret pragmaticos in iudicio super hac consuetudine,& ipse secundum eos proferret talem esse cõsuetudinem,illa scriptura per iudicem facta posteà probaret.Ita solet in Francia fieri.

Res inter alios acta an alijs præiudicet.

Quando ex vnica sententia inducatur consuetudo.

Nec refragatur,ꝙ res inter alios acta alijs non pręiudicat.verũ est in 7
his, quæ ius respiciunt priuatũ,vtpote si dicatur fundũ esse vel domum Titij:sed hęc sentẽtia ius respicit publicũ,ob id omnibus pręiudicat,sicut in popularibus,cum quocũq; lata fuerit.l.eũ qui.§.in popularibus. ff.de iureiu.Bal.in ru.C.res inter ali.act.col.ij.Ale.in l.sępè.ff.de re iud.

Intelligendum est per hanc sentẽtiam probari consuetudinem iam 8
inductam,sed non induceretur ex vna sentẽtia cõsuetudo cõcernens iudicia.glo.in d.l.de quibus.&in §.ex non scripto.de iure natu.in inst. & in rub.C.quę sit longa consue.Ideo si quis in contradictorio iudicio obtinuit, non ex hoc probatur consuetudo. Sed bene cùm iudex pronuntiauit talem esse consuetudinem, quod rarò fit.Et ista est communis sententia teste Anton.Butrio in dicto capi.fina. de consuetud. siue sit contradictor legitimus,id est syndicus, siue alius priuatus. quamuis Barto. in dicta l .ij. q.xviij. teneat contra.videlicet requiri syndicum, sed quo ad hęc quilibet priuatus dicitur legitimus contradictor, opponendo non esse istam consuetudinem.

Sẽtẽtiæ duæ probant consuetudinem.

Tertius casus, per duas sententias probatur consuetudo, etiam si in 9
illis non dicatur consuetudinem talem esse.glo.in rub.C.quę sit longa consue.& sic duę sententię in iudicialibus requiruntur,non in extraiudicialibus.gl.& doct.in §.ex non scripto.de iur.nat.Bar.& alij in d.l.de quibus.

quibus.& l.cũ de cõsuet.ff.de legi.Vnde si producãtur duę sñiæ ĩtra.x.
ann.latę,in quibus dimidia pars hęreditatis fuit adiudicata primo ge-
nito nobili,vel tertia ignobili, probabitur cõsuetudo.per l.j.C.quę sit
lõ.cõsue.l.an in totũ.de ædifi.priua.Idẽ si reperiatur in actis scriptũ,ꝙ
hoc obseruatũ fuit sine cõtradictiõe,&cõflictu.d.l.cũ de cõsuet.vbi ne
gatiuè legitur teste Roc.ĩ d.c.fi.sed ille tex.nõ ꝓbat,sed facit l.sed ea.ibi.

10 Item tot requiri dicunt actus in probãda consuetudine,vt verisimili-
ter transiuerit in populi notitiam,& tacitum illius consensum,& hoc
arbitrio iudicis relinquitur,ex pluribus probatis actibus.Panor.& alij
in d.c.fi.& ista est communis opinio secundum doct.ibid.

Multi actus in cõsuetudine requiruntur.

11 Quartus casus est,cõsuetudo fori iudicialis non redacta in scripturã
probari põt per aduocatos,procuratores,&notarios.De qua iudex etiã
ex officio se informare põt.l.iij.in fi.ff.de testi.auth. nisi breuiores. C.
de sen.ex li.reci.& hoc inferius abũdè tractabo scribẽdo de stylo.

Consuetudo fori iudicialis quomodo probetur.

12 Item per acta extraiudicialia,idest per instrumẽta probari cõsuetudo
potest,& tunc tot reqrũtur actꝰ,& instrumẽta,ex quibus verisimiliter
colligatur tacitus populi cõsensus.Vnde cõsuetudo inducẽs,ꝙ renũtia
tiones,quę à mulieribus fiũt,sine subscriptione testiũ fiãt, probatur ex
inspectione instrumẽtorũ omniũ,super dictis renũtiationibꝰ factorũ,
nec alia eget ꝓbatione.Pan.in cõs.lxxij.in quęstione.in pr.col.iij.cum
seq.vol.ij. vbi per plura inuẽtaria dicit non esse probatã cõsuetudinẽ
cõficiẽdi sic inuẽtaria,ideo per octo instrumẽta ꝓducta,in quibꝰ non
erat nomẽ Imperatoris, dicit nõ fuisse probatã cõsuetudinẽ, ꝙ instru-
mẽta fieri posint sine nomine Imperatoris: quia illi actꝰ non præsu-
13 muntur deuenisse in notitiã populi.†Nã acta extraiudicialia non ita
innotescũt, sicut iudicialia.Refert Rochus Curtius in d.c. fin.facit.l.
omnium.C.de testa.& l.in donationibus.C.de dona.& tunc arbitrari-
um est quot actus requirãtur pro natura&qualitate negotiorum.Ideò
si cõsensus populi eliciatur per vnũ actum,iam nõ est opus frequẽtia,
vt si quis faciat põtem,& pons legitimo tempore permaneat,& nemo
cõtradicat,per illum vnicum actum inducitur cõsuetudo,vt docẽt iu
riũ interpretes in d.l.de quibꝰ.& tex.in l.sed ea.ff.de legib.dicit cõpro-
bata per plurimos ãnos veluti tacita ciuium cõuentione,& obseruata.

Extraiudicialia quomodo probẽt consuetudinem.

14 Quintus casus est,cõsuetudo quæ respicit ordinem iudicii,cùm sit
modici pręiudicij,sufficit ꝙ summariè ꝓbetur,& sine scriptis per pro
curatores, & curię pragmaticos.d.l.iij.in fi.ff.de testib.l.iij.§.sciẽdum.
ad exhi.vt etiam inferius dicetur de stylo:&ita potest intelligi opinio
Petri recitata per Bar.in d.l.cõsuetudinis.q.xvij.C.quæ sit lon.cõsue.
vbi dicebat semiplenè probandam consuetudinem,quod verum in
his casibus esse potest,alioqui plenè,vt inferius dicetur,& in his casi-
bus tãta debet esse probatio,vt mouere debeat iudicem ad credẽdum
sic esse,per ea quæ dicit Bar.in l.admonẽdi.col.iij.ff.de iureiuran.

Summariè quando probanda sit cõsuetudo.

15 Sextꝰ casus est,cõsuetudo quę litis decisionẽ respicit,plenè ꝓbãda est
(vt superius dictũ extitit)p librũ,instrumenta,vel testes.l.iudices.C.de

iudi.l.in exercẽdis .C.de fid. instr. Testes aũt isti, tria maximè debent deponere, vsum populi, frequẽtiam vsus, & tẽporis diuturnitatem: per tex.in l.sed ea.ff.de legib.Bar.in l.ij.quæst.xviij.C.quę sit lõg.cõsuetu. vbi hãc docet praxim, quam sequitur Alexand.cõsil.cxxxvj.in causa. col.penul.nume.16.in ij.vol.&Panor.cõsi.liij.in prædicta.vol.j.† Vnde si velim probare cõsuetudinẽ matrimonij (de qua per glos.in l.dos à patre.C.solut.matrimo.) quod per obitum vxoris maritus lucretur dotem, etiam extãtibus liberis, iudex testes productos interrogabit, an vnquã viderint vti, ꝙ maritus sic fuerit lucratus dotem? si dicant ita, iudex iterum quæret, quid de hoc vidistis? Ipsi dicent, vidimus fuisse sic inter duos tales iudicatũ pro marito, pręsẽtibus tot &c. Item inter alios sic vidimus iudicatũ: tot hominibus pręsentibus, qui faciunt maiorem partem populi. Et tũc iudex adhuc sciscitabitur, quot anni sunt ab eo tempore? & ipsi dicẽt, decem anni, & vltra. Itaque vides cõsuetudinẽ probatam. Tamẽ Bar.in l.Labeo.col.ij.ff. de supellect.lega.dicit addẽdũ esse hoc fuisse obseruatũ à decẽ annis, & citra, & per id tẽpus: vt docet Alexãd. consil.xlv.visis.colum.ij.nume.8.in ij.volu. 16

Testes super cõsuetudine tria debent deponere.

Praxis testes interrogandi super cõsuetudine.

Et inducitur consuetudo etiam contra ius scriptum spatio decem annorum, licet quidã voluerint quadraginta requiri annos, sed quòd decem sufficiãt extra bona ecclesiastica est cõmunis doct.sentẽtia, vt docet Guido Pape consi.clxiiij.circa.col.ij.& doct.in d.l.de quibus. Si verò testes interrogati, quot, & quibus pręsentibus fuit iudicatũ, vel gestũ, dicãt se nescire, non probãt.l.j.C.quę sit long.cõsuetu. Alex.d.consi.xlv.col.pen.vol.ij.non tamen requiritur, quòd dicant tot præsentes fuisse, qui facerẽt maiorẽ populi partem, vt ibidem scribitur: vel dicit Bal.in d.l.de quibus.col.pen.versi.postremò testes pro causa dicere debent se vidisse ita obseruari, & vti in forensi iudicio, & in tali curia publicè & notoriè longo tẽpore in multis litibus, & causis, & in omnibus maximè in quibus interfuerũt. Et istud in curijs Frãcię est vsitatũ, vt inferius dicetur. Verũtamẽ quia in hoc senatu fuit aliâs super hoc decretum factũ, quod obseruandum est, quia ex eo perpulchrè nostra hæc materia deciditur: ob id illam ordinationem hîc duxi annectendam. 17

Decẽnalis consuetudo probat etiã cõtra ius scriptum.

Inquiretur de cõsuetudine in hunc modũ. Vocabuntur plures sapiẽtes carentes suspitione: & ipsis vocatis proponetur eis cõsuetudo, & tradetur eis in scriptis: & posteà ipsi iurabunt dicere, & fideliter referre, quod credũt, & viderũt vsitatũ super d. cõsuet. quo iuramento præstito trahent se ad partem, & deliberabunt, & demũ referent deliberationem eorum: & dicent inter quos viderint illam consuetudinem, & in quo casu, & in quo loco: & si fuit iudicatũ, & de circunstãtijs, & in communi reddent causam dicti sui, & omnia redigentur in scriptis. Et hæc mittentur ad curiam clausa sub sigillo inquisitorum. Ex registris curię extractum. Itaque videtis requisita in consuetudine probanda in hoc senatusconsulto, & ad inquirendum super ea. 18

Ordinatio curiæ ad probandam consuetudinẽ.

Requisita ad probãdã consuetudinem ex curiæ placito.

Primò, quòd vocentur plures sapientes, non stulti, nec valeret consuetudo 19

suetudo,quòd tam sapiētes quā stulti deponerēt: vt in c.ad audientiā. vbi etiā plenè doct.de cōsu.ob id cum summa deliberatione est in hoc
20 senatusconsulto dictū, sapientes vocabuntur. † Sed quot testes requirantur?l.vbi numerus.ff.de testi.& Host.in summa huius tit.in §.quot & per quos testes.duos saltē requirere videtur. Tamē secundū stylum curiæ Franciæ,cōsuetudines non redactę,nec approbatę solēt per turbā probari,in qua requirūtur ad minimū decē testes.l.prætor.§.turba. ff.vi bonor.raptor.Ioan.Fab.in d.§.ex nō scripto.col.iiij.& in l.ij.ver. circa quintū.C.quę sit lōg.cōsu.Boer.in §.ij.de cōsue.ma.& doer.in cōsu.Bitur.quod limitatur in curijs spiritualibus,vt ibidem per eum.

Quot testes ad probandū consuetudinē requirantur.

21 Secundò,ꝗ illi careant supitione. quia supecti testes repellendi sunt. l.iij.in princip.& per totum titul.ff.de testib.vnde si quis haberet similem causam,vel habiturus esset,repellitur à testimonio.c. personas.de testib.Iacobi.in d.l.de quibus.nu.40.

22 Tertiò,testibus debent tradi cōsuetudinis articuli super quibus sunt examinandi.Nec enim possunt deponere,nisi sciant super quo,&prę-meditentur in hoc diuturnū vsum, & veterem obseruantiā,ideo dicit tradendam consuetudinē,sicut habetur in c.præsentiū.de testib.in vj.

Consuetudinis articuli testibus tradendi.

23 † Imò quando pars allegat consuetudinē,debet nominare testes, per quos intendit probare consuetudinem,videlicet per pragmaticos talis tribunalis Aurelian.vel alterius.

24 Quartò,in scriptis articulus, super quo testes deponere debent, est dandus,quò posint melius super ea deliberare,& perpendere,quia ea quæ in scriptis sunt,oculis melius prospici,& pręuideri possunt,& legi non semel tantùm,sed sæpius,ideo facilius super scripta consuetudine deponere poterunt.l.j.ff.de his quæ in testa.delent.

25 Quintò,iurare debent testes se dicturos fideliter,quod credunt,& viderunt vsitatum super dicta cōsuetudine. Testi enim non iurato non adhibetur fides l.iurisiurandi.C.de testib.Sed in hoc casu recipitur testimonium de credulitate:vt scripsi in tract.de reprob.testium.

Tēsti nisi iurato non creditur.

26 Sextò,docet ordinatio curię testes separandos esse à tumultu auditorij,&inter ipsos deliberandū super dicta cōsuetudine:ne postea dū interrogabūtur sint sibijpsis cōtrarij,vel diuersi,quibus non crederetur, & vnus pro omnibus interrogabitur,& respōdebit post cōclusionē inter eos factā,vt de electione dicit tex.in c.sicut.de ele.in vj.Vnde si aliqui deposuerint de cōsuetudine frumēti,videlicet nō esse vsitatū solui nisi octauā partem pro decima frumēti.Alij idem dicūt de cōsuetudine vini,non probabitur cōsuetudo,quia sunt singulares.l. iurisiurādi. C.de testib.Bal.& alij in d.l.de quibus.nisi cōcordarēt in eodē genere. l.j.C.quæ sit long.cōsu.quia tūc licet facta essent diuersa, vt in tali facto vidi seruari hoc,& in tali facto hoc,tamē probāt,quia idem est genus,videlicet super frumento.arg.glo.in verb.iudicari.§. cùm verò.c. accusatus.de hæreti.in vj.Bart.& alij in d.l.de quibus.Ioā.Fabr.in.§.ex non scripto.de iure natu.in insti.Alexā.cōsi.cxxxj.nu.9. & cōsi.clxxij.

Testes interrogati separandi, & vnus pro omnibus dicet, & quomodo

vıſis.col.vlt.vol.ij.Fely.& alij in c.licet ex quadam.de teſtib.

Depoſitiões ſuper tempore immemoriali.

Septimò,deponēt teſtes,& referēt hoc vſitatū fuiſſe à decē annis & 27
citra.Bar.in l. Celſus.col.pe.ff.de vſucap.Sed ſi probaretur cõſuetudo
tanti tpis,cuius memoria non eſt in cõtrariū, tunc debēt deponere ꝙ
ſuis tēporibus viderūt ſic obſeruatum,& à ſuis maioribus acceperunt
etiā ſic fuiſſe vſitatū,& ſeruatū,nec vidiſſe, nec audiuiſſe quēquā qui
aliter viderit obſeruari.Ioan.Fab.in §.ex nõ ſcripto.verſi.circa quintā.
col.iiij.de iure nat.in inſti.facit gl.in c.j.in verb.memoria.de reſcri. in
vj.Alex.cõſi.lxxiij.viſo.in vj.vol.ſcripſi in trac.de dec.q.xiij.n.94.&ſe.

Non eſt neceſſe nominare perſonas inter quas eſt iudicatum nec caſus.

Octauò,interrogãtur teſtes inter quos viderint illā cõſuetudinē ſer 28
uari,qui ſi dicāt ſe neſcire,nõ valet eorū depoſitio: vt docet Bart. in l.
ij.C.quę ſit lõ.cõſu.& habētur ac ſi nullo modo depoſuiſſent, quia nõ
intelligūt id,ad quod ſunt adhibiti:vt firmat Alex.cõſ.xlv.col.ij.in ij.
vo.nõ requiritur tamē ꝙ dicti teſtes nominēt aliquos,nec in quibꝰ ca-
ſibus,ſed ſufficit ꝙ dicāt pręſentibus multis ſimpliciter,& in multis ca
ſibus ſic fuiſſe obſeruatū.l.fi.ff.ad l.Iuliā Maie.& in l. Labeo. in fi.ff.de
ſupellect.lega.l.fi.C.de bono.poſſ.ſecund.tab. Ioan.Fab. in d.§.ex non
ſcripto.col.iij.quē ſequitur Guid.Pape cõſi.clxiiij.pro certo.col.ij.

Teſtibus per eundem ſermonē deponentibus creditur.

Nonò,deponent teſtes in quo caſu,& facti ſpecie viderūt obſeruari 29
dictam conſuetudinē,& ſic omnes teſtes deponentes per eundem ſer-
monē probāt,teſte Bal.in d.l.de quibus.& Curter.in d.c.fi.col.cvij. vj.
q.in fi. quia talis ſermo eſt ſermo iuris neceſſarius probationi cõſuetu-
dinis:licet regulariter in alijs teſtes his verbis deponētes ſuſpecti red-
dantur.l.iij.§.ideóq;.ff.de teſtib.& ibi addidi.& bonum eſt quando te
ſtes ſunt memores illius caſus,vt illum referāt, alioqui non aſtringan-
tur caſum in indiuiduo exprimere,ſed ſufficit deponere generaliter in
multis caſibus hoc vidiſſe obſeruatum,vt dictum fuit.

De loco teſtes deponere debent.

Decimò,habetur in curię placito,vt teſtes deponant , in quo loco 30
viderunt,quia ſi vellemus probare conſuetudinem Pariſiē. eſſe,quòd
duo notarij actus & contractus recipere debeant, & vnus teſtis depo-
neret ita vidiſſe Mediolani,alter Tholoſę,iſti non probarent,ideo de-
bent deponere ſe vidiſſe in illo loco, de quo interrogãtur,& in quo eſt
quęſtio.Bar.in d.l.Labeo.ff.de ſupellecti.lega.quia reſponſio interro-
gationi conformis eſſe debet.l.ſi defenſor.ff.de interroga. acti. c.cùm
Ioannes.de fide inſtrumen.

Sentētiā probat cõſuetudinem & actus extraiudiciales.

Iuramētum deferre aut famā publicam referre non licet in probanda cõſuetudine.

Vndecimò,interrogantur teſtes,ſi ſuper ea cõſuetudine fuerit iudi 31
catum,Nam primū quidem illud explorãdum eſſe arbitror, an etiam
contradictorio aliquãdo iudicio conſuetudo firmata ſit.l.cùm de con
ſuetudine.ff.de legib.Alexan.conſi.73.col.2.volu.vj. † Vbi dicit non 32
poſſe deferri iuramentum in ſupplementum probationis ad proban-
dum conſuetudinem, nec teſtes probare , ſi dicant quòd publica vox
& fama eſt,quod talis conſuetudo ſeruatur in tali loco , & ita audiue-
runt dicere,nec plenè probat illa fama.l.iij.§.eius quoq;.ff.de teſti.glo.
& doct.in l.admonendi.ff.de iureiu.vbi alia dicit quę videri poſſunt.

Poteſt

33 Potest etiam consuetudo probari tã per actus iudiciales,quàm extraiudiciales,nec est necesse probare ad inducẽdam cõsuetudinem,quòd ita fuerit iudicatum.d.l.de quibus.&l.diuturna.ff.de legib.sic cõsuluit Guido Pape consi.cxxxj.circa processum.q.iiii.

34 Duodecimò,deponẽt etiã testes de circũstãtijs,vt clarior eorũ reddatur depositio l.instumẽta.C.de proba.vt etiã dicitur in d.senatuscõsulto.

35 Decimotertiò,causam in cõmuni reddẽt dicti eorũ , videlicet quòd viderunt sic vsitatũ,& seruatũ in tali curia,publicè & notoriè, longo tempore,& in multis litibus,& causis,&in omnibus in quibus interfuerunt.Et sic solent dicere testes pro consuetudine deponentes. *Communis testium pro consuetudine depositio*

36 Decimoquartò, omnia quæ ipsi testes dicent,describẽtur à Grapherio seu scriba causæ,sicut quãdo in alia materia deponunt.c.quoniam contra . Vbi Lanfranc. de proba. *Grapherius singula dicta testiũ describet.*

37 Decimoquintò,cõmissarius qui audiuit testes,mittit has depositiões clausas ad curiam,in qua causa ventilatur,&hoc sub sigillo suo,nõ alterius curiæ probatur in l.iudices.C.de fide instru.cũ authẽ.ibi posita.

38 Decimosextò,si vsus loquẽdi,faciẽdi,vel vtẽdi ꝓbãdus sit,requiritur ꝙ vsus lõgi tpis probetur,& ꝙ testes dicãt à decẽ annis&citra,&per ipsum tp̃s cõis vsus talis fuit in tali ciuitate.Bar.in l.Labeo.col.ij.ff.de supellect.lega .plenè Roch . Curti.in c. fi.q.vij.de cõsue.Alex.cõsi.cj.nu. 17.in vij.vol.Barb.cõsi.lxxii.col.j.in iiij.vol.&Bened.in repeti.c.Rayn. in verb.eidẽ.nu.24.& seq.de testa.Et hoc est notãdũ quia sæpius oportet probare vsum loquẽdi vel vtẽdi:& senatus solet dicere ꝙ inquisitio fiet super modo vtendi,& sic fere semper fieri debet vt superius scripsi. *Modus vtẽdi quomodo probetur.*

39 Vltimò,nota quòd nõ debent testes deponere talem esse consuetudinem,sed de facto,videlicet ꝙ viderunt tales actus fieri,ex quibus iudex poterit consuetudinem colligere.Bar.&alii in d.l.de quibus.Alexã.in l.stipulatio ista.§.hoc quoq; .ff.de verb . obli.& d.cõsi.xlv.in ij.vol.nisi testis esset peritus,quia verisimile est quòd tunc intelligat,ꝙ deponit, per ea quæ no.doct.in authen.si quis in aliquo.C.de eden. *Testis an posit dicere esse consuetudinẽ.*

40 Et sic cessat opinio doct.in d.l.de.quibus.&Ioan. Fabr.in d.§.ex non scripto . Vbi dicunt valere depositiõem testis,dicẽtis talẽ esse cõsuetudinem , licet ratiõem nõ dicant. Tamen in Francia propter legem regiã,& hoc senatuscõsultũ,debet testis interrogari de rõe,saltẽ in communi, vt hîc dicitur:quã si nõ asignet, nõ valebit eius depositio,vt in l.solã.C.de testi.plenè scripsi ĩ trac.de reprob.&salua.test.in verb.cãm.

41 Item cùm per ordinationẽ regiam pars posit facere,vt aduersa pars interrogetur,vidi ponere,quod tale erat consuetũ fieri,& talis erat cõsuetudo,si pars credat,non erit opus aliter probare cõsuetudinẽ:& sic erit facilis modus probãdi cõsuetudinẽ, seu releuãdi ab onere probandi,vt dicit Curt. in c.fin.de cõsue.q.vj.& tenebitur interrogatus respõdere positioni consuetudinis,licet non iuris:vt in l.ij.col.vl.ff.de confessis.& in l.omnes populi.in fi.ff.de iusti.& iure.Bal.in l.ij.§.quod obseruaui.col.iij.q.v.C.de iuramen.calũ.& in l.j.quæ sit longa consuet. *Facilis modus probandi consuetudinẽ.*

Parquoy les proces ſont ſouuentesfoys moult alongues & les parties conſtituées en grans fraiz & deſpens.

GLOS. IIII.

Cauſa legis impulſiua quæ dicatur.

HIC DVPLEX cauſa legis condendæ aſsignatur, tum quòd proceſſus prolongãtur in probando cõſuetudinem, tum etiã ꝙ partes grauantur laboribus & expenſis. Ob id iſtę cauſæ ſunt impulſiuę. Nam in dubio cum cauſa in lege exprimitur, pręſumitur impulſiua. glo. in l. ij. in fi. ff. de donati. licet pręfationes oſtendant cauſam finalem, vt in l. fi. ff. de hęred. inſtitu. Et ſic ſublata cauſa legis lex ſublata non cenſebitur. per l. j. §. ſexum. ff. de poſtula. vnde Prępoſitus in c. cum ceſſante. col. iij. de appell. ait, quòd ſi cauſa ſit ſpecialis, & lex generalis, tunc dicetur cauſa impulſiua, vt ſi in choreis noctu ductis occiſus quidam fuerit, & ob id princeps legem facit prohibentem, ne deinceps choreæ noctu ducantur, quia homicidium tale fuit perpetratum, etiam vbi cauſa non eſt neceſſaria illa dicetur impulſiua. Bald. in l. non omnium. ff. de legib. & in l. generaliter. C. de epiſcop. & cleri. alia videri poterunt plenius per docto. explicata in dict. capitu. cùm ceſſante. & Iacob. in l. j. nota. j. C. de caduc. tol. Alibi ſcripſi an pręſumẽda ſit potius finalis quàm impulſiua cauſa.

Et que ſi les couſtumes, vſaiges, & ſtyles des pays de noſtrediſt Royaulme eſtoient redigées par eſcript, les proces en ſeroient de tant plus briefz, & les parties ſubleuées des deſpens & miſes.

GLOS. V.

Scriptæ conſuetudinis commoda.

DVO ceſſarent incommoda, ſi cõſuetudines eſſent in ſcripturam redactę, nempe breuiores eſſent proceſſus, & partes leuarentur oneribus & expenſis: certè ſi cõſuetudines concluſę ſunt & conuentę, ac confirmatę, atq; in ſcripturam redactæ, iam ſunt probatione vallatæ, vt in ſimili de inſtrumento dicit Bal. in l. cum precibus. C. de probatio. Ergo non eſſent amplius probandę dictę conſuetudines, in quarũ probatione multę ſolent fundi pecuniæ, cùm vix probari queãt. Ideo hîc dicit iſta ceſſare, non tamẽ ob id ꝙ ſcriptę ſunt amittent nomen cõſuetudinis: vt Bal. & alij firmãt in procœmi. feudor. & ſuperius ſcripſi.

Et auſſi les Iuges en iugeront mieulx & plus certainement.

GLOS. VI.

MELIVS & certius iudices iudicare poſſunt ex conſuetudinibus ſcriptis, & approbatis, quàm ſine illis, tum quòd ſæpius partes contrarias allegant conſuetudines, vt ſequitur, & curare debet iudex, vt certam proferat ſententiam. §. curare. de actio. in inſtit. & per totum titul. de ſenten. quę ſine certa quanti. profer.

Car souuentesfoys aduient que les parties prennent coustumes contraires en vn mesme pays

GLOS. VII.

INTERDVM partes contrarias adducunt cõsuetudines, & tunc iudicandum est secundum eum, qui melius probabit: & in hoc iudex debet respicere qualitatem personarum, rationes redditas per testes, & alia que scripsi in tract. de reproba. & saluatio. testium, in verb. cõtrarij, & in verb. prę-feruntur, & quę etiam abundè scripsi in concord. Francię, in titul. de Annatis. Et probari potest contra consuetudinem antequàm sit conclusa, & constituta, ac à principe approbata, posteà non, vt inferius dicitur, ob id bonum est illam primò conclusam esse & approbatam. Sic contra pręscriptionem probari potest, nisi in singu. casu. l. litibus. C. de agrico. & censit. lib. xj.

Iudicãdum quomodo sit si diuersæ & cõtrariæ allegẽtur cõsuetudines.

Et aucunesfoys que les coustumiers les muent, & varient à leur appetit, dont grands dommaiges, et inconueniens aduienent à noz subiectz: nous voulants abbreger les proces, et litiges d'entre noz subiectz.

GLOS. VIII.

BONI principis est lites abbreuiare. l. properandum. C. de iudi. c. finem. de dolo. de quo scripsi plenè in procemi. ordinat. in j. tomo. & Rex circa quatuor maximè studere debet, vt scribit Floren. in iiij. parte summę, titul. ij. c. vj. de prudentia reg. primò vt Deo placeat, secundò, vt popuo pro virili satisfaciat, tertiò, reipubl. prouidere debet, quartò, leges iustas & possibiles condere, quæ prosequere vt per eum ibidem.

Princeps ad quæ intendere debeat.

Et les releuer des mises et despenses.

GLOS. IX.

PRINCEPS partes releuare dispendijs litium debet, iuxta c. dispendia. de rescript. in vj. docui in procem. concordat. & ordina.

Et mettre certainete es iugements.

GLOS. X.

EX certo facto ius certum oritur, si probatio certa fuerit. l. si seruus. §. in cliuo. ff. ad l. Aquil.

Tant que faire se pourra, et oster toutes matieres de variation et contrariete.

GLOS. XI.

VARIATIO prohibetur, & maximè clericis. cle. vna. de renunti. & generaliter tollitur facultas variandi, & sic allegandi varias & contrarias consuetudines, quando cõclusæ & conuentę sunt, ideo mandat Rex & pręcipit, vt concludantur & constituantur.

Ordonnons & decernons, declairons & statuons que les coustumes, vsaiges.

GLOS. XII.

Consuetudo & vsus differunt.

QVID sit consuetudo, superius in prȩfationibus scripsi: 1
vsus autem & mores propriè respiciunt factum, videlicet vti: quo vsu consuetudo inducitur, consuetudo verò ius est: Bar. in l. de quibus. ff. de legib. in repe. q. j. Cardinal. in repeti. c. fi. q. vj. de consue. quandoque vocatur communis vsus. de quo in l. Labeo. ff. de suppelle. leg. doct. in proœ. ff. noui. & Bal. in l. diutuna. ff. de legib.

Et sic differunt vsus & cõsuetudo, vt causa & causatũ, & tanquam 2
materia & subiectũ, secundũ doct. per illum tex. in c. cum consuetudinis. de cõsue. & c. consuetudinis. xj. dist. Corne. consi. lxxxix. visis actis. col. vlt. in j. vol. prauũ vsum & lex & ratio vincit. c. j. xj. distin. Vsus & mores sunt causa cõsuetudinis, videlicet remota, nam causa proxima est populi consensus, qui colligitur ex vsu & moribus. §. ex non scripto. de iure natu. in insti. Bar. & alij in d. l. de quibus. abundè scripsi de moribus in l. pronuntiatum. §. fi. ff. de verb. signi. hîc non repetam.

Vsus pro iure seruitutis.

Notandum tamen est, ꝙ aliquando vsus capitur pro iure, seu serui- 3
tute. vt in toto titu. ff. de vsu & habita. & C. eod. & in insti. illo titu. Cepol. in tract. de serui. vrba. prȩdi. c. v. ti. de serui. vsus. & de hoc nihil ad nos quo ad hanc materiam.

Vsus pro actu vtendi.

Interdum capitur pro actu vtendi, quẽ Grȩci χρῆσιν vocant, & Galli- 4
cè dicimus, *vsaige*, inde dicitur vsus causa paratũ. in l. cùm in testamẽto. ff. de auro & arg. leg. l. in lege cẽsoria. ff. de verb. sig. in extrauag. Io. xxij. vnde dicitur. Deo semel dedicatũ, non est ad humanos vsus transferendũ. regu. semel. de reg. iur. in vj. c. cõquestus. de foro cõpe. c. ratio. de prȩb. vide tex. sing. in l. donationes. §. j. ff. de dona. vbi donans ad vsum videtur proprietatẽ relinquere, sed ego in intellectibus meis nouis, & interpretationibus ad illũ tex. cui dedi nouum intellectũ, cõtrariũm tenui. † Alijs etiã modis accipitur à Theologis, quod describit 5
Floren. in j. parte summæ, tit. iiij. c. xj. & in iij. parte tit. ij. c. iij. vide etiã quȩ scripsi in l. qui vti. ff. de verbo. signi. sed de obseruatione, & an lex non seruata omnes teneat: docui plenè in j. tomo ordina. in proœ. in glo. v. & quȩ leges non seruentur in curijs Franciȩ ibidem scripsi.

Corrũpitur duobus modis consuetudo.

Item inuenimus duobus modis consuetudinũ corruptionem acci- 6
dere, nã aut per nos, aut per exteros: per nos quidẽ, vel quia agimus molesta, vel quoniã sequimur iucunda. Cȩterũ ab externis cõsuetudines male pullulant, cùm peregrinus populus nobiscũ habitat mercatoria fœlicitate afflues, & luxu, aut vrbis vicini voluptarij, & molliculi sunt: quia morũ cõtagio propinquos afficit, vt patet Genes. vj. c. quapropter opus est vt legislatores & magistratus sedulò animaduertãt, num diligenter obseruentur mores approbati, & æquales in omnibus pergant:

hoc ex Hypodami Pytagoræi sentẽtia patet:liberè quod sentio dicã, quòd hodie quidam exteri bonos mores Gallorum quorundam peruerterunt,& corruperunt,necnon alios deteriores addiderunt, quod grauiter ferendum est & dolendum.

Et styles.

GLOS. XIII.

1 SVPEREST declarare quid sit stylus,de quo loquimur. Et ad illius elucidationẽ multa hîc scribere intẽdo quotidiana.Primò quot modis stylus accipiatur, quid sit, quomodo introducatur,quid à consuetudine differat,quãvim *De stylo.*

2 seu effectum habeat.†Et ad primum veniens,quot modis stylus sumatur.Respon.interdum stylus,vel stylum sumitur pro colũna,vnde epistilium est quod supra columnam locatur. *Quot modis sumatur stylus.*

3 Aliquãdo stylus id est graphiũ,vel pẽna,seu pro scriptura accipitur, vt testatur Lucas de Pẽna in l.iij.col.ij.C.de bonis vacã.lib.x.& Gallicè vocamus *la Touche de quoy on escript sur tabletes*.& Iob.Quis mihi det, vt exarẽtur in libro,stylo ferreo.Nõnunquã sumitur pro cõsuetudine

4 scribẽdi.vt in c.pe.de cõfir.vtil.c.quãuis.de crimine falsi.† & dicitur, ex stylo cognoscitur author.Bal.in l.cõparatiões.n.18.C.de fid.instru. *Author ex stylo cognoscitur.*

5 Interdum sumitur pro sentẽtia.l.si quis intra.ibi,stylum proscriptionis incurrerit.vbi glo.sic exponit,& Bal.C.de bonis damnator.

6 Aliâs etiam dicitur modus dicendi,seu orationis structura.Teren.in Proœ.Andriæ.Dissimili oratione sunt factę ac stylo.Et dicitur oratio in sensu,stylus inverbis:oratio ad res,stylus adverba.hęc ibi Donatus.

7 Sumitur interdum pro quacunque dispositione scripta.l.j.ibi,nihil enim est,quod magis hominibus debeatur,quàmvt supremę volũtatis liber sit stylus,& licitum,quod iterũ nõ redit, arbitriũ.C.de sacrosan. eccle.quia moribus olim receptum erat apud veteres,vt ipsi testamẽta cõscriberẽt stylo,id est instrumẽto æneo,quo in albo,id est in tabulis ceratis,vt & est hodie mos Gallorũ secundũ Alberic.ibi.vt notarij lineas faciãt,vt rectè scribant,accipitur etiam stylus pro communi vsu loquendi,procedendi,& scribẽdi.Bar.in l.de quibus.in repe.colum.v. ver.vltra hoc quęro.ff.de legib.& in l.ij.C.quę sit lõga cõsue.& Albe. in ru.ibidem.col.xvj.Ange.in d.§.ex non scripto.col.ij.vbi dicit quòd stylus nõ solùm cõcernit ordinẽ iudiciorum, sed & extraiudiciorum.

8 Item stylus sumitur pro eo quod est vsitatum,& vt ipse dicit practicatum in aliqua curia,& diutius seruatũ.Cy.in l.ij.co.iiij.C.quę sit lõga consue.vel dicitur consuetudo alicuius fori.Georg.Natã in repet.cle. sæpè.§.& quia.col.ij.de verb.signi.hęc de.j.quęstione. *Stylus pro fori cõsuetudine.*

9 Secundò quæro, quid sit stylus?Bal.in d.l.j.dicit quòd est cõsuetudo alicuius fori iudicialis,vel est ius nõ scriptum,vsibus introductum, ab vnius iudicis voluntate sæpè stylatum,secundum Pet.& Cyn.ibidem. & Ange.in dict.§.ex non scripto.vel est practica curię vsu confirmata. Bal.in l.fi.C.quę sit longa consuetu.Iacobi.in d.l.de quibus.colum.iij. *Stylus quid.*

vel cõtinuat.Corne.cõsi.cclxxvij.post suprascriptũ.col.ij.vol.iij.& secũdũ Bal.in ru.de rescri.col.iij.dicitur stylus quasi calamus,quia olim stylo scribebatur.Bal in rub.de rescrip.co.iij.† Vel stylus quasi stãs ad 10
similitudinem styli ferrei,qui est stabilis,quasi ferreus,hæc sunt verba Bal.in d.l.de quibus.co.vj.vers.nota tamẽ.ff. de leg.Barb.in rub.de rescrip.col.xij.vers.quęrit etiã Bal.quę parũ arrident,quinimò ex Gręco potius petẽda fuisset huius vocabuli etimologia,cũ στήλη nomẽ sit Gręcũ,colũnam significans,cuius colũnę formã gerebat calamus,stylus dictus,quo scribebãt veteres in tabulis cereis:inde cõtra ineptè scribẽtes & temerarios tritũ fuit adagiũ meliorẽ esse eã partẽ styli,quę deleret, quàm quę scriberet. Vnde etiã euasit vt hodie apud nos ipsa scriptura stylus vocetur:sed qa hęc pui sunt emolumẽti,ob id aliter nõ discutio.

Etimologia huius nominis stylus à Græco petita.

Introducitur stylus per decem annos.

Tertiò vidẽdum est quando stylus introducatur?Respon.per decem 11
annos in aliqua curia secũdum Guido.Pape in consi.cxix.ex processu. in iiij.dubio,in additio.allegat Raymõd.de Sabanac.in repeti.l.more maiorum.ff.de iurisd.omnium iudic.Sic dicit gl.de consue.in §.ex nõ scripto.de iure natural.& superius dictum fuit.

Stylus differt à consuetudine.

Quartò quęritur quomodo stylus differat à cõsuetudine?Bart.quem 12
alij sequuntur in d.l.de quibus.dicit consuetudinem respicere decisionem,stylum verò ordinem loquendi,procedendi,& scribendi.Idẽ tenet ibi Iacobi.co.iij.licet quandoque pro eodem accipiantut,vt in ca. quàm graui.de crimi.falsi.& superius dixi.

Secundò differt:quia consuetudo introducitur tacita voluntate plu- 13
rium,& vsu populi,vel maioris partis.d.l.de quibus.Stylus verò ex voluntate vnius iudicis.Ange.in d.§.ex nõ scripto.Cardinal.in c.fi.q.vij. de consuetud.Chassa.in procem.ad consuet.Burgund.in prin.co.ij.Io. de Anania cõsi.xciij. viso processu.co.iiij.versi.præterea est aduertẽdũ.

Tertiò,consuetudo est generalis populi,stylus particularis personæ, 14
vel officij.Cy.in l.ij.co.iiij.q.iiij.C.quę sit longa consuet.doc.in ru.de consuet.col.ij.

Quartò,cõsuetudo cõtra ius valet.l.de quibus.ff.de legib.l.ij.C.quę 15
sit lõga cõs. Stylus iudicis nõ,quia tantùm valet ad declarãdũ mẽtem iudicis,qui nõ põt contra ius.Antho.& Curt.in c.fi.de cõsuet.Alex.cõsi.xxxvij.viso themate.col.vl.in.ij.vol.fallit ratione approbatiõis principis,& bonũ esset ne curiæ regni vagarẽtur sub incerto,vt vnus esset tãtũ stylus in oĩbus curijs regni,sicut est in oĩbus Francię parlamentis.

Quintò,in stylo non requiritur cursus temporis,in cõsuetudine sic. 16
Antho.& Curtius in d.c.fi.Areti.consi.ciij.in causa.in fi.Alex.cõs.cvij. pro inuestigatione.co.pe.nu.21.in ij.vol.quod intellige quando stylus non esset contra ius,tunc requiritur temporis cursus,sicut in cõsuetudine:vt probat gl.in c.vl.de consuet.lib.vi. Aret.consil.xj.procedẽdũ. colum.xj.Socy.consi.cclx.in causa.colum.xj.versic.non obstat tertio. in secundo volumi.& Alexan.consilio xxxvj.viso themate.in fin.volumi.ij.vel intellige in stylo eius,qui habet potestatem legis condendæ

non

non requiritur cursus temporis,alioqui sic.Dec.in rub.de cõsue.col.ij.

17 Sextò,in stylo interpretatiuo non requiritur pluralitas actuũ,in consuetudine secus.Curtius in rub.de consuet.q.iiij.allegat Panor.in ca. in causis .vl.notab.de re iudica.c.fi.xx.distinct.Alexan.consil.xxxvj.in fin.vol.ij.hactenus de hac quæstione.

18 Vltimò nunc videamus quam vim habeat stylus,siue effectum?Respon.effectum declarandi,vt si stylus velit,quòd in causa xx. solidorũ non offeratur libellus:tunc declarabit.authen.nisi breuiores.C.de senten.ex libell.recitand.Alber.in rub.C.quæ sit longa consuetu.col.xvj. *Effectus styli.*

19 Alexã.d.cõsi.xxxvj.viso themate.in fi.in.ij.vo.†Et quãdo stylus est dubius recipit interpretationẽ à iure cõmuni,sicut statutũ,vt no.in l.j.in prin.in gl.in verb.nũciationẽ legitimã.ff.de noui oper.nũcia.l.si serui.C.de noxal.actio.Guido Pape consi.cxix.ex processu.in v. dubio.Calde.consi.ix.quicquid.rub.de consti.per c.cũ dilectus.de consuetud.

20 Stylus curię secularis recipit interpretationẽ primò à iure ciuili:curiæ verò ecclesiasticæ stylus à iure canonico.Panor.in c.ex literis.col.ij.de cõsti.sic & rescriptũ,priuilegiũ,& iuramẽtum recipiunt interpretationẽ à iure teste Barba.cõsi.lxj.scribitur.col.vj.in j.vol.& statutum aut cõsuetudo seu lex Regia disponẽs idẽ quod lex,debet interpretari secundũ leges:& est ipsa lex secundũ Cy.in l.qui sepulchra.C.de sepulchro viola.gl.Bar.& Hercula.in l.j.in prin.ff.ad legẽ Falc.Iacob.in l.& si post tres.co.j.si qscauti.& ita attestatur Rex,in ti.*des Aydes*.ord.iiij. *Stylus curiæ secularis à iure ciuili interpretationẽ recipit: curiæ verò ecclesiasticæ à iure canonico.*

21 Secundus effectus est,quòd stylus habet vim cõsuetudinis in illa curia,in qua est præscriptus.Bal.in l.si quis intra.C.de bonis dãnato.imò si stylus contradicat consuetudini,stãdum erit stylo tanquã speciali, quia generi per speciem derogatur per regu.iuris:& hoc firmat Guid. in statu.si quis.in verb.per duos.in fin.

22 Tertius,stylus curiæ pro lege seruãdus est.l.obseruãdũ.ff.de iud.& l. iij.in fi.de testib.Bar.in l.iurisperitos.ff.de excus.tutor.Bal.in l.fi.C.quę sit lõga cõsue.& in l.de quibus.co.iij.in ij.q.ff.de legib.l.Labeo.ibi morẽ agẽtiũ sequi debemus.ff.de statulib. Hippoly.sing.cxviij.stylus curię.Corne.cõs.cclxxvij.post suprascriptũ.co.ij.in iij.vol.& iudex maximè debet seruare curiæ stylũ.Bar.in d.l.iurisperitos.Ange.& Ias.in l.si domus.§.in pecunia.co.j.ff.de leg.j.& si nolit illũ seruare, pragmatici illi resistere possunt.ar.l.defensiõis.& l.prohibitũ.C.de iure fisci.lib.x. *Stylus curiæ pro lege custodiendus.*

23 Quartus,stylus curię facit ius.c.ex literis.de consti.c.pe.de confirma. vtili.c.quàm graui.de crimine falsi.Cardinal.consi.xxx.in hoc dubio. co.iij.nu.24.c.literas.de iuram.calum.in additio.ad Panor.in Procem. decretal.Gregorius in verbo,de stylo.D.de Petrucia in ij.remed.finiẽ. lit.sui tract.de virib.iuramẽ.Federi.cõsi.cclj.casus talis est.Iacob.in fi.

24 Quintus, ita punietur transgressor consuetudinis notoriæ,& styli,sicut legis.Bal.in l.si quis non dicam.col. iij.nu.3.C.de episco. & cleri.& superius dixi in effectu consuetudinis. *Punitur stylum non seruans.*

25 Sextus effectus styli est,quòd si lex deficeret stylus curiæ seruaretur. *Lege deficiẽ*

te stylus ser uatur.

Iac.de Bello visu in sua pract.rub.de fuga reor.nu.39.fol.51.Maximè si aliquãdo iudicio cõtradi.fuerit firmat⁹.l.cũ de cõsuetudine.ff.de legi.

Acceptari stylus pro parte non po test.

Septimus,iudex vel partes nõ possunt pro parte acceptare stylũ, & 26
pro parte respuere:cũ stylus sit indiuiduus,sicut&cõsuetudo.no.Barb. in cõsi.xxxiiij.illud in mediũ.col.vlt.in iiij.vo.Fallit quãdo hoc exprimitur à lege.l.vna.in fi.C.de latina libert.toll.sing.scd'm Barb.in repeti.c.Raynald⁹. col.xlviij.& col.clvij.de test.&in rub.de rescr.col.xviij.

Non seruãs stylum facit litem suam.

Octauus,iudex non seruans stylũ suę curię facit litẽ suam,ac si non 27
seruaret consuetudinẽ,aut legem.Bal.in §.iudices. col.ij. de pace iura. firmand.citat Dec.in c.inter cęteras.col. vl.de rescrip. post Lanfranc. in repet.l.admonendi.col.j.ff.de iureiur.Calca.consi. cxviij. sanctissimus.col.ij.ideo poterit per superiorem puniri.

Clausulæ solitæ apponi habetur pro appositis.

Nonus effectus styli est,ꝙ clausulę solitę apponi de stylo habentur 28
pro appositis.tex.& ibi Panor.in c.cũ M. de cõsti.l. quod si nolit.§.qui assidua.ff.de ædil.edict.ideo notarius ex seipso potest tales clausulas apponere,licet partes de his nihil dixerint. glo. notab.in l.si fundus.§. in cõmissoria.ff.de in diẽ adiect.c.quod trãslationẽ.de offi.lega.† Fa- 29
cit qđ dicit Bar.in l.ex ea parte.ff.de verb.obli.vbi debitorẽ posse cogi inquit conficere instrumentũ creditori secuntũ stylum & cõsuetudinem patrię,etiam si esset consuetũ, vt sigillum regium apponeretur, vt hîc,vel obligatio ad rigores parui sigilli Montispessulani cõscriberetur,vel conuentionũ Nemausi.vt in patria Montispessulani. Sequitur Georg.Natam in cle.sępè.§.& quia.col.iij.de verb.signi.

Debitor cogitur conficere instrumentum creditori secundum stylum patriæ.

Allegari põt stylus.

Decimus,stylus potest allegari etiã in decisionib.causarũ.Panor.in 30
c.ex literis.col.ij.in fi.per illum text.de cõsti.Curtius consil.lxvj. super pręmissa.nu.154.Etiam si sit contra ius,& hoc si est à principe cõfirmatus,& eò tendat:alioqui non.vt superius scripsi.

Comparatio styli fit.

Vndecimus,debet fieri cõparatio & instrumẽti &styli.Bal.in l.vna. 31
in fi.C.de emenda.Iust.Cod.per glo.in c.licet.in verb. scripturę.de crimine falsi.Vnde narrat Plutarc.de Pyrrho rege Epirotarũ, ꝙ propter styli inęqualitatem perpendit literarum falsitatem,quas ei transmitti curauit Lysimachus tãquàm à Ptolemęo rege scriptas, non enim erat scriptum,vt consueuerat sic,pater filio salutẽ, sed Ptolemęus Rex Pyrrho Regi salutem.refert Fely.in c.ij.col.vj.versi.stylus.de rescri.

Literæ cõtra stylum præsumũtur subreptitiæ, aut falsæ.

Duodecimò,literę obtentæ pręter vel cõtra stylũ curię pręsumũtur 32
subreptitię,aut falsę,& nõ valẽt.c.tua nobis.& ibi Panor.no.j.de offic. vicar.no.in c.ad nostram.de cõfirma.vtil.glo.& Philip.Fran.in c.quãuis.in j. de pręben.in vj.Cardinal.in c.quod super.de fide instru.c.causam.in ij.de testi.quia nõ est inspiciendũ quod scriptum est, sed quod scribi & fieri debuit.l.sed licet.de offi.præsid.c.cum causam.de elect.

Decimustertius effectus,pręsumũtur literę cõtra stylũ erroneę,&eis 33
nõ est credẽdũ.l.fi.& ibi patruus meus & Platea.C.de cano.largit.li.x. Curtius cõsi.lxvj.super pręmissa.nu.5.& cõsi.lxxiiij. super memorata. col.pe.ideo cõmissarius debet supersedere.c.ex parte. de capel.mona.

Fely.&

Fely.& alij in c.ij.col.vj.versi.stylus.de rescrip.per illum tex.
34 Item si omittatur stylus,literæ redduntur suspectæ. d.c.quám graui. de crimi.falsi.Panor.in c.ad hæc.de senten.excõmunica.Bal.in rub.de
35 rescri.co.iij.& in prouincial.Cur.Roma.fo.13.†Et hęc præsumptio falsitatis est sufficiens ad cõdemnãdum de falso.c.porrecta.de confirma. vtil.& Fely.in d.c.ij.versi. stylus.de rescrip.& Curtius d.cõsi.lxxiiij.super memorata.co.pe.& seq.per l.iubemus.C.de proba.Alexand.consi. lxxvij.in causa accusationis.co.ij.in j.vol.quod est repetitũ consi.lxij. *Præsumptio ad cõdẽnãdũ sufficiẽs.*
36 in iij.vol.scripsi in tract.de rescrip.in.xj.q.in.xxj.effectu. ij.Tom.†Fallit tamen quando omitteretur illud quod tacitè inest.c.cum M.de cõstit.Fely.in c.ad hæc.de senten.excommunica. *Stylo an derogetur.*
37 Secundò fallit quando fieret expressa mentio styli,& quod non obstante stylo valeat,quia tũc literę valebũt. Archid.in c. seruatis. xxv. q.ij.dicens,ꝙ quando constat de voluntate superioris,illa est seruanda & exequenda.Sequitur Georg. Natã in repet.cle.sæpè.§.&quia.col.ij. de verb. signi.facit l.j.C.de superindicto.libr.x.Quia non est suæ intentionis ꝙ stylo derogetur,quando non exprimit,alioqui secus.c.ad aures.c.mãdatum de rescrip.c.exposita.de arbitr.c.cũ causam.& c.fi.
38 de præbẽd.c.cum in illis.Illo tit.lib.vj.†Vnde factũ tale vidi emergi. Nuncius fuit ab armigeris durãte bello spoliatus ,qui ob id nõ potuit ferre procuratorium ad eum,qui erat constitutus procurator,nec alia instrumẽta,quare pars amisit causam:quę tamẽ impetrauit literas regias,quibus mãdabatur iudici,quod si ei cõstaret, etiã per solã nũcij declaratiõem de dicta spoliatiõe,&impedimẽto,eo casu nõ obstãte rigore styli ãnullaret cõtumaciã,&alia facta in cõtrariũ,&partes audiret,& iusticiã eis administraret,& hoc bonũ & æquũ visum est per ea quæ doct.no.in l.ij.§.si quis in iudicio.ff.si quis cautio. *Restituitur,qui ob procuratorium ereptum cõdẽnatus fuit.*
39 Ideo quotidie impetrantur literę contra stylum,qui cùm sit de iure positiuo, tolli pôt per principẽ,& mutari.l.princeps.ff.de legib.c.proposuit.de cõcess.pręb.vnde in curia parui sigilli interdũ impetrãtur literę Regię vt nõ obstãte rigore styli recipiãtur alię iustę exceptiões videlicet præscriptionis,& metus,vel doli.Guido decis.ccxcij.si alicui. *Literæ cõtra stylum impetrantur.*
40 Decimusquartus libellum cõtra stylum vel consuetudinem formatum potest iudex ex officio reiicere,& dentibus lacerare.l.j.& ibi gl.ff. de offi.assesso.gl.in l.de quibus.in verbo.inueterata.ff.de legib.Fely.& Dec.in d.c.ij.versi.stylus.quod bene notent practicãtes,& ab stylo nõ
41 deuiẽt,†& ratio est:quia ex officio iudex debet prouidere,ne iudiciũ reddatur elusoriũ.c.causam.in.j.& ibi Panor.de iudi.sed vbi stylus iudicij nõ obseruaretur,corrueret iudicium.arg.c.quàm graui.de crimi fal.ergo ex officio iudex illũ libellũ reijciet.Curt. in c.fi.q.viij.de cõs. nec poterit pars ob hoc appellare,quia iudex hoc facit iure permittẽte. *Libellum contra stylum cõceptum iudex reijcit.*
42 Decimusquintus,citatio cõtra stylũ emanata non valet,nec tenetur citatus cõparere.Ang.in l.fi.C.de cano.largi.titu.lib.x.l.fi.& ibi Bal.& Ange.C.de iureiurand.Fely.& alij in cap.quoniam.in glo.citationes. *Citatio cõtra stylum non valet: nec est contumax non cõparens.*

de proba.Iaſ.in l.teſtamentũ.in fi.C.de teſta. Curtius cõſil. lxxiiij. col. penult.Hippoly. ſingul.cxviij.ſtylus curiæ.& in repetit.l.fi.nu.38.ff.de iuriſdicti.omni.iudi.& in l.de vno.nu.217.de re iudica.

Decimuſſextus,citatus contra ſtylum curiæ,etiam ſi non cõparuerit,non eſt contumax.Angel.in l.fi.C.de cano.largit.tit.lib.x.Deci.refert.in c.quoniam contra.vij.col.de prob.& in c.ex parte.col.v. de reſcript.Hippoly.ſing.cxviij.ſtylus.& in d.l.de vno.nu.217. 43

Sententia cõtra ſtylum nulla.

Decimuſſeptimus effectus,Sententia lata cõtra ſtylum eſt nulla,ſicut contra legem.Guido Papæ in deciſ.ſuis.qõ. ccxcij. ſi alicui.vbi dicit potius eſſe ſtandũ ſtylo,quàm conſuetudini,quando ſibi contradicunt:quia ſe habent tanquã generale & ſpeciale.Et ſpecies derogat generi.c.j.& c.ſciſcitatus.de reſcri.idem docet.q.xcviij.ſed an dominus. in fi.& Socy.conſi.xxxix.capio primum.col.v.in iiij.volu. 44

Præſumitur pro ſtylo

Decimuſoctauus,preſumendũ eſt pro ſtylo tribunalis,in quo adeſt copia prudentũ.Panor.in c.ſicut nobis.not.penul.de ſent.& re iudic. 45

Decimuſnonus,valet ſtylus curiæ de non vocando præſentem,vel de vocando certo modo.Fely.in c.cùm olim.nu.10.verſi.tertius caſus. de reſcrip. 46

Citatio quãdo omitti poſſit.

Vigeſimus effectus eſt,Citatio requiſita in examinatione teſtiũ de ſtylo poteſt omitti.Alexan.cõſi.lxv.habita.col.vlti. in j.lib.Dec.conſil.clxiij.in cauſa matrimoniali.col. vj.n.8.& in alijs caſibus omittitur citatio:quos ſcribit Iaſ.in l.nec quicquam.§. vbi decretum.ff.de offic. procõſul.& Hippol.in l.de vno.de re iudi.& cxv.caſus in quibus nõ requiritur citatio,congerit Antho.Nicell. in concordan. iuris canonic. & ciuilis.lij. 47

Examinatio teſtiũ in criminalibus an poſſit committi.

Vigeſimuſprimus,valet ſtylus vt examinatio teſtium in criminalibus alicui committatur.Iacob.de belloviſu in pract.rub.de fuga reor. nu.41.licet de iure ſecus.authẽ.apud.C.de fide inſtr.nõ tamẽ valet ſtylus,vt pars cauſa cadat,niſi fuerit per principẽ approbatus, & cõfirmatus.c.cùm oẽs.& ibi doct.de cõſti.quia id quod noſtrum eſt,ſine facto noſtro à nobis auelli non põt.regu.id quod noſtrũ.de regu.iur.ff. 48

Vigeſimuſſecundus,Quòd ſtylus nõ præſumitur ſeruatus,niſi probetur.Barba.conſil.iij.clementiſsimi.& quidem.col.xj.in ij.volu.quia eſt facti,& facta non preſumuntur.l.in bello.§.factę res.ff.de captiuis. l.quęcunque.in fi.ff.de public.in rem actio.dixi in repeti.l.diuus.in ij. no.ff.de ſenatuſconſul.Sillany. 49

Iudex ex cauſa immutare poteſt ſtylum ſuæ Curiæ.

Quare ſunt diuerſæ conſuetudines.

Vigeſimuſtertius,licet ſtylus curię ſit volubilis, quia ex mutatione iudicum quandoque mutatur teſte Ioan.And.in c.j.de elect.lib.vj.refert Iaſ.in repeti.l.j.nu.53.C.de ſumma trinita. Tamen iudex non põt illũ mutare ſine magna cauſa. † Et per hęc dicit Rauen.in c.ſuper ſpecula.de priuil.tot eſſe cõſuetudines diuerſas in quibuſdam locis, quia iudices ibi iuris ignari protulerunt ſententias cõtra ius:& poſtea ſucceſſores idiotę ſecuti ſunt dictas ſententias: cùm non poſſent diſcernere,an eſſent iure latę : quare in conſuetudinẽ venerunt, & ſic inductæ 50 51

fuerunt

fuerunt consuetudines,&tot styli contra ius.l.ij.§.mirabile.C.de vete. iure enuclean. Sed in patria iuris scripti doctissimi verebantur à iure discedere,ob id nullas consuetudines iuri contrarias introduxerunt: vt scripsi in procem.ordina.& in commenta.in j.Tomo.

52 Vigesimusquartus,quando dubitatur de stylo alicuius curiæ potest iudex se informare nemine citato ab antiquis illius curię aduocatis,& procuratoribus.Bart.per illum text.in l.iij.§. fina.ff. de testib.Bald.in l. vna.in fi.C.vt quæ desunt aduoca.part.iudex supple.hoc dicit se exercuisse Ange.in §.ex non scripto.col.ij. insti. de iure natural. Iacobi.in l.de quibus.col.iij.ff.de legib.Chassa. in consuetu. Burgun.in princip. & ita seruat curia laicalis secundum Ioan. Fabr.in dict.§. ex non scripto.col.iij.Et hoc sępius fit in castelleto.quod potest fieri quando dubitatur de stylo,seu consuetudine curię. *Iudex de stylo quãdo inquirat à pragmaticis*

53 † Secus si allegetur consuetudo ad litis decisionem tunc plenè eum probare oportet.Bart.in l.lege Iulia.ff.de testib.Curtius refert quęstio.viij.in d.c.fi.Benedict. de plumb. in l.Labeo.ff.de statulibe.Imò nõ annullatur processus, licet operarius ecclesię non fecerit fidem de sua potestate,si hoc petitum non fuerit si hoc habebat stylus,sicut communiter in Francia: vt scribit Aufrer.in decis.Tholosa.q.cxv.& Alex.consi.xiiij.viso.col.j.in v.volu.& Deci. consil.clxiij.in causa matrimoniali.col.vj.nu.8. *Stylus ordinem iudiciarium respiciens aut litis decisionẽ quomodo differat.*

54 Intellige si stylus sit secundum ius,secus si contra, quia tunc debet plenè probari.Curtius in repe.d.c.fi.in viij.q.post Dec.in consi. ccccij. in causa.nu.12.alias limitationes vide per Bar.& alios in d.l.de quibus. vbi dicit ꝙ circa ea quę respiciunt decisionem litis, non poterit sic se informare partibus absentibus,& sequitur Socy. consi.xxxvj.in causa Antonij.col.iij.in iiij.vol.& idem quãdo est maximi pręiudicij secundum eum. consi.lxxxix. capio primum. col.v.nu.28.in eod.volu. Sed nec habet se informare quando stylus est scriptus,& in apertum prolatus,& notorius,ac per Regem confirmatus: vt est stylus curię Parlamẽti.Sed illum legere,obseruare,& menti commendare debet. *Stylus contra ius debet plenè probari.*

55 Vigesimusquintus effectus,consuetudo & stylus excusant à crimine falsi.Hosti.& Ioan.And.in cap.ij.de fid.instrumen.Bal.in cap.vno. colum.ij.de feud.cognit.refer.Alexan.consi.lxx.viso processu. colum. ij.in j.volumi. *Stylus à crimine falsi excusat.*

56 Postremò stylus non ligat generaliter,sed tantùm in curia in qua viget.Bald.in l.certum.col.iiij.nume.11.C.vnde legit.dicens iudicem secularem non teneri seruare stylum curiæ Episcopalis,nec contra. Aufrer.idem dicit,quęsti.cxv.si operarij.& Iacobi.in d.l.de quibus.col.iij. in ij. quęstio. & Nichol.Mil.in verb. stylus. & ibi, in additio. Curtius in rubr.de consuetu.q.iiij. *Stylus in sua quaque curia seruari debet.*

57 Imò nec stylus curię Romanę imponit necessitatem obseruandi in alijs curijs particularibus,secundum Bald.in c.ij.de ferijs.quia alię curię non habent pro iure communi id, quod singulariter in Romana obseruatur curia:vt patet in procem.regul.Cancella. per Gomes.cùm quęlibet curia communiter suum habeat stylum,& licet in verbis qui-

Practicus in vna curia non est in alijs ignarus

libet stylus sit diuersus: † in effectu tamen virtute,& substantia idem 58
ferè sunt,& iuuenis qui praxim vnius curiæ sciuerit parum deficiet in practica alterius,teste Ioan.episcop.Vaureñ.in tracta.de ordi.iudic.rubric.penult.

Fallit quando conueniret stylo aliarum curiarum, tunc debet ser- 59
uari tanquam stylus propriæ curię,non tanquam stylus alterius curię, vt dixi.

Stylus principis est generalißimus

Secundò fallit quando esset stylus principis,qui omnes ligat, sicut 60
lex.l.leges.C.de legib.Panor.in d.c.ex literis.de consti.Chass.in princi. consuet.Et si princeps vellet quòd omnes curię Francię seculares obseruarent vnum & eundẽ stylum,bonum esset,vt superius dixi. Et ista nunc de stylo sufficient,prosequar text.

De tous les pays de nostre Royaulme.

GLOSSA XIIII.

ET SIC vult, quòd stylus etiam in patria iuris scripti in scripturam redigatur, vt memorię commendari,& quilibet eum scire,& eo regi posit.l.contrahitur.ff.de pignorib.& vtinam vnus esset omnium Franciæ curiarum stylus. Nam tot consuetudines diuersę & styli perturbant ingenia hominum.

Soient redigées,& mises en escript.

GLOSSA XV.

PRIMVM ergo statuit,vt in scripturam redigantur consuetudines,& styli, ne memoria illorum pereat. Et vt quilibet secundum illos regatur, ac vt curię practicantes ab illis non deuient: & vt iudices procedant & iu-

Styli cur in scripturam rediguntur.

dicent insequendo illorum verba. † Et sic scriptura fit quandoque 1
propter necessitatem probationis eius de quo agitur:quandoq; vt ipsa probatio magis habilitetur, vel propter substantiam eius,quod intenditur,teste Bald.in authen.sed nouo iure.colum.penul.C. si certum peta.vide l.contrahitur.ff.de pigno.& doct.in l.j.C.de iure emphyteu.

Accordées par les coustumiers practiciens.

GLOSSA XVI.

SECVNDVM est, quòd communi concordia, & consensu pragmaticorum fieri illa scripta debent. Nam si vnus dicat talem esse consuetudinem, & alius aliam,non concludetur, nec constituetur consuetudo: donec dicanici super hoc conueniant: & quod ab illis conclusum & cõstitutum fuerit,scribetur,& sic solet fieri, quod potest probari.argu.l.si voluntate.C.de rescinden.venditio.

Et gents

Et gens de chascun pays de nostre Royaume.

GLOSSA XVII.

1 TERTIVM, vt practicantes illius patriæ, in qua redi guntur consuetudines, in hoc conueniant: quia quantò vi ciniores estis, tantò melius scire potuistis. cap. quanto. de præsumption. nec valeret consuetudo Parisi. quæ concluderetur cum aduocatis Tholos. quia illi nesciunt cõsuetudinem Parisi. Ob id scribitur hîc, ꝙ in qualibet patria, & cum hominibus patriæ cõcludetur: quia quælibet patria suo sensu, & consuetudinibus abundat. cap. cùm venerabilis. de consuetu.

Concludantur consuetudines à practicantibus locorum in quibus hæ vigent.

Lesquelles coustumes, vsages, & styles ainsi accordez seront mis & escripts en liures.

GLOSSA XVIII.

1 QVARTVM, vt consuetudines sic conuentæ, ac cõstitutę, in librum redigantur, qui vocabitur liber consuetudinum Paris. vel Lutetię, seu alterius ciuitatis vel oppidi. Et sic commissarius missus vt inquirat de his consuetudinibus, non potest alias addere, nec populo præbere, quia ad hoc tantùm datus censetur, vt populi cõsuetudines in scripturam redigat, qui si addat ex capite suo, tanquam priuatus censetur, nec erit lex, nec consuetudo. l. iij. ff. de offici. pręsid. & venire contra mandatum dicitur. c. cùm dilecta. de rescript. l. diligenter. ff. manda.

Inquirens de consuetudinibus nihil debet addere.

Lesquelles seront apportées par deuers nous pour les faire veoir, & visiter par les gens de nostre grand conseil, ou de nostre cour de parlement.

GLOSSA XIX.

1 QVINTVM vult quòd posteà sic redactę consuetudines & descriptę in libro ad principem deferantur, vt eas perspicere faciat per consiliarios magni consilij, seu per curiam parlamenti in cuius iurisdictione ea ciuitas est, quę vult consuetudines approbari. Et eo fit, vt consuetudines rationabiles Rex approbet, irrationabiles verò ex libro deleat, per ea quæ docto. docent in capitu. final. de consue. facit. cap. nouerint. de sententen. excommunica.

Approbatio consuetudinis quomodo fiat per principem.

Et par nous les decreter & confirmer.

GLOS. XX.

1 SEXTVM hîc statuit, quamuis consuetudo sit tantę auctoritatis, vt non requirat confirmationem superioris, quia confirmatur legitimo temporis cursu. l. an in totum. C. de ędific. priua. Bal. in rubr. de consue. col. ij. Barba. in c.

Consuetudo confirmationem non requirit.

cùm consuetudinis.colum.j.de consuetu.tamen hîc vult eas confirmare,&decretum super illis imponere,ne de cętero dubitetur de vsu& authoritate illarum. Et licet princeps videatur confirmare consuetudines eo ipso, quòd sunt tolerabiles. l. tam collatores . C. de re milita. libro duodecimo.& l.domini prædiorum . de agricol. & censit.libro xj.Guido Papę in singul. dccccij. tamen Rex hîc vult expresśè eas approbare & confirmare, ne super his dubitetur.text.in cap.in his.xj.distinctio.Fely.in capitu.ius generale.prima distinctio.quia plus solet timeri quod specialiter,quàm quod generaliter est constitutum,& confirmatum. capitul. quia in causis.de procuratorib.capitu. quanquàm. xxiij.distinctio.capitul.j.de rescript.

Et iceux vsages,coustumes, & styles ainsi decretez,& cõfermez seront obseruez,& gardez es pays dont ilz seront.

GLOSSA XXI.

1 ET SIC statuit,quòd postquàm hę consuetudines fuerint à Rege confirmatę, & constitutę, seruentur ab omnibus. Intellige tamen quòd consuetudo localis in illo loco seruari debet, vbi viget, & non in alio. l. final. C. de anno. & tribut. libro decimo.gloss.in capitul.consuetudo.j. distinctio. & in capit.illud. & capitul. illa.xij. distinctio. nec valebit rescriptum contra consuetudinem ea non expressa,nec derogabit consuetudini, quia eam ignorare videtur rescribens. capitu.j.de constitu.in vj. & superius fusius scripsi.

Rescriptum contra consuetudinem non valet.

Et aussi en nostre cour de parlement es causes & proces d'iceux pays.

GLOSSA XXII.

1 ET SIC curia Parlamenti, ad quam appellatur, tenetur etiam iudicare secundum consuetudinem loci primi iudicis, & secundum legem primò datam. in authenti.vt cùm de appellatio. cognosc. in princip. colla.viij.In alijs causis alterius loci non tenetur iudicare secundum consuetudi. Parisi. vt hîc dicitur.

Consuetudo cuius loci sit spectanda.

2 Et sic si primogenitus Baronis, vel nobilis in totum debeat succedere in Vasconia, si ille nobilis habeat bona etiam in Francia, vbi non est talis consuetudo:tunc omnes filij succedent perviriles in illa patria: nec computabitur primogenito sua portio,quam in Vasconia habuit: vt Bald. & alij tradunt in l.j. C.de summa trinita.& Iacob.in l.de quibus. col.penulti.ff.de legib.

Et iugeront les Iuges de nostre Royaume tant en nostredicte cour de parlement, que noz baillifz, seneschaux & autres iuges selon iceux vsages, styles,&coustumes es pays dont ilz seront.

Gloss.

GLOS. XXIII.

1 IVDICABVNT singuli iudices secundũ consuetudines suorum locorum, etiam parlamenta secundum cõsuetudines vigẽtes in suis iurisdictionibus: eodẽ modo etiã iudicabit magnum Cõsilium, & alij iudices deputati per Regẽ ex causa euocationis, vel aliâs secundum consuetudines cuiuslibet loci. capitu. cùm venissent. de eo qui mittitur in possessionem. scripsi in interpretatione l.quod iussit.ff. de re iudica. in secundo notab. & plenius in tracta. de supplica. in primo Tomo ordinatio.

2 Vnde si diuersæ sint consuetudines, in cõcernentibus ordinem, seu processum illæ seruandæ sunt, in quo loco litigatur, & proceditur. cap. quod clericis. vbi glo. & doct. de foro compe. Itidem inspicienda est cõsuetudo loci executionis. Bal. in l.j. quæst.iiij.C.ne filius pro patre. quia executio ordinem concernit. Bart. & alij in l. à Diuo pio.ff. de re iudic. Bal. consil. cclxxxv. casus super quo. colum.ij. in ij. volumi. *Quæ consuetudines attẽdendæ.*

3 In decisorijs verò debet iudex sequi consuetudinem litigantium, vel statuta. l. si fundus.ff. de euictio. l. exigere. de iudic. Bald. in l.j.C. quę sit longa consue. quod limitat Curtius in tracta. de consue. q. penul.

Sans en faire autre preuue, que ce qu'est escript audict liure.

GLOSSA XXIIII.

1 NOTANDVM est, quòd hæ consuetudines sic descipte, approbatę, & confirmatę aliquando non aliter euulgantur, idest non solent impressioni dari: & tunc quicunque allegat cõsuetudinem, oportet quòd eam probet: quæ probatio fit hoc modo: citatur pars ad videndum extrahi talem consuetudinem ex libro consuetudinum: & tunc illud transcriptum probat: vt docto. tradunt in capitu. ad audientiam. de præscripti. nec aliter *Probari consuetudines approbatæ quomodo possint.*

2 probari potest hęc consuetudo, † vt pronuntiauit Senatus anno 1516. die xx. Iunij post prandium pro Magistro Vberto *Tybouſt* Consiliario contra Magistrũ Nicolaum *Puechon* secretarium. & idem statuit anno 1518. die tertia Iulij. inter Ioan. & Franciscum *Pomereaulx*, & do. Franciscum *d'outre L'auoye.* *Arestum.*

3 Si autem liber consuetudinum sit notorius, vt consuetud. Paris. & multę aliæ, tunc non est necesse eas extrahere, sed sufficit eas allegare in rubr. tali. & cap. & tunc quilibet eas videre poterit, & solet produci talis liber consuetudinum. Ita expressè describit Benedict. in repetitio. cap. Raynutius. in verb. & vxorem. nume. 40. de testamen. vide in regu.

4 Cancel. xxvj. alia quę ibi tractat gloss. † Si verò aliquis neget consuetudinem generalem, vt mortuus saisit viuum, solent aduocati partium requirere, vt aduocati, & procuratores interrogentur de illa consuetudine, & iudex practicantes interrogat, vel solet iudex ad partis alterius petitionem eum, qui negat consuetudinem generalem interro-

gare cum iuramento, an ignoret talem esse generalem cósuetudinem, qui saltem verebitur deierare in conspectu aliorum, si conscientię & famæ prouidere suæ cupit, si dicat se nescire, postea interrogabuntur illius tribunalis dicanici.

Et lesquelles coustumes, vsaiges, & styles ainsi escriptz, confermez, & accordez comme dict est voulons estre gardées & obseruées.

GLOSSA XXV.

STATVIT, vt consuetudines sic constitutę & confirmatę ab omnibus custodiantur. Nam leges ab omnibus æqualiter obseruari debent. l. leges. j. C. de legib. capitu. placuit. xxxij. distincti. † Intellige à subditis. capitul. j. de constituti. Sed an princeps teneatur seruare consuetudines. Bald. in §. final. qui feud. dare possunt. ait cósuetudines ligare principes: quia potentius est ius naturale, quàm principatus. Et in ore principum firmior debet esse veritas, quàm priuatorum. refert Ias. consili. j. colum. j. & secunda. in primo volumi. & superius dixi in iij. quæstio. ac multa de his scripsi quando ligetur conuentionibus princeps. in pręfa. ad rubr. de collatio. in concorda. hîc non repetam. 1 2

A subditis seruādæ sunt cōsuetudines

En iugement, & dehors.

GLOSSA XXVI.

Interpretatio consuetudinis ad iudicem spectat.

QVANDO emerget quæstio in extraiudicialibus seruatur consuetudo disponens de extraiudicialibus: si disponat de iudicialibus, in iudicijs seruabitur. Et consuetudo loquens de succesione, etiam in iudicijs seruabitur, & secundum eam iudex iudicabit, per istum text. copulatiuè loquentem. Et quando consuetudo loquitur, serua consuetudinem. Bald. in l. prima. in fine. C. de arbitr. vide Iaso. consil. ccxxxviij, anno salutis. colum. prima. in secundo volumi. & consilio quinquagesimoseptimo. colum. tertia. versicul. Octauo. in tertio volumine. Nam consuetudo tantum habet de actu, quantum de potentia. Bald. in capitul. primo. columna quinta. qui feudum dare possunt. & tantum de effectu, quantum habet de vsu. Et proprios facti & vsus terminos non excedit. Bald. in l. fin. C. communia vtriusque iudic. refert Ias. consil. clxxxv. in ista. colum. iij. volumi. ij. suprà dixi. 1

Simile cōsuetudinis an attendatur, an legis.

2 Tamen si casus occurrens non reperiatur decisus à consuetudine, nec à lege, tunc quod proximum & consequens est consuetudini attenditur. l. de quibus. & ibi etiam docto. ff. de legib. Sed in locis vbi non est consuetudo, lex seruatur, qua deficiente quod legi proximum est inspicitur. docto. in capitul. fina.

Toutesfoys n'entendons deroguer au style de nostre cour de parlement.

Gloss.

GLOSSA XXVII.

CVM ERGO vnus sit stylus omnium curiarum & parlamentorum regni Francię, huic non intendit derogare, & vtinam eodem modo vnicus esset stylus omnium curiarum inferiorum, sicut est stylus omnium parlamentorum: sunt etiam in stylo parlament. multa, quę hodie non seruantur, quia variantibus temporibus necesse est vt varientur statuta humana. c. non oportet. de consang. *Parlamentorũ vnicus est stylus.*

Et defendons à tous les aduocatz de nostre Royaulme, qu'ilz n'alleguēt ne proposent autres coustumes vsaiges, ou styles, que ceux qui ainsi seront escriptz, decretez & accordez comme dict est.

GLOSSA XXVIII.

PRIMO prohibet aduocatis, ne proponant, vel allegent alias consuetudines, quàm sic descriptas, vel confirmatas, & posteà in sequenti omnibus prohibet. Sed qua pœna venirent puniendi contrarium facientes? videtur quòd pœna falsi. l. penul. ff. ad legem Cornel. de fals. Sed contrarium dico. Et videtur quòd pœna sit arbitraria, postquàm non est hîc expresse statuta. l. j. ff. de effractor. *Allegari aliæ cōsuetudines non possunt.*

Et enioignons ausdictz Iuges.

GLOSSA XXIX.

HIC vocat Senatores & consiliarios iudices ab effectu, quia etiam iudicant. Et iudex est nomen generale, quasi ius dicens. c. forus. de verbo. signi. Et sic ipsi iudices vocari possunt.

Qu'ilz corrigent & punissent ceux qui feront le cōtraire, & qu'ilz n'aient ne receuent aucunes personnes à proposer n'alleguer le contraire.

GLOSSA VLTIMA.

1 NON AVDITVR allegans aliam cōsuetudinem, quàm approbatam. Nam Rex vel Imperator potest consuetudines tollere, sed non facere. dicit Barba. in additio. ad Bald. in cap. primo. qui feud. dare possunt. plus dicens, quòd licet populus Romanus transtulerit omne imperium, & iurisdictionem in principem. l. j. ff. de constitution. princip. tamen non transtulit ius naturale, nec consuetudines, nisi quoad approbationem, & reprobationem earum. *Rex consuetudines facere non potest licet eas tollere.*

2 Postremò incidit quęstio frequens. Rex concesit officium Titio secundum salaria consueta, varia tamen fuerūt salaria, & stipēdia, quę attendātur? breui respōdeo cōsyderāda stipēdia vltima, per tex. in l. Mela. §. sed & si alimenta, quę viuus pręstabat, reliquerit, ea demū pręstabuntur, quę mortis tempore pręstare solitus erat. quare si fortè variè pręstiterit, eius tamen temporis pręstatio spectabitur, quod proximum eius *Salaria consueta si diuersa sint, quæ soluenda.*

mortis fuit.ff.de alimen. & ciba.lega.& illum tex.singul.not.Lanfrāc. in l.admonendi.col.j.ff.de iureiuran.hoc docet Bald.in l.qui binos.C. de aduoca.diuer.iudicio. Vnde si Rex mandet Admirabilem maris recipiendum secundū antiquam consuetudinem, debet intelligi prout est consuetum in vltimis annis: vt plenè scribit Anton. Capit.in decis. Neapolit. questio. clxiij. plus addens, quòd si dominus constituat procuratorem generalem ad faciendum omnia, quę dominus solitus erat facere, non poterit tamen facere nisi ea, quæ dominus faciebat ordinariè, non extraordinariè: vt consuluit Alexand. consil.v.col.ij. nume.10. in quinto volumi. quod probat l. vel vniuersorum. ff. de pignora.actio.vbi addidi alia huic materię accommoda.

Alia de consuetudine multa scriberem, quę tamen cùm sint notoria, & plenè per consuetudinarios descripta, etiam quia non sunt quotidiana, vel per supradicta intelligi poterunt, ea nunc missa facio, de his omnibus quantuliscunq; Deo omnipotenti & eius sacrę Virgini gratias agens immensas.

Amen.

TRACTATUS

DE CITATIONIBVS NON MINVS FREQVENS, QVAM VTILIS.

Des adiournemens.

PRÆFATIO.

1 QVAMPLVRIMA super his citationibus adducere possem Lector beneuole: sed cùm Socy.in suo tract.de citationib. multa suo more congesserit, ea nolo hîc transcribere, verùm illa maximè pertractare, quę inter pragmaticorũ manus versantur, & pręcipuè quę in curijs Franciæ
2 agitãtur.† Et quia omnium actionum in- *Ante omnia*
stituẽdarũ principium ab ea parte edicti *quis est citan-*
proficiscitur, qua prætor edicit de in ius *dus.*
vocãdo, vtique enim imprimis aduersarius in ius vocãdus est, idest, ad eum qui ius dicturus est, tex.in §.fi.insti.de pœn.teme. litig. gl. & doct. in rub.ff.&C.de in ius voc.& processus sine citatione est nullus.l.ea quę. C.quõ & quãdo iud.c.inter.de maio.& c.j.de cau.pos.Bar.in trac.de cit. Barb.in c.ecclesia.n.69.de cõst.& oĩa quę fiũt in præiudiciũ absentium non valent sine citatione.c.omnia.iij.q.ix. Dec.in c.quoniã cõtra.col.
3 x.in gl.citationes.de prob.† Ideo hîc ante oĩa plures elucidabimus ter- *Totius tra-*
minos, quos sermo cõmunis habet pręcipuos. Secundò, quid sit citatio *ctatus sum-*
dicemus. Tertiò, quo iure inuẽta sit, & quę sit illi⁹ vtilitas. Quartò, quo *ma & ordo.*
tuplex sit. Quintò, quis citare possit. Sextò, quis citari valeat. Septimò, qualiter citatio fiat. Octauò, quot modis citatio impugnari possit. Nonò, quis sit citatiõis effectus. Decimò, & vltimò ordinatiões Regias hãc materiam tangentes sine explicatione non omittemus.

4 Primò igitur notãdũ est, nos habere pluresterminos in hac materia, *Plures termi-*
videlicet in ius vocare, edictũ, denũtiationẽ, conuẽtionẽ, requisitionẽ, *ni citationis.*
citationẽ, & adiornamẽtũ: quę omnia idẽ largè significãt. vt asserit Io. Fab.in §.fi.de pœn.tem.lit. quẽ sequitur Chass.in cõsu.Bur.§.vj.rub.*des iustices*. Ego tñ inferi⁹ dicã diuersa esse, singulorũ sĝñatiões subiũgẽdo.

5 In ius vocare est iuris experiundi causa vocare, vel ad eum vocare, *In ius voca-*
qui iusdicturus sit. l. j. ff. de in ius vocando. & §. fi. & quot modis fieri *re quid sit:*
possit dicetur in iiij.q.inferius.

Edictũ quid. Edictum verò dicitur citatio, quia edicebat prętor talem esse in ius 6 vocandum.§.fi. ibi, quia prętor edicit. Et hoc vocabatur edictũ.l.cùm verò.in fi.ff.de fideicommiss.liberta.†Et primum edictum erat decem 7 dierũ, quo proposito si pars non veniebat, non ducebatur à parte, prout quidam voluerũt dicere, quorũ opinio eo solo conuincitur, quòd non fuisset opus alia proponere edicta, cuius cõtrarium liquidè cõstat. Nam post primum, secundum etiam proponebatur edictũ, deinde tertium: quibus propositis aliud quoq; quod peremptorium vocabatur, hoc inde nomen sumpsit, quòd perimeret disceptationem, hoc est vltrà non pateretur aduersarium tergiuersari. l.ad peremptorium.cum seq.ff.de iud. in quo peremptorio iudex comminabatur etiam absente aduersa parte se cogniturum, & pronuntiaturum.l.in peremptorio.ibidem.& l.j.§.hoc edicto.ff.quę.sen.sine appel.rescin.alijsq; modis sumitur edictum: vt dixi in titu.de verbor.signific.in l.illa verba.

Edicta tria de in ius vocãdo & quartum peremptorium.

Denuntiatio quid. Est & aliud verbum videlicet denuntiatio, quo etiam Iuriscõ. vtuntur, in l.cùm verò §.fi.ff.de fideicom.liberta.ibi, proinde denuntiationibus, & edictis, literisq; euocandi sunt.l.iiij.§.prętor.ff.de dam.infect. ibi, verecundè autem prętorem denuntiari iubere, non extrahi de domo sua.&c. l.tres denuntiationes. C.quomodo & quãdo iud.& est verbum magis generale, & plus comprehendit quàm in ius vocatio. Nam si viator denuntiet alicui vt in ius eat: dicitur eũ in ius vocare.§.prętor. quòd si alia nuntiet, non dicitur in ius vocare, sed denuntiare, vt l. j. §.j.&§.denuntiare.ff.de liber.agnoscend. vel si nuntiet se bona debitoris cepisse, manumq; iniecisse, & demum ea se venditurum: vt dico in tracta.de pręcon.& subhasta.in secundo Tomo. 8

Si verò actus fuerit à iudice in absentia partis factus, debet illi absenti nuntiari. c.si tibi absenti.de pręben.lib.vj.Bar.in l.penul.ff.de iureiuran.scripsi in tract.nomina.q.xiiij.num.2.& seq. 9

Item hęc denuntiatio fieri potest in extraiudicialibus, tam à parte, quàm ab apparitore.l.si fundũ.C.de rei vendi.& in l.his consequenter. in prin.ff.fami.ercisc.ac in tit.de no.oper. nuntia.alia scripsi de hoc verbo in l.detestatio.ff.de verbo.signific. 10

Conuentio quid sit. Conuentio, seu cõuenire magis respicit partẽ. Nam solet dici, actor cõuenit aduersariũ corã iudice.l.hęres absens.in prin.ff.de iudic.l.ij.de iurisdictione omniũ iudic.l.vna. C.vbi conueniatur, q. certo loco dare promiss. multaq; alia significata habet, quę scripsi in l.iij.ff.de verb.sig. 11

Requisitio quid. Requisitio sępius fit à parte coram iudice, vt cùm requirit cõductorem migrare finito locationis tempore.l.j.ff.de migrand.vel si non soluat pensionem. l. edem. C.loc. etiam à parte parti extra iudicium fieri potest.l.quidam Hyberus.ff.de serui. 12

Interdum iudex requirit alterum iudicem per literas, quę requisitorię vocantur, vt talem in ius vocet: de quibus scripsi in tract.de liter. requisito.& hęc requisitio fit à pari, si gloss.creditur in clem.j.in verb. requisierint.de hęret.cùm par in parem non habeat imperium.l.iiij.ff. de arbi.ideo solet par parem requirere, non pręcipere. 13

Item

14 Item ab inferiore fieri poteſt.capitu. vt ſuper. de appellatio.in ſexto.ad hæc requiſitio aliò tendit, quàm citatio, quia requiritur iudex, vt tales citet,vel quid aliud faciat.&in hac requiſitione debet adiungi iudicis pręceptum:alioqui non poſſet citari pars ad partis ſolam requiſitionem.Ideo dicit glo. quòd citatio eſt ſententia interlocutoria.in l. cum clericis.C.de epiſcop.& cleri. vnde requiſitio ſola non eſt citatio, niſi cùm iudex conceſſerit.

15 Monitio interdum fit parti à iudice, vt compareat tali die: illa plus operatur quàm ſimplex citatio, quia habet vim edicti peremptorij.l. ij.C.quomodo & quando iudex. glo.in cap.conſuluit.de offic.delega. in verb.terminum.Lanfranc.in repeti.cap.quoniam contra.in verb.citationes.columna tertia.de probation.Socy n.in regu.ccclij.in tracta. fallentiar.poteſt etiam fieri in iudicis abſentia,& regulariter fit:vt pars monita quicquam faciat.& eſt hortari,ſeu admonere.cap.ignorantia. xxxviij.diſtinct.vbi monentur ſacerdotes legere ſanctas ſcripturas. Et eo verbo maximè vtuntur iudices eccleſiaſtici:vt monemus ſemel,ſecundò,tertiò canonicè,& peremptoriè,vno edicto pro omnibus,vt reſtituatis.&c. Inde monitorię generales, de quibus abundè Probus in capitu.vlti.de conſtitu.libr.vj.in additio.ad Ioan.Monach.

Monitio rẽſpicit iudices eccleſiaſticos nõ Regios.

16 Et hoc verbum tanquam humilitatis plenum receperunt meritò iudices eccleſiaſtici,quia humiles eſſe debent, & tanquam patres alios monere. Sapien.xj.c.hos quidem tanquam pater monẽs probaſti illos. & Act.xx.per triennium nocte & die non ceſſaui cum lachrymis,monens vnunquemq; veſtrum. Et quia monitio poteſt fieri à pari,etiam ab illis,qui non habent iuriſdictionem.glo.j.in c. cum cauſa.de offic. delega.diuerſum eſt in citatione,vt inferius dicetur.& hoc verbo monemus,ad hunc effectum vix vtuntur iuriſcon. ſed imperator ſic. vt in l.cum clericis.C.de epiſco.& cler.& in l.ſi quando.de teſtib.l.ij. & l.cõſentaneum.C.quomodo & quando iud.l.iij.C.qui accuſ.non poſſunt. §.ſi quis verò non implens.in authen.de hæred.& falcid.colla.j.ius autem Pontificium etiam ſæpiſsimè:vt in cap.fin. de cleric. non reſiden. cap.à crapula.& cap.fi.de vita & honeſta.clerico.& illo tit.in ſexto.

Humilitas maximè viros decet eccleſiaſticos.

17 Sic iudices Regij rarò ſolẽt vti hoc verbo monemus,ſed pręcipimus: quod verbũ eſt magis auſterum dominationẽ prę ſe ferens, quàm alterum:& pręceptũ ſine cauſę cognitione factũ alicui reſoluitur in vim ſimplicis citationis,ſi pars ſe opponat.l.j.C.de execut.rei iud .ſcripſi abundè in tract.de lite.obli.ar.vj.glo.ij. idem in monitione docet Are. in §.curare.de acti.in inſti.quem refert Petrus Paul.Pari.in conſi.cxiij. monitorium.in princi.volu.iiij.quod eſt verum quando habet clauſulam,niſi cauſam allegare voluerit:ad quam allegandam.&c.

Præceptum & monitio in vim ſimplicis citationis reſoluuntur.

18 Citare eſt vocare,quo verbo ſæpius vtũtur Rhetores:vt citatur reus, agitatur cauſa.Cice.pro Cluentio.& in Verrem citat reum,non reſpõdet,citat accuſatorẽ.& Mart.li.iiij.Nec pauidos triſti voce citare reos. Sed raro iuriſc.pro in ius vocare vtũtur, hoc verbo citare,ſed pro vocare in foro per præconẽ die ipſa cognitionis, vt vulgò dicitur, *l'appeller*

Citare quid.

a la barre.allegatur l.& post edictum.ff.de iudi.l.penul.de in integ.restitu.alibi dicam.sed summi pōtifices & vulgus pro in ius vocare accipiunt sæpißimè: vt patet in c.gratum.& seq.& per totum. de offic.delegat.& vbiq; ferè,atque Imperatores in l.sancimus.C. de iudic. quod verbum etiam sermo communis vulgi recepit, ideóq; qu ia cōmunius est,ob id eo frequentius vtemur in hoc tracta.

Adiornamentum per citationem.

19 Adiornamentum verò est vocabulum Gallicum, & propriè pro in ius vocatione,& in curia seculari vsurpatum,teste Fab.in d.§.fi.de pœna teme.litig.his vocabulis declaratis nunc se offert.ij.q.

Citationis definitio.

20 Secundò quæro, quid sit citatio?Respond.iurium interpretes multis modis definiunt, qui tamen mihi in hoc non satisfaciunt, ob id ego breui sic dico.Citatio est ad iudicium legitimè facta vocatio.c.præterea. ibi, reo ad iudicium legitimè conuocato.de dilatio. † Nam ideo ponitur legitimè, quia citatio contra ius,quę est nulla,non meretur dici citatio.l.iiij.§.condemnatum. cum simi.ff.de re iudic.probatur in c.cùm secundum.ibi,te citato legitimè. de prębend.cap.proposuisti. de foro competen. & clemen.vna.§.si verò.ibidem.c.sicut nobis.de senten.excommunic.cap.ij .de dolo.& per citationem nullam non tenetur quis comparere.l. consentaneum. vbi Boër.C.quomodo & quando iudex. & intelligo de iudiciaria, nam si aliam comprehendere velis,adde vel ad alium actum,& de hoc verbo legitimè.vide glo.in cap.consanguinei.de re iudica. Areti.in cap.cùm venissent.col.j.de testib. & plenè Hippoly.in consi.ij.nu. 47.cum seq. vel si velis definias ex Iurisconsul.in l.j.ff.de in ius vocan. Citatio est iuris experiundi causa in ius vocatio.

Citatio nulla non dicitur citatio. 21

Quo iure citatio inuenta sit.

22 Tertiò quæro, quo iure citatio sit inuenta?Respon.In hac quęstione varię reperiuntur hominumvoluntates, vt in simili dicit tex.in l.quia poterat.ff.ad Treb. quas vt inuicem conciliem facio conclusiones sequentes: quarum † Prima est, citatio quo ad inuentionem est iuris diuini, Deus enim noluit Adam condemnare nisi prius eum vocasset,per hęc verba.Adam,Adam vbi es?Gene.iij. c. & cap.serpens.de pœni.dist.j.hanc conclusionem tradit glo. de iure plenior ad hoc in extrauag.rem non nouam.de dolo.In communibus quam probat Angel.in §.fin.insti.de pœna temer.litigan.& in addi.ad Bal.in l.j.col.ij.C.quomodo &quando iudex.Roma.sing.cccccclxiiij. tu scis ꝙ nedum.& in l.lege Cornelia.col.penul.ff.de Senatuscons. Syllania.Panormita.in capitu.cùm olim.colum.vlti.de re iudica. Fely.in cap.ex parte.in secund.colum.iij.de offic.delega. Areti.consil.clxv.sicut Ioannes.col.xiiij.versi.ad rationes.& Socy.consil.lxxxvij. visis.nu. 19.col.ix.in tertiovolu.Curtius senior.consi.l.nu.413.& sequent.Neuisa.consil.xij.patres.colum.xxvij.versicu.tertia ratio, posito inter consilia Alber.Bruni in materia feudal. Ias.consi.clxxvij.graue admodùm. colum.iiij.versi.item facit.volu.ij.

De iure diuino inuēta in sua origine. 23

Citatio sapiens defensionē est iuris naturalis.

24 Secunda conclusio,citatio quo ad defensionem est iuris naturalis, quia fit vt is,cuius interest,se defendat.l.nam ita.ff.de adopti.l.de vno.

de re

de re iudica. Et Cicero primo officiorum dicit. Principio generi animantium omni à natura est tributũ, vt se, vitam, corpusq; tueatur. &c. & defensio est de iure naturali, ita & citatio quo ad hoc. cle. pastoralis. §. cęterùm. de rę iudi. l. vt vim. ff. de iusti. & iure. l. scientiam. §. qui cum aliter. ad legem Aquil. † Nam defensio sine scientia esse non pōt vera, vel interpretatiua, quæ inducitur per citationem: nam statim atq; inchoatur modus offendēdi, idest, per quē pars potest offendi, datur quoque possibilitas defendendi per citationē. Albe. in l. ea quę. col. penul. C. quomodo & quando iudex. sequitur Oldra. consi. xliij. quęritur. Et hanc opinionem docet Barto. in extrauag. ad reprimendum. in verb. & figura. glo. in extrauag. rem non nouam. Bald. in l. fin. C. de legib. & l. executorem. C. de execut. rei iudica. Bened. Plumbi. in l. apud. in fin. ff. de manumiss. Ias. in l. certum. numer. xvij. C. vnde legitimi. Dec. in capitu. dilecti. colum. iij. de iudic. Socy. in tracta. de citation. articul. septimo. versicu. xxxvj. procedit. & consil. xiij. insignis doctor. colum. iij. in iiij. volumi. & in l. iuste. colum. ij. ff. de acquirend. possess. Oldra. consil. xliij. intellige de prima citatione, quę fit ad defensionem: secus in alijs, quę iuris sunt ciuilis, vt statim dicam: & hoc asserit Bal. in cap. cùm sit Romana. in fi. de appel. & Dec. in d. c. ex parte. in ij. colum. vj. versi. viij. fallit. de offic. deleg.

Ratio.

25 *Ad defensionē requiritur citatio.*

26 Tertia cōclusio, modi & formę citationum sunt inducti de iure ciuili, teste Alberi. in d. l. ea quę. & Oldra. cōsi. xliij. queritur. quia omnis actus fori est de iure ciuili. Bald. in consi. cxix. quidam vxoratus. col. ij. volu. v. ideo modus multiplicandi citationem est iuris ciuilis. l. fi. ff. de ferijs. l. ad peremptorium. cum seq. ff. de iudi. l. inter accusatorē. de accusa. l. consentaneum. & auth. seq. & l. tres denuntiationes. C. quomod. & quando iudex. Iacob. de Bello visu in repetit. §. contrahentes. c. Romana. nume. xxxij. de foro competen. *Modi & formæ citationum de iure sunt ciuili.*

27 Item citatur quis interdũ per nuntiũ, aliquando per epistolã. & hoc est à iure ciuili introductũ. l. sed interpellatur. §. j. ff. de arbi. & interdũ in ius vocatur quis ad videndũ iurare testes. glo. & doct. in l. si quando. C. de testib. & hoc etiam à iure ciuili institutum esse reor. vt not. Lanfranc. in repe. c. quoniã. in verb. testiũ depositiones. de probatio.

28 Ex quibus infero Papam non posse tollere citationem, nec sine ea posse procedere. c. j. de causa possess. ibi, nec nos cōtra inauditam partem aliquid possumus definire. Idem in Imperatore, Rege, & alio principe quantumuis supremo. clemen. pastoralis. de re iudica. l. fin. C. de legib. & ibi Bald. Barto. in l. filiusfamil. colum. ij. ff. de donatio. & in extrauag. ad reprimendum. in verb. sine figura. quomod. in læsę maiesta. crimi. proceda. glo. in extrauag. rem non nouam. de dolo. Bald. in l. ne causas. & ibi Barba. in additio. ad eum. C. de appella. & in l. fi. de fruct. & litium expens. l. fi. quib. res iudica. non nocet. l. executorem. de execut. rei iudica. Roma. in l. si quis arbitratu. ff. de verborum obligation. Fely. in capi. quę in ecclesiarum. in vj. limita. nume. 66. de constitu. Ias. in l. certum. colum. penul. & vlti. C. vnde legit. & in l. Gallus. in princi. *Papa aut princeps an citationē tollere poßit.*

col.iiij.in j.lectu.& §.&quid si tantùm.colum.vlt.ff.de liber.& posthu. Zasius in l.ij.§.eodem tempore.in verb.ratum.ff.de origin. iur.Claud. Aquen.in l.vt vim.col.j.ff.de iusti.& iure.Georg. Nathan in repet.cle. sæpè.§.& quia.col.xxiij.cum sequen.de verborum signi.Hippoly.in re petit.l.de vnoquoque. amplia.ij.ff.de re iudic.& in Specu.principum. rubr.xxxvij.§.humanum.fol.170.per Petrum Beluge.

Idem firmat Bald.consil.lviij.factum super quo.colum.secunda.in 29
tertio volumi.& Angel.consil.cclx. punctus est per dominum.& consilio liij.Geminia.consilio lxij.prosequar.colum.secunda.Corne.consilio xvij.in hac consultatione.colum.iij.in primo volumi. Ancha.cōsilio ccccxxxix.ex prędicta.colum.iij.in secunda quęstio.Barba.consi. xviij.clementissimi.columna viij.in primo volumi.& consi.xxiiij.clementissimi.columna penultima,in secundo volumi. Hiero.de Tortis consi.vltimo.colum.xij. quod ponitur post consilia Anto.de Butr.& Alexand.consil.cxxiij.scripsi.colum.antepenult.in iiij.volum.& consilio xj.aliâs consului.colum.j.cum sequen.in vij. volu. Roma. consil. ccccl xxxvij.in casu pręsenti.Socy.consi.xxvij.in præsenti.in iij. volu. & consil.54.visa breui.colum.ij.in iiij.volu. Curt. senior consi.50.memorię.nume.413.cum sequen.Hippol.consi.viij.in causa.nu.32.ideo al legaui hîc multos,quia dubia est ista sententia.

Citatio est iuris diuini.

Ratio est,quia citatio est iuris diuini,vt supra dictum extitit,conti- 30
netque defensionem,quę iuris est naturalis: vt suprà probatum fuit,& quia inquisitio veritatis requiritur etiam coram principe , quæ est de iuregentium,ad quam peruenitur per citationem partis. l.fin.C.si per vim vel alio modo.Ibi merita causarum , & quia Deus citauit Adam: & omnis Christi actio est nostra instructio. & inferior videlicet princeps non potest tollere legem superioris Dei.cle.ne Romani.de elect. Sic non poterit princeps citationem tollere,alioqui defensionem tolleret,quod non potest.

Etiā ex plenitudine potestatis citatio tolli non potest.

Primò amplia etiam ex plenitudine potestatis , vt tenet Panormit. 31
& Fel.in capitu.cùm olim.de re iudica. per dict. clemen. pastoralis. & ibi Imo.& Ias.in l.Gallus.in j.lectura,in princip.colum.quarta.ff. de liber.& posthum.Albert.Brunus consi. vij. reuerendi patres. colum.iij. in materi.feudal.vbi dicit hanc partem esse communiorem, ac magis rationabilem:ne plenitudo potestatis sit causa non leuis iniquitatis. Aret.consil.clxv.sicut.Ioan.Curtius senior consilio xxj. Deus æterne. versicu.circa secundum membrum.& consil. pręceden. quia non potest tolli rectitudo iustitię naturalis, nec defensio exclusiua criminis. Hiero.de Tortis in consilio suo posito in fine consiliorum Ant.de Butrio colum.xij.cum sequen.& Deci.consil.ccccx.in causa. colum. iiij. & sequen.nec ista plenitudo potestatis se extendit ad ea quę sunt iuris diuini: vt nota.in dict.clemen.ne Romani.de elect. & in l. Barbarius.ff.de offic.prętor.plenè Socy.consil.cclxvj.in causa.colum.xvj. & sequen.in ij.volum.vbi sex casus conscribit.

Statutū vel consuetudo non tollit citaionem.

Secundò amplia idem in statuto,vt nec posit citationem tollere,& 32
sic nec

ſic nec conſuetudo. Dominic. conſil. lxij. proſequar. columna. ij. Socy. conſil. liiij. viſa breui. colum. ſecunda. in iiij. volumi. vnde non valeret ſtatutum, aut conſuetudo, quòd quis non citetur: quia tolleretur defenſio, quæ iuris eſt naturalis, vt ſuprà dixi. & ita tenet Albert. Brunus in dicto conſilio ſeptimo. Reuerendi. columna. iij. & quia eſt de iure diuino, & contra iſtud pręceptum negatiuum, quòd non poſsit procedi parte non citata in caſu, quo cauſę cognitio verti poteſt, Papa, ſeu Imperator, vel Rex non diſpenſat: quia nunquàm tali præcepto in lege diuina reperitur diſpenſatum. Bartol. in extrauag. ad reprimendum. in verb. figura. Roman. in l. lege Cornelia. ff. de ſenatuſconſul. Sylla. Socy. conſi. xiij. inſignis Doctor. colum. iij. in iiij. volumi. Ancha. conſil. ccxj. de iure communi. colum. ij. Calderi. conſil. viij. an ſententia. rubri. de re iudica.

33 Tertiò, etiam procedit in curijs parlamentorum: vt conſuluit Socy. conſilio xij. quoniam in pręſentiarum. columna ptima. & ſequent. in primo volumine. vbi etiam ampliat, ſiue procedant ad petitionem partis, ſiue ex officio. per nota. in capitu. qualiter. j. de accuſa. & Deci. Neapolita. cccxcj. fuit dubitatum. & non ſolent maximè curiæ ſupre- *Curiæ parlamētorum citationem nō tollunt.*

34 mæ ſine citatione procedere. † Imò ſemper ſolent etiam in ſupplicationibus dicere fiat, & ſignificetur parti: vt vidi obſeruari. & facit pro illa praxi l. item veniunt. § petitam. ibi, ſenatus ipſi denuntiari exigit. ff. de petitio. hęredi. *Supplicatio parti denuntianda.*

35 Quartò, procedit etiam ſi princeps vellet tollere citationem ex certa ſciētia: quia non poteſt. d. c. j. de cauſ. poſſ. & docet Socy. cōſi. clxiiij. viſa bulla. in ij. vol. & d. cōſi. xij. rationibus prędictis. Ob id nullus debet ſine citatione in pręiudicium alterius in iudicijs quicquam facere.

36 Primò fallit in his, quæ iuris ſunt poſitiui, videlicet quo ad modos citādi: poteſt enim Papa facere, ne quis ter citetur, quoniam iſta, cùm ſint iuris poſitiui, & Papa ſit ſupra ius. capitu. propoſuit. de conceſ. prębend. tollere poterit. Sed vt vna tantùm requiratur, & ſufficiat citatio. Sic & alius princeps non recognoſcens ſuperiorem. l. princeps. ff. de legib. l. digna vox. C. eodem. l. ex imperfecto. de teſtamen. Oldrad. conſilio xliij. Iacob. de Bello viſu vbi ſuprà, concluſ. iij. Panormi. in capit. inter quatuor. notab. ij. de maiorita. & obedient. quia princeps poteſt tollere defenſiones à iure poſitiuo introductas. Bald. in l. j. colum. iij. ff. ne quis eum qui in ius vocat. eſt vi eximat. Iaſ. & alij in l. iij. §. ſi is pro quo. quod quiſque iuris. per l. eas. ff. de capitis diminu. intellige in ciuilibus, ſecus in criminalibus, per dictam clemen. paſtoralis. & ita loquitur Deci. Neapolita. cccxcj. Panormita. & alij in capitul. cum inter. de exceptionib. tamen etiam in criminalibus, dum non auferat ſubſtantialia defenſionis, ſed multiplicationem citationum, etiam hoc facere poterit, vt ibidem ſcribitur. Itidem & cauſæ ciuiles, quando eſſent grauis præiudicij, criminalibus æquiparantur. §. item propter litem. inſtitu. de excuſat. tutor. doct. in l. admonendi. ff. de iureiuran. ſic conſuluit Socy. conſilio clxiiij. viſa Bulla. colum. penulti. in ij. volu. *Caſus in quibus citatio tollitur.*

Supremus princeps tollere potest citationē in eo quod est iurispositiui.

† Intellige in principe supremo, qui habet supremā potestatem, vt 37
Rex noster Franciæ, secus in inferioribus vt Ducibus, vel Comitibus, aut Baronibus. & ita consuluit Ias. consil. clxxvij. graue admodùm. volumi. secundo.

Vnionem sine citatione Papa reuocare potest.

Secundò limita in his, in quibus habet princeps plenitudinem po- 38
testatis, vt Papa in beneficialibus, & feudis, quia in his ex iusta causa poterit etiam sine partis citatione procedere. capitu. sicut vnire. in fin. de excesib. prælator. vbi Papa reuocat vnionem à priore Granden. factam sine assensu episcopi, licet fortè speciali priuilegio potuisset prior factum suum defendere, & tamen Papa illum nō vocauit: ita Bal. in l. secunda. C. quomodo & quando iud. Panormita. & alij in capitulo primo, de causa possesionis, & proprietatis. doct. in capitul. in nostra. de procurator. in fin. & ibi gloss. Felyn. in capitul. quæ in ecclesiarum. colum. xiij. nu. 40. de constitu. & in cap. cùm olim. col. xij. versi. secundum exemplum. de re iudica. Ioan. de Selua. in tracta. de benefic. in prima parte, quæsti. iiij. nu. 13. Areti. consi. clxv. sicut Ioannes. col. xiij. cum sequen. versic. circa secundum. Socy. consil. clvj. pro fundamento. col. ij. in ij. volumi. vbi dicit principem ius à se concessum & beneficiū seu priuilegium tollere posse, etiam nō citato eo, cui concesit: & ibi tradit sex casus, & in consilio cxx. memini. colum. viij. in tertio volumine: quod non est simpliciter verum, vt alibi dicam.

Princeps ius in spe tollere potest.

Idem in iure quęsito in spe, cui etiā princeps derogare potest cum 39
plenitudine potestatis, & sine partis citatione, ideo poterit legitimare in pręiudicium venientium ab intestato (sed non sine animę suę pręiudicio.) l. ij. ff. de natal. restituend. Barto. & alij in l. Gallus. §. & quid si tantùm. de libe. & posthu. vnde Bald. in l. nam ita diuus. columna j. de adoptio. & l. ij. quęstio. xviij. C. de seruitu. & aqua. dicit non procedere in comite palatino. & Fely. in c. cùm olim. columna x. versic. primum exemplum. nume. 16. ac Alexand. consi. ij. in j. volumi. Socy. consi. lxiij. visis testamen. colum. vj. in fi. j. quęstio. versicu. sed hoc non obstante. & consil. lxxxvij. visis inuestitura. colum. vj. in vj. dubio. in iij. volumi.

Legitimare & feudum auferre quā do princeps posi.

† Vbi plus dicit, Regem posse priuare vassalum eo non vocato, licet 40
hoc non debeat facere. Et vide Francisqui. consil. j. col. viij. cum seq. in ij. q. Deci. consi. cccxc. quoniam ex facto. in fi. quod non faceret bonus princeps tyrannide exutus, & nunquam hoc vidi fieri sine iustitia, qua quidem pręclarè fulget serenisimus noster Rex Franciscus.

Princeps statuta sine citatione cō ditorū tollit.

Tertiò fallit, quando princeps vellet tollere statuta facta contra li- 41
bertatem ecclesię, & ea pronuntiare esse contra ius, & contra libertatem ecclesię facta, ac cassa, & irrita, quę etiam in absentia conditorum pronuntiare poterit. Archidia. in cap. quę Lotharius. ij. quęstio. prima. Roma. singu. cccccclxviij. seculares. Tutius est tamen vocare conditores, si sint, vt rationes quibus moti fuerint depromant: & hoc etiam fieri solet. capitu. nouerint. de sentent. excommuni. & cōstitutio. Frederi. de statutis & consuetudini. contra liberta. eccles. & in concorda. in titul. de firma. & irreuocab. concord. stabilit.

Quartò

42 Quatò limita, quando Papa vellet procedere contra detinentes notoriè res ecclesię, vel castra. Io. And. in c. cùm olim. de re iudic. Roma. singul. ccccccclxiiij. Tu scis. Ias. in l. j. col. ij. ff. de cõsti. princ. Solet tamẽ Papa literis admonere tyrannos, & alios detinentes ecclesię bona, vt ea restituāt, & in recusationẽ eos excõmunicare, & eos saltem per edictum citare. extrauag. Io. xxij. Infidelis, de furtis. in communibus.

Detinentẽs res ecclesiæ possunt excõmunicari.

43 Alios casus in quibus potest procedi sine citatione tradit Ias. in l. nec quicquam. §. vbi. ff. de offi. procons. Socyn. in tracta. de citatio. articul. vij. & vide lx. casus per Hippoly. in l. de vnoquoque. ff. de re iudica. ac centum & quindecim scribit Anthoni. Nicellus in concordan. 44 glo. iuris Canonici & Ciuilis. numero 53. incipien. alta materia. † Curię tamen Francię vbi partis imminet præiudicium, sine citatione, vel denuntiatione procedere non solent, etiam ferme in illis casibus inibi notatis, adeò quòd ferè semper opus est vocatione. & hęc de ista quæstione.

Curiæ Franciæ sine citatione nõ procedunt.

45 Quartò quæro, quotuplex sit citatio, seu adiornamẽtum? Respond. duplex, quędam realis à doct. sic vocata, alia verbalis. Realis est vbi quis re ipsa trahitur, & ad iudicium ducitur per manus iniectionem, pręhensionem, & captionem: & hæc fieri solet in criminalibus. l. plerique. ff. de in ius vocan. cap. proposuisti. & ibi Henric. Boic. de foro competen. c. si iudex laicus. & c. si clericos. de senten. excom. in vj. Bonifac. in cle. j. col. iij. no. iij. de hęreti. Bal. in l. senatus. in fi. C. qui accusare non possunt.

Duplex est citatio, realis & verbalis.

46 Solet etiam citari delinquens, vt personaliter compareat. capit. primo. de iudic. in vj. & hoc regulariter in leuibus criminibus fit, & contra officiales, & alios diuites domicilia habentes, & multa bona, vt patet infrà. in rubr. *des adiornements personnelz.* in quarta parte ordina. reg. vbi abundantius tractabitur.

Citatio personalis cõtra quos decernatur.

47 Verbalis verò citatio est quę verbis fit, & est duplex, vna iuris, altera hominis. Iuris citatio seu legis est illa quę à iure fit vt intra certũ tempus à iure statutum quis compareat. vt in c. j. & cap. cupientes. de elect. in vj. c. quamuis. de offic. ordi. eod. lib. l. fina. C. de dolo. Differt autem à citatione hominis: quia hęc cum comminatione fit, in qua, si exprimatur, quòd si pars non comparuerit, procedet iudex quantum de iure poterit, non habet tunc vim peremptorię citationis ad hoc scilicet, vt non comparente parte possit aduersarius mitti in possessionem ex primo decreto: secus si idem iudex comminetur, quòd nisi pars veniat, procedetur ad sententiam. tex. in cap. causam quæ. de rescrip. Specul. hoc asserit in titu. de citatio. §. viso. versicu. sed quęritur. Bartol. & alij in l. si finita. §. Iulianus. versicu. non autem. ff. de damno infect. Fely. in c. ad petitionem. col. viij. versicul. item adde quòd si in citatione. nume. 20. de accusa. & hoc erat tempore Specul. sed hodie alio iure vtimur, vt inferius dicetur: quia hoc exprimi non solet, sed semper dici, procedetur prout iuris, & rationis erit: & solet vulgò dici, *que sera procedé comme appartiendra par rayson.*

Citatio legis & hominis differunt.

Citatio legis est perẽptoria non hominis.

Citatio autem legis cum prima cõminatione (de qua in dict.cap. 48 causam quę.)licet in lege non apponatur peremptoriè,vel aliud ęquipollens, habet tamen vim peremptorij:per text.in dict.cap.j. de elect. in vj.iuncto cap.j.de appella.eodem lib.&vbique Innocen.& Mathes. no.viij.no.quòd est differentia.

In citatione debet fieri de sententia mentio.

Item differt,quia citatio hominis non valet,nec arctat citatum ad 49 sententiam definitiuam,nisi specialiter in citatione de ea fiat mentio. text.singu.in capitu.eum qui.de dolo.libro sexto.secundum Barba.in clemen.vna.colum.xiiij.de exceptio.glo.singu.in clemen. sæpè. versi. sententiam.in verb. ad id.de verbor.significatio.& ibi Lanfran.& alij. Philip. Perus. in cap.primo.colum.secund.de confess.& cap.cum contumacia.vbi est gloss.de hęretic.libr.vj.Barba.in cap. primo. colum.x. de iudic.Pręposi.in cap.cùm cessante.colum.ix. de appel.Ias.in repeti. l.admonendi.nume.76.ff.de iureiurand.Feli.in cap.ad petitionem.columna vij.versi.secũdò quærit.de accusa. † Citatio verò iuris cùm ha 50 beat vim peremptorij cum comminatione,quòd procedetur in causa prout iuris erit & rationis,sufficit ad omnia acta , etiam ad definitiuã. cap.veniens.& ibi Anto.de renuntia.cap..sępè.de appella. Ioan. And. in nouel.in c.j.de elect.libr.vj.Matth.no.viij.

Citationem iuris quis facere poßit.

Et istam citationem iuris potest facere ille , qui iura & statuta con- 51 dere potest,teste Socyno in dicto tractat.de citation. ar.iiij. quęsti.iij. Quis autem possit iura statuere,tradit Hostien.in summa, de constit. §.quis possit.Bar.& alij in l.omnes populi.ff.de iustit.& iure. scripsi in procemi.legum regiar.in j.Tomo.

Muliplex est citatio hominis.

Citatio hominis est,quę fit ab homine:& ista est etiam quadruplex, 52 quędã anteiudicialis à iuris interpretibus vocatur , quę fit pro litis ingressu.Iudicialis,quæ fit pro litis ad vlteriora progressu. Alia iudicialis,idest peremptoria.Alia postiudicialis,quę fit post sententiam in articulis oportunis,& in executione: vt scribit Bal. in capitu. quoniam. colum.iij.in fi.de probatio.sed aduertendum est,quòd hęc citatio hominis vtcunque vocetur multis solet fieri modis , siue ante iudicium, siue durante iudicio,siue eo finito.

Per iudicẽ potest fieri citatio.

Primò fit per iudicem voce monẽtem partem,seu citantem,& hæc 53 habet vim peremptorij.tex.sing.in l.ij.C.quomod.& quand.iud.Corset.in sing.incipiẽ.citatio.in ij.& Matthæ.not.cxxxj.no.singulare.Barba.in c.ex literis.nu.15.col.v.de rescript.& in clemen.j.col.xij.de exceptio.Boër.in repet.l.consentaneum.fol.14.in expeditio.xiij.& iiij.conclus.C.quomod.& quando iud.Moder.in c.j.col.viij. de iudic.Iacobi. in l.ad peremptorium.col.j.ff.de iudi.Deci.in c.ij.not.iij.de testib.Ias. in l.si procuratori pręsentis.not.j.ff.de verbor.obliga. Deci. in c. quoniam abbas.not.j.de offic.deleg. † Et fatuus est iudex,qui habens par 54 tem,vel testem in conspectu suo, iubet nuntio, vt illum citet. Bald.& Iacobi.in l.& post edictum.ff.de iudic.& ista est frequens.

Illustres& Pares Franciæ citãtur in scriptis.

Hoc autem perdit officium suum in Paribus Francię,& Illustribus, 55 qui debẽt citari non solo verbo. sed per literas. text.sing. in l. quoties.

in fin.

in fin.C.de dignita.libro xij.ſecundum Corſet.in ſingul.incipien. citatio.in tert.ſequitur Aufre.in ſtylo parlamen. rubric. de Adiornamen.Parium Franciæ,in prima parte.Barba.in tracta.de præſtan.Cardinal.in prima quæſti.primæ partis.colum.xvij.nume.65.& in cap.primo.columna ix.nume.23.de proba. Feli.in cap.cùm quidam.de iureiurand.Roma.in l.ſi verò.§.de viro.colum.ſeptima.ff. ſolut.matrimo. & Boër.vbi ſuprà.fol.11.Purpur.in l.prima.numero 147.ff. de officio e-
56 ius.&c.† ſed hoc fortè poſſet intelligi de prima citatione. Nam ſi proceſſu inchoato iudex diceret Illuſtri, vel Pari vt compareret tali die, putarem hoc ſufficere. Alioqui ius dicenti non obtemperaretur:cui tamen obtemperari ius præcipit:aliâs punit non obtemperantem.l.vna. ff.ſi quis ius dicen.non obtemperauer.

57 Regulariter autem hanc verbalem citationem in præſentē exercere poteſt quilibet iudex etiam delegatus.glo.&doct.in l.ſancimus.per illum text.C.de iudi.Purpura.in l.ij.col.j.ff.de iuriſdi.om. iudi. etiā pedaneus.Spec.ti.de citati.§.ſequitur.verſi.& nota ſecundum Vbertum.

58 Idem in arbitro.l. ſed interpellatur. & ibi not.ff. de arbitr. Imol.& alij in clemen.j.de iudi.

59 Notandum eſt,quòd ſi in alia lege vel ordinatione reperiatur partem à iudice citari,vel moneri debere:poterit tamen illa monitio fieri, per apparitorem,ſed de iudicis mandato,& cenſebitur à iudice facta: vt docet gloſſ.in §.illud.in verb.decreto. de hæredib. & falcid.collat. prima.quam probat Anto.Butrius in capitu.cùm cauſam. colum. penultima.numero 21.de iuramen. calum. & ibi Imol. Angel. & alij in authen.hoc amplius.C.de fideicommiſ.vbi dicit ſe habuiſſe de facto. Hippoly.in repeti.l.de vnoquoque.numero 103. & ſequen.ff. de re iudica.quod facit ad intellectum capitul.ſecund.de confeſſ. libro vj. & authen.hoc amplius,vt iuſſus à iudice reſpondere poſitionibus habeatur pro confeſſo:quod etiam procedit,ſi à viatore iudicis mandato iubeatur,licet hoc non receperit vſus foren.hoc etiam in alijs multis caſibus locum habet.

A iudice cēſetur facta citatio, quæ ab apparitore fit.

60 Secūdò,citatio fit ex iudicis requiſitione,ſeu vt vulgò dicitur ex literis requiſitorijs.c.paſtoralis.§.j.de offi.deleg.ſcripſi in ti.de literis requiſitor.Et hoc poteſt facere iudex requirens,ſiue requiſitus ſit ſubditus,aut ſubalternus iudex,ſiue non,dicendo,citetis talē N. nos offerentes &c.teſte Specu.in titu.de citatio.§.iam de citatione.verſi.ſed pone is cui.& de hac dixi latè in tract.de literis requiſit.in ij.Tomo.

Citatio ex mandato iudicis requirentis.

61 Tertiò,quandoque citatio fit per literas, ſeu epiſtolam, de qua in l. ſed interpellatur.§.arbiter adeſſe litigatores, vel per nuntium, vel per epiſtolam iubere poteſt.ff.de arbitr.l.cùm verò.§.euocari.verſi. proinde denuntiationibus,& edictis,literiſq; euocandi ſunt.ff.de fideicom.
62 liberta. † Vbi ponit triplicem citandi modū, videlicet denuntiationibus,edictis,& literis .tex.in l.conſentanum.C.quomod. & quando iudex.c.nec epiſcopi.Ibi,admoneantur epiſtolis.C.de temporib.ordi.c. prudentiam.de offi.deleg.Bart.in extrauag.ad reprimendum.in verb.

Citatio fit per literas.

per literas. quomodo in læsę maiest. crimi. proceda. c. j. in iiij. q. v. cap. si egrotans. v. q. iij.

Literis quis citare poßit

Quis posſit per huiusmodi literas citare? Respond. tam iudex delegatus, quàm ordinarius, pedaneus, etiam iudex vindemiarum Mõtispessulani, ac arbiter. capitu. pastoralis. §. primo. de officio delega. l. prima. ff. de officio assessor. l. sancimus. in fin. C. de iudic. dict. l. sed interpellatur. §. primo. Iacob. de Bello visu in sua practi. in secunda parte, rubr. de causs. crimina. fol. 40. Specula. in titu. de citatio. §. iam de citatione. versicu. j. tamen de substantia citationis non requiritur scriptura. argumen. l. pactum quod bona fide. C. de pact. Socy. docet in dicto suo tract. de cita. argu. xx. quęst. viiij. in fin. nisi in illustribus & paribus Francię. l. quoties. C. de dignita. lib. xij. vt superius scripsi, & in quibusdam alijs à iure exceptis. 63

Cautela pro eo qui literarũ citatoriarum amißionem timet.

Cautela est, quando actor timet ne à nuntio auferantur, aut pręripiantur dictę citationis literæ, (vt quandoque fieri solet) citatorię, vel frangantur, & idem non posset posteà facere relationem: vt prius faciat in acta citationem redigi antequàm tradat eam seruienti, & si posteà literę auferantur, non cessabit apparitor à sua relatione, vt not. Socy. in d. tracta. de citatio. arti. xiiij. quęstio. vj. alioqui non posset apparere de citatione, & sic relatio nõ valeret sine citatione, sed & hæc omnia euitantur per duos, quos saltem testes adhibemus in huiusmodi citationibus, vt inferius. arg. j. dicetur. 64

Citatio per nuntium an fieri poßit.

Quartò fieri potest etiam citatio per nuntium priuatũ, dando ei signum, seu sigillum, vel annulum à iudice, per glo. singu. in c. significauit. de appella. secund. Alex. in addi. ad Barto. in l. si quis vxori. §. apud Labeonem. ff. de furt. Barba. in c. coram. col. iij. de offi. delega. Hippoly. in l. de vno. nume. 198. ff de re iudica. Ioan. Lupus in repeti. cap. per vestras. in primo notab. de donatio. inter virum & vxorem. vide Deci. in c. tertio loco. col. j. de proba. † quod non seruaretur in hoc Regno, 66 cùm habeamus publicos apparitores his rebus pręfectos. Ob id iudex non posset in pręiudicium ipsorum alijs committere, & si hoc faceret, non crederetur illis tanquàm minus legitimis, cùm sint tanquàm priuati, itidem & his legitimis & publicis apparitoribus iustam appellandi causam iudex pręstaret, etiam tanquàm ab abusu, quia notoriè iudex abuteretur, cùm sit illi prohibitum constitutione Ludouici xij. rubri. *des seneschaulx* arti. xij. 65

Citatio per apparitorẽ cõmunis est.

Quintò igitur fit & regulariter citatio per viatorem, seu per nuntium publicum: qui solo verbo in hoc Regno saltem plerisque in locis citabit intra ciuitatem, & aliquando pro locorum consuetudine per totam iurisdictionem illius iudicis, in cuius territorio est commissus. dict. l. sed interpellatur. & l. is cui. §. missus. ff. vt in possess. legator. l. properandum. §. & si quidem. C. de iudic. l. sicut. de pręscriptio. triginta annorum. 67

Et istam potest quilibet iudex per apparitorem, & executorem 68 facere per iura supradicta, & hoc asserit Iacob. de Bello visu in sua practica.

practica.rubr.de cauſ.criminal.fol.40.nume.90.cum ſequen.

68 Nota tamen quòd apparitores parlamentorum ſolent citandos modicùm virga percutere, dicentes: Rex vos ſalutat, & pro hac citatione facit text.in l.hac lege.§.j.ibi, aut plures fortè feriendi ſint.C.de proximis ſacror.ſcrinior.libr.xij.licet communiter tex.ibi corruptus ſit, vbi eſt ferendi.vt docet Lucas ibi. *Apparitores curiarũ ſupremarũ citando feriunt.*

69 Etiam arbiter iuris citare poteſt per nuntium.d.l.ſed interpellatur. §.j.ff.de arbi.Bar.in extrauag. ad reprmendum.in verb. per nuntium. quomod.in læſę maieſt.crimi.proceda.l.ij.C.de ſportul. *Arbiter per nuntium poteſt citare*

70 Sextò, poteſt citatio fieri per notarium, vt dicit Specu.in tit. de citatio.§.ſequitur.in princi.alleg.tex.in argu.in c.j.ibi, ſed illorum notari. j.xxiij.q.v.quem ſequitur Hippoly.in repetiti.l.de vnoquoque. nume. 194.ff.de re iudica.Prępoſi.in c.cùm parati.colum.viij. de appellati.& ita habetur in ſtylo curiæ primitialis Bitur.eod.tit.articu.iiij.ratio eſt: quia poſtquàm poteſt fieri per nuntium vilem, fortius per notarium, qui eſt publica perſona.l.generali.C.de Tabular.libr.decimo.& iurata.in authenti.de Tabell.colla.iiij.& pro iſto prę ſumitur cùm ſit iuratus, & maioris auctoritatis quàm ſeruiens.cap.ad audientiam. de pręſcriptio.cap.ſancimus.j.q.vij. *Per notariũ citatio fieri poteſt.*

71 Et idem poterit relationem ſcribere, & eidem creditur, teſte Spe.in d.§.ſequitur.arg.l.ſi conſul.ff.de adoptio.ſequitur Socy.in tract.de citatio.arti.viij.q.ij.& iſta fit etiamnum in cauſis eccleſiaſticis, quia mãdatum dirigitur clericis, notarijs, & alijs: ob id notarij poſſunt exequi. Sed in curijs ſecularibus literę executoriæ, citationes, & aliæ diriguntur apparitoribus, & non notarijs, ob id notarij exequi illas literas non poſſent, nec alias ſine iudicis expreſſo mandato. *Notarij in cauſis eccleſiaſticis exequuntur.*

72 Septimò, per vocem pręconis quandoque fit citatio, quem Gallicè dicunt *Crieur plublicque*. l.fina.C.de fer.authent.qui ſemel. quomodo & quando iudex. *Voce præconis citatur quis.*

73 Hodie officium illius eſt proclamare Regis placita, leges, edicta, & magiſtratuum præcepta, necnon aliquem abſentẽ publicè citare, maximè, in criminalibus ad tres breues dies.iuxta l.dies feſtos.C. de fer.l. inter.ff.de public.iudi.de hac vide in tracta.de pręco. *Præconis officium.*

74 Legimus Neronem Imperatorem publicè de pręconis peritia certaſſe, & de vocis magnitudine, eóſq; ſuperaſſe: vt tradit Sueto. Tranquillus in vita Neronis, & Euſebius addens, quòd ad conſeruandum vocem ſuam cliſtere, & vomitu ſtomachum ſuum purgabat, ſeque à pomis, & alijs fructibus, qui voci nocent, abſtinebat, ſupinusq; plumbi laminam pectori ſuo adiungebat, quia magnopere confert ad vocem conſeruandam.vt auctor eſt Plinius. *Nero ſuperabat voce præconem.*

75 Notandum eſt tamen, ꝙ hęc citatio non poteſt fieri per delegatum inferioris à principe, ſed tantùm per ordinarium.text.in §. omnem.in authen.de litigioſ.colla.viij.Bald.& alij in l.ij.C.quomodo & quando iud.& authen.qui ſemel.ibidem.doct. in l.ſancimus.C.de iudic.& per hoc fuit annullatus proceſſus cuiuſdam delegati commiſſarij curiæ *Delegatus voce tubæ non citat.*

Seneschalli Tholosæ factus, teste Antho. Tremo. in addi. ad Vbertum de Bonacurs. rub. quib. mod. cita. versicul. vel quia ad clamorem. Nam hîc non inuēta persona domi citare poterit, vel requirere ordinarium loci, vt voce pręconis citet, vti inferius dicetur. artic. j. glo. j.

Citatio per curatum fieri poterit.

Octauò, in ecclesia etiam potest fieri citatio per curatum, seu vicarium: & interdum hæc denuntiatio, seu monitio fit in publica prædicatione, & hęc solet fieri in monitorijs de occultis, & in matrimonijs publicandis, & quibusdā alijs. per text. in clemen. vna. de foro competen. & cap. cùm inhibitio. de clandestin. desponsa. Iacob. de Bello visu in repeti. cap. j. §. contrahentes. in verb. trahere. de foro compe. libr. vj. Socy. in dict. tract. artic. xvij. q. vj. & sequen. 76

Citatio per partē quando fieri possit.

Nonò, fit citatio per partem in tribus casibus, primò ex pacto, vt si promisisti te repręsentare coram iudice ad meam requisitionem, requiro te vt cras te pręsentes: illa requisitio vim citationis habet, & sufficit coram duobus testibus facta, licet non interrumpat præscriptionem. text. in l. fina. in princip. & ibi Bar. & alij. ff. de eo per quem factum erit. Bal. in l. nam ita Diuus. ff. de adoptio. & Feli. in capit. cum causa. colum. vltima. de offic. delega. sed non est propriè citatio, sed requisitio: vt superius scripsi. 77

Item potest fieri per partem ex commissione iudicis: vt docet glos. in l. si vt proponis. in ij. C. quomodo. & quand. iudi. singul. secundum Bal. in Marg. in verb. citatio. quęstio. xxxix. quem sequitur Specu. in ti. de citatio. §. sequitur. versicu. quandoque citatio fit per partem. glos. Panormi. & alij in cap. cùm sit Romana. in fin. de appella. facit l. eum qui §. si epistola. ff. de furt. glo. & Bar. in l. iustè. ff. de acquirenda possessio. Ias. in l. iubere cauere. colum. iij. de iurisdict. omni. iudi. & in §. quadrupli. nume. 32. institu. de actio. Præposit. in capit. cùm parati. colum. viij. de appellatio. Hippoly. in repeti. l. de vnoquoque. numero 196. ff. de re iudica. not. in l. miles. §. qui iudicati. illo titul. † Et potest sic fieri, dicat iudex, pręcipio quòd notifices aduersario tuo, vt tali die, & hora compareat coram nobis, & tu etiam compareas: vt docet Socy. in tracta. de citati. articul. viij. quęstio. quarta. Angel. & Ias. in §. pœnales, & §. quadrupli. institu. de actio. Ioan. Lupus in repetiti. capit. per vestras. notab. primo. de don. inter virum & vxorem. Sed in hoc regno non solet sic fieri, nec crederetur parti, si hoc non probaret literis, vel aliâs legitimè. 78 79

Forma alia citatiōis per per partem faciendæ.

Cautela cū apparitor non vult exequi.

Pręterea potest fieri citatio etiam sine commissione, quando pars non inuenerit nuntiū, vel quia citandus est potens, & viator non vult eum citare, posset in eum casum pars coram notario & duobus testibus protestari contra apparitorem, & posteà coram illis testibus, vel alijs literas citationis parti ostendere, & requirere vt compareat iuxta iudicis pręceptum: & talis citatio valebit, teste Bar. in extrauag. ad reprimendum. in verb. per literas, in fi. quem sequitur Alexan. in l. iustè. nu. 31. ff. de acquirenda possessio. & Ias. in l. iubere. colum. iij. numero 7. de iurisdict. om. iudi. ac Hippoly. in d. l. de vno. nu. 196. quia necessitas 80

legem

legem non habet.l.prima.ff.de offi.consul.& facit licitum,quod aliâs esset illicitum.c.si quis propter necessitatem.de furtis.Petr.Gerard.singu.vlti.

81 Intellige suprà adducta in citatione verbali,citationem autem realem id est prehensionem non potest pars facere,nisi in debitore suspecto de fuga.l.ait pretor.§.si debitorem.ff.de his quę in fraud.creditor. gloss.& ibi Ias.in §.j.insti.de actio.moder.in capit.primo.de iudi.quia non est singulis concedendum,quod per magistratum publicè fieri posit,ne occasio sit maioris tumultus faciēdi.l.nō est singulis.ff.de reg. *Præhensio partis à parte fieri non potest.*

82 iur.tamē quidā citationē fieri aiunt his verbis.† Cęterū vocatio hęc iure Romano veteri sine vllo apparitore ac iudicis pręcepto fieri solebat, vocatusq; ab aduersario nisi cōfestim iret,& vocantē sequeretur,inuitus ab eo ducebatur.Et hic quidē mos vsque ad tēpora Iurisconsultor. (ex quorum monumentis libri Pandectarū confecti sunt)durauit,donec eum constitutione sua sustulit, & antiquauit Theodo. in l.neminem.C.de exhibend.reis. quam sententiam confirmat per legem primam,& iiij.ff.ne quis eum qui in ius voca.est vi eximat. vbi actio, aduersus eos, qui in ius vocatos vi eripiunt, idest è manibus vocantis siue ducentis auferunt à prætore proponitur. probat alijs pluribus, vt pote per Ciceronem,Plinium,& Terentium.& per l.qui neque sequantur vocantem in ius,inuiti non ducantur.ff.de verborum signification.& l. si verò.in fin.qui satisdar.cogant. vbi aduersus eum qui locupletem fideiussorem iudicio sistendi causa non accepit iniuriarum actionem esse,quia non est quælibet iniuria,id est non leuis, seu non vulgaris duci in ius eum,qui satis idoneum fideiussorem det.hæc

83 ille.† Ego verò putarem seu iure.ff.aut. C. neminem vocandum sine apparitore, vel alio legitimo modo, vt superius dictum fuit.hoc probat textus in dicta.l.sed interpellatur.§.arbiter adesse litigatores, vel per nuntium,vel per epistolam iubere potest.ff.de arbitr.facit l. magis puto.§.ne tamen.Ibi, oportebit prætorem curare, vt pecunia accepta creditoribus soluatur, & de hoc decernere, dareq́ue viatorem,qui ei renuntiet.ff.de reb. eorum.non omittetur textus in l.is cui. §.missus. ibi, aut per viatorem, aut per officialem præfecti.ff.vt in possessio. legat.& textus magis ad rem pertinens, in l.properandum. §.& si quidem .C.de iudic.ibi, licentia erit iudici per executores negotij actorem requirere. & c.l.sicut.ibi subsecuta per executorem cō- *Auctoris resolutio.*

84 uentio. de præscript triginta annorum.† Alioqui nullus id temporis fuisset apparitorum, vel executorum vsus: & tamen Liuius, Fenestella & alij percelebres historiographi pro indubitato dicunt Consules, dictatores, prætores, & alios magistratus habuisse lictores, & executores, qui illorum iussa executioni mandarent: imò manu militari iure etiam veteri executio fiebat.l.qui restituere.ff.de rei vendica.l.si quis.ibi,exequi oportere decretum suum nonnunquàm etiam per manum militarē.ff.ne vis fiat ei.& pręfectus vrbis habere debebat dispositos milites stationarios ad tuēdam popularium quietem,& ad *Apparitorum seu executorum ātiquus vsus.*

referēdū ſibi,quid vbique agatur.&c.l.j.in fi.ff.de offic.pręfect.vrb.fa
cit l.iiij.de officio pręfecti vigil.l.obſeruare.de offic.proconſul.

Contumax mulcta plectitur.

Adhęc ſi quis in ius vocatus non ierit,condemnatur ad mulctam.l. 85
ij.ff.ſi quis in ius voca.non ierit.l.ſi quis ex aliena.de iudi.ergo nō duci
tur à parte,vel ſi duceretur,non eſſet locus mulctę.

Abſurdum reſultans ſi collitigās citaret collitigantem.

Etiam non putarem credendum parti,quæ facilè mentiri poſſet.l.j. 86
§.cùm quis.ff.de quęſtio.&Eccle.c.xij.habetur.Nō credas inimico tuo
inęternum,quoniam ſeptem ſunt nequitię in corde illius.& Prouerb.
c.xxvj.poſſet enim parare inimicos ad occidēdum partē aduerſam in
via,&poſteà ſimulatè venire ad partem,& eam in ius vocare:quare nō
eſt eidem credēdum , vt docet Spe.in ti.de citatio.§.ſequitur.ver.quā-
doq; citatio per partē.& Soci.in d.tract.q.iiij.Tutela etiā inimicis non
eſt cōmittenda.l.pater.in fi.de teſt.tutel.imò pars non teneretur veni-
re ad illius partis denuntiationem, vt aſſerit.gloſſ.in capit.cùm ſit Ro-
mana.in verb.nec ſolent.de appellat.quam probat Innocent.in capit.
dilecti . de maiorita . & obedien. vt refert Panormi. in capit.j.colum.
xij.numero 33.de iudic.

Refellitur opinio contraria.

Nec refragantur in contrariū adducta,primò.l.neminē.C.de exhib. 87
reis . quia ante legē illā probaui vſum apparitorum&viatorū habuiſſe
locū: & illa lex loquitur in exhibitiōe, & nō in vocatione in ius , inter
quæ vocabula eſt lata differentia,vt patet in l.plus eſt . vbi ſcripſi.ff.de
verbo.ſignifica.& per totum titul.ff.de in ius vocād.& ad exhibēdum.
& de exhibēd.reis.etiā illa lex in criminalibus loquitur,vt pote de ex-
hibitione reorum,tamen etiam in ciuilibus ſine præcepto iudicis non
vocabatur quis in ius.l.adoptiuum.ff.de in ius vocando.

Nec me mouet l.ſi verò.§.fi.ff.qui ſatiſd.cog.quia ſi quis offerat fide- 88
iuſſorem iudicio ſiſtendi cauſa idoneū,non debet duci inuitus,in qui
bus videlicet caſibus aliâs inuitus duceretur,vt in criminalibus , & in
rub.in ius vocati vt eant,vel ſatis cautum dent.Ideo ibi text.non dicit
quòd à parte pars duceretur.Imò l.qui neque probando potius noſtrā
opinionem facit contra eum,dum dicit qui neque ſequantur , neque
ducantur.

Et auctoritates Cicer.& aliorum quę referuntur ad partem , videli- 89
cet in ius vocas,intelliguntur, videlicet per apparitorem,vel aliâs iure,
non verò propria auctoritate,quę eſt in iure maximè reprobata.l.ex-
tat.ff.quod metus cauſa.Nempe dum apparitor vocat aliquem in ius,
non hoc ſuo nomine facit,ſed partis.c.j.de iudic.Ideo pars vocaſſe cen
ſetur,per l.j.§.videor.ff.de vi & vi arma.Et ſic pars in ius vocat partem
per apparitorem, & de iudicis pręcepto, prout à iudice decretum erit:
& ita mihi viſum eſt.

Varia fuere tempora exercendarum actionum.

Non negarem tamen olim varia fuiſſe tempora exercendarū actio 90
num Romę,& varias formulas:vt traditur in l.ij.ff.de origin.iuris . vt
tunc fortè duceretur:ſed aucta ciuitate,& poſtquàm Iureconſultorū
ingenia florere cœperunt,nuſquam puto id in noſtro iure ciuili rece-
ptum:ſed edictis vocabantur in ius rei,qui ſi tribus vocati non veniſ-
ſent,

ſent.& vno peremptorio.l.ad peremptorium.cum leg.ſeq.ff.de iudic.
91 contumaces dicebantur.l.contumacia.ff.de re iudi.† Et intereſt ne ita intelligamus edictũ prætoris, de parentibus, & patronis in ius non vocandis, quod ideo propoſitum ait: quia turpe & indignum à liberis libertíſue duci eas perſonas: quę ſi ſola edicti ratio eſſet, non inciderent in pœnam, niſi duxiſſent, & venia fuiſſet poſtulanda, non ſolùm quòd vocarentur, ſed vt & ducerentur inuiti: alia ſanè edicti ratio eſt, ſcilicet propter famoſas actiones, quę perſtringunt pudorem, nõ quòd ducerentur inuiti.l.ſed ſi.§.prętor ait.ff.de in ius vocand. Et vocabatur quidem inuitus, & adhuc vocatur, non tamen cogitur venire.l.quamuis.ff.eod.hocq́; probat clariſsimè eod.ti.l.ſed & ſi is, qui domi eſt, interdum vocari in ius poteſt, tamen de domo ſua nemo extrahi debet. probat etiam tit.ſi quis in ius voc.hęc autem quęcunq; vocatio fit per
92 apparitores, vt ſuprà dixi : † & tunc ſi quis vocatũ & ductum de manibus rapuiſſet, eripere dicebatur: ſi verò non ductum, ſed venientem impediuiſſet, & detinuiſſet, exemiſſe. Et incidebat in pœnã tit.ne quis eum qui in ius voca.eſt vi eximat.l.iij. ff. ne quis eum qui in ius voca. vi exi.tametſi verbum eximere generale nomen ſit, vt in ea lege dicitur. Hæc nõ diſputo, amplius ſed libera cuiq; relinquo, afferẽs duntaxat noſtra iudicia, quod liberale eſt, & pium: nec ſcholaſtica, ſed forenſia ſequimur.

Edictum prætoris de parẽtibus & patronis in ius non vocãdis.

Eripere in ius vocatum aut eximere quomodo differant.

93 Decimò, citatio fit per edictum, ideſt per affixionem (vt dicunt) in valuis, inſtar edictorum, quę per prętores in albo ponebantur.l. ſi quis id quod.ff.de iuriſdi.om.iudi.& de hac loquitur cle.j.& ibi doct.de iudic.& Bar.in extrauag.ad repimendũ.in verb.per edictũ.Fel.in c.quoniã.§.porrò.nu.14.vt lite nõ cõteſt.Et pro habẽda notitia huiuſce citationis, quia ſępius cõſeruatores apoſtolici abutũtur, ideo dicetur quis ita poſsit citare, quis citari, quãdo, & qualiter, vbi debeãt affigi hęc edicta, quanto tempore debeant ſtare affixa, & quis ſit effectus, & breui iſta decidendo.

Citatio per edictum.

94 Primò, cum quęritur quis poſsit citare per edicta? Reſpond. iudex ordinarius, & delegatus à principe, non Pedaneus, vel alius.glo. in l.ij. C.quomodo & quando iudex.Barto.in verb.per edictum.& in l.ſancimus.C.de iudic.ſequitur Imol.in d.cle.j.col.ij.refert Boëri. in repeti.l. conſentaneum.in iij.oppoſitio.fol.x.C.quomodo & quando iudex.& ſeruatur, teſte patruo meo Rebuffo, in l. locorum. C.de omni agro deſerto. lib.xj.vbi dicit quòd magni magiſtratus communiter faciunt talem citationem.

Quis per affixionem citare poſsit.

95 Ad ſecundam quęſtionem reſpondeo, quòd omnis poteſt citari per edictum, cuiuſcunq; ſtatus, conditioniſue ſit.d.cle.j.& Socy. in tracta. de citatio.artic.xxiij.quęſtio.iij.
96 Tertiò, quando poſsit fieri, & dico quòd in duobus caſibus tantùm, primus eſt quando citandus impedit, vel procurat per ſe, vel alios quoquomodo, ne citatio poſsit ad eum peruenire.cle.j.de iudic.glo.in c.j. in §.facta.in verb.vocetur.de electio.in pragma.

Quis per edictum citari poſsit, & quando.

Secundus,quādo domicilia,vel loca vbi citandi inhabitāt, non pos- 97
sunt tutè adiri,liberéue.cle.j.& pauci sunt qui eam rectè intelligant, teste Pau.& Iaco.in l.ad peremptoriū.col.iij.ff.de iud.vel quādo ignoratur,vbi citandus sit,& nullus in domo illius inhabitat, tunc itidem ex iudicis mandato sic fieri solet.

Qualiter citatio per edictum fiat.

Quartò,qualiter debeat fieri ista citatio?Respō.iudex primùm de- 98
bet examinare an locus sit citationi faciendę per edictum, & an insint qualitates.cle.j.videlicet an tutè posit adiri citandus,vel non.arg.l.de ætate.ff.ad Treb.Bar.in d.verb.per edictum. Et in hac examinatione nulla est necessaria partis citatio.Socy.vbi suprà.q.v.

Hodie verò ex cōsuetudine nulla fit huiusmodi examinatio,sed nū- 99
tij in quibusdā curijs apostolicis pasim citāt per affixionē in valuis,& referunt locū non fuisse tutum,ideo se in valuis citasse, & solet recipi: quia ordinarij habent has citationes exosas propter partiū proteruitatem,ideo ad vitandum scandalū & tumultum sic solitę sunt fieri.

Vbi citationes affigi debeant.

Quæro demùm,vbi citationes affigi debeant?Respō.olim in albo, 100
hodie verò in valuis ecclesię cathedralis, aut maioris illius ciuitatis, seu municipij, aut in valuis scholarum,si doctor aut scholaris citetur, vel in palatio,aut in alijs locis patentibus,vbi verisimile sit posse peruenire ad notitiam citandi,teste Bart.in verb.publicè. in extrauag. ad reprimendum.quomodo in læsę maie.crimi.proceda.& Socy. vbi suprà.scripsi in tract.nomina.in xiiij.quæstio.

Aduertere tamen debent conseruatores ecclesiastici,quòd ad hoc, 101
vt posit sic citatus excommunicari,non sufficit probare quòd in vicinis partibus citatio facta,seu affixa sit, sed quòd ad notitiam citati ex illo verisimiliter potuerit peruenire,& bonū esset quòd nuntius hoc in relatione sua poneret,vt not.in c.si aduersus.de eo qui mittitur in possesio.Ægid.Bellamera in deci.clxxxviij.vt citatus.hoc tamen non est solitum inquiri,nec conscribi.

Quanto tempore affixæ literæ stare debent.

Quanto tēpore debeāt stare affixę hæ literæ citatorię? Bart.in verb. 102
publicè. dicit relinqui arbitrio iudicis, & sufficit ꝙ probetur publicè fuisse affixum edictum in tali loco,nec est necesse ꝙ apponatur in relatione,ꝙ tanto tempore steterit.Socy. vbi suprà.q.x. facit text. in l.sed & si pupillus.§.præscriptum.ff.de institor.actio.

Et pręsumitur ꝙ tanto tempore steterit affixum,ꝙ ad notitiam cita- 103
ti peruenerit,nec præsumitur sublatum:quia remotio est delictum.l.si quis id quod.ff.de iurisd.om.iud.quæ non pręsumitur.l. meritò. ff.pro soc.l.penul.C.de his qui in testa.sibi adscribunt.

Remouēs citationē affixam punitur.

Posset tamen citatus probare,quòd statim fuit ablatū, & tunc non 104
valeret citatio, cùm venire non potuerit ad suam notitiam, & peccāt qui hoc faciunt,quia plus faciunt,quàm Papa,qui nō potest tollere citationem:& ipsi tollunt,& tenentur ad omnes expēsas,quas ille posteà excommunicatus faciet, & suis expensis tenentur absolutionem impartiri, teste Hippoly.in l.de vnoquoque.nume.55.ff.de re iudica.& in rubri.de fideiussorib.quęstio.lviij.in fi. vide l. sed & si pupillus.§. proinde.ff.

inde.ff.de instito.actio.& quando citatio affigitur ostio,& statim tollitur, non dicitur citatio cōpetenter facta:vt docet Feli.in c. ex parte decani.col.iiij.nu.7.versic.reuocatio procuratoris.de rescript.

Effectus citationis.

105 Effectus est,vt citatus debeat cōparere, alioqui cōtumax reputabitur.Hippoly.in repeti.l.de vnoquoque.nu.192.ff.de re iudi.doct. in d. clemen.j.Feli.in c.quoniam.§.porrò.vt lite non contest.& inferius dicetur in vltima questio.prefa.

Citatio per campanam.

106 Vltimò potest quis citari per campanam,& hęc citatio fit ad congregandas vniuersitat es,capitula ecclesiarum,aut collegia.c.in causis §.nuntij.& ibi Panor.& alij col.iij.de electio.glo.in cap. si capitulo.de conces.prębend. lib.vj.& in l.sicut.ff. quod cuiusque vniuersita. nom. Ioan.Andr.in c.j.de offic.custod.Bal.in authen.qui semel. col.iiij.nu. 15.C.quomodo & quando iudex.Iacob.de Bello visu in repetiti.§.contrahentes.cap.Romana.nume.32.de for.compe.li.vj. & in stylo curiæ ecclesiasticę Bituri.articu.ij.& sequen.rub.de vicarijs,officialib. & cęteris.& Hippo.in l.de vno.nu.200.ff.de re iudica.

Vocãtur religiosi & bursarij ad prandiũ per campanam.

107 Item vocantur religiosi ad prandium per sonum campanę:in quo non deficiunt,necnon collegiati & Bursarij in suis gymnasijs, sic vidi fieri dum à primis ferè annis erã collegiatus collegij, *du-vergier*, Montispessulani,quo tempore fui etiam illic per biennium prior,& gradus seu schalę ac multa illius cubicula me prioris nomine pecunias ministrante fuerint constructa,vt ibi notoriè patet.vnde actus qui à capitulis fieri debent,tam electiones quàm alij per campanam notificabun-
108 tur,& vocabuntur,sic tam canonici quàm collegiati.† Et qui non cōparebit,cōtumax reputabitur,& in posterum actus sine illo factus valebit.cap. cùm in ecclesijs. de prębend.in vj.nisi ex cōsuetudine sit solitum aliter citari.& cornibus interdum homines vocantur,vt periculo ignis subueniant,& ad ipsum extinguendum.l.j.ff.de offic. pręfect. vigi.quod in vicis &pagis quandoque fieri solet,vbi desunt campanę: sed in ciuitatibus per campanas ad hoc vocari solent.

Quis citare posit.

109 Et sic per prędicta satis est respōsum ad quintam quęstionē, quis posit citare, vt videlicet non solùm iudex ordinarius,sed & delegatus,pedaneus, & arbiter in quibusdã citationibus:vt dictum extitit superius.Nempe cui commissa est iurisdictio, omnia censentur commissa,sine quibus iurisdictio explicari non potest.l.secunda.de iurisdictio.om.iudic.

Citari quis posit.

110 Superest nunc resoluere sextam quęstionem principalem, quis posit citari?Et paucis respon.quòd omnis ille,cuius interesse potest, debet citari.l.de vnoquoque.de re iudica.l.ij.ff.de in ius vocand.vbi prohibentur aliquę personę in ius vocari,ergo omnes alię possunt.argu.l.ius singulare.ff.de legib.& l.j.ff.ad municipa.vide alias personas prohibitas in ius vocari per Azo.in summa. de in ius vocan. & Socy.vbi suprà.articu.v.quęstio.xvij. vbi ponit decem & octo personas,quę in ius vocari non possunt.

Edictum de

111 Nam hoc edictum est prohibitorium certarum personarum,& per

in ius vocando prohibitorium.

missorium regulæ, sicut dicitur de testamētis, quis possit illa facere. l. si quęramus. ff. de testa. Hostien. in summa illius tit. idem dicitur de testibus. in rub. ff. de testib. & ibi per Azo. in summa. & in l. iij. illo tit.

Qualiter fiat citatio.

Septimò, qualiter citatio fiat? Respon. Interdum per iudicē, nun 112 tium, per literas, per notarium, per campanā, per partem, & alias, vt abundè superius fuit explicatum in iiij. quęstio.

Exceptio citationis inualida an in parlamento recipiatur.

Octauò, quot modis impugnari possit citatio? non refero hîc, 113 quia Spec. in tit. de cita. in §. j. conscribit, & Vbert. de Bonacurso. in practic. sua. rubri. quibus modis citatio impunè contemni possit: & quamuis in stylo parlamen. rubri. de iudi. ordina. viij. dicatur exceptionem citationis inualidæ non recipi in parlamēto: verum esse crederem, si pars compareret: vt doct. not. in rubri. ff. de in ius vocand. sed si pars non compareat, quæ nec ritè erat citata, potest impugnari: & vidi sic impugnantem obtinuisse, & ita obseruatur. glo. Bal. & alij in authen. si ob æs. C. si mi. se ab hæredita. absti.

Citationis multi effectus.

Nona est quęstio, quis sit effectus citationis? Respon. vt citatus cō 114 pareat, vel comparere debeat per se, vel procuratorem legitimum, ad hoc vt possit defendere. l. nam ita diuus. ff. de adoptio. clemen. pastoralis. de re iudic. dixi latè suprà. † Et ex quacunque causa 115 quis citatur, tenetur comparere. l. ex quacunque. ff. si quis in ius voca. non ierit. & toties tenetur comparere, quoties citatur. Vnde licet semel citatus, semel comparuerit, si iterum citatur, & non comparet, dicitur latitare. no. in l. Fulcinius. §. quod autem. ff. quibus ex causis in possess. eatur. Bald. in cap. vno. de milite vassallo qui contu. est. potest etiā per vnam comparitionem euadere contumaciam multorum, si ad plures actus citatus erat: sicut vno verbo potest cum pluribus litem contestari. Bar. & Imol. in l. si finita. §. Iulia. ff. de damno infect. Angel. & Imol. in l. duo. ff. de duobus reis.

Pendet lis per citationem.

Secundus effectus, per citationem lis dicitur pendere. clemen. vlti. 116 vt lite penden. dicam ad intellectum illius clemen. multa in tracta. de effectib. litis contesta.

Præuentio per citationem fit.

Tertius est, per citationem pręuenitur iurisdictio. l. si quis postea- 117 quàm. ff. de iudic. c. proposuisti. de foro competen. glos. in clemen. j. de iudic. & qualis citatio requiratur, vide per Socy. in capitu. proposuisti. & in l. libertus. in ij. ff. de in ius vocand.

Perpetuatur iurisdictio per citationem.

Quartus est effectus, quòd iurisdictio per citationem perpetuatur. 118 capitu. gratum. & cap. relatum. de offic. delega. not. glo. & doct. in dict. clemen. j. de iudic. Bar. & alij in l. & quia. ff. de iurisdi. omnium iudi.

Fundamentum iudicij citatio.

Quintus, quia citatio est iudiciariæ cognitionis principium, ac iu- 119 dicij fundamentum. §. fina. institu. de pœna temerè litigan. capit. quoniam contra. in verb. citationes. de probatio. dixi suprà. Ideo omnia quæ fiunt in pręiudicium absentium sine citatione sunt irrita. cap. omnia. iij. quęstio. ix. & capi. caueant. inibi.

Sextus effectus est: nam qui scit se citatū, pręsumitur malitiosè ver- 120 sari, si non compareat. cap. ad hæc. in tert. & ibi Bald. de appellatio. & in l.

ne facta ab apparitore magni consilij, eo quòd sententiam inferioris iudicis executioni demandârat, nam sicut iudex extra territorium habetur tanquam priuatus.l.iij.ff.de offi.prçsi. sic & omnes viatores, vbi
5 prçfecti non sunt: † ideo in auditorio in quo prçfecti sunt virgam deferre possunt regulariter, extra verò non. Imò apparitores generalium iustitiç non possunt deferre virgam in aula Palatij Parisieñ. & si deferant, curiç apparitores illas frangunt, sed in auditorio tantùm generalium ferent. Et soli curiç apparitores intra aulam & extra deferre possunt: quod est notandum.

Virgam deferre qui apparitores poßint, & vbi.

Qu'ilz ne facent aulcuns adiournemens, ou aultres exploictz sans records, & attestations de deux tesmoings.

GLOS. II.

1 STATVIT præcipitq; apparitoribus, ne quemquam in ius vocent, nisi duos testes habeant, qui testificari de illo actu posint, nam cùm ipsi regulariter viles sint.l.prohibitum.& l.defensionis.C. de iure fisci.lib.x. & falsas relationes solent multi facere: vt doct. no.in c. quoniam contra.de probat. & pro modico vini dolio deierare, teste Hostien.in sua summa.rubr.de contuma.§.qualiter.versi.contra. Ideo duos debent adhibere testes. Nam in ore duorum vel trium stat omne verbum: vt est in Euangel.& in cap.cùm esses.& cap.relatum.de testa.

Quales testes sint adhibēdi in expletis viatorum.

2 † Et isti testes non debent esse apparitores, quia vnus pro altero etiam falsum deponere posset, quemadmodū vt adagio fertur, muli mutuo se scabunt: sed debent esse testes idonei, non domestici citantis, aut aliâs suspecti.l. idonei. cum sequent. ff. de testib. sustinentur tamen ipsi apparitores.

Apparitor testis esse nō potest apparitori.

3 Creditur verò apparitori, etiam si non ostendat literas sui officij in loco, & iurisdictione, intra quam est apparitor. extrà non. capitu.cùm dilecti.de dolo. Bart.in tract.quomod.in læsę maiesta.crimi. proceda. in verb.per nuntium. Et eo ipso quòd quis defert literas iudicis, præsumitur quòd sit illius nuntius. Inno.in cap.quoniam contra. de proba. Perus.in capitu.cùm parati.colum. vj.nu.10. de appella. Idem si committatur tali viatori executio causæ, tunc etiam sufficit illas cōmisionis literas ostendere: vt doct.not.in dict.cap.quoniam. aliâs sine literis commißionis illi non creditur regulariter.

Viatori creditur etiam si non ostendat literas officij.

Ou vn pour le moins.

GLOS. III.

AN VNI soli credatur testi? Respon. regulariter non, In ore enim duorum vel trium stat omne verbum.c.relatum.& cap.cùm esses.de testa. Casus tamen in quibus vnico creditur testi. vide in l.Theopompus.ff.de dote prçleg. Ias.multos cumulat in l.admonendi.colū.lxxj. & sequen.nume. 200. & sequen.de iureiur.& per istum text. adde alium casum, quòd etiam sufficit viatori vnicum habere testem: sed vide articul.seq.

An & quando vnico testi creditur.

Sur peine d'amende arbitraire es grandes matieres, ou aultres esquelles par par vn seul default la partie peult obtenir gaing de cause.

GLOS. VLTIMA.

ISTA PARS text.declaratur per articu. sequentem vbi pœnam, seu mulctam decem librarum declarat. Et quamuis per istum tex. apparitor, cum vnico teste posset citare in non arduis, & in quibus pars non obtineret ex sola contumacia victoriam causæ, tamen huic derogatum est per articulum sequentem, vt hodie duo testes debeant inscribi, nec vnus sufficiat, vt dicam ibidem.

FRANCOYS Artic. ix. des publiées. M.D. xxxix.

Articulus secũdus.

Que suyuant noz anciennes ordonnances tous adiournements seront faictz à personne, ou à domicile en presence de records, & de tesmoings, qui seront inscripts au rapport, & exploict de l'huissier, ou sergent sur peine de dix liures Parisis d'amende contre ceulx qui seront trouues en faulte.

GLOS. PRIMA.

A lege Regia statuto & consuetudine forma citationis introduci põt.

STATVIT Rex, quòd omnes citationes fiant ab apparitoribus in persona, vel in domicilio, & in pręsentia testium, quos inscribere in relatione seruientes debent sub pœna decem librarum Parisien. Nempe quia forma citationis potest à statuto, vel stylo introduci, multò fortius à lege Regia. glo. & doct. in l. si accusatoribus. C. de accusat. Alexand. in l. inter accusatorem. ff. de publi. iud. & modus citandi etiã pręter ius, teste Bal. in l. j. col. ij. versi. modus. C. quomodo & quando iudex. argu. l. iij. §. fi. ff. de testib. idem firmat Bal. in tract. statuto. in verb. absens. q. j. Ideo hic statuit, vt testes interuenire debeant in citationib. quamuis hoc à iure statutum non esset, sed in hoc seruiẽti crederetur. cap. cùm parati. de appella. 1

Iuri conformis articulus.

In hoc autem articulus iste est iuri ac generali cõsuetudini conformis, statuendo vt in facie citetur pars, vel ad domum: multasq; doctorum opiniones cõfundit, nec est amplius lis sub iudice: vt dicebat glo. in l. ex consensu. §. primo. ff. de appellatio. sed est decisa per istum text. qui probatur in l. j. §. primo. ff. de liber. agnoscend. & in l. scire oportet. §. qui autem. ibi, in facie, vel ad domum. de excusatio. tutorum. & in l. aut qui aliter. §. & si fortè. quòd vi aut clam. l. vt perfectius. §. sinautem abfuerit. C. de annal. exeptio. gloss. in l. quinquaginta. C. de excusatio. tutorum. & in l. prouincialium. de eroga. milita. anno. libr. xij. 2

Barto

in l.conſentaneum.colum.penult.C.quomodo & quando iudex.

121 Septimus,per citationem inducitur contumacia,ſi citatus non com pareat.rubri.de dolo & contuma.ſcripſi in tract.infrà de contumacia & defectu. † de conſuetudine tamen generali Franciæ ſi in termino citationis dies feſtus inciderit, cõtinuatur ad diem ſequentem:& hoc probauit Senatus anno 1525. die penult.Ianuarij.

Continuatur terminus ad diem ſeq. in citationibus.

Areſtum.

122

123 Octauus,vt comparens ſaluis ſuis exceptionibus teneatur ſuſcipere iudicium.capitu.primo.de iudic.Et quando habeat ius reuocandi do mum,vide in l.ij.§.legatis.ff.de iudic.capit.fi. perdoct.de foro compe- ten.ſcripſi in tracta.de exceptio.

124 Nonus, quia comparente reo ad ipſius petitionem tenetur actor vſque ad finem iudicium perducere,& in eo perſiſtere.authen. qui ſe- mel.& ibi dixi.C.quomodo & quando iudex. vbi dedi decem limita- tiones ad illam authen.

Reus poteſt cogere actorem ad proſequendum.

125 Decimus eſt,citatione etenim & dilatione pendente officium iudi- cis conquieſcit,vt non poſsit interim procedere.l.ſiue pars.C.de dilat. & ſi alterauit actum in qualitate,vel ſubſtãtia,non valebit, quia vide- tur celebratus parte non citata,cùm agatur aliter,quàm fuerit in cita- tione expreſſum.Barto.in l.aut qui aliter.in princ.ff.quod vi aut clam. Socy.conſil.x.inſignis doctor.in quarto volumi.

Dilatione pẽdẽte quieſcit officium iudicis.

126 Vndecimus eſt, Nam citato acquiritur ius, vt pẽdente termino pręfixo ad cõparendum per ipſum tempus expectari debeat. c.cùm inter vniuerſas.de electio.Imol.in c.fi.de his quæ fiunt à præla.in iij.notab.

Citato ius acquiritur.

127 Fallit quãdo citatus non haberet ius in eo,ad quod eſt citatus,& ſic non erat vocãdus,quia illum iudex non tenetur expectare, nec admit tere comparentem. Ancha.& alij in d.c.fina.quod in Frãcia fortè non procederet,ſi tamẽ vocatus venerit,intereſſe,& damna, quę paſſus eſt ab eo,ad cuius petitionem eſt vocatus , petere poterit. Imol.in l.liber homo.§.decem.ff.de verb.obliga.& d.c.fi.de his quę fiunt à præla.

128 Duodecimus effectus eſt,citatio pręſcriptionem longiſsimi tempo- ris interrumpit.l.cum notiſsimi.in princip.C.de pręſcript.triginta vel quadraginta annorum.c.penul.decimaſexta quęſti.tertia. Roma.con ſil.xxxviij.in caſu.

Citatio interrumpit longi tẽporis præſcriptionem.

129 Fallit in caſibus traditis per Ioan.Fanciſc.Balbum in tracta. de pręſcrip.in iij.parte.vj.partis princi.col.xxxiiij.cum ſeq.vbi ponit nouem ampliationes,& totidem limitationes,quas non tranſcribo.ibi licet vi dere.adde Bald.in conſi.ccxcix.proponitur.in ij.volu.

130 Intellige quando citatio eſt valida, & legitimè facta, ſecus ſi nulla, vel temeraria,tunc non habet effectum:nam quotiesvitioſè cautũ eſt, pro non cauto habendũ eſt.l.quoties.ff.qui ſatiſdare cogantur. & con demnatum eum accipere debemus,&citatum,qui ritè citatus eſt.l.iiij. §.condemnatum.ff.de re iudi.Imò omnia quę requirunt citationem, vt proceſſus & ſentẽtia,ſunt nulla,ſi citatio pręcedens ſit inualida.per glo.in l.ſi accuſatoribus.C.de accuſa.quam ſequitur Bald.in Margar. in verb.citatio.& Fely.in cap.quoniam. col.vij.de probatio.Hippoly.

in repet.l.de vno.nu.50.de re iud.& in pract.crimi.§.quoniam.nu.44. ac in rubri.de fideiussori.nu.355.& consil.xx.maturè.col.ij.atq; Albert. Brunus consil.xx.requisitus.col.j.in materia feud.

Habet tamen mirabilem effectũ hęc citatio,quia habet vim inter- 131
pellationis extraiudicialis ad constituendũ debitorem in mora, ex illa citatione quamuis inualida,teste Bal.in c.vno.col.ij.de militevassallo. quem sequitur Iacob.in l.quod te.col.ij.ff.si certum petatur.

Finis citationis. Finis verò citationis est,vt causa apud iudicē,à quo facta est citatio,definiatur.l. vbi.& l.de qua re.ff.de iudic.Conrad.Lag.in metod.iuris titu.quomodo proced.aduersum eos,qui in iudicium voca.non veniunt.

Alios effectus citationis validæ vide per Specu.in tit.de competen. 132
iudic.aditi.§.fina.Et per Socy.in tract.de citatio.articu. xxxj.nunc breuiter. vt quę praxim.tangunt perstringamus, ad text. iam me confero elucidaturus,vt sequitur.

LOYS XII. Articu. LVI.

Item prohibons & defendons à tous sergens.

GLOS. I.

Apparitoris nomine qui veniant.

HOC NOMINE, *sergens*, seruientis,comprehendi 1
tur omnis apparitor,siue sit apparitor iudicum inferiorum,siue superiorum, non tamen curię supremę nuntij, & apparitores (quos vulgus, *huißiers* vocat) comprehenduntur,siue magni Consilij,seu alterius curię supremę:quia distincta sunt nomina,& sic decisio.l.si idem.C. de codic. & quia maioris sunt auctoritatis,quos illustrat curię excellentia, sicut dicitur de naturalibus datis curię .§. fin.institu.de nupt.nam his etiam solis credi solet.Apparitores multos tradit imperator in varijs tit.lib. xij.C.de apparito.

Citare non possunt viatores extra locũ in quo sunt præfecti

Dicet quis vbi poßint hi citare?Respon.in illo loco in quo pręfecti 2
sunt,& non alibi,quia extra territoriũ impunè non paretur ius dicenti,multò minus viatori.l.fin.ff.de iurisdictione om.iudicum.cap. fi.de constitu.in sexto.Ideo apparitor Aurelianeñ. ibi quidem citabit,non Lugduni,quia ibi non est pręfectus.Ita cẽsuit Senatus die penul. Maij

Arestum. 1524. in causa Francisci *de Chasteaubriant:* nec apparitor curię ecclesiasticę citabit coram iudice laico,vel ècontrario eadem ratione,quia iurisdictiones sunt distinctę.c.nouit.de iudic. &, Diuisum imperium cum Ioue Cęsar habet,vt Virgil.ait:& cùm contrarium fuisset factum audiui abusiuè & perperam processum.

Si tamen apparitor sit talis,qui sit pręfectus in toto regno,vbiq; po- 3
terit exequi:vt sunt quos vulgò apparitores equites, *sergens à cheual,* Castelleti Parisieñ.vocamus,qui si abutantur,restis eos sequitur,vt vidimus de quodam, *fief à fief,* viatore in hac ciuitate suspenso.

Consilij magni apparitores vbi poßint exequi.

Item apparitores magni consilij poterunt vbique consilij iussa exe- 4
qui,sed iussa inferiorum magistratuum exequi non possunt, si ad hęc pręfecti à cõsilio non sint. Vnde interdum vidi appellari ab executione facta

Bartol. & Alexand.in l.iiij.§.prætor ait.ff.de damno infect.vbi dicunt istam esse communem, vt primò quis citetur in facie, si reperiatur, alioqui ad domum.idem tradit Bartol.in titul.de citation. quæstione ij.& Bald.in Margar.inverb.citatio.quęstio.vij.& in l.ea quæ.colum.ij.&l. consentaneum.vbi etiam Boër.col.xxj.versic.pro resolutione.C.quomodo & quando iudex. Berber.in viator.iuris, in quarta parte.rubric. de iudic.versicul.quęro an valeat citatio. Aufrer.in stylo parlamen.rubric.de adiornam.§.item sciendum. Domi.de Rota.decisi.xlviij.valet citatio.in no.Et Guido Pape in decis.Delphin.quæstio.ccccxlv.an valeat.Angel.in.§.vlti.in fin.de pœna temerè litigan.in instit.Alexand. consil.ij.cõsyderatis.col.iij.in tertio volumi.Corne.consilio ccxlv.licet.col.ij.volumi.primo.Panormi.cõsilio xlij.in quęstione.in secundo volumi.Roma.consilio ccccliiij.in re pręsenti.col.ij.Et quòd sit generali consuetudini conformis, meminit Lucas de Penna in dict.l.prouincialium.col.prima.in fin.de erog.milita. anno.lib.duodecimo.C.

3 † Et curia laicalis huius regni indistinctè hanc citationē à longo tempore admisit, vtor verbis Ioan.Fabr.in dict.§.final.in institu.de pœna temerè litigan. & Aufrer.in stylo parlamen.in prima parte rubri.de appellatio.§.& supradictę.Et hodie vbique in Francia seruatur hęc citatio per istum articulum, qui obligat tam in patria iuris scripti, quàm consuetudinaria, imò etiam in Hispania, & in Italia seruatur, quòd prima citatio in personam citādi fieri debeat, si inueniatur, alioqui in domo habitationis:&hoc asserit Alfonsus de Montaliuo in foro rega. libro ij.titul.iij.rubri.*delos emplazamentos*.

4 Quæro, an in personam procuratoris fieri posit citatio, antequàm in domum fiat, quod videtur per l.meminerint.ibi conueniendos dominos, aut si fortè defuerint, eorum actores, procuratoresq́; esse quærendos.C.vnde vi.& l.aut qui aliter.§.& si fortè.ff.quod vi aut clam.c. causam.de dolo.clemēti.causam.de electio. Respon.Si constet dominum absentē reliquisse procuratorem ad illam causam, vel generaliter constitutum, tunc prius citari debet procurator, quàm domi fiat citatio.per textum in dict.l.meminerint.vbi Barto.sic illum text.intelligit.&in l.cum clericis.C.de episcopis& clericis.Bald.in l.solent.ff.de alimen. & cibarijs legat.Bald.&Ias.in l.eum qui res. C.de procurator. Innocent.Panormita.& alij in cap.dilectus.de procurator.Guido Pape sing.ccclxx.Barba.consil.xviij.clementissimi.col.iij.in primo volu. *Procuratorem citare quādo sufficiat.*

5 †Et procuratore non reperto fiet citatio in domicilio procuratoris de consuetudine, licet doct.dicāt in domicilio partis.in dict.§.pretor ait. Alexand.in l.non solùm.§.morte.numer.38.ff.de noui operis nuntiatio.quod intellige quando procurator nunquàm comparuisset, tunc in domicilio partis citatio facienda erit:alioqui si dominus litis procurator effectus fuisset, ipse & non dominus esset citandus, & valeret citatio in domicilio procuratoris facta: vt firmat Bartol.& alij in l. furioso.ff.de re iudicata. per textum in l.procuratoribus.C.de procuratoribus.& in l.prima.C.de sententijs & interlocutioni.omnium iu-

dic.Barba.consilio xviij.clementissimi.&c.mihi videtur.col.iij.in primo volu.& ita seruatur in curiis Franciæ.

Amici absentis quando citandi sint.

Item amici interdum sunt citandi,& hoc quando quis est reipubli. causa absens.l.hoc autem.ff.quibus ex causis in possessio.ea.vel est pupillus,&non habet tutorem.l.ergo.ibidem.l.magis puto.§.requirat.de rebus eorum, qui sub tutel.vel cura sunt.gloss.in dict.cap.causam.de dolo.Alber.&alij in l.cùm proponas.C.de bonis auctor.iudic.posside. Cyn. in repetitio.l.ij.quęstio.ix.ff.si ex noxal.causa agat.si verò haberet tutorem,tunc tutor vocabitur,& nõ amici.d.l.hoc autem.§.primo. Alexand.in l.si finita.§.Iulianus.ff.de damno infecto.Panormita.consil.xxix.in quæstiõe.in fin.volumi.ij. & in casibus tãtùm à iure expressis fit amicorum conuocatio.d.§.& si fortè.gloss.in l.final.ff.vbi pupil. educa. debeat. & in cap. perlatum.qui filij sint legiti.Bald.in rubr.C. de successorio edicto.Boërius in repetitione dictæ legis consentaneum,folio vigesimo. 6

Quomodo sint amici & quò vocandi.

Notãdũ tamẽ est,ꝙ in quib⁹ casibus vocãdi sũt amici,nõ sũt vocãdi singulariter,nec in facie,sed generale edictum fieri debet,ꝙ si quis cõsanguineorũ & amicorum velit talẽ defendere, compareat tali die in tali tribunali.arg.l.sed& si pupillus.§.proscribere.de instit.actio.Bar.& alij in d.l.hęc autem.Bal.in aut.sed cùm testator.col.ij.nu.6.C.ad leg. Falc.Alberic.in d.l.ergo.ff. ex quib. cau.maior.Panor.in cap.causam. col.v.de dolo.quod rarò seruamus in Francia. 7

Et sunt eò vocandi vbi res agitur,&non extra prouinciam aliâs esset processus in infinitum.gloss. & Bart.in d.l.hoc autem.&si non sint de iurisdictione citantis,ad hoc extra territorium citari non possũt.l. final.ff.de iurisdictione omnium iudicum.l.magis.§.illud.ff.de rebus eorum. † Sed vt hæc citatio fieri posit,tutius est, quando non inuenitur citãdus facta perquisitione in domicilio,nec in Regno, quòd impetrentur literæ Regiæ concedentes, vt voce tubæ citare liceat talem sic perquisitum, & istæ literæ vocantur literæ auctorizationis, quibus Rex præstat auctoritatem citandi voce tubæ, sic solet exerceri: & fuerunt aliâs tales literæ annullatæ nõ facta perquisitione citandi, in Senatu anno 1534. die ij.Iunij. Scripsi in concord.Franciæ in rubric.de consti.in gl.edictum de his literis auctorizationis. 8 9

Literæ auctorizationis.

Arestum.

Interdum etiam hæc potestas citandi per pręconem,cõceditur à iudice,vt si appareat citandum apparitores cedere, ac contumeliis afficere solitum,dum obeunt munus executionis contra illum.clemẽ.j.de iudic.teste Roma.cõsil.ccccxxxiij.quo ad primum.Fely.in cap.in nomine domini.colum. quarta.nume. 13. de testibus. In ciuilibus supradicta procedunt,& sic citatio fiet. † Sed in criminalibus regulariter citatio voce tubæ ad tres breues dies fiet, etiam contra minorem, si nõ inueniatur:nec tunc citabuntur amici,aut cõsanguinei.per legẽ. inter. ff. de public.iudic.Bald.in authentic.qui semel.C.quomodo & quando iud. & si inueniatur,citabitur comparitures in personam tali die:vel capietur, vt scripsi in rubrica.*des adiournements personnelz*, ita prosequi- 10 11

Citatio in criminalibus quomodo fiat.

prosequitur Ioannes Milius in sua praxi criminis persequendi abundantius:tu illum si non graueris,videto.

Tous adiournemens seront faictz à personne.

GLOSSA II.

1 QVI TOTVM dicit,nihil excludit.l.à procuratore. C.manda.l.Iulianus.ff.de lega.iij. Est tamen differentia inter omne & totum:vt in procem.ff.patet. & scripsi in articu.j.tractatus.de liter.obligator.in j.Tomo.Sed quo- *Omnis,Gallicè quid importet.*
2 ad idioma Gallicum solet exponi omnes pro *tous*.†Et sic procedit hęc citatio,vt in facie, vel ad domum fieri debeat, & coram duobus testibus tam in iudicialibus,quàm in extraiudicialibus.per l.in concedendo.ff.de aqua pluuia arcen. & l.fi.C.de auctori.præstan. & in artic.suprà proximo statuit ne aliquam faciant citationen. Bar.in l.siquis arbitratu.col.ij.& sequent.ff. de verbo.oblig.Fely.& alij in c.cùm olim. *Citatio in iudicialibus & extraiudicialibus & ab arbitris sic fieri debet.*
3 de re iudi. †Vnde si donatarius velit insinuare donationem, debet citare vt hîc,videlicet primò in facie,secundò si non reperiatur citandus poterit citari in domicilio, teste Ange. consil.clxxix.visis prædictis instrumentis.in fi.& Hippoly.in repeti.l.de vno.nu.33.cum sequẽ. ampliati.vij.ff.de re iudi.dixi an hæc citatio sit in insinuationibus necessaria,in tracta.de dona.insinuand.suprà. *Donatarius in insinuatione quomodo citet.*

4 Et sic debebit citare arbiter.Bartol.in l.societatem.§.arbitrorum.ff. pro socio.Bal.in c.ij.§.sancimus.col.j.in fi.quo tempore miles inuestitu.petere debeat.Hippoly.singu.clxxiij.fiunt quotidie.

5 Item procedit tam in causa principali,quàm in causa appellationis. clemen. causam.de electio. Soci.in tract.de citatio.artic.vij.princip. versicu.j.procedit,siue ante litem contestatam, siue post.Iacob.in l.& post edictum.nume.10.ff. de iudic.Innocen.in cap.consuluit.in gloss. iij.in fin.de offic.delega.Etiam in definitiua hęc citatio fieri sic potest, per clemen. ij.de re iudica. cap.ij.de dolo.libro vj.Iacob.de Bello visu in pract.rubri.de caus.crimin.num.102.fol.xlj.pag.ij.& in possessorio, & in petitorio.Bald.& alij.in l.si deserta.C.si propter public.pensita.& docto.in l.fina.C.de edicto diui Adria.tollendo.Guido Pape in statu. si quis.in verb.etiam absque violentia. *In causa appellationis quomodo sit citatio faciẽda in possessorio & fiat alijs.*

6 Etiam si ageretur plenario,vel summario iudicio,iuxta clemen.sæpè de verborum significatio.Barto. in extrauagan.ad reprimendum. in verb. & figura.quomod.in lęsæ maiesta.crimi.proceda. & Soci.in l. si quis arbitratu.col.j.ff.de verbo.obliga. *In plenario & summario iudicio et contra testes fieri ita citatio debet.*

7 Et sic etiam debẽt testes citari.cap.ij. de testib.l.si quando.C.illo titul.etiam clerici in casibus in quibus citari possunt à iudice laico,&breui omnes citationes.ibi, (*tous adiournemens*)sic possunt fieri.vt in text. scribitur: vnde si impetrẽ rescisionis rescriptũ,fortè vt cõtractus ratiõe ætatis, vel alia,sicut scripsi in tract.de rescis.cõtract.rescĩdatur,poterit sic fieri,& post primũ rescriptũ impetratũ non poterit pars aliũ iudicẽ *Testes citari quomodo debeant.*

impetrare,sed quidem impetratum recusare poterit, si causa,vel causæ adsint: vt dicam in tracta. de recusa. & scripsi articu. vij.tracta.de rescrip. seu liter.Reg.in secundo Tomo.

In beneficij domo litigiosi an citatio facta valeat.

Etiam sic citãdum eum,qui de officio, aut beneficio litigat,nõ verò in loco beneficij litigosi, aut officij.docet Roma.consil.cccxlij.quo 8
ad primũ.col.ij.Nam cùm nondum sit pacificus,nõ tenetur in beneficio litigioso residere,ergo nec debet ibi citari:&nullus fuit declaratus defectus in loco beneficij contentiosi : anno 1523. die ix.Februar.cùm secus sit de pacifico:quia cùm ibidem debeat residere,itidem ibi citari potest.c.ex tuę.de cleri.non resid.vide quòd valeat citatio in loço con trouerso facta in casu saisinę& nouitatis cẽsuit Senatus Paris.vt docet Aufrer.in stylo parlamen.aresto xciij.Item nota quòd valet.&ç.

Arestum.

Ou à domicile.

GLOSSA III.

Citatio facienda in domicilio quomodo intelligatur.

INTELLIGE citandum quem in domicilio,si persona 1
inueniri nõ posit.c.j.ibi, sed literis tuis quęsitus nondum potuit inueniri.qni matrimon.accusar.poss.† Et intellige 2
quòd dictio,*ou*, significat,*aut*,&denotabit ordinem,videlicet q; primò quis citatur in personam, si reperiatur:deinde in domicilio,vt declarat Bartol. & alij in l.iiij.§.prętor.ff.de damno infect.per tex.in l.cùm pater.§.penul.ff.de lega.ij. Cardinal.in clemen.vna.col.j. de foro cõpet. scripsi de hac alternatiua in §.statuimus.ij.in verb.aut saltem.de colla.in concor.licetalternatiua non sit regulatiter ordinis. gloss.&doct.in c.cùm plures.de offi.delega.in vj.& regul.in alternatiuis.de reg.iur.in vj.l.si hęredi plures.ff.de cõditio.insti.Nam pręsumitur quando fit in domicilio citati, quòd veniat ad eius notitiam,quia isti habitantes præsumũtur ei dedisse citationis exemplũ,&certiorem eum fecisse. † Et hodie sufficit, vt apparitor citandũ domi perquirat, 3
licet non alibi. vt iste tex.de aliquo operetur, quãuis de iure maior requisitio fieri deberet,vt in d.§.prætor.scribunt iuris interpretes.

Hodie indistinctè citatio in domicilio fit.

Neç audirentur volẽtes posteà probare non venisse in notitiam illorum,teste Matth.de Afflictis in consti. Neapolit.in rubr i.de liter.citator.col.ij.nu.1.Er hoc etiam seruatur in Frãcia,cùm ratione ordinationis huius,tum quia infiniti fierent processus, & vt hęc ordinatio de aliquo operetur:quãuis secus de iure, teste Ioan. And.in c.quod sicut. de electio.Bald.in authen.qui semel.C.quomodo &quando iudex.per l.j.ibi in notitiam peruenitur.ff.quę sentẽ.sine appella.rescin.† Intellige hîc de domicilio ratione habitationis, non rei,vel originis:quia si ibi non habitet,nõ poterit citari.gloss.singul.in c.statutum.§.cùm verò.in verb.vnam dietã.de rescript.in vj.secundum Fely.in c.j.col.fi.de sponsa.& c.nuper.col.iij.de senten .excommunica.sequũtur docto.in c.dilectus.ij.de rescrip. & Soci.consil.lxxix.si esse mus.col.iij.volu.iiij. 4

De quo domicilio intelligatur ordinatio.

Subditus quis dicatur.

† Et propriè dicitur quis sûbditus ratione domicilij.glo.singul.in clemen.vna.in verb.subditos.de foro competen.secundum Philip.Peruss. in c.cum 6

in c.cùm nullus.col.ij.de temporib.ordinan.in vj.&Barba.in procem.
7 clemen.§.hęc sanè.colum.xiiij.† Et sic sufficiet citare maritum in domo in qua vxor habitat: quia maritus pręsumitur habitare cum sua vxore.c.j.qui matri.accusa.possunt.Guid.Pape in tracta. de pręsump. quem refert Alciat.in tracta.pręsumptio.reg.j.pręsumpt.xxxv.& vxor etiam in domo viri citari debet, quia ibi est suum domicilium, non apud canonicos.Bal.in l.ab eo.C.quomod.& quando iudex.per tex.in *Maritus & vxor vbi sint citandi.*
8 l.cum quędam.ff.de iurisdictio.omnium iudic. † Ratio huius tex.est quare citatio in domicilio fieri debet,non inuēta citandi persona,tum vt illi de domo nunciēt citato.Bal.in l.meminerint.C.vnde vi.Fulgos. consil.lxxvj.factum.Et vt facta citatio ad illos quorum interest perue nisse verisimilius pręsumatur.clemen.vna.versic. si verò dicti. de foro competen.Archid.in c.caueant.iij.q.ix.ideo constit.Neapoli.cauetur, vt seruiens adigat iuramento eos de familia,quòd dictam citationem nuntient domino.Sed in Francia familiares promittere solent seruien ti,quòd domino denuntiabunt,non autē iurare, & apparitor solet eis *Ratio quare in domicilio citatio fieri potest.*
9 iniungere citādo,vt notificēt. † Et posteà in relatione scribunt se iuisse domum Titij,& ibi inuenisse vxorem,vel ancillam,seu famulum talem,& ab eo quęsisse,vbi esset Titius,qui respondit se nescire, ob id (dicit)ego dedi ei quandam papyrum sic continentem &c.cum expletis, & illorum copiam,& iniunxi ei vt de tali citatione eum citatū certiorem quamprimùm faceret ne contumax fiat:& sic non valeret citatio si fieret in persona vxoris,vel alterius in itinere inuenti: quia non fit in facie nec domi,vt fieri debet. *Relationis formula.*

10 An seruiens posit domicilium citandi ingredi, & ibidem citare,videtur quòd sic,per hunc tex.ibi *A' domicile.* & per tex.in clemen.causam.ibi,in domo.de elec. alioqui non posset citare.Respon.cōtrarium quia domus tutissimum est cuique refugium: & nemo in ciuilibus in domo sua citari debet.l.plerique.ff.de in ius vocando.& ibi communiter approbant doct.facit quod habetur Deutero.xxiiij.c.Cùm repetes à proximo tuo rem,quam debet tibi, non ingredieris domum eius, vt pignus auferas,sed stabis foris.& Ecclesiasti.xxj.c. Stultus à fenestra respicit,vir autem eruditus foris stabit. *Apparitor non debet citandi causa domum ingredi.*

11 Imò seruiens si ingrederetur,faceret iniuriam domino domus.l.lex Cornelia.ff.de iniur.glo.in d.clem.causam. de elect.in verb.domo.facit glo.in l.diuus.ff.de seruit.rustic.prędi.Spe.in tit.de citati.in §.sequitur.versi.sed an reo.Roma.sing.cccccccxj.regu.Io.de Plat.in l.quosdā. C.de Metallar.lib.xj.Alex.cōsi.xxv.animaduersis.col.vi.nu.3. in ij.vo. *Apparitor domū ingrediēs facit iniuriam domino: fallit vt hîc.*

12 Fallit quando domus esset aperta,& nullus prohiberet seruientem ingredi.text.in l. satis.ibi,sed si aditum ad se pręstet.ff.de in ius vocan. & Socy.in dict.l.plerique.in ij.notab.

13 Secundò non procedit quādo citandi essent aliqui vt vniuersi:vtpote vniuersitas,capitulum,collegiū:tunc apparitor ingredi potest,quādo erit vniuersitas congregata,& sic citare.Barb.in d.cle. causam.col. ij.de electio.aliâs non posset citari vniuersitas,quæ non solet extra do-

mum congregari.

In officina an quis citari poßit. Tertiò,non poteſt quis citari in officina, ſeu in ſtatione, *à la boutique*, ſi non ibi inueniatur,& ſi fieret, nõ ſufficeret,quia hîc loquitur de domicilio.per l.Fulcinius.§.deniq;.ff.quib.ex cauſ.in poſſ. eatur.l.j.§.j. ff.de liber.agnoſcend.Bar.in d.l.lex Cornelia §.ſi tamen. in fi.Bal.in l. ab eo.C.quomod.& quan.iud.Florianus in l.j.§.habitare.ff. de his qui deiece.vel effu.Lanfrã.in repe.c.quoniã cõtra.in verb.citationes.q.iiij. de proba.Aufrer.in ſtylo parlamen.eod.ti.§.item ſciendum .§. item ſi dominus.&Boër.in repe.l.cõſentaneũ.fol.22.C.quomod.& quan.iud. 14

Nec obeſt l.item apud.§.conuitium.ff.de iniu.vbi in ſtatione fit iniuria,ſicut domi.Reſpon.citando in ſtatione non poſſet nuntius fortè tam facilè inuenire citandum,aut ſuam familiam,quę referret citationem,ſicut domi:ideo citatio non valebit non inuenta ibi citandi perſona.Bar.in d.§.conuitium.Socy.in rub.de dilati.artic. xvij.q.v.verſi. circa ſeptimam. † Item hîc vult fieri in domicilio , ſed domicilium 16 aliud eſt ab officina,& ſtatione per iura ſupradicta, ergo alia erit deciſio.Bar.in l.nec in ea.ff.de adulte. 15

Fallit quãdo citandus in officina ſeu ſtatione habitaret, vt frequen 17 ter fit Pariſ.quia tunc domicilium eſſet,&in domicilio diceretur facta citatio.l.iiij.§.prętor.ff.de damno infect.Barba.in d.clem.cauſam.col. xlv.& Boër.in d.l.conſentaneum.fol.22. † Et frequentius hodie inue- 18 nietur dominus,& famuli in ſtatione,&officina,quàm domi.Ideo dicerem ibi in perſona famulorum,vel vxoris,ſeu alterius domeſtici citationem etiam fieri poſſe,maximè ſi domi nullum inuenerit.

Citatio ad domicilium quõ fiat. Quæro quomodo ſeruiens citabit,ſi non ingrediatur domum? Re- 19 ſpon.pulſabit oſtium,& poſteà ante domum alta voce clamare poteſt, an dominus ſit illic:nam eum vult paucis alloqui.l.diffamari.Ibi vocitare.C.de inge.& manumiſ. † Et ſi dominus reſpiciat per feneſtram, 20 eum citabit.Card.in clemen.j.q.ij.de iudic.ſi quis dicat eum abeſſe,citabit dominum in perſonã illius domeſtici,qui reſpondebit,& ita ſeruatur.Alias ampliationes & limitationes tradunt doct.& maximè Socy.in d.l.plerique.ibi videre licet.

Conſuetudo ſeruientium Pariſi. Ex conſuetudine tamen Pariſiẽ. apparitores ingrediuntur domos, 21 & cubicula aperta citandorum,&citant perſonas ſi inueniant:alioqui relinquunt aliquod ſcriptum domeſticis,quod vulgò copiam expleti vocamus:& ita vidi ſeruari:ſed quando inueniunt oſtiũ clauſum,non poſſunt per vim in ciuilibus ingredi:vt alibi ſcripſi. & probatur in d.l. plerique.cum l.ſeq.ff.de in ius vocand.

Domicilia plura habẽs in quo ſit citandus. Item ſi citandus duas vel plures domos habeat,ſeu domicilia,cita- 22 ri debet vbi degit tẽpore citationis cum familia.l.iiij.§. prætor,ibi, ſed domũ in qua degit.ff.de damno infec.l.in lege cenſoria.de verb.ſig.facit l.j.C.de offi.diuerſor. iudi.& tex.in §.adhęc ſancimus.in authen.vt ſponſa.largi.ibi in quibus ipſi degunt.colla.viij.Specu.in tit. de citati. §.ſequitur.verſi.quo facto.Bar.in l.j.ff.de libe.agnoſcend.Ange.in §.fi. inſti.de pœna temer.litigãt.Bertach.in tract.de epiſcop.lib.j.partis iij.

colum.

col.iij.Petrus de Ferra.in ſua practica.in forma reſpon.rei gloſ.prima. verſic.ſed pone in caſibus.

23 Et ſic nota, ꝙ nũtius debet referre ſe citaſſe in domo propriȩ habitationis, in qua de prȩſenti degit, nec ſufficeret, ſi diceret ſe citaſſe domi quia non intelligeretur de qua domo, & ſic incerta eſſet relatio.arg.l. ſi ita.ff.de auro & arg.leg.& poſſet eſſe citatus, aut citatio facta vbi nõ degit, & ſic nec valeret citatio.Bar.in l.quod ſi dubitet.ff.de acquir.hȩredi.Panor.in c.cauſam.col.iiij.de dolo.Alex.conſi.ij.in iij.volu. *Relatio nuntij qualis eſſe debeat.*

24 Nec valeret ſi diceret ſe citaſſe in domo ſolitȩ habitationis, quia fortè erat ſolita in hyeme, ſed nõ in ȩſtate, quo tempore citauit, vel fortè tempore citationis ibi non degebat, teſte Corne. cõſi.lvij.in cauſa.col. iiij.litera h.in iij.vol.& cõſi.lij.in hac.col.vlt.in iiij.vol. vide per Socy. 25 in tract.de citati.arti.xiij. † Iſta tamẽ hodie nõ ſolent perquirere iudices. Sed ſi poſteà pars iterum citata opponeret ſe nõ citatam in loco, in quo degebat, tunc iudex primam contumaciã ei non imputabit.

26 Etiam eſſet relatio obſcura, ſi ſeruiens referret citaſſe, vt in mandatis continetur, vel vt ſibi mandatur, & ſic non valeret: vt docet Ægid. de Bellamera deciſ.ccx.ſi cõmiſſarius.& Alexan.in d.l. iiij.§.prȩtor.ff. de damno infect.& conſi.cxxxvij.in cauſa.col.iij.in ij.vol.& cõſi.ij.in iij.volu.contrarium tenet Socy.cõſi.lvj.viſo proceſſu. colum.ij. in iiij. 27 volumine. † Et credo quòd iſta vltima opinio ſeruaretur in practic. per l.ſi ita ſcripſero.ff.de conditio.& demonſtr.l.ſi prior.& ibi not. ſolu.matri.vide Lanfranc.in repeti.c.quoniam.in verb.citationes.in fin. de proba.& debet nuntius exprimere in quo loco inuenit citandum & quo die, potuiſſet autem citare illum, & in loco inhabili, & die. Ideo non valuiſſet citatio, teſte Bal.& Prȩpoſito.in c.cùm parati.colũ.ij.de 28 appella. † Sed hodie inuenta perſona citandi iſta non curantur, ſed pars illa opponere debet, ſi velit: ſi verò non fuerit inuenta perſona, & quis citatus fuerit domi, & ſeruiens retulerit citaſſe vt in mãdatis continetur, valet de conſuetudine citatio, ſi non impugnetur à parte allegante ſe nõ fuiſſe citatã vbi degebat, vel ſi alleget aliã cauſam iuſtam: vt doct.aſſerere videntur in d.l.cõſentaneũ.C.quomod.& quand.iud. *Relatio obſcura an valeat.*

29 De triplici domicilio ſcripſi in tract.de domicil.elect.infrà.

En preſence de recordz, & de teſmoings qui ſeront inſcriptz au rapport & exploict de l'huiſsier ou ſergent, ſur peine de dix liures Pariſis d'amande contre ceulx qui ſeront trouuez en faulte.

GLOS. IIII.

1 ET SIC in citatione debent intereſſe teſtes, qui in nuntij relatione inſcribi debent ſub pœna decem librarũ Pariſien.hîc comminata non tamen impoſita, quam tamen iudex imponere vocato & audito apparitore põt, vt gloſ. & doct.decidunt in cap.vno.de ſagittar.alibi ſcripſi.

Testes vocătur records, & quare. Hîc autem, *records*, vocat testes, eò ꝙ testes debeant recordari illorumque quæ geruntur corā eis: inde est ꝙ in spósalibus puellarum solent verberari adsistentes, vt recordentur: sicut dicit glo. in l. fi. C. de emancipatio. libero. quam probat Boër. in §. j. de consuetu. matrimo. 2

Particula & pro idest. Dictio, &, in hoc articulo posita exponitur pro idest: vt alibi in l. prima. ff. de dolo. & in §. sed istę. institu. de actio. & in rub. C. de vindict. libert. vbi plurimas glos. cumulaui in Cod. meo antiquo. ratio est quare testes adhibentur, vt falsi materia pręcludatur apparitoribus, quę quidem bene multis est peculiaris: & vt calumnia partis volentis inficiari se citatam, tollatur. Adhęc vt si pars auferre literas à viatore vellet, vel eum percutere, præsentia testium compescatur, & refrenetur, & vt actus facilè probari posit. 3

Relatio nuntij sine testibus an valeat. Sed quęro, an valeat relatio nuntij sine testibus? breuiter existimarem valere, quia hîc non annullatur: sed puniri seruiens in decē libris Parisien. debet. doct. in l. non dubium. C. de legib. sed in constitu. Neapolita. fol. 180. numero 4. & Andręas de Isernia in peregrin. commentar. ibidem. rub. de liter. citato. fol. 54. tenent ibi esse de forma, & sic aliter factum non valere: † quod verum est, si à parte impugnetur, & allegetur sic factum non esse, vt in ratione continetur, tunc non credetur illi relationi ob testium defectum: alioqui ipso iure citatio tenebit in Francia, si non fuerit impugnata. † Imò si dicatur in pręsentia testium, vel vicinorum factum esse, non sufficiet per istum tex. requirentem testes inscriptos esse debere, & sic nominatos oportet eos esse. Et ita censuit senatus anno 1542. die vj. Martij: & sufficit si apparitor scribat eos, licet ipsi testes non se subscribāt per istū text. qui non requirit nisi inscriptionem, non subscriptionem, & dicuntur inscripti, quando apparitor in relatione dicit citationem factam in præsentia Ioannis, & Gaij tali die &, &c. 4 5 6

Arestum.

Citatio de iure sine iudicis mandato non valet. Et licet de iure non valeat citatio, si non appareat de iudicis mādato in actis. doct. per illum tex. in c. quoniam. de probatio. glo. in l. sancimus. in fi. C. ad Trebel. Panor. & alij in c. j. de iudi. Bal. cōsi. lxiij. solum. in v. volu. cum alijs similibus. 7

Apparitor in Francia quomodo sine iudicis mandato citare poßit. Imò non valet citatio etiam data cōmissione iudicis, nisi exprimat per quem vult hoc fieri: vt asserit Bald. in l. eius qui. in iij. columna. versicu. prętereà. ff. si certum petatur. & in l. fina. circa medium. C. de exhibend. reis. & in cap. cùm venerabilis. colum. ij. de dolo. & istud dictum esse paucis notum, per quod honorē & commodum quis assequi poterit: vt asserit Hippoly. in singu. ccxxxv. procuratores. † Tamen non seruatur in Francia, in qua eo ipso ꝙ quis est factus apparitor, seu seruiens, statim sine alia cōmissione ad solam partium requisitionem citare potest, sed non pręhēdere, seu personam capere, vel arrestare sine iudicis mādato. † Et sic ardua sine iudicis mandato non facit, leuia sic: quia in modicis non curatur de iudicis mandato. arg. l. scio. ff. de in integr. restitut. nisi in parlamento, ad quod nullus citare potest sine Regis vel curiæ mandato. per §. nullus. rubr. de adiornamentis. in stylo 8 9 10

parla.

11 parla.Ioan.Fabr. in §. quadrupli.colum.j.de actio.in institu. † Etiam in materia saisinę & nouitatis non poteſt citari quis ſine mandato: vt cenſuit ſenatus, prout refert Aufrer. in ſtylo parlamen. areſto. xlj. item quòd ſeruientes. *Areſtum.*

12 Et ſic requiruntur hîc ſequentia, primò quòd aliquis ſit citandus, quia hîc de citatione tractatur, probatur ibi, *Adiournements.* *Requiſita in hoc articulo.*

13 Secundò, quòd illa citatio fiat in facie citandi, vel in eius domicilio. in text.ibi, *à perſonne ou à domicile:* vt ſuperius dictum fuit.

14 Tertiò, quòd fiat in pręſentia teſtium, ibi *en preſence des recordz*, & ſic requiritur, quòd teſtes intelligant, nec ſufficeret ſola illorum præſentia. per l. diem proferre. §. coram. ff. de arbit. & l. coram. vbi ſcripſi. de verborum ſignification. quia non recordarentur de eo quod neſcirent.

15 Quartò, requiritur in hoc tex. quòd duo ſaltem teſtes adſint. Nam vbi numerus teſtium non adijcitur, etiam duo ſufficiunt: quia pluralis locutio duorum numero contenta eſt. l. vbi numerus teſtium. ff. de teſtib. & in hoc fortè corrigitur artic. primus. ſuprà eod. vbi vnus ſuffiebat, & ſic non credetur viatori, niſi teſtes inſcripti ſint, vt hîc: licet de iure crederetur in his quę ad ſuum ſpectant officium. tex. in capitu. cùm parati. de appella. vbi plenè Panormita. & alij.

16 Quintò requiritur quòd illi teſtes pręſentes inſcripti ſint in relatione, & in expletis, ſeu executione apparitoris, ibi, *qui ſeront inſcripts.* Non tamen requiritur ſubſcriptio teſtium: ſed ſufficit viatorem referre citaſſe talem in pręſentia Ioan. & Petri. &c. Et quando apparitor exemplum citationis & executionis tradit parti, etiam teſtes inſcribere debet & nominare. *Referre ſufficit apparitori tales teſtes præſentes fuiſſe abſque alia ſuſcriptiõe.*

17 Vltimò hîc, *ſur peine de dix liures*, non eſt pœnę impoſitio, ſed tantùm comminatio. per glo. in cap. vno. de ſagittar. ob id iudex hanc pœnam imponere non poterit, niſi audito apparitore, nec iſtam pœnam ſolent iudices in principio declarare, ſed ad leuem mulctam decem ſolidorum ſeu aliam condemnare: vt vidi ſeruari. *Comminatio pœnæ infligendæ apparitori.*

18 Sed à quo poſſunt apparitores condemnari, quando in eorum officijs delinquunt? Reſpond. à iudicibus tantùm Regijs, quibus ſubditi ſunt, vt à iudicibus Bailliuorum, Seneſchallorum, vel Gubernatoris Montiſpeſſulani: vt aſſerit Ioan. Fabr. in l. final. C. de offic. pręfecti vrb. Petrus Iacob. in practica ſua, in rubrica de condictio. ex lege §. quadrupli. vbi dicit iudices teneri ex delictis ſeruientum, quia tales elegerunt. Verùm hodie quia Rex eos elegit, iudices non tenentur, niſi ex diſsimulatione, quia eos non puniunt, ne Clodius fortè accuſet mœchos *Apparitores à quo puniri poßint.*

19 Poterunt tamen alij iudices etiam non Regij ſiſtere apparitores, & areſtare donec mandati executioniſque teſtationem prębuerint, vt docet Imbert. in §. primo. in foren. inſtitu. & quandoque puniuntur ſi in contemptum illius quicquam moliantur. l. vna. ff. ſi quis ius dicent. non obtempera. *Areſtari apparitores poßunt.*

Idem articu. xvi. Ibidem.

Articulus tertius.

Que tous adiournements pour faire & intenter nouueaulx proces ſeront libellez ſommairement,& contiendront la demande, & moyens d'iceluy en brief, pour en venir preſtz à defendre par le defendeur au iour de la premiere aſsignation.

GLOS. VNA.

In prima citatione petitio inſeri debet.

IVRI conueniens videtur iſte articulus,dicẽs,qua quiſque actione vult agere,prius eam edere debet.Nam ęquiſſimum videtut eum, qui acturus eſt, edere actionem, vt proinde ſciat reus,vtrum cedere,an contendere vltrà debeat:& ſi contendendum putet,veniat inſtructus ad agendum cognita actione,qua conueniatur.in l.j.ff.de edendo.Et per hanc ordinationem multæ confunduntur doctorum opiniones. † Nam hîc planè ſtatuitur,quòd in prima citatione libellus actoris debeat inſeri,vt plenè reus inſtrui poſsit, de quo conuenitur: & alia dilatio deliberatoria poſteà dari non debet: vt hîc. & probatur in capitu.prętereà.de dilatio.vbi iudex exemplum reſcripti in prima citatione inſerit.& capi. fina.ibi,vt ad reſponſionem præparati veniant.v.quęſtio.ij. & Cyn.in l.prima.columna ſecunda.C.de dilatio. dicit bonũ eſſe ſi cum citatorio ſemper mittatur libellus,&iuridicum eſt,licet non conſuetum ante iſtam ordinationem:ideo poſteà libello in prima citatione non dato neceſſe erat dilationem viginti dierum concedere,vt reus deliberaret.authen.offeratur.C.de litis conteſtatio.ſed vides hîc eſſe ſtatutum vt libellus ſeu petitio citationi inſeratur, † vt in primo termino reus reſpondere teneatur.facit text. in l.iubemus.ibi,querelę proprię libellum conſcriptum. C.de defen. ciuita.§.ad excludendas. in authen.de litigioſ.colla.viij. Et huius fuit ſententię Petrus de Bella pertica in d. authen.offeratur.Bar.& alij in l.ſi finita.§.Iulianus.ff.de damno infec. Nã per hoc ceſſant dilationes,&ſubterfugia multa,quę reus quęrebat & exercebat:vnde hodie breuis quędã ſcriptura dari ſolet apparitori, quam ipſe reo pręſtat,quę ſic habet. † Citetur talis Ioannes ad talem diem, coram tali iudice, vt veniat ad recognoſcendum ſuum chirographum,ſeu cedulam,vel viſurus ſe cõdemnari ad reſtituendum decem aureos,quos mutuo à tali habuit:ſuper hac ſcriptura, vel alia pro qualitate facti reus deliberat,quid in primo termino reſponſurus ſit. † Et ſi petitio non inſeratur, non erit nulla citatio, quia hîc non annullatur: ſed non tenebitur in primo termino ſe defendere reus, ſed dilationem ad deliberandum habebit, vt ſequitur articulo proximo ibi, *pour en venir preſtz à defendre par le defendeur au iour de la premiere aſsignation.*

1 2 3 4 5

Forma citationis libellatæ.

In cauſis etiam breuibus citatio petitionẽ debet cõtinere.

Fallit ſecundum quoſdã in cauſis breuibus,in quibus libellus offerri non debet.authen.niſi breuiores.C.de ſenten.quia plus in libellis & ſcripturis expenderetur,quàm res valeret ,& non eſt faciendum id, in 6

quo

quo plus exponitur, quàm res sit. text. & ibi Bartol. in l. mediterraneæ. C. de anno. libro x. sed ego putarem istum articulum habere locum etiam in modicis rebus, quia in hac breui petitionis scriptura minimę fiunt expensæ, ergo in illo quamuis modico etiam petitio mitti debet, & multò fortius vt citius hæc causa breui expediatur. Et ita seruatur, quāuis doct. putēt intelligēdā illam libelli solennitatē de qua in titul. de libelli obla. & in authen. offeratur. C. de lit. cōtesta. esse mittendam, de qua nō intelligitur hic text. sed tātùm de illa summaria petitione, quam superius expressi: & hoc vult dicere text. ibi, *sommairement*.

7 Secundò, non adstringitur officialis, vel alius iudex ecclesiasticus, quando citat clericum, ad seruandum hanc legem: vt fuit in senatu pronuntiatum anno 1537. die iiij. Iunij: quia non ligantur ecclesiastici iudices his ordinationibus, nisi vt dixi in procem. suprà in primo Tomo. Sed quia iuri conformis est constitutio, vt superius dixi. & probat Igne. in l. contractus. columna lvij. ff. de regulis iuris. & Boër. in repeti. l. consentaneum. C. quomod. & quand. iud. & doct. in l. si finita. §. Iulianus. ff. de damno infecto. Ideo ius sequi teneretur, tanquàm vtile partibus, & sic ista seruare debet, per quæ processus breuiores fiunt, ad quod debent ipsi laborare. capitu. finem. de dolo. capitu. venerabilis. de iudic.

Iudex ecclesiasticus petitionē citationis debet inserere.
Arestum.

8 Tertiò, derogatur huic text. in alijs citationibus vltra primam, quia prima tantùm cōtinere debet dictam petitionem, alię verò non: quod probat hic text. ibi, *pour faire & intenter noueau proces*. Et Cy. in l. prima. C. de dilatio. huius videtur sententię, quia post primam citationem datur deliberatio, ergo in illis locum non habebit. Tamen iste textus procedit in quacunque citatione prima, vt hîc dicitur, *tous adiournements pour faire & intenter noueaulx proces*. quamuis hic text. non loquatur de alijs, tamen eadem ratione dictante sic fieri debent, si possint, alię citationes, & hoc recepit vsus forensis: solet enim citari pars ad vidēdum produci testes, instrumenta, vel alia faciendum.

Singulæ citationes vnius & eiusdē processus an sint libellandæ.

9 Et sic in hoc textu sequentia requiruntur: primò quòd intentetur nouus processus. Ibi, *intenter noueau proces*. de hoc verbo intendere dixi in tracta. de except. in. q. x.

Requisita in hoc text.

10 Secundò, quòd citatio fiat ad intentandum illum nouum processum, secus ergo si ad executionem fieret, vel ad alium actum, nisi vt dictum fuit. Et dicitur nouus processus, qui de recenti inchoatur: vt plenè de hoc scripsi in l. silua. §. noualis. ff. de verborum significatione.

11 Tertiò, requiritur quòd illa citatio sit libellata, idest libellus seu petitio inserta sit in citatione, vt citetur talis ad restituendum talem domum sitam, &: &c. quę petetur ab eo actione rei vendica. Cōuenit ordinatio Regia in rubr. *que les lais ne seront conuenus*. articu. v. † sed non loquimur hîc de illa libelli solennitate, de qua doctores in l. prima. ff. de edendo. & in capitulo primo. de libelli oblatione. sed de summaria petitione, qua nō obstāte fiet in termino alia petitio, & posteà dabitur

12

Libellata petitio secūdū ordinationē quomodo intelligatur.

libellus, nisi in modicis causis, vt vidi in iudicio forēsi seruari, & doct. tradunt in d. authen. offeratur. sed iste libellus erit conueniens primæ petitioni, alioqui non teneretur pars respondere, vt per doct. in d. l. j. ff. de edendo. & in l. edita C. illo titu. imò haberet dilationem deliberatoriam, si primę petitioni non conueniret libellus in iudicio datus, quia super eo non potuit pars deliberare.

Summariè petitio inseritur libello.

Quartò, requiritur quòd summariè petitio inseratur, non totus libellus, prout offertur per hoc verbum, *sommairement*. Sed sufficit exprimere, vt reus sciat deliberare, quid responsurus sit. l. j. ff. de edendo. 13

Quintò, debet cōtinere illa citatio petitionē actoris, ibi, *la demande*: vt citetur talis ad dandum & restituendum decem aureos, quos mutuo recepit à tali &, &c. 14

Causata debet esse petitio in libello.

Sextò, requiritur non solum petitio, sed etiam petitionis causa. Ibi, *& moyēs dicelluy en bref*. Et sic nō sufficeret dicere, citetur talis ad dādū & restituēdum decē aureos: sed oportet inserere, quos causa mutui debet, vel ex causa venditionis frumēti, aut alia. Et sic causa remota in actione personali exprimetur, in reali causa proxima. l. & an eādem. § fi. ff. de excepti. rei iudi. doct. in §. j. de exceptio. in insti. & in l. j. ff. de edē. 15

Qui iudex est solùm in certa causa citādo eam debet exprimere.

† Imò quādo iudex est in vna sola causa iudex, debet in citatione vel cōmisione sua inserere illā causam, propter quā est iudex: vt doct. no. in c. pręterea. de dila. Et sic fuit iudicatū cōtra Præposit. Paris. & scabinos anno 1543. die viij. Aprilis ante Pascha in Tornella, pro mercatoribus lignorū, qui ab ipsis iurisdictionē solum super flumine habētibus appellauerant tanquàm ab incompetētibus, eò quòd nō expresserant in illo casu se habere iurisdictionem: quod est notandum. 16

Finis libellatæ citationis est vt paratus veniat reus ad iudicium.

Vltimò ista fiūt vt paratus veniat reus prima die asignata ad cōparēdum, & se defēdat, nec obtinebit aliam dilationē ad deliberādū. ibi, *pour en venir prest à defēdre par le defēdeur au iour de la premiere assignatiō.* & dixi probari in c. ij. & fi. de dilat. Limitatur in artic. seq. vt sequitur. 17

Citatio de iure quid cōtinere debeat.

NOTA *tamen quòd de iure citatio continebat rem quæ petebatur, causam petendi, nomen actoris, & rei, & coram quo sit quæstio agitanda. Bar. in suo tract. ritus iudicio. versi. item quòd super quocunque.*

Articulus quartus.

Ce qu'il sera tenu de faire, sinon que pour grāde, & euidente cause luy fût baillé vng delay pour tous, pour venir defendre.

GLOS. VNICA.

Limitatio præcedentis articuli.

ISTE articulus limitationem pręcedentis articuli continet. Nempe in artic. pręcedenti dictum fuit reū citatum inserta petitione teneri ad respōdēdum in prima asignatione: fallit, nisi ex magna, & euidenti causa danda esset dilatio ad defendendum: & tunc vna pro omnibus dari debet. 1

Et sic requirit hic articulus causam: non sufficit tamen quęlibet causa, sed 2

ſa,ſed magna & euidens: vnde ſi quis dicat non vidiſſe citationem, quia fuit impeditus ad ludos, non obtinebit dilationem: ſed oportet quòd alleget iuſtam cauſam:imò text.dicit magnam, *grande*, Vnde ſi aliquis citatus ad reſtituendum domum, quam detinet iniuſtè, in termino compareat, dicens ſe non potuiſſe videre inſtrumenta, ob cohæredem ſuum abſentem, apud quem erant omnia hæreditatis inſtrumenta tanquam antiquiorem.iuxta l. procurator. C. de edendo. tunc iſta cauſa eſt magna, & euidens, ob quem danda ſit ei dilatio.

Dilationem deliberatori am quãdo iudex poßit cõcedere.

3 Ideo non relinquitur hîc arbitrio iudicis, vt det dilationem quando ſibi videbitur, & ſine cauſa,ſed tunc demum quando ex cauſa magna,& euidenti hoc faciendum eſſe videt.Et iſtius cauſæ approbatio arbitrio iudicis relinquitur.arg. l.j.ff.de iure deliber. † Et puto hîc
4 dici magnam&euidentem cauſam, ideſt euidenter & notoriè iuſtam, quia cauſa allegata oportet quòd notoriè iuſta videatur iudici: nec iſta cauſa aliâs probatur, ſed ſufficit allegatio cauſæ iuſtæ hîc:alioqui oporteret nouum conſarcire proceſſum ſuper hac cauſa, & quæ dicatur euidens, vide in l. licet.ff.de lega. j. & quæ ſcripſi in l. natura cauillationis.ff.de verb.ſigni.

Cauſa magna & euidens quæ dicatur.

5 Item vna tantùm dilatio dari debet, non duæ,vt probatur hîc.*vng delay pour tous*. Et ideo ſi iudex poſt primam dilationem concederet ſine cauſa ſecundam,poſſet actor appellare,quia tantùm vna hîc permittitur dilatio. Ideo pars in hoc grauatur, & ſic iuſta erit appellatio.
6 Alia dicuntur per docto.in c.j.de libelli oblat & in c.ij.de dilatio. † Et iſtam dilationem iudex longam vel breuem concedere debet pro qualitate materiæ,perſonarum, & locorum,& arbitrari: vt per doct. in l.j.& ij.C.de dilatio.l.ij.ff.de re iudica.

Vnica dilatio & quàm prolixa cõcedi debeat.

Idem articul. xxii. Ibidem.

Que de toutes commiſsions, & adiournements ſeront tenus les ſergents laiſſer la copie auec lexploict.

Articulus quintus.

GLOS. I.

1 EXEMPLVM citationis ſeu copiam dandam dicit hic text.qui elicitur ex capitu.præterea.de dilatio. & reſcripti copiam dandam dicit tex.in capitul. cum contingat. de reſcrip. & glo.in c.cauſam.de electionib.in verb.porrecto.ſcripſi in §.teneantur.in verb.dare.de coll.in concor. Franc. Vt igitur in ſuperioribus articulis dicta fiant, ſtatuuntur hîc ſequentia, primùm, vt viatores & ſeruientes teneantur dimittere exemplum, ſiue copiam parti, vt partes cauſari poſteà non poſſint, ſe non po-
2 tuiſſe deliberare: vt declarat hic tex. † Sed quorum copiam teneatur apparitor dimittere? probatur in capitul. cùm perſonæ. ibi de articulis, de quibus controuerſia fuerit, tranſcriptum tradere teneatur. de priuilegi.in ſexto, & hîc text. dicit. *de toutes commißions*

Apparitores exemplũ citationis & executionis partibus relinquere tenentur.

Copia quid debeat cõtinere.

& adiournements. Si fortè commissum sit negotiū tali, vel testium examinatio, seu alius articulus causę. iuxta gloss. in clemē. prima. de offic. delega. & iudex delegatus trāsmittit exemplum rescripti per capitul. secund. de dilatio. † non tenetur tamen ostendere viator, quod sibi 3
commissum sit onus citandi de consuetudine, vt superius dixi. de hoc verbo committere abūdè scripsi in l. inter stuprum. §. j. ff. de verbo. significatio. † Et an credatur notario, seu grapherio scribenti examina- 4
tionem testium, vel alium causæ articulum fuisse sibi commissum scribit Bartol. in l. ex sententia. ff. de testamen. tutel. quòd sic. & in decisi. Neapolita. quæstione cccxvij. dicit esse consuetudinem, vt credatur: sequitur Collect. in capitu. si qui testium. columna secunda. de testib. & hoc seruatur in Francia, licet communis sentētia sit in contrarium: vt consuluit Alexand. cōsilio ccxij. in sexto volumine. & Dec. consilio xlij. in secundo dubio. alibi plenius examinabo.

Notario scribēti sibi fuisse cōmissum negotium an credatur.

Debet etiam idem nuntius copiam citationis dare vnà cum execu- 5
tione, quam ipse fecit, quam vocat *l'exploict*. Et sic tenetur exemplum dimittere & literarum citationis, & executionis factæ, videlicet quòd in vim talium literarum talis fuit citatus ad talem diem, coram tali iudice, ad tales effectus. &c. præsentibus talibus testibus, qui respond. &. &c. † Et sic non arctat hæc constitutio viatorem ad relin- 6
quendum commissionem aliorum actorum, quia de duobus tantùm loquitur: videlicet de commissionibus, & citationibus, ergo in alijs non adstringit. arg. l. cùm prætor. ff. de iudic. & capitul. nonne. de præsump.

An seruientis nomen extendatur ad eos quos vocamus huissiers.

Sed nunquid hæc ordinatio loquēs in seruientibus, *les sergents* proce- 7
dat etiam in apparitoribus alijs, quos vocant, *huissiers*, & existimarem etiam in illis procedere: cùm hoc nomen *sergents*, sit generale, & quia eadem ratio habet locum in his, sicut in aliis apparitoribus: & omnes communiter de iure apparitores vocantur: licet communis vsus differentiā adhibeat, vt superius dixi: tamē quia eadē est ratio in illis, idem quoque ius erit, per capi. de multa. de prębē. l. illud. ff. ad legem Aquil. † Et hodie seruatur quòd tam seruientes, quàm alij executores non so- 8
lùm citationum exemplum, vel commissionum prębent, sed etiā omnium actorum, & executionum, quas faciunt, & pręceptorum in ciuilibus, sed quibus vide quod sequitur.

Omniū executionum & præceptorū copia relinquenda.

Aux adiournez, ou à leurs gents & seruiteurs.

GLOS. II.

Exemplum cui relinqui debeat.

SECVNDO prouidet hîc, cui relinquere debeat ap- 1
paritor exemplum? Et respon. citatis, si illis citatio intimetur, si verò alijs, tunc illis copia dabitur, quibus citatio denuntiabitur. Primò vxori, si citatus habeat: nam quod vxor scit, viro nō celabit, vel ecōtrario. dicit glossa in lege aut qui aliter. §. sed & Seruius. ff. quod vi aut clàm. quam

ponde

ponderat Bald. in Margar. in verb. maritus. in vij. quęstio. & Do. Tiraq. in tractatu de legib. connubial. in x. lege. in princip. & non inuenta vxore potest relinquere familiaribus, & domesticis, & vni sufficit, & qui contineantur horum nomine describit glo. in cap. in literis. de testib. vbi dicit ommes comprehendi seruos, & habitãtes cum domino. Et hoc probat etiam text. hîc, *ou à leurs gents,* nam vulgò famulos & omnes nobiscum habitantes vocamus, *noz gents*. De his scripsi in trac. de mercator. articu. j. glo. iij. in ij. Tomo.

2 Item quando istis dimittitur exemplum citationis, & aliorum, quę superius dixi, citatio pręsumitur peruenisse in notitiam citati. per glo. in l. si legibus. C. de episco. audien. Bart. in l. si tutor. de excusa. tutor. l. scire. §. sufficit. ff. de administra. tutor. Alexan. in l. inter omnes. §. rectè. ff. de fur. l. de pupillo. §. nuntiationem. de noui oper. nunti. & si nullus ex domesticis inueniatur, audi quid statuitur.

Citatio præsumitur in notitiam citati peruenisse.

Ou les attacher à la porte de leurs domiciles.

GLOS. III.

1 IGITVR si non inueniatur citandus, nec vxor eius, vel aliquis ex illius domesticis in domo, vel fortè nolunt respondere: eo casu apparitor in pręsentia duorum testium affiget citationis, cõmisionis, & executionis exemplum portæ illius citati clauo, vel cera, seu glutino: & hoc probatur in clemen. j. in fi. de iudic. & superius descripsi fusius in pręfa.

Exemplum si dari non poßit, affigẽdum est.

2 Intellige quòd hîc non statuit quantum temporis remanere debeat affixa citationis copia, sed nullus debet illam auferre, nisi vellet illam ad citatum mittere: & sufficiet quòd constet in relatione affixum fuisse citationis exemplum coram duobus testibus, quos apparitor in dict. relatione inscribet, licet non fiat mentio de tempore, quo remansit affixum. doct. in dict. clemen. j. de iudic. † Et debet viator publicè legere istam citationem coram testibus secund. Bar. in verb. publicè. in extrauag. ad reprimendum. quomodo in læsę maiest. crimi. proceda. alioqui testes quomodo scirẽt quòd citatio fuit affixa: posset enim seruiens aliam scripturam affigere, ideo maximè illiteratis dicerem esse legendã. sed si testes essent literati, qui ipsi possent cognoscere, diuersum dicit Matthę. de Afflictis in constit. Neapo. rub. de lit. citato. not. v. nume. 10. † Tamen ego vtrobiq; dicerem saltem apparitorem debere dicere testibus, quòd volebat citare talem, & quia eum non inuenit, nec aliquem domesticorum, ideo affixit istas literas ostio domus citati, quæ sunt exempla tam commisionis, citationis, quàm executionis factę: & testes literati debent illas videre, si verũ sit, quod dictum à seruiente est: alij autem credere ei possunt: & literę quę affiguntur debent habere testes inscriptos, in quorum pręsentia factũ fuit, vt superius articulo secundo scripsi, nec non ipsius apparitoris subscriptio inesse debet: & ita seruatur.

Affixa copia citatiõis quanto tempore stet nõ curatur.

3 *Legere debet viator citationem coram testibus*

4

Encores qu'ilz ne fussent point demandées.

GLOS. IIII.

Petere regulariter quis debet: fallit vt hîc.

LICET regulariter iudicium non detur, nisi postula- 1
tum fuerit.l.iiij.§.hoc autem iudiciũ.ff. de dam.infect. quia in Euãgelio dicitur: Petite,& accipietis: nec copia nominationis dari debet,si non petatur:vt scripsi in tra cta.nomina.q.xiiij.nu.88.scripsi multa in glo. cõcorda. in §.teneãtur.in verb.petierit.Plura cumulat Hipp.in l.vnius.§.cognitorum.ff.de quęstio.fallit quando contrarium esset expressum, vt hîc per text.in c.per tuas.Ibi,etiam si absolutionem non petat.de sent.excommu.no.doct.in d.§.hoc autem.maximè de Ripa,post Bar.& alios.

Obtulisse copiam citationis sufficit apparitori.

† Et sic apparitor sine petitione relinquet copiam, quã si pars post ob- 2
lationẽ nolit accipere,non tenetur nuntius postquàm semel obtulerit, amplius offerre, sed valebit citatio, ac si data fuisset copia: quia postquàm per ipsum non stat,sibi non est imputandum.regu.in iure ciuili.ff.de reg.iur.plenè scribit Hippoly.in pract.sua,in §. nunc videndũ. quãdo iudex parte non petente procedere debeat.Ibidem. sed text.in l.final.C.de princip.agentib.in reb.libr.xij.inquit.Quotiescunq; exẽplaria postulantur, his quorum interest acepto solido, quod petitur, præbere non differãt.&c.hîc verò statuitur dari siue petatur,siue non, & hoc ad subleuandum partes simplices, vel aliâs, vbi non inueniuntur ipsę partes,sed domestici tantùm domi,vt pars ex hoc exemplo sibi prouidere posit,quia aliquando partes nescirent petere exemplum ob timorem,vel essent ignarę, ideo hîc prouidet, vt exemplum detur, siue petatur,siue non.Et de hoc constare debet,vt sequitur,& etiam ꝙ oblata fuit copia,sed pars eam recusauit.

Et en faire mention par l'exploict.

GLOS. V.

Quæ sunt in relatiõe seruientis exprimenda.

APPARITOR ergo debet facere mentionem in exe- 1
cutione & relatione sua:sed de quibus?tex. non plenè elucidat: ideo ego putarem teneri facere mentionem omnium prędictorum, videlicet quòd citauit talem repertum,cui exemplum tradidit citationis,& expletorum , idest executionis, & si illum non inuenerit, dicet domi inuenisse vxorem, à qua petijt maritum suum,quę dixit eum abesse, & posteà citasse in eius persona data copia prędictorum illi : vel dicet se inuenisse famulum talem, cui dedit exemplum citationis commisionis,& executionis, qui promisit se certiorem facturum dominum. † Si verò neminem domi 2
inuenerit,itidem in relatione exprimet, se neminem domi inuenisse, ideo affixisse valuis seu portę domus citandi,literarũ copiã tam cõmissionis citationis, quàm relationis, & hoc in pręsentia talis, & talis: & semper testes habere debet, vt artic.j. suprà dictum fuit, & hoc scribit Lanfran. in repetiti.c. quoniam.in verb.citationes.de proba. † Et de- 3
bet in

bet in relatione nomen & cognomen citati exprimere, vel illũ demonstare certis & veris demonſtrationibus, vt filium talis mercatoris. &c. l.j. cum l.ſeq.ff. de lib. & poſthu. & tex. in l.ſi in rem. in fi.ff. de rei ven. Si nomen eius ignorem, demonſtratione eius vtendum erit, veluti qui ex illa hæreditate, vel qui ex illa ancilla natus eſt. facit l. certũ.ff.ſi cer. pe.

4 Sed an credatur iſti nuntio? doct. dicũt illi credendũ ratione officij. *Seruienti an credatur.* hoc verũ ſi adhibuerit illos teſtes, quos ex lege debet adhibere. c. cùm dilecti. de dolo. c. cùm parati. de appel. Bart. in extrauag. ad reprimendum. in verb. per nuntium. quomod. in læſę maie. crimi. proceda. poterit tamen pars probare contrariũ. per not. in c. quoniã cõtra. de proba.

5 Quid ſi pars falſam relationẽ probauerit, quomodo apparitor punietur? *Seruiẽs quomodo puniatur ex falſa relatione.* Reſpõ. ſi pecunia corruptus hoc fecerit, lege Cornelia de fal. l.j.§. ſed & ſi quis ob renuntiandũ. vbi glo. & doct.ff. de fal. quę hodie in iudicijs eſt pœna mortis in Frãcia. in rubr. *des faulx tabellions notaires &*
6 *teſmoings*, inferius. † Si verò non pecunia, ſed quadã incuria, vel ſimplicitate falſum cõmiſerit, ad intereſſe actione in factum tenebitur, & ad mulctã per l. qui nomine.ff. de fal. quam ſingul. dicit Roma. ſingu. cccxiij. hodie. & Guido Pape in ſuis deci. q. xliiij. teſtis. in fi. & ſuo officio priuari debet, teſte Bal. in c. fi. col. j. de dolo. arg. §. fi. in authen. de armis. coll. vj. quãdo ex ſimplicitate vulpina (qua vti ſolet) hoc fecit, ſecus ſi ex ſimplicitate columbina, & ſine dolo. Chaſſa. in conſue. Burg. §. vj. in glo. *de leurs rappors.* ſed cuius expenſis vide text. ſeq.

Et ce aux deſpens des demandeurs, & pourſuyuants.

GLOS. VI.

1 COMMISSIONIS, citationis, & executionis tenetur viator exemplum citato tradere, ſed cuius expenſis? *Expenſis cuius partis copia dari debeat.* hîc elucidat expenſis petitoris hoc faciendum eſſe, ſiue plures fuerĩt actores, ſiue vnus. per tex. in c. fi. §. offeratur. iij. q. iij. glo. in cle. cauſam. in verb. porrecto. de elect. vbi expenſis partis appellantis debet copia dari appellato. idem tenet Panor. in c. cõtingit. de fide inſtr. Aufrer. in deci. Tholo. q. xcj. tex. & doct.
2 in authen. offeratur. C. de litis cõteſt. † Et ſic tolluntur opiniones contrarię, quas recitat Panor. & alij in c.j. in fi. de libel. oblati. & in authen. offeratur. & per Aufrer. vbi ſuprà. etiam iudici, vel alteri ſi copia dari debeat expenſis proſequentis cõcedetur. Idem in copia nominationũ
3 ſcripſi in §. teneantur. in verb. dare. de colla. in concord. † Et iſte text. *Abſurdum reſultans niſi actoris expenſis daretur copia citationis.* loquitur in apparitore, qui ſi expenſis rei exemplum huiuſmodi traderet, excedere facilius poſſet metas rationis in exigendo: vt in alijs face-
4 re ſolent, ob id ſtatuit, vt expenſis actoris fiat. † Cùm autem exemplũ petit reus ab actore, vel è contrario, aliquorum inſtrumentorum, tunc
5 non procedit iſte text. † Sed ſufficit parti ſi inſtrumentorum ſcribendorum copiam faciat, & permittat deſcribere, & quòd fiat expenſis recipientis: vt habetur in l.j.ff. de edend. Et hęc lex in ſuo caſu ſeruabitur

non in alijs. Aufrer.d.q.xcj.vbi dicit in alijs seruandā consuetudinem cuiusq; curiæ,& loci:alia multa scripsi in repeti.l.diuus.ff. de Senatus. consul.Syllania.

Actore recusante dare copiam citare non debet apparitor.

Et si actor nollet dare copiam, seruiens citare non debet, alio- 6
qui ipse apparitor iudicis arbitrio puniēdus esset,quia non facit quod sibi pręcipitur,imò posset cogi ad tradendum,per iudicem illius territorij,etiam per arestationem personę suę,quia ibi dicitur delinquere. per c.fi.de foro compe.not.doct.in l.ij.C.de eden.† vel pars non tene- 7
bitur comparere,si petierit,& eidem datū exemplum non fuerit, vt superius dixi.Si tamen comparuerit,opponere non poterit: sed iudex cō cedet ei tempus ad deliberandum.iuxta.d.authen.offeratur.

Apparitor assignans diē coram iudice ecclesiastico,nō trahetur ad laicum, vt det copiam.

Arestum.

Si tamen apparitor exemplū non reliquerit,cùm partem coram iu- 8
dice ecclesiastico conueniret,non poterit posteà pars trahere actorem coram laico,ad tradendum dictam copiam, sed coram illo iudice,coram quo pars fuit conuenta:vt censuit Senatus anno 1543. die viij.Ianuarij contra Ambianeñ. Bailliuum,qui presbyterū coram se processurum,& exemplum traditurum iudicauerat: ideo malè iudicatum curia pronuntiauit,nisi vt superius dixi,quando iudex esset absens,vel in alio loco fieret citatio.

Sauf à les recouurer en fin de cause.

GLOSSA VLTIMA.

Actor prius facit expensas quas posteà si vicerit recuperat.

ISTAS tamen copiarum traditarum expensas,si actor vicerit recuperare poterit in taxatione expensarum, per istum tex.ibi.Et sic oportet actorem prius expensas facere,&posteà recuperare:quod prodest, alioqui citatio non arctaret citatum:vt dixi:sed quòd soluamus,& posteà summis laboribus atq; incertis repetamus,à tali prodesse liberet nos Deus : vt scribit glo.in l.si seruus.§.boue.ff.de condict.furti.& in l.si quis cùm totum.§. planè.ff.de except.rei iudi.Ideo multò tutius est retentione vti, vt traditur in c.debitores.de iureiur.& in rubric.de procu.dicetur in his ordina.Reg.vbi quādo & retentio,& solutio se offerunt, retentio vtilior est,sed hîc ex legis Regię præcepto oportuit alterum facere: quod bene in fine (si actor obtinuerit) vertet.

Multa alia & propè infinita liberum esset hîc de citatione cōgerere: sed illa tantùm, quę quotidie in iudicijs versantur, describere in animo fuit, cùm tanquàm superflua pragmatici,quę nō vsu veniunt reijciant,eaq; conspicere recusent:ideo his contentus,alia nunc missa faciam.De his gratias Deo &virgini Marię agens perpetuas,Amen.

Tractatus

TRACTATVS

VT LAICI NON CONVENIANTVR CORAM IVDICIBVS ECCLESIASTICIS.

Que les laiz ne seront conuenus par deuant les iuges d'eglise.

FRANCOYS Article I. des publiées M. D. xxxix.

C'est asçauoir, que nous auons defendu & defendons à tous noz subiects, de faire citer ne conuenir les laiz par deuant les iuges d'eglise es actions pures personnelles, sur peine de perdition de cause, & d'amende arbitraire.

IDEM, Artic. II. Ibidem.

Et auons defendu à tous iuges ecclesiastiques, de bailler ne deliurer aucunes citations verbalement, ou par escript, pour faire citer nosdicts subiects purs laiz, esdictes matieres d'actions pures personnelles, sur peine aussi d'amende arbitraire.

IDEM, Articl. III. Ibidem.

Et ce par maniere de prouision quant à ceux, dont le faict ha esté receu, sur la possesion d'en cõgnoistre, & iusques à ce, que par nous autrement en ait esté ordonné, & sans en ce comprendre ceux, qui en auroient obtenu arrest donné auec nostre procureur general, s'aucuns y ha.

IDEM, Article IIII. Ibidem.

Sans preiudice toutesfoys de la iurisdiction ecclesiastique, es matieres des sacrements, & autres pures spirituelles & ecclesiastiques, dont ilz pourront congnoistre contre lesdicts purs laiz, selon la forme de droict, & aussi sans preiudice de la iurisdiction temporelle & seculiere, contre les clercs mariez & non mariez, faisans & exerçans estats, ou negotiations, Pour raison desquelles ilz seront tenuz, & ont accoustumé respondre en cour seculiere, ou ilz seront contraincts de ce faire, tant es ma-

tieres ciuiles que criminelles, ainſi qu'ilz ont faict par cy deuant.

LOYS xii. Artic. XLv. des publiées M. D. xii.

ITEM, & à ce que les iuriſdictions eccleſiaſtiques, & temporelles ne s'empeſchent, ains s'aident & confortent fraternellement l'vne l'autre, auons enioinct & enioignons à tous iuges Eccleſiaſtiques de noſtredict Royaume, qu'en toutes citations, qui ſeront doreſnauant par eux octroyées en leurs cours, ilz expriment les cauſes d'icelles citations, à fin que leſdictes gens eccleſiaſtiques contre gens laiz citez, puiſſent eſtre aduertiz ſi la congnoiſſance de ladicte matiere appartient auſdicts iuges eccleſiaſtiques: & pareillement auons interdict & defendu, interdiſons & defendons à tous noz iuges, & autres iuges temporelz de noſtredict Royaume, de non decerner aucunes inhibitiõs, lettres de recours, clains, & autres ſemblabes lettres ſans premierement auoir veu ladicte citation, & par icelle cõgnu que la cõgnoiſſance leur appartiẽne: eſquelles inhibitiõs, lettres de recours, & clains ilz ſeront au cas deſſuſdict tenuz exprimer les cauſes de leurs inhibitions, telles que ſi prouuées eſtoient, la congnoiſſance leur en appartiendroit, & non auſdicts iuges eccleſiaſtiques: & ſi autrement ſont faictes, n'y ſera point obey.

GLOSSA VNA.

Chriſtianorum duo genera.

1 CERTVM EST, quòd duo ſunt genera Chriſtianorum: eſt autem vnum genus, quod mancipatum diuino officio, & deditum contemplationi & orationi, ab omni ſtrepitu temporalium ceſſare conuenit: vt ſunt clerici, & Deo deuoti, videlicet conuerſi. Aliud verò genus eſt Chriſtianorum, vt ſunt laici, laos enim Græcè, eſt populus latinè: his licet temporalia poſsidere, ſed nõ niſi ad vſum. cap. duo ſunt. xij. quęſtio. prima. Et inter iſtos iuriſdictiones diſtinctæ ſunt. Amarias autem ſacerdos & Pontifex veſter in his, quæ ad Deum pertinent, pręſidebit: porrò Zabadias filius Hiſmaël, qui eſt dux in domo Iuda ſuper ea opera erit, quæ ad Regis officium pertinent. ij. Paralip. xix. in fin. & plenè doctor. per illum text. in cap. nouit. de iudic. & in cap. ſi Imperator. xcvj. diſtinct. & Virgil. Diuiſum Imperium cum Ioue Cęſar habet.

Laici ſuper

2 Quamobrem in conſilio generali ſic ſtatutum fuit, quòd laicis

quamuis

quamuis religiosis disponendi de rebus ecclesiæ nulla est attributa potestas, quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperãdi, dolemus in quibusdam ex illis sic refrigescere charitatem, quòd immunitatem ecclesiasticę libertatis, quam non tantùm sancti patres, sed etiã principes seculares priuilegijs multis munierunt, non formidant suis constitutionibus, vel potius destitutionibus impugnare, non solùm de alienatione feudorum, & vsurpatione iurisdictionũ, sed etiam de mortuarijs, necnon & alijs, quę iuri spirituali annexa videntur, illicitè prę-sumendo: vnde decernimus constitutiones non tenere, sed pręsumptores per censurã ecclesiasticã cõpescẽdos. c. fi. de reb. eccle. non alienan. *rebus ecclesiæ statuere non possunt*

Ideo iurium professores communiter non probant, quòd laici statuant super clericis, vel ecclesiasticis personis, cùm à iure hoc prohibeatur. in c. ecclesia sanctę Marię. de constitu. & plenè in ca. bene quidem. xcvj. distinct. & dict. c. fi.

3 Imò excommunicantur ciues Pisani, & bonis ecclesiasticis priuantur, qui statuta in derogationem apostolicæ sedis, & subuersionem ecclesiasticę libertatis edere pręsumpserunt: vt si quis clericus vel laicus contra quemcũq; laicum Pisani districtus ad iudicem ecclesiasticum literas apostolicas impetrauerit, in mille solidis condemnetur. cap. grauem. de senten. excommunic. *Excõmmunicantur qui literas apostolicas impetrare prohibent.*

4 Etiam anathemate feriuntur, qui seruari faciunt statuta edita, & cõsuetudines introductas contra ecclesię libertatẽ, nisi ea de libris (quos capitularia vocãt) intra duos menses post publicationem amoueri fecerint, & tam qui statuta fecerint, quàm scriptores, potestates, cõsules, ac illi qui secundum ea statuta iudicare, vel in publicam formam scribere iudicata præsumpserint. c. nouerint. ibidem. Et si qui fuerint huius constitutionis contemptores, bona eorum impunè ab omnibus occupari posse statuit Imperator. in authenti. Cassa. C. de sacrosanct. eccle. *Statuta contra libertatem ecclesiæ non valent.*

5 † vbi dicit Alber. quòd authen. Cassa. & dict. c. nouerint. eodem die facta fuerunt: hoc ab Honorio. iij. illa à Federico secũdo in die suæ coronationis anno 1220. qui Federicus posteà fuit à Papa depositus, quia contra ecclesiam venerat: vt patet in c. ad apostolicæ. de re iudi. lib. vj. Ioan. Bapti. in repeti. l. omnes populi. ff. de iusti. & iure. & Curti. in repe. c. fi. colum. lxxv. versi. quinta sit conclusio. de consuetu. *Federicus à Papa depositus.*

6 Et is contra libertatem ecclesię facit qui bona ecclesiastica surripit, vel rapit. c. qui Christi. & c. nulli liceat. & cap. quicunque. xij. quæstion. ij. & qui bona clericorum occupant. ca. similiter. & cap. quia iuxta. xvj. quęsti. j. vnde cùm per sententiam quęratur dominium. l. ex hoc iure. ff. de iusti. & iure. & doct. in l. Iulianus. ff. de condictione indebit. & per præscriptionem. authen. nisi tricennale. C. de bonis mater. glo. in l. j. ff. de acquirend. rerum domi. authen. quas actiones. C. de sacrosanctis ecclesijs. Ioan. Francis. in tracta. de prescriptio. in secunda parte princip. quęstione secunda. Si illud acquisitum tollatur ecclesię, videtur contra libertatem ecclesiasticam. Barba. in rubric. de rebus eccles. non *Cõtra libertatem ecclesiæ quando quis facere censeatur.*

7 alienand. † Et Lucius Papa sic ait: Omnes ecclesię raptores, atque sua- *Raptores sa*

cultatum ecclesiæ excõmunicati. rum facultatum alienatores, à liminibus eiuſdem matris Eccleſię anathematiſamus, Apoſtolica auctoritate pellimus, damnamus, atq; ſacrilegos eſſe iudicamus, & non ſolùm eos, ſed omnes conſentientes eis: quia non ſolùm qui faciunt rei iudicantur, ſed etiam qui facientibus conſentiunt. Par enim pœna & agentes, & conſentientes còmprehendit. in c. omnes. xvij. q. iiij.

Iuriſdictionẽ impedientes eccleſiaſticam. Item qui impediunt iuriſdictionem eccleſiaſticã, ſunt excommunicati. c. conqueſtus. de foro compe. & cap. quoniam. de immunita. eccleſiarum. lib. vj. Et multi ſunt magiſtratus excommunicati, qui non ſolùm diminuere, imò ſubtrahere iuriſdictionem eccleſiæ moliuntur: ſi Stephano Maleret credatur in tracta. de electio. fol. xxxiij. verſicu. ſed aduerte. 8

Sed hîc Rex ſuam tueri iuriſdictionẽ vult, vt poteſt. l. vna. ff. ſi quis ius dicen. non obtempera. & non eſt mirum: quia hîc ſtatuitur, vt laici non conueniant laicos, vel clerici laicos niſi coram iudice laico: vt etiã eſt ſtatutum ab ipſis Pontificibus ſummis. in c. ſi clericus laicum. de foro cõpe. quia actor ſequitur forum rei. c. cùm ſit generale. de foro competen. l. iuris ordinem. C. illo tit. alioqui perturbarentur iuriſdictiones: quod non debet fieri, ſed mutuo iuuari. c. dilecto. de ſenten. excommunica. in vj. c. nouit. de iudi. & articu. fi. hîc ſtatuitur. 9

Clerici in perſonalibus coram iudice eccleſiaſtico conueniri debent. Vnde non video hîc prohibitum, quòd laicus conueniat clericum in actionibus perſonalibus coram iudice eccleſiaſtico, vt fieri debet. c. quod clericis. c. cùm ſit generale. c. ex tranſmiſſa. & cap. ſeq. c. ſi diligenti. de foro compe. licet pleriq; magiſtratus abutantur extendentes conſtitutionem hanc pręter, & contra Regis mentem, vt videre eſt: vnde non eſt dubium eos incidere in pœnas prædictas, & quoſdam ſcimus depoſitos iuriſdictionem eccleſiaſticã peruertere volentes, ſequentes eorum patrẽ & Magiſtrum, Petrum de Cunerijs, ſed defecerunt ſicut fumus, & aruit cor eorũ. Videte multa quæ ſcribit Aufrer. in clemen. j. de offic. ordi. & in tract. de poteſta. ſecul. alibi fortè dicam fuſius. 10

Purus laicus quis dicatur. Explicabo itaq; vocabula, ne quis amplius ſuper his cõſtitutionibus dubitet. Primò purus laicus dicitur, qui nunquàm fuit initiatus ſacris, nec inſignitus charactere clericali. Ideo qui tonſuram primam accepit, licet poſteà duxerit vxorem, tamen non dicetur purus laicus, niſi viduam acceperit, vel aliâs bigamus ſit. c. vno. de Bigam. lib. vj. 11

Puræ perſonales actiones quæ. Item in tex. dicitur, *pures perſonnelles*, Merę ſeu purę perſonales actiones ſunt, quę nihil realitatis ſapiunt, in quibus agit quis cum eis, qui obligati ſunt ad faciendum aliquid, vel dandum: & ſemper aduerſus eundem habent locum. l. actionum genera. ff. de action. & obligatio. Et ſic excludit actionem realem, per quam rem noſtram, quæ ab alio poſsidetur petimus, & ſemper aduerſus eum qui rem poſsidet, datur. d. l. actionum. & §. j. de actio. in inſtitutio. ſcripſi in §. xij. glo. prima. tract. de ſenten. execu. 12

Etiam excluduntur actiones mixtę: de quibus in §. quędam. de acti. in inſtitu. vt actio fami. erciſcund. communi diui. & finium regun. 13

Perſonales

14 Personales etiam in rem scriptæ, per hoc verbum, *Pures personnelles,* excluduntur: quia meræ personales non sunt, sed dicuntur personales origine: quia ex contractu vel quasi nascuntur, ex maleficio vel quasi, tamen semper comitantur possessorem rei, & contra eum dantur, ob id in rem scriptæ vocantur: vt actio ad exhibendum. l. iij §. est autem personalis hęc actio. ff. ad exhiben. & ibi pulchra gloss. ponens alias. Ias. & alij in §. omnium. de actio. in insti. *Personales in rē scriptæ quæ.*

15 Materiæ purę spirituales vocantur sacramenta, Baptismus, Eucharistia, Confirmatio, & alia: vt Panor. & alij docent in c. quanto. de iudi. Archid. in c. quod autem. j. quæstio. j. & c. piæ mentis. xvj. quęstio. vij. *Puræ spirituales materia quæ dicātur.*

16 Spiritualia etiam dicuntur, quę vitam concernunt ęternam: vt Eucharistiæ confectio, articuli fidei, baptismus, & similia. c. quoniam. x. distinct. & ibi Domi. in fi. Et spirituales causæ dicuntur etiam, vbi de his spiritualibus & alijs agitur, vt de electione. c. Massana. & c. sacrosancta. de electio. de decimis ca. tua de decim. scripsi in meo tracta. de decim. Idem si de vsuris, vel iure patronatus agatur. gloss. in summa. xj. q. j. gloss. & docto. in cap. literas. de iuramen. calu. Quæ etiam ecclesiasticæ dicuntur, quia ad ecclesiam spectant, vt Symonię, hæresis, & aliæ: de quibus in c. decernimus. de iudi. & c. cùm sit generale. de foro compe. *Temporalia quæ dicatur.*

17 Temporalia sunt diuitię, bona corporalia, fundi, domus, & aliæ res, quę à Deo dantur hominibus ad tempus: hoc est quandiu in hoc seculo sunt. ca. sicut. ij. xlvij. distinctio. Floren. in prima suę summę parte, titu. v. c. ij. §. iiij. rub. de tribus nouissimis. Et spiritualia non sine istis corporalibus & temporalibus consistunt. c. si quis obiecerit. j. quęstio. iij.

18 Iurisdictio temporalis est, quę de his rebus corporalibus competit. *Iurisdictio tēporalis quæ sit.*

19 vt in cap. solitę. de maiorit. cap. nouit. de iudic. vbi docto. † Vnde cùm interdum temporalia clerici mandantur capi, non debent capi sacramenta, id est, redditus ex sacramentis ecclesiasticis, vel spiritualibus prouenientes: sed illi tantùm prouentus, qui ex bonis corporalibus, & prophanis: quod est vtile in hoc regno, vt cùm interdum alicuius prelati bona temporalia mandantur capi: vt scripsi in tract. de lite. oblig. arti. ij. vide pulchrum tex. Gregorij in c. omnes. xlvij. distinct. *Temporalia si capi debeāt quæ capietur*

20 Alia ad hanc materiam pertinentia, & maximè quòd non valeat consuetudo, vt laici habeant iurisdictionē in clericos, vide per docto. in cap. ecclesia de constitu. & per Panormita. & alios in dict. cap. solitę. de maiorit. Innocen. & iuris interpretes in cap. postulasti. de foro competen. Domi. de Rota decis. Dccexl. vtrum. in antiq. & decis. ij. de consuet. Aufrer. in decis. cxxvj. & scripsi in titul. vlti. concordat. & addidi multa ad dict. c. ecclesia. in decretal. meis antiq. Multa legere poteris apud Ioa. Lupum in tract. de libert. eccles. ne plura. Quia infœlicitas temporis veritatem odit: & per Guido. Papę in tracta. quibus casibus laici subditi Imperio domi. Ducis Sabaudię possint trahi ad iudicem ecclesiasticum. *Consuetudo vt laici in clericos habeāt iurisditionē non valet.*

21 Notandum est, quòd in curia ordinatum fuit anno 1287. & posteà per Regem approbatum in titul. *des eaues & forestz,* quòd duces, comi-

tes, & Barones, ac alij temporalem iurisdictionem habentes, non debent constituere suos præpositos clericos, sed tantùm laicos, nec seruientes, vel bailliuos, aut aliud officium dictis clericis tribuere, vt si in officio delinquant, superiores illorum posint eos punire: & si instituti fuerint clerici amoueri debent; quod est consonum iuri: vt c. ij. & cap. sed nec procuratores. ne cleri. vel monach. vt ibidem patet. Nunc super his calamum continebo: ne plura &c. agens Deo omnipotenti immensas gratias.

Amen.

TRACTATVS

DE CONTVMACIA ET DEFECTV, ET DE VTILITATE ILLORVM.

Rubr. Des congez, defaux, & contumaces.

PRAEFATIO.

1 IN HOC titulo tria præcipuè tractabimus, primùm quando actor non comparet eo die, quo in ius vocauit reum, secundò de contumacia rei, tertiò de vtriusque contumaciæ vtilitate.

2 Sciendum itaq; est quòd actor interdũ vocat reum coram iudice ad certum diẽ, quo nec ipse cõparet, nec reus: & eo casu habetur ac si in ius reus vocatus nõ esset: ideo ex integro agendum erit, si actor velit actionem instaurare, & de nouo erit reus cõueniendus. doct. in l. consentaneum. & authen. qui semel. C. quomodo & quando iud.

Litigantium vtroque non comparente quid iuris.

3 Interdũ in ius vocatus reus die cognitionis adest, & actor abest: tunc circunducitur edictum. l. & post edictum. §. j. ff. de iudicijs. & si reus cõmeatum petat, ei dabitur abeundi facultas, quam Gallicè dicimus *congé*. Imperator appellat relaxare. l. properandum. §. & si quidem. C. de iud. qua voce etiam vtuntur curiæ ecclesiasticę, & rei petentes relaxari.

Circunducitur edictum reo cõparente, & actore absente.

4 Aliquãdo in ius vocat⁹ reus sui copiã nõ facit, & tũc cõtumacis pœnã patitur, & Gallicè vocam⁹ *default*. Cùm reus tẽpore sibi pręstituto cõtẽnit sui copiã facere, & loquitur l. cõtumacia. ff. de re iud. Et iura quę inferius adducentur, & de hac loquemur maximè in hoc titulo.

5 Quandoq; actor non paret iudici pręcipiẽti aliquid, vel reus, & tũc dicit esse quasi contumaciam, & non propriè contumaciam Dec. cõsi. xxxiiij. & pro tenui. per l. de ętate. §. qui tacuit. ff. de interrogato. actio. qui text. expressè contrarium habet, ibi, qui omnino non respondit, contumax est. Et sic siue quis non compareat, siue non respondeat, vel non pareat iudici, contumax est, & pœnam contumacis patietur, siue actor sit, siue reus: † licet vsus forensis vtatur his tanquam diuersis vocabulis *defaux & congez*, vt primum obtineat actor contra reum non comparentem, aut non parentem. Secundum obtineat reus actore

Cõtumax est generaliter, qui iudici nõ paret.

6 *Default & congé.*

non comparente,scilicet,*congé*.datur enim non comparente actore cõmeatus seu facultas reo abeundi. Et quatuor remedia quæ dantur reo comparenti contra actorem contumacem conscribit Aufrer. in stylo parlamen.in tit.de defectu in actione reali.§.item si actor.

Definitio cõtumaciæ secũdum iuriscõsultum.

Verùm vt veniamus ad definitionem rei de qua agimus, Doct. variè definiunt contumaciam:ego tamen his omnibus prętermissis mallem sequi Iurisc. hanc bellissimè definientem in l. contumacia.ff.de re iudic. his verbis, Contumacia est eius, qui tribus edictis propositis,vel vno pro tribus,quod vulgò peremptorium appellatur,literis euocatus, pręsentiam sui facere contemnit. 7

Contumax quãdo pœnã nõ incurrat.

Pœnam autem contumacis non patitur quem aduersa valetudo,vel maioris causæ occupatio defendit : nec contumaces videntur,nisi qui cùm obedire deberent,non obsequuntur,id est,qui ad iurisdictionem eius (cui negant obsequi) pertinent. d. l.contumacia.sed quandoque vocatus eis obtemperare non tenetur.l.vt vim.ff.de iusti.& iure. 8

Casus quib⁹ excusatur à cõtumacia.

Casus autẽ in quibus excusatur contumax,sunt ij:Primus,valetudo. d.l.contumacia.Secundus,tempestas,vel vis fluminis.l.ij.§.si quis in iudicio. ff. si quis cautio. Tertius, absentiá reipublicę causa. l. si prętor §. Paulus.ff.de iudi.& per totum tit.ff.ex qui.cau.maior.Quartus,vis maior, vt si quis à latrunculis detineatur.l.j. & per totũ.ff.ne quis eum qui in ius voc.est vi eximat.†Quintus,si non intersit aduersarij reum non venisse, vtpote quia dies cognitioni pręstitutus erat feriatus,vel iudex caussę vacare non poterat.l.ij.ff.si quis in ius voca.non ierit.Sextus est, quãdo quis certus est omnino se non esse de iurisdictione iudicis eum vocantis.d.l.contumacia.& l.fi. ff.de iurisd.om.iudi.Septimus,si excusator,ex recepta caussa missus sit. l. quęsitum.ff.de re iudi. prout scripsi in tract.de excusa. & exonijs.Septimus est,quando conuentus,ad maius tribunal vocatus erat.l.contra.ff. de re iudica. 9 10

Postremus casus est maioris caussę occupatio,qui omnes alios comprehendere videtur. d. l. contumacia. plures explicat caussas l. ij.ff.de in ius vocand. & ibi doct. 11

Procurator Regius nõ incidit in contumaciam.

Adde quòd cõtumacia nõ datur cõtra procuratorẽ Regis,qñ agitur de patrimonio Regis,quod *domayne*,Gallicè vocatur.qa ipse patrimonium Regis sua cõtumacia diminuere non põt.l.j.& ij.ff.de offic. ꝓcura.Cęsar.† Et idem dicunt in Saluagardia,&ita fuisse in parlamẽto decisum cõtra Comitem de *Dammartin*:vt docet Ioa.*Botelier*, in sua summa, eodẽ tit.nec etiam dabitur cõtra partẽ, cui erit procurator Regius adiunctus illius scilicet beneficio,vt est in magno consuetud. 12 13

Quotuplex sit contumacia.

Quæro, quotuplex sit cõtumacia?Iurium interpretes duplicem esse asserunt,veram,&fictam, veram appellant cùm personę facta erat citatio , fictam quę non ipsi personæ , sed in domicilio conuenti seu voce tubę , vel per affixionem literarum, seu alio modo:vt declaraui in tracta.de citatio.in præfa. 14

Species cõtumaciæ plures à doct. assi-

Item nostri interpretes alias multas&varias species cõtumacię enumerant,quas omnes putarem sub vno comprehẽdi, scilicet in non parendo, 15

rendo, nempe siue initio cùm quis vocatus est, nō venit, siue se malitio sè occultando, seu impediendo: ne citatio ad eum perueniat non parere dicitur. c. fi. §. porrò. vt lit. non cōtest. cl. j. de iud. Siue siquidem venerit, tamen iussis iudicis nō paret, vt quia discedit sine iudicis venia, seu commeatu. c. j. de iud. & iste semper dicitur verus cōtumax, teste Bald. in consil. cccxxxviij. ad audientiam. in primo vol. nisi recessisset ob iustum impedimentum: quia sicut impedimentum excusat non venientem, ita & discedentem. l. quæsitum. ff. de re iudic. doctor. in d. c. j. *gnatæ hîc vno membro comprehensæ.*

16 Idem si cōparuerit quidē, sed hora indebita. c. j. §. quid ergo. ff. quan. appel. sit. Bald. in c. plerūque. col. ij. de rescript. nisi dolosè id ageret, vt cū esset in iudicio fingeret se valetudinariū, quò recedere posset, sicut euasit Dauid à cōspectu Regis Achis: vt habetur j. Reg. cap. xxj. in fine. *Hora indebita veniens estcōtumax.*

17 Item qui omnino non respondet, cōtumax est, & respondisse omnino non videtur, qui ad interrogatum non respondet, quia prætorem contemnere videtur. l. de ętate. §. qui tacuit. & §. seq. ff. de interrog. act. Et nihil interest neget quis, an taceat interrogatus, an obscurè respōdeat, vt incertū dimittat interrogātem. §. nihil. ibidē. Dolus enim malus non tantùm in eo est, qui fallendi causa obscurè loquitur, sed etiā qui insidiosè obscurè dissimulat. l. ea quæ. in fin. ff. de cōtrahen. emp. Bald. cons. xcvj. decreto. in j. vol. non paret qui iussus instrumenta exhibere, non exhibet. l. creditor. §. iussus. ff. de app. & per totum tit. ad exhib. ff. & *Respondere recusans cōtumax est, & nō exhibens nec restituēs.*
18 C. & l. in actionibus. ff. de in litem iuran. † Et qui restituere iussus iudici non paret, contēdens non posse restituere, si quidem habeat rem manu militari officio iudicis ab eo possessio transferatur, & fructuū duntaxat omnisq; causæ nomine condemnatio fit. l. qui restituere. ff. de rei ven. non enim res pluris fit per cōtumaciā, sed ex contumacia ęstimabitur vltra eius pretium. l. j. ff. de in litem iurand.

19 Et generaliter quotiescunq; quis quauis in parte litis iudici non parere deprehenditur, cōtumax dici potest. † Effectus autē & pœna est, vt iudex interdum suppleat: vt si pater auctoritatem filio suo præstare recuset. l. fi. §. necessitate. C. de bo. quę liber. vel maritus vxori. l. bonorum. C. qui admit. interdum mulctat, vt inferius latius dicetur arti. fin. infrà eo. vbi alios effectus tradam. *Effectus cōtumaciæ.*

20 Notandum est tamen, quòd procuratoris regulariter cōtumacia in committendo nō nocet domino, vt causam perdere debeat dominus, sicut nec contumacia tutoris nocet pupillo. l. vna. §. vltim. ff. si quis ius *Procuratoris contumacia nō nocet domino.*
21 dicen. non obtempera. † Sic nec contumacia pręlati ecclesię. cap. dilecto. j. de verborum significatio. Innocen. & alij in cap. j. vt lite non contesta. nec contumacia syndici nocet vniuersitati. Bartol. in l. vlti. in fin. ff. de in integrum restitutio. l. j. C. de iure reipublic. libro xj. docto. in
22 capit. vno. de syndic. † Sic nec cōtumacia socij nocebit socio. Florian. per illum textum in l. si de communi. ff. si seruit. vendicet. facit l. se-
23 cunda. de seruit. † Sic nec cōtumacia vsufructuarij proprietario. l. hoc amplius. §. quæsitum. & sequen. ff. de damno infect. Alexand. in l. eum qui. C. de procurator. Nec principalis contumacia nocebit fideiussori.

Iaſ. in l. j. ff. de in litem iurando. Cuma. conſ. xxxij. inculpatus. quia cõtumacia eſt delictum. l. cõtumacia. ff. de re iudica. quod ſuos auctores tenere debet. l. ſancimus. C. de pœnis. Bar. in l. omne delictum. ff. de re mili. & quia facit contra formam mandati, ideo non valet quod facit. l. diligenter. ff. manda. c. cùm dilecta. de reſcript.

Contumacia in omittẽdo nocet domino.

Verùm contumacia procuratoris conſiſtens in omittẽdo nocet domino, & vbi ſufficit ficta contumacia. Bal. in c. j. col. ij. vt litẽ non cõteſta. quia dominus eſt in culpa, qui talem procuratorem elegit. arg. §. fi. inſti. pro ſocio. & cenſetur cõtumacia domini. l. ſi procuratorẽ. §. ſi tutores. ff. mãda. l. cùm filius. §. in hac. ff. de verbo. oblig. vbi dicunt doct. quòd ſi procurator ſemel comparuit, & ſuſcepit cauſam, ſi poſteà deficiat, dicitur procuratoris cõtumacia, & poterit ipſe citari. Bar. in l. eum qui. C. de procur. Cepol. cautel. lvij. iſte articulus. 24

Procurator nocere poteſt domino in his quæ ad ordinem iudiciariũ ſpectant.

Et ſic in his quę in iudicio exercẽtur procuratoris cõtumacia nocet domino in his, quę ad proceſſum & mãdatũ pertinẽt. Bar. & alij in d. l. eũ qui. C. de procur. Et ſic nocebit domino maximè quo ad expẽſas. l. eũ qui. in fi. cũ l. ſeq. ff. cõmoda. l. nõ cogendũ. ff. de procur. tenebitur tamen in cõſcientia procurator eas ſoluere, ſi ſua culpa cõtingãt. Bart. & alij in l. vna. §. ſi procurator. ff. ſi quis ius dicen. nõ obtemperaue. 25

Procurator colludẽs cũ aduerſario non nocet.

Limitatur quando procurator colluderet cum aduerſario, vel non eſſet ſoluendo. l. j. in fi. vbi Barto. poſt gloſ. ff. quando appellan. ſit. glo. in c. biduum. ij. quęſt. vj. Alexand. conſi. xcv. viſis. nume. 7. in ſecundo volu. Guido Pape in ſtatu. ſi quis. in verb. appellatione. Soci. cõſil. xviij. proſequendo. col. ix. in primo volumi. 26

Dominus reſtituitur à procuratoris contumacia.

Poterit tamẽ dominus releuari ab iſta procuratoris cõtumacia impetrando literas Regias, vt nõ obſtante procuratoris contumacia iuſtitia miniſtretur. Bald. cõſi. cxxj. proponitur. volu. j. quod nos in Francia ſeruamus, vide alia quæ traduntur per doct. in d. §. ſi procurator. dicam fortè in titulo de procura. ſuprà. 27

FRANCOYS *arti. ii. des publiées M. D. xxviii.*

Articulus primus.

ITEM, & pour obuier à la multiplication des congez & defaults, qui s'appellent les lundy & mardy, auõs ordõné que chaſcun procureur des le ſamedy matin dedans vnze heures, baillera es mains du greffier des preſentations de ladicte cour ou ſon clerc, en vne feuille de papier, toutes les cedulles, congez & defaults, qu'il vouldra eſtre appellez, dont les aſsignations ſeront eſcheües deux iours deuant, pour en faire vne liace, qu'ilz ſigneront. Et ledict iour de releuée, ledict greffier baillera à ſon clerc icelles feuilles, pour rediger toutes leſdictes cedulles par eſcript en vn cayer de papier qui ſera cotté & intitulé du iour & datte, que leſdictes cedulles ſeront preſentées, ſans ce qu'apres on y puiſſe plus aucune choſe adiouſter.

ſter. Et à ceſte fin ſera ledict regiſtre paraphé dudict greffier. Lequel regiſtre ſera le lundy enſuyuant communiqué par ledict greffier, ou ſon clerc, à tous les procureurs & leurs clercs Et ſera ledict greffier pendant que noſtredicte cour ſera en conſeil, tenu ſoy tenir à la barre, ou ſe tiennent les huiſsiers de noſtredicte cour, & les autres iours en ſondict greffe. Et ce le matin depuis ſept heures iuſques à vnze heures: & apres diſner depuis quatre heures iuſques à ſix heures, à fin d'eulx pouoir cotter ſur ledict regiſtre, durant ladicte ſepmaine.

GLOS. VNA.

1 HIC conditor inſtruit procuratores, quomodo partes vocandę ſint, & cõtumaciam obtinere debeant in parlamento: & quia hoc tritum eſt procuratoribus, & declaratũ à ſenatu: vt patet inferius in ordina. Curię, ideo luci faces non admouebo.

2 Ex hoc tamen articulo colligere poſſumus, quòd contumacia ipſo iure non datur, nec ex iudicis officio regulariter, niſi pars eam requirat. tex. no. in l. properandum. §. & ſiquidem. Ibi, parte fugiente ex vna parte actoris abſentiam incuſante. C. de iudic. & illum tex. ad hoc not. doct. ibi, & Bal. in Margar. in verb. cõtumacia. xij. q. & Bar. in l. ſi finita. §. Iulia. col. iiij. nu. 15. ff. de damno infect. & in l. Arbiter Calendis. de arbitr. & in tract. Ritus iudicio. verſi. Item quòd veniẽte. Boër. in l. conſentaneum. in fi. C. quomodo & quand. iudex. poſt Spe. in ij. parte rub. de comparatio. verſi. ſed & ipſe actor. *Peti debet contumacia.*

3 Et ſic in quibus caſibus ſola citatio interrumpit præſcriptionem, non ſufficeret actorem feciſſe citari reum, niſi etiã in termino ſe pręſentauerit, & contumaciam accuſauerit. Bal. in l. j. ff. de in ius vocand. & in l. fi. circa fi. in princi. de eo per quem factũ erit. l. & poſt edictum. §. j. ff. de iudic.

4 Nec etiam dicetur lis pendere ex ſola citatione quoad hoc. clem. fin. vt lite penden. Socy. conſilio xlj. antequàm. colum. prima & ſecunda, in primo volumi.

5 Amplia iſtam regulã procedere tam in ciuilibus, quàm in criminalibus, & hoc quando proceditur per accuſationem, requiritur enim ꝙ accuſator expreſsè contumaciam accuſet, aliàs reus non cenſetur contumax, quia in criminalibus proceditur inſtar cauſarũ ciuilium. l. abſentem. §. j. ff. de pœnis. Bar. in l. inter. vlti. col. ff. de publi. iudi. & in extrauagan. ad reprimendum. in verb. neglexerit. quomod. in læſę maie. crimi. proced. Saly. in l. abſentem. C. de accuſa. *Accuſanda eſt contumacia in criminalibus.*

6 Ratio eſt, quia pendente citationis dilatione ad comparendum poteſt eſſe facta concordia, aut ſolutum debitum: & ſic reus non habebit neceſſe cõparere in termino, nam intelligitur à iure ei permiſſum, vt

non compareat tex.& ibi Iacobi.in l.neq;.§.fi.ff.de in ius vocand. Et postquàm partes sunt cōcordes, quid ad iudicem?l.j.§. inde quęritur. ff.de noui oper.nunti. † Ideo in his priuatis non debet iudex sine petitione procedere l.iiij.§.hoc autem iudicium.ff.de dam.infect.etiam quia actor non comparens in termino suę citationi renuntiare videtur:& illa citatio nō prosecuta,non habet suum perfectum esse:vt docet tex.in l.& post edictū.§.circunducto.ff.de iudi.Bal.in c. consuluit. col.ij. de offi.deleg.refert Ias.in rub.ff.de in ius vocando. 7

Item actor non comparens,non potest reo contumaciam imputare:quia contumacia cum contumacia cōpensatur.arg.l.viro. ff.soluto matrim.Etiam si reus non venisset die pręstituta,& iudex fuisset impeditus.l.ij.ff.si quis in ius vocat.non ierit.l.arbiter.de arbi.Inno.in c.calumniā.de pœnis.Ancha.cōsil.xcvij.in quęstione. col.ij. idē & quādo actor compareret,& nihil peteret,vel etiam si alius non habens mandatum pro eo compareret.Bertrand.cōsi. cclxvij.si pactum.in fi.in iij. volu.ex prima editione. † Vbi plus dicit,φ si nondum habuisset mandatum,tamē fuisset procurator,non potuit efficaciter cōparere,per ea quę not.Archid.& Io.Andr.in c.is cui.de procura.in vj.Bar.in l.si pupilli.§.item si procurator.ff. de nego.gest. tamen in forensi iudicio datur procuratori dilatio ad ostendendū mandatum. facit tex.in clem. j.de procu.& Ias.consi.xlvij.volu.j. 8 9

Procurator ante receptū mandatum frustra comparet.

Requirenda contumacia etiam in parlamentis.

Secundò amplia tam in curia seculari,quàm ecclesiastica.c.j.& ibi doct.de iudi.etiam habet locū in curia parlamenti per istum tex.licet multa habeat priuilegia,quæ docui in proœ.cōcorda.in verb.summas. 10

Tertiò extende etiā si statutum, vel cōsuetūdo diceret,φ non comparentes in termino pręstituto sint cōtumaces,adhuc requiritur φ cōtumacia accusetur,quia statuta recipiunt interpretationem à iure.l.ij. C.de noxal.actio.Et ideo ille dicetur contumax, qui à iure talis est reputatus.d.l.contumacia.ff.de re iud.sic consuluit Alex.consi.cx.discussis.col.ij.in v.vol.facit l.fi.§.in computatione.& ibi glo.C.de iure deliber.vbi si statuto caueatur,φ hęres non possit venire contra factum defuncti,intelligitur vbi hęres facit inuentarium,& sic secundum ius commune,ita & in casu isto.hoc tenuit Alber.in ij.parte statu.q.cxcij. & Barba.in tract.de pręstan.Cardina.in ij.q.ij.partis.col.v.& cōsi. lxj. scribitur.col.vj.in j.volu. † Tum primò ne indebitè damnum patiatur,& ne lucrum indebitum recipiatur.l.adigere.§.quamuis.ff.de iure patrona.tum etiam in iudicijs,quia iura absentibus non subueniunt: vnde est quòd sententia pro absente lata non tenet.l. furioso. ff.de re iudic.iura enim in iudicijs,sicut in alijs actibus considerant interesse litigantium.l.stipulatio ista.§.alteri.ff.de verb.obli.sed si actor non cōparet,sua non interest reum non cōparuisse,ideo reus non dicitur contumax.l.ij.ff.si quis in ius vocat.non ierit. 11 12

Cōtumax est qui talis à iure est reputatus.

Contumax pro confesso non habetur parte non requirente,& iudice non pronuntiāte.

Item actor non cōparens, & contumaciam non accusans videtur iudicis auctoritatē spernere,& sic debet ei denegari audientia.l.sed & si per prætorem .§. sed & si decreto.ff.ex quib.caus.maio.hoc expresse tenet 13

tenet Ancha.consi.xcvij.in quęst.& sic licet statutum, vel consuetudo velit contumacem haberi pro confesso,tamen oportet ꝙ actor contumaciam accusauerit.moder.in c.j.de iudi.quia ad hoc requiritur pronuntiatio iudicis.Panor.in c.fi.de iuramen.calum.glo. in c.ij. de confessis.lib.vj.quam pronuntiationẽ non potest facere iudex,nisi pars petat.glo.in l.sancimus.C.de iudic.c.fi.de rescrip.

14 Quartò,amplia etiam in casibus in quibus proceditur summariè & de plano.clemen.sæpè.de verbor.signi.Bart.in l.iiij.§.hoc autem iudicium.ff.de damno infect.Ancha.consi.xcvij.col.iij.nam in clemen. sępè.ponuntur priuilegia,& alia quæ debent fieri in causis,quę summariè & de plano tractari debent,sed non ponitur ꝙ contumacia in illis casibus non sit accusanda,ergo secundum ius commune fiet: vt in simili dicitur in §.actionum.institu.de actio. *Causæ summariæ requirunt contumaciam accusari.*

15 Quintò,procedit etiam si iurauero parti resarcire expensas contumacię,intelligitur quando actor contumaciam accusauit: & quando erit contumacia de iure dicta,quia iuramentum sapit naturam actus, & contractus super quo interponitur,vt iurans in plus non obligetur, quàm obligaretur virtute actus tex.singu.in l. fin. C. de non numera. *Iuramentũ non impedit contumaciã accusari.*

16 pecu.† Sed virtute actus contumaciæ non obligaretur,nisi esset accusata,ergo nec quando iuratum esset: pręterea actum nullum iuramentum de iure ciuili non validat.l.non dubium.& ibi Ias.no.C. de legib. sed contumacia est nulla non accusata,ergo etiã cum iuramento: hoc videtur tenere de Petrucia in tract.de virib.Iura.in iiij.effectu.

17 Sextò,procedit iste tex.siue pars requirat,siue procurator: nam potest quis in ciuilibus comparere per se,vel per procuratorem,& sic contumaciam petere.l.fi.C de procura.& qui per alium facit, perinde ac si ipse faceret,per regul.qui per alium.de regul.iur.lib. vj. ergo sufficit siue pars contumaciã accuset,siue eius procurator. *Procurator cõtumaciam requirere potest.*

18 Primò limita non procedere in causa electionis, vbi nõ curatur partis pręsentia.c.cupientes.§.quòd si per viginti.de electio.in sexto. tum quia in ea potest, & debet iudex supplere etiam de facto, tum quia in ea parte absente procedi potest:vt dicitur ibidem. glo. in capitu.cùm nobis olim.de elect.Ancha.consi.xcvij.colu.iij.fauore ecclesię, vt diu non sit vacans.c.quàm sit.de elect.in vj. *Casus in quibus non est contumacia requirenda à iudice.*

19 Secundò limita, quãdo procederetur per viam inquisitionis.Inno. in.capitu.cùm clamor.de testib. Barto.in disputa. xiiij.Incipien.iudex maleficiorum:quia nulla est ibi pars,quę possit petere,nisi fama,& iudex,tamen ego dicerem (cùm hodie procurator Regis vel fiscalis succedat loco partis)quòd ipse deberet accusare contumaciam,sicut pars in ciuilibus.& ita seruatur.

20 Tertiò,fallit in causis fiscalibus. Barto. in l. secunda.§. senatus.per illum text.ff.de iure fisci.& hoc est speciale,& ita censuit senatus in fauorem procuratoris Regij adiuncti,vt docet Ioan. Gallus in quęstio. per aresta.quęstio.xcvj.eodem anno.tamen procurator Regius hoc casu petere solet,vt dixi. *In causis fiscalibus cõtumacia an sit requirenda.*

Alia ſpecialia fiſci,vide iñ rub.C.de priuileg.fiſci. & per Lucam de 21
Parma,in tract.de priuileg.fiſci.

Contumaciã ſine partis petitiõe princeps cõcedere poteſt.

Quartò,reſtringe in principe, qui etiam ſuper non petitis poteſt 22
pronuntiare,licet hoc facere non debeat.Antho.Panormita. & alij in capitu.ad petitionem.de accuſa.per illum text. Bald.in capitu.primo. §.primo.de noua forma fidelitatis.Antho.in capit.inter.columna prima.de exceſsib.prælato.& capitu.veſtra.de cohabi.clericorum. Imol. in capitul.ex tenore.in fin. de reſcript. & capitu. cùm omnes. de conſtitu.ideo dicit Ioannes Andreas in capitul. cùm inter. de conſuetud. quòd cùm aliâs Compoſtellanus conquereretur coram papa, quòd in ſua ſententia reprobaſſet conſuetudinem allegatam per comitem Britaniç,quia ſuper ea non fuerat actum, reſpondit Papa illa eſſe alleganda coram inferioribus,& non corã eo.refert Curtius conſilio lxvj. ſuper.numer.48.

Expreſſè eſt contumacia accuſanda.

Quintò,limita etiam ſi tacitè quis eam peteret, fortè reconuenien- 23
do,vel aliâs:quia cùm iſte tex.expreſſam petitionem requirat,non ſufficiet tacita,quia quandocunq; lex,vel ſtatutum requirit ali quam expreſsionem fieri,non ſufficit,vt tacitè fiat.in authen.de hæredi.& falcid. colla. prima.§.ſi verò expreſsim. authen. ſed cùm teſtator.C.ad legem falcidiam. Doct.in l.cùm quid.ff.ſi certum petatur. Et ſic fuerunt prolata multa Areſta,videlicet quòd non tradens petitionem die prçſtituta & aſsignata nihil amittebat, ſi illa die pars aduerſa non inſtiterat,licet comparuiſſet,ſed expletum nullum acceperat:ſic fuit dictum pro domino Philippo Henry,contra Girardum,& pro duce Borbonij contra comitem Marchiæ. Et inter Archiepiſcopum Remenſem,&ſcabinos eiuſdem diœceſ.vt citat Ioan.Gallus in q.per areſta.q. cxxx.areſto vj.pro domino Philippo.

Areſtum.

Comparere debent partes die ſequẽti quãdo dies cognitionis erat feriata.

Sextò, limita etiam ſi eam accuſaret non tamen die termini, & tem- 24
pore prçſtituto, vel die ab eo dependenti. Ita videtur tex.dicere: quia non ſufficit actum fieri,niſi fiat tempore debito.§. teneantur. de colla. ſcripſi in tract.nomina.q.xiiij.doct.in cap.j.de iudic.

Et dicitur dies dependens, quando dies termini erat feriatus : nam 25
ſequenti die debebit vterque comparere : vt docet Bartol. in l. prima.§. nuntiatio.ff. de noui operis nuntiatio . vel quando partes in die termini prorogarunt ad alium diem,is dicitur depẽdens.Bar.in tract. de rit.iudic.ver.incidat.per l.dies feſtos.C.de fer.l.ij.de temp.appel.

Actus iudiciales ad partis inſtantiã fieri debent.

Notandum eſt,ꝙ omnes actus iudiciales debent fieri ad partis peti 26
tionẽ & inſtantiã.glo.& ibi Bal.& Ang.in l.ſi curatoris.C.de iure deliber.l.j.vt intra certũ tempus.Paris de puteo in tract.de ſyndica.verſic. negligentia.fol.clxiij. in paruo volumi. † Et ſic iudex debet eſſe cau- 27
tus,vt curet redigi in acta , ad cuius inſtantiam & petitionem actus fuerit geſtus. Deci. in l.ij.colum.ij.C.de edendo.facit. l. item ait prætor.§.defendi.ff.ex quib.cauſ.maior.& licet confeſsiones, vel alia acta ſint ad partis inſtantiam facta,poſſunt tamen reuocari. glo.in c. quoniam.in verb.confeſsiones.de proba.

FRÃN

FRANCOYS Artic. IIII. des publiées M. D. xxxviii.

ITEM, ordonnons que lesdictz congez & defaults seront appellez en iugement en nostredicte cour, le lundy ensuyuant apres disner, depuis trois heures iusques à cinq, ou le mercredy, ou lundy ensuyuant, s'il estoit feste ou vigille de feste le lundy. Et seront tenuz tous procureurs y adsister en leurs personnes, sur peine d'amende arbitraire.

Articulus secūdus.

GLOSSA VNA.

1 HIC statuit, quo die contumaciæ vocari debeant, & qua hora, quo tempore procuratores adesse: & ex hoc colligere possumus, quòd iudex, vel parlamentum non debet concedere cōtumaciam, vel defectum, nisi cōstet de die asignata, scilicet per relationem nuntij, probatur in l. hęc autem. §. j. ibi, liquere enim debet prætori. ff. quib. ex caus. in possess. eatur. *Constare debet de asignatiōe diei.*

2 † Vnde infert Barto. in l. multum. in fin. ff. de conditio. & demonstra. si iudex pronuntiauerit contra aliquē tanquam contra contumacem, cùm ipsius contumacia non esset iudici nota, processum esse nullum, atque contumaciam, aliosque actus factos ante relationem nuntij, licet contumax verè esset, cùm primò debeat constare iudici de contumacia: quia illud principale, propter quod pronuntiat & quòd ius ita pronuntiandi habeat, ignorat. l. quęro. ff. de eo qui pro tutore. Barba. consi. vlt. colum. quinta. nume. 8. in iiij. volu. facit l. fi. ibi, pręsidibus probauerit. ff. de libe. agnoscē. l. si pater. ibi satis erit liquere pręstori. & c. de fideicom. liberta. l. generaliter. §. penult. versi. postquàm fuerint ei intimata. C. de reb. cred. cap. prudentiam. de offi. deleg. cap. ex parte. de concess. prębend. capit. fi. ibi, dummodo de præmissa fraude appareat. de renuntia. libro vj. idem voluit Bartol. & alij in l. si finita. §. Iulianus. colum. iiij. ff. de damno infect. quem sequitur Bald. in l. iij. vlti. not. C. de procurato. & l. ij. de sportul. & l. penul. §. his de pręsentibus. in fi. de reb. credit. & in Margar. in verb. contumacia. in xij. quęstio. & in cap. quoniam. colum. iij. de probati. Hippol. in l. patre. nu. 46. & seq. ff. de quęstio. *Processus est nullus si non constet de relatione nuntij.*

3 Et istud est notandum contra actuarios & scribas, qui prius scribunt cōtumaciam, & posteà nuntij relationem, vt non valeat, quia prius iudici debet constare de die asignata: secundum Philip. Francis. in cap. cùm parati. colum. viij. de appella. & sic cautela est in sententijs, quę proferuntur contra contumaces, vt inferatur in sententia, visis citationibus, relationibus, libello. & c. vt not. Bar. in l. multum. Barto. & alij in authen. si quis in aliquo. C. de eden. quia sufficit citationem, relationem, & alia ex actis constare. & tunc, pręsumitur quòd iudex eam viderit. Panor. in cap. quoniam contra. colum. vj. de probati. & Socy. in l. multum. facit c. j. & quod ibi no. doct. de deposi. quòd clericus non de- *Relatio nuntij prius scribenda, quàm contumacia.*

Clericus sine diffamatione, nō est torquendus. bet torqueri nisi sit de crimine infamatus, & oportet iudici de illa diffamatione constare. Barba.consil.xlvij.scribitur.colum.xvj.in j.volu. vide eundem consi.lvj.à Ioue.col.iij.in iij.volu.& consil.vlti.col.ix.in iiij.volu.quia paria sunt non esse,vel non constare.l.duo sunt.ff.de testamen.tutel.& inferius dico.

4 *Citatio non requiritur vbi pars est præsens.* Primò limita,quando actus fuisset gestus à iudice pręsentibus partibus:tūc de citatione aliter non curatur.Bal. in l.prolatā.C.de senten. Fely.in c.quoniam contra.col.vj.de proba. Hippoly. in l.patre.nu.48. ff.de quęsti.ratio est:quia is actus,qui potest fieri parte citata, poterit fieri parte pręsente:quia pręsentia supplet vicē & effectum citationis. authen.si omnes.C.si minor se ab hęredi.abstinuer.& ibi Bald.Bart.& alij in rub.de in ius vocan.dixi suprà in tract.de citatio.

5 *Periculum in mora supplet nuntij relatione non visam.* Secundò limita,nisi periculum fuisset in mora.Bald.in l.falsus.col. vij.versi.item dubitatur.C.de fur.vt si statutum arctabat iudicem, vel stylus ad proferendū sententiam:& nuntius erat corruptus,& differebat relationē,vt l.iij.C. de sportul.tum si iudex credidit citationē esse factam,valebit cōtumacia,& actus factus cōtra partē: & idem si aliud erat periculum.facit quod dicit Bart.in l.Seius.ff.ad l. falci.vbi quando labitur instantia,seu terminus ad finiendum causam, potest iudex ex suo officio procedere ad sententiam non expectata partis requisitione.facit l.item quæritur.§.exercitū.ff.loca. Hippo. in l. qui cædem. nu.4.ff.ad l.Colnel.de sica.

6 *Consuetudo & stylus in nūtij relatione videnda seruandus.* Tertiò limita,quando esset consuetudo,vel stylus,quòd nuntij relatio incontinenti post actum à iudice scriberetur.Imol. & alij in cap. cùm parati.de appella.per tex.in l.ij.C.quemadmodum testamen.aperi.l.iij.in fin.ff.de testib.vbi in respicientibus ordinem procedendi debet seruari consuetudo loci,in quo iudicium agitatur:& quę incontinenti fiunt, inesse videntur.l.lecta.ff.si certum petatur. Item minimè mutanda sunt,quę semper certam interpretationem habuerunt.l.minimè.ff.de legib.

7 *Princeps nō visa nūtij relatione procedit.* Quartò limita in principe procedente contra contumacem.Imol. in c.ex tenore.de foro competē.Socy.in l.multùm interest.in fi.Barb. in addi.ad Bal.in l.falsus.col.vij.ista tamen limitatio esset periculosa, si intelligeretur,quòd princeps procederet parte non citata, quia non posset:vt suprà,in tract.de citatio.in præfatio. dixi. sed facta citatione quamuis ipsi non constet de relatione nuntij,si procedat, valet de potestatis plenitudine,vt ibidem.

8 *Actus voluntariæ iurisdictionis sine relatione fieri possunt.* Quintò,fallit in actibus volūtarię iurisdictionis: quia magis in illis inspicitur veritas, quàm probatio,secundum Bald.in authen.vt liceat matri & auiæ.in fi.& C.quando mulier tutel.offic. fungi potest. Alex. in additio.ad Bar.in l.multum.

9 *Relatio sufficit quòd cōstet.* Sextò,restringe quando iudici aliquomodo cōstaret sine relatione citationem esse factam,tunc valeret cōtumacia lata.Pau.& Socy. in l. multùm interest:ne malitia nuntij nolentis facere relationem noceat parti.Bal.in l.falsus.Roma.& Alexan.in l.sed si de sua.ff. de acquiren. hære-

hæredit.per capitu.venerabilibus.§.ſecus.de ſenten. excommunica.in vj.Fely.in c.eccleſia ſanctæ Marię. colum.viij.verſic.decimo ad hanc partem.de conſtitu.& ſic ſiue conſtet relationē eſſe factam,ſiue dubi-
10 tetur, valebit ſententia ſine contumacia,ſi ex actis conſtet.† Si verò certum eſt,ꝙ iudex non viderit relationem,quia nulla erat, non valebit proceſſus. & ita intelligantur ſuprà deducta: licet contrariū tenuerit Hippol.de Marſil. in l.patre.numer.46.cum ſeq.ff.de quęſtio.Et in forenſi iudicio non audiui iſta diſputari, dummodo relatio nūtij adfuerit:quia hi dicanici non amant iuris ſine fructu ſubtilitates,ſed planè cum communi ſententia incedunt:ideo valebit ſentētia, ſi conſtet de relatione nuntij in proceſſu, licet iudex eam non viderit.

Commeatus reo ſub cōditione dari poteſt.

11 Item iudex reo pręſenti cōmeatum dare abſente actore ſub conditione poſſet, ſi dies ſit aſsignata: quia maior eſt contumacia actoris, quàm rei.c.j.de dolo &contumac.in vj.doct.in l.properandum.§.& ſi quidem.C.de iud.&reus fauorabilior eſt,quàm actor.l.Arrianus.ff.de actio.& quia non eſt facile interdum reo oſtendere ſe citatum, ſi fortè domeſtici amiſerint duplum ab apparitore illis traditum, & ſic habetur in ſtylo Bitur.artic.iiij.eod.titul.

Sentētia an ſub conditione ferri poſſit regula cū limita.

12 Hîc patet ſecūda regula,quòd reus relaxatur,ſiue illi detur,(vt verbis practicantium vtar,)congedium ſub conditione,ſi ſit dies aſsignata. Ideo quęro,an ſententia ferri poſsit ſub cōditione.regula eſt, quòd nō valet ſententia lata ſub conditione.l.j.§.biduum.ff.quando apell.ſit.l.
13 relegati.§.ad tēpus.de interd.& releg.† Quia ſentētia debet eſſe certa.§.curare.inſtitu. de acti. & rubric.C.de ſent.quęſine certa quanti.Sed ſi proferretur ſub cōditione, non eſſet certa, cùm conditio habeat ſe ad eſſe,&nō eſſe.l.cùm ad pręſens.cum l.ſeq.ff.ſi cert.pet.etiam conditione deficiente non eſſet ſententia,& ſic nihil prodeſſet proceſſus.

14 Primò, fallit in ſententia interlocutoria.glo.& Bal.in l.à diuo pio. §.in venditione.ff.de re iudic.vbi valet iſta interlocutoria,ſi non reperiantur bona mobilia,capiantur immobilia,dixi in interpretatione l. quod iuſsit.notab.ij.differentia.xxxix.ff.de re iudic.

Non ſoluens in termino prorogato an ſit excōmunicatus.

15 Secundò,limita quando profertur ſub ea cōditione,quę pendet ex his, quę in iudicio fiunt, ſic cōdemno te vel abſoluo,ſi hoc feceris,vel abſoluo te,ſi iuraueris.gl.ſing.in l.cùm iudex.C.de ſentē.facit l.iuſiurādū & ad pecunias.in fi.ff.de iureiur.Dec.in c.præterea.in ij.de appella. vbi excomunicatio poteſt ferri ſub cōditione,vt ſi nō ſatisfeceris intra decem. dies, ſis excōicatus, ſi terminus fuerit per partes prorogatus & debitor non ſoluat in termino prorogato, nō eſt excōicatus ſecūdum doct.ibi,licet multi teneant cōtra.vide Iaſ.in l.lecta.ff.ſi certum petat.

16 Tertiò,non procedit in ſententia arbitrorum. Ancha.conſi.ccviij. iudex. col. iiij.Alex. & Vincen.in §.in venditione. per tex.in c. quintauallis.de iureiur.

Sententia abſoluo ſi probaueris an valeat.

17 Quartò,non habet locū ſi feratur ſub conditione intrinſeca,videlicet,ſi probaueris te non debere, abſoluo:& hoc faciunt iudices ignari. l.cū eorum. C. de ſenten. & l.cùm iudex.Bar. & alij in l.ait prætor.§.ſi

iudex.& §. in venditione.ff.de.re iudica.Anth.de Tremol.in addit.ad Vbert. in rub.de imped.executio. versicu.ratione conditionis.Iacob. in l.non quemadmodum.ff. de iudic.in hoc regno non probaretur illa sententia à parlamentis.

An cõditiones appositæ in matrimonijs vitient matrimonium, vel sponsalia, vide in c. j. & per totũ.de condit.apposit. & per Brunel.in tractat.de spõs.in viij.cõclus.folio xlviij. & sequen.& in xxxiij.cõclus. 18

De conditionibus appositis in vltimis voluntatibus,&in institutionibus,vide rub.de condit.insti.ff.& in legatis.in rub.ff.de condit.&demon.& sic illi duo tituli non sunt superflui. 19

Clausulæ si & inquantũ effectus.

Notandum est,quòd si reus dicat, nego animo litem non contestãdi,nisi si &inquantum de iure teneor,poterit iudex pronuntiare litem haberi pro cõtestata.Et ista est bona practica secundum Io.de Grassis in tract.de substañ.procura.in verb.litem contestandã.in fi.&aliâs vidi contra quendam nolentem respondere, nisi si inquantum.&c.proferri excommunicationem, si & inquantum.&c.& fuit maxima controuersia an vtrunque valeret,vel neutrum. 20

Consentio in iudicẽ si & quatenus est competens.

Item in iudicijs solet hęc clausula poni,statim atque quis est in iudicium vocatus, & comparet coram iudice, dicit se non consentire in iudicem, nisi si & quatenus est compętens, quę operatur,vt non dicatur contumax.Ioan.Andr.in cap.Cumana.col.ij.de elect.Ange.& alij in l.non videtur.ff.de iudi.† Et nisi apponeretur hęc clausula,sed simpliciter diceret, non consentio in iudicem, posset iudex pronuntiare comparentem contumacem.c.certum.xj.q.iij.c.j. de iudi.per tex.in c. ex parte.in versicu.quia stare noluit iuri.de verborum signific.Ias.in l. eleganter.§.si quis post.ff.de cõd. indeb. dicit fatuum esse aduocatum, qui sic protestatur simpliciter. 21 22

Libellus quo modo admittendus.

Prætereà si iudex dubitat an libellus sit admittendus, vel alij actus ac scripturę coram eo productæ,debet dicere,admittimus si & inquãtum debent admitti: & debet exponi si de iure, & non de facto.Bal.& alij in l.j.in fi. C.quomod. & quan.iud.gl.sing.in c.cùm contingat.in verb.nihilominus.de offic.delega.Pręposi.capi.sæpè.colum.iiij.de appella. Alex.in l. iudex.in fi.ff.de re iudica.Roma.consi.cccccj.de Ripa in capi.cùm M.numer.100.de constit.Vital.de Camba.in tract.Clausul.folio ij.& seq. 23

Et hęc clausula nihil operatur, quãdo iudex admittit non admittẽda.Bar.in l.si quando.in fi.prin.ff.de lega.j.&in l.ambitiosa.co.vij.ver. quęro,quid si in reformatione.ff.de decret.ab ord.faciend. & in l.ille à quo.§.si de testamento.versi.quęro quid operetur.ff.ad Trebel. 24

Clausula ad vitãdã falsi accusationẽ

Item si quis dubitet instrumentum esse falsum, & interrogetur an eo velit vti, debet dicere quòd sic, si & inquantum, scilicet continet veritatem. Alioqui crimine falsi teneretur.l.penultima.C.de probat. Bartol.in l.diuus.ff.de falsis. Cynus in l.si falsos.C.illo titulo. Baldus in l.si aduersarius.de fide instrumen.Vide latè Fely.in capitulo,cùm contingat.col.tertia.& seq.de offic.deleg.iudex tamen coget illum ad decla- 25

declarandum pręcisè, an eo vti velit

26 Item si iudex dubitat an positiones vel articuli admitti debeant, adducere debet hanc clausulá. Admittimus saluo iure impertinentium, & non admittẽdorum: & si nõ debeant admitti, illa admisio nihil operatut. Bar. in l. si duo patroni. §. idem iuris. & ibi Ias. & alij. ff. de iureiur. Vital. in tract. clausul. clausul. saluo iure. & idem quando recipiuntur testes, docet Barto. in d. l. ille à quo. §. si de testamento. ff. ad Trebel. refert Guido Pape in sing. Dccccl vij. clausula, saluo iure. *Saluo iure quid operetur.*

27 Pręterea si in libello est apposita hęc clausula, saluo iure superflui, non punietur plus petens. Ias. in §. si quis agens. no. j. insti. de actio. *Saluo iure superflui effectus*

28 Item potest iudex appellationem ab interlocutoria non admittere, nisi si & inquantum &c. vt consuluit Corne. cõsilio. lxxx. in decisiuis. col. j. volu. j. & hoc faciũt iudices in patria iuris scripti. vide Ias. in l. fin. quęstio. xxiiij. & sequen. C. de iure emphyteu. & quę ibi addidi.

FRANCOYS, article IIII. des publiées M. D. XXVIII.

ITEM, & pource que esdicts cõgez & defaults en pourra auoir, dont les parties seront tenues de comparoir en personne, sur peine de bannissement, ou de porteurs de lettres de remission, ou de pardon, ou autre qualité, dont par les arrests donnez par nostredicte cour entre les greffiers des presentations & criminel, l'expedition & deliurance est adiugée par prouisiõ au Greffier criminel. Enioignõs audict greffier des presentations de communiquer ledict registre desdicts congez & defaults audict greffier criminel, ou à ses clercs, ou luy deliurer l'extraict desdicts congez & defaults pour les grossoyer & deliurer ausdictes parties, sans ce que ledict greffier des presentations en puisse expedier aucuns desdictes qualitez, sur peine de nullité & d'amẽde, & du recours à la partie contre ledict greffier pour ses dommaiges & interests. Et à fin qu'il n'y ait faulte esdictes qualitez, enioignons ausdicts procureurs d'exprimer au vray par leurs cedulles & defaults, les qualitez selon les exploicts, sur peine de cent solz Parisis d'amende: qui sera leuée sur le procureur, qui aura baillé ladicte cedulle, sans deport. Articulus tertius.

GLOS. VNA.

1 NOTANDVM est, quòd partes de iure possunt per se comparere, aut per procuratorem: ideo vsus procuratorum inuentus est, vt qui suis rebus superesse per se non possunt, per procuratorem saltem id exequi valeant. l. j. ff. de procurator. *Vsus procuratorũ quãobrem inuentus.*

2 Itaque cùm per procuratorem vna partium comparet, potest altera *Mãdatũ de*

bet ostendere procurator.

pars eum cogere ad exhibendum suum procuratorium,& tradendum illius exemplum.l.licet.C.de procurato.Et petat reus super eo tempus ad deliberandum:vt docet Specula.titul.de comparit. versic.cęterum aduocatus,quo tempore pręstituto pars solet illud impugnare,& pars impugnatum defēdere. † Et iudex his auditis pronuntiat procurato- 3
rium legitimum & bonum, vel inualidum:quòd si inualidum esse iudex protulerit, solet dilatio dari illi, qui procuratorium detulerat,vt primo termino afferat aliud idoneum,&instructus veniat.Alioqui iudex potest procedere tanquàm in contumacē contra illum,qui mittit procuratorem non instructum.Bartol.in l.prętor.§.defendi.ff.quib.ex caus.in possess.eat. l.j.§.equidem.quod cuiusque vniuersita.nomi.Panor.in c.constitutus.de procurator.Nam persona minus legitima pro nulla reputatur.gl. in c.si duo. de procura.in vj.c. pen.de elect.illo lib. facit l.de creationibus.C.de episcopal.audien.

Procuratorii quomodo iudicetur.

Differētia inter eremodiciū & cōmeatum.

Ex hoc tex. differentia colligitur inter eremodicia, vt vocat Budæ. 4
defaulx, & cōmeatum,id est,*congé*,quia primum vt dixi datur cōtra reum secūdum cōtra actorem deficientem:&aliquando partes tenētur præcisè comparere per se,quæ si non compareant:† Actuarius crimi- 5
nū debet istos defectus expedire: ad eum namq; pertinet istacrimina tractare.ideo debet Grapherius prę̄sētationum illi declarare hos pręcisos defectus, nec ipse debet illos expedire sub pœna nullitatis:nullæ enim erūt expēditiones,& processus facti coram actuario præsentationum, vel ciuili.& demū is grapherius mulctabitur,ac pars poterit agere ad expensas,damna,& interesse:ideo procuratores in cedulis debēt qualitates exprimere sub pœna centum solidorum Paris.quæ exigetur à procuratore,qui istas qualitates non expresserit,vt hîc.

Quis grapherius expediat defectus criminum.

Persōaliter comparere quādo quis teneatur.

Item ex hoc tex. habemus quādo quis personaliter comparere te- 6
neatur,primò quando est dictum in citatione,vt hîc,&quando altera pars tenetur sic comparere.c.j.de iudi.in vj.

Idem quando quis defert literas gratiæ,&remisionis:ipse enim per 7
se eas præsentare tenetur, cuius forma pręsētationis ponitur infrà tit. *des graces, pardons & remißions*. artic. v. etiam quando materia hanc præcisam præsentiam requirit.

Arestum.

Gratia non interinatur per procuratorem.

Ideo gratia delinquentis absentis non potest comprobari, nec in- 8
terinari,etiam si in literis esset concessum,quòd per procuratorem interinari posset:vt docet Aufre.dicens Senatū ita cēsuisse aresto ccxxij. suo stylo: & literarum gratiæ nisi fuerint lectæ non valet comprobatio. Itidem nec potest fieri nisi coram magistratibus Regijs,vt allego aresta.in titul.*des graces*.infrà.

Cōprobatio gratiæ nō lectæ nō valet.

Gratiæ in honore festiuitatis nō dantur pro secūdo homicidio

Prætereà si ex consuetudine vel priuilegio in honorem sancti de- 9
beat quis liberari, non poterit liberari is, qui sæpius delictum perpetrauit,ideo pro secundo homicidio hæc gratia non proderit:quia remisionem veniç crimina nisi semel tantùm commissa non merentur. l. tertia. C. de Episcopali audientia. huius est sententię Barbati. in capitul.testimonium. columna.nona,versic.ecce nunc.de testib. Et qui

qui parcit malis, probis nocet: vt dicit Volaterra. li. ix. in princip. & gra
2 tię quę iustitiam transgrediuntur, ne gratię quidem dici debere viden
tur. Ex Sopatri episto. vt refert Stobe. in tit. de magistra. Alia dicentur in tit. *des graces.*

FRANCOYS article v. des publiées M. D. xxviii.

ITEM, ordonnons que des lendemain apres la huictaine, ledict greffier des presentations deliurera lesdicts congez & defaults, qui n'emportent gaing de cause, à qui les demandera. Et quand aux congez simples differera de les deliurer iusques apres le sauf, que sera baillé en ladicte cour. Et le temps passé sera ledict greffier des presentations tenu deliurer iceulx congez & defaults, pour estre apres iugez par ladicte cour en la maniere accoustumée. Articulus quartus.

GLOS. VNA.

1 HIC præstituitur regula, quando actuarius concedere defectum debeat, & est facilis: vt hic articulus est fusius elucidatus per ordin. Curię inferius, vbi videre quilibet potest, ne plura.

2 Notandũ est tamẽ, ꝙ iudex potest de benignitate absentem expectare, per tex. in l. non quicquid. ff. de iudi. & l. j. C. quomodo & quan. iudex. tex. expressus in c. dilecti. ibi, diu vltra terminum duximus expectandum. de dolo. c. cõsuluit. de offi. deleg. *Iudex an absentem expectare possit.*

3 Quod est verum, nisi stylus aut fori consuetudo prouidisset, ꝙ non comparente reo defectus concederetur, & ad decem absens teneretur, tunc non poterit iudex illi stylo derogare, & ius acquisitũ parti auferre in eius pręiudicium. glo. & doct. in c. sæpè. de appel. Alex. in l. si finita. §. Iulia. col. xij. ff. de damno infec. facit l. huiusmodi. §. Stichum. in fi. de lega. j. clem. pastoralis. de re iudica. vnde putarem ꝙ post defectus ab his legibus pręstitutos non posset iudex expectare contumacem: vt docet Panor. & alij in d. c. sæpè. de appella.

LOYS xii. des premieres, artic. cxxxiii.

ITEM, nous enioignons à tous noz baillifz, seneschaux & iuges, ou leurs lieutenans, que auant que eulx leuer de leur siege, ilz facent lire & publier tous les defaulx qui par eulx ou l'ung d'eulx auroient este baillez cedict iour, & qu'ilz facent que les presents soient rabatus sans rien payer, en prenant appointement, & procedant à la cause, & ce faict nosdictz iuges, ou leurs lieuxtenants leues ne seront plus rabatus lesdictz defaulx sans cause legitime, ne Articulus quintus.

sans en appeller les parties qui les auroient obtenues, & sans ce que celluy qui aura obtenu ledict deffault puisse estre mis en deffault dudict iour.

GLOS. VNA.

STATVITVR hîc iudices nõ debere discedere à tribunali donec omnes defectus legãtur, & publicẽtur, & partes presẽtes restituãtur sine aliquibus expen. sed si partes sedente iudice nõ venerint, nõ audiẽtur posteà sine causa, & solutis expẽsis: vt in l. sancimus. C. de iudic. & dixi in tract. de expen. inferius. 1

Comparẽti, iudice adhuc sedente pro tribunali non nocet contumacia.

Regula cum amplia. & limitatio.

Et sic ponitur hîc regula iuri, cõsuetudiniq́;, & stylo Curiarum conformis, videlicet q̃ citatus qui vocatus nõ respondit, sed iudice sedẽte pro tribunali cõparuit, restituitur ad procedendum in causa: ratio est, quia lex præsumit, quòd non dolo nec sua culpa abfuit, sed quia parũ vocem preconis exaudiuit. l. diuus. ff. de in integrum restitu. quæ non est alibi secũdum Baldum in Margar. in verb. citatio. quæ st. l. ibi, itaque si citatus non respondit, & ob hoc more solito pronunciatum est, confestim autem pro tribunali te sedẽtem adijt, existimari potest non sua culpa, sed parum exaudita voce preconis defuisse, ideoque restitui potest: obediẽtia enim & comparitio restituit quod cõtumacia abstulerat. l. vna. in prin. C. de caduc. tollend. facit c. potuit. de locato. vbi emphyteota ecclesiæ nõ soluens canonem intra biennium, potest purgare moram celeri satisfactione, sic & veniens iudice sedente pro tribunali. Idem habetur in l. & si post tres. ff. si quis cautio. l. si ita quis. §. j. de verbo. oblig. latè doct. in l. si insulam. ff. illo titul. 2

Amplia q̃ potest restitui veniẽs iudice sedente pro tribunali ad procedendũ tã in curia ecclesiastica, quã seculari, quia hoc ex equitate fit, quæ debet seruari, maximè in curia ecclesiastica: cùm ecclesia cultrix & auctrix sit iustitie, nõ patietur cõtra iustitiam aliquid fieri in se, vel in alterũ: priuatus vero sepe obuiat iustitie. c. j. de aliena. feud. gl. & doct. in capitu l. ij. de testib. & capitul. cùm Bertoldus. de re iudica 3

Secundò amplia procedere tam in patria iuris scripti, quàm cõsuetudinaria: cùm tam lex quàm ordinatio Regia vtramque liget, quas supra citaui, per ea quæ no. doct. in l. omnes populi. ff. de iusti. & iure. 4

Contumax quãdo ad expensas nõ teneatur.

Tertiò procedit etiam nõ refusis expẽsis. Paul. in l. sancimus. in prin. C. de iudi. dicẽs illã legẽ sic limitari. facit iste text. ibi, *qu'ilz soient rabatus sans rien payer:* & hoc probat l. diuus. & no. in cap. venerabilibus. §. idem. de senten. excommunica. lib. vj. † licet Bal. in l. sancimus. dicat teneri ad expẽsas. in stylo Bituricẽ. sic distinguitur. Aut actor, seu eius procurator veniente reo erat absens, & tunc teneatur ad expensas, aut erat præsens, & non teneatur: & sic intelligatur opinio Paul. † Ego verò quantũ ad terminos huius text. putarem nõ esse faciẽdam hanc distinctionem. Nam si pars iudice sedente pro tribunali comparеat, restitui debet ad procedẽdum, licet cùm vocaretur, esset absens, 5 6 7

& pro

& prolatus esset à iudice contumax, tamen simpliciter hic text. dicens *soyent rabatus*, non distinguit de parte, vel de procuratore presente, aut absente, nec ego distinguã: vt docet l. de pretio. ff. de publi. in rem act. alioqui fieret fraus legi, & huic ordinationi: nam pars aut procurator actoris prolata contumacia in reum, statim à iudicio discederet, vt expensas obtinere posset: & sic in sua potestate esset auferre iuris beneficium, quod iuri contrarium est: nam indultum à iure beneficium nemini est auferendum. regu. indultũ. de reg. iur. in vj. Ideo hîc veniens iudice sedente recipietur, licet altera pars recesserit, vel eius procurator: nec soluet expensas, sed tenebitur notificare parti per apparitorem vt in primo cognitionis die compareat

8 Quartò, extende etiam si veniens nullam probauerit causam: quia ista causa restitutionis est eo ipso, quòd iudice seden. venit. Albe. in l. diuus. per illũ tex. Et ita dicit in iudicijs seruari, licet aliâs qñ quis petit restitui, debeat probare causã. l. j. ff. ex qui. cau. maio. non tamẽ in hac restitutione: cùm æquitas hoc habeat: & presumitur q absens non audierit vocẽ preconis, & sic sua culpa non abfuit, & per illũ tex. solent iudices antequàm cõtumacẽ proferant aliquẽ, facere eum vocare in pretorij hostio alta voce, & posteà ille apparitor refert se talẽ vocasse, & tũc à iudice cõtumax pronuntiatur, & sic solet fieri in parlamẽtis Francie. *Causa in restitutiõe probanda.*

9 Quintò, amplia etiam si iudex recessisset ob naturæ necessitatem, & ille absens interim venisset: vt restituẽdus sit, si iudex redierit statim. argumen. l. cùm antiquitas. C. de testamen. quia recessisse non videtur qui statim redijt. l. iij. ff. de repud. & l. quicquid. de regu. iur. cap. diuortium. de pœniten. distinctio. j.

10 Sextò, veniens iudice sedente, debet ex æquitate restitui, siue iudex velit, siue nolit. per istum tex. ibi, *qu'il facent, que les presents soyent rabatus*, hoc precipit, & quod precipitur, imperatur, & quod imperatur, necesse est fieri, & si non fiat, pœnam meretur. cap. fi. xiiij. questio. j. aliâs poterit pars appellare ad superiorẽ: & est iusta causa appellandi, etiam si pars vellet aliquas ex hoc consequi impensas. doct. in l. diuus. & iudex qui denegauit per superiorem punietur. *Iudex tenetur absentẽ eo sedẽte venientem sine expensis recipere.*

11 Septimò, habeat etiam locum siue iudex sedeat pro tribunali, siue in auditorio, intra tamen curiam ex humanitate, quia eadem equitas videtur: postquàm iudex est intra auditorium iam cessat contumacia, ergo & pœna cessare debet. l. quod dictum. ff. de pact. Ideo precipit hîc quòd legantur antequàm discedant iudices de auditorijs causarum licet non sedeant quandoq; pro tribunali, sed infernè. *Iudex etiã extra tribunal dum tamẽ sit in auditorio recipit absentes*

12 Octauò, etiam si quis sub pœna debeat interesse Curie, vel consilio, sufficit ad euitandũ eam, quòd cõsilio cœpto intersit, vt à pœna excusetur. & ita obtinuisse refert Albe. in secunda parte statu. questione ccxxvij. sed pone: quia quæ incontinenti fiunt, inesse videntur. l. lecta. ff. de rebus credit. & sic interdum excusantur, qui in principio actus non intersunt. *Consilio cœpto vel synodo an sufficiat interesse.*

13 † Vnde vicarij & curati ecclesiarum, qui debent interesse synodo, sufficit quòd veniãt ante finitam synodum, vel consilium,

nec discedant antequā dissoluatur.c.si quis autem.xviij.distinct.doct. in cap.j. de iudic.per l.diuus.Idem dicerem in doctoribus, vt interesse etiam debeant antequàm congregatio vniuersitatis,vel collegij separetur, † & idem in Consulibus,Scabinis, & iuratis ciuitatum,debent 14
tamen venire quamprimùm poterunt,nec debent esse singulares,vt se expectare faciant,sicut quidam vana gloria duci solent, vt ad eos sæpius mittatur,& ij puniendi sunt.

Limitationes ad regulam.

Primò limita, quando veniret iudice non sedente: ita probatur in 15
hoc tex.ibi, *nosdictz iuges,ou leurs lieutenans leués,ne serōt plus rabatus*: vt pote si iudex iam à iudicio recessisset:nam non dicitur venisse,qui hora non debita venit.l.j.§.quid ergo.ff.quando appellā.sit.Bald.in c.plerunq;.col.ij.de rescript.

Iudice discedēte ante horam debitā quomodo absentes restituantur.

Restringe quando iudex ex aliqua causa ante horam solitam discesf 16
sisset.Bald.in l.si cum ipsa.ff.de excusatio.tuto. Albe.in l.liberorum.ff. de his qui not.infami.

Oportet tamen,quòd is qui allegat iudicem ante horam discessis- 17
se,probet.Bar.in l.ex consensu.§.j.ff.de appel.Iac.de Bellovisu in repe. §.contrahentes.c. Romana..nu.42.de for. cōpe.lib.vj.tamen quia pars debet venire iudice sedente,ob id si non venerit,quādocunq; iudex recesserit,non restituetur sine expēsis:& ita seruat vsus foreñ. quia iudex non tenetur expectare partem,sed è contrario: sic debet tamen iudex tempore pręstituto & consueto adesse in causarum auditorio.

Iudice manente post horam in auditorio, an possint citati veniendo moram purgare.

Ideo si iudex erat adhuc post horam in auditorio,etiam eo casu sine 18
expēsis ex æquitate restituetur:quia vbi æquitas euidens exposcit,subueniendum est.l.diuus.ff.de in integ.resti.Eadem est ęquitatis ratio,ergo & iuris decisio erit.l.illud.in fi.ad leg. Aquil.Albe.in l.diuus. exponit tex.confestim,idest antequàm recedat.per l.ij.ff.de appe.& iudices debēt esse ad restituendū faciles.† imò ex stylo Pictauieñ.si intra viij. 19
dies venerit reus,purgabit contumaciā:vt habetur in rubr. *de la maniere de proceder,quand l'vne des parties.* artic.j. Curia pręsidialis Nemausi, ac Montispessulani tēpore pluuiarū,niuium,pestis,aut alterius impedimenti cōsueuit interdicere ne literę cōtumaciales expediātur intra sex vel octo dies:quod est valde ęquū,teste Berber.in viator.iuris, rubr.de iudic.in iiij.parte.versi. quęro respectiuè:& iudices huius patrię solent dicere, *default sauf huictaine*,vel alio tempore pręstituto per stylum.

Præsentationes in parlamētis quomodo fiant.

Secundò,limita in parlamentis:quia de stylo parlamētorum est, ꝙ 20
partes,quæ habent agere in eis ad dies bailliuarū,seu Seneschalliarum suarum se pręsentent coram Grapherio pręsentationum die asignata vel in crastinum,antequàm domini tenentes parlamentum recedant. hoc habetur in stylo parlamenti in prima parte,rubri.de pręsen.faciē. in parlamen.Sic habetur in ordinatione Regia Carol.vij.artic.xxxvij. vbi in parlamentis debet pręsentari primo vel secundo die ad summū vide in tit. *des presentations*: & hoc est immutatum, vt in ordina. curiæ conscriptum est ibidem.

Citatio nulla

Tertiò fallit,quando citatio esset nulla,tunc debet restitui, etiam si 21
non

non venerit iudice sedente pro tribunali,sed alio die:quia citatio nulla nihil debet operari.arg.l.quoties.ff.qui satisd.cog. & quæ contra ius fiunt,debent vtiq;pro infectis haberi.regu.quę cõtra ius.de reg.iu.lib. vj.& in stylo vbi suprà.§.item quod dixi. Et quod nullum est nõ habet imaginem rei.l.vna.C. de lati.liberta.tollẽ.nec potest aliquid super eo fundari.Bal.consi.cccxxxvj.amplius.in iij.volu. *an cogat cõparere.*

22 Quartò restringe,quando pars cõparuisset iudice seden.pro tribunali,& nihil dixisset,vel statim recessisset absq; cõmeatu iudicis:quia tũc nõ videtur cõparere,qui nõ stetit,&sic nõ restituetur.l.scire.§.scire. & seq.ff.de excu.tut.c.j.de iudi.nec sufficit cõparere,nisi expectauerit quantũ debuerit.l.ij.§.fi.ff.quib.ex cau.in pos.eatur.Spe.in ti.de cõpar. versi.hic quoq;.glo.in l.si qua.C.de episc.& cler.& in l.si quis decurio. in prima.de decurio.lib.x.& l.euectionũ.de cursu publi.li.xij.Inno.in c.calumniã.de pœn.& in stylo parlamen.vbi suprà.versi. idem si quis. *Veniens sedente iudice & statim discedẽs absq; cõmeatu non restituitur.*

23 Quintò limita, in canonicis, qui nisi interfuerint matutinis,ante finem Psalmi Venite,& in alijs horis ante finẽ primi Psalmi,vel in missa ante vltimum kyrieleyson,tanquàm absentes debent haberi, & nihil debẽt lucrari in illa hora:vt cauetur in Pragma.Sanct.in rub.quo tempore quisque debet esse in choro. *Canonici quãdo ad horas venire teneantur.*

24 Sextò fallit in scholasticis,qui si tardè ad lectionẽ accesserint,& ea nondum finita,non restituuntur ad iam dicta:& ideo in principio lectionis debent esse,& ante finem non debent discedere.tex.no.in arg. in clemen.vna de celeb.miss.& ibi Cardi.& Rauen.ponderant.& quilibet diligẽs debet esse in princ.actus,vt fructum totius actus reportet, aliâs tarditas ei nocet,& potest ei dici,sera prece subueniri tibi desideras.l.ij.C.de iuris & fact.ignoran.

25 Vltimò,quãdo pars venit non sedente iudice ex causa restitui solet, vtpote si in itinere captus fuit,& detentus.l.iiij. ne quis eum qui in ius voca.est vi eximat.ff.vel si per inundationem aquarum,vel niuium venire non potuit.l.ij.ff.si quis cautio. *Detentus in itinere restituitur si ob id non cõpareat.*

26 Idem in alio iusto impedimento.per istũ tex.ibi, *sans cause legitime*, de quibus scripsi abundè in tract.de excusa.seu exonijs inferius.

27 Et tunc dicit iste tex.iudicem non debere restituere sine vocatione partis,quæ obtinuit contumaciã,ibi, *sans appeller les parties,qui auroyent obtenu ledict default*: quia dum partis vertitur interesse, vocari debet pars,& dum lædi potest.l.nam ita diuus.ff.de adop. *Restitutio non fit contra contumaciam nisi vocata parte.*

28 Etiam addit iste tex.ꝙ si hęc pars,quę obtinuit contumaciam, discedat,& posteà absens veniat,poterit quidẽ pars, quæ venit iudice sedente,restitui,sed non poterit obtinere contumaciam contra alteram partem,ibi, *& sans ce,celluy qui aura obtenu ledict default puisse estre mis en default dudict iour*: alia in seq.dicentur.

FRANCOYS Artic. xxi. des publiées M. D. xxxix.

QV'EN vertu de deux defaults, bien & deüement obtenuz contre le garant, sera donnée sentence ou arest, apres la

verification deüement faicte par le demandeur en matiere de recours de garantie du contenu en sa demande.

GLOSSA VNA.

Pro garãdo summãdo vnica sufficit dilatio.

QVAMVIS olim tres defectus, vel quatuor requirerentur contra actorem laudatum, seu garẽdum, vt in stylo parlamen. patet, in tit. de dila. quę datur pro Garendo. §. quicquid. Tamen vnica dilatio pro garãdo summando datur, vt in tit. de dila. arti. ij. dictum fuit, nunc verò statuit, ꝙ si actor laudatus & garendus vocatus semel & iterum deficiat, tunc proferetur sententia contra eum, postquàm actor probauerit id quod petit, videlicet venditionem à tali garendo factam, & alia necessaria, de quibus scripsi in tit. de dilatio. etiam datur actio re euicta, quamuis venditor non promiserit defendere, seu garentire emptorem per l. non dubitatur. C. de euictio. alia vide in tit. de euictio.

FRANCOYS, Artic. xxiiii. des publiées M. D. xxxix.

Articulus septimus.

QVE EN toutes matieres ciuiles & criminelles, ou l'on auoit accoustumé vser de quatre defaulx suffira d'y en auoir deux bien & deüement obtenuz par adiournemẽt faict à personne, ou à domicile, sauf que les iuges ex officio en pourront ordonner vn troisiesme, si lesdictz adiournemens n'ont esté faictz à personne, & ilz voyent que la matiere y fust disposée.

GLOS. VNA.

Olim quatuor defectus hodie duo sufficiũt

ITEM quamuis olim ex stylo generali huius patrię quatuor requirerentur defectus: nempe si citatus non comparebat in primo termino, exceptiones amittebat declinatorias, & iterum citabatur visurus adiudicari vtilitatem primi defectus, & inserebatur actoris petitio: & si iterum citatus non comparebat, amittebat & dilatorias: tertiò citabatur visurus adiudicari cõmodum, & vtilitatem duorum defectuum contra ipsum obtentorum, vnà cum cõclusionibus in primo defectu captis, & aliâs procedi, prout iuris fuerit, & rationis, & si nõ cõparebat exclusus erat ab omnibus exceptionibus declinatorijs, dilatorijs, & peremptorijs: quia crescente cõtumacia, debet crescere & pœna. l. relegati. in fi. ff. de pœnis. c. quoniam. in fi. vt lite non contesta. Et adhuc iterum citabatur visurus adiudicari commodum, & vtilitatem tam dictorũ trium defectuum, quàm summę, vel rei principalis petitæ. Et si citatus nondum cõparebat, debebat adiudicari res petita cum expẽsis, affirmãdo iuramẽto petitionẽ suam esse verã, si erat ex facto suo: si verò de facto alieno dependebat, sufficiebat iurare se credere eam verã. Et huius styli meminit Io. Faber in l. j. col. viij. & seq. C. de sum. tri. & do. Boër. in repet. l. consentaneum. fol. ix. cum seq. C. quomodo & quando iud. vbi miratur stari debere iuramento partis, licet consuetudo habeat, ꝙ contumax debeat haberi pro confesso,

confeſſo,debet tamen de intentione actoris apparere, & ſi non liquet contumacem eſſe debitorem,debet abſolui.tex.in l.ij §. quod ſi actor. C.de iureiur. propter ca lum.dand.& ibi glo.Bar.conſi.c. col.iij. Hippol.ſingu.lxxij.hodie eſt deciſum.arti.ix.infrà.

2 Tamen hodie per iſtum tex.duo defectus ſufficiunt, & ſic ſunt per iſtum tex.correctę omnes alię & ordinationes,& ſtyli contrarij,vt patet in hoc tex.ibi,*ou lon auoit accouſtumé d'vſer de quatre defaulx, ſuffira en y auoir deux*, dummodo tamen interuenerint requiſita in hoc tex.

3 Primò,ꝙ reus fuerit bis citatus ſeparatim,& ſic vna citatio pro omnibus non ſufficeret.per glo.ſing.in verb.tertio.in cle.j. de vita & honeſt.cleri.vbi dicit ꝙ in caſibus in quibus requiruntur duę,vel tres citationes,vna etiam peremptoria non ſufficit,nec eſt in poteſtate iudicis illas abbreuiare,quando priuilegium amittitur.quam ſingu. not.Ludoui.Roma.ſingu.Dccxix.attende.alia addidi ibidem. *Vna citatio pro duabus an ſufficiat.*

4 Secundò,ꝙ iſtæ duæ citationes ritè factæ fuerint,& iure, ac ſecundum ſtylũ,alioqui non valerent.c.cauſam. de dolo.quoties vitioſa eſt citatio,pro non facta habẽda eſt.l.quoties.ff.qui ſatiſda.cog.l.conſentaneum,ibi impleta iuris ſolennitate.C.quomodo & quãdo iud.l.iiij. §.condemnatum.ff.de re iudi.

5 Tertiò requiritur,ꝙ hę citationes factę ſint cõſecutiuę.l. ad peremptorium,ibi mox alterum.ff.de iudi.vnde ſi ſecunda citatio fuerit facta poſt annum à prima,non habebit locum iſte tex.quia ordo ſeruandus eſt.l.j.in fi.ff.de vulg.docet Bar.in l.iiij.§.prętor.ff. de dam. infect. Bened.in repeti.c.Raynutius.in verb.mortuo.j.nu.160.de teſta. *Conſecutiuæ debent eſſe citationes.*

6 Quartò,ꝙ ad idem & contra eundem tendant:vt cõſuluit Corne. conſi.lij.in hac conſulatione.col.j.in iiij,volu.Ideo ſi vna facta ſit contra vnum,altera contra alterum,non habebit locum iſte tex. *Citatiões de eodem & in eundem eſſe debent vt inducant defectum.*

7 Quintò,ꝙ ille citationes debita interualla cõtineant, iuxta ſtylum & conſuetudines curiarum,coram quibus cauſa tractãda eſt.c.j.de dilatio.vt pulchrè ſcribit Bened.in repet.c. Raynutius.in verb.mortuo. in primo.nu.151.de teſtamen. *Interualla citationum.*

8 Et hoc durante illo parlamento,ſed eo finito ſecus:vt docet Maſuer. in ſua practi.in j.tit.verſi.item in parlamento.

9 Sextò requiritur,ꝙ in vtraq; citatione cõtumacia fuerit accuſata, alioqui vtroq; non comparente circũduceretur edictũ.l.& poſt edict. §.j.ff.de iudi.& ꝙ contumacia accuſari debeat,facit tex. vbi doct.not. in c.j.de iudi.& ſuperius ſcripſi.articu.j. *Accuſari debet contumacia in ſingulis citationibus.*

10 Septimò requiritur,ꝙ olim quatuor requirerentur defectus in illa cauſa,alioqui vbi duo tantùm ſufficiebãt, nihil de illis eſt immutatũ, vt in poſſeſſorijs cauſæ nouitatis.vt in conſuet.Picta.arti.cccxxxiiij.&

11 in ſtylo Burdeg.arti.j.& ij.eſt declaratũ. † etiã vbi vnus defectus ſufficiebat,vt in venditione bonorum captorũ ex cauſa rei iudicatæ, vel obligatorij inſtrumẽti.doct.in l.à diuo pio.ff.de re iudi.idem ſi exiſtẽs in carceribus ob debitũ,citare faciat partem advidendum eum elargiri,quę deficiat,ex hac ſola cõtumacia extrahetur à carceribus, ſed ex- *Vnus defectus quando ſufficiat.*

pensas,damna,& interesse non obtinebit ante duos defectus vt hîc.& ita scribitur in magno consuet. eod.ti.versi. *si vn prisonnier.* & ibi scribit si quis esset citatus ad vidẽdum bona vendi,& (vt dicunt) apreciari ex vna sola contumacia hoc fiet:vt dixi in tract.de liter.obliga.

Tertia citatio quando à iudice concedi poßit.

Nonò,poterit iudex duobus cõcurrentibus defectibus tertiam decernere citationem.primò si ambæ citationes non sunt factæ in persona rei,quia tunc non videtur esse permagnus contemptus, vt in l.vna. ff.si quis ius dicen.non obtemper. † Vt si vna in facie rei,altera domi- 13 facta fuerit,ex officio etiã iudex tertiam concedere poterit. Si videat 14 materiam esse ad hoc dispositã,vt est in tex.& disposita videtur, si iudex dubitet non peruenisse ad notitiã citati,vtpote quia scit eum causa reipubli.abesse, & quia vna citatio domi facta est, altera in facie, & sic ambæ vt requirit iste text.citationes nõ sunt factæ,in persona,& relinquitur arbitrio iudicis,vt in l.j.ff.de iure delibe.an materia sit dis sposita vel non. † Nec poterit pars ob hoc appellare cum officio iudi- 15 cis relinquatur,quod est latissimum.l.j.ff.de iurisd.om.iud. & nemini facit iniuriam, si suo iudex vtatur officio. l.j.§. permittitur.ff. de aqua quotidiana.& ęstiua.vbi Bar.per regu.iuris.

Minores his ligantur legibus.

Decimò,an hîc comprehendantur minores dubitari vidi,sed & cõ- 16 prehendi communiter receptum est,quia consuetudo & stylus ligant etiam minores.l.si sine.§.Lucius.ff.de administr.tutor.l. minor etiam. de minò.plenè Boër.in decis.Burdegal.q. lxiij. minor. & Socy.consil. cxxiiij.nu.5.in iij.volu.sed restituuntur,quia non dicuntur in vero dolo,sed pręsumpto.Barto.in l.minor etiam.& in l. vbi.ff.de edend.Ias. in l.neque.col.vlt.de in ius vocand.

Idem articul. xxvi.

Articulus octauus.

En toutes actions ciuiles ou y aura deulx defaulx, sera par vertu du second le defendeur debouté des defenses.

GLOS. I.

Priuilegiũ perdit contumax.

ANTE istam ordinationem talis(vt dixi arti.pręceden.) 1 seruabatur in Curijs huius Francię praxis, vt contumax propter quatuor defectus perderet exceptiones declinatorias,dilatorias,&peremptorias,quas vocat hîc *defenses*, & hoc erat tam in actionibus personalibus, realibus, quàm mistis, etiam si in secunda citatione compareret amittebat declinatorias: quia contumacia facit perdere beneficium . l. de die .§. planè.ff. qui satisda.cogant.& l.si finita.§.item videamus.versicu.illud. ff. de damno infecto.l.eum qui in possesionem.de priuileg. creditor. Innocen. in cap.pręterea.in fi.de dilatio.Ioan.Fabr.in l.fi.C.de exceptio.Angel. in l.eum qui.Panor.in c.j.col.v.de iudic.& ibi in additio.Masuer.eod. tit.§.item in petitorio.Imol.in c.si duobus.col.ij.de appellati. Alexan. in l.si quis ex aliena.ff.de iudic. Hippol.inl.de vno.nume.220.de re iudica.& l.si quis ne.nume.116.de quęstio.

Et hoc

2 Et hoc introductum erat tam in odium contumaciæ, quàm etiam quod cõtumacia facit perdere priuilegium, vt scripsi, etiam quia habetur pro cõfesso. l. locorum. C. de omni agro deserto. lib. xj. c. fin. de cõfessis in vj. & quia absentia pro præsentia habetur contra absentem: quia Dei præsentia repletur. l. properãdum. §. & si quidem. C. de iudic. *Absẽtiã cõtumacis supplet Dei præsentia.*

3 † Sed si fuisset præsens, & tacuisset, non potuisset eas opponere, postquam in principio eas non opposuit. l. ita demum. C. de procurator. l. peremptorias. C. senten. rescindi nõ posse. Ergo nec etiam poterit illas opponere, quando fuit absens, ne contumax melioris conditionis reputetur, quàm præsens. cõtra. §. si autem ille. in authen. vt omnes obediant iudic. prouinc. colla. v. Perusi. in c. si duobus. numero. 22. de appella. Barba. in clemen. vna. col. iiij. de excep.

4 Item quod bene fecit iudex, nõ debet reuocari. c. audita. de restitutione spoliatorum. dixi latè in interpretatione. l. quod iussit. in ratione dubitandi. & in no. ff. de re iudica. Sed iudex bene fecit, quando ad vlteriora processit, vt patet: ergo nõ debet reuocari, sed si exceptiones admitterentur, reuocaretur quod iudex ritè & bene fecit, igitur hoc non fiet. vt docet Innocen. in c. prætereà. in fi. *Non reuocatur quod iudex bene fecit.*

5 Amplia etiam si aliqui haberẽt priuilegium vt nõ possent cõuenire in prima instantia, nisi in ciuitate, vt habent ciues Montispessulani, tunc etiam perderent priuilegium declinãdi non comparendo, postquàm ex pressè possunt renuntiare, ergo & per cõtumaciam: sic conclusum est per cõsilium Neapol. vt patet decis. cxxxiij. fuerunt citati. Alexand. in additionibus ad Barto. in l. si quis ex aliena. ff. de iudic. *Ciues per cõtumaciã perdunt priuilegium fori.*

6 Limita j. quando exceptio esset notoria. gloss. singul. & ibi Panor. in c. super literis. in verb. nisi forsan. de rescrip. vbi quãdo notoriè constat citãtem non habere iurisdictionem, citatus nõ tenetur comparere & sic nec perdit suam exceptionem. Sic cõsuluit Alexan. consi. lxxvij. visis. col. iiij. in iij. volu. & hoc intellige quãdo notorium erat tam partibus, quàm iudici nõ habere ipso iure iurisdictionem, secus si ipso iure habebat, sed que elidi poterat. vt no. Panor. in c. si duobus. de appella. & ibi Fely. & alij Iacobi. in l. nõ videtur frustrandæ. col. ij. ff. de iudic. *Notoria exceptio non amittitur.*

7 Secundò limita, quando contumax vellet allegare exceptionem incompetentiæ. per gloss. singul. in clemen. vna. in fi. de sequestra. possessio. & fruct. quam singularem no. ibi Cardi. & Imol. Bald. in Margar. in verbo iudex. q. clxij. & in verbo lis. q. xxix. scripsi in tract. de senten. executor. artic. iij. gl. ij.

8 Et nota, quòd nunquam fit prorogatio ipso iure per contumaciam in iudicem incõpetentem. c. j. & gl. de offi. delega. nec talis citatio arctat citatum, diuersum est si iudex esset cõpetens, sed remoueri posset per exceptionem: quia tunc non excipiendo valet processus. Bal. in l. si qui ex consensu. co. iij. C. de episcopali audien. per glo. in cle. vlt. vt lite penden. Deci. in c. si duobus. iij. no. de appella. quia ius excipiendi non durat amplius in absentia, quàm in pręsentia. Imol. in l. quidam. ff. de re iudi. Fely. in c. si duobus. Ias. in l. ita demum. C. de procura. *Prorogatio in iudicem non fit incõpetentem.*

Iudex incompetēs nō priuat exceptionibus. *Arestum.* Etiam si semel & iterum fuerit contumax coram incōpetēte, adhuc poterit exceptiones declinatorias allegare: quia postquā nō est iudex, non potest priuare partē exceptionibus, & sic iudicauit Senatus anno 1533. die x. Martij, annullādo sententiam conseruatoris Pictauien. eo quòd quidam non Scholasticus conuenerat aliquem, qui noluit cōparere, & is priuauit eum suis exceptionibus, ex quo ipse appellauit. 9

Praxis pronuntiādi super exceptionibus cōtra cōtumacē. Item, oportet quòd super istis exceptionibus pronuntietur, vt consuluit Dec. con. cvij. in causa. col. j. Et solet iudex pronūtiare defectus debitè fuisse obtentos, & continuatos, & declarare reum esse verū contumacem & deficientem, ac omnibus exceptionibus declinatorijs, dilatorijs & perēptorijs cecidisse, & exclusum fuisse. &c. hoc expresè docet Boer. in decis. Burdeg. quęst. lxiij. minor. in fin. 10

Cōtumax impeditus restituitur. Tertiò limita, nisi haberet iustum impedimentum infirmitatis, aut quædam alia, quæ numeraui in tracta. de excu. infrà, & tunc restituetur non obstante cōtumacia, & vt vulgò dici solet, *les defaults seront rabatus*. Bar. in l. nō videtur frustrādæ. ff. de iudic. & l. ij. versic. sed quæro quid si processum. ff. si quis in ius vocat. non. ierit. Inno. in c. præterea. Panor. & Dec. in c. si duobus. de appella. 11

Quartò nisi hoc à principe concedatur, vt non obstante stylo posit dictas exceptiones opponere, quod potest princeps. c. proposuit. de cōcess. præbend. Ideo literæ tunc Regiæ impetrādæ essent, vel nisi ipsa pars purgaret contumaciam, soluendo expensas, tunc ad pristinum statum reduceretur, ne duplici onere grauaretur. vt scribitur in c. at si clerici. in fine. de iudic. 12

Citatio nulla nihil facit contra contumacem. Quintò, nisi citatio esset nulla: quia hæc nō arctat citatum ad comparēdum, nec ad deliberandum, nec per eam aliquid amittitur. Anto. de Butr. per illum tex. in c. præterea. Roma. consil. xlij. visis Dec. consil. ccclx. perscrutatis. col. j. 13

Vtilitas defectus intra annum petenda. Sextò fallit, quando actor non accusaret cōtumaciam, & defectum in termino præstituto, vt debet. iuxta. l. proprandum. §. & si quidem. C. de iudi. dixi suprà eod. arti. j. hoc expresè tenet Boer. in l. consentaneum. fo. viij. Item ex stylo Franciæ est, vt quis vtilitatem defectus intra annum petat, alioqui lapso anno nō auditur. c. plerunque. vbi Dec. de rescrip. habetur in magno consuetu. eodem titul. lib. iij. versicul. nota, *se aulcun default*. 14

Amissio exceptionum ob cōtumaciam non nocet in alia causa. Septimò limita quo ad tertium, à quo si de nouo cōueniretur etiam coram illo iudice, & conuentus compareret, non perderet declinatorias propter absentiam & contumaciam in alia causa commissam. casus singul. in l. si quis libertatem. ff. de petitio. hæredita. Corset. singul. incipien. clausula. in primo: quia res inter alios acta aliis non præiudicat. vt est in rub. C. sic incipien. alia super hoc vide per Fely. & alios in cap. inter monasterium. de re iudica. & per Ias. & alios in l. ita demum. C. de procurato. 15

Et par mesme moyen est permis au demādeur de verifier la demande, & apres l'enqueste faicte sera la partie adiournée

née pour veoir produire lettres & tiltres, & bailler contredictz si bon luy semble, & prendre appoinctement en droict, sans ce qu'il soit necessaire ordonner que le defaillant soit adiourné pour bailler son ny.

GLOS. II.

1 QVAMVIS olim in tertio defectu, vt dictum fuit, quis amitteret defensiones, hodie per istũ text. in secundo, & permittetur actori probare, & instrumẽta, & testes producere ad probandũ sibi deberi id quod petit, & postquàm actor probauerit, adhuc citabitur reus cõtumax ad videndũ produci instrumẽta, titulos, & alia cautę munimẽta, & ad contradicendũ dictis instrumẽtis, & documentis per actorẽ productis: qui si cõpareat, cãm prosequi debet in eo statu, in quo eam reperit. Alex. in l. si perlusorio. § j. ff. de appel. Philip. Perus. & alij in c. cùm cessante. col. xj. versi. sed & in his. illo tit.

2 Ex hoc probatur regula, quòd contumax in vno articulo in alijs est citandus. glo. no. in c. vlti. de dolo & cõtu. lib. vj. facit l. aut qui aliter. in prin. & l. fi. §. fi. ff. quod vi aut clam. Spec. in tit. de cita. §. viso. ver. item licet. col. iij. & ibi in addi. facit c. prætereà. de appel. glo. & doct. in c. cõsuluit. de offi. deleg. Lucas de penna. in l. omnium. C. de omni agro deserto. lib. xj. Bar. in l. statuliberos. § Stichus. ff. de statulib. & in extrauag. ad reprimendum. in verb. super dicto crimine. & in verb. per edictum. circa fi. & in l. cõsentaneũ. & ibi do. Boër. C. quomodo & quando iud. Bal. in rub. de dol. col. ij. Deci. consi. ccxxxiij. Alex. consi. cxxxvij. in causa. col. iij. volumi. ij. Socy. in tract. de citati. arti. v. q. xxix. Hippoly. in repeti. l. de vno. nu. ccxxiiij. ff. de re iudic. Nicol. de Milis. in verb. citatio. *Cõtumax in vno in alijs est citandus.*

3 q. lxx. † Et sic licet citatus ad videndum iurare testes non compareat, tamẽ debebit citari ad producẽdum instrumẽta, & ad publicationem, atq; ad alios actus, teste Luca. in l. si apparitor. col. j. C. de cohortal. lib. xij. Inno. in c. ecclesia vestra. col. j. de elect.

4 Ratio est: quia cõtumacia proueniens ratione delicti dicitur esse delictum. l. omne delictum. & ibi Bar. ff. de re mili. glo. in l. si filius qui. & ibi addidi. de interrog. actio. Ias. in l. vna. in fin. ff. si quis ius dicen. non obtem. Sed in delictis pœna nõ egreditur terminos delicti. l. rescriptũ. in princi. ff. de his quib. vt indig. l. sancimus. C. de pœnis. *Contumacia est delictũ.*

5 Secunda ratio est: quia absentia in vno actu etiam iudiciali sibi tantùm in illo actu pręiudicat, & non in alijs. glo. not. in cle. sæpè. in verb. partibus. de verbo. signi. sequitur Panormita. in c. quoniam cõtra. in fi. de proba. Pau. in l. si conuenerit. ff. de iurisd. om. iudi. Barb. in c. j. col. ij. de libel. obla. Fely. in c. cùm dilecta. col. xj. de rescript. & cap. si quis cõtra. col. iij. de for. cõpe. nec maior debet esse pœna quàm contumacia. *Absentia in vno actu, non præiudicat in alijs.*

6 Item tacita renuntiatio in vna re, non nocet in alia. Innoc. in c. cùm venissent. circa finem. de testib. Ias. in l. si priusquàm. col. ix. nume. 3. de operis noui nuntia.

Item

Item ex diuersis non infertur.l.Papinia.exuli.ff.de mino.l.fi. de calum.& quia separata nihil commune habent:vt in simili dicit tex.in l. naturaliter.§.nihil cōe.ff.de acqui.poſ.& qui in vno non paruit, hodie parere poteſt.l.j.§.ſi quis adita.& l.filij.ff.ad Tertu.Et inſtrumētum falſum in vno,remanet verum in alijs.l.ſi ex falſis.C.de tranſact. 7

Amplia etiam procedere in iudicio ſummario.Socy.conſi.cxcv.circa primū.col.pen.verſic.confirmantur pręmiſſa.in ij.volu. quia in his proceditur ſicut in planarijs,niſi in caſibus à iure expreſsis.cle.ſępè.de verbor.ſigni.& ſcripſi in tract.de ſenten.executo.arti.ix.glo.ij. 8

Secundò,amplia tam in ciuilibus quàm in criminalibus.Bar.in extrauag.ad reprimendū.in verb.ſuper dicto crimine.& in verb.per edictū.circa fi.quia in his de maiori agitur periculo,ergo cautius erit agēdum:& ſic abſens non damnabitur ſaltem quo ad crimen:licet quo ad intereſſe partis iſte tex.poſſet locum habere.l.abſentē.ff.de pœnis. 9

Tertiò,amplia tam in curia ſeculari,quàm eccleſiaſtica, cùm vbiq; eadem ſit ratio æquitatis,ergo eadem iuris debet eſſe deciſio.l.illud.ff. ad legem Aquil.Fely.& alij in c.j.col.iiij.de iudi. 10

Confitēs vnū non fatetur aliud.

Quartò,amplia quòd contumax in vno capitulo non habetur pro confeſſo in alio.Bal.in l.generaliter.§.j.C.de rebus credi. 11

Quintò,extēde tam in cōtumacia non veniētis,quàm in alia.Albe. in l.ſtatuliberos.§.Stichus.ff.de ſtatulib.Bal.in l.generaliter.§.j.col.ij. 12

Sententia deſiderat nouā citationem.

Sextò,procedit etiam in ſententia , vt citatus ad proceſſum iterū ſit ad ſententiam citandus.glo.ſing.in l.quæſitum.ff. de re iudic.Bald.in Marg.in verb.citatio.quęſtio.lvj.citatus.c.vlt.de dolo & contu. lib.vj. Do.Boër.in l.conſentaneum.fol.xiiij.verſi.octauò opponitur, & ibi in additio.ad eum.C.quomodo & quando iudex. 13

Septimò,amplia etiam ſi citatus comparuiſſet in omnibus actibus pręterquàm in ſententia,vt ſi ſit in ea abſens,adhuc erit citandus.Ancha.in cle.j.de foro cōpe.Fely.in c.cùm olim.col.ij.de teſti. 14

Noua iuriſditio inducit nouam citationem.

Octauò,procedit etiam ſi iuriſdictio veniret de nouo: vt ſi locūtenens cognoſcit vt iudex Ducis,ſed per reſcriptum ei mandatur, vt cognoſcat tanquàm iudex Regius, debebit de nouo citare partes: quia noua eſt poteſtas,&noua iuriſdictio,ac nouus ordo.l.edictum.ff.de iudic.ſic conſuluit Bal.conſil.iiij.quidem.in v.volu. 15

Nonò, amplia etiā in mulcta.Bar.& alij in l.vna.in princi.ff. ſi quis ius dicen.nō obtemp.dixi latè in l.aliud eſt mulcta.ff.de verb.ſigni. 16

Contumacia reſpiciens totum iudiciū.

Primò limita,quando cōtumacia reſpiceret totum iudicium.cle.j. de dolo.Ioan.And.in cap.eccleſia veſtra.in ij.col.iiij.de elect. Iaſ.in l. ſi priuſquàm.col.ix. nume.31.ff. de noui oper.nuntia. quia hoc caſu in omnibus cenſetur contumax. 17

Secundò fallit,quando notorium eſſet defenſionem nullam cōpetere.Panor.Fel.& alij in c.cùm olim.col.v.de re iudica. Hippol. ſingu. xx.Boër.in repeti.l.conſentaneum.in iiij.oppoſi.in fin.C.quomodo & quando iud.Hippol.plenè in repeti.l.de vno.ff.de re iudic.hoc tamen vſu forenſi vix ſeruaretur in Francia. 18

19 Tertiò limita, quando citatus esset ad totam causam. Inno. in c. consuluit. in fi. de offi. deleg. c. auditis. co. j. de procu. Bal. in Marg. in verb. citatio. q. lvj. Philip. Fran. in c. j. de elect. lib. vj. Bal. consil. iiij. quidã in v. *Citatus ad totam causam.*
20 volu. Oldr. consi. xij. quęstio. † Si tamen semel cõpareret, expiraret vigor edicti, no. in l. & post edictum §. circunducto. ff. de iudic. Berber. in viator. iuris, in rub. de iud. in quarta parte. versic. quęro quid operetur. Soci. consi. cxciiij. circa. co. penul. vol. ij. & posset posteà citari per pręconem missum per ciuitatem. Philip. in c. ij. de dolo & contu. lib. vj. sed istę citationes ad totam causam raró fiunt in Francia.

21 Quartò restringe, quando prima citatio fit cum cõminatione, quòd procedetur ad alios actus non obstante cõtumacia. gl. in l. si apparitor. C. de Cohortal. lib. xij. Corset. sing. incip. citatio. in iiij. Philip. Perus. in c. j. §. j. de elect. lib. vj. in curijs Francię adhuc solet fieri citatio ad singula capita: vt vidi in multis curijs.

22 Quintò limita, quòd contumacia repellit in vno eodemq; negotio, secus in alio, & inter alias partes. glo. in. l. sed & si. §. sed si dum decreto. ff. ex quib. cau. maio. & Ias. in l. si priusquàm.

23 Sextò modera, quando iudex ob contumaciam vellet eum declarare contumacem: quod potest sine alia citatione. c. j. de iudic. c. certũ. xj. q. iij. c. querelam. de proc. Etiam si ille contumax posset se defendere allegando causam probabilem, cur nõ cõparuit. Bar. & Alex. in l. si finita. §. Iulia. ff. de dam. infec. Barba. consi. xviij. clemẽtissimi. col. viij. in primo volu. in Francia citatur iterum, vt dixi superius. *Iudex in prima citatione potest declarare absentẽ contumacẽ.*

24 Septimò restringe, quando esset citatus ad actum, qui haberet depẽdentiam, vel connexitatem necessariam cum actu, de quo fuit citatus. c. si capitulo. §. j. & ibi doct. de concess. prębẽ. li. vj. Fely. in c. cùm olim. co. ij. de testib. Hippol. in rubr. ff. de fideius. q. xxv. nu. 192. quia accessorium sequitur naturam sui principalis. l. cùm principalis. ff. de reg. iur. & reg. accessorium. illo tit. lib. sexto. *Citatus in vno cõnexorũ in alio cẽsetur esse citatus.*

25 Octauò modera, quãdo citatus ascenderet equum, & statim post citationem iret in partes longinquas, & hoc iudici cõstaret. Bal. in l. ij. in fi. C. quomodo & quando iudex. Alex. in d. §. Stichus. in addi. ad Barto. adhuc tamen esset citãdus: quia fortè potest procuratorem reliquisse, vel consangnineo mandatum dedisse.

26 Nonò, non procedit in citatione iuris, pro qua quis tenetur venire instructus. c. j. & ibi Philip. Perus. de elect. libr. vj. quam elucidaui in tracta. de citatio. suprà. *Citatio iuris.*

27 Decimò, limita in pœna respiciẽte processum, vel accessoria, vt in expẽsis, in quibus iudex cõdẽnare poterit sine noua citatione. Cy. & alij in l. sancimus. C. de iud. Bar. & ibi Alex. in addi. ad eũ in l. desertorẽ. §. si ad diẽ. ff. de re mili. & hoc quãdo debẽtur ratione cõtumacię. Innoc. in c. calũniã. de pœnis. Fely. in c. j. co. iiij. de iudi. Secus si debẽtur ex eo quòd temerè litigauit. c. j. de resti. spol. li. vj. Nichol. de Milis in verb. citatio. quęst. lxx. in Frãcia tamen iterũ solet reus citari, vt superius dixi. *Ex prima cõtumacia non taxantur expensæ.*

28 Vndecimò, quando citatus ad vnũ actum diceret se nũquã compa- *Citatus asse*

rēs se nūquā comparitu-rum. riturum coram illo iudice, à quo citatur, vel nunquàm venturum: secus si simpliciter diceret se nolle venire: quia licet nūc venire nolit, in alio fortè actu veniet. Gloss. doct. & alij in d.c.ij. de dolo. lib. vj. Bar. in l. ex consensu. §. fi. ff. de appel. gloss. in clemen. vna. de dolo. & ibi docto. c. vno. de milite vassal. qui contumax est. colla. j.

Recedens tā quam appel-lans non est amplius citā dus. Duodecimò fallit, quando quis recedit appellans, tunc dicitur contumax, & videtur protestari, quòd de cętero nō vult sub eodem iudice litigare. c. fina. de dolo & contuma. libro vj. clemen. vna. illo titu. Ideo amplius non est vocandus, secus in alio contumace. Innocē. pulchrè in c. ad petitionem. col. j. de accus. Oldra. d. consil. xij. quæstio. in fin. alia vide per Boër. in repe. l. consentaneum. C. quomodo & quando iud. 29

Idem articl. xxvii.

Articulus nonus.

Qu'au parauant que donner aucunes sentences contre les defaillants contumats & non comparants le demandeur sera tenu faire apparoir du contenu en sa demande.

GLOSSA VNA.

Actor etiā cōtra contu-macē debet suam petitio nem veram probare. 1 ANTEQVAM sentētia definitiua proferri posit cōtra absentē, petitor probare debebit cōtenta in petitione vera esse, aliâs nō obtinebit: sed cōtumacia rei punietur. l. properandum. §. & si quidem. C. de iudic. constare debet liquereq; prętori, debitum esse. text. in l. hęc autem. §. j. ff. qui. ex cau. in possess. eatur. & reprobatus fuit contrarius *Arestum.* Castelleti stylus in iuridicis cōuentibus Molinis habitis anno 1540. die xvij. Septembris. † Et cùm olim iuramento partis staretur, dabatur materia peierandi: ideo per istum text. hoc probare oportet. hodie etiam pars tenetur petitionem suam iuramento firmare veram esse, si ex suo pendeat facto, secus si ex alieno: quia tunc sufficit iurare se credere eam esse veram: scilicet ratione ignorantiæ, quæ hic legitimè solet interuenire. l. qui in alterius. ff. de regul. iur. & inferius dicetur, & probatur etiam in l. ij. §. quòd si actor. & sequen. C. de iureiur. propter calum. dand. & ita docet Masuer. in sua practi. titu. de contumacia, versicu. item si ad diem. Iacob. Rebuff. per illum tex. in c. si apparitor. C. de cohortali. lib. xij. 2

Qualiter procedatur contra absen tem. Notandæ sunt insuper quædam conclusiones, qualiter procedatur de iure cōtra absentem in causis ciuilibus: quarum prima est, quando aliquis nō potest reperiri, nec eius procurator, vtpote quia iusta de causa est abscēs, videlicet studiorum, vel alia. de quibus in l. fina. ff. de in integrum restitutio. practica iuris est, vt iudex cōmittat seruienti, quòd perquirat dictum absentem: & si nō posit inueniri detur curator bonis absentis ad requisitionem creditoris, & posteà ille curator poterit conueniri, & condemnari: & executio fiet in bonis absentis. l. ab hostibus. §. j. ff. ex quibus cau. maio. l. ignorare. vbi Bar. & Pau. C. de resti. mili. & in rub. ff. de cura. bo. dando. & adhuc seruari potest in Francia. 3

Secunda

4 Secunda conclusio est,quando aduersarius fuit citatus,& ante litem contestatam est cōtumax, tunc contra eum procedetur ad missionem ex primo & secundo decreto.iuxta cap.fi.§.in alijs. vt lite non contesta ta.glo.in cap.consultationibus.& ibi doct.de offic. delega.l.si finita.§. Iulia.ff.de dam.infe.Sed ex iure harū ordinationū procedetur vt hîc. *Primum decretum quādo decernebatur & secundum.*

5 Tertia conclusio,quando aduersarius non est absens,sed occultat se, & latitat,ne citatio ad eum perueniat, tunc habetur pro citato, quantum ad missionem in possessionem.l. Fulcinius.§.j.ff.quib. ex caus.in posse.eat.Deci.in c.consultationibus.in hoc casu debet fieri citatio domi:vt dixi suprà in articu.j.de citatio. & tertia ex officio iudicis decernetur citatio:vt dictum fuit artic.suprà proximo. *Latitans habetur pro citato.*

6 Quarta conclusio,licet de iure Codicis absente actore post litem cōtestatam reus deberet absolui ab obseruatione iudicij.l.properandum. §.& si quidē.C.de iudi.iure tamē nouissimo poterit reus procedere absente actore,& iustificare suas exceptiones,& absoluetur nō solū ab obseruatione iudicij,sed & definitiuè procedetur.Auth.qui semel.C.quo mod.& quan.iud.quę praxis in curijs Frācię seruatur, quādo reus vult probare,alioqui absoluetur ab obseruatione iudicij,& instātię. Et reus non tenetur per istū tex.probare suas defensiones absente actore:quia hic tex.de actore loquitur,& nō de reo : ideo in eo locū non habet,per l.cùm prætor.ff.de iudi.sed absente actore reus etiā si nihil probauerit, absoluetur ab instātia.per l.qui accusare.C.de edē d.l.circa.ff.de prob. *Actore absente reus duplici modo potest procedere.*

7 Ibi in tex.*le demandeur sera tenu faire apparoir du contenu en sa demande*.Colligitur quòd iudex non debet condemnare contumacem ad id, quod actor petit,nisi actor hoc probauerit:liquere enim prętori debet antequàm condemnet.l.hoc autem §.j.ff.ex quib.caus. maio. Alioqui in potestate actoris esset extorquere summam non debitam ab absente,ideo iura his malitijs obuiant.l.in fundo.ff.de rei vendica. *Actor absente reo etiā debet probare.*

8 Facit quod consuluit Barba.consi.xliiij.scribitur.colum.v. & seq.in j.volumi.nu.9.quòd si iurisdictio competebat vicario ratione impedimenti existentis in suo collega,si non appareat de impedimento illius collegæ,non poterit vicarius cognoscere.c.sciscitatus.de rescript.& oportet quòd probetur illa qualitas,& pronūtietur super ea, teste Inno. in c.Romana.§.contrahentes.de foro compe.in vj. *Collega vt poßit sine collega procedere tenetur probare impeditū esse collegam.*

9 Etiam consuluit Ange.Florentię quòd si potestas debeat exequi sententias latas in causa mercaturę,prius tamen debet sibi constare esse latas in illa causa mercaturę.c.j.de foro competen.in vj.vt refert & sequitur idem Barb.consi.lvj.à Ioue.colum.iij.in iij.volu.pro hoc facit text. in §.plenè.de testa.mili.in instit. quòd valet militis testamentū coram duobus testibus,oportet tamen constare quòd à milite factum sit. *Probatū debet esse priuilegium antè quàm vi illius exequatur sententia.*

10 Pręterea clericus potest torqueri si infamis sit,vel diffamatus de crimine.c.j.de deposit.Oportet tamen quòd prius cōstet de infamia, seu diffamatione:vt consuluit Barb.consi.xlvij.scribitur.col.xvj.in j.volu. & doct.in dict.c.j.de deposi.sic & hîc cōstare debet debitum esse actori,antequàm reus absens condemnetur,quod est vtile. *Infamiā in clerico probatam esse oportet vt torqueri possit.*

FRANCOYS Article xxviii. des publiées M. D. xxxix.

QVE les vrays contumax ne seront receus comme appellans: ainçoys quand par la deduction de leurs causes d'appel, & defenses au cōtraire, il appert que par vraye desobeyssance & contemnemēt de iustice, il n'ayent voulu comparoir, seront declairez non receuables, comme appellans, & ordonné que la sentence, dont ha esté appellé sortira son plein & entier effect, & executée nonobstants oppositions ou appellations quelzconques.

GLOS. VNA.

Verus contumax non appellat.

1 STATVITVR in hoc text. quòd condemnatus per contumaciam veram non appellat: & hic articulus est iuri conformis. cap. fi. §. sunt etiam quorum. ij. quęsti. vj. & l. ex consensu. in fi. ff. de appell. glo. & doct. in clemen. vna. de dol. vnde si Titius citatus & inuētus non comparuerit, & ego ostenderim me mutuasse ei decem aureos, & citatus bis, & vt leges Regię disponunt, non venerit, si demum à iudice condemnatus fuerit, appellare non poterit l. j. C. quorum appella. non recip. l. properandum. §. cùm autem. de iudic.

Requisita in tex. nouem.

2 Et sic ex hoc text. sequentia requiruntur. Primò quòd iste sit citatus & in ius vocatus, alioqui non posset dici contumax, idem tamen dicerem, si iussus fuerit verbo à iudice venire, & nō venerit. per l. ij. C. quomodo & quando iudex. vbi addidi, & in tracta. de citatio. suprà. † Secus si iussus exhibere, per contumaciam non exhibuerit, is enim appellat: vt in l. creditor. §. j. ff. de appellat. super cuius intellectu aliquando cogitaui diuersitatis rationem, sed inuenio contumacem in non veniendo non rectè prouocare, quia in eius potestate fuit ante diem pręstitutum pro tribunali respondentem, aut defensum, edicti denuntiationem rumpere. l. ex consensu. §. fi. ff. de appellatio. sed iussus exhibere, fortè non potest exhibere, quod iussus est: & tamen iudex non iure condemnauit eundem, ideo appellare poterit: vt plenius dico in intellectu nouo ad illam legem. 3

Intellectus ad l. creditor. in fin. de appella. ff.

4 Secundò requiritur, quòd is citatus fuerit in sua persona apprehensus: alioqui si citatus domi in persona domesticorum esset, diceretur fictus contumax. glo. in clemen. vna. de dol. cap. venerabilibus. §. porrò. de senten. excommuni. in vj. & is appellare posset. l. ad peremptorium. in fi. ff. de iudi. l. ab eo. C. quomodo & quando iudex.

5 Tertiò requiritur, quòd vocatus & inuentus non comparuerit, alioqui si iudice sedente pro tribunali compareret, non noceret ei contumacia. l. penul. ff. de in integ. restitu. & superius scripsi artic. v. docet & Socy. in tract. fallen. regu. lxxiij. contumax verus.

Manifestus contumax quis.

6 Etiam si dum citaretur dixisset se nonventurum: quia is manifestus dicitur contumax. d. c. venerabilibus. §. porrò. & seq. de senten. excommuni-

munica.in vj.& quamuis aliqui velint dicere verum contumacem & manifestum eundē esse, ego tamen existimarē esse differentiam: scilicet manifestum eum dici, qui apprehensus dixit se non venturū: vt in d.§.porrò.& in §.secus.sic dicitur fur manifestus, qui deprehēditur in furto, vel cum re furtiua antequàm ad locū quo destinauerit perferre, peruenerit.l.iij.cum l.seq.ff.de fur.sic cùm dixit se non venturū, manifestè apparet eum contumacē: quia loquela sua manifestū eum facit. *Contumax verus quis.*

7 Verum eum existimarem contumacem, cuius personam apparitor apprehendit, & illi citationes intimauit, & ex cōtemptu, & inobedientia vocatus non venit, nec vlla pręseditus causa, quia tunc verus debet dici contumax: vt dixi in l.natura.& in l.verum.ff.de verb.sig. quia verè citatum & apprehensum eum apparet.

Fictus contumax quis.

8 Fictum autem eum existimāt, quem citationes non apprehēderunt, sed in domicilio citatus est, & eò dicitur fictus ad differentiam veri, & quia ius fingit citationem ad suam peruenisse notitiā per domesticos & eum per contemptum nō venisse, quod verè non apparet. doct.in l. consentaneum.cum authen.ibi posita.C.quomod.& quando iudex.

9 Vnde ad hoc vt verus dicatur cōtumax non requiritur quòd dicat se non venturum, sicut in manifesto, sed oportet, quòd ipse apprehensus fuerit, & noluerit venire.per hunc text.ibi, *qui par vraye desobeissance & contemnement de iustice ilz n'ayent voulu comparoir*: non requirit iste tex.quòd dixerit se non venturum.

10 Quartò, requirit iste text. quòd nō comparuerit ex vera inobedientia & contemptu, vera inobedientia pręsumitur eo quòd apprehensus non venit.l.vna.ff.si quis ius dicen. non obtemperauer. & l. si quis ex aliena.de iudic. *Vera inobedientia & contemptus quando dicatur.*

11 Etiam eo ipso q̄ vocatus & apprehēsus non venit, dicitur verus inobediens, & contennere iudicem.l.litigatores.in princip.ff.de arbi.

12 Quintò, etiam hic tex.requirit, q̄ hęc inobediētia appareat, & contemptus, ibi, *il appert.* quia de his quę non sunt, & non apparent, idem est iudiciū.l.duo sunt.ff.de testa.tute. Apparere dicitur eo ipso q̄ is apprehensus non venit, nec aliter docendū est per partē, quę pręsumptionem habet pro se, & cōtumax contra se, ideo ipsi onus incumbit probationis.Bar.& alij in l.admonendi.ff.de iureiu.l.ei qui.ff.de prob. *Apparens contumacia quando dicatur.*

13 Sextò, requirit iste tex.q̄ hic in ius vocatus noluerit venire, ibi: *qu'ilz n'ayent voulu comparoir.* Ergo si probet per valetudinem aduersam, vel quòd in via fuerit detētus: vt habetur in c.venerabilibus.§.idem est.de senten.excommu.in vj.tunc appellare posset, vt hîc à contrario, & scripsi in tract.de appel.artic.vij.glo.ij.tria igitur iste tex.not.primò, inobedientiam, secundò contemptum, tertiò nolle comparere.

14 Et sic nō sunt paria hîc nolle, & non posse, sicut in materia substitutionū in l.cùm proponas.C.de hęredi.inst.Bar.& alij in l.j.ff. de vulga. *Verus cōtumax non potest se opponere nec restituitur.*

15 Septimò, sicut hic verus contumax non auditur appellans, ita non auditur opponēs, quia in hoc regno Frācię de cōsuetudine & lege regni non auditur condemnatus, nisi per appellationem, & hic prohibe

tur appellatio,ergo & pręcedens,ſcilicet oppoſitio.l.ad legatum.ff. de procuratori.ſcripſi in tract.de liter. obligator. articu.j. in j.Tomo.niſi per literas concedatur,aut purgata fuerit contumacia.

Reſtitutionē petere an poſſit contumax.

Octauò,hic verus contumax non poteſt petere reſtitutionem in integrum.per text.ſumendo à contrario.in l.Diuus.ff.de in integrum reſtitu.alioqui non puniretur cōtumacia,imò commodo ei eſſet, & hoc ſentire videtur Inn.in c.cùm olim.col.ij.in verb.citatus.de dol.& Bal. in Margar.in verb.contumacia.quęſtio.xxviij.niſi fuerit minor.l.minor etiam.ff.de minori.in Francia aliquando per literas Regias hęc reſtitutio conceditur. 16

Supplicare an poſſit verus contumax.

Nonò,ſupplicare etiam prohibetur.glo.& doct. in l.fi.C.vt lit.pen. Imo.in l.ex conſenſu.§.fi.ff.de appel.refert Carolus Ruynus.cōſi.clvij. de tribus.col.penu.in v.vo.ſcripſi abūdè in tract.de ſuppli.in j.Tomo. 17
†Erat tamen ius Regi,vt ſi ab Ephoris vocatus,primę & alteri iuſſioni non pareret,cōtumacia fraudi non eſſet.Tertię niſi paruiſſet imperio, cogi poterat,teſte Alex.in lib.Genial.vj.c.xxiiij.intelligenda ſunt prę‐ dicta ꝙ verus cōtumax non poteſt ſupplicare proponendo erratū eſſe à Senatu,qui eum condemnauit:quia oportet errorē interueniſſe vt dixi in d.tract.ſed ſupplicationē Regi vel cancellariæ porrigere poterit. vt ſtatim dixi,& in tract.de ſupplica.in j.Tomo. 18

FRANCOYS article xxix. des publiées M. D. xxxix.

Articulus vndecimus.

ET S'IL y auoit quel que doubte ſur la contumace, & que l'appellant allegaſt aucunes defenſes peremptoires, dont il feiſt promptement apparoir,à tout le moins ſommairement, luy ſera donné vn ſeul delay,pour informer plainement de ſeſ dictes defenſes,tant par lettres,que par teſmoingts : & ſa partie au contraire,à ſes deſpēs: pour le tout rapporté, leur eſtre faict droict ſur la cauſe d'appel ſans autre delay,ne forcluſion.

GLOS. VNA.

Requiſita in text.

EX HOC articulo notanda ſunt ſequentia, primò requiritur ꝙ dubium ſit ſuper contumacia, quia fortè cōtumax dicit ſe non à viatore apprehenſum, vel à latrunculis captū in itinere,dum comparere cupiebat.c.venerabilibus.§.porrò.de ſenten.excom.in vj.& ſic dubitatur an cōtumacia vera ſit,vel procuratorem miſſum à latronibus interfectum.l. cùm à matribus.C.qui petant tutor.& dubium etiam dicitur per partis negationem.l.fi.C.quib.ad liberta.proclama.non licet,niſi quod negatur notorium eſſet.glo.in l.poſt rem.ff.de tranſactio. 1

Secundò,requirit hic tex.quòd appellans alleget ſe habere perēptorias exceptiones,videlicet quę ſemper locū habēt, nec euitari poſſunt. l.iij.ff.de exceptio.§.appellantur.illo tit.in inſti. de illis ſcripſi abundè in arbor.except. & plenius in tracta.de exceptio. 2

Et ſic nō haberet locum,ſi diceret ſe habere exceptiones dilatorias, 3

quas

quas amisit ratione contumaciæ, vt superius dixi,& sic eas non recupe rabit ratione dubij:nam quod extinctum est, non potest restitui.l.qui res.§.aream.ff.de solu.

4 Tertiò,vult hic tex.quòd statim fiat probatio illarum defensionum, idest die pręstituta ad appellandum:nam si fuerim in ius vocatus,vt re cognoscerē cedulam, die pręstituto non adfui,cedula fuit habita pro recognita,& ego condemnatus ad summam in illa contentā,appello, dubitatur de cōtumacia,si illo appellationis discutiendę die allegem acceptilationem,& saltem summariè probem,non repellar à prosecu- tione appellationis,sed dabitur mihi dilatio ad probandū dictam ac- ceptilationem quæ parit exceptionem peremptoriam per §.item per acceptilationem.quib.mod.tollitur obliga.in insti.vide glo.de his de- fensionibus in c.j.de litis contest.in vj.dixi in tract.meo exceptio.

Defensionū probatio statim fieri debet.

5 Quartò, potest appellatus expensis appellantis contumacis probare cōtra illam solutionem allegatā, vel aliud adducere remedium, quod sibi competere dicit per istum tex.& hoc est introductū in odium con tumacis,vt damno expensarum coërceatur.l.sancimus.C.de iudi.

Appellatus expen. cōtumacis probare potest.

6 Quintò,probatione hincinde facta causa appellationis decidetur, in qua si iustè se appellasse ostenderit,obtinebit: alioqui succumbet.l. hi qui.C.de appel.

7 Vltimò,non requiritur aliqua exclusio ad iudicandum processum, ibi, *sans autre delay, ne forclusion,* hoc tamen non seruatur in parlamē- to,in quo vix sine exclusione proceditur,& iudicantur processus.

FRANCOYS, article xxv. des publiées M. D. xxxix.

QVES matieres criminelles par vertu du premier defau lt donné sur adiournement personnel, sera decernée prinse de corps:&s'il y ha deulx defaults,sera dict qu'à faulte de pouoir apprehender le defaillant, il sera adiourné à trois briefs iours, auec annotation & saisie de ses biēs,iusques à ce qu'il ait obey.

Articulus duodecimus.

GLOS. I.

1 HIC articulus conueniret etiam inferius materiæ cri- minali,sed quia loquitur de contumacia, etiam hic bel lè conuenit,sicut videmus sępius leges repetitas in duo- bus titulis,quia ambobus conueniunt:vt l. si quis in con scribendo. C.de episcopis & cleric. cui titulo conuenit, quia ibi agitur de clerico,an possit fori priuilegio renūtiare : etiam est eadem.l.si quis in conscribēdo.C.de pact.videlicet an valeat pactum, vt quis fori priuilegio renuntiet: item duæ eędem leges habentur in l. mulieres.C.de incolis.lib.x.& l.mulieres.de dignita.libr.xij.quas etiā ambobus titulis cernes conuenire,si eas conspicias.

Leges repetitæ pro materijs in diuersis titulis

2 Aduertendum est ꝙ rumore perlato ad iudicem,quod crimen sit cō missum,ipse de eo inquirere debet.c. qualiter. de accusa. & inquisitio posteà facta ostēditur procuratori Regis, qui si videat testes deponere aliquē Titiū hoc cōmisisse crimē, aut quod est persona fugę suspecta, tūc procurator requirit,ꝙ is capiatur,& prehendatur vbicunq; inuen-

Praxis super criminibus.

tus fuerit,& sic solet iudex decernere, itaq; informationes debẽt præce
dere prehensionẽ,siue quam dicunt capturã.l.nullus.vbi Saly.C.de ex-
hib.reis Purpura.in l.magistratibus.co.j.nu.12.ff.de iurisd.omn.iudic.
scripsi regulã cum limita.in interpre.l.diuus.ff.de senatuscon.Sylla.

Citatio personalis quando decernatur.

Si verò talis sit hic de quo quæritur,quòd in eo nulla sit verisimilis 3
fugæ suspitio, vt quia diues est, vel habet in Regno optimũofficiũ,seu
beneficiũ,tunc procurator requirit,ꝙ citetur in personam comparitu
rus,& iudex hoc decernit.Sed si is presto adesse iussus,& citatus perso-
naliter non compareat, tunc iudex decernit eum apprehẽdendum &
capiendum vbicunq; inuenietur,extra tamẽ loca sacra: vt hîc dicitur:
& ista est communis Regni curiarum praxis.

Citatio ad tres breues dies.

Si autẽ non inueniatur,vt capi possit,iterũ domi citabitur,qui si ad- 4
huc non cõpareat,decernetur eũ citandũ ad tres breues dies,(vt dicũt)
quod fundatur in l.inter.ff.de publ.iudi.& scribitur in tit. *des proces criminelz*,inferius.& hoc docet plenè Io.Milius in sua praxi criminal.

Auec annotation & saisie de ses biens iusques à ce qu'il y ait obey.

GLOS. II.

SI CITATVS ad tres breues dies non compareat,an- 1
notari illius bona & saisiri debent,donec obedierit iudicis
præcepto,idest donec personaliter comparuerit.

Annotatio quid sit, & quare fiat.

Annotatio est bonorum rei absentis conscriptio,& con 2
signatio,vnde cùm hic reus est cõtumax,iudex cum suo Actuario seu
Grapherio accedit ad domũ accusati,& inquiret de bonis illius,& om
nia conscribi curabit per actuariũ,iuxta l.si quis intra.C.de bo.damn.
docet Spec.in tit.de accus.§.fi.versic.vt autem.& ver si.sed qualiter.

Pendente processu annotantur bona & describuntur.

Quãuis de iure bona alicuius nõ sint capiẽda pẽdente processu,sed 3
possunt resistere oẽs, quorũ interest.l. prohibitũ.& l.defensionis. C.de
iure fisc.li.x.neq; enim inaudita causa quẽquã damnari æquitatis ratio
patitur.l.j.ff.de requi.reis.tñ bona accusati cõtumacis annotari ac de-
scribi iure possunt:vt hîc.& docet Rebuff. in d.l.defensionis.per.l.j.&
fi.ff.de requi.reis.& Iac.de Bello visu in sua praxi.ti.de fuga reo.nu.33.

Annotatio propter quid fiat.

Ideo fit ista annotatio,vt annotãdus sui copiã faciat.l.j.ff.de requi. 4
reis.quã si præstiterit,bona,se purgãdo intra annũ recuperare poterit.
l.fi.ff.illo tit.& ne vlla fraus in bonis illis interim fieri possit, siue bona
cõfiscari debeant,siue absenti restitui.d.l.defensionis. & l.prohibitũ.&
Spec.in d.tit.de accus.§.fi.versi.fit autem annotatio.ideo huius annota
tionis reus est certiorandus,si inueniatur.Bart.& alij in d.l.j.

Recuperat reus contumax quandocunq; rediẽs sua bona saisita.

Hodie in hoc Regno Franciæ, bona rei contumacis annotantur,& 5
describuntur,saisiuntur & traduntur commissarijs gubernanda,& re-
genda,& quandocunq; venerit reus,potest solutis expensis contuma-
cialibus,bona (si se purgauerit) recuperare,vt abundãtius dicam, cùm

Iuris veteris obseruatio in annotatione bonorũ.

operepretiũ fuerit in iiij.parte inferius in materia criminali, †quãuis 6
de iure si citatus secũdum iuris ordinem annotationẽ patiebatur,post
annum nõ audiebatur super bonis.l.j.&.ij.C.de requir.rei.& d.l.fi.sed
super cri-

ſuper crimine ſemper.d.l.ij. C. de requi.reis.ſi verò annotatio nõ erat facta ſecũdum iuris formam,id eſt omiſſa citatione, tunc audiebatur reus etiam poſt annũ ſuper bonis, vt docet Iacob.de Bello viſu in ſua prax.tit.de fuga reor.nu.12.& ſeq. Hactenus de iſta annotatione.

FRANCOYS, Articl.Cxxi. des publiées M.D.xxviii.

QVELES cõſeilliers de noz cours ſouueraines ne donneront point de defaults à la barre,ny ailleurs,ſinon aux procureurs des parties,&non aux clercs,ne ſoliciteurs. Articulus decimus tertius,

GLOSSA VNA.

1 ISTE articulus tollit fraudes,quę olim fiebant:nam conueniebãt quandoque procuratores de controuerſia inter ipſos decidenda,vt fieri eſt ſolitum,& interim clerici ſeu famuli illorũ, ſeu partium ſollicitatores,petebãt cõtumaciã contra partẽ,ob id ſtatuit hic, ne cõſiliarij cõtumaciã concedant contra abſentem, ſi non fuerit petita à parte, vel eius procuratore,vt tradunt doct. in c.j.de iudic.& ſic vides cõtumaciam à parte,vel à ſuo procuratore peti debere.l.conſentaneũ.C.quomodo&quando iudex. l.ad peremptorium.ff.de iudi. *Contumacia à quo petẽda*

2 Vnde ſi magiſtratus non inquiſierit de delicto,quia nõ fuerit requiſitus,nõ debet puniri,ſi nõ erat notoriũ.l.j.§.magiſtratib⁹.ff.de magiſt. cõuenien.vbi Bal.dicit eſſe tex.ad excuſationem iudicum,etiam ſi primus iudex teneretur,tamẽ nõ tenebitur iudex appellationis,vel parlamẽtum,quod de appellatione cognoſcit,vt alibi ſcripſi:&per hoc excuſaui quendam pręſidem Curię ſupremę,negligentia notatum. *Magiſtratus non inquirẽs de delicto an puniatur.*

3 Item notandũ eſt,quòd iudex interloqui debet,& pronuntiare;alioqui vix pars excluditur,vnde iudex debet lapſo termino pronũtiare illum cõtumacẽ,&amplius nõ eſſe audiẽdũ,alioqui poterit probare,vel facere,lapſu termini nõ obſtãte,vt Ang.& Imo.dicũt in l.quãdiu.ij.ff. de acq.hęr.&Ang.in §.idẽ iuris.col.pe. & §.appellãtur.col.ij.de excep. in inſti. vbi dicit procuratores, & aduocatos debere eſſe cautos, vt in termino accuſent cõtumaciã,&procurent,vt iudex pronũtiet abſentẽ cõtumacẽ,& amplius ſuper illo audiendum non eſſe.hoc etiam docet Cæpol.cautel.clxvj.vt quis poſt.ſequitur Hippol.con.cxxix.ſuper criminibus.nu.30.& ſeq.Iac.in l.deſtitiſſe.in fi.ff.de iud. & abundè Gorg. natan.in repet. cle.ſępè.§. & quia.in gl.non obſtante. col. xij. de verb. ſig.& hoc in curijs Franciæ ſeruari ſolet. *Excludi pars debet alioqui actus etiam poſt tempus facere poterit.*

4 Effectus ſeu pœnæ cõtra contumaces hæ ſunt.prima in criminalibus hęc eſt,vt ſi iuſſus pręſto adeſſe,& vt dicitur perſonaliter comparere, ſi inquam cõtumax ſit, capietur.l.j.§.adminiſtrationem.C.vt oẽs iudi.tam ciuil. quàm militar.& ibi no.& ſuperius ſcripſi.art.proximo. in ciuilibus vero ad mulctam,ſi nonvenerit ſolet condemnari,vel procedi:vt dixi ſupra arti.viij.& dicetur in materia criminali. *Pœnæ cõtra cõtumaces.*

5 Secundò, cõtumax exilio dari,& vt vulgò dici ſolet bãniri.authen. *Clericus à*

laicis iudicibus an exilio dari possit.

item quæcunq; cõmunitas.C.de episco.& cler. & in c.nullus.vbi gl.& doct.de præsump.Bar.in l.absentem.ff.de pœn.Berber. in viator.iuris. tit.de iud.in iiij. parte,versi.quæro igitur de practica.& Bene.in rep.c. Raynutius.in verb.mortuo.in.j.nu.149.cũ seq.de testa.clericus tamen à seculari nõ solet bãniri.c.ij.de cler.excõ.mi.sed laici solẽt ei interdicere regno,vel suo territorio.ita pronuntiauit do.Præses à sancto Andræa cõtra clericum qui falsum in noĩationibus cõmiserat anno domini.1540.in vigilia assumptionis beatæ Mariæ,plenius alibi dicam.

Arestum.

Tertiò fit bonorum annotatio contra contumacem.l.j. & vl.ff.de requi.reis.& superius dictum fuit arti.xij. 6

Contumax potest modicè castigari.

Quartò,cõtumax potest modicè castigari:vt docet Flori.in l.si is cũ quo.col.j.ff.cõm.diui.per l.magistratibus.ff.de iuris.om.iudi.quæ tamẽ nihil,vel parũ ad hoc facit,nec seruatur hæc pœna in curijs Franciæ. 7

Arestatio personæ ob cõtumaciã.

Quintò,prouidetur cõtra contumacem per personæ arestationem. l.ij.C.de exactor.tributo.lib.x.quæ licet in debitore publico loquatur habet tamẽ etiam locum quoad hoc in priuato contumace , vt asserit idem Floria.in d.l.si is cum quo. 8

Pignorum captio in contumacem.

Sextò,per pignorũ captionem prouidetur:vt in d.§.si verò reus.in insti.de satisd.tutor.facit l.cum eo.ff.ad l.Iuliam pecula. 9

Priuatur officio & beneficio contumax.

Septimò,contumax priuatur officio,& beneficio.§.si clericus. & §. seq.de pace tenend.& eius viola.vbi doct. 10

Octauò,fit sequestratio ob contumaciã.l.si fideiussor.§.fi. & ibi latè Ias.ff.qui satisdar.cogant.l.Imperatores.§.fi.de appella.scripsi in tract. de sequestris infrà 11

Alienatio ob cõtumaciam prohibetur.

Nonò,iudex ob contumaciam,alienationem rei interdicere potest. l.prospexit. ff.qui & à quib.l.de pollicitationibus.ff.de pollicita.Iorda. Bricius in repet.§.cõtrahentes.in vl.oppos.de foro competen.li.vj.Ludouic.Roma.consi.ccxlj.& Alex.consi.ciij.visis.nu.6.in ij.vol.Ias.in §. j.nume.80.de actio.in insti.&in d.l.si fideiussor.§.fi. 12

Solui nõ potest cõtumaci.

Decimò,potest prouideri contra contumacem , ne ei soluatur.l.fi. ff.de requi.reis.cui aliâs solui potuisset, etiam criminis postulato reo.l. reo.ff.de solutio. Iacob. de Bello visu in repet.§.contrahentes.nu. 124. cum seq.de foro competen.lib.vj. 13

Mulctatur contumax.

Vndecimò,potest contumax ad mulctã siue emendam cõdemnari. l.vna.ff. si quis ius dicen.non obtempera.l.j.&per totum.C.de modo mulctar. dixi in l.aliud est mulcta.§.fi.ff.de verb.signi. & si post condẽnationem cõtumax impetret literas,vt contumacia annulletur, literæ tamen non comprobabuntur quo ad conductorem mulctarum : sed eisdem mulcta dabitur: vt censuit Senatus anno . 1 5 3 6.die vj.Martij. pro conductore mulctæ loci *de Pontoyse*. 14

Arestum.

Perdit actionem.

Duodecimò,cõtumax perdit actionẽ.l.ij.§.quod si actor.C.de iureiur.propt.calũ.dãd.quod est verũ si iudex hoc proferat,alioqui nõ ipso iure. 15

Denegatur audiẽtia contumaci.

Decimotertiò,contumaci denegatur audientia.l. sed & si per prætorẽ.§.sed & si dum decreto.ff.ex quib.caus.maior.Ludo.Roma.in repet.l.si verò.§.de viro.col.xliiij.fallen.xlvj.ff.sol.matri. 16

Decimo-

17 Decimoquartò, potest destrui domus cõtumacis.l.si is cum quo.& ibi Alber.Bal.& Floria.ff.commun.diuid. Bart.in l.Atheius.§.vlt.ff.de aqua plu.arc.Alber.in l.quid ergo.§.pœna grauior.in fi.de his qui not. infam.§. conuenticulas.de pace iuram.firm.Bal.in l.& si seuerior.in fi. C.ex quib.caus.infa.irrog.c.felicis.de pœn.in vj.Ioan.And.in additio. ad Specul.in rubr.de iureiuran.& in rubric.de pœnis. *Contumacis domus destrui an possit.*

18 Hodie non habet locum, quia domus non peccauit: ideo non debet destrui.§.oportet.in authẽ.de mãda.prin.colla.iij.& ne vrbs deformetur ruinis.l.cętera.ff.de lega.j.nisi speciali statuto, aut cõsuetudine esset permissum.Floria.in d.l.si is cum quo.vel propter hæresim, lęsam maiestatem, aut propter rebellionem, ob quam etiã ciuitas subijcitur aratro, vt Cartago.dicit glos.in l.sivsusfruct.ciuitati.ff.quib.mod.vsusfruct. amitta. & illas tũc nõ licet reędificare sine principis indulgẽtia. *Domus quando possit euerti ob crimen.*

19 Bened. in c. Raynutius.in verb.domum.nu.25.de testa. † Domus tamen clericorum non debent destrui, etiam ex mandato principis statuentis domos delinquentium destruendas, vt firmat Bene.vbi suprà. dicens ita Philippum Franciæ Regem constituisse. *Domus clericorũ non est destruẽda.*

20 Decimoquintò, potest iudex prouidere cõtra cõtumacem, ne de domo sua egrediatur.l.fi.ff.de inter.& releg.no.in §. si iudex.de pace tenẽd.& eius violat.Iaco.de.Bellovisu.in repet.§.cõtrahẽtes.nu.125.cum seq.de foro.compet.lib.vj.vbi ponit alia remedia cõtra contumaces. *Prohibetur cõtumax domo egredi.*

21 Decimosextò, cõtumax excõicatur.c.j.de sen.exc.in vj.gl.in c.querelã.de proc.&in c.de illicita.xxiiij.q.iij.Bal.&Ia.in l.iij.no.v.C.de proc. *Excommunicatur contumax.*

22 Decimoseptimò, res à cõtumace manu militari aufertur.l.qui restituere.ff. de rei vendi. ac iuramentum in litem pręstatur comparenti cõtra cõtumacem: vt ibi patet.& l.in actionibus.ff.de in litem iurãd. *Res à contumace aufertur.*

33 Decimooctauò, aliquãdo permittitur deprędatio contra eum cõtumacem.c.vno.in fi.de milite vassalo qui contumax est.in vsib.feudor. *Deprædatio contra cõtumacem an cõcedatur.*

24 Decimononò, perdit priuilegium fori, si nõ alleget illud.l.si quis ex aliena.ff.de iudi.vbi Alex.in additio.ad Bar.post Inno. in c.præterea. de dilatio.& superius satis superq; dictum fuit. *Priuilegiũ fori contumax perdit.*

25 Vigesimò, cõtumax nõ appellat, saltẽ verꝰ vt dictũ fuit superius.art.x. *Contumax nõ appellat.*

26 Vigesimoprimò, indicitur cõtumaci iuramentum purgationis.l.pręsenti.§.sicubi.C.de his qui ad eccles.confug.ibi vide. *Purgatio indicitur cõtumaci.*

27 Vigesimosecũdò, arctatur ad cautionem.l.in omnibus.ff.de iudic.l. is cui.vt in posses.legat.l.properandum.§.& si quidem.C.de iudi.

28 Vigesimotertiò, illi interdicitur foro.l.moris.§.& nõnũquã.ff. de pœ. *Interdici foro contumaci.*

29 Vigesimoquartò, contumax amittit exceptiones declinatorias, dilatorias,& peremptorias: vt fuit dictum superius, artic.viij.

30 Vigesimoquintò, iudex mittit in possessionẽ bonorũ contumacis ex primo decreto, & secundo.c.quoniam.vt lite nõ cõtesta.l.si finita.§.si plures.&seq.ff.de dãno infe.vbi abũde iuriũ interpretes.&interdum trãsfertur possessio ab eo in cõparẽtẽ.l.fi.ff.de rei vẽd.Fel.in c.cæterũ. col.pe.de iud.Ias.in §.omniũ.de actio.in inst. & hoc ꝓcedit quãdo reus conuenitur actione reali, sed si actione personali, actor mittetur in *Missio fit in possessiõem bonorum cõtumacis.*

possessionem bonorum contumacis pro modo debiti in libello declarati.authē.&qui iurat.C.de bonis aucto.iudi.posśid.& d.c.quoniam.

Fructus perdit cōtumax Vigesimosextò,ob nimiā cōtumaciā pōt iudex statuere,vt missus in possessionē lucretur fructus,vt tędio affectus cōtumax citius respōdeat. l.fulcinius.§.fi.ff.qb.ex caus.inpoisest.eatur.Pan.in c.fi.§.in alijs.co.ij.vt lite nō cōtest.& ita nōnūquā discedıtur à regulis iuris.Barb.in c.olim. de rescri.vbi Dec.& probatur.in l.cōsentaueū.cū authen.ibi posita.C. quomod.& quād.iudex.Hippol.in l.devno.nu.220.cū seq.ff.de re iud. 31

Pro cōfesso reputatur cōtumax. Vigesimoseptimò,sępius habetur pro cōfesso.l.de ętate.§.qui tacuit. ff.de interroga.actio.c.fi.de cōfes.in.vj.tex.egregius nō citatus per docto.in l.locorū.ibi,ꝓpria cōfiteátur absētia.C.de omni agr.deser.li.xj. 32

Præstituitur cōtumaci tēpus ad conditionem implēdam. Vigesimooctauò,pręstituitur contumaci certum tempus ad conditionem implendam.l.si quis instituatur.§.item si conditioni.ff.de hęredib.insti.& ibi.gl.singu.quam no.Alex.consi.xlvj.in causa.in vij.vol. 33

Vigesimononò,etiam aśsignatur cōtumaci tempus ad accusationē & actionem prosequendam.l.præses.C.de appel.secundum vnum intellectum . & l.diffamari.C.de ingenu.& manumis. 34

Trigesimò,etiam ad optionem.l.mancipiorum.ff.de optio.lega.facit.c.fi.de cōsuetu.in vj.& c.si tibi.de pręb.eod.lib.item ad aditionem. l.si seruus.ff.de bonis auctorit.iudi.posśid. 35

Trigesimoprimò, in expēsis punitur cōtumax.l.sancimus. C.de iud. etiam si nō esset iudex cōpetēs is,coram quo est cōuētus.cle.j.de rescri. 36

Expensas nō recuperat cōtumax. Trigesimosecundò,si idē cōtumax posteà vincat in principali, non recuperabit dictas expēsas ratione cōtumacię solutas.Bar.in l.si pignore.ff.de pignor.actio.per l.damni.iij.§.cum parietē.in fi.ff.de dāno infecto.quia damnum quod quis sua culpa sentit,sibi debet,nō alijs imputare.reg. damnū.de reg.iur.in vj.Bal.in l.nō ignorat.q.pe.C.de fru. & lit. expēs.Salyce.&alij.in l. ꝓperādū.§.sinautē alterutra.C.de iudic. 37

Bannitus an occidi posśit contumax. Trigesimotertiò,cōtumacia est delictū,ideo bannitus propter contumaciam super maleficio commissam potest occidi,sicut siverè damnatus esset:vt docet Barto.in l.omne delictum.ff.de re milita.sequitur Angel.in tract.de malefic.in glo.qui iudex videns.ver.quæro,an contumacia quod non seruatur in Francia. 38

Brachium seculare contra contumacem imploratur. Trigesimoquartò,imploratur brachium seculare cōtra cōtumacē. l.si quis in hoc genus. C. de episcop. & cleric.c. dilecto. de sentent. excommunica . in vj. etiam si sit iudex delegatus,cui non sit data expressa potestas inuocādi:quia hoc à iure habet.c.cùm non ab homine. de iudi.Federic . consi.clxiij.super inuocatione. 39

Intellige tamen quòd tunc poterit requirere brachiū seculare,quādo iudex inuocans nō habet vltrà quid faciat ,aliâs non.d.c.cùm non ab homine.c.ij.ibi,si necesse fuerit de maled.Oldrad.cōsi.lxxxix.Episcopus.& Archidiac.in c. administratores.xxiij.q.v. glos.singular.secūd.Lanfranc.ibi in cle.dispendiosam.in verb.actori.de iudi. 40

Contumax non remittitur satisdationis gratia. Trigesimoquintò,qui nō pōt satisdare de iudicio sisti in loco in quo petitur,pōt remitti ad aliū locū,in quo cautionē pręstare poterit, nisi 41

fuisset

fuisset contumax, quia tunc sua culpa hoc perdit. l. de die. §. planè. & §. fi. ff. qui satisda. cogan.

42 Trigesimosextò, potest quis ob contumaciam priuari suffragio in electionibus, vel suspendi. Bal. in l. vna. col. vlti. versi. xij. & vlti. C. quando non peten. partes. per c. ex literis. de constitu. vbi plenè doct. *Suffragio priuatur contumax.*

43 Trigesimoseptimò, quando alter socius rei communis refecit rem communem, & alius socius est contumax ad restituendum dimidiam partem expensarum: post quatuor menses socius ille reficiẽs efficitur dominus partis socij. l. si vt proponis. C. de ædific. priuat. l. si fratres. §. idem respond. ff. pro socio. no. Bene. in d. c. Raynutius. in verbo, domū. nu. 19. cum seq. de testa. Cepol. in tracta. de serui. vrbanor. prędior. c. xl. col. ix. rub. de pariete seu muro. & rub. de refectio. c. lix. col. iij. & cautel. lxxxv. & Frãcis. Cremen. singu. xcvij. decidit Petrus de Vbald. in tract. de duob. fratrib. in vj. parte. quęstio. iiij. Boër. in consi. ij. post consuetudinem Bituriceñ. & Sanson in consuetu. Turoneñ. rubr. j. articu. iiij. & Chassa. in consuetudi. Burgund. in rub. *des forestz.* §. xx. Ias. in l. quominus. xvij. quæstio. ff. de fluminib. *Contumax amittit rem suam si non satisfecerit.*

44 Intellige etiam si domus fuerit diuisa de nouo, quæ requirat parietem de nouo construi: vt concludit Lucas de Penna in l. ij. colum. ij. C. de meta. & Epid. libr. xij. quod seruatur in Francia, si hoc iudex non declarauerit.

45 Trigesimooctauò, acta facta contra contumacem non sunt posteà ei edenda, nec copia danda: nec sunt communia nisi refusis expensis. Francis. in c. j. in glo. absentia. de electio. lib. vj. no. doct. in l. j. §. edenda. ff. de edendo. intellige nisi contumaciam purgauerit. *Acta non sunt edenda contumaci.*

46 Trigesimanona pœna contumacis est, vt altera pars possit probare expensis contumacis, vt habetur artic. xj. suprà eod.

47 Quadragesinò, contumax non pręsumitur iustam fouere causam, sed opus est quòd probet, alioqui non fugeret. l. properandum. §. & si quidem. & l. sancimus. Ibi, mala conscientia. vbi Bald. C. de iudic. & in l. nam ita diuus. ff. de adop. Alexand. in l. Papinia. §. meminisse. ff. de inoffic. testa. & videtur de sua causa diffidere simulatque non comparet. glo. in c. honoratus. lxxiij. distin. l. ea quidem. C. de accusa. Panor. in c. j. col. iij. de iudi. Hyppo. in repe. l. de vno. nu. 228. ff. de re iudicá. *Contumax malam censetur fouere causam.*

48 Quadragesimoprimò, dicitur esse in dolo. l. non potest dolo. ff. de regu. iur. l. ex consensu. in fi. ff. de appel. Bar. in l. minor etiam. de minori. & fraus & malicia in eo præsumitur, teste Socy. in tracta. de dila. artic. xxxj. in v. effect. in fin. per d. l. sancimus. nec bona fide videtur litigare. Bald. in l. ingenuum. ff. de statu homi. *Dolus & fraus in contumace præsumitur.*

49 Quadragesimosecundò, contumacia semper interpretari debet in id, quod est cõtumaci deterius, & obedienti vtilius. Bar. in l. quamdiu. ij. col. j. ff. de acqui. hęred. per. l. de ętate. §. qui tacuit. ff. de interrog. acti. Vnde si contumax refusis expensis audiatur, id quod antea erat statutum, valebit, etiam sine alia declaratione: vt censuit Senatus ann. 1537. in mense Februario, quo mense curia per formam legis hoc decreuit, *Contra contumacem interpretatur contumacia.*

nisi illa acta annullentur à curia.

Actus quãdo sine absentis præsentia fieri possit.

Vltimò quando actus non potest fieri sine cõtumacis pręsentia, fiet 50
ille actus, & valebit ac si contumax pręsens essęt, nec tunc punietur in
expensis. Bal. & Socy. in l. vna. in fi. ff. si quis ius dicen. non obtempe. Pa-
nor. & alij in c. auditis. de procurat. quia non interest aduersarij illum
comparere, ideo non videtur quo ad expensas contumax, sed iuri suo
quo ad illum actum sufficit, quòd censeatur renuntiare. arg. l. penu. C.
de pact. c. si diligenti. de foro compe. Domi. in c. j. in fi. de elect. in vj.

Citato ad videndum iurare testes non cõparente, testes recipientur.

Ideo citatus ad videndum iurare testes, si non veniat, testes reci- 51
pientur ad iuramentum. l. si quando. C. de testib. dixi inferius ar-
ticul. xiij. tracta. de inquisitori. Et citatus ad videndum ta-
xare expensas, si non compareat, taxabuntur eo absen
te. l. sancimus. C. de iudi. quia eius absentia Dei
præsentia replebitur. l. properandum. §.
primo. C. de iudic. quem Deum altis
simum vti velit in omnibus
actibus meis auctorem
& adiutorẽ adesse
rogo. Amen.

TRACTATVS

DE DOMICILII ELECTIONE, ET A' QVIBVS, QVANDO, ET VBI ELIGI DEBEAT:

D'election de domicile.

PRAEFATIO.

1 IVDICIORVM materiam absque domicilij electione nullam fere tractari videmus, ob id frequentißimã esse quisque pragmacticus planè nouit, & quia in ea dubitationes quotidianę oriri solét ideo has, quas frequentius in curijs agitari vidi, hîc congerere ac decidere pro viribus conabor, vt omnibus materia ista

2 notißima fiat.† Et imprimis dicam quotuplex sit domicilium. Secũdò, quot modis quæratur. Tertiò, quis effectus sequatur ex hoc domicilio. Quartò, quot modis amittatur. Quintò, an quis de iure teneatur ad domiciliũ eligendũ, & qua ratione. Sextò, quis teneatur eligere domicilium. Septimò, quando quis illud domicilium eligere teneatur. Octauò, vbi quis domiciliũ eligere debeat. Nonò, in quibus causis eligendum sit domicilium. Decimò, quę sit pœna non eligẽtis domicilium. Vndecimò, an quis plura poßit eligere domicilia. Duodecimò & postremò, an electione facta variare poßit, quibus discußis in domicilio nostro pacificè degemus. *Totius tractatus diuisio.*

3 Primò igitur quotuplex sit domicilium videamus, & triplex esse dico: videlicet naturale, accidentale, & cõmune: vt scribunt doct. in rub. *Quotuplex sit domicilium.*

4 de foro compe. † Naturale inquam domicilium est locus proprię originis, vel paternæ. l. j. & l. assumptio. §. filius. ff. ad municip. & dicitur naturale, quia ex natura venit. Nempe eo quòd quis nascitur in aliquo loco, ibi naturale domicilium habere dicitur. gloss. in cap. cùm nullus. de temporib. ordi. lib. vj. & in c. accedens. ij. vt lite non contest. l. penu. ff. de senator. & in multis alijs locis quos de industria omitto, ne congeries allegationum volumen augeat sine effectu. *Naturale domicilium.*

5 Potest etiam quis ex propria, aut paterna origine dici municeps, & ciuis, & habere domicilium. d. l. j. ff. ad munici. vnde incolam eum esse iurecõsultus ait, qui in aliquam regionem domicilium suum contulit, quem Gręci πάροικον appellant. l. pupillus. §. incola. ff. de verb. signific. & *Incola, ciuis, & municeps qui sint.*

& incolas domiciliũ facit, ciues quidem origo, allectio, vel adoptio.l. ciues.C.de incol.lib.x.quis sit municeps docet iuriscon.in l.j.ff.ad municipal. & in l.municipes.de verb.signi.vbi abundè scripsi.

Accidẽtale domicilium. Domiciliũ accidẽtale est locus quẽ quis sibi habitandi gratia constituit,vt ibi perpetuò habitet.d.l.assumptio.in prin. iunct.§.iurisprudentibus.ad munic.ff.vel vbi quis sedes & tabulas habet,suasq; sedes cõstituit.l.in lege.ff.de ver.sig.vbi fusius scripsi.& in eodẽ loco singulos habere domiciliũ nõ ambigitur, vbi quis larẽ rerũq; ac fortunarũ suarũ summã cõstituit:vnde rursus nõ sit discessurus,si nihil auocet: vt diuus Adria.suo edict.manifestissimè declarauit.in d.l.ciues.C.de incol.li.x. 6

Cõmunis patria Roma & Paris. Cõmune est,quod patria cõmunis nobis parit,vt Roma est cõis patria,& sic cõe domiciliũ.l. Roma.ff.ad muni. Idem in curia Imperatoris & Regis Franciæ dicit Socy.in c.fi.de fo.cõpe.hoc tamẽ parũ cõuenire videtur:quia domiciliũ nõ dicitur quis habere in curia:quia sicut rota voluitur,ita & curia principũ:ideo dicerẽ ibi domiciliũ accidẽtale dari non posse,sed ciuitatẽ Paris.eisse cõe domiciliũ asserit Io.Gallus in q.per aresta.q.cxlv.incipiẽte,per arestũ.† Hodie hoc domiciliũ cõe parum emolumenti affert.ideo quod Ias.in l.qui Romę.col.iiij.ff.de ver. oblig.dicit hodie Romam nõ esse cõmune domiciliũ, vnde de delicto cõmisso alibi,non põt cognosci Romę,nec Paris.sed solent remitti delinquẽtes ad locũ domicilij,vt vidi sæpius in iudicio fieri. Et ideo hoc cõmune domiciliũ parũ tractabitur hic.Etiã Iuriscon his terminis naturale accidentale,&cõmune,non vtũtur:sed sunt vocabula à iuris intrepretibus conficta,quibus praxis vtitur,& ego cum practicis ago. 7

Curia principum sicut axis voluitur. 8

Quot modis domicilium quæratur. Secundò, quot modis domiciliũ quęratur?Resp.multis,lege prius quęritur domiciliũ,si lex statuat domiciliũ. vt Bal.scribit in l.priuilegio C.de incol.lib.x.& statutũ confert domiciliũ.l.fi.C. de vend.rer.ciui.lib.xj.l.iij.§.planè.ff.quod vi aut clam.Bal. in l.j.C.de munic.&origi.li.x.vbi dicit statutũ non posse facere,vt ad filios trãseat domiciliũ.Item per priuilegiũ principis põt quis sequi domiciliũ matris,licet regulariter sit cõtra l.j.ff.ad munici.Etiam per cõsuetudinem quę differt à statuto tanquã expressum &tacitũ.l.de quibus.ff.de legib. 9

Relegatus habet locum relegationis pro domicilio. Item quęritur domicilium per relegationem, relegatus enim in illo loco,in quem relegatus est,interim necessarium habet ibidem domicilium.l.filij.§.relegatus.ff.ad municip.& ibi Bart.dicit facere pro confinatis,vt suis verbis vtar,vbi sortiuntur domicilium.l.ij.§.fi.ff.ad municipa.quod facit pro condemnatis ad curãdum portum Massiliæ, vt ibi domicilium id temporis quo degunt videantur habere. 10

Prælatus & monachus vbi habeant domicilium. Præterea constituitur domicilium per prelaturę adeptionẽ, nempe ibi domiciliũ quis habet,vbi prelatus est.Bar.in l.j.ff.ad muni.Ideo effectus Episcopus,vel abbas in aliquo loco,ibi sortitur domiciliũ.Inno. in c.ex ore.de priuileg.Io.And.in c.statutũ.§.cùm verò.de rescript.lib. vj.Bar.in d.l.j.& in l.ciues.C.de incol.lib.x.Panor.&alij in c.postulasti. de for.cõpe.licet quidã prelati cum suis potius habitent ganeis,quàm in prelaturis,& lepra Naaman adhæret illis,& suis similibus in ęternũ. 11

Item

12 Item ſortietur domiciliũ monachus illius ciuitatis,in qua effectus eſt monachus,quãdiu erit in illo loco monachus.Nã ſi aliò trãsferatur,ibi habebit domiciliũ. Bar.in d.l.j.doc.in c.fi.de paroch. Fel.in c.dilectus. col.iiij.in v ij.cõcl.de reſcr. Idẽ etiã dicẽs in prelatis regul.hodie mala pars monachorũ,nõ dicã bõa pars niſi pro maiori intelligã,apoſtatat.

Conſiliarius ibi habet domiciliũ vbi habet dignitatem.

13 Et per adeptionẽ dignitatis aut officij domiciliũ conſtituitur.Bar.in d.l.j.&doct.in c.fi.de fo.cõpe.Bar.& patruus meus Rebuf.in d.l.ciues. C.de incol.lib.x.l.municeps.ff.ad municip.Ideo Tholoſanus factus Senator Pariſ.dicitur ibi domiciliũ habere. Senatores tamẽ licet in vrbe domiciliũ habere dicantur,nihilominus & ibi vnde oriũdi ſunt habere domiciliũ intelliguntur:quia dignitas domicilij adiectionẽ potius dediſſe,quàm permutaſſe intelligitur,l.penul.ff.de Senator.

Beneficiarius locũ beneficij habet pro ſuo domicilio.

14 Item ſi quis adipiſcatur beneficium requirens reſidentiã in vno loco,ibi domiciliũ cõſtituere cenſetur.c. cùm nullus. de tẽpo.ordi.in vj. c.ex orc.de priui.l.Senatores.ff.de Senato. Fel.in c.dilectus.in ij.col.ij. de reſcrip. Sed cùm omne beneficiũ aſſiduitatẽ requirat perſonarũ.c. præterea.de preben.& cap.ad hec.ibidem.an habeat locum in alio beneficio ſimplici.Ibi deciditur non habere ex cõſuetudine generali eccleſie:vt dixi in praxi benefi.in reſcripto de non reſidendo.

Domicilium doctor habet in vniuerſitate in qua profitetur.

15 Item per lecturam.Nam doctor ibi cenſetur habere domicilium,vbi eſt conductus & habet ſtipendia, & vbi iura profitetur ſiue ſit doctor Regens ordinarius,aut non.

16 Ideo Do.Alcia.& ego dum Biturigibus eſſemus conducti,& ibi iura profiteremur,habebamus ibi domiciliũ id tpis,vt docet Bar.in l.municeps.ff.ad municip.Socy.in d.c.fi.de fo.cõp.& Fel.in rub.de Magiſtris. col.vlti.etiã habui domiciliũ Caturci,dum ibi Doctor eram regẽs iura profitens & ciuilia & canonica,ſic & hîc Pariſ.vbi longo tpe profeſſus ſum,& idẽ in ciuitate Tholoſana & Pictauieñ.dum ibi profitebar.

Domicilium per nuptias quæritur.

17 Inſuper acquiritur domiciliũ in loco,in quo aliquis nupſit,ſi vir illo ſe cõferat habitandi gratia:& mulier ibi domiciliũ habet, vbi vir habitat.l.pe.ff.de iuriſ.om.iud.l.ab ea.col.iiij.C.qũo & quãdo iud. vbi Bal. ſcribit l.fi.§.item reſcripſerunt. ff.ad munici. Preterea adoptiuus filius domicilium habet in loco,in quo pater adoptans, donec emãcipatus fuerit.l.ordinẽ.in fi.& l.ſeq.ff.ad munic.Iac.Rebuf.in d.l.ciues.in glo. magna.lib.xj.C.& Socy.in c.fi.de for.compe.in tertio membro.

Translatiõe fortunarum ſuarum mutatur domicilium.

18 Item maioris partis fortunarũ ſuarum tranſlatione acquiri domicilium non ignoramus. per d.l.ciues.& l.ſed & ſi ſuſceperit.§. j.& ſeq.ff. de iudi.& l.ij.C.vbi Senat.vel clariſ.glo.tamen in dict.c.dilectus.de reſcrip.dicit duo requiri:videlicet,quòd quis poſsideat ibi maiorem partem fortunarũ ſuarum,& quòd aſsiduè in illo loco conuerſetur. quod probat Fely.ibidem.

Electione quæritur domicilium.

19 Vltimò,acquiritur domicilium per electionem, quando quis eligit illud,vt hîc,de quo inferius dicetur abundantius. Et de hoc poteſt dici hîc habitabo,quoniam elegi eam. Tamen hîc non ſolet eligi, niſi litis perſequendæ gratia,vt dicetur inferius.

Domicilij effectus & vtilitates.

Tertiò, quis effectus resultet,& quę vtilitas cognoscēdi domiciliū? 20
respō.multi.Primus effectus est respectu potestatis cōueniē
di:q uia in loco domicilij pōt quis apud magistratus illius loci cōueni-
ri.c.dilecti.& c.postulasti.de fo.cōpe.l.hęres absens.§.proindè.ff.de iu-
di.l.incola.in prima.ad munici.vide l.pupillus.§.incola.ff.de verb.sig.
& quę ibi scripsi. Et hoc habet locū siue loquamur de domicilio natu-
rali,siue accidētali, de quibus sup.dixi,&de vtroq; loquitur.d.l.incola.
Secūdus effectus est.Nam poterit iudex omnimodā iurisdictionem 21
exercere in habentē domiciliū,siue de delictis alibi cōmisis,siue de cō
tractibus.c.postulasti.& ibi doct.de fo.cōpe.c.cùm cōtingat.illo ti.cle.
ij.de re iud.Nam istud forū domicilij est generale,& ordinariū ad om
nia quęcūq; alibi cōtracta,gesta,& perpetrata.teste Calde.in c.j.de ra-
pto.& Socy.in d.c.fi.de for.cōpe.col.xij.& principali quęstio. asignat
rationē,quippe si non posset cōueniri in loco domicilij, forū domici-
lij esset superfluū,quod non est dicēdum.Nam pōt conueniri quis vbi
deliquit,& cōtraxit,etiā extra domicilium.c.j.de priuil.in vj.d.l.hęres

Arestum. Episcopus cōtra exemptū cognoscit.

absens. † Ideo fuit cōdemnatus Ierosolimitanus quidā appellans tan- 22
quàm ab abusu ad Senatū de episcopo Lingonē.volente cognoscere
cōtra eum ratione delicti cōmisi in eodem episcopatu Lingoñ.circa
sacramentum Eucharistiæ,& fuit permissum episcopo & officiali eius
vt cognosceret cōtra eum,licet esset exemptus,quod est notandum.

Citatio in loco domicilij fieri debet.

Tertia vtilitas est respectu citationis,vt hìc, quia in loco domicilij, 23
quo ad oēs effectus poterit citari,licet sit absens, videlicet quo ad mis-
sionē in possesionē,vel quo ad cōdemnationē,si status causę patiatur:
quia vbicūq; sit remanet subiectus iudici domicilij:ideo citatio decer
nitur in proprio territorio iudicis,licet executio quādoq; fiat extra ter
ritoriū.Alex.& alij in l.fi.ff.de iurisdi.om.iud.Oldra.cōsil. lxxxviij.So
cy.cōsi.clxvij.non inutilis.volu.ij.col.vj.in iij.quęstio.Bald.in l.ab eo.
col.vlti. C.quomodo & quād.iud.& consi.cxxvj.citatio.in iiij.volu.

Iudex domicilij habet præuentionē

Quarta vtilitas seu effectus est, respectu præuentionis , quia iudex 24
domicilij potest pręuenire alios iudices,qui possent cognoscere de illa
causa,vel ratione cōtractus,delicti, vel originis.c.proposuisti.de fo.cō
pe.l.si quis posteà.ff.de iudi.c.cùm plures.de offic.deleg.lib.vj.Et sub-
ditus non poterit in pręiudicium iurisdictionis iudicis pręuenientis,
aut partis mutare domicilium.d.cap.proposuisti.vbi not.doct.& Au-
frer.in decis.suis.q.clxiij.item eadem die.

Sententia à iudice domicilij ferri potest.

Quinta vtilitas,respectu sententiæ ferendæ:quia sicut poterat cita- 25
ri talis. N.siue sit pręsens,siue absens, vt suprà dictum extitit.Ita in casi
bus in quibus pōt pręueniri cōtra eum, licet absentē ad sententiā defi-
nitiuā,potest etiā hoc casu cōdemnari,&cōtra eum sentētia ferri,si sta
tus,vel qualitas causę hoc patiatur: † si verò qualitas causę non patia- 26
tur,vt cōtra absentē perueniatur ad sententiā,tūc procedetur cōtra ta-
lem absentem ad misionē in possesionē ex primo& secundo decreto
in causis ciuilibus.vt no.in l.si finita.§.si plures.ff.de dam.infec.c.quo-
niam.vt lite non cōtest.& alia remedia contra contumacē exerceri po

terunt,de quibus per glo.in l.iij.§.tutores.ff.de ſuſpec.tuto.l.ſi quis inter.§.fi.de excu.tuto.glo.in c.ij.de cõfeſ.li.vj. Bal.in l. conſentaneũ.C. quõ & quando iud.ſcripſi in tract.de cõtumacia & defectu ſuprà.

27 In criminalibus grauioribus in quibus venit imponenda pœna ſupra relegationem,poterit procedi ad annotationem bonorũ,& ſi non compareat intra annum,quo bona ſunt deſcripta,publicantur omnia bona.l.j.& ij.C.de requir.reis.Bar.in l.abſentem.ff.de pœn.Cano.in c. veritatis.de dolo.vel ſecundum praxim Regni Franciç poterit in loco domicilij citari ad tres breues dies.iuxta l. inter.ff.de publi.iudic.vide quę ſcripſi ſuprà articu.xij.glo.ij.tract.de contuma.

Annotatio bonorum in criminalibus.

28 Sexta vtilitas eſt reſpectu munerum,munera enim quis ſubire tenetur & honores in loco domicilij.vt patet in l.j.& per totũ.ff.de muner. & hono.& in rub.C.de munerib. & in quo loco munera. lib.x,& vide Albe.in rub.de mune.& Petrum Antibolum in tracta.de mune.Socy.

Munera in domicilio quis ſubire debet.

29 conſi.cxxix.in j.vol. † & an filius ſequatur domicilium patris accidentale aut originale quoad onera ſubeunda.vide vnam diſtinctioné per Bal.in conſi.ccccxv. quia quęritur.in v. vol. non tamen poterit in hoc domicilio electo munera ſubire,ſed intelligitur de domicilio habita-

30 tionis,†etiam alij quidã effectus intelliguntur de hoc domicilio,nam electum prodeſt in illa lite,in qua electum eſt,& in ea cauſa nõ in alia: nam ſeparatorũ ſeparata eſt ratio.l.fi.ff.de calum.Et ſi vna res delegatur,non extenditur ad aliam.l.ij.ff.de iudi.c.j.& ix.de offic.delega.

31 Septima vtilitas,quia in domicilio poteſt quis ordines ſumere,& ab epiſcopo domicilij etiã ſine alijs literis dimiſſorijs:quia is etiã eſt verus epiſcopus.c.cùm nullus.de tẽpo.ord.in vj.vt dixi in trac.nomi.q.xiiij. nu.42.alias vtilitates ſcripſi in l.pupillus.§.incola.ff.de verbo.ſigni.

Ordines cõferuntur habita ratione domicilij.

32 Quomodo accipiatur domiciliũ?Reſp.pro domicilio habitationis, non rei,vel originis.prout dicit glo.in dubio debere domiciliũ intelligi.in c.ſtatutũ.§.cùm verò.in verb.vnam dietã.de reſcrip.lib.vj.ſingu. ſecundum Fel.in c.j.col.fi.de ſponſa.ſequuntur doct.in c.fi.de foro cõpe.Alex.in l.penul.ff.de iuriſdi.om.iud.& in l. aſſumptio.§.filius.ff.ad muni.Panor.& Fel.in c.dilectus.in ij.de reſcrip.& idem Panor.in c.ex parte.de foro cõpe.Socy.in conſi.lxxix.ſi eſſemus.in iiij.vol.col.iij.Sed hîc intelligimus de domicilio electo ratione litis perſequendæ.

Domiciliũ in ordinatione quõ accipiatur.

33 Item dicitur quis propriè ſubditus ratione domicilij.glo.ſing.in cle. vna.in verb.ſubditos.de fo.cõpe.ſecundũ Card.& Imo.ibi. & Philip. Franc.in c.cùm nullus.col.ij.de tẽpo.ordi.li.vj. Barb. in proœ.clem.§. hęc ſanè.col.xiiij.Panor.in c.propoſuiſti.de foro compe.& ibi addidi.

Subditus ratione domicilij.

34 Quartò quęro,quot modis domiciliũ amittatur?Reſpon.primò ſi quis de proprijs larib⁹ expellatur cũ ſua familia.l.cũ quis. ff.de dol.facit.l.item quęritur.§.exercitu.ff.loc.l.ſi de eo.§.j.de acq.po.

Amittitur domicilium pluribus modis.

35 Secundò,iure,vt ſi deportetur, vel relegetur vltra decem annos aut perpetuò.l.amiſſione.§.qui deficiunt.ff.de capi. dimi.vel ſi deſtruatur bello ciuitas,aut alia ex cauſa.vt ibi.

36 Tertiò,conſenſu,vt quãdo quis dimiſsis proprijs laribus nouos con

ſtituit.l.domiciliũ.ff.ad munic.l.ij.C. vbi ſenato.& hoc intellige quando quis recedit cum familia & rebus.Bart.in l.aſſumptio.ff.ad munic. & in d.l.domiciliũ.& Bald.in rub.C.ſi à non cõpet.iudice iudica.fuer.
Cuma.conſi.cxlvj.in fi. † Et quis põt transferre domiciliũ pro libito.l. 37
libertus.§.j.ff.ad munic.Bar.in l.idem Vlpia.§.ſunt & alij.ff. de excuſa. tuto.in ij.lectura.Bar.& Alex.in d.l.aſſumptio.in prin.Corne.cõſi.viij.
Frequens domiciliorum mutatio arguit inconſtantiam.
viſis literis.in iij.parte. † Si tñ quis ſit frequens in domicilijs ſine cauſa 38
mutãdis,incõſtãs & leuis pręſumitur.glo.in c.quæ dignior.xxiiij.q.j.

An quis domicilium eligere teneatur.

Quinta quæſtio eſt, an quis teneatur ad eligendum domici- 39
lium de quo loquimur? Reſpon. hîc ſtatuitur quòd ſic.vide tex.ſeq.& lege quid dicat.

FRANCOYS, Artic. xxiii. des publiées M. D. xxxix.

Articulus vnic.

Nous ordonnons,que tous les playdans,& litigans ſeront tenus au iour de la premiere comparition en perſonne,ou par procureur ſuffiſamment fondé, declairer, ou eſlire leur domicile,au lieu ou les proces ſeront pendans,aultrement & à faulte de ce auoir deüement faict ne ſeront recepuables,& ſeront deboutez de leurs demandes,defenſes, ou oppoſitions reſpectiuement.

GLOS. VNA.

De iure domicilium eligi debet.

HÆC EST optima ordinatio iuri conformis, & ge- 1
neraliter per iudices ſeruari debet, tam in patria iuris ſcripti, quàm conſuetudinaria, quę elicitur ex l.nihil.& l.domicilium.& l.nonvtiq;.ff.ad municipal.& cap.fi.de paroch.& hanc practicam vt carens habitatione teneatur eligere domicilium,valde commendat Bar. in extrauag. ad reprimendum.in verb.per edictum.circa finem.quomod.in læſę maie. crimi. proceda.& ante eum docuerat Specu.in tit.de reſcript. pręſenta.§. ratione autem cauſæ.verſi.quid ſi non diſcernatur.& Hoſtien.in ſumma.de foro competen.§.quibus ex cauſis. † Vbi vagabundum debere 2
Vagabũdus domicilium eligere cogitur.
eligere domicilium inquit,intellige vt hîc videlicet,vt eligat domicilium,in quo poſteà citabitur.hoc etiam approbat Socy. in tract. de citatio.ar.xvij.in fi. & articu.xxv.quęſti.iij. & hoc ſuadet æquitas, & fauor diminuendarum litium.teſte Boër.in repeti.l.conſentaneum. fol. xvj.in j.q.C.quomodo & quando iudex. † Et huius ſententię multi- 3
Rationes domicilij eligendi.
plex eſt ratio.Prima vt expenſę vitentur, & litis anfractus, ac labores partium minuantur.c.fi.de dolo & contuma.vbi Imo.notat per illum text. iura tendere ad lites abbreuiandas,ne partes laboribus & expenſis grauentur.

Secunda,vt lis celeri Marte percurrat.c.diſpẽdia.de reſcript.in vj.& 4
in l. quidam æſtimauerunt.ff.ſi cer.peta.l.properandũ.C.de iud.† Tertia 5
tia ratio eſt difficultatis: quia difficile eſſet in quolibet actu citare quẽdam

dam ciuem nostrũ,hîc Parisi.litigantem:cùm de facili nõ possint citationes de lõginquo geminari.c.fi.viij.quęst.v.c.certũ.xj.quęst.ij.& propter multã locorũ distãtiam non põt sine magnis laboribus& expensis sępius ad absentẽ haberi recursus.c.tum ex literis.in fi.de in integ.rest.

6 Quarta ratio est, vt absentis incõmoda vitentur.argu.l. si longius. ff.de iudi.& sic ęquitas& fauor minuendarũ litium sunt proxima causa huius ordinationis. Boër.in repet.d.l.cõsentaneum.fo.xvj.in j.q.C. quomodo & quando iudex. & sic cùm hic articulus sit & iuri, & æquitati conueniens,erit ampliandus tanquàm fauorabilis.l.cùm quidam. ff.de libe.& posthu.reg.odia.de regu.iur.in sexto.

7 Sextò, quis teneatur ad eligendũ domicilium?hic articulus in principio respondet,quòd omnis litigans tenebitur. Et qui totũ dicit,nihil excludit.l.Iulianus.ff.de leg.iij.ibi,*tous playdãs & litigans seront tenus.* & c.Litigans autẽ à litibus dicitur. Litis nomẽ tã ad actionem personalem quàm realẽ refertur.l.litis.ff.de verb.sig.vbi scripsi abũdè: quare hîc nõ repetam. Ideo quicũq; litigat tenetur domicilium eligere, siue sit actor, siue reus:vt inferius scripsi. Et vide quę scripsi de isto verbo *tous*,& omnis, in arti.j.tract.de lite.oblig.gl.j.etiam quis eligere domicilium tenetur siue habeat domum in loco, in quo litigat, siue non:vt sequitur.Sed est differentia in aliquo vt dicetur. *Sexta quæstio quis teneatur domiciliũ eligere.*

8 Septimo, quęro quãdo ista domicilij electio fieri debeat?Respondet iste tex. *Au iour de la premiere comparition:* & sic ante litẽ cõtestatã,quod est intelligẽdũ,etiã si citatus actor,vel reus habeat habitationẽ in loco in quo causa agitatur, etiã si domũ cõductam,vel *Quando domicilij electio fieri debeat.*

9 aliam habitationẽ duntaxat precariò datã: † sed est differẽtia:quia is, qui iã domiciliũ habet,non tenetur aliud eligere,quàm suũ,sed eliget suum, vel declarabit hoc velle sibi esse domiciliũ,&is qui nullũ habet, eliget vnũ in illo loco, in quo litigat, nec posset cogi habens ad aliud eligẽdum,sed ad declarandũ,quod domiciliũ sibi velit.ibi,*declairer,ou*

10 *eslire.*alioqui appellare posset.vt docto.no.in c.fi.de dila.† Si autẽ haberet quis ortum cũ vna parua domo,in qua nõ habitaret,nec in ciuitate, ibi tamen posset suũ eligere domicilium,quãuis domus ꝓpriè non dicatur.vt in l.Senatus.§.Marcellus.ff. de leg.j.sing.secundum Roma. sing.cccxxx. hodie.& Ias.in l.cętera.illo tit.nec domiciliũ quis habere dicitur ibi, vbi talem domum habet.vt in prędictis iuribus patet.

11 Posset tamen iudex cogere habentẽ qualẽcumq; domũ,vt declaret, an velit illã sibi esse domiciliũ,&hoc tenetur pars dicere.vt in text.ibi, *declairer,ou eslire.* Eligere spectat ad non habentẽ,*declairer*,ad habẽtem. vel si pars plures habeat domos, declarare debet in qua domicilium velit eligere, vt posteà omnes citationes ibi fiãt, & imputet sibi is, qui eligit, vel desertam, vel minus vtilem, in qua nõ habitat: quia nihilo minus omnia posteà ibi intimata valebunt, licet non peruenerint ad notitiam partis,postquàm ipse elegit,sibi imputet. *Habẽs domũ an eã sibi velit esse domiciliũ declarare cogitur.*

12 Quæro quid si quis non elegerit in prima comparitione, & sit in primo termino, nec quidem ante litem constatam an posteà eligere *Domicilij electio peti põt in quacũque parte litis.*

poterit? Respon. sic, & cogitur pars eligere, nec litis contestatione tollitur hęc domicilij electio, quia cùm semper grauetur pars mittēs nūtium ad citandū partem aduersam in lōginquis partib⁹ degētem, semper hoc remedio vti poterit vsque ad cōclusionē in causa, instar illius, qui cōtinuò grauatur. nā poterit appellare etiam post decem dies. text. & ibi eum not. doct. in c. ex parte. in j. de appel. Bal. in l. ij. quæst. ij. C. de episcop. audien. Ias. in l. ita demū. co. ij. nu. 5. C. de procu. & ita seruatur in iudicijs. nec obstat iste tex. dicēs in prima cōparitione: quia hoc est verū, si tunc petatur, sed si tunc nō petatur, semper pōt peti: vt dixi.

Eligere domicilium quis tenetur si pars petat.

Nec refragatur quòd iste tex. videatur prębere formam, etiam quia annullat actum in contrarium. Respond. hîc nō dari aliquam formā, nec annullatur actus, si bene cōspiciatur tex. Sed vult quēlibet litigantem teneri eligere domiciliū, hoc intelligitur si petatur. l. vniuersa. C. de precib. impera. offeren. l. iiij. §. hoc autem. ff. de damno infec. hoc statutum est in fauorem partium, ergo illi fauori partes renuntiare poterunt, nō petendo. l. penul. C. de pact. Et si pars petat, & aduersarius nolit domicilium eligere, nō debet recipi petitio illius recusantis, nec defensio, aut oppositio: non quòd annullentur in contrariū facta. Et ideo non est dubiū per prędicta, ꝙ processus valebit in contrarium non opponente parte. vt plenè probaui in §. si quis verò. de colla. in concord. 13

† Et est longa differētia inter libellum obscurū, incertum, & hunc casum: quia sentētia ferri potest, licet quis nō elegerit domiciliū, sed super libello incerto nō, ideo partes huic nō renūtiāt. Et quia hoc est notum doctis pragmaticis ob id pluribus non insistam, & hoc etiā seruat communis vsus curiarum: ideo minimè mutanda sunt, quę semper certam interpretationem habuerunt. l. minimè. ff. de legib. 14

Procuratoris cōstitutio non tollit domicilij electionem.

Ad hęc quamuis pars ab initio constituerit procuratorem, tamē adhuc eligere domicilium tenebitur. Nam licet procurator habeat domicilium, tamen citationes quandoque etiam post cōstitutionem procuratoris sunt faciendę in personam domini, vt in iuramēto de calunia, per verbum credit vel non credit, & ad respondendum libello, & articulis, & in alijs casibus multis, in quibus oporteret facere citationes in personam domini longè distantis: & rationes suprà positę haberent locū quatenus videlicet sumptus ingruerēt. Ideo dicere adhuc debere eligere. itē quia hic tex. loquitur in termino cōmuni, *plaidās & litigās*, ergo quilibet, & solēt exteri eligere domicilium in domo procuratoris. 15

Pręterea diuersitas nominū inducit vniuersitatē rerum. l. si idem codicilli. C. de codicil. Chassa. in consue. Burg. in rub. *des iustices*. in glos. j. §. vj. nu. 102. & quia sunt diuersa nomina inter procuratorem & domiciliū, ob id qui elegit procuratorem habentem domicilium, vel aduocatū, poterit & debebit adhuc parte petēte eligere sibi domiciliū: † sed poterit tunc eligere domicilium, in quo degit procurator, vel aduocatus, cū ad hoc sit prohibitus, vt inferius dicetur. 16

Procuratoris domiciliū eligi potest à parte.

Itē tex. dicit *tous plaidās & litigās serōt tenus au iour de la premiére cōparitiō en personne ou par procureur suffisāment fondé declarer ou eslire leur domicile.* 17

Ecce

Ecce siue constituerit procuratorem tenetur eligere domicilium, siue
18 non cõstituerit, quia hîc nihil excipit. † Verum est tamẽ quòd poterit procurator eligere domicilium pro parte, quãdo sufficiens habet ad hoc mãdatũ, & in hoc fortè sufficeret generale mãdatum ad prosequendum causam, & omnia faciẽdum, quę pars facere posset si præsens esset: nec inuenio speciale mandatum requiri. vt descripsi in §.fi.rub. de elect.deroga. & hic tex.dicit *suffisamment fondé*, tamen hoc solet in procuratorio exprimi hodie vt vidi, & est tutius. *Generale procuratoriũ an sufficiat ad domicilij electionem.*

19 Insuper domiciliũ eligere tenetur pars tam in prima instãtia, quàm in secunda, cùm eadem sit ratio in vtraq; ergo & eadem iuris decisio. l. illud.ff.ad leg.Aquili. & quia supradictę rationes in eis habent locum, & hîc articulus non distinguit, nec ego. l.de pretio.ff.de public.in rem
20 actio. † Et si semel elegerit coram præposito, & appelletur ad Bailliuũ, vel ad aliũ iudicẽ, poterit iudex appellatiõis citare in domicilio electo in prima instãtia, tum quia eadem ratio, quę mouit primũ iudicẽ, mouit & secundum. arg. c.super literis. in fi.de rescrip. tũ quia est eadẽ cau-
21 sa. † ad hæc etiã quia aduocatus datus in vna causa tenetur illam prosequi etiã in causa appellationis, quando in eadem ciuitate tractatur. l. inuitus. & l.ita demum. C.de procur.gl.in l.vna. C.de suffrag. quod vix
22 mihi persuadeo. † Nam aduocatus in vna curia, nõ erit in alia aduocatus: nisi esset in parlamẽto, tũc in omnibus alijs curijs intra ressortum illũ poterit patrocinari, & in magno quoq; cõsilio. Et hoc propter curiæ supremæ excellentiam. Cuius curię supremę alia priuilegia scripsi *Electio domicilij in quacũque instãtia fieri debet.* *Aduocatus in vna curia, an patrocinari poßit in alia.*
23 in proœ.concordat.in verbo summas. † Tamen quòd electio facta in prima instãtia prosit in secunda, est declaratum in stylo Borbonij. eo. titu.arti. vlt. facit l.qui habet. §.fi.cum l.seq.ff.de tutel. & quod no. Bal. in l.fi.§.necessitate. col.penul. C.de bonis quæ libe. vbi cõsensus præstitus filio in potestate in causa principali, censetur præstitus & in causa appellationis, ideo nouus consensus non requiritur secundum eum.
24 Item satisdatio de iudicio sisti pręstita in prima instãtia, durat in causa appellationis Iac.in l.Iulia.co.vlt.qui satis.cog. vide gl.in prag.in §. & ne subvmbra. de cau.in verb.eadẽ. Et causa cõmissa alicui, vt summariè procedat, in hac procedi summariè tam in prima instãtia quàm in secũda debebit. teste Cassado. in dec.viij. fuit etiã.in rub.de rescript.
25 Limitarem quando is qui elegit in prima instãtia, vellet eligere denouo domiciliũ in causa appellationis, vt posit: quia licitum est illi facere, quod sibi prodest, & nemini nocet. l.fluminũ.§.fin.cum l.seq.ff.de dam.infec. Item quia per appellationem extinguitur pronuntiatum, & reponitur in eo statu, vt posit appellans omnia facere, quæ poterat in causa principali. l.j.in fi.ff.ad Turpil. Bar. & Ias.in d.l.ita demum. sed in prima instantia poterat eligere, Igitur & in secunda poterit. *In causa appellationis quis domicilium eligit*
26 Etiam facit c.iij.de iura.cal.lib.vj. & l.cùm apud.ff.iudica.solui. Dy. cõsi.xxv. quæstio talis. & renũtiatio productionis testiũ in prima instãtia facta, nõ porrigitur ad instãtiã appellationis. glo. Panor. & Imo.in c. cùm venissent. in gloss.vlti.de testib. vide Fely. & alios in c.fraternita-

tis.j.no.ibid.&gl.inver.&personã.in aut.de his qui ing.ad appel.col.v.

Eligens in vna instatia in alia eligere cogitur.

Secundò limitarem, quando elegisset domicilium pro ista instantia 27
tantùm:&in electione dixisset, eligo in hac instantia tantùm:tunc iudex appellationis deberet eum cogere ad eligendum in causa appellationis. Quia quãdo procurator cõstitutus est in prima instãtia tantùm, non põt prosequi causam appellationis, licet possit appellare.l.inuitus. C.de procu. c. non iustè. illo tit.de procu. in decre.hoc tenet expressè Iacob.in l.ita demũ.col.pen.C.de procu. † Bonũ ergo esset, quòd pars 28
videret primã electionẽ domicilij, sit ne gñalis, quãdiu hęc causa in ciuitate agitabitur:& tũc nullã aliã electionẽ quæret:siverò non viderit, cautela est, quòd iudex appellatiõis ante initiũ causæ interoget partes, quod domicilium eligere velint,&an illud idẽ velint habere in secũda instantia,&si respõdeant quòd sic, non erit dubiũ.† Atq; si velint elige 29
re aliud, valebit etiã electio secunda. Si tamen iudex appellationis hæc omiserit,&in domicilio in prima instantia electo citationes& expleta fecerit, valebunt vt suprà dixi, si partes nihil petierint.

Electio domicilij in vna iurisdictiõe an porrigatur ad aliã.

Tertiò limitarem, quãdo duæ iurisdictiones sunt in ciuitate diuerso- 30
rum dominorũ,&pars elegit domiciliũ in illa iurisdictione, in qua causa tractabatur: quia alibi non posset:tunc si causa cõuolaret ad alium iudicẽ diuersę iurisdictiõis, prima electio nõ proderit, sed debet hic iudex cõpellere ad eligẽdum de nouo,&in sua iurisdictione.† Imò pro- 31
curator qui litẽ est cõtestatus in prima instãtia, non potest substituere procuratorem in causa appellationis, ratione illius contestationis:quia tantùm est dominus illius instãtię effectus.l.si procurator.ff.de doli exceр. Sic concludit Guido Pape sing.ccccccx.an procurator.† Et actus 32
à partibus facti in prima instãtia non extẽduntur ad causam appellationis:sicut est renũtiare testibus,&similibus.c.cùm venissent.& c.fraternitatis.de testib.Imol.in c.cùm dilectus.in fi.de fide instru.& protestatio opponẽdi contra personas testium facta in prima instantia, non extenditur ad causam appellationis.teste Areti.in c.ex parte A.col.vj. nu.19.de testib. Alex.consi. xcvj.viso.volum.ij.

Electio domicilij corã iudice seculari nõ prodest coram ecclesiastico.

Aresta.

Electio etiã facta coram iudice seculari, non cẽsetur facta corã iudi- 33
ce ecclesiastico:quia alius est iudex,&iudicium diuersum. Ita fuit iudicatum in hoc Senatu anno 1515. die xxiij.Iulij.& expleta facta in causa appellatiõis annullata fuerunt. Imò anno 1533.die ij.Maij.fuit dictum electionẽ domicilij in principali causa factam, nõ extendi ad causam appellationis, ideo de nouo faciẽda erit. Intelligẽdo tamẽ vt superius dixi, ꝙ partes tenẽtur declarare in causa appellationis, an primũ habere velint domiciliũ, vel nouũ eligere.& ad hoc possunt instare partes.

Domicilium vbi debeat eligi.

Octauò vbi quis domiciliũ eligere teneatur? Respon.text.in l.ni- 34
hil est impedimẽto, quominus quis vbi velit domicilium habeat. ff. ad munici. posteà subijcit tex.quòd ei interdictũ nõ sit. Igitur non poterit eligere domicilium inhonestũ, videlicet lupanar.arg.l. si cùm dies §. si arbiter. ff. de arbit. tum quia honestatis ratio non patitur. l. ij. C. ne fiscus rem quam vend. euincat. lib. x. tum quia illud

possumus,

possumꝰ,ꝙ honestè,& cū honore possumꝰ.l.filiꝰ.ff.de cōd.insti.Ang.in
tract.de malefi.in gl.& dictus Titius. facit l.hę demū.ff.de ope.libert.

Monasteriū monialiū aut alium locum prohibitum pro domicilio quis eligere nō potest.

35 Idem censeo,si vellet eligere domiciliū prohibitū à iure ingredi, vt
monasteriū monialium,quod ingredi ius prohibet.c.monasteria.de vi
ta & honest.cle.& hoc probatur per d.l.nihil.ibi,quod ei interdictū nō
sit:sed monasteriū fœminarū est interdictū viris: ergo vir non poterit
eligere,vt ibidē citetur, nisi fuerit mulier, quæ ibi degit,& cui non est
interdictū,vel nisi in circuitu monasterij esset vna domus pro viris, vt
36 cōmuniter esse solet,extra tamē locū monialiū.† Item debet eligere se
cundū hanc ordinationē,vbi processus pēdet:vt est tex.ibi,*au lieu ou les*
proces seront pendans, illa dictio *au*, pro in, iuncta ablatiuo significat in-
tra,nisi resultet cōtrarietas. l.j.ff. de flumi.& in l. Gallus.§ ille casus.de
37 libe.& posthu. † Et sic non vult cōprehendere eos, qui iam pēdent,sed
futuros tantùm,sicut constitutio ad futura tantùm extenditur. c.fi.de
cōsti.vnde qui litigat Paris.non potest eligere domiciliū Aureliæ,quia
vbi litigat eligere tenetur,per verbum,*ou*, quod hîc significat vbi.

Extra ciuitatem an quis domicilium eligere possit

38 Quid si velit eligere domiciliū extra ciuitatē,in qua litigat,an possit?
videtur ꝙ non,vt in tex.patet ibi,*au lieu,ou les proces seront pendans*.Con
trariū crederē,quando vellet eligere in suburbijs:quia appellatione ci-
uitatis & suburbia cōtinētur.l.ij.ff.de verb.sig.vbi abūde scripsi. Fel.in
c.Rodulphus.de rescri.Illa enim quę proxima sunt,inesse vidētur. l.le-
cta.ff.si cer.pe.facit gl.no.in §.in ecclesijs. in ti.de colla.in pragm.sanc.
in verb.existūt. scripsi in tract.nomina.q.xvj.ergo poterit eligere vbi-
cunq; litigat,& in omnibus locis non prohibitis à iure,nēpe quod non
prohibetur,permitti censetur.c.nam concupiscentiam.de constitu.

In quibus causis domicilium eligi debeat.

39 Nonò, in quibus causis eligendū sit domiciliū? Respō. in omnibus
causis tam planarijs quàm summarijs: & tam in ciuilibus,
quàm criminalibus.vt in stylo Picta.rub. *des contestations, ou le procureur*
du Roy est partie.art.xij.& tex.in l.nihil.ff.ad munic.Et hic articulus ge-
neraliter loquitur,ergo generaliter debet intelligi. l.j.§. & generaliter.
ff.de lega.prestan.imò suadet hîc tex.dum dicit *au iour de la premiere cō*
parition en personne.&c.Ecce ergo quòd comparens personaliter, vt solet

Incarceratus nō eligit domicilium.

40 fieri in criminalibꝰ.c.veniēs.de acc.tenetur domiciliū eligere.†Quod
est verum,quādo non custodiretur in carceribus,quia tūc frustrà elige
ret domicilium,cùm domiciliū ibi habeat necessariū,vbi in carceribus
custoditur. Et derisoriū esset petere à captiuo,vt eligeret domiciliū: qa
aliud eligeret,quàm carceres,si ei esset liberum.Verùm quia causa pen
dente potest aliquo casu euadere,ideo non erit absurdum,vt eligat do
micilium vbi degit,ꝙ si fugerit in vim illius domicilij electi poterit iu-
dex ad vlteriora procedere,& ibi citari,vel voce tubę.Sed nō solet hæc
domicilij electio peti à detento in carceribus.

Nulla habēs bona eligit domicilium.

41 Amplia in omni eo procedere, qui conuenitur in loco,in quo nihil
habet,nec in illo ressortu seu iurisdictione iudicis corā quo agit,vel cō
uenitur:vt teneatur eligere domiciliū. vt hîc dicitur *tous plaidās*, Sic fir
mat Pañ.in c.fi.col.iiij.de dila.vbi dicit ꝓcedere in qbus ꝓcedit citatio

generalis ad totã causam.Ang.& Ias.in l.qui ante kalẽd.in fi.ff.de ver. obli.Boër.vbi suprà in d.l.cõsentaneũ.etiã superius dixi in habẽte bona & domiciliũ,ꝙ tenetur declarare locũ, quẽ pro suo domicilio velit habere,& iste tex.ꝓcedit etiã in actore ꝑ istũ tex.ibi, *de leurs demandes.*

Domicilium etiam in curia ecclesiastica est eligendum.

Secundò etiam hęc practica potest seruari in curia Ecclesiastica, sicut in curia seculari.Panor.&alij.in d.c.fi.cùm rationes supradictę procedant tam in curia ecclesiastica,quàm seculari, ergo in vtroque foro procedet:& ita videtur tenere Socy.in tract.de citatio.artic.xx.q.xvj. versi.circa secundam quęstionem. non vt curia ecclesiastica astringatur ratione huius ordinationis,sed in vim iuris suprà adducti. 42

Iudex delegatus eliget certum sibi locum ad cognoscendum

Tertiò,amplia etiam in iudice delegato,qui nõ habet certũ locum. 43 Nam bona practica est,vt in principio causę assumat & eligat sibi certum locũ ad cognoscendũ de causa,& posteà oẽs citationes censentur factę ad illum locũ,nec posteà erit in citationibus necesse exprimere locum,alioqui cõtrà.teste Bar.per illũ tex.in l.si vt proponis.ij.C.quomodo & quan.iud.Lapus allega. xlviij.in fi.l. si locus.ff.de iudi.l.penul.ff. de iusti.& iure.Bal.in l.vt perfectius.C.de annal.except.dixi suprà.

Quartò amplio,sit diues litigans,vel pauper:quia iste tex.generaliter loquitur,nec rationem potius habet vnius,quàm alterius. & ista docent iuriũ interpretes in d.c.fi. de dilat.etiã si habeat habitationẽ in illius iurisdictione iudicis, sub quo cõuenitur, & de hoc videtur tex.in l. sciendum.§.j.ff.qui satisd.cogan.& ibi Ias.vt etiam superius dixi. 44

Declinans iudicem domicilium eligit.

Quintò etiã habet locũ in eo,qui declinat iudiciũ:quia verba ordinationis istũ cõprehẽdũt, videlicet *plaidans*.Nam ex cõi vsu simul atq; quis est citatus dicitur *plaidant*,qui cõisvsus attẽdi debet.l.Labeo.ff.de supel.leg.Fel.in proœ.decre.& idẽ inverb.litigãs,põderãtur etiã in hoc articulo verba,*au iour de la premiere comparition*,qñ quis declinat iudicẽ primò cõparet:ergo in illo die primę cõparitionis debet eligere domiciliũ,probat etiã verbũ *oppositions*,quia dũ declinat iudicẽ,opponit.s.cõtra ipsum iudicẽ,ergo ab illa oppositione vult hic tex. ꝙ priuetur, nisi eligat domiciliũ.Etiã quia rõnes vel saltẽ aliquæ habẽt locũ in hoc casu.Et quia hoc est fauorabile,&parum pręiudicij parti infertur ex hac electione domicilij,ideo tenetur etiã declinãs iudiciũ eligere domicilium:quod est notandũ.Et hoc fuit in magno Regis consilio decisum, quãdo in prima comparitione nõ decideretur ille articulus,sed longũ habere posset tractũ,alioqui cõtrà,& ita intelligi debet:vt alibi scripsi. 45

Quam pœnã subeat nolẽs domiciliũ eligere.

Decimò, quã pœnã patiatur nolẽs domiciliũ eligere?Resp.de iure iudex poterit eũ citare ad totã causam,& ei intimare vt in oĩbus actibus intersit.vt docet Bar.in extrauag.ad reprimendũ.in verb.ꝑ edictũ.Alex.& Ias.in d.l.qui ante Calẽdas.ff. de verb.obli.Alex. in l.statuliberos.§.Stich⁹.ff.de statuli.Soc.plenè in tract.de cita. in arti. xx.in xvj.q.& Boër.in repe.l.cõsentaneũ.in j.q.C.qũo & qñ iud. Alioquin si ad totam causam citaretur,posset appellare.Imol.& alij in c.cõsuluit.de offi.deleg.Domi.&reliqui in c.fi.de elec.li.vj.qa ex tãta generalitate citationis,videlicet vt intersit singulis diebus,& horis, videtur 46

grauari,

grauari,ergo appellare poterit Socy.vbi suprà.tract.de cita.arti.xx.

47 Secūdò,poterit iudex nolētē domiciliū eligere cōpellere per denegationē audiētię,&alijs remedijs iuris,quibus sibi iustū videbitur,vt dicitur in simili in l.fi.§.necessitate. C.de bo.quę liber.vel etiā iudex eliget, aut cōstituet ei domiciliū, in quo oēs fiēt citationes. facit tex.in l.iij.§. sed & si proponas.ff.de iure dotiū.c.nullus.de iure patro.Io.Lup.in re- *Nō auditur quis antequā eligat domicilium.*

48 pe.c.per vestras.§.xxij.fo.13.col.iij.&seq.de dona.inter vir.&vxo.†Sed ad vitādas oēs ambiguitates,hîc statuitur q̄ actor si domiciliū eligere recuset,debet repelli à sua petitione,reus à sua defensione,vel oppositione:ibi,*ne seront recepuables,&seront deboutez de leurs demādes,desenses, ou oppositions respectiuement*.& isti sentētię adhęrendū est,propter hāc le

49 gem:& repellūtur ac excludūtur à iudice:†Nam qñ verba ad iudicem referūtur,oritur officiū iudicis.glo.in l.si soror.C.de colla.& ideo si iudex non repellat,nō repellūtur ipso iure.c.cū secundū.de hęret.in vj. *Officium iudicis quādo oriatur.*

50 Vndecimò quæro, an plura domicilia pars eligere posit. Resp. nō,ne sub incertū vagetur:incertū enim esset in quo domicili o citatiōes,& denūtiationes fieri deberēt,quę incertitudo parit obscu ritatē.l.ita fidei.ff.de iure fisci.&hic tex.in singulari loquitur: ibi,*eslire leur domicile*.Itē lites ex litib⁹ oriri p ossēt:nā q plura haberet domicilia, diceret se nō citatū in loco,in quo degebat, & sic magna esset cōfusio,quā prętor tollere vult in l.iiij.§.ait.ff.de re iudi.imò q haberet plura domicilia,teneretur declarare vnū, in quo vellet citari,& alios act⁹ iudiciales sibi significari:vt hîc dicit tex.&supius expresŝū fusi⁹ fuit. *Plura domicilia an posint eligi.*

51 Duodecimò quæsitū est, an electione facta variare quis posit, & si semel vnum elegerit domiciliū pars an posit aliud eligere?breui respō.q̄ nō.per tex.in l.serui electione legata semel optare possum⁹.ff.de leg.j.ratio est,vbicūq; à lege,statuto,vel cōsuetudine alicui defertur electio,si semel elegerit, electio nō pōt iterū fieri.l. si mihi & tibi.in prin.ff.de leg.j.l.eū q certarū.§.j.ff.de verb.obl.c.ij.de rescri.nā eligēdo videtur quasi cōtraxisse cū parte, qa in iudicijs quasi cōtrahitur.l.iij.§.idē scribit.ff.de pecu.ergo sine cōsensu illi⁹ nō pōt resilire.arg.l.j.& ij.C.quād.liceat ab emp.disced.&l.sicut.ff.de acti.& obl. *Variatio domicilij an permittatur.*

52 Fallit si ex causa,puta pestis,aut alia iusta causa nō audet accedere ad suū domiciliū electū,poterit aliud intra dictā ciuitatē eligere,aut alibi si extra ciuitatē redderetur ius.Et istud est priuilegiū pestis,quod adde *Ex iusta causa mutatur domicilium.*

53 ad illa quæ posuit de Ripa,in suo tract.de peste.in ij.parte: † debet tñ pars cū iudicis authoritate secūdū eligere domiciliū,suppli cādo illi,& narrādo causam,vt liceat alterū domiciliū,videlicet tale sib i eligere.& iudex hoc decernet,statuēs parti electū domiciliū nūtiandū:&i sta pra

54 xis est tutior.†Etiā debebit pars iterū eligere,si causam cōtingat habere cum alio,licet semel elegerit cum primo:quia res inter alios acta nō prodest alijs:vt in rub.C.res inter alios acta.scribit Imber.in inst.Forē. pag.xciiij.posset tamen in secunda causa eligere illud primum domicilium iam electum,quia nihil est impedimento quominus eligat.&c.

55 Nota ex isto tex.ordinationis sequentia.Primò,quòd omnis litigans *Notabilia*

ex hoc text. ordinationis Regiæ.

tenetur eligere domicilium:vt in prin.tex.probatur, siue actor sit, siue reus:cùm litigatoris appellatione vterq; veniat.c. quoniam.de proba. ergo requiritur litem esse intentatam,nam extra iudicium non fit ista domicilij electio,per hoc verbum litigans.

Secundò,quòd in prima comparitione,& sic in primo termino.ibi, *au iour de la premiere comparition*: tamen si in primo termino non elegerit,potest pars petere vt domicilium eligatur vsq; ad sententiam exclusiue:vt suprà dixi.sed hîc vult ꝙ in prima comparitione peti posit, & si sapiat aduersarius,hoc petere debet in principio. 56

Citatio præcedit domicilij electionẽ.

Tertiò requiritur citatio antequã teneatur pars domiciliũ eligere, quia sine citatione regulariter quis nõ cõparet:alioqui frustra inuẽta esset citatio.l.cõsentaneũ.& l.tres denũtiationes.C.qũo & qñ iud.l.ad perẽptoriũ.ff.de iud.si tñ vtraq; pars inueniretur in iudicio, cũ presens non debeat citari.Bar.in rub.ff.& C.de in ius vocãd.& subiret iudiciũ, tunc etiã absq; alia citatione cõpelleretur ad domicilij electionẽ:quia prima illa diceretur comparitio.arg.l.ij.C.quomo.& quand.iud. 57

Quartò,siue pars per se cõpareat,siue per procuratorẽ,ibi, *en personne,ou par procureur*. Requiritur ergo ꝙ pars compareat,alioqui altera peteret defectum contra non comparentẽ per totum tit. de dolo & contumac.vel circunduceretur edictum, si neutra pars cõpareret.l.& post edictum.§.circumducto.ff.de iudi.& sic requiritur, ꝙ vtraq; pars compareat per prædicta,vel per se,vel per procuratorem. 58

Mandatum requiritur sufficiens ad domicilij electionem.

Quintò requiritur,ꝙ procurator,vel qui petit electionem domicilij,& qui elegit domicilium habeat mandatum sufficiens,quod declaraui superius,& probatur in tex.ibi,*suffisamment fondé.* 59

Eligitur domicilium in loco processus.

Sextò,tenetur quis eligere domiciliũ in loco,in quo processus pẽdet ibi,*au lieu ou les proces seront pendens*, ergo illi qui in bailliuia,vel seneschalia morãtur extra tamẽ ciuitatẽ,tenẽtur eligere domiciliũ in ciuitate,vt hic artic.aliquid iuri cõmuni addat:& si domiciliũ habeat,oportet ꝙ declaret suum domiciliũ,vt hîc dicitur,& superius fusius scripsi. 60

Interpellatio requiritur in domicilij electione.

Septimò,ꝙ pars aduersa petat,aliâs nõ tenetur:ibi,*à faulte de ce auoir deüement faict*.Ergo debitè fieri debet petitio:&ꝙ interpellatio requiratur.probat l.vniuersa.vbi Ias.C.de preci.imper.offe.vt scripsi superius. 61

Quando sit eligendum domicilium.

Vltimò requiritur,ꝙ pendente processu petatur electio domicilij. Nam si finito processu peteretur,nõ fieret domicilij electio.probat iste tex.ibi,*au lieu ou les proces seront pendens.* † Quid nomine processus veniat,abũdè scripsi in tract.nominatio.q.vlti.& non petit quis post sententiã,ꝙ si faceret repelleretur per hunc tex.ibi,*seront deboutez de leurs demandes*.Intelligas tamen nisi in executione esset processus,vbi requiritur causæ cognitio, quia tunc etiã teneretur quo ad eam eligere domiciliũ.Interdum enim executio est difficilior,quàm processus principalis,&venenũ iacet in cauda:vt dicit Io.Fab.in rub.de pub.iud.in institu.Multa alia quæ fortè longius rem ipsam respicerent,adducerem, sed his si lubet prouide lector contentus eris: de his Deo optimo maximo & sacrę virgini gratias agens perpetuas,finem facio. Amen. 62 63

Tractactus,

TRACTATVS

DE RECVSATIONIBVS.

Des recusations.

PRAEFATIO.

1 QVAMVIS QVI iudicem aliquem adit,vt ab eo ius sibi reddi postulet, imprimis ipsum sibi conciliare salutando debeat.l.fi.C.de offi.diuer.iudic.& alijs modis,quos docet Specul.in ti.de aduoca.§.hîc dicendum. quod etiam fieri poterit,si eius laudes ad nostrę causę vtilitatem coniunxerimus:allegātes pro honestis dignitatem illis suam, pro humilibus iustitiam,pro miserabilibus miseri-

Iudicis beneuolentia primùm captanda.

2 cordiam. † tamen si conciliari non valeat iudex,sed ad recusationem te venire cogit causa,causam autem qua id fieri possit diligenter scrutare,tecumq; tacitus considera, si eam probare possis, & si probata ad recusationē sufficiat,ad quam facilè deflectere non debemus.si Specu. credatur.in tit.de recusa.§.qualiter.ne fortè victus posteà magis acerbum iudicem habeas.argu.l.fi.§.sin verò quidam.C.de testa.manumi. Nam pręstat non suggillare iudicem eum recusando,& sic iniuria affi cere.l.litigatores.ff.de arbitr. quàm posteà coram offenso iudice contendere.Bal.in c.super.de offici.deleg.quia periculosum est coram iudice suspecto litigare.c.cùm inter.de exceptio.

Ex causa recusatur iudex.

3 Quamobrē præfari ad intellectū huius materię licebit. Primò quid sit recusatio. Secundò quo iure introducta.Tertiò an possit per principem tolli,& recusatione remota causa delegari. Quartò quando recusatio proponenda sit.& artic.j.decidetur.Quintò an recusatione proposita iudex possit de principali causa cognoscere , & si cognoscat, an sit nullus processus:quod in arti.vj.tractabitur:& an ipse iudex recusatus possit de causis recusationis cognoscere:dicetur arti.v.Septimò quibus ex causis recusari possit iudex.artic.viij.& ix. & alię quęstiones vsu venientes interserentur,& breui explicabitur hęc materia, ac Regię cōstitutiones huic rei conuenientes Deo opt.maxi.authore.

Summa & ordo huius tractatus.

4 Ad primum recusatio est iurisdictionis vel audientię causa suspitionis proposita declinatio.sic definit Spe.in ti.

Definitio recusationis.

de recusatio.§.j.in j.parte.sequuntur docto.in l.apertissimi.C.de iudic. ego dicerem recusationem quantum ad hanc attinet materiam esse, iudicis ratione odij amicitiæ alteriúsue iustæ causę reiectionem, quę definitio satis elucidabitur inferius.

Quo iure inducta recusatio.

5 Secundò, quæritur quo iure introducta sit recusatio? Et respond. Panor.& communiter doct. in c.cùm inter.de except. de iure naturali inuentam.per c.quod suspecti.in fi.ibi, etiam quodammodo naturale est.iij.q.v.& c.secundò requiris.in fi.de appella.& quia continet defensionem, quę est de iure naturali.cle.pastoralis.de re iud. ne videlicet innocẽs condemnetur per suspectũ iudicẽ,& opprimatur.

6 Ego dicerem recusationem iure ciuili esse introductam, quadam ratione naturali dictante: vt in d.c.secũdò requiris.in fi. ibi, ipsa namque ratio dictat, quia suspecti & inimici iudices esse non debent. d.c.quod suspecti.ibi, nam quodammodo est naturale suspectorum iudicum insidias declinare,& inimicorum iudicium velle refugere, & sic non dicit esse naturale, sed quodammodo naturale.

Legitima quo iure sit introducta.

7 † Sic dicitur de legitima: vt sit introducta de iure ciuili ratione naturali dictante.§. primũ itaq;. ibi, secundum naturam ipsis debeatur. In authen. de hæred.& Falcid. colla.j.

8 † Ita tamen vt quarta pars, quæ eisdem liberis debetur ex legibus, nullo modo minuatur.C.de secund.nupt.l.penul.C.de legit.hęre. vbi dicit hęreditatẽ legitimo iure deferri.hoc probat Dy. in c.indultũ. de regul.iuris.lib.vj.Vincen.Hercul.in l.quòd de bonis.§.fina.ff.ad legem Falcid.& in disputa.j.Incipien.Perusinus.in ij.quęstio. versicu.circa secundam quęstio.& docto.in regul.iura sanguinis.ff. de regul.iur. Panormi.consi.lxiij.stante quadam.col.ij.volumi.j.& Alexand.consi. lxxv.visis.colum.iij.volumi.j.& Rota in decis.xviij.fuit dubitatum.in no.& ibi in additio.pluribus.ista probaui in tract.meo.de decim.quęstione prima.

Suspecto iudici an possit causa committi.

9 Tertiæ quæstionis decisio infertur ex pręmissis, videlicet ꝙ Papa & princeps non possunt cõmittere causam iudici suspecto remota recusatione.per glo.singu.in c.ad hęc.de rescrip.quam sing.dicit glo.in regu.Cancella.xl.& Barba.in tract.de pręstan. cardin.in iiij. quęst.ij.partis.col.ij.contrarium tamen tenent glo.& doct.in d.l.apertissimi.& in c.postremò.& c.cum speciali.de appel. & ista est communis: vt dicũt Panor.Deci.& alij in cap.cum inter.de excep.& Deci.consil.clxxv.in causa.col.ij.quia is poterit appellare, si cõdemnetur ab illo iudice suspecto,& sic nõ est ei sublata defensio.l.vna.in fi.ff. apud eum à quo appellatur.

Commissio causæ recusatione remota intelligitur de friuola.

10 † Imò si princeps expresè committat causam recusatione remota, intelligitur de recusatione friuola.arg.c.ex parte.in ij. de offi.deleg.& adhuc ex iusta causa iudex recusabitur: quia lites sine suspitione procedere Imperator iubet.in d.l.apertissimi. Et ideo illæ literę sunt contra principis voluntatem prima facie,& sic ob importunitatem pręsumuntur emanatę.l.j.C.de petitio.bon.subla. lib.x. Sanxon in ordi.Turo.

Casus tres quibus princeps committit remota recusatione.

11 † Super hoc facerem casus sequẽtes. primus est, quòd in criminalibus non potest princeps committere causam recusatione remota,

mota, quia ex hoc tolleretur defensio, quę de iure naturali est. cle. pastoralis. de re iud. & Cicer. in j. offi. Primo generi animantiū omni à natura tributum est, vt se, vitam, corpusq; tueatur: caueat quę nocitura sunt: ideo solet ipse dicere delatis, aut accusatis, si sciant aliquā recusationem contra talē, & talem iudices, & an ipsi velint eos in iudices habere, & tunc hi accusati sciscitabuntur ab illis, qui cognoscunt iudices an sint iusti, & posteà acceptabuntur vel recusabuntur. Ita vidi fieri, &

12 docet Bald. in l. tertia. ff. quod quisque iuris: & hoc est tutius. † Nec refragatur quòd cōdemnatus posśit appellare, quia fac esse, tamen quia iudex suspectos, & falsos audire posset testes, & sic falsum facere processum. Ob id licet appellatio permittatur, nō ob hoc reparari poterit falsum in processu commissum: ideo non debet princeps suspecto iudici causam criminis committere, aliâs tolleret defensionē, & absoluendus multoties condemnaretur. capitu. cùm inter. de excepti. & melius est occurrere in tempore, quàm post causam vulneratam remedium quęrere. l. vltima. in quib. causis in integrum restit. & l. vnica. quan. lic. vnicuique sine iudi. se vindi. *Appellationis remediū non impedit recusationē.*

13 Secundus casus, in ciuilibus poterit iudex suspectus ex certa scientia & plenitudine potestatis committi. Et ista est communis conclusio: vt

14 Dec. probat in capitu. cùm inter. de exceptio. † quod dicerem verum esse, quando alium haberet coniudicem, vel adiunctum: quia is poterit falsum impedire, alioqui princeps non esset rationabilis, si alio com mitteret modo: vt probatur in authen. si verò. C. de iudic. ideo si solus datus fuerit, non poterit iudicare sine adiuncto: & seruari debebit tūc iuris ciuilis dispositio, alioqui paria essent rem auferre sine causa, & cōmittere suspecto. sed primum non potest princeps facere sine Tyrannide. l. quoties. vbi glo. & doct. C. de precib. Imper. offerend. sic non secundum poterit vni soli committendo. *Suspectus iudex quando dari posśit in ciuilibus.*

15 Tertius casus, vbicunq; causa committitur iudici suspecto etiam ex certa scientia, quod non solet fieri, is poterit recusari, nisi expresśè hoc prohibeatur. cap. cùm inter. vbi doct. de except. quia princeps videtur ei committere, vt de iure. arg. l. si duo. ff. de acquirend. hæredi. Barb. in cap. Raynaldus. col. iiij. de testa. Ias. consi. lxxxiiij. volu. j. doct. in dict. l.

16 apertisśimi. † Licet quidam distinguāt inter suspectum ex inimicitijs & ex alijs causis: quod non admitterem, quia suspitio ex amore ita arctat, sicut ex odio. cap. quatuor modis. xj. q. iij.

17 Quartus casus est, quòd non potest princeps in ciuilibus vel criminalibus recusationē & appellationem simul tollere, quia difficilius duplex funiculus tollitur, quàm vnus. capitu. primo. de treuga. potentiora enim sunt duo iura, quàm vnum. l. cohæredi. §. qui discretas. ff. de vulgari. l. re coniuncti. & ibi Ias. vlti. no. ff. de leg. iij. tum quòd non posśit (vt dictum fuit,) adimere defensionem, tum nec rem alicuius auferre, quod faceret, si sic rescriberet, vel quando negotium cōmitteret supremę Curię, vel alijs iudicibus, vt iudicarent, (sicut dicitur) *en dernier ressort*, tanquam vltimi iudices, quia tunc vtrunque adimeretur quod *Recusatio an rescripto tolli posśit cum appellatione.*

esset iniquum.cle.pastoralis.de re iudi.& per supradicta, & per hos casus conciliantur contrariæ,& variç doct.sententiç.Laus Deo.

CHARLES VIII. Artic. LXIIII.

Articulus primus.

Item & pource que l'on à trouué que les parties ont baillé plusieurs recusations malitieusement au deshonneur des presidens & conseilliers de nostre dicte cour.

GLOS. PRIMA.

Iudex non debet maliciosè recusari.

Iudex ab ipsa parte recusari pōt non à procuratore.

Arestum.

1 EX MALITIA non debent iudices recusari,sed ex causa & quidem iusta,alioqui recusantes puniuntur,vt dicetur inferius articul. ix.& seq. † & ideo dicit, *les parties*, 2 quia iudex non potest recusari,nisi à parte , & non à procuratore,nisi super hoc speciale habeat mandatum.l.non solùm.§.fin. ff.de procurator. & Barto.in l.si procurator.ff. de condict.indeb. quia famę causa est.dict.§.fi.& iudici per recusationem videtur inferri iniuria.l.litigatores.ff.de arbitr.& ad hoc non videtur procurator constitutus. † Et ita censuit senatus anno 1534. die penulti.Iulij. etiam quia 3 recusans incidit in pœnam , vt patet inferius articul.ix. ob id procurator non potest facere, vt dominus incidat in pœnã,si ad hoc specialiter non sit constitutus.dict.l.si procurator.l.si pater. quę in fraud.creditor.Et casus requirentes speciale mandatum docui in §.fi. in glo.pe. de elect.derog.in concor.

Absentis nomine procurator recusat.

Arestum.

Si tamen procurator generalis allegauerit dominum absentem, & 4 hanc recusationem ab ipso propositam approbaturum, & petat dilationem ad obtinendum speciale mandatum,interim iudex recusatus in causa procedere non debet: alioqui perperàm factum iudicauit senatus Parisieñ.anno 1543. die iiij.Decembris.

Statuons & ordonnons que pour quelque recusation que soit baillée contre nosdictz presidens & conseilliers,ilz ne s'abstiennent d'estre au iugement des proces, si non que la recusation soit baillée par-auãt, que le proces soit mis sus, & quelle soit trouuée bonne & raisonnable par nostre dicte cour.

GLOSSA II.

Quando sit apponenda recusatio.

1 HIC DECIDITVR quarta quæstio , videlicet quando recusatio opponi debeat , & fac casus. seq. Primus est, quòd si recusatio contra iudicem de causa cognoscere volentem proponatur , ante litem contestatam opponi debet. capitul. quòd suspecti.§. & re vera. iij.quæstio. v. l.apertissimi. Ibi,antequàm lis inchoetur.C.de iudic.c.pastoralis.vbi glo.& doct.de exce-

exceptio. tum quòd exceptio dilatoria ante litem contestatam opponenda sit.l.ita demum.C.de procura.cap.inter monasterium.vbi glos. & doct. de re iudic.tum quòd non opponendo videtur in iudicem cõsentire,ideo posteà eum reijcere non poterit.dict.l.apertissimi.vbi Ias. in ij.not.C.de iudic.Iacob.in l.sed & si susceperit. ff. illo titu.Bart.in l. quidam.ff.de re iudic.Lanfranc.in repeti.cap.quoniam. in verb.recusationes.col.ij.de proba.

2 Secundus casus,quando recusationis causa de nouo venit ad cognitionem partis,potest opponi vsq; ad causę cõclusionem.cap.insinuante.de offic.deleg.doct.in dict.cap.pastoralis.de exceptio.

Noua ex causa recusatio fit vsq; ad cõclusionẽ in causa.

3 Tertius casus est,si adhibeantur iudices ad iudicandum, vel consulendum super re iudicanda, tunc recusatio offerri potest antequàm processus fuerit incœptus iudicari, vel referri, & sic antequàm eos videatur approbare.dict.l.sed & si susceperit.in princ.Bart.in dict.l.quidam.colum.ij.de re iudic.

A' laquelle nous enioignons qu'elle ne remette point la decision de ladicte recusation à la conscience de celuy qui est recusé.

GLOS. III.

1 HIC TEXT. prohibet ne conscientiæ recusati relinquatur recusationis causa,& hoc duplici ratione. Prima est,quia hîc causam habens affectatam deierare posset, & conscientiam suam damnare: ideo hoc non est permittendum.argumen.l.quæ sub conditione.ff.de cõditio.institutio.

Arbitrio recusati nõ relinquitur causa recusationis.

2 Secunda, quia multi iudices, dum non auderent iudicare contra connestabilem,aut alium magnum dominum,procurarent vt recusarentur, & dicere possent causam recusationis veram esse: & sic via 3 aperiretur periurijs.contra l.ij.in fin.C.de indi.vidui.tollend.† Etiam quia causa suspitionis est alleganda & probanda. capitul.suspitionis. de offic.delegat.capitu.secundo.de appella.in vj. Ideo non relinquen 4 da conscientię recusati. † Nec etiam sufficeret, si pars iuraret habere se iudicem suspectum, vt ibi. quamuis in notorijs & modicis dicant docto. sufficere. per gloss. in dict.l.apertissimi. vbi Ias. & alij.C.de iu-5 dic.tamen regulariter requiritur causę probatio. † Interrogari tamen consiliarius recusatus potest de veritate recusationis. glóss.in capitu.primo. in verb.siue confessi. de exception. Perus. in capitu. cùm speciali. in fin.de appellatio. nisi recusaretur ob crimen,quia tunc nemo tenetur prodere seipsum. Panormita. & alij in dict.capitu. primo.& hoc seruari in parlamento vidit Aufrer.vt in dicto tracta.de recusa.in fin.asserit,& ego ipse multoties.

Alleganda & probãda est causa recusationis.

Interrogari potest consiliarius recusatus de veritate recusationis.

Et aussi s'elle trouue que ladicte recusation soit iniurieuse en chargeant l'honneur dudict recusé, qu'elle punisse celuy qui l'aura baillée.

GLOSSA IIII.

Iniuriosam opponens recusationem, punitur.

PRIMO iubet puniri eum, qui iniuriosam recusationem opponit contra presidem, vel consiliarium. Sed qua pœna hic puniatur? Respon. arbitraria pro qualitate personæ, tam iniuriam passæ, quàm inferentis. argu. l. j. ff. de effracto. & iniuria dicitur atrox ratione personę scilicet presidis, & cōsiliarij. §. atrox. de iniur. in inst. ob id grauius est puniēda, nisi illam causam probauerit, vt sequitur.

Si elle n'estoit (comme dict est) trouuée bonne raisonnable verifiée.

GLOSSA V.

Requisita ad recusationem.

TEXT. hîc sequētia requirit. Primò quòd causa recusationis sit bona, & rationabilis: nam si vellem recusare iudicem eo quòd parti aduersæ dedit eleemosynam, causa non est bona, nec rationabilis, ob id reijcienda: vnde dicit hic tex. *si elle estoit trouuée bonne.* 1

Secundò requiritur quòd hec causa sit opposita, nam hec recusatio non iudicatur, nisi opposita fuerit. l. apertissimi. C. de iudic. l. iiij. §. hoc autem. ff. de damno infecto. 2

Tertiò, quòd proposita fuerit tempore debito: vt superius dixi in glo. ij. alioqui dici potest, sera prece subueniri tibi desideras. l. ij. C. de iuris & facti ignoran. 3

Quartò, quòd illa causa probata sit, quia nō sufficit dicere, & opponere, nisi probetur. l. qui se dicit. ff. de iudi. & tex. ibi: *veriffiée.* 4

Quintò, quòd approbata sit à curia, ibi, *& qu'elle soit trouuée bonne & raisonnable par nostredicte cour.* alia per te elicias. 5

Et n'entendons pas que si apres que ledict proces sera mis sus aucunes causes de recusations sont venues à sa congnoissance qu'ilz ne les puissent proposer en affermant par serment ladicte cause estre de nouuel venue à sadicte congnoissance.

GLOSSA VI.

Noua ex causa admittitur quis ad recusandum etiam extra tempus præstitutum.

EX HOC textu habemus, quòd consiliarius recusari non potest, postquàm processus est inchoatus iudicari, nisi causa de nouo ad notitiam peruenerit. per capitul. insinuante. de offic. deleg. idem in alio iudice dicendum est, per dict. cap. insinuante. 1

Dicet

2 Dicet quis, quomodo hoc sciri poterit? Respon. standum esse iuramento partis. per ca. pastoralis. de exceptio. & ita scribitur in hoc text. ibi, *en affermant par serment*. Et hoc casu recusari poterit etiam si inchoatus fuerit processus, dum tamen ipse recusandus non dixerit sententiã suam: vt doct. dicunt in d.c. insinuante. & d.c. pastoralis. *Iuramento partis statur.*

3 Idem dicendum est, si de nouo causa recusationis superuenerit, vt si tempore, quo processus decidebatur, consiliarius duxit in vxorem consanguineam partis, etiam recusari tunc poterit ex illa noua causa. per d.c. insinuante. de offi. deleg. nam quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio. l. de ætate. §. ex causa. ff. de interrogat. actio. de Rota. dec. cccxx. in no. & Hyppol. in l. j. §. si quis vltro. nu. 18. cum seq. ff. de quęst. alia videri poterunt in d.c. pastoralis. & c. insinuante.

LOYS XII. Article XXXVII. des publiées M. CCCCXCIX.

ITEM, que nosdictz præsidens conseilliers, Baillisz Seneschaulx & autres noz Iuges, ou leurs lieutenants ne pourront estre ne adsister au iugement du proces d'ung prelat, ou collateur, ou daulcun seigneur, duquel ilz, leurs enfans, freres, ou cousins germains directement, ou indirectement, obtiendront doresenauant aulcun benefice ou office formé & intitulé quand les parties les recuseront. Articulus secũdus.

GLOSSA I.

1 IVSTE statuit hîc Rex, vt præsides, consiliarij, vel alij magistratus non iudicent, néue eorum locumtenentes in causa collatoris, à quo ipsi habent beneficium, vel officium propter affectionem, quam habere possunt in eos, ratione obligationis antidoralis. per l. ex hoc iure. ff. de iusticia & iure. l. sed & si lege. §. consuluit. de petit. hæredit. humanum est enim, vt quis exhibeat ei reuerentiam, à quo percepit beneficium. ca. illud. vbi gloss. viij. questio. ij. humani autem moris est illum vereri, cuius iudicio & voluntate nunc erigitur, nunc deprimitur. cap. visis xvj. quæstio. ij. *Iudices non iudicent in causa prælati, à quo beneficium receperint.*

2 Idem si contulerit filijs consiliarij, vel fratribus, aut consobrinis germanis, vt dicit iste tex. facit l. isti quidem. ff. quod metus caus. secus si erant secundarij consobrini. §. quarto gradu. de grad. affinit. in instit. cùm hîc text. tantùm exprimat istos, non extenditur ad alios: vt etiam dixi in tract. de cess. & transpor. in ij. tomo. quia in illis non est tanta affectio sicut in enumeratis in tex.

3 Iste tex dicit, *obtiendront*, ergo non sufficeret si ordinarius collator eis contulerit beneficium, quod posteà ab eis euictum est, quia tunc non obtinent, & obtinere intelligitur cum effectu, sicut habere l. nomen. §. fin. ff. de verborum significatio. l. j. quod quisque. & cessat ratio huius

tex.vt scripsi in §.volumus.de colla.in concorda.

Resignatio etiam benefi cio non cessat causa recu sandi. Etiam intellige istum tex.licet consiliarius non habeat nunc benefi-cium, quod verè obtinuit,sed illud permutauit, vel in fauorē alicuius resignauit, quia tunc cœpisse intelligitur, qui alij acquisiuit.l.cœpisse. ff.de verb.signi.vt affectio cadere posit,& recusari. 4

Beneficiū ex necessitate collatū nō inducit causam recusandi iudicis. Intellige tamen si ex voluntate,secus si ex necessitate contulerit.vt pote si episcopus contulit consiliario perviam mandati,nominationū, vel indulti:quia hęc collatio necessaria non obligat accipientem,sicut voluntaria.l.j. ff.de fundo dotali.quia nemo in necessitatibus liberalis existit.l.rem legatam.ff.de adimend.lega.Ias.in l.fi.§.sed quia.col.ij.in j.limita.communia de legat.C.ideo tunc non habebit locum iste text. 5

Arestum. sic fuit iudicatum anno 1543.die xxvij.Augusti.

Item si perpetuò &in titulum collatum esset,procedit hic text.secus si ad sex menses, vt per commendam.iuxta c.nemo.de electio.invj.& hîc tex.ibi,*intitulé*.Beneficia enim perpetua esse debent.cap.præcepta. lv.distinct. 6

Officiū sicut beneficiū collatum cōsiliario inducit causam recusandi eundē. Idem in officijs, sicut in beneficijs: dicit hic text.ibi,*ou office*.Ergo si admirabilis vel comes stabilis petierit pro aliquo officium consiliarij à Rege, non poterit d. consiliarius adsistere in causis illius nec iudicare, sicut nec in causis collatoris. † siue directè obtinuerit ab eo officiū,vt pote quia ipse dedit,cùm dependeret à Ducatu suo,quem possidebat,siue indirectè obtinuerit:quia à Rege petijt eius nomine quidā illustris nobilis,& obtinuit:vel Harpia quędam rapax petijt ab episcopo beneficium, quod episcopus sua causa iudici aut eiusfilio contulit, recusatus est in omnibus causis illius,cùm ab ipso obtinuerit directè. 7 8

Abstinere non debet iudex,nisirecusatus fuerit. Sed ista procedunt si pars recuset eos, aliâs ipsi non debent abstinere. Ideo si fortè pars confidit de probitate, & sanctitate consiliarij, vel iudicis, ob id nollet eum recusare, tunc iudicare poterit. Nam quid ad Regem,si partes sint concordes, & eum non recusent.l.j.§.inde.ff.de noui oper.nuntiat. 9

IDEM article xxxviii. Ibidem.

Articulus tertius.

ITEM, que les requestes de recusation, qui seront baillées à nosdictes cours de parlement, seront couchées dedans l'inuentaire de la partie baillant ladicte requeste,pour preallablement y faire droict.

GLOSSA VNA.

Recusatio est præiudicialis ad totū negotium. SI PARS supplicationem dederit recusatoriam alicuius præsidis, vel cōsiliarij, debet in inuentario dantis conscribi, vt ante omnia ius fiat super illa recusatione, sicut ante omnia recusationis exceptio opponi debet. l. apertissimi. C. de iud. & superius scripsi art. j.alioqui si in inuentario non conscriberetur, omitti posset, vel in finem causæ differri, & post conclusum & iudicatum recusationem proponi: & sic 1

& sic duplex labor in expediendo processum adesset et frustra data esset recusatio: vnde hîc iustè statutum fuit quod notes.

IDEM article xl. des publiées M. D. xII.

ITEM pour obuier à la grand multiplication des lettres, qui souuant s'impetrent en noz Chancelleries, pour les suspitions & recusations des Iuges de nostre Royaulme auons ordonnè, & ordõnons, qu'apres les premieres lettres baillées, pour attribuer la congnoissance d'aucune matiere à aulcuns Iuges, les parties ne pourront de nous obtenir aultres lettres pour oster la cõgnoissance de ladicte matiere audict Iuge. Ains se pouruerront par declinatoire, recusation, appel, ou aultre voye ordinaire, ainsi qu'ilz verrõt estre à faire par raison, Articulus quartus.

GLOSSA VNA.

1 HIC statuitur, quòd non valeant secundæ literæ, vt causa committatur alteri iudici, quàm primo, cui per primas literas fuerat commissa causa, quia olim infinitæ literæ super hoc cõcedebantur, & causa in longos differebatur annos, & sumptibus & expensis partes consumebantur contra.c.dispendia.de rescript.in vj. vnde hęc noua processit constitu- *Literæ iurisdictiõis attributiuæ nõ nisi semel impetrentur.*

2 tio, † quamuis de iure canonico contrarię & diuersę super his possint impetrari literę. c. pastoralis. & c. cùm contingat. de rescrip. sed hęc iustior est constitutio: nam si aduersarius impetrauit iudices, aut sunt suspecti, & recusari possunt: sin minus, non grauatur pars, si hi cognoscant de causa. Ideo si impetrem contrarias literas super his, infiniti orirentur processus, & finis litibus imponi non posset: vt docet c. finem litibus imponendum. de dolo. Alioqui lites essent immortales ex hac rescriptorum multiplicatione: ob id iustum est, vt secundę non impe-

3 trentur literę attributiuę iurisdictionis post primas, † sed per recusationem, exceptionem declinatoriam, appellationem, aut aliâs via ordinaria sibi prouideat pars. Nam vbi cõpetit remedium ordinarium, non debet quęri extraordinarium. l. in causę. ff. de minor. & frustra impetratur, quod iure communi conceditur. l. vna. C. de thesaur. libro decimo. & per hoc breuiabuntur lites, & minuentur litis sumptus, & expensę. Et quod decem annis vix consequi pars posset, nunc breuiter obtinere poterit per istam constitutionem.

4 Vnde fuit in senatu dictum, quòd literę simplices à cancellaria emanatę attribuentes iurisdictionem alicui, etiam de consensu partium non valerent reclamãte procuratore Regio, anno. 1540 die xiiij. Ianuarij. *Arestum.*

FRANCOYS, articl. x. des publiées M. D.xxxix.

Articulus quintus.

Quand les recusations proposées, ou baillées, par escript seront friuoles, & non recepuables, le iuge recusé les pourra telles declairer, & ordonner que non obstant icelles il passera oultre selon la forme de droict.

GLOSSA VNA.

Cognitio recusationis an & quãdo spectet ad recusatum.

SEXTA soluitur hîc quæstio, videlicet quòd de iure 1 iudex recusatus potest de recusationis causis cognoscere, & an sua sit iurisdictio. per l. ij. ff. si quis in ius vocat. non ierit. & l. si quis ex aliena. de iudic. † nisi recusatio 2 proposita suggillaret, & notaret iudicem: vt si diceretur furiosus, infamis, aut homicidium commisisse, tunc eligentur arbitri, qui de his cognoscent. per c. suspitionis de offi. deleg. c. legitima. de appel. Bar. & alij in l. quidam. col. ij. ff. de re iudi. Areti. cõsi. cvij. clarissime. col. iiij. in iij. q. & seq.

Friuolæ causæ recusandi non impediũt iudicem.

Hodie per hunc articulum ita demum, si appareat luculẽter ex ipsa 3 propositione causarũ eas esse friuolas, iudex in quẽ opponũtur, eas friuolas declarare poterit, & nõ esse recipiẽdas, vt hîc. vide regulã cũ. xiiij. limitat. per Fely. in c. super literis. de rescript. Iacob. & alios in l. si quis ex aliena. de iudic. Atque Corset. in singul. incipien. iurisdictio. j.

Recusationis aliquot requisita.

Sed sequẽtia in hoc tex. requiruntur. Primùm oportet, quòd istæ re- 4 cusatiõis causę fuerint à parte oppositæ. ibi, *proposees*: quia iudex eas nõ supplebit, si pars non opponat. l. vna. C. vt. quæ desunt Aduoca.

Secundò, quòd fuerint datæ, & oblatæ, ibi, *baillées*. & quamuis in 5 text. sit alternatiua (*ou*) tamen accipitur hîc pro coniuncta. per l. sæpè. ff. de verborum significa. nec sufficeret opponere verbo, nisi offerantur. & in scriptis, vt sequitur.

Ex scripto dari recusatio debet non sola voce.

Tertiò requiritur, quòd in scriptis. ibi, *par escript*, ne si voce tantùm 6 daret, postet posseà pars negare tradidisse, & dixisse, quòd opposuerat. Ideo recusatio in scriptis opponi etiam de iure debet. text. in l. apertissimi. ibi, libello suspitionis ei porrecto. C. de iudic. & l. fi. ibidem. Lanfran. in c. quoniam. in verbo recusationes. col. ij. de proba. & ista est communis sententia hîc approbata.

Friuola manifestè recusatio quæ.

Quartò requiritur, quòd illæ causę sint, & appareant friuolę ex ipsa 7 inspectione, vt si pars dicat iudicem esse patrem partis aduersę, & notoriè patet contrarium, vel si diceret eum non regnicolam, vel non esse doctorem, istę causæ ex ipsa inspectione apparent friuolę: ideo ipse iudex recusatus eas tales declarare poterit, vt hîc.

Apparentis recusationis non est iudex recusatus sed locumtenẽs.

Sed si legitimæ appareant prima facie, vt si dicat pars iudicem super 8 hac quęstione pro parte consuluisse, vel esse partis cõsanguineum, vel se iactasse, quòd partem cõdemnaret quocunque modo, tunc iudex recusatus cessat, & locũtenens, vel is qui loco iudicis pro tribunali sedet, etiam

etiam si fuerit antiquior aduocatus, dabit vnam dilationem parti ad probandum illas causas suspitionis. vt articu. viij. infrà docet text. ne causa prolongetur.cap.suspitionis.de offic.deleg.

9 Item si hic opponens non probauerit intra terminum datum ab illo particulari locumtenente, is poterit repellere opponentem à causis recusationis propositis ob probationis defectum, sicut iudex maior:& ab eo tempore iudex primus sua iurisdictione vtetur.c. postremò. in fine. de appel.nisi appellatum fuerit.vt sequitur. *Tempus certū præstituitur allegan ti recusatio nem.*

10 Sed iste text. nihil dicit, si probatæ fuerint causę recusationis, ideo ego dicerem, quòd à contrario locumtenens particularis, vel pręfectus in locum iudicis poterit eas legitimas,& bonas declarare,& quòd iudex ab illa abstinebit causa. vt probat dict.capitu.postremò. Et tunc iste locumtenens specialis cognoscet de causa principali, nisi appellatum fuerit. *Locumtenēs particularis cognoscit de causa recusa tionis primi iudicis.*

11 Quartò, an sufficiat tacita pronuntiatio, scilicet procedendo ad vlteriora. Fely n.colum.xx.nume.34.in capi.super literis.de rescript.dicit quòd licet aliâs tacita pronuntiatio sufficiat ad reijciendum exceptiones impedientes processum.capi.ex parte.ij.de appellatio. Barto.in l.à procedente.C.de dilatio.glo.in verb.reprobasse.in capit.suborta.de re iudica. Tamen in isto casu requiritur expressa pronuntiatio. gloss. in verb.processus. in fine.capi.dispendia.de rescript.in sexto.& in cap.se-
12 cundo.ibidem.capitu.Rodulphus.in fine.illo titul.† Nam quando iudex caret funditus iurisdictione, per processum ad vlteriora nonvidetur acquirere iurisdictionem, licet exceptionem repellere videatur. gloss.in clemen.fi.de appella ti.Diuersum est quando se pronuntiauit competentem: quia eo casu quamuis careret iurisdictione, valebit processus, si pars non appellauerit.teste Inncocen.in cap.pręthereà.de appel. quem sequitur & refert Fely.in dict.c.super literis. Et sic est de stylo curiarum regni Franciæ, vt iudex expresè debeat regulariter pronuntiare, alioqui non valebit iudicium. vide tamen Bartol.& alios in dicta l.à procedente. *Sententia recusatiōis quādo requiratur tacita vel expressa.* *Stylus Franciæ.*

IDEM, Article xi.

Et s'il en y ha appel, sera nonobstant iceluy passé outre, non pas par le iuge recusé, mais par iceluy, qui ha accoustumé tenir le siege en son absense, soit lieutenant particulier, ou le plus ancien aduocat : tellement que pour la proposition de ladicte recusation, & appellation sur ce interiectée la poursuite, & procedure ne soyent aucunement retardées, ou delayées. Articulus sextus.

GLOSSA VNA.

1 ISTE TEXT. remouet dubitationem, & quintam quęstionem propositam, videlicet, an post recusationem propositam iudex posit super principali cognoscere, & si cognouerit, an processus sit nullus, quam docto. in diuer- *An pendente recusatione posit super principali procedi.*

sum trahunt. Tamen Bartol. iudicem non posse cognoscere post recusationem firmat, & si cognouerit, processum esse nullũ asserit, per text. in l. vna. C. si quacunq; prçditus potesta. & cap. iudex. de officio deleg. in sexto. cap. legitima. de appellatio. illo libr. Barto. in l. quia poterat. ad Trebellianũ. quia recusatus omni iurisdictione priuatus censetur. per dictam l. vnam. † Ideo quicquid posteà facit, censetur facere tanquam 2
priuatus non habens iurisdictionem: ergo non valebit: vt Ioan. And. & alij docent in dict. cap. iudex. Salyce. & Iacob. in l. apertissimi. C. de iudicijs. Paul. in l. qui iurisdictioni. ff. de iurisdictione omnium iudicum. & Barba. in cap. cæterùm. colum. vj. nume. 25. de rescriptis. & in tracta. de prçstand. Cardinal. in tertia quçstione secundæ partis. † Et sicut ap- 3
pellatione pendente nihil est innouandum, vt patet in titu. nihil noua. penden. appella. & cap. non solùm. de appella. in sexto. Sic in recusatione scribit Panormi. & alij in cap. cùm speciali. de appella. Et Alexand. consi. lxxxix. diligenter. volumi. j. & consi. clxxxiij. viso. colum. ij. volu. ij. ac Dec. consi. clxxv. in causa. colum. j.

Comparens voluntariè, causis recusationis tacitè videtur renuntiare.

Ex quo patet, quòd processus erit nullus, nisi pars recusans citata à 4
iudice voluntariè compareat, non protestans de causis recusationis, & nihil de eis dicens, sed sponte coram iudice procedens, tunc videtur renuntiare causis recusationis propositis, ac si expresè renuntiaret. cap. ex parte M. & cap. cùm speciali. de appellatio. Bartol. in dict. l. à procedente. C. de dilationib. gloss. in cap. non solùm. de appellationib. in vj. Alexand. consi. clxxxiij. viso processu. colum. ij. volum. secundo. & consilio xij. videretur. volumi. sexto. facit l. non distinguemus. §. cùm quidam. ff. de arbitr.

Arbitri iuris hodie non eliguntur scilicet ad vitādam prolixitatem causæ.

Et sic apparet, quòd iudex recusatus non poterit hodie de causis re- 5
cusationis cognoscere, nisi vt superius dixi. articu. v. nec eligendi sunt arbitri, vt de iure, † sed in hoc regno post recusationem locumtenens 6
huius iudicis, vel alius, qui loco illius ius reddere solet, aut aduocatus antiquior, istorum vnus ordine seruato poterit cognoscere de his recusationis causis, quod est bene notandum. Nam quandoque ante electionem arbitrorum, & antequàm recusationis processus decisus esset, pars trahebat ad decem annos causam, vel ad aliud tempus: † hodie 7
causa principalis tam citò ferè decidi potest, sicut recusationis, & est iusta & sancta hæc constitutio, quicquid in contrarium iactetur. Nam si iudex recusatus nihil dicat de causis recusationis, iudex secundarius dilationem parti prçfiget, vt patet articul. ij. intra quam dilationem si pars nõ probauerit, iudex reijciet partẽ à causis recusationis: & posteà primus iudex cognoscet.

Iudex recusatus an valeat præsens esse, cùm alter de causis recusationis cognoscit.

Videndum est, an iudex recusatus posit esse prçsens, quando alter 8
cognoscit de causis recusationis, quod videtur: quia sua interesse censetur. Contrarium tamen putarem: quia posset timorem partibus, & iudici seu aduocato cognoscenti incutere: ideo abesse debet. Et istius sententiæ est Cardinal. Alex. in cap. cùm speciali. colum. xij. de appellatio. refert & sequitur Butrig. in cap. nouit. de iudic. & cap. dilecto. de

senten.

ſententia excõica.lib.vj.Anto.Capit.in deciſi.Neapolitan.q.cxxxviij. nu.5.& iſta ſeruant iudices Franciæ, etiã prędes: vt ſtatim diſcedant ſi recuſati ſint,& de recuſationis cauſis agatur eo abſente.

9 Sed vidi dubitari,an aduocati Regij debeant ius dicere abſente iudice,quod videbatur.nam omnibus aduocatis etiam antiquioribus præferri debent,quia à principe ſunt approbati ratione officij.per l.ij.& l. reſtituendæ.in fi.C.de aduoca.diuerſorum iudicio. Contrariũ tamen cenſuit Senatus Pariſieñ.anno 1540. die xx.Aprilis:quia aduocatus Regius eſt ſatis impeditus circa fiſci cauſas,ideo non debet priuatas quęrere.facit l.ſancimus.j.C.de aduoc.diuerſ.iudi. *Aduocati regij an abſente iudice præferantur ad reddendum ius. Areſtum.*

10 Imò plus fuit ab eodem Senatu decretum,quòd iſte aduocatus antiquior iudex factus huius conſtitutionis auctoritate, poterit cauſas ſummarias expedire abſente iudice,in illis caſibus,in quibus mora eſt periculum illatura.de quo in l.de pupillo.§.ſi quis riuos.ff. de noui operis nuntiatio.vt ſunt materię alimentorum, & prouiſionales, de quibus ſcripſi in tracta.de prouiſi.& quæ ferias non timent,vt in l. prima. *Antiquior aduocatus quo ordine jubeat munus iudicandi. Areſtum.*

11 & ſequen.ff. de fer. † Et ſi intra tres dies iudex abſens non venerit,poterit is aduocatus paruos expedire proceſſus, & ſi intra octo dies neuter iudex aderit, poterit is antiquior aduocatus indifferenter omnes proceſſus decidere,& iudicare,ſicut alius iudex potuiſſet, & valebunt geſta ab ipſo. l.Barbarius.vbi docto. ff.de offic. prętor. & ſic iudicauit idem Senatus.

12 Et abeſſe cenſetur iudex, etiam ſi mortuus fuerit.l.mulieris. in fi.ff. de verbo.ſign.& c. ſi delegatus.de offic.dele.lib.vj.vel ſi ſit valetudine aduerſa detentus,vt non poſſit ius reddere,& ſufficit ꝙ abſit ab auditorio,nec tenetur aduocatus antiquior mittere ad ipſum, ſed ſedere pro tribunali debebit:quia abeſſe cenſetur,qui ab auditorio abeſt.l. abſentem.vbi ſcripſi.ff.de verbor.ſigni. & ſicut dies interpellat pro homine ita & hora. l.magnam.C.de contrahen.ſtipu. *Abeſſe iudex quando cenſeatur.*

Idem artic.x i i.

Et s'il ha eſté ſur ce friuolement appellé, & la partie vueille acquieſcer, ſi c'eſt hors iugement, ſera condamné en quarante liures Pariſis d'amende, moytié à nous & moytié à la partie. Et la moytié plus, ſi c'eſt en iugement,& s'il playde & ſuccumbe en l'amende ordinaire, qui ne pourra eſtre moderée, &en la moytié d'icelle, enuers la partie. Articulus ſeptimus.

GLOSSA VNA.

1 HIC MVLCTAM ſtatuit diuerſam in appellantes à declaratione recuſationis friuolæ facta per iudicẽ. Et primò ſi hic appellans velit acquieſcere, & ſuę renuntiare appellationi extra iudicium: tunc ad quadraginta condem- *Emendæ friuolæ appellantium, & hæ variæ ſecundum per*

tinaciam appellantis. nabitur libras Parisi. quarum dimidia Regi applicabitur, & dimidia parti. vt in tex. exprimitur, si autem in iudicio acquiescere velit, ad sexaginta libras Paris. condemnabitur, fisco & parti applicandas.

Si verò appellans prosequatur appellationem in iudicio, & fuerit 2
dictum perperàm appellatum, cōdemnabitur ad mulctam sexaginta librarum, quæ non poterit hoc casu minui. † Licet ego ex causa in- 3
terdum viderim diminutam à curia. Et quòd hoc poßit facere curia suprema non dubitant docto. in l. & si seuerior. C. ex quibus causis infamia irroga. scripsi in l. aliud est fraus. §. j. ff. de verbor. significat. secus in alia inferiore.

Mulcta hæc grauior infligitur ratione appellatiōis interiectæ ad Senatum.

Intellige istam mulctam habere locum, quando appellatio emissa 4
esset ad Senatum, secus si ad iudices inferiores vt sequitur. † Vnde vi- 5
detur hîc melioris conditionis fieri litigātem, quàm non litigantem: nam acquiescēs extra iudicium ad quadraginta libras condemnatur, si in iudicio ad sexaginta libras, si autem litiget, & succumbat non condemnatur nisi ad illas sexaginta libras. Respond. Is qui acquiescit extra iudicium ad quadraginta libras tantùm condemnatur, partiendas ex æquo inter fiscum & partē: si verò acquiescat in iudicio, ad medium plus. vt dicit tex. & sic ad sexaginta libras. si verò litiget, & succumbat, ad sexaginta libras erga fiscum condemnabitur, ad mediam summam vltra, idest ad triginta libras quo ad partem, quæ summa computata ascendit ad nonaginta libras: & sic non est litigans melioris conditionis, etiam quia ad hanc emendam, & ad expensas tenetur, quamuis text. ista non dicat, tamen de iure victus victori in expensis est condemnandus. l. properandum. §. sinautem alterutra. C. de iudi. vide quæ super hoc scripsi in l. si debitori. ff. de iudic. cui legi dedi nouum intellectum apud Tholosates eam interpretando, vt in meis nouis interpretationibus apparet.

Idem article XIII.

Articulus octauus.

Et si lesdictes causes de recusation sont trouuées legitimes, sera baillé vn seul delay pour les prouuer & verifier, non pas par le iuge recusé mais par celuy qui doibt tenir le siege en son lieu comme dict est, lequel à faulte de ladicte verification au dedans dudict delay: & apres iceluy escheu, & passé, & sans autre declaration ne forclusion deboutera le proposant desdictes causes de recusation.

GLOS. VNA.

SVPERIVS articu. xj. expedita fuit materia huius articuli, superest vt nouo & sequen. articul. addamus quędam vtilia.

Notandum ꝙ interdum iudex non recusatus poterit

super

ſuper vno articulo recuſari,& ſuper alijs iudicabit: ideo cenſuit Senatus Pariſieñ. Bailliuum Ambianeñ.recuſandum quo ad cōfectionem atteſtationum,eò quòd pretenderet ſimile commodum,ſcilicet exemptionis,voluit tamen quòd poſt confectionem atteſtationis factam ab alio,ipſe iudicaret.anno 1529. dievigeſima Iulij.Si tamen hæc recuſatio fiat ſimpliciter non allegata cauſa,non valet,& ſi iudex declaret talem recuſationem inualidam,& pars appellet, non poterit is iudex recuſatus atteſtationes conficere,attentando poſt appellationem vt iudicauit Senatus anno 1533. die v.Martij.

Recuſatio fit interdum ratiōe vnius articuli.
Areſtum.
Recuſatio ſine cauſa nō valet.
Areſtum.

Idem article xiiii.

Et lequel propoſant ſera pour chaſcun faict de recuſation calumnieuſement propoſé,en noz cours ſoueraines condamné en vingt liures Pariſis d'amende, moytie enuers nous & moytie enuers la partie, & de dix liures auſsi par moytie, comme deſſus,en noz iuſtices inferieures.

Articulus nonus.

GLOSSA VNA.

1 IN HOC articulo dicitur, quòd per calumniam proponens recuſationem pro quolibet facto & capite recuſationis cōdemnabitur in curijs ſupremis ad viginti libras Pariſieñ.partim Regi partim aduerſæ parti applicādas,in curijs verò inferioribus condemnabitur ad decem libras,ſic vt ſuperius diuidendas.

Mulcta in curijs inferioribus recuſantis per calumniam.

2 Hìc tolluntur infinitę doctorum dubitationes. Prima an parti ſufficiat probare cauſas ſuſpitionis per iuramentum, & de iure ciuili dicebant quidam ſufficere. per gloſſam in l. apertiſsimi. C. de iudicijs.licet de iure canonico probandæ eſſent coram arbitris, & coram iudice recuſato proponendæ.capitu.ſecundò requiris.in fin.de appellatio.

Suſpitionis cauſæ ad recuſandū iudicem quo modo probari debeant.

3 † Sed hìc tolluntur iſtæ dubitationes, nempe in iſto text.recuſatio opponitur iudici,&non eliguntur arbitri.Sed alius iudex in locum iudicis recuſati ſuffectus vel antiquior aduocatus cognoſcit de his cauſis,an ſint legitimę,vel non:dum tamē iudex in initio eas friuolas non protulerit.

4 Secundò, cauſę recuſationis debent probari verè non per iuramentum, etiam ſi ageretur de iudicis, & partis ignominia, vt ſi dicatur iudicem conſuetudinem habere cum vxore alterius partis, quamuis contrarium teneat Cardinal. Alexand. in capitul. ſecundò requiris.poſt Panormita.de appellatio. niſi contra ſcribam,notarium, ac commiſſarium: quia non agitur de magno præiudicio, ideo tunc iuramentum ſufficiet.ita conſuluit Alexand.conſil.ciiij.circa.colum. ij.in quinto volumine.

Probari verè debēt cauſæ recuſationis nō per iuramentum.

Coram non recusato iudice probandæ sunt causæ recusationis.

Tertiò, debent probari hæ causę coram isto secundario iudice, non 5
autem coram primo. vt superius fuit dictum articu. vj.

Quartò, quòd hic secundus iudex de causa principali cognoscet, & 6
de causis recusationum. Primò de causis recusationum, & si declara-
tę insufficientes, vel legitimę fuerint, & pars appellet, tunc iudex
particularis, vel antiquior aduocatus de principali cognoscet, ne prin
cipalis causa proteletur. §. final. de exceptio. in institu. & superius scri-
psi. articul. vj.

Calumniosè opponere q̃n recusatio dicatur.

Quintò requiritur, quòd opponens calumniosè opposuerit, ibi, *ca-* 7
lomnieusement. Et dicitur calumniosè proponere, si non probauerit. per
gloss. & ibi docto. in l. Athletas. §. calumniator. ff. de his qui notan. in-
famia. & in cap. fina. de calumniato. vbi Ioan. de Ana. & Felyn. dicunt
esse communem opinionem, quam tamen limitant in multis casibus,
quos ibi videre quilibet poterit.

Friuolæ causæ recusationis quæ dicãtur.

Quæro, quę dicantur causę friuolę? Respon. leues & inanes. Archi 8
diaco. in cap. cum appellationibus. de appellatio. in sexto. & quę sunt
vanę & futiles. cap. veniens. de accusatio. scripsi in rubric. de friuol. ap-
pellatio. in concord. vel quę à iure improbatę sunt. † Sed videndum 9
est quot sint causę à iure approbatę? Respon. tres maximè, quę ferè a-
lias cõtinent. Prima, causa odij: Secunda, amoris: Tertia, indifferens: &
quia his tribus modis peruertitur iudicium. capit. quatuor. vndecima
quęstione tertia. Ideo his tribus modis est prouidendum, per recusatio
nem: & quia dicitur Ecclesiastic. vj. c. ab inimicis tuis separare. & Deu-
terono. xxxij. Inimici nostri sunt iudices.

Tres causæ recusatiõis.

Primò, recusatur iudex, si inimicus sit alterius partis. l. si pariter. ff. 10
de libera. causa. cap. quòd suspecti, & inimici iudices esse non debeant.
tertia quęstio. quinta. & ibi dicitur, quid gratius, & amabilius dare quis
inimico potest, quàm si ei ad impetendum cõmiserit, quem lędere for
tè voluerit. † Quomodocunq; prouenerit inimicitia, etiam si culpa 11
illius qui iudicem recusat. teste Archidiac. in c. statutum. col. vij. de re-
script. in sexto. in versi. non audens. argu. l. nec timorem. in fin. ff. quod
metus causa. † Secus si dolo partis proueniret inimicitia. l. j. §. cùm 12
quis. ff. de quęstio. vbi Hippoly. glo. in c. vt debitus. de appella. & in l.
Athletas. in verb. facta. de excusa. tuto.

Inimicus iudex etiam si dolo partis, tamen recusatur.

Ego tamen dicerem adhuc iudicem secundarium debere cognosce 13
re, sed partem puniendam, vt qui dolo iudicem inimicũ sibi fecit. per
text. in artic. vj. suprà. vbi generaliter vult, vt in locum recusati cogno-
scat locũtenens particularis, vel antiquior aduocatus. † Sed dicet quis 14
ergo in potestate partis erit priuare primum iudicem cognitione cau-
sę, faciendo illi iniuriam, fac esse, tamen hęc pars grauiter erit punien-
da, & ad mulctam, & damna, & expensas iudicis quem lęsit.

Exprimẽda est specialis causa odij.

Et sic semper causa specialis odij, & inimicitię est exprimenda, nec 15
sufficeret generalis expresio. teste Ioan. And. in c. legitima. de appel-
latio. in sexto. quem sequitur Bertach. in tracta. de episcopo. in quarta
parte quartæ partis. quęstio. xj.

Recusatur

16 Recuſatur autem iudex etiam ſi non eſſet inimicus capitalis.glo.in capitu.ſecundo.de procurator.in ſexto. & ibi Domi. & Specu. in titu. de iudice delega.§.ſupereſt.verſic. item ſi inimicus. Bald.in l.vna.C.ſi quacunque.prędit.poteſta.hoc tamen in praxi exprimi ſolet, quòd eſt inimicus capitalis. *Capitalis inimicitia non requiritur ad recuſandum.*

17 Idem ſi iudex eſſet inimici mei conſanguineus, vel commenſalis, aut ſubditus.capitu.accedens.ſecundo.vt lite non conteſta.capit.cùm oporteat.de accuſatio.Angel. in §.pręthereà.ij.colum.viij. de exceptio. *Inimici mei conſanguineus aut aliâs recuſatur.*
18 in inſtitut. † Etiam ſi eſſet inimicus vtriuſque partis, adhuc reus conuentus poterit eum recuſare: quia actor volens coram illo litigare, fortè eum reconciliauit, & ſic remanet tantùm inimicus rei. teſte Ioan. Andr. in additio. ad Speculator.in titul. de iudic. delega.§.ſupereſt.
19 verſicu. † Item ſi eſt canonicus, quamuis inimicus etiam reconciliatus poſsit adhuc recuſari.capitu. ſecundo. in tertia quęſtio. quinta. vt aſſerit Roman. ſingul.cccxv.& Innocen.in capitu.per tuas. primo.de Simo.quia amico reconciliato non fidas in æternum, à quo nos liberet Deus, etiam ſi fingeret ſe amicum, vt cauti quidam faciunt curiales, qui quantò magis fingere ſciunt, tantò minus eſt illis cõfidendum, & quicquid dicant, *non ty fidare, & non ſeras gabato.* multos enim nocendi modos in corde habent.

20 Idem dicendum eſſet, ſi iudex crebrò cum inimicis conuerſaretur ludendo, bibendo, & cum illis pernoctando. teſte Spec.in tit. de iudi. deleg.§.j verſi.item ſi comes. per text.in cap. accuſatoribus. ibi, vel qui cum inimicis morantur.tertia quęſti.v.& cap.repellantur.& cap. cùm oporteat.de accuſa.prępoſ.in cap.poſtremo.de appellatio.ſed iſta cauſa difficilè in praxi obtineri poteſt. *Conuerſans cum inimicis recuſatur.*

21 Vel ſi eſſet confœderatus cum inimico, etiam recuſabitur. per glo. in l.liberi.C.de inoff.teſta.quia diffidato principe & eius confœderati cenſentur diffidati.vtor verbis Bal.in l.ij.col. xij.C.de ſerui. & aqua.& Angel.in l.quę religioſis.ff.de rei vendica. *Confœderatum mei inimici recuſare poſſum.*

22 Idem ſi litem mecum haberet pro alia re.c.cùm ſuper.vbi glo.& docto.de offi.deleg.c.j.vbi doct.de iud.Barb.conſil.lxxx.co.vij. in primo volu.Etiam ſi lis eſſet finita, & ipſe eſſet victus, adhuc cenſetur durare odium, & aduerſarius dicitur. in l.cùm poſteà aduerſarius matris tuæ victus.C.de pact.Bal.in l.in ipſius.C.fami.erciſ.de Ripa plenè.in d.c.j. de iudi.hactenus de odio vel ſi ſimilem cauſam haberet.c.cauſam.de iudi.ſic iudicauit Senatus anno 1512. die iij.Augu. *Lis habita cum iudice legitima eſt cauſa recuſationis vel ſimilis cauſa.* *Areſtum.*

23 Secundò, iudex recuſabitur ratione amicitiæ, quę interdum prouenit ratione ſanguinis, vt ſi iudex conſanguineus actoris ſit.cap. poſtremo.de appellatio.l.qui iuriſdictioni.ff.de iuriſdictione omnium iudicum.vel ex magna animorum coniunctione, vt ſi quis ſit iunctus alteri magna non leui amicitia.l.late.§.amicos.ff.de verborum ſignifi.vbi ſcripſi.& ca.ad hęc.de reſcrip.& ca.cùm R.de offi.dele.no.in l.exigendi.C.de procu.& ad quid proſit amicitia.ſcripſi in ſcholaſt.priuil.ciiij. *Amicitia eſt cauſa recuſationis*
24 † quia propinquitatis & familiaritatis affectio veritatẽ impedire ſolet:

amor carnalis,timor,atq; auaritia,plerunq; sensus hebetant humanos, & peruertunt opiniones.c.accusatores.iij.quęsti.v.Et pręsumēdum est, quòd ad consanguineū suum iudex,& amicum declinabit.c.cùm nemo carnem suam habere odio dicatur.c.non existimemus.xiij. quęsti. ij.facit c.sciant.de electi.in vj.nota.in l.ij.§.pręt or.ff.qui satisd.cogantur.Henric.Boic.in c.graue.de pręb. †Nisi esset cōsanguineus vtriusq; 25
partis,& in pari gradu : quia tunc par esset affectionis causa, quę tolleret suspitionē.Lud.Roma.in l.nō solùm.§.de viro.col.xvj.fallē.xviij.ff. solu.matrim.Idem in affinitate dicunt,vt eius prætextu posit etiam iudex recusari.gloss.& doct.in d.c.postremò.de appellat.c.accedens.j.vt lite non contest.c.absens.ij.in iij.quæstio.ix.c.ij.de procura.in vj.quia par affectionis causa inter consanguineos & affines videtur.

Cōsiliarij ne comedāt cū litigantibus.

Idem si actor sit socius,vel comēsalis iudicis.d.c.cùm R.de off. dele. 26
doct.in d.c.postremò. Oldra.consi.cccj. † Ideo est prohibitum in or- 27
dinat.Reg.rubr. *de la cour de parlement.* articu.xvij.ne pręsides vel consiliarij comedant cum his, qui litigant in parlamento , etiam si in illa classe seu camera processus nō tractetur:quia ibi generaliter prohibet illa constitutio,eo q; maior familiaritas acquiritur in cibo sumendo, quàm in colloquio.glo.j.in c.omnes.xxviij.quęstio.j.

Famulatus est causa recusationis.

Vel si famulus sit illius iudicis. capitu. insinuante. de offic.delega. 28
vel multùm familiaris.l.fina.C.de iudic. Angel.in §.præterea.versicu. viso de rescripto.colum.vij. de exceptio.per glo.in summa.iij.quęstio. v.cap.fina.de verborum significa.in sexto. aut canonicus in eadem ecclesia.dict.cap.cum R.quia est quoddam ius fraternitatis. argumen.l. verum.ff.pro socio.Ioan.Andr.d.cap.cum R.

Compaternitas reddit suspectum iudicem.

Idem dicunt doct.in compatre vt recusari posit.dict.c . postremò. 29
Æneas de Falco.in c.causam.de iudic. Sed hodie non recusaretur ob hoc,si aliud non accedat,videlicet magna familiaritas,aut quid aliud. vt docet Aufrer.in tracta. de recusa. in versic. xxxiiij. dicens sic fuisse per Senatum declaratum.

Vicarius in causa sui episcopi recusatur.

Vicarius etiam in causa sui episcopi recusatur , & officialis.Panor- 30
mita.& Imol. in dict.cap. insinuante. & doctor.in dict.cap.postremò. Imò quando episcopus est suspectus , eius officialis vel vicarius poterit recusari: quia est vnum consistorium, & episcopus posset illi pręcipere.cap.ij.de consuetudi.in sexto.Philip.Franc.in cap.dilectus.col.x. de appell.& in cap.postremò.colum.vij.in xij.causa.ibidem. & Capit. in decis.Neapolita.quęstio.cxxxvij.in ij. quęstio. licet contrarium videatur tenere Ias.in dict.l.apertissimi.colum.iij.C.de iudic. quem vide,& Codecham.in c.j.col.xlij.de iudi.

Aduocatus ne sit iudex in eadē causa.

Item si fuerit aduocatus in illa causa,recusari pōt , ratione affectio- 31
nis quam in illa causa habere potest.gloss.& doct.in cap. causam quę. de offic.delega.cap.statutum.ij.quęstio.vj.cap.fi.de confes.in vj.l.pręt or.ff.de iurisdictio.omnium iudicum. idem si fuerit procurator.d.c. final.de confess.in sexto.gloss. & docto.in dict.capit.insinuante. vel si causam habeat similem. cap.causam.ij.de iudi.de Ripa.in cap.primo.

nume.

nume.15.de iudic.

32 Idem si iudicauit vno modo in vna causa,& posteà eadem causa intenditur coram eo,tunc quia non est verisimile quòd aliud iudicaret, recusari poterit.Capit.in decisio. Neapolita.quæstio.cxlvj.& quæstio. sequen. hoc non vidi seruari, nisi in modum euocationis. per l. non distinguemus.§.cùm quidam.ff.de arbitr.vt scripsi in tracta.de euocatio.in consti.Reg.in primo Tomo. *Iudicata causa ab vno iudice ne ab eodē iterum iudicetur.*

33 Vel qui consuluit recusatur, ne in illa causa iudicet.Ioan. Andr. in c.si contra vnum.de offi.delega.in vj.Bal.in c.de causis.col.ij.illo titu. Panor. in c.causam.ij.in fi.de iudic. *Consultus in certa causa ne in eadē sit iudex.*

34 Item recusari potest iudex, si actor & idem iudex istius iudicis habebat causam coram se:quia posset esse contractus,facio vt facias.l.naturalis. ff. de pręscript.verb.& hi reciproci iudices sunt valde suspecti. teste Specul. in titul. de iudic. delega.§.superest.versicu.item si vnus. doct.in c.fi.de offi.delega.in sexto. *Iudex in causa iudicis est suspectus.*

35 Item iudex recusatur in causa suę amasię, quia amasius pro amasia omne fas, atque nefas committeret.l. secunda.§.initium.ff.de origin. iuris. vbi Bald. dicit quòd amor mulierum peruertit omnem sensum *Iudex in causa suæ amasiæ.*
36 amantium.† Ideo interdum vidi recusari quendam iuuenem iudicem luxuriosum in causa pulcherrimę mulieris,facilè cadentis.quia à iuuene cupido credatur reddita virgo: dicit gloss.in l. si verò non remunerandi.§.si adolescens.ff.manda. glos.in c. si quis acceperit.xxxiij. quæstione prima.Ideo putarem istos iudices coëuntes cū mulieribus habētibus processum coram eis , tanquàm raptores puniendos: quia vi rapiunt:nam mulieres non consentirent nisi putarent amittere causam, & sic coguntur ei consentire. Ergo est vis, & sic est raptor per l.vnam. C.de rapto. virgin.& sic deberent puniri. *Iudices q̄n vt raptores mulierum puniūtur.*

37 Item is iudex recusari potest, qui parti minatus fuerat: & in quem fuerat Saluagardia concessa. vt censuit Senatus Parisień. anno 1540. die iiij. Decembris. *Minatus parti iudex recusatur.*

38 Tertiò, iudex recusatur ex causa indifferenti, vt dicunt iuris interpretes,non odij vel amoris, sed ex alia quacunque causa indifferenter, si iusta sit.vtpote si commodum ex illa causa iudex perciperet,vel percipere posset. gloss. & Barto.in l.de iure. ff.ad municipal.Sed ibi est amor &affectio.idem habetur in l.si quis ex aliena.de iudic.vbi Alexād. in addition. ad Bartol. & Bald. in l. ij. ff. si quis in ius vocat. non ierit. Barba.consi.ij.col.iij.in primo volumi. *Indifferētes causæ quibus iudex recusari potest.*

39 Idem si iudex sit illiteratus, & vt dicunt grossus ac ingenij hebes, tunc in puncto subtili recusari posset.secundum Bald.in l.fina.quęstio. xvj.C. de hęredib.instit.& Iacob.in l. apertissimi.C.de iudic.Bertachi. in tractа.de episcop.libro quarto. part. iiij.versicu.causę autem suspi- *Illiteratus iudex recusatur in puncto iuris.*
40 tionum.† Sed hoc non seruamus.Nam postquàm magistratus à Rege est approbatus,non posset ob hoc recusari. l.penul.C.de crimi.sacrileg. alioqui multi iudices,& magistratus recusari possent:quia non intelligunt iuris terminos.

Causa tāgēs commodū iudicis parit suspitionem. Si causa tangat iudicem, vtpote quia ipse de euictione tenetur, recusari in illa causa poterit, vt docet Specul. in titu. de iudic. deleg. §. superest. versi. Item si causa aliquo modo. c. biduum §. palàm. ij. quæstio. vj. l. j. §. propiam. ff. quando appel. sit. 41

Incapax iudex recusatur. Itē si opponatur defectus iurisdictionis, vel incapacitas, vtpote quia iudex est laicus, & agitur de re spirituali, de qua non potest cognoscere. cap. tuam. de ordinatio. cognitio. cap. si iudex laicus. de sententia excommunicatio. in sexto. 42

Seuerus nimium iudex recusatur. Idem dicunt docto. vt iudex valde seuerus recusari posit, etiam si sint consiliarij curiarum supremarum. Bald. in l. ij. per illum text. ff. de his qui sunt sui vel alieni iur. Ias. in dicta l. apertissimi. col. ij. & sunt quidam iudices iudicantes ita austerè homines, sicut pecora: non considerantes, quòd melius est reprehendi de misericordia, quàm de seueritate. c. alligant. xxvj. quæstio. vij. 43

Iudex facilius recusatur quam testis. Notandum est prætereà, quòd quibus ex causis recusari testes possunt, ex eisdem & iudices. vt asserit Ias. in d. l. apertissimi. col. ij. C. de iudic. Et facilius repellitur iudex, quàm testis: quia plures inueniuntur qui iudicare possint, quàm testificari. gloss. in cap. cùm R. canonicus. & cap. insinuante. de offic. delega. gloss. in cap. accusatores. iij. quæstio. v. c. accedens. primo. vt lite non contesta. 44

Itidem poterit iudex recusari in casibus à iure expressis, & in casibus similibus, vel maioribus. §. porrò. quæ fuit prima causa benefi. amittend. Dec. in cap. cum speciali. col. ij. de appellatio. & istę causæ à iure expressè relinquuntur arbitrio iudicis. de his per Aufrer. in tracta. de recusa. versicu. xciij. 45

Generalis recusatio totius Curiæ vix recipitur. Si tamen quis recusaret omnes doctores, & aduocatos, seu pragmaticos Curię, pręsumitur in fraudem facere, ne iudicetur: & repellenda est talis stolida recusatio. Bald. in l. hoc modo. per illum textum. ff. de conditio. & demonstratio. docto. in cap. primo. de iudic. † nisi quis ex iusta recusaret causa: vt si ageretur contra ciuitatem, vel episcopum, aut capitulum. vt dicit Alber. in secunda parte statutorum. quęstio. cj. an autem quis. probat c. statutum. §. cùm verò. de rescrip. in vj. Anto. Capit. quęstio. cxxxviij. in decis. Neapolit. alibi dicam. 46 47

Executor nō potest recusari. Nec poterit recusari mer⁹ executor, videlicet apparitor diabolicus ad exequēdū datus. c. nouit. de appel. secus in mixto. glo. ibi, & doct. 48

Quæ personæ recusari possint. Notarius tamen, seu Grapherius, consultor, testium examinator, adiunctus eius, & accessor recusari poterunt, per textum. in dicto capitul. statutum. §. assessorem. de rescriptis. in sexto. gloss. in §. & quod sępè. in authenti. de triente & semisse. collatio. tertia. Bald. in dicta l. apertissimi. & in l. nullum. de testibus. & si post recusationem processerint, non valebit, quod posteà gestum erit. vt consuluit Alexand. consilio cētesimoquarto. circa colum. secundam. in quinto volumine. Alia de recusatione vide maximè per Aufrerium in dicto suo tractatu de recusat. & per doct. superius allegatos: vt tantùm quotidiana, & quæ in curijs versantur attingamus, & anno 1525. die xxvij. Februarij. 49

Arestum.

dum

dum domin. de Medula, ſenator curię recuſaret ſcribam ſupplicationum, fuit in eius locum ſuffectus clericus alterius ſcribæ.

IDEM, Article xv.

Et voulons en outre, que nonobſtant ladicte recuſation & delay baillé, pour la verifier, ſoit paſſé outre au principal, par deuant le iuge non recuſé, qui aura baillé ledict delay, & qui ha accouſtumé tenir ledict ſiege au lieu dudict recuſé. Articulus decimus.

ISTE articulus cum ſua materia ſuperius, maximè articu. vj. fuit expeditus, ob id ſequentem pertranſeo.

IDEM, Artic. Cxiii.

Que noz conſeilliers executeurs des arreſts de noz cours ſouueraines, ne pourront eſtre recuſez ſur les lieux, ains nonobſtant les recuſations qu'on pourroit propoſer contre eux, paſſeront outre iuſques à la perfection deſdictes executions: mais bien pourront noſdictz conſeilliers eſtre recuſez au parauant leur partement, ſe bon ſemble aux parties, & il y ait matiere de ce faire. Articulus vndecim9 & vltimus

GLOSSA VNA.

1 OLIM MVLTÆ inueniebantur partes, quę nullam recuſationis cauſam proponebant, quando ſciebant conſiliarios velle executionem areſti & iudicati facere, ſed expectabant donec eſſent in loco executionis, & tunc opponebantur recuſationis cauſę, vnde executiones areſtorum prolongabantur, & interdum irritę fiebant, & cùm multi iam facti eſſent ſumptus, illudebantur conſiliarij executores, & areſta erant illuſoria. contra l. ſi prætor. ff. de iudic. vt pars ſępius hos irrideret Conſiliarios, qui cauſam ſic infectam reliquerant, & iactabant ſe id facturos, ideo ſtatuit hîc, vt recuſentur conſiliarij antequàm egrediantur loco,
2 ideſt à curia parlamenti. † Nam ſi poſteà pars velit eum recuſare, non recipietur: quia videtur conſenſiſſe pars, poſtquàm eum non recuſauit ab initio: nam ei tunc liberum erat, poſteà non, ſicut nec poſt litem conteſtatam, vt ſuperius dixi articul. primo. per textum, in l. apertiſsimi. C. de iudic. vbi antequàm inchoetur negotium, quis debet recuſari: ſed inchoatum eſt negotium eo ipſo quòd conſiliarius iuit ad locum executionis, ob id non poterit recuſari. Et iuſta eſt declaratio huius text.

Conſiliarij commiſſarij ſunt recuſandi antequàm proficiſcantur ad cõmiſſionem.

Tempus recusationis expirat vt primũ arripuit iter commissarius.

Imò etiã si in itinere eum vellet recusare non reciperetur per hunc 3
text.à contrario,ibi, *au parauant leur partement*.Ergo,*apres le partement*, non:qui enim permittit vnum, alterum negat,vel e contrario.l.cùm prętor.ff.de iudic.alioqui sic quotidie illuderetur consiliarius,† nec so 4
let dari executor in curijs supremis clam, vnde pars potest sciscitari apud grapherium & cognoscet:& tunc dum consiliarius parat sarcinulas,poterit illum recusare,si iustam habeat causam, aliâs melius faciet si se sumptibus inanibus non vexet. vt dixit l.j.ff.de inofficio.testamen. his demum finem imponam Deo opt.Maximo gratias agens immensas.

TRACTATVS

DE ADIVNCTIONIBVS, SEV SVBSCRIPTIONIBVS

ET QVANDO FIERI DEBEANT: VTILIS ET QVOTIDIANVS.

Des adionctions,

CHARLES VIII. *Articl.* LXXXVII.

ITEM, & à fin que les proces ne soyent delaissez, ne les parties trauaillées au moyen de l'adionction de nostre procureur, nous enioignons à nosdictz aduocatz & procureurs qu'ilz ne facent aucune adionction que premierement la matiere ne soit deliberée entre eux, & qu'ilz ne congnoissent que nous auons droict & interest en ladicte matiere. Articulus primus.

GLOSSA PRIMA.

1 IDEM SCRIBITVR in stylo parlamenti Lugduni impresso. in rub. de offic. aduoca. & procura. Regio. artic. vlti. in hæc verba. prætereà ne medio adiunctionis procuratores nostri lites differant, & partes indebitè vexetur, præfatis aduocatis, & procuratoribus nostris iniungimus, vt nullam faciant adiunctionem, nisi (materia prius inter eos deliberata) cognoscant in ea nos habere ius, & interesse. Super quo honorem, & conscientiam eorum oneramus. hactenus ibi, quamuis styli Paris. impresi hoc non habeant: multéque ordinationes notabiles in illis omissæ sunt: vt quilibet intueri potest: ob id nullus mirari debet, si in suo stylo hęc interdum non inueniat: quia Paris. multa omiserunt valde necessaria, & alia quę necessaria non *Lex Regia in stylo posita de adiunctionibus aduocatorũ Regiorum.*
2 erant, addiderunt, quod sciri potest ex amborum collatione. † Et idem habetur in stylo Picta. & Bituricen. quibus conuenit text. in l. iij. C. de aduoca. fisci. sic dicens, fisci aduocatus pœnas metuens caueat, ne fiscalia commoda occultet, néue vllo negotio existente fisci nomine priuatis audeat calumnias commouere. Vnde prohibetur hîc, ne cognito-

res Regij subscriptionem aliquam postulent, néue adiunctionem faciant, nisi prius inter eos deliberata fuerit, & ius Regium, vel interesse

Rationes ad iunctiõis prohibitæ aduocatis Regijs. Regis inesse videāt. † Ratio est, quia per istas adiunctiones procuratoris Regij processus prolonguantur, & interdum omittuntur, partes fatigantur laboribus & expensis, forum quandoque etiam mutatur: vnde ob hoc prohibetur hîc, sicut in simili Papa in cap. dispendia. de rescript. in vj. nam delicta quę fiunt ab istis tendunt in principis ignominiam, si mala committant: cùm ipsi alios corrigere debeant. Ideo statuitur in l. vniuersi. C. vbi caus. fiscal. quòd si aduocati, vel fisci procurator iniurijs & deprędationibus quemquam vexent, viui sunt comburendi: & hoc dicit Bal. in marga. in verbo, damnatus. in j. q. Multa de his procuratoribus scripsi in tit. de elect. deroga. in concord. Francię. 3

Instātia quādo nō pereat triennio. *Arestum.* Item cùm procurator Regius est coniunctus parti in aliqua causa, illa non perit vel instantia triennio. per l. properandum. C. de iudic. & ita iudicauit senatus anno 1513. die verò xxviij. Nouēbris, habetq; alia priuilegia. ob id partes petebant istam adiunctionem dicti Regij procuratoris: sed hîc prohibetur, nisi fuerit deliberata, & ius vel interesse Regium adsit. 4

Requisita antequàm adiunctio procuratoris Regij fiat. Notādum est, quòd antequàm procurator Regius posit subscribere causæ, & se adiungere, sequentia requiruntur. Primò (vt dixi) quòd illa adiunctio sit trutinata, & deliberata inter procuratorem, & aduocatos Regios, † nec sufficeret deliberatum esse inter duos aduocatos: vel inter vnum aduocatum & procuratorem, vbi sunt duo. Nec debet procurator fisci causam agere sine aduocato: alioqui nihil actum censetur. per l. si fiscus. ff. de iure fisci. l. fi. C. de aduoca. fisci. 5 6

Adiunctio deliberata & conclusa esse debet. *Arestum.* Secundò requiritur, quòd ista adiunctio sit conclusa inter eos, videlicet quòd fiet hæc adiunctio: vnde si procurator dicat non esse faciendam adiunctionem, aduocatus non poterit posteà subscribere & adiungere, vel contrà, vt hîc: & dict. l. fin. C. de aduoca. fisci. l. ij. §. diuus. ff. de iure fisci. † Vnde fuit annullata appellatio procuratoris Regij Ambianeñ. qui appellauerat à sententia iudicis Ambianeñ. eo quòd reus à carcere liberatus fuisset cum consensu aduocati Regij Ambianeñ. sine procuratoris consensu. Sed fuit præceptum factum procuratori, vt concluderet ad consilium aduocatorum Regiorum, qui ad hoc dari censentur, vt consulant procuratori, quid agendum sit, & si eorum consilium respueretur, res fisci malè haberent, & in irritum cedere possent. 7 8

Tertiò, quòd ipsi cognoscant ex deliberatione ius Regium inesse in illa causa, vel quòd Regis intersit: nam quilibet priuatus potest ius suū prosequi. §. j. de actio. in institu. & se potest adiungere, quando sua interest. cap. veniens. ij. vbi docto. de testib. Multò magis poterit procurator fisci. 9

Quartò, quòd illa causa sit à priuatis incœpta, alioqui ipsi possent eam principaliter mouere, & non esset adiunctioni locus, sed esset fisci causa, vt in hoc text. apparet. 10

Quintò

11 Quintò requiritur,quòd Rex ius habeat prosequendi,vel interesse, ibi,*droict & interest*. Et quamuis text. vtatur copulatiua, tamen potest exponi pro disiunctiua,sicut sæpius in iure.l.sæpè.vbi dixi.ff.de verbo. signifi.vel princeps nunquàm ius habet, nisi sua etiam intersit,vnde licet fiscus non habeat ius in re,sed sua intersit,etiam in minimo,potest procurator Regius se adiungere,ne ius Regium pereat.

Regis interesse requiritur in adiunctione.

12 Sextò,quòd à iudice,coram quo lis pendet,expressum habeat mandatum, aut super hoc legitimam habeat informationem, vel agatur de Regis patrimonio,quod domaynium vocamus. Ita statuitur in stylo parlamenti rubr.de offic aduoca.& procurator. Regio.ordinat.iiij. incipiente,prętereà statuimus.

Mandatum iudicis vel informatio præcedere debet adiūctionem.

13 Septimò secundū quosdam requiritur,quòd procurator dum vult se subscribere causæ, & adiungerere, iuret se deliberasse hanc adiunctionem, & conclusum fuisse ipsum debere adiungi: quia informatus fuit de iure Regio.hodie tamē non iurant in curijs supremis,saltē non vidi.Sed informatus de iure Regio esse potest per testes,vel instrumenta,cùm parem habeant vim.l.in exercendis.C.de fid.instr.nec certum debet se dicere,vbi non est,nec ècontrario.c.cùm cōtingat.de rescrip.

Iuret procurator Regius ad faciendā adiunctionē se deliberasse.

14 Addendum est,quòd quādo pars vult adiungi processui,debet admitti in eo statu,in quo inuenit causam: ideo si principalis erat exclusus ab exceptionibus dilatorijs,& is qui petit adiungi erit exclusus. per l.principaliter.vbi Io.Fab.C.de liberal.caus.facit c.vbi periculum.§.sanè.versicu.si verò.de elect.in vj.nisi ex gratia aliud concedatur,refusis
15 tamen expensis. † Sic fuit dictum pro aliquo,qui voluit iungi processui,& dum pars nihil probauerat intra dilationem,fuit ei adiuncto ex gratia data altera à senatu dilatio.anno 1543. die xxvj.Aprilis.

Adiunctio in eo statu fieri debet in quo causa inuenitur.

Arestum.

Dont nous chargeons leur honneur & consciences.

GLOS. II.

1 PAPA sic sępius solet dicere,conscientias eorum,vel vestram oneramus.cle.j.de iure patronat. & notandum est, quòd quando actus relinquitur cōscientię alicuius,vt hîc, non potest appellare pars.per glo. valde singu. in c.statutum.§.assessorem.de rescript.in vj.quam not.Alex.& Ias.in l.de pupillo.§.qui opus.ff.de noui operis nuntia.alia addidi.ad §.assessorem.

2 Vnde cùm conscientię alicuius relinquitur,solus Deus est cognitor, ideo pars non appellabit.Sed requiritur quòd is iuret suam conscientiam hoc dictare.glo.& doct.in dict.§.assessorem.facit l.hac edictali.§.his illud. C.de secund.nup. & quamuis hodie non soleant iurare procuratores,tamen si partes peterent,hoc eis seruari posset.

Conscientiæ alicuius si fuerit relictum, ab eo non appellatur.

3 Si tamen appellatum esset,superior emendaret,si quid malè factum esset,per viam supplicationis, non appellationis. vt glo. docet in clem. j.in verb.oneramus.de iure patro.Ange.& Ias.in.§.sed istæ.de actio .in institu.ergo ab hac adiunctione deliberata appellari non poterit,postquàm ita visum fuerit aduocatis & procuratoribus Regijs.

Supplicationis via, non appellatiōis quādo emendatur sententia.

LOYS XII. Articl. IIII. sur les priuileges des escholiers.

Articulus secũdus.

Item pource qu'au moyen des adionctions que font les escholiers, non obstant qu'ilz n'ayent interest raisonnable en la cause, en laquelle ilz se veulent adioindre, les parties sont molestées, & trauaillées: nous voulons & ordonnons en oultre, que aulcun escholier ne soit receu à soy adioindre en aulcune cause, sinon que ce soit pour interest, par luy pretendu, que soit iuste, & raisonnable, & dont il face prõptemẽt apparoir au iuge ordinaire: par lequel nous voulons qu'il soit receu. Et ou il n'en pourroit prõptement faire apparoir au Iuge, mais seulement par la discusion du proces, & partant conduiroit ledict proces comme adioinct: & en la fin d'iceluy estoit trouué ledict interest estre moins que iuste, & raisonnable, en ce cas nous voulons ledict escholier estre cõdamné enuers la partie en tous les dommaiges, & interestz: & enuers nous en grãde amende extraordinaire, selon que le cas le requerra.

GLOSSA VNA.

PROHIBET hîc scholasticis ne se processui adiungãt, nisi iustè eorum intersit, de quo incontinenti ostendant, quòd si ostẽdere non posint, & sic processum prosequantur vsq; ad finem: & appareat eos non iustè prosequutos, tunc iudex condemnabit eos ad expensas, damna, & interesse partis, ac in mulcta extraordinaria. 1

Requisita antequàm scholasticus posit adiungi causæ.

Nota requisita antequàm scholasticus se subscribere causæ, vel adiungere posit. Primò requiritur quòd causa sit inchoata, ibi, *en aulcune cause*. nam ante incœptam causam, non potest adiungi ei causę quę non est. arg. l. decem. ff. de verb. obli. & causa secundum quosdam dicitur post litem contestatam. l. causas. C. de transact. scripsi in l. restituere. j. ff. de verb. signifi. 2

Scholasticus se adiungens probare debet sua interesse.

Secundò, quòd ipse sua interesse prętẽdat, ibi, *pour interest par luy pretendu*: alioqui sine iure & interesse non audiretur, etiam appellans. l. j. ff. de appella. recipiend. 3

Tertiò, quòd id quod interest sit iustum & rationabile, ibi, *iuste & raisonnable*, iustum enim debet esse desyderium. l. iustum. C. de edend. vnde si dicat se velle adiungi, quia ipse est conciuis, vel amicus: & aliquando poterit illam rem acquirere, hoc non est iustum ac rationabile: ideo iudex illum repellere debet. 4

Quartò, ꝙ statim ipse sua interesse probet, non enim sufficit dicere, nisi 5

re,nisi probetur.l.j.iuncta glo.ff.si quadrup.pauper.fecis.dica.&statim idest in ipso die,quo allegat,solet tamen in forēsi iudicio dari vnica di latio ad probandū sua interesse,quod etiā summariè probatur, & qui sua interesse dicit,propriā causam defendit.l.ij.in fi.ff.qñ appellād.sit.

6 Quintò,quòd probet iudici ordinario,coram quovult adiungi.ibi, *&/ dont il face promptement apparoir au iuge ordinaire.* facit.l.procurator. ibi,apud alium iudicem probandum.C.de edendo.

7 Sextò requiritur,ꝙ iudex recipiat eum,vt se adiungat,& ita pronun tiet,& permittat ei adiunctionē in illa causa.ibi, *nous voulons qu'il soit receu &/c.* A qua receptione potest pars appellare,si videat scholasticum nullum habere interesse:quia hîc non relinquit conscientiæ iudicis,sicut arti.præcedens,sed facilè appellare non debet, cùm ex modico interesse posit hanc adiunctionem fieri. *Iudex recipere debet adiunctionē.*

8 Septimò,si non posit scholasticus incōtinenti sua interesse probare, sed dicat ex processu apparere posse,si in fine processus appareat eū nō habuisse ius,vel interesse,tunc ad omnia damna & interesse partis condemnari debet. Et hîc damnorū appellatione etiam venient expensę: vt plenè scripsi in interpreta.l.vnicę.in proœ.C. de senten . quæ pro eo quod interest profer.Etiam hic tex.vult vt scholasticus ad emendā extraordinariam condemnetur,idest ad arbitrium iudicis ordinarij,coram quo causa agitatur:hęc est summaria elucidatio ad istum text. *Interesse nō probato condemnatur ob adiunctionē scholasticus ad expensas. &c.*

9 Et sic patet iudicem debere recipere in dubio scholasticum,vt se adiungat,etiam si nō statim probet sua interesse. Nam posteà in fine luet pœnas,& quoad expensas,damna,& interesse,&quoad mulctam.Quę

10 tamen non solet imponi,sed alia sic. † Menti tamen reponendum est, ꝙ si duo scholastici etiā pro inęqualibus partibus processum prosequātur,vel alij:& simpliciter condemnentur ad expensas,tenetur quilibet pro media parte, & sic provirili.per tex.in l.si qui separatim.§.quoties. ff.de appel.quia quasi contrahere videntur litigando.l.iij.§.idem scribit.ff.de pecul.l.si mandato Titij.§.Paulus.ff.mand.Bar.per illum text. in l.j.C.si plures.vna senten.ideo iudex debet hoc exprimere in sententia,quando aliter vult condemnare, tamen iudex incontinenti debet decidere,& non ad ius & consilium remittere: vt statuit senatus anno *Expensæ debentur pro virili.* *Arestum.*

11 1523.die 3.Augusti,de quo in stylo parla.aresto.ccccxj. † Notandū est ꝙ adiūcti officium finitur cum principali.l.j.vbi Bal.C. quando tutor, vel curator esse desinat.Item qui vult adiungi in interdictovti posside tis super aliquo beneficio litigioso,debet adiungi intra annū:& posteà non recipitur,quia interdicta sunt annalia.l.j.ff. de interdict. & quia non habet maius priuilegium quàm pars principalis, sed in petitorio intra triennium petere potest.c.si hi qui.vt lite penden.in vj. *Adiunctio in possessorio intra annum fieri debet.*

12 Item adiunctus non pōt ex capite suo proponere nec allegare facta, & si alleget, recipi non debent communiter:vt vidi seruari in curijs.

13 Nec omittendum est alio modo dici adiunctū prout Budę.vocat in foren.adiunctum,adscriptum,seu allectum qui varijs ex causis dari solet. Primò interdum datur alicui præposito ad inquirēdum subinqui- *Testes sine adiuncto audiri non debent.*

ſitor,ſeu adiunctus,& tunc principalis non debet audire teſtes ſine adiuncto. Alioqui annullatę olim fuerunt atteſtationes à Senatu,in contrarium factę. Et ſtatutum fuit vt examinatores adiunctum reciperēt. anno 1487.die 2.Ianuarij vt eſt in lib.conſi.

Areſtum.

Adiunctus an poſſit vt ſuſpectus recuſari.

Item ſi ad audiendū teſtes cooptetur hic ſubſcriptor, ſeu adiunctus tunc neutri partium ſuſpectus eſſe debet,alioqui recuſari poterit, ſicut iudex.cap.cùm inter.de except. Et iurare debet hic adiunctus, vt fuit dictum. Et ob id quòd non iurauerat fuerunt reiectę atteſtationes.anno 1534.die 4.Martij:vt ſcripſi in tracta.nominatio.quęſt.xj.per tex.in l.hac edictali.§.his illud.C.de ſecundis nupt. 14

Areſtum.

Adiunctus de conſenſu partium dãdus eſt.

Idem ſi accipiatur adiunctus ad executionem ſententiæ, vel alijs modis,pragmaticis notis,etiam non debet ſuſpectus dari,ſed cum partium conſenſu. Et non debet dari iudicis,ſeu inquiſitoris conſanguineus,ne cum iudice colludere poſſit: ſed aliâs idoneus eſt conſtituendus.argumen.cap.quoniam contra.de probatio. 15

Pręterea ſi iudex ali debeat,vt in cap.ſtatutum.§.inſuper.de reſcrip. in vj.ita &hic adiunctus,& ſalariū eidem dari debet pro qualitate perſonę,& conſuetudine curiarum & quantitate cauſę.l.ij.ff.de re iudi. 16

Alius itidem de iure datur adiunctus,quando ordinarius iudex recuſatur.l.apertiſſimi.cum authen.ibi ſeq.C.de iudic.quod tamen non procedit in curijs ſecularibus Franciæ:vt plenè ſcripſi in tract.de recuſationibus.& quamuis iudex delegatus recuſari poſſit, & non detur adiunctus,tamē de iure canonico ſecus.c.cum ſpeciali.de appe.Quod dicit Romę ſeruari Sta phil.in tract.de liter.iuſtitię.verſi.dātur literę.fol.17.& ſeq.Alia de adiūctis hîc non adiungam,ſed orabo Deū vt ſuę ſocietati me adiungere digne tur. Amen. 17

TRACTATVS

DE EXCVSATIONIBVS SIVE EXONIIS IN IVDICIIS FREQVENS.

HANC MATERIAM IN curijs frequentem esse, vtilémque, &non iustè, & secundum curiarum Franciæ vsum tractatam conspiciens, breui & ad congruam iudiciorumpraxim redigere curaui, vt omnibus notior fiat, &ex ordijs alijs prætermissis ad rem ipsam venio.

1 Imprimis *exoine* vocabulum est gallicum, à Græcis vt Budæ. ait diductum, nempe à Græco verbo ἐξόμνυμαι diducitur, quòd eiuro magistratum, hoc est repudio, & excuso quippiam, ne magistratum gerere cogar. & ἐξόμνυμαι τὴν πρεσβείαν. hoc est eiuro legationem, & iureiurando affirmo obire me legationem non posse. Inde ἐξόμνυσθαι ἕτερον est iureiurando eum excusare, qui iudicio non adest, aut euocatus præsto non est, & sic lingua vernacula *exoine* à græcis mu- *Exoine vnde diducitur.*
2 tuata est. † Exoniare enim appellant iureiurando excusare eius absentiæ causam, qui vadimonio obstrictus est, inde ἐξόμνυσθαι & exoniatos vulgus appellat vulnere, aut mutilatione causarios, idest qui ob vulneris, vel mutilationis causam detrectare iure militiam possunt teste
3 Budæo in commentarijs Linguæ Grecæ. folio 9. &sequen. † Et causariū nuntium, qui ad excusationem mittitur. teste Budæo in Forēsibus. verùm quia multi se excusant, ne in iudicijs compareant, cùm præsentes comparere teneantur; ideo de his excusationibus & exonijs dicendum est, quæ fiunt ab eo, qui ob crimen presentialiter & non per procuratorem comparere debebat. *Nuntius causarius ad excusationem missus.*
4 Hoc enim iuri equitatiq; conforme est, videlicet vt citatus non va- *Excusatur morbo impeditus.*

lens ratione infirmitatis, aut alterius impedimenti comparere mittat causarium nuntium, quem exoniatorem practici dicunt, qui certiorem iudicem faciat de prędicto impedimento, vt morbus diem differat.l. quęsitum.ff.de re iudic.capit.si egrotans. quinta quęstione tertia. & capitul.placuit.secunda in xviij.distinctio.capitul.querelam.de procurato.sic in euangelio Lucę. xiiij. multi se excusauerunt vocati ad cœnam magnam.

Excusatio quid.

5 Quia de excusatione loquimur, excusatio est alicuius iustę causę allegatio, ob quam impeditus vocatus à superiore venire non tenetur.glossa in rubric. C. de excusatio.muner.libro decimo. & l. prima. ibidem.

Qualis debeat esse iste excusator.

6 Ingrediendo materiam, quęro imprimis qualis debeat esse excusator? Respon. tex. in stylo Bituricen.rub.*des excusations, & exonies,* statuens discretum esse debere, ibi, *personne de discretion.* Hi autem discreti intelliguntur, qui qualitates rerum, & monumenta discernunt. text. in capitul. si qui testium. de testib. † Et sic patet, quòd indiscretę personę ad hanc exoniam non recipiuntur.de quibus in c. pastoralis.de iudic.videlicet stultus,fatuus, amens, infans, mutus,surdus, & id genus hominis,quia non sunt discreti, nec rerum qualitates discernere possunt.l.operis.cum l.seq.ff.de no.oper.nuntiatio.Ias.in l.de pupillo.§.nuntiationem.colum. penulti. ibidem. & in capitul. omnis vtriusque sexus.vbi scripsi.de pœniten.& remissio.tamen alię personę de iure inhabiles discretę, tamen admittuntur, vt mulier, infamis, excommunicatus, minor,dum tamen ad annos discretionis peruenerint .Bartol. in l. penulti.§.ad crimen.col.v. ff.de public.iudic.l. seruum.§ publicę.ff. de procurato.quia ista est allegatio meri facti,quę potest fieri per quemlibet.†Nec obstat l.quos prohibet. ff. de postuland. vbi infamis regulariter à iudicio prohibetur etiam parte consentiente,sed hoc non procedit,quando allegaret causam meri facti necessariam pro absente,teste Socy. in capitul.veniens. colum.xxxvij.de accusatio.in ij. quęstio.at in praxi non admitteretur infans excusans aliquem ad causas absentię allegandas,de quibus hîc loquimur,sed infamis,& alię discretę sic,licet de iure inhabiles sint ad alia, nec solet inquiri de conditione istorum excusatorum,cùm communiter viles mitti soleant,qui facilè iurant,& facilius fortè peierant, quod eorum conscientijs relinquo. nam procuratores eos instruere solent,quid dicent.

7

8

Excusator quid sit.

9 Secundò quæro, quid est excusator? Respon. est is qui venit ad proponendum causas absentię alicuius, qui non poterat vel ratione sui,vel causę, seu ignorantię, procuratorem constituere.per capitul.cùm dilecti.de dolo.& capitul.veniens.de accusatio. dicto capit. si egrotans. v. quęstio. iij.Specul.in titul.de excusa.in prima parte.vel est,qui sine mandato ad dicendum excusationes seu causas absentię, non causas causę mittitur. ca. bonę memorię. §.nos

§.nos igitur.de electi. Spec.in tit.de his qui alieno no. in iudicio interuene.verſ.excuſator.vel qui ad excuſandũ aliquem mittitur.l.ſeruum. §.publicè.ff.de procura. nos autem eos excuſatores recipimus in criminalibus,quando venire per ſe non poſſunt infirmi.

10 Tertiò quæro, quod ſit eius officium? Reſpon.allegare partis vocatæ ægritudinẽ,vel aliam iuſtam cauſam, & illam iuſtificare rationibus probabilibus.Inno.in c.veniens.de accuſa.Bal.in Marga.in verb. officium.q.xxxj.Bar.in d.§.ad crimen. & Spe.in d.tit.de excuſa.vnde ſolet is excuſator dicere in curia talem in ius vocatum valetudine aduerſa detentum,qui ſine periculo ſuæ perſonę comparere non poſſet,nec ad iudicium venire,pedes nec eques,& ſic nullo modo. *Officium excuſatoris.*

11 Quartò quęro,an is teneatur ſadiſdare de rato?glo.in l.in eum.ff.de regu.iur.§.nemo.non teneri affirmat,quam probat Bar.in d.l.pe.§.ad crimen.ff.de publi.iudi.quia cùm in eum non poſsit fieri executio,fruſtrà quęritur de ſatiſdatione l.liberto.§.fi.ff.de neg.geſt.Bal. in Marga. in verb.cautio.quæſt.vj.Iaſ.& alij.in l.filiusfa.in princip.ff.qui ſatiſda. cogant.debet tamen promittere de reprę́ſentando citatũ in termino à iudice prę́ſtituto.glo.& ibi Alex.& Soc.in rub.ff.in ius voca. vt eant. nec repreſentare hodie reum promittit : nec de rato ſatiſdat in curijs Francię,ſed tantùm excuſat ęgrum. *Satiſdare de rato an excuſator teneatur.*

12 Quintò quæro,an teneatur iurare de malitia,vel de calumnia?Ioan. Andr.in additio.ad Spe.in tit.de iura.calum.in §.ſequitur. verſic.quid de quęſtionibus.eum teneri affirmat.quem ſequitur Socy.in cap.j.col. fi.& cap.ij.col.vj.in xx.exten.de iura.calum. nec obſtat authen.hodie. C.de iureiurand.propter calum.dando.vbi dicit iuramẽtum non prę́ſtari ſępius,intelligitur quando ſemel iuratũ eſt generaliter de calumnia,ſed quando ſpecialiter eſt iuratum,& ſuper vno articulo,non prohibet quin poſsit iurare generaliter.Hodie iurat dicere veritatem ſuper quibus impedimentis interrogabitur, & non de calumnia , nec de malitia,vt vidi in curijs ſeruari. *Iurare de calumnia an exoniator debeat.*

13 Sextò,an poſsit pluries excuſare?videtur quòd actus de primo intelligatur.l.boues.§.hoc ſermone.ff.de verb.ſigni. contrarium communiter tenetur:nam ſi durauerit infirmitas in ſecũda citatione, adhuc excuſare ſic poterit,& finita prima dilatione quia iura.d.l.ij. & l.quęſitũ. loquuntur generaliter,&cùm eadem cauſa duret,ideo excuſari debet. de ſtylo tamen Bituric.niſi ſemel reijcitur. & in ciuilibus ſi fuerit pars pluries exoniata iudex poteſt ſtatuere,quòd procuratorẽ in prima cõparitione mittet,aliâs contumax reputabitur: vt dicit gloſſ.in l.j.§.ſi is qui.ff.ſi quis caut.Barto.in l.j.ff.de diuer.& temporal.prę́ſcript.& Maſuerius in d.rub.de cõtuma.nu.14.vnde inferius dico vltra ſemel non recipiendam excuſationem· vel poterit iudex ſtatuere vt vbi inuenietur prehendi debeat. *Pluries excuſarę an ſit liberum.*

14 Septimò quæro, an excuſator miſſus poſsit ęgri priuilegium allegare, ſiue exceptionem aduerſus iudicem,aut contra partẽ opponere? Reſpõ.non:quia iſta mandatum requirũt.Henri.Boic. in d.c. veniens. *Excuſator non allegat priuilegium nec cauſam.*

& infrà dicam.in x.quęstio.

Appellare an excusator poßit.

Octauò quęro, si iudex nolit admittere excusationem propositam, 15
nec causas allegatas, an possit excusator appellare? Respon. posse. Bald.
in Margar. in verb. officium. vel processus posteà factus erit nullus. no.
in cap. ex parte. de appellat. Socyn. in d.c. veniens. col. xxxviij. versic. &
aduerte. si tamen non appellauerit, non punietur. in d.l. liberto. §. fi. ff.
de negot. gest. quia non cogitur, vt ibi: hodie causas tantùm facti allegat,
nec aliud facit, nec appellat de stylo curiarum Francię.

Quis excusatorem mittere poßit.

Nonò quæro, quis possit mittere excusatorem, siue exoniatorem? 16
Respon. Reus, non actor: alioqui si actor mittat, poterit reus ab obseruatione
iudicij absolui cum expeñ. cùm actor procuratorem teneatur
mittere. glo. in verb. potestatem. & ibi. Bar. in l. j. ff. de diuers. & tempo.
pręscrip. Cy. in l. j. C. de resti. mili. Masue. in rub. de contuma §. item cõ
tra eum. vbi dicit nuper fuisse declaratum, tamẽ in stylo Bituriceñ. admittitur
tam actor quàm reus, vt patet in text. styli Biturigum. ibi, *soit
demandeur ou defendeur*: quia in iudicijs debet esse æqualitas. reg. in iudicijs.
de regu. iur. libr. vj. quod in curia suprema Parisieñ. non vidi seruari
in actore, sed in reo tantùm.

Idem dico in electo non comparente, intra mensem ad petendum 17
confirmationem, vt saltem excusatorem mittere debeat, seu procuratorem.
c. cupientes. §. quòd si per vinginti. de electio. lib. vj.

Praxis Franciæ mittendi excusatorẽ & super quibus.

Idem in criminalibus, vt debeat mitti excusator ad allegandũ cau- 18
sas innocentię, teste. Bar. in extraua. ad reprimendũ. in verb. neglexerit.
quomodo in læsę maiest. crimi. proceda. & Alex. cõsi. xlj. viso processu.
in vj. vol. quod reprobat praxis Francię, quamuis de hoc multa scribat
Anto. de canar. in tract. de excusa. per totum post Spec. eod. tit. sed curię
Francię admittunt excusatorem in criminalibus, quãdo per se debet
quis comparere, & non per procuratorem, tunc si citatus ille morbo
sontico detineatur, poterit excusatorem mittere ad eum excusandum,
non autem reciperetur, si causas innocentię allegaret, & ita seruant
etiam supremæ curię Francię.

Curatus impeditus ad synodum ire se excusat. idẽ in appellato.

Idem in curato seu vicario habẽte curã animarũ, vt si sit impeditus 19
ire ad synodũ, teneatur mittere excusatorẽ, vel literas. c. placuit. xviij. di
stin. Henri. Boteus in tract. de synodo episcop. in ij. parte. nu. 69. & seq.
Item in causa appellationis in stylo parlamẽti. in rubr. de contu. §. si 20
verò pars. in j. parte. videlicet, vt appellatus si non cõpareat, excusatorẽ
mittere debeat, vt ibidẽ scribitur, quod est intelligendũ quando per se
cõparere teneretur, vt in criminibus, alioqui cõtrà: vt inferius dicetur.

Excusationis effectus.

Decimò quęro, quis sit effectus excusationis? Respõ. vt si iudex pro- 21
cedat cõtra absentem sic excusatum & ferat sententiam, erit ipso iure
nulla. d.l. quęsitum. & ibi glo. & Bar. intelligunt quãdo iudex scit impe
dimentum, vt post excusationẽ: alioqui non esset nulla, sed impeditus
si excusatorem non miserit, petere restitutionẽ in integrum per literas
Regias, probato impedimento poterit. glo. & doct. in d.c. querelam. de
procu. & in l. ij. §. si quis. ff. si quis cautio. l. nõ videtur latitare. ff. de iud.

Quia

22 Quia poſt excuſationem lata eſt contra abſentem non contumacē ſententia,& ſic nulla.l.ea quę.C.quomodo& quando iudex.& l.penu. Iaſ.in additio.ad Porcum.in §.item propter. de excuſ.tuto.in inſtit.& Iaco.in rub.ff.in ius voca.vt eant.Anto.in addi.ad Vber.de Bonacurſ. in rub.quibus modis citatio.circa finem.in verb. valetudine. & iſta eſt cōmunis opinio ſecundū eos. & nota perpetuò ꝙ iſta excuſatio debet fieri iudici,vt iudici,& non valeret ſi fieret ei tanquam priuato,vt puta in domo,vbi non reddit ius,vel in eccleſia,ſecundū Bal.& Iaco.in d.§. ſi quis in iudicio.ideo in Frācia fieri ſolet iudici pro tribunali ſedenti. *Excuſatio vbi fieri debeat.*

23 Adde etiam quòd ſi tales excuſatores inciderēt in latrones,& caperentur vel interficerentur,excuſarentur mittentes.tex. ſolennis in l.cū à matribus.C.qui petant tuto.Archi.Alex.& alij in cap. epiſcopus.in j. xviij.diſtin.& illum tex.dicit ſing.Bal.in marga.in verb.citatio.in xlvj. q.ad hoc quòd citatus ſub pœna,ſi miſit procuratorem, qui in itinere eſt interfectus,non incidit in pœnam,quòd eſt valde notandum.facit cap.venerabilibus.§.porrò.de ſenten.excom.in vj. *Si excuſator in latrones incidat, & non poßit excuſare, quid iuris.*

In Francia nullo comparente datur defectus,& iterum in ius vocatur hic contumax ad videndum adiudicari defectus vtilitatem,qui ſi compareat,& iſta probet,inducetur primum edictum, & vti vulgò dicitur *ſera rabbatu le default,* ad hoc vt ad nullas expenſas primæ contumaciæ teneatur,ad quas,ſi non probet ſupradicta, condemnabitur:vt ſcripſi in tract.de contuma.& defectu.& hoc in ciuilibus,diuerſum eſt in criminalibus,nempè ſi perſonaliter compariturus neminem mittat dicetur eum capiendum,& in carceres conijciēdum, ſed aduerſa eum valetudo excuſabit.

24 Vndecimò quęro, an requiratur procuratorium ad excuſandum? Reſpon.in ſtylo parla.in rub.de contumacia.in j.parte.verſic. item circa hunc.dicitur excuſatorem non admittendum, niſi procuratorium deferat,in quo habeat poteſtatem excuſandi,ſiue exoniandi: ſequitur Specu.in tit.de excuſato.in j.parte.per glo.in c.cupientes.§. quòd ſi per viginti.de elect.lib.vj.in verb.propoſita.dicens debere habere mandatum.& ibi Archid.tenet debere eſſe procuratorem.tex.in d.c.bonę.in j. de elect.ac cap.ex parte.de priuileg. *Excuſator an procuratoriū habere debeat.*

Tamen ſufficit apud Bituriges,ꝙ ſit miſſus ſpecialiter ad excuſandū etiā ſine procuratorio,& iſta eſt cōmunis opinio ſecundum Soc.in d.c. veniens.col.xxxvij.patet in tex.ſtyli Biturig.ibi,*enuoyé excuſeur pour l'excuſer.* cùm ibi non requirat procuratoriū, nec ego requirā,& glo.in d. verb.propoſita.dicit ſufficere,ſi gerens negotiū excuſet etiā ſine mandato,vbi etiā ſcribit Ioan.Mona.ꝙ ſi amicus velit cauere amicū ratum habiturum,excuſatio admitti ex æquitate debet.glo. tamen in c.bonę memorię.in j.de elect.dicit ꝙ nuntius deſtinatus ad allegādum cauſas infirmitatis vel abſentię,debet eſſe literatoriè deſtinatus.per text.in ca. prudentiam.in primo reſpon.de offi. deleg.& illa glo.in hoc ſeruatur, ꝙ exoniator debet eſſe expreſsè, etiam ſine literis ad hoc miſſus, & ſe ad hoc miſſum allegare debet,alioqui non auditur:vt in conſuetudin.

mag.patet.eod.ti.in fi.lib.iij.& ſine mandato poteſt allegare cauſas abſentię facti,ſecus ſi iuris.Imol.in d.§.ad crimen.Bal.in l.reos.col.penu. verſi.vlterius quæro.C.de accuſa. vide eum in c.j. col.ij. de milite vaſſal.qui contumax eſt.in feudis.& tam facile eſſet alicui mittere procuratorem ad cauſam,quàm conſtituere nuntiũ excuſatorem per literas: ob id in praxi ſeruatur,vt ſine literis & mandato in ſcriptis facto excuſator mitti ſoleat,& recipi:quia fortè is valetudine detẽtus demens factus eſt:ob id vxor vel amici iſtum excuſatorem mittent.

Iudex ſi nolit credere excuſatori quid agendum.

Duodecimò quæro,quid ſi iudex non vult illi excuſatori credere? 25 Reſpon.excuſator debet offerre ſe probaturum cauſam ſeu cauſas per eum allegatam vel allegatas, & ſi iudex nollet admittere, non valebit poſteà proceſſus,quia habetur pro certificato.l.ait prętor.§. ſi quis particeps.ff.quę in fraud.credit.probato poſteà impedimento vincet pars in cauſa nullitatis:igitur iudex debet excuſatori dare terminum,vt doceat de ſuo impedimento.l.inter accuſatorem.& l.pen.§. ad crimen.ff. de public.iudic.& excuſator debet proponere,ſi non credatur ei,quòd veniat is,qui non credit,& expenſis ſuis,ſcilicet non credentis, excuſator ducet eum ad locum infirmi,vbi inueniet vera eſſe, & iſta dicat eſſe ſibi commiſſa per infirmum vel illum qui eum miſit,vt in ſumma rural.eod.titul.ſic deſcribitur.& ſi non obtulerit ſe probaturum, valebit ſententia.per l.liberto.§.fina.ff.de nego.geſt.vbi appellari poterit, ergo ſententia valet.

Conſultius tamen eſt, quòd iudex pronuntiet abſentem contumacem,niſi cauſa abſentię ab excuſatore probetur,& dicũt pragmatici dari defectum,vel congedium *ſauf ſon exonie*, arg.l. qui vias.ibi,ſub exceptione.ff.de dam.infect.& in ſtylo Picta.rub. *des conteſtations ou le procureur du Roy eſt partie.* Bar. in extrauag.ad reprimendũ.in verb. neglexit. & in dict.l.quęſitum.Panor.& alij.in cap.quęrelam.de procurato.Maſuer.in ſua practi.rubric.de contumacia.§.item contra eum.

Infirmitas quomodo probetur.

Decimotertiò quæro,quomodo probabit excuſator illum fuiſſe infirmũ? 26 primùm poteſt probare per medicos deponentes excuſatũ fuiſſe tali febri ephymera,& tali die correptũ,quibus in hoc creditur. l.ſemel.C.de re milita.lib. xij. licet pleriq; parabolani conſcientię obliti, multa ſoleant iudicibus mẽdacia,fauorem clientum potius,quàm animas reſpicientes,enuntiare,ſuis verbis magis quàm factis eos valetudinarios reddentes:ideo Neapoli in magna curia vicarię ſeruatur, quòd debet pręſentari inſtrumentum publicum , continens quòd talis eſt in tali loco ęger,& in illo inſtrumento debet inſeri medici depoſitio,continens quòd talis ęger non poteſt in iudicium propter ſuam infirmitatem proficiſci.ſed in Francia datur defectus ſalua exonia, & datur dilatio parti aduerſæ volenti probare illum ſanum, & vtraque pars probabit intentionem ſuam,ſi velit,& poſsit:poſſet etiam probari infirmitas per aſpectum corporis,quia facies eſt extenuata,quaſi hominis ab infirmitate ſurgentis.argu.l.minor.xxv.annis adito.ff. de minorib. poterit etiam per familiares probari,qui aſtiterunt morbo.l.conſenſu.C.de repud.&

Praxis Frãciæ.

pud.& l.de submersis.C.de naufrag.& ibi Bart. lib.xj. vel alijs indicijs &probationibus,ac etiam per iuramentum infirmi,secundum Bart.in

27 d.l.quęsitum.& Imol.ibi.† Et iudicatum per arestum fuit, quòd sufficiebant quatuor testes ad exoniam probãdam,quamuis septem requirerentur olim,& iuramẽtum partis affirmantis in bailliuatu Remensi, sed hoc fuit reprobatum,vt Ioan.Gallus scribit in quęstio. per aresta.q. cxlv.per arestum fuit.in antiq.stylo,quia in nouis omnia fuerunt immutata:ideo in illis alia allegatione opus est. *Arestum. Quòd sufficiãt quatuor testes ad exoniam probãdam.*

28 Si tamen pars aduersa vellet probare contrarium,videlicet illum sanũ fuisse,hoc probare poterit,ne quis per falsos testes obtineat.c.pręsentiũ.de testi.&quia probare volẽtibus mos gerẽdus est.l.circa.ff.de probati.&in stylo parla.rub.de contu.§.& bonũ est.Masu.vbi sup.Et si probatũ fuerit eum esse sanũ,poterit iudex reuocare dilationẽ expectatoriã iam concessam.vt not.in l.siue pars.C.de dilatio.& in Francia solet iudex dicere,vt is excusatus prehendatur, seu capiatur vbicũque repertus fuerit,extra tamen loca sacra.dixi artic.penul.de contuma.

29 Nota quòd triplex est excusatio.vt per Bald.in c.bonę.j.col.vlti.de elect.vna quæ incidit inuito,vt febris subitanea.d.l.quæsitum.& tempestas maris.l.Cæsar.ff.de public.& pręceptũ Regis,vel maioris.c.cùm parati.de appel.quædã est excusatio quæ ex natura causæ accidit,propter quam quis non tenetur iudicio sisti.vt in l.vir bonus.ff.iudica.sol. idem si propter ferias.l.ij.in fi.ff.si quis in ius voc.non ierit. *Triplex est excusatio.*

Tertiò dum quis ratione priuilegij excusatur,si tale est cui renuntiare non potest vt clericus,vt in c.si diligenti.de foro competen.

30 Et sic ponitur hîc vnum infirmitatis priuilegium,vt videlicet detentus valetudine aduersa excusetur à comparẽdo.facit tex.in l. si quis instituatur hęres.in fi.ibi, vel ægritudine vel valetudine ita impediretur, vt in ius produci non posint.ff.de hęred.insti.intellige quando esset talis morbus,qui cuiq; rei agendę impedimẽto esset,secus si esset leuis febricula,vel vetus quartana.d.l.quæsitum. *Infirmitas excusat à cõparendo sua & suorum.*

31 Quod debet intelligi non solùm de infirmitate sua, sed etiam suorum.allegatur glo.in c.omnis.xxiij.distin.& Boër.in §.xviij.de iurisdi. omnium iudi.in consuet.Biturig.& Sanxon. articu.xv. in ordina.Turo.Ias.& alij in l.ij.§.si quis.ff.si quis cautio.& in l.j.col.penul. de offic. eius.& in l.j.col.ij.in ius voca.vt eant.& in l.de pupillo.§.si quis ipsi prętori.q.ix.de noui oper.nun.ego verò allego tex.in l. interdum.§.j.ff.de iudi.ibi,humanum est propter fortuitos casus dilationes accipi, veluti quòd pater litigator filium,vel filiam,vel vxor virum,vel quòd filij pa-

32 rentes amiserũt.† Et sui dicuntur vsq; ad quartum gradum.teste Bal. in l.petitionem.C.de aduoca.diuers.iudicio.& Barba.consi.xxviij.clementisimum.col.iij.in secundo volumi.Pantal.Calder.in repetitio.l. ij.col.lxxvij.ff.de rescinden.venditio. alia dixi in l.morbus.ff.de verb. signi.hodie vix excusaretur etiam ob duram valetudinem patris, vel matris,vel vxoris,seu alterius eorum obitum. *Sui qui dicãtur.*

Non solùm impedimentum morbi,sed etiam quodlibet aliud excu-

ſat,vt dicit Bart.in l.ij.ff.de in ius vocan.Paul.in d.l.quęſitum.& Barto. in l.ij.§.fi.ff.de iniuſt.& in l.penu.C.quomod.& quand.iudex.Matthe. in deci.xxix.quidam.quod in Frácia vix recipitur,niſi in infirmitate.

Multiplex eſt impedimentum.

Aduertendum eſt,quòd multiplex eſt impedimentum,primum valetudo aduerſa,de qua proximè dictum extitit. 33

Carceris detentio excuſat & quando quis recõmendari poſſit.

Secundum ſi detentus ſit in carcere.Bart. & alij vbi ſuprà.Alex.in d. 34 l.quęſitum.& d.l.ij.§.fi.de iniuſto.vbi quando ille qui eſt in carceribus citatur,non valet citatio,nec proceſſus,ſi iudex citãs hoc ſciuerit,alioqui eſſet neceſſaria reſtitutio. ſecundum Bart. & alios in dict. l.ij.de in ius vocan.& quando poſſit is qui eſt in carceribus ibi recommendari. Barto.in dict.l.ij. de iniuſto. Ange.in tracta.de malefic. in glo.fama. doct.in l.fi.vbi ſcripſi.ff.quod metus cauſa.Aret.conſi.cxxxij.conſultiſſimè.idem cauetur in conſuetud.Norma.c.xlviij.*d'excuſation par priſon*, & tunc debent ſecundo iudici deferri literę primi iudicis atteſtantis talem in ſuis detentum carceribus.

Excuſatio loci nõ tuti & peſtis.

Tertium impedimentum eſt,quando locus non erat tutus propter 35 inimicos,nemo enim ſe ſuis exponere inimicis debet.c.accedens.in ſecundo.vt lite non conteſta.ſed eo caſu excuſator mandatũ habere debet,& iudex debet ei offerre ſaluũ conductum,& tũc non excuſabitur, quominus compareat.vt docent Imo.& I.Ana.in d.c.veniens. & Matthę.de Afflict.in conſti.Neapol.lib.j.rub.de liter.cita.nu.24.

Peſtis excuſat.

Quartum impedimentum eſt peſtis,quo tempore non tenetur com 36 parere aliquis.c.ad ſupplicationem. de renuntiati.c.ex parte.primo.de appellatio.etiam ſi in inſtrumento eſſet cautum,quòd poſſet vbiq; conueniri,quia non intelligitur de loco non tuto.Antǫ.in cap.j. de iudic. Alexand.in l.cùm res.in princip.ff.de legat.j.quia ſalutis & dignitatis prius ratio habenda eſt.l.ſed ſciendum.ff.ad Treb.Quod intellige verum,quando ius non redderetur in illo loco. Alex.in dict. l.ſed ſciendum.& l.de ætate.ibidem.latè de Ripa.in tract.de peſte. in tertia parte.glo.in verb.peſtis.rubr.de autho.general.conſi.in prag.& tunc non eſt mittendus excuſator.

Bellum excuſat citatum.

Quintum propter bellum.glo.in verb.guerram.in dict.ti. de autho 37 rit.ſacro.conſi. in prag.doct.in l.ex hoc iure.ff.de iuſti.& iure. Bal.plenè in conſi.xlv.lata fuit.in iij.volu.& tunc ſibi pars de literis ſtatus antequàm diſcedat, prouidere debet in cauſis motis & mouendis,alioqui excuſator non reciperetur.vt ſcripſi in tracta. de liter. ſtatus. in ij.Tomo commen.in has conſti.Regias.

Vocatus ad maius tribunal à minore excuſatur.

Sextum ſi ad maius tribunal ſit vocatus. l. contra.§.j.ff.de re iudica. 38 quia cùm ad maiorem iudicem debeat accedere,ceſſabit iudicium minoris etiam ſi lis inchoata fuerit,ſed hoc eſt intelligendũ, quãdo vtrobiq; citatus perſonaliter fuiſſet:diuerſum eſt ſi ad vnum potuiſſet mittere procuratorem.vt per Bart.Alex.& alios. in d.l. quæſitum. Socy. in tract.de citatio.articu.xxxj.in v.effect.& Hyppol.in l.de vno. nu.118.ff. de re iudic.ſic ſeruatur in ducatu Normaniæ.vt licet videre in conſue. Normaniæ.c.xlvj.rubri.*d'excuſation par iuſtice*.

39 Septimum impedimentum eſt mors patris, aut filiorum, vel vxoris contingẽs illo die, quo comparere tenebatur, ſecus ſi famuli.l.ij. & ibi glo.fin.ff.de in ius vocand.melior text. in l. interdum.§.j.de iudic.vbi Iacobi.& ſic non poteſt citari, vt tempore funeris veniat, ſed vt finito funere ſic, ita declarat ibi Barto.quem alij ſequuntur. facit authentic. ſed nec ante nouem dies.C.de ſepulchr. violat. niſi famulus peſte occubuiſſet: quia cùm dominus præſumatur infectus, nõ debet eſſe cum alijs, inſtar excommunicati.cap.exceptionem.de excepti. & quia oportet fugere, ideo poteſt excuſari, vt hîc: quod in ciuilibus non reciperetur, cùm poſsit procuratorem mittere, iudex tamen ex ęquitate ſolet contumaciam contra illum concedere, ſalua tamen dilatione decem vel quindecim dierum, intra quam poterit pars cõparere, vel procuratorem mittere. *Mors parentum excuſat.*

40 Octauum, ſi in illum diem ducat vxorem, vt habetur Lucę xiiij.capitu.vbi nullam petit excuſationem ad cœnam magnam vocatus, qui ducebat vxorem. Archidiaco.in capitu. diſplicet. per illum text.in fin. xxiij.quęſtio.iiij.text.in dict.l.ij.ff.de in ius vocand. Socy.in tracta.de citatio.articu.v.quęſtio.xvij. & qui citaretur dum comitatus vadit ad eccleſiam nubendi cauſa, vel quando comitatur funus, actione iniuriarum experiri poſſet contra eum, qui diem ei dixit.docto.in dict.l.ij. & l.plerique.de in ius vocand.oportet autem quòd is, qui ſeruitutem duram ſubit, die ſaltem nuptiarum lętetur. tamen vix reciperetur hic excuſator in criminalibus. *Vxorem ducens à cõparendo excuſatur.*

41 Nonum, ſi mulier puerum illo die pariat, vel parere velit, ipſa excuſatur.doct.in dict.l.ij.vel ſi dum eſt citata ſit grauida multorũ menſium & dierum.Bald.in l.imperator.in ſecundo.ff. de ſtat. homi. gloſſ.in.§. fiat igitur inuentarium.in authen.de hæredib. & falcid.collati.j.l.ij.§. ſi non propter.ff.ſi quis cautio. Guido Pape in deciſi. Delphinal.quæſtione cclvj.mulier.vnde mulier ſic condemnata, & excuſata, impetrauit literas ciuiles contra areſtum, quę fuerunt comprobatę.anno 1513. die decima ſecunda Decembris. *Mulier tempore partus excuſetur.* *Areſtum.*

42 Fallit, ſi eſſet mulier ruſtica, & valens, ita vt eo tempore portet onera, ac ſi non eſſet grauida, & tunc ad iudicium ire poſſet & non excuſaretur, niſi ſit valdè partui proxima. teſte Fulg.& Iaſ.in dict.l.ij.quem citat Ioan.Sanxon.in Turoneñ.ordina.articul.xv.l.pręgnantis.vbi docto.ff.de pœnis.

43 Decimum, ſi abſens cauſa reipublicę ſit, tunc excuſari poterit.tex.in l.j.ff.de diuerſ.& tempor. pręſcriptio. ibi, proinde ſiue apud hoſtes ſit, ſiue reipublicę cauſa abſit, ſiue in vinculis ſit, aut ſi tẽpeſtate in aliquo loco, vel in regione detineatur, vt neq; experiri, neq; mandare poſsit, in ea cauſa eſt, vt experiundi poteſtatem non habeat, nec poterit procedi contra iſtum abſentem vſq; ad reditum eius vt Mathę.aſſerit in conſtitutio.Neapolita.libro ſecundo.rubric.de bannitis.nume.22. *Abſens cauſa reipu.quãdo excuſetur.*

In Francia tamen impetrare abſens, vel eius conſanguineus literas ſtatus poteſt, vt cauſa differatur vſq; ad aduentum ſuum. vt in rubr.de *Literæ ſtatus impetrantur a milite.*

literis status scripsi,& procurator causę hodie hoc solet facere.

Nobilis excusatur si vestimenta nō habeat.

Vndecimū,si nobilis propter paupertatēvenire nō potuit,quia non 44
erant eidē vestimēta,& nudus sine dedecore apparere non poterat.c.si qui testiū.de testib.glo.in.§.fiat igitur inuentariū.in authen. de hęred. & falcid.coll.j.in verb.necessitas.l.in eadē.ff.ex quib.caus.maio.& tūc ad ipsos debet mitti iuramentū,sicut ad egregias personas. Roma.singu.clxx.Item quęro.dicēs se habuisse de facto Romę.vnde glo.in l.inuiti.in j.ff.de testi.glo.in cle.cupientes.§.cęterùm.in verbo alia iusta.de elec.li.vj.quoad crimē nihil prodesset,sed in ciuilibus prodesse posset.

Vis fluminis & inundatio aquarum iustum est impedimentum

Duodecimum impedimētum est ob inundationem aquarum, siue 45
ob vim fluminis.l.ij.ff.si quis cauti.vim fluminis intelligere debemus, & si magnitudo eius impedimento sit, siue pons solutus sit, vel nauigium non stetit.sic declarat iuriscons.in d.l.ij.§. vim fluminis. hoc intelligi debet,si per alium locum etiam longiorem transire non poterat,alioqui contra,vt ibi scribitur.

Impedimentum niuium excusat.

Decimumtertium ob niues.Alber.in d.l.ij.§.si quis in iudicio. & ibi 46
not.per l.scire oportet.§. sufficit.ff. de excusatio. tuto. & ita habetur in magno consuetudina.rubr. *des exoines*.lib.iij.& in summa rural. fol.7. vbi numerantur aliqua impedimenta.& Boēr.in §.xviij.de iurisdictio. omnium iudic.Calder.consil.v.an si quis.rubri.de dilatio.& Vbert.de Bonacurso.in practic.sua rubr.quibus modis cita.circa finem. & idem habetur in consuetudi. Norma.rubri. *d'excusation par noif.* c.xlvij.fol. 54.& his casibus non nititur excusator, quia si excusator ire ad ius possit,ergo & pars citata ire debebat.

Tempestas excusat & quid probandum sit.

Decimumquartum si ob tempestatē venire nō potuit.d.l.ij.§.si quis. 47
& §.sequen.declarant docto.siue sit maritima,siue terrestris, dummodo sit impedimento itineri, vel nauigationi. † Non tamen sufficeret 48
quòd probaretur tempestatē fuisse in mari,vel vim fluminis, nisi probetur,quòd de domo sua recesserit.Barto.in d.l.ij.§.quod diximus.per tex.in l.qui cōmeatus.ff.de re mili.& ista est cōis sententia secundum Ias.in d.§.quod diximus,sed cōtrarium tenent Fulg.& Paul.ibi, & Lucas de Penna.in l.fi.C.de comeatu.col.ij.li.xij.quia frustrà fit id,quod non releuat.l.hæc stipulatio.§.diuus.ff.vt lega.no.caueat.l.non cogendum.§.Sabinus.ff.de procurat.ars & natura nihil faciunt frustrà.l. qui bis idem ff.de verbo.oblig.§.minorem.institu.de adoptio.

Conciliātur opiniones cōtrariæ in domo egreßū oportet.

Ego tantos patres discordes sic conciliarē, vt videlicet opinio Bartol.procedat,quòd oportet domum egredi, quando illa tempestas vel inundatio venit,posteaquàm debuisset citatus à sua domo esse egressus,aliâs secus, vt si Bituriceñ.fuit citatus Parisijs ad decimā diem, hic nō egressus fuit domum suam per septem dies,posteà venit tempestas, dico quòd postquàm se arctauit,eidem nō succurritur , quia tardius à loco profectus est.secus si citatus sit ciuis Issolduni coram iudice Bituriceñ.& tempestas siue vis fluminis accidit post citationē, non tenetur egredi domo sua,quia nihil eidem prodesset,& ita probat text.in dict. l.qui comeatus. ibi, dum tamen non tardius à loco se profectum probet

bet,quàm vt occurrere poſsit,certè ſuperfluũ eſſet, ſi dum ſum domi, & vno die poſſum ad locũ iudicij accedere,irem ad flumẽ,poſtquã cõſtat me trãſire nõ poſſe,& idem eſſet ſi longo tẽpore duraſſet tẽpeſtas.

48 Et intellige vt dixi,quòd oportet eſſe profectum à domo non tardius, vt ſi Lemouiceñ.qui ad Pariſi. habet duodecim dies pro itinere, non proficiſcitur expectans vim fluminis, quę accidit, ſed non niſi in fine termini,tunc non ſuccurritur, quia poſtquàm non probat ſe profectum,præſumetur quòd non veniſſet, etiam ſi tempeſtas ceſſaſſet. Aufrer.quęſtio.cccij.item quid ſi aliquis. probat text.in l. ſi cui.§.fina. ibi,continuare iter non potuit.ff. ex quibus cauſis maio. Iacob.in l.in exceptionibus.§.vltim.de probationi.ex æquitate vidi partem excuſari, quamuis non probaſſet, quòd domo egreſſa erat,ſed quòd fuit fluminis vis, & aquarum profluuies. prout hoc anno 1547. propter quam pars pontis ſancti Michaelis in ciuitate Pariſieñ.corruit.

49 Fallit quando impedimentum eſſet procuratum & affectatum, quia non prodeſſet,ſed iſtud affectatum eſſe non poteſt,quia Dei fato venit.gloſſ.in clementi.ij.§.illis.& ibi Cardina. de pœnis. & dict.l.ij.§. fi.& Iaſ.in l.ſi verò.in princi. ff.qui ſatiſda.cogan.Fely.in c.fi.de teſtib.

50 Alia impedimenta an ſint iuſta, arbitrio iudicis ſunt relinquenda, cùm numerari non poſsint.gloſſ.in capitu.ſi quis iuſto.de electio.libr. vj.facit l.j.ff.de iure deliberand.& hęc in ciuilibus intelligas paucis exceptis.alia quę excuſant licet videre per Calder.conſil.v.an ſi quis.rub. de dilatio.& per Brixieñ.in verb. excuſatio.& quę ſcripſi in.§ j.in glo. impedimento.de colla.in concord. *Iuſta impedimẽta an ſint arbitrio iudicis relinquẽda.*

51 Pro complemento huius materię quęro, an impeditus comparere propter impedimentum aliquod ex ſupra numeratis,vel aliud iuſtum teneatur proteſtari, quòd compareret, niſi eſſet impeditus, ſuper hoc ſunt duę opiniones,vna quòd teneatur proteſtari per capitul.final.de appellatio.& l.final.C.de his qui per metum iudic.non appella.text.in l.ſecunda.ff.de nautic.fœnor.& l.mulier.de lege commiſſor.capitu.cupientes.& ibi gloſſ.in verb. propoſita.§. quòd ſi per viginti.de electio. libr.vj.quam tenet Barto.in l.de pupillo.§.ſi quis ipſi.ff. de noui operis nuntiatio. Anto.in capitu.cùm non liceat.de pręſcriptio.& Alexand. conſi.xix.viſo proceſſu.in primo volumi.& conſi.clj.viſo themate.colum.penulti.in ſecundo volumi.& conſil.clxiiij.viſo proceſſu. colum. ij.in eod.volumi.Fely.in capitu.ex tranſmiſſa.colum. ij.de pręſcrip.& in cap.venerabilis.col.iij.de iudic.vbi dicit neceſſariam eſſe proteſtationem,niſi in tribus caſibus,quos ibi licet videre, & idem habetur in rubri.de pacific.poſſeſ.in concordat.& ibi ſcripſi in meo tracta. *Impeditus cõparere an proteſtari teneatur.*

52 Secunda eſt opinio,ꝙ non ſit neceſſe proteſtari,& ſecundum iſtam eſt facienda regula,ꝙ impeditus comparere aliquo impedimento obſtante non tenetur proteſtari.tex.in l.ij.§.quod diximus.ff.ſi quis caut. vbi text.non requirit proteſtationẽ,ſed tantùm impedimentũ, & alibi Bar.in l.ij.§.dies.ff.quando appella.ſit.dicit eſſe de conſilio quòd impeditus proteſtetur.idem tenet Bald.in additio.ad Spec.in titu.de appel.

versi.non fallunt.Areti.consi.clxiij.verum est.col.iij.

Vtile tamen est, quod fiat protestatio.teste Inno.& Panor.in c.ex transmissa.de pręscrip.& Ias. in l.properandum.§.sinautem alterutra. C.de iudi.si tamen aliter posset de animo cõstare,non est necessaria.Claud. Aquen.in d.§.si quis ipsi prętori.& quia praxis Francię hanc non requirit protestationem in hoc casu.

Amplia etiam si fuerit impeditus facto aduersarij.l. quibus diebus. 53
in princi.ff.de cond.& demon.l.j.§.si reus.de eo per quem factum erit. sed contrarium docet Peru.in d.c.fi.& cõiter doct. ibi tenent hoc casu protestationem necessariam.

Secundò,amplia etiã si sit impeditus facto iudicis.l. arbiter si calen 54
dis.ff.de arbit.Aret.d.consi.clxij.licet contrariũ teneat Cardi. Alex.& Imol.in d.c.fi.de appel.quia vbiq; est eadem ratio, dummodo probetur impedimentum extra protestationem,quid opus erit protestari, & hoc seruat praxis Francię non requirens in hoc protestationem.

Tertiò,amplia etiam si impedimentũ prouenerit casu fortuito, tũc 55
non requiritur protestatio.l.ij.ff.si quis cau.l.qui comeatus. de re mili.

Quartò,etiam si impedimentum procedat ex persona impediti,id 56
est illius qui debet actum facere.d.l.quęsitũ.& l.j.ex quib.caus. maior. Imò etiam si quis tractet de se exonerando,sufficit quocunq; modo appareat de impedimento,dum tamen constet, quod fecisset, quod debebat nisi fuisset impeditus.Alex.& Aquen.in d.§.si quis ipsi.in xij.q.Bart.ff. de nou.oper.nuntia.l.de pupillo.

Protestari quando quis teneatur.

Primò fallit,quãdo lex requireret protestationem fieri ad declaran 57
dum voluntatẽ,tũc esset necessaria protestatio.d.l.fi.& c.fi.de appel.vt appareat stetisse per iudicẽ,& non per partẽ,vt dicit ibidẽ Deci. & habetur in rub.de pacifi.possesso.vbi dixi abundè in tract. meo.nu. 310.& seq.vel quando impeditus vult facere actũ coram alijs personis, & in alio loco,quàm corã illis,coram quibus tenebatur,tũc est necesse protestari.d.c.fi.& c.pastoralis.de offic.ordi.l.fi.C.de vsur.pupilla.l. si reus paratus.ff.de procura.de Ripa in tract.de peste.in iij.parte.q.vj.fol.47. & seq.Ratio est,quia cùm ille actus posit fieri pro libito voluntatis,& ex necessitate,& ex diuersis causis,& ad diuersos fines: ideo requiritur protestatio animi declaratoria,vt sciatur,quo animo fiat, & ad quem effectum,vt in d.l.fi.& l.at si quis.§.pleriq;.ff.de relig.

Secundò limita,quando ex facto suo quis vellet non solùm à mora 58
excusari,sed etiam ius nouum acquirere in præiudiciũ aduersarij, vel aduersarium in mora constituere:tunc requireretur protestatio.d.l.si reus paratus.& l.Labeo.ff.de nautic.fœno.Areti.d.consi.clxij. Aliam limitationem tradit Card.consi.cxxviij.in quęstio. & aliâs Fely. in c.ex transmissa.col.iiij.de pręscrip.& Henri.Boteus in tract.de synodo episcopi.in ij.parte.

Bonum est & tutius,vt voluntas declaretur, quòd quis protestetur, 59
& ita consulo ante factum.vt tenet Chassa.in consuetu.Burgun.rubri. *des droictz*.§.xx.gloss. *ou qu'elle ayt empeschement*,sed hîc sufficit mittere excusa

excuſatorem,licet aliâs non proteſtetur.

60 Hodie iſta exonia ſeu excuſatio tantùm in Francia recipitur in criminalibus, quando reus debet perſonaliter comparere, & ſic vidi in forenſi iudicio ſeruari,in ciuilibus verò procuratorẽ quis mittere debet: alioqui contumax reputatur, tamen ſi aliquo iuſto impedimento obſtrictus fuerit, pœnã contumacis non patietur. per l.contumacia.§. pœnam. ff. de re iudi.vbi ſic dicitur,pœnam contumacis non patitur, quem aduerſa valetudo,vel maioris cauſę occupatio defendit.&ſic eo poſteà comparente vulgò dicimus,*luy ſera rabatu le default*.& ob impedimẽtum euitabit impenſas contumaciæ, & duos caſus, quibus etiam in ciuilibus habet locum exonium. no. gl. in c.ij.de procura. quando maritus eſt extra patriam,vxor illum excuſare de ſtylo ſolet. *Exoniator tã tũ in Francia in criminalibus excuſat.*

61 Inſuper quæro quomodo probetur impedimentum?Reſpon.euidentiſsimis probationibus.l.vlti.§.illud.C.de tempo.appel.quæ eſt ſing.ſecundum Roma. ſing. ccviij.tu ſcis. & ſic per teſtes.glo.in c.cupientes, §.quòd ſi per viginti.in verb.plenam fidem.de elect.lib.vj. *Impedimẽtũ quomodo probetur.*

62 Fallit quando impedimẽtum eſſet tale,quod non poſsit facilè per teſtes probari,tũc probabitur per iuramentũ,&hoc iudicis arbitrio relinquitur.per l.theſaurus.ff.ad exhibẽ.l.fi. C. de fide inſtru.quia ex neceſſitate multa permittuntur, quę aliâs non permitterẽtur. l.j. ff.de offic. conſuſ.Peruſ.in c.ex ratione.col.iij.de appellatio.&maximè ſi ſit honeſtus vir is,qui impedimentum allegat.Guido Pape in ſuis deciſio.quęſtio.lxiiij.ſi altera pars.& quęſtio.ccv.in cauſa appellationis.Iaſ.& alij. in l. ij.§.quod diximus.ff.ſi quis cautio.& Henric. Boteus. in d. tracta. de ſynodo epiſcopi.in ſecunda parte. *Iuramẽto quando probetur impedimentum.*

63 Reſtringe quando ſemel fuiſſet periurus.c. paruuli.xxij.quęſtio.vlti. quia ſemel periurus facit, vt amplius ei non credatur. Salyc. poſt Bal. in l.contra. C.de non nu.pec. Nam ſemel malus ſemper prȩſumitur in eodem genere mali.regu.ſemel.de reg.iur.lib.vj.

64 Secundò reſtringe, quando ageretur de graui prȩiudicio. Alexand. & Iaſ.in d.§.quod diximus.

65 Tertiò reſtringe vltra ſemel.l.fi.ff.de bo.autho. iud.poſſ. & alia vide per Iaſ. & alios.in d.l.ij.§.quod diximus.& per Chaſſa.in d.§.xx.in gl. *ou qu'elle ayt empeſchement*.in conſue. Burg. & in additio.ad Vbertum. in rubri.quib.mod.cita.contemni poſsit.in verb.impeditus.

66 Quartò intellige, quòd ille qui debet iurare, non debet iuramẽtum ſubire antequàm ſibi deferatur, alioqui nihil eidẽ proderit. l.iij.ff.de iureiuran. hoc expreſsè tradit Iacobi. in l. in exceptionibus.§.vlti.in fi. ff.de proba.allegat Bar.conſi.lxxij.ex facto.

67 Notandum eſt tamen,ꝙ non ſufficit allegare impedimẽtũ,niſi probetur,quòd fuit cauſa immediata,quare non venit ꝓbãdo diligẽtiam adhibitã, vnde ſi canonicus probet infirmitatẽ, non ſufficit,vt habeat diſtributiones quotidianas, niſi appareat, quòd infirmitas fuit cauſa cur nõ interfuit diuinis,probãdo quòd ſanus cõſueuerat intereſſe.Fel. in c.extrãſmiſſa.col.j.Iaco.in d.l.in exceptionibus.§.fi.ff.de proba.Iaſ. in l.properandum.§.ſinautem vtraque.co.j. & ſequen.C.de iudic.ſcri- *Allegare nõ ſufficit impedimentum.*

pti in glos.impedimento.§.j.de colla. in conc.in actu forensi seruatur, quòd sufficit probare impedimentum, & allegare quòd fuit causa cur citatus non comparuit, vel aliud non fecit, sed hoc probare nō tenetur.

Impeditus an procuratorē mittere teneatur.

Quæro an citatus impedimēto detentus teneatur mittere procuratorem? Ista quæstio est difficilis, & valde intricata, secundum Socy.in tracta.de citatio.articu.v.quæstio.xxviij.Ego arbitror regulam esse figendam, vt impeditus procuratorem mittere teneatur.per cap.querelam.ibi cùm nō posit quis cogi, nisi velit in grauioribus causis procuratorem cōstituere, sumendo argumen.à contrario.de procurat.& ibi docto.gloss.in c.cùm dilecti. de dolo.gloss.in c.si ægrotans.v.quæstio. iij.probatur in l.j.§.vsus.ff.de procurato.vbi dicitur, vsus autem procuratoris perquàm necessarius est, vt qui rebus suis ipsi superesse, vel nolunt, vel non possunt, saltem per alios posint, vel agere, vel conueniri. l.ij.ff. si quis in ius vocat.non ierit.Ratio est, quia iniquum esset vt propter absentiam, vel impedimentum vnius, ius periret alterius.l.sed & si restituatur.§ sed si dies.ff. de iudici. nempe vnus, non potest alterius etiam socij conditionem deteriorem facere.l.ij.ff.de seruitut. 68

Amplia siue citaretur vt compareret per se, vel per procuratorem, quia vbi vna pars alternatiuè impleri nō potest, altera, si potest, debet impleri.l.si in emptione.§.penulti.ff.de contrahenda emptio.siue simpliciter, quia etiam hoc in casu videtur citari, vt compareat per se, vel procuratorem.l.j.§.vsus.ff.de procur.l.fi.C.illo titul.vbi Ias.&Iacobi. 69

Etiam priuilegiatus procuratorē destinare debet

Amplia etiam si esset impeditus priuilegio perpetuo, vt personæ illustres, & aliæ descriptę in l.penulti.C. de procura. & l.ij.ff. de in ius vocand.& ibi Barto.& alij. 70

Tertiò, amplia tā in actore quàm in reo.c.intelleximus.de iudicijs. & c.cùm inter.de exceptio. & ibi not.facit text.in dicta l.j.§.vsus.ibi agere vel conuenire, cum limitationibus tamen infrà tradendis. 71

Quartò, amplia etiam si voluntario impedimento, vt si mercator in mercatura detentus esset.argu.capitul.inter quatuor.& cap.fina.de maiorita.& obedien.Imol.in dicto cap.querelam.l.j.ff.eum qui appella.in prouincia.defendi. 72

Relegatus tenetur mittere procuratorem.

Quintò, extende etiam si impedimentum esset necessarium tantùm, vtpote quia est relegatus ab hac ciuitate sua culpa, tenebitur etiā mittere procuratorem.l.Papinianus exuli. ff. de minor.l. sed & si per prętorem.§.primo. ex quibus causis maior.facit.c.primum. qui matrimo.accusa.possunt.cap.perlatum. qui filij sint legiti.gloss. in l.*Celsus.* §. fina.ff.ad municipal. etiam si breue esset impedimentum, quia sua culpa non debet esse cuipiam emolumento. c. ex tenore.de rescri. Alex.consi.lxxij.visis.col.ij.in ij.vol. 73

Sextò etiam procedit quoad impediēdum & interrumpendum prę scriptionem.l.j.ff.de diuers. & temporal.pręscriptio.& ibi Bar. 74

Item quoad impediēdam misionē in possesionē debet procurator mitti, ne pars mittatur in possesionē.l.ignorare.C.de in integr.restitu. mili. Innocē. & Boic.in d.cap.querelam.l.eundem.ff.de legat.quid in 75

extra-

extraiudicialibus. vide per gloſſ.& docto.in cap.vno.quo tenpore miles inueſtituram petere debeat.

76 Primò limita, quando quis eſſet citatus perſonaliter compariturus in criminalibus, vel in alijs caſibus permiſsis, cùm non poſsit propter impedimentum comparere, non tenebitur procuratorem cōſtituere, ſed tunc exoniatorem mittere poterit.vt diximus ſuperius.gl.in c.fi.de maio.&obedien.quia in criminalibus fruſtrà procurator interueniret. l.penul.§.ad crimen.ff.de public.iudic.Angel.in l.ſi quis inſtituatur.ff. de hæredibus inſtituend.&ibi Imol.per dictam l.ij.§.ſi quis in iudicio. & ita fuit iudicatum Bononię per do. Gaſparem Portueñ. epiſcopum ſedis apoſtolicæ legatum.de conſil.doctor.prout referunt Archidia.& docto.in cap.ſi ægrotans.v.quęſtio.iij. *Procurator nō ſufficit in criminalibus ſed exoniatore opus eſt.*

77 Secundò perdit officium regula,quando in illo loco non poſſet inuenire procuratorem idoneum.l.idemq;. & ibi Bartol.ff.pro ſocio.vel quando non inueniret,qui vellet onus acceptare,cùm nemo ad id cōpellatur.§.mandatum.in primo.& §.fin.inſtitu.manda.cle.j.de procurato.vnde non videtur imputandum impedito, non volenti reperire, cùm nemo ad impoſsibile obligetur.l. impoſsibiliū.ff.de regu.iur.Tamen in diuite & potente non eſt præſumendum, quòd non inueniant *Nō inueniēs procuratorē excuſatur.*

78 procuratorem.Hoſtien.in c.cùm dilecti.de dolo.† Niſi cauſa agitaretur contra tyrannum,tunc non eſt,qui audeat ei dicere,domine cur ita facis?in hoc verò tam illuſtri regno,ſi pauper litiget cōtra Regem,datur eidem procurator,& aduocatus expenſis Regis, vt veritas cauſę ſeruetur.teſte Iaco.in l.vix certis.ff.de iud. & Boër.in addit.ad §.xxiiij.de cōſuetu.feudo.& cenſ.in lib.cōſuet.Bitur.ego tñ hoc nō vidi ſeruari.

79 Tertiò fallit,quando cauſa eſſet ardua.gloſ.in d.c.querelam.& d.c. ſi ægrotans.& vtrobiq; per docto. nempe ardua alteri quis non debet committere,ſed cum conſilio ea tractare debet. cle.ne Romani.& ibi Barb.de elec.&cōſi.j.col.xj.in j.vol.Fely.in c.edoceri.col.iij.de reſcrip. *In arduis quis procuratorem nō mittit,& quæ dicatur ardua cauſa.*

80 Et dicitur cauſa ardua,quando quæritur de ſtatu perſonæ,vel de ſtatu libertatis,vel ſubiectionis,vel de alijs magnis rebus arbitrio iudicis. Bald.in dict.c.edoceri.col.ij.de reſcript.& c.ex ratione.col.ij.de appellatio.vbi dicit etiam cauſam famoſam dici arduam.&Archid.in dict. c.ſi ægrotans.&Imol.in d.l.quęſitum per l.infamia.C.de decurio.lib. x.& cap.ex merito.vj.quęſtio.j.

81 Idem ſi cauſa ſit omnium bonorū,vel maioris partis.c.j.de reſti.ſpol. lib.vj.l.propter litem.ff.de excu.tuto.& §.item propter.inſti.illo titu.

82 Idem ſi cauſa ſit ſuper matrimonio. c.j.de conſang. & affi. c. fin. de procurato. lib. vj. quia ibi agitur de perpetua hominis ſeruitute. l. ij. ff.de libero hom.ex hibend.

83 Idem ſi cauſa ſit criminalis, per quam ſolus etiam fuſtium ictus, vel infamia veniret infligenda. l. in ſeruorum.ff.de pœnis.

84 Vel dicitur ardua, quando eſt magni ponderis, vel eſt intricata & difficilis.gl.in d.c.ſi ęgrotans.&aliâs dicitur ardua arbitrio iudicis.Inno.Io.And.&alij.in d.c.querelam.facit gl.in c.ſedes.de reſcrip.

Idem si sit causa beneficialis. gl. in d. c.querelam. c. quàm sit. de elect.in vj.si de maximo ageretur beneficio,secus si de paruo. 85

Idem si agatur de remotione prælati.c.quanto.in ij.de accusa. 86

Et quando periculum animę vertitur,illa est valde ardua.c.pręcipimus.xij. quæstio. j.doct. in d.c.si ægrotans. cùm anima nobis sit plus, quàm status corporis,&quàm corpus.l.sancimus.in prima.C.de sacro sanct.eccle.c.Mathæus.de symo 87

Limitatio præcedētiū. Restringe de iure canonico fauore dirimēdarum litium,vt etiam in causis arduis quis teneatur mittere procuratorem. arg. c. fi. de dolo.c. cùm olim.de testib. Socy.in d.tracta. de citatio.artic.v.quęstio.xxviij. hoc tamen non est perpetuum,& alios intellectus habet ille tex.prout Fely.scribit.in c.accedens.in ij.nu.8 vt lite non contest. Nos tamen in Francia dispositionen iuris canonici seruamus. 88

Secundò restringe,quādo causa desideraret celeritatem,vt in causa electionis.in c. cupiētes.§.quòd si per viginti.versicu.insuper.de elect. lib.vj. vbi gl.in verb.procuratorem.hoc dicit speciale,vt in arduis mittatur procurator,ne ecclesia diu vacet pastore,& lupus rapax interim gregem dominicum inuadat.c.ne pro defectu.de electio. 89

Citatus vt corā Papa vel curijs supremis cōpareat procuratorē mittit. Tertiò quādo quis esset citatus corā Papa, vel principe,nam eo casu etiā in causa ardua procuratorē tenetur mittere.d.c.cùm dilecti.secundum vnum intellectū.de dolo.&Ias.d.§.quod diximus.in fi.nisi impedimentū esset tam circa prīcipalem,quàm circa procuratorem.arg.c. bonę.in primo.de elect.doct.in d.c.si ægrotās.co.ij.l.in eadē.ff.ex quibus causis maio.&ita seruant curię supremę,&ferè alię regni Frāciæ. 90

Quartò limitatur, quando necessitas esset euitabilis, tunc absens procuratorem mittere tenetur. Bal. in c. ij.col.j.de testib.post Inno.& alios, secus si ineuitabilis vt ibidem scribitur. 91

Cœpta causa etiam in arduis mittitur procurator. Quintò,quando causa esset cœpta,&posteà impedimentum superuenit, tunc etiam in arduis tenebitur procuratorem mittere. text.in l. penulti.§.primo.ff.de legatio.Iacobi.& alij in d.l.ij.§.si quis in iudicio. quod est verum ad iudicij præparatoria,non ad sententiam,& alia decisoria.per gloss. singula.in l.si quis instituatur hæres.in fine.ff.de hæredibus instituen. secundum Bald. in margari.inverb. absens quarto. Alexand. & Ias.in l. ij.§.si quis in iudicio.ff. si quis cautio. & Barba. in additio.ad Bald. in capi.vno. col.secunda. de milite vassal.qui contumax est .in feud.sed in Francia, sine literis status vix excusaretur quis, vt dixi superius in eo.tracta. 92

Impedimentum longum vel breue. Quartò intellige,quando impedimētum breui tempore esset duraturum,tunc poterit excusari.l.penul §.j. ff.de vaca.mune.l.si lōgius.& l.pars.de iudic.Bal.in l.ab eo.col.ij.C.quomodo &quando iudex.† Et quādo dicatur impedimentum longum, vel breui tempore duraturū, relinquitur arbitrio iudicis.arg.l.j.ff.de iure delib.Iaco.in d.§.si quis in iudicio.Et quando impedimentū esset dubium,debet iudicari lōgum. arg.l.sufficit.ff.de condi.indeb. Imol. in d.l.quæsitum.de re iudi. 93

Idem si priuilegium esset tēporale,&modico tempore duraturum, 94

l.ij.ff.

l.ij.ff.de in ius vocan. Qui ſi tenerentur mittere procuratorē, nullum eſſet priuilegium,ſecundum Iaſ.in d.§.ſi quis.l.ij.ſi quis cauti.

95 Sed quando dilatio eſſet periculum allatura, tunc impeditus tenetur procuratorem mittere.arg.l.ij.ff.de fer.Specu.in ti. de procu.§.ij.in fi.Iacob.in d.§.ſi quis.

96 Quintò modera,quādo locus non eſſet tutus principali ,nec procuratori.c.ex parte.de app.c.accedēs.vt lite nō cōte.& vtrobiq; notatur.

97 Sextò,quando impedimentum eſſet iuſtum & probabile,vt infirmitas,& eſſet breui tempore duraturum,tunc ſufficit excuſatorem mittere,vt hîc.& idem quando eſſet abſens cauſa reipublicę. l.contra pupillum.ff.de re iudic.Bald.conſi.cxlix. ſtatuto.in v.volu.& per hęc eſt illa admodum difficilis quęſtio melius quàm alibi tradita. Laus Deo optimo maximo,eiúſque matri,ac omnibus cælicolis. *Iuſtum ſeu probabile impedimentum*

Tamen in Frācia ex vſu curiarum & ſtylo vix excuſatur quiſquam in ciuilibus,qui non mittit procuratorem:ideo non reciperetur excuſator in curijs Francię in prędictis,quę practica probatur in c.bonę. de electio.niſi vt ſuperius dixi.

98 Notandum quòd tria facit excuſator,ſiue exoniator,primùm quòd iurat eum qui ipſum miſit, infirmum eſſe, vel alio detentum impedimento.probatur in text.ſtyli Bituricen.ibi, *afferme par ſerment.* & hoc paſsim ſeruari in omnibus curijs ſolet. *Excuſator quæ facere teneatur.*

99 Secundò requiritur in practica,quòd dicat ſe expreſsè ad hoc miſſum,vt videlicet excuſet dictum infirmū,qui eum miſit.Maſue.in rub. de contuma.verſi.Item contra eum,alioqui cōtumacia & defectus cōcedetur ſimpliciter contra non comparentem, & dicunt practici, *que l'exonie, que n'eſt vallablement rapportee,ne doit eſtre receüe,*& ſic defectus ſimplex dabitur,ſiverò ſit *vallablement rapportée,& receüe ſera donné default,ou congé ſauf l'exonie.*

100 Tertiò dicet nuntius hic cauſarius,ꝙ is excuſatus dedit ei negotiū excuſandi ipſum,vt in ſumma rura.hoc tit.fo.viij.ſcribitur.Alioqui iudex non admittit excuſatorem,niſi ad hoc dicat ſe expreſsè deſtinatū, ita in practica ſeruatur , & ideo interrogari exoniator ſolet,quis eum miſit,quod eſt verum,quādo quis excuſat hunc impeditum.diuerſum eſt,quando citatur maritus abſens,tunc vxor eius poterit eum excuſare,& obtinebit dilationem ad reddendum eum certum , non ſolùm vnam,ſed etiam quatuor dilationes , quę ſolent quatuordecim dierum dari,& vulgò vocamus, *par quatre quatorzaines*, & hoc ſecundum ſtylum aliquarum curiarum qui non tamen paſsim ſeruatur.

101 Quartò,requiritur ſecundum practicam parlamenti,quòd literatoriè excuſetur.d.c.ſi ægrotans,& ſic deferat literas curati,autvicarij,ſeu medici atteſtantis infirmitatē,vel melius quòd iudex illius loci atteſtetur ad relationē medicorum,aut aliorū teſtiū,& ita excuſari ſolet,ſi ſit incarceratus tūc excuſator defert literas illius magiſtratus,qui eum tenet ob delictum perpetratū,& narrat cauſam detentionis, & alia impedimenta probantur literis magiſtratus illius loci ad teſtiū depoſitionē, *Literatoria excuſatio requiritur.*

ſed excuſator in criminalibus literas non ſolet deferre, ſed verbo tantùm excuſat, & ita in curijs Franciæ exercetur, bonum eſſet tamen vt literas medici deferret.

Quintò, licet ex hac practica non detur niſi vna dilatio. ita in text. 102
ſtyli Bituug. ibi, *pour vne foys ſeulement*, tamen in aliquibus locis dantur tres dilationes & quarta ex abundāti, vt dicitur in praxi, in magno conſuetudina. eod. titul. lib. iij. fol. ciiij. ſuperius dixi in excuſatione abſentis iuſta cauſa.

Purganda qualiter ſit contumacia ab excuſato recōualeſcēte.

Sextò, ſi actor miſerit exoniatorē ſeu excuſatorem, debet poſt octo 103
dies quàm recōualuerit citare reum ad purgādum cōtumaciam, & defectum cōtra eum datum, & dicūt practici *pour voir purger ſon exonie, & voir mettre au neant le default*, reus verò non tenetur citare actorē ad purgādum exoniam, ſed quando actor eum vocabit, ipſe dictam cōtumaciam purgabit, & oſtēdet verā eſſe exoniam, & excuſationem.

Septimò, ſi non potuerit mittere excuſatorē propter peſtē, niues, a- 104
quarum inundationem, aut aliud impedimentū, dabitur defectus contra non comparentem, attamen ſi iterum citetur ad expenſarum illius defectus taxationem, poterit ſe excuſare, hoc probando impedimentum. vt in d. ſumma per Ioan. *botellier*. eod. tit. fol. viij.

Vltimò, eſſet hîc tractanda materia excuſatoris cauſa innocentiæ, 105
vt de eo qui mittitur, vt excuſet citatum perſonaliter, vt veniat ad defendendum ſe ſuper homicidio perpetrato. & Bart. in l. abſentem. ff. de pœnis. tractat. & Socy. in c. veniens. de accuſa. verùm quia hæc materia non exercetur in Francia, in forenſi iudicio, ſed contra abſentem procedi ad tres breues dies ſolet, ideo hanc materiam nunc omittā, etiam quia Anton. de Canar. edidit ſuper hoc tractatum de excuſatore, ibi quilibet abundantius videre poterit, finē faciens, poſtquàm Deo optimo maxim. & virgini Mariæ gratias immenſas egero in perpetuū.

Amen.

TRACTATVS
DE ARBITRIS ET ARBITRATORIBVS ET QVOMODO ILLORVM SENTENTIAE REFORMARI DEBEANT.

Des arbitres & arbitrateurs.

LOYS XII. Artic. XXXIIII. des publiées M. D. XII.

Item que toutes parties &c. Articulus primus.

GLOSSA PRIMA.

1 ISTE TEXT. elucidat vnum valde per Iurium interpretes controuersum, videlicet certum est quòd à senténtia arbitri arbitratoris potest quis recurrere ad arbitrium boni viri. idest ad iudicem. l. si societaté §. arbitriorum. ff. pro socio. sed an interim exigi pœna possit, hîc dicit non exigendam, antequàm iudex arbitri sententiam confirmauerit: sed pars à confirmationis sententia appellans non audietur, nisi prius pœnam in compromisso appositam soluat, & demum poterit prosequi appellationem, in qua si fuerit dictum malè iudicatum, pœna recuperabitur. Ita statuit hîc conditor. Et fusius hęc materia inferius tractabitur, ista est huius articul. sententia summaria. *Sũma istius tractatus.*

2 Item licet iste text. generaliter loquatur (*que toutes parties*) tamen intelligitur de habilibus compromittentibus. per l. j. C. de sacrosanct. ecclesi. ideo si furiosus compromiserit, non stabit illi compromisso, nec ab eo exigetur pœna. idem si infans, pupillus, aut demens, quia compromissum non valet: ergo nec pœnę adiectio. l. diem. §. coram. & l. si pupillus. ff. de arbitr. sequitur Alexand. consi. vltim. in vj. volumi. & sic generalitas restringitur ad habiles. d. l. j. vbi notaui: & docet Euerard. in locis legal. fol. vij. & sequen. ac scripsi in gloss. j. articul. primo. tract. *Compromittere non omnes possunt.*

de liter.oblig.suprà.in j.Tomo harum constitu.quia si non valeat prin
cipale nec accessorium.l.cùm principalis.ff.de regu.iur.

Que compromettront.

GLOSSA II.

Compromittere quid.

COMPROMITTERE est simul promittere, quan 1
do inter partes est de aliqua re cõtrouersia, ipsę eligunt
quendam,qui eorum decidat negotium. Et simul pro-
mittunt stare illius sententię sub pœna decẽ aureorum,
vel sine pœna, tunc illæ partes dicũtur compromittere,
idest simul promittere,quòd stabunt arbitrio illius. l.diem proferre.§.

Arbitrium

stari.& §.si ff.de recept.arbitr. † Inde hîc arbitrium vocatur compro- 2
missum.d.l.si societatem.§.arbitriorum. ff.pro socio. Et cõpromissum
est illa simultanea partium de stando arbitrio promisio.

Compromittere qui possint, & in quos.

Quęrendum est,qui posint compromittere,& generalis regula est, 3
quòd quilibet,qui à iure non prohibetur.Quia edictum de arbitris est
prohibitorium certarum personarum,& permissorium regulæ.per l.si
pupillus.iuncta l.non distinguemus.§.si seruus.ff.de arbitr.&sicut iudi
cium regitur, ita compromissum. l. j.ff. de arbitr.& in iudicijs personę
quædam excipiũtur.l.cùm prætor.ff.de iudi.sic & in arbitrijs.vt docet
Azo in summa de arbitr.& Hostien.& probat hic tex.*toutes parties*.Er-
go quęlibet pars,siue actor sit,siue reus,compromittere potest,exceptis
quibusdam:vt scripsi in glo.proxima.suprà.

Eligi arbitri qui poßint.

Iuxta quod dubitatur etiam,qui posint arbitri eligi?Respon.regu- 4
lariter omnes,siue sint magistratus,siue non:patresfami. vel filijfamil.
l.iiij.cum l.seq.ff.de arbitr.tamen sunt quidam excepti. † Alij ratione 5
suæ personę prohibentur, vt seruus, excõmunicatus, ac minor,furio-
sus,fœmina,& alij id genus.l.pędius.§.j.iuncta glo.& l. sed & si in ser-
uum.§.j.& l.si pupillus.l.cum lege.ac l.vlti.ff. codẽ. & propter inimici-
tias excusatur arbiter,si superuenerint post cõpromissum. l.nõ distin-
guemus.§.cùm quidam.ff.e. † Ratione etiam rei prohibetur cõpromis 6
sum:vt in criminalibus quoad vindictam publicam, & pœnã fisco de-
bitam,quam partes non possunt remittere.glo.in l.ij.ff.de senatuscon-
sul.Sillan.vbi abundè scripsi.Bar.in l.j.§.vsq; adeò.ff.de iniur. si agatur
ciuiliter compromitti potest,vbi & transigi.l.quid ergo.§. ex compro-
misso.ff.de his qui notan. infam.l. non distinguemus .§. Iulianus.ff.de
arbitr.l.transigere.C.de transactio.docto.in capitu.quintauallis.de iu-
reiuran.vel si de re sua sit compromissum in dominũ.§.Iulianus.& l.pe
nulti.ibidem. Alias personas prohibitas scribit Hosti.in summa huius
titul.& Vbert.de Bonacurso in practica sua.rubr.de impedi.quæ impe-
diunt compromissum.& plures alias scribit Anto. Blanchus in tracta.
de compromiss.lib.ij.quęstio.ij.

Cõpromißũ in duos, vt si dißẽtiãt, tertium eligant.

Item licet non valeat compromissum in duos,vt si dissentirẽt elige- 7
re tertiũ posint,nam in assumendo possunt dissentire.l.item si vnus.§.
si duos.

ſi duos. ff.de arbitr. tamen hodie ſolent cogi per iudicem, vt certum eligant.de quo in §.fi.ibidem.& hoc ſeruatur.

8 Item poſtquàm factum eſt compromiſſum,& acceptatum,non licet audire iudicem.l. ſed & ſi in ſeruum. in fin.cum l. ſequen. & l. ſi quis rem.ff.de arbitr.& Bald. conſil. cccxlij.fuit factum.in iij.volumi. Tamen ſi pendente compromiſſo quis adiuerit epiſcopum,& petierit inſtrumentum iuratum ſeruari,& promiſſa ſolui,non incidit in pœnam nec eo ſoluitur compromiſſum:vt conſuluit Bald.conſilio ccccl xj.inter Ioannem.columna ſecunda.in primo volumine. † Ego putarem ſolui compromiſſum,quia ſi epiſcopus ſuper illo protulerit,iam eſt de eo deciſum,& non licet alij quàm compromiſſario decidere de cauſa cõpromiſſa: alioqui fruſtrà iudicaret poſteà arbiter. Et ſi partes adeũt arbitros, impeditur proceſſus iudicis. † oportet tamen quòd probetur arbitrium per literas: alioqui iudex ſemper procedere poterit: vt docet Maſuer.in eod.tit.in princip.

Poſt cõpromiſſum non licet vni parti adire iudicem.

9

10

Probatur literis compromiſſum.

En arbitres arbitrateurs ou amiables compoſiteurs.

GLOS. III.

1 ARBITER interdum aſſumitur pro iudice ordinario,vel delegato.l. quiſquis.C.de poſtul.l. arbitro. cum l. ſequen.ff.qui ſatiſdar.cogant.& quandoque pro eo, qui de iure eligitur,dum iudex recuſatur ex cauſa ſuſpitionis. l.apertiſsimi.C.de iudic.capitu.ſuſpitionis.de offici delega.capit.cum ſpeciali.de appellat.capitu.legitima.illo tit.in vj.& illum vocant doct. iuris arbitrum.

Arbiter quis.

2 Interdum accipitur pro eo, qui eligitur à partibus ex compromiſſo conuentionali.Et ita accipitur hîc.& in l.iij.§.j.& toto titu.ff. de arbit. quamuis eum iuris interpretes nominent arbitratorem.de quo in.§.arbitriorum.abundè ſcripſi.& in l.illa verba arbitratu.ff.de verborum ſignifica.glo.in l.penulti.ff.eodem. † Et differre arbitrum ab arbitratore doct.dicunt,quia arbiter eſt ille,qui de iure iudicare habet & ſecundum iudiciorum ordinem procedere.l.j.ff.de arbit. Arbitrator autem eſt qui à partibus electus procedit,& pronuntiat & de iure,& de facto: nec habet neceſſe iuris ordinem ſeruare,hoc tamẽ magis ex opinionibus doct.fundatur,quàm bonis iuribus,vt ſtatim dicetur. Vel alij dicunt arbitrum,qui de quæſtione vel lite cognoſcit, arbitratorẽ autem ſuper contractu,& re non litigioſa,& recipitur vt pacificet.Et ideo vocatur amicabilis compoſitor.Specula.in titu.de arbitro,& arbitratore. §.primo.verſic.eſt etiam differentia. Bart.in §.arbitriorum. & Ioan.Baptiſta.in tracta.de arbit.lib.j.capitu.ij.& iij.Oldendorp.in lexico iuris, in verb.arbitri.ſic ait.Arbitri nomen commentatores ineptiſsimè tractant,rem prorſus reipublicę ſaluberrimam non attingunt: & cùm in iure horũ arbitrorum mentionẽ factam non legerit Coraſ.non modo

Arbitrator quis.

3

Differentia inter arbitrum & arbitratorem.

vocabulum ipſum,ſed & totam hanc arbitratorum declarationẽ commentitiam putat.in lib.iiij.Miſcella.c.xviij.dicam in l.illa.

Arbitriorũ duo ſunt genera

Ego interim ſuper hoc diuiſionem Iuriſconſul.ſequar in §.arbitriorum.vbi ſic ſcribitur. Arbitriorum duo ſunt genera, vnum eiuſmodi, vt ſiue æquum ſit, ſiue iniquum parere debeamus, quod obſeruatur. Cùm ex compromiſſo ad arbitrum itum eſt. Alterum eiuſmodi,vt ad boni viri arbitratum redigi debeat: & ſi nominatim perſona ſit comprehenſa,cuius arbitratu fiat: veluti cùm lege locationis comprehenſum eſt,vt opus arbitrio locatoris fiat. 4

Pœna adiecta in cõpromiſſo,non recurrebatur ad arbitriũ boni viri.

Vnde ſequendo Iuriſconſul.Quando cum adiunctione pœnę fuerat in aliquem compromiſſum,ſtandum erat ſententiæ illius arbitri: nec recurrebatur ad arbitrium boni viri,propter pœnam. dicit text.in l.diem.§.ſtari autem debet ſententiæ arbitri, quam de re dixerit, ſiue æqua,ſiue iniqua ſit,& ſibi imputet, qui compromiſit.ff.de arbit.idem probat §.arbitriorũ.quamuis contrariam ſententiã firmauerint doct. in l.qui Romæ.in fin.ff.de verbor.obligatio.& Lucas in l.nemo iudex. C.de decurioni.libro x.quam reprehendit Alciat.li.paradoxor.primo. capitu.xviij. 5

Sed quando dicebatur vt opus fieret arbitrio talis, vel legatũ daretur,aut aliud quid fieret eius arbitratu, tũc ſi ille fortè nolebat arbitrari, vel non poterat, vel iniquè arbitrabatur, certè iura voluerunt, vt ad boni viri arbitratum recurratur.§.arbitriorum. cum l. ſequen.& l. j.de legat.j.l.in perſonam.§.generaliter.de regul.iur.l.in ementis.C.de contrahen.emptio. 6

Recurritur hodie paſſim ad arbitriũ boni viri.

Hodie verò praxis ſtatuit per hunc text.& ſeruat, quòd ſemper recurratur ad arbitrium boni viri, vbicunque arbiter iniquè arbitratus eſt. Et hoc ſiue cum adiectione pœnę erat electus, vt hîc, ſiue non, & ſic non fit hodie differentia in hoc Regno, in quo paſſim recurritur ad arbitrium boni viri, quomodocunq; arbiter iniquè arbitratus fuerit, & ſiue arbiter, ſiue arbitrator,ſiue amicabilis compoſitor, & quocunque nomine vocitatus fuerit. † Et per hoc ceſſabunt differentię in hoc Regno inter arbitros & arbitratores. In quibus Angel. & cæteri docto. ſua torquent capita. in §. omnium. de actioni.in inſtitu. & Ioan.Blaſ.in ſuo tracta.de arbitr. vbi centum differentias congerit, quę ferè hodie apud nos ſupernacaneę ſunt per hunc text.ibi, *arbitres, arbitrateurs, ou amiables compoſiteurs*. Ideo hîc loquar de iſtis arbitris omnes comprehendendo,ſicut Iuriſconſul.ſolent. 7 8

Et chaſcun d'eulx.

GLOSSA IIII.

VULT dicere tex.quòd ſi partes compromittant ſimul in arbitros, arbitratores, & amicabiles compoſitores, ſiue in ſingulos ideſt in arbitros tãtùm,vel in arbitratores tantũ, ſiue ſint amicabiles compoſitores,quòd huius text.deciſio locum 1

locum ſemper habebit. Vide glo. in cap. vt circa. in verb. omnia & ſingula. de elect. in vj. & ſic exprimuntur omnia hæc nomina. in text. vt tollat difficultates ſuper illis à iuris interpretibus ſcriptas. vide tex. in l. non diſtinguemus. §. cùm in plures. ff. de arbit. vbi ſi in plures ſit cõpromiſſum, ſine hac clauſula, & cuilibet inſolidum, omnes debent iudicare: ſi verò data fuerit poteſtas, vt vnus poſsit, ſeu quilibet, tunc vnius ſententia valebit. c. ij. de arbitr. in vj.

Auec adiection des peines,

GLOSSA V.

1 POENAM hîc nos accipere oportet, non ſolùm ſi pœna nummaria promiſſa ſit, ſed etiam ſi vtrinq; alia res vice pœnę, ſi quis arbitri ſententię non ſteterit. l. litigatores. §. quod ait. ff. de arbit. ſiue adiecta ſit pœna compromiſſo, ſiue ſẽtẽtię, ſiue certa pœna promiſſa ſit, ſiue incerta, vt quanti ea res erit. l. diem proferre. in fi. cum l. ſeq. ff. eod. *Arbitri quando ſint cogendi ſententiam proferre.*

2 Ex hoc tex. ergo videtur hanc deciſionem non habere locum in arbitris electis ſine adiectione pœnę, nam ſi nulla pœna ſit adiecta, non tenetur quis ſtare ſententię illorum. l. diem proferre. §. ſtari. ſumendo argumentum à contrario. ff. de arbi. ideo de nouo agendum erit, ac ſi nihil dictũ fuiſſet, nec iſti quidem arbitri cogi poſſunt arbitriũ proferre. l. iij. ff. eod. *Arbiter cũ adiectiõe pœnæ, & ſine, cõprehenditur hac conſtitutione.*
3 † Tamen vt inferius dicam, hodie actio & exceptio & ex arbitrio illorũ oritur, ob id praxis habet, vt ad arbitriũ boni viri recurratur vtrobiq;, licet iſte tex. tantùm loquatur de arbitrio cùm adiectione pœnæ. & intelligitur quantum ad pœnę exactionem & quia.

4 Igitur de pœna dubitatur, an poſsit exigi ab eo, qui nõ vult ſtare ſententię pendente recurſu ad arbitrium boni viri, ob id ſtatuit pœnam non exigendam, niſi iudex arbitri ſentẽtiam comprobauerit, & ſolùm poteſt ad pœnam agi, ſi arbitrio non pareatur: ſed pars nõ tenetur ſtare contractui, ſoluendo pœnam, niſi fuerit dictum rato manẽte pacto.
5 l. qui fidem. ff. de tranſactio. † Et durante compromiſſo, non efficitur deſerta appellatio, etiã ſi non ſit releuata intra tres menſes. clem. quandiu. vbi doct. de appella. & authen. ſi tamen. C. de tempo. appel. *Appellatio durante compromiſſo nõ iudicatur deſerta.*

6 Item non eſt ſolutum cum adiectione pœnę compromiſſum, ſi arbitri declarẽt ſe nolle cognoſcere, vt altera pars poſsit ſtatim adire iudicem & proſequi iudicium prius inchoatum, vel appellationis deſertionem, ſed debet pars petere, vt arbitri à iudice ordinario cogantur arbitrium proferre. per l. iij. ff. de recep. arbi. & poterũt cogi ſi illud acceptauerint, acceptare tamen eſt eis liberum. l. iij. §. j. ff. e. ſicut dicitur de procuratore. in cle. j. de procurato. Bald. in l. fi. col. v. C. de cõtrahen. empt. *Nõ eo ſoluitur compromiſſum quòd arbitri nolint cognoſcere.*

7 † Etiam hodie acceptus ſine adiectione pœnę, ſtipulatione tamẽ interpoſita à partibus, quòd eius arbitrio parebunt, cogi poterit, nec tunc eius arbitrium erit eluſorium, nec ſuperuacuum, quia & actio & exceptio ex eo oritur. l. cùm anteà. in fin. C. eodem. Petr. Iacob. in practic. *Arbitri cogi poſſunt arbitrium proferre.*

ſua.rub.de recurſu ad arbitrium boni viri.§.item prędictus arbitrator.

Areſtum. Vnde pars quę citauerat partem ad deſertionem appellationis coram ſenatu,fuit reiecta,& ad expēſas condemnata,licet probaſſet arbitros declaraſſe nolle de cauſa cognoſcere, ſed fuit dictum eos cogendos.per l.tertiam.& pręceptum factum illis, vt intra certum tempus cognoſcerent: alioqui fauore vnius partis hoc declarare arbitri poſſent,& variare eis non licet poſt compromiſsi acceptationem,& quod approbauerunt reprobare non poſſunt.l. Pomponi.ff.de negot. geſt. l.in arenam. C. de inofficioſ.teſtamen. in Senatu anno 1534. die xxvj. Ianuarij. 8

Praxis quando arbiter eſt in mora. Notandum eſt,quòd quando arbitri, vel alter ipſorum eſt in mora,tunc pars diligens accepto compromiſſo ſupplicat Seneſchallo, vel Bailliuo, quòd fiat pręceptum eis, vt procedant vltrà ad compromiſſum: alioqui citabuntur arbitri, & pars recuſans arbitrium viſuri, & audituri arbitrium,& compromiſſum annullari: & partes procedent coram Seneſchallo in ſtatu in quo erat cauſa die iſtius pręcepti facti: vt docet Maſue.in eod.tit.§.item ſi arbitri. 9

Compromiſſum an temporis diuturnitate poßit tolli. Ergo ſoluitur compromiſſum, ſi arbiter intra annū non protulerit ſuum arbitrium. teſte Barto. in l.ſi quis arbitratu.ff.de verbor.obligation.ſed poſſet etiam poſteà cogi, vt aſſerunt iuris interpretes, quia tempus non eſt modus finiēdi compromiſſum, niſi à partibus dictum fuerit,& tunc durat donec arbitrium fuerit latum. Secus in vltima voluntate:vt loquitur Bart.Bald.in l.fin.colum.iij.C.de contrahen.emp. & conſil.ccccłxxxv. pręſuppoſita.per text.in clem. quandiu. de appel. & conſi.cccclxxxviij.punctus quæſtionis.in v.volumi. & iſta eſt communis opinio quam probat Ioan.Franſ.Balb.in tracta.præſcrip.in iiij. parte,quartę partis.q.xxxiiij.& Vital.in tract.clauſula.verſi.quanto autem tempore duret poteſtas arbitrandi. 10

Veniens contra arbitriū quod eſt nullum an in pœnam incidat. Sed videndum eſt,an veniens contra arbitrium, quod eſt nullum, incidat in pœnam.docet Alexand.in conſi.xxxij.oportunè.in ij.volu. & conſilio xcvj.viſo & oportunè.in vj.volumi.vbi concludit pœnam deberi,quia pœna fuit facto adiecta:videlicet promiſerūt partes non venire contra arbitrium prolatum ab arbitris, vt altera pars de facto contrà venit, in pœnā incidit. nam venire contra eſt facti,ideo etiam in ſeruum cadit.gloſſ.in l.cùm proponas.C.de hęredi.inſtituend.l.ſed & ſi quis. in fin.ff.ſi quis cautio. & quia pœna ex arbitrio etiam nullo exigi poteſt, niſi declaretur nullum eſſe arbitrium.capitu. cùm ſecundum leges. de hęretic. in vj.itaq; habebit locum quod hîc dicitur, vt poſsit peti reductio ad arbitrium boni viri, & in reductione allegabitur nullitas,& grauamen. 11

Arbitrium iuratum an nihilominus poßit reduci ad boni viri arbitrium. Item dubitant docto. an poſsit quis petere, vt ſententia arbitrorum reducatur ad arbitrium boni viri,ſi partes iurauerint non venire cōtrà? Et reſpon. quidam non poſſe,ſi iurauerint non petere,etiam reductionem,quia iuramentū quod poteſt ſeruari ſine detrimento ſalutis ęternę ſeruandum eſt.c.ſi verò.de iureiuran.Hoſti.&alij in c.quintauallis. 12

ibidem

ibidem. Sic firmat Calder. in consi.j. de arbi. & consi.pe. de iureiur. Ferra. cautel. viij.tu scis. & ita fuit iudicatum Grationopoli : vt docet Guido Pape in suis Decis.quæstio.ccccxix.licet renuntiatum. & Dec. in ca.ad hęc.de appella.

13 Ego verò teneo in hoc Regno Franciæ non obstante iuramento petendam reductionem, quia iuramentum non debet esse vinculum iniquitatis. cap. & si Christus. de iureiurand. & debet intelligi si æquè arbitratus fuerit. cap. quintauallis.de iureiurand.ideo hoc casu debet impetrari dispensatio iuramenti, & posteà nihil obstabit:vt consuluit Ioa.Ana.cōsi.xvj.viso pūcto.in fi.Masuer.in eod.tit.§.item signanter.

14 Ideo statuit Imperator, ne arbitri sub iuramento accipiantur. in authen.de iudicib.in §. quia verò multę. colla.vj.authen.decernimus. *Ne arbitri sub iuramento accipiātur*

15 C.eodem. ne periurium posteà partes incurrant. † Et quidam super hoc impetrant literas Regias, vt hoc permittatur, & posteà iuramenti impetrant dispensationem.quod probatur in capitu.ij.de arbitr.&Soci.hoc docet consil. cxxj. in causa. colū.v.nu.5.in iij.volu.vbi dicit super hoc esse cōstitutionem legati concedentis reductionem, non obstante iuramento.Imò consuluit Panor.consi.lxxvij.in quęstione.in v.

16 dubio.volu.ij.†quòd si sit enormis lęsio, non requiritur dispēsatio.per c.veniens. & c. quintauallis. de iureiu.nos tamen indistinctè solemus in Francia impetrare,aliâs iudex non audit partes.

17 Itaque nulla renuntiatio reperitur, quę impediat reductionem,subsecuta enormi lęsione.teste Bal. in l. cùm anteà.columna iij. de arbitr. C. & istam communem esse opinionem & obseruantiam dicit Dec. cōsil.xj.& pro tenui.col.iiij.nu.6.vbi alios plures citat.& consi. xxxix. iuridicam. in fin. & consi.lx.viso themate.columna.iij.& plenè Vital. de Camba.in tracta. clausula. in clausula,an reductioni ad arbitrium boniviri posit renuntiari.Alios casus non enumerabo,in quibus non licet petere reductionem secundum doct. cùm fere semper apud nos petere liceat, saltem vi huius ordinationis, & vt aliquid vltra ius operetur, quando hoc Princeps concedit. *Nulla renuntiatio impedit reductionem ad arbitrium boni viri.*

18 Dubitaret quis,an ista pœna debeatur?cùm in c.fraternitas.xij.q.vij. dicatur pœnas non exigendas, saltem in conscientia.Respond. quædam est pœna canonica,vel legalis, & hæc licitè exigi potest.c.dilecti. de arb.l.si qua pœna.ff.de verb.signi.& per totū titul.ff.& C.de pœnis. & cap. statuimus. xvj.quæst. vlt.c.quisquis.& seq.ibidem. alioqui posset quis impunè delinquere, si non timeret pœnam legis. *Pœna quādo etiam in foro poli poßit exigi.* *Pœnarū variæ species.*

19 Alia est consuetudinaria, quæ ex consuetudine debetur, vel statuto, seu ab ordinatione, & illa etiam licitè petitur. capitu.dilectus. de offic. ordinar. vbi doct. & Hostien. in capitu. dilecti. columna penultima.de arbitr.

20 Quædam est arbitraria, quæ ad iudicis arbitrium imponitur, quæ mulcta vocatur.in l.aliud est pœna. & l.si qua mulcta.ff. de verborum significatione. seu emenda.in capitu.dilecto.de senten. excommunic. in vj.& hęc etiam debetur,alioqui iudici partes non parerent,licet ius

illis obedire præcipiat.l. vna.ff.si quis ius dicen.non obtemperauer.ca. Iulianus. cũ multis alijs.xj.q.iij. & hanc doct. vocant iudicialem,quia in iudicio imponitur.† Aliquando ratione contumaciæ,vt per totum 21
titu.de dolo & cõtuma.&in c.de causis.de offi.deleg.æquum est enim vt quilibet pœnam suæ contumaciæ luat. l. locum.§.condemnatio.ff. de tabul. exhibend.l.j.§.si cum duobus.de colla.bonor.

Conuentionalis alia vocatur,quę ex partium conuentione debetur, 22
& vocatur interesse conuentum, & ista etiam debetur, nisi in casibus, quos pręscripsi in interpreta.l.vnicę. C.de senten.quę pro eo quod interest profer.ç.peruenit. & c.constitutus.de fideiussor.

Etiam pœna in compromisso adiecta debetur in foro conscientię.c. 23
dilecti.de arbitr.quia loco contumacię,& non parentis pręcepto arbitri punitur,quę semper exigi potest.Alexan.consil.xxxj.oportunè.col. j.& ij.in ij. vol.ratio est, vt contumacia non seruantis compromissum puniatur,& vt satisfiat de laboribus & expensis.Licet Roma.in rub.de arbitr. dicat de iure canonico peti non posse, cùm eatenus petatur, quatenus intersit,quod videtis non esse verum.

Apres que la sentence sera dõnée par lesdictz arbitres arbitrateurs, ou amiables compositeurs.

GLOSSA VI.

Requisita in materia arbitrorum.

ET SIC ex hoc text.sequentia requiruntur in hac materia.primò,quòd partes compromittant in arbitros,ibi, *que compromettront.* 1

Secundò, quòd illi arbitri sint electi cum adiectione 2
pœnæ,vt prædixi.ibi,*auec adiection de peine*, & hoc quantum ad pœnæ exactionem, secus quoad recursum boni viri. per §.arbitriorum. Et idem si cum iuramento de stando sententiæ illorum recepti sint, vel per stipulationem,vt dictum fuit superius.

Tertiò,quòd sentẽtia arbitri prolata sit,vt hîc patet.*Apres que la sentence sera dõnée.*Nam si arbiter differret,non haberet locum iste tex.vel si nollet iudicare, erit tamẽ cogendus.l.iij.& seq.ff.de arbit.vt superius scripsi in glo.proxima.non tamen acceptare cogitur.Ideo partes interim ad iudicem ire possunt, antequàm arbiter acceptauerit cõpromissum.vt concludit Bal.consi.ccccclxj.inter Ioannem.col.ij.in j.vol. 3

Quartò requiritur,quòd pars pretendat se grauatam ex illius sẽtentia arbitri. alioqui si vtraque pars pareret sententiæ, non haberet locum iste tex.quia si partes sunt concordes,quid ad iudicem? l.j.§.inde. ff.de noui oper.nuntia. 4

Ab arbitro quomodo appellatur ad ordinarium.

Quintò,quòd pars recurrat per appellationẽ ad iudicem, ibi,*appeller au iuge ordinaire*. Sed pendente compromisso altera pars non posset ad iudicem accedere, quia non est grauata: nisi pœnam solueret, in quam ex hoc incidisse censetur. l. sed si in seruum.§.final. cum l.sequ. ff.de 5

ff.de arbitr.&.l.si quis rem.ibidem.sic iudicauit senatus anno.1534.die *Arestum.*
6 j.Decembris. † Sed si vtraque pars declaret nolle stare compromisso, tūc soluitur compromissum voluntate compromittentium.per l.non distinguemus §. compromisso. ff. de arbit. quia omnis res per easdem causas soluitur, per quas conficitur.capitu.j.de regulis iuris. sic consuluit Ludoui.Roma.cōsi.cccxxxviij.in casu.&alijs modis soluitur compromissum, quos scribit Spec. in tit. de arbitro. & arbitra.§.finitur. & tunc partes ad pœnam non tenentur. *Consensu vtriusque partis dissoluitur compromissum.*

7 Sextò requiritur, quòd grauata pars ad iudicem ordinarium recurrat.Et sic non ad alium.ibi,*au iuge ordinaire,*vbifusius demonstrabitur, quis ille sit:in glo. & quamuis de iure recursus recipiatur per viam querelæ,etiam hîc dum dicit *recourir, ou appeller.* Tamen hodie per nouam ordinationem hic recursus non fit sine appellatione:ideo opus est ad iudicem ordinarium appellare.

8 Septimò si iudex ordinarius sententiam arbitri approbauerit,appellatio partis posteà non recipietur,nisi prius soluta fuerit mulcta in cōpromisso apposita, quia præsumitur pro sententia.l.Hęrēnius.§.Gaia. ff.de euictio. c.in pręsentia.de renuntia.sed si iudex arbitrium improbauerit,&perperàm latum pronuntiauerit,pignora & omnia occasione compromissi accepta restituenda sunt. & hoc pronuntiare iudex debet,si pars petierit.per tex.in c.exposita. de arbit. *A sententia arbitri cōfirmata non appellatur nisi soluta pœna.*

9 Octauò post solutionem mulctæ non prohibetur pars prosequi appellationem emissam , super qua si malè iudicatum posteà pronuntiatum fuerit, mulcta soluta exigi poterit tanquàm indebita,quia vltima sententia annullauit aliam.l.j.in fi.ff.ad Turpili.& inferius dicetur. *Mulcta soluta prosequi licet appellationem etiam vsque ad supræmæ curiæ arestum.*

10 Quid si pars semel soluit pœnam,an si iterum contraueniat sententię arbitri, iterum illam soluere teneatur?Respon.non,si non fuerit apposita clausula, quòd toties cōmittatur pœna, quoties contrauentum erit.l.si duo.in fi.ff.eod.doct.inl.qui fidem.ff.de transactio.sed in praxi Francię etiam cum illa clausula vix exigeretur pœna bis, quia ratione huius constitutionis non debetur pœna &res,sed si quis non seruet arbitrium ad pœnam,nisi illud fuerit à iudice cōfirmatum,non tenetur. Et sic contraueniendo pars in pœnam non incidit,quod est notādum. *Soluta pœna quid iuris si iterum cōtraueniat sentētiæ.*

La partie pretendant estre greuée,

GLOSSA VII.

1 ET SIC quælibet pars prætendens se grauatam poterit recurrere ad arbitrium boni viri , siue actor sit, siue reus, & vterque. §. arbitriorum. glos. & docto.in capitul, à iudicibus. ij. q.vj. an vero in magno debeat esse grauata, inferius dicetur in glos.seq. nam omnis oppressus liberè potest appellare.c. omnis.ij.q.vj. & causa vitiata remedio appellationis subleuanda est.c.j.ij.q.vj.

2 Quæro quomodo puniri isti arbitri possint, si perperàm arbitra- *Arbitri perperàm iudicātes quomodo puniātur*

ti fuerint? Respond. faciunt litem suam. l. penulti. C. de pact. & institu. de obliga. ex quasi delict. in princi. probat Angel. in §. omnium. col. ij. de actio. in insti. & Ias. in l. arbitro. col. ij. ff. qui satisdar. cogant. & in l. in actionibus. col. viij. de in litem iurand.

Et ideo possent puniri per iudicem ordinarium, ad quem causæ cognitio spectat, si dolo, vel fraude iudicauerint, vel concussionem commiserint, instar magistratus Regij, qui aliter damnari non solent: vt scripsi in præfa. ad constitu. Regi. & hoc fieri poterit prosequente procuratore Regio. 3

Arbitri an possint exigere salarium.

Hi arbitri vel arbitratores an salarium (si rectè iudicauerint) petere possunt. & tex. in l. multis. vbi Bar. & alij. C. de principib. agen. in reb. lib. xij. decidit posse, quem no. Rauen. in Alphab. in verb. arbiter. & Floria. in l. sed & loci. §. j. ff. fini. regundor. non poteruut tamen ipsi sibi ipsis taxare, si non fuerit à partibus data potestas, sed poterunt coram iudice ordinario petere, vt ipsis taxetur. arg. l. j. §. in honorarijs. ff. de var. & extraordina. cognition. Otho tamen, qui posteà imperauit, à duobus de finibus arbiter electus, agrum emit, de quo orta erat controuersia, & alteri contendentium dono dedit, atque ita inter ipsos litē sustulit: vt refert Baptista Fulgos. in lib. de dictis factisque memorab. in libr. viij. titu. de insignib. priuat. iud. quod alienum est à salarij perceptione. 4

Excommunicatus an possit petere reductionem ad arbitrium boni viri.

Item quamuis doct. dicant excommunicatum non posse petere reductionem ad arbitrium boni viri, quia in hoc est tanquàm actor, qui repelli debet agendo: vt c. intelleximus. de iudi. Panor. & Fely. in c. significauerunt. de excep. Alexand. in l. de pupillo. in fin. colum. iiij. ff. de noui oper. nuntia. † In praxi tamen eum non vidi repelli in curia 5
6
seculari, sed de consuetudine recipitur. teste Masuer. in §. fina. eodem. per ea quæ Ioannes Fabri dicit. in §. final. de curator. in institu. licet malè fiat, quia excomunicatus ab omnibus actibus iudicialibus repelli debet. capitu. cùm inter. de except. & capitul. intelleximus. de iudic. pœnas illorum congessi in rubrica. de excommunica. non vitand. in concorda. Franciæ.

Si verò altera pars putans se non grauatam non appellet, poterit tamen iudex totum arbitrium infirmare, vel confirmare, licet vna pars non petierit. text. no. in l. ampliorem. in princip. C. de appella. vbi Bald. facit l. fina. C. de contrahend. empt. & l. final. C. quando prouocar. non est necesse. Sic expressè consuluit Alexand. consilio. lxxix. prospectis. in ij. volumi. & consil. clxxxiij. in causa. columna secunda. in sexto volumine. 7

Vtraque parte appellante ab arbitrio, quod posteà fuit cōfirmatum quomodo pœna exigenda.

Quærò si vna pars se grauatam affirmet, & petat arbitrium rescindi, si confirmatum fuerit, certum est illam partem ad pœnam teneri. Quid si vtraque pars appellet, & pronuntietur æquum arbitrium, ac confirmetur: an vtraque pars soluet pœnam? quod magis puto, postquàm vtraque resistit: & quod in vna persona dicitur, maximè in correlatiuis, & in duabus locum habebit. l. singularia. in final. ff. si certum petatur. 8

Sed cui

9 Sed cui applicetur illa pœna? Respond. illa dimidia quę fisco applicatur, illi dabitur ab vtroque pro virili.l.si duo.ff. si quis cautio.& l.si seruus.vbi notatur ibidem. Illa verò pœnæ pars,quę parti succumbenti debebatur,non soluetur à partibus,postquàm neutra pars acquieuit arbitrio, sed culpa vnius cum culpa alterius compensabitur.l.si duo.ff. de dolo. *Cui pœna sit applicanda.*

Pourra recourir.

GLOSSA VIII.

1 ET SIC per istum textum,datur parti grauatæ facultas recurrendi ad iudicis ordinarij arbitrium,etiam si conuentum fuerit inter partes,quòd à sententia arbitri appellare non liceat,vel recurrere ad boni viri arbitrium, tum quia hic datur facultas,& nemo potest facere,quin leges in sua dispositione locum habeant.l. nemo. ff.de legat.primo. tum quia dolus futurus non remittitur. Sed tunc in hac patria opus esset literas Regias impetrare, quibus id permitteretur non obstante hac clausula,quòd appellare non liceret, nec ad boni viri arbitrium recurrere. Et an poßit pars renuntiare quòd non fiat recursus, fusius dicetur inferius statim. *Compromisso ita concepto ne liceat partibus appellare quid iuris.*

2 Sed nō dicit iste tex.intra quod tempus debeat hic recursus haberi, quidam dicebant intra decem dies,sicut in apppellatione: cùm recursus sit quędā species appellationis.l.non distinguemus.§.cùm quidam. ff.de arbitr.Specu.in tit.de arbit.§.sequitur.versic.sed infra quod tempus.facit l.cùm anteà.§.sinautem post sententiam.C.de arbitr. Archid. in cap.à iudicibus.ij.quæstio.vj. *Recursus ad arbitriū boni viri intra quod tempus debet haberi*

3 Alij verò (vt Bar.) requirunt super hoc principis decisionem,tamen posteà firmat intra annum debere agere, aliâs videtur probare sententiam arbitri.per l.qui se grauatos.C.de censi.lib.xj.& si quis nō sit conquestus intra annum,poterit tamen posteà intra tantum tempus agere,quanto tempore durat actio,vel exceptio.Bar.in d.§.arbitriorum.

4 Vel si proponatur officium iudicis principaliter ad rescindendum sententiam, tunc intra quadriennium debebit agere,intra quod restitutio petitur.l.in honorarijs.in versi.sed cum rescissa.ff.de acti. & obli. iuncta l.fi.C.de temporib.in integrum restituti.petend.plenè Vital. in tract.clausu.rub.intra quantum tempus petatur recursus ad arbitrium boni viri.

5 Alij vsque ad triginta annos,quia venit officio iudicis, cui non pręscribitur ante . per gloss. in l.sicut.C.de præscript.xxx.vel xl.annor.& hoc docet Angel.ibi.& in l.secunda.C.de arbit. Bart.in §.arbitriorum. Bald.in l.fina.columna vj. numer.16.C.de contrahend.emptio.ista est communis opinio secundum Alexand.consi.xcv.visis processibus.colum.vlti.in ij.volumi.& consi.clxxxiij.in causa.columna ij.in vj.volu. Dec.consil.xxxix.iuridicam.col.vlti.Socy.consil.ccxx.visis.colum. iij. in ij.volumi.& consili. ciiij. visis. in iiij.volumi.columna tertia. refert & sequitur Io.Francis. Balb.in tracta. præscript.in iiij. parte iiij. partis.

q.xxxiij.colum.lxvij.Et sic fuit iudicatum Neapo. vt refert Matthę.de Afflict.q.cxxxij.fuit dubitatum.in Decis.Neapol.

Praxis Franciæ de reductione ad arbitrium, intra quod tẽpus fieri debeat.

Hodie tamen in Regno Franciæ, cùm reductio detur per viam appellationis, & appellatio intra decem dies à die scientię computandos emitti debeat.ca.concertationi.de appella.in vj.videtur sic itidem hîc posse fieri. Tamen per ordinationem editam super rescisione contractuum, quis recipitur intra decem annos ad rescisionem cuiuslibet actus dolo, vel fraude initi, posteà non. Et sic intra decem annos auditur iste appellans, si dicat à tempore scientiæ illico se appellare. Et ita seruat praxis, quicquid in contrarium concludatur, nisi homologatum fuerit arbitrium. 6

Itaq; si pars non approbauerit arbitrium, poterit has literas Regias impetrare intra decem annos, vt liceat appellare ab illo iniquo arbitrio, prolato per dolum aut sordes, vel intra dictos decem dies poterit literas appellationis impetrare à iudice ordinario, ad quem habetur recursus. 7

Ignorantia partis absentis præsumitur donec intimata fuerit ei sententia.

Et potest pars condemnata prętendere ignorantiam sententiæ arbitralis, donec altera pars eidem sententiam nuntiauerit, maximè si erat absens, quia ignorantia pręsumitur.per regu.iur.ignorantia.in vj.& l. verius.ff.de proba. 8

Nec refragatur l.qui se grauatos.C.de censib.lib.xj.quia loquitur in peræquatore grauante, & sic non debet extendi ad alium casum. 9

An posit renũtiari reductioni ad arbitriũ boni viri.

Quãtitas magna quæ dicatur.

Etiam dubitat Bar.an renuntiari posit reductioni ad arbitrium boni viri: Respõdent quidam, aut dolo arbiter pronuntiauit, & tunc non valet renuntiatio: quia dolo futuro renuntiari non potest, nec dolus remitti.l.si vnus.§.illud.ff.de pactis.Si sine dolo renuntiet, valet, nisi arbiter grauet in magna quãtitate. † Et dicitur magna quãtitas, si excedat dimidiam iusti pretij.l.ij.C.de rescin.vend. Corn.consi.ix.pręmittendum.colum.iij. in j. volu.Alij sextam partem dicunt magnam quantitatem, vt doct.referunt in cap.quintauallis.de iureiur. 10 11

An posit agi cõtra arbitrum malè arbitrantem.

Ego arbitror posse peti hanc reductionem siue dolus probetur siue non, quia in §.arbitriorum.nihil de dolo dicitur, & dolus ostenditur re ipsa.l.si quis cùm aliter.ff.de verborum obligatio. ideo non est in hoc vera decisio docto.saltem in curijs Franciæ reijcitur, & quamuis ipsi concludant, quòd si in reductione arguatur dolus arbitri, necesse esse, vt prius agatur de dolo cõtra arbitrum, antequàm rescindatur sententia in fauorem partis lata. Alex.Ias. & Curtius in l.si ex falsis.in princi. C.de transaction.per text.in l.fi.in princ.C.eod.& in l.fi.in princ.ff.de eo per quem factũ erit.vbi dicunt esse nouam decisionẽ in practica, & verè noua est, & non seruata: nam si seruaretur, multiplicarentur processus, & in infinitum protenderentur, ac circuitus quęreretur, qui omnino iuribus interdicitur. Ideoq; tutius est petere reduci ad boni viri arbitrium, vt & à iure, & per hãc constitutionẽ permittitur, non autem conuenire arbitrum, vt docto.asserunt. 12

Renuntiari an posit reductioni ad arbitriũ boni viri.

Et sic in hoc tres sunt quęstiones. prima, an posit renuntiari reductioni 13

ctioni ad arbitrium boni viri,& conclusum est non posse, quin graua tus intra decem annos audiatur,saltem impetrando literas Regias, & cùm allegatur dolus arbitri, etiã si cum iuramẽto fuerit renuntiatum,
14 vt decidunt Domi.de Rota decis.ccxj.in antiq. † quia ista clausula de stando ordinationi arbitrorum intelligitur, si æquè fuerint arbitrati. l.si libertus.ff.de oper.liberto.c.veniens.& cap.quintauallis. de iureiu. Guid.Pape in decis.Delphi. quęsti.ccccxix. licet renuntiatum.Et ita iudicatum fuit Tholosę, vt refert Aufrer.in decis. Tholosa.quęstione cclxvij.Item an iurans,quia dolus remitti nõ potest vt dixi, alioqui da retur arbitro occasio delinquendi. contra l.conuenire.ff.de pact.do-
15 tal. † Et sic non valent quatuor cautelæ positę per Cæpolam cautel. cxcvij.difficile est.quia illis non obstantibus reductio ad arbitrium bo ni viri petitur saltem impetrãdo literas Regias,quibus id conceditur, quamuis contrarium decidat Ioan.Ana.consi.l.in quęstione. *Cautelæ Cæpol. reijciuntur.*

16 Secunda quęstio est,an prius agendum sit contra arbitrũ,quàm petatur reductio,&dico prius reductionem petendam,& ita vidi semper peti in iudicijs.vt statim dixi.

17 Tertia quęstio, vsque ad quam quantitatem requiratur deceptio, aliqui vltra dimidiam.per l.ij.C.de rescin.vend.quam sententiam pro bat.Deci.consi.lx.viso themate.col.vlti.post Bar.in §.arbitriorũ.vbi di cit requiri læsionẽ in sexta parte. Ego autem dico hoc arbitrariũ,& sic relinqui arbitrio iudicis,vel principis cõcedentis literas, vt quis posit *Quæ deceptio requiratur in arbitrio vt ab eo poßit appellari.*
18 audiri post arbitrium pro qualitate personarum,& quantitate rei.† Et postquàm istę literę sunt cõcessę parti,non ex hoc impugnantur, quod nõ sit lęsus in maxima quantitate,quia sufficit principis concessio. Etiam si partes dixerint in compromisso,quod posit lędere in parua quantitate, siue in magna : quę tunc dicatur magna quantitas.docet Bald. consil. clxxxj.in iij.vol. tamen adhuc recursus non obstante aliqua renuntia tione peti potest in hoc regno,& quibuscunq; clausulis vsę partes fue-
19 rint. †Etiam si iuratum sit non petere reductionem,quia semper intel ligitur superioris authoritas in dispensando excepta.c.venientes.de iu reiuran.Et tunc habita dispensatione iuramenti literę impetrantur à principe,qui concedit vt peti,non obstante temporis lapsu posit redu ctio,dummodo intra decem annos,si dolus allegetur, impetrentur, & hę literę directę iudici posteà comprobantur.

20 Et sic cùm iste text.permittat recurrere ad arbitrium boni viri,non debet quis pœnam soluere antequàm iudicatum sit per istum bonum virum,& arbitrium per illum fuerit confirmatum.Licet quidam dice rent pœnam deberi statim etiam post rescriptum impetratum. per l.si quis maior.C.de transactio. quæ loquitur in transactione iurata, non in isto casu.

21 Item per hoc dicit Socy.in tract.fallen.regu.v.quòd acta coram arbitro sunt scribẽda,alioqui non valet,quod agitur.per l. cùm anteà.in verb.si quidem subscripserunt.C.de arbitr.& doct.in c. quoniam con tra.de proba.Nam iudex ad quem recurritur,quomodo posset iudica- *Acta corã arbitro an sint scribenda.*

re?an perperã,vel bene factum sit ab arbitro,quia posset arbiter referre aliud,quàm quod in sententia protulit:ob id scribi debent acta coram eo,quia arbitria redacta sunt instar iudiciorum.l.j.ff.de arbi. † nisi in 22
duobus casibus per Socy.scriptis.videlicet quando data esset per partes potestas procedendi,sine scriptis.Ias.plenè consi.xij.allegata.volu. j.putarem tamẽ etiã hoc casu arbitrum teneri redigere in scripturam, si altera pars hoc requirat.per ea quę not.Bart.& alij in authen. offeratur.C.de litis contest.in causis etiam modicis non requiritur scriptura.authen.nisi breuiores.C.de senten.Et arbitratores etiam non teneri scripturas facere,sed extraiudicialiter se informare possunt.docet Inno.in d.c.quintauallis.& Bar.in d.§.arbitriorum.vt refert Panor.consil.lxiiij.visis.col.ij.in j.volu. † Tutius tamen & melius, quòd vterque 23
scribat,vt in reductione tandem , de iustitia, vel iniquitate apparere posit.Saltem sententia arbitri scripta esse debet.

Acta corã arbitro probant coram iudicibus.

Et ista acta facta coram arbitro probabunt coram iudicibus. per l. 24
cùm anteà.in fin.C.de arbitr.si ritè confecta sint. Nam quoties vitiosè cautum est,pro non cauto habendum est.l. quoties.ff.qui satisdare cogant.Petr.Iacobi.in sua practic.rubr.de recursu ad arbitrium boni viri.§.item si coram.limita vt per Fely.& alios in c.præsentata. de testib. Socy.in tract.regu.viij.

Quo remedio sententia arbitratoris reducatur.

Pręterea torquentur docto.quo iure sententia arbitratoris reducatur ad arbitrium boni viri.& Barto.in §.arbitriorum.nume. 17.distinguit sic,videlicet in contractibus stricti iuris per officium iudicis. per l.si libertus.ff.de oper.liber.In contractibus autem bonę fidei datur actio ex eo cõtractu, in quo est grauatus.per l.vnde si Neruæ.& per illã actionem petet ad arbitrium boni viri reduci. † Sed si non oriebatur 26
actio,tunc officium iudicis impetrabit,vt abundè scribit etiam Vital. de Camba.in tracta.clausul.in rubr.quo iure petatur reductio ad arbitrium boni viri.

Nos verò vt pręedixi,in hoc regno per appellationem tantùm recurrimus ad iudicem ordinarium,vt hîc patet,& sic cessant istæ difficultates: quod est vtile. vt dicit gloss. in capitu.per tuas de senten. excommunicatio.vt appelletur etiam à sententia nulla,quia si nullitas allegata non sit euidens,non impedit executionem,tamen appellatio sit.per rubr.ff.nihil noui appellatio.penden.doct.in l.iiij.§.condemnatum.ff. dę re iudica.Cępol.cautel.cxcvij.licet soleat.vide glo. & doct.in l.j.C. quando prouoc.non est necesse.scripsi in tract. de senten. execu.artic. vij.glo.decima.in fi. 27

Reductio ad arbitrium boni viri an requirat litis cõtestationẽ.

Item apud Rotam fuit dubitatum,an in causa reductionis ad arbitrium boni viri sit lis contestanda,quia per officium iudicis imploratur,& tenent quòd non absente aduersario,sed eo pręsente,sic.in deci. ix.si petatur.in nou.& Vital.in tract.clausu.fol.244.& sequ. 28

In Francia tamen hęc dubitatio non fit,quia per appellationem recursus fit,& omnia quę in causa appellationis requiruntur , & in hoc recursu seruari solent.vnde dicit tex.in l.non distinguemus.§.illud.ff. 29

de arbitr.

de arbitr.compromissum æquiparauimus ordinariæ actioni.

20 Vltimò audiui dubitari, an pendente reductione iudex possit condemnare partes ad seruãdum sententiã arbitri? quod non videtur, &c. hoc docet Bald.in l.fi.col.vj.in x.quęst.C.de contrah. empt. quia hæc arbitri sententia non plus operatur, quàm sentẽtia iudicis.l.ait prętor. ff.de re iudi.Et sicut appellatio suspendit iudicatũ.c.veniens.de iureiuran.Ita hic recursus, qui vim appellationis habet §.cùm quidam.l.non distinguemus.ff.eod.Panor.in c.quintauallis.col.xix.nu.41. versic. sed hîc annecto dubiũ.de iureiuran.indistinctę tenet pendente reductione ad arbitrium boni viri, excutionem sententię arbitri supẽdendam: quia hęc reductio vim habet suspensiuam, sicut appellatio.vt doct.scribunt in rub.de appella.in decre.

Pendente reductione an possint partes condẽnari ad obseruãtiam arbitri.

21 In contrariũ videtur, nempe in hoc Regno iudex, si agatur de rescindendo cõtractu pronuntiat rescisione pendente contractũ seruandũ, vt dixi in tracta.de rescis.contract.quia postquàm apparet instrumentum arbitri non rasum, nec cancellatum, nec aliter vitiatum, approbari debet.l.fi.C.de edict.diui Adria.tollen.Et hoc maximè quando processus super recursu breui finiri nõ posset, & quia nihil perit parti, cùm ipsa recipiat cautionem.vt plenè docui in tract.de senten.prouisio. & quia præsumitur pro sentẽtia arbitri.teste Socy.in consi. lxix. viso.iiij. volumi.Sed iste casus ab ordinatione omissus est, ideo relinqui debet iuris dispositioni, quę dat executionem arbitrio.l.ait prętor.cùm transactionis instar sit.tex.iuncta glo.in §.ij.in authen.vt differen. iudices.

22 colla.ix.& hoc tenuit Cardina.in c.exposita. eod. † Itaque conciliando opiniones, crederem, quòd si actum fuerit de alimentis, coram arbitris, vel de alia materia prouisionali, quòd tunc iudex poterit fortè per prouisionem condemnare ad soluendum illud, quod est in sententia arbitri expressum.Si verò sit alia materia non prouisionalis non poterit:& ita intelligitur contraria opinio.facit quod not.Pet.Iacob.in sua pract.rub.de recurs.de arbi.boni viri.col.penul.

Resolutio.

23 Postremò videndũ est, an valeat transactio pẽdente hac reductione ad arbitrium boni viri:& valere non dubitauit Bald.per illum text.in l.fi.ff. famil.erciscund. facit text. in l.non distinguemus.§.j.eod.Deci. consil.xj.& pro tenui.col.v.nume.7.Et postquàm partes erunt in concordia, iudex non pronuntiabit sententiam suam, nec tenebuntur partes ad pœnam, quia solutum est compromissum, cùm vltima derogent prioribus.l.pacta.C.de pact.

Transactio pendente reductione facta an valeat.

Ou appeller.

GLOSSA NONA.

1 DOCT. Valdè super hoc dubitant, videlicet an liceat à sententia arbitrorum appellare, & eo quòd casus non distinguunt, multa iactant incerta, & à veritate procul aliena. Vnde ego sic puto casus seperãdos. Primus à sententia arbitri cum adiectione pœnę assumpti non licet

A sententia arbitri quando liceat appellare.

de iure appellare.l.j.C.de arbit.quia metu pœnę standum est illius sententię,& imputet sibi,qui in eum compromisit.l.diem proferre.§.stari ff.de arbit.glo.in §.j.in verb.iudice.§.statuit.in titt. de cau. in pragma. quod limitat Socy.xiiij.modis in tract.fallen.regu.xvij.

Appellatur à quocunque arbitro.

Tamen in hoc Regno appellatur à quocunq; arbitro,& tam in patria iuris scripti,quàm consuetudinaria,per istum text.generaliter loquẽtem.quod probatur in c.à iudicibus.in fi.ij.quęstio.vj. licet glo. ibi contrà teneat.vnde Imperator ait,nostros autem iudices omnibus modis suscipere appellationes sancimus,& nulli licẽtiam esse penitus hoc repellere.§.nostros.in authen.de iudici.colla.vj. 2

Etiam nõ adiecta pœna, oritur actio & exceptio ex arbitrio.

Secundus casus,q; etiam à sententia arbitri assumpti sine pœna licet appellare,quia hodie oritur actio & exceptio ex ea.l.cũ anteà.C.de arbi.ista est sententia Barto.in l.nemo potest.colum.iij.nu.13.& seq.ff. de leg.j.quam sequitur Paulus in l.arbitro.ff.qui satisd.cogan. Et licet contra istos teneant cõmuniter doct.tamen hæc opinio seruatur in forensi iudicio,per istum tex.qui licet loquatur in arbitro cum adiectione pœnę,idem tamen erit in alio.facit l.ex consensu.ff.de appel.& iste tex.fundatur ex regula æquitatis,quæ probatur à iure canonico,videlicet,si graueris appell.Nam omnis oppressus appellare potest.c.ad Romanam.c.ideo.§.cùm ergo.ij.quęsti.vj.Alex.& alij in l.nemo potest.& idem Alex.consi.ccliiij.abundè.col.iiij.in fi.volu.vj. 3

An & quãdo à sententia iudicis cõfirmantis arbitri sententiam appellari possit.

Tertius casus erit,an à sẽtẽtia iudicis confirmantis arbitri sententiã,vel infirmãtis,appellari possit? Bar.in l.j.in fi.ff.de lega.ij.dicit non posse appellari:nam vbicũq; iudex aliquid vt bonus vir arbitratur,nunquàm ab eo appellatur.Allegat Inno.in c.pręsenti.de rescrip. Sed non est aliqua decretalis sic incipiens:hoc tamẽ docet Inno.in c.fi. circa finem.de ferijs.Et hanc opinionẽ sequitur Ioan.And.in additi.ad Spec. in tit.de appel.§.in quibus.col.iiij.& in additio.incipien. de hoc plenè scripsi. Tum quia à sententia arbitri non appellatur, vt dixi: ergo nec à sẽtẽtia iudicis cõfirmantis illam sententiã,vel infirmantis,illa enim sententia subrogata est in locum sententię arbitrij.Guido Papę singu. cccclxxxij.penè recurritur.Panor.consi.ij.dum esset.& consil. xxxviij. casus in effectu.in j.volu.Cardina.consil.cxxxix.factum tale. & consi. seq.Alioqui si appellari posset ab ista reductionis sententia,superuacanea esset hæc sententia,& nihil nobis seruiret,vt dicit Salyc.in §.arbitrorum.& l.in maioribus.C.de appella.ac Vita.Camba.vbi suprà.§.postremò videndum est.& quia reductio non petitur nisi semel. 4

Contrarium docet Bald.in l.vna.col.iij.C.ne liceat tertio prouoca. & in §.fi.quo tempore miles.Nam in dubio iudex videtur iudicare vt bonus vir,quia sic vocatur à iure,licet interdum non sit.l.continuus.§. cùm ita.ff.de verbo.oblig.l.vir bonus.iudica.solui. & sic nunquàm appellari posset à iudice,& certum est,quòd etiam in arbitrarijs appellatur.l.si qua pœna.ff.de verbo.signific.Alioqui daretur causa malè iudicãdi sub specie boni viri.l.j.ff.de appel.Bal.in l.j.C.de asser.tol.Alex.in d.l.j.ff.de leg.ij.&quia tanquã iudex iudicat,ideo licet ab eo appellare. 5

Alia

6 Alia eſt opinio,quòd ſi iudex grauat in modico,non poterit ab eius ſententia appellari,ſecus ſi in magno.Bal.in l.vna.col.ij.in ſecunda op poſi.C.de his quæ pœnę nomi.Nico.de Milis in verb.arbitrator.Ioan. de Ana.conſi.lj.in cauſa.& doct.in c.quintauallis.de iureiuran.

7 Ratio eſt,quia natura cauſę vertentis coram arbitro eſt,vt in modico lædere poſsit,& in magno pro bono pacis.c.niſi eſſent. de prębend. Sic & natura cauſę recurſus eſſe debet, cùm ſimilis ſit per omnia appel lationi.l.j.in fi.C.an per alium cauſę appel.Et iſta eſt veritas,vt teſtatur Ludouic.Roma.conſi.cclxj.ſuper eod.vbi Bart.ſententiam improbat, illiq; reſpondet.

8 Vltima opinio vera & approbata in hoc Regno eſt, quòd ſi ſententia arbitri ſit à iudice cõfirmata, poteſt quidem pars appellare ab illius ſentẽtia iudicis:ſed nõ recipietur illius appellatio,donec ſoluerit mulctam appoſitam in compromiſſo:tum quia pro ſententia pręſumitur. c.in pręſentia.de renuntia.l.Herennius.§.Gaia.ff.de euict.tum ne pars ex malitia proſequatur,& interim cõſumat bona,vt non poſsit poſteà mulctam ſoluere.& ad hoc videtur inclinare Dyn.in conſi.xix.Ptolo. facit text.in l.qui Romę.§.duo fratres.ff.de verb.obli.& c. ab arbitris. de offic.deleg.in vj. Alioqui daretur iudici,ſi ab eo non appellaretur, materia delinquendi,etiam quia appellatio non eſt denegata hoc caſu,ergo conceſſa.l.pręcipimus.C.de appel. *Praxis quomodo recipiatur appellatio à ſẽtentia arbitri confirmata.*

9 Vnde conſuluit Barba.conſi.xviij.clementiſsimum.col.j.in iiij.volu.ꝙ pendente reductione ad arbitrium boni viri non impeditur executio ſtatuto dictãte,vides tamen impediri donec cõfirmata ſit arbitri ſententia à iudice ordinario,quia tunc ſunt duo vincula,quę ſunt vno fortiora.c.j.de treuga.videlicet iudicis & arbitri ſententia.hęc quoque

10 deciſio huius tex. cui ſtandum eſt. † & iſta ſententia intelligi debet vt liceat cõdemnato appellare, ſiue ſit grauatus in magna quãtitate, ſiue in parua,per hunc tex.permittentem omnibus poſſe recurrere ad iudicem,ſi grauati ſint,ergo quocunq; modo ſint grauati ſiue in paruo,ſiue in magno:nam appellatio etiam de iure recipitur licet in modico quis grauatus ſit.l.&in maioribus.C.de appe.c.de appellationibus.illo *Appellatio etiam de modico recipitur.*

11 tit.in decret. † Tamen iudex ſuper hoc debet arbitrari,ne tam delicatè quis de ſententia arbitri conqueratur,vt ius ei dici non debeat.arg. l.continuus.§.cùm ita.ff.de verbor.oblig. Ergo in arbitrio iudicis cognoſcentis de ſententia,reſidet,an pars ex illo conqueri debeat.argu. glo.in authen.pręterea.C.vnde vir & vxor.Et ſic non recipitur appellatio à ſententia iudicis confirmantis arbitriũ,donec fuerit ſoluta mul cta,ſiue pœna adiecta in compromiſſo.

12 Sed vtrum requiratur cautio?Reſpon.non à fiſco,cùm ſemper ſoluendo ſit.l.ij.ff.de fundo dotal.Sed pars cauere tenetur de reſtituenda pœna,ſi poſteà per ſuperiorem hoc pronuntiatum fuerit . ita ſcripſi in tract.de ſenten.executor.arti.xv.per illum text. *Cautio eius cui ſoluitur pœna quãdo exigatur.*

13 Limita iſtum tex.quando homologatum eſſet arbitrium à partibus, tunc non debet recipi appellatio.per l.cùm anteà.C.de arbit. prępoſit. *Homologato à partibus arbitrio non*

recipitur appellatio. in rub.de appel.col.xix.& Fortu.in tract.de vltimo fine. nu.110.quamuis Bart.in l.nemo.ff.de lega.j.dicat partem homologare posse sententiam arbitri,& intelligi debet tanquam sic latam,& non tanquam bene latam,& sic poterit etiam post homologationem appellare,hoc tamen non est verum: vt de Ripa & alij censent in l. nemo. nec auditur quis in hoc Regno post homologationem expressam, nisi impetratis literis à principe,qui hoc indulgeret,& tunc esset licitum si fortè dolo inductus fuerit ad homologandum.

Procurator an poßit constitui ad homologãdum arbitriũ nondum latum. Sed an poßit constitui procurator ad homologandum arbitrium, antequàm sit prolatum,quod non poßit,patet,per glo.in l.cùm anteà. quia sicut ipsa pars non potest illud approbare,antequã sit latum,& futurus dolus non potest remitti.l.si vnus.§.illud.ff.de pact.ita nec approbatio procuratoris præiudicabit domino,quãdo esset lęsio.l. creditor. §.Lucius.ff.manda.Bal.in l.fi.col.penul.q.xij.C.de contrahen.empt.Sali.in §.arbitriorum.ff.pro socio.faciunt quę abundè scripsi in tract.nominat.q.xiiij.nu.112.† Ista autem ratificatio facta ante sententiam vel iuramentum,intelligitur si iustè arbitrium latum sit.l.fi.C. de non numerata pecu.l.si libertus.ff.de oper.libert.Bart.in §.arbitriorum.col.xj. nu.30.& seq.Bar.Alex.& Vincen.in l.quod de bonis.§.j.ff.ad legẽ falci. Socy.consi.lxxxv.viso compromisso.col.ij.volu.j. 14 15

Consortum vno solũ appellante non exigitur pœna ab alijs ante confirmationem. Item si vnus consortum pretendat se læsum,& appellet,pœna ab alijs non exigetur ante confirmationem, sicut de appellatione dicitur, vt vnius appellatio alteri prosit.l.j.&per totum.C.si vnus ex plurib.appellaue.l.si separatim.ff.de appel. 16

Et sic per recursumvel appellationem non debetur pœna,ante iudicis confirmationem,quia intelligitur si arbiter iustè arbitratus fuerit. l.si libertus.Bart.in l.quidam cùm filium.ff.de verbor.obliga.quamuis Dyn.in consi.xix.Ptolomęus teneat pœnam debitam post petitionem & litis contestationem deberi.doct.in l.qui Romæ.§. duo fratres.ff. de verborum obliga. 17

Obiectiones quæ poßunt fieri contra arbitrium. Quæro quid poßit pars allegare contra istud arbitrium?Respon.dicere esse latum per sordes,vel gratiam,si ita sit.l.iij.C.eod.vbi Imperator sic ait,arbitrorum ex compromisso sententię non obtemperans,si sordes,vel euidens gratia eorũ,qui arbitrati sunt interceßit, exceptione doli mali vti poteris.& l.iij.§.j.ff.eod. † Item quòd sententia fuerit venalis.l.ita demũ.ff.eod.sicut de iudice dicitur.in l.venales. C.quãdo prouoc.non est necesse.& authen.nouo iure.C.de pœna iudic.qui malè iudica.† Idem si sententia fuerit contra leges lata.l.iij.ff.eod.sicut sententia iudicis contra leges lata nonvalet.c.j.de re iudicata.l.j.ff.quę senten.sine appella.rescind.Panor.consil.lxiiij.visis.colum.j.in j.volu. † Item si arbiter ambarum partium,vel vnius tantùm factus inimicus sentẽtiam protulit post recusationem.l.non distinguemus.§. cùm quidam.ff.eod.ibi, inimicus manifestè apparuisset,testationibus etiam cõuentus,ne sententiam diceret. 18 19 20 21

22 Idem putarem,si post iudicis inhibitionem arbitriũ latum sit. Nam post

poſt iudicis, vel ſuperioris inhibitionem attentata ſunt nulla. c. non ſolùm.de appellat.in vj.c.ex parte.de arb.

23 Allegari etiam contra arbitros poteſt,quod iudicauerint inter alias perſonas,vel de rebus non comprehẽſis in compromiſſo,quia poteſtas à cõpromiſſo pendet.l.non diſtinguemus.§.de officio.ff.eodẽ. & quicquid proferunt extra cõprehenſum eſt nullum.l.ſi cùm dies.§.plenum. ff.eo.Bal.in l.cùm anteà.C.eo.ſic cõſuluit Soc. cõſi.cxxj.in cauſa.in ij. q.nu.3.& 5.in iij.vol.inferius plenius dicã,vel ſi nõ honeſtũ iuſſerit, vel poſt diem compromiſsi arbitrium protulerit.§.compromiſſo. ibidem. *Arbitrium nõ ſuper alio præferẽdum quàm de quo fuerit cõpromiſſum.*

24 Item opponi poteſt,ſi quis corruperit arbitrum,vel pecunia,vel ambitione,vel aduocatũ aduerſę partis,vel aliquem ex his,quibus cauſam ſuam commiſerat,vel ſi aduerſarium callidè circunuenit, vel alio quocunq; modo, ſi in hac lite doloſè verſatus ſit.tex.in l.ita demum.ff.eo. &ſic dolus ſemper allegari poterit,teſte Alexand.cõſi.cxxxix.viſo puncto.in ſeptimo volumine. & nulla poteſt eſſe renuntiatio,nec cautela, per quam tolli reuiſio poſsit ſuper dolo vel enormi læſione. Bald. in l. cùm anteà. C.eodem.refert Iaſ.cõſi.cxxxv.ſuper articulo.in princi.in
25 iiij.vol.niſi vt ſuperius dixi ex lege Regia.† Alijs etiam modis opponi poteſt contra arbitrum,quos conſcribit nepos de Mõte Albano.in rub. contra arbitros & contra compromiſſum.& Speculat.eod.tit.§.excipitur. de Bonacurſo in rubric. de impedimen. quæ impediunt compromiſſum. ac Dec.conſi. xxxix. iuridicam. columna j. & Vital.in tracta. clauſula.in clauſul. de reductio.ad arbitrium boni viri.verſic.ſequitur videre contra arbitros. *Corruptus arbiter reÿcitur.*

26 Et ideo ſi aliquis appellauit,&poſteà illam nõ proſequatur cauſam, ſi tamen intra tres menſes releuauerit , non poterit ab eo exigi pœna ante ſententiam cõfirmationis expreſſam, vel tacitam:ideo altera pars debet cauſam proſequi cum procuratore Regio,cui media pars pœnę applicari ſolet. *Appellans ab arbitrio quando incidat in pœnam.*

27 Et ſic patet hîc,quòd licet fuerit compromiſſum,etiam in arbitratorem,poteſt quis appellare,& ſoluendo pœnam,à ſententia arbitratoris reſilire licet,& proſequi appellationem,vt dicit gloſſ.in clemen.quandiu.vbi doct.de appella.quamuis Bart.& doct.in l.qui fidem.ff.de trãſactio.dicant non licere venire contra arbitrium prolatum ab arbitratore,quia habet vim tranſactionis, in qua non habet locum pœnitentia. *Appellare licet etiam ab arbitratore.*
28 l.qui fidem. Bal.in l.eos.§.apoſtolos.in fin.C.de appella. † Sed hîc per iſtum tex.licet appellare ab arbitrio,etiam non ſoluta pœna:quia non eſt vera tranſactio à qua non liceret diſcedere.per l.ſi quis.C.de tranſ-
29 acti.ſed in arbitrio diuerſum eſt, vt hîc.† Et ſic habetis quòd à ſentẽtia
30 arbitri licet appellare per iſtúm tex.quicquid dicant doct.† Secundò, quòd à ſententia iudicis,qui confirmauit ſententiam arbitri non licet appellare niſi pœna ſoluta.

31 Tertiò,ꝙ facta ſolutiõe pœnę licet appellare,& ꝓſequi appellationẽ.

32 Quartò, quòd licet pœna ſoluenda ſit,tamen res principalis non datur ante ſententiam ſuperioris illius,qui ſententiam arbitri confirma-

uit: & ista sunt notanda super quibus hactenus valdè laborarunt iuris interpretes.

Au iuge ordinaire,

GLOSSA X.

Ad quem iudicem recurratur à sententia arbitrorũ

AD QVEM appelletur à sententia arbitrorum? Respon. de iure Bar.in l.ij.C.vbi & apud quẽ cogni.in integr.restitu.dicit appellãdũ ad superiorem eius, qui iudicauit, quia de sententia cõqueritur.probat l.j.& vlt.ibidẽ.Bald.Ang.&Saly.ibi sequitur.& Panor.in c.quintauallis. nume.39.de iureiuran. facit c.anteriorũ.ij. q.vj. & c.Romana.§.debet. de appella.in sexto. Et sic consuluit Roman.consil.cclxv.in casu.&Matth.de Afflict.in decis. Neapolita.quęstio.lj.item fuit dubitatum. 1

Querelæ via in cõpromisso quis iudex sit adeundus.

Quod non obseruatur, si adeatur iudex per viam querelæ, quia tũc iudex ipsarum partium tãtùm adiri debet. ca. venerabilibus §. primo. de senten.excommunicatio.lib.vj.Philip.Frãc.in rubri.de appella.col. viij.Sed in arbitratore iudex rei est adeundus, quia videor de cõtractu cõqueri.Barto.& alij in §.arbitriorum. Feder.consi. cclxxxv.Petrus & Anto.Blanch.quæstio.x.in fi.tracta.de compromissis. 2

Ordinarius iudex est adeundus ad reducendum arbitrium.

Quæro ad quem iudicem, si duo fuerint, quidam dicũt ad iudicem appellationum: cùm reductio sit quędam species appellationis.l. non distinguemus.§.cùm quidam. ff.eod.Alij dicunt adeundum iudicem principalem.& plura scribit Camba.in suo tracta.clausul.in clausula. de reductione.§. videamus quis est iudex. At videtis hìc iudicem ordinarium, & non iudicem appellationis adeundum esse. 3

Ab arbitris an liceat immediate appellare ad curiam supremam.

Nec quidem licet appellanti Curiam parlamenti pro bono viro eligere, &ad eam appellare, nisi partes, aut ipsarum altera de iure suo debeat inibi litigare ex priuilegio, vt pares Curiæ. Et si pars ad eam appellauerit, remittetur ad iudicem ordinarium cum expensis. vt Aufer.his verbis scribit in stylo parlamen.rub.*des appellations*.ordi. vij. Nisi in curia processus fuisset introductus, tunc curia cognoscit, vt fuit pronuntiatum in ea anno 1520.die xviij. Decembris. & hoc prætextu ordinationis antiquæ allegatæ tunc per aduocatum Regium do.Lisetum. 4

Arestum.

Ordinarius iudex quis dicatur.

Quis dicatur iudex ordinarius? Respon. Qui iure suo, vel principis beneficio iurisdictionem vniuersaliter exercere põt.l.more maiorum. cum l.sequen. ff. de iurisdictione omnium iudicum. Specul.in titulo. de offic.ordinar. §.primo. & dicit text.in cap. à iudicibus.ij.quæstione sexta. quòd ordinarij sunt, qui ab apostolico, vt ecclesiastici, vel ab Imperatore, vtpote seculares, legitimam potestatem accipiunt. Et sic appellatur per istum textum, ad iudicem partium conpetentem, non ad iudicem arbitratoris. 5

Respectu partium & non arbitrorũ in hac materia dijudicatur quis ordinarius.

Sed an intelligatur hic iudex ordinarius ratione rei sitę vel domicilij? Respon. ille propriè dicitur iudex ordinarius alicuius, in cuius territorio, vel diœcesi pars habet domiciliũ, &sic is regulariter erit iudex, qui in causa fuisset iudex sine compromisso.c.fi.de foro comp.Specul. 6

in titu.

in titul. de competen. iudic. aditio. in §.ſequitur. Ideo ordinarius hîc dicetur is,in cuius iuriſdictione partes compromittentes reſidebant,& domicilium habebant,licet arbitri non eſſent illi ſubditi, vel is iudex, qui de ea re cognouit, ſeu verius cognoſcere incepit. Imber. in inſtit.
7 foré.lib.j.§.nec verò.fo.cxcvij.† Sed ſi partes eſſent diuerſę iuriſdictio nis,& domicilij,vt ſi Aurelianeñ.compromiſerit hîc Pariſ.&lęſus fuit, vult appellare ab illa ſententia,appellabit ad iudicem Pariſ.qui dicitur ordinarius partium, tam ratione domicilij vnius,quàm contractus,id eſt, compromiſsi facti, licet de iure ad iudicem rei.l. cùm anteà. C. de arbitr.& cap.ſtatutum.§.primo & ſecundo.de reſcript.in ſexto.Barto. in §.arbitriorum.col.vj.nume.19.

8 Sed an reductio poſsit fieri ad illos, qui iudicarunt?Iaſ. in conſilio cxxxv.in quarto volu.tenet poſſe fieri.per c.accepta.de appel.&per gl. vlti. in l. filius. ff. de inoffic. teſtamen. & idem firmat Cæpol. cautel. cclvij.quarta cautela.

9 Tamen in hoc Regno hoc locũ nõ habet,per iſtum text. ſtatuẽtem, vt ad iudicem ordinarium recurratur, & appelletur,niſi is fuiſſet arbitrator, & tãquàm talis proceſsiſſet, quod poteſt de iure canonico.c.ex parte.eod.Panor.in c.cum tempore.ibidem.Secus de iure ciuili ne fiat iniuria iuriſdictioni ordinarię.glo.&doct.in l.j.ff.de iudic.per l.ſed&ſi in ſeruum.§.j.ff. eodem.& ius canonicum ſeruatur in hoc Regno.

Ad iudicem ordinarium nõ recurritur ſi is ipſe fuerit arbitrator.

10 Vnde ſi in arbitrio quis formam cõpromiſsi ſeruauit,iniquè tamen arbitratus eſt, nõ poteſt aliam proferre ſentẽtiam,quia eſt ſuo functus officio.l.dicere.in fin.ff.de arbitr.ſicut iudex.l.iudex.ff.de re iudica.diuerſum eſt ſi formam compromiſsi non ſeruauerit.per l. quid tamẽ.ff. de arbitr.gloſſ.& Bartol.in §.arbitriorum.hoc procedit in arbitris.Sed vtroque caſu putarẽ in cauſa reductionis eum iudicem,qui arbitrium
11 protulit,non eſſe adeundum, quia ſuſpectus videtur. † Tamen recurſus habebitur ad eandẽ curiam ordinariam,ſed is pronuntiabit ſuper reductione,qui non fuit arbiter, &qui loco iudicis ordinarij pro tribunali ſedere ſolet,& iudicare, vt locumtenens, vel cõmiſſus, ſeu aduocatus antiquior,de quo ſcripſi in tracta.de recuſa.artic.ſexto.

An arbiter ſecundã proferre ſententiam poſsit.

Iudice ordinario recuſato, quis eius loco iudicet.

12 Quid ſi clericus dicat ſe læſum ex huiuſmodi arbitrio?Reſpon.Ad officialem Epiſcopi recurſum habebit, qui eſt iudex clerici, ergo inter laicos iudex ſecularis illorum proprius eſt adeundus:inter clericos Epiſcopus,ſeu officialis.cap.ordinarij.de offic.ordinar.in ſexto.c.à iudicibus.ij.queſtio.vj.Felyn.in c.poſt ceſsionem.col.j.de proba.vide tamen
13 Panor.in tertio nota.in c.cùm ſit generale.de foro competen. † Sed ſi clericus&laicus velint petere reductionem ad arbitrium boni viri,debent eam petere coram ſuperiore arbitratoris.ita Aufrer. in tract. de poteſta.eccle.ſuper laicos.verſicu.xviij.

Inter clericos compromittẽtes recurritur ad Epiſcopũ de iure ſed aliter in Frãcia ſeruatur.

14 In Francia tamen aditur etiam à clericis, de conſuetudine, iudex ordinarius Regius ſecularis,ſiue appelletur ab arbitro, ſiue ab arbitratore: niſi cauſa fuiſſet eccleſiaſtica. vt docet Aufrer.per c. expoſita. & c.peruenit.de arbit.Aufrer.in tracta.regul.ij.in xvij.fallen.

Dicenti ſententiam arbitri iniquã incumbit onus hoc probãdi.

Et is qui dicit ſententiam arbitri iniquam, habet hoc probare,tum 15
quòd præſumatur etiam pro arbitri ſententia.capit.niſi eſſent.de prębend.Specul.in titul.de arbitr.§.ſequitur.verſicu.item quid ſi compromiſſum.Panormita.conſil.lxiiij.viſis.colum.ij.in j.volu. Alexand.conſili.xliij.quia ſubtiliter.col.ij.in vj.vol.tum etiã quia dicenti&allleganti incumbit onus probandi. l. ei qui. & l. quoties.§.qui dolo.ff. de proba. † Et hoc quatenus fecerint ſecundum formam compromiſsi.ſi 16
verò aſſeratur arbitros exceſsiſſe compromiſſum, tunc non pręſumetur pro illorum ſententia. vt docet Alciat. in tracta. pręſumpt. in regul.tertia. in xij.præſumptione.allegat Alexand.cõſilio xxij.columna ij. in ij. volumi. tamen qui dixerit eos exceſsiſſe, oportet quòd probet per regulam prædictam.

Ex quibus actis iniquitas arbitrij arguatur.

Et iniquitatem habet probare ex antiquis actis,non verò probatio- 17
nes omnino nouas inducere.teſteBarto.in §.arbitriorum.probat Vital. de Camba.in tracta.clauſul.rubr.qualiter iuſtificetur,vel impugnetur arbitrium. Si tamen arguatur dolus, vel iniquitas arbitri, tunc etiam nouæ poſſunt ſuper hoc recipi probationes.per doct.in c.quintauallis. de iureiuran.

An arbitrium præſumatur ritè latũ, docet Albert. Brunus in tract. 18
de forma.& ſolennita. actus.rub. de proba.& præſumpt. ferme. verſicul.in laudo verò : vbi dicit pręſumendum pro arbitramento:& quòd onus probandi incumbat impugnanti.idem docent Panormita.&alij in d.cap.quintauallis.de iureiurand.per c.niſi.de præbend.Fely.& alij in c.quoniam.de proba.vbi limitant.Panor. conſi.lxiiij.viſis. col. ij.in j.vol. Dec.conſi. ccclxxv.iuridicam.col.j.& Iaſ.conſi.xij.allegata.col. iiij.in j.volumi.nume.6.

Et ſi par le iuge ordinaire la ſentence deſdictz arbitres arbitrateurs, ou amiables compoſiteurs eſt confirmée.

GLOSSA XI.

Licet hæc ordinatio loquatur in plurali tamen extenditur etiã ad ſingulare.

EX HOC text.patet,partes non recipi ad appellationem, 1
poſtquàm arbitrorum ſententia eſt confirmata, niſi prius ſoluerint pœnam in compromiſſo adiectam. Sed iſte tex. loquitur in plurali numero, *Arbitres*, quando ſunt plures arbitri. Quid ſi vnus dixerit ſententiam, quæ fuerit confirmata à iudice ordinario,an habeat locum iſte textus?quod non videtur.quia hic textus loquitur in pluribus, & integrum eſt iudicium, quod plurimorum ſententijs confirmatur. capit. prudentiam. in prin. de offic. delega. † In contrariam tamen ſententiam inclinarem: quia quando 2
lex loquitur in plurali, etiam habet locum in vno,ſi eadem ſit ratio in illo, ſicut in pluribus.per text.in l.iij. §. negotia, vnum vel plura.ff. de negot. geſt. Sic quando lex vſa eſt ſingulari numero, tamen ad plures etiam refertur.§. ſi plures. de legit. agnator. ſucceſſ. in inſtitut:& l.ſingularia.in fin.ff.ſi certum petatur.l. prim a.§.item hoc edictum.ff. quod

quod falſo tutor.autho.geſtum erit.

3 Nec refragatur,quòd attendatur iudicium plurimorum, verum eſt in alia materia:ſed hîc reſpicitur ſententia iudicis cõfirmantis ſententiam arbitri,vel arbitrorum, ideo non attenditur ſimpliciter arbitrorum ſententia,ſed & iudicis ordinarij confirmatio:& quia hîc dicit in principio,*ou chaſcun d'eulx*. ideſt à ſingulis illorum,vt dixi ibi.per l.non diſtinguemus.§.cùm in plures.ff.de arbi.& in c.ij.illo tit.in vj.vbi maioris partis ſententia obtinet.

4 Item ſi ſententia eſſet cõfirmata à iudice delegato, vel à iudice chartulario,tunc non haberet locũ iſte tex.loquens in iudice ordinario, & ſic de ſeculari,quia alteri ſuũ non cõcedit officiũ.non loquitur tamen iſte tex.de iudice Regio,ideo iudex ordinarius alicuius domini poſſet cõfirmare,& haberet locũ iſte tex. dũmodo eſſet ordinarius in illo loco,quia cõueniũt verba,&ſic diſpoſitio.l.iiij.§.toties.ff.de damn.infec. *Etiam iudex ordinarius non Regius poteſt arbitrium confirmare.*

5 Nec expectatur an iuſtè confirmata ſit,an iniuſtè,quia ſemper pœna ſoluetur,donec per ſuperiorem iudicem dictum cõtrarium fuerit. per tex.in l.qui Romæ.§.fi.vbi Bar.col.j.& ij.ff.de verb.oblig.facit l.de pupillo.§.meminiſſe.ff.de noui oper.nuntia. *Iuſtè vel iniuſtè fuerit confirmata ſententia pœna ſoluitur.*

6 Intellige etiam ſi ſententia non valeat,quia inſpicitur factum,ideſt cõtrauentio,vt ſuperius dictum fuit, niſi notoriè appareret ex ipſa ſententia:vtpotè quia iudicatum erat,de quo non erat cõpromiſſum, vel contra formam,vt ſuperius docui.facit c.examinata.de cõfirma. vtili. Et tunc erit etiam neceſſe appellare,&interim ſoluitur pœna,maximè quando iſta nullitas longam requireret indaginem.Fel.in c.cùm dilecta.col.xij.nu.8.verſic.amplia octauò.de reſcrip.per l.ille à quo.§. ſi de teſtamento.ff.ad Trebel.& præſumitur arbitrium valere.l.Herennius. §.Gaia.ff.de euict.Vnde regulariter pars tenebitur poſt confirmationem ſententię arbitri ſoluere pœnam:alioqui non audietur appellationem emittens.per iſtum text.

7 Ad hęc iudex debet confirmare ſentẽtiam arbitri, vel infirmare ibi, *eſt confirmée*.nam cõfirmari debet ad hoc,vt pœna exigatur,ſi verò fuerit infirmata,nulla pœna debetur. Et ſic iudex non debet iterum ad arbitrium remittere,imò ſi iterum remitteret, cenſeretur iuſtitiam negligere,& iuſtitiam non facere. per tex.in l.non diſtinguemus.§.quęſitum.ff.de arbit.quia ad iudicem ſpectat cõfirmare,vel infirmare ſententiam.l.eos.C.de appella.& imponere finem cõtrouerſiæ.l.quidam. ff.ſi certum petatur.ſic conſuluit Ludouic.Roma.conſil.cccxxxviij.in caſu.in primo dubio. *Confirmare vel infirmare debet iudex, non autem remittere ad arbitrium.*

8 Aduertendum tamen eſt, quòd ſi pars habeat iuſtam appellandi cauſam, vel recurrendi ad arbitrium boni viri, licet non obtineat in cauſa principali, tamen excuſabitur à pœna compromiſſi, propter probabilem ignorantiam, vt ſi petebat tanquam ſucceſſor Titij centum,quę tamen erant ſoluta,& is compromiſit,& ſub pœna quinquaginta aureorum promiſit ſtare arbitrio,ſi demũ appellauerit,certè debet releuari à pœna per iudicem, qui ſententiam arbitri cõfirmat.Bal. *Iuſta ignorantia excuſat à pœna compromiſſi.*

Paul.& Iacob.in l.tres fratres.in fi.ff.de pact. Alexa.& alij in §.duo fratres.& consi.xxxij.oportunè.col.vlti.in ij.volumi. Nam qui in alterius locum succedunt iustam habere causam ignorantię dicuntur.l. qui in alterius.ff.de regul.iur.

Casus in quibus non committiur pœna in cõpromisso adiecta.

Item si fuerit confirmata ex nouiter productis, non debebitur mulcta, vt fuit litigatum in parlamento anno 1538. die xj.Martij,& ad consilium remissum. vide Fel.in c.cùm Ioãnes.nu.22.de fid.instru.col.vj. 9

Itidem non debetur pœna, si arbitrium fuerit pro parte confirmatum,& pro parte infirmatum, quia tunc iustè quis postulauit reduci, postquàm erat in aliquo grauatus.Et sic iustum videtur petijsse, vnde non incidit in pœnam.teste Bal.in l.eos.§.cautione.col.ij.C.de appell. versi.quid si hoc faceret iudex.& §.inter pares.col.penul.de lege Corradi.versi.sed quid si arbitrator.sequitur Boër.in q.cclxxxiiij.nu.22.in decis.Burdeg.facit c.Raynutius.de testa. 10

Puto tamen exigendam pœnam, siue fuerit confirmata sententia arbitri,eo quòd pars eam non probauit iniquam, non expressa aliqua causa,vel expressa,licet Bartol.& doct.videantur notare differentiam in l.iiij.§.condemnatum.ff.de re iudica.& in l. Iulia. de condictio. indebi.& sic videtur consuluisse Alexand. consil. lxvj. visis dubitationibus.colum.ij.in v.volu.quia hic tex.confirmationem tantùm requirit, non verò cõfirmationis causam.per not.in l.qui Romæ.§. duo fratres. ff.de verbor.obli. 11

En ce cas ne sera receüe la partie appeller de ladicte sentence.

GLOSSA XII.

Informata arbitri sententia pœna non soluitur.

ET SIC in isto casu non recipitur appellans,videlicet quando sententia arbitri est à iudice ordinario confirmata,donec fuerit soluta pœna. Quid ergo si fuerit infirmata,tunc quia præsumendum est pro iudicis sententia.c. in pręsentia.de renun.non tenebitur pars,quę ab arbitris erat condemnata,soluere pœnam,sed ab ista sententia infirmationis poterit pars prosequens,vt arbitrium seruetur, appellare:& si à superiore confirmata fuerit arbitri sentẽtia,pœna debebitur, per istum tex.dicentem, *s'il est confirmée,* si sit confirmata. † Ergo à quocunq; iudice ordinario competente fuerit confirmata,vel à proximo,vel ab alio mediato, non audietur appellans,nisi soluta pœna.cùm iste tex. nõ distinguat à mediato,vel immediato,ergo nec nos.l.de pretio.ff.de public. 1 2

Et nota quòd hoc casu quãdo est confirmata,recusatur,nec admittitur appellatio,ergo alio casu secus.l.fi.ibi,imò hoc casu,ꝙ iussu actio non cõpetit.ff.quod iussu.vnde si substitutio fiat in hoc casu, non comprehẽdit alium.l.commodißimè.ff. de libe.&posth.l. iam hoc iure.ff. de vulga.vide multa quæ scripsi de isto pronomine hoc,in l.j.ff.de verbor.significa.vbi phrases innumeras conscripsi. 3

Item

4 Item quamuis iste text. dicat non recipi partem ad appellandum, idem tamen erit si per viam nullitatis, vel querelę vellet agere: nam regulariter in Francia non recipimus aliquem, etiam à sententia nulla, nisi per appellationem: vt est ordinatio Regia, quam superius scripsi. *In Francia nullus recipitur per viam nullitatis aut querelæ nisi appellet.*

5 Item per istum textum, non annullatur appellatio emissa à iudice cõfirmante sententiam arbitri, sed non recipietur appellatio ab eius superiore, donec soluta fuerit pœna. Vnde poterit quidem pars condemnata ab arbitro appellare à sententia huius iudicis qui sententiam confirmauit, & releuare suam appellationem coram superiore. *Confirmata arbitri sentẽtia & soluta pœna licet vsque ad arestum prosequi appellationem.*
6 re. † Sed posteà volens eam prosequi, opponente parte non recipietur: ergo si pars nihil opponeret, cùm in fauorẽ ipsius sit introductum, posset renuntiare. l. penultima. C. de pactis. capitul. si diligenti. de foro competenti. & bonum est quòd si pars sentiat se grauatam à sententia iudicis confirmantis quòd appellet: alioqui si expectaret decem dies excluderetur. per authentic. hodie. C. de appellatio. vt dicetur inferius in tractatu de appellation. & superius scripsimus. *Non nisi opponente parte exigitur pœna.*

7 Vnde anno 1543. die ix. Iulij fuit annullatum tam arbitrium, quàm sentẽtia bailliui Carnoteñ. confirmatoria sententię arbitralis, eo quòd cùm fuisset in quinque compromissum, & dictum quòd tres possent decidere, tamen duo receperant testes: & ideo non valebat, quia contra potestatem datam. nam quemadmodum decisio processus non poterat fieri nisi à tribus. l. si in tres. ff. de recept. arbitr. ita tres requirebantur ad instructionem processus, nisi aliud dictum fuerit. capit. prudentiam. de offic. delegat. Alexand. consilio cxxiiij. in causa. in secundo volumi. cùm sit præparatoria sententiæ, & decisionis causæ, par iudicium esse debet. teste Deci. in rubri. extra. de iudic. moder. in rubri. C. de edend. quod est signandum, quia sæpius causa committitur tribus, *Arestum. Quot requiruntur ad decisionem causæ, tot ad ipsius instructionem requiruntur.*
8 vel duobus, si vnus solus instruat processum non valebit. † Ideo cùm causa quibusdam committitur debet clausula inseri, vt vnus, vel duo instruere, & processum facere, ac inquirere posint, alioqui non valebit quod actum erit ab vno. *Clausula vtilis cum causa delegatur pluribus.*

9 Quæro, hìc prohibetur appellatio. An minor posit restitui? quòd videtur, quia si minor sit læsus per cõpromissum, vel aliâs restitutionẽ petere poterit. l. si minor 25. annis filiofamil. in fi. ff. de minor. Soci. cõsi. ccxcix. capio. in fin. volumi. Contrarium est verum, quia vbi competit remedium ordinarium, videlicet appellatio, non datur extraordina- *An minor ex cõpromisso deceptus poßit restitui.*
10 rium, videlicet restitutio. l. in causæ. ff. de minor. † Sed minor hìc poterit appellare soluendo pœnam, & illam repetere posteà, si iudex superior hoc decreuerit: ideo non restituetur ex hoc, sed si per arbitrium ob omissam fortè allegationem, vel appellationem lęsus fuerit, restitui poterit: vt doct. scribunt in l. j. C. si aduers. transactio.

Sinon en payant preallabement la peine appousée en l'arbitraige.

GLOSSA XIII.

Non auditur appellans à sententia arbitri confirmata nisi soluta pœna.

DEBET igitur pars,quę recursum habuit ad iudicem 1
ordinarium,si ipse confirmauerit sententiã arbitri, pœnam in compromisso appositam soluere, ibi *en payant*, & posteà appellationem suam prosequi poterit nisi confirmata fuerit arbitri sententia à suprema curia,vel ab illo iudice, à quo appellatio non solet recipi.l.prima.ff.à quib. appella. non licet. † Vnde anno 1522. in mense Februario die Iouis, Sena- 2
tus censuit Ioannem de Plenos appellantem à Bailliuo Carnotensi, qui arbitrorum sententiam confirmauerat, non audiendum, antequàm consignasset summam mille librarum in compromisso appositam,quo facto partes concludent in processu in scriptis, & audientur, vt prędixi.nam hoc gerundium, *en payant*, exponitur, idest si soluerit. per text.iuncta.glo.in l.si tu ex parte.ibi, adeundo, idest si adieris.ff.de acquiren.hęredi.scripsi in tract.de senten.prouisiona.articul.ij.probat etiam hoc verbum,*preallablement*, idest primitus soluat, quàm recipiatur ad appellationem.

Arestum

Integrè pœna solui debet vt nec desit obolus.

Item totam intellige pœnam,adeò quòd non audiretur pars etiam 3
si vnus obolus deesset.arg.l.si eo tempore.C.de distract.pign. quia indefinita ęquipollet vniuersali.l.si pluribus.ff.de lega.ij.cap.vt circa. de electīon.in sexto.siue sit opposita in vtilitatem fisci siue partis, siue ad vtriusq; vtilitatem,cùm hic tex.simpliciter loquatur de pœna apposita in arbitrio,vt soluatur per ea quę superius scripsi.

Cautio nec quidẽ pignora recipiuntur pro pœna.

Non audiretur tamen pars,si cautionẽ offerret pro pœna soluenda, 4
quia hic loquitur,*en payant*. Et vbi opus est soluere, non sufficit cautionem,nec quidem pignora, vel fideiussores tradere, ne obligationes ex obligationibus fiant.l.iiij.§.ait prętor.ff.de re iudi.Alioqui iste tex.hoc dixisset,vt in simili dicit text.in cap.ad audientiam.de decim.

Pars non tenetur ad pœnam nisi pro eo quod arbitri iudicarũt

Intellige tamen,quòd si arbitri condemnarunt ad quinquaginta, 5
iudex ad quem appellatum fuit,ad centum,si pars soluat quinquaginta ab arbitro dicta, non tenetur ad pœnam,quia pars non tenetur ad pœnam, nisi pro eo quod arbitri iudicarunt, non pro eo quod iudex, quia ad hoc non se astrinxerunt.facit l.cùm apud.iudic.solui.Bart.expressè in l.mulcta.ff.de condi.& demonstr.glo.& Bal.in l.vnde si Neruę.pro socio.

Ex hoc infert Bart. quòd si arbitrio executoris quid fieri debeat sub 6
certa pœna,si executor nolit arbitrari, ob id deuenitur ad episcopum, qui exequatur.per cap.nos quidem.de testa.l.nulli.C.de episco.& cler. tamen non incidit in pœnam qui non paret episcopo.in l.mulcta.quia non receditur à persona in vltimis voluntatibus arbitrante.Ideo recusans soluere id,quod dicit episcopus,non incidit in pœnam,sed ad hoc cogi poterit,quod pronuntiauit episcopus.

Pendẽte appellatiõe pœna quidẽ exigitur sed cessat principale.

Insuper hęc pœna exigetur per hanc ordinationem,sed quoad rem 7
principalem non fiet executio durante appellatione, cùm nihil sit nouandum ea pendente.rub.nihil noui.nec exequi debent sententię pendente

dente appellatione.c.uenientes.de iureiur.&quia hic tex.de pœna tantùm dicit,ergo de principali negat.argumen.l.cùm prætor.ff.de iudi. capitu.nonne.de pręsumpti.ita docet Panor.in cap. quintauallis. col. xix.versic. sed hìc annecto dubium.nume.41.de iureiuran.Cuma.consil.vij. visis . & ita seruatur in praxi, & de stylo curiarum teste Boër.in decis.Burdegal.quęstione.cclxxxiiij.sed maius est dubium.colum.pe-
8 nulti. † Ideo non debet secundum eum iudex pronuntiare per modũ prouisionis rem principalem soluẽdam, vel garniendam, nisi in duobus casibus.primus est quando arbitrium & sententia fuisset homologata.l.ne in arbitris.§.si quis autem.C.de arbitra.vel si sit iuramentum in compromisso interpositum,de seruando omnia,quę dicentur ab arbitro.per §.quia verò multę.in authen.vt omnes obedien.iudi. prouin- *Quando per modum prouisionis procedatur in cõpromisso.*
9 cię.colla.vj. † Ego adderem alium casum, quando in compromisso esset dictum non petendam reductionem,nisi facta executione sentẽtię arbitralis,& quando materia ipsa esset prouisionalis,vtpote alimentorum,vt plenè scripsi in tract. de sententi. prouisio.in j. Tomo & superius.

10 Sed cui debet solui hęc pœna? text.nihil dicit,ideo concludendum est, quòd si per partes in compromisso dictum fuit parti soluendam, tunc non est dubium quòd illi soluetur, de quo conuentum fuit, quia pactum , & conuentio est seruanda . l. iurisgentium .§. prætor ait.ff. de pact . l. prima .§. si conueniat. ff. depositi . si verò nihil fuerit dictum inter partes, puto deberi secundum consuetudinem patrię. l. de quibus.ff.de legib. *Cui pœna debeat applicari.*

11 Si non appareat de consuetudine, tunc applicabitur parti approbanti sententiam arbitri. per l.arbiter intra. ff.de arbitr.& Bart. in tracta.suo de arbit.colum.ij.versicu.sed quid si arbiter..& illum tex. dicit singularem.Bald.in marga. in verb.pœna.quęst.xxiij.quòd pœna conuentionalis non potest apponi à partibus fisco applicanda , nisi persona publica stipuletur pro eo.

12 Imò non valeret sententia arbitri quoad fiscũ,declarantis standum esse suę sententię sub pœna centum aureorum partim fisco , partim parti applicandorũ,vt consuluit Anchar.consi.j.quia per priuatos non potest acquiri fisco,cùm per liberam personam alteri non acquiratur. l.stipulatio ista.§.alteri.ff.de verborum obligati.l. prima.C. quod cum eo.Alber.in l.prima.ff.de iure fisci.& in l.non ex omnibus. ff.de arbit. *Fisco per priuatos an acquiratur.*
13 vbi etiam Bald.& sic tenet Boër.in q.284.in fi. † Sed contrariũ est verum per l.j.ibi,vel pœnã fisco ex cõtractu priuato deberi.ff. de iur.fisc. quia pœna est indiuidua,& debetur tam fisco,quàm parti: & hìc dicit pœnam,& sic totam,vnde ex cõsuetudine solet dimidia pars applicari
14 parti,& dimidia fisco,nisi aliud dictũ fuerit. † Et quãdo aliquid fisco acquiritur procurator Regis prosequitur.Nec vidi aliquam ordinationem dicto nostro aduersantẽ:licet Boër.alleget,sed non inueni. & ista ordinatio hoc non dicit,sed dicit pœnã soluendam,non dicit,vel parti,vel fisco,sed simpliciter,& non est verisimile quòd fiscus sua iura ne-

glexisset. Et licet priuatus acquirere non posit priuato, quia non sua interest, tamen fisco sic: quia sua semper interest, vt fiscus sit diues, & soluendo, vt posteà nihil ab eo vel parum exigat. vt not. in l.j.C.de indictio.libro decimo.

Sauf toutesfoys à icelle peine recouurer s'il est dict en fin de cause.

GLOSSA XIIII.

Solutum ex causa rei iudicatæ quando posit repeti.

REGVLARITER vix solet repeti, quòd solutum ex 1
causa rei iudicatæ fuit. l. prima. C. de condict. indeb. tunc
enim propter authoritatem rei iudicatę repetitio quidem cessat. l. si fideiussor. §. in omnibus. ff. manda. Tamen si soluatur ex causâ sententię, quę est suspensa appellatione, & disponente lege, vel statuto, tunc quia non fit voluntariè, repeti potest: vt hîc. Et maximè quando lex statuit, vt repetatur sicut hîc, & sic limitatur dict. l. j.

Idem dixi in omnibus sententijs executorijs post appellationem in 2
tracta. de literis obligat. articul. v. glo. ix. in primo Tomo. quia dum in sententia vltima fuit annullatum arbitrium, solutio pœnę redit ad non causam, ob id non debetur amplius: ideo repeti potest. glo. & docto. in l. Iulianus. ff. de condict. indebi. sic consuluit. Bald. consil. xcij. quędam sententia. in fi. volumi. j.

Vnde si hîc soluat simpliciter hanc mulctam, siue cum protestatio- 3
ne de repetendo, semper eam repetere poterit mediante hac lege, quę illi prębet assensum. ibi, *sauf toutesfoys à icelle peine recouurer, s'il est dict en fin de cause.*

Arbiter nõ iudicat de pœna in compromisso adiecta nec de rebus nisi expressis.

Notandum est, quòd arbiter non potest cognoscere de his, quę nõ 4
sunt in compromisso expressa. per text. in l. non distinguemus. §. de officio. & l. si cùm dies. § plenum. ff. de arbitr. facit l. si de certa. C. de transact. ideo si arbiter pœnam peti statuerit, non valebit quo ad hoc arbitrium, quia non de pœna compromissum est. l. quid tamen. in fin. ff. de
arbitr. Angel. consil. vltimo. † Vnde arbiter vel arbitrator in quem fa- 5
ctum est super vna re compromissum, non potest facere & disponere, quòd totus fundus controuersus remaneat penes Titium. Et ipse det domum vel aliam rem Caio, quia super domo non fuit factum compromissum. Bart. & Ias. in l. cùm Aquiliana. ff. de transactio. nisi fuerit ei data à partibus potestas, vt consuluit Bald. consil. cccccix. arbiter. in fin. in v. volumi. Ludouic. Roma. consil. ccccciij. pro decis. Alexan. consil. cxxiiij. in causa & lite. in ij. volumi. Socy. consi. ccxcix. capio. columna prima. in secundo volumine. & plenius consilio ciiij. visis. in iiij. volumi. vbi dicit arbitratorem non posse cognoscere de re, de qua non erat lis inter partes. per l. j. ff. de transact. & cap. dilecti. de arbitr. & cap. constitutus. de relig. domib. Ias. consi. clxviij. in causa. colum. ix. in iiij. volumi. plenè Barba. consil. xxx. illud. in iiij. volumi.

Imò

6 Imò arbitratoris vel arbitri ſententia non poteſt homologari ſuper eo,de quo non fuit factum compromiſſum.vt docet Bal.in tit.de pace conſtantię.in verb.ſententię.prout refert Bolog.conſi.vj.reuerendiſsimus.col.j.niſi vt valeat tanquàm pactū.vt docet glo.in l.ij.C.communia vtriuſque iudi.ſic conſuluit Panor.conſi.lxij.in controuerſia. col. j.in ij.volumi. *Non homologatur arbitrium vltra contenta in cōpromiſſo.*

7 Limita in connexis,& ideo poteſt arbiter iudicare de fructibus, & expenſis,& dare dilationem ad ſoluendum, licet nihil dictū fuerit in compromiſſo.glo.ſingul.in §.de officio.ſecūdū Angel.in §.omnium. colum.ij.de action.in inſtitut.Bald.in l.j.colum.ij.C.ſi à non compet. iudic.iudicat.fuerit.facit clement.diſpendioſam.de iudic.& cap.conſtitutus.de religioſ.domib.Iaſ.in d.l.cùm Aquiliana.colum.ij.gloſ.in cap.cùm dilectus.de arbitris. *Arbiter iudicat de connexis.*

8 Idem ſuper coherentibus.c.conſtitutus.de religioſ.domi.Alex. in l. fi.C.de tranſact.Iac.in d.l.Aquiliana.cum ſeq. quia cōnexorum idem eſt iudicium.c.tranſlato.vbi amplè doct.de conſti.

9 Secundò,pro ęqualitate rei poteſt cogere vnam partē dare aliquid alteri,vt vna res alteri ſit æqualis.quod probat Ludouic.Roma.conſil. lv.ſi volumus.per tex.in l.ſi ita legatum.j.ff.de condi.&demon.facit c. ad quęſtiones de rer.permu.

10 Tertiò,poteſt condemnare ad pecuniam vnum pro ęſtimatione, & alteri adiudicare rem, quia licet non poſsit vnā rem de qua eſt compromiſſum adiudicare vni,& alteram de qua nō eſt dictū condemnare,vt alteri detur,tamen in pecunia,& in ęſtimatione ſecus, quia omnes res ęſtimantur.l.j.ff. de contrahen. empti.l. ſi ita fideiuſſorem.ff.de fideiuſſor.Iaſ.in l.Aquiliana.col.vlt.& Iaco.poſt eum hoc firmat:quia pecunia in rei locum ſuccedit.allegat Spec.in ti.de arbi.in §.excipitur. verſi.ſed pone.Bald.in l.ij.§.ſed & ſi quis.col.iij.C.communia de lega. ſic conſuluit Alex.conſi.lxxix.eleganter.in v.volu.& Socy.conſi. ciiij. viſis.col.ij.in iiij.volu. *Arbitrio poteſt vni res adiudicari & alteri æſtimatio.*

11 Quartò,ſi cōpromiſſum fuerit ſuper certa re, & partes litigauerint ſuper alia,ſuper illa poterit arbiter pronuntiare,quia de conſenſu partium videtur prorogatum compromiſſum.per l.diem proferre.ff.de arbitr.& c.per tuas.illo tit.Alex.expreſsè in conſi.lxxxiiij.ſuper conſultatione.volu.v.Deci.in c.prudentiā.col. vj.nu.13.de offic.deleg. *Prorogatū compromiſſum de conſenſu partiū*

12 † Imò ſi procurator exceſsit fines mandati parte pręſente & tacēte,videtur prorogatum mandatum.Boër.in deci.Burdeg.q.cclxxxiij.de prorogatione.vbi dicit cōpromiſſum,& tacitè & expreſsè prorogari poſſe,plus dicens,ꝙ ſententia arbitri,ſi appareat eam eſſe latā pręſentibus partibus & non contradicentibus,valebit:quia partes de nouo videntur compromittere.Ang.in l.ſciendum.ff.de verb.obli.&cenſetur cum eiſdem qualitatibus prorogatum,& cum eadem mulcta. Alex.Iaſ.& alij per illum tex.in l.lecta.vbi addidi.ff.ſi certum peta.Boër.plenè.q.cclxxxiiij. in deciſ.Burdegal.incipien.ſed maius dubium.

13 Quintò,limita pro bono pacis,tunc poterit arbiter etiam de re non

commissa cognoscere.per Socy.consil.ciiij. col.ij.in iiij. volu.& Barb. consil.iij.illud.in iij.volu.Cor.in sing.inci.arbiter. & in tracta. de pot. reg. quæstion.xl.in priuilegi.pacis. aliâs regulariter arbiter non potest cognoscere nisi de his,quæ sunt ei commissa in compromisso.nam ex eo potestatem capit.

Sextò & vltimò potest facere ea,quę commodè veniunt ad compro 14
missum, & sine quibus non posset arbitrium explicari.per l.ij.ff.de iurisdi.omn.iudi.glo.in d.§.de officio.vt diem solutioni statuere,locum, & tempus ad cognosendum.

Quanto tempore duret arbitrium.

Quęro quāto tempore duret arbitrium? Respon.si tempus sit appo 15
situm tanto tempore durabit,quanto est inter partes cōuentum. Nam contractus à conuentione partium legem accipiunt.l.j.§.si conueniat. ff.depositi.l.contractus.de regul.iuris. † Si verò nullum tempus fuerit 16
appositum,& conferatur substantiale contractus arbitrium in vnum ex contrahentibus, tunc intra sexaginta dies debet arbitrari, alioqui posteà non recipietur,vt si displicuerit res vēdita,eam mihi reddas,debet eam pars intra sexaginta dies reddere.l. quòd si nolit.§ si quid ita. ff.de ędili.edicto.Roma.sing.Dccv.vendo tibi.& singu.Dcclxix.emo. Ias.in l.si quis arbitratu.colum.xij.ff.de verbor.obliga.& in l.non erit. §.si neque.de iureiur.

Si verò arbitrium cōferatur in tertium perpetuò durabit,postquàm 17
tempus non est adiectum. Alex. Ias. & alij in l.si quis arbitratu. & est communis conclusio:vt testatur Ioan.Franci.Balb.in tract. de pręscri. in iiij.parte.iiij.partis.q.xxxiiij.colum.lxvij. ideo tunc erit arbiter, qui suscepit arbitrium cogendus.

Infra quod tempus possit cogi arbiter suum arbitrium proferre.

Item intra quantum tempus possit cogi arbiter ad suum arbitrium 18
proferendum.glo.pulchra,& doct.decidunt in l. item si vnus.§.j.ff.de arbit.vbi plenè videbis.Vnde verius est,ꝙ iudex pręfigat terminum arbitris,intra quem habeant causam expedire sub comminatione, quod post tempus ipse de causa cognoscet,vt docet Boër.in deci.Burdega.q. cclxxxiij.de prorogatione.nu.9.& ita seruatur.

Morte vnius collitigantiū soluitur compromissum.

Sed mortuo vno ex collitigatoribus non poterunt cogi arbitri,quia 19
solutum est compromissum.l.diem.§.j.ff.de arbit. Bald.in c.quoniam. col.j.& cap.suspitionis.col.ij.de offi.deleg.

Item non possūt cogi arbitri nisi prius acceptauerint cōpromissum. 20
neminem enim cogit prætor arbitrium recipere:quoniam hæc res libera & absoluta est,& extra iurisdictionis necessitatem posita. Attamen vbi semel quis in se receperit,cogi poterit.l.iij.§.j.ff.de arbit. Bald.in l. si cùm dies.ibidem.vt fuit dictum.

Tempus quādo incipiat arbitris currere.

Et tempus incipit ipsis arbitris currere,statim atque factum fuit eis 21
pręsentibus,& acceptantibus.Bald.in l.si cùm dies.vbi Alber.& Petrus Iacob.in sua practi.in forma libelli quo agitur ad pœnam ex compromisso.Angel.consil.cccciiij.hic solùm.& Socy.consi. lxxxvij.pensatis. colum.j.volumi.iiij.

Effectus cō-

Vltimò quęro,quis sit effectus compromissi? Respon.vt eo penden 22
te suspen-

te suspendatur iurisdictio iudicis ordinarij,& cognitio:& quandiu durat compromissum iudex non posit cognoscere,si à parte opponatur. cle. quandiu.de appel.authen.si tamen.C.de tempo.appella.Bald.in l. j.C.si quacunq; prędit.potesta.Pau.in l.pecuniam.in fi.ff.si cert.pe.Ias. consi.xij.allegata.col.ij.volu.j.imò si altera pars adierit iudicē eo pendente,incidit in pœnam.per l.si quis rem.ff.eod. *promissi multiplex.*

23 Secundus effectus est,quòd sicut transactio dicitur exceptio litis finitę,& impedit processum, & litis ingressum super his, quę transactione decisa sunt.l.eleganter.§.si quis post.vbi Bar.& alij.ff.de cond ict.inde. idem est in arbitrio.teste Ancha.in c.j.de litis contesta.in vj. refert Ias. in consi.xij.ibidem.in j.volu.

24 Tertius effectus quòd nō solum causa principalis incepta, sed etiā causa appellationis suspenditur,donec fuerit pronuntiatum,vel solutum arbitrium.authen.si tamen. C.de tempo. appel.& cle. quandiu.& quamuis illa iura loquantur in causa appellationis, eadem tamē ratio est in causa principali.vt dicit Bal.in l.non dubiū.C.de legib.& ob frequentiam fuit expressum,&sic non obest.glo.in cle.j.de rescri.authen. cassa.C.de sacrosanct.eccl.scripsi plenè in tract.nominat.quęstio.v. *Compromisso nedū causa principalis supēditur sed etiā causa appellationis.*

25 Tertius effectus est,quòd per arbitrium finitur lis,saltem si fuerit homologatum.text.in authen.ne in arbitris.C.eod.

26 Quartus,quòd tempus compromissi non computatur in termino causę finiendæ, vel releuandi appellationem, vel audiendi testes, seu producendi.cle.quandiu.quia non debet quis lædi ex cursu temporis, qui negligens non fuit.authen.si tamen.& vbi non est negligentia,ibi non cadit præscriptio.cap.quia diuersitatem.de concess.prębend.glo. in ij.ibidem. Barba.in cap.de causis.colum.xj.de offici. delegat. Rota decis.ccclx.fuit dubitatum.in no.Philip.Francis.in cap.ex ratione.col. vj.versi.vj.de appella. *Tempus cōpromissi non computatur ad perimendam instantiam.*

27 Quamuis dicant doct.instantiā causæ principalis, scilicet triennium prorogari non posse.per l.properandum.C.de iudi. & iura loquuntur de causa appellationis,in qua rata manet sentētia post lapsum instātię c.cùm sit Romana.de appell.cle.si appellationē.illo tit. & non de causa principali,quæ non prorogatur.Ludo.Roma.in l.ij.ff.de re iudi.

28 Ego putarem etiam in causa principali iurisdictionē iudicis suspendi ad aliquod tempus: & triennium propterea non prorogatur, nec tempus compromissi detrahitur de tempore triennij.Sed de consensu partium poterit suspēdi iurisdictio ad certum tempus,&differri dummodo intra triennium causa decidatur.Et sic possunt conciliari ambę opiniones.

29 Hodie verò in Francia, cùm non seruetur illa l.properandum. vt scripsi in procem.ordinatio.in primo Tomo.tempus compromissi detrahetur,tam in causa appellationis,quàm in causa principali.

30 Quintus effectus est,quòd ex compromisso,& litis contestatione facta actiones perpetuantur, & pręscriptio interrumpitur.l.cùm anteà. §.fina.C.de arbitr.Panormit.& Fely.in capitu.illud. de pręscrip.Ioan. *Compromisso quomodo actiones perpetuantur.*

Francisc.in tracta.de prescript.in vj. parte vltim. partis.ij. colum. versicul.quero igitur.

Acta coram arbitro, probant coram iudice.

Sextus, quòd acta facta coram arbitro, probant coram iudice. capitul.causam.& capitul.presentata.de testib.l. penult.in fin.C.de arbitr. Socy.in tracta.fallent.regul.secunda. 31

Morte vnius arbitri finitur compromissum.

Septimus, & vltimus quòd per mortem vnius arbitri finitur compromissum, nec transit ad heredes compromittentis.capitu.fina. de arbitris. Alios effectus poteritis ex superioribus colligere: de quibus omnibus Deo gratias agemus perpetuas. 32

Amen.

TRACTATVS

DE MATERIIS POSSESSORIIS QVOTIDIANVS

ET IN IVDICIIS FRANCIAE MAXIME FREQVENS.

Des matieres possessoires.

PRAEFATIO.

1 HÆC POSSESSIONIS materia à iurecõsultis frequentissima dicitur, in l.Fulcinius.§.ij.ff.quib.ex cau.in pos.eat. & diffusè per eos & iurium interpretes tractata.veruntamen multa à doct.fuerunt ob praxis & diuersitatem, & ignorantiam tradita,quę forẽsis vsus non recipit:necnon plura praxis introducta vocabula bonæ illi antiquitati penitus incognita, quę non mediocrem inter nos pariunt difficultatem.Ob id mei officij esse putaui breuiter ea describere,& enodare praxim cum theorica cõiungendo,inutilia & vana relinquendo,& quę ad ostentationem tantùm prosunt. Vnde lector beneuole,non miraberis si multa hac in materia subtilia scholasticis disceptationibus agitanda pręteraittam.

2 Primò præfari nobis licebit possessionẽ esse vsum rei à proprietate separatum.l.quęstio.ff.de verbor.significa.vbi Alciat. dicit esse definitionem possessionis, ego quoq; meam opinionem ibidem interposui. Quamobrem ne toties repetita nauseam prouocent,desinam amplius vos in hac definitione detinere,maximè cùm Corras.& Fernan.doct. Tholosa.egregij in interpreta.ad §.nihil commune.l. naturaliter.ff.de acqui.poss.multa super his scripserint. *Possessio quid sit.*

3 Verùm vlterius progrediendo sciendum est duplicem esse possessionem,naturalem & ciuilem.hoc tradit expressè text.in l.iij.in fi. ibi,ciuiliter & naturaliter incumbit possessioni.ff.ad exhiben.l.ij.§.j.pro hærede.ibi,vt possessio non solùm ciuilis, sed etiam naturalis intelligatur.l.& habet.§.placet.de precar.ibi,quia possidebat corpore penes dominium,quia non decessit animo à possessione. l.iij.de acqui.possess.l.j.§.deijcitur.de vi & vi arma.& alibi sępius.l.videamus.§.si possessionẽ naturalem reuocem.ff.de vsuris. *Duplex est possessio.*

Naturalis possessio quid.

Naturalis seu corporalis possessio est quę per corporis actum acquiritur, vtpote si quis acquirere velit possessionē, requiritur vt aliquā fundi partē introeat, non vt omnes fundi glebas circumambulet.l.iij.ff.de acqui.pos.& oportet animo acquirendi possessionē id agi, quia possessio per se corpore, nec per se animo acquiri nō potest, sed corpus & animus requiruntur, ibidem.& quemadmodū nulla possessio scilicet naturalis acquiri nisi animo & corpore potest, ita nulla amittitur, nisi cū vtrunq; à contrario defuit.l.quemadmodum.ff.de acqui.poss. 4

Ciuilis possessio quid.

Ciuilis possessio est, quę à lege ciuili inducta est in animo & voluntate consistens, tam in acquirendo vt dixi, quàm in retinēdo: quia mercator ad nundinas proficiscēs & quiuis alius retinet animo possessionē bonorū suorū, quęcunq; domi relinquit, licet quis eo absente illa occupet bona.l.clàm possidere.§.qui ad nūdinas.ff.de acq.pos. † Vnde etiā si exercitu veniēte migrauit aliquis eo animo, vt nō amitteret possessionē, eam nō amittit.l.itē quęritur.§.exercitu.ff.loca.& d.l. quēadmodū. 5 6

Ciuilem possessionē quo modo comitetur naturalis.

Proinde pulchrè dicit Bal.in c.cęterùm.col.iiij. de iudic.me habere possessionem equi naturalem, si super eo sedeo, vel in cōspectu habeo, sed si non est in conspectu meo, tamen quia figura & species eius mente concepta est, & si non sit equus pręsens, illius possessionē habeo ciuilem, scilicet per sensum interiorem voluntatis retentam. 7

Sed nec minus naturalē videor habere, si eum in stabulo habeā, & domi, vel aliâs in mea potestate, vt eo pro arbitrio posśim vti veluti in supellectili licet intueri, nam licet dominus non omnē habeat prę oculis domi existens, nihilominus tamen integrā eius possessionē retinet. 8

Naturalis non perditur nisi re ab alio occupata

Verùm pro resolutione dicerem, ꝙ rerum à nobis dimissarū vtraq; possessio retinetur, donec alius illas res occupauerit, per quarum occupationem occupans naturalem, seu corporalem acquirit, nos verò ciuilem retinemus. ita concilianda sunt iura, & intelligenda, vt docet Ias. in l.j.in princi.nu.45.cum seq.ff.de acqu.pos.videtis itaq; differentiam inter naturalem possessionem & ciuilem. 9

Interdicta tria producũtur à naturali possessiōe.

Item addendū est, ꝙ naturalis possessio parit remedia possessoria acquirendæ, retinendæ, vel recuperandę possessionis.in §.j.de interdict. in insti.de quibus inferius dicetur. 10

Effectus ciuilis possessionis.

Ciuilis verò producit effectus ciuiles, videlicet vsucapionē, & pręscriptionem.Dyn.in regul.sine possessione. de regul. iur.in vj.Alex.& Ias.in l.j.& iij.ff.de acqui.pos.quia similis similem generat.l. ꝙ si nolit. §.qui mancipia.ff.de ędil.edict.quod est verum, si coniuncta sit naturali, nam sola ciuilis non parit pręscriptionem, vel vsucapionem.doct.in l.sine possessione.ff.de vsucapi. † Nempe sicut in inchoanda pręscriptione vtraq; possessio requiratur, in complenda sola ciuilis sufficiat, si alius illam rem non detineat.l.j.§.per seruum.ff.de acqui. pos.glo.& doct.in regu.sine possessione.de reg.iur.in vj. 11 12

Qualis possessio requiratur in præscriptione.

Fructus lucrantur à ciuili possessore.

Secundò parit effectum lucrandi fructus.§.si quis à nō domino.de rerum diuis.in insti.l.certum.C.de rei vendic.Guid.Papę in deci.Delphi.q.ccclvj.quos & quot effectus. 13

Tertiò

14 Tertiò, si amittatur naturalis sola non interrumpitur pręscriptio, secus in ciuili. l. si id quod. in fi. ff. de acquir. posses. doct. in c. illud. de præscri. Dyn. & alij in d. reg. sine possessione. in vj.

Naturalis possessio sola nõ interrupit præscriptionem.

15 Quartò, qui habet ciuilẽ põt ingredi rem sic possessam etiã per violentiã, si eam per alium repererit occupatam. l. clàm posidere. §. qui ad nundinas. ff. de acquirenda possessione. Bar. in l. creditores. colũ. viij. C. de pignor. quod non seruamus in Regno, quia authoritate iudicis hoc fiet, ne sit occasio maioris tumultus. l. non est singulis. ff. de regul. iu.

Ciuilis possessor an vi possit fundũ suũ ingredi.

16 Quintò, per ciuilem excusatur quis à vitio, etiam si clàm apprehenderit possessionem, & ignorante domino. Bartol. in d. l. creditores. col. vj. num. 20. per l. cùm creditor. ff. de furtis.

Clandestina possessio excusatur à ciuili.

17 Sextò, ciuilis possessio, quæ fit per constitutionem precarij, vel per retentionem vsusfructus transfert dominium, si constituens erat dominus, & posidebat. l. quod meo. ff. de acqui. poss. l. quisquis. C. de donat. Guipo Pape in d. decis. ccclvj. quos & quot. & decis. cccccxij. Titius.

Ciuilis solũ possessio quomodo transferat dominiũ.

18 Septimò, ciuilis possessio impedit missionem in possessionem ex beneficio diui Adriani. vt docet Bar. & alij in l. fin. C. de edict. diui Adria. tollen. Guido Pape in statuto si quis. in verb. possessio. in vij. effectu.

Ciuilis impedit mißionẽ in possessionẽ

19 Octauò posidenti etiam ciuiliter datur interdictum vnde vi vel remedium. c. reintegranda. l. j. §. deijcitur. ff. de vi & vi arma. Guido Pape in d. q. ccclvj.

Ciuili possessori cõpetit interdictum vnde vi.

20 Ex hoc infertur ad praxim, quòd licet rem per alium possessam incipiam animo posidere, non tamen eam pręscribam, quia pręscriptio sine possessione naturali & ciuili nõ inchoatur. gl. in l. sine possessione. ff. de vsucap. gl. in l. j. C. de seruis fugitiuis. Dy. in reg. sine possessiõe. de regu. iu. in vj. ob id in acquirenda possessione corpus & animus interuenire debent. l. iij. & l. quemadmodum. ff. de acq. pos.

Vtraque possessio requiritur in inchoãda præscriptione.

21 Vnde vidi opponi contra illum, qui possederat domum per viginti annos inter absentes, quòd non præscripserat, eo quòd absens retinuerat possessionem animo, & quandiu retinetur, non currit pręscriptio. l. si de eo. §. j. ff. de acq. pos. gl. magna. in fi. in l. j. C. de seruis fugitiuis. & in l. malè agitur. de præscri. xxx. vel xl. annor. Bar. in l. Celsus. col. iiij. ff. de vsucap. Alex. consi. ccj. viso themate. col. ij. in vij. vol. Ias. in l. j. col. xj. num. 45. de acq. pos. quia vtraque possessio non est in præscribente,
22 quod requiritur. vt d. l. iij. & l. quemadmodum. ff. eo. † & præsumitur animus per decem annos durare. l. peregrè. ff. de acqui. pos. vel saltem tanto tempore, quanto iudici videbitur. glo. not. in l. furtum. in fi. ff. de
23 vsucapio. quã probat. Io. Faber. in l. licet. C. de acqui. pos. † Et quia ea quę in animo & voluntate consistunt probantur iuramento. c. vt circa. in fin. de elect. in vj. §. sed istę. in gl. de actio. in insti. & ideo istud posset esse vtile ad opponendum contra præscriptionem.

Præscriptio cõtra ciuilẽ possessionem an currat.

24 Iamverò se offert locus hìc tractare quomodo possesio acquiratur, quia agi super ea non potest, nisi sciamus an sit acquisita, quod vt breuiter edoceamus, breuis hæc sit distinctio. Aut loquimur in corporalibus, aut in incorporalibus.

Aquiratur quibus modis possessio.

In primo dupliciter nobis acquiritur aut per nos, aut per alios. l. j. ff. de acqui. possess. 25

Quinque requisita seu modi acquirendi possessionem mobilium seu immobilium.

Primùm acquiritur per nos duobus modis, aut per actus naturales, aut ciuiles & fictos. Per actus naturales acquiritur nobis possessio quinque requisitis. 26

Primò in rebus mobilibus manualis apprehensio requiritur, in immobilib⁹ verò ingressus, vel sessio, seu alius actus possessioni conueniens. l. naturalem. §. j. ibi, quam si eam ceperimus. ff. de acqui. rerum domi. l. j. §. si iusserim. ibi, necesse est apprehendere possessionem. de acqui. possess. §. illud. de rerum diui. in instit. Paul. & alij in d. l. j. colum. ij. † Vel requiritur quòd iudex seu apparitor partem in possessionem miserit. l. si ex stipulatione. & l. iustè. ff. de acqui. possess. Bal. consilio cclxvij. in causa. in iij. vol. 27 28

Familiaritatis iure capta possessio nil prodest.

Secundò requiritur, quòd animo quęrendi possessionem apprehendatur, non verò iure familiaritatis. l. qui iure. & l. generaliter. ff. de acqui. possess. Vnde si filius longo tempore receperit fructus in fundo patris, vel matris, non ob id dicitur acquisisse possessionem: quia iure amicitię & familiaritatis recipit, non suo iure. doct. in d. l. qui iure. & declarat Socy. consi. cxxxj. in pręsenti. col. ij. vol. j. dicit tunc iure familiaritatis fieri, quando is nullum ius possidendi habet, sed ratio consanguinitatis aut amicitiæ hoc suasit, & inferius dicetur in acquisitione quasi possessionis in incorporalibus 29

Animus cum apprehensione possessionis requiritur.

Tertiò animus & intentio possidendi cum apprehensione requiritur. l. iij. in prin. & l. quemadmodum. ff. de acqui. possess. voluntas enim & propositum distingunt maleficia. l. verum. ff. de furtis. verùm si non habeam voluntatem acquirendi non acquiro, quia inuito non confertur beneficium, nec acquiritur. l. inuito. ff. de regulis iuris. † Ideo furiosus, dormiens, ebrius, & id genus homines quia animum possidendi non habent, non acquirunt possessionem. l. prima. §. j. ff. de acquiren. possess. † Minores tamen sensu capaces eam acquirunt, & sine tutoribus super his agere possunt. doct. in l. momentaneæ. C. qui legitim. perso. etiam possessio acquiritur contra istos, & contra priuilegiatos & non priuilegiatos. 30 31 32

Ad repellendum possessorem.

Cautela ergo est, vt quando quis dicit se possessorem, vt in eum opponatur, quòd non habuit animum acquirendi, fortè quia precario intrauit possessionem, vel iure amicitiæ, vel familiaritatis, vi, vel clàm. l. j. in fi. ff. vti posside. 33

Error impedit possessionem.

Quartò requiritur scientia, vt non sit error in corpore rei cuius possessionem volo acquirere, vnde si partis possessionem acquirere volebam, & ingredior fundum, fundi possessionem non acquiro. l. si me in vacuam. ff. de acqui. pos. quia error impedit consensum. l. si per errorem. ff. de iuris. omni. iudi. † Sed error in nomine, vel qualitate possessionis non nocet. l. si quis in fundi vocabulo. ff. de leg. j. 34 35

Certitudo rei requiritur in possessione.

Quintò requiritur rei certitudo, & loci. l. iij. §. incertam. de acquir. possess. nam qui ignorat, nec tradere potest, nec alter accipere id, quod incertum est. l. locus. §. j. ibidem. l. si fur. in fi. de vsuca. † Vnde si quis vendat decem arpenta terrę illius vineæ, qua in parte emptor eliget, & constituat 36 37

ſtituat ſe nomine emptoris poſsidere,non transfertur poſſeſsio ratione incertitudinis,cùm non dixerit ſpecificè,an ex parte oriẽtis,vel occidentis.Bar.& alij in d.§.incertã.Dec.conſi.ccxxvj.magiſter.col.ij.ſequitur Hippo.ſing.ccccxcvj.cõſtitutio. Iaſ.& recentior.alia docent in d.§.incertã.Et ſic per hos & alios actus naturales acquiritur poſſeſsio.

38 Secundò,acquiritur poſſeſsio per actus ciuiles & fictos, tamen poſſeſsio per hos actus fictos quęſita,eſt vera.l.& certè.§.j.ibi propriè pręcario habere dicor.ff.de pręca.c.contingit.ibi verus conſtitatur anno elapſo poſſeſſor.de dolo.l.quarundam.&l.quod meo.ff.de acqui.poſſ.ibi reſpectu poſſeſsionis Iuriſconſul.vtitur verbis veritatem denotantibus & proprietatẽ,ſed reſpectu traditionis & acquiſitionis ponuntur verba improprietatẽ denotantia.Bar.& alij in l.ab emptione.in fi.de pact. & l.ſi quis pro emptore.de vſucapi.doct.in l.ſingularia.col.pe.ff.ſi certum peta.& Barb.conſi.viij.ſapienter.col.xv.in j.volu.licet diſtinguat in c.ij.col.vij.de conſue. Ratio eſt,quia tantum debet operari fictio in caſu ficto,ſicut veritas in caſu vero.l.ſi filiusfamiliâs.ff. ſi certum peta. c.cùm dilectus.& cap.ad audientiã.de cle.non reſid.Guid. papę in deciſi.Delphi.q.cxij.in dicta curia. & Deci.conſi.cccij. & pro tenui. Sed actus verus & naturalis inducit veram poſſeſsionem,ſic & actus fictus. *Vera dicitur poſſeſsio etiam ea quæ eſt per actus fictos & ciuiles.*

39 Vtilitas eſt,quia ficta poſſeſsio non parit effectum recuperandę poſſeſsionis:vera autem ſic.l.j.C.quor.bonor.Bal. in authen. defuncto.q. iij.C.ad Tertul.Alex.& Iaſ. in l.ſi ſoror.C.de iur.delib. & iſtam communem dicit Alex.in l.in ſuis.col.iiij.ff.de libe.& poſthu. † Quamuis *Effectus fictæ & veræ poſſeſsionis quantum differant.*
40 contrarium teneat Socy.in l.rem quæ nobis.in v.q.ff. de acqui.poſſeſſ. Bald.& alij in rub.de cauſ.poſſ.& Deci.conſi. lxxxiiij. excellentiſsimi. & hęc opinio ſeruatur in hoc Francię Regno in j.capite poſſeſſorij.te-
41 ſte Do.de petrucia in tracta.de virib.iuram.in j.effectu. † Ego tamen vidi ſeruari in curijs Franciæ,vt per actus ciuiles acquiratur poſſeſsio, quę tanquàm vera tuetur,& poſſeſſorio agitur.

42 Altera vtilitas eſt,quia ficta poſſeſsio non prodeſt ad inchoandum pręſcriptionem,vera ſic.glo.ſingu.in regu.ſine poſſeſsione.in fi. de regul.iur.in vj.quã no.Roma.ſing.ccccx.lex quamuis.& Fely.in c.illud. col.vlti.de pręſcrip.hęc igitur proderit.

43 Videamus ergo ciuiles actus per quos poſſeſsio acquiratur. primò acquiritur poſſeſsio per aſpectum,ſiue per rei pręſentiam,vnde ſi iuſſerim venditori,vt procuratori meo rem traderet, cùm ea res in pręſentia ſit,videri mihi traditam Iuriſconſul.ait in l.j.§.ſi iuſſerim.ff.de acquiren.poſſ.& l.quod meo.§.ſi venditorẽm.&glo.in l.iij.ibidem ponit alios multos modos,ordinem illius glo.ſequar. *Aſpectu rei poſseſsio acquiritur.*

44 Notandum eſt,quòd antequàm per viſum acquiratur poſſeſsio,ſequentia requiruntur.Primò ꝙ res videatur.d.§.ſi iuſſerim.& §.ſi venditorem.ibi,demonſtret.& Matth.iiij. cap.ibi oſtendit ei omnia Regna mundi.& in deciſ.Rotę.cliij.nota.pone in antiq. *Requiſita vt per viſum acquiratur poſſeſsio.*

45 Prętereà quòd tradens vel transferens poſsideat.l.iij.§.Neratius.ff. de acqui.poſſeſ.glo.in verb.tacta.in cle.j.de hęre. quia ſicut is qui verè

non possidet,non potest in alium transferre.l.quod meo.ff.de acquir. possess.Ita & qui nec fictè quidem possidet,non potest alium possessorem facere,ne plus fictio prosit,quàm veritas,vt dicunt docto.in l.si is qui.ff.de vsucapionib.

Potestas tradendi possessionem quomodo intelligatur.

Beneficij possessio quomodo apprehendatur ingruente bello, aut peste.

Item quòd potestatem tradendi possessionem habeat.Roman.con 46
sil.ccccclxxxij.in casu.col.j.quod verum intelligerem,quando deficeret
potestas naturalis,vt in pupillo,furioso,& demente,vel in eo qui mitteret in possessionem beneficij sine collatione. † secus si tradens de fa- 47
cto,aut ex accidẽti non haberet potestatem tradendi,fortè per bellum, aut ob pestem non audet accedere ad locum beneficij,vel alium,tunc ab excelsa turri vidẽdo beneficium,aut alium locum poterit illius loci possessionem apprehendere.Ita dicit Alberic.se cõsuluisse amico suo. in d.§.si iusserim.per illũ text.ibi,ex mea turri demonstret.facit l.naturalem.ff.de acquir.rer.domin.c.contingit.de dolo.de Rota decis.viij. an inductus.de restit.spoliat. de Ripa in tractat.de peste. xix. speciali. pestis in contractibus.

Apparitor quomodo in possessionẽ mittere debeat.

Tamen nuntius non potest aliquem verbo mittere in possessionem 48
rei,etiam si sit in conspectu nisi interueniente aliqua apprehensione.l.
non est mirum.in fi.ff.de pig.acti.teste Spec.in tit.de primo & secũdo
decreto.§.iam nunc.in princi.per l.iij.ff.eod. † Ideo debet partẽ pone 49
re intra fundum,vel domum,aut vectem ostij tradere,seu rei alterius possessionem,nisi quando possessio esset vacua,& iustum esset impedimentum.per l.si finita.§.Iulia.ff.de damno infect.l.quamuis. cum glo. de bonis autho.iudi.poss.Bal.in l.ob maritorum. col.ij. C. ne vxor pro mari. Fely.in c.cum aliquibus.col.ij.de re iudic.

Missio possessionis an censeatur ex verbo, tradidit, in instrumentis apponi solito.

Vnde illa verba posita in instrumentis vẽditionis,& alijs,vendidit, 50
vel donauit fundum,& tradidit,non probant veram traditionẽ,si res non erat in pręsentia.vt docet Alex.consi.x.viso processu.col.ij.in iiij. volu.& consi.xcvij.viso processu.col.j. volu. vij.per l.pręedia. ff.de ac-
quiren.possess. † Id tamen operatur,vt emptor sua authoritate posses- 51
sionem ingredi possit.Bar.in l.ij.in fi.C.de acqui.pos. Idem probat Pe. Ferrar.in sua practic.in forma positio.actor.in verb.item quòd pręscriptus.vbi dicit bonum esse si notarius attestetur in cõspectu domus,vel fundi instrumentum fuisse factum,&venditionem ipsam,& tunc probabitur possessionem traditam fuisse.

Animus tradentis rem inspicitur.

Adhęc requiritur animus tradentis.d.l.iij.§.Neratius. ff. de acquir. 52
possess.glo.in verb.primi.d.l.j. ideo vendens rem oportet q̃ declaret se velle tradere rem in suo conspectu sitam.vt docet Alex.& alij in d.§.si iusserim.& Are.in d.l.quod meo.§.si venditorẽ.ac Paul.in l.quarundã
illo.tit. † ideo nõ habet locũ in rebus vacãtibus, quia animus tradẽtis 53
deficit.doct.in §.vlt.de rer.diui.in insti. † Etiam ex voluntate iudicis, 54
tutoris,curatoris,procuratoris & similiũ non transfertur possessio per aspectũ: quia scilicet nõ interuenit volũtas veri possessoris, & domini. Bart.& alij in d.l.j.in princ.in iiij.q.princi.de acqui.possess.

Custodis appositio transfert possessionem.

Secundò,acquiritur possessio per custodis appositionem,eo enim q̃ 55
vendis

vendis mihi rem,etiam si non presentem,& ego huic rei adhibeam cu stodes,statim acquiro possessionem , etiam sine voluntate custodum: quia videtur mihi res tradita.l.quarũdam.vbi Alex.& alij.ff. de acqui. poss. Are.&alij in d.l.iij.in prin.& facit §.nerua.& l.rem quę nobis.ibidem.Soc.cõsi.lv.viso instrumẽto.in iiij.vol.Caro.Ruinus.cõsil.clxxiij.
56 viso processu.col.iiij.nu.9.in iiij.volu. † Licet aliâs in possessione quæ acquiritur per seruũ, aut per procuratorem, requiratur animus serui: aut procuratoris.l.j.§.hæc quę de seruis. & §. per procuratorem. & ibi doct.abundè.ff.de acqui.possess.

57 Tertiò,acquiritur possessio per traditionem clauium.l. clauibus.ff. de contrahen.emp. glo. in verb.fundi.in rub.de consuet.feud.Boër.in *Clauium traditiõe acquiritur possessio.*
58 tract.de custod.clauiũ.fol.11.† & Theod.Samius fuit primus inuentor
59 clauis,vt videre licet apud Polydo. Vergi.de inuento.rer. † Ratio est, *Inuẽtor clauis primus.* quia claues pars rei dicuntur.l.fundi.in prin.ff.de acti.emp.& qui partis possessionẽ apprehẽdit,acquisiuisse totius rei possessionem videtur. l.iij.in prin.ff.de acqui.posses.Nam & qui aurẽ alicuius tetigit (inquit Trebatius) totum eum videri tetigisse.l.vulgaris.de furtis. vide tamen glo.& doct.in d.l.iij.in princi. quando per apprehensionem vnius rei acquiratur alterius rei possessio.

60 Etiam si claues traditę sint extra rei pręsentiã,vt docet Alex. & Vincen.in d.l.iij.§.Neratius.& Vinc.d.l.j.q.iiij.nu. 93.& in d.§.si iusserim. col.ij.Nam pręsentia rei esset sufficiẽs ad acquirendũ possessionẽ sine clauiũ traditione,vt superius dictũ fuit:igitur clauiũ traditio debet operari de aliquo.l.si quando.de lega.j.facit c.ex literis.de consue.

61 Nec obest.d.l.clauibus.ibi,apud horrea traditę sunt.quia narrat facti cõtingentiam,non negans idem esse etiam si non contingat partes in rem pręsentem venire:quia eadem est ratio,quamuis glo.contrariũ *Intellectus ad l. Clauibus.*
62 teneat ibidem.& Imo.in c.ij.de consu.† Sed dicerem ꝙ traditio apud horreum statim transfert possessionẽ, etiam si is cui traditio clauium
63 est facta non aperiat horreum. † si verò traditio sit facta extra pręsentiam rei,tunc non acquiritur possessio,nisi is cui claues hę sunt traditę aperuerit horrea,& viderit merces intra horrea positas.hoc probat tex. sic dicens,Clauibus traditis ita mercium in horreis conditarum possessio tradita videtur,si claues apud horrea traditę sunt,quo facto confestim emptor dominium & possessionem adipiscitur, & si non aperuerit horrea hoc etiam probat verbum confestim. Nam statim censetur tradita possessio per traditionem clauium apud horrea.Sed quãdo extra horrea,ita demum si horrea aperuerit,& in eis viderit res sibi venditas,quę sub clauibus continebantur.

64 Item aduertendum est,quòd si vendam domum, & tradam claues illius etiam extra domus pręsentiã, videor tradere domus possessionẽ. per c.ex literis.de consuetu.quia partem rei tradendo, totam rem tra- *Clauium traditio domus possessionem transfert nõ mercium.*
65 dere videor.vt superius scripsi per l.iij.ff.de acqui.posse. † Sed quando vendo merces in horreo inclusas,ita demũ trãsfertur possessio, si apud
66 horrea traditę sunt,licet tũc non aperuerit. † Diuersum est si traditæ

sint extra presentiam horrei, quia nisi is qui recepit claues aperueruit horrea, non acquirit mercium possessioné. Nam claues non dicuntur partes mercium, sicut domus. l. fundi. ff. de act. empti. ob id non censetur tradita possessio merciũ, licet aliter in ipsa domo vẽdita, quod est notandum ad intellectum illius legis, quia doct. non sic distinguunt.

Clauium traditioné præcedat titulus habilis.

Quod est verum, si traditio clauium facta esset ex causa vẽditionis, 67 vel alterius tituli habilis ad transferendum dominium: alioqui causa custodiæ facta magis censetur. per text. & Bart. in l. cùm pater. §. pater pluribus. ff. de leg. ij. Bar. in l. j. §. nec castrense. col. pe. ff. de colla. bono. Anch. in cle. j. §. porrò. de heret. tex. & ibi Porc. in §. item si quis. de rerum diui. in insti. Deci. consi. lvj. in causa. col. ij.

Claues tradens nisi possideat non transfert possessionem.

Et quando is qui tradidit claues, possidebat, secus si alius: quia tunc 68 quod non habet, non transfert, cùm etiam non possint duo insolidum possidere. l. si vt certo. § si duobus. ff. commoda. nec aufertur possessio à tertio possidente eo non audito. c. licet episcopus. de prebẽ. in vj. Socy. consi. cxxxj. in presenti. col. xxxiiij. versi. nec me mouet. in j. volumi. & Old. consi. ccix. in causa. & de Ripa. in d. tract. de peste. versic. secundo casu. fol. 35. vt superius in alio casu scripsi.

Claues ecclesiæ vel domus beneficij quid operentur.

Insuper si tradantur claues ecclesie, tradita censetur quasi possessio 69 iurium illius incorporalium, tamen si tradantur claues domus rusticæ beneficij, tũc acquiritur quidem quasi possessio administrationis temporaliũ rerum, & non spiritualiũ, nisi de consuetudine talis actus esset destinatus in signum totius possessionis, vt domus presbyteralis. teste Anto. Butr. in c. fi. col. xx. de cau. poss. vt refert Nico. Milis. in verb. possessio. q. xxxiiij. † declarationes & limitationes ad illam. l. clauibus. scri 70 bit Ang. in §. sed istæ. in fi. de acti. in insti. & Io. Franc. Balb. in repeti. l. Celsus. col. xxj. & xxv. ff. de vsucap. ibi alia videre liberum erit.

Constituto quæritur possessio.

Quartò, acquiritur possessio per constitutum: nam si vendas mihi 71 rem, & constituas te illã meo possidere nomine, in me possessio eo ipso transfertur, quia desinis habere animum amplius possidendi tuo nomine. Cõsequẽs est, vt desinas possidere, & mihi acquiras. l. quod meo. ff. de acqui. posses. glo. in l. ab emptione. de pact. & in §. interdum. de rerum diuisio. in institu. Dyn. consil. xlvj. visa. & consi. xlix. thema. col. ij. Ias. consi. vj. columna viij. versi. j. propter constitutum. in iij. volumi. & consi. cxj. in iiij. volumi. quod in multis casibus limitarem, nisi Do. Tiraquel. multa super hoc tradidisset in suo tract. de iure constit. ad eum te nunc reijcio. † Verùm non acquiritur possessio per constitutum, 72 quando is esset incapax, vt si clericus constituat se possidere beneficiũ nomine laici, vt docet Anto. in c. fi. de cau. posses. & refert. do. Nico. Milis. in verb. possessio. seu quasi. §. xl. facit c. causam. de prescri. Caro. Rui. consi. clxxij. non est dubium. columna iij. nume. 14. in primo volumi. † Et quando constituens non possedisset tempore constituti, quia tunc 73 non potuit transferre possessionem, quam non habebat. l. traditio. ff. de acquirend. possess. Carol. Ruin. consi. xlvj. visa. columna ij. numer. 5. in quarto volumi. & consil. liiij. viso. colum. j. ibidem. vide differentiam

Incapax non acquirit possessionem per constitutum.

& nouam

& nouam declarationem quam aſsignaui in iſta precarij conſtitutione.in tract.de dona.inſinuand.artic.ij.glo.iij.

74 Quintò, acquiritur poſſeſsio per traditionem inſtrumētorū, nam ſi inſtrumentū venditionis domus meæ tibi donem, & tradam, poſſeſsionem etiam domus tradere videor.tex.in l.j.C.de dona.quem tex.dicit ſing.Bal.in Marg.in verb.inſtrumentum.glo.in l.iij.ff.de acqui.poſſ.& in c.ij.de conſuet.recti feud.Bald.in c.j.quid ſit inueſtitu.Porc.in §.interdū.de rer.diuiſi.in inſti.quia videtur eſſe rei pars.l.fundi.ff.de actio. *Inſtrumenti traditio trāſfert poſſeſsionem.*

75 emp.† & acquiſita partis poſſeſsio in tota re acquiſita videtur.d.l.iij.in princi.Iaſ.conſi.cxj.magnificus.col.j.in iiij.volu.Maſuer. in eod.tit.de poſſeſſ.§.item per traditionem.nu.36.

76 Item ſi quis donet vel vendat inſtrumentum debiti, ipſum debitum donare, vel vēdere videtur, ne actus ſit inutilis.l.ſeruum filij.§.eum qui chirographum.de legat.iij.& qui pignori inſtrumentum tradit, ipſam rem in inſtrumento contentam in pignus conceſsiſſe videtur.l.cùm conſtet.C.quę res pigno.obliga.poſſunt.l.creditricem.de remiſſ.pign. *Inſtrumentū donans videtur in eo contentum donare.*

77 † & creditor dans inſtrumētum crediti debitorē ipſum liberare videtur.l.Labeo.ff.de pact.glo.in l.j.in fi.de reb.eorum.Soc.in tract. fallen. regu.clxxxiij.inſtrumentum.

78 Requiruntur tamen ſequentia, primò quòd vendens inſtrumentū receperit pretium, vel fuerit habita fides de pretio.iuxta §. venditę.de rerum diui.in inſtitu.quia non debet plus operari fictio, quàm veritas. Bald.in rub.C.de contrahen.empti.q.xvj. *Requiſita in inſtrumentorum traditione vt transferatur poſſeſsio.*

79 Item quòd inſtrumētum fuerit traditum.d.l.j.ibi traditis.non ſufficeret ergo, ſi quis donaret inſtrumentum emptionis, & non traderet, ſed conſtitueret ſe nomine donatarij inſtrumentum emptionis poſsidere.Nam ibi eſſent duę fictiones, quæ de iure regulariter non concurrunt.l.j.C.de dotis promiſſ.l.ſingularia.ff.ſi cer.peta.vbi doct.

80 Adhæc quòd is qui tradit inſtrumentū poſsideat rem in inſtrumento contentam.glo.in d.l.j.quia poſſeſsionem quam non haberet, non poſſet transferre, ergo nec fictè.per l.traditio.ff.de acqui.rer.domi.l.ij. vbi Angel.C.de acquir.poſſ.Alexan.conſil.x.viſo proceſſu.in iiij.volu.

81 Pręterea requiritur, quòd tradat inſtrumentum ipſius rei, in quo cōtinetur ius vendentem habere, ſecus ſi tradatur inſtrumētum contractus, vt vendo domum, & trado inſtrumentū donationis illius domus *Inſtrumentum quale eſſe debeat ad trāsferendā poſſeſsionē.*

82 factę quondam patri meo, ius tunc & poſſeſsionem trado. † ſecus ſi dem rem, duntaxat tradendo tibi inſtrumentum continens me donaſſe, tūc authoritatem apprehendendi poſſeſsionem transferre videor.l. ſi ex ſtipulatione.ff.de acquiren.poſſ.Saly.in d.l.j.per illum tex. facit l. Titius.ff.de actio.empti.l.pręedia.ff.de acquir.poſſ.Petrus de Bella pertica.q.cxxxviij.de donatio.

83 Inſuper requiritur, quòd illa inſtrumenta contineant res corporales & iura illarū, diuerſum eſt, ſi continerent nomina debitorū, quia tunc actionum non cenſeretur facta eſſe traditio, nec poſſeſsio debiti. Imo. per illum tex.in l.vlti.ff.de dona.ſequitur Vincen.Hercula.in d.l.iij.in *Incorporalium poſſeſsio non transfertur per inſtrumentum.*

princi.col.vij.nu.18.ff.de acqui.poss. quamuis Alex.ibidem teneat con
trà,ideo hoc casu requireretur cessio domini. † vnde si quis deferat 84
instrumentum castri empti à Titio, quo velit cogere censuales ad reco
gnoscendũ,dixi nõ teneri,nisi ostẽdat cessionẽ factã per dominum,vt
plenè probaui alibi.hanc tamen cessionẽ in Francia non vidi requiri.

Mobiliũ & immobilium possessio per instrumentũ transfertur.

Etiam requiritur secundũ quosdam,ꝙ sit res mobilis,vel se mouens. 85
d.l.j.C.de dona.ibi mancipiorum. Vincen.in d.l.iij.quia cùm rei mo-
bilis sit vilis & abiecta possessio.l.si rem.ff.de acquir.poss.non extendi-
tur ad possessionem rei immobilis. † sed contrarium dicerem esse ve- 86
rius,quia eadem est ratio in traditione instrumenti rei mobilis,quæ &
immobilis,ergo eadem erit iuris decisio.l.illud.ff.ad legem Aqui.& il-
le tex.loquens in mancipijs narrat factum Lucij, de quo in suprascri-
ptione,ideo non videtur se restringere ad illud factũ tantùm, quia na
tura legum est vt sint generales.l.leges vt generales.C.de legib.

Instrumentum quando probet traditionẽ possessionis.

Tamen instrumentũ non probat traditionem possessionis, etiam si 87
dicatur in eo,Dedit & tradidit.nisi res esset in cõspectu,quãuis instru-
menti traditio sic.l.prædia.ff.de acqui.poss.Alex.cõsi.x.viso.in iiij.vol.
& consi.xcvij.col.j.in vij.volu.alia possunt videri in d.l.iij.per doct.

Præsentia rei contenta in instrumẽto an desyderetur.

Item requirunt quidam,ꝙ res in instrumento cõtenta sit in pręsen- 88
tia.arg.l.clauibus.ff.de contrah.empt.& superius scripsi.glo.& Bald.in
d.l.j.& And.de Isernia.in c.j.quid sit inuesti. † Sed contrarũ putarem 89
verum,quia aliâs superuacua esset instrumẽti traditio,quia sine instru
menti traditione, si res esset in pręsentia, acquireretur possessio, ergo
nihil operaretur instrumenti traditio,& huius est sentẽtiæ Alex. & alij
in d.l.iij.& Socy.consi.lv.viso instrumento.col.j.in iiij.volu.

Incisio instrumẽti quid operetur.

Adde quòd sicut per traditionem instrumẽti videtur translata pos 90
sessio,ita per incisionẽ illius instrumenti factam de voluntate donãtis
videtur rursus possessio translata in primum dantem.glo.singu.in l.ab
emptione.ff.de pact.quã ibi sequitur Bar.& alij.& Ro.sing.cccxxxiiij.
per traditionẽ.Bal.in pręlud.feu.col.viij.& c.j.col.ij.quid sit inuestitu-
ra.vide iurium interpretes in d.l.iij.& in c.ij.de consue.recti feu.

Retentio vsusfructus transfert possessionem.

Sextò,acquiritur possessio per retentionem vsusfructus. Nam si do 91
nem Titio domum retento mihi vsufructu,Titium possessorem facio.
l.quisquis.C.de dona.facit l.si quis argentum.§.sed siquidem.ibidem.
glo.in d.l.ij.de cõsue.& in c.j.de cõsue.recti feudi.† Nam qui vult esse 92
tantùm vsufructuarius, necesse est in consequens vt proprietatem à se
abijcere velit,& nomine proprietarij possidere ex mãdato tacitè à lege
concesso.l.j.§.fi.cum l.seq.ff. vsufruct.quemadmo.cauea. Alex. & Ias.
in l.j.in fi.de noui ope.nunt.Alex.in l.naturaliter.in princi. de acquir.
possess.& consi.cxvij.viso processu.col.ij.volu.ij. Di.cõsi.xlix. thema.
col.ij.Cor.consi.cxiij.circa primum.col.j.volu.j.

Retentio proprietatis non trãsfert possessionem.

Quod est verum,quando ille qui retinuit sibi vsumfructũ posside- 93
bat,alioqui non.vt docet Lanfran.in repe.c.quoniam.in verb.testium
depositiones.col.xxxiiij.de prob.& Chassan.in cõsue.Burgun. in rub.
des fiefz.§.viij.glo.reale.Boẽr.in §.j.rub.de dona.in consue.Bitur.†vbi 94
dicit

dicit non procedere econtrario, ſi quis retineret ſibi proprietatē, quòd non videtur trāslata poſſeſsio vſusfructus, quia proprietas eſt dignior, nec conuenit, quod vſufructui ſeruiat. Sed cōtrà ſic. Bal. in d.l. quiſquis.
95 doct. in d.l.iij.† ſi tamen quis retineat ſibi ius emphyteuſis in aliqua re, videtur trāsferre directum dominium, & poſſeſsionem. vt docēt Are.
96 Alexā. in d.l.iij. & Iaſ. in l. traditionibus. C. de pact. † & ſi contractus ſit inutilis, non transfertur poſſeſsio, quia ſi principa le non valeat, nec acceſſorium. l. cùm principalis. ff. de regu. iur. Caro. Rui. conſi. lxix. diligenti. nu. 15. in iij. volu. Allegat Bald. in l. ex teſtamento. C. de fideicom. & in c. ij. de feudo dato in vicem legis commiſſo.

Locatione transfertur poſſeßio.

97 Septimò acquiritur poſſeſsio per locationem, ſi dem tibi domum, & eam loces mihi, transfertur poſſeſsio in te locatorē. per l. quędā mulier. ff. de rei vendicatio. l. qui bona. in princ. & l. quāuis. §. j. & ibi doct. ff. de acquirend. poſſeſſ. l. in rebus. & l. certè. in fine. & l. fin. de precar.
98 Ratio eſt, quia conductor non poteſt ſuo nomine poſsidere, nec poteſt rem ſuam conducere. l. non ſolùm. in fi. ff. de vſucap. l. ſuę rei. & l. ſi in emptione. §. rei ſuæ. ff. de contrah. emp. ergo videtur transferre poſſeſsionem in locatorem, quia tacitè videtur ſe cōſtituere nomine illius poſsidere, ab eo conducendo, quod perfamiliare eſt vſurarijs. Ang. in
99 l. quod meo. ff. de acquir. poſ. facit l. ſi quis cōductionis. C. loca. † quod eſt verum, ſi locator ſciat, alioqui in ignorantem non transfertur poſſeſsio, quia non habet animum poſsidendi. glo. & doct. in d.l. quędam. & Soci. conſi. xcj. Caſus ſuper quo. col. v. in iij. volu.

Locatio non probat poſſeßionem in præiudicium tertij.

100 Tamen per locationem non probatur poſſeſsio in pręiudicium tertij, ſed aduerſus conductorem tantùm. d. l. quamuis. §. j. ff. de acquir. poſſ. niſi locator mercedem ſeu penſionē recepiſſet, quia tunc non eſt veriſimile, quòd recepiſſet penſionem, ſi alius fuiſſet dominus. Ideo oportet quòd ille tertius hoc probet. Bar. & alij in d.l. quāuis. & ſic conſuluit Soc. conſi. cvj. libenti animo. colū. j. in iij. volu. dicens eſſe cōmu-
101 nem, & in practica ſeruari. † Et quod in corporalibus dicitur, idem in incorporalibus, cùm ſit eadem ratio. Firmat de Ripa in lib. ij. reſpon. de reſcript. c. vij. duo tātum. in v. dubio. nu. 8. allegat text. in l. procuratoris. ff. de procu. & Aret. conſi. xxx. viſo. in col. penul. idem docet Carolus Ruinus. conſil. xlvj. viſa facti ſerie. nu. 13. in iiij. volu. ac conſi. clxj. præmittendum. col. iiij. nu. 10. in j. volu. & conſi. xlvij. in cauſa. col. j. in iiij. volu. vide conſi. cxviij. ibidem.

Commodatarius, depoſitarius, & cōductor ementes rem apud eos exiſtentem.

102 Octauò, acquiritur poſſeſsio etiā ſine traditione, ſi cōmodatarius, depoſitarius, conductor, aut ſimilis rem emat, aut alio titulo habili acquirat. §. interdum. de rerum diui. in inſti. l. quædam. ff. de rei vend. l. certi condictio. §. fi. vbi Bar. & alij. ſi certum pet. l. qua ratione. §. interdum. de acquir. rerum dom. l. qui ſaxū. de dona. gl. & doct. in l. traditionibus. C. de pact. niſi is cui fuit vendita, non adimpleuerit contractum ex parte ſua. arg. l. Iulianus. §. offerri. ff. de act. emp. §. venditæ. inſt. de rerum diui. glo. in d. §. interdum.

Ignorantia vēdentis impediet poſſeſſionē trāsferri.

103 Idem ſi dominus ignoraret eum cui vendit, detentorē, nec tunc qui-

dem transfertur possessio.glo.sing.in l.quidam mulier.ff.de rei vē.l.ij. vbi glo.de acquir.possess.Ias.in d.§.fi.si certum peta.Bal.in l.super longi.col.penul.C.de prescrip. longi tempo.facit l.non statim.ff.de pecul.

Possessio à nō domino vt domino tradita nihil operatur.

Item restringi debet, quādo causam à non domino habuerit, vt po- 104
te si emerit à nō domino.l.fi.C.de acqui.possess.Bal.in l.alienum.C.de fur. Are.in l. traditionibus. col.j.C.de pact.quia nō potest quis plusiuris transferre, quàm habeat.l.traditio.ff.de acquir.rerum domi.

Societate acquiritur possessio.

Nono, acquiritur possessio in cōtractu societatis ex solo titulo.glo. 105
in l.j. & iij. ff.pro socio.& ibi Bartol. & alij in l. j.in verb. vniuersę.pro dote.Bal.in l.qui tibi.de hęred. vend. Alex.in l.iij.in princi.de acquir. possessio.Dec.& alij in l.si socius.ff.si certum peta.quia licet specialiter traditio non fiat, tamē tacitè censetur interuenire.l.secūda.ff.pro soc.

Incorporaliū possessio non sine cessione transfertur.

†Quod est verū in corporalibus, secus in incorporalibus, quę sine ces- 106
sione non transferuntur. tex.in l.ea verò.& ibi Albe.ff.pro soc.ne duæ fictiones ad vnum&idem concurrant.contra l.j.C.de dotis promissio. & Bar.in l.si is qui pro emptore.ff.de vsucapio.in Francia idem vt circuitus vitetur.

Defēdere recusans possessionem eam perdit.

Decimo, si quis petat se in possessionem rei mitti, & aduersarius prę- 107
sens dicit se nolle defendere, tunc statim possessio trāsfertur. Bart.per illum tex. in l. non solùm.ij. ff. de noxa. Alexan.in l.si finita.§.Iulia.ff. de damno infecto. Fel. in c.cęterùm.col.pen.de iud.Ias.in §.omnium. nu. 90.cum seq.de act.in instit. Tamen in praxi iudex super hoc solet pronuntiare.per l.fin.ff.de rei vend.

Subrogatus à papa acquirit possessionem.

Vndecimò, subrogatus à Rom.pōtifice in ius&possessionē alterius, 108
sine noua apprehensione efficitur possessor. de Rota decisione lxiiij. Subrogatus.in nouis.Fely.in rub.de rescrip.col.iij.versic.&ideo.gloss. in regu.Cancel.xxvij.Floria.in l.seruitutes magna.col.iij.ff.de seruitu.

Subrogatus nouam accipit possessionem.

In regno tamen Franciæ solet subrogatus nouā accipere possessio- 109
nem, quando non erat anteà possessor.vt scripsi in §.declarātes.de mā-da.aposto.in cōcorda.alioqui nō audiretur super possessorio, quia possessio non apprehensa nō solet in alium transferri.l.cùm hęredes.ff.de acquir.possess. † nisi ille in cuius locum subrogatus est, esset possessor, 110
& in instātia cum alio, tūc possessio sui authoris proderit subrogato, dūmodo eam apprehendat, si ipse subrogatus anteà nō erat possessor.

Impeditus apprehendere possessionem eam tamē acquiret.

Duodecimò, quando aduersarius impedit, ne quis possessionem ap- 111
prehendat, in odium eius lex fingit apprehensam, & facit prohibitum possessorem.l.cùm vnus.in fin.cum l.seq.ff.de bon.autho.iudi.poss.ca. contingit.de dolo.vbi docto.sic consuluit Carolus Ruinus consi.clxj. pręmittendum.columna iij.numero 16.in primo volumi.Nam regula iuris est, quod per me nō stat, mihi non est imputandum.l.in iure ciuili.ff.de regu.iuris.† Sicut lex facit eum liberū, cui dominus libertatem 112
debitam iniustè denegauit.l.cùm verò.§.apparet.& l.si quis rogatus.ff. de fideicommiss. libert. l. cùm inter. C.eodem.l.cùm Sillanianum. C. de his quib.vt indign.l.fina.ad Orficia.& l.fi.C.de libera.causa.docto. in §.primo.de ingenu.in insti.& Ias.in l.naturalis.ff.de præscript.verb.

quod

quod verum arbitrarer, cùm authoritate iudicis missus impediretur, loquitur ille titulus.

113 Decimotertiò si quis adoptauerit, vel arrogauerit aliquẽ, aut si quis ingressus fuerit religionem, se & sua dedicat Deo. in authent. ingressi. C. de sacrosanct. eccle. Et tam adoptans quàm ecclesia acquirũt possessionem bonorum illius. l. si adoptauero. & ibi Bart. ff. de præcar. & in l. cùm heredes. in fin. de acquir. possess. authen. si qua mulier. C. de sacrosanct. eccle. glos. in c. si qua mulier. xix. q. iij. Innoc. in c. in præsentia. de probation. imò etiam ecclesia sine aliqua apprehẽsione. per text. in l. fi.
114 C. de sacrosanct. eccle. † Licet in hoc regno non fiat hęc tacita bonorũ dedicatio, vt scripsi in proœmio ordina. Regiar. in primo tomo. *Ingressus religionis vel adoptiõe an acquiratur possessio.*

115 Decimoquartò, si rei affigã sigillum, aut aliquod insigne, aut notam, vnde si porcos vendidero tibi, & eis tu signum imponas, tunc sine alia apprehensione est tibi acquisita possessio: quia eos signando, apprehendisse eorum possessionem videris. tex. singu. in l. quòd si neque. in fi. ff. de pericu. & commod. rei vend. secundum Roma. singu. cclxxxj. & cõsilio ccccclxxxij. super prẽmisso. Bal. in rub. C. de pericu. & commod. rei vend. col. j. Barb. in c. tertio loco. col. iij. de proba. & Ias. in l. traditionibus. col. ij. C. de pact. Soc. consi. lv. viso instrumento. col. j. in iiij. volu. *Signo queritur possessio.*
116 † nõ procedit in vino. l. j. §. si dolium. ff. de pericu. & commo. rei vend. quia magis ne submitteretur, signari solet, quàm vt traditum videatur. vt ibidem scribit tex. *Signato vino nõ tamẽ trãsfertur possessio.*

117 Decimoquintò per inuestituram factam annullo, calamo, vel pileo transfertur possessio. glos. in c. ij. de consuetud. Quod est verum, quando fit per traditionem rei continentis ius cohęrens illi rei, quæ conceditur, vt per traditionem instrumenti continentis ius. l. j. C. de donat. vt superius scripsi, vel quando in pręsentia rei fieret. c. j. quid sit inuestitu. Innocen. in ca. in literis. de restitu. spoliato. Bal. in rub. C. de contrahen. emp. qõ. xvij. Et quando fieret inuestitura per eum, qui habet rei posses-
118 sionem: † secus si per nuntium, ne plures fictiones interueniant. Panor. & alij in c. ij. de consuetu. & quando esset consuetudo. d. c. ij. alioqui per inuestituram non transfertur possessio, sed datur potestas apprehendendi possessionem propria authoritate. Panor. in dicto capitu. authoritate. col. vltim. de iusti. doct. in l. si ex stipulatione. ff. de acquir. possess. Vincen. & alij abundè in dicta l. iij. ff. eodem. *Inuestitura quomodo possessio acquiratur.*

119 Decimosexto in beneficijs, si quis acceperit possessionẽ in ecclesia, vel in domo, in qua degere solitus est curatus, tunc acquiritur possessio omnium rerũ beneficij, etiam sine alia apprehensione, teste Inno. in c. in literis. de restitu. spol. doct. in l. iij. per illũ textum. & l. cùm hæredes. ff. de acquirẽd. possess. de Rota decisio. iiij. in not. & deci. viij. de restitu. spoliator. Floria. in l. seruitutes. in mag. col. iij. ff. de seruitu. quid in hæreditate & alijs rebus, vide per doct. in l. iij. ff. de acquirẽd. possess. *Beneficij possessio quomodo apprehendatur.*

120 Imò per tactum ostij ecclesiæ beneficij, vel alterius rei affixę portę, si non posit ingredi tangat annullum portæ ecclesiæ, & ita acquiretur possessio, vt docet do. de Rota. deci. cliij. no. pone quòd aliquis. in anti-

quis. & deci.viij.de reſt.ſpol.vide quæ dixi ſuperius in iij.modo acqui-
rendi.& abundantius in praxi benefic.

Laicus nō poteſt inducere ī poſſeſsionē beneficij.

Quod eſt verum,quando traditus eſt anulus portę beneficialis per il 121
lum, qui poteſtatē habebat mittendi in poſſeſsionem, alioqui contrà.
teſte Roma.cōſi.cccclxxxij.in caſu.col.j.Vnde qui ſic adeptus eſt poſ-
ſeſsionē, poteſt agere poſſeſſorio,vt latè concludit Guido Papæ conſil.
lxxj.pro diuiſione.col.iiij.verſi.quinto præſuppono.Ideo vidi aliquem
à poſſeſsione repulſum, qui miſſus fuerat in poſſeſsionē per apparitorē
Regium,non habentem ad hoc poteſtatem.†Et ſolent hodie in Fráçia 122
prouiſi per presbyterum corā notario& teſtibus adipiſci poſſeſsionem
per traditionem miſſalis,vel libri eccleſię,& oſculum altaris,&pulſum
campanę,&alia ſimilia faciendo,&hęc procedūt,ſi poſſint ingredi ec-
cleſiam.ſin minus per peſſuli tactum, vel oſtij,vt dixi ſuprà.

Praxis hodierna adipiſcendi poſſeſſionem beneficij.

Præſumitur poſſeſsio ex titulo.

Inſuper notādum eſt,quòd ſi quis reperiatur in poſſeſsione,&igno- 123
retur ex qua cauſa poſsideat,cēſetur poſsidere ex contractu pręceden-
te,ideo probando contractum&ſuam poſſeſsionem,cenſetur illam ex
tali titulo habuiſſe.glo.eſt ſingularis in l.quędam.glo.vlt.ff.de rei ven-
dic. quam extollit Lanfranc. in repe. c. quoniam.in verb.teſtium.col.
xxxiiij.de prob.& Corſet.in ſingul.incip.poſſeſsio.& Iaſ.in l.certi con-
dictio.§.fin.col.ij.ff.ſi certum peta.

Et ſic acquiritur his caſibus poſſeſsio,ſine apprehēſione,aliâs regu- 124
lariter ſine apprehēſione non acquiritur poſſeſsio. l. iij.ff.de acqui.poſ.
&hoc eſt vtile,quia quis his caſibus in hoc regno poteſt ſe dicere ſaiſi-
tum &poſſeſſorem,vt videtur dicere Maſuer.in titu.de poſſeſſo.§.item
cùm quis dat.Et hęc de poſſeſsione rerum corporalium dicta ſint.

Incorporalium poſſeſsio quomodo acquiratur.

Nunc videamus quomodo acquiratur poſſeſsio in incorporalibus, 125
quæ propriè non poſsidentur, ſed quaſi. l.ſeruus.§. incorporales. ff. de
acquir.rerum domi.& tex.in l.ait pretor.§.j.ibi.Item ei qui per captiui
tatem fundi poſſeſsionem, vel vſusfructus quaſi poſſeſsionem amiſit.
ex quib. cau. maio. & inſt. de reb. corpora.& incorpo.& eadem ferme
eſt vtilitas in quaſi poſſeſsione,quę in poſſeſsione.

Requiſita tria ad acquirendum poſſeſsionem incorporaliū.

Itaq; tria neceſſaria ſunt ad acquirēdum poſſeſsionem in his incor- 126
poralibus. Primò requiritur ſcientia & patiētia domini illius rei,cuius
poſſeſsionē iuris acquirere volo, vel ſcientia illius exigitur, qui poſſet
expreſsè ſeruitutem conſtituere.l.pen.ff.de ſerui.l.iij.§.dare.de vſufru.
l.j.in fi.de ſeruitu.ruſtico.prędio.l.ij.C.de ſeruit.& aqua.†vbi Bart.in- 127
ſtruit pragmaticos,vt articulum faciant de ſcientia& patiētia,quę pro
bentur.Sequitur Panor.conſi.xviij.in cauſa.col.penul.ij.volu.& conſi.
xxiij.ibidem.Caro.Ruinus.conſi.clxiij.IeſuChriſti.col.ij.in v.vol.

Et ſi ſint plures domini,requiritur ſcientia omnium,&patientia.te- 128
ſte Flor.per illum tex.in l.ſi cōmunem.ff.quemadmo.ſerui.amit.& ig-
norantia vnius prodeſt omnibus ęquè poſsidentibus, niſi iura ſint di-
uerſa,& ſeparata.Flor.in l.per fundum.ff.de ſerui.ruſti.præd.

Scientia domini, an præſumatur.

An preſumatur dn̄i ſcīa? Reſpō.arbitrabitur bonus iudex de actuū 129
multiplicatione,&qualitate ipſorum,&ex alijs circūſtātijs,teſte Inn.in
c.bonæ.

cap.bonæ.ij.col.j.de poſtu.prælato.& Panor.in c.cùm eccleſia.de cauſa poſſ.col.iiij.Nico.de milis.in verb.poſſeſsio .§. lvij. & in deciſ.Neapo.quæſt.lxvij.ſuper cauſa.

130 Et in pręſcriptione vectigalis cuius ſcientia requiritur,ſcribit Bar. & Ludouic.Roma.in l.ſi publicanus.in fi.ff.de publica.& doct.in c.ſuper.§.fi.de verb.ſignific.& Panor.in conſi.xviij.ac Caro.Ruinus.conſi.clxxiij.viſo proceſſu.col.iiij.nu.9.in iiij.volu.& Iaſ.conſi.lxxxj.videretur.col.ij.in iij.volu.

131 Et in pręſcribendo mero imperio,vel mixto,cuius ſcientia & patientia interuenire debeat,docet Iaſ. & alij in l. imperium. col.ix. nu.21.ff. de iuriſdi.om.iudic.

132 Et an vſufructuarij vel domini,vide Nico.de milis. in verb. poſſeſſio.§.lxj.& ſequent.

133 Ex quo infertur, ꝙ ſi fiat pręſentatio ignorãte vero patrono non acquiritur quaſi poſſeſsio præſentandi.vt conſuluit Calde.cõſi.vlti.rub. de cauſ.poſſeſ.doct.in c.conſultationibus.de iure patro.

Per præſentationẽ ignorante patrono factã non acquiritur quaſi poſſeſſio.

134 Secundò,quòd ſi Abbas, vel alius conferat beneficia,ad collationẽ epiſcopi,vel alterius ſpectantia eo ignorante , & inſcio , non acquirit quaſi poſſeſsionem cõferendi.vt docet Inno.in c.ij.col.iij.de in integ. reſti.vt plenius dicam in praxi benefic.

135 Tertiò,ſi quis vtatur ſeruitute eundi,vel alia, per fundũ meum me abſente &ignorante non acquirit quaſi poſſeſsionem ſeruitutis.l.ij.C. de ſerui.& aqua.& idem in alijs dicas.

136 Ratio eſt,quia in his incorporalibus patientia pro traditione habetur,cùm alioqui res non poſsit tradi.l.penul.ff.de ſerui.l.datio.§.ſi iter. de act.empt.Bar.& alij in l.ſeruitutes.de ſeruitu.& in l.ij.C.illo titu.

137 Et patientia non poteſt eſſe ſine ſcientia,vt patet, ergo vtrumq; interuenire neceſſe eſt.docet Alex.in diſpu.incipien.Sigiſmundus. in ij. dubio.col.xxxij.doct.in §.æquè.de actio.in inſtitu.

138 Et ſic ſcientia & patientia poſſeſſoris rei non ſufficeret,ſed requiritur patientia domini.glo.& Paul.in l.j.C.de ſerui.& aqua.Socy.conſi. clxxxvij.in controuerſia.col.viij.in ij.volu.

Scientia & patientia cuius requiratur.

139 Nec ſufficeret ſcientia & patientia conductoris.l.quamuis.§.ſi conductor.ff.de acqui.poſſeſ.Ioan.Franc.in tract.pręſcrip. in ij. parte.iiij. partis.q.j.col.xij.in addi.Carol.Ruinus.conſi.clxiij.col.ij.nu.7.in v.volumi.Sed requiritur ſciẽtia & patientia eius,qui poſſet conſtituere ſeruitutem,vel illud ius,de quo quæritur,vt ibi.

140 Limita quando aduerſarius non poſsideret rem, ſed poſſeſsio eſſet vacãs,teſte Inn.in c.bonę.ij.col.j.de poſtu.pręla.Flo.& Pau.in l.ſeruitutes.in magn.col.vj.&x.ff.de ſerui.& l.ſi cõmunẽ.quẽadmo.ſerui.amittan.quia nullum videtur domino fieri præiudicium,cùm ipſe non poſſideat.& ſic non requiritur ſcientia,nec patientia alicuius iſto caſu.

Scientia & patientia in quibus caſibus nõ requiratur.

141 Quod intellige verum in iuribus priuatorũ,ſed in iuribus eccleſiarum requiritur ſcientia cuſtodis, vel ſuperioris ad quem ſpectat conceſsio iuris.teſte Ioan. Franciſ.in tract.pręſcript.in ij.parte. iiij.partis.

queſtio.j.colum.xij.in additio.

Secundò,non procedit in iuribus, quę ſola non vtentis neglige̅tia 142
pręſcribuntur,vt ius libertatis,quod fauorabile eſt.l.ſi partem .§. ſi per fundum.ff.quemadmo.ſerui.amit.vbi ius ſeruitutis amittitur per non vſum longi temporis abſque ſcientia&patientia.glo.in l.ſi ſic.ibidem. Io.Fran.in iij.parte.iiij.partis.q.iiij.col.xxvj.& col.xiiij.

Tetiò,reſtringe in ſeruitutibus habentibus cauſam diſcontinuam, 143
in quibus quantum ad interdictu̅ de itinere actuq; priuato non requiritur ſcientia,ſed ſufficit ſolus vſus.Bart.in l.j.§.hoc interdicto. col.iij. de iti.actuq; priuato. † tame̅ quoad pręſcriptione̅ ſeruitutis require- 144
retur ſcientia ſecundum eundem Bar.in d.l.ij.C.de ſerui.& aqua. Anto.Butr.in c.peruenit.colum.vj.de cenſib.

Quintò non habet locum,quando poſsidens habuiſſet titulu̅,tunc 145
non requiritur alia patientia:nam ex illo titulo traditio cenſetur facta. l.ſi ego.ibi,per traditionem conſtituentis.ff.de publicia.& l.iij.§.dare. de vſufruct.Cępo.in c.xx.verſicu.ſecundò fallit.Paul.in l.ſeruitutes.in magna.ff.de ſeruitu.

Etiam ſi haberet titulum à tertio domino,quod ſufficit.per l.ſi ego. 146
§.j.ff.de public.in rem actio.Alberi.in l.ij.facit text.in l.vlti.in fi.ibi,vt bono initio.C.de præſcript.long.tempo.Iaſ.in l.naturaliter.in princi. col.fi.de acqu i.poſſeſ.

Sextò fallit,quando quis poſſediſſet lo̅giſsimo tempor. xxx.vel xl. 147
annorum,quantu̅ enim operatur titulus,vt poſsim pręſcribere aduerſario ignorante,tantum operatur longiſsimum tempus , quando titulus non interuenit.teſte Paul.in l.ij.C.de ſeruit.& aqua. Cęp ol.refert in c.xx.in iiij.parte.requiſito.iiij.

Quod intelligerem verum,qua̅do ageretur de tanto te̅p ore, cuius 148
initij memoria non eſt in co̅trarium.per l.iij.§.ductus aquę.ff. de aqua quotid.Alioqui contrà,teſte Alex.conſil.vj.viſo. col.ij. volu.j. Fely.in c.de quarta.col.penul.de pręſcri.Iaſ.in l.imperium.col.ix.& ſeq.nu.12. ff.de iuriſdict.om.iud.in illis iuribus in quibus hoc te̅pus neceſſarium eſt,alioquin ſufficeret longiſsimum tempus.vt ibidem.

Septimò vitiabitur regula,qua̅do dominus non haberet poteſtatem 149
tradendi,vtpote,quia eſt pupillus, vel furioſus , tunc ipſorum ſcientia non habetur pro traditione,nec plus poteſt fictio operari, quàm veritas.l.qui ad certum.ff.loc.Floria.in l.ſeruitutes.col.xj.ff.de ſerui.

Octauò limita,vt docet Ioan.Franc.in tract.de præſcrip.in ſecun- 150
da partę.quartę partis.q.j.

Exercitium in acquirenda ſeruitute incorporaliu̅ requiritur.

Secundò,ad quęrendam poſſeſsionem rerum incorporalium requi 151
ritur exercitium,ſeu factum.l.ſi partem.§.j.ff. quemadmo. ſerui. amit. l.arboribus.§.de illo.de vſufruct.

Nam ſicut in corporalibus non acquiritur poſſeſsio ſine apprehen- 152
ſione.l.iij.ff.de acqui.poſſ.Ita nec in incorporalibus ſine vſu & exercitio,quod loco apprehe̅ſionis habetur.no.in c.cu̅ eccleſia.de cau.poſſ.

Ideo ſi velim probare me eſſe in poſſeſsione accipiendi ligna ex ne- 153
moribus

moribus regijs, oportet quòd probem me aliâs accepisse, alioqui possessio non probatur.

154 Ex quo infertur, quòd si Rex concedat alicui merum imperium & mixtum cum iurisdictione in aliquo castro, non acquiretur quasi possessio illius iurisdictionis, nisi ille iurisdictionis aliquos actus exercuerit: vt docet Inno. in c. olim tertia. de resti. spoli. & doct. in l. imperium. ff. de iurisdict. om. iudi. Bal. in tracta. de pace constan. in verb. amplius consueuerunt. facit l. vna est via. ff. de serui. rusti. prędio. *Iurisdictio concessa requirit aliquod exercitium.*

155 Secundò, si quis cõcedat mihi seruitutem eundi per suum fundum, non acquiram illius seruitutis quasi possessionem, si nunquàm iuerim, & idem in similibus not. do. in l. si partem. § j. quẽadmod. seruit. amittant. & l. j. § j. ff. de itinere actuque priuat. Imò amittetur seruitus imposita sicut priuilegiũ de faciendo, si nihil factũ fuerit. l. j. ff. de nundinis.

156 Limitatur quando quis haberet titulum, quia tunc vnum exercẽdo actum & in vna specie, acquirit quasi possessionem alterius speciei, in qua nullum actum exercuit. c. cùm in tua. de decim. Inn. in c. dilectus. de capell. monach. Bar. & Ias. in l. iij. in princi. col. penul. & seq. ff. de acqui. posses. & Bart. in l. j. §. si quis. j. in fi. de itinere actuq; priuato. Alber. Brunus in consil. xciij. in causa. col. iij. in mater. feudal. facit text. in l. si stillicidium. § fi. ff. quemadmod. serui. amittant. Ias. in l. imperium. col.
157 x. versicul. tertiò, circa prædicta. ff. de iurisdi. om. iudi. † vnde si do. suspenderit vnum latronem, acquiret possessionem ad comburendum hęreticos, & ad aliam iurisdictionis speciem. secundum eos.

158 Item restringe in iuribus incorporalibus, in quibus nihil fit aut immittitur in rem alterius, tunc in istis sufficit contradictio sine alio exercitio, vt ad acquirendum quasi possessionẽ altius nõ tollẽdi, sufficit ꝙ dixerim vicino, ne altius tollat, & illi prohibuerim, & illi prohibitioni acquieuerit. gloss. in l. qui luminibus. ff. de seruitu. vrbanorum prædio. l. prima. C. de seruitu. & aqua. Barto. in l. sicuti. § sed si quęratur. ff. si seruitu. vendic. *Cõtradictio quando sufficiat.*

159 Et sic audiui pronuntiari contra aliquem, qui longo tempore non soluerat vectigal, & quãdo ab eo fuit petitum, impetrauit manutenen-
160 tiæ literas, dicens se esse in quasi possessione non soluendi. † Sed hoc non est verum, quia ante contradictionẽ non acquiritur illa quasi possessio, & ipse nunquam contradixerat, vt fatebatur, ergo non debebat manuteneri, vt inferius dicetur.

161 Tertiò requiritur, quòd exercens actum, intendat vti iure suo. per l. fi. ff. quemadmod. seru. amitta. Inno. in c. bonę. ij. de postu. pręlato. l. j. §. aristo. ff. de aqua quotid. & ęstiua. ibi, qui se putat suo iure vti, non eum qui scit nullum ius se habere. *Iure suo in incorporalibus vtẽdum est.*

162 Vnde qui transiuit per fundũ alterius, putans ibi esse viam publicã, non acquirit ius itineris, nec quasi possessionem illius. l. fin. vbi doct. &
163 Fely. in c. de quarta. colum. xiiij. de pręscrip. versi. Limita etiam. † Sed malęfidei possessor ius itineris retinet. l. licet. ff. quemad. serui. amittan. quia facilius cõseruatur, quàm acquiratur quasi possessio. vt in l. patre.

probatur.ff.de his qui sunt sui vel alieni iuris.

Ratio est,quia sicut in corporalibus requiritur animus &corpus,vt superius dixi,ita & in incorporalibus requiritur animus posside̅di, qui dicitur quando suo iure quis actum facit. 164

Iure facultatis & amicitiæ nõ acquiritur possessio.

Et per hoc infertur,quòd per actus,qui fiunt iure facultatis, vel amicitiæ,nunquàm acquiritur quasi possessio iurium incorporalium.l. fluminum §.item videamus.& l.proculus.ff.de dam.infect.l.j.§.deniq; & l.si in meo fundo.de aqu.pluuia arcenda.l.viam.ff.de via publica.l. qui iure.& l.generaliter.de acqui.posses. 165

Et sic perperàm videntur hactenus sensisse doct.dicentes debere interuenire animum acquirendi,quia loquuntur contra illa iura, quòd quis debet vti iure suo in quibus non dicitur,quòd quis debeat acquirere iure suo,nec animũ acquirendi habere,sed suo iure facere.† Ideo debemus intelligere iure suo facere, quando facit eo animo vt possideat.l.qui iure.ff.de acqui.poss.& sic sua potestate,authoritate,&facultate,vt testa.Budæ.in l.vsufructuarius.ff.de vsufructu. 166 167

Etiam dicimus iure suo,idest ac si spectaret ad eum,quivtitur,& sic iure suo tanquàm habens ius hoc faciendi.phrases huius verbi,suo iure,meo iure,& tuo iure scripsi in l.verbis legis.ff.de verb.signifi. 168

Quomodo cognoscatur quòd actus fiat suo iure.

Quomodo noscatur quòd actus fiat iure suo?Respon.super hoc faciendi sunt tres casus.primus est,per actus,qui fiunt ex gratia, vel familiaritate nunquàm acquiritur quasi possessio incorporalium,nec dicetur quis iure suo facere,quia non eo animo ingressus est, vt possideat. l.qui iure.ff.de acqui.poss.c.bonæ.ij.de postul. prælator. 169

Caponũ soluens par longo tempore non astringitur ad continuandum.

Ex hoc infertur,ꝙ si rusticus dederit aduocato,vel alteri vnum par caponum per triginta annos,&posteà cessauerit,cogi non potest:quia amicitię causa hoc ce̅setur fecisse.glo.vlti.in l.solent.ff.de offic. procõsul.Bar.in l.cùm de in rem verso.colum.pe.ff.de vsur.Roma.in l.auus. ff.de pact.Butr.& Pano.in c.peruenit.de censib.& Fely.in c.de quarta. de pręscrip. 170

Intellige vt per Alex.consi.cxxiiij.super j.in iiij.vol.& Socy.consi. cxxxj.in pręsenti.col.j.volu.j. 171

Primogeniti iura nõ acquirũtur fratribus.

Secundò infertur,quòd si mortuo nobili castrũ pertineat de consuetudine ad primogenitũ, qui in eo habitauit cum suis fratribus per triginta annos,& hi simul ponebant officiales,& iurisdictionem exercebant,si posteà fiat diuisio,non poterunt fratres dicere se acquisiuisse super his possessionem,vel aliquod ius, quia frater primogenitus hoc passus fuit causa fraternitatis & communionis.& ita dicit se consuluisse Pau.in l.qui iure.ff.de acquiren.poss.quem sequitur Masuer.in rubr. de possesso.§.item soror. 172

Tertiò si frater maior natu, vel socius administrauerit res communes longo tempore, non acquirit quasi possessionem, quia iure familiaritatis & amicitiæ fecisse censetur. Bartol. & alij in l. qui iure. Albert.Brunus in consilio . xciij . in causa . columna secunda. in mater. feud.. 173

Quartò

174 Quartò infertur, q. si amicus fuerit in domo alterius amici hospitatus per xxx. aut cx. annos, non videtur acquisita quasi possessio hospitato, quia hoc non fecit iure suo, sed iure cuiusdam amicitię & familiaritatis, & sic animus deest vtendi, & acquirendi. l. & habet. §. hospites. ff. de precar. l. si mulieri. quibus modis vsusfruct. amittat. Ioann. Fabri. in §. ęquè. colum. vij. institu. de action. Floria. in l. seruitutes. in magna, columna septima. de seruitu. Ioan. Maria. in l. si certis annis. in fin. C. de pact. Cardi. consilio xxxviij. dominus Comes. Ancha. consi. clvij. summę prudentię. in fin. *Amicus hospitatus cum amico longo tempore non acquirit possessionem.*

175 Quintò, si quis solitus sit ire ad vineas alterius causa comedendi racemos, nō acquiritur quasi possessio, quia iure familiaritatis fit, vt sunt soliti clerici sancti Mauricij Viennę ire die sancti Simphoriani, vt testatur Guido Papę in statuto si quis per literas. in verb. vel quasi possessione. in fi. vbi limitat, quando longissimo tempore, nisi appareret de protestatione, vt ibi. sed ego puto etiam quòd longissimo tempore vix ius acquiritur.

176 Sextò, si nobilis fuerit tractari solitus die festo in domo presbyterali curati per xl. annos, si posteà alius curatus nolit illum recipere, non poterit cogi: nam hoc fuit ratione amicitię & familiaritatis vt vidi, nec iste nobilis poterit remedium possessorium adducere cōtra curatum. Carol. Ruin. consi. v. viso processu. col. vj. nu. 13. in iiij. volu. *Curatus festo die parochiæ nō tenetur nobiles vel alios hospitio recipere.*

177 Secundus casus est, per actus, qui iure facultatis fiunt, nulla acquiritur quasi possessio. l. fluminum. §. fina. & l. proculus. ff. de damno infecto. Ias. in l. quominus. col. v. in j. quęstio. Bar. ff. de fluminib. *Actus iure facultatis nō præbent possessionem.*

178 Ex quo infertur, quòd si quidam accesserint ad coquēdum panem ad furnū alicuius, etiam per centum annos, non per hoc est acquisita quasi possessio illi, vt cogere eos possit ad coquendum in suo furno, nec ad prohibendum alium facere furnum, vt docet Petrus Iacobi. in sua practica titul. libellus super furno. colum. iij. & sequen. Ioan. Fabri. & alij in §. ęquè. colum. vj. institu. de actio. Panormi. in capit. ex parte. colum. ij. de concess. præbend. & in cap. suam. de Symo. Cæpol. in tracta. de seruitu. vrbano. prędior. capitu. v. rubr. de furno. Guido Papę in *Coquere panem in suo furno nobilis cogere non potest alium*
179 decis. Delphi. quęsti. ccxcviij. vtrum. † Vbi dicit quemlibet posse furnum facere in sua domo, quamuis Bart. ibidem alium habeat, nisi ipse priuilegium haberet, & sequitur Ias. consil. clxj. in causa. in ij. volumi. idem dicens in torculari.

180 Secundò, si quis iuerit ad molendium alterius per longissimum etiam tempus, tamen non poterit cogi ad molendum in prędicto molendino, quin possit ad aliud accedere, nec per hoc tempus quo accessit acquisita est quasi posio. teste Bald. in l. j. colum. ij. C. de seruitu. & aqua. & consi. ccccx. quęritur. in v. volumi. Panorm. in cap. quòd translationem. colum. ij. de offic. lega. & in cap. abbate sancti. de verbor. significa. Iacob. à Sancto Georg. in tracta. feudor. in verb. & cum molendinis. colum. tertia. *De molendino.*

181 Tertio, quamuis ab vno lanione & Macellario quis longissimo tem *De macellario.*

pore carnes emerit, non tamen potest cogi ab illo emere, quin ab alio possit, nec quæsitum est aliquod ius illi cogendi huiusmodi emptorem. cap. significante. de appel. & ibi doct.

De religiosis solitis eleemosinā accipere.

182 Quartò, religiosis nō est acquisita quasi possessio ex eo, quòd soliti sunt recipere eleemosinas per cētum annos ab aliquibus, & docet Bal. consil. cclxxvij. in quadam. in ij. parte.

Ex vsu hauriendi aquā ex puteo, an acquiratur possessio.

183 Quintò, non est quasi possessio acquisita vicinis alicuius putei ad hauriendum aquam, licet longissimo tempore hoc eis permiserit dominus putei, quia hoc iure facultatis factum extitit. de Ripa in c. cùm ecclesia. col. xj. de caus. posses. vbi idem etiam dicit in Tabernario.

Venandi possessio an prohiberi possit cum piscatione.

184 Sextò, nunquàm acquiritur quasi possessio in his, nisi à die prohibitionis, vnde si populus de Balhanicis non exercuerit venationem, aut piscationem longissimo tempore, tamen Baro non poterit eum prohibere venari, piscariúe, cùm sit de iure gentium, nisi aliquoties volentes venari, prohibuerit, & ipsi acquieuerint dictę prohibitioni: † 185 ideo dixi ꝙ si in die festo sancti Iuliani fiat prohibitio solita, ne venentur, & ipsi se opponant, non acquiritur quasi possessio Baroni. probat tex. in l. iniuriarum. in fi. cum l. seq. ff. de iniur. & Deci. consi. cxcvij. in causa. col. j. & Iacob. in tract. de feud. in verb. & cum venationibus. colum. ij. & in verb. & cum piscationibus. in fi. quia natura istorum actuum consistit in actu prohibitiuo. Bal. in l. j. C. de seruit. & aqua. facit glo. in l. qui luminibus. ff. de serui. vrbano. prędi. Albert. Brunus consi. xxxv. in causa. col. ij. ac consi. xcix. in causa. in materia feud.

186 Nisi ille, qui facit actum, declarauerit se illum facere iure suo, tunc per vnum actum acquiretur quasi possessio. Alex. consi. vlti. considera tis. in fi. volu. j. Deci. consil. ccxv. in causa. col. penul.

187 Idem si quis haberet priuilegium hoc faciendi, cōsuluit Ias. consi. clxj. in causa. colum. iij. in primo volumi. dicam in titulo *des chasses*, in ordina. reg.

Possessio per vnum actum quādo acquiratur.

188 Tertius casus per vnicum actum, qui non solet fieri, nisi à possessoribus eius iuris, acquiritur quasi possessio, quia suo iure tunc censetur is facere, vt præsentare ad ecclesiam vacantem, vel conferre, hoc non solet fieri, nisi quis ius habeat. c. consultationibus. de iure patro. c. cùm ecclesia. de cau. poss. Bal. consi. xxxij. quidam nobilis. in fi. in j. volu. Fede. consi. ccxxxiiij. super j. Panor. consi. liiij. casus contingentia. in j. volu. Roma. consi. cccxj. in casu. in fi. Barb. consi. lxviij. illud. in iij. volu. Soc. consi. cclviij. in causa vicariæ. col. j. cum seq. in ij. volu. Deci. cōsi. cxxvj. in causa. & consi. seq. ac consi. cxxxiiij. viso puncto. Rochus de curte in tracta. de iure patro. in verb. competens. q. xv. & seq. Io. de selua. in tracta. de benefi. in ij. parte. quęstio vij.

189 Item si semel interfuerit electioni episcopi, per hoc enim acquiritur quasi possessio eligēdi. c. querelam. de electi. c. cùm ecclesia. de cau sa posses. c. dilecto. de pręben. doct. in c. bone. ij. de postul. prelator.

Collatio vel præsentatio sine effectu nihil prodest

190 Quod est verum, quando is, cui collatum est beneficiū, vel præsentatus gauisus est eo beneficio illo iure, & sic habuit effectum. doct. in c.

cum

cùm de beneficio.de prӕb.in vj.& in c.dilecto.Bar.in l.j.§.hoc interdicto.ff.de itin.actu.priu.l.j.§.quęsitū.de aqu.quot. & æsti.doct.in c.cùm olim.de cauſ.poſſe.Barb.cōſi.lxviij.illud.in fi.vol.iij.alioqui nihil proderit illa collatio vel præſentatio quæ non habuit effectum: vt dicam in praxi benefic.

191 Et per immiſsionem vnius tigni in parietem tuum acquiritur quaſi poſſeſsio ſeruitutis tigni,quia non ſolet fieri niſi ab habentibus ius.l.ſicuti.§.ſed ſi quęratur.ff.ſi ſeruit.vendic.

192 Niſi ille actus fieret ex gratia &permiſsione.vt pulchrè tradit Barb. conſi.lxviij.illud.in medium.col.vlti.in iij.volu.

193 Quartus caſus quādo actus poteſt fieri, tam per modum facultatis amicitię,quàm iure ſuo,tunc plures actus requirūtur,qui facultatis vel amicitię excludāt pręſumptionē.§.ſi verò.ibi,bisvel ter.quid ſit inueſtitu.l.j.§.hoc interdicto.vbi Bar.ff.de itine.l.vt primū.de ſeru. vtpote ire per fundū vicini pōt fieri per viā facultatis, ſi via publica ſit deſtructa. l.ſi locus.§.j.ff.quēadmo.ſeru.ami.aliquādo iure ſuo, vt qñ ſeruitus eſt impoſita.l.j.ff.de ſerui.ruſti.pręd.Floria.in l.ſi ſic.quēadmo. ſerui.ami. *Actus qui iure facultatis & iure ſuo fieri poſſunt.*

194 Et bonus iudex conſiderare hoc habet habita frequentia actuum, qualitate,& coniecturis:vt docet Ioan.Fab. in §.ęquè.col.vij.& Panor. in c.cùm eccleſia.col.iiij.de cauſa poſſ.& proprie.

195 Intellige quòd in quibus caſibus ex vnico actu quæritur quaſi poſſeſsio,non cenſetur tamen acquiſita quoad alios actus diuerſę ſpeciei, vnde acquiſito iure pręſentandi non cenſetur acquiſitus actus eligendi,vel alius,cùm iſta ſint diuerſa.c.cùm in illis.§.cùm autē.de prębē.in vj.quia tantum pręſcriptum,quantum poſſeſſum,& non vltra. Bart.in l.cùm de in rem verſo.col.vlt.ff.de vſur.c.fi.de offi.Arch.c.cùm in tua. & ibi Panor.in ij.notab.de deci.& in c.dilectus.de capel.monach. *Poſſeſsio in vno non acquiritur in alio.*

196 Si tamen nullus poſsideret,ex vnico actu acquiritur quaſi poſſeſsio in alijs actibus etiam diuerſis.c.j.ſecundū vnum intellectum. de relig. domib.Flor.in l.ſeruitutes.magna.col.vj.ff.de ſeruit.Roch.Curtius,in tract.iuris patronatus.in verb.competens.q.xv.

197 Secundò limitetis, quando exercens actum haberet titulū,vtpote ſi à Rege fuerit caſtrum donatum cum mero,miſto imperio,& iuriſdictione,ſi exercuit iuriſdictionē in vno actu,acquirit quaſi poſſeſsionē in alijs,etiam in quibus nullum habuit exercitium.l.arboribus.§.de illo.vbi Bar.ff.de vſufru.Socy.conſi.clviij. abundè.col. penul.in ij.volu & conſi.clxxxvij.col.vj.ibidem.Purpurat.in l.imperium.nu.46.verſic. ſecundò limitetis.ff.de iuriſd.omn.iudic.& ſuperius ſcripſi. *De iuriſdictione acquirenda in alia ſpecie,quam vſus fuerit.*

198 Tertiò ad alias perſonas etiā extendetur hęc conceſsio, vnde ſi Rex conceſſerit nobili,vt vectigal exigere poſsit à tranſeuntibus,ſi quiſquā de nouo veniat &tranſeat,ab eo vectigal exigi poterit.Bald.in l.ſi quis diuturno.ff.ſi ſerui.vendi.Cuma.conſi.clviij.viſis.in fin.& Deci.conſi.

199 ccxv.in cauſa.col.xxxiij.Iaſ.in l.iij.§.fi.de acquir.poſſ. † vide quinque declarationes per Fely.in c.auditis.col.vj.de pręſcript. *Poſſeſsio quomodo nobis quæratur per alios.*

200 Poſtremò videndum eſt, quomodo nobis quęratur poſſeſsio per

alios,& in hoc faciendi sunt duo casus. Primus, aut quæritur per illos qui non sunt in potestate, aut per illos, qui in nostra potestate sunt.

Procurator domino possessionem acquirit.

Primo casu per liberam personam acquiritur nobis possessio, si ipsa 201 mandatum acquirendi habeat,& nostro acquirat nomine, vt procurator.l.j.§.per procuratorem.ff.de acquir.poss.l.quod meo. ibidem. Bart. in l.j.§.nuntiatio.colum.ij.cum sequen.ff.de noui oper.nuntiat.l. qui mihi donatum. colum.vltim.de donation.

Si autem mandatum nō habeat acquirendi, vt negotiorum gestor, 202 notarius, nuntius,& alij: tamen mihi acquirere possessionem possunt, si illam nomine meo apprehendāt,& ego posteà ratum habeam.l.communis seruus.§.j.ff.de acquiren.possess.l.si procurator.j.ff.de acquiren. rer.domin.l.solutum.§.per liberam.de pignorat.action.Fulgos.consil. ccxxxij.in proposita.colum.j.

Vnde si nuntius acquisierit possessionem nomine Titij,& non ap- 203 pareat de ratificatione illius, hæredes eo mortuo non erūt possessores. quod est notandum, vt consuluit Decius consil.ccxxvj.magister Ioannes.colum.ij.& Bolog.consil.xxxix.idcirco.col.ij. & sequen. vide Guidonem Pape limitantem in consil.xiij.in causa domini.& Bald.consil. ccxxxviij.licet sint diuersæ.in v.volum.doctor.in l.j. C.per quas perso.

Requiritur etiam quòd apprehensa fuerit,& quæsita possessio no- 204 mine meo, aliâs non possum habere ratum, quod nomine meo non est gestum.regu.ratum.de reg.iur.in vj.l.si pupilli.§.sed si ego.ff.de nego. gest.glo.in c.mulieres.de senten. excom. Ias.in l. prętor.§.hoc interdictum.ff.de noui oper.nuntia.

Et sic oportet vel probare mandatū, vel quòd nomine meo acqui 205 sierit,& quòd ego posteà approbauerim,& ratā illam habuerim acquisitionem.per glo.in l.j.§. sed & si.vbi glo.ff. de vi & vi arma.doct.in d. l.communis seruus.in fi.de acqui.poss.

Cessio procuratoris non requiritur hodie.

Item requiritur cessio procuratoris. l. possessio.§.fina.ff. de acqui- 206 rend.possessio. Iason limitat in l. nam & posteà. in §.iusiurandum.ff. de iureiurand. hodie in hoc regno non curamus de huiusmodi cessione, sed sine illa solemus agere in forensi iudicio post procuratoris acquisitionem.

Filiusfamil. & seruus patri & domino possessionem acquirunt.

Secundus casus est in possessione quęrenda per illos, qui sunt in po 207 testate nostra,& in hoc dicendum est, quòd per seruum, monachum, vel filiumfamiliâs, acquiritur domino, Abbati, aut parti ex causa peculiari etiam ignorantibus, quod prodest ad vsucapionem. l.j.§. item acquirimus.cum §.sequen. & l.quicquid.& l.peregrè.§.quęsitum.ff.de acquirenda possessione. † quia voluntate nostra intelliguntur posside- 208 re, cùm eis peculium habere permiserimus.§.item acquirimus.cap.bonę.& ibi Decius de appellationib. Ioan. Crotus in repetitio. l. si is qui pro emptore.colum.xxij.de vsucapio.ff.

Si tamen habuerint animum acquirendi possessionē patri, vel alte 209 ri alioqui non.l.j.§.hęc quæ de seruis.& ibi plenè Alex.& alij.

Idem si ipse pater vel alius habuerit animum acquirēdi per filium, 210 vel

vel alium, alioqui non quæretur. l. quemadmodum.ff.de acquir. poſ-
ſeſſ.& §.hæc quæ de ſeruis.

211 Quod intelligendũ eſt ſi iuſtè filius, vel ſeruus acquirat.per l.quod
ſeruus.ff.de acquir.poſſeſ.l.pomponius.in fi.ibidẽ.quia iniquiſsimũ eſt
patrem vel dominũ ex iniuſta cauſa locupletari.l. iij.§.ex furtiua. ff.de
pecul.quia illud generale mandatũ , quo tacitè à iure habet acquirẽdi
ex re peculiari, nõ extẽditur ad illicita.l.ſi ꝓcurator.ff. de cõdict.inde-
bi.l.ſi pater.quę in fraud.Iaſ.in l.videamus.ij.notab.ff.de iureiuran.

Iniuſte ac quiri non debet.

212 Item præter etiam rem peculiarem per filium & alios ſubiectos ac-
quirimus poſſeſsionem etiam ignorantes.l.ſi ſeruus.ff. de precar. & l.j.
§.hæc quæ de ſeruis.

213 Quod eſt verũ ſi nomine noſtro acquirant,&ex iuſta cauſa,ſed hoc
caſu ſola poſſeſsio nobis acquiritur,non vſucapio,ni ſciuerimus,&vo-
luerimus præſcribere ,ſed ex re peculiari etiam nobis ignorantibus ac-
quiritur vſucapio. gloſſ.in l.j.C. de acquir.poſſeſſ.& hæc poſſeſsio plu-
rimùm habet iuris.vt ſcribit gloſſ.in c.cùm noſtris.de conceſ.præb.

214 Omnis autem poſſeſſoria materia ad tria interdicta redigitur, vide-
licet ad interdictum adipiſcendę poſſeſsionis,retinendæ, &recuperan-
dæ.vt in §.ſequens. de interdict.in inſtit.

Tria ſunt potiſſima interdicta.

215 Interdictum adipiſcendę poſſeſsionis datur ad acquirendum poſſeſ-
ſionem de nouo , quam aliquis antea non habuerat.§.adipiſcendę. de
216 interdict. in inſtit. † Et quamuis poſſeſsio poſsit acquiri per inter-
dicta , acquiritur tamen etiam per legem ciuilem , & ſic per edictum
diui Adriani,& alias pleraſque leges.

217 Vnde in patria iuris ſcripti ſi hæres inſtitutus velit acquirere poſſeſ-
ſionẽ hęreditatis, aget remedio. l. fi.C.de edicto diui Adria.tollen.vbi
inſtitutus in teſtamento non raſo, nec cancellato debet mitti in poſſeſ
218 ſionem bonorum,quorum eſt hęres.†Idem in interdicto quorum bo-
norum,& legatorum.l.j.ff.quorum bono.& legat.declarat Panor.in c.
paſtoralis.nu.12. & ſeq.de cauſ.poſſ.quãuis de cõſuetudine generali re
gni Fracię mortuus ſaiſiat viuũ,& ſic hęres eã acquirit cõſuetudinario
iure,& poteſt agere interdicto vti poſsidetis:vt inferius dicetur arti.ix.

Praxis.l.fin. C. de edicto diui Adriani tollend.

219 Etiam hęc acquiſitio poſſeſsionis,& interdictum acquirendę locum
habent in beneficijs,teſte Io.Fabr. in §.ſequens.de interdict.in inſtit.&
220 Panor.in d.c.paſtoralis.n.14. † Nam quamuis poſſeſsio verbalis fuerit
per archidiaconum data,inducendo in poſſeſsionem inſtitutum.iuxta
c. ad hęc.de offic.archid.vel per alium . vt in c.authoritate.de inſti.ta-
men oportet corporalem & naturalem cum effectu habere , in quibus
opus erit interdicto adipiſcendę,ſicut dicitur de ſaiſito,qui poteſt age-
re remedio.l.fin.C.de edict.diui Adria.tollen.Pau.& Alex.in l.ſi ſoro-
ri.C.de iure deliber. & ſuus petit fideicommiſ.confirmari immiſtione.
l.apud Iulianum.§.idem Iulianus.ff.ad Trebel.

221 Ergo acquiritur poſſeſsio tam per interdicta , quàm per leges ciui-
les, vt ſi quis rem vacãtem apprehendat.§.ferè.& §.nullius.de rer.diuiſ.
in inſtit. & §. hoc amplius. ibidem l. j. ff. pro derelict.l.qui agros.C.de

Poſſeſsio per leges ciuiles ac prætorias acquiritur.

omni agro deſert.l.fin. ff. de rei vendic.Et retinetur quoque per leges: vt per nunciat.noui operis.l.de pupillo §.meminiſſe.&in l.prætor.ff.de noui oper.nunciat.dicam inferius artic.ij.

Necnõ recuperatur poſſeſsio tã per leges,quàm per interdicta.per 222 l.indebiti .§.ſed ſi nummi. ff. de rei vendic. l.extat.ff.quod met.cauſa. l.ſi me.de rebus credit.l.j.§.ſi vir.de acquir.poſſeſ.l.& ideo.in fi.de condict. furt. l.j.cum l.ſequẽ. de tritica.cum alijs multis.† &licet doct.iſta 223 confundant,putantes per interdicta ſolùm poſſeſsionem adipiſci,retineri,vel recuperari,pręceſſerunt tamen remedia ciuilia ad hęc tendentia ſecundum varia tempora, quæ diuerſum agendi modum, & tempus pręſtituerunt:vt dicam in gloſſ.ij.artic.ij.infrà eo.his nunc cõtentus ero, alia ſuo loco reſeruans.

CHARLES VII. Artic. Lxx. des premieres.

Articulus primus.

ITEM, & pource que pluſieurs grands fraudes & abuz ſe commettent de iour en iour es cauſes de complainctes en materie de ſaiſine& de nouuelleté& que ſouuentesfoys les complaignants apres quilz ont faict executer leurs cõplainctes & ſequeſtrer la choſe contencieuſe, ilz obtiennent de nous lettres de reliefuement, par ce qu'ilz n'ont prinſe leur complaincte dedans l'an & le iour du trouble, qu'ilz pretendent pourſuyuir & cõduire leur cõplaincte cõme s'ilz euſſent faict executer leurdicte complaincte, dedans l'an & le iour dudict trouble : Nous, pour obuier auſdicts abuz, auons ordonné & ordonnõs qu'incontinẽt que tel reliefuement ſera preſenté au iuge (ſoit en noſtre cour de parlement ou par deuãt quelconque autre iuge de noſtre Royaume) que le iuge remette l'oppoſitiõ en l'eſtat qu'elle eſtoit parauant la ſequeſtration & l'en laiſſe ioüir iuſques à ce que es parties oyes autremẽt en ſoyt ordonné par recreãce ou diffinitiue.Et en oultre que ſe le iuge trouue que par fraude ou dol icelle complaincte ait eſté executée,ou le reliefuement impetré,qu'il puniſſe le delinquãt, ainſi qu'il verra eſtre à faire par raiſon.

GLOSSA PRIMA.

Vſus interdicti vti poſſidetis quã frequens in regno Frãciæ.

SCIENDVM eſt hîc tractari de interdicto retinendę poſſeſsionis,quod eſt in hoc regno frequẽtiſsimum, 1 quia nullus vult dicere ſe poſſeſsione priuatum, ideo omnes practici Ftancię ſolent in hoc interdicto concludere. teſte Ioan. Fabr.in §.retinendę.de interdict.in initit. & quia multę fraudes in his in dies committuntur, ideo introductus eſt hic tex.ad eas compeſcendas

Retinendę

2 Retinendæ igitur possessionis gratia comparata sunt interdicta, per quæ eam possessionem, quam iam habemus, retinere volumus, quale est vti possidetis, & vtrum vi, vt Iul. Pau. ait lib. recepta. senten. quinto. titu. de interdictis. quamuis vtrobi in ff. vocetur.

Vtipossidetis interdictum cur sic appellatur.

3 Quod interdictum vti possidetis retinendę quia frequens, ob id plena manu prosequendum duxi. Et iurisconsul. vocant illud vti possidetis interdictum, eo quòd pretor in albo solebat affigere vti possidetis, ita possideatis. l. j. ff. eod. & sic denominationem sumpsit à primis edicti verbis, sicut alia ferè interdicta, vt docet Alciat. in libr. ij. pareg. j. c. vlti.

4 Pragmatici Frãcię vocant casum, vel causam nouitatis, siue saisinę & nouitatis, vt est in stylo parlam. rub. de causa nouita. in j. parte, Gallicè vocamus *complainte en matiere ou en cas de saisine & nouuelleté*, vt hîc

Cõplainte en cas de saisine vnde dicatur

5 *Complainte*, ideo dicimus, quia conqueritur is, qui in possessione turbatur, de turbante, & ob id querelam proponit, quæ dicitur *complainte*, & sic non datur ex officio iudicis, nisi postulatum fuerit à parte. l. iiij. §. hoc autẽ iudicium. ff. de damno infect. vt docet Ioan. de kalaguerio. in interpreta. legis Regiæ de nouis dissaisinis in stylo Parlamen. antiq. Lugduni impresso.

Nouitatis remedium datur cuicũque possessori.

6 *En cas de saisine*, eò dicimus quia saisito & in possessione existenti datur hoc remedium, non verò spoliato. l. j. & iij. ff. vti posside. Et cuicunque possessori competit, siue superficiario, vel vsufructuario, siue iusta sit possessio, siue iniusta, verùm superior erit, qui iustam causam habebit. l. ij. & iij. §. cæterùm. & l. fi. ff. vti possidet.

Nouitatis causa vnde dicatur, & quis eius sit inuentor.

7 *Nouuelleté* ob id etiam dicitur, quia pro noua turbatione possessionis datur, & nõ post annum. l. j. §. j. ff. vti possid. vnde possessio noua intra annum dicitur. vt abunde scripsi in l. silua. §. noualis. ff. de ver. sig. & habetur in stylo parlamen. §. j. e. tit. † Alicubi legi Simonem de Buci inuenisse hanc nouitatis materiam, vt nunc in iudicijs exercetur: vt dixi artic. ix. gl. j. de senten. executor. suprà in primo tomo.

Casus nouitatis & de nouis dissaisinis quæ duo interdicta comprehendant.

9 Et super hoc interdicto, & recuperandæ fuerunt editę duę leges Regiæ, quę successerunt in locum horum interdictorum. Et vocabantur leges super casu nouitatis, & de nouis dissaisinis, atque cõdictione ex illis legibus olim agebatur, vt docet Io. Berber. in viator. iuris. in practica legum Regiarum, & Aufrer. in stylo parlamen. in rub. de causa nouit. & de modo procedendi super nouis dissaisinis. vbi Io. de kalaguerio addit scholia quędam, quæ omissa sunt in stylis impressis Paris. licet ea habeam in impressis Lugduni. De remedio reintegrandę possessionis scripsi in tract. de senten. executor. arti. v.

Capita duo possessorij.

10 Item notandum, quòd hæc possessorij retinendę cognitio duo habet capita, primum, & secũdum. In primo traditur custodia rei cõtentiosæ, quę si decernatur à iudice alteri partiũ, recredentia vocatur, si verò nõ parti, sed cuidã tertio, tunc dicitur sequestratio. l. sequester. ff. de ver. sig. & vtroq; casu sub manu Regia res possideri intelligitur, & authoritate pretoris. De hac manu Regia vide tex. in l. ij. ff. de orig. iur. scripsi in §. j. de nominatio. Regia in cõcorda. & in §. j. de sentẽ. executor. † Et cautus

Sequestratio ante litem cõtestatam petenda est.

11

quis esse debet, ne initio hęc duo omittat scilicet sequestrationem & recredentiam simul petere, quia si omiserit initio petere sequestrationē, non poterit eam post litem contestatam requirere, vt habetur in stylo parlamē. titul. de causa nouita. §. item si iuxta casum. & inferius dicam.

Manustenentiæ quomodo & quando in tentetur.

Secundum caput est, in quo recipiuntur testes ab vtraque parte su- 12
per possesione, & instrumenta producuntur. Et iudex his visis manutenet in possessorio vnam partem, & remouet manum Regiā, ac omne aliud impedimentum, & istud plenum cōstituit possessorem.† Cui secundo capiti pulchrè cōuenit interdictū vti posidetis, ita posideatis. 13
Cuius edicti verba nihil aliud sonant, quàm quod iudex profert in sentētia huius pleni possessorij. Cùm dicit, *nous maintenons & gardons. &c. en possession & saisine. &c.* Et initio omnia hæc duo capita solent simul his verbis requiri.† *Tel demande estre maintenu & garde en possession & saisine* 14
de la chose, dont est question, & aultres possessions pertinentes, & en cas de delay la recreance luy soit adiugée, pour iouyr de la chose contencieuse, pendant le proces, par maniere de prouision, cōme ayant le plus cler & euident droict, & que ce pendant pour la cōseruation du droict des parties, & obuier, quod ad arma nō prosiliant, *que la cōplainte sera prealablement fournie, & la chose contencieuse sequestrée, & regie soubs la main du Roy, commissaires mis bons & soluables, qui en sachent rendre bon compte & reliqua, quand, & à qui il appartiendra, & que chascune desdictes parties soit contrainte à restablir ce, qu'il aura prins, & leué de la chose contencieuse, es mains des commissaires qui seront commis. &c.*

Libellus in possessoriore tinendæ.

Cōclusiones obseruādæ in interdicto retinendæ.

Ex hoc patet sequentia in libello debere impetrantem petere, vt iu- 15
dex super his suam interponat sententiam. Primò, quòd pars à turbatione desistat, & in futurū non turbet, & ad interesse turbationis illatæ condemnetur. Bar. in l. j. §. interdictum. ff. vti posidet.

Satisdationē in possessorio nō exigit vsus hodiernus.

Secundò, quòd satisdet de obseruando præmissa. l. prima. in fin. C. 16
vti posidetis. Sed hæc satisdatio non solet in hoc Regno præstari, sed solet dici in libello, quòd pars aduersa indebitè turbat, & de nouo: alioqui non tenebitur aduersarius respōdere, imò comeatum petere poterit, & manus Regia auferetur, & ipse reus saisitus remanebit, eo ꝙ impetrans non exprimendo prædicta, formā casus nouitatis non seruauit.

Tertiò solet peti, quòd impedimentum vel impedimenta auferan- 17
tur. not. Inno. in c. bonæ. de appel.

Quartò, quòd pars restabiliat ea, quæ accepit ab anno citrà, vt infe 18
rius dicetur

Quintò solet addi libello, quòd aduersarius condemnetur ad resti- 19
tuendum ablata, & damna, interesse, ac expensas. hęc praxis traditur in l. pe. ff. de aqu. quotidia. & ęstiua. Bar. in d. l. j. §. interdictum. vti posidet. Io. Ferra. in practic. sua. in forma libell. pro possess. turbat. in verb. ad cessandum. & anno 1514. die. xxvij. Nouembris sic fuit in parlamen. iudicatum.

Arestum.

Clausulæ tres in literis nouitatis.

Et sic tres sunt clausulę in literis nouitatis circa casum oppositionis. 20
Prima, quòd res ponetur ad manum Regiam. Secundò, quòd impedimenta

dimenta remouebuntur. Tertiò, quod pręcepta à partibus restituentur, & restabilientur, his verbis. *Et en cas d'opposition la chose contentieuse mise en la main du Roy, comme souueraine, la nouelleté, troubles & empeschemens ostez, & restablissement fait de ce que prins, & leué aura esté.*

21 Item nemo regulariter cogitur ostēdere titulum suæ possessionis. l. cogi. C. de peti. hęred. nisi diceret se saisitum aliquo iure, quod non potest in personam suam cadere, vt in iure exigendi vectigal. c. super his. de verb. sig. l. eum qui. cum l. seq. vbi dixi. illo titu. ff. & tunc antequàm pars aduersa respondeat, titulum seu priuilegium ostēdere tenetur: vt fuit iudicatum pro Cancellario de Rochefort, cōtra maiorem & iuratos sancti Quintini, vt est in stylo Parlamen. *Possessor quando cogatur ostēdere titulum suæ possessionis.* *Arestum.*

22 Pręterea possessio non acquiritur in feudis sine domini inuestitura. gloss. & Panormi. in c. authoritate. de iusti. doct. in c. cæterùm. de iudi. *Feudi possessio nō acquiritur sine inuestitura.*

23 Et impositio manus Regiæ fit statim post literarum manutenentię impetrationē, à qua manus Regiæ impositione non appellatur: vt docet Ioan. Gallus in quęst. per Aresta. q. xxviij. item nota eoque non aufert possessionem ab eo, qui eam habet, sed pręcipuè ad ius vnicuiq; conseruandum est introducta. Boër. in §. iiij. de iurisdict. om. iudic. in con-
24 suetu. Biturig. post Henri. Boic. in c. examinata. de iudi. † Aliquando hęc Regia manus nō apponitur nisi verbo tenus, vt in Baptismo, in sepulturis, in missis, si fortè quis sibi asserat horum possessionē, vel quasi, & tantum valebit in huiusmodi incorporalibus verbalis manus Regię inpositio, quantum realis in corporalibus. *Manus Regia quando imponatur & ab ea non appellatur.* *Manus Regia interdū verbaliter solum apponitur.*

25 Vltimò tenendum est, quòd si inter duos dominos de mero agatur imperio, seu de alta iurisdictione, recredentia neutri adiudicabitur, sed iudex ponet ab initio commissarium, qui gubernabit pro iure maioris imperij, vt dicunt, *par main souueraine.* *Recredentia quando non detur.*

Dedans l'an & iour du trouble.

GLOSSA II.

1 ET SIC agere quis debet intra annum & diem turbationis, quia interdicta sunt annalia. l. j. in fi. ff. de interdict. vt dico articu. sequen. *Intentādum est possessorium intra annum.*

2 Videndum est nunc (cùm quotidie de turbatione in forensi iudicio contendatur) quis dicatur alium turbare, ad hoc vt possit experiri interdicto vti possidetis? Respond. turbare dicitur is, qui inquietat, impedit, ne re mea liberè vtar. l. vim facit. ff. de vi & *Turbare alium quando quis dicatur*
3 vi arma. † quod contingit fieri multis modis. Primò, quando aduersarius negat me possidere rem controuersam, dicendo se verum esse & solum possessorem. l. j. §. sed si inter. ff. vti posside. ibi, alteruter se magis possidere affirmat. gloss. vltim. in l. extat. quod metus causa. Bartol. in l. si prius. in v. oppositione. ff. de noui oper. nuntiat. Matthę. de Afflictis in deci. Neapoli. cccxciiij. ecclesia. in ij. dubio. & ita iudicatum fuisse per sententiā Regiam asserit, quia per negationē res efficitur dubia.

l.fin.C.quib.ad liberta.proclama.non licet.& turbare est metaphoricè dictum quasi obscurum facere,an agens possideat. sic ait Alex.consil. liiij.viso processu.in fin.volum.v. glos.in l.extat.ff.quod metus causa. Bald.in disputat. incipien. accusatus de vi turbatiua.colum.ix.versic. in contrarium. † Facit quod scribit Specul.in titul.de loca.§.nunc aliqua.versic.lxv.vbi etiam Bald.versicu.si emphiteuta. vbi dicunt quòd 4
si emphiteuta negat domino possessionem,dicitur interuertere illam, & tanquàm re malè vtens debet expelli.probat Boër.in §.xiij.in fin. de consuetud.feudi.in consuetud.Bituri.& Corneus consi.cxiij.circa col. primam. volu.j.

Quod est verum,quando quis negaret aduersarium possidere,& se 5
solum possidere affirmaret, secus si simpliciter negaret illum possidere,quia tunc non daretur interdictum.glo.in l.j.§.huius.in verb. affirmat.ff.vti possidetis.vt asserit Innocen.in capitu.ij. colum.ij.in fin. & seq.de in integrum restitu.Bald.in l.ordinarij.colum. v.versic. deinde quero ego ago.nu.12.C.de rei vendic. & l.non abs re.colum.j. vnde vi. dict.decis.Neapol.cccxciiij.ecclesia.Alexand.consil.lij.viso testamento.colum.ij.in ij.volumi.Socy.consil. lix. visis actis. colum.vlti.in iiij. volu.etiam si bona fide quis negaret.Fely.in cap.licet.xij.no.de proba. per cap.cùm ad sedem.de restitu.spoliato.

Et hoc si ageretur ciuiliter,secus si criminaliter,quia tunc sola non 6
sufficit negatio,etiam si assereret se possidere.Cuma.&alij in l.si prius. col.iij.nu.9.de noui oper.nun.& ita consuluit collegium Floren. teste Bertach.in verb.turbare.

Colonus quàdo dicatur turbare dominum.

Secundò turbare dicitur colonus dominum, quando alteri tradit 7
fructus,vel pensionem, vel quando alteri promittit tradere contra domini voluntatem.per l.quamuis.§.j.ff.de acquir.posses. Bald. est huius sententię.in l.cùm nemo.colum.ij. C.eod. & Fely. in dict.capitu.licet. nota.xij.de probati.dicens idem quando non vult restituere domino possessionem.

Recipiẽs fructus rei meæ turbare me dicitur.

Tertiò recipiens fructus rei meæ,etiam per vim me absente dicitur 8
me turbare,& non spoliare,vt asserit.Bald.in l.post sententiã.col. vlti. C.de senten.& interlocu.omn.iudi.& Alex.in l. colonus.ff. de vi & vi arma.Guido Papę consi.lxij.pro decis.ac Fely.in dict.cap.licet.

Quartò, auferendo aliquid de re mea turbare me dicitur.l.si duo. 9
§.item videmus si actor.ff.vti posside.Innocen.in capitu.licet.columna tertia.

Asserens se habere seruitutem in re mea.

Quintò,asserẽs se habere ius vel seruitutem in re mea,quia res non 10
est mihi libera.l.j.§.hoc interdictum.vbi Bar.& l.si duo.§. si vicinus.ff. vti posside.l.sicuti.§.aristo.vbi glo.ff.si serui.vendice. hoc expressè docet Bar.in l.Mæuius.§.fundo.in fi.ff.de lega.ij.

Impediẽs me vti seruitute vel re mea.

Sextò,impediens me vti seruitute fundi, turbare me dicitur,in l.si- 11
cuti.§.aristo.ff. si serui.vẽdi. Bar. in l.j.§.hoc interdictũ.ij.glo.in l.vna. C.vti posside. † Quod est verũ,quando seruitus habebat causam con 12
tinuam,alioqui contrà.Bar.& alij. ibi, & quando dicatur habere causam per-

ſam perpetuam.docet glo.& Bart.in l.ſeruitutes.in magna.de ſerui.

13 Septimò impediendo arare,vel colere fundum, vel fructus percipere.l.vim facit.§.j.ff.de vi & vi arma.l.ſi duo.§.item videamus.in fin.vti poſsid.glo.in l.vna.C.eod.Bal.conſi.ccccxlvj.ſciendũ.col.j.in iij.volu. *Impediens arare & colere fundum turbat.*

14 Octauò,ſi quis prohibeat me re mea vti.l.ſi duo.vbi glo.& l.ſicuti.§. Ariſto.vbi glo.& Flo.& Bar.in d.l.j.§.hoc interdictum.ij.&ſic quando alicui inhibetur per literas,ne vtatur ſua poſſeſsione, illa dicitur turba *Inhibitio turbare an censeatur.*

15 ta poſſeſsio,teſte Inno.in c.licet.col.iij.de proba. † vel ſi quis ponat ſepem,aut murum,aut foſſam faciat,vt non poſsim trãſire per fundum, in quo iter habeo.Guid.Papæ in ſtatuto.ſi quis per literas.in verb. vel quaſi.verſi.vlterius etiam quęro.& tunc licitum eſt frangere ſepem,& foſſam replere, ad tuendum quaſi poſſeſsionem. Innoc.& alij in c.j.de immuni.eccle.l.ſi alius.§.belliſsimè.& l.fi.§.ſi ad ianuam.ff.quodvi aut *Ponens ſepẽ turbat quam frangere licet.*

16 clàm.Bart. in l.j.§.interdictum.col.ij.vti poſſ. † Etiam iniuriarum agi poſſet,ſi animo iniuriandi vti re mea quis me prohibeat.l. iniuriarum. §.ſi quis me prohibeat.ff.de iniur.

17 Nonò,ſi intrat poſſeſsionem rei meę tanquam in rem ſuam, vel me inuito.l.diuus.ff.de ſeruitu.ruſtico.pręd.teſte Bart.conſil.cxij.quidam accuſatus.& Bald.conſi.ccccluj.in iij.volu.Corne.conſi.xciiij. viſo pro *Intrans poſſeßionẽ rei meæ me inuito turbare dicitur.*

18 ceſſu.col.iij.in iij.volu.† Etiam ſi dominus eſſet extra rem illã.l.j.cum glo.& ibi Bal.C.vbi de poſſeſſ.agitur.Alex.in l.ſi de fundo.ff.de vi &vi arma.facit l.ſi ſeruus.C.quod cum eo.

19 Maximè ſi poſt prohibitionem domini quis ingrediatur, nam tunc iniuriarum tenetur.l.iniuriarum.in fin.ff. de iniurijs. gloſ.in l.diuus.ff.

20 de ſeruitut.ruſticor.prędior. † niſi ingrediens poſſeſsionem proteſtaretur ſe nõ ingredi poſſeſsionem animo occupandi eam de nouo, ſed animo ſuam continuandi poſſeſsionem.Florian.in l.quicqu id.ff.communia prædior.& hoc proteſtari eſt vtile.

21 Decimò,vendendo rem meam,& alteri tradendo quis me turbare dicitur.gloſ.ij.& Bartol.in d.l.ſi duo.glo.penult.in l.malè agitur.C.de de pręſcript.xxx.annorum. *Vendẽs rem meam turbat.*

22 Vndecimò,ſi quis prohibeat me in meo ędificare,turbat me.dict.l. ſi duo.§.hoc interdictum.ff.vti poſsid. *Prohibens ædificare turbat.*

23 Duodecimò,qui laborat aut ſerit in meo fundo me ibidem exiſtente.l.vim facit.ff.de vi & vi arma.glo.in §.quorum.in glo.vlti.de interd. in inſti.Bar.conſi.cxij.Alex.conſi.cxxxiij.viſo.nu.7.in j.volu.

24 Decimotertiò,incidendo arbores,vel colonũ meo laborantem nomine impediendo, aut penſionem ſoluere inhibendo. l.nam & ſi ramos.ff.quod vi aut clàm. *Laborans in meo vel incidens arbores turbare dicitur.*

25 Idem ſi ſoluatur ſcienter alij quàm domino. Bal.in l.cùm nemo.C. de acquirenda poſſeſ.

26 Decimoquartò,qui eligit aut pręſentat, ſeu inſtituit aliũ me in poſſeſsione pręexiſtente,vt docet Inno.in c.audita.col.j.de reſti.ſpo.idem ſi noluit recipere inſtitutum ab alio. Inno.in c.cùm eccleſia vulterana. *Præſentãdo in beneficio fit turbatio.*

27 de electio. † Nos tamen non ſolemus agere contra pręſentantẽ,eligen

tem, vel vel conferentem, aut instituentem. Sed contra institutum & prouisum ab alio.

Prohibens censum mihi solui, turbat me.

Decimoquintò, in incorporalibus, quando quis prohibet, mihi cen 28
sum solui, aut vectigalia, pensionē, aut redditus, vel si procurauit quòd muliones soluere volentes vectigal aliò transeāt, vel ipsi volunt hęc iura percipere. doct. in c. querelā. de elect. & Guid. Papę in statuto, si quis per literas. in verb. quasi. versi. qualiter fiat turbatio. post Io. Fab. in §. retinēdę. de interd. in inst. Guid. Papę in statuto, si quis. in versi. vel quasi. ver. qualiter fiat turbatio. & Masuer. eod. tit. §. item si dominus. nu. 66.

Opponendo fit turbatio.

Decimosextò, se opponendo pars dicitur me turbare. Ioan. Fab. in l. 29
vna. col. iij. versi. sed quæritur. C. vti possid. & Aufrer. in stylo parlamē. in j. parte, tit. de caus. nouita. §. item vbi commissarius. Masuer. in rubr. de possess. §. item & prædictum: quia mihi dicitur contrarius, & contra me ponere, seu contraria ponere, ideo me turbare dicitur.

Inducens operarios in rem meam turbat.

Decimoseptimò, turbare etiam quis dicitur, inducēdo agricolas in 30
possessionē rei meę tanquam suę. Alex. in addi. ad Bar. in l. in rem. §. tignū. ff. de rei vend. vbi glo. no. dicit fabros in re aliena laborantes excusari ante denūtiationē. probat Dec. in l. velle non creditur. ff. de reg. iu.

Ingrediens possessionē me absente turbat.

Decimoctauò, qui me ignorāte, & absente sciēs ingreditur meę rei 31
possessionē, turbare me dicitur, quia in mea ciuili possessione, quā animo retineo me impedit. l. clàm possidere. §. qui ad nundinas. ff. de acquiren. possess.

Vsurpans alienum officium dicitur turbare.

Decimononò, si quibusdā specialiter data sit facultas vēdendi vinū, 32
carnes, coquendi panē, vel quid aliud agēdi, ab eo intelligas qui potestatē habeat hæc cōcedēdi, si demū alius in pręiudiciū concessorū, aut vēdat, aut quid aliud agat, dicitur hos ciuitatis cōmunes opifices turbare. doc. in c. significāte. de app. de Ripa. in c. cū ecclesia. col. xj. de cau. po.

Delens arma alicuius an turbet.

Vigesimò, si quis deleat arma, vel insignia alterius, dicitur illius tur 33
bare possessionem. teste Fel. in c. tertio loco. col. j. de prob. † Et subditi 34
delentes arma sui domini tanquam rebelles sunt puniēdi. Domi. in c. quęcunq;. xxx. dist. quia sic dominum vidētur velle sua priuare ditione, quā in eos habet. Pręposi. ibi nisi dominus esset proditor. l. eorum. ff. de pœn. Ro. sin. cccccclxvj. an arma. † Et clerici qui fundatoris arma 35
delent, puniendi sunt arbitrio iudicis. l. quę libertatē. vbi Bar. ff. de ope. pu. Et is qui insignia in ecclesia ponit per gloriā, meritum perdit, secus si vt incitet alios. Domi. in c. duę sunt. xlv. distin. per glo. ibi. & in dubio non censetur facere per gloriam. arg. l. meritò. ff. pro socio.

Molestia quæcunque inducit turbationem.

Vigesimoprimò, turbatio fieri dicitur per quamcunq; molestiā, & 36
impedimentum. §. retinendę. insti. de interd. Barto. d. consi. cxij. Pet. de Ferrar. in sua pract. in forma libelli pro turbata possess. in verb. ac pręsentialiter turbat, necnon & generaliter per quēcunq; actum, quo quis non sinit liberè & quietè nostras res possidere. l. vim facit. ff. de vi & vi arma. & l. vim. quod vi aut clàm. Guid. Papę consi. lxij. pro decisione. in j. dubio, & contradictio iudicialis sufficit ad inducēdam turbationem. Alex. consi. lxxxviij. quoniam. col. penu. nu. 19. in v. volumi.

Vltimò

37 Vltimò, resistendo quis dicitur me turbare. teste Bald.in l.j.in prin. per illum text.C.de testib. Alexand.in additi.ad Barto. in l.amplius.in verb.quæstionem.ff.rem ratam haber. *Resistendo turbamus.*

38 Alij plures sunt modi turbationis, quę vix comprehendi possunt, quia plura sunt negotia quàm vocabula.l.si quis in fundi. ff.de lega.j. Bart.consi.cxij.quidam accusatus.col.j. dicens quòd turbatio est quędam species delicti, includit enim in se molestiam & impedimentum in re.§.retinendę.de interdict.in institu.facit l.seruus.j.ff.de actio.

39 Item tenetur quis exprimere modum & qualitatē turbationis, nisi ex actis appareret, vtpote quia pars opposuit, vel negauit actorem possidere. Bar.in l.j.§.interdictū.circa fi.ff.vti posid.Bal.in c.licet.col.ij.de proba. Alex.in l.colonus.ff.de vi & vi arma.Bolog.in addi. ad Io.Ana. *Modus & qualitas turbationis exprimenda.*
40 consi.xlviij.circa.& Fel.in d.c.licet.xij.no. † Et duo substantialia probari debent, videlicet ex parte agentis possessio, ex parte verò conuenti turbatio, seu inquietatio. teste Bald.in d.disput.accusatus.col.ix.ver. in vti posidetis.

41 Tamen ille non dicitur turbare, qui non habet intentionē turbandi, sed per errorem hoc facit. vt not.in l.si duo.in princi.ff.vti poss.Bal. consi.ccccIxiij.statuto.col.ij.in iij.volu.& in q.incipien.accusatus.col. xj.versi.secundò quęro.vbi dicit, quòd si quis putat se posidere, & turbat alium, qui similiter arbitratur se posidere, neuter istorū delinquit. *Animus in turbando requiritur.*
42 † Quia ante declarationem iudicialem nemo tenetur ius suum indiscussum relinquere.l.illud.ff.de peti.hęred. vnde nec ipse prætor debet prohibere possessoribus, ne ad posses sionem accedant. allegat §.super hoc.in authen.vt nul.iud.colla.ix.sed est in §.seq. incipi. & hoc peruenit.& Inno.in c.in præsentia.de prob.Pet.de Ferra.in forma libelli pro turba possess.in verb.animo, & intentione, & sic sufficit erroris in iudi- *Iudex nō debet prohibere possessoribus non vti sua possessione.*
43 cio facta declaratio, † nisi essent vicini, qui ea quæ sunt vicinorum scire presumuntur.c.quosdam.de presumpti.l.j.§.j.ff.de flumi. l. si ita. de fund.instru.Bal.consi.cxliiij.presupposito.col.ij.in j.volu.

44 Nota q; temerarius turbator tenetur actione iniuriarū, & criminaliter accusari pōt.l.seruus.j.ff.de act.& obli.secūd.Bal.in c.licet.col.ij.de proba.qui allegat glo.sing.in l.vlt.ff.de priuat.delict. quę parū probat, sed est glo.expressa in l.si duo.in glo.j.ff.vti pos. idē Bal.cōsi.ccccxciij. *Turbās quo modo puniatur.*
45 quoniā data.in ij.volu. † quod est verū, postquā iudex imposuit silentium perpetuū turbanti, secus quādiu contēdunt & dicūt ambo se esse
46 possessores, vt docet Bal.d.q.accusatus.col.x. † Sed in hoc Francię Regno neutiquam vidi criminaliter accusari ex sola turbatione, nec agi iniuriarū eo solo nomine, verùm ad expensas, damna, & interesse condemnari solent, vt inferius dicetur.arti.xj.officiū tamen iudicis potest *Criminalis accusatio nō intētatur ex sola turbatione.*
47 implorari.teste Capi.in decis.Neapo.q.xcvj. † & si turbando vim inferret publicam, posset criminaliter puniri, vt per totum tit.ff. ad legē Iuliam.de vi publi.nec poterit iudex imponere perpetuū silentium turbanti, nisi hoc fuerit petitum.teste Iacob.in l.solemus.col.j.ff.de iudic. nec in forensi iudicio solet peti in hoc regno Franciæ.

FRANCOYS, Articl. Lxi. des publiées M. D. xxxix.

Articulus secũdus. QV'IL ne sera receu aucune complaincte apres l'an, tant en matieres prophanes, que beneficiales, sinon qu'il apparust esdictes matieres beneficiales, le defendeur n'auoir tiltre apparent pour iustifier sa possession.

GLOS. PRIMA.

Nouitas non intentatur post annum. REGVLA ergo est, quòd non recipitur quis in materia nouitatis, & interdicti vti posidetis post annum, nec regulariter in alijs interdictis. l.j. in fin.ff.de inerdict.& l.j. vti posidetis. quia prętoris officium, qui ista introduxit, erat annale.§.eas.de perpe.& tempor.act.vt apparet per Fenestellam in tractat.de magistratib. Roman. per Liuium & alios hystoriographos. † Imò curia Francię tuetur possessorem, etiam si de proprietate ad aduersarium spectante appareret, vt asserit Guido Papę decisio. cccclij. in materia. Licet secus de iure. in cap.ad decimas.de restit. spoliat.lib. vj.cap.cùm ecclesia.de caus.posses. 1 2

Noua turbatio nouum inducit remedium. Potest tamen quis perpetuò agere ne turbetur, quia turbatio semper instat, licet interesse turbationis pręteritę non posit peti, nisi ab anno. Bart.in l.j.in fi.in princip.ff.vti posid. quemadmodum etiam ratione nouę turbationis potest semper agi, quoties videlicet quis turbatur, nõ habendo rationem ad primam turbationem.doct.in dict.l.j. 3

Vnde vi & vtiposidetis intra annum intentantur. Siue sit interdictum vtiposidetis, siue vnde vi, & sic siue in casu nouitatis, siue in dissaisina, vel reintegranda post annum agi non potest per istum text.ibi, *ne sera receüe aucune complaincte*, quia verbum querela *complaincte*, vtrunq; comprehendit vt scripsi superius articu.j. & *aucune*, aliqua etiam comprehendit omnem, vt scripsi in l.j.ff.de verb. signifi.per glo.in cle.vna.de foro competen. 4

Rei persecutio etiam extra annum intentatur. Poterit etiam agere post annum ad rei persecutionem. l.iij.§.fin.ff. de tab.exhib.& l.j.in princ.de vi & vi ar.interdicta enim quę rei continent persecutionem, vel ex maleficio dantur, perpetuò competũt.d.l.j. & l.in honorarijs.ff.de act.& obl.† Tamẽ in his casibus raró agimus interdictis, sed actionibus rei psecutorijs, vel imploramus officiũ iudicis. 5 6

Restitutio in nouitate non conceditur. Adhęc post annum non potest quis in integrum restitui, nisi egerit intra annum, quia ius est acquisitum alteri, vt scripsi in §.declarantes. tit.de mand.apost.in cõcord.& quia hîc prohibet recipi, etiam ex partis cõsensu hoc non fiet: quia hîc negat omnino *ne sera receu.* facit glo. in cap.j.de regu.iur. in vj. veruntamen si partes essent concordes, nullus contradiceret, cùm hoc ad partium vtilitatem sit introductum, per consequens illi possunt renuntiare.text.in capit.si diligenti.de foro competenti. 7

Annus quomodo computetur. Et hîc annus cõputatur à die adeptæ possessiõis ab aduersario, quia ante nõ dicitur fatigari nec turbari per solã impetrationẽ beneficij, & literarũ, nisi executio interuenerit. arg.cle.j. de rescrip.scripsi in verb. 8

duobus.

duobus.§.j.de mand.aposto.in concord.& fortè sua collatione non iu
uabitur pars nec turbabit possessorem, si nõ adipiscatur possesionem,
& exequatur suam prouisionem.

Tant en matieres prophanes que beneficiales.

GLOS. II.

Saisina rei prophanæ differt à re ecclesiastica

1 ET SIC æquiparat hîc materias beneficiales propha-
nis, vt in horum vtrislibet teneatur quis agere in casu no-
2 uitatis intra annum, † sed ad simplicem saisinã potest agi
in prophanis vsq; ad decennium, in beneficijs verò vsque
3 ad triennium.per tit.de pacifi.possess. † Sed res controuersa non pone-
tur ad manum Regis, nec sequestrabitur, nec locus erit recredẽtię, sed
plenum tantum possessoriũ discutietur: nec ad interesse pars condem-
natur, sed ad expensas solùm vt dicũt pragmatici, & inferius dicetur.

Turbatæ possessionis quatuor remedia.

4 Notandum est, quòd is qui turbatur in possesione, quadruplici so-
let vti remedio hodie in praxi, licet de iure congesserim alibi triginta
remedia possessoria retinẽdę: sed quibus prętermisis ea duntaxat qua-
5 tuor referam, quæ inter nostrę ętatis pragmaticos versantur. † Primũ
est per simplicem citationem remedium, vtpote si quis turbetur, conue
niet turbantem corã iudice ordinario sine literarum impetratione per
apparitorem. & hoc dicunt *par simple adiournement*, & concludet in ma
teria turbatæ possesionis, & vt desistat, & condemnetur ad expensas,
& hoc modo potest agi etiam post annum, vt inferius dicetur.

Libellus in simplici saisina.

6 Secundum remedium est per simplicem saisinam, & tunc impetran
tur literę Regie, quibus impetrans narrat factũ, & concludit, vt sequi-
tur his verbis. *Disant que despuis vingt ans en ça, & de toute ancienneté tel
auoit accoustumé apparceuoir telle rente iusques puis deux ans en ça, que les-
dictz telz auroyent refusé, comme encores font, payer ladicte rente au dict de-
mandeur, pour-quoy ha requis & requiert à l'encontre dudict defendeur estre
maintenu & gardé en possesiõ & saisine, qu'il estoit au temps de la possesiõ du-
dict payement de ladicte rente, & cõclud tout pertinemmẽt en matiere de sim-
ple saisine. Et neantmoins ledict defendeur estre condemné à payer, & cõtinuer
ledict droict ausdictz quatre termes, auecques deux années d'arreraiges es-
cheus au iour sainct Remy dernier passé, auecques despens &c.*

7 Tertium est, casus nouitatis & saisinę, in qua concluditur, vt dixi su
prà articu.j.glo.j.

Differentia inter tria remedia possessoria.

8 Quo loco notandæ sunt differentiæ & vtilitates inter casum nouita-
tis, & simplicis saisinę, & quando agitur per simplicem citationẽ. Nam
quãdo agitur vti posidetis siue casu nouitatis debet intra annum agi.
despuis an & iour en ça. computandum à die turbationis, vt superius scri
9 psi glo.proxima. † Sed in simplici saisina, & citatione agitur etiã post
annum, vsq; ad decem annos, vt superius scripsi. Verùm post decem
annos pars desinit habere animum posidendi, ergo posteà agi non po
10 test.l.peregrè.ff.de acquir.poss. † Videturq; diuersitatis hęc esse ratio,
quòd saisina simplex à lege sit inducta.d.l.clàm.§.fi.& l. peregrè. ff.de

acquir.posses.Sed interdictum à prętore inuentum est vt per totũ titu.

Simplex saisina cur non protendatur ad xxx.ann.

ff.de interd. † Et durat triginta annis,sicut regulariter alia remedia à 11
lege introducta.insti. de perpet.& tempor.actio.sed nõ potest in possessione,eo quòd animus in ea magis exteriori actu posidendi deprehenditur adesse,vel nõ, quàm in dominio, quod etiã quia magni est emolumẽti, ideo multò tenacius ipsa possessione nobis inhęrere voluerũt, cùm scilicet possessio parui admodũ sit pręiudicij, nimirũ si non vltra decẽniũ protẽdatur.l.momẽtaneę.C.qui legit.perso.hab.stand.in iud.

In simplici saisina ad expensas tantũ fit condemnatio secus in nouitate.

Secunda est differentia: quia in casu nouitatis victus condemnatur ad expensas,damna,& interesse,vt habetur articu.xj.infrà eod.vbi hoc expressè statuitur , in simplici verò saisina & citatione ad expensas tantùm insequẽdo.l. properãdum.§.sin autem alterutra.C.de iud. 12

Manus Regia nõ apponitur in simplici saisina.

Tertia est, ꝙ si turbatus simplici agat saisina, vel citatione, res non 13
ponitur ad manum Regiam,nec sequestrabitur.cle.vna.de seque.pos. & fruct.in casu verò nouitatis sic,vt patet hîc. & in stylo parlamẽ.eod. ti.de cau.nouita.& superius dixi.

Attentata in re saisita quomodo reuocanda.

Quarta,ea quæ fiunt post manum Regiam appositam reuocantur 14
tanquam attentata,& innouata,& attentans punitur,sicut in causa appellationis.c.non solùm.de appel.in vj. † quod nõ procedit in simplici saisina,& citatione,sed is qui reperietur in possesiõe,remanebit vsq; ad finem causę. 15

Deliberandi non datur dilatio in nouitate.

Quinta,si per citationẽ vel saisinam possessio fuerit introducta, ad 16
uersarius habebit dilationem ad deliberandũ,vt dicunt practici *delay d'auis*,ac dilationem demonstrationis faciendę gratia , & vt dicunt *de veüe*, † Sed in causa nouitatis non,quia solet hic casus nouitatis exe- 17
qui in loco contentioso. Ergo non est opus alia demonstratione, quia res est satis ostensa.l.j.in fi.ff.de dote pręleg.si tamen non fuerit mandata executioni,&(vt vocant pragmatici) *ramenée à effect*,pôt pars eorum dilationem petere.

Dilatio authoris laudãdi in simplici saisina.

Sexta differentia est,ꝙ in simplici saisina dilatio ad laudandum au- 18
thorem suum habetur. prout dictum fuit infrà de dila.arti.ij. Sed in casu nouitatis ista dilatio non solet dari,vt ibi.

Succumbens in vno remedio possessorio an excludatur ab alio

Septima,qui succumbit in casu nouitatis,non est exclusus à simplici 19
saisina,ob id eam intendere poterit.Nam qui non est possessor annalis non sequitur quin sit intra decem annos,ideo nec exceptio rei iudicatæ oberit.l.cùm quęritur.cum l.sequen.ff.de excep.rei iudic. secus ecõuerso,quia esset bis de possessione quęrere,teste Masuer.eod. tit.§.item aliquis.nume.53.

Testes ad futurã rei memoriam quãdo possint examinari.

Octaua,in casu nouitatis pars potest requirere,vt testes valetudina- 20
rij,& senes audiantur ad perpetuam rei memoriam. per c.fi. vt lit.non contest.Secus quando proceditur per simplicem citationem, vel saisinam quia tunc lite non contestata non debent audiri testes, sicut nec in alia materia, quia poterit lis contestari , & posteà testes audiri,vt in tit.vt lite non contesta.

Iudices nouitatis.

Nona,casus nouitatis non intentatur nisi in curia Seneschalli Bailli 21
ui,vel

ui, vel pręposíti, & inter istos est præuentionis ius, vt patet in titul. *des Seneschaux* ordina.xxvij.artic.xix.secus in simplici saisina,& quãdo per citationem agitur,quo casu coram iudicibus quoq; alijs ordinarijs agi poterit,etiam non Regijs,vt est in magno stylo cancellar.

22 Decima,restituere pars seu restabilire in casu nouitatis tenebitur res quas recepit,tam actor quàm reus. At in simplici saisina non,sed is qui recepit,vsq; ad finem causæ percipiet,quia nihil innouabitur lite pen- den. vt per totum titu. vt lite penden. *Restituere quãdo in possessorio quis teneatur.*

23 Vnde si impetrans literas in casu nouitatis eas perperam exequatur, pars aduersa non debet se opponere,alioqui teneretur accepta restitue re,sed debet posteà citare impetrantẽ super turbata possessione,& tũc non restituet accepta,quod est vtile,&hoc habetur in magno cõsuetu. *Opponereq̃n quis non debeat.*

24 Vltima differentia,ꝙ in simplici saisina sufficit ciuiliter posidere,in casu verò nouitatis & saisinę & naturaliter & ciuiliter regulariter pos- sidere oportet. Vnde si me absẽte quis ingrediatur possessionẽ rei meę &eã posideat per annũ, posteà si me reuersum recipere in possessione recuset, de iure is absens ratione ciuilis possessionis in simplici saisina obtinebit,sed in casu nouitatis is qui per annum&diẽ pacificè de facto possedit,teste Io. Fab.in §.quod autẽ.de vsucap.in instit.Et ita seruant Curię Frãciæ,vt docet Guido Papę in deci.Delphi.quęst.ccccclij.& sic conciliantur opiniones diuersę inter doct.æmissę.in d.l.clàm posside- *Ciuilis possessio prodest ad simplicẽ saisinã intentandam.*

25 re.§.fin.ff. de acquiréd.possess.&l.naturaliter.§.j.ibidem.†Imò Curiæ Frãcię tuentur possessores, etiã si alterius proprietatem esse constet:li- cet secus de iure.c.cùm ecclesia.de caus.poss.c.ad decimas.de rest.spol. in vj.donec petitorio actũ fuerit.l.ordinarij.C.de rei vendic. *Possessio quãtũ valet etiã contra dominum.*

26 Non omittendum hoc singulare in hac materia, quòd saisina non admittitur contra Regis supremum imperium,& vt dicunt superiori- tatem.no.in c.super his.de verb.signi. *Saisina non admittitur cõtra Regẽ.*

27 Vnde non recipitur altus iusticiarius dicens se esse in possessione co gnoscendi contra reos læsę maiestatis, & falsæ monetę,qui casus & si- miles ad Regem tantùm spectant in hoc regno, & eorum cognitio vt vidi semper obseruari & sic est in registris Curię statutum.

28 Adhęc est regula in regno trita,quòd Rex nusquã litigat dissaisitus.

29 Quartò conseruatur iusta possessio per saluagardiã, quę à Rege im petrari solet his ferè verbis. *Henry à noz iusticiers &c. A la supplication de tel affermant se doubter de plusieurs personnes ses hayneurs & malueillãs pour certaines & vrayes semblables presumptions, & coniecture s, nous vous man- dons que ledict suppliant, auec sa famille, droictz, choses, possessions, & biens quelconques vous prenez & mettez en & soubs nostre protection, & sauuegar- de especial, à la conseruation de son droict tant seulement, & le maintenez & gardez en toutes ses iustes possessions, droictz, vsaiges franchises, libertés, & saisines, esquelles vous le trouuerez estre, & ses predecesseurs auoir esté paisi- blement & d'anciennetè &c.* *Saluagardia tuetur possessorem iustũ.*

30 Primò hæ literę diriguntur magistratibus, nõ verò apparitoribus, quia causę cognitionem requirũt,aliâs abuteretur seruiens istas literas *Saluagardia & nouitas quomodo differant.*

exequens, & in possessionē mittens impetrantē de facto, vt censuit Senatus anno 1517. die 2. Martij, & fuit cōdemnat⁹ viator ad expēsas dāna & interesse, qui aliquē possessiōe priuauerat, sed literę in casu nouitatis apparitorib⁹ dirigi solēt. de hoc plenè scripsi in tract. de rescrip. viij. q.

Arestum.

Nouitatis literæ ob solas minas nō impetrandæ.

Adhæc literæ in casu nouitatis non solent concedi, si minæ vel verba intercesserint, nec pro futuris, nisi de facto quis alium turbet, secus in literis saluagardiæ. l. non quemadmodum. ff. de iud. 31

Casus nouitatis in loco contentioso exequendus.

Præterea casus saisinę & nouitatis in loco contentioso exequi solet, literæ verò saluagardiæ vt plurimùm in loco iudicij. not. in l. denuntiamus. C. de his qui ad eccle. confug. 32

Item opponens se literis in casu nouitatis admittitur, sed in literis saluagardię vix, quia istę gratiam principis continent. & indultum à principe beneficium non est alicui auferendum, nec opponēdum, vel calumniandum. reg. iur. indultum. & si opponat, dicetur ei dies coram iudice, qui de causa cognoscit & quibus literę diriguntur. 33

Saluagardia etiā post xx. annos.

Insuper hæ literæ conceduntur etiam si quis turbetur post decē vel viginti annos, vt est in literis, ibi *vous le maintenez es iustes possessions esquelles vous le trouuerez estre & ses predecesseurs auoir esté paisiblement, & d'anciennetè &c.* † Literę verò nouitatis intra annum, saisinę intra decē, hæ verò quandocunq; quis turbari timet, & molestari, & sic potest sustineri conclusio, quòd possessorio retinendæ potest post decē annos agi per hanc saluagardiam non per interdictum. 34 35

Socius in socium quomodo remedijs possessorijs vtatur.

Præterea socius etiam communis fundi potest ratione huius saluagardię petere se manuteneri, & inhibere socio, ne ipsum impediat, nō tamen poterit socio prohibere vsum fundi, cùm sit dominus communis, & non est in eo dare partem. Bar. in l. in prouinciali. §. j. de nou. ope. nunt. Masuer. eod. titu. §. item socius. 36

Colonus inquilinus & similes iuuātur remedijs possessorijs.

Item detinens, vt colonus partiarius, & cōductor etiam ad modicū tēpus, ac inquilinus ad conseruationem eorum detentionis possunt vi huius saluagardię inhibere illi, à quo turbari timēt, ne eos impediat & si non destiterit, vel impedimentū amouerit, petēt illud auferri per viam citationis, vt asserit Masuer. eodem tit. §. item pro sola. nu. 43. quod itidem eis permitteretur per casum nouitatis. per l. iij. ff. vti posidetis. 37

Interdicta ad cōseruandum ius, non ad de nouo cōcedendum.

Quemadmodum etiam in plerisq; alijs cōuenit saluagardia cū alijs remedijs possessorijs, vt sicut generaliter interdictum retinendę tuetur possessorē, ita hæc saluagardia nihil noui iuris tribuit, sed ius legitimū cōseruat, ideo in his literis dicitur, *le maintenez & gardez en toutes ses iustes possessions,* & sic in istis possessionibus debet manuteneri. l. si seruus. C. quod cum eo. doct. in l. fi. C. de edicto diui Adria. tollen. † iusta autē possessio dicitur legitima, non vitiosa videlicet non vi, clàm, vel precario habita. l. j. in fi. cum l. seq. ff. vti pos. declaraui in l. iusta interpretatione. ff. de verborum signifi. & in vim harum literarum subditi alibi quā coram suis iudicibus conueniendi non sunt, vt iudicauit Senatus anno 1518. die 3. Maij. do. Charmolue & Montolon aduocatis postulantibus cùm à meridie causæ tractarentur. 38 39

Iusta possessio quæ.

Arestum.

Item

40 Item exprimitur ad cõseruationem sui iuris tantùm, non ergo vult ius nouum illi dare: nam multa conseruantur, quę fieri prohibentur. l. patre. ff. de his qui sunt sui vel alieni iuris. & Bal. in §. fi. de prohib. feudi alie. per Lothar. dicit esse interdictum conseruandæ possessionis, quod non est verum, sed hoc est remedium conseruandę possessionis, quod differt ab interdicto de quo in l. j. C. de succes. edict. de Ripa in fi. pręfa. de cau. poss. vide aliud remedium de pacifi. posses. tract. seq. artic. vj.

Sinon qu'il apparust esdictes matieres beneficiales le defendeur n'auoir tiltre apparent pour iustifier sa possesion.

GLOSSA III.

1 EX HOC patet, regulam generalem (quòd post annum quis non recipiatur ad intentandum remedium nouitatis) habere locum indistinctè tam in prophanis, quàm ecclesiasticis. † verum quoad beneficiales conditor addit 2 exceptionem, scilicet quòd etiam post annum liceat pręfatam nouitatem intentare, cùm notoriũ est reum nullum habere titulum apparentem ad iustificandum suam possesionem, † q; ea ratione potius intro- 3 duxit in beneficialibus, quàm in prophanis, quia scilicet in his posteà in petitorio coram iudice laico tractando, cuncta moderantur.

Annalia sunt interdicta regulariter, fallit vt hîc.

4 Sed in materia beneficiali iudices tantùm ecclesiastici de petitorio in hoc regno cognoscũt, eò voluit hîc tex. specialiter possessoriũ extendere, vt iudices laici etiã de possessorio beneficiorum (cuius solius sunt ipsi vt dicunt capaces) posint quoq; post annum cognoscere, si defensor nõ habeat apparẽtem titulum ad iustificandũ suam possesionem.

Nouitas in beneficijs cur vltra annum protendatur.

5 Et sic apparet non posse impetrari literas in casu saisinę, & nouitatis contra annalem possessorem, si (vt dixi) habet apparentẽ titulum. Apparẽtem dico verum titulum, vel coloratum, seu prima facie validum & hoc casu coloratus sufficit, sicut post triennium, vt in decreto de pacific. possessor. patet in lege finali. C. de edicto diui Adriani tollendo. Declaraui in tractatu de pacific. possessor. quis titulus dicatur coloratus.

Coloratus seu apparẽs titulus quis dicatur.

6 Et apparere debet iustus iudici de possessorio cognoscẽti, per istum text. ibi, *sinon qu'il apparust*. Et quòd iudex laicus post annum in possessorio audire posit conquerentẽ in materia beneficiali, patet, quia etiã sententia super re spirituali in petitorio non transit in rem iudicatam, sicut in matrimonio. c. lator. & ibi Fel. col. vj. in x. declara. de re iud. gl. & doct. in c. j. de conces. pręben. multò fortius ante sententiam audiri pars poterit, vt hîc. Et in dubio iudex debet in his potius audire, quàm reijcere, ne vitiosus ingressus sustineatur. c. vno. vbi not. de eo qui mit. in poss. libr. vj. hoc sequitur Domi. consi. cxxxvij. super isto. colum. penulti. Et non vidi communiter iudices reijcere istos conquerentes, nisi magnus adsit fauor pro possessore.

Iustus titulus iudici debet apparere.

Iudicis arbitrium in diiudicandis titulis quoad possessoriũ.

Et si iudici vitiosus titulus defensoris videatur, audiet partes,& manutenebit meliorem habentem titulum.cap.ex insinuatione.vbi etiam doct.de procurato. 7

Si vero videat titulum possessoris prima facie validum, & iustum, titulum verò conquerentis inualidum,reijciet conquerentẽ, condemnando illum ad expensas,& repellet eum ab effectu impetrationis literarum. † Quid si iste reiectus videat se bono iure tutum in petitorio? agere poterit coram iudicibus ecclesiasticis . vt in capi.j. per totum.de caus.posses.vide quę dico articu.j.infrà tit.proximo. 8 9

Querela nouitatis requirit nos fuisse possessores.

Et sic requiritur quòd is qui impetrat literas manutenentiæ in casu nouitatis, posSideat. l.j .§. interdictum autem possessorem prędij tuetur.ff.vti possid.§.retinendę.ff.de interdict.in inst.Guid.Papę. in deci. Delphi.quęstio.cccccliij. in materia vbi dicit sufficere siue verè possideat,siue ex interpretatione iuris vel consuetudinis, vt mortuus saisit viuum. † Adeo quòd hæredes in hoc regno Francię sine apprehensione hęreditatis sunt possessores vi consuetudinis.contra l.cùm hęredes. ff.de acqui.posses.vt inferius dicetur.artic.ix. 10 11

Querela nouitatis quam possessiõem requirat.

Sufficit etiam quòd possideat siue ciuiliter,siue naturaliter tantùm. Bar.in d.l.j.in prin.& §.interdictum.vbi dicit statutum loquens de possessione turbatiua intelligi de ciuili. Alex.consi. lxxx. examinato.col. pe.vo.ij.allegat Bal.in l.j.C.cõmunia de vsucap.facit l.clàm possidere. §.qui ad nundinas.ff.de acquir.poss.† quod est verum in saisina simplici,secus in casu nouitatis.vt docet Masuer.in eod.titu.§. item pro sola. allegat Bar. in l.cotem.§.qui maximos.ff. de publica.dixi supra in glo. ij.vide alia requisita in hoc interdicto infra artic.viij. 12 13

Probanda quomodo sit possessio.

Quomodo probari põt hæc possessio?Respon.si quis probet se possedisse ante litem contestatã,& ante turbationem illatam per aliquod tempus,& se adhuc possidere, etiam si alleget tantùm nunc possidere, sufficit,quia pręsumitur continuata possessio,cùm in solo animo consistere possit.glo.& doct.in l.siue possidetis.C. de proba.Cyn.& alij in l.non ignorabit.ad exhib.PetrusFerrarieñ.in sua practic.in forma lib. pro turba posseſſ.in versicu.hodie.Ioan.de Amicis.consi.lxiiij. pro parte Antonelli. † Et interdicto vti possidetis requiritur quòd actor probet se habuisse possessionem rei contentiosę per vltimas annatas, vt practici dicunt,vel vltimos explectus,& possunt dici vltimę,tres proximè elapsæ. vt docet Masuer . in sua praxi in titulo de possessorio.in principio. 14 15

Extrema duo possessionis quomodo probanda.

Et in probanda continua possessione sufficit probare duo extrema habilia,principium & finem,& tunc medium pręsumetur.glo.in c.volumus.xvj.q.iiij.& in c.accedens.de conuer.coniugator. quam probat Mathesilla.singula.cxvij. not. mirabilem.& Corset. in sing.incipiente possessio possessionis.& Felyn.in capitu.inter.colum. tertia. de fide instrumentorum.Ioan.Franc.Balb.in repeti.l.Celsus.columñ. xliij.& sequen.ff.de vsucapionib. † Et alijs modis possessio probatur, vt per Alexand.consi.cxviij.in causa.colum. penulti.in ij.volu.& consil. cc.viso. ibidem. 16 17

ibidem. Barba. consil. xxiiij. clementissimum. volu. iiij. Dec. consil. lvj. in causa. & consi. seq. Carolus Ruinus. consi. lxviij. in causa. volu. ij. & xliiij. in iudicio. volu. iiij.

18 Intellige probandum esse nos fuisse possessores, & in possessione tempore litis contestatæ, quando alius probaret se medio tempore possedisse, alioqui sufficiet probare nos possedisse tempore turbationis, quia presumitur possessio continuata. Aret. in d. §. retinendæ. col. iij. & Matthæ. de Afflict. q. cccxciiij. ecclesia. in deci. Neapo. post Bald. in d. l. non ignorabit. † Et in spoliatione quomodo probari possessio debeat, scribit Guid. Papæ in statuto, si quis. in verb. probata possessione. scripsi in tit. de amatis in concorda. *Possedisse tẽpore litiscõtestatæ quando probãdũ.*

19

20 Cauere tamen debet impetrãs casum nouitatis, ne dicat se spoliatũ, quia esset sibi contrarius, & ideo reijciendus. l. j. C. de fur. Si tamen pars in libello exprimeret aliqua verba ad turbationem, & alia ad spoliationem pertinentia, tunc conclusio libelli esset inspiciẽda, vt si ad manutenendũ se in possessione concluderet, iudex hoc secundũ probata prosequatur, & decidat. l. fi. C. qui ad lib. perue. nõ poss. Guid Papę expressè in statuto, si quis. in verb. vel quasi. versic. quęro spoliatus. *Spoliatio an poßit allegari in causa nouitatis.*

21 Item à tempore nouitatis impetratę quis cessare debet ab ędificãdo, & alio opere faciendo, alioqui condẽnabitur ad demoliendum. c. significantibus. & seq. de noui oper. nun. ita iudicauit senatus pro Ioã. Fredel tutore cõtra do. Gabrielem de la Chastu. nec debet alicui permitti à iudice etiam cautione data de demoliẽdo, nec quidem in vim literarum Regiarum, quibus fuit priuatus do. Gabriel. anno 1514 die 27. Nouembris. quia melius est in tempore occurrere, quàm post exitum vindicare. l. j. C. quando liceat vnicuiq; sine iudic. se vindicare. † Et quia in hoc interdicto non dantur nisi duę prouisiones. Prima est furnimenti. Secunda recredẽtię. & posteà fertur sententia super pleno possessorio, vt inferius dicam. † Tamẽ si dubitetur quantũ quisque frumenti receperit, poterit pendente processu iudex condemnare partẽ ad declarandũ cum iuramento, vt iudicauit senatus pro episcopo Catalaneñ. contra habitatores dictæ ciuitatis. anno 1528. die 23. Decembris. *Nouitate impetrata cessandũ ab opere.* *Arestum.* *Prouisio duplex in casu nouitatis.* *Arestum.*

22

24 Audiui à quibusdam dicanicis in possessorijs negatiuis non dari nisi recredẽtiam, vt si quis dicat se esse in possessione, quòd talis non capiat fructus ex tali horto sine licentia sua. Et in possessione ne talis ingrediatur talem fundum sine facultate & concessione, & in alijs negatiuis vide alias limitationes in §. declarantes. in verb. successores. de manda. aposto. in concord. *Recredẽtia sola quando detur.*

IDEM Article LXIII. Ibidem.

Et seront toutes instances possessoires de conplaincte ou reintegrande vuydées sommairement, les preuues faictes tant par lettres que par tesmoings dedans vng seul delay arbitré au iour de la contestatiõ, & sans plus y retourner par reliefuement de noz Chancelleries ny autrement.

Articulus tertius.

GLOSSA PRIMA.

Summariè decidi debēt causæ possessoriæ.

PRIMO statuitur hîc, vt instantia possessoria, siue in causa nouitatis, siue in materia reintegrandę possessionis summariè expediatur, & hoc est iuri conueniens. vt l. ordinarij. vbi docto. de rei vendicat. l. momentaneę. ibi, mox. & l. meminerint. ibi, illico. C. vnde vi. l. vna. si à momenta. possess. fuerit appella. Bar. in extrauagā. ad reprimendum. in verb. summariè. Bal. in l. incerti. C. de interd. Alex. cōsilio lxvj. visis. col. j. in v. vol. † Et summariè dicitur breuiter, prout declarat clemen. sępè. de verborum significa. & Bar. in dicto verb. summariè. scripsi viginti effectus in tractatu de senten. executor. articul. ix. gloss. secunda. in j. commenta. in has constitu. reg. 1 2

Dilatio vnica in possessorio.

Secundò, quòd probationes fieri debēt intra vnam dilationem, quę est arbitraria pro consuetudine & stylo curiarum, à qua si fuerit nimis arcta, appellari poterit. c. prętera. de dilatio. vnde allegatur gloss. singularis. in l. j. in verb. petiturus. C. quorum bono. dicens possessoria esse summaria quoad actorem, tamen plena probatio per eum fieri debet. † secus in reo, vt declarat Lanfranc. in repetitione. clementinę sępè. col. ij. de verborum significatio. & Alexā. consilio cxxxix. circa primū. colū. vltima. in vj. vol. † In curijs tamen Francię seruatur ęqualitas in actore & reo prout fieri debet. per regu. in iudicijs. de regul. iur. in vj. maximè in probationibus. Bart. in l. de die. in princip. ff. qui satisda. cogan. Barba. consi. xxv. clementissimum. col. ij. in iiij. volumine. 3 4 5

Probatur possessio per testes & instrumenta.

Tertiò, probationes in materia possessoria possunt fieri tā per testes, quàm per instrumenta, vt hîc. *tant par lettres que par tesmoings.* in exercendis enim litibus eandem vim obtinet fides instrumentorum, quàm depositiones testium. l. in exercendis. C. de fid. instrumen. Socy. consil. lix. visis actis. in iiij. volu. 6

Recredentia non patitur attestatiōes.

Quod est verum in pleno possessorio, sed in recredentia non recipitur probatio per testes, sed tantùm per literas, vt plenè scripsi in §. j. de senten. execu. in ordina. reg. 7

Dilatio secūda ad probādum in possessorio non datur.

Quartò, etiam per literas à cancellarijs impetratas non poterit secūda concedi dilatio, sed à magna cancellaria reciperetur, quia Rex nō facilè potest per suam constitutionem ligari. l. digna vox. C. de legi. 8

Quintò iudex debet arbitrari dilationem, & eam concedere à contestatione litis, idest simul facta contestatione. ibi, *arbitré au iour de la contestation.* 9

Contestatio an fiat in possessorio.

Item ibi, *par contestation.* patet quòd in causa possessoria fit cōtestatio, quod probatur in §. quorum. in fi. inst. de interd. c. ij. ut lite non cōtest. & in l. tigni. §. si quis. cum seq. ff. ad exhib. gloss. & Bar. in d. l. vna. C. si de momen. poss. Bal. in l. j. C. si per vim. & in d. l. incerti. q. xiij. glos. & doct. in c. consultationibus. de off. deleg. Alex. cōsi. ij. in iij. vol. col. iij. & Ro. consi. ccxx. circa primum. colum. j. Aufrer. q. ccxxvj. & l. properandum. in princ. ibi, super possessione iuncto verb. post litem cōtestatam. C. de iudi. & ita communiter tenetur, teste Salice. in dicta l. vna. si per vim. Et ita in 10

ita in curijs Franciæ ſeruatur,etiã in interdicto recuperandę poſſeſsionis.quãuis Ioa. Andr.& alij multi cõtrarium teneãt in d.c.cõſultatio-
11 nibus. † Et puto in his conteſtationẽ fieri,quando contrariæ allegantur poſſeſsiones,& vnus negat alterum poſsidere.

Cõteſtatio in poſſeſſorio.

CHARLES VII. Aticu. Lxxi. des premieres.

ITEM, ordonnons que ſi les complaintes contiennent reliefuement,que les executeurs d'icelles ne procedent à la ſequeſtration realle des choſes contentieuſes ains facent les adiournemens par deuant les iuges, auſquelz la congnoiſſance en appartient ou eſt commiſe, leſquelz parties ouyes appointeront ſur le tout ainſi qu'il appartiendra par raiſon.

Articulus quartus.

GLOSSA VNA.

1 SVPERIVS dictum fuit artic.primo. quòd poſtquàm res erat ſequeſtrata,vna pars,quia non propoſuerat interdictũ intra annum impetrabat literas à Rege, & releuabatur vt nõ obſtante lapſu anni procederetur: nunc verò ſtatuit,quòd ſi literę querimonię contineãt releuamentum, quòd apparitor ſeu executor illarum non procedat ad ſequeſtrationẽ cauſa nõ cognita,ſed remittat cauſam per citationẽ ad iudicem,ad quem cauſę cognitio ſpectat,qui partibus auditis ſuper omnibus decidet.

Dèclaratio ſuperioris primi articuli.

2 Ratio huius text.eſt,vt nihil ſine cauſę cognitione fiat,& in hoc corrigitur hic articulus,quia hodie apparitor non poteſt rem ſequeſtrare, & ſi fiat non valet, quia ſine cauſæ cognitione non fit ſequeſtratio, vt iudicauit Senatus hoc anno 1551.& in tractatu,de ſequeſtrati.abundantius ſcribam inferius.

Sequeſtratio non fit ab apparitoribus.

Areſtum.

3 Item notandum eſt, quòd querela nouitatis non impetratur ſuper officijs dominorum, ab eo qui eſt deſtitutus, quia dominus hoc iure ſuo facere potuit,cùm hęc officia quaſi precario poſsideantur, & ideo
4 ſunt ad nutum reuocabilia.† Sed in caſibus ſequentibus pars deſtituta poterit implorare iudicis officium contra illam deſtitutionem: vt cenſuit Senatus anno 1513.die xiij.Iulij.

Querela nouitatis nõ habet locum in officijs dominorum, niſi in quatuor caſibus.

Areſtum.

5 Primus igitur caſus eſt,ſi fauore matrimonij datum fuerit officium, quia ſic eluſum redderetur matrimoniũ,quod eſſe nõ poteſt: nam iſte qui duxit ea lege vxorẽ, onera matrimonij ſuſtinere non valeret,quę quidẽ ſunt magna,& grauia.l.pro oneribus.C.de iur.dot.quę pleroſq; inducunt coniugatos ad multa contra conſcientiam perpetranda.

Caſus quibus officialis domini intentat nouitatẽ.

6 Secundò,quãdo remunerationis gratia,& ſic cenſuit Senatus anno 1513. die xij.Iulij,quia hoc genus habet compenſationis non donationis.l.ſed & ſi lege.§.conſuluit.ff.de petitio.hęredi.facit l.ſi pater.in fin.

Officium in remuneratione cõceſſum nõ reuocatur

Areſtum.

ff.de donationib.

Officiũ emptum à domino censetur irreuocabile

Tertiò,quando emit officium,tunc quoq; non poterit destitui,per tex.in c.vno.de natu.feud.Bal.in l.qui se patris.col.viij.C.vnde libe.ne videlicet quis ex aliena iactura locupletetur.l. nam hoc natura.ff.de condict.indeb.& recipiendo ex eo pecunias videtur dominus cum eo contrahere,ne eum officialem destituat vendendo ei vsum officij.per Bened.in c.Raynutius.in verb.duas.nu.36.cum seq.de testa. 7

Quartò,cùm hac lege datum esset, vt quandiu viueret hic officiarius,reuocare eum nõ liceret,tunc cõuentio seruanda est.l.iurisgentiũ. §.prętor ait.ff. de pact. contractus enim ex cõuentione partium legem accipiunt.l.j.§.si conuenerit.ff.depo.l.contractus.de regu.iur. 8

Officiales Regij sunt perpetui.

Officiales verò Regij perpetui sunt,nec sine causa destitui debent, etiam si ad beneplacitum Regis cõstituti sint,quod durat vsq; ad mortem.c.si gratiose.de rescript.in vj.Bal.in l.iurisperitos.ff.de excus. tuto. 9
† Nam postquã eos creauit,ordinarij sunt,& iure proprio iurisdictionem habent.l.j.ff.de offi.eius. & id quod nostrum est sine facto nostro à nobis auferri nõ potest.per regu.iuris.& maximè quia dominium & magistratus æquiparantur.l.qui furere.ff.de statu ho. & sicut princeps dominium rei non potest auferre sine causa. glo.in l.ij.C.de preci. imper.offer.doct.in l.ex hoc iure.ff.de iust.& iur.c.quę in ecclesiarum.de consti.facit quod Gagui.refert Reges Francię ita contraxisse cum suis subditis,quibus contractibus Reges ligantur.c.j. de probation.scripsi in pręfa.ad titu.de colla. 10
† Ideoq; sicut princeps rem & vineam alterius auferens peccaret:vt de vinea Naabot scribitur, ita & qui officiales sine causa priuaret:nimirum igitur si destituti possint vti iuris remedijs atq; possessorijs:vt alibi plena manu scripsi. 11

IDEM Article Lxxiii. Ibidem.

Articulus quintus.

ITEM, ordonnons qu'en causes de complaintes en matiere de saisine &nouuelleté,en causes d'applegemens,& contr'aplegemens, nul ne soit receu à playder par retenue,mais playderont les parties àvne foys, & à toutes fins.

GLOSSA I.

Aduocatorum prolixitas restringenda.

VT breui decidantur causæ restringit veterum aduocatorum prolixitatem per hæc verba constitutionis,ibi, *nul ne soit receu à playder par retenue &c.* quæ non ad iudicem,sed ad partem referuntur, quippe aduocati non sine magnis partium impensis, & causę retardatione longa ambage verborum, & prolixa oratione causas protrahebant, retinendo semper sibi aliquid ad dicendum: hanc igitur aduocatorum proteruitatemad magnum partium commodum , & totius reipublicæ tranquillitatem moderatur, vt in posterũ quicquid, quod ad causę suę vtilitatem pertinere 1

tinere videant,id quodcunq; sit vna oratione perstringere,& qua pote runt breuitate singula comprehendere curent:vt dicit text. ibi, *à vne fois,& à toutes fins*, quibus pulchrè consonant ea quę not.per doct.in l. & an eandem.§.actiones.ff.de excepti.rei iudic.

2 Sed quæro quid posit opponi contra istum impetrantem literas in casu nouitatis?Respon.cùm dies dicitur opponenti ad allegãdum suę oppositionis causas,eo die potest opponens allegare litispendentiam (si sit) vel pręuentionem in possessorio alibi factam inter easdem partes,& de eadem re,& sic excluditur nouus impetrans.l.cùm quęritur. ff.de excepti.rei iudic.& cle.vlti.vt lite penden. *Oppositiões in nouitate vt litispẽdentia.*

3 Vel si sit aliquis priuilegiarius causam petet remitti ad consiliarios supplicationum,vel ad alium iudicem suum, videlicet ad conseruatorem priuilegiorum.c.Romana.§.cõtrahentes.de foro compe. † Quod

4 est verum,si dum primo se opposuerit non allegauerit aliquam oppositionis causam,vel dixerit se, *à toutes fins s'opposer*: nam si opponendo vnicam causam allegauerit,aliâs non poterit adducere, nec exceptiones dilatorias,nec peremptorias,quia expressum facit cessare tacitum. l.cùm ex filio.ff.de vulgari. *Oppositio generalis præualet speciali.*

5 Necnon potest opponẽs afferre aliâs fuisse iudicatum super hac possessione,& exceptio rei iudicatę nunc competit.c.vno.de lit.contesta.

6 in vj.& d.l.cùm quęritur.cum l.seq.de exception.rei iudica. † Tamen pars aduersa poterit dicere se possedisse per annum & vltra à tempore aresti.Et sic saisina acquiri potest etiam post arestum quamobrem nec post annum erit exequendum,antequã partes opponentes audiantur. *Saisina põt acquiri etiã post arestũ.*

7 His itaque casibus & alijs quibus oppositio iusta reperitur,annullatur secunda executio,&condemnatur impetrans in expensis.teste Ber ber.in viator.iuris.in practi.leg.regiar. *Oppositio iusta operatur expensarum adiudicationem.*

8 Profert etiã opponens & baptizat (vt dicanicorum verbis vtar) contrarias possessiones,videlicet quòd ipse est qui posidet,nõ impetrans: vel si aduersarius posideat, quod vi, clam, vel precario posidet.l.j.ff. vti posid.& hoc postea licebit iustificare:vt docet Ioan. de kalaguer. in tit.de mod.proceden.super nouis dissais.in stylo parlamen. *Baptizat opponens contrarias possessiones.*

9 Item adducere potest,quòd post annum &diem fuit turbatus,vt superius tit.proximo dictum fuit,vel ꝙ aduersarius ab anno nõ possedit.

10 d.l.j.vti posidetis. † Nec ad rem pertinet huc deducere saisinã illam, quã pasim exercet Rex pro iure sui imperij,& vt dicunt *par main souueraine,* quia hęc retentio ad solam conseruationem iuris partium ten

11 dit,non ad acquisitionẽ possesionis: † ideo nec Rex acquirit sibi possessionem,etiam si per decem annos possederit iure maioris imperij. *Rex non acquirit possessionem iure maioris imperij posidẽdo.*

12 Item quando est controuersia inter Pares Francię,tunc res controuersa remanebit in manu superiori, & (vt dicitur) *en la main du souuerain i.du Roy*, & demùm causa finita totum restituetur victori. In magno consuetud.quem vocant *l'instruction de practique* scribitur. *Manus Regia saisit res cõtrouersas inter pares Franciæ.*

13 Quemadmodum etiam si sit cõtrouersia in casu nouitatis inter subditum & Regem,res controuersa ponetur in manu Regia tanquam su *Nouitas inter Regẽ & subditum.*

prema,& gallicè dicitur, *en la main du Roy comme souueraine*, & eo casu
eligetur vnus bonus pater familiâs, gallicè vocãt *preud'homme*,qui rem
controuersam reget nomine vtriusque,& † sic plus conceditur in Re- 14
gem,quàm in priuatum dominum:nam in eum nõ habet locum que-
rela nouitatis,verùm hîc intentari potest à subdito contra Regem.

Subditus an possit in dominum literas nouitatis obtinere.

Item opponi potest,quòd impetrans est subditus illius, cõtra quem 15
impetrauit literas nouitatis,subditũ appello ratione iurisdictionis al-
tę & infimę,qui de consuetudine non recipitur in casu nouitatis cõtra
dominũ suũ,& gallicè dicitur, *entre seigneur & subiect n'ha point de nou-
uelleté* in stylo parlamen.in rub.de caus. nouita.§.item si subiectus. Ma
suer.in sua praxi.eod.tit.§.item ille qui.

Confessoria & negatoria inter dominũ & subditum.

Sed habet quidem locum actio confessoria & negatoria vtilis, vel 16
officium iudicis,vel alia remedia.de quibus Bart.in l.j.§.huius autem.
ff.vti possidetis.Panormit.& alij in cap. conquerente. de restitutione
spoliatorum.

Nouitas inter dominũ & subditum ratione tertij. *Arestum*

Nisi esset nouitas inter dominum,subditũ,& alium simul, tunc ra- 17
tione tertij consisteret.arg.l.si communem.ff.quemad. seruit.amit.sic
censuit Senatus Paris.vt refert Ioan.Gallus.in q.per aresta.q. clxxxiiij.
Item 14.die.& q.xxvj.anno quo suprà.Masuer.in §.item si dominus iu
stitiarius.tit.de posses. † Et in curia suprema ex causa audiretur subdi 18
tus etiam contra dominum,vt est in magno consuetud.

Regius tantũ iudex de possessorio cognoscit.

Opponitur etiam,quòd is qui cognoscit, non est iudex competens, 19
vt quia non Regius,etenim alij iudices non cognoscũt de possessorijs,
secundum consuetud.regni.Ioan. Sanxon in ordina. Turo.artic.xxij.
superius dixi.

Restabilimẽtum fieri debet vt quis recipiatur ad oppositionẽ.

Ad hęc antequàm iudex competens recipiat partis oppositionem, 20
reus tenetur restituere sublata cum effectu,seu fictè,vt dicunt figurali-
ter,super quo primitus est attendenda literarum quęrimoniæ forma,
& sequẽda,per l.diligenter.ff.manda.c.cùm dilecta.de rescript. in qui-
bus intelligas ꝙ opponẽs semper debet se dicere saisitum, alioqui non
esset contradictor legitimus.

Procuratorium generale non sufficit ad oppositionem. *Arestum.*

Præterea ad allegandum istam oppositionem, non recipitur procu 21
rator generalis,nisi specialiter sit cõstitutus ad comparendum coram
cõmissario:vt testatur Io.Gallus fuisse decisum in hoc Senatu. in quę-
stio.per aresta.q.clx.plenè scripsi in concorda. in glo.penul . de elect.
derog. † Sed coram commissario exequente casum nouitatis admitti 22
tur ad se opponendum pro illo,qui est citatus quilibet de familia, etiã
sine procuratorio.l.j.in fi.C.si per vim.Masuer.eod.ti.§ item coram cõ
missario.vbi etiam dicit pro non citato non recipiẽdum quenquã sine
procuratorio,quia ibi nulla necessitas imminet.

Querimonia contra querimoniam non habet locum *Arestum.*

Insuper reus se opponere debet, nec admitteretur idẽ ipse ad impe 23
trandum in actorem alias querimoniæ literas,nam querimonia cõtra
querimoniã non recipitur,vt censuit Senatus Paris. prout refert Ioan.

Manus Regiæ impositio quãdo petenda.

Gallus in quæsti.per aresta.questi.cxiiij. † Imò si opponens primo co- 24
gnitionis die non petierit manum Regiam adponi,pars seu impetrans
semper

ſemper poſsidebit & vtetur re pendente proceſſu,vt ſeruãt curię Fran-
25 cię. † Tamen ratione alterius impedimenti is contra quem defectus fuerit conceſſus in caſu nouitatis,poterit de nouo conqueri:vt cenſuit Senatus ſecundum Aufrer.in tracta.areſto decimooctauo. Item quod deficiens. *Areſtum.*

26 Item opponi poteſt,quòd ſuper bonis mobilibus non datur hoc interdictũ,ſed pro rebus ſoli.l.j.§.j.ff.vti poſsi. niſi illę res mobiles ad nos perueniſſent ex ſucceſsione alicuius,etiam ſi hęc poſſeſsio tota non niſi mobilibus conſtaret, tunc quoq; fuit approbata querela nouitatis à Senatu anno 1522.& die 23. Iulij, contra hęredes cuiuſdam Matiſcoñ. *Querimonia nouitatis ſuper rebus mobilibus quando detur.* *Areſtum.*
27 pro quadam vidua donatrice omnium bonorum. † Et idem quando actione vniuerſali,vel generali deberentur, ideo auditus fuit conquerens in caſu nouitatis pro conqueſtibus mobilibus ſibi donatis.anno 1541.vel quãdo accederẽt res mobiles, & cohęrerẽt immobili,vt ſi quis ſe diceret eſſe in poſſeſsione domus,vnà cum mobilibus in ea exiſtentibus,vel in poſſeſsione fundi cum fructibus ei cohęrẽtibus aut collectis. l.ſi aliena.ff.de vſucapio.l.j.§.vtique.& §.ſequen.de vi & vi armat.Ma- *Donatarius pro mobilibus intentat nouitatem.*
28 ſuer.eod.titu.de poſſeſſor.§.item caſus nouitatis. † Necnon per interdictum vtrobi, quod *adueu* gallicè dicitur: vt docet Imber.in inſtitu. Foren.libr.j.§.deinceps.

29 Item licebit parti ſe opponere pro quota aliqua parte rei ſaiſitæ, & tunc cogetur declarare quam partem velit controuertere , vt demum iudex manuteneat impetrãtem quoad alias partes.l. qui ſeruum.§.qui in iure.ff.de interrogato.actioni. Maſuer.eod.§.item & quia.nume.22 *Opponitur nedum de tota re ſaiſita, ſed & pro parte illius.*
30 † Tamen interim ſaiſiri poteſt ea tota res,& ad manum Regiam poni etiam ſi litigetur tantùm ſuper dimidia parte hęreditatis,vel tertia,ſed partibus auditis decernet iudex,quòd impetrãs leuabit fructus ex parte rei non controuerſę.

31 Item ſi priuatus cæperit animal dans damnum intra mei domini territorium,caſum nouitatis intentare potero, quia me turbat in mea iuſtitia:vt in mag.conſuetud.habetur. *Dominus intentans nouitatẽ pro ſua iuriſdictione*

Cauſes d'applegemens & contr'applegemens.

GLOS. II.

1 IN patria conſuetudinaria vtuntur his vocabulis *applegemens & contr'applegemens*, quę vt intelligantur ab his, qui ſunt in patria iuris ſcripti,declarare nõ verebor. Et tribus modis dicitur *applegement*. Primò interdictum
2 quorum bonorũ. † Secundò interdictũ vnde vi.† Ter-
3 tio modo dicitur oblatio illa cautiones à ſubdito pręſtari ſolita domino, qui aliquam eius rem ſaiſiuit, vel ſaiſire fecit, & petit ſubditus vt manus iniecta in rem tollatur, offerens defendere contra domi-
4 num. † Fit etiam hęc oblatio coram apparitore, vel iudice, quam ſi recuſet admittere iudex, aut non concedat manus leuationem, tunc *Applegemẽt,quot modis dicatur, & vnde.*

vel appellat subditus,vel tuetur suum ius coram iudice, & hoc applegementum dicitur *applegement de refuz de pleige,* lis super hac re mota causa applegementi nuncupatur,& propriè hic modus dicitur *applegement à pleigè*,gallico vocabulo pro cautione vel satisdatione.

Cõtrapplegemẽt quid sit.

Contr'applegement tot modis dicitur,nam est idem quod defensio cõ 5
tra applegementa illa,*& contr'appleiger* nihil aliud est quàm defendere contra applegemẽtum,itaq; in his causis vt in causa nouitatis ne quid retineatur litigando, sed omnia semel in iudicium deducantur, statuitur hîc.

IDEM Artic. VII. touschant le style.

Articulus sext⁹

ITEM à certaines ordonnances faisans mention qu'on ne reçoiue aulcuns en fournissement à part,adioustons & ordonnons peine d'amende arbitraire contre les infracteurs d'icelles selon l'exigence du cas.

GLOS. VNA.

Pœna arbitraria quo modo intelligatur.

QVIA interdum leges non plenè seruantur,nisi adijcia 1
tur pœna,ideo hîc adiungit pœnam arbitrariam iudicis arbitrio imponendam,ne verò ideo voluntariam omnino intelligas,idest pro iudicis voluntate infligendam,sed pro arbitrio ratione meriti vel culpę: ideo dicit text. *selon l'exigence du cas*, sicut canones mensuram temporis in agenda pœnitentia pro vno quoque crimine non pręfigunt, videlicet vt de singulis dicant qualiter vnumquodque peccatum emendandum sit, sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuunt.cap.mensuram. de pœniten.distinctio.j.capitu.Deus. de pœnitenti.& remissio.itaque respiciendum est iudicanti, ne quid aut durius, aut remissius constituatur, quàm causa deposcit, nec enim aut seueritatis aut clementiæ gloria affectanda est, sed perpenso iudicio,prout quęque res expostulat statuendum est:planè in leuioribus causis prõptiores ad indulgentiam iudices esse debẽt, in grauioribus pœnis seueritatem legum cum aliquo benignitatis temperamento subsequi.Marcellus in l.respiciendum.in principi.ff.de pœn.

IDEM Articl. LXXIIII. des premieres.

Articulus septimus.

ITEM & pource qu'en telles matieres de saisines & de nouuelleté, qui sont matieres possessoires, puis aucun temps ença l'on ha procedé, comme l'on feroit es matieres petitoires, & que telles matieres possessoires, & de nouuelles dessaisines, doibuent estre traictées & decidées le plus brief & peremptoirement que faire se peult: Car apres les parties (se bon leur semble) peuuent proceder sur le petitoire, & que par les

par les fuyttes & delays, que les parties prennent en telles matieres, & la longueur des playdoiries les procez sont cõme immortelz: & les heritaiges sequestrez souuentesfoys en tournent en ruine & desolation, dont en aduient souuentesfoys grand dommage à nous & à la chose publique de nostre Royaume, & à tous noz subiects. Et aussi puis aucun temps ença l'on ha prins vne forme esdictes matieres de nouuelles dessaisines, que l'on ordonne examen de tesmoings estre faict sur la recreance (Combien que les parties en telles matieres se puissent expedier par tiltres) dont les proces sont moult retardez, & les parties grandement endommagées: Nous voulants pourueoir ausdicts inconuenients, auons ordonné & decerné, ordonnons & decernons que doresnauant en toutes telles matieres possessoires de nouuelles dessaisines, tant complainctes qu'applegements, affin que les choses sequestrées ne viennent en ruine & desolation (cõme elles ont faict au temps passé) que la recreance ou ioüissance des choses contencieuses sera adiugée par les lettres & tiltres des parties, sans les mettre sur ce en aucune preuue, sinon que ce soit cause, ou il n'ait nulles lettres ne tiltres, & que sans preuue de tesmoings ne puisse estre expediée en recreance.

GLOSSA PRIMA.

1 HIC articulus prętermissis eius prefationibus statuit recredentiam literis & titulis adiudicãdam parti sine alia probatione, nisi talis esset causa in qua nullæ essent literæ vel tituli, & quando recredentia iudicari non possit sine probatione testium: de hac materia multa scripsi in §.j. de sent. execu. quæ hîc non repetam, vbi etiam mala quæ ex sequestratione proueniunt refero. *Recredentia fit ex literis & titulis.*

2 Sed quia hîc tex. facit mentionem de possessorio & petitorio, ideo videndum est quid dicatur possessorium. Resp. quando agitur de possessione alicuius rei, & materia possessoria cum causa vertitur super possessione. gloss. & doct. in l. fi. C. qui legit. perso. standi. Panor. & alij rubr. de cau poss. sic & istę ordinationes tractant hanc materiam possessoriam. *Possessoriũ quid.*

3 Petitorium verò dicitur, cùm de dominio agitur, & proprietate seu iure rei, vel eius restitutione, teste Specul. in titu. de petitori. §. primo. doct. in l. naturaliter. §. nihil commune. de acquirend. possessio. & probatur in l. is qui destinauit. ff. de rei vendicatio. Carol. Ruyn. consilio clxiiij. quamuis ex his. col. iij. nume. 7. in v. volu. plenè Fernan. vir egregius & doctor Tholosa. in interpretat. §. nihil commune. in ij. præfa. ff. de acquir. possess. *Petitorium quid sit.*

Vnde Lanfr.in repet.clemē.vnicę.col.j.de causa possess.ait aduocatum in hoc cautum esse debere: nam si quæstio sit de possessione, vt si quis dicat se possidere,& petat manuteneri,tunc dignoscet esse possessorium,si verò dicat se dominum,& talē declarari, tunc petitoriū esse. 4

Conclusio libelli inspicitur ad discernendum possessoriū à petitorio.

Et ad hoc discernendum conclusio libelli,non narratio debet inspici,sicut conclusio contractus.l.si voluntate.C.de rescinden.vendi.Bar. in l.Aurelius.§.Sticho.ff.de liber.legat.&in l.si oleum.in fin.cum l.seq. de dolo. Bal.in rubr.C.si cert.peta.Alexand.consil.cxxj.viso processu. col.ij. & iiij. in primo volu. & consil.cxvij.viso.in ij.volumine.Ias.in §. omnium.col.xvj.de actionib.in instit.& in l.si prius.num.33.ff.de noui operis nuntiat. 5

Rationes istæ sunt etiam asignatæ in c.j.& c.viij.&alijs in locis tracta.de senten.execut.&in tracta.de caus.possesso.benefi.vbi reliqua de hac tractabuntur materia inferius. 6

Differentiæ inter possessorium & petitorium.

Quo loco non erit alienum subnectere aliquot differentias inter materiam possessoriam & petitoriam:nam possessoria summariè,petitoria plenariè tractari debet,vt superius diximus artic.iij. 7

Sequestratio an habeat locum in petitorio.

Secunda,sequestratio fit super possessorio, ne partes ad arma veniant.l.æquissimum.ff.de vsufruct.& res ponitur ad manum Regiam in hoc regno, vt dictum fuit, sed in petitorio sequestratio regulariter est prohibita.l.vna.C.de ꝓhibi.sequest.scripsi in tract.de sequestr.infrà. 8

Possessoriū facit cessare petitorium.

Tertia differentia est, quia licet petitorium fuerit prius intētatum, tamen suspendetur,si pars velit agere possessorio,non econuerso.c.pastoralis.de causa possess. 9

Cumulatio petitorij & possessorij an fiat.

Quarta, quando possessorium & petitorium simul deducuntur in iudicium, prius iudicandum est super possessorio,quàm petitorio.c.ij. & c.cùm dilectus.& c.cùm ecclesia. de causa posses.hodie verò prohibetur vtrunque simul cumulari , vt dicetur infrà. fallit in vtrobi pro rebus mobilibus,in quibus vtrunque simul intentatur,nec constitutio Regia in hoc habet locum. 10

Feriato die an procedatur in possessorio.

Quinta, super possessorio potest procedi etiam tempore feriato: vt dicunt quidam,& referunt Do.de Rota.decisi. cxl.tempore feriarum. in notab.maximè in possessorio reintegrandæ.Guido Pape in statut.si quis.in verb. clandestine. versi. quęro,an reintegratio.quod est verum in ferijs introductis ad solam hominum vtilitatem.† Secus in ferijs ad Dei gloriam, vel Sanctorum introductis. Bar.in extrauagan.ad reprimendum.in verbo,summariè.col.ij. consuluit Paul.consilio cccc j.viso processu.col.ij.in primo vol. 11 12

Filiusfamil. etiam sine patris consensu intentat possessorium.

Sexta,adultus sine curatore , & filiusfamiliâs absque patris cōsensu possunt intentare possessorium , diuersum est in petitorio.l.fina.§.necessitate.C.de bonis quæ liberis.l.fina.C.qui legitimas personas.l.vna. si per vim. 13

Exceptiones quæ sunt admittendæ in possessorio.

Septima differentia , in possessorio non admittuntur exceptiones requirentes altiorem indaginem. l. iij.§.ibidem. ff.ad exhiben. Bart.& alij in l.fin.C.qui legitimas personas standi.& in l.momentaneæ.vnde vi. 14

15 ui. Sanson in cõsuetud. Turonẽ. artic. xxvj. rubr. *des retraictz*. † Et dicuntur altiorem habere indaginem, quando non possunt discuti nec examinari intra illud tempus, quo principale. Barto. in extrauag. ad reprimendum. in verbo, summariè. Angel. in §. æquè. col. ix. in fi. & sequẽ. de exceptionib. in institu. Alexand. in l. ille à quo. §. si de testamento. ff. ad Trebellianum. vel committitur iudicis arbitrio. Et ista est communis teste Socyn. consil. lix. capio primum. col. ij. in iij. vol.

16 Nos seruamus vt in recredentia quidem non recipiantur hæ exceptiones, sed in pleno possessorio causarum beneficialium sic. quia de petitorio hi iudices Regij non cognoscunt.

17 Octaua, in possessorio quis agit etiam sine mandato nomine alieno. l. vna. C. si per vim. diuersum est in petitorio. l. j. C. de procur. l. nemo alieno. ff. de regu. iur. hoc etiam non vidi seruari in possessorio, vt quis recipiatur in Franciæ curijs sine mandato, quinimo in vtroque mandatum exigimus.

Mandato carẽs tamẽ etiã pro alio agit possessorio.

18 Nona, de iure ciuili à sententia lata super possessorio nõ appellatur. l. vna. C. si de momenta. possesion. glos. & doctores, in capitul. primo. de causa possesio. secus est in petitorio, per totum titulum. ff. & C. de

19 appellationi. † hodie in forensi iudicio seruatur vt appellari etiam à recredentia posit, nihilominus sententia mandabitur executioni non obstante appellatione, & sine illius præiudicio: vt Bar. in dict. l. vna. docet. quæ opinio est hodie per ordinationem Regiam approbata: vt est in articul. v. titu. de senten. execut. vbi scripsi in primo tomo commentar. in has constitu. regias.

Appellatio à sentẽtia super possessorio nõ admittitur.

20 Decima differentia, quòd sententia super possessorio profertur super ipsa possesione, in petitorio pronuntiatur super dominio, vel iure rei. Bart. in l. j. col. ij. C. quorum bono. Bal. in l. penul. col. ij. si à non competenti iudic.

21 Vndecima, in possessorio non est locus reconuentioni, secus in petitorio. Specul. in tit. de recõuen. §. ij. versi. sed quid si agebam. l. per l. fin. C. qui legiti. pers. Ioa. Andr. & alij in c. cùm dilectus. de causa possesio.

Reconuentio non habet locũ in possessorio.

22 Duodecima, causa possessoria non est spiritualis, etiam si sit super beneficio vel re spirituali, teste Bal. in c. vno. apud quem vel quos. & in l. penulti. col. penulti. si à non competen. iudic. Nicol. Milius in verb. spiritualis causa. quia non continet medulam veritatis. Panormitanus & alij in c. literas. de iuramẽto calumniæ. Guido Pape in statut. si quis. in verbo, clandestinè. versicu. sed iuxta materiam alibi de hoc scripsi.

Possessoriũ etiam super beneficio non est spirituale

23 Decimatertia differentia est, quòd iudices Regij licet laici cognoscunt in hoc regno de possessorijs beneficiorum, & omnium rerum spiritualium, & iurium. Guido Pape hoc docet. q. j. in decis. Delphin. & q. lxxxvj. & q. cccclij. & consi. lxviij. & cxlix. Aufre. q. cccclxx. & in repet. cle. j. col. lxxvij. de offic. ordina. Masuer. in rubr. de iudic. §. item ad iudicem. Benedict. in repetitio. cap. Raynutius. in verbo, & vxorem. nume.

24 369. de testam. & hodie hoc est notorium in hoc regno. † Tamen nunquàm cognouerunt, nec cognoscunt de petitorio, quod est spirituale,

Laici cognoscunt de possessorio beneficiorum.

& ad spirituales pertinet. docto. in c. ij. de iudic. & in ca. j. & ij. de causa possessio. & proprie.

Ciuile possessorium prius criminali discutiendum.

Decimaquarta, si causa ciuilis & criminalis simul concurrant, causa 25
ciuilis possessoria discuti prius debet, quàm altera. l. j. secundum vnum intellectum. C. de appel. Bald. in addit. ad Spec. in tit. de appel. versic. ego ago. & in disput. incip. accusatus.

Semiplena probatio in possessorijs.

Decimaquinta differentia est, quia causa possessoria est leuis præiu- 26
dicij: ideoque semiplenę sufficiunt probationes, secus in petitorio, teste Bartol. in l. j. col. ij. C. quorum bono. & in l. ij. vbi in rem actio exerceri debeat. Mathesilla. not. ij. nota quòd in iudicijs. docto. in c. cùm causam. col. ij. de probat. & in consil. lvj. in causa. col. j. vsus tamen forensis requirit in vtroque probationes sufficientes.

Testiumrecognitio non expectatur in possessorio.

Decimasexta, in causa possessoria scripturæ ante recognitionem te 27
stium fidem faciunt. text. in l. fi. & ibi Bal. in v. oppo. C. de edi. diui Adria. tollē. licet secus in petitorio. auth. sed nouo iure. vbi doct. C. si cert. pet. l. comparationes. C. de fide instru. plenè scripsi in tract. de chirograph. recognit in j. tomo.

Interdicta pro mobilibus rarò intentantur.

Decimaseptima, remedia possessoria pro re mobili rarò dantur, sal- 28
tem de consuetudine sine immobilibus, vt superius dictum fuit artic. v. sed petitorium sic. l. j §. illud. ff. de vi & vi ar ma. l. j. §. penul. vti possidе. quia vilis & abiecta est mobilium possessio. gloss. in l. rem quæ nobis. ff. de acquiren. possess.

Regula, dolo facis, non habet locum in possessorio.

Decimaoctaua, regula dolo facis petendo, quod statim restituturus 29
es, non habet locum in possessorio, saltem recuperandę. l. dolo. ff. de doli except. & l. dolo. de regul. iuris. secus in petitorio. gloss. in l. j. C. quorū legato. & regul. dolo. de regul. iuris. & in l. j. §. qui vi. vbi Bart. de vi & vi arma. Philip. Franc. in ca. si beneficia. de præben. in vj. Angel. in §. j. col. xxij. de excep. instit. Vincen. in l. si socer. §. fi. ff. solu. matr.

Annua sunt possessoria, & quid in petitorijs.

Decimanona differētia, quòd possessoria remedia regulariter post 30
annum nō dantur. l. j. in fi. ff. de interdict. l. j. vbi Bar. vti possid. & superius dixi articul. j & Guido Pape in statuto si quis. in dict. verbo, cládestine. versic. sed quid de statuto. ac in decisi. Delphina. quęstio. ccccclij. in materia possessoria. sed petitoria vsque ad triginta annos plerunque extenduntur. l. omnes. C. de pręscriptione xxx. vel xl. annorum

Infamiā non irrogat sententia possessorij

Vigesima differentia, quòd sententia super possessoria lata non in- 31
famat l. neque. ff. de vi & vi arma. gloss. in l. in interdictis. ff. de interdict. & in l. cessat. de actio. & oblig. secus super petitorio infamante. l. j. & per totum. ff. & C. de his qui notan. infa.

Maritus in possessorio vxoris agit etiā sine illius mandato.

Vltima, de consuetudine in hac patria maritus in personalibus & pos- 32
sessorijs competentibus vxori agit sine vxore. quod probatur in l. maritus. C. de procuratoribus. secus in petitorijs & realibus, quia tunc maritus cum vxore agit, & conuenitur. l. doce ancillam. C. de rei vendicatione. & Ioan. Fabr. in §. fuerat. col. prima. de actionibus. in instit. & in l. prima. C. de bonis maternis. Boër. in §. iiij. de cōsuetudine iuris status person.

34 Actiones possessorias voco competentes pro possessione, quamuis Chassa.in consue.Burgun.in rub.*des droictz*.§.v.dicat accipi pro actionibus realibus,quę dicuntur vendicationes, quod non est verum, nec inuenitur in iure,quod actio possessoria dicatur realis. nam si esset in rem, aduersariũ possessorem fateretur,quare de possessione non agere tur.l.is qui destinauit.ff.de rei vendic.§.omnium. de actionib. in insti. vnde potius hoc casu dicerem esse petitoriũ,& quia hoc tam facile est, vt non egeat probatione,ob id missum facio. Alias multas proferrem differentias,sed alię omnes,saltem quæ obseruantur, sub istis comprehenduntur.

Actiones possessoriæ an sint reales an verò personales.

CHARLES vii. Artic. Lxiii. Ibidem.

ITEM, ordonnons qu'en causes de complaincte en matiere de saisine & de nouuelleté dont les exploictz contiendront le cas,& aussi en matiere d'appel, les parties des ce que la iournée de l'adiournemẽt sera escheüe, & apres la presentation faicte soyent prestz de playder les causes sans demander delay en la matiere, car en icelles matieres les parties doibuent estre instruictes de leurs faictz.

Articulus octauus.

GLOSSA VNA.

1 STATVIT quò celerius causę possessorię nouitatis decidantur,vt partes dicto die prę͏sto adsint, & in termino, ne dilationem petant,quia de proprijs factis instructę debent esse.

Dilatio non datur in possessorio.

2 Quo loco non erit alienum inserere requisita in interdicto vti possidetis,quibus pręhabitis iudiciorum hanc aleam subire non tantopere pertimescamus.Primum igitur requiritur eum posside re,qui hoc experitur interdicto.§.retinendæ.de interdict.in institu.vide quæ dixi superius articu.ij.

Requisita in interdicto vti possidetis.

3 Secundò quòd rem soli & immobilem possideat.l.j.§. hoc interdictum.ff.vti posside.ibi de soli possessore scriptum est, datur etiam pro quasi possessione iuriũ.c.licet.de prob.siue illa iura adhęreant rei mobili,siue non.
4 † Curia enim Franciæ pro quocunq; iure saisinam seu casum nouitatis recipit,& quasi oẽs causę sunt de talibus:vt docet Guid. Papę decis.Delphi.q.cccclij.in materia.quamuis olim inter doct.controuersum sit.in l.si certis annis.C.de pact.& in c.querelam.de electio. Guid.Papę in statu. si quis. in verb.vel quasi.& Ioan. Fabr. & alij in §. æquè.de acti.in institu.& hoc seruatur in Francia.

Immobilia an tãtùm veniant in interdictũ vti possidetis.

5 Tertiò,quòd res sit talis,in quã possessio cadat,vel quasi.d.l.j.§.hoc interdictum. in omnibus etiã possessionibus, quę sunt soli sine dubio locum habebit, dũmodo possideri possint, vt quia res sacrę possideri nõ possunt.l.quivniuersas.§.j.ff.de acqui.poss.vnde nõ posset laicus petere se manuteneri in possessiõe percipiẽdi decimas,vel alia spiritualia

cùm ad ea sit incapax.c.causam.de prescript.c.decernimus.de iudi.

Quartò,quòd turbetur,& inquietetur.d.l.j.§.huius autē.& §.illud. 6
& l.vim facit.quod vi aut clam.& l.vna.C.si pervim vel alio modo.

Qualis possessio requiratur in nouitate.

Quintò,quòd ille qui turbatur non possideat vi,clam,vel precario, 7
alioqui non potest hoc iuuari interdicto.d.l.j.in fi. ille tamē qui allegat possessorem esse violētum,vel clādestinum,hoc debet probare,nō possessor:vt docet Bart.in l.ij.in fi.ff.de itinere actúq; priuat.refert Guido Pape in statu.si quis.in verb.vel quasi.versi.sed an hoc casu.

Quod possessionis tempus probandum est impetranti literas nouitatis.

Sextò,q̃ possideat tempore litis contestate.§.sed hodie.de interd.in 8
institu.glo.in l.extat.ff.quod metus causa.Bart.in l.j.in fi.ff. vti possid. & in l.vna.C.eod.Rofred.in ij.parte libelli.rub.de interdict. vti possidetis. † Quod debet intelligit quando alius probaret se medio tem- 9
pore possedisse,alioqui sufficit probare possedisse tempore turbationis & per hoc presumetur etiam tempore litis contestate possedisse, teste Areti. in dict.§. retinendæ. & Matthe.de afflict. in decisio.Neapolita. cccxciiij.ecclesia. Alexand.consi.lxxxviij.quoniam.col.ij.in v.volum. Barb.consi.xxv.clementissimum.col.j.volumi.iiij.Socy.consil. lix. visis actis.col.ij.volumi.iiij.† Ratio est,nam cùm agamus de possessione 10
presumēda,presēspossessio est potior preterita,quia de presenti possessione constat per veritatem,de alia non:vt not.doct.in l.fin. C. de edicto diui Adria.tollen.Bal.consi.xxxvj.factum sic se habet. in fi.volu.j. & superius ad alium effectum scripsi.

Anno proximo possedisse requiritur in interdicto vti possidetis

Septimò,q̃ ab anno citra possideat.l.j.in fi.ff. de interdict.ideo in li- 11
teris saisine dici solet, *depuis an & iour en ça*, alioqui ad saisinam simplicem recurrendum esset.de qua superius scripsi.artic.ij.

CHARLES VIII. Artic. XXXII.

Articulus nonus.

ITEM, ordonnons qu'aux causes de complainctes en matiere de saisine & de nouuelleté, dont les exploicts contiendront le cas,& aussi en matiere d'appel,les parties des ce que la iournée de l'adiournemēt sera escheüe,& apres la presentation faicte soyent prestes de plaider les causes sans demander delay en la matiere : car en icelles matieres les parties doiuēt estre instruictes de leurs faicts.

GLOSSA VNA.

Saisina sine apprehensione est contra ius scriptum.

HIC repetitur, quod fuit statutum & dictum articu.preceden.veruntamen quia hîc de saisina seu possessione lo- 1
quimur,ne quod ad vsum forēsem pertinet, intactum relinquam,operepretium esse putaui in medium proferre, que sint he persone, que in hoc Regno Francie sine apprehensione vera possessionis sunt per consuetudinem saisite & possessores. † Cùm 2
hoc maximè cōtra ius esse videatur,quo passim traditur possessionem non acquiri nisi sit apprehensa.l.deniq;.ff.ex quibus caus.maio.l.commissa.

missa.de publi.glo.in l.fi.C.de sac.san.eccl.c.ij.de cõsue.vbi iurium interpretes.
3 † nec quidē princeps vēdendo transfert possessionē, nec dominiū sine traditione.Bal.& And.in c.ij.de no.forma fidel. col.pe.nisi princeps gratiā impertiatur alicui,& tūc quidē etiā solùm transfert dominiū,non autem possessionē.c.si tibi absenti.de pręb.in vj.nam quęlibet gratia principis dicitur esse priuilegiata.Io.An.in c. olim. de verb. signi.Ias.refert consi.cxlviij.viso processu.col.ij.nu.4.in iiij.volu. *Princeps nō transfert possessionem cō trahendo.*

4 Primùm igitur sciendum est,quòd saisire duo significat. Primò manum inijcere,quasi rem manu capere seu occupare. text.in c. pe.§.nos igitur.de immu. eccle.in vj.declarat bellissimè do.Tiraquel.in tracta. *le mort saisist le vif.* in princ.& actiuè significat. *Saisire duo significat.*

5 Secundò saisire est aliquem possessorem facere,seu trāsferre possessionem,vnde consuetudo illa vulgata mortuus saisit viuum, idest possessorem facit,& saisina ferè dicitur possessio,& casus saisinę & nouitatis vocatur interdictū vti possidetis.vt superius scripsi& passiuè. *Saisire passiuè seu translatiuè.*
6 †Hęc igitur est consuetudo generalis in toto regno Francię , quòd mortuus saisit viuum,idest possessio defuncti quasi cōiunctim descendit in hęredes.iurisconsul.in l.cùm miles.ff.ex qui.cau.maio. adeo vt mortuus aperiat oculos viuētis.vt docet Bal.in l.fi.C.commu.de manu. qui moriens facit possessorem viuentem simulatq; moritur,& illa possessionis continuatio dicitur saisina,& facit possessorem verum,licet fictus sit actus,vt superius dixi in præfa.tit.huius:alioqui casum nouitatis intentare non posset hîc possessor consuetudinarius. *Mortuus saisit viuum.*

7 Sed quamobrem inuenta sit hęc consuetudo? Respon. vtilitatis publicę gratia,vt finis litibus breui imponatur.l.properandum.C.de iud. c.finē.de dol. Etenim vtile est tam diuitibus,quàm pauperibus,vt breui lites decidantur,vt hodie decem dierum interstitio intantum partes progrediantur,quantum olim via ordinaria vix decem annis consequebantur,vt docet Berber.in viator.iuris.in practic. legum Regiar. in princ. Attamen satis longa est via hodie,sed non sicut in petitorio. *Ratio cōsuetudinis quòd mortuus saisiat viuum.*
8 † Inuenta quoq; est,ad vitandum tot circuitus adipiscendæ possessionis,& vt hęres vel alius,cui bona delata sunt,quàm cito fruatur illis bonis,& iudices per possessionem has causas celeriter percurrere possint, & quasi breui manu possessio perueniat ad hęredes.

9 Et quamuis hæc consuetudo sit contra ius,quia in acquirenda possessione requiritur apprehensio,vt superius dictum fuit.l.iij.cum multis alijs.ff.de acqui.poss.& hęres non habet possessionem rerum hęreditariarum regulariter, licet dominium habeat.l. cùm hęredes.ff. de acqui.poss.
10 † Tamen istam consuetudinem approbat ius canonicum.in c.ij.de cōsue.nec eam improbat omnino ius ciuile in quibusdā casibus. l.raptores.C.de episc.& cle.quāobrē ista cōsuetudo ex causis grauissimis inducta nequaquā est odiosa,vel restringenda:imò tanquā perutilis amplianda,
11 † nec solent iudices in hoc regno agentē possessorio ratione hæreditatis sibi delatę excludere,quicquid dicāt doct.super hoc. *Mortuus saisit viuum& contra ius ciuile sed secū dum ius canonicum.*
12 His igitur pręmissis videamus iam qui dicātur saisiti, seu possessores

Consanguineus proximus est saisitus.

continui sine apprehensione per nostrã consuetudinẽ. Et primùm de proximo consanguineo, ꝙ sit saisitus & possessor bonorũ paternorum, vel sui alterius cõsanguinei nemo dubitat, ob id non plura de eo differam. citabo tantũ Io. Fab. in §. summa. de interd. in initi. plerasq; super hoc allegat cõsuetudines Do. Tiraquel. in suo tract. *le mort saisist le vif.*

Saisina extẽditur etiam ad quæ iique occupata per tertium.

Etiam si alius occupauerit possesionẽ post mortẽ testatoris, nam testator moriendo misit eum in possesionẽ, quę sine facto suo ab eo non potest auferri. l. id quod nostrum. ff. de reg. iur. hoc docet Bal. in rub. de cau. pos. col. iij. & Alex. cõsi. lxxxij. perspectis. col. ij. nu. 5. in ij. vo. † secus si testator tẽpore mortis non habuisset possesionẽ, quia tũc quam non habet, in aliũ transmittere non potest. Cu. & Ias. in l. Põponius. ff. de acquir. pos. Sed quamcunq; habet, proculdubio transfert: alioqui cõsuetudo esset elusoria, vt dicit Ia. consi. lxxxv. quãdo. in fi. in iij. volu. & sic fuisse iudicatũ Mediolani refert idem Ias. cõsi. cxlvj. præsupposito. col. j. in iiij. volu. & Bened. in c. Raynutius. in verb. mortuo. ij. nu. 72. & 77. de testa. & Chassa. in cõsue. Burgun. in tit. *des successions* §. j. glo. j. Bello. libr. iiij. supputa. c. xv. Et ita vtimur in nostra Gallia, teste Tiraquel. in iij. decla. v. partis, vt hæres possessorio agat contra eum, qui occupauit. 13 14

Saisina sine aliquo actu possessorio.

Etiam absq; aliqua immixtione, vel alio actu possessorio, alioqui si requireretur apprehensio ad acquirendum possesionẽ, nihil prodesset hęredi consuetudinaria hęc saisina, cùm de iure satis continuatum sit dominium in suos. l. in suis. ff. de lib. & posthu. & cõsuetudo esset elusoria. cõtra l. si prętor. ff. de iudi. quicquid dicat Bello. in d. lib. iiij. suppu. c. xv. quia hoc consuetudo nostra non requirit, nec ego &c. 15

Institutus hæres est saisitus.

Secundò hæres institutus etiam censetur saisitus vi pręfatę consuetudinis, mortuus saisit illum viuum, cui detulit vniuersam hęreditatẽ, aut quotam illius partem, & consuetudo mittit eum in possesionem. Chass. in consue. Burgun. in tit. *des successions*. §. iiij. Bened. in verb. mortuo. ij. nu. 78. & 83. de testam. quia venit ex voluntate declarata ab ipso testatore, sicut executor testamenti, de quo infrà dicam. 16

Extranei filius in regno decedẽtis est saisitus.

Amplia procedere etiam in filio extranei in regno decedentis, vt si filius talis in regno à muliere regnicola duxerit originẽ, is de iure succedit suis parentibus, etiã sine literis naturalitatis, vt abundè in tracta. de literis natural. in ij. Tomo constit. Regiar. scripsi adducendo aresta. is ergo erit etiam saisitus. 17

Adoptiuus filius est saisitus.

Imò etiam adoptiuus hęres institutus à suo parte adoptante erit saisitus per hanc consuetudinem generaliter loquentem, quia verè hęres est, si sit institutus. vt no. in l. si arrogator. ff. de adop. & huius sententię est do. Tiraquel. in xiij. decla. ij. partis. facit l. quidam. ff. de verb. oblig. nam postquàm extraneus est saisitus, vt dicetur, sic & hic adoptiuus. 18

Legitimatus filius institutus est saisitus.

Arestum.

Idem iuris est in eo filio, qui tantùm est legitimatus, quia hîc nihil à naturalibus & legitimis differt. §. & quoniam. & §. sit igitur licentia. in authen. quib. mod. natura. effici. legi. colla. vj. & ita iudicauit senatus Parisieñ. vt docet Ioan. Gallus. in quęstio. per aresta. quęstio. cxlij. dominus Carolus *Despaigne*. 19

Item

20 Item etiam si esset filius emancipatus,& sic bonorũ possessor est etiã saisitus,quia in effectu hęres est.l.j.ff.de bo.po.l.in cõditionibus.§.si pa trem.de cõdi. & demon.§.quos.ti.de bo.po.in insti.† hęreditatis enim nomine venit bonorũ possesio.l.hęreditatis.vbi scripsi.ff.de verb.sig.l. j.& l.qui patris.C.vnde li. qa illa solẽnitas antiqua in bonorũ possesio nibus est hodie correcta.l.fi.C.qui admitti.& differẽtia inter suos & emãcipatos est sublata.§.nullã.in auth.de hęre.ab intesta.veniẽ.coll.ix. *Emãcipatus filius est sai tus*

21

22 Etiam hæredis hęredes saisiti erunt.cùm Io.Fab.dicat hęredem saisitum in §.summa.& in §.retinendę.de interd.in insti.ergo & iste,quia hęredis nomine omnes veniunt.l. hæredis.& l. sciendum.ff.de verb.signi.& consuetudo generalis est.& ita tenuit Chassan.consi.lxvij.nobilis.col. xxiij.versic.quintum & vltimum dubium.post Spec.in tit.de te sta §.sequitur. versi.sed pone.& Io.Fab.& Albe.in l.fi.C.de edicto diui Adria.tollen.Bal.consi.clxxxvj.quia.col.ij.volu.j.vt refert do.Tiraq.in ij.parte declara.v.licet teneat contra,eo quòd duę concurrent fictiones,videlicet,vt fictè transiret possesio in alium,& fictè eadem posses- *Hæredis hæres est saisi tus.*

23 sio transmitteretur,† sed non video quòd sit duplex fictio,ac fateamur esse plures,veruntamen possent cõcurrere,cum ex diuersis proueniãt, & ad diuersa tendant.l.singularia.ff.si cer.peta.Barto.in l.si is qui. ff.de vsucapio.& consuetudo dicit mortuum saisire viuum:ergo primò mor tuus saisiuit,& fecit possessorem primum hęredem,& hic primus hęres moriendo fecit possessorem secundum hęredem,& sic hæredem hęredis,& ita dicitur in substituto inferius qui dicitur secundus hæres.

24 Etiam saisitus est hęres siue ex asse, siue in quota.l. ex facto. ij.ff.de hęred.insti.quia eodem priuilegio & fauore vtitur vterq;.l.fi.C. de edi. diui Adria.tollen.glo.& doct.in l.quoties.C.fami.ercíscund. Chassan. dict.consi.lxij.ex verbis.col.penul. *Hæres ex quota parte est saisitus.*

25 Vnde filius institutus in sua legitima erit saisitus, quia hæres verissimus est in illa.l.j §.illud.ff.quo.leg.Guid.Papę.q.cccclviij. in dispositione.Bened.in verb.in eodem testamento.j.nu.260.de testamen. *Filius est saisitus in sua legitima.*

26 Idem in hęredibus succedentibus ex consuetudine in mobilibus,vel in immobilibus,vt vtriq; saisiti sint in illis bonis,in quibus de cõsuetudine succedunt, quia non video rationem differentiæ inter istos, quia vtrique sunt hęredes,ergo & saisiti , nimirum si possessorium quotidie prosequantur,vt pasim in curijs vidi seruari. *Mobiliũ seu immobilium hæres est saisitus.*

27 Etiam si sub beneficio inuentarij veniant,cùm sint hęredes,& cõsuetudo transferat possesionem in viuentem,& hic velit esse hęres,tamen sub beneficio l.fi.C.de iur.delib.Et inducta ad vnum effectum non operabuntur contrariũ.l. legata.ff.de leg.j. Et si hic hęres sit ad persoluendum debita hęreditaria.d.l.fi.ergo vi consuetudinis oportuit eum esse saisitum,quomodo enim posset soluere,si non esset possessor,nec bona teneret nec posideret. *Hæres sub beneficio inuentarij est saisitus.*

28 Parentes quoq; dicerem saisitos de bonis filiorum,quia non minus piè debetur hęreditas filiorum parẽtibus,quàm parentum filijs.l.nam & si.ff.de inoffi. testam.vt tunc itidem filius moriens mittat in posses- *Parẽtes sunt saisiti in bonis filiorum.*

sionem parentem superstitem, scilicet ex generali consuetudine mortuus saisit viuum, cùm generaliter loquatur consuetudo.

Rogatus restituere hæreditatē est saisitus.

Idem iuris in hęrede rogato restituere hæreditatem Titio post pu- 29
bertatem, vel aliud certum tempus, quia interim hęres est, & sic possessorio agere poterit, postquā nomen habet, ergo & effectū. l. à nullo. C. de ferijs. † Nec obstat ꝙ de perpetuo debeat intelligi. l. j ff. si ager. l. j. §. 30
hoc interdictū. de fonte. vt scripsi in tract. de pacifi. posses. in vj. limita. & hoc asserit do. Tiraq. in iij. declara. ij. partis. Nam cùm nostra consuetudo non loquatur de perpetuo, seu temporaneo nec ego addā, sed dicerem à moribundo saisiri viuum, à primo primum, & à secūdo secundum prout statim dicam.

Substitutus hæres est saisitus.

Substitutus etiam saisitus erit, quia est institutus. l. j. ff. de vulgari. & 31
quemadmodum quilibet moriens saisit institutum moriēdo, ita quoque institutus saisiet suum substitutū moriendo, nec erunt duo saisiti, vt quidam putant, institutus enim quandiu viuet erit saisitus, & substitutus post mortem instituti, vt moriens institutus mittat eum in possessionem, & aperiat oculos eius ad videndum se possessorē. † Et ita iudi- 32
cauit Senatus Tholosanus, vt refert Chass. consi. lxij. ex verbis. col. pen. quia est in locum instituti subrogatus: ideo eius naturam sequi debet. l. si eum §. qui iniuriarum. ff. si quis cau.

Arestum.

Fideicōmissarius est saisitus.

Idem iudicatum fuit in fideicómissario Tholosę, vt refert Bened. in 33
rep. c. Raynutius. in verb. mortuo. ij. nu. 74. de test. nā ex benignitate canonica trāsferūtur actiones in eū sine restitutiōe. Bal. in c. in pręsentia. de prob. nec est disputandū an sit hęres vel nō, quia cōsuetudo loquitur indefinitè, ꝙ moriēs trāsfert possessionē in viuentē, eodē puta momento, quo de iure transfertur illud dominiū, vt statim & absq; alio circuitu possessorio liceat experiri. † Et vt summatim dicā, remedia possesso- 34
ria intētātur statim in hoc regno, ac si ipso iure aditę essent hęreditates aut restitutę, vt docet Berbe. in viato. iuris. in iiij. parte. in practica legū Regiar. in princi. Nam cùm cōsuetudo nostra loquatur indistinctè, & indeterminatè, ꝙ mortuus saisiat viuum, ergo etiam generaliter intelligenda est, siue sit hęres, siue fideicōmissarius, maximè quò vitetur circuitus, & vt lites breui pręstringātur, quicquid dicat Boër. in deci. Burdega. q. clvj. an fideicōmissarij. † his tamen casibus in quibus fideicom 35
missarius ius non haberet, nequaquā esset saisitus, vt si ante tēpus agere vellet, vel aliâs iniustè, & sic alia opinio fortè intelligi posset.

Saisina tantū operatur sicut aditio hæreditatis.

Executores testamentorum sunt saisiti in mobilibus.

Imò etiam executores testamentorū sunt saisiti de bonis mobilibus 36
testatoris, & hęc saisina fit per traditionem testamenti, quod illis testatores solent tradere, alioqui voluntatem testatoris executioni mādare nō possent, nisi essent saisiti. † Sed in bonis immobilibus hęredes, & nō 37
executores sunt saisiti, vt statuit Senatus anno 1374. die j. Septēbris, siue sint executores ad pias causas, siue non. Intellige tamen vsq; ad concurrentiā relictorum, vt docet do. Tiraque. in vj. parte. in vlt. decla. tamen si hęres offerat pecuniam pro soluendis debitis liquidis, & de reliquis cautionem executori, debent bona ei tradi, vt censuit Senatus anno

Arestum.

1498. die

1498.die xxvij.Octobris pro Marquet filio.

Arestum.

38 Necnon fiscus,qui succedit deficiẽtibus consanguineis, & testamen to,erit saisitus,vt docet Masuer.in tit. de success.§. item si nulli.nume. 21.per l.si vacantia.C.de bonis vacan.lib.x.

Fiscus est saisitus

39 Imò etiam in bonis emphyteuticis,& in feudis hæres tam ex testa-
40 mento,quàm ab intestato,& tam in corporalibus † quàm in incorporalibus in hoc regno se saisitum dicit.vt docet Bened.in repe.cap.Raynutius.in verb.mortuo.ij.nume.71.cum sequen.de testamẽ. & in verb. & vxorem.nume.180.quia hęc bona locum patrimonialium in hoc regno habent.Ioan.Fab.in authen.ingressi.in fi.C.de sacrosanct.eccl.& in §.j.de rerum diui.in institu.scripsi in arbor.feudor.

Hæres vasalli vel emphyteutæ est saisitus.

Saisina est rerum corporalium & incorporaliũ.

41 Et siue prædicti sint maiores,siue minores,furiosi,vel sapiẽtes, quia prętata consuetudo generaliter loquitur,&nemini pręiudiciũ faciens vtilisq; ipsis ac omnibus,nimirum si eos cõprehẽdat:nam sicut prętor eos omnes necessarios efficiebat, ita consuetudo possessores.& hoc tenendum & obseruandũ est,ne ab antiqua practica recedamus vt censet do.Tiraq.in xvj.declara.ij.partis.& in vij.declaratione iij.partis.

Minor ac furiosus dicuntur saisiti.

42 Idem dicendum in his,qui sunt hęredes episcoporum, vel aliorum clericorum,aut qui ab intestato eis sucedunt ex lege, vel cõsuetudine. c.cùm in officijs.de testamen.c.pręsenti.de offic.ordina. in vj. Boër.in §.vj.de testamen.

Episc. oportet hæredes saisiti.

43 Et ne diutius immorer,quilibet hęres tam proximus, quàm extraneus est saisitus,cùm consuetudo in his nullam constituat differentiã, sed simpliciter loquatur de mortuo,vt saisiat viuum, & ideo vxor quæ succedit viro sine liberis & cõsanguineis decedenti.l.j.cum authẽ. prę-
44 tereà.C.vnde vir & vxor. † Aut collegium,seu monasteriũ, vel hospitale,& quęlibet vniuersitas,quibus delata sit hęreditas,possunt inquam hi omnes agere possessorio ratione huius generalis cõsuetud in is.Istius sententię est do.Tiraquel.in ij.parte.declarat.xiiij. sicut in fisco dixi su-
45 prà. † nec subtilitates iuris in hoc sunt seruandę, quia nihil est magis æquitati consentaneũ,quàm hoc remedium possessoriũ,quod nullum grauat,vtriq; verò parti quampulchrè consulit,ad expensas & vanos litium anfractus vitãdos:ideo censuit Senatus hęredem eius in cuius fauorem succesio fuit renuntiata saisitum.anno 1517.die 17.Nouembris, pro Anthonia du Boys contra Catherinam quę renuntiauerat.

Indistinctè quilibet hæres est saisitus.

Arestum.

46 Vnde licet consuetudo localis disponat mortuum saisire proximũ, ex illa humanitatis ratione extẽderem,vt nedum proximus saisitus habeatur,sed etiam iuuante consuetudine generali & communi obseruatione testamentarius hæres,quamuis extraneus saisitus intelligatur, ex ea scilicet parte in qua posset per consuetudidem institui.

Institutus licet extraneus est saisitus.

47 Nec alia ratione putarem consuetudines quasdam locales generali id addidisse,nempe *le plus prochain,* proximum,quàm eo quod raro fie-
48 rent testamẽta in hac patria cõsuetudinaria:† sed non quòd ex eo derogatum sit generali consuetudini quoad hanc partem,pro qua testari possunt,quicquid dicat do.Tiraq.& alij super hoc.Nam ita vidi ob-

Mortuus saisit viuum le plus prochain cur addatur le plus prochain.

seruari tam in patria iuris scripti quàm consuetudinaria, cùm videlicet in vtroq; par sit ratio, idem fauor vtilitasq; publica & priuata.

In summa dicendum est, quòd hęc consuetudo saisit, idest possesso 49
rem facit viuum, si mortuus habebat scilicet dominium, vel ius in hæreditate & possesionem, quia nemo potest in alium plus iuris transferre quam ipse habeat. per reg. iuris. & in l. traditio. ff. de acqui. rer. do.

Hæres vsufructuarij nõ est saisitus.

Quapropter nõ saisit hęredem vsufructuarij, quia vsusfructus mor 50
te finitur. §. finitur. de vsufructu. in insti.

Nec hęredem eius, qui precario habet, quia etiam morte precariũ 51
finitur. l. cùm precario. ff. de precario.

Hæres non est saisitus in re commodata.

Nec commodatarij aut depositarij hęredem saisit, quoad rem de- 52
positam, quia nihil iuris in ea re habuerunt. l. bona fides. ff. depo. idem in colono & inquilino dicemus. l. fi. ff. de vi & vi arma.

Mortuus nõ possessor nõ saisit suum hæredem.

Nec mortuus non possessor, facit possessorem viuentẽ, nemo enim 53
dat, quod non habet. l. si vniuersę. vbi etiam Bart. C. de leg. Bened. in d. verb. mortuo. nu. 72. & 77. de testa. & Boër. deci. clxxij. dominus. nu. 14.

Saisitus hæres an cogatur soluere creditoribus.

Hîc tamen per consuetudinem saisitus, si aliter non se immisceret 54
hęreditati, non est cogendus soluere creditoribus, si declaret se nolle esse hęredem, quia de iure etiam si sint sui & necessarij hæredes, tamen habent priuilegium abstinendi à pętore. l. necessarijs. ff. de acquir. hæredit. §. sui. & seq. de hęred. qual. in insti. l. j. C. si minor se ab hęre. absti. quia consuetudo nõ facit eum saisitum, nisi velit. d. l. necessarijs. l. ij. ff. de leg. cõmiss. idq; nõ nisi in merum fauorem hęredum est, quare non debet in eorum damnum retorqueri. per l. quod fauore. C. de legib. vnde hęres non tenetur legatarijs respondere, nec satisfacere donec verè & realiter saisitus fuerit, & bona habuerit, vt cẽsuit Senatus anno 1507. die 9. Aprilis, ante pascha pro Michaele Cotierio & Petro Robin.

Arestum.

LOYS XII. Artic. LXXXVI. des premieres.

Articulus decimus.

ITEM, quand aucune complaincte sera fournie, soit en matiere beneficiale, ecclesiastique ou prophane, noz iuges (soient presidens, conseilliers ou aultres noz officiers, qui auront çogneu de la matiere) leurs enfans & parens ne pourront estre commiz au regime & gouuernement de la chose contentieuse: mais seront tenuz de commettre aultres gens notables, non suspects ne fauorables à l'une n'à l'aultre des parties, à moindre frais que faire se pourra: sur peine de suspension de leur office, & aultre peine arbitraire.

GLOS. VNA.

Iudex non debet sequestrare rem apud consanguineos.

PRIMO hîc statuitur, vt iudices Regij etiam pręsides 1
parlamentorum & consiliarij non committant rem contentiosam sequestrationis causa filijs, vel parentibus suis. filios hîc accipimus ex communi vsu omnes descendentes, vt in l. iusta. & l. liberorum. vbi scripsi. ff. de verb. signif. † parens ve 2
rò

rò generaliter accipitur hìc pro quibuscunq; consanguineis ex com-
3 muni etiam vsu loquendi, vt scripsi in d.l.liberorum. † adeo quòd iste text.excludit omnes consanguineos iudicum tam ascendentes, quàm descendentes etiam affines, eo quòd in affinibus quoq; rationes huius text.locum habent vt statim dicetur.

4 Ratio est, quia hi iudicum consanguinei non possunt facilè cogi à partibus ad reddendam rationem, quia iudices semper eis fauerent, & sic fructus rei sequestratę vsurparent, vel etiam iudices cõniuendo causam protrahere possent, vt longo tempore isti consanguinei reciperẽt
5 fructus. † & sic materia delinquendi ab ipso iure tantopere reprobata daretur, & possent etiã iudices istis immẽsum posteà salariũ taxare. Nimirum si prohibeatur hìc ne consanguinei iudicis recipiãt bona sequestrata, & nisi esset hæc prohibitio vix partes auderẽt obsistere iudici, vel non sine magno causæ periculo iudicẽ in se prouocarent: aut ad vindictam, aut ad iram commouerent. posset etiam iudex per manus istorũ consanguineorum bona sequestrata recipere, ideo statuitur hìc &c. *Cõsanguinei iudicis cur prohibeatur dari commissarij.*

6 Et cùm hìc tex. dicat *ne pourront*, tollit etiam facultatem & potentiam partibus, adeo quòd iudex hoc facere nõ poterit, etiam si partium consensus accederet. reg.j. de regu.iu.in vj.c.j. de causa possess. Bar.in l.vlti. col.ij.ff.de fer. & si fiat irritũ erit, & hìc iudices suspendi ab officio vult,
7 & mulcta arbitraria puniri. † itidem cõsanguinei puniri debebũt, quia contra legem hoc prohibentem fecerunt. l. nõ dubium. C. de legi. nam si cõsanguineus negotiũ recusasset, iudex hoc nõ fecisset, & verisimile est, quòd instigantibus suis consanguineis iudex istos cõmiserit, & eis inuitis iudex non demandasset. arg.c.constitutis. de test. *Iudex nõ potest committere suis consanguineis etiam depar tiũ consensu. Pœna iudicis & cõmissariorum ab eo malè d..torum.*

8 Secundò, statuit alios extra iudicium consanguineos, notabiles committendos esse, idest non viles, probos, & facultatibus idoneos, qui reddere posśint rationem & reliqua de his, quæ recipient. scripsi in tracta. de sen.execu.artic.xvj.glo.xiiij. *Quales debeant esse cõmissarij.*

9 Tertiò, iudex bona sequestrata debet committere aliquibus non suspectis partibus, fortè vel ratione inimicitię, aut amoris, aut etiã si esset dilapidator, aut pauper, qui posteà fructus consumptos non posset red-
10 dere. l. si cùm doté. §. sinautem. ff. sol. matr. l. Imperator. ad Treb. † item non debet committere eos qui difficilis sint cõuentionis, vt nobiles, diuites, aduocatos maximè, vel procuratores. l. fideiussor. vbi etiam Bar. ff. qui satisda. cogan. quia hj omnia mala nouerunt. l. ab Anastasio. vbi glos. C. mandati. *Suspectis nõ debet cõcedi res sequestrata.*

11 Quartò, quòd non committat huic, qui sit alteri parti fauorabilis, alioqui posset alteri litigantium permittere frui lite pendente, quod est prohibitum, ideo dicit tex. *non fauorables à l'vne n'à l'autre des parties.* & sic nec cõsanguineis vnius partis debet iudex hæc bona committere, quia prohibetur ne suspectis commitatur. ibi, *non suspectz.* de consensu tamen partium putarem iudicem hoc facere posse. *Fauorabilis nõ debet esse cõmissarius alteri partiũ*

12 Quintò, quòd isti custodes seu cõmissarij cõmittãtur quã minorib⁹ sumptibus fieri posśit, per hęc verba, *à moindre frais que faire se pourra.* *Sumptus fugiendus.*

Pœna suspensionis in iudices.

13 Sextò, adijcit pœnam suspensionis, & pœnā arbitrariam saltem cōminatur iudicibus contrarium facientibus, alia super hac materia tractabuntur in tract. de sequestra. ne plura.

CHARLES VIII. Artic. XLIX.

Articulus vndecimus & duodecimus.

ITEM, & pource que souuentesfoys l'on prend complaincte en matiere de nouuelleté, sans grand' apparence, & à cause de ce meuuent plusieurs & diuers procez, dont noz subiects sont fort trauaillez : Nous auons ordonné & ordonnons que pour reprimer ceste voye l'on condamne la partie qui succumbera es despēs, dōmaiges & interests, & en amende arbitraire enuers nous.

LOYS XII. Artic. L. des publiées M.D.XII.

ITEM, combien que par autres ordonnances faictes par noz predecesseurs, ait esté ordonné que ceux qui succumberont en matiere de nouuelleté seront condamnez es dommaiges & interests : neantmoins pour obuier à la diuersité des opinions, qui de iour en iour en interuiennent : Nous auons ordonné, & ordonnons, que la partie qui succumbera en matiere de nouuelleté, soit cōdamnée es despens, dommaiges & interests. Et outre ceux qui sans grand' apparence auront prins complaincte, seront condamnez en amende arbitraire enuers nous.

GLOSSA VNA.

Succumbens in nouitate cōdemnatur ad expensas &c.

DVO hîc deciduntur casus, primus quòd quicunque succumbit in causa nouitatis debet in expensis, damnis & interesse condemnari, & hoc in j. articulo. 1

Secundus casus est, quòd is qui sine euidenti causa, vt hîc scribitur *sans apparence*, impetrauerit casum nouitatis, vltra expensas, damna & interesse condemnabitur etiam ad mulctam arbitrariam Regi applicandam, quia temerè & dolosè litigauit. l. eum quem temerè. ff. de iudicijs. Et sic cùm hi duo articuli ad idem tendant eos coniungere curaui. 2

Et ad mulctam.

In recredentia nō fit expensarū condemnatio.

Et ista procedere intelligas in sententia pleni possessorij, in recredētia verò, quia adhuc plenè non apparet de bono iure partiū, non solēt iudices Francię condemnare partes, nec quidem ad expensas, sed reseruant ad plenum possessorium, in quo solet fieri hęc condemnatio. 3

Apparentia quæ dicatur sufficiens ad mulctādum.

An verò sit magna apparentia, vt ita dicam, iudicum arbitrio relinquitur, qui de his causis cognoscunt, si enim videant impetrātem nihil omnino probasse, tunc ad mulctam etiam cōdemnabunt vltra expensas, damna & interesse, quia est temerarius litigator. l. eum quem temerè. ff. de iud. & per totum titu. de pœna temerè litigant. in institut. l. j. §. calumniatoribus. 4

calumniatoribus.ff.ad Turpil.

5 Tamen curia suprema interdum si bonam fidem videat litigātium, & iustam causam, adiudicabit plenum possessorium vni sine expensis, interesse, & mulcta, vt vidi fieri inter duos Theologos de præbenda Theologali cōtendentes. Nam curia vni adiudicauit plenum possesso- *Plenum possessoriū sine expensis.*

6 rium, & sine expensis, damnis, & interesse, † iudices tamen inferiores hoc vix possent, quia non possunt transgredi has ordinationes, nec leges, vt scripsi in præfa. ad has ordina. in primo Tomo.

7 Item aduertendum est, q; licet ad expensas debeat condemnari quis in possessorio, tamen si is qui obtinuit in possessorio, succumbat posteà in petitorio, non debet in expensis condemnari. cap. cùm dilectus. vbi *Expensæ petitorij & possessorij concurrentes.*

8 Panor. de causa poss. † Quod est verum, quando possessorium & petitorium vno iudicio & sententia deciderētur, vt in c. cùm ecclesia. de causa poss. alioqui contra si separatim, vt in hoc regno. arg. l. vtiq;. ff. de rei vend. sic sentit Alex. consi. lxxvj. in causa. in ij. volu. & consi. xlv. visa facti. in iij. volu. & consi. xiij. visa. in v. volu. Soc. consil. xcviij. iustissimè. col. j. in iiij. volu. quia victus victori debet in expensis cōdemnari. l. properandum. §. sinautem alterutra. C. de iudic.

9 Item solet condemnari ad expensas, damna, & interesse is qui produxit instrumētum, quod allegatur falsum, & ipse posteà desistit ab illo instrumento, declarans illo nolle se iuuari. ita fuit iudicatum pro domino de *Montemaire*, contra Bonauenturam de prouille. anno 1514. die 18. Maij. Alioqui si persisteret quasi falsarius esset puniendus. l. penu. C. de probationib. *Falsum producēs instrumentum etiā si desistat ab eo, condemnatur ad expensas.* *Arestum.*

10 Et quę differentia sit inter expēsas, damna, & interesse scripsi in interpretatio. l. vnicę. in præfatio. C. de senten. quæ pro eo quod interest proferuntur.

11 Postremò non est pretereundum, quòd missus in possessionem ex primo capite recredentię, vel secūdo, videlicet ex pleno possessorio, si posteà turbetur, iudex eum tueri debet in sua possessione, vt est in ti. ff. *Missum in possessionē quomodo tueatur iudex.*

12 ne vis fiat ei, qui in posses. missus est. † nec ad cōmissarium id pertinet. secundum Masuer. in sua praxi. in tit. de possessor. §. item iudex. nu. 21. allegat glo. in c. ex parte. in glo. penul. de testib. quia commissarius suo functus est officio per missionem in possessionē, ergo non potest potestatem iam finitam iterum reassumere, sicut dixi de executore beneficij, cuius potestas expirat facta collatione in Francia, in forma literarū executo. in concord. *Quæ sint partes cōmissarij.*

LOYS XII. Artic. LII. des publiées M. D. XII.

ITEM, & quant aux arrests ou statuts de querelles en autres matieres que beneficiales, auons ordonné & ordonnōs que les seneschaux & baillifz, qui ont accoustumé de les bailler ne les commettront plus qu'à noz iuges ordinaires des lieux, ou seront assises les choses contentieuses, ou à quelcun des aduocats des

seneschaulcées, & bailliages, qui soyẽt graduez & experimentez, & ordinairement practicans esdictes cours: lesquelz se transporteront sur les lieux, & oüyront les parties sur le premier chef, ainsi qu'il est de coustume: & si le commissaire estoit recusé, prendra vn adioinct, selon l'ordonnance faicte sur ladicte reformation de la iustice de nostre païs de Languedoc, & lesdictes parties oyes, si ledict commissaire non recusé, ou s'il est recusé, si luy & sondict adioinct ressaisissent l'une desdictes parties, le resaisissement tiendra, & sortira son effect, & sera executé nonobstans quelzcõques appellations, & sans preiudice d'icelles, & inhibitions faictes, sans oyr partie: en baillant toutesfoys caution par celuy qui sera resaisy de rẽdre & restituer la chose cõtentieuse, ensemble les fruicts qu'il en aura perceuz, s'il estoit dict que faire se deust.

IDEM, Article LIIII.

Articulus decimustertius.

ITEM, apres la sommaire apprise faicte, si lesdictes parties ou l'une d'icelles, requeroit que la matiere fust remise & r'apportée au siege dudit senechal, ou baillif, dõt sera emané ledict arrest ou statut de querelle, pour estre determinée, ou que lesdicts commissaires ne se peussent accorder sur ledict ressaisissement, iceux commissaires seront tenuz faire ledict renuoy par deuant iceux seneschal ou baillif, à son siege principal: auquel cas & aussi si iceux commissaires de leur propre mouuement auoyẽt faict ledict renuoy, & que par iceux senechal ou baillif l'une des parties fust ressaisie, ledict ressaisissement tiendra & sortira son plein & entier effect: nonobstants oppositions ou appellations quelzconques, & sans preiudice d'icelles, inhibitions faictes, ou à faire, parties non oyes, en baillant caution, comme dessus.

GLOSSA VNA.

Querela de nouis dissaisinis.

1 HIC articulus cum sequenti loquitur de spoliationis materia, quam vocamus dissaisinã, idest spoliationem. verũ quia in patria Occitana erat quoddã arestũ, quod vocabatur de nouis dissaisinis, quod valde frequentabatur in beneficijs, sed fuit in eis sublatũ, vt patet in ti. seq. arti. xiij. & remanet tantùm in rebus prophanis, vt hîc. † Sed in hac patria vtuntur cõdictione 2

Condictio ex cap. reintegranda.

ex c. reintegranda. iij. q. j. de qua dixi in articul. v. de senten. executor. in j. Tomo cõmenta. in has cõsti. reg. Et quidam stolidi pragmatici partibus cõsulũt, vt hoc interdicto vnde vi, seu querela de nouis dissaisinis agatur

3 agatur, eo quòd est remedium fauorabile. † Tamen cautus aduocatus debet semper si posit concludere in turbatione, vt docet Ioan. Fabr. in §. retinēdę. de interdict. in instit. quò reddamus partem aduersam petentem, & sic vt probare teneatur: atqui tex. in l. fina. C. de reivendi. ait, non curari de iure possessoris, si petitor non probet, & semper reus absoluitur non probante actore. l. qui accusare. C. de edend. *Adigendus est aduersarius ad petendum.*

4 Et primò vult, quòd Seneschalli seu Bailliui qui huiusmodi literas super spoliatione cōcedere solebant, & regulariter omnes, vt scribitur in titu. de modo procedēdi super nouis dissaisinis. in stylo parla. Et has pasim quibuscunq; Aduocatis dirigebant pro libito impetrantis, qui eas exequerētur, vult inquam hic text. vt amplius non committant nisi iudicibus ordinarijs loci, in quo res sitæ sunt, vel aduocatis tribunalis præsidialis experientibus & doctis. *Spoliationis causa quibus sit committēda.*

5 Sed literæ in causa nouitatis à Rege seu eius cancellaria concedi solent: vt in ti. de cau. noui. §. j. & §. item in causa. in eodem stylo. † Veruntamen Seneschallus Nemauseñ. & Caturceñ. ex quodam priuilegio etiam has concedere solent nouitatis literas. *Literæ nouitatis à Rege tantum cōcedūtur.*
6

7 Notandū est tamē, q̧ impetrans has literas, vel alias debet eas pręsentare iudici, cui dirigūtur, sicut mādatū. c. eam te. de rescrip. c. si capitulo. de cōcess. pręb. in vj. & debet curare vt describantur & registrentur. arg. c. cùm ex eo. de pœni. & remiss. † Nam si postea eriperētur ab apparitore, registrum Curię faceret fidē, & ex registro possent iterū haberi. hoc docet Guido Papæ in statu. si quis. in verb. p literas. versi. quęro obtinui. *Literæ Regiæ cui sint præsentandæ & quomodo.*
8

9 Secundò hæ literæ dirigi debent ordinarijs iudicibus locorū, in quibus res sitę sunt, vel aduocato illius Seneschallię, seu Bailliuię, ergo plures non debent dari, sed vnus tantùm, quia in singulari loquitur, non in plurali. l. ij. ff. de testi. reg. pluralis. de reg. iu. in vj. *Vnus tātum decernatur cōmissarius.*

10 Tertiò declarat cuius qualitatis debeat esse iste aduocatus, certè esse debet illius curiæ, in qua causa agitatur: ergo alterius Senechalliæ aduocato committi non posset, quia dicens de vno, de alio negat. l. cùm prætor. ff. de iud. c. nonne. de pręsumpt. *Qualis debeat esse aduocatus cui causa cōmittitur.*

11 Debet etiam gradu esse insignitus, vt doctor, licentiatus, seu baccalaureus, & in electione iudicis est assumere etiam baccalaureum. cùm hîc non prohibeatur, nec sufficit gradus sine experientia, vt hîc, *expe-rimentez*, scientia enim & experientia coniunctim in aduocato desyderantur. §. quorū. in prooe. insti. l. nemini. C. de aduo. diuer. iud. † & licet aduocati antiqui sint quandoq; minoris scientię quàm iuniores, ex lōga tamen practica sunt vtiliores, vt docet Alb. in l. prouidendum. in prin. C. de postu. vbi etiā dicit medicum nouum esse pestem in patria: *Cōmissarius debet esse graduatus & expertus.* *Aduocati ātiqui an iunioribus sint meliores.*
12

13 † Ideoq; solent Schoti, iuuenes medicos in Angliam mittere vt ibi se exerceant in grauem inimicorum perniciem.

14 Requirit etiam iste tex. vt assumatur is aduocatus, qui actu exerceat aduocationis officium, ibi, *ordinairement practicans*, non honorarius tātùm: nam primo loco habentur qui in actu positi sunt. l. secunda. C. vt dign. ordo serue. libro duodecimo. nimirū is præfertur, qui actu ta- *Aduocati postulātes actu seligendi in commißionibus.*

Arestum.

lis est. † vnde hoc anno 1551. mense Iulio decidit Senatus contra do. 15
Larchier consiliarium in curia generalium, qui fuerat anteà receptus in curia illa per tres vel quatuor annos, tamen nõ exercuerat officium, sed pater eius, vt ab eo die quo officium exercuit, locus ei daretur, nec pręesset alijs receptis etiam post suam receptionem verbalem, eo quòd ipsi prius exercuerant, & sic receptus superuiuentis loco, non præcedet alios posteà receptos, si ipse non exerceat, sed eius pater, vel alius: vide text.in l.j.& ij.ff.de albo scrib.

Commissarij probi non suspecti.

Additur in ord.linguæ Occitanę art.xviij.quòd hi commissi debẽt 16
esse probi & non suspecti. Alia abundè exprimit hic tex.quę non video seruari in curijs Franciæ. Nan hoc iudicibus tantùm cõmitti solet: ideo ea missa facio.

Sentẽtia quomodo ferẽda in possessorio.

Postremò superest in hac materia videre, quomodo sit in hoc in- 17
terdicto ferenda sententia? Respõ.iuxta conceptionem libelli.l.vt fundus.ff.commu.diuid.c.licet Hely.de simo.

Iudex manutenet possessorem & manum leuat.

Primò debet manutenere possessorem in sua possessione, item exple 18
ta amouere ad illius possessoris vtilitatem, & istę conclusiones in libello sunt requirendę, & sic in sententia exprimendę. teste Masuer.in titu. de possesso.§.item ille.num.33.

Actore succumbente in possessorio quid reo acquiratur.

Siverò neutrum inueniet possessorem, debet dicere impetranten ma 19
lè esse conquestum, & quòd opponens iustè se opposuit, & expleta ad eius vtilitatem debent amoueri, quia impetrans habetur loco actoris.l.in tribus.cum l.se.ff.de iud.& actore non probante reus absoluitur l.qui accusare.C.de eden. † sed nõ debet tunc manutenere opponentẽ, 20
qui non posidet.per c.cùm ecclesia.de cau.posses.sed expleta & impedimentum leuando tacitè manutenet.

Item in expensis condemnari debet is, qui succumbit. per l.prope- 21
randum.§.sinautem alterutra.C.de iud.Bar.in l.si duo.§.j.ff.vti posid. superius dictum fuit articu.xj.

Manutenentia quoad certos articulos

Adhæc si plures sint articuli, quorum aliqui probati, iudex in his 22
probatis tantùm debet manutenere impetrantem, vel illum qui probauit, in alijs absoluere.arg.l.quidam.ff.si certum peta.

Proprietas reseruanda in possessorio

Præterea in sentẽtia debet iudex reseruare ius proprietatis partibus, 23
nisi in beneficialibus, quia hoc eis est prohibitum.art.ix.infra ti.seq.

An appelletur à possessorio.

Et quãuis in iure cõtrouersum sit, an à sentẽtia super possessorio lata 24
posit appellari, & cõiter cõcluditur nõ posse.per l.vnã.C.si à moment. poss.fue.app. † Ego tamen dico recipiendã esse appellationẽ in Frãcia, 25
sed si quis appellet à sententia primi captitis videlicet recredentię, non obstante appellatione sententia mandabitur executioni, verùm pars appellans posteà appellationem prosequi poterit, vt abundè scripsi in trac.de sen.exec.artic.v.gloss.iij.& superius.

Appellatio à sentẽtia plenipossessorij

Sed si quis appellet à sentẽtia plenipossessorij, poterit appellãs ꝓsequi 26
appellationẽ sicut in alijs causis, quicquid dicat. Pe.Iac.in sua pract.ti. de act.in factũ ex interd.vti posid.& scripsi arti.ix.titu.de sentẽ.execu. Alia supplebo in tit.sequẽ.de his (vt soleo) gratias Deo agens. Amen.

TRACTATVS

DE CAVSIS BENEFICIORVM POSSESSORIIS.

Des causes possessoires beneficiales.

PRAEFATIO.

1 SCIENDVM est, quòd sicut interdictum vti posſidetis directum datur pro rebus soli, & alia possessoria multa. l.j.ff. vti posſid. ita & pro rebus incorporalibus, & pro illa quasi possesſione, quę in his est tuēda, vtile datur. l. penul. ff. de seruit. l. sicuti. §. aristo. in fin. si seruit. vendice. l. fi. vti posſid. l. iij. §. vnde vi. de vi & vi arma. §. j. de interdict. in institu. Pet. Iacob. in pract. in titu. de interdict. vtili vti posſidetis pro serui. vbi vocat interdicta vtilia, quia directa inuenta sunt pro rebus corporalibus. gloss. in l. si quis in tantam. C. vnde vi. Barto. in l. iij. §. vnde vi. Alex. in l. naturaliter. ff. de acquir. possess. Guid. Papę in statuto, si quis per literas. in verb. vel quasi. in princi. Bal. consi. ccccxxv. visis actis. colum. j. in iij. volumi. Panormit. & alij in cap. cùm ecclesia. de causa possess. *Vtile interdictū vti posſidetis pro incorporalibus, directū pro rebus soli datur.*

2 Et sic quādo cessat soluere per annum decimas vel censum, habebit locum iudicium possessorium, teste Ioan. Fabr. in §. retinendę. col. v. & seq. instit. de interdict. Aufrer. q. lix. in decis. Tholosa. Decius consil. cxxxvj. quicquid Legistę dicant in contrarium, hoc seruatur in Francia, teste Pet. Iaco. in sua practi. rub. de interdict. vtili vti posſid. Et Chassane. in consuetu. Burgund. in rub. *des censes.* §. ij. *Vti posſidetis pro decimis vel alio iure ecclesiæ datur.*

3 Ratio est: quia pręstatio annua habet vim & naturam rei immobilis & inter immobilia computatur. tex. in auth. de non alienan. aut permu. reb. eccl. §. j. col. ij. ibi, aut mācipia rustica, aut ciuiles annonas, nam & hęc inter immobilia sunt numeranda. clemen. exiui. §. cumq; anni reditus. de verborum significa. gloss. in verb. annonas. l. iubemus. ij. C. de sacrosanct. ecclesi. *Annua præstatio est inter immobilia.*

4 Itē ista incorporalia pręscribi possunt. c. j. de pręscrip. in vj. c. de quarta. illo titu. l. seruitutes magna. ff. de seruitut. ergo possunt posſideri, vel quasi, cùm sine possesſione pręscriptio non procedat. c. causam. de pre- *Incorporalia posſidentur & præscribuntur.*

ſcript.l.ſine poſſeſsione. de vſucap.ff.& de regul.iuris. in vj. & ſic poſtquàm hæc poſsidentur,interdicta locum habebunt.† aliqua tamen ſuper his requiſita ſcribit Petr.Iacob.in ſua praxi, in titul.ſuper penſione aliqua ſeu reditu.libellus. & Alexan.conſil.xciiij.repetitus.col.j.in vij. volum.& Barbat.conſil.viij.ſapienter. in ij.vol.col.iij. 5

Nouitas pro poſſeſsione eligendi.

Ex quo infertur,quòd ſi quis turbetur in quaſi poſſeſsione eligendi, poteſt interdicto vti poſsidetis vti,& caſum nouitatis intentare in hoc regno.cap.querelam.de electión. vel ſi ſpolietur,agere poterit vt reſtituatur.cap.cùm eccleſia.de cauſa poſſeſ.Nichola.Milius.in verbo,poſſeſſorio §.xj. 6

Turbatus in præſentando agit.

Idem ſi quis turbetur in quaſi poſſeſsione præſentandi.cap.conſultationibus.de iur.patrona.Barbat.plenè conſil.lxviij.illud in medium. in iij.volum.Dec.conſil.cxxiiij.& ſequen.& conſil.cxxix.& pro tenui. Ioan.Gallus in quæſtio.clxiij.curia. 7

Turbatus in decimis.

Poteſt etiam agi ſi quis turbetur in perceptione decimarum. ca.ad decimas.de reſtitut.ſpoliat. ſcripſi in meo tractat.de decim.q.x. 8

Ciues turbati in iure paſcendi agere poſſunt.

In iure paſcendi ſi ciues turbētur,agere hac nouitatis cauſa poſſunt. l.j.in fi.ff.de ſeruitut.ruſtic.pręd.l.qui ſeruandarum.in fin.de præſcrip. verb.Cæpol.in tractat.ſeruit.titu.de ſeruit.iuris paſcend.Guid.Papę in deciſi. Delphin.q.ccccclxxiij.ſuprà.& Chaſſan.in conſuetud. Burgun. in rubr.*des foreſtz*.§.iij.& ſequen. 9

Simplex ſaiſina ratione lecturæ in Theologia competit.

Etiam fuit admiſſus quidam Carmelita ad proponēdum ſaiſinam in parlamento in ſimplici querela ratione lecturæ ſeu doctoratus in Theologia,quę res eſt ſpiritualis,& quidam alius ad proponēdum ſaiſinā ratione fructuum ſui beneficij in eccleſia ſancti Quintini *en Beauuoys*,teſte Ioan.Gallo in queſt.per areſta.q.clxiij.fuit aliâs. 10

Manus Regia in incorporalibus quomodo ponatur.

Tamen quia res incorporalis non poteſt verè poni in manu Regia, ideo verbo & intellectu ponetur,& tantum proderit, ac ſi verè poſita eſſet,ad hoc vt partes contrarium facientes teneantur:vt eſt in magno conſuetud.rubr.*des cas de nouuelleté*.verſic.*item main miſe*. 11

Contra iura nec eſt poſſeſsio nec præſcriptio.

Nota perpetuò quòd nunquàm acquiritur quaſi poſſeſsio iuris improbi,vt concubinatus,vel adulterij,ſeu alterius iuris damnati , vt docet Anto.Butr.in c.fi.col.de cauſa poſſeſſ.refert Nicol.Milius. in verb. poſſeſsio.q.lxx.quantuncunq; tempus ſit:nam diuturnitas temporis in his auget peccatum.c.vlti.de conſtitu.c.cùm haberet . de eo qui duxit in matri.quam poll.per adult. 12

Item electus ante confirmationem non adminiſtrat , ſic nec poteſt cauſam nouitatis intentare,&ſe poſſeſſorem dicere: quia anteà non poteſt poſsidere iure.c.auaritiæ.de electio.in vj.Sic pronuntiauit Senatus anno 1517. die vltimo Iunij , & idem anno 1521. die xviij . Aprilis poſt Paſcha contra Annam *de Gauuay* abbatiſſam *de Boulieu*, pro Maria *de Broc* coëlecta. 13

Areſta.

Articulus primus.

CHARLES VII. Articl. Lxxv. des premieres.

ITEM, & pource qu'es procez & matieres de benefices les droicts

droicts des parties apparent & doibuent apparoir par leurs lettres & tiltres: Nous voulons qu'iceux procez soient expediez decidez & determinez le plus brief & sommairement que faire se pourra par les lettres & tiltres des parties, & par vn seul appoinctement sur la determination dudict possessoire se faire se peult. Et se par lettres,& tiltres le tout dudict possessoire ne se pouoit promptemēt adiuger, que la recreāce soit adiugée par les lettres & tiltres:& le surplus dudict possessoire soit le plus briefuement & diligemment expedié, que faire se pourra.

GLOSSA VNA.

1 EX HOC text.colligitur, quòd causa beneficialis possessoria ex titulis iustificari,& probari debet.glo.in clemē. vna.in fine.de causa possessio. & sic requiritur, quòd possessor habeat titulum, ex quo possit suam iustificare possessionem.i.iustam facere & reddere,alioqui non poterit se iuuare possessione & prescriptione annali,ibi, *pour iustifier sa possession.* *Ex titulis iustificari possessio debet.*

2 Quod procedit tam in possessorio retinēdæ,quàm restituendę,nam spoliatus petens beneficij restitutionem,oportet quòd iustificet possessionem ex titulo,alioqui denegatur ei restitutio.glo.singul.in clemen. vna.in glo.vltim.de caus.poss. nisi lite pendente esset spoliatus, † quia tunc per viam attentatorum restitueretur,etiam non ostenso titulo: vt docent domi. de Rota decisi.xiiij.fuit dubitatum.in nouis. & ita censuit Senatus Tholos.vt refert Aufrer.in decisi.Tholos.quæstio.xv.Cassador.in decisione iij.de restitut.spoliat.post Oldr.consi.j. & Paul.Parisieñ.consil.xij.in isto.in iiij.volu. *In omni possessorio titulus est necessarius.* 3 *Restitutio per viam attentatorū fit.* *Arestum.*

4 Et oportet saltem exhibere & producere titulum coloratum:vt docet Rota deci.cçlvij.si quis dicat.in no.& sufficit ad colorandū possessionem probare eam habitam fuisse authoritate superioris, licet collatio fortè fuerit vitiosa.de Rota deci.cccxciij. si A. conferatur.in no. & Philip.Franc.in c.fi.col.ij.de resti.spol.invj.facit.c.cum nostris.de concessio.pręben.& glo.in §.ordinarij.in verb.inquirant.in titu. de pacifi. *Coloratus saltē titulus requiritur in possessiōe*

5 possessor.in pragmati. † plus dicens,quòd ex quo non apparet authoritas superioris, est euidenter iniustus possessor,cui non competit pos-

6 sessorium.de Rot.deci.xiiij.fuit dubitatum.in no. † Tribus modis scripsi iustificari possessionem.in tit.de annatis.in vij.regula. in concord. vbi videre potes. *Possessio tribus modis iustificatur.*

7 Vnde non est inconueniens etiam in beneficialibus allegare possessionem habitam iustam,ex titulo non valido.l.j.§.si vir.ff.de acquiren.

8 possess.vbi iusta est possessio,quāuis ex titulo inualido,† quod prodest, nam si quis acceperit possessionem ex titulo solùm colorato, & prosecutus fuerit processum intra annum,si demum post annumhabeat verum titulum,non est necesse nouam adipisci possessionem,nec poterit *Possessio ex inualido titulo.*

tempore excludi,eo quòd non acceperit possessionem intra annum cõputandum ex vero titulo:vt dixi abundè in concord.in §. declarantes. in verb.successores.post Ancha.in regul.j.de reg.iur.in vj.

Signaturam quantum iuuet producere.

Item si quis produxerit signaturam intra dilationẽ, & post dilatio- 9
nem bullam,valebit productio,teste Bald.in c.j.de fide instru. Hippo. singul.cxiij.dictum testis.

Dilatio ad bullam producendã & ad eam de falso arguẽdam.

Nos tamen solemus petere nouam dilationem ad producendũ bul 10
lam:allegantes distantiam locorum,& facilè solet obtineri, quam bullam poterit aduersarius contradicere,etiam si ad finẽ recredentię tan-
tùm produceretur, † necnon falsi arguere, si promptas afferat proba- 11
tiones,vt si in literis appareant rasuræ,aut alia ratione impugnari possit pro quibus vna dabitur dilatio ad verificandum,& posteà adiudicabitur recredentia habenti meliorem,& apparentiorem titulum . per l. fi.C.de edict.diui Adri.tol.Masuer.eod.tit.§.item si altera.

Summariè deciditur possessorium.

Secundò,summariè decidi debent processus possessorij super mate- 12
ria beneficiali.clemen.dispendiosam.vbi glo.& doct.de iudi.& dixi suprà proximo titu.artic.iij.

Tertiò,vna solùm dilatio datur ad producẽdum titulos, vt dictum 13
fuit etiam suprà titu.proxi.& in tit.de dilat.infrà.

Sequestratio rei cõtentiosæ.

Quartò,ad petitionẽ partium fiet sequestratio rei contentiosæ, seu 14
beneficij,ne partes ad arma ruant.l.æquissimũ.ff.de vsufru.&vt sententia promptã & paratam habeat executionẽ.arg.l. post rem iudicatã.ff. de re iudi.Masue.in sua praxi tit. de possess.§.item in omni possessorio.

Recredẽtia & status quomodo differant.

Quintò,si necdum plenum possit decidi possessorium,quia à parti- 15
bus facta allegantur,quę probatione indigẽt,interim iudices recredentiam alteri debent adiudicare,de qua plenè scripsi tit.de senten.execu. articu.j.& hęc sententia momẽtaneę possessionis vocatur recredentia,
† nisi sit lata super benficijs iure regali collatis,quia tunc vocatur sta- 16
tus,& idem si super officijs Regijs sententia proferatur in curia parlamenti,vt docet Aufre.in deci.parlamen.q.lix.& ita seruatur.

Sextò,posteà partibus incumbit facta contraria allegata probare: 17
nam qui dicit probare debet.l.ei qui.ff.de proba.

Recredẽtiarius succumbens in pleno possessorio restituit fructus.

Septimò,si is cui adiudicata est recredẽtia in pleno succumbat pos- 18
sessorio , omnes fructus perceptos restituere tenebitur, sicut is qui ex primo decreto missus est in possessionem.l.si quis emptionis.§.sed& si. C.de pręscript.xxx.anno.c.fi.§.præterea.de offic.ordi.glo.in verb.possi debunt.§.item quòd ad dictas.de colla.in pragma.ob id tenetur pręstare cautionem,de qua plenè scripsi in tracta.de senten.execu.§.j.

CHARLES VIII. Artic. VII.

Articulus secũdus.

ITEM qu'en matiere beneficiale en cas de nouuelleté lon vuide la recreance par les tiltres,& qu'on y procede par briefz delaiz,& sommairement & de plein,& qu'on ne ioigne aucun examen à futur en matiere de recreance.

Glo.

GLOSSA VNA.

1 ITEM decidi debet recredentiæ sententia per titulos, & non debet iungi examen ad perpetuam rei memoriam sed debet ad plenum reijci possessorium.

Attestationes in recredentia nō recipiũtur nec quidẽ ad futurum examen iam factæ.

2 Et sicut testes non recipiuntur in recredentia, quę ex solis titulis iudicatur, vt proximè dictum fuit: sic nec testificata & attestificationes factę ad perpetuam rei memoriam, vt hîc dicit text. nam eò prorogabantur processus, & indirectè iudicabatur recredentia ex testibus, non ex titulis, ob id statuit non esse recipiēdas attestationes etiam factas ad perpetuā rei memoriam. de quibus in l. in lege Aquilia si deletum. ff. ad leg. Aquil. & cap. fi. vt lit. non contest.

Requisita vt testes recipiantur ad perpetuam rei memoriā

3 Item ad hoc vt testes ad perpetuā rei memoriam recipiantur, requiritur causa rationabilis, videlicet quòd illi testes sint absfuturi, vel morituri de proximo, vtpote senes, aut valetudinarij. d. c. fi. vt lite non cōtesta. & ne probatio deficiat possunt testibus interim probare, qui testes possunt non esse eo tempore quo conditio extiterit vel probatio fieri debebit. l. in lege Aquilia. ff. ad leg. Aquil.

Citāda pars & quādo in examine ad futurum.

4 Secundò, requiritur quòd pars contra quam producuntur citetur si citari posit. cap. fi. & articuli ei ostendi super quibus debent examinari dicti testes, si pars hoc petat: vt censuit Senatus.

5 Tertiò, si pars non fuerit citata quòd conueniatur intra annum, ex quo conueniri poterit, vel saltem renuntiatio receptionis testium illi fiat. versi. sed si actor. in §. fi. & glo. in cap. significauit. de testi. l. iij. §. duę causę. ff. de Carb. edict. si fortè pars non timuerit aduersarij potētiam. argu. cap. statutum. §. j. de rescript. in vj. Aufre. decis. cccclxxv. nec sufficit citatio domi facta secuta contumacia: vt docet Masuer. in §. j. de testib. in sua practica. Vide Socy. in tracta. de citati. artic. xx. q. xxij.

6 Sed priusquàm examinentur dicti testes ad futuram rei memoriam iudex debet interloqui eos esse tales, videlicet senes aut valetudinarios vel aliam causam adesse. teste Guid. Papæ in consil. ccxxxj. absolui. per glo. magnam. in fi. in dict. l. in lege Aquilia.

Testes non iterũm examinantur in futuro examine.

7 Quartò, isti testes ita examinati non debent iterũ examinari, licet superstites sint post litis cōtestationem: vt iudicauit curia parla. Pari. sicut refert Aufre. aresto. 20. item quod in quadā. licet Masue. in §. ij. de test. dicat iterũ examinādos superstites, si pars non consentiat q; prima examinatio prosit. hoc ex causa fieri poterit, si iudici visum fuerit.

Arestum.

Iudex competẽs examinis ad futurum quis.

8 Quintò, istud examen debet fieri à iudice competēte, & ordinarius ad hoc dicitur competens, & delegatus ab eo. c. cum P. tabellio. & cap. si instrumēta. de fid. instr. sic cōsuluit do. Gem. consi. iiij. in causa. col. j. & ita iudicauit Senatus pro d. Ioāna Paterie, contra d. Io. *Godin.* in magno cōsilio pręfectũ anno 1519. die 15. Iulij: vt est in arestis Aufrer. in stylo parla. ccccvj. & hoc si fiat à iudice lite iam cœpta: secus si authoritate literarũ Regiarũ ad id impetratarum. nam is ad quem diriguntur literę poterit quę vt plurimũ ad iudices ordinarios Regios dirigi solent, & antequā lis intentata sit fieri potest per literas Regias potissimum.

Arestum.

Criminali non petitur examen ad futurum. Arestum.

Sextò, in ciuilibus istud examen solet fieri, non in criminalibus. d.c. 9
fi. ibi, cùm ciuiliter est agendũ. vnde anno 1519. die xiij. Decembris fuit dictum bene appellatũ & malè iudicatum per locumtenentẽ ciuilem Paris. qui admiserat magistrum Petrũ Crespin ad faciendum examen de futuro, quãuis ageretur de crimine falsi, & antequàm interrogatus fuisset reus, hoc pro magistro Matthęo le Turc præposito Pontishare.

Affirmãda sunt facta examinis futuri.

Septimò, poterit pars petere, vt facta super quibus testes examinari 10
debent affirmẽtur vt fieri solet, ꝙ si non fuerit ab initio petitũ in quacunq; parte litis peti poterit: vt censuit Sena. anno 1543. die vlti. Iunij.

FRANCOYS Article xLvi. des publiées M. D. xxxix.

Articulus tertius.

QV'ES matieres possessoires beneficiales, lon communiquera les tiltres des le commencement de la cause: pour quoy faire le iuge baillera vn seul delay competant, tel qu'il verra estre à faire, selon la distance des lieux, & par faulte d'exhiber, se fera adiudication de recreance ou maintenue sur les tiltres & capacitez de celuy qui aura fourny, qui sera executée, non obstant l'appel, quant elle sera donnée par noz iuges ressortissans sans moyen en nosdictes cours souueraines.

GLOS. VNA.

Litis initiũ quando dicatur.

STATVIT quòd in principio causę exhibeatur titu- 1
lus ab vtraq; parte, sed quando dicatur causę initiũ. respõ. aliquando citatio dicitur initium. l. hac lege. C. de proxi. sacr. scrin. & glo. in cle. j. de iudi.

Interdum litis contestatio. §. si verò apud. in authen. de litig. colla. 2
viij. no. doct. in l. j. C. de iudic. initium exponit Iurisconsi. in l. quamuis. j. ff. de furt. faciendi furti tempus etiam accipitur initium post citationem, & antequàm iudex perueniat ad alios actus causæ. argu. l. continuus. ff. de verb. obliga.

Et principium exponit glo. post litem contestatam in l. pen. §. omne 3
igitur. C. de rebus credit.

Hìc autem accipitur initium pro illa dilatione, intra quam hoc fieri 4
debet, nempe postquàm in primo citationis termino partes comparẽt, iudex concedit eis dilationem ad communicãdum suos titulos, & hoc dicitur in hoc tex.

Secundò, ad hoc datur vnica dilatio. ibi, *baillera vn seul delay*, ergo 5
duas dilationes concedere non poterit, cùm hîc prohibeatur: *alioqui* dilationes sunt arbitrarię. l. j. C. de dila. dicam in tit. de dila. inferius. & si exclusus propter lapsum dilationis quis sit, solent impetrari ab eo literę Regis, vt infrà dicam.

Competens iudex quis dicatur.

Tertiò requiritur, quòd iudex competentem dilationem cõcedat, 6
ibi, *cõpetant*. Et competens dicitur pro distantia locorum. ibi, *selon la distance des lieux*. facit text. in cap. cùm sit Romana. de appella. ibi, secundum locorum distantiam, & personarum, & negotij qualitatem. Et si nimis arcta concedatur appellari poterit. c. j. de dilatio.

Quartò,

7 Quartò, si vna pars nõ exhibuerit titulos, aut titulũ, alteri exhibenti adiudicabitur recredẽtia super his titulis, quia tũc apparẽtiorẽ cẽsetur habere titulũ, cũ altera nullũ ꝓducat: sicut min⁹ solutũ intelligitur, etiã si nihil esset solutũ. l. minus. ff. de ver. sig. sic minus apparẽs vbi est null⁹.

Recredẽtiã ex apparẽtioribus adiudicatur.

8 Et sic in recredentia iudices duo maximè debent videre, titulos partium, & earum capacitatem. c. ordinarij. §. in conferendis. de offic. ordi. §. inquirant. de pacific. possess. in pragma. dixi in titu. de pacific. possess. & adiudicare recredentiam debent habenti apparentiorem titulum, si capax & idoneus sit, alioqui non. per c. grauem. de pręb.

9 Quintò, illa recredentia mandabitur executioni non obstantibus appellationibus & oppositionibus, quando erit prolata à iudicibus Regijs, à quibus immediatè ad parlamentum appellatur. de quo scripsi in tract. de sent. execu. artic. j. ex quo alia supplere poteris, & iste articulus ibidem repetitus est. artic. iiij. vbi alia scripsi.

Recredentia est executoria.

IDEM article xLvii. Ibidem.

ET apres que les parties auront contesté & esté appoinctées en droict, leur sera baillé vn seul brief delay pour escrire & ꝓduire, qui ne pourra estre prorogé, pour quelque cause que ce soit.

Articulus quartus.

GLOSSA VNA.

1 HIC statuitur vnam dilationem dandam ad scribendum, quæ partes scribere voluerint, & ad producẽdum, scribere partes super hoc rationes possunt ad mouendum iudicẽ, & iura quibus moueri poterit, & ad impugnãdũ titulum, vel titulos partis aduersę, & ad excusandum & saluandum sua iura, & prohibetur ne secũda detur dilatio, vel ne prorogetur ex aliqua causa. facit tex. in l. j. in fi. C. de dila. ibi, non facilè amplius quàm semel, nec vlla trahendi arte sciant esse tribuendam.

Vnica dilatio ad scribẽdum & producendum.

2 Item licet hìc text. dicat non posse prorogari ex aliqua causa, hoc est valde rigorosum, ideo non seruatum: nam si iusta subsit causa, prætor subuenit. l. j. ff. ex quib. cau. maio. sic & nostri iudices Galliæ.

Prorogatur dilatio ex æquitate.

3 Sed an possit dari secunda dilatio, quod nõ videtur, imò nec dilationis dabitur prorogatio, cũ text. exprimat & prorogationẽ quæ facilius potest fieri, quàm noua concessio. c. cũ olim abbas. de offi. deleg. Ergo & nouam concessionẽ prohibuisse videtur. argu. auth. multomagis. C. de sacrosanct. eccl. Saltem renouare & prorogare ęquiparantur. l. iiij. ff. de damn. infect. & hoc prohibet iste tex. dicens *vn seul brief delay*.

Facilius est prorogare datã dilationẽ quã nouã concedere.

4 Et hęc prorogatio nõ debet fieri nisi causa cognita. l. fi. ff. de fer. & si fiat, vel secunda detur dilatio, erit ipso iure nulla, per l. fi. vbi tex. aufert potentiã, & sic consuluit Bar. consi. xcvij. in quęstione prędicta, vbi etiã dicit nõ vitiari dilationẽ, si dicat iudex cõcessimus pro prima, si posteà aliam non pręstet. Alex. consi. cj. visis omnibus. col. ij. in v. vol.

Prorogatio dilatiõis quã do cõcedatur

5 Itẽ parte non petẽte non põt prorogari, vel dari noua dilatio, & si ex officio data sit, nõ valebit. l. j. C. de dila. & c. fi. iij. q. iij. Bal. in l. fi. ff. de fer. sic consuluit Socin. consi. xlvij. in pręsenti. col. iij. nu. 3. in iiij. vol.

Non nisi parte petente fit prorogatio.

Prorogatio absente parte facta non valet.

6 Nec valeret prorogatio parte absente facta, & ea nõ citata, secundũ Soc. vbi suprà: tum quia requiritur vt dixi causę cognitio. l. ij. ff. de re iudi. ergo & citatio. l. in causæ. §. causa cognita. ff. de min. Lud. Rom. cõsil. ccxxvj. vltra. & doct. in l. iiij. §. si quis condẽnatus. ff. de re iud. post Luca. de Penna. in l. apud eũ. q. iiij. C. de omni agro deser. li. xij. & ista opin. de stylo curię approbatur, quæ nõ cõsueuit dare dilationẽ, vel prorogare eã sine partis vocatione. teste Boë. in decis. Burdeg. q. ccxciiij. plerũque. si cõtrarium fiat, appellatione subueniendũ erit. c. j. de dila. gl. in §. quẽ terminũ. in verbo prorogetur. de auth. saer. concil. in pragma. Fel. in c. quod ad cõsultationẽ. col. vj. de re iud. Al. in l. in pecuniarijs. ff. de fer.

Parlamentũ nouam dilationem concedit.

7 Curia tamen parlamenti ex causa poterit prorogare, vel nouam concedere dilationem: vt docet Boër. in decis. Bur. q. ccxciiij. plerunque. & hoc facere solent causa dictante.

Prorogatio nõ fit nisi pẽdente dilatione.

8 Et prorogatio debet fieri pendente dilatione, alioqui non valet. l. sed si manente. ff. de preca. vt plenè scripsi in tit. de prorog. dila. ad recipiendum & publicandum concordata in concord. Francię.

FRANCOYS Article xLviii. ibidem.

Articulus quintus.

ET auront communication de leurs productions dedans trois iours: & de huictaine en huictaine apres pourront bailler contredicts & saluations, autrement n'y serõt plus receus: ainçoys sera le proces iugé en l'estat, sans autre forclusion ne signification de requeste, & sans esperance d'autre delay par lettres de reliefuement, ny autrement.

GLOS. VNA.

1 HIC statuitur dilatio ad ostendendũ, & communicandum ea, quę producta fuerunt partibus, quę tamen dilatio non exactè seruatur, & quia de hac dicetur in titul. de dilatio. non vlterius prosequar.

Literis releuamenti dilatio cõceditur.

2 Item in eo quod statuitur quòd non detur dilatio, etiam per literas releuamenti, est nimis rigorosum, ideo non seruandum, quia ęquitas rigori pręferri debet. l. placuit. ff. de iudic. & vidi in parlamentis dari etiam sine literis Regijs, & literas à cancellarijs concedi ex causa.

CHARLES vii. Article Lxxvi.

Articulus sext⁹.

ITEM, & pource que plusieurs esdictes matieres beneficiales s'efforcent chascun iour, soubz couleur & moyen de nostre pragmatique sanction, obtenir plusieurs mandemens & impetrations, dont s'ensuyuent grandes inuolutions de procez, & grand' multitude de causes en nostre cour de parlement & autres noz cours: Nous voulants pourueoir à l'indemnité de noz subiects, & à ladicte multitude de causes, & reprimer en ceste partie tous incõueniẽs & abuz voulons & ordonnons qu'es impetrations qui serõt

doresnauant

doresnauant baillées en noz chancelleries: ou es cōmissions qui seron requises par deuant noz seneschaulx & baillifz, les impetrans & requerans soyent tenuz declairer certainemēt les qualitez des benefices, & causes, & les moyēs esquelz & par lesquelz ilz pretendent nostredicte pragmatique sanction estre enfraincte, & que les mandemens ou cōmissions ne soient octroyées, sinō que la matiere: selon les choses données à entēdre, touche nostredicte pragmatique sanctiō. Et voulons & ordonnons que selon la grādeur des matieres & les difficultez, qui vray semblablemēt peuuēt cheoir en icelles, elles soient cōmises en icelle nostredicte cour, au regard des grāds benefices, difficultez & matieres. Et pardeuāt noz seneschaulx & baillifz, quant aux autres, en leurs sieges principaulx: & esquelz aura affluence de notable conseil. Et en oultre ordonnons que les executions de noz mādements ou commissions de noz iuges en ceste matiere: soient faictes en toute honesteté & moderation & deüe information precedente faicte par noz iuges: sinō que la matiere requist grand celerité pour doubte d'absence ou fuyte de personnes, trāsport de tiltres ou publication scādaleuse, au preiudice de nostredicte pragmatique sanction. Esquelz cas les informatiōs & exploicts pourrōt estre faictz par noz sergens: Lesquelz tantost & sans delay seront tenuz icelles informations bailler ou enuoyer par deuers nostredicte cour ou noz iuges, pour en estre promptement decidé & determiné, en punissant tresestroictement les impetrans, si par faulz donné à entendre ou autrement, vexation est donnée aux parties sans cause, & les sergēts, si dol ou fraude ou autre faulte est trouuée en leurs informations & exploicts. Et voulons le principal desdictes matieres estre sommairement & brief determiné en iugeant & decidant sus la transgresion ou infraction de nostredicte pragmatique sanction, & punissant les transgresseurs. Et s'il appert par la discusion du proces la matiere ne toucher nostre pragmatique (supposé qu'en icelles chéent autres difficultez) nous voulons les parties estre mises hors de proces, & remises pour proceder ou il appartiendra, & les impetrans estre puniz & condamnez es interests des parties & amende: selon l'exigence des cas & qualitez des personnes: pourueu qu'il n'y ait matiere de regale ou autre, dont la congnoissance appartienne seulement à nous & à nostredicte cour.

GLOSSA PRIMA.

Impetrans contra pragmaticam vel concordata quid agere debeat.

HIC ARTICVLVS, quia loquitur de pragmatica, 1
quæ est abrogata, videretur etiam abrogatus, verùm quia concordatum subrogatum est in locum pragmaticæ, ob id ista quæ hîc dicuntur, habent etiam hodie locum in ipso concordato: vt scripsi in concorda. in titu. de pacific. possess.

Primò iste text. dicit multos processus generari in curia, & inuolu- 2
tiones processuum fieri ob tot & tantas literarum impetrationes contra pragmaticam, ob id statuit, quòd si quis impetret literas, in quibus narret partem aduersam fecisse contra pragmaticam, vel concordata super beneficio, debet exprimere qualitatem beneficij. probatur in capitu. ad aures. de rescriptis. scripsi in forma manda. in verbo, pro expressis. in concorda.

Item qualitatem causæ, & modos per quos in pragmaticam aduer- 3
sarium quid egisse putat. arg. c. vt circa. de elect. in vj.

Et quòd aliâs non dentur istæ commissiones, nisi narrata tangant 4
pragmaticam aut concordatum.

Causæ magnæ diriguntur parlamentis.

Præterea eò qualitates beneficiorum exprimi vult, vt in magnis be- 5
neficijs literæ dirigantur parlamentis, vbi tractari debent.

Quæ dicantur magna beneficia? Respond. arbitrio curię relinqui- 6
tur sicut arbitrio iudicis. c. statutum. §. insuper. de rescript. in vj. gloss. in auth. pręterea. C. vnde vir & vxor.

Causæ beneficiales vbi sunt tractandæ.

Si verò beneficia non fuerint magna, literę possunt & debent di- 7
rigi Seneschallis, & Bailliuis, vt tractentur in tribunali principali, & vbi erit affluentia consilij: vnde dicit text. in capitu. statutum. in princip. quòd causę istę beneficiales debent tractari in locis insignibus, & vbi est peritorum copia. Bald. in capitu. nonnulli. colū. vltima. de rescript. & Floria. in l. penulti. ff. de iuris & facti ignoran. † Igitur 8
ista duo copulatiuè requiruntur, scilicet quòd sit locus insignis, seu sedes principalis, & ibi sit copia peritorum, nec alterum sufficeret: vt docet Angel. consil. lxj. quęritur. colum. prima. & docto. in cap. statutum. Et ideo Rex Francisc. in titu. *des baillifz* ordi. 27. arti. xiij. his verbis statuit. † *Et à ce que les benefices ne demeurent longuement litigieux, pour* 9
les maux, ruynes, & incommoditez, qu'en prouiennent ordonnons que noz dictz baillifz, seneschaux, & autres noz iuges ressortissans en nousdictes cours sans moyen en ayent la cognoissance totale en premiere instance, & non lesdictz preuostz.

Literæ de pacificis possessoribus quando sint impetrandæ.

Alia est impetratio literarum, quas vocant de pacificis possessori- 10
bus, illas impetrare debet (si sapit) is, qui turbatur in possessione, vel iure beneficij post triennium: quia in regula cancel. & in decreto de paci. pos. in cōcor. habetur, quòd pacificus beneficij possessor post trienniū non debet molestari, nec in petitorio, nec in possessorio: vnde si conue

niatur

niatur quis super iure beneficij, fortè si quis dicat se de illo beneficio prouisum, tunc contra eum triennalis possessor has impetrabit literas directas illi iudici, coram quo est conuentus.

11 Nota tamen requisita, primò oportet quòd is, qui vult has literas impetrare, habeat titulum verum, vel coloratum, ita habetur in d. reg. & in decreto, quod probari videtur in l. Sulpitius. ff. de dona. inter vir. & vxo. ibi, si color, vel titulus, vt sic dixerim donationis. ergo hic possessor requisitus suum debet exhibere titulum, super quo fundantur literæ, etiam si molestans suum non exhibuerit, vt scripsi in titu. de pacific. possesso. in concord. allegans ibidem arestum. *Requisita in literis de pacificis possessoribus.*

12 Secundò requiritur, quod pacificè possederit, & sine lite, ita est in text. regul. cancel. vnde si molester ab eo, cum quo litigaui per triennium, non possum has literas impetrare contra illum, si verò litem inierim cum Titio, & cum Caio nõ, si ipse post triennium me molestet, possum his iuuari literis, quia pacificè possedi quoad eum: vt plenè scripsi in tract. de pacifi. posses. in iij. limita. nu. 164. & sequen. *Pacifica possessio requiritur in triẽnali possessore.*

13 Tertiò, quòd non sit violentus huiusmodi impetrans, vel aliâs inhabilis, triginta personas inhabiles conscripsi in tract. de pacific. posses. in iiij. limit. quas hîc non repetam. *Occupans vi non possidet.*

14 Quartò requiritur, quòd possederit prælaturam, aut beneficium ecclesiasticum, secus ergo si officium prophanum, vel temporale, vt in xj. amplia. dixi in tract. de pacifi. posseis. nu. 69. cum seq. *Triennalis possessio in beneficijs nõ prophanis iuuat.*

15 In officijs verò Regijs possessor post quinquennium non debet molestari per ordin. Regiam, quę est in nouis. in tit. *Que les officiers Royaux apres cinq ans ne seront molestez en leurs estatz.* Idem anno 1544. die penu. Octob. fuit dictũ pro Iacobo Mussard, notario Castelleti, qui possederat officium notariatus per quinquennium contra Petrum Maheul. *Quinquẽnalis possessio in officijs Regijs prodest. Arestum.*

16 Quintò, requiritur triennalis possessio completa & continua, non interpolata. cle. vna. de sequestra. poss. & fructuum. & solet dici in his literis. ibi, *auroit iouy dudict benefice paisiblement par trois ans continuelz & consecutifz.* facit c. cùm de beneficio. de pręben. in vj. *Continua debet esse possessio triennalis.*

17 Sextò, quòd per tres vltimos annos: vt patet in dictis literis. ibi, *& mesmes par les trois dernieres années &c.* quia vltima possessio attenditur: vt scripsi suprà, & in dicto tractat. de pacific. possessor. in v. limitatio. nume. 266. cum sequen. *Triennalis possessor ex vltimis annis dijudicatur.*

18 Septimò, iudex comprobando has literas solet dicere. *auons interiné & interinons les lettres &c. & en icelles interinant auons faict & faisons inhibitions & defences à tel N. sur peine &c. appliquer au Roy nostre sire qu'il n'ayt à troubler, ne empescher, ne tenir en proces ledict impetrant pour raison*
19 *dudict benefice en petitoire ou possessoire &c.* † Ex his videtis quomodo per has literas Regias de pacificis possessoribus cõseruatur & retinetur eidem possesio, qui pacificè possedit per triennium completum. Alia abundantius tractaui in tract. de pacifi. poss. in concord. ibi cuilibet liberum est videre, ne sit hîc necessarium repetere. *Comprobatio literarũ de pacificis possessoribus.*

Et en outre &c.

GLOSSA II.

Moderamē adhibēdum in cōprobandis literis Regijs.

ITEM vult vt iudices cum honestate & moderamine ad literarum procedant executionem, videlicet vt prius inquirāt de infractione pragmaticę allegata, & non aliâs, nisi materia celeritatem requireret, vtpote quia pars vult fugere & se absentare. 1

Accelera tio processus ex multis causis.

Vel de titulorum furtiua sublatione agatur, quos pars vult aliò deferre. argu. l. si quis ex argentarijs. §. fina. cum l. seq. ff. de eden. 2

Aut si agatur de publicatione scandalosa pragma. Sanctionis per ea quę scribit Fely. in cap. nihil prodest. de pręscript. 3

Informationes breues per apparitorem fieri possunt.

In quibus supradictis casibus informationes fieri poterūt breui per apparitorem, qui eas tenebitur statim ad curiam deferre, si eius authoritate, vel ad alium quēcunq; iudicem, cuius scilicet decreto factę sunt. authore Capit. q. xiij. & q. lv. in suis decisi. Neapo. 4

Item dicit iudices debere punire impetrātes, si falsò allegauerint aliquem commisisse contra pragmaticā, si non sit verum, idem si contra concordata. 5

Seruientes puniendi.

Et seruientes etiam puniendos decernit, si dolo aut fraude informationes confecerint, vel aliam culpam, vel mēdam in informationibus fecerint, hi enim omnia temerare consueuerunt. l. defensionis. in fi. C. de iure fisci. libr. x. 6

Impetrans iniustè mulctatur.

Et demum vult, quòd si non appareat de transgresione, quòd puniat partem impetrantem ad interesse partis, & ad mulctam, pro qualitate causæ & facti & personarum. l. eum quem temerè. C. de iudic. 7

In quibus parlamentū remittit ad ordinarium.

Item licet aliæ fuerint dubitationes, tamen curia debet eas remittere ad suos iudices, si non agatur de infractione pragma. vel concordatorum, quia tunc appellatur tanquā ab abusu ad parlamenta, quę sunt protectores cōcordatorum, vt patet in tit. de pœna temer. venientium contra concordata. 8

Ius regaliorum in curia Par. tractatur.

Vel nisi agatur de iure regaliorum, quod ius tantū à curia suprema Paris. discutitur in magna classe, & deciditur, vt sępius vidi seruari, etiā si de patrimonio principis agatur ad cameram domaynij cognitio spectat. vt patet in tit. suprà *de la chambre du domaine du Roy.* 9

CHARLES VIII. Artic. LXIX.

Articulus septimus.

ITEM des matieres beneficiales & ecclesiastiques qu'on introduict en nostredicte cour par appellations extraordinaires & autres voyes obliques, que nostredicte cour promptement sommairement & deplein les vuide, & aussi autres incidents par le moyen desquelz telles matieres s'introduisent en icelle cour, & renuoyent le principal de la matiere en cour d'eglise, ou de sa nature elle doit estre traictée: En gardant toutesfoys noz droicts, & des iuges seculiers de nostre Royaume touchant les possessoires.

Gloss.

GLOS. I.

PRÆCIPIT vt causę beneficiales introductę per appellationes extraordinarias, vel aliâs per obliquas vias, promptè, summariè & de plano à parlamentis expediantur & incidentia, & posteà parlamentũ remittat causam ad curiam ecclesiasticam, vbi ex natura sua tractari debet, & quòd causæ ecclesiasticę coram iudicibus ecclesiasticis tractari debeant, est text. in cap. decernimus. & cap. fin. de iudic. clemen. dispendiosam. illo titulo. cum alijs multis similibus.

Appellationes extraordinariæ breuiter sunt decidendæ à parlamentis.

En gardant toutesfoys nous droictz & des iuges seculiers de nostre Royaulme touchant les possessoires.

GLOSSA II.

1 DICVNT enim iudices seculares Regij se posse cognoscere super possessorijs beneficiorũ, & iuriũ spiritualium per priuilegium Martini Papę descriptum à Guid. Papę decis. j. per quod nullum ius Regi cõcedi videtur,
2 sed habitum conseruatur. † inualuit tamen in hoc regno, vsus & consuetudo, vt docet Aufrer. in tract. de potest. secu. super eccle. in ij. reg. limita. xxiiij. quamuis de iure, episcopi & eorum officiales de ipso possessorio cognoscere valeant. per text. iuncta glo. in verb. obtinuerat. cap. inter. de fide instru. cap. fi. de iudic. vbi doct.

Regij iudices an cognoscant de possessorio beneficiorum.

Consuetudo cognoscendi de possessorio beneficij apud iudices Regios.

3 Et sic iudex qui cognouit de possessorio regulariter debet cognoscere de petitorio rei prophanæ. c. j. & ij. de causa poss. & ita iudicauit Senatus pro iudice Montisferrandi, qui iudicauerat super possessorio, licet res & partes alibi iacerent. videlicet à *Lusson.* ideo ille iudex debebat cognoscere, & pars ob hoc appellauit à locumtenẽte Montisferrandi, qui pronuntiauerat se cogniturum de petitorio, & curia bene iudicatum pronuntiauit, eo ꝙ de possessorio, prius cognouisset. anno 1526.
4 die. 7. Martij. † secus in materia beneficiali, in qua iudex laicus cognoscit de possessorio, & ecclesiasticus de petitorio, quia laicus non est capax petitorij. cap. causam. vbi doct. de pręscript. cap. causam. ij. qui filij sint legiti. abundè scripsi in cap. j. de caus. posses.

In prophanis idem est iudex possessorij & petitorij.

Arestum.

In beneficialibus secus.

FRANCOYS Article LVII. des publiées M. D. XXXIX.

Et pource qu'il s'est aucunesfoys troué par cy deuant es matieres possessoires beneficiales, si grande ambiguité ou obscurité sur les droicts & titres des parties, qu'il n'y auoit lieu de faire aucune adiudication de maintenue à l'une ou à l'autre des parties, au moyen de-quoy estoit ordonné que les benefices demoureroyent sequestrez, sans y donner aultre iugement absolutoire, ou condamnatoire sur l'instance possessoire, & les parties ren-

Articulus octauus & nonus.

uoyées sur le petitoire par deuant le iuge ecclesiastique.

Idem articl. L viii.

Nous auons ordonné & ordonnons, que doresnauant, quand telz cas se presenteront, soit donné iugement absolutoire au profit du defendeur & possesseur, contre lequel ha esté intentée ladicte instance possessoire, & le demandeur & aultres parties deboutées de leurs demandes & oppositions respectiuement faites, requestes & conclusions sur ce prinses, sans vser de renuoy par deuant le iuge d'eglise sur le petitoire: sur lequel se pouruoyeront les parties, se bon leur semble, & ainsi qu'ilz verront estre à faire, & sans les y astraindre par ledict renuoy.

GLOSSA VNA.

Sequestrum vsq; ad petitoriũ contingebat prorogari.

REFERT quòd olim iudices propter difficultates inuen 1
tas in materia beneficiali, & super titulis partium pronuntiabant beneficia remansura sub sequestro, & causam remittebant ad iudices ecclesiasticos, vnde hoc erat valde perniciosum: nam longa vacatio ipsa erat valde ecclesijs damnosa. c. quam sit. de elect. in vj. ideo in articu. sequen. hoc corrigit.

Quãdo commendetur beneficium.

Sed de iure interim committi administratio ideoneę personę posset 2
c. cùm dilecta. de rescrip. & vbi episcopus non potest conferre, vtpote quia deuolutum est ius ad superiorem, tunc poterit deputare administratorem idoneum, donec à Papa fuerit prouisum, teste Panor. in cap. cùm nobis olim. per illũ tex. in vlt. no. de elect. & arg. c. regenda. x. q. j.

administrator beneficij non gaudet decreto de pacificis possessoribus.

Et is administrator non iuuabitur decreto de pacificis possesso. quia 3
non habet titulum perpetuum, & tenebitur prouidere nominatis, vt scripsi in tracta. nomina. q. viij. nu. 30.

In dubijs quid agendũ iudici.

Quomodo iudex debeat iudicare, quando iura partium sunt obscu 4
ra. glo. & doct. in l. Nesennius. ff. de neg. gest. dicunt rem diuidendam, & iudicium rusticorum sequendũ. vide tamen quomodo hoc fieri possit. per Barb. in proœ. cle. § hęc sanè. col. xxix. Bauer. in §. fi. col. j. de vul. & Dec. in c. j. vlt. no. de proba. & consi. ccccxlv. in casu. col. j. & abundè per Boër. in deci. Burdegal. q. xlij. alia. in fi. & q. ccxxxix. & in prædicta.

Actore non probãte reus absoluitur etiam in beneficijs.

Ex hoc tex. colligitur regula quòd actore non probante reus absol- 5
ui debet. l. qui accusare. C. de eden. c. vno. vt eccles. benefi. c. fi. de iureiuran. c. inter. in fi. de fid. instru. l. negantes. de acti. & obl. §. sacramentũ. de consue. recti feudi. §. retinendæ. insti. de interd.

Quę regula procedit etiam in beneficijs. c. olim. de rescri. vbi doct. 6
c. ex literis. vbi Fel. de proba. de Rota deci. cxx. actor. de Ripa in libr. ij. respon. de rescrip. Respon. xxv. in hoc iudicio. Roman. consil. cccxlvij.
quoad articulum. † Etiam si vterq; esset actor & reus tunc etiã posses- 7
sor venit absoluendus, vt hîc docet Inno. & Pano. in c. cùm contingat. de offic.

de officio delegati.quorum ſententia ſeruatur hîc.

8 Et in expenſis condemnabitur actor,quia malè fecit turbãdo reum, ſi de iure ſuo docere non poterat,ita ſtatuitur hîc, quamuis cõtrarium teneat Rota in deciſi.xv.ſi in cauſa.in no.Primę tamen opinioni videntur adhærere idem de Rota deciſ.cclxj.licet actor.in nou.tum quia victus victori in expenſis eſt condemnãdus.l.properandum.§.ſinautem alterutra.C.de iud. tum etiam quia impetrans non probauit quod obiecit,ob id eſt condemnandus,quia temerè litigaſſe videtur.l.eum quẽ. ff.de iudi.& in §.j.& per totum.de pœna teme. litigan. & hoc eſt clarũ in hoc regno per iſtum tex. *Turbans in expenſis condemnatur.*

9 Imò etiam ſi conſtaret reum & poſſeſſorem nullum ius hahere,quia de iure rei non curamus.l.fi.C.de rei vend.glo. & ibi Philip. Peru.in c. vno.de eo qui mittitur in poſſeſ.lib.vj.de Rota deciſi. lxxvj.nota quod vbi.in antiq.vbi dicunt hoc procedere ſi reus haberet ſaltem poſſeſsionem coloratam, † ſecus ſi omnino vitioſam,vt per vim,clàm, vel precario.l.j.& l.ſi duo.ff.vti poſsid. *Actore non probãte reus etiam nihil iuris habens abſoluitur.*

10

11 Et procedit tam in petitorio,vt c.olim.de reſcript.& cap. vno.vt eccleſiaſti.benefic.quàm etiam in poſſeſſorio, vt illi adiudicari poſſeſsio debeat,qui poſsidet,vt hîc.

12 Sed cùm vterq; poſsideat in interdicto vti poſsidetis.l.j.ff.vti poſſ.c. licet.de prob.quomodo procedetur? Reſpon.ille dicetur poſſeſſor,qui conuenitur,& actor qui ad iudicium prouocauit.l.in tribus.ff.de iudi. & ſic conuentus abſoluetur. *Reus in interdicto vti poſsid. dicitur is qui cõuenitur.*

13 Etiam ſtante probationũ ęqualitate haberet locum iſte text.vt poſſeſſor & reus ſit abſoluendus.per tex.in c.ex literis.de proba. c.inter.in fi.de fi.inſtru. vbi doct.quia prõptiora ſunt iura ad abſoluendũ,quã ad condemnandũ.l.Arrianus.ff.de act.& reg.iur.Hypo.in l. vnius §.in ea cauſa.ff.de quęſtio.†Imò etiã ſi probationes actoris in modico excederet,adhuc reus eſſet abſoluẽdus.teſte Panor.in c.iij.de prob.& doct.cõſi.ccccclxiiij.in cauſa.col.j.Matheſilla.no.xvij.nota ꝙ quãdocunq;. *Vterque actor & reus quãdo ſit abſoluendus.*

14

15 Si tamen pars aduerſa probauerit iſtum poſſeſſorem incapacem, tunc ne vitioſus ad beneficia detur ingreſſus.ca.vno. de eo qui mitt.in poſſ.in vj.ſequeſtrabitur beneficium, & partibus ad cõtraria facta probandum dilatio dabitur, vt fuit in Senatu concluſum anno 1548.relatore domi.*de la Roſerie*.die 2.Maij. *Areſtum.*

16 Et iſta ſententia abſolutoria erit definitiua ſuper poſſeſſorio, adeo quòd actor non poterit amplius agere poſſeſſorio, ſed petitorio, & repelletur exceptione rei iudicatę,ſi agere vellet poſſeſſorio,&hoc tenet glo.& ibi Bal.col.iiij.in authen.qui ſemel.C. quomodo & quando iudex.Fel.declarat in c.aduerſario.col.iiij.de excep.& Hypol.Marſil.ſingula.clxix.nota eſt regula. *Actore non probãte reus eſt abſoluendus definitiuè.*

17 Et tunc dicitur definitiua,quãdo datę ſunt dilationes agenti ad probandũ,vel terminus ad agendũ præfixus,alioqui fertur ſententia abſolutoria ab obſeruatione iudicij,quę propriè non eſt definitiua, vt docent Are.& Alex.in l.qui accuſare.& Fel.in c.eccleſia.de conſt.doct.in *Sentẽtia abſolutoria ab obſeruatione iudicij.*

l.properandum.§.j.C.de iudi.

Intellige ꝙ reo petente hęc absolutoria ferri debet, quia in omni actu iudiciali, iudex procedit, si pars petat. l.iiij.§.hoc autē.ff.de dam. infect.l.ad peremptorium.vbi Bar.& Iaco.ff.de iud.glo.in l.sancimus. in verb.per contumaciam.C.ad Treb.& hoc solent partes in libello petere,& si non appareret de petitione, an valeret sententia, decidit Bar. in l.vna.C.vt quæ desunt aduoca.& ibi Alex.& Fel.in c.pe.de iudi. 18

Reus sumēs onus pr ban di absolui tur etiam si non probauerit.

Etiam si reus assumpsisset in se onus probandi fertur sententia pro reo.per glo.in l.circa.ff.de probat. & releuandi actorem ab onere probationis, nam hoc casu etiam absoluendus est reus, quia in beneficijs debet probatio tituli fieri ab eo, qui vult obtinere.c.in literis.de restitu. spoli.vbi Panor.glo.vlti.in clemen.vna. de caus.posses. quicquid dixerint Bald.& alij in l. qui accusare.C. de edend. 19

Si tamen iudex actore non probante possessionem rei adiudicaret actori, valeret sententia,& opus esset appellatione. per l.argentarius.§. cùm aūt.ff.de eden.Fel.in c.ecclesia.col.ix.versi.sextò limita.de cōsti. 20

Hæc regula procedit etiam in causa appellationis, in qua si itidem actor nihil probauerit, reus absoluetur, vt docent dom.de Rota in decisi.ccvj.licet actum.in nou. 21

Vide limitationes huius regulę per Specu.in titu.de prob.§.probare.versi.nunc ad propositum.& docto.in l.qui accusare.ac Hyppo.in l. de minore.§.j.ff.de quæstionibus.& in l.vnius in ea causa.ibidem. 22

Laicus deci dens posses sorium bene ficij non re mittat pro pe titorio ad ec clesiasticos.

Prohibet etiam hîc ne partes remittantur ad iudices ecclesiasticos, quia partes poterunt ad petitorium accedere, si bonum eis videatur,& ideo non sunt ad hoc astringendæ, quia si videant, quòd non iudicaret aliter iudex ecclesiasticus, quàm iudicauit secularis, tūc non ibunt ad ecclesiasticum, alioqui malè facerent, sed si videant in petitorio multa esse deducenda, quæ in possessorio non adduxerunt, tum finito possessorio de iure permittitur intendere petitorium coram ecclesiastico cap.fin.de iudic.& cap.significauerunt.de testib.Anto.in cap.pastoralis.colum.vij.de causa possesio. 23

Absolutus in possesso rio beneficij an possit iu ra beneficij exigere.

Quęro si iste qui obtinuit absolutionem, petat iura beneficij, an teneatur ostendere titulum? Respon.quando is qui agit habet possessionem recentem, debet probare titulum, interest enim eorū, contra quos agit, vt soluendo liberentur.de Rota deci.iiij.possessor. in no.allegant Innoc.in c.quia in cunctis.in glo.videlicet plures.de concess.prębend. in vj.quia iustam ignorātiam habet pars, an talis sit, ideo talem se probare debet.l. non ignorat.C.qui accus.non poss.& ex tali recenti possessione non pręsumitur bona fides, nec iustus titulus.not.Inno.in c.ij.de in integrum resti.secus si longo tempore possederit.per l.cogi.C.de petiti.hęre. 24

Sententia in possessorio vim tituli habet.

† Sed cùm in sententia dicatur, *auons maintenu & gardé, main tenons & gardons en la possession du benefice*, &c.sententia ei erit pro titulo ad persecutionem iurium beneficij, nec poterit ei obijci res inter alios acta &c.quia non agitur de titulo & possessione beneficij contra detinentes aliqua iura beneficij, vt puta decimas, sed de iuribus & depēdentibus, 25

tibus,& si esset simplex administrator posset iura nomine ecclesię persequi,etiam nullum habēs titulum, sicut in petitione hęreditatis.l.vlt. C.de petit.hęredita.quanto magis cùm sententiam habet,quæ pro veritate,&vero titulo habetur.regu.res iudicata.de reg.iur.l.ingenuum.
26 de statu homi.† in petitorio autem non sufficeret ostendere sententiā pro se latam,sed in possessorio secus ad coloradum titulum, quia non est verisimile,quòd palatium pro aliquo iudicasset,nisi de iure suo docuisset,vt scribit Fely.in cap.cùm venerabilis.colum.x.nume.29.de excepti.& Hypo.in tract.de proba.in probatio.sententię. versicul.modo transeo ad aliam speciem.

In petitorio non.

27 Secundò,requiritur ad hoc vt edere titulum quis debeat, quòd patiatur controuersiam in beneficio, secus si posideat. Domi. in c.j.col.
28 iiij.de concess.pręben.in vj.& Anto.Capit.in decisi.Neapo.q.vj. † vbi dicit longum tempus esse decem annorum,putarē ego sufficere se possedisse per tres annos,quia tunc iuuatur decreto de pacific. possesso.vt patet in illo titu.in concord.& in tract.meo de pacifi.possess.

Titulus beneficij quando sit exhibendus.

29 Idem si probaret se obtinuisse sentētiam recredentię,vel pleni possessorij. Nam illam ostendendo,non tenetur probare alium titulum prosequendo iura beneficij:quia non est verisimile quòd iudex adiudicasset possessorium contra iura,cùm iustificari ex titulo debeat possessio.glo in clemen.vna.de caus.posses.& superius scripsi.& Fely.in dict. c.cùm venerabilis.doct.in cap.vno.de eo qui mit.in posses.in vj.

Sententiam pro titulo allegare sufficit.

FRANCOYS Articl. Lix. des publiées M. D. xxxix.

Nous defendons à tous noz iuges de faire deux instances separées sur la recreance & maintenue des matieres possessoires,ains voulons estre conduictes par vn seul proces & moyen,comme il est cōtenu es anciennes ordonnances de noz predecesseurs sur ce faictes.

Articulus decimus.

GLOSSA VNA.

1 VVLT vt iudices in vna instantia & vno processu decidant recredentiam,& plenum possessoriū.duos faciebant olim quidam iudices processus,&duas instantias:& prolata sententia recredentiæ,de nouo inchoabant processum super pleno possessorio,quod prohibetur hîc, vt breuior sit processus, & finis litibus imponatur.l.finē.de dol.& ne lites sint immortales.l.pro
2 perandum.C.de iudi.† hîc tamen non vult prohibere,quin separatim proferatur recredentia,& quin appelletur à recredentię sententia, sed si appellatum fuerit,iudex appellationis,quamuis sit alterius instantię. l.per hanc.C.de tempo.appella.poterit decidere vel recredentiam,vel
3 etiam plenum possessorium si hoc posit fieri sine attestationibus, † & iste §. habet locū quando potest ipse processus decidi, vtpote quia non allegantur facta probanda testibus, alioqui separatim decidetur recre

Recredentia & plenum possessoriū vno iudicio sunt terminanda.

dentia à sententia pleni possessorij. † & non dicit iste tex. q; proferatur 4
vna sententia tantùm super pleno possessorio, sed quòd simul deducatur, & si possessoriũ plenum decidi posit sine testibus, decidatur, si minus, quod sequestratio & sententia recredentiæ proferantur.

Manutenere præsupponit possessionẽ.

Verbum hoc manutenere pręsupponit possessionem, ideo quando 5
petitur quis manuteneri, agitur de possessione retinenda, & sic in causa nouitatis, & vti possidetis, teste Barb. consil. lj. scripsit. col. xx. volu. j. per tex. in cle. vna. §. porrò. ibi honorem & statum manuteneret. de iureiur. Bal. in l. licet. C. loca. col. ij. q. iiij.

Quod videtur verum pręsupponere possessionem ex parte petentis 6
se manuteneri, sed non ex parte aduersa, sed tantũ turbationem. Bald. consi. cx. ponderatis. in iij. volu. nam interdictum vti possidetis datur etiam contra non possidẽtem, dummodo turbet. l. j. §. restituendę. vbi Bart. & Bald. ff. vti posside.

Promittens rem manutenere in eodẽ statu ad quid teneatur.

Et quãdo quis promisit rem in eodem statu manutenere, ad quid te 7
neatur, plenè tradit Bal. consi. cxlv. casus talis. in iij. vol. & consi. cx. vbi dicit manutenere qui promisit, tenetur in eodem statu rem tenere.

Iusta possessio an manutentio dicatur contra Budæ.

Quamuis Budę. in Foren. videatur quam nos dicimus *maintenue* iu 8
stam possessionẽ vocare, tamen non video qua authoritate motus. nec enim iurecon. sic accepisse video. in l. ij. ff. vti pos. nec alibi. ideo nõ molestum sit, si nos iuxta terminũ gallicum manutentionem vocemus, sicut manumissionem, quãdoquidem his terminis vti cogit me Dicanicorum frequentissimus vsus. † & latinè manutenere tueri dicitur. l. j. 9
§. j. ff. ne vis fiat ei qui in poss. mis. frustra enim (inquit iurecon.) pretor in possessionem mitteret, nisi missos tueretur, & prohibentes venire in possessionẽ coërceret, & tueri. gal. *garder & maintenir* propriè dicitur. vnde solent hęc verba duo cõiungi *garder & maintenir* in sentẽtia † in 10
interdicto retinendę, non quęritur an iusta vel iniusta possessio sit, nec quicquam interest, cùm plus iuris habeat is qui possidet, eo quòd possidet, quàm qui non possidet. hęc iurecon. in l. iusta. ff. vti possidet. quare *maintenue* nõ potest dici iusta possessio, cùm iudex etiã non iustè possidentẽ tueatur. dicam plenius in l. iusta interpretatione. ff. de verb. sign.

FRANCOYS Articl. Lxiiii. des publiées M. D. xxxix.

Articulus vndecimus.

Si pendant vn proces en matiere beneficiale l'un des litigans resigne son droict, il sera tenu faire comparoir en cause celuy, auquel il aura resigné, autrement sera procede à l'encontre du resignant: tout ainsi que s'il n'auoit resigné, & le iugement qui sera donné à l'encontre de luy, sera executoire contre les resignataires.

Sentẽtia possessorij lata in defunctũ non est executoria contra illius hæredem.

GLOSSA VNA.

DEIVRE sentẽtia lata in interdicto vti possidetis cõ 1
tra defunctum, non mandatur executioni cõtra hęredẽ illius, qui nõ possidet vi, clã, vel precario: quia iustè põt hęres possidere, & suo noĩe tantũ tenetur. l. de eo. §. hæres.

res.ff.ad exhibend.Innocen.in ca. abbate.colum.ij.deverborum signi. Nec possessio defuncti in hæredem continuatur. l. cùm hęredes. ff. de acquirenda possess. Bald.expressè.in l. de eo.§.hęres.sic iudicatum fuit in magna camera Neapol. vt refert Matth.de Afflict. in decisio. Neapoli.quæstio. cxlv.lata fuit.Panormi.Felyn.& Pau.Paris.in c.veniens. in fin.de præscriptio.

2 Tamen per sententiam latam cōtra Titium, compescetur hęres eius turbans victorem, saltem per actionem iudicati, teste Ioan.Fabr.in §. retinendæ.colum. xiij. versicu. sed an herædi. de interdict. in institut.

3 † quia omnia interdicta sunt in rem scripta l.prima.§.penultimo.ff.de interdi. sequitur Capit. in decisio. Neapoli. quæstio.j. facit l.si duo. in principio.ff.vti possid. Sic sententia lata contra resignantem non exequetur contra resignatarium, quia res inter alios acta alijs non præiudicat.vt in rubric.C.illo titu.patet & in l.j.ibidem.

4 Sed hîc statuitur, vt sententia exequatur etiam contra resignatariū, tum propter ipsius resignantis factum, & fortè malam fidem, & fraudis vitandæ causa, quia paria sunt possidere, vel dolo desinere possidere. regu.dolo.de reg.iu.ff. & l.si quod dolo. & l.sinautem.§ j.de rei vendi. *Sentētia possessorij est executoria contra resignatarium.*

5 reg.pro possessore.de reg.iu.invj.† Tamē sententia, post triginta annos non potest executioni mandari, quia illi præscriptum est.l.fi.C.de præscrip.trigin.annor.Bald.in l.creditor.C.de pactis.& ita fuit iudicatum in magna curia. & Neapol. vt patet in decisio. ccxlv.magnifici.in fin. & decis.cccxlvj. sunt anni.

6 Item qui alienat iudicij mutandi causa tenetur ad interesse & damna ex hoc ꝓuenientia.l.j.iij.& per totū de aliena.iudic.mutan.ff.& pręsumitur dolo facere quando rē alienauit pendēte iudicio, & possessionē trāstulit.ca.j.de alienat.iudic.vbi Panormi.& alij.sic & hic resignans, ob id exequi sententiam poterit etiam contra resignatarium, qui fortè est fraudis conscius. argumen.l. ex facto.ff.de negotijs gestis. *Alienās causa mutandi iudicij tenetur ad id quod interest & ad dāna.*

7 Et sicut morte mandantis finitur mandatum. l. à procuratore. C. mandati. ita per resignationem. cùm ista à iure æquiparentur.capit.si propter. de rescript. in sexto. clementin. ne Romani. de electionibus. & quia amplius iste procurator non potest prosequi nomine resignantis, cùm nullum ius habeat, nomine resignatarij, quia non est ab eo cōstitutus, & sic deficit mandatum, vnde non valent de iure gesta cum illo procuratore. capit. in nostra.de procuratoribus. sic firmat Philip. Probus in capit.fina.numero trigesimosecundo.cum sequent.de renūtia. *Mandatū expirat per resignationē.*

8 † Sed hic confirmatur sententia lata cum resignante, ac si lata esset cum resignatario, nec poterit opponi cōtra procuratorem quòd non erat procurator: quia approbando resignationem, & omnia sequentia approbare videtur.per textum in l.ad rem. & l.ad legatum.ff. de procuratoribus. *Sententia cōtra resignantem valet.*

9 Ex hoc text. sequentia colligi possunt, primò requiritur quòd aliquis resignauerit.ibi, *resigné.*

10 Secūdò, quòd resignauerit pendente processu, alioqui si ante proces *Pēdente pro*

cessu resignas declarare debet cui resignauerit

sum resignauerit, non habet locum ista ordinatio, sed sufficit resignāti conuēto declarare eum cui resignauit. tex. hîc, *pendant vn proces*, & ibi litigans. Et ita iudicauit Senatus anno 1544. 15. Ianuarij post prandium. & in magna camera fuit annullata sententia cōsiliariorum supplicationum postulante do. Roberto aduocato: nam per litis contestationem dicitur quasi quidam cōtractus inter actorem & reum. l. iij. §. idem scribit. ff. de pecul. vnde qui desijt possidere post litem cōtestatam, adhuc remanet obligatus, vt respondere teneatur, ac si possideret. l. si autem. §. j. ff. de rei vend. sed ante litem contestatam, non.

Arestum.

Resignatarius post recredentiā ad quas expēsas teneatur.

11 Notandum est, quando resignatio facta est post recredentiam quòd tenetur resignatarius ad omnes expensas etiam factas ante resignationem, nec subrogabitur nisi omnes soluat expensas, secus si ante recredentiam fuerit resignatum, quia tunc solùm ad expensas sui temporis tenetur & quas ipse fecit, & hoc probatur, quia in mala fide videtur esse recipiendo beneficium oneratum, super quo videt sentētiam. ideo tenetur, secus si non est lata sententia, quia res transit cum suo onere. l. alienatio. ff. de contrahen. empt.

Aresta.

12 Ita iudicauit Senatus anno 1540. die 13. Aprilis. in magna camera postulantibus *Corlieu & du Boys.* & idem iudicauit anno 1542. die xj. Maij. inter magistros Egidium Durand. & Petrum Combaut.

13 Tertiò, quòd resignauerit ius in beneficio prætensum, alioqui si liti cesserit, non procedit hic tex. ibi, *resigné son droict*, probatur per docto. in l. postquam liti. C. de pact.

Resignanti quid agendū vt liberetur ab expensis litis.

14 Quartò, hic resignans tenetur facere comparere illum, cui beneficiū resignauit, ibi, *il sera tenu faire comparoir*, sed quomodo, cùm nullus ad factū teneatur, sed succedit obligatio ad interesse. l. si quis ab alio. in fi. ff. de re iudi. Respon. iste resignans declarabit in iudicio se renūtiasse, & petet vt citetur resignatarius, & vt suscipiat causam, & iudex illi resignanti concedet, vt citetur, & iste procurabit, & posteà cùm resignatarius petet subrogari in locum resignantis, tunc liberatus erit resignans ab expensis in posterum faciendis.

Recredentia ex contumacia.

15 Sed si resignatarius nolit comparere, iterum citabitur, & demum ex contumacia adiudicabitur recredentia parti aduersę resignātis.

16 Poterit tamen hic resignatarius comparere etiam per procuratorē, cùm hîc non adstringatur, vt personaliter compareat, & de iure quilibet potest comparere per se, vel procuratorem. l. fi. C. de procur. vbi Ias. multas limitationes scribit. tex. & glo. in c. ij. de procu.

Contra resignantem proceditur quousque declaret suum resignatarium.

17 Si verò resignās nihil dicat de sua resignatione, duo hîc statuuntur. Primò, quòd procedi potest cōtra resignantem, ac si non resignasset, & sic tenebitur ad omnes expē. damna & interesse, ratione fraudis, & quia dolo desijt possidere, vt superius dixi.

Sententia cōtra resignātē est executoria contra resignatariū.

18 Secundò, ꝙ sententia lata contra resignantem, erit executoria cōtra resignatarium, tum ne sententia sit elusoria. l. si prętor. ff. de iudic. tum causa fraudis vitādæ, & quia subrogatus est in locum resignantis, ideo naturam eius sapere debet. l. si cum. §. qui iniuriarum. ff. si quis caut.

Item

19 Item in sententia debet iudex dicere, si videat impetrãtem malè impetrasse casum nouitatis, vel nõ bene probasse possessionem, quòd impetrans malè & perperam conquestus est, & opponẽs, iustè se opposuit, & expleta debent amoueri, quę amouemus ad rei opponentis vtilitatẽ, condemnantes impetrantem ad expẽ. dãna & interesse, teste Masuer. in tit. de possess. §. item illi qui. dixi in §. fi. suprà tit. proximo. *Sententia cõdẽnatoria in malè impetrantem.*

20 Et sicut per adeptionem secundi beneficij vacat primum. c. de multa. de pręb. Io. And. in c. in nostra. de rescr. quia tacitè renuntiatur primo capiendo secundum. c. gratia. de rescr. in vj. cle. gratię. illo ti. ita & fortius renũtiatur liti & causę super primo motę, etiam si pars protestaretur quòd nõ intendit renũtiare. Inno. & Ant. in c. in nostra. vt refert Nico. Milius in verbo renuntiare non intelligitur. alia dicam in praxi beneficiali in resignationis rescripto. vide etiam quę scripsi in §. declarantes. in verb. successores. de mand. aposto. *Adeptionẽ secundi beneficij renuntiatur liti super altero.*

FRANCOYS Article xLix.

Apres possessoire intenté en matiere beneficiale, ne se pourra faire poursuyte par deuant le iuge d'eglise sur le petitoire, iusques à ce que le possessoire ait esté entierement vuidé par iugement de pleine maintenue, & que les parties y aient satisfaict & fourny, tant pour le principal, que pour les fruicts, dommaiges & interests. Articulus duodecimus.

GLOSSA VNA.

ISTA ordinatio deprompta est ex quodam aresto prolato anno 1512. die 2. August. cõtra Dauid de Bonsigne pro Dionisio Iobert requirente in causa beneficiali sanctæ Radegundis Pictauieñ. *Arestum.*

2 Itaq; prohibet ne pars prosequatur petitoriũ coram iudice ecclesiastico, nisi integrè possessoriũ fuerit decisum à iudice seculari, etiã quo ad plenũ possessorium. Ista decisio ꝓbatur in l. ordinarij. C. de rei vẽd. & in l. incerti. de interd. vbi prius intentari põt & decidi possessorium, & posteà petitoriũ, & si antequàm lis sit finita super possessorio, intẽtetur petitorium, peruersio ordinis vnius causę ad aliã vitiat processum, si exceptio opponatur. c. cùm dilectus. de or. cogni. l. si mancipiũ. §. j. ff. de euict. glo. in l. ij. C. cõmu. diui. Lanfran. in cle. vna. de cau. possess. ver sic. nunc iuxta præmissã materiã Et in hoc tex. requiritur ꝙ sit decisum integrè plenũ possessoriũ. ibi, *entieremẽt*. integrum dicitur quod est sine diminutione. l. silua. §. integra. ff. de verb. signifi. vbi plenè scripsi. *Possessoriũ oportet omnino decisum esse ante petitorium.*

3 Et sic post recredentię sententiam non posset altera pars conuolare ad petitorium per hunc tex, ibi, *entierement*, imò si appellatum sit à pleno possessorio, vel à recredẽtia, opus est quòd causa appellationis etiã finita sit. de Rota deci. cxxxj. intentato. in no. *Appellatio in possessorio impedit petitorium.*

4 Et requiritur quòd partes satisfecerint. ibi, *satisfaict*. l. satisfactionis. *Petitoriũ nõ*

intentādum nisi possessorio, satisfactum f.t.

ff.de verb.signi.vbi dixi abundè, &hoc verbum satisfactionis latius patet,quā solutiōis.l.iiij.§.ait prętor.ff.de re iud.& hîc dicit *satisfaict quat au principal*.quia si percipiebas fructus talis beneficij,cuius possessio fuit mihi adiudicata nō debes audiri,nisi possessionem vacuam reliqueris,& quòd posśim fructus percipere sine onere.

Cessio an habeat vim satisfactionis.

Vnde si pars cesserit bonis, quia fructus quos percepit ex beneficio 5
nō valebat restituere,putarem illam recipiendam in petitorio,quia authoritate iuris satisfecit, nam cessio vim habet satisfactionis.vt in cap. Odoardus.de solu.&§.fi.de actio.inst.&sic fuisse iudicatum mihi relatum fuit. Alioqui is qui nihil haberet,nō posset suū persequi beneficiū. vide quę scripsi in tract.de sen.exec.arti.viij.glo.v.in fi.†& tunc putarē 6
partem teneri cautionem præstare iuratoriam de reddēdo fructus.per ea quæ scripsi in arti.j.de sen.execu.in glo.*caution.*

Petitoriū requirit omnino satisfactū fuisse possessorio.

Tertiò,quòd pars etiam quæ vult prosequi petitorium quoad prin- 7
cipale satisfecerit,videlicet quòd si habebat possessionē beneficij quòd eam dimiserit aduersario,†sicut non potest obtineri clamor secundus, 8
quod gallicè practici vocant *exposer la clameur seconde,* nisi primus integrè sit executus,&primo satisfactum fuerit.vt in art.j.ti.*des lettres de clameurs*. Sic nec petitorium intentari, nisi possessorium plenè decisum fuerit,& executio perfecta fuerit.

Petitoriū an posśit esse sine possessorio & contra.

Quartò,quod fructus parti restituerit,iuxta cōdemnationē,pōt ta- 9
men esse possessoriū sine petitorio.per l.ij.in fi.ff.si ser.ven.& ibi Pau.& in l.j.cōia pręd.&hoc est sępius in regno,&possunt partes renūtiare possessorio,& intentare petitorium.c.pastoralis.vbi doct.de cau.pos.†sed 10
postquàm est intentatū possessorium,nō possunt partes remeare ad petitorium non deciso possessorio,tū quia interest iudicū secularium,& populi,vt aliquis posśideat interim.Etiā q̄a hîc tex.dicit,*ne se pourra faire poursuyte*,&sic tollit partib⁹ etiā potestatē.gl.in reg.j. de reg.iur.in vj.

Expēsæ &c. possessorij persoluedæ sunt vt veniamus ad petitorium.

Quintò,quòd dāna& interesse soluerit,nihil dicit tex.de expēsis,sed 11
tamē etiam expensas tenetur soluere antequàm recipiatur coram iudice ecclesiastico,vt censuit Senatus Pari.anno 1543.die 22.Nouembris in magna camera contra iudicem ecclesiasticum,qui contrarium iudicauerat,& fuit dictum abusiuè & perperam ab eo iudicatum.

Arestum. Cautio dāni non liquidi. Arestum.

Tamen si damna nō fuerint liquida,pars tenetur de damnis nō liqui- 12
dis cautionem præstare, antequàm procedatur super petitorio etiam in causa prophana.per tex.in l.statuliber rationem.ff.de statulib.sic iudicauit Senatus anno.1544.die xiij.Maij.

Expēsis etiā non solutis potest condēnatus se defendere.

Vltimò,poterit pars quæ succubuit se defendere etiā ante solutionē 13
expensarū:quia iste tex.loquitur *de poursuyuir*.vnde si tres erāt partes in possessorio,&vna obtinuit,posteà altera ex victis citet tā victorē,quàm victum coram iudice appellationis, poterit victus appellationem prosequi antequàm soluat,quia ipsa pars nō persequitur sed altera, & ipsa pars dicitur reus,&necesse habet subire iudiciū.l.inter stipulātē.§.si Stichū.ff. de ver.obl.nisi pars esset fraudis consciarar.l.ex facto.ff.de neg. ge.vel nisi fuerit fraus huic ordīatiōi.l.fraus.ff.de leg.alia multa scripta inuenies

inuenies in artic.vj.tit.de senten.execu.vbi iste artic.est repetitus.

LOYS xii. Artic. Li. des publiées. M. D. xii.

ITEM, pource que pendant les procez possessoires qu'on appelle en nostredict païs de Languedoc, & ressort dudict Tholose, arrests status de querelles, les parties contẽdantes ont fait & font chacun iour plusieurs forces, violences & excez, mesmement pour prendre & perceuoir les fruicts des choses contentiesus, soyent benefices ou aultres : au moyen de quoy ha en nostredicte cour infinis procez en matiere d'excez : Nous pour euiter les pors d'armes, voyes de fait, forces, violences, & aultres excez dessusdicts, auons ordonné & ordonnons que desormais lesdicts arrests, ou status de querelles n'auront plus de lieu en matiere beneficiale : ains si aucun pretẽdoit droict en vn benefice de quelque qualité qu'il soit, & qu'il die estre troublé en la possession d'iceluy, il pourra prẽdre (si bon luy semble) vne complaincte en cas de saisine & de nouuelleté, & la faire ramener à excecution. Articulus decimustertius.

GLOSSA VNA.

1 HIC statuitur ne in iurisdictione seu ressortu parlamenti Tholosani in beneficijs partes vtantur statuto querelę, scilicet impetrabant partes literas directas iudici, aduocato, vel alij cuidam dicanico & practico illius curiæ, qui adibat locum controuersum, & ibi audiebat partes super possessione etiam contraria, & verbo mittebant partes in possessionem, & demum causam remittebant ad auditorium, vbi plenius cognoscebatur, vt est in ordinatio. lingue Occita. plenius scriptum. & in stylo parlamenti impresso Lugduni tit. de modo procedendi super nouis dissai-
2 sinis, sed hodie hęc tolluntur hîc. † & qui turbatur in possessione beneficij casum nouitatis intentare potest, qui casus in auditorio causarum deciditur, & non in loco controuerso, & quia prętextu illius statuti partes multa vi, & nefariè per portum armorum perpetrabant, non immeritò illud sustulit. *Statutũ querelæ sublatũ.*

3 Portum armorum crimen nostri dicunt priuilegiatum, eo quòd iudices Regij tantum de illo cognoscunt: nam vsus armorũ inscio principe est interdictus. rubri. vt vsus armo. inscio principe. &c. lib. xj. C. vn de qui arma portat videtur offendere principẽ. Ideo illius iudices intercipiunt cognitionem etiam contra clericos, vt testatur Aufrer. in tracta. suo. de potesta. secul. super eccle. & Bernard. Lauret. ante eum in tracta. Casus in quibus &c. alibi fortè annotabo. *Armorum vsus priuilegiatus.*

FRANCOYS Article Lx. des publiées M. D. xxxix.

Articulus decim⁹ quartus,

Nous defendons à tous noz subiects pretendans droict & titre es benefices ecclesiastiques de nostre Royaulme, de commettre aucune force ne violence publique esdicts benefices, & choses qui en dependent : & auons des à present, comme pour l'ors, declairé & declairons ceux, qui commettront lesdictes forces & violences publiques, priuez du droict possessoire, qu'ilz pourroient pretendre esdicts benefices.

GLOS. VNA.

Vis publica in benefi ijs prohibetur.

PROHIBET ne vlla vis publica inferatur in beneficijs, neque in dependentibus ab ipsis, & pœnam imponit quę erat omissa in articu.pręceden. Nam violentia est legibus inimica.cap.Christiani.xj.quęstio.j. 1

De vi publica & priuata in beneficijs cognoscitmagnum consilium.

Vim publicam vocat hîc cum armis.l.j.& per totum.ff.ad legem Iuliam de vi publica.vim priuatam sine armis. vt ad legem Iuliam de vi priuata.vnde statutum fuit à Rege Francisco, quòd de his violentijs super beneficijs commissis magnum consilium cognosceret, vt infrà de euocan.articu.iiij.quod tamen edictum fuit reuocatum, articu.seq. ibidem scripsi. 2

Vim inferẽtes in beneficijs priuãtur iure possessorio.

Secundò declarat eos, qui vim publicam & sic armatam commiserint priuatos omni iure possessorio, quia non spectat ad laicum priuare beneficio, ideo dicit iure possessorio, nam qui nõ potest dare, nec auferre, & qui non potest condemnare, nec absoluere.l.iij.ff. de re iudic. & sicut committentes vim in rebus prophanis re priuantur, vel tantundem pręstant.l.si quis in tantã.& per totum.C.vnde vi.sic & in beneficijs ille qui vim committit publicam priuatur iure possessorio, adeo ꝙ adiudicabitur recredentia & plenum possessorium alteri parti, & tunc opus erit petitorio agere coram iudice ecclesiastico. 3

Violento bonum ius habenti, an possit adiudicari beneficiũ?

Quęro si iudex super petitorio videat istum, qui vim commisit habere bonum ius in beneficio, nonne poterit ei adiudicare beneficium? videtur posse, quia violentus non priuatur hîc nisi possessorio: contrarium crederem, quia de iure violentus re priuatur, in qua vim commisit.l.si quis in tantam.& in beneficijs priuatur etiam iure. in c.eum qui. de pręben.in vj.& sic iste nec petitorio nec possessorio poterit agere. 4

Item licet princeps non posit tollere ius dominij, etiam in prophanis.l.quoties.C.de precib.impera.offerend.l.fin.si contra ius.tamen potest ius possesionis tollere, & facere vt tractetur de petitorio omisso possessorio, vt docet Alex. consil.liiij.viso.col.j. in v.volu. & Panor.in cap.in literis.colum.viij.de restitu. spoliato. refert Anto.Capit. in decisio.Neapol.quęstio.lxix.nume.13. 5

Violẽtia prohibetur in beneficiorũ dependentibus.

Item prohibetur vis fieri nõ solùm in beneficijs, sed etiam in dependentibus ab ipso beneficio, † depẽdere à beneficio censentur decimæ, 6 7

domus

domus beneficij & fructus beneficij: vnde si super his vis inferatur, etiã iure possessorij priuatus est violentus, vt hîc: quia eadem decisio habet locũ in dependentibus, quæ in re principali. cle. fi. de iud. & idem in accessorijs statuitur ius, quod in principali. l. cùm principalis. ff. de reg. iuris. reg. accessoriũ. de reg. iur. in vj. idem in connexis dicunt doct. in c. trãslato. de consti. facit l. qui tutor. ff. de admi. tut. l. apud Iulianũ. §. antistia. ad Trebel. Bar. in l. eum. de neg. gest. & in l. solent. de ali. & cib. leg. c. cum singula. de preb. Hypp. sing. cclj. cõnexorũ. Boër. in consi. posito post consue. Bitu. vide tamen doct. in d. c. eum qui. de preb. in vj.

LOYS XII. Artic. LXXXV. des publiées M. CCCCXCIX.

ITEM, & à ce que nosdicts baillifz, seneschaux & autres noz iuges ressortissants sans moyen en nous cours, puissent plus seurement proceder au iugement desdictes recreances, auons enioinct & enioignõs à nosdicts iuges qu'ilz appellent auec eux, six ou quatre (pour le moins) des cõseilliers ou practiciens de leurs sieges & auditoire, non suspects ne fauorables à l'une n'à l'autre desdictes parties: Lesquelz seront tenuz auec nostredict iuge, de signer la sentence ou dictum d'icelle. Articulus vltimus.

GLOS. VNA.

1 HIC articulus à me fuit elucidatus in tracta. de sen. execu. ob id illud bone lector te remitto, verumtamẽ prosequendo semper nostrã materiam videamus hîc quomodo possessio amittatur, & superius artic. pen. diximus amitti per vim publicam illatam, quod procedit in immobilibus *Quibus modis possessio amittatur.*

2 Secundò, hîc possessio rerum mobilium amittitur simulatque res in custodia nostra esse desinit. l. iij. §. nerua. ff. de acqui. possess. quia rei mobilis vilis & abiecta est possessio. l. si rem mobilem. illo titu. *Mobiliũ possessio quado amittatur.*

3 Tertiò, in possessione rerum immobilium amittẽda requiritur corpus & animus, sicut in acquirenda. l. iij. §. in amittenda. & l. quemadmodum. ff. de acquir. possess. quia ea quæ construendo requiruntur, & in destruendo. authen. econtra. C. de repu. nam omnis res per quascunq; causas nascitur, per eas & dissoluitur. c. j. de reg. iur. *Immobiliũ possessio quo modo amittatur.*

4 Et sic furiosus possessionem non amittit, quia animo caret: vt ibi. & l. si is qui animo. ibidem. *Furiosus non amittit possessionem.*

5 Vnde si me absente rem, quã per me possideo quis ingrediatur animo acquirendi possessionem, eam acquirit naturalem, & ego illam naturalem amitto. l. clam possidere. §. qui ad nundinas. ff. de acqui. poss. vide Car. Ruin. consi. lviij. super eo. colum. ij. in iij. volu. & consi. xxviij. ibidem. & consil. xxxviij. ibidem. *Naturalis possessio quo modo amittatur.*

6 Ciuilis verò possessio animo perditur, quãdo animum amplius possidẽdi habere desino. l. quemadmodũ. & l. si quis vi. §. j. de acquir. poss. *Ciuilis animo perditur*

7 Vel quãdo quis me expellit de re, quam possideo, & ego amitto animum possidendi. dict. l. si quis vi.

8 Aut si aduersarius prohibuerit dum ego volebam accedere ad fun-

dum.l.si id quod.§.vltim.ff.de acquiren.possess.

Idē si timore perterritus dominus nō ausus est prę timore ad rē suā 9
accedere:qa videbat eā occupatā,& timuit repulsam pati.tex.& ibi gl.
in l.iij.§.si quis nūtiet.ff.de acquir.poss.& agebatur de possessione ipsa.
† Secus si propter inimicitias psonales aliquis possessionē occupasset. 10
glo.in l.licet.C.de acqui.poss.Ias.consi.xcj.visis.in iij.vol.col.penul.

Rei decem annis relictæ possessio amittitur.

Item si per decē annos relinquā rei meę possessionē,eā amitto,quia 11
pręsumitur animū amplius nō durare, & sic ciuilis perditur.l.peregrè.
& l.si is qui.vbi glo.ff.de acqui.poss.& l.furtum.§.fundi.de vsucap.& §.
quod autē.in insti.illo tit.l.j.C.de ser.fug.& l.licet.C.eo.& ista est cōis
opinio teste Alex.consi.xciiij.visis.col.iij.in v.volu.& sic posteà nō potest
agi etiam simplici saisina:vt scripsi in ti.proxi.superius.

Forma rei mutata perditur possessio.

Adhęc perditur possessio,si rei forma fuerit in aliam mutata,vt ve- 12
stimentum ex lana factum.l.qui vniuersas.§.j.ff.de acqui.poss.& ibi tra
duntur alij modi amittendi possessionem in tex.

Colono meo moriente vel dolo relinquēte possessionē an eam amittam.

Interdum possideo per aliū,vt per colonū,& seruū,aut filiū,& tūc si 13
illi moriantur,aut vnus,amitto possessionē, vel si fuerit effectus furio-
sus,aut aliâs sine fraude ceciderit à possessiōe,& alius eā apprehēderit.
l.si id.§.j.& l.si de eo.ff.de acq.pos.Bal.in c.licet causam. col.8.de prob.

Si verò colonus meus per fraudem & malitiam possessionem alteri 14
tradat,patiendo eum posidere,ego amitto possessionem naturalem.l.
fi.vbi glo.C.de acqui.pos.Crotus in repe.l.si is qui pro emptore.col.lxv.
cum seq.ff.de vsucap.in versi.secundus casus.

Idem si ex desidia &negligentia ipse perdat possessionem,tūc etiam 15
eam amitto.l.si colonus.vbi glo.& doct.& l.peregrè.ff.de acqui.poss.

Condictio ex l.fi.C. de acquir.poss.ad quid detur.

Et in his casibus poterit agi condict.ex l.fi.C.de acqui.poss.ad recu- 16
perandam illam possessionē,ne malignitas coloni,vel desidia domino
pręiudicet quoad effectū,qui statim recuperabit,quod amisit.l.iij.§.in
amittenda.ff.de acqui.poss.vbi Vinc.Herc. istam dicit esse cōmunem.

Amitto vtramque possessionem deiecto eo qui meo nomine possidebat.

Item perdo naturalem & ciuilem,quādo is qui meo posidet nomi- 17
ne fuit deiectus.l.peregrè.§.quibus.& l.si quis vi.ff.de acqui.poss.

Adhęc amitto possessionem,quādo is qui meo nomine posidet,in- 18
ficiatur se meo pesidere nomine , sed suo , tunc interuertit possessio-
nem,& ego vtramq; amitto,quam ipse sibi acquirit.l. iij.§.si rem.& l.si
quis rem.ff.de acqui.poss.l.non abs re.C.vnde vi.

Et tunc datur nobis remedium restitutorium.l.si quis conductionis. 19
C.loca.& l.cùm fundum.ac l.colonus.ff.de vi & vi arma.

Iurium quasi possessio quomodo amittatur.

Postremò,si existens in possessione iuris non agit, cùm primùm scit 20
illud ius occupatum contra turbantem, solo animo videtur possessio-
nem amittere,& posteà non habebit interdictum vti posidetis,nisi ex
iusta causa amisisset,vtpote valetudine detentus , aut alia iusta causa.
Inno.in c.ij.in j.glo.de resti.in integ.Flor.in l.loci corpus.§. sciendum.
ff.si seruit.vendi.alios modos conscribit Hosti. in summa de cau. poss.
§.fi.ibi videri potest.& per Pet.Iac.in sua praxi tit.de poss. Finē faciens,
Deo de his gratias ago perpetuas.Amen.

TRACTATVS

DE SEQVESTRIS

SEV COMMISSARIIS REI

CAPTAE ET SAISITAE

DEPVTATIS.

Des sequestres & commissaires à la chose saisie deputez.

FRANCOYS Article LXXXII. des publiées M. D. XXXIX.

QVE tous sequestres, commissaires & depositaires de iustice, commis au gouuernemẽt d'aucunes terres, & heritages seront tenus les bailler à ferme par authorité de iustice parties appellées, au plus offrãt & dernier encherisseur: qui sera tenu de porter les deniers de la ferme iusques en la maison des commissaires, & d'entretenir les choses en l'estat qu'elles leurs seront baillées, sans y commettre aucune fraude ne maluersatiõ sur peine d'amende à la discretion de iustice. Articulus primus.

GLOSSA PRIMA.

1 QVOS Iurisconsulti sequestros, seu curatores bonis datos vocãt. in l. sequester. ff. de verb. signifi. vbi scripsi, & in tit. ff. de cura. bon. dand. nos vulgo dicere solemus commissarios, qui in multiplici sunt differentia. quidam sunt auditores seu cõmissarij in limine, seu in vestibulo, quos gallicè, *commissaires à la barre* vocamus, qui partes audiunt in parlamento, cùm opus est, & quando illis est datum negotium, quos Budæ. vocat disceptatores, sed rectius fortè vocarentur auditores disceptatorum, seu litigatorum auditores, sicut auditores in Rota. *Commissariorum variæ species.* *Disceptatores.*

2 Alij constituuntur pignorum captorum curatores, & commissarij, vt hi qui rem captã authoritate iudicis custodiunt, & regunt. de quibus in cle. vna. de sequest. posses. & fruct. & inferius abundè tractabo. *Curatores pignorum.*

3 Alij ad inquirendum super aliquo crimine designantur, & hos vocant quęsitores, vel quando ad audiendum testes sunt præfecti vocantur inquisitores. de quibus in rub. *des commissaires pour faire enquestes* inferius scribam, in tit. de inquisitor. *Quæsitores.*

Recuperatores. Alij ad iudicãdum,& hos vocat Budę. recuperatores, & alijs multis modis gallicè vocãtur. Sed Budę.vocat commissarium,curię legatum, disceptatorem,seu recuperatorem,nos contenti nostris legalibus vocabulis & praxis erimus. 4

Sequester quis dicatur. Hi omnes fere nomine sequestri comprehenduntur,sed declarationis gratia plura conscripta sunt vocabula. Sequester enim dicitur apud quem plures eandem rem,de qua controuersia est, deposuerunt.l. sequester.ff.de verb.signi.& hi vocantur etiam depositarij iustitiæ,apud quos authoritate iudicis & curiæ,res deponitur.de quo scripsi in tract. de liter.obliga.articu.v.& in tracta.de senten.executo.articu.j.& artic. viij.in ordina.Regi.in j.Tomo. 5

Sequestratio triplex. Notandum est, quòd triplex est sequestratio, voluntaria, necessaria,& mista.voluntaria est,quæ fit ex conuentione & voluntate partium.de qua in l.interesse puto.ff.de acquir.poss. & ista semper ęst permissa.l.j.ff.deposi.l.si soluturus. de solu. quia si partes sunt concordes, quid ad iudicem?l.j.§.inde.ff.de noui oper.nunt. 6

Rixæ fugiẽdæ gratia fit sequestratio à iudice. Necessaria est,quæ præcepto iudicis, vel magistratus, & interdum ex officio iudicis fit,vt si ipse videat aliquos ad rixam paratos,tunc pót ex officio eos cõpescere,& rem sequestrare.l.æquissimũ.ff.de vsufru.& eò dicitur necessaria,quia partes habent necesse eam subire,postquàm iudex eam esse faciendã decreuerit,vel ordinatio Regia, de qua infrà dicam:vt est in hoc regno Francię regulariter ratione legis Regię. 7

Curato nolẽte seruire beneficio sequestrantur fructus. Secundò,fit ex officio iudicis deseruiẽte sequestrationi,vtpote,si curatus nolit seruire beneficio,vel negligat, potest iudex tunc sequestrare fructus non obstante appellatione.c.peruenit.ij.de appella. 8

Tertiò,huiusmodi sequestratio nonnunquam fit ad petitionem sequestri,quando vult dimittere officium,& rem sequestratã,& quando hoc fiat,docet l.ei apud.§.fi.ff.deposi. scripsi abundè in tracta. de sent. execu.artic.j.in j.Tomo commen.ad has constitu.Reg. 9

Pars petit sequestrationẽ rei fieri. Quartò,ad petitionem partis fit,si iusta subsit causa l. vna.C. de sequestra.pecu.Curt.in tract.de sequest.q.j.in fi. & an sequestrum in manu tertij cõfitentis se debitorem valeat,quòd non,probat multis rationibus Bald.in consi.cxcv.punctus talis est.in j.volu. 10

Differentiæ inter sequestrum & depositarium. Tamen sequester,à depositario simplici differt,ideo pragmatici addiderunt depositarium iustitię,qui idem est cum sequestro:nam sequestrum fit,quando est controuersia.d.l.sequester.glo.& docto.in c. examinata.de iudic.vnde sequestrum factum non auditis partibus annullauit Senatus anno 1510.die vj.Februarij,contra Seneschallũ Picta.pro 11

Arestum Ioanna de la Ghass ine.† etiam hoc anno 1551.prohibuit idem Senatus secretarijs,& alijs,ne literas subscriberent,concederéntue,per quas apparitoribus mandaretur,vt sequestationem facerent, cùm in hac causę cognitio versetur. Sed depositum potest fieri sine aliqua lite & controuersia.Cardinal.in dict.clemen.vna. q.xv.eod. titul. per text. in l.si quis nec causam .ff.si cert.petat. 12

Sequester possidet & Secundò,quia sequester possidet, depositarius non.l.licet.ff.deposi. 13

Tertiò,

14 Tertiò,sequęstratio à pluribus fit.l.propriè.ff.depositi.& l.sequester. depositum verò ab vno etiam fieri potest: vt firmat Curt. in eo.tracta. q.v.quod dicunt verum doct.in sequestratione volũtaria, secus in ne-
15 cessaria.Panor.& alij in d.c.examinata.de iudic. † Sed dicite quòd ab vno,&pluribus depositũ fieri potest.l.licet.l.j.§.quòd si rem.& §.si duo. ff.depo.sequestratio verò nõ nisi à pluribus.l.licet. ff. depo. & insolidũ videtur vnusquisq; deposuisse,quod aliter est cùm cõmunem rem plures deponunt,vt ibi.& dict.l.sequester.

non depositarius.

16 Quartò,sequestratio sine partium consensu fieri pote[st] sola iudicis authoritate:vt superius scripsi.& dict.l.licet.secus est in deposito:vt l.j. ff.deposi.

17 Quintò, depositum reddi debet ad solam partis deponentis petitionem.l.j.& per totum.ff.depo.sequestrum non sine iudicis mandato quia nihil tam naturale,quàm vnũquodq; dissolui eo genere,quo colligatum est.l.nihil tam naturale.ff.de reg.iur.& Bald.in l.fi.C. de bon. auth.iud.pos.firmat sequestrũ ad solius iudicis mandatũ sine partiũ cõsensu rem reddere non teneri,quam sententiã sequitur Curt.q.vlti.

Mandatum iudicis requiritur ad recuperandam rem sequestratam.

18 Sextò,sequester salarium recipere potest,vt inferius dicetur arti.iij. depositarius non:vt in l.si quis nec causam.ff.si cert.pet. scribunt iuriũ interpretes.Alias differẽtias ex inferius scriptis hîc describere liberum est,aliásque inuenire,sed nunc istis contentus ero.

Salarium recipit sequester nõ depositarius.

19 Sequestratio necessaria ex legis vel iudicis necessitate non priuat quem sua possessione,quod secus est in voluntaria.Bar.& doct.in l.interesse puto.ff.de acqui.poss.plenè Alex.consi.xciiij.visis &sæpius.in v. vol.Et ideo Henric. Boic.in c.examinata.de iud.dicit,quòd manus Regia apposita rei contentiosę non priuat quem sua possessione.sequitur Io.de Selua.in tract.de benefi.in ij.parte.q.ix.& hoc firmum est in forẽ si iudicio,& inter pragmaticos:quia id quod nostrum est sine facto nostro à nobis auferri non potest.l.id quod.ff.de reg.iur.

Necessaria sequestratio non priuat quem sua possessione.

20 Et alia est sequestratio mista appellata,quæ authoritate legisvel iudicis fit,de volũtate tamẽ partium,vt in hoc regno cõmuniter fieri solet.

Mista sequestratio quid.

21 Sed hęc quando fieri debeat?Respon.iudex non debet ad sequestrationem alicuius reivel iuris seu ad oppositionem manus curię procedere,nisi sequentia interueniãt.Primò oportet,quòd constet saltem summariè de iure illius,qui sequestrum petit.l.cùm proponas.C.de bo.author. iudic.posid.l.si is à quo.ff.vt in poss.leg.Nam si is,qui petit sequestrum,nihil iuris habeat,sequestrum nõ fiet, & sic ante productionem titulorũ in materia beneficiali non fit.debet tamen peti ante litem contestatam,alioqui petens posteà non audietur:vt docet Masuer.titul.de poss.§.item per stylum parlamen.nu.58.

Sequestrum decerni quãdo debeat.

Ante litem contestatam fit sequestratio.

22 Secundò,pars debet vocari,quia sua interest,&omnis cuius interest est vocandus.l.de vno.ff.de re iudi.aliter sequestratio nullius erit momenti.doct.in l.vna.Et fuit pronuntiatum in Senatu anno 1510. die vj. Februarij,ne res inauditis partibus sequestraretur.

Vocãdæ sũt partes ad decernendum sequestrum. Arestum.

23 Tertiò requiritur,quòd ex parte vnius suspitio appareat,teste Guid.

Suspitio par.

...tis inducit sequestrum.

Papæ in decisio. Delphina. quæstio. ccxlvj. iudex non debet. Sed in hoc regno appareat suspitio vel non authoritate legis Regiæ fiet, & hoc decernet iudex.

24 Quartò, ꝙ hoc decernatur à iudice, vnde sequestratio facta inter duos nõ cẽsetur quoad alios facta, ideo fuit executio apparitoris annullata, in qua sequestrũ fecerat inter oẽs, licet tantum sequestratio esset inter duas partes facta ann. 1518. die vlt. Mart. sup eleemosinaria de mare.

Arestum.

Commis au gouuernement d'aucunes terres, & heritaiges.

GLOS. II.

Cõmissarius quis dicatur.

1 EX hoc text. patet hos commissarios dici, quibus est data administratio rei, & eius regimen pendente lite, & sic propriè sequester dicitur, vt superius scripsi.

Cõmissarij quando dentur.

2 Et vidi dubitari quãdo isti commissarij dantur? Respõ. per ordinationẽ tunc designantur, quando res est capta iudicis authoritate, quia scilicet illa res interim negligeretur: ob id iste tanquam curator illis bonis datur, & sequester, ac vt pars tædio affecta soluat, vel prosequatur, ac stare iudicio cogatur. c. iiij. de dolo. sicut olim dicebatur de iudicis decreto. in l. si finita §. Iulianus. ff. de dam. infect.

Prohibita regulariter sequestratio.

3 De iure tamen facienda est regula, quòd regulariter sequestratio prohibita est. l. vna. cum rub. C. de prohib. sequestr. pecu. Ratio est, quia pendente lite quis non est sua priuãdus possessione. c. j. vt lit. penden. c. j. de sequest. poss. oportet enim debitorẽ primò cõuinci, & sic deinde ad solutionem pulsari. l. vna. C. de sequest. pecu. Boër. in q. clxxij. Domi. Vita. in decisi. Burd. & quia sequestratio est similis executioni, quæ non fit ex abrupto. l. j. C. de exec. rei iudic. Bald. in c. j. colum. iij. de sequest. poss. & fruct. vbi octo assignat rationes, quę in idem ferè recidunt. & quamuis rub. C. de prohib. sequestr. pecu. loquatur in pecunia, tamẽ pecunię appellatione rem significari Proculus ait. l. pecuniæ. ff. de verb. signi. vbi abundè scripsi.

Litigiosæ rei sequestrum fit.

4 Primò fallit, quando esset statutum, ordinatio, vel cõsuetudo in cõtrarium, vt in hoc regno, in quo statim atq; litigatur super aliquo beneficio i interdicto retinendę, tunc sequestatur beneficium ne partes veniant ad arma. iuxta l. ęquissimum. ff. de vsufruct.

Annalis pacifica possessio excludit sequestrum.

5 Quod tamen intelligas procedere, nisi altera partiũ possedisset per annum integrum pacificè, vt tunc quidem non sequestretur, sed super pleno possessorio procedatur, vt passim videmus seruari: quia tunc demum quando incertum est, quis possideat in interdicto vti possidetis, res sequestratur. Bald. in c. j. col. ij. de sequestra. poss. per c. quia res. xj. q. j. qui consulit possessori vt protestetur ius suum saluũ fore, tam in possessione, quàm in proprietate, per l. interdum. ff. de acquir. poss. dixi suprà in tracta. de excus. seu exon. in fin. quando facienda sit protestatio.

Sequestratio ne bona dilapidantur.

6 Secũdò, fallit ex causa, vtpote si dubitetur de dilapidatione fructuũ lite pendente fiet sequestratio, quãdo reus nõ erat soluẽdo. l. Imperatores. in fi. ff. de appel. Aufre. in deci. Tholos. q. ccccLxxvij. & Panormi. in cap. ij. & fin. de sequestratio. possess. & fructuũ. vbi dicit, quòd quando

æquitas

æquitas,vel causa debet mouere iudicē ad sequestrandum, potest fieri sequestratio,& sic ista limitatio potest extendi ad alios casus,&alios omnes comprehendit, eos ergo enumerare superfluum esset. quamuis
7 gl.&doct.in l.vna.C.de proh.sequest.pec.† Et ibi Cur.in ij.no.scribūt viij.limit.& doct.in c.ij.& anteà Host.in summa.de sequest.§.& an sit licita.xv.casus cōscripserūt.Facit quod scribit Alex.consi.clxiij.circa.
8 in vj.vol.† Et in quibus casibus sequestratio concedi potest,in illis die feriata fieri poterit, etiam in honorem Dei, si periculum sit in mora, teste Bal.in l. vna. & Ias.in l.si fideiussor.§.fi.ff. qui satis.co.quod intelligerem verum in sequestratione rei mobilis, quam vocant arestationem, secus in re immobili, quæ non fit nisi die quo litigatur, & solet sententia sequestrationis in iudicio proferri,alioqui non sustineretur in Francia.

9 In casibus verò quibus prohibita est sequestratio,poterit tamen pars petere rerum&fructuum descriptionem fieri,ad hoc vt quantitas fructuum, & rerum facilius probari posit. Bar.per illum tex. in l.j.§.fi.ff. devent.in poss.mit.&in d.l.vna.Bal.in c.j.de prohi.sequest.pos.&fruct. & in l.si fideiussor.§.fi.ff.qui satisd.cog.vbi Alex.&Ias.Cur.in q.j.tract. *Descriptio rerū fit cessante sequestro.*
10 nu.5.& seq.vbi limitat videte ibidem. † Et ideo inquit Iurisconsultus, quòd si fructus agri pendente appellatione depopulentur ab aduersario,æquum sibi videri fructus apud sequestrum deponi.l.Imperatores. in fi.ff.de appel.imò vidi istam descriptionem permitti,antequàm sequestratio fieret super vno beneficio.

11 Item istum curatorem bonis datum non tenetur dominus recipere in inuestituram:vt censuit Senatus anno 1544.die j.Decembris. *Arestum.*

12 Poterit etiam hic cōmissarius dari seu sequester,tam inter duos,qui iure regaliorum prosequuntur beneficium,quàm si alio iure:vt iudicauit Senatus anno 1540.die xiiij.Februar.inter Gastin Oliuier,&Ioannē Machereau,quia inter illos non est diuersa ratio. & quia ordinatio est lex generalis quę omnes comprehendit.l.leges.C.de legib. *Arestum.*

13 Notandum est, quòd postquàm iudex decreuerit sequestrationem faciendam, illa sententia non obstante appellatione executioni mandabitur,per l.Imperatores.in fi.ff.de app.Bal.&Roma.in l.si fideiussor. §.fi.ff.qui satisda.cogan. quia præsumitur fuisse appellatum causa executionis impediendę, & differendę.l.satis apertè. j.C.de fals. Panormi. *Sententia sequestri executoria est.*
14 in c.ij.de sequestr.poss.&fruct.&hoc iure vtimur in Francia.†Et debet proferri pręcedente summaria cognitione.§. si vero etiam.in auth. de exibē.reis.coll.v.Bal.in l.si oleū.in prin.ff.de dol.Matth.de Afflict.dec.
15 Neap.xcviij.pulchrū.vt superi⁹ dictū fuit in j.gl.† Et si forma in sequestratione non fuerit seruata, tunc erit subueniendum per appellationem:vt docet Luc.in l.pe.§.super his.C.de erog.mili.anno.lib.xij.

16 Sed in hoc regno Francię ex quo sequestratio fit vigore ordinationis Regię,ab ea appellari non potest in illis casibus in q̄bus fieri debet, si seruata forma fuerit, quia à lege vel ordinatione non appellatur.l.si qua mulcta.ff. de verb. signific.& si appelletur nihilominus executio *Appellatus in sequestro ob nō seruatam formam in eo.*

fiet non obstante aliqua appellatione, & sine eius preiudicio: vt scripsi
in tract. de sen. exe. arti. j. † veruntamen vidi appellari, & appellationē 17
admitti, quando commissarius erat datus seu sequester beneficio, &
Archidiaconus pretendebat per deportum (quem vocant) posse recipe-
re fructus beneficij primi anni vacationis. † vel poterit etiam Archi- 18
diaconus habens illum deportum se opponere dationi illius sequestri,
& melius faciet, alioqui si præciperet istis commissarijs sub pœna ex-
cōmunicationis, vt eum non impedirēt, abuti iudicauit Senatus anno
1534. die xj. Februa. videte Ruzeum in tract. Regal. priuil. 52. & seq.

Deportus gratia appellatio à sequestro.

Arestum.

Inuitus quis an cogatur acceptare sequestrum.

Dubium verò frequenter contingit, an inuitus sequester teneatur 19
acceptare sequestrum, & rem gubernandā suscipere? Resp. nō, per l. fi. §.
si autem. vbi Ange. C. de bo. auth. iu. poss. c. examinata. de iud. quia nō
est officium authoritate publicum. gl. & ibi Ias. in l. fideiussor. §. fi. ff. qui
satis. co. sed est officium volūtariū, non necessarium. Bar. in l. litibus. in
fi. C. de agri. & censi lib. xj. & superius dixi per istum tex. † hodie multi 20
inueniuntur sequestri & receptores semper ad recipiēdum anhelantes,
sed in rationum redditione semper litigantes, & pauci hodie recusant
hoc munus propter lucrum tacitum, quod sperant, quod Itali vocant,
la robe. dicentes qui non robo, na robo.

Voluntarius sequester à principio, postea fit necessarius.

Sequester nō exoneratur nisi vocatis opponentib⁹.

Arestum.

Nota tamen, quòd postquā sequester voluntarius hoc suscepit onus, 21
non potest sine iustissima causa relinquere rem sequestratam, sed au-
thoritate iudicis partib⁹ vocatis hoc facere debet, cùm earum interesse
possit. l. ei apud quem. §. fi. ff. depo. Bal. in rub. C. depo. in fi. quod tunc
poterit quando damnum pateretur. l. fi. §. si autem. C. de bon. auth. iu-
di. posi. † vnde quando licitatur res immobilis Titij, & plures se op- 22
ponunt, si hęc sequestratio de iudicis mandato concessa fuerit alicui
commissario seu sequestro, si Titius conueniat cum principali parte
adhuc nō poterit præcipere commissario, vt rem sequestratam reddat,
nisi omnes opponentes consentiant, & iudex permittat propter interes-
se opponentium. Et hoc fuit pronuntiatum in hoc Senatu anno 1542.
die xviij. Aprilis post Pascha, nempe quod omnes tangit, ab omnibus
debet approbari per regulam iuris.

Sequester quomodo sit cōueniēdus.

Depositarius iustitiæ cogitur sub pœna carceris.

Item postquàm voluntariè rem sequester recipit, ex quasi cōtractu 23
obligatur, vnde tenetur actione præscriptis verbis. l. si oleum. in prin.
ff. de dolo. & ibi Bar. nisi expresse se obligauerit, vt solet in Francia,
tunc actione ex stipulatu tenetur. † Et hodie in regno Franciæ ratione 24
obligationis, si non reddat rationem, & reliqua restituat in carcerem
conijcietur, quia depositarius iustitiæ dicitur, à quo manu militari res
auferri potest. l. qui restituere. ff. de rei vend. & Senatus aliâs annullauit
executionem, quę facta erat recipiendo cautiones horum sequestrorū
sine submissionibus, & his obligationibus, quæ in Francia fieri solent,
& in carceres conijcietur die feriata etiam in honorem Dei, teste Bal.
in c. j. col. ij. de sequest. poss. imò si vineas incultas reliquerit, seu fun-
dos, aut oliueta ad interesse & damna eo nomine condemnatur: vt vi-
di sæpius in curijs Franciæ iudicari.

Seront tenus les bailler à ferme par authorité de iustice parties appellées.

GLOSSA III.

1 NOTANDVM ex hoc tex. ꝙ sequester tenetur rẽ apud se depositã locare requisitis seq. Primò requiritur quòd sit sequester rerum immobilium. ibi, *terres ou heritaiges.* *Officium sequestri.*

2 Secundò, quòd hanc locationem faciat authoritate iudicis, cuius iudicio rem habet, ergo non sufficeret si authoritate prępositi datus esset cõmissarius, vt locaret authoritate Seneschalli, aut alius quamuis superioris iudicis, & si res sequestrata sit tempore peritura, poterit iudex statuere vt res vendatur partibus auditis & vocatis, sed sequester hoc solus facere non posset, quamuis periculum ad eum spectet. Masuer. docet in titul. de possess. §. item si res. num. 55. dicens idem in creditore inchoata executione, per l. prętor ait. §. ait prętor. ff. de bonis autho. iudic. poss. & l. si magistratus. ff. de priuileg. credi. *Locari debet res sequestrata & cuius authoritate.*

3 Tertiò, requiritur locationem fieri partibus auditis, aut vocatis, possunt enim lædi in locatione fructuum huius rei, ob id vocandæ sunt. per l. de vno quoque. ff. de re iudic. Nam posset commissarius gratiam pretij facere in locatione minus fortè locando, quod non faciet partibus præsentibus saltem ita facilè. *Locatio rei sequestratæ fiat partibus auditis.*

Au plus offrant & dernier encherisseur.

GLOSSA IIII.

1 QVARTO declarat hic text. cui debent locari istę possessiones datę sequestris? Respon. plus offerenti, & licitanti, nec in hoc debet facere gratiam pretij sequester, aliâs de suo reddere tenetur. *Offerẽti plus locari debẽt res sequestratæ.*

2 Et hi commissarij, si plus offerant, rem conducere poterunt, tum quòd non prohibeatur hîc: ergo concedi videtur. l. cùm prętor. ff. de iudic. & ipse locare alijs potest. cap. ij. de sequestra. sed ideo hîc statuitur, ne ipsi maiorem fortè mercedẽ habere velint, & vt liquidum sit, quid possit ex illa re haberi. *Commissarij ipsi plus offerentes locare possunt rem sibi sequestratam.*

3 Limitatur in parte, vel in prętendente ius in re saisita & capta, vt licet plus offerat, tamen eidem non debet locari res sequestrata, alioqui nunquam partes possesionem relinquerent, sed plus offerrent, & lites protelarent, nec possent sequestri vti re sequestrata, nec vnquam partes agnoscerent bonam fidem. *Saisita res non potest cõduci ab ipsamet parte.*

4 † Ideo censuit etiam Senatus viduam non recipiendam ad locationem bonorum mariti, cuius bona capta erant, & ipsa ius aliquod prętendebat anno 1537. die 29. Nouembris, cõtra viduam Antonij de Marbli pro magistro Io. Brissonet, & inter dominum Gabrielem Dalegre, & Comitissam de Irigni, die vij. Septembris, 1528. ac nouissimè inter viduam Io. Pradal, & Stephanum Pradal. viij. Februarij, anno 1543. *Arestum.* *Arestum.*

Qui sera tenu de porter les deniers de la ferme iusques en la maison des commissaires.

GLOSSA V.

Cōductores deferre debent mercedem ipsis cōmissarijs.

PROVIDET hîc quid istarum rerum conductores facere debeant, quod scilicet pecuniā ex locatione debitam deferre ad commissarios teneantur, & hoc est introductū ne commissarij pro quærenda pecunia desiderēt aliquod habere salarium. vide in l. item illa. ff. de constitu. pecu. vbi Bartol. & doctores. 1

Cōmissarius cōductor seruat mercedē locationis.

2 Et si commissarius cōduxerit, ipse fructus recipiet, & vendet, ac pretium custodiet. l. litibus. versic. iterum per officium iudicis fructus vendantur, & pretia eorum secundum dictum modum deponantur. C. de agri. & censi. lib. x. & l. is cui. §. qui legatorum. ff. vt in posses. lega. Nam postquàm commissarius in locatione certum pretium promisit, ad illud tenetur, & non ad aliud.

Et d'entretenir les choses en l'estat qu'elles leurs serōt baillées.

GLOSSA VI.

Cōductores in suo statu seruent rem sequestratā.

Conductor an iuret de seruādo rem in suo statu.

Conductio in pecunia fieri debet.

Arestum.

ITEM vult, vt istę locationes fiant ea lege, vt conductores in eo statu rem seruent, in quo est, & hoc est introductum: quia multi commissarij pro reparationibus multa calculabant non vera, ideo ad illud euitandum cōductores ad reparationes necessarias tenentur, & melius est modicum habere pretium vltra has reparationes & impēsas necessarias, quàm omnia consumere, & hoc est iuris. nam sicut vsufructuarius rem saluam reddere debet. §. j. de vsufruct. in instituti. sic & fructuum conductor, & iurare tenebitur se hoc facturum, antequàm rei administratio detur. l. vltima. in fin. C. de bon. autho. iudic. possiden. facit. l. si magistratus. ff. de priuileg. cred. sed in Francia non iurat, sed ad hoc se obligat coram iudice, & hęc conductio in pecunia fieri debet, non in vino, frumento, seu alia specie: vt censuit Senatus in magna classe seu camera ann. 1533. die xviij. post prandium. 1

Sans y commettre aucune fraude ne maluersation sur peine d'amende à la discretion de iustice.

GLOS. VII.

Licitatio noua fit cum dolus primum interuenit.

SI enim fraudem in his locationibus commissarij commiserint, puta gratiam pretij faciendo, denuo res licitabitur, per l. in venditione. §. si quis fructus. ff. de bon. autho. iudic. possid. & ipsi actione doli tenebuntur. l. iij. §. si executor. ff. de nego. gest. ac mulcta arbitraria pro delicti & doli qualitate, & quantitate punientur: vt hîc. 1

Solent alijs multis modis commissarij fraudes committere, quibus iudex coram quo agitur obuiare debet, & cōmissarios punire. l. in fundo. ff. de rei vendic. 2

Idem

IDEM, Article LXXXIII.

QVE lesdictz sequestres & commissaires seront tenus le iour dudict bail à ferme, faire arrester par iustice la mise & despance qui aura esté faicte pour le bail d'icelle ferme, en la presence des parties, ou elles deüement appellées. Articulus secũdus.

GLOSSA VNA

1 OPTIMVM remedium, vt fraudem cõmittere non possint commissarij: nam solebãt olim commissarij scribere se multa impendisse in his locationibus, & ad vocandum partes, & ad iudicem, & alia, & posteà partes nõ recordabãtur, & necesse erat his sequestris credere, ob id statuitur hîc, vt istę impẽsę dispungantur post locationem factam, & cõcludantur inter partes, & iudex illas impensas approbet, posteà in computatione nulla difficultas erit. facit l. magis. §. item prætor. ff. de rebus eorum. *Impensæ sequestratiõis quomodo sint computãdæ.*

2 Et ideo vult quòd eo ipso die quo *le bail à ferme*, id est locatio fit licitatori, ne scilicet temporis diuturnitas inducat obliuionem, aut fallat memoriam, quæ labilis est. l. peregrè. ff. de acquiren. possessio. quòd inquã eodem die scribantur impensę factæ ad licitationem faciendam, & locationẽ rei captę & saisitæ: & alię omnes impensę, & concludantur à partibus, & approbentur vt posteà in computatione nulla posit esse controuersia inter commissarium & partem quæ obtinebit, & est optima prouisio. Si tamen parlamentum videat ecclesiam indigere reparatione, adiudicauit dimidiam fructuum partem pro reparationibus, vt docet Aufre. in aresto. 225. item in eodem. *Arestũ quãdo res sequestrata reparatione indiget.*

IDEM, Article LXXXIIII.

ET ne pourront sur les deniers de la ferme faire autres fraiz & mises sinon qu'il leur fust ordonné par iustice parties appellées, & partant rendront les deniers de la ferme, sans aucune deduction. Articulus tertius.

GLOSSA PRIMA.

1 ETIAM alio prouidetur remedio cõntra commissarios, ne pecunias quas recipiunt, deglutiant, quod olim facere solebant: nempe pro eorum arbitrio hi curatores impensas faciebant, vt vix aliquid ab eis extorqueri posset, ob id statuitur, quòd nihil impendere posint sine iudicis authoritate & decreto. *Impẽndi nihil debet à cõmissario nisi cum iudicis decreto & partibus vocatis.*

2 Secundò, quòd partibus vocatis hoc decernatur, quia iudex, si non vocarentur partes, posset cum commissarijs colludere in pręiudicium illarum, & quia de illarum pręiudicio agitur, ob id vocari debent, per l. nam ita. ff. de adopt.

3 Tertiò, quòd si aliqua impendant sine iudicis decreto, quòd illa non posint deducere, nec computare, per text. in l. ait prætor. in fine. ibi, *Deductio nõ fit impensæ*

factæ in sequestro sine decreto iudicis.

neq; enim sine permissu eius debet diminutio fieri. ff. de iure deliberã. & in l. litib⁹. C. de agrico. & censi. lib. xj. licet cõtrarium videretur de eo qui missus est in possessionẽ ex primo decreto, p l. prętor. §. quod ait. ff. de bonis authori. iudic. posid. Ro. declarat singula. ccccviij. tu habes.

Tamen Salyce. in l. vna. dicit sequestrum conducere posse vnam domum necessariam pro custodiendis fructibus. l. is cui. §. qui legatorum. ff. vt in poss. lega. & posteà in ratione reddenda potest deducere pẽsionem illius domus conductę, quia in damno esse non debet. †Sed quia hic conductor recipit rem captam promisso aliquo pretio, ideo ipse debet omnes expensas facere, & pretium liquidum promissum reddere: vt dictum est superius articu. proxi. 4

FORS de ce quilz auront ainsi frayé comme dessus, & de leurs salaires raisonnables, apres ce qu'ilz auront ainsi taxé par iustice.

GLOSSA II.

Deductio quarũ impẽsarũ permittatur in sequestro.

DVOS hîc excipit casus, in quibus sequester potest, quod impendit deducere, & computare. Primò illos sumptus & impensas quas iudicis authoritate & decreto fecit. 1

Secundò, suum salarium rationabile, post tamen iudicis taxationem, deducere potest, & sic à iudice taxari ei debet singulis annis. arg. l. vnicæ. C. de pręben. sal. lib. x. & l. mulier. ff. de capt. & hoc fit ne patiatur damnum. l. fi. C. de bon. author. iudic poss. Alioqui nullus vellet rem recipere, & operam gratis accommodare: vnde consuluit Barb. consi. lxxj. illud. in iiij. vol. pro nobili viro Thoma, eum à Rege Francię salarium consequi debere, eò quòd ciuitas Astensis apud eum fuisset sequestrata. 2

Cõmissarius vnicus dandus in sequestro non plures.

Vnde infertur, quòd vbi sequestrum fieri potest, vnus sequester seu commissarius sufficit. cle. vna. eod. tit. ibi, apud aliquam personam idoneam, tum ne duplex salarium illis detur, tum etiã quia res melius per vnum, quàm per plures cõmunius regitur. Nam vt trito fertur adagio, Segnius expediunt commissa negotia plures. gl. in l. iij. ff. de administ. tuto. §. j. de satisd. tut. in instit. Et hoc tenet Ioan. And. in addi. ad Spec. in rubr. de sequestr. dicens iudicem ex causa posse subrogare alterum in locum demortui, vel negligentis, seu dilapidantis. Idem Cardi. in cle. j. q. xxiiij de sequest. 3

Cõsensu partium plures possunt esse cõmissarij. Arestum.

†De consensu tamen partium vidi etiam duos eligi, quod fieri potest. arg. l. j. ff. de iure deliber. 4 †Sed quia in vna causa tres fuerant dati, reprobauit Senatus anno 1533. die xij. Maij. Nam plures eligi est valde damnosum partibus, nisi bona essent in diuersis locis, & prouincijs, tunc in qualibet prouincia constitui vnus sequester poterit. arg. l. ex facto. in magna. ff. de hęredib. insti. & tres tantùm legati in vna legatione constitui debent. l. sciendum. in fine. ff. de lega. vnde placuit Senatui vt vnus vel duo ad summum constituerentur in quolibet loco, in quo bona sita essent anno 1524. die xx. Martij, postulantibus aduocatis Du four & Morlon. 5

IDEM

IDEM, Articl. C v. Ibidem.

ET quant aux ſequeſtres ordonnez par iuſtice. Articulus quartus.

GLOSSA PRIMA.

1 ET ſic duplex eſt ſequeſter, quidam volũtarius, qui ex voluntate & conuentione partium datus eſt. de quo in l. intereſſe puto. ff. de acquirend. poſſeſ. & l. ſequeſter. de verb. ſignifica. neceſſarius, qui ex legis vel iudicis decreto datur, vt hic, & l. æquiſsimum. ff. de vſufruct. & ſuperius in princip. dixi de ſequeſtratione alia, quę miſta eſt, ſic ſequeſter dici poteſt. *Commiſſariorum duæ ſpecies.*

Seront tenues les parties dedans trois iours apres la ſentence conuenir des commiſſaires.

GLOSSA II.

1 EX HOC text. notanda ſunt ſequentia requiſita in hoc articu. Primò, quòd ſententia lata ſit. ibi, *la ſentence.* *Ordo in ſequeſtro obſeruandus.*

2 Secundò, quòd partes poſt ſententiam cõueniant de ſequeſtris, ergo vtraque pars.

3 Tetio, quòd infra tres dies. ibi, *dedans trois iours.* & non computatur dies ſententię ibi, *apres la ſentence.*

4 Quartò, quòd in vnum commiſſarium & ſequeſtrum conueniant, & in eo conſentiant. ibi, *conuenir de commiſſaires,*

5 Quintò, poſt tres dies tenentur partes dimittere rem ſequeſtratam ſub pœna amiſsionis illius rei, vt ſequitur.

Et apres leſdictz trois iours paſſez, ſoit qu'ilz en ayent conuenu, ou non, ſeront tenus les poſſeſſeurs ou detenteurs des choſes contentieuſes laiſſer la detention ou occupation des choſes ſequeſtrées ſur peine de perdition de cauſe.

GLOSSA III.

1 ITEM hîc ſtatuit, quòd ſiue partes cõuenerint intra tres dies de ſequeſtro, ſiue non, tamen tenebuntur poſſeſſores rerum relinquere ſequeſtris poſſeſsionẽ vacuam ſub pœna amiſsionis cauſę. clem. vna. de ſequeſt. poſſ. & fruct. *Poſſeſſores tenentur relinquere ſequeſtris poſſeſsionem vacuam.*

2 Sed non dicit, quid fiet, an dabitur ſequeſter? Reſpon. ꝙ à iudice tũc eligetur elapſo termino. l. in venditione. §. fi. ff. de bonis authorita. iudicis poſsidend. Et ſi ante dederit iudex, quàm partes conueniant, perperàm datum declarauit curia ſuprema, anno 1531. die 23. Aprilis. *Iudex dat ſequeſtrum ſi partes non cõſentiant. Areſtum.*

3 Item quòd poſſeſſor teneatur poſſeſsionem vacuam iſti ſequeſtro relinquere, probatur in clementina vna. verſi. & nihilominus. vbi dicit partem recuſantem ius amittere, & contrahere excommunicationem, ipſo tamen iure non amittet cauſam, niſi iudex per ſentẽtiam hoc declaret, quod non poteſt facere iudex laicus in beneficialibus, quia non *Vacua poſſeſsio tradenda eſt ſequeſtro ſub pœna amiſsionis cauſæ.*

4 poteſt priuare beneficio is, qui non poteſt dare. l. iij. ff. de re iudica. †Et ſic iudex laicus poterit tantum poſſeſſorio clericum priuare, non verò *Laicus pri*

... quando possessorio beneficii, petitorio privari debeat.

iure quod habet in beneficio. Ideo petitorio posteà experiri poterit, in quo videbitur, an illo casu debeat etiam amittere ius, vt in sequestratione, & tunc adiudicabitur etiam petitorium possessori, alioqui si casus ille, in quo fuit priuatus possessorio, non mereatur priuari petitorio, is succumbet in petitorio, qui obtinuit in possessorio. per cap. cùm ecclesia. de causa possess.

Iudex an teneatur de sequestro, qui non est soluendo & quando.

Est tamen differentia, quia si sequester soluendo non sit, si de partium voluntate receptus fuerit, non tenetur iudex, sed partibus imputandum est, qui talem elegerunt, sicut de socio dicit tex. in §. fi. in insti. de societa. secus si ex iudicis solius authoritate electus fuerit, quia tunc in subsidiū iudex (cautiōibus prius excussis) tenetur: sicut de eo qui dat tutorē pupillo. l. j. ff. de magistra. conueniend. § penul. de satisda. tutor. in instit. † vel si ad vnius tantùm partis instantiam, non soluendo datus fuerit, de dolo illa pars tenebitur in subsidium, idest, si sequester vel eius fideiussor soluendo non fuerit. l. si oleum. ff. de dolo. Et an certificatores teneantur, qui deponunt & asserunt fideiussores idoneos, scripsi abundè in tracta. de senten. execut. artic. j. in glo. *caution.* † & an si aliquis lite pendente dissipet fructus, res possit sequestrari, decidit Aufre. decisio. Tholosa. questio. ccccclxxvij. non posse, si pars illa soluendo sit, alioqui contrà. c. fi. de sequestra. possess. 5 6 7

Pendente lite si quis dissipet fructus an petatur sequestrum.

IDEM, Artic. CVI.

Articulus quintus.

Et pour le restablissemēt des fruictz sera tenu le condemné raporter par serment la quantité de ce qu'il aura prins desdictz fruictz, & selon ledict raport en faire restablissement promptement sur peine semblable de perdition de cause.

GLOSSA PRIMA.

Restitutio omnium est facienda in sequestrum.

1 QVANDO iudex sequestrationem faciendam pręcipit, statuere solet, vt quilibet restituat ea, quæ percepit ante sequestrum, vt custodiantur vincenti, & is qui est condemnatus ad restituendum, & restabiliendum, tenetur iurare quid, & quantum receperit, & secundum hoc iuramentum tenebitur restituere, & statim sub pœna amissionis causæ hoc facere tenetur.

2 Et sic primò requiritur in hoc text. condemnatio iudicis à *restablir,* & ad deponendum ea quæ pars receperit.

Dato sequestro possessor iurare debet & restabilire.

3 Secundò, quòd is iuret se tot fructus recepisse, videlicet viginti sextaria frumenti, ideo paratū se dicat ea restabilire & deponere in manibus sequestri. 4 † Nam vbicūq; lex vel ordinatio dicit, vt stetur dicto dānum passi, vel alterius, intelligitur cum iuramento. arg. l. hac edictali. §. his illud. C. de secun. nup. Ange. in repeti. l. si vacantia. C. de bonis vacan. lib. x. refert Soc. in cap. fi. §. quod si super. colum. iij. versic. secunda dubitatio. vt lite non contestata. vt si stetur dicto officialis dicentis se inuenisse ludentes, vel damnum dantes, intelligitur si iurauerit, teste

Alexan.

Alex.in l.qui bona.§.qui damni.ff.de damn.infect.& ita voluit iste tex.
5 quòd pars iuraret, quos fructus recepisset. † Vnde inferunt doct.quòd si persona sit infamis, non debet stari iuramento illius. Alex.in l.qui bona.§.qui damni.col.ij.& Ias.in l.si quando.C.vnde vi.sed hîc putarem quemlibet iurare posse, vt hic text.permittit, sed ei non creditur, vt in §.seq.vbi permittitur parti probare contrarium. *Iuramento infamis non est standum.*

6 Tertiò requiritur, quòd ea quę recepit restituat, & ea quæ dicit se recepisse deponat apud sequestrum.ibi, *en faire restablissement*.&c. *Possessor in sequestro debet omnia restituere.*

7 Quartò, quòd hoc statim faciat.ibi, *promptement*, hoc est arbitrio iudicis relinquendum vt docui articu.ij.tract.de præco.

8 Quintò, comminatur pœnam amissionis causę, hoc tamen non fit ipso iure, sed si iudici visum fuerit post plura præcepta, vt vsus forensis habet. *Amittit causam qui non restituit sequestro.*

IDEM, Articl. CVII. Ibidem.

Et sera neantmoins permis à la partie que aura obtenu ledict sequestre informer de la quantité & valeur desdictz fruictz outre ledict rapport par serment, & le condamner au cõtraire, au peril toutesfoys de l'amende ordinaire enuers nous, & autant enuers la partie contre celuy qui succumbera. Articulus sext⁹

GLOS. VNA.

1 SVPERIVS in articul.proximo voluit condemnatum ad deponendum ea bona, quæ ante sequestrum receperat, posse iurare quę bona habuerat, & ea restituere, seu deponere apud sequestrum, sed hîc deciditur quòd si plures receperit fructus, quàm iurauerit recepisse, an pars possit probare alios multos fuisse perceptos, quos ipse nõ est professus, & iste text.permittit parti, quę obtinuit probare posse, & alteri parti contrariũ. *Probatio obtinentis in sequestro contra iuramentum possessoris.*
2 † Sed quando hoc possit probari? Respon.text.quando pars obtinuerit, & sic postquàm altera pars per sententiam succubuerit, per quam adiudicati sunt parti fructus. Nam tunc sua interest agere, cùm fructus sint ei adiudicati, anteà verò non, quia fortè succumbet. Ideo iste text. dicit, *que aura obtenu ledict sequestre.* & si pars statim posset probare, impediretur processus principalis, & posteà fortè in recredentia succumberet. Ideo tutius est quòd pars obtineat, & posteà poterit probare, vt hîc: licet iste text.dicat, quòd sequestrum obtinuerit.
3 † Et sic tollit hic articulus dubium de l.non erit.§.dato iureiurãdo non aliud quęritur, an iuratum sit.ff. de iureiurando. per quam videbatur non posse probari contra iuramentum partis. Respon.quando iuramentum delatum est à parte parti, nihil aliud quæritur, ratione consensus partis deferentis, sed in iuramento à lege delato, vel ab ordinatione, vt hîc, seu à statuto, potest probari contrarium, licet cõsuetudo vel ordinatio iuramentum deferat. Bald.in l.j.C.de rebus creditis. Alex. in l.qui bona.§.qui damni.ff.de damno infect.refert Ias.in §.dato.& hic artic. permittit vt pars *Probatio cõtra iuramentum quando possit fieri.*

Iuramentum vnius nõ est integra probatio.

possit probare contra assertionem. † Nam iuramentum vnius non est integra probatio.l. iurisiurandi.C.de testib.cap. licet vniuersis.illo tit. Ideo integra probatio ex aduerso recipi debet,& prçualere probationi minus integræ.argu.l.admonendi.ff.de iureiurand. & cap.fina.illo tit. vnde si in aliqua dispositione defertur iuramentum alicui, illi iuramento non statur,si probetur cõtrarium.tex.in cap.proposuisti.de proba.vbi Panor.post glo.in j.no. 4

Iudex nisi petente parte non admittit probationem contra iuramentum.

5 Et sic per istum text.patet iudicem non posse recipere probationem contra partem ex officio non petente altera parte, vt hîc, *permis à la partie*, quicquid dicant doct.in l.ii quando.C.vnde vi.& in §. damni.Innocen.& Ioan.Andr.in c.quia propter.§.illud.de elect.

6 Item superius in articu.proximo non dicitur, quòd pars iuret super valore fructuum, ideo poterit pars probare, quòd sextarium valuit tali anno decem libris,& modius vini sex.& idem in valore aliorum fructuum,sed quantitas tantum fructuum fuit asserta,quam accepit. † Et probabitur per librum,in quo singulis diebus mercatus conscribi solet rerum valor,vt habetur in titu.*des fruictz*,in constitu.reg.vbi alia de his dicentur, interim de his finem faciam. 7

Valor fructuum quomodo probetur.

8 Sed videndum esset,qui posint dari sequestri seu commissarij vide ordinatio.sequentem.

LOYS XII. Artic. LXXXVI. des premieres.

Articulus septimus.

ITEM quand aucune complaincte sera fournie soit en matiere beneficiale, ecclesiastique, ou prophane, noz iuges,soyent presidens,conseilliers,ou autres noz officiers,qui auront congneu de la matiere,leurs enfans&parens ne pourront estre commis au regime & gouuernement de la chose contentieuse,mais seront tenus de cõmettre autre gens notables non suspectz ne fauorables à l'une ne à l'autre des parties, à moindres frais que faire se pourra sur peine de suspension de leur office,&autre peine arbitraire.

GLOSSA VNA.

Mandato cuius iudicis sequester restituat fructus.

NVNC videndum est,sequestri coram quo iudice rationem, & reliqua reddere teneantur? Respond. sequester de mandato illius iudicis, ex cuius sententia fuit electus, rem restituere tenetur. l.fin.§. penultimo. C. de bonis authorita.iudic. posidend. † Etiam si sit clericus: & potest cogi per iudicem illum secularem, cuius sententia fuit sequestrum factum, & quia tunc non proceditur contra istum clericum per modum iudicij, sed executiuè in consequentiam officij suscepti, teste Bald.in l. acceptam.columna prima.C.de vsuris.Bald.& Ias.in l.si fideiussor.§.fina.ff. qui 1 2

3 qui ſatiſdare cogantur. † Et ſi eius mandato reſtituat ſtatim eſt libera tus.l.fi.Quod eſt verum,ſi hoc parte pręſente, vel citata factum fuerit. Bald.in l.fi.C.de bonis authorita.iudic.poſsidend.Curtius in tracta.de ſequeſtra.quęſtio.vlti.refert.Imò etiam dicit Aufrer.in tracta.de poteſta.ſecul.ſuper eccleſiaſt.perſo.regu.ij.fallen.xiiij.quòd clerici deputati à iudice ſeculari ſequeſtri poſſunt ab eodem iudice compelli ad reddendum rationes,& reliqua,quia non debent acceptare officium ſeculare, ſi nolunt ſecularibus ſubeſſe.capitul.ſecundo. ne clerici vel monach.ſecularib.negot.ſe immiſceant.rationem tamen reddent coram iudice proximo illius loci, vbi recepit fructus,vt cenſuit Senatus anno 1521.die decima Decembris pro Aymaro appellante cõtra Robertum appellatum.

Præſẽte par te vtraq; ſequeſter ſoluens liberatur.

Areſtum.

4 Et finito ſequeſtro non debet,nec poteſt ſequeſter compelli ad reddendum omnes fructus,quos recepit, ſed imprimis debet citari ad reddendam rationem,qua reddita,pręcipietur ei,vt reliqua reddat,aliâs ſi ante rationem redditam eidem pręciperetur , vt omnes fructus redderet,grauaretur:quia ab executione non eſt incipiendum. l.j.C.de execu.rei iudic. † Et quia expenſas poteſt deducere vt ſuprà dictum eſt, per clemen.vnam.ibi,ſupereſſe contigerit.Et ita fuit in hoc Senatu iudicatum anno 1541.die vlti.Februar.in magna camera.& de rationibus ſcripſi in l.boues.§.j.ff.de verbor. ſignifi. itidem alia plura de hac materia docui,in tractat.de ſenten.executo.

5

Rationes prius reddendæ à ſequeſtro antequã fiat præceptũ reſtituendi.

Areſtum.

6 Demum quando officium ſequeſtri finiatur?Reſpon.quando datus eſt pendente lite,ea finita,expirat quoq; eius officiũ,quia ceſſante cauſa ceſſat effectus.c.cùm ceſſante.de appel.

Finiatur quã do ſequeſtri officium.

7 Item ſatiſdatio facit ſequeſtrum ceſſare.gloſſ.in l.ſi fideiuſſor.§.fin. ff.qui ſatiſdare cogantur.l.fin.C.de ord.cognitio. Limitatur in caſibus deſcriptis per Curtium in tracta.de ſequeſtra. quæſtio. xiiij.vbi etiam tradit alios caſus,in quibus releuetur ſequeſtrum,& quæ ſatiſdatio requiratur. & Bartol.in l.litibus.& Curtius quęſtione xix. Barbat.conſi-

Satiſdatio facit ceſſare ſequeſtrum.

8 lio vndecimo.illud.column.decima.in ſecundo volumi. dicit, † quòd ſatiſdatio duo continere debet,videlicet quòd fructus non conſumet. l.diuus.ff.de petitione hæreditatis.& quòd illos fructus ad iudicis mandatum reſtituet.argumen.l.ſi oleum.ff. de dolo. Bald. in cap.olim.nu. 4.de reſcriptis.

Satiſdatio duo continere debet.

9 In regno Franciæ cùm ordinationis authoritate ſequeſtratio fieri debeat , etiam ſi pars offerat ſatiſdationem , non ceſſabit ſequeſtrum, etiam altera parte inuita in rebus immobilibus: in mobilibus verò cautione data ſolet res adiudicari domino . Et ita vidi ſeruari in forenſi iudicio.& dixi plenè in tracta.de literis obligatorijs. articu. ſexto.glo. tertia.

Satiſdatio in Francia non impedit ſequeſtrum fieri.

10 Poſtremò,ſequeſter in prima cauſa datus, durabit etiam pendente appellatione.per textum in l.litibus.C.de agric.& cenſi.lib.vndecimo. & l. ſi fideiuſſor.§.final.ibi, vel lis finem accipiat. ff.qui ſatiſda. cogantur.& clementina vna.ſequitur Curtius in tractatu de ſequeſtrat.quæ-

Pendente lite etiã in cauſa appellationis durat primus ſequeſter.

Religiosi an possint esse sequestri. stione xviij. Addendum est tamen, quòd si officium claustrale sequestretur, tūc sequester quoad spiritualia debet deputari religiosus, quoad temporalia alius. si verò prioratus claustralis non sit diuisus à mensa, sed est cōmunis, eo casu religiosi illius monasterij dabuntur sequestri, qui posteà reddent rationem vincenti: vt censuit Senatus pro prio-
Arestum. ratu de Longpont anno 1534. die 29. Ianuarij.

Alias multas possem hîc congerere quęstiones, sed tam ratione prolixi 11
tatis vitādæ, quàm etiam quia eas tantùm diligo & scribo quę
in foro quotidie versantur, ideo alias nunc missas faciens, gratias de his summo Deo Iesu Christo ago, qui in trinitate perfecta viuit & regnat per secula. Amen.

TRACTATVS

DE DILATIONIBVS VTILIS ET QVOTIDIANVS.

Des delayz.

1 VT A' DEFINITIONE incipiam, mihi videtur dilationem ſic deſcribi poſſe. Dilatio eſt quædam temporis ad aliquid agēdum aſsignatio, ſeu prorogatio. quamuis Cy. aliter definiat in l. j. C. eod. & Bal. in c. quoniam contra. col. vj. nu. 45. de proba. ſic dicens. Dilatio eſt termini aſsignatio, ne pręcipiti via quis teneatur ſe defendere. quibus definitionibus vel potius deſcriptionibus omiſsis, quia parum in praxi curantur, ad alia pertranſeo. *Dilatio quid.*

2 Dilationum multę ſunt ſpecies, vt docet Hoſti. in ſumma de dilat. & aliquando multas alias congeſsi, quas parum etiam ad ſeriem huius negotij pertinere video: ideo conſultò eas miſſas facio, proſequar tantùm dilationes in tex. conſcriptas: igitur ad tex. pergo. *Quotuplex ſit dilatio.*

CHARLES VII. Article. XLI. des premieres.

ITEM, que nulle cauſe ne prendra delay contre quelconque perſonne que ce ſoit, qu'elle ne ſoit deliurée ſelon l'ordre des preſentations, ſinon pour cauſe d'abſence, pour cauſe de la choſe publique, ou autre grande vrgente & neceſſaire cauſe. Et enioignons aux aduocats & procureurs, que contre ceſte preſente noſtre ordonnance ne facent requeſte. Articulus primus.

GLOSSA VNA.

1 STATVTVM eſt in ti. de preſenta. quòd omnis appellans tenetur ſe pręſentare in parlamēto, alioqui contumax reputabitur. arti. j. de pręſen. quod limitat Aufrer. in multis
2 caſibus in ti. de pręſen. §. j. † & debet illa pręſentatio eſſe ſpecialis & expreſſa cōtra ſingulos, contra quos cauſam agit, alioqui illa generalitas, pręſento me in omnibus cauſis, parit obſcuritatem, & non valebit. l. ita fidei. ff. de iure fiſci. & pręſentatio facta contra vnum, *Preſentatio debet eſſe ſpecialis.*

non prodest contra alium, quia res inter alios acta, alijs non prodest, nec preiudicat, vt declarat titulus, res inter alios acta.

Decidantur causæ secundum ordinē præsentationum.

Vnde hîc statuitur, quòd omnes causæ decidantur secundum præsentationis ordinem, nec dilatio in contrarium dari debet: nam qui prior est tempore, potior est iure. per regul. iuris, & prius sua causa terminari debet. c. vt debitus. de appel. 3

Dilatio causa absentiæ datur.

Limitatur ratione absentię causa reipub. tunc dilatio dabitur, illæsum enim ius per id tempus, quo quis reipublicę operam dabat, vel aduerso casu laborabat, manere debet, necnō & aduersus eos succurritur, ne vel obsit, vel prosit, quod euenit. l. j. ff. ex quib. causis maio. † Abesse reipu. causa intelligitur, & is, qui ab vrbe profectus est, licet nōdum prouinciam excesserit, sed & is qui excesit, donec in vrbem reuertatur. l. abesse. ibidem. Reipuplicę causa abesse eos solos intelligimus, qui non sui cōmodi causa, sed coacti absunt. l. reipublicę. ibidem. † tamen non verè dicitur reipublicę causa abesse ille, qui sui priuati negotij causa in legatione est. l. non verè. ibidem. nec qui dolo malo abest. l. item hj. ibidem. vel qui data opera. ibidem. in l. sequen. 4 5 6

Reipub. causa qui abesse intelligatur.

Dilatio ex vrgente causa.

Secundò limitatur ex causa vrgente & necessaria, vt si sit in vinculis, vel si à militibus, & apparitoribus obseruatur, vel in hostium potestate sit, tunc quoq; dilatio cōcedi poterit, vt nō ex ordine causa decidatur. l. succurritur. cum l. seq. & l. item ei. ff. ex qui. cau. maio. 7

Magna causa absentiæ quæ dicatur.

Idem ex alia magna causa, magnam causam hîc voco, iustā, vt iuris con. in l. j. in fi. ff. ex quib. cau. maio. vt pote si metu abfuisset. l. ij. in fi. ibidem. † & metus causa abesse videtur, qui iusto timore mortis, vel cruciatus corporis conterritus abest, & hoc ex affectu eius intelligitur, sed non sufficit quolibet terrore adductum timuisse, sed huius rei disquisitio iudicis est. l. metus. ibidem. 8 9

Probabilis causa absentiæ que sit.

Idem si quis ex causa probabili abfuerit, puta studiorum causa fortè procuratore suo defuncto. l. necnon. ff. ex quib. caus. maior. 10

Vltimò prohibet iste tex. aduocatis & procuratoribus, ne supplicationes porrigant contra hanc ordinationem, quia iusta petenda sunt. l. ij. ff. de his qui sunt alie. iur. alioqui contrarium petenti posset dici, valde stulta est petitio tua. l. Domitius. ff. de testamen. 11

Prohibitio facta aduocatis extēditur ad litigātes.

Sed hîc non prohibet partibus, ergo partes hoc postulare poterunt, Respō. prohibendo aduocatis, & procuratoribus, qui nomine partium petunt, videtur per consequens prohibuisse quoque partibus. l. ad legatum. & l. ad rem. ff. de procu. sed istis specialiter prohibet, quia isti causam agunt, & prosequuntur, vnde cùm isti soleant huiusmodi supplicationes concipere, & pręsentare, hoc illis prohibet, non tamen excludens partes. & per ista habebitur materia pręsentationis expedita additis his quæ Aufrer. tractat in titu. de pręsen. facien. in parlamen. in stylo. & quę inferius dicam. eod. titu. 12

Articulus secūdus.

CHARLES VII. Article XLI. des premieres.

ITEM, & que durant les guerres & diuisions de nostre Royaume

yaume, les parties ont demandé plusieurs delaiz de garant de veüe, ou de sommation de garant, ou autres sommations & disoient qu'au dedans des delaiz, qui leur auoient esté baillez, ilz n'auoient peu faire lesdites sommations ou veüe, ainsi qu'auoit esté appoincté par nostredite cour: parquoy les procez ont esté moult allongez & differez: Nous voulans abbreuier les litiges & procez d'entre noz subiects, considerans que par la grace de nostre seigneur nous auons expellez & deboutez noz ennemys de nostre Royaume, & que l'on peut aller par nostre dit Royaume seurement, auons ordonné & ordonnons que doresnauant en nostre cour de parlement ne sera donnée qu'vne dilation pour garant, pour veüe, ou pour sommation de garant, & que temps & espace sera baillée suffisante aux parties pour faire adiourner leurs garans, ou faire lesdictes sommations ou veüe: durant lequel temps la partie, à qui sera dõnée la dicte dilation, sera tenue faire les adiournemens & exploits en tel cas appartenans: autrement elle en sera descheüe de tous poincts s'il n'y ha grand & vrgent empeschement, ou cause qui doyue mouuoir nostredicte cour à donner vn autre delay.

GLOSSA PRIMA.

1 ISTE articulus tractat de duabus dilationibus, videlicet de dilatione, quę euictionis gratia cõceditur, quam nostri *garand* vocant. altera est dilatio quę demonstrationis causa datur, quam dicanici *veüe* nominant, vt in his non detur præterquã vna dilatio, nisi ex causa, vt etiam scribitur in stylo parlam. tit. de defectu sup actione reali. §. itẽ si post veütam. & in tit. de dila. quæ datur pro garando. & Masuer. in tit. de dilatio. §. item & pro garando *Garandi & ventæ vnica dilatio datur*

2 Sciendum est, quòd si aliquis possideat rem alieno nomine, si ab eo petatur, potest nominare eum à quo rem habuit, & ei litem denuntiare, quod laudare authorem vocant, & iurisconf. & Imperatores. in l. tenetur. §. si tibi iter. ff. de euict. & in l. authore laudato. C. de euictio. & in l. ij. de in litem dando tutor. † Laudare autem prisca lingua est nominare, & nominatim vocare in iudicium defendendi causa. l. Herẽnius. ff. de euictio. quod nos summare dicimus. Budæ. ibi, is itaque qui conuenitur, vt defendat mihi rem, quam prę̃stitit, & cuius euictionem timeo, vocatur author laudatus. in l. secunda. C. vbi in rem actio. exercer. debeat. & l. authore laudato. *Laudare authorem quid sit.*

3 (†)

4 Vulgo tamen hic author laudatus vocatur *garand*. nam defendere dicitur garentire. tex. & ibi doct. in ca. vno. §. j. de lege Corradi. Alb. in rubri. C. de euict. & *Garand* deducunt quidam à verbo Hębraico גרח Garah, quod est miscere litem, quòd is qui conuenitur vult miscere litem cum suo authore. nos verò dicimus esse gallicum vocabulum. *Etimologia huius nominis gall. garand.*

Nominatio & summatio quid. Aduertendū est, quòd praxis habet nominationē, & summationem, nominationē vocāt *garand* simpliciter, seu *garand formel*, summatio est denuntiatio, de qua in l. j. C. vbi in rem act. & inferius dicā differētias. 5

Nominatio ad quid est inuenta. Et est inuenta hęc denominatio seu denuntiatio de iure in fauorem tam nominātis, quàm nominati. primò in fauorem nominātis, qui fortè non vult litibus inuolui, nec habet instrumenta, per quæ rem cōtrouersam defendere posit, nisi nominatus defendat, nec re euicta posset posteà agere. l. emptor fundi. C. de euict. Bal. in l. ij. C. vbi in rem actio. 6

Nominati etiam est fauor, quia de re sua agitur, ideo facultas defensionis rei suę dari ei debet. l. defensionis facultas. C. de iure fis. lib. x. l. j. §. si quis eo. ne vis fiat ei. 7

Nominare quis posit & nominari. Sed quis posit nominare & nominari videamus, & respon. ille debet laudare seu nominare alium, qui alieno posidet nomine, vnde colonus, commodatarius, & depositarius possunt hanc nominationem facere, quia sibi non posident. c. fi. §. in alijs. vt li. non contest. l. nō solùm. in fin. ff. de vsucap. l. rei commodatę. ff. commo. l. j. deposi. 8

Idem in alijs, qui alieno posident nomine, & nullum ius habent in re quę petitur. Nam si quis conueniatur super iure, quod habet, non potest alium nominare. glo. in d. c. fi. quia ipse posset pro suo iure agere sic, & defendere se tenetur. 9

Quando laudentur authores. Quod est verum, si actio intentata respiceret illud ius, vnde emphyteuta, vasallus, superficiarius, feudatarius, fructuarius, maritus & similes non possunt dominum nominare, si conueniantur ratione iuris ad eos pertinētis: † secus si conuenirentur ratione iuris ad eos non pertinētis. gl. & doct. in l. ij. C. vbi in rem. & in l. locū §. j. vbi gl. ff. de tab. exhi. 10 11

Procurator nominat suū dominum. Procurator ergo datus ad negotia potest nominare dominum suū, quia alieno nomine posidet, & potest interrogari an eius dominus posideat. l. non solùm de procu. c. dilectus. de procu. 12

Etiam procurator ad lites potest dominum nominare, si ipse non sit institutus, vt dominus eum instruat. arg. l. sed & hę. § pe. ff. de procu. Host. in c. fi. vt lite contesta. 13

Procurator an posit nominare aliū tertium quā dominum. Tamen procurator constitutus non potest nominare sine speciali mādato alium tertium, quàm constituentem, q̄a per talem actum videtur transferri dominium in nominatū. ar. no. in l. j. ff. pro derelict. saltē possesio posset in alium transferri. per l. fi. ff. de rei vend. & sicut ad renuntiandū exceptioni peremptorię requiritur speciale mandatū. Bar. in l. fi. in princ. ff. quę in fraud. cred. Alex. in l. pactum curatoris. C de pact. quia videtur quandam inducere donationem. l. si quis delegauerit. ff. de noua. quę à procuratore fieri non potest. c. fi. de off. vica. in vj. & huius est sententię Soc. in c. fi. §. fi. arti. ij. vt li. non contest. 14

Procurator an posit suscipere garādiam Idem dicemus in procuratore qui suscipere defensionē non potest, seu vt dicam Garandiam, nisi speciatim ad hoc fuerit constitutus. Ita habetur in stylo parl. ti. de dil. quę datur pro Garēdo. §. item si garēdus. 15

Clausula procuratorij suæ garandiæ. Ideo necesse est apponere hāc clausulā in procuratoris cōstitutione, *dōnant & ottroyāt audit procureur plein & special pouoir, & authorite de faire* 16

adueu

a lueu ou desadueu sur garantie. Aliâs mandatum non teneret, vt ordinauit curia anno 1323. vt est in stylo. Item si garendus, & sic iudicauit Senatus vt in stylo aresto 52. *Arestum.*

17 Addendum est quòd hæc nominatio in iudicio fieri debet à conuento, vt in l. ij. C. vbi in rem acti. sed laudans testari debet, quòd si laudatus nolet defensionem sumere, quòd ipse proponere intendit suas defensiones, & rationes, ius suum deducere, alioqui non reciperetur sine protestatione. *Nominatio in iudicio quomodo facienda.*

18 Sed in quibus rebus hæc nominatio seu laudatio facienda sit? Resp. tam in rebus immobilibus, quàm mobilibus. text. iuncta glo. in § fin. c. vlti. vt lite non contesta. & in l. ij. l. qui concubinam. §. si hęres. ff. de leg. iij. quia rationes prædictæ habēt locum tam in mobilibus quàm in immobilibus, ne absenti fiat pręiudicium, & quamuis l. ij. loquatur de im-
19 mobilibus, † non negat tamen quin in mobilibus ex paritate rationis locum habeat. auth. qua in prouincia. C. vbi de crimi. agi oportet. *Nominatio in quibus rebus posit fieri.*

20 Etiam habet locum hęc nominatio in rebus possessis alieno nomine, quia hęc iura incorporalia pro immobilibus habentur. l. si aliena. §. j. ff. de vsucapi. Bar. in l. ij. *Nominatio in iuribus.*

21 In possessorijs verò non habere locum laudationem dicit glo. in l. datio. §. j. ff. de acti. emp. in verb. continetur. Bar. & alij. in l. venditores. ff. de verb. obliga. Fel. in c. edoceri. col. iij. de rescrip. Sic censuit Senatus
22 anno 1534. die 13. Iulij, in magna classe me pręsente. † sed licet non habeat locum nominatio, summatio tamē locum habebit, nisi promissa esset ratione possessionis, vt docet Cæpol. cautel. xcvij. tria faciunt. & hoc intelligitur quando res est euicta, sed quādo res petitur etiam quoad possessionem, dominus debet possessorem defendere, & liti assistere, & expensas dare. l. empti. & l. si controuersia. vbi Bal. C. eod. *Laudare authore in possessorijs an liceat.* *Arestum.*

23 Idem in actione mixta conuentus dominum nominare poterit, ex eo quòd naturā actionis realis habet, & eadem videtur ratio, per l. etiā. §. si quis absentis. ff. de petit. hęred. Peru. in c. dispendia. colum. ij. de re-
24 script. in vj. † & solet sic concludi contra authorem laudatum, *& garand formel, pour à ce que le garand garantisse la chose pour raison de laquelle il est poursuyui par le demandeur, & faire cesser ladicte poursuyte, & à faute de ce faire condemné es despens domages & interestz, que ledict demandeur en matiere de garand & defendeur au principal a souffert & soustenu souffrira & soustiendra par faute de ladicte garantie &c.* *In actione mixta quomodo laudemus authorē* *Conclusio cōtra authorē*

25 In actionibus autem personalibus non habet locū nominatio, quia actio personalis afficit personam conuentam, & non rem, & semper aduersus eundem locum habet. l. actionum genera. §. j. ff. de acti. & oblig. per l. ij. quę vult hoc in reali procedere, & sic non in personali. *Nominatio non habet locum in personalibus.*

26 Quod est verum in nominatione quoad effectum declinandi iudicij, secus quoad effectum vt posit de suis iuribus informari. Bart. in l. ij. per tex. in authen. qua in prouincia. C. vbi de cri. agi oport.

27 Ideo in his personalibus dicimus summationē habere locum, non autem garandum, quæ summatio potest fieri in quacunque parte litis, *Summatio garandi locum habet*

in personalibus & quomodo fiat.

Conclusio in summatione

vnde si plures sint insolidum obligati,& vnus eorum conueniatur insolidum,potest requirere alios correos debēdi,vt dicunt *sommer la poursuyte contre luy faite pour le desdommager,pour leurs pars & portions.* † Et sic 28
solet cōcludere, *Que l'appelle en sommation face cesser la poursuyte,que faict le demandeur principal,ou que ledict sommé enseigne,& baille defenses peremptoires,auec tiltre prouué,& argent pour se defendre, autrement à faute de ce faire,proteste de recouurer sur ledict sommé tous les despens,dommaiges & interests.* † Et si requisitus dederit nominanti defensiones,si posteà sit o- 29
pus eas probare,adhuc debet requiri hic author, vt eas probatiōes subministret, alioqui non agetur de euictione, si reus pręfatis non petitis succumbat.

In delictis non est laudandus author.

Item in delictis non potest quis suum authorem vocare,nec excusa- 30
tur quis laudando & nominādo authorem.l.non ideo minus.C.de accus.l.si quis ab alio.§.item si filiusfamiliâs.ff.de calūnia.& in stylo parlamen.titu.de dilatio.quæ datur pro garendo.§.item in delictis. † Nisi 31
hoc fecerit iustitiam exercendo,tunc enim(dum non aliâs dolosè fuerit versatus) excusatur quis mandato domini,per regulam iuris, quod quis mādato. & hoc si dominus approbet illud factum.l.seruo.§.cùm prętor.ff.ad Trebel.§.sed hoc.in d.stylo.facit l.ad ea.ff.de reg.iur.Bart. & alij in l.non solùm.§.si mandato.ff.de iniur.

Fiscus promittens duplum si rem euinci contigerit quomodo teneatur.

Prætereà si fiscus promiserit duplum,si res fuerit euicta,non tenetur 32
nisi ad simplum & rei æstimationem. per text. in l. si procurator.ff.de iure fis.Bal.in l.j.C. de hæred.vel acti.vend. refert.Matthe.de Afflict.in tract.de iure Protomis.no.ix.in fin.§.nisi quis.

Idem in alijs seruamus de consuetudine regni, nisi dolus interue- 33
nerit vel calumnia,quia aliâs non solent iudices cōdemnare authores, nisi ad litis æstimationem,& nō ad duplum, sed ad damna & interesse in rescisione contractus fundata super dolo , non datur nouatio nec garandum:quia dolus est personalis, vt censuit Senatus anno 1535. die Martis post quasimodo.

Arestum.

Euictio non habet locum in beneficijs.

Item beneficiatus non agit euicto sibi beneficio contra collatorem 34
teste Inno.in ca.quia diuersitatem. de concess.pręben. colum.ij.instar donatoris.l.Aristo.ff.de dona.l.ad res donatas.ff.de ædi.edict.nisi quādo teneretur eidem conferre,vt in vim mandati apostolici,& nominationum.per textum in cap.inter.de pręben.scripsi in tracta. nominati. quęstio.xix.versicu.secundo.

Veüe.

GLOS. II.

Petens rem eam debet determinare

CERTVM est,ꝙ actor petens rem,debet eam designare 1
& ostendere.l.si in rem.ff.de rei vend.l. si irruptione.§.j.finium regun.c.ij.de lib.obl.vt reus posit deliberare,an velit cedere,vel contendere.l.j.ff. de edendo.& vt iudex sententiam proferat certam.§.curare.de acti.in institu.

Petita res quomodo sic designanda.

Primò itaq; in libello duo saltem fines rei petitę designari debent.l. 2
forma.ff.de censi.Et si non sufficiant,debet res ipsa ad oculum demonstrari,

ſtrari,& ad digitũ,vt dicit Spec.in tit.de acto.§.j. verſi. item petenti. & Iaco.in l.non poteſt videri.ff.de iud.per l.ſi rem.ff.de rei vend.vnde iudex vocato reo debet in rem pręſentem venire,& oſtenſionem facere, quod ſi denegetur,appellari poteſt.c.ſignificãtibus.de appel.Bar.&alij in l.j.col.ij.ff.de edẽ.& vulgo dicitur debere fieri *de bout en bout, de long en long à l'œil,& au doigt,& lon doit monſtrer les quatre bournes, & les quatres quignes de chaſcune part.* l.de pupillo.§.j.ff.de noui oper.nunti.

3 Et hęc oſtenſio peti poteſt tam in reali, quàm in poſſeſſoria, ſiue ſit res mobilis,tunc ad iudicium deferri debet,& exhiberi, vt per totũ tit. ad exhib.imò ſi aliquis fuerit deprędatus iuxta villam, & neſciat latronum nomina,poteſt petere vt omnes de villa cogantur ſeipſos exhibere corã iudice,vt latrones cognoſcãtur,& ita adigentur oẽs petente Regio procuratore.Alber.in l.cùm ſi exhibuiſſent.ff.de pub. † Et ſic ſeruatur inter armigeros, quando delictum aliquod perpetraſſe dicũtur. *Oſtenſio rei in quibus fieri debeat.*

4

5 Si ſit res immobilis,ad eam itur,& illius oſtenſio fit.c.ij.de libel.obla. quod Budę.in annot.in Pandect.dixit in rem præſentem venire eſt: vt vulgo dicunt veũtam facere,ſed poteſt quis in rem pręſentem venire, & tamen non fiet ei rei demonſtratio,ideo opus eſt in rem præſentem venire demonſtrationemq; facere: vt docet text. in l.de pupillo.§.qui nuntiat.ff.de noui oper.nun.ſcripſi in l.verbũ faciẽdę.ff.de verb.ſigni. *In rem præſentem venire pro veũtã facere non bene conuenit cõtra Budæum.*

6 Idem ſi quis petat ius ſeruitutis itineris,vel aliud,debet enim oſtendi qua in parte,cùm in multis partibus fundi iter fieri poſsit.l. ſi cui.ff. de ſeruitu. *Oſtenſio in ſeruitutibus*

7 Vnde ſi quis petat alicuius rei redditus,tenetur oſtenſionem rei facere,ſuper qua eos petat,niſi petat cenſum ſuper bonis rei conuenti,tunc nulla fiet demõſtratio,quia reus ſatis eſt certus de ſuis bonis,&eum qui certus eſt,amplius certiorare non oportet,per regul.iuris.Bened.in interpre.c.Raynutius.in verb.& vxorem.nu.312.de teſta. *Redditum vel cenſum petens an rẽ demonſtrare cogatur.*

8 Limitatur in actione vniuerſali,vt ſi petatur hęreditas cum pertinẽtijs,tunc non eſt neceſſe ſingulas res deſignare,ſed ſufficit oſtendere locum inſignem & principalem hęreditatis.l.iiij.& l.ſi quo tẽpore.ff. de peti.hęred. quia in ſententia non ſolùm venient ea,quæ poſsidebantur tempore litis cõteſtatę,ſed etiam ea,quæ poſteà,vſque ad ſententiam. per d.l.iiij.ideo in executione fiet illarũ rerum declaratio.c.ij.de libel. oblat. Aufre.eod.tit.in ſtylo.§.fallit.dicit ita à Senatu iudicatum. *Hæreditatẽ petens non adigitur ad particularẽ rei demõſtrationem.*

9 Idem ſi ageretur actione in factum ex re iudicata,tunc non peteretur oſtenſio,quia veriſimile eſt,quòd ſatis fuit demonſtrata antequàm fuerit ſuper ea iudicatum,& certa lata eſt ſententia: vt per totum tit.C. de ſenten.quę ſine cert.quanti.§.curare.de act.in inſtitu.

10 Item ſi quis petat rem ſatis ſuis limitatam finibus,& declaratã,tunc alia non fiet oſtenſio,quia rei demõſtratæ fruſtrà adijcitur demonſtratio.l.j.in fi.ff.de dot.pręleg.Bar.in l.demonſtratio.q.vij.ff.de condit. & demonſtr.Alex.conſi.xxxviij.in v.volu.c.tua.de cohab.cler.Socy.conſi.lxxxix.in cauſa.col.j.in j.volu.& conſil.ij.in iiij.volu. *Rei per ſe determinatæ non fit oſtenſio.*

11 Et ſemel tantùm peti poteſt, niſi falsò eſſet facta, vtpote de alia re, *Demonſtra*

tio rei tantũ semel fit.

tũc enim qđ vitiosè cautũ eſt, pro nõ cauto habẽdũ eſt.l.quoties.ff.qui ſatiſd.cog.& ſic alia fieri poſſet.Bar.in l.demõſtratio.ff.de cõd.& dem.

Finibus mutatis ſecunda conceditur demõſtratio

Quod non procedit ſi facto rei ſint mutati confines, quia tunc poſ- 12
ſum compellere eum, vt illos manifeſtet.Cyn.in l.cogi.de peti.hęre.refert Fely.in c.ij.nume.9.de libel.oblati.

Domus quomodo fiat demõſtratio

Item quando fit demõſtratio domus, fieri debet de finibus extra do 13
mum non intra, quia ſic contingeret paupertatẽ detegi, quod durum eſt.l.ij.C.quando & quib.quarta pars debe. lib.x.ita in ſtylo Picta.arti. v.tit.*de faire monſtrées.* † in aliquibus tamen locis ſeruatur contrarium 14
vt ingreſſus ad domum fiat, & oſtendatur pars, & inferior, & ſuperior, ſed æquior eſt prima ſententia.

Item ſi petatur dimidia pars hęreditatis, debet de tota (vt ſuperius di 15
ctum fuit) oſtenſio fieri, quia media pro indiuiſo videri non poſſet: vt docet Maſu.in ti.de dila.§.itẽ qui agit.per l.Męuius.§.duobus.ff.de leg. ij.Bar.in l.fi.vti poſs.verſi.aduerte.ideo de re prĩcipali demõſtratio fiet.

Directus dominus demõſtrat.

Item ſi domini directi petant bona emphyteuticaria, vt quia in cõ- 16
miſſum ceciderunt, debent illa bona declarare, & illorum oſtenſionem facere: vt docet Bal.& Prępo.in c.ſignificantibus.col.ij.de appel.

Emphyteuta interrogatur.

Poterit etiã emphyteuta interrogari, an illa bona ſint emphyteuti 17
ca, & cogi poterit reſpondere, teſte Specu.in tit.de loca.§. nunc aliqua. verſ.lx.& ſi neget ſe emphyteutam, domino incumbit onus probandi, ſecundum Bal.in cap.ſignificantibus.

Demonſtratio nedũ per confines, ſed & per qualitates rei fit

Addendum eſt, quòd demonſtratio per qualitatẽ magis valet, quã 18
per confines, & ſi ſit error in finibus, ſufficiat veritas qualitatis, vnde ſi legetur prædiũ, oliuetum, in tali loco exiſtens iuxta tales vicinos, ſi ibidem non ſit, ſed in alio loco, certè debebitur: vt docet Ange.in l.ſi quis in fundi.ff.de leg.j.Alex.conſi.viij.videtur.col.j.in iiij.vol.Are.in l.certum.ſi cert.peta.ff.

Loci declaratio in delictis an fiat,

Sed an ratione delicti oſtẽſio fieri debeat? Quidam dicunt faciendã 19
ſi dicatur delictum commiſſum in templo, vel aliâs in loco, ratione cuius delictum reputatur atrox, vt in palatio: vt in §.atrox.de iniur.in inſti.ideo de illo loco conſtare debet, & an hoc poſſit ibidem fieri.Bar.in l.j.§.cùm vrbem.verſi.ſed quid ſi dubitatur.ff.de offi.præfect. vrb.l.nõ videtur.de iudic.ſed non ſolet oſtenſio loci fieri, ſaltẽ eam non vidi fieri, ſed ſufficit q̀ allegetur locus, & probetur in tali loco cõmiſſum delictum.Bar.in l.libellorum.ff.de accu.& in caſibus in quibus non fit hęc oſtenſio, fiet tamẽ declaratio in loco huius demõſtrationis, & eſt tanti momẽti quoad effectũ, & vocãt pragmatici *declaration en lieu de veue.*

Garẽdus petit rei oſtenſionem.

Adhæc nominatus & Garendus antequã ſuſcipiat cauſę defenſio- 20
nem, poteſt oſtenſionem rei petere, quæ non poteſt ei denegari, qua facta poſſit vel recuſare cauſę patrociniũ, aut ſuſcipere, alioqui ſi ſemel ſuſceperit non poteſt poſteà oſtẽſionem petere, quia certus eſſe de illa re videtur, etiam declinatorię ante litem cõteſtatam ſunt opponendę. l.ita demum.C.de procu.Ideo etiam hęc tanquã declinatoria debet peti ante conteſtationẽ: vt pronuntiauit Senatus inter d.Ludouicũ Dharlay

lay do.de Saysi.& do.Frã. Dallegre comitẽ de Ioigni.an.1515.die 9.Augus.nisi fortè vno cõtextu peteret demõstrationẽ,& nominaret authorẽ,tũc peruersio ordinis nonvitiabit.tex.vbi doct.in c.causam.de rescr. *Arestum.*

21 Quomodo hęc ostensio fieri debeat?Resp. Primò pars eã petit,vt dicit Io.An.in add.ad Spe.in ti.de acto.§.j.ver.itẽ petẽti fundũ. vbi dicit ita Tholo.seruari & Cadurci,& iudex audit partes an hoc fieri debeat. *Ostensio rei quomodo fieri debeat.*

22 Secundò,iudex audita vtraq; parte decernet hanc ostensionem faciendam,vel si res satis sit demonstrata,non faciẽdam.l.si irruptione. in fi.ff.finium regun. *Decretũ iudicis ad ostẽdẽdam rem.*

23 Tertiò,dicet iudex per se vel alium faciendam:vt per Imber. in institu.foren.in lib.j.§.atq; reus.

24 Quartò,si dicat per alium faciẽdam,ipse debet de partium consensu committere alicui non suspecto.doct.in l.apertissimi.C.de iudi.

25 Quintò,debet committere apparitori,vel alteri in loco vbi ostensio fieri debet degenti,vt expensę vitentur instar auditionis testium.l.iudices.& authen.apud.C.de fid.instrumen. *Apparitori proximo cõmittenda demonstratio.*

26 Sextò,debet iudex partibus diem dicere,quo die qua'ue hora, & loco cõparebunt ad illam demonstationẽ faciẽdam, & coram quo, vt in stylo Castelleti patet rub. *des matieres de nouuelleté,* ideo solet iudex sic dicere,*que ladicte veüe se fera à la diligence d'iceluy demandeur à tel iour, par le premier sergent de tel lieu,sur ce requis, auquel nous mandons & cõmettons ce faire, & pour y proceder comparoistront les parties ledict iour & heure de huict attẽdant neuf de matin deuant la porte de telle eglise parochiale,pour de la eux transporter sur ledict heritage ou maison, afin de faire ladicte veüe* *Dies & hora rei ostendendæ præfiguntur.* *Iudicis sententia super demonstratione facienda.*

27 *ou intimation &c.* † Ideo statuitur alius locus notior,vt ibi compareant partes,quia postquã ostensio fieri debet de loco litigioso, ergo non est notus,ob id alius asignatur,& certus locus, in quo partes compareãt. *Locus notus partibus est assignandus.*

28 † Et cùm partes ibi fuerint,requiret actor hanc volens facere demonstrationem apparitorẽ,& alteram partem,si velint ire ad alium locum quod ipse conducet eos,& oculis rem cõtrouersam subijciet,sed si altera pars sit absens,petet cõtumaciam,& in eius contumacia demonstrationem fieri,quod eidem concedetur ab apparitore.

29 Septimò,si reus non veniat fiet eo absente ostensio , & valebit ac si præsens fuisset.arg.l.properandũ.§.& si quidem.C.de iudic.& si vtraq; pars abfuerit,circunducetur edictum.l.& post edictũ.§.j.ff.de iudi.nec fit reo non comparenti pręiudiciũ:vt statuit Senatus referente Aufrer, aresto.cxxij.item nota quod non tradens. *Actor rem demonstrat etiam reo absente.* *Arestum.*

30 Octauò , quòd iudex hunc commissarium adigat iuramento, seu deferri faciat,q; officium iure & legitimè perficiet.l.iij.C. finiũ regun. l.hac edictali.§.his illud.de secund.nup.Flo.in l.si irruptione.ff.finium regund.quod hodie non vidi seruari. *Commissarius iurat.*

31 Nonò,cõmissarius in rem pręsentem veniet,vt tandem ipsam oculis subijciat.l.si irruptione.nisi res esset inundata aqua, vel niuibus coperta , tunc prorogabitur ad alium diem, per ea quę not.doct.in l.ij. ff.si quis cau.& ita habetur in consuet.Norma.tit.xlvij. *Cõmissarius in re demonstrãda duos adhibeat testes.*

Decimò requiritur, ꝙ hic commissarius coram duobus testibus omnia faciat, aliâs ipsi soli non crederetur. l. vbi numerus. ff. de testib. & quatuor confines si posit cōscribat, & in qua iurisdictione, vel ex qua dependet, & in qua parochia. 32

Demonstratio rei depictæ vt fiat.

Vndecimò, si velit picturam fieri de finibus, debet ducere pictorem & assumere illum de partium consensu, qui omnes fundi limites, vias, & biuias depinget, & alia necessaria ad rei demonstrationem. 33

Duodecimò, quòd facta ostensio deferatur ad iudicem qui commisit, vnde dicere solet, *pour laquelle, ou ce qui en aura esté faict rapporter, assignons iour ausdictes parties à trois semaines &c.* 34

Actoris expensis res demonstratur.

Decimotertiò, hęc omnia expensis actoris eam petentis fieri solent, quas prorogare actor debet tam pro commissario, testibus, quàm alijs, parti autem non tenetur ad expensas. c. statutum. §. insuper. de rescript. in vj. vidi tamen interdum hoc cōmunibus partium impensis fieri. 35

Multiplex demonstratio.

Vltimò, in consue. Normaniæ habetur, ꝙ demonstratio multiplex est. Primò, *veüe de fied, veüe d'hōme en langueur, veüe de meffaict, veüe d'homme occis, & veüe de femme despucellee.* Ista habentur in ti. *des veües.* tit. lxvj. partis ij. & pro hoc vide per Ioan. And. in declar. arbo. consan. in princi. & per doct. in c. proposuisti. de proba. 36

FRANCOYS Article xiii. des publiées M. D. xxxix.

Articulus tertius.

ET defendons tous autres delaiz accoustumez d'estre prins au parauant la contestation, soit d'aduis, absence, attente de cōseil ou autres: fors seulement le delay d'amener garant, si la matiere y est disposée: auquel cas y aura vn seul delay, pour amener ledict garant qui sera adiourné à ceste fin, par adiournement libellé comme dessus.

GLOSSA VNA.

Dilationes antiquæ abrogatæ.

ALIÆ dilationes quæ ante litem contestatam petebantur & cōcedebantur, hîc tollūtur, sed tantū datur vna dilatio ad nominandū suū authorē vt breui lites expediātur. 1

Nominatio debet peti ante litem contestatam.

Et sic patet, quando hęc nominatio fieri debeat, scilicet antequàm conuentus respondeat, & sic ante litem contestatam, per c. fi. §. in alijs. ibi, debet statim in iudicio dominum nominare. vt lite non contestata. & l. ij. vbi in rem actio. alioqui si liti se obtulerit, condemnabitur. l. qui se liti. ff. de peti. hęred. l. is qui se obtulit. de rei vend. Spec. in tit. de primo decreto. §. restat. versi. debet autem statim. 2

Quia ista est quædam exceptio dilatoria, quæ ante litem contestatam opponenda est. l. ita demum. C. de procur. c. cùm inter. de re iudi. c. exceptionem. de except. 3

Nominatio etiam post litem contestatam peti potest.

Limita nisi nominans esset persona priuilegiata, vt minor, fiscus, & alij. l. in minorum. C. in quib. cau. in integr. resti. non est necess. 4

Item nō procedit, si vellet eum nominare, vt assisteret, & ad effectū vt defensionibus nominati posset nominās vti, & tunc nominans non 5

exonerat

exonerat ſe lite,cùm per conteſtationem ſit obligatus ex quaſi contractu.l.iij.§.idem ſcribit.ff.de pecul.

6 Et ſic in hoc differunt nominatio,& ſummatio,& id quod nos dicimus *garand formel,& ſommation de garand.* *Garand formel & ſummatiõ de garand quomodo differãt.*

7 Nam in nominatione,quando nominatus ſuſcepit cauſam, nominans non tenetur amplius proſequi proceſſum,quod ſecus eſt in ſummatione.l.j.& ij.C.vbi in rẽ acti.Bar.in l.j.§.ſi tabulę.ff.de tab.exh. Maſuer.in ti.de dila.§.itẽ garãdus.in fi.poteſt tamẽ ſi velit nominãs aſsiſtere cauſę vſq; ad finem,ne nominatus colludat.l.empti.C.de euict.

8 Secũdò,in nominatione datur dilatio ad ducendũ nominatũ,& interim nihil debet fieri,ſed in ſummatione non datur dilatio, ſed iudex ſolet aſsignare diem certum parti requirenti ſummationem ad procedendum in cauſa,quo die poterit pars ſi bonum ei videatur ſummare illos vel illum quos videt eſſe requirendos,ita ſolent ſeruare curiæ huius Regni. *Dilatio nõ datur ad ſummationem.*

9 Tertiò,nominatio ante litẽ cõteſtatã peti debet.c.fi.&ſuperius dictũ fuit,ſummatio verò in quacũque parte litis fieri põt,vt dictũ fuit ſuprà. *Summatio in quacũq; parte litis fit.*

10 Quartò,in realibus locum habet nominatio, in perſonalibus ſummatio:vt ſuperius dictum fuit.

11 Quintò,in nominatione non recipitur nominatus ad ſuſcipiẽdum cauſam,niſi eligat domiciliũ,vt ſuperius ſcripſi in tract.de domi.elect. & niſi promiſerit de ſtando iuri,vt eſt in ſtylo Bitur.artic. pe.eod.ti.in ſummatione diuerſum eſt,quia hîc nõ ſuſcipit cauſam exonerato primo,ideo tenetur iſta facere,alię plurimę ſunt differentię,quas pragmaticus quiſque dignoſcit,ideo eas nunc miſſas facio. *Domicilij electio in nominatione fit.*

12 Ex hoc tex.patet,quomodo facienda ſit nominatio, nam cõuentus antequã reſpõdeat,dicet ſe poſsidere nomine alieno,videlicet habuiſſe à tali,quẽ ſumit in authorẽ & protectorẽ.vnde dabit iudex ei vnam dilationem ad citandũ illũ ſpeciatim.l.ij. videlicet vt nominatus veniat ad ſuſcipiendũ defenſionem pro tali,qui eum nominauit,ad cuius petitionẽ citabitur dato termino pro diſtãtia loci, in quo nominatus degit.c.cùm ſit Romana.de appel.&credetur iſti conuento,qui ſe nomine alieno poſsidere allegat,vt docet Albe.per illum text. in l.ij.alioqui conuictus de poſſeſſore fieret petitor.l.fi.ff.de rei vendic. *Nominatio quomodo ſit facienda.*

13 Imò docet Bar.in l.cùm miles.ff.de alien. iudic. ꝙ ſi conuentus per mendacium aſſerat ſe nomine potentioris poſsidere, amittit nõ ſolùm poſſeſsionem,ſed & proprietatem. Bal.in l.j.C. de his qui poten.nom. dixi in tract.de ceſsio.actio.in ij.Tomo legum Regia. *Punitur mẽtiens ſe potẽtioris nomine dicendo poßidere.*

IDEM Article xix. Ibidem.

ET ſi ledict garand compare, & veult prendre la garentie il ſera tenu de ce faire au iour de la premiere aſsignation& conteſter: ſinon qu'il voulſiſt amener aultre garand,pour-quoy luy ſeroit pourueu d'un aultre ſeul delay,& de commiſsion libellée,comme deſſus. *Articulus quartus.*

GLOSSA VNA.

Nominatus debet in primo termino defendere.

IN hoc tex.habetur qñ nominatus patrociniũ & defen- 1
sionẽ suscipere teneatur,& resp.in primo termino,seu assi
gnatione,& cõtestari litẽ tenebitur,postq̃ ad hoc fuit cita
tus potuit deliberare. auth.offeratur.C.de lit.cont.dixi su
pra in tract.de cita. † Limitatur quando author rursus alium authorẽ 2
ducere vellet, nam is citatus ad patrociniũ causæ sumendum dicit se
habuisse rem à tali,illũ poterit conuenire ad sumendum defensionem
pro eo,& alteram habebit dilationem,vt hîc.glo.in l.si pro re.in fi.ff.e.
in verb.agere.Masuer.ti.de dila.versi.item & pro garando.

Author authorem ducẽdo nouam habet dilationẽ

Laudato authori quid agendum.

Quero quid debeat laudatus author facere,cũ ad hoc citatus fuerit? 3
Resp.debet ire ad defendendũ eum,cui rem dedit,vel mittere procura
torem instructũ.tex.in §.in alijs.c.fi.vt lit.non cõtesta. † & cùm citatur 4
poterit dicere *ie me garderay de mesprendre,* teste Masuer.in ti. de dila.§.
item in actione reali.vbi plus dicit nominatũ teneri prçcisè patrociniũ
suscipere,quãdo est expresse obligatus in instrumento,alioqui cõtrà,vt
no.in l.venditores.ff.de verb.obli.& in l.j.C.de actio.emp.

Conclusio libelli pro euictione.

Sed si nominatus nolit suscipere causam,solet nominãs petere & cõ 5
cludere sic.*ie demãde que ledict tel somme à garãd,qu'il soit codãne luy bail
ler moyens & defences,fournir d'argẽt,des tesmoings & tiltres pour les prouuer
si mestier est,le tout à ses perilz,sinon le desdõmaiger de la poursuyte que faict
contre luy la principale partie,l'acquiter des despens,esquelz enuers luy il pour-
ra succumber,& aussi qu'il soit tenu des despens que ledict requerant sera en
defendant ledict principal,& en demandant à l'encontre d'iceluy poursuyuy à
garand dommaiges & interestz,* ista debent peti,& hoc scribi debet.

Nominatus exonerat nominantem.

Quòd si nominatus susceperit causam,nominãs dimittẽdus est,nec 6
tenetur amplius iudiciũ ratione huius causę subire, nec prosequi cau-
sam.l.neq;.§.j.ff.de in ius voc.Spe.in ti.de primo decre.§.restat.ver.sed
nunquid nominãs.no.doct.in c.veniẽs.de test.&in c.cũ super.de re iu.

Nominatus an possit declinare forũ Arestum.

Nec poterit nominatus declinare forũ ratione sui priuilegij,sed te- 7
nebitur se defendere vbi causa cœpta erat.tex.in l.venditor. ff.de iudi.
& ita sępius fuit iudicatũ in hoc Senatu,& maximè anno 1547. die pri-
ma Februarij relatore do.Beloto egregio curiæ Paris.consiliario.

Etiã si fuerit clericus,quia cõditio actoris deterior fieri nõ debet ex 8
persona hui⁹ defensoris.vt docet Io.Fab.in §.fi.de satis.dicẽs q̨cquid sit
de iure hoc obseruari.idẽ tenet Aufre.in deci. Thol.q.ccclx. & Bñd.in
repe.c.Raynutius.in verb.& vxorẽ.nu.412.de testa.& ista opin.est con
suetudine approbata,vt docet Soc.consi.xcj.casus.in iij.vol.col.penul.

Fiscus suscipiens garendum non potest declinare forum.

Idẽ in fisco esse debet,cũ nõ debeat esse in hoc magis priuilegiat⁹,quã 9
clericus,quãuis multa ꝓ eo possunt allegari.tex.in l.ij.C.si aduer.fisc.et
in l.cũ eorũ.C.de sen.& l.si minori.de iur.fisc.lib.x.& in l.vna. in versi.
apud suum iudicẽ.C.de vend.rer.fisc.ibidem abundè super hoc scribit
Anth.Capit.in deci.Neap.cxcvij.nec debet fiscus in hoc priuilegiũ si-
bi vsurpare,cũ videat alios priuilegiarios suis priuilegijs in hoc cedere.

Recusans sumere causam tenetur corã iudice cõuento litigare.

Imò etiã si cõuẽt⁹ recusaret sumere cãm,adhuc tenetur corã iudice 10
primo

primo causas dicere, ob quas recusat: vt cēsuit Sen.ann.1543.die 7.Aug. *Arestum.*

11 Tenebitur tamen extraneus sumēs causam coram hoc iudice eligere domicilium. de quo dixi superius in tract.de dom.elect. post Io.Fab. in §.fi.de satisda.in institu.versi.quid si alienigena.

12 Itē is cui est cōmissa causa cōtra Titiū, si Titius laudet Sempronium, poterit is iudex delegatus etiā contra Semproniū in rescripto delegationis nō nominatū cognoscere, quia venit in cōsequens primę litis, & est de illius annexis, & in cōnexis idem est iudiciū. c.translato.de cōsti. Pau.& alij docent in l.venditor. Barba.in c.P.& G.de offi.dele. licet Panor.ibi dubitauerit. Sed huic primę sententię adhęret Matth. Affli. in deci.Neap.q.ccxxvij.quidam nobilis. vide tex.in l.minor.ff.de euict. *Delegatus iudex cognoscit etiam in laudatum authorem.*

13 Poterit tamē iste nominatus recusare iudicē, si suspectū eum ex iusta causa sentiat, nam tertius pro suo interesse recusare iudicē posset, ergo & iste. vt no.in c.cū super.de off.dele. sed causa tractabitur in illo tribunali, vbi fuit cœpta, sed corā alio iudice: vt scribo in trac.de recu.suprà. *Recusatio iudicis à nominato fieri potest.*

14 Sed si posidēs alieno nomine cōuentus, omittat nominare authorē suū? Resp. illi nō pręiudicabitur, nec quoad possessionē, nec ꝓprietatē. l.fi.C.si ꝑvim. Sed iste cōuētus tenebitur ad id quod interest, & ad expēsas, qa se obtulit causę. l.is q̄ se obtulit.ff.de rei vēd. Soc.in c.fi.in vlt.ar. vbi dicit ante executionē nō nocere dn̄o, sec⁹ post rationē negligētię, si eā tn̄ sciebat. vt in l.pe.ff.de re iud.& c.fi.de emp. ibi vide fusi⁹ ne plura. *Omittens anthorem nominare an præiudicet habētius.*

IDEM Artic. xx.

QVE les sentences & iugemens donnez contre les garants, seront executoires contre les garantiz, tout ainsi que contre les condamnez, sauf des despens, dommaiges & interestz, dont la liquidation & execution se fera contre le garant seulement. Articulus quintus.

GLOSSA VNA.

1 HIC declaratur, quid si nominatus nolit venire, tunc iudex proferet sententiam cōtra nominantem, & illa sententia mandabitur executioni contra nominatū, nisi quoad expensas & interesse, quorū executio fiet in nominantem. ita cautum erat in stylo Pict.tit. *de demander & auoir garand.* artic.ij. *Nominatus recusans venire punietur.*

2 De iure si author citatus non compareat, debet tribus edictis citari. l.ij.C.vbi in rem. Panor.in c.fi. Sed Card. dicit tempus dilationum esse arbitrarium, quo præfixo si non compareat, iudex summatim adhibita causę cognitione mittet actorem in possesionem. doct.ibi.

3 In Francia verò si in primo termino author non cōpareat, iterū vocabitur, q̄ si nō veniat, procedetur cōtra nominātē ad sn̄iam definitiuā, per istū tex. quæ erit executoria contra nominantē, adeo ꝙ si sn̄ia lata fuerit cōtra emptorē, per quā res fuit adiudicata actori, poterit hęc sn̄ia executioni mādari cōtra venditorē, si posideret, ac si cōtra eundē lata fuisset, nisi quoad expēsas, & interesse. alleg.tex.in l. si procuratorē. §. si ignorātes.ff.mā. hoc nominatim docet Iac.in l.vēditor.col.ij.ff.de iud. *Sententia cōtra nominatū lata an sit executoria cōtra alterū* *Emptor etiā laudans venditorem, cur nihilominus condēnetur.*

4 Sed hoc videtur iniquū, vt hic emptor ad expēsas teneatur, & ad in-

teresse, cũ nõ sit in culpa, sed vẽditor, qui illi vẽdidit rẽ alienã? Respon. postquã is emptor defendit cõtra dñm, debet in expẽsis condẽnari, tũ quia temerè in hoc litigauit, & victus actor in expẽsis condẽnari debet. l. properandũ. §. sinautẽ alterutra. C. de iudi. & actiones dicũtur psona les, quę cõtra personã dãtur, sed posteà iste emptor qui soluit huiusmo di expẽsas à suo authore repetet, p ea quę superius probauimus. art. iiij.

Laudatus author corã quo iudice conueniatur ad restituendum expensas.

Nũc videndũ est, corã quo poterit iste victus agere ad illas expensas, & interesse? Respõ. ęquũ erit per eundẽ prętorẽ euictionẽ restitui. l. minor. ff. de euict. Nã cũ de hac causa instruct⁹ sit, facilius de ea iudicabit. c. j. de cau. po. quippe de qua re cognouit iudex, de ea pnũtiare tenetur. l. de qua re. ff. de iud. & ne causę cõtinentia diuidatur. l. nulli. C. de iudi. 5

Iurisdictiones sunt patrimoniales.

In hoc regno tamẽ agere tenetur corã iudice rei vẽditoris nominati, si ipse remitti petat, cũ iurisdictiones sint patrimoniales: vt scripsi in ti. de cau. in cõcor. & hoc etiã firmat Imber. li. j. insti. foren. §. imprimis. & opinio cõtraria vt primus iudex q de re cognouit posit cognoscere intelligitur, si partes non reclamẽt, alioqui non, quod est notandum. 6

Effectus nominationis.

Effectus ergo nominationis est, vt nominatus & author laudatus sumere causam debeat pro ea parte, quę dicit rem controuersam ab ipso profectã esse, & in totum si totam rem ad se spectare asserat. l. ij. 7

Nominatus quomodo tueri debeat nominantem.

Item q nominãs absoluatur ab obseruatione iudicij, & amplius nõ tenetur causam hanc prosequi, quod est verum in nominatione, secus in summatione vt ipse cõuentus instruat, & muniat defensionibus suis nominantem, tunc in qualibet parte hoc fieri poterit, nec liberabitur nominans. authen. qua in prouincia. C. vbi de crimi. agi opor. 8

Litis cõtestatio ex nominatione.

Item hæc nominatio quandam inducit litis contestationem, & sic interrumpit pręscriptionem. glo. vlti. & doct. in l. ij. 9

Nominatione perpetuantur actiones

Et actiones temporales perpetuantur per hanc quasi litis contestationem, sicut per veram litis contestationem. l. fi. C. de pręscrip. xxx. vel xl. ann. glo. in d. l. ij. ne melioris sit conditionis contumax, quàm comparens. Bald. & Paul. in l. ij. quicquid Anto. & alij in c. fi. dicant. 10

Imò poterit ex hac quasi lit. cõte. iudex puenire ad sñiam definitiuã & cõdẽnare reũ. p auth. qua in puincia. qcqd scribat Soc. & alij in c. fi. 11

Mendacium punitur.

Quòd si nominans dolo asseruit se alieno nomine posidere, & conuincatur, perdit possessionem. l. fi. ff. de rei ven. & quandoq; proprietatem, sed in Francia condemnatur ad expensas & mulctam. 12

Variatio cõceditur nominanti.

Poterit tñ variare dicẽdo se noĩe suo scilicet nominãtis posidere, si noĩatus nolit sumere causam: verũtamen cõdẽnabitur ad oẽs expensas causa noĩationis factas. l. sancimus. C. de iudi. facit l. electio. §. si is. ff. de noxal. & l. de ętate. §. fi. cũ l. seq. de interrog. actio. Imo. & alij in d. c. fi. 13

Vltimò, quia sentẽtia lata cõtra nominantẽ exequi poterit cõtra nominatũ, vt superius dixi, hoc docet Io. Fab. in §. fi. de satisda. in insti. 14

Requisita vt liceat agere de euictione.

Antequã tñ re euicta posit agi de euictione, sequẽtia requiruntur. Primò q quęstio super re mota sit, & corã iudice. l. emptor. & l. si cõtrouersia. C. de euict. imò oportet q res sit euicta per sententiã. l. qui rẽ. C. e. c. fi. de emp. nec vẽditor ad sumptus litis tenetur ante sñiam, qa nõdũ 15

est certum

eſt certum debitum iri.Bal.in l.cum teſtamento.vbi gloſ.C.de teſtam. manumiſſ.per l.petitor.ff.de liber.lega.

16 Secundò,quòd authori vel hęredi ſit denuntiatum.l.emptor. & l. ſi cùm quęſtio.C.eo.&qualis debeat eſſe hęc denuntiatio? tradunt doct. in l.non ſolùm.§.morte.ff.de noui oper.nunt.& Alex.conſi.xxxiij.viſo themate.vol.ij.& conſi.cxxxviij.viſo puncto.in vij.vol. *Denuntiãdũ eſt authori.*

17 Tertiò reqritur,ꝙ emptor nõ pręſcripſerit,alioq̃ nõ aget de euictiõe, q̃a pręſcriptione tueri ſe poterat. l.q̃ alienã.ff.eo. & l.ſi obligatã.C.eo. *Præſcriptio pro euictione ſufficit.*

18 Quartò,quòd pronuntiatum ſit contra emptorem pręſentem,aliâs propter ſuam abſentiam amiſiſſe videtur magis quàm propter malam cauſam. tex. iuncta gl. in l.emptor.&l.ſi ideo.ff.eo.Idem ſi malum aut ignarum habuerit aduocatum. gl.in l.quòd ſi nolit.§.qui mancipia.ff. de ædilit.edict.Barb.& de Burgos in c.fi.de empt. *Cõtumax nõ agit de euictione.*

19 Quintò,ꝙ emptor ſua culpa nõ amiſerit cãm, alioq̃ nõ ſuccurritur ei.l.ſi rẽ.j.§.ſi duplę.&l.Herẽnius.§.vlt.ff.e.&l.exceptione.ff.de fideiuſ. *Emptor quomodo ſua culpa ius euictionis amittit.*

20 Vnde ſi emptor in inſtrumento faciat conſcribere rem eſſe ſibi datã in ſolutum, vel cauſa permutationis, vt ius & neceſsitatem retractus euitaret,nõ aget re euicta,ſed perdet pretium retracta re per proximiorem, ſi fraudis particeps extitit. l. ſi controuerſia. ff. eo. culpa tamen non præſumitur.l.emptione.C.plus valere quod agitur.Matth.de Affli.in trac.de iure protho.in §.niſi.in vij.not.

21 Sextò requiritur rem eſſe euictam per ſententiã iudicis,non arbitri. l.ſi dictum.§.j.ff.de euict.quia nulla neceſsitate cogente hoc fecit.

22 Septimò, quòd res illa ſit euicta non per iniuriam iudicis, ſed iure, quia iniuria quę emptori fit,authorem non contingit. l.emptor.C.eo. l.ſi per imprudentiam.ff.eo.Rofre.in tract.libel.rub.de actio.ex ſtipul. quę interponi.pro vitio.in iiij.parte. *Euictio non præſtatur niſi iure euicta ſit res.*

23 Octauò,actio de euictione habet duo fundamenta, ſcilicet pactũ& naturam contractus.Bal.in l.fin. C. de aſſer.tol.&quando euinco rem ex facto tuo, vel authoris tui,non teneor tibi de euictione. l. fundum. ff.de euictio.Iaſ.in l.qui Romę §.fi.num.35.ff.de verb.oblig. *Euictionis duo fundamenta.*

24 Etiam regula eſt,quòd non poteſt agi de euictione,niſi fuerit denũtiatum authori.l.emptor.C.de euict.

25 Et non ſolũ vni,ſed omnibus ſi plures ſint. tex.nõ.in l.ſi rem.ij.§.j.ff. eo.Fel.in c.cùm contingat.de reſcr. ac Aufre.in ſtylo parla.rub.de dil. 26 quę datur pro garando.§.item ſi garens.†Idem in pluribus hęredibus. l. in executione.§.inſolidum.ff. de ver.obli. nec ſufficeret quẽlibet pro portione ſua offerre defenſionem parti, niſi ſimul omnes defenſionis onus ſuſciperent, aliâs vno non defendente omnes tenerentur.l.cùm ex cauſa.ff.de verb.oblig.de Burgos.in c.fi.de empt.&vendi. *Singulis authoribꝰ faciẽda eſt denũtiatio.*

27 Etiã vẽditori ſcienti eſt facienda denũtiatio. gl. in l.emptor.C. e. de Rip.in c.cũ M.n.166.de cõſti.poſt Bal.cõſi.xciij.in j.vol.Aufre.in deci. ccccvij.q̃a nõ ſolũ denũtiatur,vt vẽditor litẽ motã ſciat, ſed vt aſsiſtat &defendat.l.ſi parẽtes.& l.empti.C.e.Bar.& Iac.in l. vẽditor.ff.de iud. *Scienti etiã venditori denuntiãdum.*

28 Sed fideiuſſori facta non ſufficeret. l.authore. C.eo.

Laudare licet etiam in causa appellationis authorem.

Tamen hæc denũtiatio fieri poterit etiã in causa appellationis, dũ- 29
modo ius authoris deterius factum non fuerit.l.si rem.j.§.fi.vbi gl.ff.e.
Io.Fab.in l.emptor Bar.in l.qui concubinam.§.hęres.ff.de legat.iij.Ma
suer.in rub.de emp.versi.item ad hoc vt emptor.

Soluti causa recipiens authorem nominat.

Item ille qui recipit in solutum, sic põt nominare eũ à quo habuit. 30
tex. sing. in l. libera. C. de sen. &interlo.vbi Alex.in add.ad Bar.quia
huiusmodi contractus vicem obtinet venditionis.l.si prędium.C.eo.

Procuratori denũtiare nõ sufficit.

Hæc denuntiatio authori ipsi fieri debet,non procuratori.l.item ve- 31
niunt.§.petitam.ff.de pet.hęredi.

Arestum

Etiã si esset procurator generalis,vt est in aresto 52.in stylo parlamẽ 32
quod est verum si author esset pręsens,alioqui contrà.gl.in l.si dictum.
in verb.procuratori.ff.eo.gl.in c.fi.de emp.l.j.§.mulier.ff.de ven.inspi.

Libelli exemplum tradendũ est authori laudato.

Et in hac denuntiatione oportet ostendere libellum, & illius exem- 33
plum dimittere,&citationis:vt docent Bar.& alij in l.non solũ.§.mor-
te.ff.de noui ope. nun. licet ibi Ias.dicat non seruari, de consuetudine
tamẽ in hoc regno seruatur:vt in articul.iij.disponitur supra,videlicet
quòd citatio libellata sit,vt etiam scripsi in tract.de cita.artic.ij.

Ecclesia an tenetur denũtiare.

Limitatur in ecclesia,&minore,q re ipsa suos cõstituũt debitores in 34
mora.l.in minorũ. C.in qb.cau.in int.rest.nõ est neces.Bal.in l.j.col.ij.
de pic.&cõm.rei vẽd. &in fisco idẽ dicit Alex. in l.quod te.si cert.pet.

Secundò non procedit,denunciationẽ videlicet requiri,si venditor 35
iurauerit emptorẽ defendere.c.bieui.de iureiu.vbi Io.An.&Alex.in l.
ij.§.fi.col.p.ff.solu.matr.Cotta.in ij.parte memora.in verb.emptor.

Denunciare tenentur etiã priuilegiati.

Hęc tamen limitatio in praxi non recipitur,quia oportet quòd em- 36
ptor declaret vẽditori litẽ,&an velit eũ defendere,alioqui inuito defẽ-
sio dari nõ debet.l.inuito.ff.de reg.iur.antequã ergo venditor requira-
tur,non tenetur:vt firmat Io.Lupus in repe.c.per vestras.in fi.de dona.
inter vir.&vxo.&Gomes.in §.itẽ si quis postulãte.nu.10.de act.in inst.

Etiam authori notoriè nullum ius habẽti est denunciandum.

Tertiò,quando constaret authorem nullum ius habere,vel habuisse 37
in re vendita, quia tunc frustra fieret ei denuntiatio.Alex.in l.non so-
lũ.§.morte.Prępo.in c.solicitudinem.col.xlj.cum seq.de app.licet glo.
in l.emptorẽ.ff.de act.emp.teneat cõtra, quę in praxi seruaretur, cùm
ferè semper denuntiare soleamus saltem ad repetendum interesse, &
expensas ab eo, qui rem alienam vendidit.

Quando non requiratur denuntiatio.

Quartò,quando emptor&venditor eodem iudicio conuenti essent 38
pro illa re,tunc non fit alia denuntiatio.gl.in l.si dictũ.in verbo,possit.
ff.eo.quia satis denuntiatum est postquàm ad hoc est citatus.

Quintò,quãdo per pactũ denuntiatio remissa est.l.Herennius.ff.e. 39
vnde solẽt quidã in instrumẽtis venditionũ scribere, quòd vẽditor de
euictione teneatur,etiã nõ facta denũtiatione.Ang.in l.emptor.C.e.&

Denuntiatio ex æquitate.

Iac.in l.vẽditor.ff.de iud.†adhuc tamẽ ex ęqtate denũtiandũ est.vide 40
Fel.in c.cũ cõtingat.col.v.in vj.cõcl.de rescri.alioqui si vẽditor haberet
instrumentũ,quod si pductum fuisset, emptor nõ amisisset causam,in
culpa est emptor non obstante pacto:ideo solet interrogari vẽditor,an
aliã habeat defensionẽ, quã si habeat audiri debet.doct.d.c.fi.de emp.

Sextò

41 Sextò,quãdo venditor esset in dolo occultãdo instrumẽta quæ sciebat liti motę inseruire.l.seruus.§.j.ff.de act.emp.l.Iul.§.Idẽ Iulia.illo ti.

42 Septimò,cedenti non fit denuntiatio.Dec.consi.cij.prę̨stantissime. Præposi.in c.solicitudinem.circa fi.de appel. *Cedenti non fit denuntiatio.*

43 Octauò,quando venditor se occultaret, vt denuntiatio ad eũm nõ perueniret.l.si dictum.§.simili.& l.si ideo.§.pręsenti.ff.eo.glo.in c.fi.de emp.Bal. in l.cũ successores.& l.si permutationis.C.e.†vbi Bal.dicit tutius esse,vt si absens sit venditor,citentur amici , vel per edictum contines denuntiationem,& vt liti asistat,& eam instruat,vt defendat.ar.l. hęc autẽ.§.nõ defendi.ff.ex qui.cau.in po.ea.l.si eo tẽpore.C.de re.pig. *Latitante vẽditore cui denuntiandum.*

44

45 Nonò,quando emptor vellet probare euincentem dominũ,& eum agnouisse bonã fidẽ sine denũtiatione,tũc aget.l.si rẽ.j.in prin.ff.e.Cu. Alex.& Ias.in l.si domus.§.de euictione.ff.de leg.j.Imo.in c.fi.de emp. *Denuntiatio quando non fiat.*

46 Idem dicunt quãdo venditor nullam iustam allegat defensionem post sententiam,quòd si ei denuntiatum esset anteà,aliam non allegasset,tunc emptor etiam sine denuntiatione aget,teste Prępos.in c.solicitudinem.col.xlj.de appel.expensas tamen litis non soluet, cuius culpa non sunt factæ,sed emptor qui sic temerè litem est prosecutus.

47 Decimò,non est opus denuntiatione in illis casibus in quibus mora sine interpellatione constituitur,vt no. doct.in l.quod te.ff. si cert.pet.

48 Maximè procedit hoc quando interpellatus venditor dixit nolle emptorem defendere super lite mota , tunc alia interpellatione nõ est opus,sic nec alia citatione,quando citatus dixit se non vẽturum.c.eum qui.de dolo.lib.vj.glo.in c.ad hęc.in tit.hîc finitur lex. *Interpellatus venditor recusãs defẽdere emptorem, nõ alia eget denuntiatione.*

49 Vndecimò,in quibus casibus venditor non tenetur de euictione,tenetur tamen litẽ iuribus suis & instrumentis munire,tueri,&instruere. l.instrumenta.C.de fideicõ.Bal.in margar.in ver.euictio.in j.q.

50 Duodecimò,si venditor paciscatur se nolle teneri de euictione,tenebitur tamẽ re euicta ad pretij restitutionem , sed non ad id quod interest.l.emptorem.§.fi.cum l.seq.ff.de actio.emp.Ias.in l.stipulatio ista. in princ.col.iiij.ff.de verb.oblig.Alber.Brunus.in consil.xcvj.in causa. in materia feudo. *Euicta re q̃n tenetur venditor ad pretium tantũ.*

51 Limita quando exprimeretur persona.l.qui libertatis.ff.eod.Ange. Clauas.in sua summa.in verb.euictio.§.xxij.

52 Idem si traderentur instrumẽta cum protestatione, quòd aliâs non vult teneri nisi de suo facto. Socy.in tract.fallen.regu.ccccxxxvij. *Instrumenta tradita ne quis de euictione teneatur.*

53 Idem quãdo certa causa expressa fuerit, vt nolo teneri ex causa petitionis hæreditatis,vel si fuerit factũ pactũ, quo pręedixit se nolle teneri etiã ad pretiũ.l.qui libertatis.Bald.in d.l.j.C.de pericu.& cõmo.& in l. non dubitatur.C.eod.§.rursus.quib.mod.feud.amit.Aufre.q.ccclx.

54 Etiam quando est mutua vel reciproca traditio,&inuicem conuentum, ne de euictione teneantur,tunc etiam non tenebuntur ad pretij restitutionem. gloss.singul.in l.si familię.in gloss.magna.C. fami.erci. secundum Ias. in consil.ccxj.præsens.colum.v.versicu . item qui conuenit.in secundo volu. *Mutua traditio sub pacto ne inuicẽ præstetur euictio.*

Euictio imminens an differat pretij solutionē. Vltimò, quando in limine contractus imminet euictio, emptor pretium totum, vel reliquū soluere non tenetur. l. si post perfectam. C. eo. Alexand. consil. lxv. in v. volu. & Socy. consi. ccviij. in fi. volu. ij. & deci. Neapol. cclxxj. per Matth. de Afflict. 55

In Francia tamen emptor cogitur pecuniam tradere venditori cautione data non solùm de pretio, sed etiam eius quod intererit. l. si habitationum §. fina. ff. de pericul. & commodo rei venditæ. ne detur materia calumniandi emptori, & ita iudicauit Senatus anno 1543. die vigesima Nouembris. vnde iudices Franciæ per modum prouisionis solent condemnare emptorem ad soluendum pretium cautione data: vt prędixi. 56 *Arestum.*

CHARLES VII. Artic. XXVIII. touchant le style,

Articulus sext⁹ ITEM, ordonnons que quand aucun appoinctement sera donné, doresnauant par nostredicte cour, qui cōtiendra temps & delay de faire aucune chose, les parties serōt tenues d'y fournir dedans ledict temps, soyēt demandeurs ou defendeurs, sans attendre, n'auoir esperance, que ledict delay leur soit autresfoys reïteré ou prolongé, sinon que par deliberation de nostredicte cour, soit veu estre expedient & necessaire, que ledict delay soit ainsi reïteré.

GLOSSA VNA.

Dilatione prorogetur, aut reiteretur. MONET partes vt intra dilationem faciāt ea, quæ agere debent, quia post dilationem non recipientur, nec prolongabitur dilatio, nec noua dabitur, tamen de iure quando probatio fieret incontinenti post terminum valeret, vt Bald. & Ias. asserunt in l. fin. ff. de fer. per §. tutor. de autho. tuto. in institu. & glo. in l. Pōponius. §. ratihabitionis. ff. de procurato. Ias. in l. edita. col. vj. C. de edend. † quod non seruaretur in Francia, etiam si ius partis non esset factum deterius, nec factum post dilationem, nisi sit prorogata, aut innouata, recipitur in curijs, licet Barto. & Ias. in l. fina. contrà teneant. Capit. in decisi. Neapol. quęstio. lxxxiij. & quęstio. xc. vide plenè Fely. in cap. licet. in gloss. j. de probatio. vbi ponit regulam cum limitatio. quòd valeat probatio, etiam quòd non valeat alteram, quod est confusum affirmatiuam & negatiuam regulam figere, ideo negatiuam regulam amplectere, 1 2 *Factum post dilationem non valet.*

CHARLES VII. Artic. XXV.

Articulus septimus. ITEM, ordonnons qu'apres les delaiz ordinaires escheuz de bailler les causes d'appel, que le procureur fournisse à l'appoinctement de la cour: autrement s'il veult auoir autre delay qu'il le prenne au greffe auec le procureur de la partie. Et s'il attend qu'il soit appellé en pleine cour, le procureur soit

ſoit condamné en l'amende en ſon propre & priué nom, laquelle ſoit leuée ſans deport.

GLOSSA VNA.

1 NE TANTA curia occupetur dilationibus dandis, præcipit vt ab actuario recipiantur,& ſolẽt ſuper hoc procuratores partium conuenire, & placita inter ſe compo-
2 nere.† Et procedit hic articulus in ordinarjs dilationibus, quæ ſine cauſe cognitione dantur, ſecus in alijs. vt inferius dicetur, per ea quę docet Barto.& alij in l.fina.ff.de ferijs.

Dilationes ordinariæ ab ipſis actuarijs concedũtur.

CHARLES VIII. Artic. xxxi.

ITEM, ordonnons qu'aucun delay & cõpulſoire ne ſoit baillé par noſtredicte cour, outre les delayz ordinaires pour produire, ſinon que ledict delay & compulſoire euſt eſté demandé en iugement en playdand la cauſe.

Articulus octauus.

GLOSSA VNA.

PROHIBET dari dilationem, vltra dilationem ordinariam ad producendum niſi illa dilatio petatur in iudicio, & vocat hîc ordinariam deſignatam ex ſtylo & vſu curiarum. probatur in l.fina.ff.de ferijs.& quia materia dilationum eſt amputanda.l.ij.C.de temporib.appellationum.

Ne dilatio cõcedatur vltra ordinarias.

LOYS XII. Artic. xix. des publiées M. D. XII.

ITEM, pource que par l'ordonnance faicte ſur la reformation de la iuſtice de noſtre païs de Languedoc, eſt dict que les appellans ont trois delaiz, pour apporter les procez du iuge à quo: & le quart delay, de grace: pour leſquelz delaiz, l'abbreuiation des cauſes & du droict des parties eſt grandement empeſchée: & auoit le temps paſsé l'appellant huict ou diz moys, auant qu'il feiſt apporter ledict proces, qui eſtoit groſſoyé, comme dict eſt: qui ne ſe fera doreſnauant: & par tant ne faudra tant de temps à les recouurer: Nous ordonnons qu'en noſtredicte cour de Tholoſe & reſſort d'icelle leſdicts appellans n'auront plus que deux delaiz, pour

Articulus nonus.

apporter lesdicts procez par escrit, & s'ilz ne les apportet au second delay, congé sera contre eux donné: sauf si dedans le temps arbitré par noz cours, ilz apportent iceux procez, le congé sera deliuré sans plus appeller.

GLOSSA VNA.

Dilationes ad portandũ processum non nisi duæ.

DVAS dilationes ad portandum processum, vt lites breuientur pręscribit in ressortu Tholosano, alioqui non portans excluditur, licet olim quatuor darentur dilationes, sicut ad probandum. capit. vltra. de testib. & sic per istum tex. patet quòd appellans processum portare tenetur ad iudicem, ad quem appellauit, quia actor est, & probare ac ostendere se grauatum, si velit vt prima sententia reformetur. l. j. ff. de appella. nisi appellatus anticipauerit: nam tunc vidi anticipantem portare processum, vt breuius causa terminetur.

LOYS xii. Artic. xxvi. des publiées M. D. xii.

Articulus decimus.

ITEM, & quand les parties estoient appoinctées en enquestes, par faict contraire ou autrement le tẽps passé, on leur bailloit plusieurs delaiz & renouuellemens de commissions, sans aucune cause, ne sans auoir faict diligence durant les delaiz, qui leur auoient esté baillez, nous enioignons à nostredicte cour, que doresnauant elle ne baille qu'un delay à rapporter l'enqueste, qui sera commun ausdictes parties: sinon qu'elles eussent faict diligence dedans ledict delay, ou qu'il y eust cause pour laquelle on deust renouueller la commission, sur quoy nous chargeons les honneur & conscience des presidens & conseilliers de nostredicte cour.

GLOS. VNA.

Attestatio num vnica dilatio.

VNICAM dilationem ad conficiendum attestationes, & ad probandum dari statuit, que dilatio est peremptoria, vt sequitur in articu. sequen. 1

Pendente dilatione nihil est innouandum.

Notandum est tamen, quòd pendente dilatione officium iudicis conquiescit, donec petiti temporis defluxerint curricula. l. siue pars. C. de dilationi. vnde pendente dilatione nihil poterit iudex contra partem agere. cap. secundo. & cap. pręthereà. de dilatio. & sententia lata dilatione pendente est nulla. Ias. consilio xliiij. ex sola. colum. secunda. volumine tertio. & executioni mandari non potest. Bald. consilio ccccxxxiiij. videtur. in secundo volumine. 2

Hæc

3 Hęc regula non procedit,quando aliquid superueniret de nouo,cui esset dilatione pendente prouidendum,vtpote quia debitor cōuentus vult pendente dilatione omnia sua bona distrahere,non habēs immo- *Pendente dilatione quandoque prouidet iudex.*
4 bilia,tunc iudex hoc prohibere poterit, † vel si prouisio requiratur: quia mora est periculum allatura, vel agitur de re breui peritura,tunc iudex non obstante dilatione prouidebit.l.fi.ff.de appel.recip.l.de pupillo.§.si quis riuos.ff.de noui oper.nunt.Socy.abundè in tract.fallen. regul.xciij.dilatione.

5 Secundò,nisi iudex vellet procedere ad penitus diuersa,vt si dilatio data sit ad examinandum testes, poterunt interim partes instrumenta producere, quia hoc non præiudicat examinationi testium.l. generaliter. §. his de præsentibus. versiculo, nullo tamen. C. de rebus creditis. *Instrumenta producuntur pēdente dilatione testium.*

6 Tertiò,etiam si dilatione pendente alter litigantium aliquid attentauerit in pręiudicium litis,vel alterutrius partis,poterit iudex attentata reuocare non obstante dilatione, vt docet Lapus allega. lxxxij. in causa. colum. penulti.sicut attentata pendente appellatione. capitu. non solùm. de appella.in vj. *Contra attētantem pendēte dilatione prouidetur.*

7 Quartò,de consensu partium iudex pendente quoq; dilatione procedere potest.secundum glo.& doct.in cap.significante.de appel. Bal. in l.cùm anteà.colum.iiij.C.de arbitr.quia hoc est introductum in fauorem partium,cui renuntiare poterunt.l.penul.C.de pact. *Cōsensu partium proceditur etiam pendente dilatione.*

8 Quintò,cùm iudex ignoraret dilationē datam fortè à suo locumtenente, vt scribit Socynus,in dicto tractatu fallent.regu.xciij.dilatione, sicut dicitur in iudice, qui potest innouare pendente appellatione quam ignorat. capit. si duo. de appellationib.& clementina prima.eodem titulo. *Iudex ignorans dilationem datam procedit.*

9 Sextò quando pręcedens dilatio esset inutilis. l.cùm pater.§. curatoris. ff.de legatis secundo. quia nihil operatur id cuius nullus est fructus.l.continuus.§.cùm ita.in fin.ff.de verborum obligatio. Roma.in
10 l.quandiu. secunda.ff. de acquirenda hęreditate.column.prima. † vel nulla,vt quia data fuerat sine causę cognitione.l.prima. C. de dilatio. doctor.in dict.cap.significante.vbi doctor.tradunt alias limitationes, & quando duæ possint dari dilationes.vide multa quę scripsi in tracta. de appellationib.articul.xvj. *Inutilis dilatio aut nulla non impedit processum.*

FRANCOYS Articl. xxxii. des publiées M. D. xxxix.

Que tous delaiz de prouuer & informer, seront peremptoires pour tous, ainsi qu'ilz seront arbitrez par les iuges, tant de noz cours souueraines qu'autres, selon la qualité des matieres, & distance des lieux, lors que les parties seront appoinctées à informer. Articulus vndecimus.

GLOS. VNA.

Dilatio data ad probandum intelligitur peremptoria.

ISTE articulus est iuri conueniens, quòd omnis dilatio ad probandum, siue à senatu præstituta fuerit, siue ab alijs iudicibus, censetur peremptoria, etiam si non dicatur. l. final. ff. de ferijs. vbi Iacob. primo notab. & Ias. columna secunda. & l. prima. vbi Bartol. C. de dilationib. & Bartol. in l. mancipiorum. ff. de optio. legat. & in l. cessante. C. quomodo & quando iudex. gloss. & doctores in capitu. secundo. eodem. Felyn. in capitu. licet. colum. ij. de probatio. Capit. quæstione lxxxj. in deci. Neapol. † Siue sit assignata parti præsenti siue absenti. Bald. in authen. 2 iubemus. colum. j. C. de iudic.

Etiam si dilatio data sit pro prima, adhuc dicetur peremptoria, teste Bartol. consilio xcvij. in quæstione. & Iacob. in dict. l. final. not. j. licet nulla alia fiat mentio de peremptoria. Bald. in practic. sua. titul. de citatio. quęstio. xvj. allegat Specu. in titu. de dilatio. §. primo. versicu. & nota. & Bald. quęstio. xviij. ibidem in dicta practic. 3

Terminus datus ad excipiendum cẽsetur peremptorius.

Ad excipiendum data dilatio etiam peremptorię vim obtinebit. 4 gloss. no. in clementina vna. in verb. peremptorio. de exceptio. Bald. in l. consentaneum. colum. tertia. C. quomodo & quando iudex. l. Titia. ff. de accusa. Ange. & Iacob. in l. fina. & in dubio terminus datus per iudicem censetur peremptorius per illam gloss. quam no. singul. Præposi. in cap. cùm cessante. columna x. de appellatio. & eam probat Panorm. & alij in cap. j. de dilati. & in cap. pastoralis. de exceptioni. vnde posteà factum non valebit, vt sequitur.

FRANCOYS Article xxxiii. des publiées M. D. xxxix.

Articulus duodecim⁹.

Et n'y aura qu'un seul delay pour informer, ainsi moderé & arbitré, comme dict est: fors que si dedans ledict delay il estoit trouué, que les parties eussent faict leurs deuoir & diligence, & n'eussent esté en contumace & negligence, on leur pourra encores donner & moderer autre delay pour tous, faisant preallablement apparoir, à tout le moins sommairement, & en premiere apparence de leursdictes diligences, & purgeans leursdictes contumaces & negligences.

GLOSSA VNA.

Dilatio à iudice quanta dari debeat ad probandum.

VNA ERGO tantùm dilatio dari debet ad probandum vt hîc, iurisconsul. in l. fina. ff. de ferijs. in pecuniarijs causis omnibus dilatio singulis causis plus semel tribui non pōt, † in capitalibus aūt reo tres dilationes, accusatori duę dari possunt, sed vtrunq; cā cognita, & sic iste 1 2

iſte tex.eſt in hoc illi conueniens.

3 Secundò,iſta dilatio à iudice concedi debet,ibi, *par les iuges*. facit l. prima.C.de dilatio.non tenebitur tamen reus anteà iurare, ſicut olim antequàm haberet quartam.capitul.vltra.de teſtibus.quia hîc non habetur mentio illius iuramenti,nec iſta ſecunda ſuccedit in locum quartæ quò ad hoc.

4 Tertiò,hæc dilatio longa vel breuis eſſe debet pro locorum diſtantia, ibi, *& diſtance des lieux*. & probatur in cap.cùm ſit Romana.de appella.& pro quantitate cauſæ.l.ſecunda.ff.de re iudicat.ibi, *ſelon la qualité des matieres*.

5 Quartò quòd ſi pars in prima dilatione non fuerit negligens,dabitur ei à iudice ſecunda dilatio,vtpote ſi probet quòd teſtes fuerint citati,& fuerunt contumaces,vt ſcribit Anto.Capi.in deci.Neapo.q.xc.in cauſa.& ideo dicit l.fi.cauſa cognita. *Diligentia probanda ad obtinendam nouam dilationem.*

6 Quintò,requiritur quòd pars ſaltem ſummariè probet ſe adhibuiſſe diligentiam de probando,& non ſtetiſſe per eam,& tunc ſicut de iure communi,cauſa cognita ſecunda concedetur dilatio.l.fina.ff.de ferijs.& ita tenetur,vt dicit Boër.in deci.Burdeg.queſt.ccxciiij.plerunq; probari poteſt iſta diligentia ex proceſſu,quia omnes teſtes citare fecit & audire vno excepto,qui fortè valetudine affectus fuit,vel citati com-
7 parere noluerunt, † vel hac dilatione pendentę fuit factum compromiſſum,quo pendente non currit tempus.clemen.quandiu. de appel. & authen.ſi tamen.C.de tempo.appel.aut aliud fuit impedimentum,
8 tamen apparet partem feciſſe diligentiam in ſua prima dilatione. †& vix reciperetur ſolum partis iuramentum ſine probatione alicuius diligentiæ,de qua loquitur hic tex.quam oportet probare, quæ tamē non probatur ſolo iuramento.Bart.conſil.xcvij.in quæſtione.Alexan.conſilio cj.viſis omnibus.volumi.quinto. Summaria probatio dicitur hîc, per quam iudicantis religio ad præſumptionem adducitur, plena autem quando iudex plenè de veritate inſtruitur,vt docet Bal.in l.iudices.in princip.C.de iudic.Bartol.in l.admonendi.columna tertia.ff.de iureiurando. *Summaria probatio & plena quæ dicatur.*

9 Sextò,quòd hęc dilatio ſecunda detur parte aduerſa pręſente, vel eius procuratore,alioqui ſic prorogatam dilationem abſente parte,vel ſecundam datam perperàm iudicauit Senatus in cōuentibus iuridicis
10 apud molinos habitis anno 1540.die 7. Septembris. † quia hęc prorogatio,vel noua conceſsio non debet fieri ſine cognitione,& ſic non poteſt fieri ſine partis vocatione, & aliter conceſſa vel prorogata nullius eſt momenti,vt docet Socy.conſilio xcix.in tertio volumine.& conſilio xlvij.nume.12.& ſequen.in quarto volumine.Roma. conſi.ccxxvj. vltra pręd̃icta.plura pro hoc adducit Boër.deciſio.Burdega.quęſtione. ccxciiij.plerunque.vbi dicit ſolere prorogari de ſtylo ad octo dies, ſed hoc eſt arbitrarium pro locorum diſtantia & quantitate cauſę.l.ſecunda.ff.de re iudicata. *Abſente collitigante malè datur dilatio. Areſtum.*

11 Septimò,quando datur actori dilatio ad probandum,debet quoq; *Cōis eſſe debet dilatio.*

dari reo ad defendendum, alioqui malè iudicatum pronuntiauit Senatus per Bailliuum Ambian. pro domi. de Croy. anno 1519. die 20. Decébris. Nam dilatio etiam vni data censetur communis. l. petendæ. C. de tempor. in integr. resti. peten.

Arestum.

Testes iurati audiuntur etiam vltra dilationem.

Octauò, si testes iurauerint intra dilationẽ, possunt examinari etiã 12
finita dilatione, quia non videtur aliquid de nouo fieri, sed quod incœptum est perfici. arg. l. sed si manente. ff. de precar. Bal. in l. si quando. C. de testib. de Rota decisi. cccxlv. no. quòd vbi. & ccccclxxxvij. vtrum. in antiq. & sic non est necesse nouam ad hoc petere dilationem, sed depositio facta valebit, teste Boër. deci. ccxciiij. † & curia, si supersit testis v- 13
nus vel duo aut tres ad examinandum, solet attestationes recipere, saluis reiectionibus intra certum tempus dandis, parti petenti nihilominus reseruando, vt intra illud tempus posit examinari facere testes restantes, vt docet Boër. q. ccxciiij. in suis decis.

FRANCOYS Articl. xxxiiii. des publiées M. D. xxxix.

Articulus decimustertius.

Apres lequel second delay passé, ne sera permis aux parties de faire aucunes preuues par enqueste ne tesmoings, & ne leur en pourra estre baillé, ne donné delay, pour quelque cause n'occasion que ce soit, par reliefuemẽt, ny autrement.

GLOSSA VNA.

Probatio post secundã dilationẽ nõ admittitur.

Arestum.

POST secundam dilationem non potest aliqua proba- 1
tio fieri, etiam si à Cancellaria impetretur. & do. de Basauges quę literas impetrauerat à Cancellaria, vt sibi tertia dilatio concederetur ad probandum fuit condemnata ad emendam centum librarum, & à Senatu fuit eidem data dilatio vnius mensis, anno 1526. die 29. Aprilis.

Imò si concessa fuerit dilatio, omnia quæ vi illius fient erunt nulla. 2
vt no. Ias. in l. fi. col. iij versic. amplius. ff. de ferijs. & Anto. Capi. in deci. Neapol. q. lxxxj. & seq.

Attestationibus amißis quid agendũ.

Etiam si quis attestationes casu amisisset, non habebit aliam dilatio- 3
nem ad iterum probandum, ne lites ex litibus oriantur, teste Innoc. in cap. prudentiam. col. v. versic. probauerit. de offic. delega. vbi dicit arbitrio iudicis relinquendum.

Hoc tamen casu putarem impetratis literis Regijs aliam dilationẽ 4
concedendam ad iterum probandum. per l. si quis ex argentarijs. §. fin. cum l. seq. ff. de edend.. Alex. consi. lviij. in j. volu.

Dilatio non prorogatur inuito collitigante.

Nec posset prorogari hęc secunda dilatio inuita altera parte, sine 5
causa cui iam quęsitum est ius, teste Bal. in l. j. in fi. C. quomodo & quando iudex. Ludo. Roma. consil. ccxxvj. vltra. col. j. aliâs fieret fraus legi, & lites non breuiarentur, contra rationem huius text. quamuis glo. & doct. contrarium teneant in dict. l. fi. ff. de fer. sed ibi non est tanta prohibitio, sicut hîc, nec istæ rationes procedunt omnes ibidem.

Francoys

FRANCOYS Article xxxv. des publiées M. D. xxxix.

Et defendons à tous gardes des seaux de noz chancelleries, d'en bailler aucunes lettres, & à tous noz iuges, tant de noz cours souueraines qu'autres, de n'y auoir aucun regard, ains les impetrans estre promptement deboutez & condemnez en l'amende ordinaire, telle que du fol appel, enuers nous, & en la moytié moins enuers la partie. Articulus vltimus.

GLOSSA VNA.

1 PROHIBET cuilibet cancellariæ Franciæ ne literas concedant ad obtinendum tertiam dilationem ad probandum, quamuis olim etiam quarta dari soleret. l. vltra tertiam. de testib. & hoc vt lites breuientur, & celeri marte decidantur. l. properandum. C. de iud. c. finem. de dolo. *Cancellaria prohibetur dare tertiã dilationem.*

2 Sed si concessę fuerint, vult vt iudices etiam supremi nullam harum literarum rationem habeant, nec vllam eis fidem adhibeant, sed eas reijciant, & condemnent impetrantem tam temerarium ad mulctam sexaginta librarum, quæ infligi solet temerè appellantibus, & ad triginta libras erga partem. *Concessæ dilationes pro non datis habeantur.*

3 † quod est verum, quando illæ literæ sunt directę senatui, secus si alijs iudicibus, nam tunc non erit tam acerba mulcta, sed erit arbitraria.

4 Et quamuis hîc paulo acrius procedat tex. & inhibeat, ego tamen vidi ex causa & gratia dilationem tertiam indultam à Senatu sine literis Regijs anno 1543. die 21. Ianuarij. Sed hoc prohibet ad deterrendum ne sit frequens hęc literarum impetratio. *Senatus ex causa datter tiam dilationem ad probandum. Arestum.*

5 Etiam hęc literarum impetratio in magna Cancellaria valeret, quia licet prohibeatur alijs Cancellarijs, non tamen ligat se Rex quin possit concedere. Et quod à magna cancellaria procedit, hoc à Rege immediatè procedere dicitur, ideo valeret si in literis diceretur, non obstante hoc articulo. l. fina. C. si contra ius. *Cancellaria magna indulget dilationem.*

6 Item quia hic text. loquitur tantùm in dilatione ad probandum per testes, ergo non habet locum in probatione per instrumenta faciẽda, quam vsque ad conclusionem in causa facere pars poterit, dum ex hoc ius aduersarij non fiat deterius, per tex. in c. cùm dilectus. de fid. instru. glos. in clemen. sępè. in verb. non obstante. de verb. signifi. Fely. plenè in cap. licet. col. ix. de proba. *Instrumẽta produci possunt vsq; ad cõclusionem in causa.*

7 Vltimò sciendum est, quòd omnes dilationes sunt arbitrariæ. l. siue pars. C. de dila. & l. nonnunquam. ff. de iud. §. si episcopus. iij. quęstio. iij. & ideo iudex poterit abbreuiare, vel prorogare tempus à lege præstitutum, & hoc cum causæ cognitione, nisi in aliquibus casibus, vt in l. ij. ff. de re iud. cap. prætęrea. de dila. Bald. in sua pract. titu. de cita. post quęstionem xiij. versic. & quia. *Dilationes sunt arbitrariæ quando à lege.*

8 Intellige hoc verum in tempore à lege præstituto, secus si ab *Secus qñ ab ordinatione.*

ordinatione Regia vel ab stylo approbato, tunc iudex non posset nec prorogare, nec abbreuiare, quia inferior non potest derogare legi superioris. clement. ne Romani. de elect. nec potest inferior leges superioris transgredi. capit. primo. vbi docto. de constitu. capit. vltimo. illo
titu. in sexto. † Et sic debent iudices Regni Franciæ sequi leges Regias, 9
& stylos curiarum suarum. minimè enim mutanda sunt quæ semper certã interpretationem habuerũt. l. minimè. ff. de legib. De dilationibus hactenus. Multa his addere possem, sed quia doctis scribo pragmaticis, qui paucis minimisq́; libris perlegendis, non sic pecunijs accipiendis, contenti sunt, quibus relinquam cętera. Laus Deo de pręmissis.

TRACTATVS

DE RESPONSIONIBVS PER CREDIT *VEL NON.*

Des responces par credit vel non.

LOYS xii. Artic. xvi. des publiées M.CCCCXCIX.

ITEM, nous ordonnons qu'apres que le demandeur aura posé & affermé par serment aux saincts euangiles de Dieu, qu'il croit le contenu en sa demande & escritures, estre veritable, tant en noz cours de parlements, que par deuant tous autres iuges Royaux, le defendeur sera tenu en sa personne (s'il est au lieu, ou sera demené le proces) respondre par credit vel non credit pertinemment, par son serment aux euangiles, à chascun article des escritures du demandeur: & ou iceluy defendeur seroit absent dudict lieu, & semblablement les demandeurs, seront tenus d'enuoyer l'affirmation & position de leurs faicts, & la responce pertinente par escrit, signée de leur main (s'ilz sçauent escrire) ou sinon, d'vn notaire Royal à leur requeste, sur vn chascun article d'icelle demande & defenses, à leurs procureurs auec procuration suffisante, pour y respondre & proceder par lesdicts procureurs, selon le contenu desdicts articles, signez comme dict est. Articulus primus.

GLOSSA VNA.

1 NOTANDVM EST QVOD vsus iudiciorum antiquus multa inuenit contra partes remedia, vt veritatem ab eis eliceret. Primò (inquam) inuenit, vt iurarent se nihil calũniæ causa facturas in causa, & ad hoc tendit totus titulus de iureiurando propter calumniam dando. C. & de iuramento calumniæ. in decretal. *Iuramentū calumniæ & malitiæ an præstetur.*
2 † Verùm quia istud iuramentum in initio litis pręstabatur. authent. principales. C. eo. aliquando partes in medio litis calũniabantur, & nõ erant memores illius iuramenti, ob id

ſtatutũ fuit,vt etiã iurarent de malitia,quòd malitię cauſa nihil faciẽt, &hoc repetebatur.c.ij.in fi.de iur.calum.in vj.† &differẽtias inter iſta iuramenta tradit Soc.in rub.de iura.cal. quę duo iuramenta in his curijs Francię conſuetudinarijs non pręſtantur,ſed in curijs eccleſiaſticis obſeruatur iuris pontificij diſpoſitio,& hęc iuramenta ſeruantur.

Item iuramẽtum hoc tendebat ad credulitatem.l.ij.§.quod obſerua 4
ri.C.eodem.cap.literas.vbi Panor. & alij eod.vbi differentias ſcribunt inter hæc iuramenta veritatis&credulitatis, iurabat enim pars ſe credere bonam habere cauſam.

Interrogatoriorũ varia pro tempore obſeruatio.

Pręterea vſus ille iudiciorum inuenit, vt in pręparatorijs interro- 5
garentur partes. l. j.ff.de interrog.act.quę lex cùm deſuetudine fuiſſet antiquata, rurſus vſus iudiciorum hanc innouauit,vt partes leuarẽtur onerę probationis, ſcilicet vt ipſę interrogarentur,&quòd tenerentur reſpondere, per verbum credit,quia ſi verè neſciant ſaltem interrogẽtur an hoc credant, & hęc praxis longo tempore obſeruata fuit, tã per interrogatoria, quàm per poſitiones, vt per totum tit.de confeſſ.li.vj. & ff.de interrog.act.de qua reſponſione loquitur hic artic.

Reſpõſio per credit vel nõ credit quando fiat.

Ex hoc tex.colligitur,quòd poſtquàm petitor aſſeruerit iuramento 6
ea, quę petit in ſuo libello, & articulis vera eſſe,tenebitur reus reſpondere per credit , vel non, vt ſi dicatur pono te eſſe hęredem,dicet,non credo,vel credo.gloſ.plena.in c.j.de confeſſ.in vj.

Quis reſpondere debeat per credit vel non.

Secundò tenetur ipſa pars reſpondere,non aduocatus,ibi, *ſera tenu* 7
en ſa perſonne. gl.in c.j. &ideo infans,vel impubes,reſpondere non tenetur,nec eius tutor de illius facto,nec curatores furioſorum,&aliorum, qui ope iſtorum iuuantur , quia iſtę perſonę dementes veritatis iuramentum non pręſtant. c. paruuli.xxij.q.v.l.iij.ff.de teſti.† Adulti verò 8
interrogari poterunt cum authoritate tutoris. l. clarum. C. de autho. pręſtan.&debet eſſe author tutor,vt reſpondeat,ſed non vt ſic reſpondeat,ſcilicet negando,aut confitendo,quia iſtud nõ cadit in conſcientiam tutoris , vel curatoris , nec quęritur de eius conſcientia , ſed minoris , & de eius facto,ideo ipſe interrogari debet. l. videamus.ff.de in litem iuran . Panor.in c.pe.col.iij.nu.12.de iura.cal.&debet tutor dicere ætatem habet,de ſeipſo loquatur.vt eſt in euange.&facit text.in l.ſi ſine.in fi.ff.de interrogatorijs actionib.

Pertinẽtia reſpondere pars debet.

Tertiò,tenetur pertinenter reſpondere,ibi,*pertinemmẽt*,quia omni- 9
no reſpondiſſe non videtur , qui ad interrogatum non reſpondit. l.de ætate.§.quod autem.ff.eodem. & nihil intereſt taceat quis, an obſcurè reſpondeat.§.nihil.ibidem.

Reſpondebatur ſub iuramento.

Quartò, per ſacramentũ ſuper euangelijs pręſtitum.ibi, *aux ſainctz* 10
euangiles,ergo tangere euangelia debet.c.vt circa.de el ect.in vj.§.j.vt litigantes iurent.colla.ix.in authen. licet ſit de iure controuerſia, vt in

De forma iuramenti.

c.fi.de iur. calum. † tamen laici tangunt ſcripturam,preſbyteri manu 11
admota ad pectus iurant.l.penul.§.in omnibus.C.de reb.credi.non fit tamen vis in curijs Francię,ſiue iuretur ſuper euangelijs,ſiue ſuper imagine crucifixi,vel aliâs prout ſolitum eſt.

Quintò

11 Quintò,non solùm respondebit vni,vel alteri articulo,sed cuilibet. ibi,*à chascun article*.glo.in c.j.de confe.nihil enim credimus actum esse quando aliquid superest agendum.l.penul.C.de his quib.vt indig.

Articulò cuilibet respõdendum.

12 Sextò,si absentes sint à loco iudicij , tenebuntur mittere responsiones super quolibet articulo, vel venire ad iudiciũ.ibi, *& ou iceluy defendeur seroit absent dudit lieu, & semblablement les demandeurs seront tenus d'enuoyer l'affirmation & position de leurs faictz,& la responce pertinente par escrit*. glo.& doct.in l.j.ff.de interroga.actio.

Absentes mittãt respõsiones.

13 Septimò,responsiones istę subscriptę esse debent manu illius,qui respondit,& hoc ipsedebet attestari,vel si nesciat scribere,debet id agere notarius,videlicet vice illius subscribẽdo.ibi,*signée de leur main s'ilz sauent escrire, ou si non d'un notaire Royal à leur requeste*. l. subsignatum. vbi scripsi.ff.de verbor.signifi.

Subscriptæ responsiones esse debent.

14 Octauò,debet notarius attestari se signasse ad petitionem & requisitionem talis.ibi,*à leur requeste*. nec poterit iudex deferre iuramentum parti,& eam interrogare,nisi parte hoc requirente.l.iij.ff. de iureiu.ita iudicauit Senatus anno 1522.die 19. Nouembris, quia iudices in Frãcia ad partium vtilitatem solent esse elingues sine requisitione illarum,seruantes.l.iiij §.hoc autem iudicium.ff.de damno infect.

Attestatio in responsionibus fieri debet.

Arestum.

15 Nonò,debet mittere procuratorium ad respondendum & asserendum ea,quę dicta sunt,& facta, & huiusmodi procuratoriũ debet esse speciale,nec sufficeret generale,vt iudicauit Sena. anno 1526. die 5.Iunij cõtra do. Petrum Laydet Curię consiliarium,& probat Socy.consi. lv.pręstantissime.in fi.volu.j.alios casus requirẽtes speciale mandatum congessi in tit.de elect.deroga.in fi.in concord.Franc.

Procuratorium speciale ad respondendum.

Arestum.

16 Nec alius pro alio respõdere cogitu .l.si sine.in fi.ff.e.Sed cũ mandato respõdere poterit.l.qui seruũ.§.idem est.ff.e.quẽ tex.sing.dicit Bald. in Marga.in verb.mandatum.in iiij.q. Sed hęc responsio per credit,est sublata in curijs Frãcię secularibus,sed nõ in ecclesiasticis,vt sequitur.

Vnus pro alio respondere non cogitur articulis.

FRANCOYS Article xxxvi. des publiées M. D. xxxix.

Qu'il n'yaura plus responses par credit, ne contredits, cõtre les dicts des tesmoings,& defendons aux iuges, de les receuoir, & aux parties, de les bailler , sur peine d'amende arbitraire.

Articulus secũdus.

GLOSSA VNA.

1 HIC articulus prohibet ne de cętero responsiones fiant per credit, nec scripturæ dentur contra dicta testium. de hoc scribam artic.vlti.inferius de reproba.testium.

Sublatæ respõsiones per credit vel non.

2 Sciendum est respõsiones per credit,vel non,ob id meo quidem iudicio,esse sublatas,quia partes super his frequenter peierabant,existimãtes falso se non ligari,si iurarẽt per non credit,vel credit, licet de iure tantũ valeat cõfessio facta per verbũ credit,sicut facta de veritate.per gl.fin.in c.ex literis.de iureiu. secundũ Peru.in c.j.de iud.

Abrogationis ratio.

in vj. & in addi. ad Panor. in rub. de prob. Dec. in c. cùm venerabilis. de exceptio. ob id vt partes euitent hæc periuria tenentur de veritate iurare. vt in articu. sequen. scribitur.

Adhęc partes addebant, nimis indignũ esse & graue exigere probationem à reo. l. nimis graue. C. de testi. l. frustrà. de probatio. ideo partes iurare recusabant, saltem rei, † sed visum est conditori, vt iurent partes de veritate, & non per credulitatem, ne aliquo palientur colore ad periurium, nec videatur reo absurdum, si ipse etiam respondeat actoris interrogationi, cùm actor ipsi reo respondere teneatur, & in iudicijs æqualitas seruari debet, nec licet actori quod non liceat reo, & e contrario. per regu. iur. maximè circa probationes actor & reus sunt pares, nec vni plus fauetur, quàm alteri. Barto. in l. de die. ff. qui satisd. cogant. Deci. in l. fauorabiliores. de regu. iur. ff. ideo vt tam reus quàm actor releuentur ab onere probandi statuitur hîc, vt vterq; iurare teneatur de veritate, sicut in criminalibus iuratur de veritate, & non de credulitate. l. repeti. ff. de quęst. Bar. in l. Marcellus. ff. rerum amota. 3 4

Iuramẽtum tantum de veritate locum habet.

Interrogatoria cur inuẽta.

Item propter hominum ad dissentiendum & negandum facilitatem. l. item si vnus. in fin. ff. de arbi. eo quòd simulatque actores petunt in iudicio, rei solent negare, vt qui Deum prę oculis non habent, sicut dicitur de iudice. in l. quod si Ephesi. in fin. ff. de eo quod cer. loco. Ideo vsus iudiciorum antiquus inuenit, vt pars interrogetur cum iuramento super petitis à parte, & interrogabitur pars an esset hæres vel aliâs, vt per totum titulum. ff. de interrogatorijs actionibus. glo. in cap. primo. de confessis. in sexto. 5

Positiones quomodo fiebant.

Veruntamen crescente malitia hominum partes affirmatiuè cõscripserunt, quę interrogatiuè describi solebant, vt pono talem hæredem esse, pono me mutuasse decem tali, & vocatę fuerunt positiones quibus tenebatur pars respõdere, aliâs pro confesso habebatur post iudicis pręceptũ. c. ij. de cõfess. in vj. nec poterat iste contumax appellare, vt docet Panor. in c. fin. col. iiij. nu. 18. de iur. calum. † Et harum positionum quędam fiebant ante litem contestatã, quæ habuerunt originem à iure Digestorum. Alię verò quę fiunt post litem contestatam de iure Codi. vt asserit Bar. in l. Offidius. ff. de leg. iij. & in l. vbicunq;. de interrog. actio. Bal. in c. ex parte. v. de rescrip. col. ij. nec obstat. l. j. ff. de interro. acti. vbi tex. dicit has interrogationes ante iudicium fieri non debere, ideo vsus foreñ. iudiciorum potius eas inuenit, quàm ius, & posteà de isto vsu facta multa iura fuerunt. † sed hodie ventum est ad primum ius interrogationum, vt docet. Geor. Natham. in repeti. clemen. sępè. §. & quia. col. j. de verb. sig. vt sequitur in tex. nam corrigens corrigitur, & ad pristinum statum ius reducitur. l. quoniam. ibi Bal. C. de secun. nupt. 6 7

Positionum aliæ ante litem contestatam aliæ post

Hodiernum ius.

FRANCOYS Article xxxvii. des publiées M. D. xxxix.

Articulus tertius.

Et neantmoins permettons es parties se faire interroguer l'une l'autre pendant le proces, & sans retardation d'iceluy, par le iuge de la cause, ou autre plus prochain

chain des demourãces des parties, qui à ce sera cõmis, sur faicts & articles pertinents, & concernants la cause & matiere, dont est question entre elles.

GLOSSA VNA.

1 HODIE per istum articulum ventũ est ad ius antiquum, quo iure interrogabantur partes, & hodie, adeò quòd in positionibus multæ erant difficultates, quæ hodie sublatæ sunt per istum text. & in desuetudinẽ abierunt: vt in l.j.ff. de interrog.actio. voluit enim conditor astringere eum, qui conuenitur ex sua in iudicio responsione, vt vel cõfitendo, vel mentiendo sese oneret, simul etiam portionis, pro qua quisque hęres extiterit ex interrogatione certioretur. l. voluit. ff. de interrog. acti. *Hodie fiunt intrerogatoria.*

2 Et est differentia inter positiones seu articulos, & interrogationes: quia illæ assertiuè conscribuntur, hæ verò dubitatiuè, videlicet interrogetur talis, & interrogans non videtur contenta fateri, secus in edente positiones & articulos. l. cùm precum. C. de libe. cau. Alex. consi. clxxij. *Differentiæ inter positiones & interrogationes.*

3 in causa. col. j. in vj. volu. † & tempus datum ad ponendum, non censetur datum ad articulos dandum: vt docet Bal. in l. generaliter. §. j. col. j. C. de reb. cred. & positio plures potest continere articulos. c. pręsentiũ. ibi, super quolibet articulo, super qualibet positione contento. de testi. in vj. Soc. in c. fraternitatis. col. ij. illo tit.

4 Vnde hæ interrogationes fiunt, vt pars releuetur ab onere probationis per cõfessionem aduersarij, quæ probatio difficilis est. l. j. ij. & iij. ff. de interroga. actio. c. j. vbi glo. de confess. in vj. & vt veritas ex ore litigantis eliciatur. c. cæterum. de iuramen. calum. & quia graue & onerosum est per testes probare. l. is qui destinauit. ff. de rei vendica. & quando testes non habemus, vel reprobantur per aduersarium, ideo ad confessiones veniendum est, vt inferius dicam artic. fin. ponendo vtilitates harum interrogationum. *Interrogationes cur fiant.*

5 Cùm istæ itaq; interrogationes in locum probationum succedant: vt docet Specu. in titu. de positio. in §. secundò videndum. ideo fieri debent post litem contestatam, & sic pendente processu, vt hîc, *pendant le proces.* & sic vsq; ad conclusionem in causa, nam intra illud tempus probatio fieri debet. c. cùm dilectus. de fide instru. Panor. in c. penul. col. v. nu. 20. de iuramen. calum. *Interrogationes fiunt post litem cõtestatam.*

6 Licet de iure vbicunq; iudicem mouerit æquitas, interrogatio fieri possit etiam post conclusionem. l. vbicunque. ff. de interrog. acti. vnde anno 1539. & die 7. August. Senatus reiecit aliquem appellantem à sua appellatione, & illum condemnauit ad mulctam, quã ad viginti libras moderauit eò quòd appellauerat à Pręposito Paris. qui pronuntiauerat ex officio post cõclusionem in causa partem interrogandã, nam dicebat ex stylo curiæ hoc nõ licere sine partis requisitione quod est falsum, vt vides quando fit ad iudicis instructionem, secus si ad partis vtilitatem simpliciter: vt dixi suprà arti. j. & vide arestum anno 1532. die 19. *Interrogatio post conclusionem in causa.* *Arestum.*

Nouembris, in quo fuit annullata sentētia Præposi. Paris. eo quòd parte non petente pars fuit interrogata.

Respondens sine interrogatione habetur pro interrogato.

Et si sine interrogatione quis responderit, pro interrogato habetur, & nocet ei sua responsio. l. si sine. ff. eo. vbi dicit interrogatum accipere debemus nō solū à prętore, sed etiā ab aduersario, & sic etiā aduocato tenetur quis respōdere, secundū gl. ibi, quę in actu forēsi reijcitur, quia pars nō tenetur in hoc parti, vel aduocato illius partis aduersæ respōdere, sed iudici tantū interrogāti per istū tex. vel alteri à iudice substituto. 7

Interrogationes sunt communicādæ.

Arestum.

Et isti articuli seu interrogationes debent cōmunicari parti, antequàm respondere teneatur, vt cogitet verè respondere, ne si perperàm responderit damno afficiatur. l. qui interrogatur. ff. eo. sic censuit Senatus anno 1529. die xvj. Decemb. de Thou, & de Nulli aduocatis postulātibus, per c. ij. de confes. in vj. † & datur tempus ad deliberādum. l. qui interrogatur. ff. de interrog. acti. quia interest viuentium, ne pręcipitentur, quādiu iustè deliberant. l. & quia. ff. eo. quamuis Bar. in l. ij. §. quod obseruari. C. de iureiur. propter calū. dand. distinguat inter factū alienum, & proprium de recenti, quia in facto proprio non est tolerabilis error. l. fi. ff. pro suo. & ideo tunc non datur dilatio ad deliberandum. 8 9

Communicatio habetur loco deliberationis.

† sed hęc communicatio habetur loco deliberationis, ideo non datur à iudice alia dilatio, quia text. dicit sine retardatione processus, sed hęc communicatio fit, adeò quòd pars parti dabit articulos, super quibus respondere tenetur, posteà intra duos dies, vel aliud tempus, & iudex illum interrogabit, si verò pars non communicasset parti articulos, seu interrogationes, & pars interroganda vellet habere modicum temporis ad deliberandum, iudex ei non deberet denegare, ne anceps periurium subire teneatur, & sic conciliantur iura, & doct. opiniones. 10

Iudex ipse super interrogatorijs interrogat, & non commissarius.

Arestum.

Super his verò interrogatorijs debet iudex partē interrogare. l. vbicunq;. ibi, per iudicem. & cap. cùm Ioannes. in fi. de fide instru. & non commissarij, vel notarij, quamuis commissarij testes audire debeāt super attestationibus faciendis non iudex, vt fuit in Senatu iudicatum inter iudices *de Loches*, & commissarium eiusdem oppidi, anno 1518. in principio mensis Iunij. 11

Licet quidam dicant in summarijs has interrogationes non esse faciendas: vt per Hyppo. in l. de minore. §. j. ff. de quęstio. tamen hodie in quibuscunq; causis, his vtimur interrogationibus in forensi iudicio. 12

Cōmitti quādo possint interrogatoria.

Ad hęc istæ interrogationes fient per iudicem causę, ibi, *par le iuge de la cause*, si tamē valetudinarius esset reus, vel actor, seu absens poterit iudex causę cōmittere illi iudici, in cuius iurisdictiōe degit actor, vel reus interrogandus, sicut in testibus audiendis. l. iudices. cum authen. ibi posita. C. de fide instru. ita loquitur hic arti. ibi, *par le iuge de la cause ou autre plus prochain des demourances des parties, qui à ce sera commis.* 13

Interrogatoria etiā contra stylum sunt reijcienda.

Insuper debent interrogatoria esse pertinentia, nam captiosa sunt reijcienda, & ad rem non facientia. glo. in c. j. de confes. in vj. 14

Et tenentur partes respondere his interrogatorijs, etiam si stylus curię habeat, quòd interrogatoria locum non habeant: vt in supplicatio- 15

num

num camera Pari.hoc censuit Senatus anno 1532.die 10.Martij contra hȩredes Do.de Brienne, & pro vidua prædicti quondam illius domini,vt sequitur articu.sequen. *Arestum.*

FRANCOYS Articl. xxxviii. des publiées M. D. xxxix.

Et seront tenues les parties affermer par serment les faicts contenus en leurs escritures & additions, & par icelles, ensemble par les responses ausdicts interrogatoires, confesser ceux, qui seront de leur science & congnoissance, sans le pouoir denyer, ou passer par nonsçauance. Articulus quartus.

GLOSSA VNA.

1 SICVT dictum fuit arti.j.suprà eod. pars vtraque tenetur affirmare per sacramentum facta posita in articulis,& additionibus vera esse,& posteà iurabunt partes super illis articulis,& interrogatorijs. *Iuramētum super articulis præstandum.*

2 Item pars quando respondet de veritate dicenda super quolibet articulo,debet respondere quod scit, non autem per credo,vel non credo,sicut olim.nec potest negare factum, vel dicere nescio,sed qui tacuit apud prȩtorem in ea causa est,vt insolidum conue- *Interrogatus quomodo debeat respōdere cuilibet articulo.*
3 niatur,quasi negauerit se hȩredē esse. † nam qui omnino non respondit contumax est,cōtumacia autem pœnam hanc ferre debet, vt insolidum conueniatur, quemadmodum si negasset: quia prætorem contemnere videtur.l.de ætate.§.qui tacuit.ff.eod.& probat iste articu.ibi, *qui seront de leur science & congnoissance.* *Cōtumax est qui non respondit.*

4 Item vtraq; pars interrogari debet, adeò quòd vxor etiam partis potest interrogari in bonis communibus,quia pars censetur, quamuis nō prosequatur processum,sed illius maritus.l.maritus.C.de procur. & ita iudicauit Senatus die vij.Ianuarij,anno 1550.quia poterit citius veritatem dicere,quam eius maritus,qui fortè est procurator, vel aduocatus antiquus,qui non solent laqueis capi,sicut nec annosa vulpes. *Vxor in causa mariti interrogatur. Arestum.*

5 Adde quòd hęc interrogatio expeñ.fiet eius partis, qui illam prosequitur interrogationem fieri,salua repetitione si obtinuerit: vt conclusit Senatus inter Nicolaum de Pars actorem, & Ioannem le Vergeur, *Expensis cuius fiat interrogatio. Arestum.*
6 & in mente curię retentum, † licet de iure hoc fieri deberet communibus expensis:vt tradit tex.& ibi doct.in l.penul.§. his de prȩsentibus.C. de reb.credit.cap.statutum.§.insuper.de rescript. in vj.& Aufre. decis. cclxxiij.tenendum est tamen quod expen.requirentis,vt dixi in tract. de citatio.superius.

7 Postremò iste textus statuit, quod pars non debet denegare articulum,quem scit,& dicere se nescire:vt probatur in cap.cùm contingat. de rescrip.sed potest dicere non esse verum,quod ponitur,vel id super quo interrogatur:nam vera cōfiteri debet vera esse,nonvera dicet non *Categoricè debet respondere interrogatus.*
8 esse, & ita puto intelligendum istum text. † & si non esset memor, po-

terit se referre ad instrumentum, verum est: prout in tali instrumento habetur. authen. si quis in aliquo. C. de edendo. & tunc deferendum esset eidem instrumentum, & ipse denuò esset interrogandus, si sua esset necessaria interrogatio: vt doctores concludunt in dicta authentic. si quis.

Iudex nõ potest partem cogere, vt in sua domo remaneat pro interrogatione.

Arestum.

Non poterit tamen iudex statuere, quòd pars remanebit in sua domo, donec fuerit audita, quia hoc esset species incarcerationis seu relegationis: vt probat l. j. § hi quibus. ff. de legat. ij. & ita iudicauit Senatus anno 1535. die 10. Maij postulante do. Brulat tunc aduocato, nunc autem procuratore Regio egregio. 9

IDEM Article xxxix. Ibidem.

Articulus quintus.

ET ce sur peine de dix liures Parisis d'amende pour chascun faict denyé calumnieusement en noz cours souueraines, & cent solz Parisis es iurisdictions inferieures, esquelles amendes seront lesdictes parties condamnées enuers nous, & en la moytié moins, enuers les parties, pour leurs interests.

GLOSSA VNA.

Pœna calũniosè denegantis.

HIC pœna statuitur aduersus partem, quę denegauit factum calumniosè, nam si pars fuit interrogata, an habeat tale instrumentum, & responderit se non habere, punietur ad decem libras Paris. in curijs supremis, in inferioribus autem ad quinque pro quolibet facto, † hęc emenda fisco adiudicatur, sed condemnatur adhuc pars ad dimidiam emendam supra expressam, quę applicatur parti pro suo interesse: vt docet iste textus. vide suprà in titulo, de recusatio. articul. vij. vbi plenius scripsi, quare maiorem mulctam habeat fiscus, quàm pars. 1 2

Confessus an releuetur.

Quæro an possit confessus per literas Regias releuari à confessione? Respond. si iusto errore deceptus fuerit, poterit, vel culpa, non tamen dolo proxima. textus, in l. de ætate §. qui iusto. ff. eodem. si tamen sine dolo malo responderit, alioqui non. vnde Celsus scribit, licitum esse responsi pœnitere, dum nulla captio ex eius pœnitentia sit actoris. Quod verissimum mihi videtur, maximè si quis posteà plenius instructus quid faciat, instrumentis vel epistolis amicorum iuris sui edoctus. §. fi. l. de ætate. ibidem vide Cępolam in cautel. lxix. confessio. 3

Non comparens pro confesso habitus

Arestum.

Item anno 1519. die 20. Decembris cùm quidam fuisset citatus ad respondendum articulis, qui non comparuit, ideo pro confessis habiti sunt. per capitu. ij. de confessis. in sexto. is tamen posteà ostendit se pro negotijs Regijs impeditum, ideo literis releuatus est, & permissum respondere, & inquisitiones facere, dummodo pars altera suis impensis faciat, & respondeat. 4

Et de

5 Et de hoc errore multa tractat Vital.Camba. in tractatu clausul.in clausul. non errore ductus . vbi videbis quando error committitur in contractibus,vel in iudicijs, arbitrijs, matrimonijs, à procuratore,aduocato, vel à parte, seu à iudice quomodo succurratur , & in vltimis voluntatibus. *De errore facti.*

IDEM, Articl. XL: Ibidem.

ET semblable peine voulons encourir ceux,qui auront posé & articulé calumnieusement aucuns faux faicts,soit en plaidant, ou par leur escriture , ou autres pieces de proces. Articulus sext⁹

GLOSSA VNA.

1 EADEM pœna puniri debet pars quæ factum calumniosè falsum scripserit,quod putarẽ verum,si super eodem 2 articu.partem aduersam cogeret ad respondendum, † secus si simpliciter conscripserit:quia verba debent intelligi cum effectu.l.j.ff. quod quisque iuris. habere enim cum effectu sicut peruenire accipiendum est.l.nomen filiarum.in fi.ff.de verb.significa. vbi scripsi. *Calumniosè factum scribens punitur*

3 Notandum est tamen quòd in quibus casibus quis de iure non tenetur respondere positionibus , in illis casibus nec tenebitur respondere 4 hodie his interrogatorijs. † ideo interrogationi continenti turpitudinem respõdere quis non tenetur.l.qui iurasse.§.si pater. ff.de iureiurã. Bartol.in l. Marcellus.§.primo.ff.rerum amotar. Aufre.decisi. Tholos. 5 questio.ccclxxj. † vnde falsę confessiones naturalibus conuenire debent,alioqui non obligant.l.confessionibus.ff.eodem. & vt breui præstringam in totum confessiones ita ratæ sunt,si id quod in confessionem veniet ius & natura recipere potest.l.si is cuius.in fin.ff.eodem.facit l.si filius.ibidem. *Casus in quibus non tenetur pars interrogatorijs respondere.*

6 Item responsiones istę factę in causa inter Titium & Caium non proderunt quoad alium,cuius facto non fuit interrogatus.l.final.ff.de interroga.actionb. *Respõsiones vnius alij nõ præiudicant*

7 Vtilitas ex his interrogationibus prouenit magna , prima quia releuant ab onere probandi:vt superius dictum fuit. *Vtilitates interrogationum.*

8 Item à laboribus & expensis,quę fierent in testibus audiendis: vt dicetur inferius in tracta.de inquisito.tit.seq.

9 Et quia fides habetur ei,qui contra se dicit.l. de ętate.§.primo.ff.eod. nullę enim sunt partes iudicis in confitentes. l.proinde. ij. in fin. ff. ad leg.Aquiliam.ac fortior est hęc probatio per confessionem : vt docet Lanfranc.in verb.confessiones.c.quoniam.de proba.

10 Processus breuior redditur, & finis citius litibus imponitur , quod maximè interest.l.properandum.C.de iudic. c.finem.de dolo. *Abbreuiantur processus per interrogatoria.*

11 Confessio tamen vnius non liberat alium, nec nocet alteri.l.si seruus.ij.ff.eodem.imò si sententia fuerit lata cõtra vnum,qui dicit se hę-

redem vel debere centum, si soluẽdo non sit, rescisso superiore iudicio in eum, qui re vera hęres est actio dari debet. l. qui ex parte. ff. eod. † Et 12
sic is qui respondit se hęredem esse, non liberat verum hęredem, nec is qui confessus sit se Titium occidisse, quem alius occidit. l. qui seruum. ff. de interroga. actionib.

Interrogatoria supplēt vicem probationum.

Etiam vtile est sic partem interrogari, quia deficientibus proba- 13
tionibus, si pars interrogata confiteatur, vincet altera pars, & obtinebit quod petebat. l. j. & per totum. ff. de confessis. vbi alia huic materię confinia videri possunt. De his gratias Deo optimo Maximo agens immensas finem faciam.

Amen.

TRACTATVS

DE INQVISITORIBVS SEV COMMISSARIIS AD FACIENDVM TESTIFICATIONES DATIS.

Des commiſſaires à faire enqueſtes.

CHARLES VII. Article XX. touchant le ſtyle.

Articulus primus.

ITEM, affin que les commiſsions d'enqueſtes de noſtredicte cour, ſoyent diſtribuées entre les preſidens & conſeilliers d'icelle, eu regard à la grandeur & qualité des cauſes, & aux merites deſdicts conſeilliers, ordonnons que doreſnauant les preſidens, tant de la grand chambre que des enqueſtes, appellez auec eux deux conſeilliers, l'vn clerc, & l'autre lay, des plus anciens de chaſcun deſdictes chambres, diſtribueront leſdictes commiſsions d'icelles noſtre cour, en la fin de chaſcun bailliage, preuoſté & ſeneſchaucée, auſdicts preſidens & conſeilliers, en accouplant & accompaignant vn des ieunes, auec vn des anciens, en gardant equalité le plus que faire ſe pourra, & promettront leſdicts diſtribuants, faire icelles diſtributions, le plus loyaument & iuſtement, qu'ilz pourront en leur cōſcience. Et s'aucun deſdicts preſidens ou cōſeilliers, ne vouloit ou pouoit bonnement, pour aucune cauſe raiſonnable, aller en la commiſsion qui luy ſeroit ainſi diſtribuée, il pourra ſubroguer en lieu de luy, lequel des preſidens ou conſeilliers de noſtredicte cour, que bon luy ſemblera, pourueu qu'il iure en preſence deſdicts preſidens, qu'entre luy & celuy qu'il voudra ſubroguer en ladicte commiſsion, n'ha marché faict ou conuention aucune de pris ne de ſomme appreciée à cauſe de ladicte ſubrogation : & ordonnons que doreſnauant aucunes commiſsions de faire enqueſtes, ne ſeront baillées ne diſtribuées, à aucuns des greffiers, notaires ou huiſsiers de noſtredicte cour.

GLOSSA VNA.

SVPERIVS in tracta. de sequest. in 1
prin. dixi multiplices esse sequestros, seu
curatores, & vt vulgo dicam commissa-
ri[.]s. hîc tantùm tractabimus de inqui-
sitore dato seu commissario ad audien-
dum testes.

Cōmißio est stricte interpretanda.

Notandum est, quòd mandatum seu 2
commissio est strictè interpretanda, vn-
de si committatur alicui vt possit testes
recipere, non poterit recipere instrumen
ta, aut confessiones. c. prudentiã. de officio delega. Barb. consil. vij. visis
dubijs. in v. dubio. iij. volũ. † Animaduertat ergo commissarius, vt suũ 3
sequatur mandatum, & verba mandati, nec ab eis deflectat: quia fines
mandati diligenter sunt obseruandi, & qui excessit, aliud videtur face-
re. l. diligenter. ff. mandati. Et qui potest examinare testes, non põt de-
monstrationem, quẽ veütam dicimus, facere: vt censuit Senatus anno
1527. die viij. Iulij, postulantibus do. Poyeto & Charmolue aduocatis.

Examinare valens nõ potest demonstrationem facere.
Arestum.

Item si cõmittatur alicui, vt testes possit recipere, eos examinare nõ 4
poterit, quia ista sunt diuersa. c. ij. §. si verò. de testib. in vj. Areti. & Dec.
in c. licet. per illum tex. in vij. notab. de probat. sed si sit data potestas
alicui examinandi testes, recipere eos poterit, quia est necessariũ ante-
cedens, nec eos posset examinare, nisi antè eos reciperet. c. prętere a. de
officio delega. l. ad legatum. & l. ad rem. ff. de procuratoribus. Receptio
ad iuramentum refertur, dum testis iurat veritatem dicere in iudicio,
examinatio extra iudicium, vt docet Peru. in c. prę sentium.

Distributio cõmißionũ.

Iste articulus tria statuit. Primò, vt iusta & ęqua fiat mandatorum & 5
commissionum per præsides distributio.

Subdelegatũ mandatum.

Secũdò, ꝙ is cui datũ est mandatũ audiendi testes, si hoc explere nõ 6
possit, alteri demãdare eius curã poterit, & subrogare alterũ subdisce-
ptatorẽ, dũmodo iuret corã pręsidib⁹ quòd nullũ recepit ex eo pretiũ,
& nihil sup hoc recipiet, nec aliqua cõuentio inter eos est de pretio re-
cipiendo habita: vide inferius articul. xj. qui per istum erit expeditus.

Scriba ne cõmittatur ad testes audiendos.

Tertiò, quòd mandata & commissiones non debent concedi gra- 7
pherio seu scribę, notario, seu apparitori curię parlamenti, quia indu-
stria magna requiritur in audiendo testes, & peritia quam hoc genus
hominum non habet regulariter.

Aequalitas Licurgi.

Imprimis igitur vult tex. ęqualitatẽ in distribuendis processibus ser- 8
uari, quę maximè in iudicijs est habẽda. c. nouit. de iud. vnde optimus
legũlator Licurgus ab æquitate æqualitatẽ omniũ ciuiũ introduxit, vt
nullus ciuis nec suppellectili, nec fundo, altero ditior foret, diuisit enim
solum ęqua portione, & sorte. At cũ semel per agrũ ęstate post messes
transiẽs positos aceruos similes & ęquales vidisset, magna lętitia fertur
dixisse. Ecce omnis terra Laconica videtur multorũ fratrũ esse, Cicero.

9 Item ęqualitas inter virum & vxorem seruari debet quoad dotem, & propter nuptias donationem.authen.ęqualitas.C.de pactis conuen. & in authen.de æqua.dot.colla.vij. *Aequalitas inter virum & vxorem.*

10 Æqualitas etiam in vltimis voluntatibus spectatur.l.iam hoc iure. ff.de vulga.l.in testamento.C. de militari testamento. vnde si probatum fuerit duos fuisse institutos, sed non in quibus portionibus, tunc iudicandum est eos esse ex æquo hęredes,per text.in l.si quis ita.ij.ff.de hęredib.insti.vbi Bald.& Imol.& sequitur Ias.in l.admonendi.col.vij. nu.41.in lectur.ff.de iureiuran.& in l.fructus.nu.7.solu.matri. æqualitas itaq; in hęredibus seruari debet.l.cùm pater.§.pater pluribus.ff.de legat.secundo. *Aequalitas in testamentis.*

11 In collationibus etiam seruatur æqualitas.l.si emācipati.l.vt liberis. & l.illud.de colla. vnde filius in potestate tenetur conferre emancipato,& emancipatus filio in potestate tam ex testamento quàm ab intestato.authen.ex testamento.C.de colla.Socy.consi.iiij.visis actis.in primo volumi.docto.in l.si emancipati. *Conferendi æqualitas.*

12 In contractibus seruatur,quia vltro citroque oritur obligatio.l.Labeo.ij.§.contractum.ff.de verb.signi.& actio directa & contraria oritur in multis cōtractibus:vt ff.commoda.vel contra.depos. vel contra. mandati vel contra.

13 In quasi cōtractu etiā æqualitas seruatur, quod probatur in actione negotiorum gestorū.in §.j.de obligat.quę ex quasi contract.in institu.

14 Æqualitas etiam in tributorum solutione,& in muneribus subeundis seruanda est.in l.fraudem.C.de anno.& tribu.lib.x. *Munerum subeūdorum æqualitas.*

15 Idem ergo dicemus in mandatis& commissionibus,vt ęqua fieri distributio debeat inter Consiliarios vt h c facit.l. in sacris.iij.vbi Lucas de Penna in fi.C.de proxim.sacror.scrinior.lib.xij. *Distributio inter Cōsiliarios æqualis sit.*

16 Pręterea commissarius datus ad testes examinandos non poterit testes super reprobationibus examinare, nisi expressè hoc dictum fuerit in commissione.c.pręsentium.§.testes.de testi.in vj.Ias. & Purpurat.in l.ij.col.viij.nu.63.ff.de iurisdi.om.iudi. *Commissio examinationis an porrigatur ad reprobationes.*

17 Ad hęc commissarius datus ad examinandos testes,non tenetur recipere grapherium seu scribam loci, sed potest eligere vnum scribam quem velit,dummodo partibus nō suspectū.per c.quoniam contra.de prob.Bal.in l.repetita.C.de episco.& cleri.Franc.Marc.in deci.cxxxvj. in decisi.Delphi.in prima parte. *Cōmissarius quem scribā habere debeat.*

18 Insuper debent pręsides maximè in his distributionibus considerare qualitatem causę,si causa est ardua,difficilis,& dubia,tunc doctissimo eam committere debent.argumen.l.ij.ibi,pro causę qualitate.ff.de re iudicata.etiam vult vt personarum conditio inspici debeat, ibi, *&* *aux merites desdits conseilliers,* subtilibus enim & doctis, subtiles causę sunt committendę. doctores per illum textum, in capitulo, statutum. in princip.de rescript.in sexto. & fortè abundantius dicetur in titu. *de la cour de parlement:* alia poteris supplere ex titulo *de la distribution des proces,* infra qui per ista erit elucidatus. *Qualitas causæ in distributiōibus cōsideranda.*

LOYS xii. Artic. xxiiii. des premieres.

Articulus secũdus.

ITEM, & à la fin du parlement les distributions des commisions se feront en la matiere qui s'ensuyt, c'est asçauoir les enquestes & examen en la maniere accoustumée. Et au regard des executions d'arests, chascun des rapporteurs pourra choisir vne commision de son rapport, telle que bon luy semblera, & la reste des commisions d'execution d'arest, qui chet en commision, se distribuera selon l'ordre & antiquité, & es chambres ou ilz auront esté rapportez, par les presidens ou autrement, ainsi que lesdicts presidens verront estre à faire pour le mieux.

GLOS. VNA.

Distributio quoad executionem aresti.

IN proximo §. dictum fuit de inquisitoribus seu commissarijs ad testimonia conficienda, seu inquisita. nunc 1
dicit de disceptatoribus seu commissarijs ad executionem aresti, & statuit quẽlibet consiliarium eligere vnã posse commisionem ex procesibus per eum relatis, & per suam relationem iudicatis. † Alia verò mandata & commisiones 2
distribui debent pro antiquitate consiliariorum, & per ordinem, vt illa clasis & camera prius inspiciatur in qua processus fuit iudicatus, & illi consiliarij alijs præferantur, tum quia laborarunt in iudicando illum processum, tum etiam quia facilius poterunt exequi, cùm sint instructi, & alij non, vt in simili dicitur in l. nulli. C. de iudic. & in cap. j. de causa possesio.

Mandatum quomodo subscriptum esse debet.

Item commissarius nõ debet audire testes, vel aliud agere spectans 3
ad suam commisionem, nisi habeat mandatum subscriptum, & signatum, vt docet Masuer. in tit. de prob. ver. item commissarij referendarij. † quod non procedit, si ipsemet iudex audiret testes, tunc ipse poterit exigere mandatum quando voluerit, vel nisi res sit vilis, vel aliàs de consensu partium fieret, vt docet ibidem Masuerius. 4

Cõmisiones verbales annullatæ. Arestum.

Imò commisiones verbales & sine scriptis improbauit Senatus anno 1533. die 24. Martij, & arestum factum per apparitorem habentem mandatum verbo iudicis, fuit dictum perperam factum. 5

Scripturæ nõ clausæ ad informandũ reijciuntur. Arestum.

Et scripturas non clausas ad informandum reijcit Senatus, & informationes factas ex illis scriptis annullauit anno 1538. die 16. Decembris postulantibus aduocatis Alber. & Danechi. 6

CHARLES vii. Artic. XCv.

Articulus tertius.

ITEM, & pource que les commissaires enuoyez de nostre cour de parlement pour faire les enquestes sur les proces des parties, ou elles ont esté appoinctées contraires les parties ont esté & sont souuentesfoys greuées de grandes mises & despenses

despences, Voulans obuier à icelles, auons ordonné & ordonnons que doresnauant es causes traictées en nostredicte cour moindres que de baronnies, chastellenies ou autres plus grandes causes que la cour verra estre de grand poidz, Les enquestes soyent commises à bonnes personnes, saiges & loyaux des païs, dont les parties seront, lesquelz par commission de nostre cour, pourront proceder à faire les enquestes des parties, seant ou non seant le parlement, mais si les parties requeroyent auoir commissaires de la cour, ilz les auront. Et au cas que l'vne des parties voudroit commissaires du païs, & l'autre du parlement, nous voulons & ordonnons qu'es dessusdictes moindres que de baronnies, chastellenies ou autres plus grandes causes, la commission s'addresse à vn des conseilliers de nostredicte cour, tel que la cour ordonnera, adioinct auec luy vn preud'homme au païs. Et si toutes les parties vouloyent auoir commissaires de nostredicte cour, ilz les auront. Et en outre ordonnons que les presidens & conseilliers de nostredicte cour, qui deuront aller en commission, puissent commencer à faire les enquestes des parties à eux commises, des la feste de la my Aoust, & continuer durant la vacation de parlement iusques à la sainct Martin d'hyuer, pourueu qu'ilz soyent retournez pour estre au commencement de nostre parlement ensuyuant, & y faire residence, sinon qu'ilz eussent congé de nostredicte cour de vaquer à faire & parfaire lesdictes enquestes, outre le temps dessusdict.

GLOSSA VNA.

1 IN HOC text. statuuntur sequentia. Primò ad vitandum expensas, vt ad audiendum testes negotium committatur alicui existenti in loco vbi testes audiri debẽt, & hoc probatur in l.iudices.cum authen. apud.C. de fide instru. & inferius articu.xx. *Cõmissarij in proprio rei loco dandi.*

2 Siue agatur de magna causa, siue de parua, nisi de baronijs vel castellanijs ageretur, aut de alia maxima causa arbitrio curię, & quod etiã in magna causa sit cõmittendum in partibus, petẽtibus litigãtibus cẽsuit curia ann.1535.die iiij. Aug.in magna camera me audiẽte, nisi quãdo agitur de baronijs & alijs maioribus causis: vt in isto text. expressum est. *Arestum.*

3 Limitatur quando partes vellent disceptatorem seu curiæ cõmissarium habere, illis enim liceret, quia cùm hîc de commodo illarum agatur, illi renuntiare poterũt.l.pe.C.de pact.c.si diligẽti.de foro compe. *Cõsensu partium datus cõmissarius non inspicitur qualis sit.*

4 Si verò alter litigantiũ velit curię cõsiliariũ habere, alter non, petẽti de stylo dabitur cõsiliarius curię in cõmissarium, & adiũctus sumetur *Adiunctus quando in loco rei accipi debeat.*

in loco,in quo audientur testes,& sic vtrique parti consulitur.

Culpa partis non curantis testes præsentes examinari.

Secundò limitatur non procedere, quādo ille qui petit testes exami 5
nari extra locum iudicij,potuisset eos facere examinare,dum erant præsentes in iudicio,tunc non debent extra examinari, sed imputet sibi is, qui hoc non petijt.ita not.Ange.& Iaco.per illum tex.in l.de die.in fi. ff.qui satisd.cogan.deci.Neapolit.cxxxvij.dictat.sed ex bono & æquo adhuc commissio daretur,nisi constaret de partis malitia euidenti.

Iudex quando per seipsum examinet testes.

Tertiò non procedit,quando iudex haberet illos testes valde suspe- 6
ctos,præsertim quando causa est ardua,potest enim eo casu iudex facere,vt testes ad se ducantur,vt eos per se ipsum examinet, vel ipse ad locum accedat,per ea quæ not.idem Iaco.in l.de die.referens Azo.idem tenere in summa de testib.versi.producendi.& Imol.in l.cùm initio.ff. quemadmodū test. aperian.Panor.in c.cùm causam.circa fin.de testi. & Iaco.in l.iij.§.vlti.in fi.ff.eod. † vbi plus dicit iudicem non debere 7
esse facilem ad committēdum examinationē testium,quia tota vis causę in probationibus consistit,& quando committit,videat cui committat,iudices enim quandoque ista suis committunt consanguineis,quibus non committerent negotia sua etiam vilia & minima

Criminaliū ne fiat commissio.

Quartò,in criminalibus non habet locum hęc commissio,sed tan- 8
tùm in ciuilibus.authen.apud.C.de fide instru.glos.in c.testes. in verb. pręsentes.iij.q.ix.& in c.constitutus.de fideiuss.

Instrumentū originale an transcribendum committatur.

Quintò,si per instrumēta debeat fieri probatio,iudex coget illa in- 9
strumenta ad se deferri,nec committet ea transcribenda, nisi quando facilè non possent deferri:vt not.in c.cupientes.de electio.in vj.& in c. j.de appel.ibidem.c.contingit.vbi doct.de fide instru. Decius in c.j.in fi.de appel.

Commissarij Castelleti quando attestationes conficiant.

Arestum.

Item cōmissarij Castelleti attestationes conficiunt intra ciuitatem 10
Paris.necnon etiam extra vsque ad viginti leücas,si agatur de quadraginta libris in redditibus constitutis,vel de decē libris in alijs redditibus fundiarijs,& si pars non sit pauper, alioqui cōmittitur in partibus: vt iudicauit Senatus ann.1519.die 26.Ianuarij,& iterum die 6.vel 7.Februarij,anno 1524.pro quodā scholastico habente beneficiū Lugduni.

Bonis necnō sapientibus cōmittendū negotium.

Ex hoc text.colligitur,quibus committi possit audire testes? Resp. 11
hic tex. *à bonnes personnes,* Dauid prętulit bonitatem scientiæ, dum dixit,Bonitatem,disciplinam,& scientiam doce me domine.sic & hîc,& idem scribitur inferius artic.xx.neq; enim facultates, neq; dignitas est ita sufficiēs ad fidem,vt bona electio,& benigni mores.l.scire oportet. §.eos.ff.de tuto.& cura.dat. ab his.

Debet etiam hic inquisitor esse sapiens.ibi, *saiges.* Sapiens enim non 12
est is,qui nocet.c.sapiens.vj.q.j. nec fallere vult, nec falli potest.l.fi.C. de pondera & auri illa.lib.x. & quia debet attendere circa testes, ideo sapiens esse debet,qui ex multis rerum argumentis fit, & cognoscitur. §.quorum.in procœ institu.

Fidelis et sufficiens debet esse commissarius.

Etiam fideli committi debet.ibi, *loyaux.* hęc fidelitas in eo consistit, 13
quòd ea quę deponunt testes, commissarius verè conscribat seu conscribere

scibere faciat,& q nihil vltra addat,quod parti nocere poſsit, & breui vt omnia ex fide agat,quoniam omne quod non eſt ex fide peccatum eſt,vt ait diuus Paul.& eſt text.in c.fi.de preſcript.

14 Item ſufficiens eſſe debet.artic.xx.infrà.ibi, *par bons commiſſaires & ſuffiſans*. Sufficiens dicitur,quando ea explere poteſt,quæ officio commiſſo incumbunt.Panor.& Deci.in ca.cùm in cunctis. de elect.ſcripſi quę ſit ſcientia excellens,ſiue eminens,mediocris,& ſufficiens.in §.j.in glo.eminentis.de nomina.reg.in concord.

15 Item ex illis locis eligendi ſunt commiſſarij, in quibus partes habitant.ibi, *des païs dont les parties ſeront*. Intellige quòd commiſſarij ſunt eligendi ex illo loco, quem partes incolunt,& in quo degunt,vt natiuitatis locus non ſpectetur. Nam quamuis partes ſint Aureliæ natę,& agatur de domo ſita Tholoſæ, ratione illius domus partes cenſentur Tholoſanę, ideo cõmiſſarius Tholoſæ eligi debet.l.iudices.& cap. licet.de probat. *Pro loci proximitate ſũt eligendi commiſſarij.*

16 Præterea iudices, quibus examinationes committuntur, tenentur iuris authoritate teſtes audire, ne illuſoria ſit commiſsio. argumen.l.ſi prætor.ff.de iudic.ita docet Alber.in authen.apud.C.de fide inſtrumẽ. ſequitur Iaco.in l.iij.in fi.ff.eod.multa ſuper hoc ſcripſi in tract.de literis requiſito.in ij.Tomo conſtitu.Regiar.

17 Requiritur etiam quòd is cui committitur, ſit magiſtratus inquiſitor,aut iudex etiam Regius,quippe aduocato,vel alteri priuato, etiam in dignitate conſtituto,non ſolet committi de conſuetudine & ſtylo curiarum Francię,&hoc quando inquiſitores vel iudices Regij adſunt: alioqui alijs magiſtratibus committi poterit. vt in l. iudices.C.de fide *Priuatus an poßit eſſe cõmiſſarius.*

18 inſtrum.Imber.in inſti.Foren.lib.j.§. & quoniam. † vbi dicit iuramenti receptionem priuato committi non poſſe,examinationem verò poſſe.per glo.in l.hac conſultiſsima.in verb.depoſitiones.C.de teſta.Lanfranc.in c.quoniam.in verb.teſtium.colum.ij.de proba.Iaco. in l.ij.de teſtib.c.ij.de iudi.libr.vj.vbi doct.

19 Item debet iſte commiſſarius diligenter examinare teſtes.cap.cùm cauſam.de teſtibus.& de cauſa interrogare.Bald.ibi numero 25.vt inferius dicetur. *Diligens & ſufficiens cõmiſſarius eſſe debet.*

20 Item non valent literę Regiæ,quibus committitur auditus teſtium alicui commiſſario minus ſufficienti,vt eſt ſtatutum inferius arti.xx.

21 Item clarè debent teſtes deponere & concludere.cap.licet.de prob. vbi etiam Bal.no.cap.cùm clamor.de teſtib. *Clarè deponant teſtes.*

22 Qua lingua debeant deponere?Reſpon.lingua materna vulgari,vt dicit Ioan.de Graſsis in tracta.de ſubſtantia procu.in verb. commiſſarios.ſcripſi in tract.vt contractus & alij omnes actus gallicis concipiantur verbis.vbi hodie eſt ordina.Regia.& quando dubitatur debet ſermo Latinus in vulgarem,& econtrario transfundi.vtor verbis Bald.in l.de quibus.numero 36.ff.de legibus.Bartol.in l.ſi quis filiabus.ff.de teſtamen.tute. *Teſtes deponant lingua materna.*

23 Debet tamen commiſſarius in his teſtibus examinandis reſpicere fi- *Circunſtan-*

tiæ obseruandæ in examinando testes.

dem, dignitatem, mores, & grauitatem testium. l. ob carmen. in fi. vbi Iac. de testi. cap. cùm causam. ibi, ac eos diligenter examinare procures de singulis circunstantijs prudenter inquirens, de causis videlicet, personis, loco, tempore, visu, auditu, scientia, credulitate, fama, & certitudine cuncta plenè conscribas. illo tit.

Interrogandi sunt testes super interrogatorijs et non vltra.

24 Et super interrogatorijs partis aduersę interrogare. cap. pręsentium de testi. in vj. quid si non interrogauerit. vide Alexã. consi. clxxij. visis. col. vlti. in ij. volu. dicentem quòd testimonium non erit nullum, sed poterit pars etiã post publicatas attestationes petere, vt repetantur, seu recolentur, vt docet Ioan. And. in c. pręsentium. post Spec. in tit. de teste. §. iam de interrogatorijs. versi. item cautè. vbi abundè videre poteris de interrogatorijs ne plura.

Arestum.

25 Non debent tamen commissarij interrogare testes vltra articulos, & scripturas conuentas inter partes, etiã si altera pars diceret periculo suo hoc esse faciũdum, vt docuit Senatus & pronũtiauit anno 1520. in mense Maio inter admiralium Francię & vicedominum Ambiañ.

CHARLES VII. Artic. XXI. touchant le style.

Articulus quartus & quintus.

ITEM, ordonnons que les presidents & conseilliers de nostredicte cour, qui deuront aller en commision, puissent commencer à faire les enquestes à eux commises des lamy Aoust, & continuer selon l'exigence d'icelle, pourueu qu'ilz soyent retournez, pour estre au commencement de nostre parlement ensuyuant, & y faire residence, sinon qu'ilz eussent congé & licence de nostredicte cour de vaquer esdictes enquestes outre ledict temps.

IDEM, Article XXXIII. Ibidem.

ITEM, ordonnons que les presidents & conseilliers de nostredicte cour, qui deuront aller en commision, pourront commencer à faire les enquestes de leurs parties des la feste de lamy Aoust, & depuis ledict temps, pourront en icelles vaquer & besongner iusques à la sainct Martin d'hyuer ensuyuant, affin que deslors ilz soyent audict parlement, pour y faire residence, si non que ilz eussent congé ou licence de nostredicte cour, de vaquer en leurs enquestes, outre ledict temps.

GLOSSA VNA.

Cõsiliarij nõ nisi tempore vacationum suas exequãtur commissiones.

1 IN HIS duobus articulis, & in fine pręcedentis statuitur quãdo commisiones fieri debeant à consiliarijs curię, & dicit ꝙ tempore vacationum, quæ sunt à dimidio Augusti, vsque ad sanctum Martinum Hyemalem, quia aliud est festum sancti Martini in æstate, ob id expressit

presit dhyuer, Hyems.

2 Item quia parlamentum in crastinum huius festi sancti Martini in mense Nouembris inchoatur, ideo omnes consiliarij curię debent adesse in hac solenni inchoatione, & residere, ac iustitiam partibus ministrare vsq; ad vacationes.

Cõsiliarij debent adesse & cõuenire ad festum diui Martini.

3 Limitatur si facultatem habeant à curia, vt dicit iste text. & inferius artic. ix. vbi prohibetur ne absint tempore parlamenti, nisi ex causa, & tunc vnus tantùm abesse poterit, & in commissione solet apponi non obstante quòd parlamentum sedeat &c. Masuer. in ti. de proba. versic. item commissarij supradicti.

Abeũdi facultas consiliarijs an & quomodo detur.

4 Hodie tamen abesse non possunt durante parlamento sine Regis permissione, vt est statutum in tracta. *des residences.* artic. vij. quod probatur in l. si quis decurio. C. de decuri. li. x. nam qui prouinciam regit, fines eius non excedat, nisi voti soluendi causa, dum tamen abnoctare ei non liceat. l. illud. ff. de offici. pręsid. ne auxilij latio cùm opus fuerit, ciuibus desit, vt scripsi in glo. residentię. §. j. de colla. in concor.

5 Vnde si consiliarius vel doctor discedat sine curię, seu collegij facultate, & licentia, & stipendia, & lucrum id temporis acquisitum perdere debet. per text. in l. hac lege. versicu. vt qui liberam. C. de proxi. sacr. scrinio. lib. xij. & dict. l. si quis decurio. facit l. reipublicę. ibi coacti. ff. ex quib. caus. maior. huius est sententię Ioan. Igne. in l. iij. §. vtrum. in fi. ff. de senatuscon. Silla. quod obseruatum fuit cõtra quendam doctorem gloriosum qui absq; collegij permissu discesserat.

Consiliarius aut doctor absens sine licentia perdit salarium.

LOYS XII. Artic. XIX. des premieres.

ITEM, auons ordonné & ordonnons que les conseilliers de nosdictes cours de parlemẽts, ne pourront aller en commission hors de parlement, sinon qu'il soit question de baronnie, chastelenie ou aultre matiere, qui fust de la valeur de deux cẽs liures de rente ou au dessus, ou d'euesché, abbaye, prieuré conuentuel, dignité ou aultre benefice de la valeur de quatre cens liures porté, & la partie le requiert, & qu'il fust en ce cas deliberé par la cour, que la cõmission se deust addresser à nosdicts conseilliers. Toutesfoys n'entendons que es cas, ou ladicte cour en voyant le procez verroit estre à pourueoir ex officio, es grandes matieres criminelles, ou de limites, qui bonnement ne se pourroient aultremẽt aduerer, ou vuider, elle ne luy puissent faire à sa discretion.

Articulus sextus.

GLOS. VNA.

1 ETIAM hîc prohibetur ne cõsiliarij durante parlamento posśint ad commissiones accedere, idem artic. viij. inferius, vbi ex causa vnus tãtùm abesse potest ex singulis parlamẽtis, alioqui non valebunt testimonia. in arti. xviij. in-

Consiliarij non nisi certis ex causis abesse possunt durãte parlamento.

ſra vbi idem ſcribitur, † q; non procedit quando ageretur de baronia, 2
caſtellania, vel de alia re prophana aſcẽdente ad ducentas libras redditũ, vel vltra, vel quãdo ageretur de epiſcopatu, abbatia, prioratu cõuentuali, vel alio beneficio valoris quadringentarum librarũ oneribus deductis. † & hoc ſi pars requirat, & ſic duo requiruntur. Primò, valor 3
ſuperius expreſſus. Secũdò, partis requiſitio. Tertiò, quòd ita fuerit per curiam decretum, quòd per conſiliarium commiſsio fiat.

Tamẽ ex officio curia poteſt prouidere, vt vni conſiliario commit- 4
tatur, vtpote ſi agatur de materia criminali, vel de limitibus, vel de alijs rebus ad curię diſcretionem, ideo iſta non ſeruantur hodie in curijs, quia cùm ſit magnus conſiliariorũ numerus in ſingulis curijs, poſſunt multi abeſſe, & tamen claſsis ſeu camera illa non ceſſabit.

Poſſeſſoria prælaturarũ agitantur in parlamento.

Item dicit text. quando agitur de epiſcopatu, vel abbatia, ſeu priora 5
tu, quomodo de his poteſt coram ſenatu agi? cùm ſint maiores cauſę, quę ſunt Papę reſeruatę. c. quod tranſlationem. de offic. deleg. & in tit. de cauſis. in cõcord. reſpon. quo ad diſpoſitionẽ iſta ſunt Papę reſeruata, ſed non quo ad cognitionẽ ſuper poſſeſſorio. de quibus cognoſcunt etiam iudices laici Regni, vt docet Guid. Papę deci. j.

LOYS XII. Artic. XX. des premieres.

Articulus ſeptimus & octauus

ITEM, que noſdicts preſidens, ne pourront executer les cõmiſsions, qui leur aduiennent en diſtribution, ou aultrement, ſinon qu'il fuſt queſtion de duchez, cõtez, baronnie, ou aultre ſeigneurie de mil liures de rente & au deſſus, ou d'eueſchez, abbayes, ou aultres benefices, valants deux mil liures tournoys portez, & au deſſus, & que la partie le requiere.

IDEM Article XXI. Ibidem.

ITEM, auons defendu & defendons à noſdicts preſidents & conſeilliers, qu'ilz ne voyſent pour les parties en commiſſion, le parlement ſeant, ſoit par noſtre congé, ou de noſdictes cours, ſinon qu'il y euſt cauſe vrgẽte, & qu'il fuſt queſtion deſdictes matieres, de duchez, contez, baronnie, chaſtellenie: & aultres de qualité deſſuſdicte es precedens articles reſpectiuement, au-quel cas la matiere ſera miſe en deliberation en noſdictes cours, & ſi la cauſe eſtoit trouuée par noſdictes cours, ſi treſ-urgente & neceſſaire, que preſident ou conſeillier y deuſt aller ledict parlement ſeant, en ce cas noſdictes cours reſpectiuement pourront (ſi les parties le requierent) ordonner commiſsion eſtre deliurée à noſdicts preſidens ou conſeilliers, pourueu toutesfoys que de chaſcune chambre de noſtredicte cour de parlement de Paris, il n'en pourra audict cas aller qu'vn à la foys, & pour le plus durant ledict parlement

parlement. Et de nosdicts parlemens de Tholouse & de Bordeaux, vn seulement de chascune de nosdictes cours, sur peine de priuation de leurs gaiges, de troys moys, pour la premiere foys, & suspension de leurs offices d'un an, pour la seconde, & pour la tierce, de plus grand peine arbitraire.

GLOS. VNA.

1 PROHIBET pręsidibus curię supremę commissiones exercere, nisi agatur de Ducatu, Comitatu, aut Baronia, aut de alia dignitate, cuius valor ad mille libras, vel vltra ascendat.

2 Item si de episcopatibus, abbatijs, vel alijs beneficijs agatur, cuius fructus ascendant ad summam duorum mille librarum, & vltra, quia in his eligitur peritia viri, & quia de graui pręiudicio agitur, ideo graues personas mittere decet. l. licet. de testib. *Cõmissiones cõsiliariorũ quals summæ esse debeant.*

3 Notandum est, quod si testimonia authoritate cõmissarij curię fuerint facta, tunc recipientur illa inquisita à cõmissario, vel ab illa camera à qua erat designatus commissarius. Secus si testificata fuerint facta authoritate curię, quia tunc in magna recipientur camera. vt sępius vidi fieri. *Authoritate cuius cameræ inquisita recipiantur.*

4 Item quando appellatur à commissario, appellatur ad committentem. c. si is cui. & c. si à subdelegato. de offi. deleg. vnde cùm interdum fuisset in curia dubitatum, an si aliquis appellaret à commissario conseruatoris Regij, ad ipsum conseruatorem, vel ad curiam supremam appellandum sit, & iudicatũ fuit ad ipsum delegantem, idest ad ipsum conseruatorem prępositum Paris. anno 1510. die iiij. Iunij, licet aliquibus videretur delegatus conseruator. *Appellatur à commissario ad delegantem.* *Arestum.*

5 Adde etiam quòd commissarius alicuius curię debet sequi stylum illius curię, à qua delegatus est & non illius loci, in quo audit testes, per tex. in l. iij. §. fi. ff. de testi. & per doct. in l. j. C. de sum. trini. & Cur. in tra. de consue. in xiij. q. ac in stylo parlamenti. rub. de commissa. in j. parte. Cuma. consi. cxl. P. Laicus Alb. Brunus in verb. sententiam. q. iij. *Cõmissarius cuius stylum curiæ sequi debeat.*

LOYS XII. Artic. XXII. des premieres.

ITEM, auons inhibé & defendu, inhibons & defendons à nosdicts presidens & conseilliers que doresnauant ilz ne prennent leurs despens, ou aultre chose equiualent à iceux, soit que lesdicts despens leur fussent offerts voluntairement, liberalement ou aultrement, en quelque maniere que ce soit, sur peine à nosdicts presidens & conseilliers de priuation de leurs gaiges pour vn an, pour la premiere foys, & pour la secõde, de suspension de leurs offices, & aultre peine arbitraire, & aux parties aussi d'amende arbitraire. Articulus nonus.

GLOS. VNA.

Cōmissarij moderatas recipiant expēsas.

DE IVRE inquisitor seu commissarius moderatas recipit expensas, seu alimoniam.c.statutū.§.insuper.de rescrip.in vj.sed hîc prohibetur præsidibus & consiliarijs curiarum supremarum, quia maiores in illis expensę cōtingunt, quàm in minoribus.hi enim vno ferculo contenti esse non solent.

Tamen hic articulus non seruatur etiam in illis, sed hodie ventum est ad ius commune.vide in §.cogitatio.in authen.vt iudices sine quoquo suffrag.colla.ij. 2

Parte nō valente præstare alimenta commissario quid agendum.

Et si pars volens probare non posit alimoniam dare commissario, non tenetur aduersa pars omnes expensas pręstare, nec iudex suis impensis hoc facere.per l.Imperatores.ff.de tut.& ra. distrah. Aret. pulchrè in c.si qui testium.col.ij.de testi.de iure tamen canonico, delegatus habens redditus ecclesię suis expensis teneretur. vt in §. insuper.est text.& Panor.in c.cùm ab omni.de vita & honesta.cler. 3

Cōmissarius Regius à iudice Regio punitur.

Arestum.

Et quando commissarius Regius exigit aliquid, quod non debebat iudex Regius cognoscet, & non iudex alterius domini, sic censuit Senatus contra bailliuum de Bree, qui pronuntiauerat se iudicem competentem contra commissarium Regium anno 1540.die 26.Iulij. 4

LOYS XII. Artic. xxxvi. des premieres.

Articulus decimus.

ITEM, que le filz, frere, gendre, nepueu, & clerc, ne pourront estre prins par adioincts par le commissaire ordonné à faire enqueste, posé ores que les parties y consentissent,

GLOSSA VNA.

Consanguinei cōmissarij prohibentur esse adiuncti.

PROHIBET commissario, ne pro adiuncto recipiat filium suum, fratrem, generum, nepotem, aut clericū ad faciendum attestationes etiam si partes consentiant. Nam solet dari adiunctus, vt videat & consyderet pro vtraque parte, quòd si commissarius fuerit suspectus, & voluerit aliquid contra alteram partium moliri vt hîc, adiunctus illi resistat, sed personæ hîc nominatæ non facilè resisterent suis maioribus: sed conuenire inter se dolosè possent ad partis alterius perniciem: ideo prohibet ne recipiantur, † si tamen recepti fuerint, nō annullat testimonia hic. Ideo valere videntur, sed punietur is, qui contra hunc tex.facit.seruatur tamen, vt nulla proferantur testimonia, & Senatus pronuntiauit nullas attestationes, eo quòd commissarius adiunctum receperat maritum sororis suę.anno 1522.die 25.Maij. 1 2

Arestum.

Adiunctus debet iurare

Arestum.

Iuramentū in ordinatione quādo requiritur an sufficiat iurare per fidē

Et hic adiunctus iurare debet, vt abundè scripsi in tracta.de adiuncti.artic.vlti.fuerunt tamen in parua classe attestationum recepta testimonia, quamuis adiunctus non iurasset.anno 1541. 3

Notandum est, quòd vbi in ordinatione vel statuto est facta mētio de iuramento, vel de sacramēto, non sufficit affirmare per fidem, quia 4

forma

forma legis vel ordinationis hoc solo nō seruaretur, ideo actus nullus. l.cùm hi. §.si prętor.ff.de transact.c.cùm dilecta.de rescrip.&in dubio à verbis legis nō est recedendū. l.non aliter.ff.de leg.iij.in re enim dubia melius est verbis edicti seruire. l. j. §.si is qui nauem.ff.de exerc.act. & sacramentum est sacræ rei signum. doct. in auth. sacramenta. C. si aduers. vendi.quod non est fides,& diuersitas nominum facit diuersitatem rerum.l.si duo.C.de codic.

LOYS XII. Artic. XXXVI. des premieres.

ITEM, ordonnons que si aucun de nosdicts conseilliers estoit occupé, tellement qu'il ne peust ou voulsist aller en commission, il ne la pourra bailler à vn autre, sans congé & permission de nosdicts presidents.

Articulus vndecimus.

GLOSSA VNA.

1 NON potest consiliarius,cui data est potestas conficiendi testimonia alteri demandare sine permissu præsidis, sufficeret tamen permissio primi,si consiliario illius cameræ erat commissum negotium, secus si consiliario alterius. camerę.quid si iste consiliarius alteri subdelegat, an valeant acta facta per illum? Respon.non valere,quia non est cōmissarius,ideoque nihil agit, cùm tanquam priuatus id faciat. l. iij. ff. de offic. præsid. ideo ex integro fient attestationes, & hic qui eas hoc nomine fecit, nullum habebit salarium, imò quod receperit partibus restituet,alia supple ex articulo primo,suprà eod.

Consiliarius non subrogat sine permissu præsidis.

LOYS XII Artic. XXXVII. des publiées. MDXII.

ITEM, pource qu'en aucunes cours de nostre Royaume mesmement en nostre chastellet de Paris, quand les parties sont appointées en preuues,noz examinateurs dudit chastellet ont accoustumé receuoir & faire iurer les tesmoings sans appeller la partie,contre laquelle se faict l'enqueste, au grand preiudice des parties contre lesquelles les tesmoings sont examinez. Pour à quoy obuier auons ordonné & ordonnons que doresnauant les parties, contre lesquelles enquestes se feront, soyent appellées à veoir receuoir & iurer tesmoings,& qu'en leur presence s'ilz comparēt,ou en leur absence, s'ilz sont defaillants, ladicte reception & serment se face, autrement seront lesdictes enquestes nulles,& aurōt les parties leurs recours contre lesdicts examinateurs qui feront lesdictes enquestes.

Articulus duodecim⁹.

GLOSSA PRIMA.

Iurare quomodo debeat testis.

ITAQVE testis tenetur iurare.l.iurisiurandi.C.de testi. cuiuscunque status, conditionisue sit. c.nuper.illo ti.alioqui nullam fidem facit,etiam si dicat per fidem,veritatem se dicturum,vt docet Bal.in l. milites. in fi.C.de testamen. militar.Dec.cõsil.liiij.in casu.†imò licet pars esset contenta stare assertioni petitoris, tamẽ iudex poterit inuita parte iuramentũ extorquere. Bald.& Alexan.in l.j.ff.de feri.Ias.in repet.l.admonendi.colum.lxxvj. nume.236.ff.de iureiuran. 1 2

Et sic testes iurare debent,alioqui eis non creditur,quia timore periurij verentur falsum exprimere.c.de testibus.eod.ti.&quia magis creditur dicto iurato,quàm non iurato.l.eos.vbi Bartol.ff.de falsis.Iacob. in l.qui falsi.columna secunda.ff.de testibus.& in l.admonendi.in fin. ff.de iureiurando. Bald.in capi.vno.in fin.qualiter domi. feudi proprieta.priue.nec sufficit domi iurasse.Bal. in capi.iurauit.columna secunda.de probationib.nisi de consuetudine hoc esset immutatum,vt pote si domi ius redderetur. Decius consilio clxiij.in causa. columna sexta. numero octauo. 3

Informationes an requirant iuramẽtum testium.

Nisi in informationibus,quæ possunt fieri etiam testibus non iuratis.glosi.in §.si duo. & ibi Bald.de pace tenend.& in margarit.in verbo iudex.& in l.qui testamento.§.per contrarium.ff.de testamen.Curtius Iunior consilio sexagesimoprimo. super eo. in fi.scripsi alias limitationes in tract.de reprob.test.in verb.iuratus. 4

Iuramẽtum debet præstari ante depositionem.

Etiam tenetur iurare ante depositionem , alioqui non valere testimonia, etiam si postea iurarent, asserit Specula.in titulo de teste §. sequitur. in fine. & Bald .in margari. in verb. testis.quęstione lv.Guido Papæ in decisio. cxxv.& sequen. Felyn.in c.fraternitatis.de testibus.si non appareret an prius iurauetint , quàm deposuerint , præsumuntur prius iurasse, quàm deposuisse. vt docet Ias.in repetitio.l. admonendi. col.lxxvj.numero 230.ff.de iureiuran. 5

De iuramẽto testium quomodo constare debeat.

Ideo si in actis scriba seu Grapherius diceret talis testis citatus,iuratus , & examinatus sic deposuit , ei non credetur, nisi appareat coram quo,&quo die iurauit.capit.quoniam.de probationib.Bald.in practic. titu.quęstio circa probationes.versiculo vtrum videatur testis iuratus. quæstione ix. 6

Quomodo hi testes iurare debeant de iure?Respon.tactis sacrosanctis euangelijs.cap.vt circa.de electionib.in sexto.Guido Papæ in decis.cccccxv.religiosi &c. 7

Iurandi modus & forma.

In regno Francię laici iurare solent manu in altum leuata,vel tactis sanctis euangelijs, vel alio libro, seu super imagine crucifixi.Sacerdotes verò & monachi manu ad pectus admota. Guido Papæ in decisi. Delphi. quęstione lxv.licet.& quęstione cccccxv.Fely.in capi.tuis.de testibus.Imber.in institut.Foren.libro primo.§.constituto.alia huc pertinentia repete ex superioribus. 8

Soient

Soyent appellées.

GLOSSA II.

1 CITARI debet etiam pars ad videndũ iurare testes.l.si quando.C.de testib.alioqui testificata sunt nulla.c.ij.de test.c.carthę.iij.q.ix.interest enim partis scire testes,qui producuntur contra eam, vt eos reijcere & reprobare possit.tex.in c. præsentium.de testib.in vj. & quia partis præsentia poterit inducere testes ad dicendum veritatem. argu. l. si in
2 tres. ff. de arb. Bar.in l. Theopompus.col.ij.ff.de dote præleg. † etiam adiunctus ratione eius quod interest,procurator Regius,vel alius citãdus erit,vt docet Masuer.in pract.sua ti.de proba.versicu.item cõmissarij non possunt.arg.l.de vno.ff.de re iudi.

Pars citãda est ad videndum iurare testes.

3 Et testis non citata parte sic examinatus non probat,nec quidem facit indicium,vt firmat Panor.& alij in c.ij.per illum tex.ibi,nullius momenti. quod denotat nullitatem ipso iure.glo. in l. si libertus.in verb. momẽti.ff.de iure patrona.quia hęc examinatio facta est cõtra legem, ob id nulla est. l. non dubium.C.de legib.licet Dec.in c.ij.dicat facere tantùm præsumptionem , ergo dicerem plures testes sic examinatos non plenè probare,nisi domo repetiti fuerint.

Testis examinatus non citata parte non probat.

4 Sufficit tamen vnica citatio etiam non peremptoria,si in ea causa exprimatur,videlicet ad videndũ iurare testes.text.in c.ij.Bar.in l.cõsentaneum.col.ij.C.quomodo&quãd.iudex.valebit etiam facta in domo habitationis,maximè de stylo curiarũ Francię, teste Ioa.And.in regu. præsumitur.de regulis iuris. in sexto.in mercurialibus. Panormitanus & alij in capit.secundo.

Vnica citatio sufficit ad vidẽdum iurare testes.

5 Requiritur etiam hæc citatio per istum tex.quamuis recipiendi sint testes omni exceptione maiores,& hj quibus nihil potest obijci, vt iste text.aliquid operetur.Barto.docet in l.iiij.§.prętor.ff.de damn.infecto. quamuis Alexand.consi.cxxx.difficultas.in primo volu.&Hypo.in l.j. §.si quis vltro.ff.de quæstio.nu.16.& in rub.de proba.fo.26.colũ.iiij.in probatione notarij dicant non requiri citationem.

6 Sed dum testes repetuntur ex officio, vel aliâs , quod , *recoler* vulgo dicimus,non necessariam esse partis citationem dicit Bald.in authenti.hoc sacramentum.in princip.C. de iureiurando propter calum.dando.quia declaratio non est nisi voluntatis elucidatio.l.hęredes.§.se d si notam.ff.de testamen.& in declaratione non requiritur præsentia alicuius.l.Pomponius j.ff.de nego.gest.Barba.consi.xviij.col.viij.in j. vo-
7 lu. † nisi aliquid noui adderent testes , vel dictum eorum mutaretur. Dec.in l.ij.§.creditam.in iiij.conclusio.ff.si cert.pet.Hypo.in l.de vno. nu.94. de re iudicata.& sic cùm testis semper possit addere, pars citari solet , vel ei saltem denuntiari debet hæc testium repetitio, & ista seruatur in curijs Franciæ.

Recolendo testes an etiam citatio partis requiratur.

8 Limitatur quando quis esset passus aduersam fortunam,fortè equus conductus in itinere mortuus est , tunc testes de illo casu audiri

Testes quando audiantur sine partis citatione.

debent coram iudice loci, vbinam equus mortuus est, etiam sine partis citatione.l.ij. vbi Bart.C.de naufrag.lib.xj.Iacob.in l.quærenti.colū.ij. ff.de testib.Hypo.singu.xxiiij.clarum.

Testes audiuntur ad perpetuā rei memoriā etiā non vocata parte.

Idem quando testes ad perpetuam memoriam examinantur.glo.in l.laudabile.C.de aduo.diuer.iud.c.fi.§.sunt & alij.vt lite non contestat. Alios casus tradit Deci.& alij in c.ij.de testib. Ego viginti limitationes congessi in tract.meo de reproba.test.& salua.in verb.citata si non fuerit pars.quas hîc non repetam.

Parte nō citata quando auditi sunt testes quid agēdum.

Vnum in summa notādum est quòd si auditi fuerint testes non cita 10
ta parte ad videndum eos iurare,tunc poterit pars quę eos produxit petere,vt illi repetantur parte citata. Etiam post conclusionem in causa officio iudicis.vt docet Capit.in deci.Neapol. q. xxxv.in fi.post Soc.in c.fraternitatis.in iiij.princip.articu.in prima conclu.de testib.&sic faciant fidem,aliâs non,vt hîc.& Purpurat.in l.ij.§.fi.num.63.cum seq.ff. si certum petatur.

Attestationes omissæ partis citatione nullæ sūt.

Vltimò dicit tex. attestationes omissa alterius partis citatione esse 11
nullas, & pars ad cuius petitionem fuerunt factæ,poterit agere contra commissarium qui has fecit attestationes,†sed non dicit ad quid,ideo 12
dicas agi posse ad id quod interest, & ad repetendum datum isti commissario, & vt denuò attestationes fiant,ita solet condemnari in curijs Franciæ,vt sæpius ibi audiui,alia nunc missa faciam.

CHARLES VII. Artic. XCVII.

Articulus decimus tertius.

ITEM, voulons & ordonnons que quand les parties feront faire leurs enquestes, elles soyent tenues de comparoir diligemmēt par elles ou leurs procureurs deuāt les commissaires ordonnez par nostredicte cour, aux iours & termes à eux asignez, soit pour veoir ouurir les articles, iurer les tesmoings,ou pour autre chose faire, à quoy elles auront asignation. Autrement se l'vne des parties au iour de l'asignation est defaillāt, default sera donné contre elle, & en son default procederont les commissaires en absence de la partie defaillant, comme si elle eust esté presente.

GLOSSA VNA.

Parte citata non comparēte recipiūtur tamē testes.

DVo hîc dicuntur, primum quòd partes citatæ debent 1
adesse termino præstituto per commissarium,per se, vel per procuratorem.quod probatur in l. fina.C.de procuratoribus.

Secundum quòd si non compareant, contumacia seu 2
defectus dabitur cōtra absentem, &recipientur ac audientur testes,ac si pars pręsens esset, & valebit examinatio.tex.in authētica. si quis aliquid.

quid.C.de testi.ibi, quòd si venire contempserit, audiat iudex attestationes, ita tenentes ac si præsente eo factę sint, nec opponere poterit ꝙ
3 ex vna parte datę sint.cap.ij.de testib. † & bonum est quod commissarius citet partes ad videndum iurare testes, & ad singulos actus inquestę, & tunc procedere non obstante partis absentia poterit, dummodo in processu non interueniatur interruptio. vtor verb. Masuer. in tract. tit.de proba.versi.item commissarij dati.

4 Quia absentia partis dei pręsentia replebitur.l.properandum.§.& si quidem.C. de iudic. & qui non allegat priuilegium suum per contumaciam, illud perdit. Alexand.in additio.ad Bartol.in l.si quis ex aliena.ff.de iudic.

5 Licet de iure sufficiat citare procuratorem, qui litem est cõtestatus. Bart.in l.furioso.ff.de re iudic. Bald.in l.si quando.C.de testamen.tamen per istum textum, & pręcedentem oportet vocare partem ad testium productionem, quia pars melius sciet impugnationes, & vitia testium, quàm procurator. Boër.in decisi.Burdegal.quęstio.cclxxxv. quęritur.nume.7. *Procuratorem citare an sufficit ad videdum testes iurare.*

6 Nisi testes producerentur eo loci, vbi procurator contestatus est litem, tunc sufficiet procuratoris vocatio, vt docet Imber.in institut. Foren. libro primo.§. constituto. ego fusius dicam in tracta.de reprobatio.& salua.testi.

CHARLES VII. Artic. XCVIII.

ITEM, voulons & ordonnons que s'il aduenoit qu'aucune desdictes parties appellast des commissaires en procedant à faire leurs enquestes, que nonobstant ledict appel, lesdicts commissaires puissent besongner & proceder à faire & paracheuer l'enqueste de l'autre partie, & en outre ordõnons que lesdictes parties ne pourront sur vn chascun desdicts articles faire examiner que dix tesmoins seulement. Articulus decim⁹ quartus & sequens.

IDEM, Artic. XXXII. touchant le style.

ITEM, voulons & ordonnons que quand les parties feront faire leurs enquestes soit à Paris ou aillieurs elles comparoistront diligemment par elles, ou par les procureurs deuant les commissaires à ce deputez par nostredicte cour, aux asignations à elles faictes, soit pour venir veoir iurer les tesmoings : qui seront produicts, ou pour faire autre chose, à quoy elles auront asignation, autrement se la partie, à qui ha esté faicte ladicte asignation est defaillante, default sera donné contre elle, & en son default, procederont les commissaires, en l'absence de la partie defaillante : cõme s'elle eust esté presente, & s'il aduiẽt qu'aucune des parties appelle desdicts commissai-

res,en procedant en leur enqueste, neantmoins ilz procederõt à paracheuer ladicte enqueste, nonobstant ledict appel, ainsi & par la forme & maniere qu'il est contenu au style ancien de nostredicte cour, que voulons & ordonnons estre en ce obserué & gardé,& ne pourront lesdictes parties produire sur vn chascun de leurs articles que dix tesmoings seulement:selon la forme & teneur dudict style.

GLOSSA VNA.

Testes audiuntur appellatione non obstante.

REPETVNTVR quę dicta sunt in superiore articulo. 1
Præterea disponit partis appellatione non obstante commissarium posse audire testes, & testimonia conficere, ne interim probationes pereant.l.quoniam.C. de hæred. facit.l.ita demum.C.de procura.clemen. testibus. de testib. † Sed istam 2
appellationem ponet in sacco.vt scribitur in stylo parlam.rub.de commissa.in prima parte.§.item si vna.&attestationes ab vno cœptę ab eodem perfici debent.l.idem Pompo.ff.de arbi.

Egregiæ personæ ad iudiciũ in testes vocatæ non tenentur ire

Et si testes egregię personę sint, ad eas mitti debet,si hoc petant.l.ad 3
egregias.ff.de iureiuran.& hoc expensis communibus partium asserit Aufre.in deci.Tholo.q.c.& cclxxiij.hodie fieri solet expẽsis partis producentis.c.mulieres.de iudic.

Mittendum est ad testes valetudinarios.

Si autem valetudine aduersa detenti sint,etiam ad eos mittetur,nec 4
non ad mulieres vt quas vagari non conuenit. doct. in ca.mulieres.de iudi.in vj.& in cap.fi.vt lite non contesta.

Et hoc fieri debet parte ad hoc vocata, alioqui non valerent testi- 5
monia. glo.in capitul. mulieres. in verb. idoneam. & ibi Philip.Peru.

Mulieres quomodo vocentur ad testimoniũ an ire teneãtur

† Hodie in Francia non solet mitti ad domum mulieris, sed ipsę ad 6
iudicia veniunt, nisi sint nobiles, vel nuptę nobilibus, seu ijs ad quos mitti debeat de iure. dict. l. ad egregias. ff. de iureiuran. nisi honestas vitę & amplitudo diuitiarum aliud suaderet. l. nobiliores. C.de commer. & merca.

LOYS XII. Artic. XIIII. des premieres.

Articulus decimussextus.

ITEM, que tous commissaires besongnants es enquestes,soyent de noz cours de parlement,baillif,seneschaux, iuges Royaux, leurs lieutenants ou autres, facent eux mesmes les examẽs & interrogatoires des tesmoings: presents leur adioincts, & nomment leurs depositions ou escriuent, se bon leur semble, en leur defendant qu'il ne facent faire lesdicts examens des tesmoings par leursdicts adioincts ou clercs,ains les facent en leurs personnes,comme dict est.

GLOS. VNA.

1 STATVIT quòd omnes siue curiæ commissarij, siue aliorum iudicum sint, vt per se audiant testes adiunctis præsentibus, & dictent testimonia, seu scribant si velint, & hæc inquisita non fiant per adiunctos, vel clericos com-
2 missariorum, † & sic cùm textus prohibeat ne fiant per alios, isti commissarij non possunt alijs committere, quia electa est industria eorum, & quia nudum ministerium habent, quod alteri commitere non possunt. gloss. j. in clemen. j. de officio deleg. quam not. Lanfran. in c. quoniam cõtra. in verb. testium depositiones. col. ij. de prob. & in stylo parlamen. tit. de commiss. §. item si commissarius. *Cõmissarij in attestationibus non possunt subdelegare.*

3 Si tamen iste inquisitor esset valetudine detentus, vel esset absens, erit expectandus, dummodo longo tempore non abfuerit. argument. l. si longius. ff. de iudici. Baldus in practic. in titul. de quęstio. emerg. *Absens inquisitor est expectãdus.*

4 Poterit etiam adiunctus interim testes audire, & probabunt dum tamen posteà à commissario repetantur, & ita vidi fieri. vide Iacob.
5 in l. produci. ff. de testibus. † & quando testes debent repeti, si interim aliqui moriantur, nullam fidem faciunt: vt docuit Senatus anno 1510. die xx. Martij inter do. de Borbonio, & do. Ioan. Daumont, inter se litigantes. *Adiunctus audit testes absente inquisitore.* *Arestum.*

6 Et sic cùm textus dicat, quòd commissarij per se inquisita, & interrogatoria faciãt, & in persona, ob id non poterunt fieri iure per alium, per tex. in l. penult. C. de eroga. milit. anno. libro duodecimo. facit l. singulos. ff. de testamen. scripsi in tracta. nominationum, quęstio. x. in iiij. requi. nume. 12. † & factæ attestationes per alium non valerent, cùm iste text hoc prohibeat, & factum contra legem nullum est. l. non dubium. C. de legib.

8 Etiam ex consensu partium hoc committi non posset, tum ratione prohibitionis, tum electæ industrię. cap. fi. §. is autem cui. vbi doctor. de offic. delega. licet de iure secus, per text. in clemen. j. de offic. delega. & Panormi. in cap. cùm Bertoldus. de re iudica. Aufrer. in stylo. in §. item commissarius. in titu. de commissar. in prima parte. Panormita. in cap. cùm causam. de testibus. *Inquisitores an possint subdelegare de consensu partium.*

9 Fuit tamen conclusum in cameris inquisitionum, inquisitores & commissarios in absentia adiuncti partibus pręsentibus & non contradicentibus posse recipere testes, & iuramenta eis præstare. anno 1535. die decimaquinta Maij. *Testes an sine adiuncto sint recipiendi.* *Arestum.*

LOYS XII. Artic. XV. des premieres.

ITEM, que tous commissaires, qui examineront tesmoings, soyent tenuz de les interroguer de la raison de leurs dicts & depositions, & icelle raison rediger par escript auec la deposition desdicts tesmoings, sur peine d'amende arbitraire. Articulus decimusseptimus.

GLOSSA VNA.

Testis est interrogandus de ratione sui dicti.

PRÆCIPIT inquisitoribus,seu commissarijs, vt interrogent testes in eorum depositionibus de ratione & causa dicti sub pœna mulctę, alioqui depositio testium non valebit, per l.solam.C.de testib. vbi testis non interrogatus non tenetur causam reddere, ideo debet interrogari, vt hîc.& ca.cùm causam.de testib.vbi plenè doct.

Nec valet consuetudo,vt credatur dicto testis sine ratione deponen 2
tis.Dec. in c.si quando.nu.6.& seq.de rescript.vel si malam rationem asignaret.Dec.in c.j.col.iij.de appel.qui allegat Bal.in l.si non speciali.in fin.C.de testamen.

Testis asignare debet causam scientiæ.

Ideo testis causam scientię asignare tenetur,non contractus. Bald. 3
in d.c.si quando.quia omne quod scitur,per causam cognoscitur,teste Arist. & in teste modus sciendi ratio scientiæ vocatur, quæ per sensus corporis exprimi debet.§.si verò absunt. in authen.de hęred.& Falcid. colla.j.Bal.in c.cùm causam.ij.col.j.de testib.quod enim ratione caret extirpandum est.c.cor episcopi.lxviij.distin.& testis sine ratione deponens dicitur deponere tanquam pecus Mœlibęi.Ias.in l.cùm hi.§.vlt. col.j.ff.de transactionib.

Repeti possunt testes ob rationem dicti non redditam.

Sed si primò non asignauerint rationem,quòd posint posteà repe 4
ti,& de ratione interrogari etiam post publicationē probat c.per tuas. de testi.& Iacob.in l.produci.de testib. & hoc fieri debet expensis commissarij,qui omisit ab his testibus rationem exigere : quia omittendo interrogare quæ sui sunt officij,pręsumitur causa malitiæ fecisse.Bald. in margar.in verb.testis.q.lxxxj. † & quando testis posit repeti, vide 5
in l.produci.de testi.per Iacob.alia multa super hoc scripsi in tract.de reproba.testium.in verb.rationē.quę hîc non repetam,ne prolixitatem mihi inimicam recōciliem.etiam solent super hoc impetrari literę Regię,vt concedatur testes iterum interrogari,quod Rex concedit.

IDEM, Article XXIII.

Articulus decimusoctauus & sequens.

ITEM, ordonnons qu'en ensuyuant les ordonnances faictes par noz predecesseurs , que tous nosdicts presidens & conseilliers se trouueront à la sainct Martin sur la peine cōtenue esdictes ordonnāces.Et declairōs & voulōs que quelques lettres misiues qu'escriuons à nosdicts presidens & conseilliers,pour les faire demeurer & retarder apres ladicte feste sainct Martin,ou aller en commision durāt ledict parlement pour lesdictes parties,ilz ne contreuiennent à la dicte ordonnance,& que soubz vmbre d'icelles,ilz ne puissent pretendre n'alleguer excusation legitime,en declairant les enquestes,executions d'arrests, & autres exploicts faicts par nosdicts presidens & conseilliers , durant ledict temps, en contre-

en contreuenant à nosdictes ordonnances, soubz vmbre de nos dictes lettres & autrement nulz, & de nul effect & valeur, & en outre enioignons aux greffiers de nosdictes cours de ne bailler, signer ne deliurer aucunes commissions es cas dessusdicts à nosdicts presidens & conseilliers, sur peine pour la premiere foys, de suspension d'un an, & pour la seconde, de priuation de leurs offices.

LOYS XII. Artic. XXIII. es modifications.

ITEM, ordonnons qu'en ensuyuant les ordonnances faictes par noz predecesseurs, que tous nosdicts presidens & conseilliers se trouueront à la sainct Martin, sur la peine contenue esdictes ordonances, & declairons & voulons que quelques lettres missiues qu'escriuons à nosdicts presidens & conseilliers, pour les faire demourer & retarder apres ladicte feste sainct Martin, ou aller en commission durãt ledict parlement, pour lesdictes parties, ilz ne contreuiennent à ladicte ordonnance, & que soubz vmbre d'icelle ilz ne puissent pretẽdre n'alleguer excusation legitime. En declairant les enquestes, executions d'arrests & autres exploicts faicts par nosdicts presidens & conseilliers, durant ledict temps, en contreuenant à nosdictes ordonnances, soubz vmbre de nosdictes lettres, nulz & de nul effect & valeur, sauf toutesfoys aux parties d'auoir leurs recours respectiuement contre lesdicts presidens & conseilliers pour les salaires à eux payez, & tous despens dommaiges & interests faicts, souffers & soustenuz pour raison & à cause desdictes commissions.

GLOSSA VNA.

1 ANNVLLAT attestationes & omnia alia gesta per consiliarios extra vacationes, parlamento durante, ac reseruat parti actionem contra pręsidem, vel consiliarium qui hęc fecit ad repetendum salarium solutum, & ad damna & interesse, quæ tam difficulter exiguntur, quàm eriperetur claua de manu Herculis. *Attestationes à cõsiliarijs confectæ extra vacationes annullantur.*

2 Etiam si prætextu epistolę Regis hoc permittentis, testimonia, executiones vel alia gesta fuerint, ergo si per literas authenticas fuerit à Rege permissum, valebunt omnia facta etiam post festum sancti Martini. *Regis epistola non excusat consiliarium.*

3 Pręcipit grapherio ne istas commissiones signet, vel concedat sub pœna suspensionis vnius anni pro prima concessione, & sub pœna priuationis pro secunda. *Actuarius non cõcedat commissiões consiliarijs.*

Requisita in processu verbali commissarij.

Notandum est, quòd commissarius ista solet in testium receptione, 4
seu in processu verbali conscribere. primò diem pręsentationis & rece
ptionis siue commisionis, quia ante pręsentationem non habet iuris-
dictionem. glo. in c. tibi qui. in verb. ante. de pręscript. in vj. Archidi. in
c. is qui. de procura. in vj. Spec. in tit. de rescript. præsen.

Debet & diem inscribere præsentationis articulorum partis, vt in 5
stylo parlamenti habetur titul. de commissarijs §. item si commissa-
rius. in fine.

Citationem denique partis, seu citationes si plures factę sint ad vi- 6
dendum iurare, & ad producendum testes: vt scripsi superius artic. xij.

A' quo apparitore citati fuere: vt in l. j. C. de sportul. vbi docto. 7

Pręterea diem quo producti testes fuere, & quo iurauerunt. Lanfrā. 8
in repeti. c. quoniam. in verb. testium depositiones. de proba.

Modus processus inserendus.

Debet etiam declarare modum, quo in his processum fuit, & si quid 9
pars minata fuerit testibus, nam ex hoc pręsumitur malam fouere cau
sam, ideo eam amittere debet. Bald. in l. sub pretextu. j. C. de transacti.
& Angel. in l. satis apertè. de fals. refert Hyppoly. in rubri. de probat. in
vltima specie probat. versi. posset etiam poni.

Exemplum processus verbali tradendum partibus.

Breui omnia debent hi commissarij conscribere, quæ fecerunt co- 10
ram partibus, & horum omnium debent partibus dare exemplum, si
petant, tam commisionis, articulorum, quàm nominum, & cognomi
num testium, & processus verbalis: vt docet Masuer. in titu. de testibus.
§. sed an iudex.

Item commissarius nomina & cognomina testium edere debet par 11
ti petenti, per text. in l. non ex omnibus. ff. de arbitr. glo. & docto. in l. j.
§. editiones. in fi. de eden. nisi timor subornationis insit. Alex. & Ias. ibi
& Iacob. in l. lege Iulia. in fi. ff. de testib.

Attestationes causæ mittendæ sunt.

Depositiones verò testium cùm secretę sint, debent ipsi clausas mit- 12
tere ad iudicem, vel portare si eius sunt fori, qui eos delegauit. l. iudi-
ces. C. de fide instrumen. c. cùm causam. in fi. & cap. cùm clamor. de te-
stib. Bald. in rubr. de iudic. in ij. lectu. col. ij. in decretal.

Nuntius eligendus non suspectus ad ferēdum attestationes.

Item debet mittere per nuntium nō suspectum, & non per partem, 13
quę posset fortè eas testificationes aperire, ideo vt omnis suspitio tol-
latur, hoc commissarius facere debet, vt est in stylo parlamen. in pri-
ma parte rubric. qualiter habeant inquestam curię remittere. §. primò.
vide cap. pręsentium. de testibus. libro sexto. contra ea quę dicit Panor
mita. in capitul. cùm Bertoldus. in tertio notabili, de re iudicata. Sed
ibi sunt verba narratiua text. quæ non probant. capitul. si Papa. de pri
uilegijs. in sexto.

Non tamen vitiarentur testificata, si non clauderet ea, sed mitteret 14
per nuntium fidelem. teste Socin. in l. j. in fi. ff. de offic. assess. & Purpu-
ra. ibi nume. 137. dicit etiam hoc casu nō vitiari, sed pars censeretur eas
didicisse, & sic excluderetur ab omni alia probatione super hoc. Felyn.
in cap. constitutus. j. & cap. vltra tertiam. de testibus. & in cap. cùm ve-
nerabilis. colum. vj. de exceptionib. quod est verum, si pars eas portas-
set,

ſet,aliâs ſecus.

15 Si verò pars aperiat has atteſtationes,tanquã falſarius punitur, non tamen pœna falſi,ſed alia arbitraria,& illas impugnare poſteà non poterit.per tex.in c.cùm olim.ij.de offic.deleg.vbi plenè doct. & alijs pœnis quas ſcribit Ludoui.Roma.conſi.cccxlvj.in hac. colum.ij.facit l.in fraudem.§.quoties.ff.de iure fiſci. *Aperiens teſtificationes punitur vt falſarius.*

16 Nam atteſtationes debent eſſe partibus ſecretę.l.nullum.C.de teſti. Lanfranc.in c.quoniam.in verb.teſtium.col.ij.de proba. *Atteſtationes debent eſſe partibus ſecretæ ac teſtibus.*

17 Debent etiã eſſe teſtibus ſecretę,ne vnus ſciat,quod alter depoſuit. Paul.in l.minimè.ff.de legib.

18 Teſtis non legitimè examinatus non facit etiam indicium, etiam ſi aliâs eſſet omni exceptione maior & idoneus.Bald.in §.item ſacramentum.colum.ij.de conſuetu.recti feudi.Barba.conſi.xj.illud.colum.antepenu.in iiij.volumi.Hyppo.in pract.in §.ſecunda quęſtio.nu.77. *Teſtis nõ iure examinatus non facit quidem indicium.*

PHILIPPES le Bel, Article xi. des ſecondes.

ITEM, comme nous auons entẽdu,que noz ſeneſchaux,bailliſz & preuoſtz, & leurs lieutenans, es cauſes qui pendent par deuant eux,ilz retiennent aucunesfoys par deuers eux l'audition & examination des teſmoings, & aucunesfoys les commettent à leurs clercs & à leurs affins, dont pluſieurs dommaiges s'en enſuyuent.Nous voulons & ordonnõs, que d'icy en auant aucuns de noz ſeneſchaux, baillifz ou preuoſtz ou leurs lieutenans, ne facent faire enqueſtes, ſi ce n'eſt par bons commiſſaires & ſuffiſans. Et ſi nous auons donné & donnons aucunes lettres au contraire, nous voulons qu'elles ſoyent nulles & de nulle valeur. Et pource qu'aucunesfoys en noſtre parlemẽt viennent pluſieurs querelles,qui ſont de peu de choſe,& aucunesfoys de gens de petit eſtat, il nous plaiſt & voulons, qu'au cas que les parties ſeront à accord en noſtre parlement, de prendre cõmiſſaires en leurs païs, qui leur ſeront octroyez, affin que chaſcun puiſſe pourſuyure ſa cauſe à moins de fraiz & de couſts, & que par defaute de pourſuytte, ne laiſſent à pourſuyure leur droict. Articulus vigeſimus & ſequens.

IDEM, Articl. xiii. Ibidem.

ITEM, pource que l'on ha faict depuis vn peu de temps officiers nouueaux pour examiner teſmoings, nous voulons que telz officiers ſoyent oſtez,& l'examination commiſe à bonnes perſonnes & ſuffiſans,ou à ceux qui ſeront eſleuz du conſentement des parties,ſi comme deſſus eſt dict.

GLOSSA VNA.

Inquisitores aboleti seu cōmissarij.

ARTICVLVS iste xx.fuit expeditus superius articu.iij. 1
sed in articul. sequen. xxj. statuitur commissarios ad audiendum testes de nouo institutos, esse abolendos, & ita fuerunt aboleti in ressortu seu iurisdictione parlamenti Tholosani, quia hoc erat valde damnosum pragmaticis & partibus: nam partes quandoque per amicum sine pecuniæ solutione commissionem faciebant, & examinationem testium, quod non licet per hos qui emunt officia, coguntur enim posteà eorum operas graui pretio conducere.

IDEM, Article XIIII. Ibidem.

Articulus vigesimusse-cundus.

ITEM, tous commissaires donnez sur le faict d'vsure, sur transgresion des ordonnances de noz monnoyes, faictes hors de nostre Royaume, & sur autres cas semblables, nous rappellons desmaintenant, & ne voulons qu'il leur soit en rien obey, pour pouruoir à lettres qu'ilz ayent sur lesdicts cas ou aucun d'iceux.

GLOSSA VNA.

Commissarij in vsurarios dati reuocātur.

CASSAT & annullat omnes commisiones concessas ad 1
inquirendum contra vsurarios, & transgressores ordinationum, seu monetarum, quia abutebantur. hi enim olim magna furta commiserunt, & excessus, & fuit vnum genus pecuniæ exigendæ à regnicolis inter omnia alia quæ à miseris hominibus inuenta sunt, qui nunc durè in inferno, si non resipuerint, cruciantur.

CHARLES VIII. Artic. XCIX.

Articulus vigesimustertius.

ITEM, s'il aduenoit que pour aucune cause vrgente nostre dicte cour commist aucuns de nosdicts conseilliers, pour oüyr les parties sur aucunes requestes, & icelles decider, ordonnons que ceux qui seront commis, les decident & determinent, sans en faire rapport à icelle cour, sinon qu'il fust question audict incident de quelque chose, parquoy en iceluy iugeant par cautelle ou cauillation de la partie, le proces peust estre surceis & delayé.

GLOS. VNA.

Consiliarius cui est cōmissum audire partes an decidere posit.

IN isto articulo deciditur, quòd si consiliario curiæ ne- 1
gotium datum fuerit, vt partes super incidenti audiat & decidat, debet ipse partes audire, & decidere negotium, nec debet referre curiæ, vt eam oneribus grauibus leuet. † Sed si commissum sit alicui, vt partes au- 2
diat,

diat, tunc non poterit decidere, sed curię referre debet, postquàm partes audierit. auth. ad hæc. & l. iudices. cum authenti. sequen. C. de iudic. nam cui causę sola cognitio commissa est, non potest eam decidere, aliâs forma commissionis non seruaretur. contra cap. cum dilecta. de rescriptis.

3 Et quando consiliarius decidit, ab eo appellatur ad parlamentum, sicut de commisso ad committentem, vt superius scripsi, per cap. si à subdelegato. de offic. deleg. *Appellatur à consiliario ad parlamentum.*

4 Nota quòd commissarius de consensu partium eligi per iudicem debet, ne quid suspitionis pretendatur. capitu. quoniam. vbi doctores, de probationib. qui posteà recusari non poterit. Bald. in l. j. in princip. C. de relationib. *Eligitur commissarius ab ipsis partib⁹.*

5 Nec mutari. Bald. in l. prima. per illum textum. C. de sportul. & in l. fina. C. quomodo & quando iudex. Decius in capitulo, quoniam. colum. v. de probationibus. domi. Bartol. & alij, in l. cum sententia. C. de sententijs & interlo. omni. iudic. *Cōmissarius nō mutādus.*

6 Nisi ex noua causa. capit. pastoralis. de exceptionib. c. insinuante. de offic. delega. capi. vt circa. de electio. in vj.

7 Notandum est commissarij officium in his maximè consistere, primò in testium examinatione, debet autem interrogare testem productum de suo nomine & cognomine, quę debet exhibere parti, si petat, vt quęcunque velit obijcere posit contra testes: vt dicit Guid. Papæ in statu. si quis. in verbo, testes. col. iiij. *Officium cōmissarij in examinandis testibus.*

8 Secundò, de statu & conditione suę personæ, si sit artifex, cuiúsue artificij, nam si testis nobilem se dicat, vel clericum, magis ei creditur, quàm alteri ignobili, vel laico. l. iij. ff. de testibus. cap. clerici. lxxxj. distinctio. vbi gloss.

9 Tertiò de ętate, cuius ætatis sit is, qui deponere debet, quia si sit impubes regulariter non admittitur. l. iij. §. lege Iulia. ff. de testib.

10 Quartò, de habitatione sua, vbi degit, quia si in domo producentis reprobari poterit tanquam domesticus si cum illo viuat suis impensis. l. etiam. C. de testib. Masuer. in tit. de testib. §. item commissarij debent. vbi dicit omnia in depositione testis scribenda. *Domesticū testimonium reprobatur.*

11 Quintò, an cognoscat partes, de quibus agitur. §. si verò ignoti. in authen. de testib. collatio. vij. quod dicit necessarium esse in curia ecclesiastica, in curia verò seculari non seruari. Masuer. in titu. de testib. §. item in curia.

12 Sextò, an affectionem vel commodum ad partes habeant, vel in re de qua litigatur, vel si acceperint aliquid pro ferendo testimonio, quia tunc testimonium eorum non valeret. capitulo, licet causam. de probationibus. vnde dicit gloss. in capitulo fina. ij. quęstion. iiij. quòd testis debet interrogari, quòd nec amore, nec odio, nec proprio commodo testetur. capitulo, quoties. de testibus. ideo super his interrogare debet diligenter commissarius testes.

Septimò, interrogatur testis super facto, super quo producitur. no. in 13
l. qui accusare. C. de eden. & iurabunt testes veritatem pro vtraque parte dicere. c. non sanè. xiiij. q. v. gl. in d. l. qui accusare. & c. fi. ij. q. iiij.

Octauò, de causa scientiæ. l. solam. C. de testibus. vt superius dixi articulo xvij. 14

Nonò, dictare testium dicta solet, & ea in scripturam redigere, vt superius dictum fuit articul. xvij. 15

Cõmissarius legit depositionem testibus.

Decimò, depositionem factam legit, vel prælegere facit testibus, vt addant si velint, & videant an ita scriptum sit, sicut deposuerunt: vt in l. fideicommissa. §. j. vbi gloss. ff. de lega. iij. 16

Alia traduntur in stylo parlamen. in prima parte titu. de commiss. cum duobus sequentib. maximè in titu. sequitur aduisamentum eorum &c. hæc breui tracto prolixitatem vitans, & gratias Deo optimo Maximo agẽs. 17

Amen.

TRACTATVS

DE TESTIBVS, ET QVOT SVPER VNOQVOQVE FACTO EXAMINARI DEBEANT.

Des tesmoings, & combien sur un faict peuuent estre examinéz.

ITEM, que lon ne pourra en quelque matiere que ce soit, sur vn mesme faict cõtenu es escriptures & additions desdictes parties produire, ne faire examiner que dix tesmoings pour le plus & ne sera cõptée vne turbe que pour vn tesmoing es cas qu'on a accoustumé examiner tesmoings en turbe, & les tesmoings qui seront examinez outre ledict nombre de dix serõt reiectez, & n'aura lon regard à leurs dictz & depositions: & auec ce sera le cõmissaire qui aura examiné plus de dix tesmoings sur vn mesme faict mulcté à l'arbitrage du iuge, en l'auditoire duquel sera rapportée ladicte enqueste: & si esdictes escriptures & additiõs desdictes parties, y auoit articles faisans mention d'un mesme faict, nous ordonnons que les commissaires qui ferõt lesdictes enquestes accolerõt les articles faisant mẽtiõ d'un mesme faict. Articulus vnicus.

GLOSSA PRIMA.

1 HVIC articulo conuenit articulus xiiij. & xv. suprà ti. proxi. videlicet, ne vltra decem testes super vno facto audiantur, quę decisio elicitur fortè ex c. cùm olim. j. de priui. ibi, presbytero Card. dedimus in mãdatis, vt super amisione ac tenore priuilegiorũ testes reciperet, quos duceret producendos, qui fideliter redegit in scriptis depositiones decẽ testium iuratorũ &c. *Testes ne plus decẽ recipiantur super eodẽ facto statutum est.*
2 † Ratio est vt vitetur ęffrenata testium multitudo, vt inferius dicam, & duo hîc statuit. vnum in sensũ directo, videlicet, vt vltra decem testes non audiantur super vno facto. alterũ in sensu cõtrario, vt x. testes audiri posint super quolibet facto, quia hic numerus videtur omnino sufficiẽs, vt dicã infrà in glo. v. & vt vitentur litis anfractus, & dispẽdia. c. dispendia. de rescrip. in vj. *Ratio edicti ne vltra decem recipiãtur testes.*

Consentiẽte etiam parte tollitur potestas recipiendi testes plus decem.

Item per hoc verbum non poterit, *ne pourra*, non erit liberum commissario audire vltra decem testes, etiam si partes cõsentiant, quia hoc verbum *ne pourra*, tollit potestatem tam partibus, quàm inquisitori. ibi, *produire ne examiner.* glo. in cap. j. de regul. iuris. in vj. Barto. in l. Gallus. in princi. ff. de libe. & posthu. c. j. de caus. possess. ibi, nec nos contra partem inauditam aliquid possumus definire, & adeo hęc verba *non pourra*, resistunt actui, vt contra factũ ipso iure nullum sit. Bald. in l. de his. col. j. ff. de transactio. Tiraquel. post tracta. de legib. connubial. in glo. ij. 3

Partes non possunt renũtiare verbis legis prohibitorijs.

Etiam quando verba sunt prohibitoria, partes non possunt illis verbis renuntiare: vt docet gloss. j. in fi. in l. j. C. ne fideiuss. dotium dentur. quam probat Alex. in l. si constante. §. quoties. col. ij. ff. solu. matr. Bald. consi. cclxxxviij. pone statutum. & doct. in l. pacifici. ff. de pact. † etiam cum iuramento non possent partes renuntiare: vt docet Ias. in proœm. actio. nu. 22. Barba. consi. xxxviij. pręclare. col. vlti. in ij. volu. 4 5

En quelque matiere que ce soit.

GLOSSA II.

Laicus iudex indistinctè prohibetur examinare plus decem.

SIVE agatur de re prophana, siue ecclesiastica, in quibus casibus iudex Regius cognoscit, siue petitorio coram iudice laico super re prophana actum fuerit, siue possessorio, & hoc seruari dicit Berber. in viator. iuris in pract. legum Regiar. in versi. productis igitur. & tam in curijs supremis quàm inferioribus, etiam coram iudicibus baronũ, vel aliorum dominorum hic text. seruatur cùm hîc generaliter statutum sit, & verba generalia omnes comprehendunt. l. j. C. de sacrosanct. eccle. l. à procuratore. C. manda. † In curijs tamen ecclesiasticis hęc constitutio non ligat, vt scripsi in proœmi. harum consti. in primo Tomo. etiam quia dictio *quelque*, quę idem significat quod quęlibet, æquipollet vniuersali. ca. vt circa. de electionib. in vj. Alexan. consi. cxv. in ij. volu. 1 2

In criminalibus interdũ etiam vltra decem examinantur.

Arestum.

In criminalibus tamen iudex ad inueniendam innocentiam rei ex officio poterit etiam vltra decem recipere, non verò ex parte accusatoris. l. j. §. si quis vltro. ff. de quęstionib. Hyppol. consi. xxxix. dominus facit. l. fi. vbi docto. ff. de ferijs. etiam post repetitos testes, quod *recoller* dicunt, poterit accusatus producere alios testes eum alibi fuisse deponentes: vt iudicauit Senatus hoc anno 1551. die 24. Aprilis. licet ista repetitio seu confrontatio æquipolleat publicationi testium, tamen per indirectum post publicationem probare quis potest. ca. ex tenore. & cap. fraternitatis. vbi doctor. de testib. 3

Idem quando ego semel petijssem viginti ex centũ mihi debitis quę obtinui, per l. quidam. ff. si cert. peta. ideo si residuũ petã, potero probare per alios testes, licet vltra decẽ, si in prima petitiõe produxerim decẽ, & est bona cautela: vt dicit Mathesi. notab. cxvj. nota q; si ex centũ &c. 4

Tertius tamen de nouo veniens poterit alios testes producere, licet principalis decem produxerit: vt docet Bart. & Imol. in l. si perlusorio. §. primo. ff. de appellationib. & docto. in capitu. cùm super. de re iudic. non po- 5

non poterit tamen pro se hic tertius vltra decem producere per istum textum, & vide quæ scripsi in tractatu, de arestis & opponentibus contra ea. infrà.

SVR vn mesme faict contenu es escriptures & additions desdictes parties.

GLOSSA III.

Vnius facti appellatione quid veniat.

1 VNVM factum hîc non tantùm vocamus factum principale, sed & vnumquodque factum quod probari debet, ad obtinendum super facto principali, vtpote mutuaui tibi centum aureos, ecce factum principale: pono in articulo quòd misisti talem nuntium ad rogandum me, vt ego illi mutuarem, ecce aliud factum.

2 Item illi promisi, quòd tibi soli pecuniam præstarem, ecce aliud factum, ad hæc quòd in domo Claudij mutuaui præsente Claudio, & sic de alijs: super quolibet articulo, non potero audire vltra decem testes, & non dicit quòd decem teneatur quis audire, sed sufficit probatio

3 duorum vel trium. l. vbi. ff. de testibus. † Sed plures ideo producuntur, eo quòd vnus vel alter potest reprobari, & posteà imperfecta remaneret probatio, ob id vsque ad decem produci, & audiri poterunt super quolibet facto: vide quando dicatur vnum factũ, in l. nunquam plura. ff. de priua. delict. & in l. vulgaris. de furt. & in l. si familia. de iurisd. om. iudic. & in c. fraternitatis. de testib. cle. ij. illo tit.

Ratio cur produ[c]ũtur plures testes.

Produire.

GLOSSA IIII.

Citati debẽt esse testes, nõ verò sponta neè se ingerere.

1 PRODVCENDI ergo testes à parte sunt. l. produci. cum l. seq. ff. de testib. alioqui si testes sine productione & citatione se ingererent, eisdem non crederetur tanquam suspectis. l. quę omnia. §. j. ff. de procur. Bar. in l. post legatũ.

2 §. his verò. ff. de his quib. vt indign. † quia sic voluntariè deponens pręsumitur inimicus. c. cùm P. mãconella. vbi Panorm. de accus. Hyppol. in l. vnius. §. seruo. not. primo. de quęstio. ff. vbi idem dicit in eo qui prosequitur homicidium, quando sua non interest, vt is videatur fecisse illud, cùm se ingerat, & iudex dicitur suspectus, quando ingerit operã suam. gloss. in c. pastoralis. in verbo, plures. de rescr.

NE faire examiner que dix tesmoings pour le plus.

GLOSSA V.

Indefinita licentia producendi testes cur redacta ad decem testes sit.

1 DE iure Digestorum quot testes essent recipiendi, non erat expresse statutum, nec prohibitum, sed ex æquo ac bono iudices arbitrabantur, & eum solum numerum testium, quem necessarium esse sentiebãt, patiebantur, ne scilicet effrenata potestate ad vexandos homines superflua caterua testium protraheretur. lege prima. in fin. ff. de testibus.

2 † Sed constitutiones principum statuerunt testimonium duorum vel

trium in vno casu sufficere. Quid est enim quod non abundè intra pręfinitum numerum solers quæsitor inueniat? l. quoties. C. de naufrag. lib. xj. Masuer. in titu. de testi. in §. item ad refręnandum. † & vt lites 3
abbreuientur, & vitetur confusio, & multiplicatio scripturarum, & quare potius decem, quàm vndecim, vel alium numerum statuit, quia hic numerus videtur sufficiens, etiam quia sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. §. furtiuę. de vsucap. in insti. & l. non omnium. ff. de legib.

Effrænata multitudo quæ dicatur.

De iure verò canonico effręnata tantùm testium multitudo reijcie- 4
batur, vt quę numerum quadragenarium excedat. c. significauerunt. & seq. de testib. de hac effręnata multitudine loquitur Ludo. Roma. in repe. l. si verò. §. de viro. col. xlij. fallen. xlv. ff. solu. matr.

Decem tantũ testes examinãdi super qu libet articulo.

Hodie verò hac lege Regia decem tantùm testes in curijs seculari- 5
bus super vno quoque facto recipiuntur, & examinantur, per cap. cùm olim. de priuileg. vnde si decem testes examinentur super omnibus articulis, alij pręter hos examinari non poterunt, si verò pars velit super quolibet articulo factum continente, vt decem examinentur, ei liberum erit per hunc text.

Siue articuli sint speciales, siue generales, etiam tunc decem suffi- 6
cient: vt cēsuit Senatus: prout refert Io. Gallus in q. per aresta. q. clxiij. aresto xij. de primo impressis.

Arestum.

Itaque partes super vno quoq; articulo decem producere non impe- 7
dientur, & si nõ deponant super illo articulo, super quo producti sunt, tamen poterunt super alio deponere, & valebit testimonium illorum, & † si fortè testes quidã super vno articulo deponentes reprobati fue- 8
rint, alij aderũt, & coadiuuabunt depositionẽ aliorũ, ita habetur in stylo parla. in titu. sequitur aduisamentum eorum &c. § item super.

Fœminæ vltra decẽ repellũtur à testimonio.

Intellige siue examinentur viri, siue mulieres, nam cùm ipsę (extra 9
testamentũ, & quosdam alios casus) testes esse possint. c. iij. de testi. l. qui testamento §. mulier. ff. de testa. l. ex eo. ff. de testi. ergo sufficiet vt decẽ examinentur, tum ad vitandũ effręnatum numerum, tum etiam quia hic numerus videtur sufficiens, quòd denarius numerus sit Deo sacratus, cùm sit perfectus, vt scripsi in §. j. in gl. decem. de mand. apostolicis. in concor. Franciæ. † nec quidẽ vndecim producere poterit super vno, 10
licet non produxisset nisi duos vel tres super altero, ne fiat fraus legi, & vt effręnatus vitetur numerus. l. fraus. ff. de legib.

ET ne sera comptée vne turbe que pour vn tesmoing es cas qu'on a accoustumé examiner tesmoings en turbe.

GLOSSA VI.

Turba vnius tantùm vicẽ testis gerit.

TOLLIT dubium, si quis probet vnum articulũ per turbam decem testium, vel vltra, an possit alios producere, & respondet turbam pro vnico teste annumerãdam, scilicet in casibus in quibus testes in turba recipiuntur.

Et

2 Et Budę. hęc testimonia in turba emissa, confusa vocat, quę forsan propriè magis tumultuaria quasi in tumultu recepta dici possent. Turba autem est decem ad minus.l.prętor.ij.§.turbam.ff.vi bo.rapt.quamuis Deci.in cap.primo.de testib.dicat minorem numerum sufficere arbitrio iudicis. *Confusa testimonia secundum Budæ. At magis tumultuaria dici possunt.*

3 Quæro qui sint casus consueti per turbam probari? Respon.consuetudines & vsus per turbam probari solent, & non per testes sigillatim de stylo Franciæ, ac modus vtendi.Ioan.Fab.in l.ij.in versi.circa quintum.C.quę sit long.consuetu.& in §.ex non scripto.de iure natu.in institut.& Boër.in §.ij.de consue. matr.in consu.Biturig. Masue. in ti.de proba.§.item consuetudines. & in stylo Bituricen. vltra triginta testes *Qui actus per turbam probandi.*

4 pro vna turba non solent adduci,† & probatio recipitur vsque ad tres turbas,&non amplius,vt est in tit.*des delais des productions des tesmoings.* artic.iiij.in dicto stylo. *Probatio recipitur vsq; ad tres turbas*

5 Idem in summarijs,& tunc non requiritur alia publicatio, vt docet Bald.in l.prolatam.C.de senten.& Lanfran.in c.quoniam. in verb. testium.col.ij.de proba. & in probanda nobilitate quoad nominationes & beneficia,scripsi in §.cùm verò.de coll.in concord.sed ibi sufficiunt quatuor testes.

6 Cœtus vel rixa duorum est.d.l.prætor.§.turbam.collegium tres faciunt.l.Neratius.vbi scripsi.ff.de verb.significa.c.j.de elect.vbi duo faciunt congregationem,& quinque coadunationem.Albe. in l.pretor. *Cœtus collegium, coadunatio, quid importent.*

7 † Decem oues aut quinque porci faciunt gregem.l.vlti.ff.de abig.si tamen sint mille & vltra non desinit esse grex.l.grege.ff.de lega.j.& ij.

Et les tesmoings qui seront examinez outre ledict nombre de dix seront reiectez.

GLOSSA VII.

1 SIVE ex officio recepti fuerint,siue ad partium petitionē quia hîc omnino prohibet in ciuilibus,alioqui semper iudex vltra numerum hîc taxatum recipere posset,& sic posset hanc legem eludere, quod neutiquam fieri debet.l.si pretor.ff.de iudic.quia numerus hîc taxatus videtur sufficiens,ideo nō est per iudicem ampliandus,nec debet esse iustior lege, vt dicit Bal.in c.translato.de constit.Hyppo.consi.xxxix. *Iudex an possit ex officio ampliare numerum decē testium.*

2 Vnde pars antequā producat testes,debet cum eis loqui an, & quid de illa re sciant,& legere coram illis articulos, super quibus ipsos producere velit,& posteà scribere super quo articulo deponere poterunt, & dare iudici paruam scripturam continentem,interrogetur talis testis super j.ij.iiij.vj.xij.item talis super.iij.v.vij.viij.x.& seq.vt scribit episcopus Vauren.in suo tract.de ritu iudic.ti. qualiter actor probabit. & Paul.in l.ij.col.ij.C.de iura.propter calum.dando.Spec.in tit.de aduoca.§.nunc tractemus.versi.facto autem.& in stylo parlamen.tit.pen. j.partis.§.item pręcaueat. *Modus instruendi testes.*

3 Et nota quòd licitum est instruere testes,vt aptè & apertè deponant *Instruere testes an sit licitum.*

dummodo non inducantur ad mentiẽdum, vel vt à veritate discedãt, & licet talis testis diceret se instructum à parte, † non tamen eo solo re- 4
pelleretur tãquam subornatus, quia intelligitur de licita instructione. Bal.& Iaco.in l.vlti.in fi.ff.de fer.& Bal.in l.fi.C.si ex fal. instru. & in c. licet.col.vj.de proba.melius est tamen vt non dicat.

Precibus an liceat iũdu cere testem.

Precibus etiam potest rogari testis, vt veritatẽ deponat, nec per hoc 5
dicitur se ingerere. Panormi.& Dec.in c.j.de testib.& in c.cùm in tua. de sponsalibus.

Subornans testes punitur.

Non tamen licitum est testes subornare, & eos à veritate deuiare, 6
alioqui eadem pœna punitur subornans, qua tenebatur is, qui falsum deposuit.l.omnes.in princ. vbi glo.C.de here.l. culpa.de malefi.Iaco. de Bello visu in practi.rubr.de causis crimina.nu.45. quod facit ad ordina.regiã.infrà tit. *des faux tabellions notaires & tesmoings*.

Et n'aura lon regad à leurs dictz & depositions.

GLOSSA VIII.

Reijciuntur testes qui excedũt numerum decem testium.

ERGO qui supra numerum decem recipiuntur, omnino 1
reijciuntur, & pars poterit petere, vt reijciantur, & si pars non peteret, tamen iudex non debet eorum testimonia legere per istum text. nec quidem lecta testimonia huiusmodi facerent indicium: † ideo nec solent legi in curijs Franciç, quç nu- 2
merum decimum excedunt, & frustrà legerentur postquàm nihil prosunt. facit l.j.ff.de his quç in testamen.delen.

Meliores testes producendi priori loco.

Imò etiam si melius probarent quàm primi, reijcientur, ideo pars 3
cauta esse debet, vt priori loco, meliores testes audiri curet, nempe primi testes imperfectè factum narrantes & partium cõuentionem, nihil probant, & tamen hi qui vltra numerum sunt, repelluntur. glo.in l.Lucius.ff.de his qui not.infa.facit text.in c.cùm clamor.de testib.Ias.in l. eleganter.ff.de condi.indeb. Alex.consi.xciiij.viso processu.in vj.vol.

Etiam si de nouo venissent ad notitiam producentis, quamuis aliæ 4
exceptiones sint recipiendæ, non tamen testes.c. pastoralis.de excepti. quia imputet sibi, qui tot testes audire fecit, nihil ad rem facientes, per istum tex.dicentem non habẽdam rationem ad eos, qui auditi fuerint extra numerum.

Etiam si viri sancti essent, & integri status, quãuis aliâs multum istis 5
deferatur.c.nisi.de prçben.c.pe.de prçsump.

Supernumerarij testes nec vi literarum Regiarum recipientur.

Nec quidem reciperentur per literas Regias, nec comprobandæ li- 6
terç essent, si essent impetratç cõtra hanc legem Regiam, alioqui quotidie sic impetrarentur, & nulla lex Regia firma esset, contra l.leges.C. de legib.vide tamen Berber.in viator.iuris.in practic. leg.reg. versi.vj. examinatus. ibi, aduerte &c. † Si tamen vnus haberet priuilegium con- 7
tra hanc ordinationem, poterit aduersarius ratione çqualitatis in iudicio seruandç tot producere testes, quot alter habẽs priuilegium produxit. argu.c.j.de iudic.in vj.& non debet licere actori, quod nõ licet reo, per regu.iuris.& ita censuit Senatus anno 1508. die 9. Decembris.

Arestum.

Imò

8 Imò etiam isti qui sunt vltra numerum præstitutum non iuuabunt in aliquo alios testes, qui de numero sunt, si fortè reprobati, vel aliâs inhabiles fuerint, cùm hic text. dicat eorum dicta reijcienda, & eorum non habendam rationem, haberetur autem ratio ad eos, si iuuarent, vt est glo. in cap. duobus. de rescript. in vj. vbi quod non potest testibus probari, potest tamen illis iuuari, sed non in hoc casu, cùm hîc sit prohibitum, quamuis aliâs inhabiles iuuentur per habiles. l. si quis. §. sed si omnes. ff. de eden. & numerus interdum suppleat. l. tertia. §. eiusdem. in verb. numerus. ff. de testibus.

Et auec ce sera le commissaire, qui aura examiné plus de dix tesmoings sur vn mesme faict mulcté à l'arbitrage du iuge, en l'auditoire duquel sera rapportée ladicte enqueste.

GLOSSA IX.

1 MVLCTARI ergo debet is, qui vltra decem testes recepit, quia fecit contra hanc legem Regiã hoc prohibẽtem, & omnis qui non fecerit legem Regis, diligenter iudicium erit de eo. j. Esdræ. capitul. vij. scripsi in tracta. nominatio. quæstione decimanona. quomodo puniatur non obediens Regi. *Commissarius recipiẽs testes supernumerarios punitur.*

2 Et sic vtile per inutile non vitiatur in diuiduis, quia numerus decem testium valebit, & testes vltra istum numerum inutiles erunt. glo. in l. pecuniæ. ff. de vsur. & doctor. in l. certi. §. quoniam. si certum peta. & in regul. vtile. de regul. iur. in sexto. Iacob. in l. iij. §. lege Iulia. columna secunda. ff. de testibus. Hyppol. in l. final. nume. 42. ff. de iur. omnium iudic. vbi multa adducit an sententia lata per iudicem vltra iurisdictionem suam sit in totum nulla. *Testiũ priorum depositio non vitiatur ob supernumerarios.*

3 Poterit tamen cogi inquisitor ad audiendum decem testes super quolibet facto, alioqui pars appellare poterit à denegatiõe, cùm sit grauata, eo quòd iste text. hoc permittat. argumen. l. Pomponius. §. si quis. ff. de procur. Specu. in titul. de teste. §. restat. in fin. *Inquisitor audiat decẽ testes super quolibet articulo.*

Et si esdictes escritures & additions desdictes parties, y auoit articles faisans mention d'vn mesme faict, nous ordonnons que les commissaires qui feront lesdictes enquestes accoleront les articles faisans mention d'vn mesme faict.

GLOS. X.

1 ET SIC per istum text. si partes repetant vnum & idem factum in pluribus articulis, super quolibet articulo non audientur decem testes, sed omnes isti cõiungentur, & super his omnibus idem factum habentibus decem tantùm reci *Factum vnũ pluries repetitum non nisi vnius vicem tenet.*

pientur,& examinabuntur testes,quia hi plures loco vnius habentur, & idem factum est,nimirum super quo non debẽt nisi decem testes recipi,sed possunt cogi,vt deponant,vt per totum tit.de testib.cogend.

Iurans non deponere pro alio cogitur.

2 Etiam si quis iurasset non deponere pro aliquo,poterit inuitus cogi non obstante iuramento, quod est contra bonos mores.tex.in l.ij.§.si quis in iudicio.ff.si quis cau.& in c.peruenit.j. de testib.cogen.& Fely. in c.super.col.xj.de rescrip.

Minans testibus malam causam fouere præsumitur.

3 Notandum est, quòd si pars minetur testibus,ne deponant,malam prӕsumitur habere causam, & eam perdere debet, quia subtrahit probationem.Ange.in l.satis apertè. C.de proba.Hyppo.in rub.de proba. fol.24.col.ij.in vltima specie probatio.vide tamen Fel.in cap. cùm venerabilis.col.v.nu.21.de except.

Depositio perlegenda est testibus.

4 Aduertere debet commissarius, vt depositionem completam legat testibus,alioqui non valebit eorum depositio.gloss.in l.fideicommissa. in prin.ff.de leg.iij.Bal.in l.fi.C.plus va. quod agi.& hoc fit,vt per relationem dictum eorum compleatur, & error,si quis sit,remoueatur,& vt testis addat,si quicquam omiserit, vt dictum fuit arti.vl.tit.proxim.

Locus examinandi testes qualis esse debeat.

5 Dicet quis vbinam sit facienda testium examinatio?Respon.in loco non suspecto,ideoq; non in domo producentis examinari debẽt, quia ab illa parte,in cuius vtilitatem examinantur,possent subornari in sua domo,vel depositiones & dicta posset clam auscultari,necnon ipsis testibus minari.Bal.in rub.de iudic.col.ij.in ij.lectura.

6 Dicit tamen Bar.posse examinari in quolibet loco honesto etiam in ecclesia.in l.ij.C.de sacrosanct.eccle. quod intelligerem quando alius locus honestus aut opportunus non inueniretur, aliâs secus. arg. c.j.de fer.& l.fi.C.illo tit.& cap.decet.de immu.eccle.

Feriatis diebus an liceat testes examinare.

7 Etiam quӕro an examinatio possit fieri die feriata?Respond. sic,sed non receptio iuramenti.glo.sing.in cle.j.de officio deleg.quam singu. no.Lanfranc.in repeti.cap.quoniam.in verb.testium.colum.ij.de proba.hoc tamen non est secundum Lucam teste Masuer.in rubr.de testi. §.item testes.sed hoc solitũ est fieri nec quidem reprehẽdendum, cùm beati dicantur qui faciunt iustitiam omni tempore,in euange.

Secretè debent examinari testes.

8 Adde quòd hӕc examinatio secretè fieri debet.l.nullum.C. de testi. vnde si iudex testem examinaret palàm, non valeret eius dictum.glo. singu.in cap.quia propter.in verb.secretè.de elect.in vj.vel coram turba.Specu.in tit.de teste.§.nunc tractandum.in princ.& versi.sed pone. Guido Papӕ in statuto,si quis.in verb.testes. fol.28.col.iiij. nisi in casibus à iure permissis.

Extensè dicta cuiusque testis sunt describenda.

9 Item extensè debet commissarius describere dictum testis, non verò per relationem ad alium,vt talis testis deposuit sicut primus, vel secundus.Bart.& alij in authen.si quis in aliquo.C.de edend.Guido Papӕ in statuto,si quis.in verb.testes.tract.de reprob.testium.his nunc cõtentus,Deo gratias ago immensas.

Tract.

TRACTATVS

DE REPROBATIONIBVS TESTIVM.

Des reproches des tesmoings, contrediꝺtz, & saluations.

CHARLES vii. Artic. XCIX.

ITEM, & ordonnons qu'apres l'enqueste desdictes parties receüe pour iuger, lesdictes parties seront tenues de bailler leurs reproches dedans huict iours apres ladicte reception, s'aucune en veulent bailler sans esperance d'auoir autre delay, sinon que par nostredicte cour pour grande & euidente cause y fust autrement pourueu. Articulus primus & secũdus

IDEM, Articl. xxxiiii. touchant le style.

ITEM, ordonnons que quand aucune enqueste sera receüe par nostredicte cour, les parties seront tenues de bailler lettres & reproches dedans trois iours apres ladicte reception faicte s'aucunes en veulent bailler, sans esperãce d'auoir autre delay, sinon que par nostredicte cour, par grand' & meure deliberation, comme dict est, y soit autrement pourueu.

GLOSSA VNA.

1 ISTAM materiam abundè tractaui in alio meo tract. de reprob. testium, & salua. ob id tantùm hîc prosequar text. harum ordinationum, ne repetam ea, quæ
2 fusius ibidem scripsi. † Sed quis dicatur optimus testis interrogatus Demosthenes sic scribit, Optimus testis est, qui beneficijs non fuerit obstrictus, sed absque in alios beneuolentia coram iudicibus loquitur. iurisperiti autem dicunt optimum testem eum, qui aliqua exceptione repelli non potest, & dicitur omni exceptione maior. glo. in verb. maiores. in cap. j. de consangui. gloss. in §. item verborum. in verb. idoneos. de inuti. stipu. in institu. *Optimus testis quis dicatur.*

Prohibitorium est hoc edictum.

Sciendum est quòd regulariter omnes ad testimoniũ admittuntur 3 nisi sint à iure prohibiti.l.j.ff.de testib.Hosti.in summa illius tit. in decre.vnde oportet quòd repellantur à testimonio vel expresè, quando scilicet hoc à parte petitur, vt à testimonio repellantur, & tunc dicuntur reprobari.c.testimonium.ibi,meritò reprobatur.de testib.c.pręsentium.§.testes.illo titu.in vj.l.Lucius.ff.de his qui nõ.infa.

Tacitè reprobantur eo ipso quòd iudex cõtra ipsos iudicat,vel eos 4 repellit.glo.in verb.reprobasse.c.suborta.de re iudica.

Reijcienda quando sint testimonia.

Quando ista reprobatio testium obijcienda sit?Respon.pars in pro 5 ductione testium contra ipsum facta debet protestari, quòd non consentit,& quòd sibi liceat reprobare tẽpore & loco.tex.in authen.si quis testibus.vbi docto.C.de testib.

Protestatio in testimonijs quid prosit.

Et proderit hęc protestatio,quia testis auditus poterit reprobari, & 6 posteà nullam faciet fidem,nec quidem indicium alioqui cõtra, vt dicit Hyppo.singu.cxcviij.testis.quia illa protestatio conseruat ius, & habetur ac si testis non fuisset auditus,nec receptus.§.si verò dicatur.in authen.de testib.colla.vij.Are.in c.ex parte A.de testi.

Protestatio quando noceat.

Non poterit tamen pars,quę protestata est de reprobando illum,eo 7 quòd nititur eum impugnare,illius iuuari testimonio.reg.ex eo.de regu.iu.in vj.nisi in quinq; casib⁹ quos ponit Fel.in c.pręsentiũ.eo.†ideo 8 pars debet protestari,quòd sibi sit licitum obijcere contra testes, si bonum ei videatur,& tunc testimonium poterit illi prodesse.Inn.in c.pręsentium.de testib.& Masue.in ti.de testi.vers.item si quis testetur.& Io. de Grassis.in tract.de substan.procu.versi.in personis testium.

Quousq; testes reprobare sit licitum

Et sic testes reprobari,& reijci debent vsq; ad receptionẽ attestatio- 9 num,sed posteà non.c.pręsentium.de testib.in vj.Masue.in tit.de proba.versi.item de stylo.† quod est verum,si protestatio fuerit facta tem 10 pore iuramenti testium,& reseruatio fuerit etiam per commissarium facta de consensu partium secundum eum,& sic coram commissarijs oportet tradere testium reprobationes,vel debet per ipsos cõmissarios reseruari,quòd in fine testimoniorum dari posint, vt fuit dictum pro do.Petr.Bouchet cõtra mercatorem equorum, vnde Masilę non fuit receptus in curia ad reprobationem testium,eo quòd eos non reprobauerat coram cõmissarijs,vt est in quęsti.per aresta. per Io. Gall.q.cxvj. coram commissarijs &c.

Arestum.

Saluatio testium.

Et cùm reprobatur à parte aduersa, licet producenti eos excusare, 11 seu vt dicunt saluare,teste Guid.Papæ in deci.Delph.q.ccccc.actor.& in statu.si quis.in verb.testes.col.ij.facit c.licet.ij.de testib. & cap.licet Hely.& cap.per tuas.seq.de simo.& de hoc abundè scripsi in tracta.de reproba.& salua.testium.

Reiectio testis etiam ex officio curiæ auditi fit.

Prætereà reiectio testium fieri potest, etiam si testes ex officio curiæ 12 auditi sint, & super factis secretis extractis ex ordinatione curiæ. sic fuit conclusum in parua inquisitionũ camera,anno 1533.die 30.Maij.

Arestum.

Idem si testes auditi sint ad perpetuam rei memoriam. cap.fi.vt lite 13 non contestata.

In sum-

14 In summarijs autem reprobationem non recipiendam ait Fel. in c. veniens. nu. 13. cum seq. de testib. sed non seruatur passim in Gallia, in qua vbi prejudicium infertur irreparabile, quamuis summatim tractandum sit, admittentur tamē reprobationes, vt docet Imber. in inst. Foren. libr. j. §. deinceps. & in §. seq. vbi dicit cùm in retinendę possessionis interdicto de sequestratione contenditur, & contradicta, & contradictorum dissolutiones procul arcentur, vt pronuntiatum est secundum eum in iuridicis conuenti. Picta. die 21. Octobris. 1531.

Reprobatio an locum obtineat in summarijs.

Arestum.

15 Nota quòd receptionem testificationis pars aliquando impedit, tum primò quòd iurati testes non fuerint, vt docet text. in l. iurisiurandi. C. de tęsti. cap. tuis. illo titul. & dixi tract. superiore.

Receptionē attestationū an & quādo pars impedire possit.

16 Item non citati. cap. ij. de testi. & sic se ingesserunt, & qui se ingessit, suspectus est. l. quæ omnia. §. j. ff. de procurat.

17 Vel quòd vocata non fuit pars ad videndum iurare, & recipere testes. cap. si quando. C. de testib. & artic. xij. suprà titu. primo. dictum

18 extitit. † & si apparitor referat verbo se citasse partem, & testes, non valet relatio, & ex hoc vidi testificata impugnari, quia in citatione testes requiruntur, de quibus non apparet per nuntij relationem, vt dixi suprà tracta. de citatio. articul. j.

Receptio testiū impeditur ex defectu citationis.

19 Vel auditi fuerunt testes in publico, non vnus post alterum, & in secreto, vt fieri debet. l. nullum. C. de testi. glos. in cap. quia propter. de elect. in verb. secretæ. Guido in statuto, si quis. in verb. testes. dixi in tit. proximo. in glo. vlt.

20 Seu quia inquisitor non scripsit nisi depositionem primi testis, & in alijs scripsit, idem deposuit Titius sicut pręcedens, quia testis depositio cuiuslibet extensè debet scribi, teste Guido. Papæ in stat. si quis. in ver. testes. col. vij. & Io. Sanson in ord. Turonen. fol. 38.

21 Itē quòd die assignata nō iurarunt testes, sed alia die, quod non valet. l. & post peremptorium. ff. de iud. & c. cōsuluit. de off. deleg. vbi doct.

22 Item quòd testes fuerunt examinati sine adiuncto & collega, licet datus esset, quod non valet. doct. in cap. pręsentium. de testi.

Iuramentū testis nō nisi die assignata prestādum.

23 Item quòd testimonia fuerunt alibi facta, quàm vbi decretum erat per iudicem facienda esse, nam dictum erat quòd testes Aurelię reciperentur, & audirentur, & tamen auditi sunt Blesis, aut in alio loco.

Locus parit vitium in testimonijs.

24 Et quòd parte opponente testes fuerunt auditi in domo partis aduersę, tunc ratione suspitionis impedietur testimoniorum receptio. argu. l. apertissimi. C. de iudic. Ias. in l. certi condictio. §. quoniam. col. penul. ff. si certum peta.

25 Non poterit tamen reprobari eo quòd examinatio facta est in ecclesia, si non sit alius locus commodus. Bar. & alij in l. ij. C. de sacrosan. eccl. ca. decet. de immu. eccle. in vj. vel in alio loco non suspecto. Bal. in rub. de iud. col. ij. in ij. lect. decre.

In ecclesia præstitum testimoniū an vitietur.

26 Et potest fieri hęc examinatio etiam die feriata in honorē Dei, sed non iuramenti receptio. glo. singu. in clemen. vna. de offic. delega. Lanfranc. in repet. ca. quoniam contra. in verb. testium. columna secunda.

Feriata die an liceat examinare testē

de probationib. † Tamen poterit etiam reprobari & impediri receptio 27
si commissarius non legit, vel legi fecerit depositionem testi. per glos.
in l. fideicommissa. §. j. vbi addidi. ff. de lega. iij. & inferius dicam. † Alijs 28
in multis casibus impeditur attestationum receptio, qui elici possunt
ex Spe. in tit. de teste. alia hîc non prosequar.

Testificata à iudice criminali facta in ciuili nulla.

Opponi etiam potest, si in causa ciuili iudex criminalis attestationes 29
confecerit, & nullę fuerunt declaratę à Senatu anno 1526. die 19. Aprilis, reseruato interesse parti, quamuis confectę fuissent de partium consensu, & impetrata commissione generali ad inquirendum. & hoc not. in l. solemus. §. latrunculator. ff. de iud.

Arestum.

LOYS xii. Article xxxviii. des publiées. M.D.xii.

Articulus tertius.

ITEM, auons ordonné & ordonnons, qu'es sieges de nostredict Royaume, esquelz y ha publication d'enqueste, auant ladicte publication les parties bailleront (si bon leur semble) leurs reproches de tesmoings: apres laquelle publication n'y seront aucunement receuz.

GLOSSA VNA.

Obiectus testium non recipiuntur post conclusionẽ.

1 POST publicationem & conclusionem in causa non recipiuntur obiectus testium, nec reprobari testes possunt per istum tex. & in c. licet causam. de prob. & in cap. præsentium. de testi. quia pręsumitur pars ex malitia opponere, postquàm tandiu distulit vt ibi.

Nisi fuerit anteà protestatus, vel de nouo venerit ad suam notitiam, 2
quod iuramento suo probari poterit. cap. pręsentium. facit cap. pastoralis. de excep. † si tamen iudex testes receperit, si pars iurauerit de no- 3
uo testes venisse ad suam notitiam, & si posit probari non de nouo venisse, non valebit depositio, quia iuramentum intelligitur tacitè, si ita sit. l. fin. ff. qui satisd. cogan. cap. & si Christus. de iureiurando. Pau. Castren. in l. si cum patruo. C. communia vtriusque iudic. Hyppo. singu. ccxcvij. testes. vel nisi fuerit impeditus per partem, vel iudicem oppo-
nere. text. & ibi glo. in verb. iuramenta. in c. cùm I. & A. de re iud. † vel 4
nisi illæ exceptiones omnino redderent testẽ inhabilem, vt pote quòd testis est hæreticus, Iudęus & alię similes, quia istæ à parte remitti non possunt exceptiones. Bal. & Sali. in l. si quis testibus. col. vl. C. de testib.

Inhabilitas testis obijcitur etiã post conclusionẽ.

† vel nisi testes fuerint recepti absente parte, quia tunc pars non vide- 5
tur consentire, vt docet Fel. in cap. pręsentium. vbi alias videre poteris limitationes, & testes cum instrumento poterunt produci post publicationem. per tex. in c. series. de testib. secundum Roma. sing. lxxx. tu habes. quia tunc cessat timor subornationis.

Quando iuretur testes nõ fuisse subornatos.

Et in quibus casibus quis producere testes debet post publicationẽ 6
& didiscita testificata, iurare debet, quòd testes non subornauit, aliâs admitti non debet, vt dicit Bald. in c. iurauit. de probationibus. quem

refert

refert Hyppo.singu.cxxviij.testes.

7 Si tamen reprobationes fuerint in prima instantia oppositæ, in appellationis iudicio probari poterunt, idq; consuetudine iuri contraria apud nos receptum est, teste Guido. Papę in deci. Delphi. q. cccc. actor. & in verb. testes. col. ij. versic. sed pone.

Reprobationes in prima instantia oppositæ, an in causa appellationis probentur.

8 Si verò post didiscita testificata appareat omnes testes propter obiectus repellendos, tunc pars poterit restitui in integrum, vt per alios testes probet, vt docet. Io. And. in c. auditis. de in integrum restitu. refert Guido in statu. si quis. in verb. testes. colum. vj. versicu. sed quęro. quod vix reciperetur in hac patria, sed iste qui succubuit, poterit appellare à sententia, & coram iudicę appellationis probare, per l. per hanc. C. de tempor. appel. sed si non posset appellare, tunc restitutio peti potest, & sic conciliandę sunt hę diuersę sententię.

Reiectis testibus restitutio datur ad probandum.

LOYS XII. Article XXXIX. des publiées M. CCCCC XII.

ITEM, auons inhibé & defendu, inhibons & defendons à tous iuges de nostre Royaume, d'appoincter les parties à informer, sur les faicts des reproches, sans veoir lesdictes reproches auec les procez principaux, & de ne receuoir lesdictes parties en preuue desdicts faicts: sinon qu'ilz fussent concluants, & contre les tesmoings, sans lesquelz ne se pourroient decider lesdicts procez.

Articulus quartus.

GLOSSA VNA.

1 ADVERTENDVM est, quòd non debet iudex facilè recipere partes ad probādū reprobatoria testium, nisi consideret sequentia. Primò, debet videre processum principalem, & obiectus seu reprobationes testium, & videre an possit ꝓcessus decidi sine probatione obiectuum, & tunc non debet recipere partem ad probandum obiectꝰ, quia frustrà fieret probatio, quę nihil prodesset. arg. l. j. C. de thes. lib. x.

Considerāda in probandis reprobatorijs testium.

2 Secundò, videat iudex an facta reprobatoria sint admissibilia, vel non, quia non debet recipere facta, quę non cōcludunt. ibi, *sinon qu'ilz fussent concluants*. iudex enim non debet pati fieri superuacuum processum. l. litigatores. in fin. ff. de arb. Iacob. in l. non quemadmodum. ff. de iud. vide Bal. in l. si defensor. ff. de interrog. act. & stylus Aurelian. vt contrarium statuens abusiuus fuit declaratus à Senatu anno 1543. 3 die xvj. Iulij. † quid si iudex dubitet, potest eos admittere cum clausula, si & inquantum de iure sunt admittendi. vt docet glos. in cap. cùm contingat. de officio delega.

Conclusio debet resultare ex factis reprobatorijs.

Arestum.

4 Tertiò consyderare iudex debet, si testes deponant aliquid super principali, quòd necessariò concludat, vt debent. cap. in pręsentia. vbi 5 Deci. decimotertio notabi. de probationib. † Vel an instrumenta producta deseruiant proposito, alioqui si non attingant, nō est necesse eos

Iudex quæ debeat considerare antequàm admittat probationes super reprobatorijs.

reprobare, vel si tangant quidem, sed non sit plenè probatum. nec itidem operęprętium est ad reprobationes venire. capit. præsentium. vbi docto. de testibus. in vj.

Testes cess. sant cùm est alia legitima probatio.

Quartò, iudex debet prospicere sufficiens ne sit probatio, & plena 6
siue testibus reprobatis, & tunc non debet decernere testes reprobatorios esse audiendos, quia nihil prodessent, & non debet recipi probatio, quę non releuat. capit. in pręsentia. & l. neque natales. & l. ad probationem. C. de proba. & iudex non inducit testes ad concordiam, quando alij testes sufficiunt. Bartol. & alij in l. secunda. §. final. ff. si certum peta. & docto. in capit. cùm tu. de testibus. dixi in trac. de reproba. testium. in verb. concordia.

Reprobatio superuacua fugięda est.

Quintò, videat etiam iudex si actor plenè intentionem suam pro- 7
bauerit, quòd si non fecerit, non debent reprobari testes rei, nec iudex hoc debet decernere, quia frustrà: nam actore nō probante reus etiam si nihil probauerit, absolui debet. l. qui accusare. C. de eden. Fel. in capi. fina. de calumniat.

Sextò, iudex videre debet, an ex processu obiectus testium probari 8
possint, & si possint, non debet permittere, vt aliâs probentur, vt si testis interrogatus fuerit, an sit consanguineus, & responderit se esse consobrinum, & velle ac affectare, vt eius consanguineus vincat, non requiritur alia probatio in istum reprobatoria. nam rei demonstratæ frustrà adijcitur demonstratio. l. j. in fi. ff. de dote pręleg.

Articuli sūt secernēdi super quibus fiat reprobatio.

Septimò, iudex si videat partem esse admittendam ad probandum 9
obiectus contra testes, debet pręcidere & declarare articulos, super quibus attestationes reprobatorię fient, ne in vanum & super factis non recipiendis testes audiantur, ne fortè incertitudo vitiet depositionem. c. in pręsentia. de proba. docto. in l. si quis intentione. ff. de iud.

Renuntiare licet testibus reprobādis. Arestum.

Octauò, si pars cuius testes reprobantur, habens fortè instrumenta, 10
vel alios testes renuntiet illis, quos pars reprobare vult, audietur, vt cēsuit Senatus pro procuratore Regio, & Abbate montis frigidi contra consules Burg. Narbonen. anno 25. vt habetur in stylo parlam. in §. item si pars. in titul. de commissa. in prima parte. Ista sunt notanda iudicibus, ne posteà à Senatu condemnentur ratione reprobationis frustrà emissæ vt sępius vidi.

FRANCOYS Article xxxi. des publiées M.D.xxxix.

Articulus quintus.

Que pour chascun faict de reproche calumnieusement proposé, qui ne sera verifié par la partie, y aura condemnation: c'est asçauoir en noz cours souueraines, de vingt liures Parisis d'amende, moytié à nous, & moytié à la partie, ou de plus grand' peine, pour la grandeur de la calumnie desdicts proposants, à l'arbitration de iustice: & en la moytié moins en noz iustices inferieures.

Glossa

GLOSSA VNA.

1 DE IVRE non agitur iniuriarum, licet opponens contra testes non probauerit ea, quę opposuerat, quia pars hoc non fecit animo iniuriandi, sed se defendendi. Bal. & Ias. in l. fi. ff. quod quisque iur. gloss. in verb. vtilitas. in l. quisquis. C. de postu. Idque de consuetudine generali obseruatur in Francia, vt testatur Boër. in consilio vlt. posito post consuetud. Bitur. & Guido Papę in statuto, si quis. in verbo, communi
2 æstimatione. col. xv. † maximè si quis protestatus fuerit se non animo iniuriandi opponere, vt fieri solet, teste Masuer. in sua practic. titu. de iniur. versicu. item si aliquis. & Ias. in l. non solùm. §. morte. numero 47. versicul. successiuè in ista. ff. de noui operis nuntiatione. De Ripa in ca. cùm M. numero 90. de constitu.

Iniuriarū nō agunt testes malè reprobati.

3 Vel nisi probauerit ipsum, cui opposuerat tali infamia notatum, & talem rumorem de eo increbruisse. Bartolus & alij in l. vltima. ff. de hęredibus instituendis. Nam sicut fama liberat à doli suspitione, ita à pœna. lege miles §. mulier. ibi, falsis rumoribus inducta. ff. de adulterijs. l. ij. ff. quis ordo in bono. possess. serue. & hanc sententiam secutos fuisse iudices insignes habet compertissimum Imber. in institut. Forē. libro primo. §. deinceps.

Rumor excusat reprobātem testem.

4 Tamen quia nemo debet famam alterius lædere, nec labefactare, & qui hoc facit (vt Adagio fertur) Cydi pœnam debet, & in conscientia tenetur ad famæ restitutionem, vnde iustè hîc statutum est, quòd ex quolibet facto iniurioso calumnię causa proposito in parlamento opponens condemnari debet ad viginti libras Parisi. cuius pars dimidia fisco, altera parti applicatur. in curijs verò inferioribus ad decem libras
5 pro media (vt dictum fuit) distribuendas, † & calumnię causa censetur obiectum, quando non est probatum, per istum textum, Ibi, *calumnieusement propose.* Bartolus in lege prima. in fine princip. ff. ad senatuscon-
6 sultum Turpilianum. vt pote, *qui ne sera verifié par la partie,* † malitiosè verò censetur opponere, asserendo quod ignorauit, & probare non potuit. lege Iulianus. ff. de actionib. empti. nisi fuerit deceptus, quia testes qui super hoc deponere debebant, mortui sunt. glo. vl. in capitulo primo. in fine. de election. in vj. vel fuit deceptus falso rumore perlato. l. miles §. mulier. ff. de adulter. vt dixi suprà.

Pœna lædentis famam alterius.

Calumniosè obiectū quando dicatur.

7 Imò etiam si factum sit tam iniuriosum, & calumniosum, poterit iudex ad grauiorem mulctam cōdemnare partem opponentem, vt pote si opponeret contra testem, quod crimen læsę maiestatis commisisset, vel crimen hæresis, vel aliud graue crimen per istum tex.

8 Licet iudices coràm quibus per reprobationes crimina probantur, vel per confessionem testium non debeant punire testes ratione illius criminis, pœna ordinaria. capitul. cùm dilectus. in fine. de ord. cognit. nec efficiuntur infames ex illo crimine obiecto etiam probato, tamen eorum opinio grauatur, secundum Innocentium ibi. & Guido.

Testes an puniātur ratione criminis obiecti & probati.

in statu si quis. in verb. communi estimatione. versi. si obiectus. † tamen aliquando vidi remissos aliquos testes ad suos iudices pro criminibus obiectis, & probatis, & hoc instante procuratore, vt crimina puniantur. l. ita vulneratus. ff. ad leg. Iul. de adul. 9

Infamis an in testem vocari posit.

Imò non poterit iudex repellere testem etiam infamem, si pars hoc non petat, & ista est generalis consuetudo curiarum Francię, quia hoc iudicium non datur in Francia nisi postulatum fuerit. l. iiij. §. hoc autē iudicium. ff. de damno infecto. 10

Iudex an ex officio posit inquirere de conditione testis.

Quamuis de iure iudex posit de conditione testis ex officio inquirere, etiam si pars non opponat. glos. in l. j. §. si præses. ff. de magist. conuen. glo. in l. iij. in verb. inimicitię. vbi Iacob. ff. de testib. Bald. & Angel. in l. quos prohibet. de postu. glo. in c. querendum. ij. q. vij. Corset. in singula. incip. testis. Fely. in c. iurauit. in fi. de testib. Barba. consil. iij. colūna j. in ij. volumi. si tamen hoc faceret in Francia, constitueret se partē, quod cauere debet. 11

CHARLES VII. Article. XXXVI. touchant le style.

Articulus sext⁹.

ITEM, ordonnons que les parties seront tenues de bailler contredicts à l'encontre des lettres de leurs parties aduerses, s'aucunes en veulent bailler, dedans huict iours prochainement venants, apres la production desdictes lettres & saluations, dedans huict iours apres en suyuans, sans esperance d'auoir pour ce faire aucun autre delay, & sans ce qu'il soit besoing de bailler doresnauant, outre lesdicts termes, aucune requeste, pour bailler contredicts, ou saluations, ou les en faire forclorre, & que doresnauant ne seront baillez aucuns contredicts ou saluations, sinon en proces appoincté en droict, sur le principal, recreance ou prouision.

GLOSSA VNA.

Contradicendi vnica dilatio.

INSTRVMENTIS productis pars contradicere, & ea reprobare & oppugnare potest, & pars producens ea saluare, & excusare, pro quo faciendo conceditur vna tantùm dilatio, vt dicit iste text. qui tamen non exactè seruatur in parlamentis. 1

Et hęc contradictio fit in processu concluso ad ius super principali, vel super recredentia seu prouisione. 2

Instrumentū quomodo impugnetur.

Qualiter impugnari posit instrumentum, & contradici abundè docet Speculator in titulo de instrumenti editio. in §. postremo. & Nepos de monte Albano. in tractatu de exceptionibus. in versiculo exceptio contra quamlibet scripturam, ibi quilibet videre potest, ne plura. 3

Charles

CHARLES vii. Artic. xxxvii. touchant le style.

ITEM, voulons & ordonnons estre enioinct par nostredicte cour, & desmaintenant enioignons aux aduocats sur leursdicts serments, que doresnauant ilz soyent briefz en leurs contredicts & saluations, sans reïterer les raisons cõtenues en leurs escritures principales, ou plaidoyé, ne poser aucunes friuolles allegations: car nous voulons, que si nostredicte cour, en iugeant les proces, y trouue doresnauant la prolixité, telle qu'ilz ont accoustumé de faire, elle en punisse ceux qui le feront, de telle punition, que ce soit exemple à tous autres.

Articulus septimus.

GLOSSA VNA.

1 PRÆCIPIT aduocatos (vt Greci dicunt) λακωνικῶς λέγειν, i. compendio dicere, & vt breues sint in suis scriptis, & nihil repetant: nam legimus apud Philomenem, quendam Anaximenem, qui plus æquo prolixam habuisset orationem perpulchrè à Theocrito sic fuisse redargutum, verborum quidem
2 flumen est, mentis verò gutta. † & hos battalogos semper vsus forensis propulit, qui vt causam iudicibus incertam, & obscuram reddant, battalogia & multiloquio vtuntur, & hi aduocati, qui hac verbositate nituntur, pręsumuntur mali. nam argumento à contrario hęc inter se sunt cognata, pauca loqui, & probum esse virum: vt docet Eras. in
3 chiliad. † vnde Charillus roganti, cur Licurgus tam paucas leges prodidisset, ait, pauciloquis non esse opus multis legibus. huc per-
4 tinet versicul. ille veluti prouerbialis apud Atheneum relatus † τοὺς συνετοὺς δ᾽αὖ τις πείσει τάχιστα λέγων εὖ, hoc est mox persuadebis cordato, si bene dicas, & dicit Iurisconsul. in l. vna. ff. de offic. pręfect. pręto. breuiter commemorare necesse est: vnde officium boni aduocati est breuiter,
5 & summatim loqui, dicit Aretin. consi. cxx. procedendo. † Itaq; iudex potest indicere silentium aduocato verboso, vel eum suspēdere ab officio, & quandoq; ab officio aduocationis priuare. glo. in l. ex ea. quam ibi not. ff. de postul. & Ias. in l. j. ff. de offi. asses. gaudent enim breuitate Moderni. docet glo. in l. j. ff. quod metus causa. scripsi in interpretat. l. vnic. in ij. not. C. de senten. quę pro eo quod interest.

Aduocatorum breuitas amanda.

Iudicis animaduersio in aduocatos battalogos.

6 Etiā no. ex hoc tex. ibi, *nostre cour*, quòd simpliciter appellatione curię, intelligitur suprema, quia omne analogū per se sumptū stat in suo potētiori significato. §. sed ius quidē. insti. de iur. nat. scripsi in glo. sum
7 mas. in proœ. concor. vbi docui priuilegia curiarum supremarum. † & an valeat aresta, in quibus dicitur curia dicit, *la cour vous dict*, & valere non dubitat Guid. Papę in deci. Delph. q. cccclj. quid contineatur, dicens curiæ nomen esse indifferens, & comprehendere etiam quemcunque ius reddentem in curia. arg. l. ij. in princ. ff. de orig. iur. ideo valebit

Curiæ nomine simpliciter quæ veniat.

Aresta & sentētiæ per curiam dicit an valeant.

etiam sentẽtia per iudicem, si dicat curia condemnat talem ad decem &c.& hoc seruant pręsertim curię supremę Regni.

FRANCOYS Articl. xxxvi. des publiées M. D. xxxix.

Articulus vltimus.

QV'IL n'y aura plus contredicts contre les dicts des tesmoings,& defendons aux iuges de les receuoir, & aux parties de les bailler sur peine d'amende arbitraire.

GLOSSA VNA.

Contradicenda non sunt dicta testiũ sed ipsæ personæ reprobandæ.

PROHIBET ne obiectus contra dicta testium dentur, 1 idem supra articul.ij.*des responses* per credit statutum fuit: quia iudex potest per se hoc considerare,& ista sunt iuris, & discretioni iudicis relinquitur, vt habetur in stylo Bituricẽ.& hoc etiam statutum est,vt citius lites finiãtur,&ne partes sumptibus & expẽ. onerẽtur,cùm ex officio iudex hoc facere possit, licet de iure secus.c.series.de testi.c.pręsentium.illo tit.in vj.& Spec. consulit,quòd potius quis opponat contra dicta, quàm personas: quia hęc opposita vix possunt excusari. cap. cùm tu. de testib.in titul.de teste.§. sępè testes &c.

Dicta testiũ quãdo impugnare liceat

Notandum est quòd in casu,quo non possum reprobare testem, vt 2 quia examinatus est etiam pro me,vt per glo.in cap.constitutus. de testi.tamen potero opponere contra dicta,per tex.&ibi Salyc.in l.si quis testibus.colum.ij.C.de testib.Domi.in cap.ij.§.vlt.de confes.lib.vj.Deci.consil.viij.viso puncto.nu.8. † quod non procedit in Francia, cùm 3 non posit opponi contra testium dicta, tamen hæc ordinatio non seruatur in ressortu Tholosano.

Quomodo opponatur cõtra dicta testium.

Contra dicta testium opponi potest, quòd sunt falsa,contraria,vel 4 varia.Bartol.in l.eos.ff.de fals. l.scripturę.C.de fide instru. vel obscura. l.de ætate.§.nihil.ff.de interrogato.actio.vel non sunt verisimilia. cap. quia verisimile.de pręsump.& quod nõ est verisimile,est falsitatis imago.Bald.ibi quem refert etiam Fely.

Falsum deponentes personaliter citantur.

Et si pretendatur testes falsum deposuisse, possunt citari personaliter sub pœna confessi,vel conuicti,vel potest condemnari pars ad cu- 5 ius vtilitatẽ deposuerũt ad eos pręsentandum intra certũ tempus,aliâs eorũ depositionibus nulla adhibebitur fides,vt conclusit magna curia Neapo.prout refert Ant.Capit.in decis.Neapo.q.lx.in causa testium.

Obiectus cõcludẽs detur

Et obiectus in testes debet esse idoneus,& concludens necessariò,si- 6 cut probatio.l.neque natales.& l.ad probationem.C. de proba. cap.in pręsentia.illo titu.doct.in cap.pręsentium.de testi.in vj.

Et hoc inspicitur tempore depositionis,& iuramenti.l.iij.§. duę cau 7 sę. ff.deCarbo.edi.Bal.in l.ij.C.de testi.l.iij.§.lege Iulia.ff.de testi.Albe. in tract.statu.in iiij.parte. quęstio.lxxj. Barb.consi. xlvij. pręclarè.col. iiij.in ij.volu.Hyppol.in l.j.§.idem minimo.& §.seq.ff.de quęsti.

Alia dicuntur in tract.meo de reprobationibus,& saluatio.testium, 8 his nunc contentus finem faciam,Deo gratias agens.

TRACTATVS
DE PARTIVM PRODVCTIONIBVS.
Des productions des parties.

CHARLES VII. *Articl. C. de premieres.*

ITEM, prohibons & defendōs aux parties que doresnauant en faisant leurs productions, elles ne produisent lettres, tiltres ou muniments, qui de rien ne seruent au iugement & decision de leurs proces, & qu'elles n'employent ne produisent autre chose en leur inuentaire, que ce qui sera escrit & designé en icel luy. Et s'ilz veulent produire ou employer autres lettres ou autres choses, qu'ilz puissent faire extraire, & que temps suffisant & moderé leur soit donné pour ce faire. Et ce leur defendons sur peine de cent solz Parisis d'amende au procureur, qui sera trouué auoir faict le contraire. Articulus primus & secūdus.

IDEM, Artic. XXXVIII. *touchant le style.*

ITEM, ordonnons que doresnauant les parties, en faisant leurs productions, ne produisent lettres & proces ou muniments, qui notoirement ne seruent de rien au iugement des proces, & qu'elles ne produisent ou plus ou moins, que ce qui sera escrit & designé en leurs inuentaires, sur peine d'estre puniz de cent solz Parisis d'amende contre la partie, ou son procureur, qui seroit trouuée faire le contraire, à appliquer comme dessus.

GLOSSA VNA.

1 FACTIS attestationibus, ac reprobationibus cōtra testes probatis, & attestationibus publicatis, necesse est vt partes instrumenta & alia documenta producāt, ob id iste tex. de his productionibus loquitur. *Productio quando sit facienda.*
2 † Et tria hîc dicuntur. Primò ne partes producant literas, titulos, instrumenta, aut alia munimenta causę, quę ad ipsam causam non pertinent. l. nec quicquam. ff. de eden. quia non est producendum, quod productum non releuat, imò verius est reijcien-

dũ.l.j.ff.de aſſeſſ.nec iudex hoc pati debet.l.ſi duo.§. idẽ Iulianus.ff.de iureiu.& ibi plenè doc.& in c.in pręſentia.de prob.ſed põt dici qđ ſcribit iuriſcõ.in l.de ætate.§.quod autem.ff.de interrog.actio.ὀυδὲν πρὸσεῖπος.

Inuẽtarium debet continere ea quæ producta fuere.

Instrumentum in ſacco inuentum nõ productũ an proſit.

Secundò,ꝙ nihil in inuentario conſcribatur,niſi quod productum 3
fuerit ſub pœna centũ ſolidorum,& quid ſi inueniatur inſtrumentum non productũ,an poſsit ſecundũ illud iudicari.vide Iaſ. in l.j.§.editiones.col.fi.ff.de eden.quod non,nec haberi debet ratio ad illud inſtrumentũ,&ad literas non productas in iudicio,licet inueniãtur in ſacco alioqui deciperet quis partem aduerſam producẽdo inſtrumentũ fortè falſum,vel acceptilationẽ,cui pars reſpondiſſet,ſi eamvidiſſet,vnde non ſolent iudices reſpicere,nec quidẽ legere inſtrumenta non producta,in inuentario non cõſcripta, quia fruſtra legerent, cuius lectionis nullus eſſet effectus,niſi eſſent iuris allegationes,vel cõſilia doctorum.

Dilatio gratia transcribendi inſtrumentum datur.

Tertiò,ſi quis velit probationem facere ex aliquibus inſtrumentis, 4
& velit tranſcriptum habere,dabitur ei dilatio.tex. in c. cùm perſonæ. de priuileg.in vj.doct.in c.contigit.de fid.inſtru.

Productiõe facta datur dilatio ad cõtradicendũ.

Quartò,vltra tex.facta productione citatur aduerſarius , vel ſi pre- 5
ſens ſit in iudicio,vel eius procurator,& aſsignatur ei terminus ad impugnandũ,&dicendum contra inſtrumenta,& iura producta,ſi ea impugnare voluerit:vt docet Io.epiſcopus Varen.in ſumma de ordi.iud. tit.de alijs proba.producen.

Inſtrumẽta quomodo cõtradicantur.

Quintò,pars aduerſa contra inſtrumentum obijcere poteſt, quòd 6
ſolennia requiſita non interuenerũt, poſita per glo.in l.generali.C.de tabu.lib.x.& per Barb.& alios in rub.de fid.inſtru. † vel opponi poteſt 7
inſtrumentum productum eſſe falſum,ſibiq; ipſi contrarium.l.ſcripturę diuerſę.C.de fid.inſtru.l.eos. vbi Bar.ff.de fal.dixi articu.fi.ſuprà tit.
proxi. † vel conficiens inſtrumentum non erat notarius, vel ei fuerat 8
interdictum ratione criminis,ne inſtrumenta de cętero cõficeret.l.moris.§.ſolet.ff.de pœn. † vel inſtrumentum erat confectũ in loco,vbi cõ 9
ſcribens non erat notarius,& ſic ibi non erat notarius,ſed priuatus,ſicut pręſes extra territorium ſuum.l.iij.ff.de offic.pręſid.

Item quòd inſtrumentum eſt raſum,vel cancellatum,ideo non pro 10
bat.c.cùm Ioannes.de fid.inſtr. l.fi.C.de edict.diui Adria.tollẽ.Aliaq; multa opponuntur,quæ probari non poſſunt,ꝙ ſummopere eſt cauendum,ſi ſaluti ſuę velit pars proſpicere ne opponat,niſi ea quęvera ſunt & quę probare poteſt,alioqui animam ſuam diabolo committit.

Saluatio repellens obiectionẽ inſtrumentorum recipitur.

Sextò,actor admittitur ad ſaluandũ & ſuſtinendum ſua inſtrumen 11
ta,& documenta,& hæc ſaluatio repellit obiectionem,ſicut replicatio exceptionem:vt patet inſti.de replic.& in l.ij.ff.de except.

Statuti articulus produ cendus eſt.

Septimò, ſi quis teneatur producere ſtatutum vel conſuetudinem, 12
ſufficit producere illum articulum ſtatuti,vel cõſuetudinis,de quo eſt quęſtio,non autem totum librum ſtatutorum, vel cõſuetudinem producere tenetur:vt docet Bar.in rub.de noui oper.nun.ff.colum. penu. Fely.& alij in c.j.in iij.conclu.nu.29.cum ſeq.de prob.& doct.in c.contingit.de fid.inſtrumen. vbi plenius vide.

Vltimò,

13 Vltimò, producens instrumentum, vel alias literas, non tenetur eas dimittere apud acta, ne fortè amittantur, sed eas recuperare potest retento exemplo, & Dicanici dicunt retento regesto. dict. cap. contingit. de fide instrumen. & cap. cùm personę. de priuil. in vj. † nisi pars aduersa velit illud arguere falsi. l. fin. C. de fide instrumen. alia vide in dictis locis ne plura. *Cautè faciē da productio.*

14

IDEM, Artic. xxxv. touchant le style.

ITEM, ordonnons que doresnauant, quand les parties seront appoinctées à produire, & au conseil, leurs lettres & tiltres, & ce qu'elles voudront produire, elles seront tenues de fournir audict appoinctement, dedans troys iours, sans esperance d'auoir autre delay, soubz vmbre d'auoir compulsoire, ou autrement, sinon qu'euidemmẽt y eust grand'cause de ce faire, & qu'on l'eust requis en plaidant, autrement lesdicts trois iours passez, seront iugez lesdicts procez, en l'estat qu'ilz seront, sans ce qu'il soit besoing, pour ce faire, requerir ou demãder autre forclusion. Articulus tertius.

GLOS. VNA.

1 INTRA tres dies partes producere tenentur in parlamento, quãdo res est in consilium missa, nec alia datur, nisi ex causa, dilatio, & nisi quis intra dilationem produxerit, posteà non recipietur: vt docet Paul. in l. iubemus. C. de iudic. & in l. j. C. de iureiur. propter calum. dando. sed parum seruatur, nisi accipias diem pro anno, & quandoq; longius protenditur, & il le scit, & verum dicit, vt & vos credatis. *Producendi causa tres dies dantur.*

2 Notanda est cautela, quam tradunt Alber. & Ias. in l. j. §. editiones. in fin. ff. de edend. quòd quando quis producit instrumenta, debet ea producere quatenus faciũt pro se, & in illis capitulis, & tũc pars aduersa secundum quosdam non poterit iuuari illis instrumentis, eo quòd non sunt producta ad illud partis cõmodum. † Vnde pars aduersa cauta esse debet, vt quando pars ita producit illud instrumentum, protestetur se velle vti eodem instrumento in illis partibus, quę faciunt contra producentem, & tunc poterit, quia instrumentum factum est commune per productionem, per §. editiones. vbi Ias. in fi. post glo. Inno. & alij in cap. cùm venerabilis. de exceptio. *Cautela ne quis producat cõtra se.*

3

LOYS xii. Artic. xxx. des publiées M. D. xii.

ITEM, que ledict proces conclud purement & simplement, on ne receura aucune partie à faire autre production, sinon qu'il y ait cause raisonnable, & qu'elles ayent lettres à ceste fin addressante à la cour. Esquelles lettres seront tenuz les produisans declairer la piece & le faict & article, pour verification Articulus quartus.

duquel ilz voudront faire ladicte production, & ne seront lesdictes parties receües à produire esdictes causes d'appel, qu'à vne foys, & ne seront receües lesdictes productions, depuis que le proces aura esté mis sur le bureau.

GLOSSA VNA.

Producendum est in possessorijs intra primam dilationem.

QVANDO quis producere teneatur? Respon. in possessorijs beneficiorum, & in primo capite statim ipsa dilatione data ad producendum instrumenta. vt est in tit. de mater. possess. vt celerius expediantur, quia periculosa est, & dispendiosa illorum vacatio. c. cùm sit. de elect. in vj. 1

In alijs causis ciuilibus vbi non est opus attestationibus, nec testimonijs, debet quis post litem contestatam producere vsque ad conclusionem, & in termino sibi concesso. c. dilectus. de fid. instru. vbi doct. & in l. iudices. C. de iudic. cum authen. sequen. ibidem. 2

Si verò testationes faciendæ sint, tunc productio fiet post receptionem, & publicationem testimoniorum, & reprobationem testium: vt superius dixi articu. j. 3

Productio nō recipitur post conclusionem.

Post renuntiationem verò & conclusionem in causa non recipitur productio etiam instrumentorum. c. cùm dilectus. & cap. pastoralis. de cau. poss. nisi in causa beneficiali, quia in ea renuntiatio non est necessaria. clemen. sępè. de verborum significa. de Rota decisi. ix. nota quòd postquàm. in antiq. & nisi renuntiatio & conclusio facta fuerit saluo iure producendi: vt docet Aufrer. in decis. Tholosa. q. xiiij. & cxlvj. vide regu. cum limitationibus per Socy. in tract. fallen. regu. clxxxiiij. instrumenta. & Fely. in cap. cùm dilectus. & Hyppol. in l. j. §. si quis vltro. ff. de quęstionib. 4

Literæ quomodo impetrãtur ad instrumentum producendũ ex æquitate post conclusionem.

Item nisi ex causa rationabili, vtpote si instrumẽtum sit de nouo repertum. l. admonendi. ff. de iureiuran. & hoc poterit fieri per literas Regias, quæ in cancellarijs etiam impetrari poterunt, per quas permittetur parti non obstante conclusione in causa producere tale instrumentum, † quod oportet in literis exprimere, & non expressum reijcietur, & articulus super quo vult illud instrumentum producere est exprimendus, & factum ipsum, & poterit hoc semel tantùm fieri. Oratione quidem diui Marci amplius quàm semel non esse dandam instrumentorum dilationem comprehensum est, sed vtilitatis litigantium gratia causa cognita, & iterum dilatio tam ex eadem, quàm ex alia prouincia secundum moderationem locorum impartiri solet, & maximè si quid inopinatum emergat. Vlpian. sunt verba in l. oratione. ff. de fer. & hoc causa infinitatis vitandæ. cap. ij. de rescript. in vj. plenè de hoc scripsi in primo not. l. vnicę. C. de senten. quę pro eo quod interest. si tamen defunctus acceperit dilationem ad producendum instrumenta, successori quoque causa cognita dari debet. l. oratione. in fin. 5 6

Ad hęc in his literis cõcedi debet productio, dummodo res non sit iudicata, vel incepta iudicari, & vt vulgo dicitur, *auant que le proces soit* 7

mis

mis sur le bureau, de quo scribam in tracta. de liter. impetra. ad renuntiandum appellationi inferius.

FRANCOYS Article Lxxxvii. des publiées M.D.xxxix.

QV'EN toutes matieres ciuiles, y aura communication d'inuentaires & productions.

Articulus vltimus.

GLOSSA VNA

1 OPTIMVM statutum, vt fiat communicatio inuentariorum inter partes, & productionum, vt nihil ex insidijs agatur. nam antequàm processus fiat relatio, & sententia concipiatur, debent partes videre vtrum omnes literæ, & documenta producta sint in sacco, quia interdum in perniciem animarum, quædam partes solent furari instrumenta, ideo bonum est, vt partes videant an omnia sint completa, & antequàm ista fiant partes ostendunt & communicant inuicem, & productiones & inuentaria, vt patet Dicanicis, & si pars videat alia instrumenta esse, quàm ea quæ producta fuerunt, debent petere ea reijci, & iudex hoc decernere debet: vt habetur in stylo Castelleti Paris. alia hîc multa adderem, sed vt breui percurram has Regis constitutiones, reliqua alijs pragma. discutienda relinquam, de his more solito gratias (ne ingrati officio fungar) Deo Optimo Maximo & eius Virgini agam perpetuas. Amen.

Communicatio processus quando & quomodo fiat

TRACTATVS

DE PVBLICATIONE ATTESTATIONVM.

De publication d'enqueſtes.

FRANCOYS Article Lxxxvi. des publiées M.D.xxxix.

Articulus vnicus.

QV'EN matieres ciuiles, y aura par tout publication d'enqueſtes, excepté en noſtre cour de parlemẽt, & requeſtes de noſtredict parlement à Paris, ou il n'y ha accouſtumé auoir publication d'enqueſtes, & iuſques à ce qu'autrement en ſoit ordonné.

GLOSSA VNA.

Publicãtur atteſtatiões.

STATVIT in omnibus Franciæ curijs editionem ſeu publicationẽ inquiſitionũ eſſe faciendã, vt quiſq; videre poſsit, quo iure munitus ſit, ne poſteà ſi cõdemnatus fuerit appellet, hęc tamẽ publicatio nõ fit de ſtylo in parlamẽ. Pariſ. nec in camera ſupplicationum Pari. cuius ſtyli meminit Guid. Papę deciſio. cccccxxxvj. quęritur. 1

Et ita fuit à curia ſtatutũ anno 1276. vt habetur in ſtylo parl. areſto 288. ex quo areſto ſumpta eſt hęc ordinatio quę etiam hoc excipit, ibi, *excepté en noſtre cour de parlement, & requeſtes*, † etiã hic articulus nõ fuit in parlamen. Tholoſano receptus, in quo nõ fit teſtimoniorũ publicatio nec in curijs ſupremis propter ſecuritatem teſtium, ne ipſi incurrant odiũ partium, contra quas depoſuerunt, & vt facilius deponant, quod fortè non auderent ſi partes illuſtres, aut alij magni domini ſcirent, aut videre poſſent illorum depoſitiones, teſte Ioan. epiſcopo Vauren. in ſumma de ordi. iudi. rub. qualiter fiat inqueſta in curia. 2 3

Publicatio teſtiũ non fit in curijs ſupremis & quare.

Omiſsio publicationis teſtium an vitiet ſententiã.

De iure etiã omiſsio publicationis teſtiũ non vitiat ſententiã, maximè ſi à parte nõ fuerit petita, q̃a non eſt de ſub ſtantia iudicij: vt in c. cũ I. & A. de re iudi. & gl. in c. fin. de hære. in vj. vt docet Bar. & ibi Alex. in addi. in l. prolatam. quicquid ibi gl. dicat, de ſent. & interlo. quẽ ſequitur Anchar. conſi. liij. omiſsio publicationis. † & in curia Romana non fit publicatio vſque ad tertiam ſententiam, vt pars poſsit producere in 4 5

Publicatio quando fiat in curia Romana.

cauſa

causa appellationis de nouo.l.per hanc.C.de tẽpo.appel. eo quòd non didicit testificata, quę si didicisset, prohiberetur producere super eisdẽ articulis, vel directo contrarijs. clemen.ij.de testib.Bal.in c.vno.col.ij. si de inuesti.inter domi.& vasal.lis oriatur.

6 Tamen cùm per hanc legem pręcipiatur publicatio, si iudex eam denegaret, partem grauaret, & sic appellare posset, quia iudex facit cõtra hanc legem, ideo posset per superiorem instigante parte mulctari. Inn.Bal.& alij in cap.cùm I.& A.plenè scribit Georg.Nathan.in repe. cle.sępè.§.fi.col.xxv.in xij.q.de verb.signifi. *Appellatiõ à publicatione denegata.*

7 Post istã publicationẽ, & didiscita testificata nõ recipiũtur testes causa subornationis vitãdę.c.fraternitatis.de testi.cle.ij.illo tit.nisi in casi-
8 bus ibidẽ traditis per doct.† nisi testes cum instrumento producerẽtur, qa tunc cessat causa subornationis ꝑpter instrumentũ, ꝑ tex.in c.series. de testi.quẽ extollit Lud.Roma.sing.lxxx.tu habes.& Lãf. in c.quoniã. in verbo, testium depositiones.col.xv.vers.aliud subiungo.de proba. *Testes nõ recipiũtur post publicationẽ*

9 Minor tamen restituitur.Bar.in l. j.§.nuntiatio.ff.de noui oper.nun. vt refert Mauri.in tract.de resti.c.clxvj.& seq. *Minor restituitur vt post publicationẽ probet.*

10 Item facta allegata in libello, & non probata, post publicationẽ probari poterunt impetrando literas Regias: vt censuit Senatus anno 1513. die xix. Iulij. facit quod scribit Capit.q.clvij. *Arestum.*

11 Etiam post publicationem possunt produci testes de nouo reperti.c. pastoralis.de excep.l.admonẽdi.ff.de iureiur.nam quę de nouo emergunt, nouo indigent auxilio. l.de ętate.§.ex causa.ff.de interro.act.hoc nominatim docet Hypp.in l.j.§.si quis vltro.nu.17.ver.itẽ etiã alio casu. vbi etiã alios scribit casus.ff.de quęst.sed in his literis Regijs opus est. *De nouo producuntur testes etiã post publicationẽ*

12 Traduntur hęc testimonia perlegenda primò reo, deinde actori, vt quilibet videat ius suum, an sit probatum vel non, & an ius aduersarij sit elisum. de quo vide per Lanfr. in repe.c.quoniam contra.in verbo. testium depositiones in publicatione testium.de proba. *Cui parti sunt dãda testimonia in publicatiõe.*

13 Notandus est ordo curiarum, quẽ ponit Ioan.episcopus Vanren.in tract. de ordi.iud.rubic.sequitur epilogatio.vbi dicit sequentia in processu esse. Primò citatio, quam adiornamentum curiæ seculares vocãt.
14 de qua scripsi in tit.de cita.suprà. Secundò fit verbalis petitio in breuibus causis, sed in magnis libellus in scriptis offertur.auth. offeratur.C.
15 de lit.contesta. Tertiò deliberandi datur dilatio, an quis velit cedere, vel contendere.authen.offeratur.& l.j.ff.de eden. Quartò contra libellum opponitur exceptio, seu impugnatio.c.j.de libel.oblatio.vbi doct.
16 Quintò si exceptiones non obstent, tenetur pars respõdere iudici co
17 ram quo causa agitatur.† Sextò libelli fit respõsio, & sic litis contesta-
18 tio per totum tit.de lit.contesta.† Septimò dantur articuli seu positiones contra reum, si negauerit.c.j.de cõfess.in vj.si verò confessus fuerit ante litẽ contestatam fit eidem præceptum de soluendo intra terminũ
19 arbitrio iudicis statuendũ.l.si debitori.ff.de iudi.vbi scripsi.† Octauò producũtur articuli, quos partes cõcordant, & consentiunt: vt superius habetur in rub.*des articles accordés*, & postquã articuli apud grapherium *Ordo processus in curijs.* *Concordari debent articuli.*

sunt conuenti, non recipietur quis ad proponendum facta responsiua
Arestum. esse impertinentia: vt censuit Senat. anno 1541. die vj. Februarij.

Nonò, asseruntur articuli cum iuramento per actorem continere 20
Asserendi sunt articuli, & quomodo. veritatem, & posteà illis reus de credulitate respondebit, & hodie de
veritate, vt dixi in tract. *des responses par credit.* † & solet addi in fine 21
Clausula scripturarũ saluo iure reijciendi. scripturarum hęc clausula, *sauf à reietter les faictz, que seront trouuez à ses*
escritures non faisants à propos, & non correspondens aux faictz des demãdes,
& defences d'icelles parties, & sic in fine potest vtraque pars petere vt reij-
ciantur capita articulorum ponentium facta impertinentia. l. si duo
patroni. §. idem Iulia. vbi doct. ff. de iureiur.

Decimò, admittitur actor ad probandum dictos articulos. c. pręsen- 22
tium. de testib. in vj.

Vndecimò, nominantur testes & producuntur per actorẽ in iudicio, 23
& inibi recipiuntur: vt scripsi in tract. de inquisi. seu commiss. suprà.

Duodecimò, iurant testes pręsente vel vocata parte, demum exami- 24
nantur tam super principali quàm interrogatorijs. l. iurisiurandi. C. de
testib. superius dictum fuit articu. xij. de inquisit.

Decimotertiò, reportantur attestationes, & recipiuntur nisi à parte 25
impugnentur, & quomodo impugnari possint, dixi artic. j. tracta. de re-
proba. test. suprà.

Decimoquartò, reus dat suam defensionem ad elidendam intẽtio- 26
nem actoris: vt per totum tit. de excep. & scripsi in tract. meo excep.

Decimoquintò, reprobantur dicta testium, & saluantur per partes 27
seu adiuuantur: vt dixi in tract. de reprob. & superius.

Decimosextò, publicantur testimonia & testium dicta, vt in hoc 28
titu. habetur.

Decimoseptimò, producuntur instrumenta, & alię literę quę ad cau 29
sam conducunt: vt superius dictum fuit in tit. de partium product.

Decimooctauò, impugnantur per partem illa instrumenta & muni- 30
menta producta. vt ibidem scripsi.

Decimononò, saluantur dicta instrumenta per producentem, ac 31
adiuuantur: vt dictum fuit. artic. j. de part. product.

Vigesimò, partes renuntiant probationibus, & concluditur in causa. 32
c. pastoralis. de cau. possess. c. cùm dilectus. de fide instru.

Vigesimoprimò, sacci visitantur, & fit inuentarium de productis per 33
ordinem alphabeti: vt infrà de inuenta.

Vigesimosecundò, distribuitur processus alicui, qui referat in con- 34
spectu iudicis seu pręsidis & consiliariorum, qui posteà arguendo ad
Ordo rogandi sententias. vtramque partem suam dicit sentẽtiam, † & iudex petit ab alijs, si eius- 35
dem sint sententię, vel pręses à consiliarijs, & tunc ad plurium senten-
tias concluditur, & scribitur sententia, seu arestum, & debent iuniores
incipere, & dicere suam sententiam, vt liberè loquantur, non auderent
fortè post sententias seniorum, ab eorum sententijs discedere. l. prima.
ff. de albo scrib. Gaspar. Valac. in repetit. l. imperiũ. col. iij. ff. de iurisd.
omn. iudi. post Spec. in tit. de aduoc. in §. iam. versic. iuniores.

36 Vltimò profertur sententia, seu arestum, quo prolato si pars velit sententiam habere, oportet quòd soluat pro speciebus quantum erit à iudice, seu preside, & camera taxatum, aliâs nunquam obtinebit, hæc est breuis iudiciorum summa, quam not.

37 In prolatione tamen sententię est differentia inter curias supremas & inferiores, quia in curia suprema quando profertur arestum per pręsidem, ipse solet recitare totum processum, petitionē actoris, exceptionem, replicationem, & duplicationem. † in curijs verò inferioribus iudex solam sententiam recitat in ciuilibus, & idem si grapherius proferat in parlamento, sed in criminalibus iudices inferiores solent etiam processum recitare, cui recitationi non debent clerici interesse, ne morti illius rei cōsentiant. cap. sententiam sanguinis. ne cleri. vel monach. *Sententia & arestum quo modo proferri debeant.* 38

Quædam alia in alijs curijs fiunt, nec omnia ista in omnibus seruantur curijs, sed ista boni cōsule. & adde ad l. prolatam. C. de senten. & interlocu. omnium iudicum.

Laus Deo optimo maximo, Virgini sacræ, & omnibus cælicolis. Amen.

TRACTATVS

DE INVENTARIIS.

Des inuentaires.

CHARLES vii. Articl. Ci.

Articulus primus & secūdus.

ITEM, & en outre defendons à tous les aduocats & procureurs de nostredicte cour (& sur peine de cent solz Parisis d'amende, à appliquer à nous) que doresnauant en leurs inuentaires ilz ne mettent ne alleguent raisons de droict, ne allegations quelzconques, mais qu'ilz declairēt seulement en leurs inuentaires la fin, à laquelle il produisent chascune lettre.

IDEM Articl. xxxix. touchant le style de parlement.

ITEM, voulons & ordonnons par nostredicte cour, estre defendu, & desmaintenant defendons à tous aduocats & procureurs, sur peine de cent solz Parisis à appliquer à ladicte chapelle, qu'en leurs inuentaires ne mettent raisons de droict, n'autres allegations pource que souuent ilz y en mettent plusieurs, ce qui ne se doit aucunement faire, consideré que la partie aduerse, ne veoit point ledict inuentaire.

GLOS. VNA.

Qui tenentur facere inuentariū.

MVLTI inuentarium conficere tenentur, vt hęres, fideicommissarius, tuto- 1
res, prælati, & beneficiati. cap. charitatem. xij. quęsti. ij. & alij multi quos scripsi in tract. de senten. prouis. articul. iij.
glo. iij. † & ibi posui septem vtilitates 2
inuentarij, & nisi executor testamenti fecerit inuentariū, repelli debet ab executione, & alius in eius locum subrogari: vt iudicauit Senatus anno 1385.

Arestum. Curator bonorum & curator ad litē quomodo facere debeāt inuentariū.

Item curator bonorum inuentarium facere tenetur. Bartol. & alij 3
in l. j. ff. de curato. bon. dando. sed curator ad litem non tenetur facere inuentarium bonorum eius, qui eum constituit. l. de creationibus. glo.

conscri-

conſcripto.C.de epiſcop.audien.quia non poteſt de bonis illius diſponere,nec ei ſolui poteſt,cùm ad hoc non ſit conſtitutus.

4 Sed inuẽtarium tenetur facere inſtrumẽtorum & documentorum, quæ in lite producuntur,de quo loquitur iſte tex.& ſic conciliantur diuerſę ſententię,quas allegat Bald.in marga.in verb.inuentarium. quęſtio.viij.licet non ita diſtinguat nec alij doct.

5 Nota quòd vulgus quoad nomen inſequitur Imperatores, qui in l. fi.&alibi frequenter.C.de iure delib.vocant inuentarium,iuriſcon.verò vocat repertorium.in l.tutor qui repertorium.ff. de admi.tuto.quia omnia inuenta & reperta in eo cõſcribi debent.c. charitatem. xij.q.ij. ſed vtcunque vocetur apud dicanicos,nulla eſt de his controuerſia. *Inuẽtarium & repertorium quid.*

6 Formam conficiendi inuentarium bonorum conſcribit text.iuris melior ad hoc in l.ſi quis intra.C.de bon.pręſcri. & Guido Papę in ſuo tracta.forma inuentarij conficiendi . & Barto. in l. tutor qui repertorium .colum.iij.ff.de admini.tut.reprobat formam à Specu.conſcriptã in tit.de inſtru.edit.in §. dicto. *Forma conficiendi inuentarium.*

7 † Sed in Gallia eſt diuerſa forma, & in hoc quęlibet patria ſua forma abundat.

8 Inuentarium hoc bonorum non diſſoluit communitatem , ſeu ſocietatem , quæ eſt inter virum & vxorem de conſuetudine in hac patria,ſi poſt mortem mariti ritè confectum non fuerit,quia pro non facto habetur.l.quoties.ff.qui ſatiſda.cogan.Et ita pronuntiauit Senatus anno 1529.die 23.Decembris in camera inquiſitionum. *Communitas an diſſoluatur per inuẽtarium.* *Areſtum.*

9 Item ſi quis velit probare cõrra inuentarium, poteſt impetrare monitorium de occultis etiam nemine excepto, quãuis in alijs monitorijs ſoleat excipi pars,& eius conſiliũ regulariter,& ita cenſuit Senatus anno 1543.die 9.Auguſti.de his monitorijs tractat Philip.Probus in addi. ad Io.monach.in c.fi.de cõſti.in vj.poſt Io.Neuiza.in ſua ſilua nuptia. *Monitoriũ de occultis nemine dempto quando concedatur.* *Areſtum.*

10 Hoc autem inuentarium non probat,niſi inter quos cõfectum fuit, quia res inter alios acta &c.per rub.C.vt docet Capi.in deciſi. Neapol. deciſi.cvij.in fin.poſt Barto.in l.tutor qui.& l.chirographis.ff. de adminiſtra.tuto.facit l.ſolennibus.C.de rei vendi.& l.ſi functiones. & l.cenſuales.C.de dona. *Inuentariũ inter quos probet.*

11 Item cùm quidam diceret ſocietatem initam cum aliquo, ob id petebat inuentarium bonorum illius fieri,quod alter recuſabat, allegans nullam eſſe inter eos ſocietatem.Bailliuus tamen *de Chaumont en Baſigni* inuentarium conficiendum ſine rerũ tranſportatione(& vt dicunt *ſans rien deſplacer*) decreuit, quod reprobauit Senatus, quia durum eſt domus ſecreta detegere.l.ij. C.quando & quibus quarta pars debeat. libr.x.& hoc anno 1519.die 24.Maij. *Inuẽtarium prætextu ſocietatis allegatæ reprobatum.* *Areſtum.*

12 Hæres ſub beneficio inuentarij oportet in hac conſuetudinaria patria quòd impetret à Rege literas, concedentes vt ſe gerat pro hærede ſub inuentarij beneficio,ſi nullus velit ſimpliciter hęres eſſe, licet de iure communi concedatur.l.fi.C.de iure delib.& ideo in patria iuris ſcripti hę literę vix impetrantur,vt per Chaſſa in conſuetud. Burgund.in ti. *des ſucceſſions*,articu.xiij.in glo.vltima. *Hæres ſub beneficio inuentarij per literas fit.*

Requiritur etiam quòd iste hæres inuentarium conficiat bonorum 13
quę verè in hæreditate reperta erunt.l.fi.& §. hinc nobis. in authen.de
hęred. & Falc.colla.j. † & expensis hæreditatis solet fieri,quando requi 14
situm est ab illis,qui iure vniuersali veniunt,& eodem medio, secus si
is qui illud requirit veniat titulo particulari,vt censuit Senatus pro vi-
dua do.*de la Palisse*, anno 1527. die 18.Nouembris.

Arestum.

Expensis cuius inuentarium fiat.

Adhęc quòd ęstimatio illorum in inuentario describatur.l.si quis 15
intra.C. de bon. proscript. quod est verum rerum mobilium non im-
mobilium.

Creditores vocandi in inuentario.

Cautionem de exequendo testamentum hæres præstat.

Pręterea quòd nominatim vocentur creditores certi,incerti per pro 16
clam.authen.si omnes.C. si minor se ab hær.absti. † & si formam non 17
seruauerit hîc hęres,solet petivt declaretur hęres simpliciter.† Insuper 18
oportet vt hîc hęres det cautionem,quòd exequetur contenta in testa
mento,& soluet creditoribus vsq; ad concurrētiam bonorum,alioqui
non dabitur ei facultas,vt gerat se pro hærede sub beneficio inuētarij,
vt vidi in forensi iudicio seruari. hactenus de inuentario bonorū multa
scribit Chassa.in consue.Burg.ti.*des successions*.§.xiij.glo.pe.& hîc tene-
tur debita liquida soluere,vt censuit Senatus anno 1522.die 13.Iunij.

Arestum.

Inuentariū processus quomodo faciendum.

Nunc videamus de inuentario quod fit in litibus,& dę instrumētis, 19
documentis,& alijs literis quę in processu sunt ad iudicandum.Primò
in hoc inuētario debet pars dicere hoc esse inuentariū talis Titij,quod
tradit coram vobis do.Senatoribus,vel alijs iudicibus,ad ostēdendum
de iure suo & ad verificationem factorum,ac vt obtineat ea quę petit,
imprimis producit citationum literas,quibus ostēditur talem reum ci-
tatum esse in domo habitationis,quę sunt notatæ per literam A.

Item producit libellum notatum per B.per quem apparet petijsse & 20
conclusisse ad restitutionem decem aureorum mutuo datorum. & sic
de alijs.

Nouæ etiam productiōes inuētario primo sunt addendæ.

Arestum.

Pręterà censuit Senatus,vt refert Aufrer.in stylo parlam.aresto 399. 21
quòd nouę productiones quę fiunt interdum in causa appellationis,ad
dantur primo inuentario, & non fiat aliud inuentarium separatum à
primo, vt facilius posit inueniri id, quod est productum. † nam ali- 22
quando noua productio cum nouo inuentario per partes retinebatur,
ob id iudicabatur processus non visa noua productione, neque nouo
inuentario,quod reprobauit Senatus in dicto aresto.

Iuris allegationes nō fiāt in inuētarijs.

Adhęc prohibetur hîc ne allegationes iuris in inuentarijs conscri- 23
bantur,vna vel plures,hîc *quelconques*.facit l.iij.§.negotia vnum vel plu
ra.ff.de nego.gest.tum quòd illic non sunt necessariæ, tum etiam pro-
pter breuitatem,adhęc quia hîc agitur tantum de declarādo effectum
productionum non iuris authoritatem, & quia esset superfluum,cùm
in alijs scriptis allegationes fuerint conscriptę,& quia decipi posset al-
tera pars,cùm non videat has allegationes.vt articu.ij.dicitur.

Inuentariū quomodo cōficiendum.

Item docet Io.Episcopus Vaureñ.in summa de ordi.iud.in c.de visi 24
tatione saccorum continentium iura partium,ita dicens,q̄ vtraq; pars
debet inuentarium facere de productis per ordinem Alphabeti,& ad
quid,&

quid,& ad quem effectum quodlibet documentum productum fuit.
25 † & penes se quęlibet pars retinere debet exemplum, seu copiam correctam à Grapherio, ne minuta posit perdi,vel falsitas, seu rasura
26 super eis fieri. † & quòd hic tex. prohibet allegationes iuris fieri in inuentarijs,tacitè permittit in alijs scripturis.arg.l. cùm prętor.ff. de iudic.& artic.ij.prohibentur allegationes aliorum librorum.ibi, *n'autres allegations,* videlicet historiarum seu aliorum.

27 Si tamen quis alleget aliquid in inuentario, non punitur ipso iure nisi ab ipsis Senatoribus puniatur. glo.in c.vno.de sagitta.quia ista verba, *sur peine de cent solz Parisis,* non sunt latę sentētię,sed ferēdę, vt ibi. & in c.Salonitane.lxiij.dist.ideo oportet quòd hęc mulcta declaretur per curiam,aliâs ad eam non punietur allegans iura in inuentario. *Allegans iura in inuē tario an ipso iure puniatur.*

28 Et quamuis iste text. loquatur in inuentarijs faciendis in curijs supremis,tamen idem in alijs curijs quoad prohibitionem,propter similitudinem rationis,non tamen punietur allegans in inuentario ad similem pœnam, sed paulò minorem arbitrio iudicis inferioris infligendam, quia vbi est eadem ratio, & idem ius esse debet. l.illud.ff.ad legem Aquili.

CHARLES VII. Artic. XIII. touchant le style.

ITEM, ordonnons qu'en iugeant lesdicts procez en chascune desdictes chambres, & aussi en la tournelle criminelle, les inuentaires des parties, seront veüs & leüs tout au long, affin que rien ne soit omis, qui face à la decision du proces, que lon iugera. Articulus tertius.

GLOSSA VNA.

1 INVENTARIA tota debent legi coram iudicibus, apud quos iudicatur processus, & videri, vt rectè iudicetur, & omnia alia, quę ad causę decisionem faciunt, & non solùm in curijs inferioribus,sed etiam in parlamētis, alioqui frustra fierent, si non viderentur, & tam in ciuilibus, quàm in criminalibus, & hoc exactè seruatur in curijs secularibus, non verò in curijs ecclesiasticis, & quę in hoc inuentario scripta sunt, vt intelligi non possunt, perinde sunt,ac si scripta non essent.l.ij.ff.de his quę pro non script.habentur.l. quintus Mutius quo tutela.§.quæ in testamento.ff.de regu.iuris.& tunc in parlamento solet vocari pars,quæ scripsit inuentarium,vel eius procurator seu aduocatus,qui illum concepit,vt declaret quę scripsit. *Inuentaria coram iudice legenda.*

FRANCOYS Articl. XII. des publiées M. D. XXVIII.

ITEM, auons ordonné que les procureurs des parties plaidants par deuant noz baillifz,seneschaux &autres iuges,ayent à faire inuentaire des proces,qu'ilz produiront par deuant lesdicts iuges, en defendant aux greffiers desdictes iurisdictions, Articulus vltimus.

de non receuoir lesdictes productions sans lesdicts inuētaires: n'iceux enuoyer, ne pareillement les enquestes, qui auront esté faictes esdictes causes, qu'elles ne soyent signées des commissaires & adioincts, qui les auront faictes. Et s'ilz estoyent decedez, par autres, qui serōt par les iuges commiz à signer en leur lieu, sur peine d'amende arbitraire, & de dommaiges & interests, que les parties pourront auoir & soubstenir, à faulte de faire, ce que dict est.

GLOSSA VNA.

Procuratores inuentaria conscribant.

IMPRIMIS pręcipit procuratoribus, vt inuētaria conscribant eorum, quę producuntur coram Seneschallis, vel alijs iudicibus. † Intellige siue Regijs, siue non Regijs secularibus, quia non dicit nostris, sed dicit, *& autres iuges*, & indefinita æquipollet vniuersali. l. si pluribus. ff. de leg. ij. cap. vt circa. de elect. in vj. 1 2

Productiones non fiant sine inuentarijs.

Item pręcipit actuarijs seu grapherijs ne productiones sine inuentarijs recipiant, nec eas mittant fortè ad iudicem appellationis. possent enim amitti literæ vel subripi à parte, & ipsa fortè diceret se alias produxisse literas, quàm produxit. 3

Præterea vult vt testationes non recipiantur, nec mittantur nisi signatę fuerint à cōmissario, & eius collega siue adiuncto vt dictum fuit de inquisitoribus suprà. 4

Sed si mortuus vnus vel alter fuerit, tūc iudex committet alicui, qui loco mortui subscribet, & hęc omnia pręcipiūtur fieri sub pœna emendę, damnorū & interesse, quę partes patientur, nisi huic legi paruerint. 5

Alia de inuentarijs vide per Ias. & alios in l. fin. & per Angel. Are. in suo tracta. de testa. & per Fran. Percelli, in suo tract. de inuentario, cum alijs quæ scripsi in primo Tomo in tract. de sent. prouis. articu. iij. gloss. iij. & cum his Deo gratias agam. 6

TRACTATVS

DE SENTENTIIS VTILIS ET QVOTIDIANVS.

Des sentences.

1 HANC sententiarum materiam abundè tractaui in interpre. l. quod iussit. ff. de re iudic. vbi tractaui quid sit sententia, & quotuplex, & quę sit definitiua, & interlocutoria, & illarum exempla, ac quādo reuocari & mutari possit, & sexagintasex differentias inter interlocutoriam & definitiuā, atq; alia multa huic materię accommoda, illarumq; praxim & vtilitatem. Demum scripsi tracta. de senten. execu. & de senten. proui. in j. Tomo harum legum Regiarum. vnde ex illis hęc materia ampla erit, & satis elucidata, reliquum poterit ex illis scriptis suppleri. Aristophon gloriari eò erat solitus, quòd nonagiesquinquies in ius vocatus, semper fuerit absolutus, vt est in apophtegma. Pluthar. tu illū sequere, & iudicia non tibi nocebūt si non prosequaris causam iniustā. effectus ac vtilitates sententiarū ac rerum iudicatarum scripsi in l. vt sunt iudicio. ff. de verb. signi.

Interpretationis l. quod iussit. summa.

Aristophō semper absolutus.

CHARLES VII. *Artic.* LXXVIII.

ITEM, pource que nous auons entendu que plusieurs, apres qu'ilz ont produict & conclud en cause, & que iour à oüyr droict leur est asigné par noz ballifz, seneschaux ou leurs lieutenans ou autres iuges de nostre Royaume, & qu'a iceluy iour à oyür droict le iuge est prest à proferer sa sentence, l'vne des parties pour fuir & delayer demande delay d'absence, ou attente de conseil, ou autre delay, ou appelle d'iceluy iuge, ou se defaut pour empescher qu'iceluy iuge ne profere sa sentence: Nous voulans pourueoir à telz inconueniens, auons ordonné & decerné, ordonnons & decernons que quand les parties

Articulus primus.

auront conclud en cauſe, & auront eu iour à oüyr droict ſur leurs productions ou ce qui eſt es ſacs, que le iuge ne differe ne delaye de prononcer ſa ſentence, ſoubz vmbre de ce que l'vne des parties demanderoit delay d'abſence ou attente de conſeil, ou autre delay, n'auſsi pour quelconque appellation, qui ſoit faicte de luy ce iour, pour empeſcher le iugement & ſentence dudict proces, n'auſsi pour l'abſence ou defaut de l'vne des parties. Et enioignons à tous les iuges & iuſticiers de noſtre Royaume, que nonobſtant telz delaiz requis ou appellation emiſe ou le defaut ou abſence des parties, ilz procedent à donner & proferer, donnent & proferent leurs ſentences : ſinon que par noz lettres nous ayons donné puiſſance à aucune des parties, pourquoy doit eſtre differée la iudication d'iceluy proces : Toutesfoys nous n'entendons pas que pour lettres d'eſtat par nous otroyées à l'vne des parties, le iugement de ladicte cauſe doiue eſtre differé : Et ſi le iuge trouue que par fraude ou malice de la partie, & pour fruſtratoirement de delayer ledict proces icelle partie ait impetré noz lettres : Nous commandons & enioignons au iuge qu'il condemne icelle partie en amende en outre le principal, & les intereſts & deſpens de la partie pour iceluy proces retardé.

GLOSSA VNA.

Concluſum in cauſa quādo dicatur.

EX HOC text. ſequentia notanda ſunt, quòd poſt productiones partium concluditur regulariter in cauſa. ca. cùm dilectus. vbi doctor. de fide inſtrumen. & concluſum in cauſa dicitur, quando renuntiatum eſt allegationibus, & alijs probationibus. glo. ibidem. quæ tamen concluſio non eſt neceſſaria in cauſa beneficiali. de Rota deci. v. ſi poſt concluſionē. & deci. ſeq. in no. quia in materia beneficiali ſententia non tranſit in rem iudicatam. glo. & doct. in cap. j. de conceſſ. prębend. 1

Cōcluſio proceſſus duplex.

Secundò, quòd in concludendo aſsignatur dies ad audiendum ius vel ad audiendum ſententiā, quando fit cōcluſio generalis in fine cauſæ, ſecus ſi eſſet cōcluſio ſpecialis quoad teſtes, vt docet Matth. de Affli. in conſti. Neapol. lib. ij. tit. de cau. in iudi. citò deciden. rub. xliiij. nu. 8. 2

Citatur pars ad audiendā ſententiam.

Vel oportet citari partem ad audiendam ſententiā. c. ij. de dolo. lib. vj. quem ſing. dicit Barb. in cle. vna. col. xiiij. de excep. ꝙ quis eſt citandus ad audiendam ſententiā. Idem tenet glo. in cle. ſępè. in verb. ad id. & ibi Georg. Natan. de verb. ſig. & Iaſ. in l. admonēdi. col. ix. nu. 76. ff. de iureiu. Roma. ſing. ccccciij. ſententia. alioqui ſentētia lata contra abſentem non citatum eſt nulla. l. ea quæ. C. quomodo & quādo iudex. quia 3

admittitur

admittitur defensio, vt cōsuluit Cal.cōsil.viij.an sñia.in tit.de re iudic.

4 Tertiò, quòd die prolationi sententiæ assignata non poterit pars dilationem petere, quia antè potuit, & ne sententię prolatio impediatur, vt no.in d.c.ij.de dolo. *Die sentētiæ proferēdæ ne petatur dilatio vel appelletur.*

5 Quartò, quòd etiam eo die pars non poterit appellare, quia ante sententię prolationem non est grauatus, ideo sine grauamine appellaret quòd est prohibitum.cap.cùm cessante.de appel.& ideo non obstante tali friuola appellatione iudex sententiam proferet, & pars posteà si sentiat se grauatam appellabit.

6 Quintò, si altera pars non comparuerit die assignata, iudex sententiā proferet, dummodo in sententia comminatū fuerit, quod aliâs procedetur ad sentētiam.gl.& Rebuff.in l.si apparitor. C.de cohorta.lib.xij.

7 Limitatur hîc, vt iudex non debeat proferre sententiā, si Rex per suas literas auth.mandet sententiā differendā, q̄a principi obediendū est.vt diuus Pau.testatur.obedite prępositis vestris.& c.qui resistit. xj.q.iij. *Sententia an differatur per literas Regias.*

8 Quod intelligitur si princeps expressim illam causam diceret differendam, secus si generaliter scriberet omnes causas talis militis differendas ratione belli, certè per illas literas non differretur iudicis pronuntiatio per istum tex.vt scripsi in tract. de lit.dila. & status, artic. secundo.in ij.tomo commenta.in has constitu.reg.

9 Item si pars impetrauerit literas, vt sententia differatur, & illę literæ sine causa concessę sint, vel ex falsa causa, tunc debet iudex condēnare illum impetrantem in expen.damnis & interesse, & ad emendam ratione retardati processus.ista sunt quę ex hoc text. colliguntur. & vide in tract.de arestis & oppo.contra ea.artic.ij.inferius. *Impetrans literas sine causa punitur.*

CHARLES vii. Article C.xxiii.

ITEM, que nous auons entendu que plusieurs iuges de nostre Royaume, tant nostres, qu'autres, donnent & font leurs iugemens, & sentences si obscurs & doubteux, qu'à peine les peult-on entendre, & iugent par experience, sans auoir regard expressément aux choses alleguées & prouuées par les parties: Parquoy sur l'interpretation & execution d'icelles sentences & iugemens, les parties sont constituées en aussi grand proces, comme parauant, en grand fraiz & despens, & en sont les parties souuentesfoys moult endommagées. Nous voulans pouruoir à telles choses, ordonnons & decernons que tous les iuges de nostre Royaume, tant ceux de nostre cour de parlement, que noz baillifz, seneschaux & autres noz iuges de nostre Royaume, iugeants certainement & selon les choses alleguées & prouuées par deuant eux par les parties, donnent & proferent doresnauant leurs iugemens, arrestz & sentences certaines & claires. Et enioignons & commandons à tous les iuges *Articulus secūdus.*

de nostre Royaume, tant à ceux de nostre cour de parlement, qu'autres, qua'insi le facent, sur leur honneur, & sur peine d'en estre reprins par nous & noz iuges.

GLOSSA VNA.

Certa sit sententia.

IVDICIBVS pręcipit, vt certam ferant sententiam, & hoc est iuri conforme, vt in ti.C.de sen. quę sine cer. quan.profer.&in §.curare.de act.in inst. 1

Expẽsæ post sententiã liquidantur.

Iste text.non procedit in accessorijs, id est in fructib⁹ vel expensis, ad quę iudex condemnare potest, & posteà in executione liquidare, vt dicam infrà in tract.de fruct.&expen. 2

In alternatiuis etiam potest ad vnum vel alterum condemnare.§.si quis agens.de actio.in insti.& l.vbi autem.§.qui illud.ff.de ver.obli. 3

Idem dicunt doct.in vniuersalibus & generalibus.in l.j.ff.de edend. vbi videre licet. 4

Pręterea sententia non dicitur incerta, si posit certificari per relationem ad aliud, vt in l.ait prętor.§.j.ff.de re iud.vbi plenè doct.vide infrà tit.de arestis, & de opponentib.contra ea.art.vlt. 5

Alia super hoc poteris bone lector, videre per Spec.in tit.de sen.vers. item debet esse.& plenè per doct.in tit.de sen.quę sine cer.quãt.profer. 6

CHARLES. VII. Article XVII.

Articulus terti⁹

ITEM, & pource que souuentesfoys les iuges, tant nostres, qu'autres, apres leurs sentences prononcées, dont aucunes des parties appellent, apres l'appellation faicte, corrigent leurs sentences, & les mettent par escrit en autres formes, qu'ilz ne les ont prononcées, dont les parties son moult vexées & trauaillées, & en aduient de grands inconuenients: Nous voulans releuer noz subiects des despens & charges inutiles, auons ordonné & ordonnons, que tous les iuges & iusticiers de nostre Royaume, tant nostres, qu'autres, auant qu'ilz prononcent leurs sentences diffinitiues ou autres, dont les parties seront appoinctées en droict, bailleront au greffier de leur cour, en escrit le brief ou dictum de leur iugement, tel qu'ilz le prononceront: Lequel brief ou dictum de leur iugement ou appoinctement, ledict greffier sera tenu de garder par deuers luy & l'enregistrer, & ne signera la sentence ou appoinctement du iuge, apres que'lle sera prononcée & mise en forme, sinon qu'en iceluy brief ou dictum dudict iugement ou appoinctement, tel qu'il luy aura esté baillé, soit mis en escrit en ladicte sentence de mot à mot, sur peine d'en estre puny, comme de crime de faux:

faux: Et pareillement le iuge sera tenu de mettre en sadicte sentence ledict iugement ou appoinctement, & sur ladicte peine. Et sera tenu ledict greffier incontinent apres ladicte sentence prononcée, bailler aux parties, qui le requerrõt, la copie du brief dudict iugemẽt ou appoinctement, tel que le iuge luy aura baillé, soubz le seing manuel d'iceluy greffier. Et pource que plusieurs appellants souuentesfoys s'efforcẽt de calũnier les sentences & appoinctemens des iuges, par ce qu'ilz dient, que les iuges n'ont escrites leurs sentences, ainsi qu'ilz les ont prononcées, parquoy souuentesfoys les parties sont tenues en grands procez: Nous voulãs obuier à telz abuz, auons ordonné & ordonnons, que foy sera adioustée aux sentences & appoinctements faicts en la forme destusdicte, sinon que l'une des parties vueille arguer icelles sentences ou appoinctements de faux.

GLOSSA VNA

1 OPTIMA prouisio vt iudices suas non mutent sub pœna falsi sententias, postquam prolatæ sint, & sequentia requirũtur in hoc articulo. Primò, quòd iudex scribat sententiã ex consilio aduocatorũ, vel aliorũ, quos põt cogere, vt præstent ei consilium. gloss. & doct. in l. ij. C. de proxi. sacro. scrinio. lib. xij. *Mutandæ nõ sunt sentẽtiæ*

2 Secundò requiritur, quòd illam propria manu subscribat iudex, & consultores qui illius fuerint sententiæ etiam signare debent, vt iudex superior possit mulctam dicere tam in iudicem, quàm in illos qui sic perperàm consuluerunt. *Sententia à quibus sit subscribenda.*

3 Tertiò requiritur, quòd iudex posteà eam pro tribunali sedens pronuntiet legẽdo illud breuiculum, vel illud Grapherio legendũ tradat. l. ij. C. de sen. ex libel. rec. quod *le dictum* vocat iste tex: vel *le brief*. *Breuiculum sententiæ.*

4 Quartò, quòd illud breuiculum non imminutum, nec immutatum vel additum actuario seu Grapherio statim post pronuntiationem tradat, ibi, *bailleront au greffier de leur cour &c.*

5 Quintò, quòd illud breuiculum Grapherius in regesta ad verbum transcribere debet. ibi, *ledict greffier sera tenu de garder par deuers luy & l'enregistrer*, vt nihil addatur nec diminuatur.

6 Sextò quantitatem sportulariæ pecuniæ, quam recepit exprimere debet, vt inferius artic. j. ti. de salarijs taxatis pro visitatio. processus. *Sportularũ quantitas exprimenda.*

7 Et sic patet regula, quòd sententia non potest reuocari, immutari, emendari, nec corrigi. per l. quod iussit. ff. de re iudic. vbi plenè scripsi, ideo hîc non repetam.

8 Etiã in accessorijs nihil addi debet, nec deleri sub falsi pœna, vt hîc. & hoc plenè docet Imbert. alia necessaria addens in curijs secularibus. in instit. Foren. libr. primo § nunc de his. vnde iudex non põt reuocare cõdemnationem expen. vel fructuum. gl. in l. j. C. de sen. quæ sine certa *Accessoria sententiæ nõ sunt mutãda:*

quant. Bald. in l. quia arbiter. ff. de arb. Alex. in l. Paulus. ff. de re iudica. quia postquam principale non potest reuocari, sic nec accessorium. l. cùm principalis. ff. de regu. iuris. Intellige vt per Bald. in l. terminato. colum. penul. C. de fruct. & lit. expen.

Nec quidem de consensu partium, cùm hîc inferatur pœna. gl. in l. 9
si diuersa. C. de transact. Bal. in c. præsentata. col. ij. de testib.

Cōdemnato an indulgere possit iudex.

Siue sententia lata sit in ciuili, siue in criminali. text. in l. j. in fin. ff. de 10
quæstio. l. relegati. l. moris. §. penul. & l. diui. ff. de pœ. l. pœnam. C. illo ti. vnde iudex condemnatum ad pœnam corporalem, etiam si de innocentia appareret, absoluere non potest. l. acta. §. j. ff. de re iudicata. l. diui. de pœnis. Panor. consi. xcij. contra sententiam. in primo vol. † sed 11
debet iudex ab executione supersedere, donec fuerit consultus princeps, & veniam delinquenti, (quam *grace* dicunt) concesserit, quæ gratia delinquentibus dari solet. Bal. in l. addictos. C. de episco. aud. Fel. in cap. consanguinei. colum. ij. extra eod. dicam si operæpretium fuerit in titulo *des graces* infra.

Iudicatū per errorem an reuocetur.

Etiam sententiam nō reuocabit iudex, si error interuenerit. l. error. 12
vbi doct. C. de iu. & fa. ign. quia iudex iam functus est officio suo. l. iudex. ff. de iud. c. in literis. de off. deleg. nisi vt inferius dicetur in limita.

Iniustā esse fassus sentē tiā an faciat eam reuocabilem.

Imò etiam si pars in cuius vtilitatem lata est, eam iniustam fatere- 13
tur, nō posset iudex eam reuocare cùm hîc omnino ꝓhibeatur, quamuis de iure secus. per tex. in c. ij. de purga. vulga. Bal. in authen. ad hæc. col. pe. C. de vsur. † idem in successore iudicis putarem, qui senten- 14
tiam per prędecessorem latam reuocare non potest. l. post sententiam. C. de senten. & interl. om. iud. l. j. C. sen. rescin. non posse. Panor. consil. lxxiij. in disputatione.. in j. volu.

Et procedit seu lata sit sentētia officio nobili, siue mercenario, cùm 15
hic tex. non distinguat. l. de pretio. ff. de publi. quamuis de iure diuersum sit. in l. diuus. ff. de in integr. resti. vt scripsi in interpreta. l. quod iussit. in ij. no. ff. de re iudi.

Sentētia etiā nulla non reuocatur.

Non poterit etiam iudex reuocare sententiam, etiam si esset nulla & 16
inualida, sed superior hoc poterit, non is qui protulit, aliâs incideret in pœnam, cùm hic tex. generaliter prohibeat. licet tex. & ibi doct. contrarium decidant. in l. fi. C. de sen. quæ sine cer. quan. & in l. j. C. de senten. & interlo. sed in regno Franciæ puniretur reuocans sententiam etiam nullam per istum tex.

Corrigere iudex an possit sententiam.

Nec quidem corrigere poterit sententias, quę in rem non transeunt 17
iudicatam, vt matrimoniales, beneficiales, & alias quas scribit Hyppo. in l. vna. nu. 144. C. de rap. virgi. & in practica criminali. §. ordine. quamuis de iure diuersum sit. c. tenor. & c. lator. de re iud.

Siue ante decem dies corrigeret, siue post, dum hoc fiat postquam 18
pronuntiata est, & Grapherio tradita, vt per Bar. & alios in l. post sententiam. C. de sent. & interloc. omn. iud.

Quod procedit tam in iudicibus Regijs quàm in alijs ordinarijs, 19
vel delegatis. c. in literis. de off. deleg. l. iudex.

Limitatur

20 Limitatur in Papa & alio principe non recognoſcente ſuperiorem, quia hi ſoluti ſunt legibus.c. propoſuit.de conceſſ. prębe.l.princeps.ff. de legi.Spec.in tit.de ſent.§.qualiter.verſi.hoc quoq; notandum. *Princeps an poßit mutare ſententiã.*

21 Idem in curijs ſupremis dicendum eſt,cùm ipſę iudicent immediatè loco principis,& non aliter quàm princeps eſſet iudicaturus.l.vna. ff.de offic.pręfect.pręto.Bald.in l.j.C.ſen. reſcind. non poſſe.ſcripſi in tract.de literis ciuilib.in pręfa.in j.Tomo.

22 Adhęc ſi victor patiatur de viribus ſententię diſputari,& contrariũ probari,tunc iudex ordinarius illam ſententiã retractare poterit:quia pars ſententię renuntiare videtur,vt not.in l.ſi diuerſa. C.de trãſact.c. inter monaſteriũ.de re iud.Inno.& Panor.in c.cùm Bertold.de re iud.

23 Declarare iudex ſuam ſententiam poterit, etiam poſt traditam ſententiam grapherio hoc poſtulãte parte per ſupplicationẽ.l.ab executore.vbi Bar.ff.de appel.glo.in cap.loci.§.his ita.xxxv.quęſti.ix.Deci.in l. in ambiguis.ff.de regu.iur.Barto. per illum text.in l.hęredes palam.§.ſi quis poſt.ff.de teſtamen. *Declaratio ſentẽtiæ per ſupplicationem.*

24 Limitant etiam docto. antequàm ſententia pro perfecta habeatur. glo.in c.prędicator.xvj.q.j.glo.in l.Pompo.§.ratihabitiõis.ff.de procu. Iaſ.in l.ſi quis mihi.§.iuſſum.ff.de acqui.hęre.& in l.non ſolùm.§.morte.col.v.ff.de noui ope.nun.& quia hîc non prohibetur,niſi poſtquam grapherio tradita eſt,& in regeſtum deducta,vide Vital.de Camba.in tract.clauſul.in clauſula non errore ductus.verſi.ſed an iudex poſsit. *Mutatio ſententiæ nõ perfectæ nõ eſt prohibita.*

25 Aliæ dantur limitationes à docto. in l.quod iuſsit.ff.de re iudic.vbi duodecim congeſsi, ſed quia vix ſeruantur in curijs, ideo eas tantùm quę in vſu ſunt forenſi huc afferre conſideraui,quia hîc doctis loquor: ideo multa omitto quę in ſcholis adducerem.

26 Interlocutoria verò de iure reuocari poteſt.l.quod iuſsit. ff.de re iudi.c.cùm ceſſante.de appel.nouit etiam Deus mutare ſententiam ſi tu noueris mutare delictum.c.nouit.de pœn.diſtin.j.&ibi glo.dicit quòd in hoc ſimilis eſt prętori,qui mutat interlocutoriam. *Interlocutoria eſt reuocabilis regula cum limita.*

27 Et non ſolùm interlocutoriam,ſed omne grauamen quod intulit.c. concertationi.& cap.ſi à iudice.de appel.in vj.c.fi.de dolo.lib.vj. Bald. & alij in cap.cùm ceſſante.

28 Siue ſit iudex delegatus,ſiue ordinarius,Regius,vel aliorum dominorum.cap.cùm ceſſante.glo.in l.quod iuſsit.Bald.in l. arbitro.in fi.ff. qui ſatiſda.cogan.

29 Idem dicit Bald.in ſucceſſore iudicis,cui etiam poteſtas reuocandi datur,per l.arbitro.ſecundum vnum ſenſum.& ibi docto.Bald.in cap. noſti.de elect.Guido Papę conſi.lxxxix.circa.colum.vj.Et delegans poterit reuocare interlocutoriam latam per delegatum.l.fi.ff.à quib. appella.non licet.Iaco.in l.arbitro.colum.j. *Delegatus reuocat interlocutoriã latam per delegatum.*

30 Et non ſolùm expreſsè,ſed etiã tacitè reuocari poteſt,vt ſi pronuntiet teſtes non admittẽdo, & poſteà eos recipit,tacitè videtur interlocutoriam reuocare.cap.ex parte M.de appella.no.in l.à pręcedente.C. de dila.Ioan.Andr.& Fran.in cap.dilecto.de appel. *Tacita reuocatio ſententiæ.*

Non cogitur tamen iudex eam reuocare, quia non quicquid potestati iudicis permittitur, subijcitur iuris necessitati. l. non quicquid. ff. de iudic. l. j. C. quomodo & quando iudex. & l. quod iussit, vtitur verbo potest, quod liberam voluntatem denotat. l. sæpè. ff. de offi. presi. Barto. in l. Gallus. in princ. de liber. & posthum. † Sed poterit pars ab illa denegatione reuocationis appellare, de iure canonico, cùm ab omni grauamine appelletur. c. cum cessante. de appellat. Bald. in l. j. circa fin. C. senten. rescin. nõ posse. Guido Papę singu. ccclxxxij. † sed iudex etiam si sit appellatum, & non releuatum, poterit adhuc reuocare, vt docet Specul. in titu. de except. §. viso. versic. sed si iudex. per tex. in c. cùm cessante. † Nam licet iurisdictio iudicis à quo per appellationem suspendatur. l. si causa. C. de transact. tamen adhuc poterit grauamen reuocari. c. si à iudice. de appellat. in vj. Salic. in l. post sententiam. col. iiij. C. de sent. non tamen poterit appellare pars eo quòd iudex eam sententiam reuocat, cùm sit arbitrarium iudici reuocare si velit. Bald. in c. cùm cessante. & l. quod iussit. facit l. fi. C. senten. rescin. non posse.

31 32 33 34

Appellantis grauamẽ an poßit reuocari.

Interlocutoria an poßit reuocari.

Limitatur interlocutoriam tunc non posse reuocari, quando est executioni mandata. glo. nota. in l. j. in fi. ff. de pręto. stipu. Ioan. de Platea. in l. rura. C. de omni agro deser. libr. xj. Barto. & alij in l. quod iussit. & ista est communis sententia secundum Prępo. in cap. cùm cessante. 35

Secundò non procedit, quando consuetudo fori aut stylus dictaret contrarium, quia minimè mutanda sunt, quę semper certam interpretationem habuerũt. l. minimè. ff. de legib. cap. cùm dilectus. de consuetud. facit cap. Romana. ibi, salua contraria super hoc consuetudine, si quam habent. de senten. excommu. in sexto. Barb. consi. xxxiiij. Deum. Innocen. colum. vj. in iiij. volumi. 36

Interlocutoria ad ius audiendum nõ potest reuocari.

Vnde in isto tex. statuitur, ꝙ interlocutoria reuocari nõ poßit, quando partes iuridicialiter constitutę sunt, quod dicit tex. *quand les parties sont appointées en droict.* tunc si sententia illa sit prolata, & grapherio tradita, reuocari non poterit, nec addi aliquid, aut immutari, per istum tex. & probatur per ea quę Io. de Platea. in l. rura. C. de omni agro deserto. lib. xj. dicit, quòd sententia interlocutoria in scriptis lata non potest amplius reuocari, quod reprobant cõmuniter doct. † sed hîc vides veram esse illius Pla. sententiam concurrentibus his. Primò *que les parties soyent appointées en droict.* secundò quòd scripta sit sentẽtia, tertiò quòd prolata sit, quartò quòd posteà grapherio. i. actuario tradita. Et his interuenientibus non reuocabitur. vide xx. limitationes quas scripsi in l. quod iussit. ff. de de re iudic. 37 38

Falsarius qui non est punitur pœna falsi.

Item in tex. ibi, *sur peine d'en estre puny comme de crime de faux.* ex hoc tex. colligi potest. Quod vbi quis puniri potest tanquã falsarius, tamen non punietur pœna criminis falsi, & hoc per tex. in c. nonnulli. in fi. ibi, tanquam falsarius puniatur. de rescrip. vbi Bal. quia nullũ simile idem est. l. quod nerua. ff. depositi. Nam si debet puniri vt falsarius, non verè dicitur falsarius, & sic nõ eadem pœna punietur, & sic nõ punietur pœna mortis, licet in hoc regno falsarij iudiciales illa pœna puniri debeãt, 39

vt

vt inferius in his ordina. patet in iiij. parte titu. *des faux tabellions, notaires, & tesmoings.*

40 Addendum prædictis est, quòd non debet iudex in illo breuiculo conscribere dicta partium, & responsiones vt olim solitum erat, vnde curia instante procuratore Regio prohibuit grapherio du Perche, ne insereret in sententia grauamina partium, & responsiones illarum, sed traderet ad verbum, sicut est tradita per iudicem. hoc in secunda camera inquisitionum statutum fuit in processu Francisci Teissier, & Ioannis Ledouyn. facit textus in articulo vltimo. de preco. supra. vbi alia adduxi. in ij. tomo cōment. in has constitu.

Sentētiæ breuiculum non debet cōtinere dicta partium..

Arestum.

41 Exemplum sententiæ tenetur actuarius dare partibus petentibus sua ipsius manu conscriptum, & illud exemplum facit fidem sicut originale. Bartol. & alij in authenti. si quis in aliquo. C. de edendo. & si semel notarius dederit, non tenetur iterum concedere, aut expedire sine authoritate iudicis, & cùm causa, & parte citata, de cuius præiudicio tractari posset. Bart. & Iason in l. si quis argentarius. §. prætor. ff. de edendo. ita statutum fuit in titul. de notar. articul. vndecimo. in his constitu. Reg. suprà.

Actuarius & notarius quomodo dēt exemplum.

42 Poterit tamen vna pars istud exemplum falsum dicere, si hoc probare posit, aliâs melius faciet si se sumptibus inanibus non vexet. l. prima. ff. de inofficioso testamento. & quicunque vult redarguere actum de falso, prius cogitare debet quid agat, & an certas pro hoc rationes habeat, quia in hoc crimine acerrima debet fieri indago. l. vbi. C. de falsis.

FRANCOYS Article XC. des publiées M. D. xxxix.

QVAND vn proces sera en estat de iuger, le iuge quel qu'il soit, pourra proceder au iugement, & prononcer sa sentence, nonobstant que l'vne ou l'autre des parties soit decedée, sauf à ceux contre lesquelz on la voudra faire executer, se pourueoir se bon leur semble, par appel autrement fondé, que sur nullité de sentence, comme donnée contre vn decedé.

Articulus vltimus.

GLOSSA VN.

1 STATVIT vt sententia lata contra mortuum non sit nulla, quia hæredes illius poterunt appellare, si condemnatus grauatus fuerit, & sic per appellationem reuocabitur iudicatum, si malè fuerit iudicatum contra
2 mortuum. † Et quamuis de iure fauore tantū libertatis valeret sententia contra mortuum. l. cum quasi. ff. de fideicommiss. libert. hodie etiam ex iure communi Gallorum sententia lata contra mortuum valet, per hunc textum & per rationem prædictam etiam va-

Sententia in mortuum lata an valeat.

leret subrogatio in beneficio in locum mortui, pro quo lata erat sententia, per tex. in cap. si hi qui. vt lit. penden. in vj. asserit Iaco. in l. vna. §. j. C. de cadu. tollen.

Mortuo delinquēte extinguitur crimen.

Intellige in ciuilibus, sed in criminalibus mortuo delinquente ex- 3
tinguitur crimen, nisi in quibusdam casibus conscriptis in l. defuncto. ff. de public. iudic. & in §. per contrarium. de hęredi. quæ ab intesta. deferun. & in l. vna. C. ex delict. defuncto. vide tamen Panor. & Felyn. in c. quia V. de iudic.

Inchoari non potest processus cōtra mortuum.

Intellige quòd valebit sententia contra mortuum, quando proces- 4
sus fuit factus contra viuum vsque ad sententiam exclusiuè, sed processus non potest inchoari nec perfici contra mortuum, nisi certis in casibus. verùm citandi sunt hæredes per istum textum ibi, *quand vn proces sera en estat de iuger.* † Nam si post conclusionem in causa reuocatio pro 5
curatoris peruenerit ad notitiam iudicis, vel partis, valebit sententia cum eodem procuratore lata. text. singularis in cap. auditis. de procuratorib. & Ludo. Roma. singula. cccxij. tusay, quòd sic debet hîc valere, quando sententia lata est contra mortuum, vbi cōclusum erat in causa & non supererat nisi sententia.

Et hoc est introductū, quia quod iure factum est, nō debet retracta- 6
ri, licet perueniat ad casum à quo non potuit incipere, sed processus rectè fuit gestus cum viuo vsque ad sententiam, ergo sententia nō debet annullare totum processum, sed valebit & processus & sentētia, nec grauamen infertur ex hoc cuiquam: quia ex processu iudicatum est, & defensus extitit, qui condemnatus est: ideo valebit iudicatum, secus si nō fuisset defensus. l. si ea. C. quomodo & quando iud.

Procurator quando reuocetur per mortem.

Mandatum procuratoris reuocatum est per mortē domini lite non 7
contestata. l. & qa. ff. de iurisdict. omnium iudic. l. mandatū. C. manda. l. eius. si cer. peta. Bald. in consi. cccxl. tria sunt. ij. vol. † Sed si lis fuerit 8
contestata, eo quia ipse est factus dominus litis non reuocatur mandatum per mortem. l. nulla dubitatio. C. de procura. Ias. consil. cxxxviij. reuocatur. in iiij. vol. & Anto. Capit. in decisio. Neapol. q. clxxxvj. † tamen in Francia exigi solet nouum mandatum ab hæredibus, & hoc est 9
tutius, quamuis si satisdatum fuerit pro procuratore, non finiatur mādatum, per l. si defunctus. ff. de procura. tutius est ab hęredibus mandatum consequi cùm satisdatio in Francia vix detur.

Etiam si vterque mortuus sit, adhuc valebit sententia, id est tam 10
procurator, quàm dominus, si non constet de morte illorum. Guido Papæ decisio. Delphi. q. lxxxvj. procurator.

Sententia in procuratorē an in dominū ferri debeat.

Et sic per hunc textum non curatur de subtilitatibus iuris ciuilis. in 11
l. j. C. de senten. vbi procurator condemnatur. sed siue cōdemnetur dominus, siue procurator, valet sententia de iure canonico, per gloss. in c. suscitata. de in integ. rest. & hoc seruat stylus Delphinalis: vt docet Guido Papæ decisio. lxxxvj. procurator. & decisio. cccxxxj. debet de iure: at de consuetudine & stylo curiarum Frāciæ cōdemnari dominus ministerio sui procuratoris solet, & sententia in dominum ferri, non in procuratorem.

procuratorem: vt docet Imber.in institu. foren.§. nunc de his.libr.pri-
12 mo. †plus dicens breuiculum seu libellum sententię posse ab actuario proferri de consuetudine huius patriæ,non tamen de iure.c.fi.de re iudica.libro sexto.

13 Et sic non valebit sententia de iure etiam pro mortuo,quia nihil est quod posit in persona mortui fundari.argumen.l.eius qui. versiculo. quòd si stipulatus.ff.si cert.pet.vbi plenè doct.& in l.in summa.§.fin.ff. de re iudica.nec proderit hæredi mortui.argu.l. cùm quasi. ff.de fideicommiss.libert.quia fauore libertatis prodest,ergo regulariter non, & huius est sententię Pau.Alex.& Ias.in l.eius. *Sententia fauore mortui lata, an valeat.*

14 Item priuilegium datum mortuo quasi viuenti non valet.l. Neratius.ff.de regu.iuris.quia mens concedentis attenditur.c.eam te.de rescrip.c.ei cui.de pręben.in vj. *Priuilegiũ mortuo datũ quasi viuo an prosit.*

15 Nec quidem valet legatum factum mortuo.l.ij.§.j.& l.diuus.in fi.ff. de iure codicil.l.vna.§.in primo.C.de caduc.tollen.

16 Ad hęc promittens iudicio sistere Titium,si is sit mortuus eum amplius pręsentare non tenetur.l.si decesserit.cum l.sequen.ff.qui satisdare cogantur. *Promittens iudicio sistere mortuum an obligetur*

17 Et stipulatio facta mortuo est nulla.l.eius.§. quòd si stipulatus. & l. si seruus communis.ij.§.j.ff.de stipula.seruo. nisi per istum articulum, vt infrà dicetur.

18 Et quò plenius hanc habeas materiam faciam casus sequentes. Primus est,quòd citatio facta contra Titium,qui ante terminum comparendi decessit,circũducitur,quippe edictum peremptorium morte rei soluitur.l.in summa.in fine.ff.de re iudica.& in hoc est communis doctor.consensus. *Citatio contra mortuũ circunducitur.*

19 Secundus casus,quando iudicium inchoatũ est cum Titio, qui pendente lite moritur,tunc licet aliquis eum defendat,sententia lata contra istum iam mortuum non valet,nec processus.l.de qua re.§.final.ff. de iudic.

20 Tertius casus, quando reus moritur lite pendente, processus factus cum eo valet,& ista instantia transit in hæredem.l.si eum hominem. ff.de fideiusso.c.quia v.de iudic.Porcu.in §.suspectus autem.de suspect.
21 tuto.in institu. † ideo citandi sunt hæredes,& omnia acta cum defuncto facta repeti cum ipsis. Allegatur Bart.in l.Lucius.ff. ad Trebel.qui tamen hoc non dicit,sed doct.in l.j.C.si penden.appel.mors interue.& Ias.in l.in summa.in fi.de re iudic.ff. *Instantia cũ defuncto qñ transeat in hæredem.*

22 Hodie tamen in Francia acta non repetuntur,sed hæredes citantur ad reassumendum causam in eo statu,in quo erat,quod vocant practici ad sumendum arramenta causę.i.remanentia, vt dixi in primo Tomo constitu.Regiar.in procemio.& habetur in stylo parlamen.in titu. de adiorna.hęred.mortuo. *Hæredes citantur ad sumenda arramenta causæ*

23 Quartus casus est,quando reus vel actor moritur facto processu,& post conclusionem in causa, tunc sentenita lata contra defunctum licet de iure non valeat,tamen per istum tex.valet, quia liberum est hæ- *Sententia cõtra defunctũ quando valeat.*

redibus,ſi grauatos ſe ſenſerint appellare, & pro hoc eſt factus iſte articulus,intellige vt dixi ſuprà.

Idem ſi quis poſt ſententiã decederet,valebit autem ſentẽtia etiam contra hęredes,& ſi ipſe defunctus non poterat appellare,nec quidem poterunt hęredes:vt docet Cuma.in l.in ſumma.§.fi.ff.de re iudica. 24

Et ſic valebit ſententia hoc caſu tam in ciuilibus,quàm in criminalibus,in quibus caſibus ferri poteſt,cùm iſte text. ſimpliciter loquatur, & generaliter,& tam valebit pro mortuo, quàm contra:ideo proderit hæredibus, vel nocebit ſecundum tenorem ſententiæ. Alia videri poterunt per doct.in cap.quia.v.de iudicijs.& in c. ſignificauit.de reſcript. Hactenus igitur in hac materia ſententiarum finem cum his faciam,& gratias agam Deo. Amen. 25

TRACTATVS

DE EXPENSIS DAMNIS ET INTERESSE.

Des despens dommaiges & interestz.

CHARLES VI. Articl. 11.

ITEM, quand aucuns despens seront baillez de partie par deuers la cour pour taxer, & la cour les aura baillez tous signez à partie aduerse, pour diminuer, nous voulons & ordonnons que la partie soit tenue de bailler diminutions dedãs trois iours, ou au moins dedans le quatriesme iour, depuis qu'ilz auront esté baillez dedãs l'heure de midy, comme dessus est dict. Et vous defendons qu'autre delay ne plus long terme ne donnez à aucun sur ce, si par bonne deliberation & meure, & pour certaine grand' cause & necessité (attendu les qualitez des personnes, & les grandeurs & merites des causes, vous ne voyez qu'il leur conuenist faire de necessité, sans ce toutesfoys que les parties de leur commun accord ou autrement puissent proroguer & eslonguer ledict temps. Articulus primus.

GLOSSA VNA.

1 ISTE articulus primus statuit dilationem ad prestandum diminutionem expensarum, quas victor conscripsit se exposuisse, & hoc fieri cẽset intra tres dies, vel ad summum intra quatuor, nisi ex causa aliud curiæ visum fuerit. *Expensæ in iudicio vel extra fiunt.*

2 Sciendum est, quòd expensę sunt in duplici differentia, quædam enim fiunt in rebus, & extra iudicium, quędam verò in litibus, & in iudicio, in rebus quę-
3 dam dotalibus: vt loquitur titul. de impen. in reb. dot. fact.ff. † Et hę sunt triplices, necessarię, vtiles, & voluptarię: vt in l.impensę.ff. de verborum significa. vbi de his scripsi: ob id in istis ad ibi scripta nunc te reijcio lector beneuole.

Expensæ in iuditio multis de causis fiunt.

Aliæ expensæ sunt, quę fiunt in litibus, & harum quędam debentur ratione victoriæ, de quibus statim dicetur, aliç ratione contumaciç. l. sancimus. C. de iudic. & de his arti. v. dicetur, aliç ratione temeritatis. l. eum quē temerè. ff. de iudi. & de his art. iij. aliç ratiōe diffugij seu retardati processus & de his inferius tractabitur arti. iiij. & in l. non ignorat. C. de fruct. & liti. expen. & Alb. Brun. in tract. statuto. in verb. cōtumax. 4

Et quæ debentur ratione victoriæ interdum debētur ratione interlocutoriç seu incidentis, de quibus artic. ij. inferius statuitur, aliç ratione definitiuç, seu causç principalis, & de his nunc videbimus. 5

Victus victori in expēsis cōdemnatur regula.

Primò regula figenda est, quòd victus victori in expēsis condemnari debet. l. properandum. §. sin autem alterutra. C. de iudic. vbi text. plus dicit iudicem teneri de proprio satisfacere parti, si condemnationem expēsarum omiserit. facit tex. in c. fi. de dolo. c. fi. de maio. & obed. tum ratione temeritatis. l. eum quem temerè. ff. de iudic. † temerè est stultè, fatuè, sine cōsilio, sine causa quid agere, teste Luca. in l. magistros. col. iij. C. de profes. & medi. lib. x. & Valer. lib. ix. c. viij. temeritatis subiti & vehementes sunt impulsus: quorum ictibus hominum mētes cōcussæ, nec sua pericula despicere, nec aliena facta iusta ęstimatione persequi valent. vide plenè eundem Luc. in l. fi. C. de pri. eorū qui in sacro pala. mili. lib. xij. † Etiam debētur ratione ęquitatis, iustum est enim, vt quis petat damnum, quod sua causa subijt, sed victus dedit damnum victori litigando, ideo illud sarcire debet, etiam si tantùm occasionem dedisset. l. qui occidit. §. in hac. ff. ad leg. Aquil. 6 7 8

temerè quid.

Iustum & æquū est expensas à victo sarciri.

Expensæ debentur etiā coram iudice appellationis arbitro iudice ecclesiastico etiam ab hærede.

Amplia tam in principali quàm in incidēte: vt infrà arti. ij. dicetur. 9
Secundò etiam procedit in causa appellationis: vt dicam arti. ix. in tracta. de appel. inferius.

Tertiò etiam coram arbitro, teste Spec. in tit. de arbi. in §. fi. versi. sed eum. quia arbitria sunt redacta instar iudiciorum. l. j. ff. de arbi. 10

Quartò tam in curia ecclesiastica quàm seculari, cùm diuersum nō reperiatur statutum, imò idem, vt in d. c. finem. de dolo. & cap. calumniam. de pœn. quę iura conueniunt cum d. l. properandum.

Quintò etiā procedit in hęrede, qui si prosequatur processum prędecessoris, ad expeñ. condemnabitur. Bal. in l. si pater. C. si pen. appella. mors interue. l. vtique. ff. de rei vend. etiam factas à prędecessore, quia pro vna persona habetur. in authē. de iureiur. à morien. pręsti. §. j. colla. iiij. quod etiam procedit in beneficialibus, si quis simpliciter resumpserit processum prędecessoris: vt scripsi in §. declarantes. in verb. successores. de mand. in concor. 11

Cedens quando ad expensas tenetur.

Sextò habet locū in eo qui cedit liti, vt etiā ad expensas debeat condemnari. Bar. in l. postq uā liti. C. de pact. in vlti. col. q. v. & in auth. contra qui propriā. ij. no. de non nu. pecu. quia cum pręiudicio partis non potest renuntiare, & damnū quod dedit, sarcire tenetur, vt superius dixi, etiā quia in eo pręsumitur temeritas. Bal. & Iac. in l. eum quem. ff. de iud. † nisi causa, quare renūtiat, superuenerit: quia anteà iustā litigādi causam habebat, & renuntians liti nō dicitur propriè succūbere. l. alia. 12 13

vbi

vbi Bal.&Sal.in vlt.no.C.de his q̃b.vt indig.tamẽ is qui cedit liti,dicitur vict⁹, & alter victor.Bal.in l.poſtquã liti.ideo cõdẽnatur in expẽſis.

14 Niſi cederet poſt inſtrumentũ de nouo productũ,tũc ad nullas expẽſas tenetur,q̃a anteà iuſtã cauſam litigandi habebat.l.ſi quis inficiatus. vbi Bar.ff.dep.l.deſtitiſſe.de iud.ideo cautela eſt,vt ſtatim viſa ꝓbatione liti cedas,&bonam fidem cognoſcas,& expenſarũ condemnationẽ vitabis,teſte Matheſi.no.lxxxiij.no.practicã gl.in d.l.eum quẽ temerè. *Cautela pro litigantibus.*

15 Si verò cognita ꝓbatione&veritate ſtatim nõ cedas,ſed vſq; ad finẽ perſiſtas,condẽnari debes ad omnes expenſas,ſiue ſis actor,ſiue reus,q̃a veriſimile eſt, ꝙ ſi à principio notitiã habuiſſes inſtrumẽti, & veritatis cauſę,quòd litẽ inchoaſſes, poſtquã viſo inſtrumẽto liti nõ renũtiaſti, vt dicit Rom. ſin.396.alio ſero.&hoc ſeq̃tur Dec.in l.qui in alterius.de reg.iur.ff.quicquid dicant doct.in contrarium hoc ſeruat vſus forenſis.

16 Septimò tam in actore quàm in reo procedit, quia vterque temerè facit.in §.j.& per totum.C.de pœna teme.litig. *Actor vict⁹ etiam expenſas debet ſicut reus.*

17 Octauò procedit etiã in criminalibus, quã ſi pars iniuſtè proſequatur etiam ad expẽſas condemnari debet.l.fi.C. de fruct. &lit.expẽ.Bar. in l.j.§.j.in fi.ff.ad Turp.per l.qui crimẽ.C.qui acc.non poſſ.&cõmunis vſus iudiciorũ ita ſeruat,teſte Alb. & Iac. in l.eum quẽ.ff.de iudi.quem ſequitur Ange.in tract.malefic.in gl.necnon ad querelam.verſi.quæro an ſuccumbens.&Iaſ.in conſi.ij.in themate.col.ij.num. 3.in j.volum. *In criminalibus an expenſæ debeãtur.*

18 Limitatur ſi non habeat partem,vt ſi petat abolitionem,tunc nõ cõdemnatur, etiam ſi nõ obtineat. vt docet Bar.in l.j.in prin.col.pe.ff.ad Turpil.gloſſ.& doct.in cap.cùm dilecti.de dolo.

19 Quippe ꝓcurator regius parti nõ cõdẽnatur.l.fi.C.de fruct.& lit.expen.quia ratione officij proſequi tenetur.l. monẽte.C.de dela.li.x.inſtigator verò condẽnari debet.Bar.in.l.j.§.incidit.per illũ tex.ff.ad Turp. Iaſ.in d.cõſi.ij.col.pen.plenè Hyppol.in pract. criminali in.§.ſupereſt. *Procurator Regius expẽſas non debet nec pars illi, limitatur hîc.*

20 Vnde dum ſolus procurator Regius proſequitur, non cõdemnatur pars ad expenſas,ſi verò ꝓcurator cũ parte,tunc pars condẽnari debet, tã ratione temeritatis, quã calũnię,&ne detur materia aliũ moleſtandi &vexandi,&quia deſiſtens bene punitur.in l.nõ ignorat.C.de fruct.& lit.exp.l.iij.C.q̃ accu.nõ poſſ.Bal.in auth.gñaliter.col.iiij.verſic.modò quæro.C.de epiſ.&cler.& ſic conciliantur iſtę opinio.vide Aufre.in de ciſ.Thol.q.vj.&ſeq.&quę ſcripſi in tit.de elect.derog.in fi.in cõcorda.

21 Nonò vict⁹ condemnandus eſt,etiã ſi plus fuiſſet petitũ,&ad minus cõdemnatũ, q̃a eſt temerarius litigator in eo quod debet,ſi nõ offerat. l.eũ quẽ temerè ff. de iudic. quãuis cõtrariũ teneat.glo.in c.pręſẽtiũ.in verbo,ſigillatim.de teſtib.in vj.per tex.in l. vna.C.de plus peti.& l.q̃ ſolidũ.à cõtrario.vbi etiã Bar.de leg.ij.Fely.&alij in c.cũ omnes.de cõſt. *Plus petens an expen. debeat.*

22 Sed prior opinio ſeruatur in curijs Franciæ, vt ſcripſi in primo tomo harum conſtitutionum in procemio, quia temerè litigat, qui non offert quod debet.

23 Decimò etiam actori abſenti victus reus pręſens debet cõdemnari in expẽſis,cùm tex.in d.§.ſinautẽ alterutra.loquatur ſimpliciter,&hoc *Victus præſens an reo abſenti ſit cõdẽnandus ad expenſas.*

expreſsè docent Io. And.& Panor.in c.calumniam.de pœn.† debẽt tamen detrahi de his expẽſę contumaciales,teſte Aufre.in deciſio.Tholoſ. q. ccccviij. ne puniatur actor pluſquàm deliquerit.l.reſcriptum.ff. de his quib.vt indig.& actor non deliquit niſi in contumacia,ergo amplius non debet puniri,quod eſt notandum. 24

Religioſus & vir sãctæ vitæ an ad expẽſ.teneatur

Limitant docto. in perſona valde honeſta, & ſpectatę fidei,deuotionis & ſanctitatis, & valde religioſa: quia non pręſumitur quòd temerè aut per calumniam litigauerit, ideo decepta cenſetur: vt docet gloſ. in c. expedit. in verbo,ſcirent.xij.q.j.Hoſt.in d.c.finem. col.vlti. ob id debet ſine expenſis condemnari. 25

Quod verũ arbitrarer,ſi decept⁹ fuerit hic ſanct⁹ vir vel cõfiſus in cõſilio multorũ doctorũ,vel fortè teſtiũ,q̃a mortui pendẽte proceſſu fuerunt,tunc bonã fidẽ prę ſe ferre cẽſetur.gl.vl.in c.j.de electio.in vj.alioqui ſi nõ appareret de bona fide, quę in dubio pręſumitur, cõdẽnari deberet,q̃a regulę adhęrendum eſt.l.j.& l.omnis definitio.de reg. iur.ff. 26

Secundò non procedit,quãdo reus in primo termino comparuit,& cõfeſſus eſt debitũ,agnoſcendo bonã fidẽ,tunc ad expenſas condẽnari nõ debet,tum quia ceſſant rationes prędictę,tum etiã quia modicę adhuc ſunt expenſæ, de quibus non curatur in l.ſcio. ff.de reſti.in integr. per l. quidã Hyber⁹.ff. de ſerui.vrba.pręd. docet Bal.in auth. contra in fin.C.de non num.pec. Iaſ.in l.vinũ.in gl.vlt.ff.ſi cer.pet.& in §.ſic itaque diſcretis.nu. 41.de act.poſt Roma.ſing.cccxcvj.alio ſero.quod verũ intelligitur, niſi dies & terminus adeſſet ſolutioni debiti, quia tunc di es interpellabit pro homine,per tex.in l.optimam.C.de cõtrah.ſtip. 27

Obtinenti ex iuramẽto expen. non debentur.

Tertiò non procedit,quando quis obtineret ex iuramento delato in ſupplementum probationis.Bald.in auth. generaliter.col.vj.C.de epiſ. & cler.Nam qui in vno grauatur,in alio debet releuari.l.eum qui.ff.de iureiur.Hypp. in ſing.ccccIxxxv.memini.ſecus eſt in iuramento iudiciali & litis deciſiuo.§.ſit tibi.in auth. de mand. princip. colla.iij.doct. in l.admonendi.ff.de iureiur.& in l.eum quem.ff.de iudic. 28

Iuſtam litigãdi cauſam habens ad expen. non condemnatur.

Quartò reſtringitur,quando victus habuit iuſtã litigandi cauſam.l.qui ſolidum.§.etiam.ff.de leg.ij.Corſe.in ſing.inci.pœna.j.vbi limitat. & plura ad hoc alle.Alex.conſi.cxxxv.circa.penul.col.n.14.in vj.vol. 29

Iuſta litigandi cauſa quæ dicatur.

Iuſtam cauſam dicunt illũ habere, q̃n habet conſilia ſaltẽ duorum docto. excellentiſsimorum. arg.§.quod autem. de non alie. reb. eccl. col.ij.Bar.in l.bonorum.per illũ tex. ff. de bon.poſſ.Bal.& alij in l.iuris ignorantia. C. qui admit. quia his datur facultas iura interpretandi.l. vna.C.de profeſſ. qui in vrb.Conſtan.comi.merue.li.xij.& eorum ſententia eſt probabilis.l.j.vbi gl.C.de legi.c.j.de poſtu.præl. nec affectionem ad cauſam habent ſicut aduocati, ideo hi non pręb ent iuſtã cauſam: vt docet Ange. in l. terminato. C. de fruct.& lit.expen.& Iaco.in dict.§.ſin autem alterutra.col.iij.Guid.Papę deciſio.cclxxvij.opinio. 30

Proſequens materiã perplexam iuſtã litigandi cauſam obtinet.

Idem quando perplexa& intrincata eſſet materia & variè intellecta. l.in ambiguo. ff.de rebus dubijs. etiam quod multipliciter intelligitur communiter ignoratur.gloſſ.vlti.in cap.j.de conſtit.in vj.Ioan.Andr. 31

in d.

in d.c.vt debitus.in glo.rationabili.de appel. Hyppol.in rubr.de falsis. in fin.& quando ageretur de intellectu legis difficilis: vt l.gallus.glos. in verbo,videbitur.in §.j.de oblig.quę ex quasi malefic.

32 Etiam iustā dicūt habere causam eum,q habet semiplenā ꝓbationē, alter plenā ex iuramēti delatione.Bal.in aut.gñaliter.col.iiij.nu.9.in fi. C.de epis.&cler.Alex.& Ias.in d.§.sinautē alterutra.&suprà dictū exti-
33 tit.†sed hodie nullus teneretur ad expēsas,quia multi probant semiplenè,ideo non seruatur in curijs,sed condemnatur qui succumbit.

Iusta cā litigādi est habere semiplenā probationē, testes,vel instantiam.

34 Idem si quis probauerit per testes,qui fuerunt reprobati prętextu infamię,vel alterius criminis oculti.Bal.in l.j.in fi.C.de aduo.diuer.iudi. &in d.auth.generaliter.col.iij.facit tex.in l.j.C.de testa.vel qui habeat cōmunem famam,iustam causam habere censetur:vt docet Alex.cōsi. cxv.viso themate.in fi.vol.iiij.§.sed cùm aliquis.de testa.in instit.

35 Item quando litigat ob honorem seruandum coactus hæc facere, iustè litigare censetur.l. quę omnia.ff.de procur.vbi Bar.in iij.not.

Coactus litigare iustam causam habere dicitur.

36 Hoc idem putarem,si haberet instrumentum obligatoriū pro se,cōtra quod fuerit ostensa acceptilatio. Bal.cōsil.clxiiij.à libello.in fi.vol. iiij.arg. l.de ętate.§.ex causa.ff.de interro.actio.&hoc quando erat hęres qui iustam ignorantiam habebat.l.qui in alterius.ff.de reg.iur.

37 Habet etiam iustā litigandi causam pars,vbi agitur de interpretatione ordinationis, statuti,vel legis,adhuc non decisa,&vbicunque magnum est dubium, & hincinde fortes & vrgentes rationes, & hoc residet in arbitrio iudicantis : vt firmant Panor. & alij in c.fi.de dolo.

Iusta causa dicitur in qua agitur de interpretatione ordinationis,cōsuetudinis vel legis

38 Idem si habeat communem opinionem pro se in illo dubio,in quo litigat:vt docet Socy.in tract.fallen.reg.cxxxix.expensarum. & in alijs casibus an sit iusta causa litigandi residet in arbitrio iudicis. arg. l. pe. ff.de effract.in d.§.sinautem alterutra.

Habens cōmunem opinionē doct. non tenetur ad expen.

39 Item in appellato dicunt, quid si obtineat in prima causa,& posteà succumbat in secunda, nō debet in expensis condemnari:quia iustam causam censetur habere , postquàm habet sententiam pro se: vt docet Specu.eo.tit.§.fi. ver.quid de appellato.&Alex.consi.clxxxiij.in causa.
40 col.pe.vol.vj.†hoc tamen non seruatur in curijs secularibus Fràcię, in quibus solet condēnari etiam is,qui obtinuit in prima causa,tum quòd sententiam iniustam non debebat tueri , & res esset mali exēpli, vt qui obtineret à iudice iniquo,non condemnaretur posteà ad expēsas:ideo non solet ab eis releuari,vt vidi seruari in curijs Franciæ.

Appellatus habens pro se sententiā, an ad expen. in secunda sententia teneatur.

41 Et quando iudex absoluit ab expensis victum ex iusta causa,debet illam causam exprimere.§.oportet.in auth.de iudic.col.vj.Bal.in authē. nouo iure.per illum tex.C.de iudi.& in dict.auth.generaliter.nume.9. alioqui facit litem suam , cùm faciat contra legem pręcipientem condemnari in expensis. Alex.consil.clxxxiij.in causa.col.j.in vj. vol.iudices tamen hoc nolunt exprimere in Francia.

Absoluēs victum ab expensis eā causam exprimere debet.

42 In casib⁹ in qbus pars habet iustā causā litigādi, adhuc cōdēnabitur ad expensas,si eas promiserit ꝑ stipulationē.gl.fin.in §.oportet.in auth. de iud.coll.vj.qa promissa restituēda sunt.tex.in l.vnic.C.de suffr.&vt

Iustam causam litigādi habens debet expēsas si eas promiserit.

illa promiſsio aliquid operetur.l. ſi qñ.ff.de leg. j. & quia iure actionis debentur,&vbi per actionē debētur,iuſta cauſa non excuſat.l.fideicō- miſſa.§.ſi rē.vbi gl.ff.de leg.iij. Alex.cōſi.cxix.quęritur.col.pe.in ij.vol. &cōſi.xxxiiij.viſo proceſſu.in fi.vol.iij.†vnde praxis inoleuit vt nota- 43
rij in inſtrumentis cōtractuum ſoleant conſcribere,quòd ſi pars cōtra- uenerit,promittit expenſas,&damna, quę patietur altera pars,&tunc etiā ſi iuſtam litigandi cauſam habeat, parti adhuc debentur expenſę, vt concludit Alex.conſi.xxxiiij.conſultus.in fi.vol.iiij.&conſil.cxxxv. circa.col.pe.in vj.vol.&Iaſ.cōſi.cxxxiiij.in inſtrumento.col. pe.in iiij. vol.vbi ponit caſum in eo,q promiſerat ſe ſoluturū,&expēſas,&centū, ſi poſteà opponat compenſationē,adhuc cōdēnabitur ad expēſas,licet iuſtā cauſā habeat litigādi ratione cōpenſationis.Hipp.ſin.237.expēſę.

Dolus promiſſus expenſas non exigit.

Limitarem quando is cui promiſſę ſunt expēſę,eas dolo peteret,vel 44
iniuſtè,tunc promittens ad eas non teneretur: quia dolus nemini pro- deſſe debet. c. ſedes. cum ſeq. de reſcri.idem dicerem in expenſis,quas plus ęquo fecit.text.in l.officio.vbi Bal. ff.vbi pup.educ.deb.

Idem putarē ſi is cui promiſſę ſunt dolo aliquid aut mala fide expo 45
ſuiſſet, illa enim repetere nō poſſet,per l.ſi verò.cū l.ſeq.ff.de rei ven.c. cùm dilecti. in fi.de dolo.iniuſta enim petentibus eſt degandus aſſen- ſus.l.ij.à contrario.ff.de his qui ſunt ſui vel alie.iur.§.fi.illo tit.in inſti.

An ceſsionarius habeat etiam actionem ex ſtipulatu, ſi expēſę ſunt 46
promiſſæ cedenti,decidit Bal.in l.fi.C. quando prouo.non eſt neceſſ.

Iuſta cauſa litigandi nō excuſat ab expēſis,ſi ſtatutum vel ordinatio exigat condemnationem.

Idem dicunt, ſi ſtatutū vel ordinatio diſponeret,quòd vict⁹ victori 47
in expenſis condemnaretur,tunc etiam ſi iuſtā cauſam habeat litigādi victus,adhuc condemnari in expēſis debet. Alber. in tracta.ſtatuto.in ij.parte. q. cxcj. quid ſi ſtatuto.gloſſ.in verbo,cauſam.in §.j.in auth.de exhib.reis.colla.v.Et Franc. Cremen.ſing.cxx.habens iuſtam. Barb.in cle.cauſam.col.lx.de electio.&conſi.lvj.col.viij.in iij.vol.tum vt ſtatu tum aliquid addat iuri, vt debet.l.iiij §.pętor. ff.de dā.infect.vbi Bar. & Hypp. ſing.ccvij. victus.tum quia debetur iure actionis,ſtatuti&or- dinationis,ſed hoc negat Matheſ.not.viij.nota quòd Bar.ac multi notę authoritatis viri,quos Alex.&Iaſ.citant in l.properandum.§.ſin autem alterutra.C.de iud.†dicētes ſtatutum intelligendum ſecundum ratio- 48
nem &æquitatem naturalem,ne abſurdum ſequatur.l.ſcire oportet.§. ſufficit.ff.de exc.tu.ibi,ſufficit firmare ex ipſa naturali iuſtitia,&melius eſt quòd ſtatutū nihil operetur,quā ſi quis contra ęquitatē damnū in- debitè pateretur.l.fi.§.in cōputatione.vbi gl.&doct.C.de iur.deli.ſed ſi habens rationem litigandi condemnaretur,indebitè&contra æquita- tem pateretur, ob id non deberet comdemnari,etiam ſi ſtatutum hoc dicat, & iſta eſt ſententia æqua, quicquid docto. in contrarium aſſe- rant,&in iudicijs tenenda:vt videlicet litigantes iuſtam habentes cau- ſam non debeant condemnari in expenſis,quamuis ordinatio vel ſta- tutum dicat victum victori in expenſis condemnandum. † ſed curiæ 49
Francię non excuſant aliquem victum, niſi iuſtam cauſam habeat, & valde apparentem,ſed ſtatutum vel ordinatio operatur,vt etiam lite fi-

nita

nita poſsit expen.peti vigore ſtatuti, vel ordinationis, licet iudex non condemnauerit in ſententia. Arch.in c.cum appellationibus.de appel. lib.vj.Lucas in l.vna.q.xix.C. de ſumpt. recuper.lib.x. ego tamen puta rem non poſſe partem has impenſas petere poſt ſententiã, niſi quis appellet,& ita ſeruatur in Francia quicquid in contrarium iactetur.

50 Notandum eſt,quòd licet ratio litigandi excuſet ab expenſarũ condemnatione, non tamen à condemnatione fructuum qui ſunt officij ſeu beneficij.de Rot.deci. clxxxij. probabilis. in no. & quia non debet quis locupletari cum aliena iactura.l.nam hoc natura.ff.de condi. indebi.& poſtquam recepit fructus rei meę,eſt factus in illis locupletior, ad illos ergo debet condemnari,quamuis ſit hæres,& ignorantiam rei alienę habeat.l.quæ in alterius.ff.de reg.iur. *Excuſatus ab expẽ.nõ excuſatur à fructibus.*

51 Item non dicitur perdidiſſe cauſam,quando iudicatum fuit inſtantiam peremptam,& reus fuit ab obſeruatione iudicij abſolutus.l.pro-
52 perandum.§.& ſi quidem.C.de iudic.† ideo fideiuſſor qui promiſerit ſoluere expenſas pro actore ſuccumbente,non tenetur ad expenſas inſtãtiæ peremptę,quia non ſuccubuit,qui iterum cauſam inſtaurare poteſt.d ict.l.properandum. & quia nõ eſt definita cauſa.ſic cõſuluit Bal. conſil.cvj.proponitur.in ij.volumi.ſed curiæ Francię ſolent condemnare actorem,vel eum per quem ſtetit ad expenſas, in vtilitatem eius qui abſolutus eſt. *Abſolutus ratione inſtãtiæ ad expenſas an teneatur.*

53 Sextò,non procedit quãdo aliquis in parte obtinuit,& in parte ſuccubuit,tunc fieri cõpenſatio expenſarum debet.l.generaliter.§. ſinautem iudex.in verb.diſpendij.C.de rebus credi.c.Raynutius. & c Ray-
54 naldus.de teſta.† quod eſt verum,ſi pro dimidia obtineret,quòd ſi pro quarta,tunc pro illa quarta fiet compenſatio,& in reliquis condemnabitur.Bal.in l.eos.§.cautione.col.ij.C.de appel.Imo.in d.l.qui ſolidum.
55 §.etiã.ff.de leg.ij.†vnde non valeret condẽnatio expenſarũ ratione incertitudinis,ſi vterq; eſſet victor &victus,& iudex diceret victũ victori in expenſis cõdemnamus,& ſic debet intelligi opi.Bart.in l.ſi legatario.in fi.ff.de fideic.lib.ſi tamen vnus tantũ eſſet cõdemnatus & victus, tunc valeret ſentẽtia dicens victũ victori in expẽ. cõdemnamus, quia ibi non eſt incertitudo,& ſic conciliari doct.opiniones poſſunt. *Compẽſatio expenſarum quando fieri debeat.*

56 Septimò,tutor agẽs cauſam pupilli,ſi iuſtã litigandi rationẽ habeat, etiã ſi ſuccũbat,expẽſas à pupillo repetit,quia ſufficit ſi ex bona fide fecerit.l.quoties.§.ſicut.ff.de admi.tu.l.iij.§.ſufficit.ff.de contra.act.tute. l.ſumptus.C.de admi.tu.Bar.in l.ſi pupilli.ff.de neg.geſ.ſic cõſuluit Carol.Rui.conſi.j.col.pe.in iij.vo.& ſufficit ſi vtiliter geſsit,& ſi effectum non habuit.l. ſed an vltro §.j.ff.de neg.geſt.& tenetur tutor appellare ſi pupillus bonam habeat cauſam.l.ſi bonã.C.de admi.tuto. *Tutor ſi ſuccubuit,an ex penſ. à pupillo petere poſſit.*

57 Vltimò,ſi pars obtulerit id,ad quod tenetur,ſi actor nõ acceptet,nõ condemnabitur ſi iuſta fuerit oblatio reus victus in expẽſis.doct.in d.l. properãdũ.§.ſinautẽ alterutra.C.de iu.&in l.quidã.ff.ſi cer.pe.iudex tñ quãdo pars offert,nõ debet diuidere oblationẽ partis,ſed totã debet recipere,vel totã reſpuere,quãuis altera pars hoc requirat, vt cõſuit Sena. *Oblatio ab expẽ.excuſat.*

Arestum.

ann. 1515. die 25. Iunij postulátibus Dugue & Iame aduocatis, & idē fuit dictū ann. 1529. die 7. Mar. qd' probatur in l. cū quęritur. ff. de admi. tu.

Victor victo in expen. cōdemnatur in casu singul. Arestum.

Vide etiā casum singularē, in quo victor victo in expensis condem 58
natur. in §. & iudicare. vbi glo. & Ange. no. in auth.. de defen. ciui. colla. iij. alia de expensis ratione victoriæ: vide per Spec. in ti. de expeñ. & per doct. in locis suprà alleg. per ista tamen poterit quis & consulere & iudicare super expensis quando debeantur vel non victori.

CHARLES VIII. Artic. L.

Articulus secūdus.

ITEM, & pource qu'es incidens, qui se vuidēt lon reserue les despens en diffinitiue, les parties ne craignēt point à bailler infinies requestes, & de trauailler ceux, contre lesquelz ilz ont affaire, nous auons ordonné que doresnauant on ne les reserue plus: mais que lon condamne victum victori es despens.

GLOSSA VNA.

NOTANDVM est quòd expensę litium quandoque ve- 1
niunt ratione contumaciæ, de quibus in l. sanci mus. C. de iudic. & inferius dicetur artic. v.

Expensæ ratione temeritatis debeantur etiā causa incidentis & ratio.

Aliæ veniunt ratione temeritatis, non solùm q, temerè 2
egit in tota lite, seu in parte, & in quodam incidente, & de istis tractat hic articu. Nam ratione temeritatis in hoc incidenti interuenientis cōdemnatio fit expensarum, quādo pars succubuit in illo. l. non ignorat. C. de fruct. & lit. expeñ. vbi Bar. & Inno. in c. sępè. de appella. Spec. in ti.
de appel. §. viso. versic. illud quoq;. † Et hîc ponitur ratio quare in inci- 3
dente & vno articulo debeat fieri expensarū condēnatio, & nō debeat in fine reseruari, quia olim eo quòd reseruabantur in fine causæ, partes non metuebant plures supplicationes tradere, & multa quęrere incidētia per calumniam, & quia idem ius dici debet in parte quod in toto. l.
quæ de tota. ff. de rei vendic. † Etiam quia iste qui succubuit in hoc ar 4
ticulo, si obtinebat in diffinitiua, & pars condemnaretur ad expen. ratione principalis, tamē non repeteret expēsas quas soluit pro illo incidente, & non esset statim condemnatus victus, in principali nihil consequi in fine posset, ideo iustum est, vt fiat cōdemnatio, & in quocunq; incidenti, vel emergenti, in quo quis succumbet, & debet semper condemnari in expen. c. significauerunt. de testib. vbi Bal. not. & in l. sanci mus. nu. 4. C. de iudi. & Ias. in dict. §. si autem alterutra. nu. 19.

Succumbens in declinatoria & in vno articulo refundit expensas.

Item succumbens in decinatoria ante litem contestatam, indistin- 5
ctè refundit expensas. glo. in c. imprimis. ij. q. j. Bald. in in authen. generaliter. nu. 9. C. de episcop. & cleri.

Expēsæ vnius articuli statim reficiendæ sunt.

Et istę expensę vnius articuli post condemnationem statim sunt re- 6
ficiendæ: vt dicit Bald. in l. generaliter. § his de pręsentibus. C. de rebus cred. sequitur & refert Iaco. in dict. l. eum qui. col. j.

Expēsarum cōdemnatio etiam in interlocutoria iuris fit.

Limitant doct. in interlocutoria iuris, in qua non fit expensarū con- 7
demnatio, cùm statim expediri posit. Inno. in c. sępè. de appell. Cyn. & alij

alij in l.polla.C.de his quibus vt indig.Bal.in l.vltima.in fi.quand.prouoca.non est necesse.vt si pars petat secundam dilationem, & pars dicat non esse dandam,iudex pronuntiat dandam esse.iuxta l.fin.de fer. tunc non condemnabitur ad expensas,quia nullæ sunt, vel admodum paucę.vsus tamen communis contrarium seruat,si aliquę sint impensę,vt ad eas condemnet iudex.

8 Si iudex non condemnauerit actorem, qui succubuit in interlocutoria,poterit eum posteà in definitiua cōdemnare,si etiam ipse actor succubuerit,sed si obtineat in definitiua, non poterit condemnari in expensis interlocutoriæ,postquàm in principali obtinet, vt docet Ang. *Cōdemnatio expensarum in definitiua an poßit fieri de interlocutoria.*
9 in l.terminato.C.de fruct.& litium expen. † ideo sit cautus ille, qui in interlocutoria obtinuit,vt statim petat aduersarium in expens. cōdemnari,quia si postmodū is qui in interlocutoria succubuit in definitiua obtineat,cōdemnationem interlocutorię petere non posset, vt firmat Lanfran.in repeti.cap.quoniam contra.in fi.de expen. versic. notandum est etiam.de probatio.

10 Et quamuis doctores differentiam constituant inter incidens & emergens,vt incidens dicant respicere merita causę, & habuisse originem ante litem motam,vt pacti exceptio,&similes:emergens est quod processum respicit,& de nouo emergit.Bart. & alij in l.j.C.de ord.iud. doct.in c.j.de ordi.cogni.scripsi in arbo.exceptio.& in interpretatio.l. *Incidens & emergēs ex vsu consunduntur.*
11 quod iusit.in glo.magna.ff.de re iudicata. † tamen hîc ex communi vsu Gallici sermonis, *incident* dicimus quicquid incidit siue de nouo, siue non,vbi est opus iudicis pronuntiatione, quia vsus gallicus confundit emergens cum incidente,&Gallicè non vtitur verbo *emergent*, aut raró,ideo *incident* vtrunq; comprehendit in sermone Gallico.

12 Nota tamen,quòd non spectat ad procuratores partium conuenire,vt incidens iungatur cum principali, si non fuerit dictum per iudicem,quia fit contra hanc legem & ordinationem,& ita visum est Senatui anno 1509.die 5.Augusti. *Procuratores non possunt conuenire vt incidēs iūgatur principali. Arestum.*

FRANCOYS Article LXXXVIII. des publiées M. D. XXXIX.

Qu'en toutes matieres réelles, personnelles & possessoires,ciuiles & criminelles,y aura adiudication de dommages &interests procedans de l'instance & de la calumnie ou temerité de celuy, qui succombera en icelles,qui seront par la mesme sentence & iugement taxez & moderez à certaine somme cōme il ha esté dict cy dessus, pourueu toutesfoys que lesdicts dommaiges & interests ayent esté demmandez par la partie, qui aura obtenu, & desquelz les parties pourront faire remonstrance sommaire par ledict proces. Articulus tertius.

GLOSSA VNA.

Damnorum quando fiat cōdemnatio.

NOTANDVM est, quòd in cōdemnatione expensarum litis, quæ fit ratione victoriȩ veniunt tantùm expensȩ factȩ in lite, non autem habetur ratio damnorum, sed quando expensȩ veniunt ratione cōtumaciȩ, vel retardati processus, vel calumniȩ, tūc veniunt & dāna, vt hîc. glo. in l. j. ff. de alien. iudic. doct. in l. eum quem temere. ff. de iud. † sed an lite sopita damna peti possint, docet Bald. consi. cvj. Quidam dominus. in iij. volu. 1 2

Exempla seu copiæ an nomine damnorum vel expen. veniant

Item haberi debet ratio damnorum, quȩ personam litigantis respiciunt, etiam in condemnatione expensarum ratione victoriȩ. §. hȩc autem omnia. in titul. de pœna temerè litigantium. ibi, improbus litigator etiam damnum & expēsas litis inferre aduersario suo cogatur. vbi Ang. & doct. dicunt exempla instrumētorum seu literarū data à parte parti solere taxari, & venire nomine expēsarum. † Quando verò pars produxit originale, & oportuit retinere exemplum, tūc hoc veniet nomine damnorum, non expensarum, nisi fauore ecclesiȩ cuius gratia taxantur contra eum, qui ad expensas est condemnatus, vt conclusum fuit in Senatu anno 1538. die 10. Ianuarij. † vnde si artifex diu litigauerit, id temporis quo non potuit vacare suo officio, certè istius damni habetur ratio, si obtineat l. sed & si. §. planè. ff. ad exhib. Specu. in eod. titu. de expen. §. fi. versi. quid si victor artifex est. vnde qui obtinet sententiā, repetit damnum, quod subijt eo q̀ à suis negotijs abfuit. Ideo canonicus distributiones quas ob litem amisit in damno computare poterit, vt scripsi. §. j. de colla. in concorda. 3 4 5

Artifici an damna ob litem passa restitui debeāt

Itaq; iste text. statuit, vt improbus litigator quiescat, quòd in omni materia non solùm expeñ. cōdemnatio fiat, sed & damnorum, & eius quod interest, si ista procedant ex instantia & calumnia, ac temeritate victi, & hoc est statutum ad vitandas opiniones, quia inter ista est differentia, vt in l. properandum. §. sin autem alterutra. C. de iudi. vbi dicitur victum condemnandum in expeñ. nihil dicit de damnis, & tamen damnum differt ab expens. cùm hoc diminutio patrimonij sit. l. iij. ff. de dam. infect. & interesse consistit circa lucrum cessans, & damnum emergēs. l. vna. C. de senten. quȩ pro eo quod interest. vbi fusius scripsi. 6

Expensarū nomine non veniūt damna.

† & expeñ. nomine non veniūt damna. l. j. ff. de alie. iudi. vbi Alexan. in addi. ad Bart. & Bal. in l. iij. C. de fruct. & litiū expensis. Ias. in l. j. §. fi. ff. si quis ius dicen. non obtemper. † Ideo condēnatus ad expens. non censetur condemnatus ad damna. vnde hic text. statuit, quòd iudices condemnent in damnis & interesse in omni materia · per §. hȩc autem. de pœna teme. litigant. in institu. 7 8

In reali & personali dānorum fit cōdemnatio.

Vnde in materia reali si vendicem à Titio domum, & obtineam, iudex debet condemnare ad expensas, etiam ad damna ratione instantiȩ prouenientia. nam eo quòd me oportuit litigare in magno consilio abfui à mea lectione, ob id meȩ Regeñ. fructus amisi, & in hoc damnū patior, itaq; iudex debet condemnare ad illa damna, quȩ sum perpessus ratione instantiæ. Cy. in l. sancimus. C. de iudic. 9

Item

10 Item in perſonali,vt ſi canonicus petendo debitum litigat extra locum in quo ſeruire canonicatui non potuit,ob id diſtributiones quotidianas amiſit,certè in his damnum patitur:ideo ad illas diſtributiones ratio haberi debet,& ad damna fiet condemnatio, habendo rationem harum,quas ratione inſtantię amiſit,& calumnię,& temeritatis partis aduerſę,ſiverò diceret ſe fuiſſe electũ in decanum,vel archidiaconum ſi fuiſſet pręſens,huius non haberetur ratio, quia extra rem eſt. vt plenè ſcripſi in interpre.d.l.vnic.in glo.j.& glo.dupli.

11 Item ne lites ex litibus oriantur.per l.iiij.§.ait prętor.ff.de re iud. ſtatuit hic tex.vt damnorũ & intereſſe fiat condemnatio cum principali ſententia,& taxatio ad certã ſummã,alioqui ad probandũ & liquidandum illud intereſſe & damna multi alij proceſſus orirentur, quare ſtatuit,vt taxẽtur, & partes poterunt in proceſſu oſtẽdere,quę damna paſſę ſunt,vt certa feratur ſententia.§.curare.de actioni.in inſtitu.

Cõdemnatio & taxatio damnorũ ſemel fieri debet.

12 Hoc verum ſi petãtur à parte, aliâs iudex non tenetur ſuum impartiri officium.per l.iiij.§.hoc autem iudiciũ.ff.de damno infecto. & per hunc tex.tolluntur opiniones,quę erant an iudex teneatur condemnare ad expenſas,vel damna,ſi non fuerint petita.& text. hîc ſtatuit non teneri,& hoc etiã eſt iuri conforme.per glo.ſingu.in c.fi.de reſcrip.Iaſ.
13 & alij in d.§.ſinautem alterutra. † Et ponitur regula in omni materia, in qua poteſt iudex aliquid facere, intelligitur ſi petatur à parte. plenè Iaſ.in l.vniuerſa.C.de preci.Imper.offer.Et ſi poſt petitionẽ iudex non condemnauerit,tenetur de ſuis bonis reſarcire.d.§.ſinautem alterutra. vbi ſic intelligit Iaſ.& alij.

Petitæ expẽſæ & damna & non aliâs debentur.

14 Nec ſufficeret petitio implicita & obſcura, vt peto ſententiam ferri pro me,niſi expreſsè petantur expẽ.& dãna.quamuis Iaſ. contrarium teneat in d.§.ſinautem alterutra.col. vlti. vbi etiam dicit, quòd ſi non fuerint petitę ante condemnationem poterunt peti die condemnationis,non eſt verum,quicquid dicat glo.in l.terminato.C.de fruct. & litium expẽ.quia iudex eſt ſuo functus officio per cõdemnationem ſuper principali.l.iudex.ff.de re iud.ſic & ſuper acceſſorio,ideſt ſuper expenſis.ideo debent peti in libello,& hoc fieri eſt ſolitum.

Petitio ex peñ. expreſſa non implicitè iuuat.

15 Si tamen iudex non condemnauerit partem, poſtquàm expenſæ petitę fuerint,poterit pars appellare,& ſi non appellauerit imputare ſibi debet.c.ſignificauerunt.de excepti.l.fi.C.de fruct. & litium expẽ.niſi quando victus appellauit.l.fi.C.quando prouoc.non eſt neceſſe. & ita ſeruant curię teſte Specula.in titu.de appella.§.in quibus.verſic. penul. vt refert Georg.Nathan.in repe.clemen.ſępè.in glo.vlti.de verb.ſign. ego dixi curias Francię ſeruare contrariũ, quia appellare debet victor, etiam ſi victus appellauerit,alioqui iudex non ſupplebit, niſi per appel
16 lationem partium,†nec poterit pars poſteà agere contra iudicem,qui omiſit condemnare,quia pars appellare poterat, quicquid dicãt doct. in l.ſi filiusfa.ff.de iud.per l.fi.ff.de varijs.& in §.j.de oblig.quę ex quaſi delict.in inſti.& ſi iudex abſoluat ab expenſis poterit etiã victor appellare,quia grauatur,vt docet Lucas in l.vna.q.v.& ſeq.C.de ſumptuum

Appellari poteſt ab obmiſſione condemnationis expenſarum

Ad expẽ. & dãna agi an contra iudicem poſſit qui ad expẽ. non condemnauit.

recu.lib.x.nec posset iudex cõdemnare ad has expen. ex officio, si non essent petitę per hunc tex.requirentem petitionem, licet de iure iudex posit condẽnare in expensis non petitis, si factę fuerint post litem contestatam.per glo. sing.& probatam in cap.finem.de dolo.quam sequũtur doct.in d.§ sinautem alterutra.& Anto.Tremol.in addi.ad Vbert. de Bonacurso.in pract.sua.ti.de recu.in verb.gratificari. iste tamẽ tex. requirit petitionem aliâs iudex non tenetur.

Temeritas quando dicatur & temerarius.

17 Pręterà hîc vult cõdemnationem expensarum fieri siue proueniant ex temeritate, temeritatẽ nullum dolum pręsupponere, neq; malitiam dicunt doct.sed quandam facilitem & incuriam.vt Ioã.And.in c.j.de senten.excom.in vj.

18 Ego dico q; expensę dicuntur venire ratione temeritatis, quãdo inconsultè & per stoliditatem quis litigare cœpit, & sic succubuit, vt probatur in ti.de pœna teme. litigan. & temeritas est sine causa quid agere.§.alię.insti.de dona.Lucas in l.magistros.col.iij.C.de profess.& medic.lib.x.& temerarius is dicitur, qui agit illicitum.c.eum qui.de pręb. in vj.Et sic qui processum vel rem illicitè, & sine cõsilio prosequitur, teste Luca.in l.vltim.C.de priui.eo.qui in sacro pala.mil.lib.xij.vbi dicit xxx.modis temerarium vocari.ibidem videre licet ne plura.

FRANCOYS Article Lxxxix. des publiées M. D. xxxix.

Articulus quartus.

Qu'en toutes condemnations de dommages & interests procedants de la qualité & nature de l'instance, les iuges arbitreront vne certaine somme, selon qu'il leur pourra vray semblablement apparoir par le proces, selon la qualité & grandeur des causes & des parties, sans ce qu'elles soient plus receües les bailler par declaration: n'y à faire aucune preuue sur iceux.

GLOSSA VNA.

Interesse ad certam summam taxari debet.

1 DICITVR in l.quatenus.ff.de regul. iur. quatenus cuiusq; interest in facto, & non in iure cõsistit: ideo probari debet. itaq; partes in processu hoc probare debent, & ex processu & secundum quod verisimile est, & probatum ex illo, & pro qualitate materiæ, & personarum iudices iudicabunt, & taxabunt ad certam summã. in l.ij.ff.de re iudi. & nulla alia dabitur declaratio vel probatio, vt lites breuientur. poterit tamen appellari ab hac effusa taxatione.

Expen. ratione retardati processus & calumniæ ab actore & reo debentur.

2 Interdum expensę soluuntur ratione subterfugij, & processus retardati, vt docet Bar.in l.sancimus.C.de iudi.& istę reguntur sicut expen. contumacię.de quibus artic.vij.infrà eod.dicam.

3 Aliæ debentur ratione calumniæ, & istę tam ab actore quàm reo calumniante exiguntur.c.calumniã.de pœ.l.non ignorat. C.de fruct.& litium

lit.expeñ.Spec.in ti.de expeñ.§.fi.versi.ex prҽmissis.

4 Notandum est, ꝙ si quis per calumniā differat producere instrumentum non debet posteà recipi eius productio, nisi refusis expensis processus retardati. Bal. hoc nominatim scribit in c. exceptionem. in prin. de except. quem refert Fely. in c. ad audientiam. ij. de rescrip. & in c. de cętero. col. iiij. de re iudi. allegat c. suscitata. & ibi Abb. iij. no. de in inte. restitu. Hyppo. in l. patre. nu. 84. & seq. ff. de quęstio. *Differens producere instrumentū illud posteà nō producit nō solutis expensis.*

5 Etiam quando processus iudicatur in curia per commissarios, vtraq; pars debet pro virili expen. contribuere pro iudicantibus, non pro breuiario, seu relatoris salario, quod *extraict du proces* vocant, nam illud tenetur soluere is, qui obtinuit, sic iudicauit Senatus inter Comitem de la Val, & Renatum Charlet. anno 1514. die 26. Iunij. & idem protulit Senatus anno 1521. die 7. Ianuarij inter dominum Tristam & Claude de Chastillon, & do. Helenam de Iambes. *Expeñ. commissariorū ab vtraque parte tradi debent.* *Aresta.*

FRANCOYS Articl. CLxxxII. des publiées M. D. xxxIx.

Que les taxations des despens & iugemens de defauts, ne se feront doresnauant par les greffiers, mais par les conseilliers & autres iuges ordinaires ou deleguez, ausquelz la cōgnoissance en appartient. Articulus quintus.

GLOSSA VNA.

1 OLIM taxatio expensarum fiebat per scribam & graphe rium, sed hoc prohibet hic arti. & statuit vt per cōsiliarios & alios iudices ordinarios, vel delegatos fiat: quia taxatio expensarum est iurisdictionis, vt not. doct. in l. imperium. ff. de iur. om. iud. ideo non pōt fieri ab eo, qui nullā habet iurisdictionē sicut est actuarius & grapherius. ideo vult vt taxatio fiat per cōsiliarios in parlamento. *Taxatio expen. per iudices & non per actuariū fieri debet.*

2 † Ergo duo requiruntur cōsiliarij ad minimū, cum numero plurali hic tex. loquatur, & pluralis locutio duos ad minimum requirit. l. vbi numerus. ff. de testi. & regula, pluralis locutio. de reg. iur. in vj. & sic seruatur, nam vnus taxat prҽsentibus partibus, aut earum procuratoribus, & alter consiliarius subscribere solet post taxationem. *Consilarij duo in taxatione expensarum requiruntur.*

3 Item in alijs curijs inferioribus fieri debet taxatio expēsarum per iudices ordinarios, ordinarij sunt qui à lege vel à Rege præfecti sunt ad illud munus, vt si sit prҽpositus, vel bailliuus, aut alterius locū tenens à Rege deputatus, vt docet Spec. in ti. de iu. or. facit tex. in c. fi. de his quæ vi metúsue cau. fiunt. l. sancimus. & auth. post iusiurandum. C. de iudi. *Ordinarius iudex quid sit.*

4 Delegatus si sit ab his iudicibus, vel alijs cōmissus ad ipsius causę cognitionē taxare expēsas poterit, vt patet per totū titulū. de offi. deleg. & ff. de off. eius cui man. est iur. l. iubemus. C. de iudi. tñ antiquior aduocatus nō dicitur delegatus, qui quidē iudice recusato vel absente cognoscit, qa ipse ab ordinatiōe, & sic à lege est prҽfect⁹, vt in ti. de rec. art. vj. *Delegatus qui: & an antiquior aduocatus delegatus sit.*

5 Et hæc taxatio in auditorio fieri debet vt in iuridicis cōuentibus Andega. fuit iudicatū. anno 1539. die 2. Septēbris. quia ius debet in auditorio reddi, non extra. l. pe. ff. de iust. & iu. c. forū. de ver. sig. & nō solet fie- *Taxatio expen. in auditorio fieri debet.* *Arestum.*

ri hęc taxatio à duobus iudicibus,sicut à duobus cõsiliarijs, sed ab vno iudice tantũ.vide glo.in §.notarijs.in verb.taxetur.de elect.in pragma.

Citatio in taxatione expensarum si non interuenerit reuocatur taxatio. Arestum.

In taxatione expensarũ requiritur partis citatio.Bar. in l.non ignorat.in fi.C.de fruct.& lit.expeñ.Boër.in deci.Burdeg.q.cclxxxv.queritur.nu.6.Alioqui parte nõ citata,vel non legitimè vtpote sine testibus reuocatur taxatio,vt censuit Senatus anno 1516. die 16.Iunij, inter Cochon appellantẽ à bailliuo de Monte forti, & Nicolaum grapherium dicti loci,salua actione contra apparitorem qui non legitimè citauit. 6

Consiliario & militi quot equi, & episcopo taxentur. Arestum.

De stylo curię taxãtur quatuor equi cõsiliario, & septem fuere taxati episcopo Maleaceñ.vide tñ text.in c.cùm Apostolus. de censi.& fuit conclusum militi cuicunq; qualitatis sit, non taxandos vltra quatuor equos in hoc Senatu anno 1532.die 21.Martij.& hęc taxatio pro qualitate personę fieri solet. † ideo rustico non seni nec valetudinario non taxantur expensæ equi,vel vili artifici,qui pedes incedere debet.glo.in l. idemq;.§.idẽ Labeo.ff.man. apud Partos Persasq; equo vehi, vel pedes ire nobilitatẽ à vulgo distinguebat,nullus enim honestè genitus pedibus incedebat,q; cõpar ferè cum Romanis fuit,quibus plebeię pedibus incedunt matronæ,nobiles lecticis vectabantur.hęc Alex.in lib.v.geni.c.xviij.in fi.& sic etiam pro cõsuetudine.l.si cùm dies.§. si arbiter.ff. de arbi.l.vel vniuersorum.de pigno.act.l.qui semisses.de vsur. 7 8

Et si quis pedes aliquãdo ibat,aliquando eques, tunc inspiciendum est quod plerũq;.fieri cõsuetũ erat per d.l.vel vniuersorũ. & l.legatis.§. si ex officio.ff.de leg.iij.Iac.de Are.in tract.de expeñ.versi.sed quod de vecturis.vbi plus dicit,q; propter valetudinẽ aduersam taxabitur equus etiam non cõsueto equitare,per l.si cui.in fi.ff.ex quib.cau.maio. in intergr.restitu.l.qui cum vno.in fi.ff.de re mili. 9

Iurare pars ante expensarum taxationẽ an post teneatur.

Hodie in regno Francię condemnat iudex partem ad expenſ.demum iurat pars ante taxationẽ,se exposuisse illas expenſ.quas conscripsit,& posteà iudex taxat,non omnino sequens partis iuramẽtum, sed pro viri boni arbitrio inspecta personarum cõditione,reiq;,iuxta l.sancimus.C.de iudi.&sic non seruatur authen.post iusiurandum.ibidem. neç c.j.de restitu.spolia.in vj.nec c.j.de excep.ibidem.vbi dicunt prius expensas taxandas,&posteà partem iurare debere,& demum condemnationem faciendam.Cal.consi.vij.ti.de re iudi.Spec.e.ti.§.postremò. 10

Taxationẽ expensarum solet iudices reseruare non condemnationem.

Item taxationem expensarũ solet iudex in condemnatione sibi reseruare,sed cõdemnationẽ reseruare non potest.l.terminato.vbi doct. C.de fruct.& lit.expeñ.quia per cõdemnationẽ rei principalis est functus officio suo,& ideo nõ posset posteà condẽnare ad expen.l.Paulus. j.& l.iudex.ff.de re iud.† ideo praxis inuenit,vt sibi taxationẽ reseruet, vt docet Hyppo.in l.patre.nu.73.de re iudi.vnde iudices dicere solent talẽ reum ad expen.condẽnamus,taxatione nobis & curię nostrę in posterum reseruata.†Et si iudex nõ reseruaret sibi taxationẽ,nõ posset posteà expẽsas taxare cũ sit suo functus officio. tex.in l.j.in prin.vbi Paul. & Vin.ff.ad l.fal.& Lucas de Pẽ.in l.vna.col.iij.C.de sum.rec.li.x.q.xij. 11 12 13

Successor in

Et nõ solùm is iudex,qui cõdẽnauit,taxare solet,sed etiã eius succes- 14

sor,quia

ſor, qa vnus videtur iudex. ar.l.pponebatur.de iudic.ff.Bar.in d.l.terminato.col.ij.Lãfrã.in rep.c.quoniã.in fi. verſ.quęro qs habeat.de pb. &hoc dubiũ etiã tollitur per ſentẽtiã,q̃ dicit curię noſtrę reſeruauim⁹. *dicis expẽſas taxat.*

15 Nec valeret taxatio ſimul facta cũ cõdẽnatione expẽſarum, ſed pars quę obtinuit debet ſcribere expẽſas, & eas vt pramatici dicũt p declarationẽ dare illa,vt decreuit Senatus anno 1526.die 18.Martij,poſtulãtib⁹ Aligret.& Picar.niſi quoad intereſſe rõe inſtãtię,vt dictũ fuit art.iij. *Taxatio expenſarum nõ fit cum cõdẽnatione. Areſtum.*

16 Aduertendum eſt quòd in taxãdis expen. iudex habere debet rationem ad expen.neceſſarias, ante litem factas,videlicet in inſtrumentis, & citationibus,& viatico.l.eum quem.ff.de iud. *Neceſſariæ expẽ. taxandæ.*

17 Expenſæ in lite fiũt primò in iudicibus poſt citationem.c.ſtatutum. §.inſuper.de reſcri.in vj.&§.ne autem.in auth.de iud.colla.vj.in executoribus.vt in l.j. & per totum. C. de ſpor. & illa l.j.non ſeruatur in eo, quod dicit eundem executorem in prima citatione ſemper exequi debere, quia in Francia ſolemus recipere primum apparitorem nobis obuiàm factum, bonum ſi inueniri poſsit,apparent tamen rari nantes in gurgite vaſto.gl.in §.nullo quoq;.in auth.de iudi.col.vj.l.prohibitum. &l.defenſionis facultas in fi.C.de iure fiſci.lib.x. *Expẽſæ in litibus quomodo fiant.*

18 Etiam fiunt expen.in teſtibus.l.quoniam liberi.C.de teſtib.d.c.ſtatutum.§.pro ferendo.&tex.in §.venturis.iiij.q.iij.hodie teſtes deponunt, &poſt depoſitionẽ taxatur eis ſalariũ,ſi petant,&pro qualitate perſonę etiã in taxatione expenſarũ cõprehẽditur examen ad perpetuã rei memoriã,vt fuit concluſum&iudicatũ in parlamẽto Pariſienſi anno 1532. die xj.Martij.Etiã ſi alię eſſent atteſtationes ſuper principali, vt id ẽ iudicauit Senatus anno 1537.die 14.Auguſti.Tamen dicũt quidã fuiſſe ibidem iudicatũ anno 1507.die 1.Martij, quem non condemnandum ad expẽſas in examine ad perpetuam memoriã factas, quia tunc non habebat partem, nec litem,&ad expenſas litis fit condemnatio,&iſtę expen.non ſunt litis,tamen occaſione litis factę ſunt. *In teſtibus et in examine ad perpetuã memoriam. Areſtum.*

19 Aduocatis debetur ſalarium,quod honorarium vocatur in l.ſancimus.C.de iud.Spec.in eo.ti.§ poſtremo. verſic.in ſumma.plęnè in l.j.§. in honorarijs.ff.de varijs & extraor.cog. *Aduocatis ſalarium debetur& pro curatoribus.*

20 Procuratorib⁹ &notarijs.l.ſi remunerãdi.§.fi.cũ l.ſeq.ff.mã.Spec.eo. ti.§.fi.ver.in ſumma nota.&dicit Imbert.his verbis,in§.itẽ ad rei iudicatæ.lib.j.Foreſ.inſt.primũ ergo huius generis ſunt illa impendia, quæ victor fecit,vt in iudicio ſe ſiſteret edẽdę actionis,aut etiã editę deceptionib⁹ infirmãdę,&li.conteſtã.gratia,deindevt in eũ locũ ſe cõ ferret, vbi teſt esproducti ſunt, aut ab ſe, aut ab aduerſario , tũ vt ex iudicijs bona teſtimonia inſpiceret,ac diſceret,itẽvt li.inſtr.ſi teſtes adhibiti nõ fuerint,cõponeret,deniq;vt in iudiciũ adiret horũ ſũptuũ cã taxãdorũ. *Quæ partibus taxanda ſint viatica.*

21 Item viatica taxari ſolent id eſt itineris ſumptus.l.eũ quẽ temerè.ff. de iud. licet ſingulis annis debeãt partes in parlamẽto ſe præſentare,vt in ti.*des preſentations* infrà. tamẽ à parlamẽto nõ ſolent taxari niſi vigin ti ſolidi ſingulis annis pro illa pręſentatione, qa illos põt pars mittere ad ſuum procuratorẽ.&ſi dicat miſiſſe nuntiũ expreſsè ad hoc,vel fuiſ *Viatica ſolẽt taxari.*

se, ei nõ taxãtur aliȩ expẽsæ, q̃a hoc potuit facere per nũtios generales, vel per alios amicos, ideo imputetur ei expẽsa, vt dicam in ti. de pręsen.

Pars expensas probare debet fecisse

Notandũ est q̃ has expensas se fecisse pars debet ostendere, vel per 22
acceptilationem, vel per testes ꝓbare, alioqui nõ taxabuntur, quod est verũ, si magnȩ sint expẽsȩ, secus si paruȩ tunc per iuramẽtũ. auth. post iusiurandũ. C. de iud. quod arbitrariũ est. c. statutum. §. insup. de rescr. in vj. Bar. in l. nõ ignorat. C. de fruct. & li. expẽ. † & iudex qui scit quãtũ 23
aduocatis & procuratoribus debeatur salarium, taxabit iuxta quãtitatẽ in stylo taxatã, & cõsuetam. licita dicitur si in magna ac noua longaq; causa & ab illustribus & in curia suprema aduocatus centũ aureos acceperit. l. j. §. in honorarijs. ff. de va. & extraor. co. ver. licita. Gui. Papæ in

Ditatur nullus litigans.

deci. cxc. † in honorarijs multa solent fundere partes, quȩ in taxationẽ 24
non veniunt, ne homines facilè litigent, & litigando lucrentur. species enim miraculi esset suo nomine litigare, & ditari: cũ lites ad paupertatem homines inducere soleant. text. in auth. vt differentes iudices §. j. col. ix. scripsi in prooemio harum constitutionum. in fin.

Iudex ex officio expẽsas taxat.

Adde etiã q̃ iudex ex officio suo expẽsas taxare põt sine alia ꝓbatio- 25
ne, cõsiderata tamẽ qualitate causȩ & tẽporis prolixitate. per l. nõ ignorat. C. de fruct. & li. expẽ. Bar. & alij in l. j. in fi. ff. si quis ius dic. nõ obtẽp. sic consuluit Alex. cõsi. xxxvij. viso. col. pe. in ij. vo. nisi fuerit appellatũ à sñia, in qua pars fuit condẽnata in expẽsis, eo enim casu nunquã expẽsȩ erunt taxãdȩ in curia ecclesiastica, donec causa fuerit finita per tres sñias. † alioqui taxatio reuocabitur per viã attentati, vt fuit cõclusum 26
in Rota, vt patet deci. dccccxcj. nota quòd si feratur. in antiq. & quȩ expensȩ debeantur docet Spec. in tit. de satisd. §. j. vide inferius artic. vj.

Aduocatus in propria cã & alijs expen. repetit etiam non solutas.

Aduocatus tamen propriã prosequutus causam, vel procurator, seu 27
iudex poterit etiam salariũ aduocati, vel procuratoris petere licet nihil exoluerit, nẽpe cùm aduocatus litigat, solet aliũ habere aduocatũ, qui scripturas signet, & procurator alium procuratorem, & quia tanti est obnoxius alteri aduocato, qui signauit scripturas, licet eas non fecerit, ideo salarium eis taxatur de stylo curiarũ, & ita Ias. docet in d. l. properandũ. §. sinautẽ alterutra. nu. 14. C. de iud. † q̃a si habuerit gratis aduo 28
catũ, tenetur ei ad antidora. l. sed & si lege. §. consuluit. ff. de pe. hȩr. licet Bar. in l. fi. C. de fruct. & li. expen. dicat illam legem facere cõtra. & glo. in l. eum quidem. ibidem. Et licet Spe. distinguat in eod. tit. §. postremo. versi. quid si victor habuit. tamen vidi in curia parlamenti seruari, quȩ dixi, & salarium non traditum taxari, & ita cõclusum fuit in duabus cameris inquisitionum anno 1512. die x. Februarij. vbi pars fuit cõdemnata ad sigilli expẽ. licet altera pars nihil exoluisset pro illo, & hoc fuit dictum pro magistro Io. Planche, cui fuerat donatum sigillum.

Arestum.

Moderatè expẽsæ taxari debent & quæ dicãtur.

Item moderatè tantùm taxari debẽt, nõ immoderatè, & illicitè. c. sta 29
tutum. §. insuper. de rescrip. in vj. c. finem. de dolo. & non superuacuè. l. vtiles. ff. de pe. hȩr. ideo solitȩ fieri taxari debent. l. properandum. §. sinautem alterutra. C. de iud. Alex. cõsi. xxxvij. viso. col. pe. vol. ij. & necessarias dicit tex. tantũ taxãdas. in c. cũ venisset. de eo qui mit. in pos. † & 30

moderatè

moderatę dicuntur quę litis decimam partem nonexcedũt,vt colligitur in §.ad excludendas.in authen.de litigio.colla. viij.& ſequitur Lu-
31 cas de Penna.in l.vna.q.vij.C.de ſumptuum.recu.lib. x.† ſæpè hodie videmus expenſas excedere ſummam principalem,ideo dicerẽ eas moderatas,quæ ex bono & æquo taxantur ad eum modum, quo in iudicijs fieri conſueuerunt.l.properandũ.§.& ſi quidem.C.de iudi. & poſtquàm iſtę expenſæ fuer[int] taxatę,poſſunt pro his capi bona debitoris, & vendi,ac plus offerenti dari, ſed ante taxationem & liquidationem non pōt manus iniectio fieri in bona victi,vt cenſuit Senatus ann.1533. die ij.Martij. *Pro expẽſis non liquidis non vendun tur bona victi.*

32 Et ſi iudex ſemel taxauerit,non poteſt poſteà taxationem reuocare poſtquàm illam parti tradidit,quia eſt functus officio ſuo.l.iudex.ff.de re iudi.c.in literis.de offic.deleg.nec reciperetur in Francia hęc reuocatio,vt docet Guid.Papę ſing.dccxj.ſi iudex.quamuis Bal.teneat contrà,vt refert Iaſ.in l.j.col.ij.C. de iudi.& in l.in actionibus.col. vlt.ff.de in litem iuran.quẽ ſequitur Hyppo.in pract.criminali in §. ſupereſt. in
33 fi. † niſi eſſet facta taxatio expen.ſententię interlocutorię.Lud.Roma. conſi.ccclxij.quoad primũ.quod etiam non ſeruamus in Francia,imò facta taxatione & tradita parti non licet iudici eam reuocare. vt plenè ſcripſi in interpreta.l.quod iuſsit.in j.notab.ff.de re iudica. *Areſtum.* *Taxationẽ factã iudex non reuocat.*

34 Et ab iſta taxatione poterit pars appellare,vt dicã in tract. de appel. articu.ix.niſi fuerit facta in pręſentia procuratorum ex areſto Senatus anno 1535.poſt feſtum euchariſtię.etiamvide arti.vj.ſi tamen actuarius ſeu grapherius eas taxauerit,tunc quęrelam iudici illius tribunalis porrigam intra decẽ dies,vt docet Bal.in l.arbitro.col.pe.ff. qui ſa tiſd.cogan.Inn.& alij in c.fi.de his quę vi metúſue cauſa fiunt. Iacob. in auth. poſt iuſiurandum.C.de iudic.Hyppo.in l.patre.in fin.ff.de quęſtio. ſed
35 † cùm hodie in Frãcia alius à iudice non poſsit eas taxare, vt in hoc articu.dicitur,etiam ſi ſit executor areſti,vt ſcripſi in tract.de ſent.proui.
36 arti.iij.glo.ij.iſta locum non habent. † poterit tamen iudex taxationẽ expenſarum cõmittere & delegare alicui iuriſdictionem habẽti,à quo ſi appelletur deuoluetur appellatio ad iudicem cõmittentẽ. l.à iudice. C.de iudi.ſi verò per ſe taxauerit appellabitur ad ſuperiorẽ iudicis taxantis,vt pronuntiauit Senatus anno 1527. die xiiij.Iulij.Si tamen taxatio expenſarum fuerit confirmata à Senatu,taxatio fiet in curia,& non per iudicem à quo fuit appellatum, agitur enim ex confirmante, non ex confirmato,vt decreuit Senatus anno 1534.die 12.Martij. *Appellari poteſt à taxatione expenſarum & ad quem.* *Areſtum.* *Taxatio expenſarũ quãdo in curia fieri poßit.* *Areſtum.*

37 Nunc videndum de expenſis ratione cõtumacię,nam eo quòd citatus non comparet,ſiue ſit actor,ſiue reus,ad expẽſas condẽnandus eſt. l.ſancimus.C.de iudi.Et quęcunq; fuerit cõtumacia idem diſponitur. de quibus dixi in tract.de contumacia ex defectu:quia contumax contemnit iudicẽ.l.ſi quis ex aliena.ff.de iud.l. vna.ſi quis ius dic. nõ obtẽ. ideo nõ auditur non refectis expẽ.d.l.ſancimus.& in auth. qui ſemel. C.quo.& quan.iud.etiã ſi vnus numus deficeret.Bal.in c.cõquerẽte.de reſti.ſpo.Dec.cõſi.xxxiiij.& pro tenui.in fi.& in auth.qui rẽ. C.de ſacr. *De expenſis contumaciæ.*

Præiudiciales quare, & si reus nolit eas accipere requiritur depositio.

sanct.eccle. † Et istę expēsę sunt pręiudiciales ex parte rei, qui non cō 38 pellitur in causa procedere, nisi prius refusis sibi impensis, vt docet Masuer.e.ti.§.item ferè. quas si ipse reus nollet recipere, sufficiet consignare, & deponere. Bar. in l.creditor. per illum tex. C. de pigno.

39 Imò oportet q; cōtumax satisdet de iudicio sisti, & de obseruatione iudicij.§.si verò semel. in authen. de exhib. reis. colla.v.c.venerabilibus. §.porrò. de sen. excō. in vj. sed in hoc Regno hęc satisdatio pręstari nō solet, sed expēsę tantū pręstari sunt solitę, antequā cōtumax audiatur.

Expensæ contumaciæ etiā ante litem & in citatione factæ debentur.

40 Debentur hæ impensę, siue fiant ante litem cōtestatam.c. cęterum. in fi. de rescrip.c.constitutus. de procu. siue post.c.finem. de dolo. & triginta casus in quibus ante litem contestatam fit expeñ. condemnnatio scribit Specu. in eo d.tit.§.si autem litis. versi. sunt autem.

41 Etiam si reus in prima citatione deficiat condēnabitur ad expensas illius citationis. glo. j. & doct. in c.querelam. de procu. & in c.quoniam. de proba. Bal. in d.l.sancimus. ideo citabitur iterū ad videndum se condemnari ad expen. citationis. Lanfran. in d.c.quoniam contra. in materia expeñ. circa finem. & Ias. in d.l.sancimus.nu.10. & istud seruatur in curijs Francię, quicquid in contrarium doct. asserant.

Minor etiā in expeñ. ratione contumaciæ condēnatur mulier rusticus & alius.

42 Siue sit maior, siue minor, non auditur nō solutis expeñ. quia l.sancimus. indistinctè loquitur. & hoc asserit Bar. in l.si finita.§.sed si fortè. ff. de dam. infect. & Ias. in d.l.sancimus. nisi minor restituatur. l.minor etiam. ff. de mino. Aufre. in deci. Tholosa. q.cccxxix. † etiam si sit mu- 43 lier vel rusticus, quibus in his expensis non succurritur. vt docet Iaco. de Are. in tracta. de expeñ. col.iij. quia rusticitati non semper parcitur. l.ij. C. de in ius voca. siue litigetur coram ordinario, siue delegato. Bal. in d.l.sancimus. C. de iudic. cùm eadem sit ratio in vtroq; siue in curia ecclesiastica, siue seculari. c.quoniam contra. vbi doct. de proba. c.ij. de procura. c.j. & per totum. de dolo.

Prælatus & ecclesia in expeñ. condēnatur.

44 Siue sit ecclesia, vniuersitas, vel prelatus ecclesię. glo. & doct. in c.finem. de dolo. Ias. in d.l.sancimus. col.ij. quia d.l. sancimus. generaliter loquitur, sed isti restitui ex causa poterunt, sed ante restitutionem non refusis expensis non audientur. l.sed & si.§. sed etsi dum decreto. ff. ex quib. cau. maio. & regulariter procedit in omni persona. d.l.sancimus. facit §.fi. in authen. de hęred. & Falc. colla.j.

Peti an debeant expensæ contumaciæ.

45 Etiam si expensę non fuerint petitę. c.cùm dilecti. vbi Bal. no. de do. quia tales expeñ. debentur propter cōtemptum iudicis, ergo iudex impartietur suum officium etiam parte non petēte. glo. in l.filiusfamilias. §.veterani. ff. de procu. Bar. & alij in l. iiij.§.hoc autē iudicium. de dam. infect. Iacob. in d.l.sancimus. col.j.

Cōtumax nō solutis impensis non audietur.

46 Iudices tamen in hoc Regno nō solent denegare audientiā, nec partem mulctare, si pars non petat, vel procurator Regius, si tamen hoc requirat pars, vel Regis procurator, non audietur non solutis expensis contumax in illa causa, nec in alijs causis corā eodem iudice, etiam ab alijs personis motis. glo. in l.sed & si.§.sed & si dum decreto. ff. ex quib. caus. maiores. Bald. in c.cùm venissent. colum. secund. de iudi. † vnde 47

si velit

si velit audiri,oportet ꝙ saltem verbo offerat,si expensę nō sint taxatę, & sic liquidæ,alioqui cum effectu restituere debet.d.l.sancimus.Bal.& Ias.ibidem.sed debent peti coram illo iudice,coram quo facta est contumacia,&non coram alio, ne causę continentia diuidatur.l.nulli.C. de iudic.Pet.Bel.pertica.in d.l.sancimus.C.de iudic.

48 Hoc etiam procedit tam in ciuilibus, quàm criminalibus, quando per denuntiationem proceditur,si denuntians sit contumax, non audietur non refusis expēsis,licet agatur de fauore publico,vt delicta puniantur.l.item vulneratus.ff.ad leg.Aqui.c.vt famę.de senten.excom. arg.l.seueriter.C.de excu.tu.& l.vna.C.de sumptuū recup. lib.x. Hyp. in pract.crimina.§.superest.& in l.patre.nu.17.ff.de quęstio. *In criminalibus expensæ contumaciæ debentur.*

49 Etiam si contumacia non retardasset processum, quia adhuc est iudicis contemptus,vt docet Bald.in d.l. sancimus.q.iiij. quicquid dicat ibi Cyn.hęc opinio tamen seruatur in curijs.

50 Adhæc si quis miserit procuratorem instructū,qui non comparuit, adhuc non audietur pars non refectis expē.c.auditis.de procura.Bar. & alij in l.vna.§.si procurator.ff.si quis ius dic.non obtempe. quia pars est in culpa eo quòd non miserit procuratorem diligentem: ideo sibi imputare debet.§.fi.de socie.in insti. *Procuratoris absentia etiam in expensis mulctatur.*

51 † vel si procuratorē miserit cum non sufficienti mandato. Bart.in l.j.§.vsus.ff.de procu.l.j §.quod si nemo.quod cuiusq; vniuer.not.doct.in c. Nicolao.de appel. solet tamen hoc casu dilatio dari habenti mandatum non sufficiens, ad offerendū mandatum sufficiēs prima die.tamen si procurator in itinere esset interfectus, nullæ debentur expensæ.per l.cùm à matribus.C.qui pe.tut. quia constitutus non est in culpa,& sic in pœna esse non debet.

52 Imò contumax in hac patria consuetudinaria non solùm condemnari ad expē.debet,sed etiam ad mulctam septem solidorum,vel aliā pro consuetudine curiarū,vt Deci.asserit.in dict.l.j.§.fi.ff.si quis ius dicen.non obtempe.& Boër.in §.xviij.de iur.om.iudi.in consue.Bitu. *Cōtumax ad mulctam vltra expen.cōdemnatur.*

53 Siue sit verus contumax,siue fictus,idest ad domū citatus,vt tenent Pau.& Salic.in d.l.sancimus.quamuis alij teneant cōtra. prima tamen in multis curijs Franciæ seruatur.

54 Et in qualibet parte litis istę expē.peti possunt,quia potest esse quis contumax in tota lite,& in qualibet eius parte.teste Lanfran.vbi suprà de expens.versi.his sic pręmissis.in d.c.quoniam contra. *Ratio quæ habenda sit in expēsis cōtumaciæ taxandis.*

55 Et in his impēsis habetur ratio non solū ad expēsas in iudicio factas, sed etiam circa aduocatos,&notarios,&ad viatica,& oīa dāna,vt pote si artifex nō potuit operari,vel circa res damnū aderit, vel in personā, vt no.Bar.in l.j.ff.de alie.iud.Cald.cōsi.j.de dol.& ad interesse habēda est etiā ratio.l.vnic.in fi.ff.si quis ius dic.nō obtēpe.& sic tenetur ad lucrū cessans,vel ad dāna extrinseca,vt si parte absente res ab eo sint furto substractę.Bar.in d.l.sancimus.per l.si sterilis.§.cū per vēditorē.ff.de act.emp.dixi abūdè in interp.l.vni.C.de sen.quę pro eo quod interest.

56 Poterit tamen contumax cōdemnatus,etiam si non fuerit pręsens,à condēnatione appellare,quicquid dicat Cy.& alij in d.l.sancimus.nō

eo quòd illo absente fuerit cōdemnatus, sed quia condemnatio est iniusta, & excessiua. & ita forensis vsus tenet, quāuis cōtumax verus non appellet. l. ex consensu. in fi. ff. de appel. l. properandum. §. & si quidem. C. de iudi. Dec. consi. xxxiiij. & pro tenui. col. j. vbi distinguit. dixi articu. x. supra de contumacia.

Recuperari expensæ contumaciales non possunt.

Si tamen has expensas soluerit, & (vt dicunt *des conges & deffaulz*) 57
licet obtineat in principali, eas tamē non recuperabit, quia ob delictū suum id est contumaciam solutæ sunt. Specu. in eod. titu. §. nunc de expensis. versicul. porrò. & Barto. per illum textum. in l. si pignore. ac in l. damni. tertia. §. cùm parietem. de damno infect. Bald. in l. non ignorat. in fi. C. de fruct. & lit. expen. Alex. in l. si patroni. §. qui fideicommi. ff. ad Treb. Hyppo. in l. patre. nu. 83. ff. de quæsti.

Casus in quibus expensæ contumaciæ non debentur.

Limita nisi pars statim veniret iudice pro tribunali sedente & tunc 58
non diceretur cōtumax. l. pe. ff. de in integr. resti. quia nō sua culpa defuisse censetur, sed parum exaudita voce pręconis, ibidem. paria enim sunt aliquid fieri in actu, vel incontinēti post. §. tutor. de author. tut. in instit. l. Pomponius. §. ratihabitionis. ff. de procura. Ias. multa cumulat in l. edita. C. de edendo. scripsi in tract. de contumacia. artic. v.

Hæres ad expē. cōtumaciæ prædecessoris an teneatur.

Secundò, non procedit in hærede qui non tenetur ad expensas con 59
tumaciæ sui pręde cessoris, quia ipse nō est in culpa. Alex. in l. si eum. ff. de fideiuss. licet Bal. teneat contraium in l. si pater. C. si pen. appel. quas opiniones conciliarem, vt hæres ad expensas teneatur si pręde cessor erat condemnatus, alioqui non.

Tertiò non procedit, quādo citatus aduersa valetudine vel alio im- 60
pedimēto fuit detentus. l. ij. §. si quis in iudicio. ff. si quis caut. & d. l. sancimus. ibi, si mala conscientia abfuerit, quicquid dicat glo. in cap. venerabilibus. de senten. excommunic. in vj. in §. porrò. in verb. captus. nam quod per me non stat, mihi non est imputandum. l. in iure. ff. de condi. & demonstra. & de regu. iur. ff.

Quartò, etiam quando citatus fuit tali tempore citatus, quo tempo- 61
re etiam si voluisset, non potuisset comparere, quia erat in carcere, vel aliâs impeditus. l. ex consensu. §. fin. ff. de appellationi. & dict. cap. venerabilibus. §. porrò. de senten. excommu. in sexto. Salice. in dict. l. sancimus. in vltima columna.

Quintò non procedit, si quis vocatus ob falsum debitum fuit, qui 62
non comparuit, & aduersarius fuerit in possessionē bonorum missus ex contumacia, tunc is poterit instrumentū solutionis deferens, etiam non refusis expēsis missionem in possessionem reuocari petere, per textum in l. prima. §. proinde. ff. ne vis fiat ei. Alber. in l. pr̨etor. §. ait pr̨etor. ff. de noui operis nuntiatione. Hyppol. in l. patre. numer. 80. ff. de quæstionibus.

Bona vxoris pro expēs. à marito factis capi quando possunt.

Et si condemnatus maritus fuerit ad expēsas, bona vxoris capi non 63
possunt, quia vxor non tenetur pro marito, vt per totum titulum. C. ne vxor pro marito. tamen si maritus & vxor fuerint cōdemnati, & maritus nihil habeat, tūc approbata fuit executio, & captio quoad proprie-

tatem,

tatem, nisi maritus lucraretur mediam illorum bonorum partem, à Senatu anno 1517. die 22. Martij. *Arestum.*

64 ☞ Item non valet condemnatio expensarum, quę fient, sed tantùm de factis, vnde iudex non potest ad futuras condemnare expensas: quia tractus futuri temporis non spectant ad iudicem. l. non quemadmodum. ff. de iudicijs. l. j. de vsuris. & sic placuit Senatui anno 1510. vbi reprobata fuit sententia, qua condemnatus fuerat aliquis in expensis factis, & faciendis.

Cōdemnatio ad expen. futuras non valet.

Arestum.

CHARLES VIII Articl. LXI.

ITEM, & iaçoit ce que par noz anciennes ordonnāces, en matiere de taxations de despens l'on doit cotter l'article ou articles, dont on se sent greué, toutesfoys auiourd'huy les parties par malice laissent taxer les despens, & de ladicte taxation de despens ilz appellent, sans declairer en quel article on les ha greuez, & à ceste occasion fault assembler gens pour les veoir, qui sont grands fraiz & longueurs pour les parties, pour ausquelles choses obuier auons statué & ordonné que si la partie est presente ou son procureur, & que de chascun article, qui sera taxé elle n'en appelle, ladicte taxation demourera en sa force & vertu, comme de chose iugée: & si la partie en veult auoir l'executoire, il luy sera deliuré.

Articulus sextus.

GLOS. VNA.

1 DVO hîc videntur statuta. Primum vt appellans à taxatione expen. debeat præsignare articulum, super quo grauatum se pręsentit, & super quo appellat: vt est etiam in articu. sequen. vt iudices appellationum statim possint videre super quo conqueritur pars, & iudicare, & hoc est inductum, vt lites breuientur, ne sint immortales. l. properandum. C. de iudi. & vt super certo iudicetur, & ne oporteat totum videre processum, & omnes articulos taxatos.

Appellans à taxatione præsignare debet articulū super quo appellat.

2 Secundum est, quòd si expensæ sunt taxatæ in pręsentia partis, vel procuratorum si tunc vna non appellauerit, posteà non recipitur, & illa expen. taxatio erit executoria, licet regulariter non sit, quia per ap-
3 pellationem suspenditur. † Fallit tamen quando taxatio facta est coram partibus, vel corā procuratoribus vt hîc, quod est intelligendum quando taxatio facta est in parlamento, secus si à iudicibus inferioribus, quia tunc recipitur appellatio ante executionem, etiam si taxatio facta fuerit in pręsentia partium vel procuratorum: vt censuit Senatus anno 1518. die 24. Augusti, & idem fuit iudicatum in conuentibus iu-

Expēsarum taxatio facta in præsentia partium vel procuratorū quando recipiat appellationem.

Arestum.

Areſtum. ridicis Trecencis habitis, anno 1535. die ſeptima Septembris: vide ſuperius articul. v. nume. 25. appellationem impedire taxationem etiam in curia eccleſiaſtica.

Areſtum. Imò etiam anno 1522. die vndecima Martij, cõtra Ioannem de Villars placuit eidem ſenatui non habere locum in taxatione facta à conſiliarijs ſupplicationum, nec damnorum & intereſſe, cùm de his non loquatur hęc ordinatio, quod eſt valde notandum ad intellectum huius articul. vide viginti quęſtiones in hac materia expenſ. per Luc. de Penna. in l. vnic. C. de ſumpt. recuper. libr. x. 4

IDEM, Artic. LXII.

Articulus ſeptimus.

ITEM, & ſi la partie eſt abſente, ou il y ha appel en concluant au proces, elle ſera tenue de cotter les articles, dont elle eſt appellant, affin que ſur l'article lon face droict ſeulement par ladicte cour en vuidant ladicte cauſe d'appel.

GLOSSA VNA.

MATERIAM huius articu. tractabo in tract. de appellationib. infrà. articul. vij. ibi videbis & quod ſpeciatim oſtendi debeat articulus, ſuper quo appellatur. faciũt multa quę ſcripſi in tracta. de reſtitu. articul. primo. gloſſ. vlti. quæ hic pro repetitis habeantur.

CHARLES VIII. Artic. LXXIII.

Articulus octauus.

ITEM, & ſi en taxant leſdicts deſpens, l'une des parties appelle de la taxation de quelque article, le commiſſaire nonobſtant ladicte appellation paſſera outre à taxer les autres articles.

GLOSSA VNA.

HIC tollit dubium, ſi in taxando expẽſas plurium articulorum pars à taxatione vnius appellet, an iudex poterit alios ſequentes articul. taxare. & reſpond. poſſe, quia non ſuſpenditur ſententia taxationis niſi ſuper articulo, quo eſt appellatum, & non ſuper alio, & tot dicuntur ſententiæ, quot articuli. l. ſcire. ff. de verb. obligat. 1

Sententia poteſt pro parte executioni mandari. Et ſic ſententia poteſt pro parte executioni mandari, quia non eſt actus qui vno contextu debeat expediri, ſicut teſtamentum. l. hęredes. in fin. ff. de teſtamen. l. cùm antiquitas. C. eod. & electio vno contextu etiam fieri debet. cap. quia propter. de electio. & ſimilia. 2

3 Imò si iudex delegatus mandauerit suam sententiam executioni in parte,nõ impedietur pars petere executionem esse perficiẽdam in altera parte.tex.not.in c.veniens.ij.vbi Panor.& Fel.de testib.

4 Sed in iure magnum est dubiũ, videlicet an sentẽtia lata nõ in toto, sed pro parte, valeat?& iurisconsultus l.in hoc iudicio.ff.famil.ercis.sic ait,non potest ex vno eodemq; iudicio res iudicata in partem valere, in partem non valere.Itaq; ista est cõmunis regula, licet instrumẽtum pro parte valere posit.c.si quid.xxxviij.distin.vbi glo.& rescriptũ.c. si eo tempore.de rescrip.in vj.Ias.& alij in l.si ex falsis.C.de transact. *Sentẽtia non totum definiẽs negotiũ an valeat.*

5 Ratio est:quia res iudicata imponere debet finem litibus.l.j.ff.de re iudic.quod non faceret,si pro parte valeret,quia opus esset separatim pro alia litigare,& lites ex litibus orirentur.contra l.iiij.§.ait prætor.ff. de re iudica.& quia causæ continentia diuidi non debet.l.nulli.C.de iudic.nec etiamvalebit sententia certa pro parte,& pro parte incerta.l. *Finẽ litibus imponere debet iudex.*

6 penul. C. de sentẽ. quę sine certa quantita.profer. † Etiam si illud capitulum petitum esset diuiduum.l.etiã.ff.de mino.vide Ias. in l. si non sortem.§.si centum.ff.de condi.indebi. *Diuiduæ rei sententia an diuisim ferri poßit.*

7 Vnde si petam domum,& ius reddens iudicet super parte,non valebit sententia pro illa parte.teste Alber.in dict.l.in hoc iudicio.vel si petam decem,& iudex cõdemnauit in quinq;,& de alijs nihil dixit, non valebit sententia in quinque.glo.& doctores.in l.prima. C. si aduersus rem iudic.

8 Limitatur cùm pars confiteretur se debere quinq;, tunc iudex in his quinq; tanquam liquidis condemnare poterit, & in alijs quinque absoluet,vel ad probandum reliqua pręstituet diem parti.l. quidam.ff.si certum peta.nec etiam valeret. *Vna & eadem petitio actoris quando varijs sententijs definiri poßit.*

9 Sententia si quodam petente decem,& probante quinq;, iudex tantùm ad quinque condemnasset,quia per hanc sententiam nec videtur iudex absoluere in reliquis quinque,nec condemnare , ideoq; nulliter iudicat,nisi absolutè ius reddat super his, quę sunt petita. vt Areti.docet in l.j.§.si stipulanti.ff.de verbor. obligatio.l. quid tamen.in princi. ff.de arbit.quicquid dicat Bart.in l.si plures.in fi.princi.ff.de fideiusso- *Iudex à petitis absoluere vel condemnare debet.*

10 ribus. † etiam si iudex diceret condemno tantùm ad quinque, non valeret sentẽtia,eo quòd semper ius dici debet de integro & toto controuerso:vt etiam si quis petat domum , licet reus non posideat, nisi eius partem,nihilominus tamẽ debet iudex iudicare in parte,& quoad reliquam absoluere,licet Bart.in l.j.C.si aduers.rem iudica.teneat contra. Panor.& Fely.in c.cùm inter.de re iudica. *Sententia debet in totum litem decidere.*

11 Tenendum est in hoc regno , quòd iudex integrè negotium decidere debet,alioqui si indecisum in aliquo relinquat,retractabitur sententia per iudicem appellationis:vt docet etiam Alber.in dict.l.in hoc *Appellatione retractatur sentẽtia non absolutè definiens negotium.*

12 iudicio.col.vlti.famil.erciscun. † Intelligas tamen nisi de cõsensu partium iudicaretur super parte.Bartol.in l.si conuenerit. per illum text. ff.de re iudica.glo.in l.ij.C. communia vtriusque iudic. quia licet ista videantur substãtialia iudicij,tamen in fauorem partium tendunt,&si *Cõsensu partiũ valet sententia etiam imperfecta.*

partes sint concordes,quid ad iudiem? l.j.§. inde quæritur. ff.de noui operis nuntia. ita quòd non nisi instigante parte fiat huiusmodi cassatio per iudicem appellationis,quę pars si cesset prosequi,cessabit etiam cassatio.

Varia capitula petitionis totidē possunt habere sententias.

Secundò,limitatur quando plura simul essent petita, & diuersa ca- 13
pitula,quę separari posint,vt si petierim eodem libello equum & domum,tunc iudex si condemnauerit in vno,valebit quidem sententia. l.quid tamen.ff.de arbi.& dict.l.etiam.§.primo.ff.de minorib. quia ibi conuenit tot esse sententias,quot sunt capita petitionis.l.scire.ff.de verborum obligationibus.glo.in dict.l.in hoc iudicio. Et quando dicatur vnum capitulum aut plura,declarant Panorm.& Fely.in cap.cùm inter.de re iudica.

Cōfirmatur sentētia pro parte & pro parte non.

Tertiò,licet à principio non valeat sentētia pro parte, tamen potest 14
iudex appellationis eam pro parte rescindere,& pro parte confirmare. l.quædam.ff.famil.erciscund.l.fi.de iure patrona.c.Raynutius. & cap. Raynaldus.de testam.sicut dicitur, quòd ab initio non potest quis pro parte decedere testatus,& pro parte intestatus.l.ius nostrum.ff. de reg. iur.secus posteà.l.circa.ff.de inoffic.testamen.

Personarū pluralitas plures inducit sententias

Quartò non procedit, etiam si vno & eodem libello actum fuerit, 15
sed contra diuersas personas, & ad diuersa, tunc valeret sententia lata contra vnū,licet de alio nulla esset facta mentio. nam iudex posteà cōtra illū iudicabit.l.ij.§.dubitandū.ff.fami.ercisc.l.de vnoquoq;.ff.de re iudic .not. in l.non idcirco . de iudic. Iacob. in l.j.C. si aduersus rem iudic.

Sentētia fertur secundū prosecutionē

Quintò,cùm partem tātùm actor prosecutus esset,iuxta l.age cum 16
Geminiano.C.de transac. tunc iudex de qua re,& de qua parte cognouit,de ea iudicare debet,& non de alia.l. de qua re.ff.de iudi. & dict.l. age cum Geminiano.

Parte rei interempta fertur sententia super reliqua.

Sextò limitatur,quando pendente iudicio pars rei interiret, vel par 17
ti solueretur,seu confiscaretur, tunc etiam separatim de reliqua parte iudex suam sententiam interponere poterit.l.si constante.in fi.ff.solu. matrim.licet doct.dicant illum tex. loqui in instantia perempta,quod apud me probatum non est.

Expensæ petitæ cū principali non deciduntur.

Septimò non habet locum in accessorijs,nam si iudex iudicet super 18
principali,licet non iudicet de expensis,etiam petitis, valebit tamē sententia.Bart.in l.terminato.C. de fructib. & litium expen.per l.Paulus. j.ff.de re iudica. † siue in totum omiserit, siue in parte.l.fina.C. quan- 19
do prouocar.non est necesse. ibi, vel minus quam oportuerat iussa est. Bald.in l.penultima.colum.ij.C.de sententijs quę sine certa quantitate.quia accessorium non debet vitiare principale,secus econtra.l. cùm principalis.ff.de regulis iuris. & in regula , accessorium.in sexto. si tamen pars appellauerit , obtinebit expensas per iudicem appellationis, vt superius dixi.

Qualitas insolidum omissa in correis debendi non vitiat sententiam.

Octauò, limitat glo.& Bartol.in l.prima.C.si plures vna sententia. 20
in qualitatibus., vt si fuerint plures correi , & debitores vnius , & eiusdem

dem ſummę, & iudex illos condemnauerit, non adijciendo illam qualitatem inſolidum, nihilominus valebit cōdemnatio, & cenſentur illi condēnati ex æquis partibus. Spec. in tit. de ſenten. § ſpecies. tenet non valere, quia non eſſet conformis libello: vt debet. l. vt fundus. ff. commu. diuid. & Salic. in dict. l. j. in ij. oppo.

21 Ego putarem valere per dict. l. j. vbi approbatur, & appellatione opus eſſet, vt iudex appellationis reformaret primam ſententiam.

22 Nonò, non procedit in iudicio vniuerſali, vt ſi me petente hęreditatem reus vnam tantùm rem poſsideat hæreditariam, ratione illius tantùm fiet condemnatio. l. iiij. cum alijs multis. ff. de peti. hęred. Sed hęc non poteſt dici noua limitatio, quia hoc eſt in pluribus rebus, ſuper quibus ſententia pro vno ferri poteſt, vt ſuperius ſcripſi, & ſi reus non poſsidebat niſi vnam rem tempore petitionis, & plures poſteà ſententię tempore poſſederit, ad illas omnes cōdemnabitur vi iudicij vniuerſalis. glo. & doctor. in l. prima. C. de edend. vide Fely. & alios in l. cùm inter. de re iudica. vbi alia multa ſcribunt, quæ hîc comprehenduntur, ſed iſta quæ ſeruantur in forenſi iudicio, ea qua potui diligentia hîc conſcribenda duxi.

23 Vltimò notandum eſt, quòd expenſæ debitę ratione victorię differunt ab expenſis debitis cauſa contumacię: quia contumax reficit omnes expenſas non ſolùm neceſſarias, ſed & vtiles, alter verò vtiles tantùm, teſte Innocen. in ca. cùm veniſſet. de eo qui mitt. in poſſeſſ. Ang. in §. dict. l. properandum. §. ſinautem alterutra. C. de iudic. Iaſ. in §. fin. ſi quis ius dicen. non obtemp. *Expen. contumaciæ & ratione victoriæ differūt.*

24 Item quę debentur ratione contumacię comprehendunt damnum intrinſecum etiam ratione rei. dict. l. ſancimus. C. de iudicijs. ſecus in expenſis ratione victorię. l. ſeueriter. C. de excuſatio. tutorum. niſi damna reſpicerent perſonam artificis: vt Bar. docet in. l. j. ff. de aliena. iudic. & ſuperius ſcripſi.

25 Pręterea in his impenſis pręiudicialibus non fit compenſatio: vt habui ex decreto Senatus anno 1536. die xxvij. Maij, poſtulantibus domi. Alberico & Violardo. *Compēſatio in expen. nō recipitur. Areſtum.*

26 Ad hęc expenſę contumacię actione in factum ex edicto, ſi quis ius dicen. non obtemper. debentur. gloſſ. & ibi doctor. in dict. l. vna. in fi. in glo. magna.

27 Vnde iudex qui abſoluit ab expenſis, ab his non cenſetur abſoluere, ſed ab his quę officio iudicis nobili debētur ſi credatur Sali. in l. properandum. §. ſinautem alterutra. C. de iudic.

28 Etiam iuſta cauſa litigandi non excuſat ab his impenſis: ſecus à debitis ratione victorię. gloſſ. nota. in §. oportet. in authen. de iudic. colla. v. Imol. in l. fi. col. vlti. de re iudic.

29 Pręterea lata ſententia definitiua eiam hæ contumaciales repetiponunt non aliæ. per gloſſ. in l. iij. §. ſi rem. ff. de lega. iij. Bar. in l. non ſolùm. ff. de rei vend. Alber. in dict. l. ſancimus. col. ij. facit l. iiij. C. depoſi. glo. in l. j. de iudic. Bald. in conſi. cvj. quidam dominus. in iij. volu. ego

tamen putarem in curijs regni non posse peti post sententiam.

In expensis autem ratione victorię computantur expensę, quas pars 30 domi fecisset: secus in alijs. Bal. & Ang. in l. sed & si lege. §. quod autem. ff. de petitio. hęredita. Ias. in dict. l. vna. §. fin. col. iij. hodie de vsu & consuetudine curiarum Francię hæ expensę quas pars domi fecisset non deducuntur, nec earum debet ratio haberi: vt docet Guido Pa pę in decisio. Delphi. quęst. dcxxv. si quis condemnatur. Alias differentias addere si lubet hîc poteris bone lector, ego de his nunc gratias Deo Opti. Maximo agam immensas.

Amen.

TRACTATUS

DE FRUCTIBUS ET ILLORUM RESTITUTIONIBUS.

Des fruictz & de la restitution d'iceux.

FRANCOYS Article XCIIII. des publiées M.D.xxxix.

QU'EN toutes matieres réelles, petitoires & personnelles intentées pour heritaiges & choses immeubles, s'il y ha restitution de fruicts, ilz seront adiugez, non seulemẽt depuis cõtestation en cause, mais aussi depuis le tẽps, que le condemné ha esté en demoure & mauuaise foy, au parauant ladicte contestation, selon toutesfoys l'estimation commune, qui se prendra sur l'extraict des registres des greffes des iurisdictions ordinaires, comme sera dict cy apres. Articulus primus.

GLOSSA UNA.

1 ISTE articulus loquitur de restitutione fructuũ, quæ fieri debet in litibus, à quo tempore facienda sit, & statuit tex. à tempore moræ condemnationẽ & fructuum restitutionem faciendam. probatur in l. mora. §. in bonæ fidei. & l. videamus. ij. in princip. & §. si actionem. ff. de vsuris. *Fructuũ restitutio à tempore moræ facienda.*

2 Et quamuis de iure fiat differentia inter contractus bonæ fidei & stricti iuris, vt in contractibus bonæ fidei debeantur vsuræ, fructus & accessiones à tempore moræ, propter exuberantiam bonæ fidei, quæ requiritur in his contractibus. dicta l. mora. §. in bonæ fidei. & per Bartolum & alios in l. Lucius. ff. depositi. & in l. fructus. C. de actione empti. & in l. si filiusfamilias. §. primo. ff. de verbo. obligationib.

3 In contractibus verò stricti iuris debeantur à tempore litis contesta

tæ.l.cùm fundus.ff.si cer.pet.l. vulgò receptum.&l.videamus.§.si actio

Arestum.

nem. de vsuris. & sic iudicauit Senatus in retractu anno 1533.die xxj.
Augusti.

Cōtract⁹ bonæ fidei & stricti iuris quo ad morā æquiparantur.

Tamen in Francia per istum tex. dicerem, quòd tam in contracti- 4
bus stricti iuris, quàm bonæ fidei, veniant fructus à tempore morę, si
commissa erat ante litem contestatam.l.j.§.bellissimè.ff.vt leg.l.Titia.
ij.§.j.de legat.ij. † vnde si quis donauerit mihi fundum, quem promi- 5
serit tradere calendis Ianuarij, tenebitur ad fructus ab illo tempore.
hoc probat iste tex. ibi, *en toutes matieres*, vbi generaliter in omnibus
vult istum tex. seruari, & quia tex.non distinguit, sed dicit non solùm
habendam rationem à tempore litis contestatę, sed etiam à tempore
moræ. † & dum dicit à tempore litis contestatę vult corrigere in con- 6
tractibus stricti iuris,& vt mala fides,& mora puniatur, ad hæc vt pro-
sit de aliquo istud statutū.† Et quia docto.in hoc sunt varij in assignan- 7
do rationem diuersitatis, ideo voluit iste tex. vt tam in contractibus
bonę fidei, quàm stricti iuris, fruct⁹ venirent à tēpore morę, & ita quon-
dā mihi declarauit do.Poyetus Regem voluisse, & maximè q̃a in Fran-

Omnes contractus sunt bonæ fidei.

cia recipimus iuris canonici ęquitatem, † quo iure omnes contractus 8
indistinctè bonę fidei esse censentur, teste Bal.in capit.j.de plus peti.&
refert Ias.in l.cùm fundus.ff.si cer.peta. vbi tamen dubitat, sed per istū
tex. non est dubitandum in Francia, ne scilicet in vno iudicio res di-
uerso iure censeatur.l.eum qui.ff.de vsucap.etiam post moram incipit
esse malę fidei possessor, qui omnes fructus restituit. l.bonæ fidei.ff.de
acquirendo rerum domi.

Aestimatio cōmunis & non quātiplurimi inspicienda.

Item ex alio probatur: quia non vult iste tex. ęstimationē fructuum 9
soluendam quanti plurimi valuerunt, sed quantum valuerunt com-
muniter, ibi, *selon l'estimation commune*, vt in l.pretia rerum.ff.ad legem
Falcidiam.l.si seruum.ad leg. Aquil. vt si in vno grauetur, in alio rele-
uetur.l. eum qui.ff.de iureiurand.

Quamuis de iure in multis casibus conspiciatur ęstimatio quanti 10
plurimi: vt in l.vinum.ff.si cert.petat.docto.not.& in l.vna.C.de sen-
tentijs quę pro eo quod interest proferun. vbi plenè scripsi. † Tamen 11
per hunc tex. vt dixi non fit ęstimatio nisi communis & non quanti
plurimi, quia pœna quodammodo esset, quę pœnæ sunt in hoc regno
sublatę, vt sola rei ęstimatione contenti simus, sicut in foro cōscientię
statuitur, in c. fraternitas. xij. q.ij.& conscientia non vult vt quis dite-
tur cum aliena iactura.l.nam hoc natura.ff.de condictio.indebi.Fely.
& alij in cap.primo.de consti.

Ideo iudicem qui condemnauerat partem quanti plurimi res va- 12
luerat perperàm iudicasse censuit Senatus anno 1529.die iiij. Decem-
bris, in magna classe, pro Ioanne Tramblay, contra Ioannem Payen,

Aresta.

ac anno 1534. die xix.Februarij, ex quibus arestis puto desumptam hác
legem Regiam.

Actio realis quæ dicatur.

Et primò iste textus loquitur in materia reali, realis actio siue in rē 13
est, per quam rem nostram quę ab alio possidetur, petimus, & semper
aduersus

aduerſus eum eſt, qui rem poſsidet.l. actionum generã.§.j.ff.de acti.& obliga.vnde ſi petam vineam quam tu poſsides,debebuntur fructus à tempore moræ,vt dicit iſte tex.

14 Mora fieri dicitur, quãdo quis ſcit rẽ non eſſe ſuã,nihilominus eã detinet,nã poſtquã ſua nõ eſt,ſcire debet ad aliũ ſpectare.l.ſi.C.vnde vi. *Mora quæ dicatur.*

15 Vel ſi ſciat ſeu ſcire debeat ſe debere.l.quod te.ff.de reb.credit.facit l.iij.in fi.quod vi aut clam.l.quiſquis.C.de reſcin.vend.

16 Aut interuenit ſolutionis tempus,vel dies,quæ vicem interpellationis habet. l. optimam. C. de contrahen.ſtipul.& dilatio culpa non carens mora dicitur, vt pluchrè explicat conterraneus noſter Ioannes Saporta profeſſor publicus Tholoſæ in ſuo tract.moræ.

17 Item interpellatio etiam extra iudicium conſtituit in mora.l.qui Romæ.§.cohæredes. ff. de verb.oblig. gloſſ. in l. vinum.ff.ſi cert.peta. vnde ſi interpellatus opportuno loco non ſoluerit, dicitur eſſe in mora.l.mora.ff.de vſur. *Interpellatio conſtituit quẽ in mora.*

18 Tam in contractibus bonæ fidei,quàm ſtricti iuris.vt per docto.in l. vinum.&Alex.in l.ſi in inſulam.circa fin. ff. de verbo.oblig. Iaſ. in l.ſi ex legati cauſa.ibidem.

19 Itẽ dicit iſte text.*petitoires*,vt excludat cauſam poſſeſſoriã in qua non eſt cõdemnatio fructuum, ſed expenſarũ,damnorum,&intereſſe,vt ſu-

20 periusviſum fuit artic.vij.de materijs poſſeſſorijs.† Et poſſumus hic cõiungere materiam realem& petitoriam,qa omnis realis eſt petitoria.l. qui petitorio.ff.de reivẽdicatio.Et ideo dicit,*s'il y a reſtitutiõ des fruictz*, quia nõ ſemper poſſeſſor cõdẽnatur ad reſtitutionẽ fructuum, vt pote ſi nullos percepit,ſi vero eos perceperit poſſeſſor,non debent eius lucro cedere, cum victus ſit.quare habebit quod habiturus nõ eſſet,ſi ſtatim poſſeſsionem reſtituiſſet.l.& ex diuerſo.ff.de rei vendic. *Realis & petitoria materia quæ.*

21 Idem vult iſte tex.in perſonalibus, vt quando cõdemnationem fructuum fieri contingit,quòd fiat à tempore morę.l.videamus.ij.devſur. Et perſonalis actio eſt ſiue in perſonam,qua cum eo agimus, qui nobis obligatus eſt ad faciendum aliquid,vel dandũ,& ſemper aduerſus eundem locum habet. l. actionum genera. ff. de actio.& oblig.licet aliter declaretur in §.omnium.inſti.de actionib. *Perſonalis actio quæ ſit.*

22 Vnde ſi quis vendiderit mihi vineam,&eam mihi non tradat,à tempore morę, & quo die tradere debebat,veniunt fructus.l.ij.C.de pactis inter emp.&vend.l.curabit.C.de actio.emp.

23 Et ſic non fit differentia per iſtum tex.ſiue petam rem meam,vel mihi debitam per hoc verbum *perſonelles*, licet de iure etiam in actionibus ſtricti iurisveniãt fructus à tẽpore moræ,dum peto rem meam,ſecus ſi mihi debitã.l.videamus.ij §.ſi actionem.ff.de vſuris.Bal.in l.petens. C. de pactis.Iaſon in l.cum fundus.nec ſpecialis erit deciſio.in l. filius.§.fi. ff.de coll.dot. qa vbique per iſtum tex.veniunt fructus à tẽpore moræ, quamuis doct.&alij ſpecialem illam dicant deciſionem in l.vinum. *In redebita veniunt fructus à tempore moræ.*

24 Itaque nunc videamus vſque ad quod tempus fructus debeantur,& tex.in l.Iulianus.libr.vj.ſcribit.§.j.&l.fructus.prima.ff.de reivendi.do- *Fructus debentur vſque ad rei reſtitutionem & executionẽ.*

cet fructuum rationem vsque ad rei iudicatæ tempus spectandam.
Imò non solùm vsque ad sententiam,sed etiã vsque ad executionẽ, 25
aliâs mora prodesset condemnato,quod non est dicẽdum.tex.in l.qui
restituere.ff.de rei vẽdic.gloss.Bar.&alij in l.in hac.ff.de tritica.l.tutor.
de vsur.quare fructus habebit,quos non habuisset,si rem statim à tem-
pore sententiæ restituisset.l.& ex diuerso.ff.de rei vendic.

Mora loci in quo faciẽda erat solutio inspicitur.

Item attenditur æstimatio communis illius loci, in quo solutio fieri 26
debebat,&in quo mora cõmissa est.l.vinum.ff.si cert.peta.contraxisse
enim quisque in eo loco intelligitur, in quo vt solueret,se obligauit.l.
contraxisse.ff.de actio.& oblig.
Si non sit expressus locus, considerabitur locus vbi fuit res legitimè 27
petita.l.vinum.& l.fi.ff.de tritic.
Et si plura loca adiecta fuerint,creditor declarare debebit debitori 28
in quo loco sibi vult solui,& ante istam declarationem,non constitui-
tur debitor in mora,teste Alex.in consil.xlv.in causa.col.vlti.in v.vol.
† Et ideo cautus debet esse debitor,vt hoc citò declaret,teste Purpura. 29
in l.vinum.nu.88. allegat Barto.& alios in l.si conuenerit.ff.de iurisdi-
ctio.omnium iudic.

In instantia fructuũ meliorationes nõ debent separari.

Arestum.

Fructus autem dicũtur qui supersunt deductis impensis. l. fruct⁹.ff. 30
solu.matri.l.j.C.de fruct.&lit.expen.plenè Anto.Capit.in decisio.Nea
pol.xx.vnde qui allegat meliorationes in hac instantia,fructuum non
debet fieri separatio,nec reparationum.vt iudicauit Senatus anno 1533.
die xvij.Decembris.

Malæ fidei possessor etiam ad fructus à mora tenetur.

Et sic non videtur mihi constituendam esse differentiam inter bonę 31
fidei possessorem , & malę fidei.vt doct.communiter faciũt,quia post-
quàm volunt moram esse,ob eam desinet esse in bona fide is, qui anteà
bona fide posidebat, & ab illo tempore ad fructus tenebitur.l.certum.
C.de rei vendic.gloss.in c.grauis.de restit.spol.

Fructus non petiti an debeantur.

Arestum.

Itẽ per istũ tex.*s'il y a restitution des fruictz*,infertur quòd non semper 32
fit fructuum restitutio, & hoc procedit in fructibus perceptis ante litẽ
contestatam,qui si nõ fuerint petiti, in cõdemnationem non veniunt,
secus post,quia iudici statim atque iudex factus est omniũ rerũ officiũ
incumbit, quæcunque in iudicio versantur.l.ędiles.j.§.item sciendum.
ff.de ædil.edict.sic censuit Senatus anno 1526.die xxiij.Iunij inter Ioa-
nem Andre.&Nicolaum Layne.†Solent tamen cauti Dicanici petere 33
rei restitutionem cum fructibus perceptis &percipiendis.

Cõdemnatio fructuũ percipiẽdorũ in Francia fit.

Nec distinguetur hîc,de quibus fructib⁹ quis teneatur,an de pceptis 34
an de percipiẽdis,qa de omnib⁹ tenetur, quos quisque cõmuniter per-
cepisset,cùm hîc velit cõmunẽ ęstimationẽ fieri, sic& cõmunẽ percep-
tionem,licet lõga sit distinctio,in hoc per doct.in l .& ex diuerso.ff.de
reivẽd.&in l.si filiusfamil.§.j.deverbo.oblig.&in c.grauis.de resti.spol

In possessorijs an condẽnatio fiat fructuum.

Præterea nihil immutatum est in possessorijs,ideo fructus restituẽdi 35
sunt ab eo tempore,quo interdictum propositum est,&non anteà,nisi
in interdicto vnde vi, in quo omnes fructus restituendi sunt à tempo-
re deiectionis ratione malæfidei. l.prima.§.ex die.ff.de vi & vi armata.

Spec.

36 Specul.in titul. de fructib. & interesse.§. primo.circa finem. † Sed in hoc Regno Franciæ iudices non solent in possessorijs condemnare ad fructus,sed ad expensas,damna,& interesse,& sub istis ratio fructuum habebitur:vt scripsi in pręfa.ad l.vnam.C. de senten. quę pro eo quod interest profe.

37 Intelligo hîc restituendos fructus à tempore morę,tam naturales, quàm industriales,cùm hîc nulla fiat in his differentia, licet doctores constituant, & gloss. in l.& ex diuerso.& in capitul.grauis. de restitutione spoliatorum. *Fructus naturales & industriales restituendi à tẽpore moræ.*

38 Et an dicantur fructus naturales, vel industriales illi fructus,& bona quæ habebat monachus tempore mortis, & an is conductor, qui conduxerat omnes fructus abbatiæ, vel prioratus, debeat habere illa bona monachi mortui, quod non docet Boër.in decisione Burdegal. quęstio. ccxxiiij. abbas.quia non sunt fructus naturales,nec industriales,sed quoddam monachi peculium,&licet dicantur redditus,tamen dicuntur casuales, ideo non veniunt in locationem, quia incerti, nisi expreßi fuerint. doctores in cap.vestra.de locatio.capit.fina.ne præla. vices suas.docto.in cap. cùm ad monasterium. de statu monachor. & posset talis esse succeßio,quę excederet summam locationis,& quia de his bonis non est cogitatum.l.mater.ff.de inofficio.testamen. *Conductor abbatiæ an poßit habere bona monachi decedentis.*

39 Limitandum est fructus non deberi post peremptionem instantiæ, sed cùm alia noua inchoatur,debebuntur à tempore litis contestatę.l. fina.C.de pręscriptio. xxx.vel xl. annorum. gloss.& doctores in l.ij.C. de fructib.& litium expens. Ita censuit Senatus in prima camera attestationum, contra Do.Despinay Chouart retrahentem rem iure pro- *Arestum.*
40 ximitatis anno 1548. die 12.Februarij, † nec perempta instantia durat effectus malęfidei,vt docent Anto.& alij in cap.illud.de pręscriptioni. & hoc etiam approbauit Senatus vt scripsi in concord.in titu.de friuo. appellationib.in §.ab interlocutorijs. *Fructus à peremptiõe instãtiæ quãdo debeantur.*

41 Ex hoc patet superfluam esse iurium interpretum doctrinam,quomodo probetur valor rei in hoc Regno Francię, nam cùm ex regestis quilibet probationem habere poßit, in vanum aliũde exquiritur probatio:in qua valde laborarunt doct.in l.pretia rerum.& in l.ij.C.de rescind.vendi.& ego abundè scripsi ante istam ordina. editam in interpretat.l.vnicę.in glo.subtilitatem.C. de senten.quę pro eo quod inter. *Valor rei quomodo facilè fieri poßit.*

42 Imò anno 1542.die 5.Februarij fuit pręceptum factum à Senatu Iudicibus,vt ordinationem reciperent,& probationem à regestis secundum istam ordinationẽ, vt non sit hodie necesse inquirere, vel ab ipsis iuratis aut aliunde. *Arestum. Vt fiat æstimatio ex regestis.*

IDEM, Article XCVIII.

ET sur la liquidation des fruicts, nous ordonnons que les possesseurs des terres demandées, ou leurs heretiers, seront tenuz apporter pardeuant les executeurs des iugemens & arrests, au iour de la premiere aßignatiõ, en ladicte

Articulus secũdus.

execution les comptes, papiers, & baulx à ferme desdictes terres, & bailler par declaration les fruicts par eux prins & perceuz, comprins en la condemnation, & affermer par serment iceluy contenir verité, & dedans vn moys apres, pour tous delaiz, seront tenuz payer les fruicts, selon ladicte affirmation.

GLOSSA VNA.

Liquidare fructus in executione iudex potest.

SICVT iudex solet in sententia definitiua condem 1
nare ad expensas taxatione sibi reseruata: vt dixi in tit.
proxi.suprà.ita & ad fructus liquidatione sibi reserua-
ta, & quamuis non sibi reseruauerit, potest illos in exe-
cutione liquidare.cap.grauis.de restitu.spoliat. & quid
in ista liquidatione requiratur hîc text.declarat.

Possessores condemnati quomodo debent edere libros receptorum.

Primò, statuit vt possessores condemnati ad fructus, teneantur de- 2
ferre ad iudices, vel executores arestorum, seu sententiarũ, vel ad alios
executores libros in quibus descripserunt fructus, & declarare quos fru
ctus ex illis terris possessis habuerint, & receperint, & si illas possessio-
nes locauerint, instrumentum locationis exhibere debent, vt ex pro-
prijs instrumentis conuincantur.

Secundò, ad hoc faciendum debent executores istos possessores ci- 3
tare, & ad hoc vocare.ibi, *aßignation.* nam sine citatione non est quic-
quam contra aliquem moliendum.l.de vno.ff.de re iudic.

Tertiò, quòd hoc faciat in prima vocatione, & asignatione, *ibi, au* 4
iour de la premiere aßignation, & sic non debet esse contumax in prima
citatione, vt secundam expectet, alioqui citabitur sub pœna mulctæ,
& condemnabitur pro prima contumacia, vt scripsi in tractatu, de con
tumaci.suprà.

Possessor cõdemnatus declaret quos fructus percepit.

Quartò, debent possessores declarare, quos fructus perceperũt, qui 5
si nolint, tunc aduersarius testibus, si quos habeat, vel argumentis alijs
probare poterit, & per iuramentum: vt dicit text. in l.ij. & l.alio.C.de
in litem iurando.† Et solet parlamentum condemnare partem ad tra 6
dendum declarationem fructuum perceptorum intra certum tempus,
quam si non tradiderit, in eius contumaciam poterit petitor probare
fructus, & pars contrariũ probare non poterit, sed tantùm eidem reser
uantur reprobationes testium ab aduersario productorum, ita fuit cõ-
clusum in camera domaynij anno 1546.die 18.Nouembris.

Declaratio fructuũ non facta nocet.

Arestum.

Quintò, debet iurare istam declarationem fructuum ab ipso scri- 7
ptam veram esse, & veritatem continere. ibi, *& affermer par serment ice*
luy contenir verité. argum.l.hac edictali.§. his illud.C.de secund.nupt.
& suprà de expensis dixi.

Fructus quãdo debeant victori restitui.

Sextò, quòd intra mensem post iuramentũ pręstitum in declaratio 8
ne tenetur soluere fructus. ibi, *& dedans vn moys apres pour tous delaiz*
seront tenus payer les fruictz selon ladicte affirmation, & sic datur dilatio à
lege quã iudex non potest abbreuiare.indultum enim beneficiũ à iure
nemini

nemini est auferendum, per reg. indultum. de reg. iur. in vj.

9 Sed nunquid soluet sine alia condemnatione? Respond. per sententiam fuit condemnatus, ideo non requiritur alia condemnatio, nec datur tempus duorum mensium taxatum à l. debitoribus. ff. de re iudic. postquàm taxatũ est hîc tempus vnius mensis. de quo dixi in interpre. l. si debitori. dando illi nouum intellectum. ff. de iudi.

FRANCOYS Articl. XCIX. des publiées M. D. XXXIX.

Et neantmoins pourra la partie, qui aura obtenu iugement à son proufit, & qui pretend y auoir plus grands fruicts, ou de plus grande estimation informer de plus grande quantité & valeur desdicts fruicts, & la partie condamnée, au contraire: le tout dedans certain delay seul & peremptoire, qui sera arbitré par l'executeur. Articulus tertius.

GLOS. VNA.

1 PARS ergo tenetur soluere fructus secundum suam ipsius æstimationem, & iuramentum, quod licet videatur absurdum, & præbere materiam peierandi parti, verùm iste textus ad hoc respondet, quòd parti quę obtinuit fructuum condemnationem probare liberum est partem plures recepisse fructus, quàm iurauerit ipse possessor recepisse, & inuicem pars condemnata poterit suum iuramentũ testibus confirmare, & probare contra partem, & ad hoc probandum vnica citatio peremptoria dabitur, vt statim dicetur. *Fructuum quòd perceptio maior sit probari potest.*

IDEM, Articl. C. Ibidem.

Et ou il se troueroit par lesdictes informations & preuues, ladicte partie condamnée auoir mal & calumnieusement affermé, & lesdicts fruicts se mõtans plus que n'auoit esté par elle affermé, sera condamné en grosse amẽde enuers nous, & grosse reparation enuers la partie. Articulus quartus.

GLOSSA VNA.

1 SI probatum fuerit partem peierasse, & affirmasse minores fructus recepisse, quàm re vera perceperit, debet ad mulctam condemnari grandem, tam erga fiscum, quã partẽ. Et quàuis de iure multis pœnis puniatur periurus, vt per docto. in l. ij. C. de reb. credi. & per Ias. in §. item si quis postulante. de actio. in institut. tamen in Francia pœna est arbitraria, & ita vidi semper obseruari, & sic magnam emendam vocat *Peierans mulctatur.*

hîc arbitrariam pro qualitate persone, delicti & causæ super qua iuratum est. argu. l. ij. ff. de re iudica.

FRANCOYS Article CI. des publiées M. D. xxxix.

Articulus quintus.

Et pareillemēt ou il se trouueroit lesdicts fruicts ne se mõter plus que ladicte affirmation, celuy qui ha obtenu iugement & qui auroit insisté calumnieusement à ladicte plus grande quantité & valeur desdicts fruicts, sera semblablement condamné en grosses amendes enuers nous, & grosse reparation enuers la partie: à la discretion des iuges, selon les qualitez des parties & grandeur des matieres.

GLOSSA VNA.

Asserens maiores fructus quàm pars posuerit mulctatur.

ITEM is qui noluit stare iuramento partis, sed asseruit fructus maiores extitisse, idque per calumniam, etiam ad magnam mulctam condemnabitur, quia affirmare quod quis ignorat, est dolus, ideo iurisconsultus hoc fieri non debere censet. in l. Iulianus. §. quid tamen. ff. de acti. empt. nec excusatur à dolo & calũnia, qui plures dicit esse fructus, quàm erāt. nam dolus presumitur in eo, qui mentitur ad suam vtilitatem, secus si nihil lucri ex hoc consequeretur. l. eleganter. §. fi. cum. l. sequen. ff. de dolo. vbi Barto. & Alexand. in l. dolum. C. de dolo. Decius in capitu. si autem. column. prima de rescriptis. potest tamen pars protestari, vt sibi liceat probare, quod si tentauerit, & ad effectum non perduxerit, non punietur, si absit calumnia. 1

IDEM, Artic. CII.

Articulus sextus.

Qu'en tous les sieges de noz iurisdictiõs ordinaires, soyēt generaux ou particuliers, se fera rapport par chascune sepmaine de la valeur & estimation cõmune de toutes especes de gros fruicts, comme bleds, vins, foins & autres semblables par les marchans faisans negotiations ordinaires desdictes especes de fruicts, qui seront contraincts à ce faire, sans en prendre aucun salaire, par mulctes & amendes, priuation de negotiation, emprisonnement de leurs personnes, & autrement à l'arbitration de iustice.

GLOSSA VNA.

Aestimatio cõmunis quomodo probetur.

HIC pulchrè docet, quomodo probabitur communis estimatio, primò statuit, q mercatores teneātur singulis hebdomadis referre apud iurisdictionē ordinariam valorem verum & cõmunem fructuum, sed non dicit cui, sed in articul. 1

tic.seq.dicitur quòd hæc relatio fit actuario,seu scribę illius iurisdictionis ordinariæ & grapherio.

2 Item vult quòd mercator vini referat vini æstimationem communem,&quanti venundatũ fuit communiter,non singulariter:quia singulare interesse rarò attenditur in Francia,vt scripsi in interpreta.l.vnicę.C.de senten.quę pro eo quod inter.profer. *Vini communis æstimatio.*

3 Mercator frumenti illius æstimationem referet, non aliorum fructuum,ideo mercator vini non referet æstimationẽ frumenti,nec ecõtra.si tamen aliquis esset mercator plurium rerum,æstimationem illarum rerum referre poterit, in quibus est mercator: quia non est reprobatum vnum in pluribus mercibus posse negotiari, vt scripsi in tracta. de merca.in ij.Tomo.comment.in has constitu.Reg. *Mercatores referant cõmunem æstimationem.*

4 Pręterea mercatores hoc debent sine salario pręstare,quia communis est vtilitas.l.si quis in graui.§.vtrum.ff.de senatuscon.Silla.

5 Sed quis hoc referet? Respond.in locis vbi mercatus fiunt, duo debent deputari à corpore mercatorum,qui hanc relationem faciant, vt patet in articul.sequen. *Mercatorũ corpus duos deputat.*

6 Quid si mercatores nolint hoc facere? Respond.hic text. *seront contrainctz par mulctes & amendes, priuation de negotiation, emprisonnement de leurs personnes, & autrement à l'arbitration de iustice.* hoc probatur in l.cum eo.ff.ad leg.Iuliam pecu.ibi,is qui hoc imperio vtitur exigendi, pignus capiendo,corpus retinendo,mulctam dicendo. & in l.j.§.quid ergo.de ven.inspic.tex.in l.moris.§.interdici autem negotiatione plerunq;,vel negotiationibus solet.ff.de pœnis. *Mercatores coguntur ad referendam communem æstimationẽ.*

7 Et alio modo cogi poterunt ad arbitrium iudicis, nam si iudex videat illos cõtemnere eas pœnas,grauiorem infliget pro modo contemptus.l.j.de ventre inspici.

8 Iste tex.dicit hanc relationem faciendam in locis, vbi sunt ordinarij iudices Regij . ibi, *qu'en tous les sieges de noz iurisdictions ordinaires,* (quos iudices ordinarios Hæbręi vocant sinhedrim. *Aestimationum relationes vbinam sunt faciẽdæ.*

9 Quid si ibi sint iudices dominorum,& non Regis? Respond.ex paritate rationis idem esse debet,si ibi mercatus adsit. glo. & doct.in auth. quas actiones.C.de sacr.sanct.eccle.Et ita iudicauit Senatus requirente procuratore Regio,ann.1543.die 5.Februarij.In causa cuiusdam appellantis contra capitulum Beluaceñ. *Arestum.*

10 Item solent mercatores referre,quòd frumenti sextuarius in foro valuit decem libris.in foro debent dicere,non domi, quia ille valor fori attenditur.c.j.de empt. & vend.l.septem.C.de erog. mili. anno.lib.xij. Corse.in singu.incipien.venditio.in ij. *Valor fori attenditur.*

11 Item si diuersa fuerit æstimatio,id referre debent, vt optimum frumentum valuit duodecim,aliud commune decem,aliud nouem. *Aestimationis diuersitas referenda.*

12 Et tunc iudex condemnabit ex diuersis æstimationibus reum,ad id quo plurimi cõmuniter fuit illo anno, quo restitutio fieri debebat, & ab eo tempore etiam si creuerit æstimatio vt per docto.in l.vinum.ff.si

13 certum peta. † vnde si vinum reddi debebat Calendis Iunij,quo men *Aestimatio quanti plurimi quãdo habeat locum.*

se valuit cõmuniter modius decem libris,fuit in mora reddendi vsque ad festum natiuitatis,&vinum communiter fuit venditumviginti,ad illam summam condemnabit iudex,non quanti plurimi singulariter, licet de iure condemnandus esset,etiam quanti plurimi valuerit.l.datio.§.fina.& l.si sterilis.in fin.ff.de actio. empt. doct.in l.cùm quid.& l.vinum.ff.si certum petatur.scripsi in interpreta.l.vnicæ.C. de senten. quę pro eo quod interest.& † sic æstimatio quanti plurimi res fuit,est 14
in hoc Regno abolita quoad singularem ęstimationem, non quoad communem.

FRANÇOYS Article CIII. des publiées M. D. xxxix.

Articulus septimus.

Et à ceste fin seront tenuz lesdicts marchans d'enuoyer par chascũ iour de marché deux ou trois d'entre eux,qui à ce seront par eux deputez, & sans estre autrement appell ez ou adiournez au greffe de nosdictes iurisdictions,pour rapporter & enregister ledict pris par le greffier ou son commis, qui sera incontinent tenu faire ledict registre, sans aucunement faire seiourner, ny attendre lesdicts deputez, &sans en prendre aucun salaire.

GLOSSA VNA.

Relatio æstimationis quomodo fiat.

1 ITEM quomodo ista relatio fieri debeat? Respon.primò,quòd mercatores duos ad mercatum mittant,*scilicet* aliquos ex ipsis.ibi, *d'entre eux*,ergo non sufficeret mittere illorum mulieres, vel famulos illorum, vel alium alterius artificij.

2 Item duo esse debent,& non sufficeret vnus.ibi,*deux ou trois,* probat text.in §.quod autem.in authen.de non alienand.reb.ecclesiast. colla.ij.ibi,duobus insignibus mechanicis.&c.

Deputati esse debent hi qui referunt

3 Requiritur etiam quod ad hoc fuerint deputati,& sic si transeuntes vel alij huiusmodi relationem facerent,non valeret, nec sufficeret.ibi, *qui à ce seront par eux deputez* sicut dicimus de testibus qui in testamentis rogati,& non transeuntes esse debent.authen.rogati.C.de testi.

4 Item debent requisiti hoc facere,& non citati,& licet qui se ingerit suspectus sit.l.quę omnia.§.j.ff.de procu.tamen hîc ratione publicę vtilitatis non debent citationem expectare,cùm ad hoc commissi sint.

Actuarius excipit relationem.

5 Etiam vult vt grapherius statim excipiat relationem horum mercatorum,seu ab eo commissus,alioqui mercatores recedere poterunt facta requisitione & recusatione,quam debent facere coram duobus testibus, & actuarius tenebitur resarcire omnem iacturam, quę ex hoc eueniet,vt docet text.in l.si quando. in fin.C.de testib. & hoc est quia actuarius ex scriptis regesti poterit habere lucrum, mercatores verò non,ideo opus est vt statim actuarius & grapherius dicta horum mercatorum conscribat.

6 Vltimò,non debent expectare salarium hi actuarij seu scribę à mercatoribus

catoribus, quamuis regulariter non ſoleant operas ſuas gratis concedere ſed vt plurimum excedunt metas rationis in exigendo. cap. ſtatutum. §. notarium. de reſcrip. in vj. Tamen ab his nihil habebunt ſed à volentibus probare per regeſtum, ſalarium expectent hi actuarij.

Actuarij à relatoribus nihil recipiunt.

FRANCOYS Article CIIII. des publiées M. D. xxxix.

Et par l'extraict du regiſtre deſdicts greffes, & non autrement, ſe prouuera doreſnauant la valeur & eſtimation deſdicts fruicts, tant en execution d'arreſtz ou ſentence, qu'es autres matieres, ou il giſt appreciation.

Articulus octauus.

GLOS. VNA.

1 QVOMODO probanda ſit fructuum communis æſtimatio? Reſpond. hic tex. ex regeſtis cuiuſlibet curię, in qua fuerit facta valoris ęſtimatio ſecundum pręcedentem articulum, & tam in ſentētię executione, quàm etiam quan-
2 docunque fuerit facienda appretiatio, & ęſtimatio fructuum, † & hoc eſt valde vtile, quia per hoc releuantur partes à laboribus & expenſis, etiam quia difficilis erat probatio valoris, vt docto. in l. pretia. ff. ad legem Falcid. ſcripſi in interpreta. l. vnicæ. C. de ſenten. quę pro eo quod intereſt profer.

Regeſta probant communem æſtimationem.

3 Primò litis ſumptus diminuuntur, nam inſtrumentum valoris facilè quilibet ex regeſtis comparare poterit, & iuratos vel alios teſtes nō tam facilè. doct. in l. ij. C. de reſcind. vendit. l. hac edictali. §. mobilium. de ſecund. nuptijs.

Vtilitas huius edicti de probatiōe valoris rei.

4 Secundò lites abbreuiantur, nam ſtatim poterit hanc conſequi probationem, & teſtes qui deponerent de hoc valore cōmuni tardius multò & difficilius hoc pręſtarent, ideo optimum remedium litis accelerādę, & citius finiendę. l. finem. C. de dolo.

5 Tertiò probatio augetur, quia teſtes, qui de ęſtimatione fructuum deponere poſſunt, mori cotingit, ob id perdito eo medio probationis remanet ſcriptura valoris. l. contrahitur. ff. de pignor.

6 Imò interdum deficeret probatio per lapſum decem vel viginti annorum, quia in tanta temporis diuturnitate teſtes non eſſent memores illius valoris. argumen. l. peregrè. ff. de acq. poſſeſſ. l. hac conſultiſsima. §. at cùm humana. C. qui teſtamen. fac. poſſ. & tamen ſcriptura ſemper loquetur, & probabit. l. contrahitur. ff. de pigno.

7 Quartò, ad tollendum contrarietatem probationum, quia vnus teſtis poſteà deponere poſſet de ſingulari ęſtimatione, alter de communi & multi pro communi, itidem & multi de ſingulari, quibus omnibus prouidet iſta ordinatio vt fiat per delegatos ad hoc.

8 Vltimò, hodie in Francia ſi probatio ęſtimationis fructuum ſit facienda, non debent audiri teſtes ſuper ęſtimatione, & valore, nec iu-

Teſtibus an probetur cōmunis æſti-

matio & quā do.

rati debēt æstimare,vel ad relationem eorum ęstimatio probari, vt de iure in l.hac edictali.§.mobilium.C.de secun.nup. 9 † sed seruandus est iste tex.vt ex regestis probatio valoris fructuum fiat, & ita iniunxit ac pręcepit Senatus omnibus iudicibus Regni, vt probationem secūdum hunc text.reciperent.& hoc anno 1542. die 5.Februarij,quando agitur de valore temporis pręteriti probando, secus si agatur de ęstimatione rei præsentis quę fiet per iuratos & magistros illius artis.

Arestum.

Valor rei quomodo probetur.

10 Quomodo tamen sit valor rei probandus,docent iurium interpretes in l.pretia rerum.ff.ad legem Falci.& in l.ij. C.de rescin.ven.ac plenè scripsi in interp.l.vnic. in glo.subtilitatem.C.de sentē.quę pro eo quod interest. ideo hîc non repetam, sed cum his Deo gratias agam.

TRACTATVS

DE APPELLATIONIBVS IN IVDICIIS FREQVENTISSIMVS ET VTILISSIMVS.

Des appellations, attemptaz, renunciations, & dedans quel temps doibuent estre interposées.

1 HVNC tractatum ab explicatione nominis exordiens, dicam appellationem hîc pasſim pro prouocatione ad ſuperiorem accipi, vt in titulo de app. tam in iure ciuili, quàm canonico, & ſolet ita
2 cõmuniter definiri, ſeu deſcribi. † Appellatio eſt de minori iudice vel inferiori ad maiorẽ iudicem facta prouocatio, hæc eſt Gofredi definitio, quæ communis eſt, licet impugnari poſsit, quia extraiudicialem appellationem, & alia neceſſaria non continet, tamen eam accipiamus tanquam deſcriptionem: quia Bart. definitio in l. j. ff. eod. etiam nullo modo poteſt defendi, ſed hæc relinquo in ſcholis diſputanda. pro definitione tamen Gofred. facit tex. in cap. anteriorum. §. illo. ibi, cùm nõ oporteat ad compares iudices appellationes referri,
3 ſed à minori iudicio ad maius. ij. q. vj. † Et notandum appellationem non eſſe niſi ſit à publica perſona, non autem à priuata appellari iure poteſt regulariter.

Appellatio quid ſit.

A publica perſona appellatur nõ à priuata.

4 Vnde non valet pactum nec conſuetudo quòd ad parem vel minorem appelletur, quia eſt contra ſubſtantiam appellationis. glo. ſing. in cap. ij. in verb. officiali. de conſuet. in vj. quam probant doct. in rub. de app. in decreta.

Conſuetudo vel pactum non valet vt ad minorem appelletur.

5 Et ſtatutum vel conſuetudo non poteſt actus ſubſtantiam mutare. l. ij. ff. de vſufruct. earum rerum, quę vſu conſumuntur. Roch. Curtius in repe. c. fi. in glo. rationabilis. de conſue.

Nisi consuetudo faceret illum in eo casu appellationis maiorem. 6
Ioann. And. in capit. Romana. §.j. eod. titul. in vj. Francisc. & alij in rubric. de appellat.

Maior quomodo cognoscatur.

Et maior vel superior cognoscitur respectu administrationis, nō dignitatis. Nam is dicitur maior qui maiorem habet administrationem. Bar. & alij in l.j.§.si quis.ff.de app. ponentes exemplum in cardinalibus, qui maiores sunt episcopis administratione, sed minores dignitate, cùm episcopatus sit culmen dignitatum. cap. venerabilis. de præb. ca. quanquam. ij. q. vij. glo. in c. ij. de preben. in vj. 7

Quamuis Bar. in l. j. in prin. ff. eo. dicat largissimè interdum sumi appellationem, quem sequitur Præpos. in rub. de appel. col. iij. dicentes pro quacunq; inuitatione accipi, vt in l. itē apud. §. appellare. ff. de iniurijs. † sed hoc non videtur verum, & ibi appellare est blanda oratione alterius pudicitiam attentare, vt tex. ibi describit. & tunc aliò tendit appellatio, quàm hęc de qua loquimur. † ideo perperam scribūt doct. quòd tripliciter accipiatur appellatio latissimè, latè, & propriè, quia hoc intelligitur, quando in vna significatione, quod non est hîc, nam multas hæc dictio habet significationes, quas scripsi in l. liberti appellatione. ff. de verborum significa. hactenus igitur & de definitione, & de significationibus. 8 9 10

Appellatio latè & latissimè quòd nō accipiatur in eadem significatione.

Statutum loquēs in appellatione quomodo interpretetur.

Vnde inferunt quòd statutum vel ordinatio loquens in appellatione, non interpretabitur latè, nec latissimè, sed propriè. l. j. §. si is qui nomen. ff. de exer. act. Panor. in c. cùm sit Romana. eo. 11

Ordinatio loquens in appellatione de qua intelligatur.

Et sic dispositio loquens in appellatione à definitiua nō habebit locum vt dicunt in interlocutoria, vel loquens in appellatione iudiciali, nō procedet in extraiudiciali. ista scribūt doct. in rub. de app. in decre. 12

Sed hæc doctrina videtur derisoria, nam aut dispositio seu actus loquitur simpliciter in appellatione, & tunc genus comprehendit singulas suas species. l. item legato. §. item interest. ff. de lega. iij. 13

Et sic intelligetur de quacunq; appellatione, nisi diuersa ratio, vel publica vtilitas aliud suadeat, vt scripsi in proœ. ord. regiar. 14

Si verò ordinatio de appellatione à definitiua loquatur, vel alia dispositio, non comprehendetur interlocutoria, quia lex loquens in casu speciali, non comprehendit alios casus. l. commodissimè. ff. de lib. & posth. l. iij. C. de legi. l. j. ff. de const. princ. 15

Nec est facienda differentia siue in principio causę emittatur appellatio, siue in fine, vel post sententiam, sed si fuerit iudicialis seu extraiudicialis, vt inferius dicam. 16

Inuenta cur sit appellatio

Quamobrem inuenta sit appellatio? Resp. Iuriscon. in l. j. ff. de app. ad corrigendum iniquitatem vel imperitiam iudicātium, siue illa iniquitas sit ex proposito, siue re ipsa, aliâs sequeretur quòd propter nouas probationes non posset iudex sententiam corrigere, quia in ea non est iniquitas ex proposito, sed bene re ipsa, & tamen contrarium est verū. l. per hanc. C. de temp. app. & c. cùm Ioannes. de fide instr. ista scribunt doct. in rubri. de appel. 17

Ego

18 Ego dicerem quod appellatio est inuenta non solùm propter iniquitatem corrigendã, sed etiam ad supplendum quod iudex à quo facere debuit. 19 † vnde si iudex ad expensas condemnare debuit, & non cõdemnauit, ego appellabo, vt suppleatur illa condemnatio. l. properandum. §. sinautem alterutra. & l. sancimus. C. de iud. glo. in c. fi. de rescr. Corse. in singu. incip. iudex. in j. c. vt debitus. in fi. eo.

Ad supplendum est inuẽta etiã appellatio.

20 Vel ad supplendum quod pars facere potuisset, vt pote si pars non produxit testes in prima instantia, sed eos in causa appellationis producere vult, & nulla in hoc casu mihi videtur iniquitas, sed iudex supplet propter æquitatem positam in l. per hanc. C. de tem. app. dicã arti. vltimo in effectibus appellationis.

21 Et non solùm appellatio introducta est ad corrigendum iniquitatẽ iudicantium, vt dicitur in l. j. sed etiam aliorum, & ad hoc tendit appellatio extraiudicialis. de qua doct. in c. bonæ. eod. ideo dicitur appellationis remedium non esse ad defensionem iniquitatis, sed ad pręsidiũ innocentiæ institutum. c. cum speciali. §. fi. eod.

22 Ex quo inferũt doct. in l. j. ꝙ licet nõ grauetur qs per sententiã, tamẽ põt appellare. per l. ait prętor. §. permittitur. ff. de minor. vbi etiã Barto.

Non grauatus appellat.

23 Aliud quod Bar. in l. j. infert. quòd licet quis non appellauerit, tamẽ poterit agere contra iudicem in sindicatu, quia iniquè iudicando fecit litem suam. l. si filiusfami. ff. de iud.

24 Quod non seruamus in hoc Regno Franciæ, nam magistratus sunt tuti extra tres casus, scilicet doli, fraudis, & concussionis, vt aliâs scripsi. Ideo qui non appellauerit in Francia non aget, nisi in his casibus contra iudicem, alioqui nulli vellent iudicis officium subire, timentes illis fore damnosum, contra l. sed si quis. ff. quemadmo. testa. aper.

Magistratus Frãciæ in trib⁹ casibus tenentur.

25 Etiam licet de iure appellatus posit se iuuare appellatione appellantis. c. ex parte. de rescri. doct. in c. cùm Ioannes. de fi. instru. quia appellatio communis est. l. ampliorem. C. eo. 26 † Tamẽ de stylo curiarũ Franciæ est opus vtranq; partẽ appellare, alioqui appellatio nihil ꝓderit ei, qui nõ appellauit, nec sentẽtia quoad eũ reformabitur, & ita fuit cõclusum sępius in curia Burdegalẽ. vt refert Boër. in suis. dec. q. lxxiij. sępè. nu. 7.

Appellatione partis altera pars iuuare se non potest.

27 Et quãuis in omni iudicio quatuor personas necesse sit esse, iudices electos, idoneos accusatores, defensores cõgruos, atq; testes legitimos: iudices æqtate vti debent, testes veritate, accusatores intẽtione ad ampliãdã causã, defensores extenuatiõe ad minuẽdũ causã. in c. j. iij. q. iiij.

Quatuor personæ quando in iudicio nõ sunt necessariæ.

28 In causa tamen appellationis non est propriè actor & reus, sed appellans & appellatus. Bal. in c. pastoralis. §. pręterea. nu. 6. de off. deleg. & sic solent in patria iuris scripti vocari, quod probatur in ca. ex parte. supra de rescrip. & in c. oblatę. & per totum. de app. licet in hac patria vocetur appellans, & intimatus, vt apparet per totum istum ti. sed quibuscunque nominibus vocentur non mutatur iuris decisio.

29 Requisita in appellatione sunt. Primò debet appellatio cõtinere nomen appellantis, & nomen iudicis à quo, non propriũ, sed magistratus, 30 vt à iudice Carnoten. locumtenen. vel pręposito. † Tertiò continere de

Requisita in appellatione

bet ſententiam, à qua appellatur, vt docet l. j. §. fi. cum l. ſeq. ff. eo. Etiam nomen aduerſarij eſt exprimendum, id eſt appellati. c. poſt appellationem. §. forma. ij. qō. vj. vbi etiam nomē iudicis ad quem exprimi debet. teſte Spec. in eo. ti. §. qualiter. verſi. hoc etiam no.

Citari an debeat iudex à quo.

An iudex citari debeat plenè ſcribit Boër. in deci. Burdeg. qō. cclix. 31
col. penu. de Rota deci. ccccxviij. in no. Guido. ſing. dxcvij. Feli. in c. dilect⁹. ij. de reſcrip. † vbi cōcludunt iudicē non eſſe citandū qa retracta- 32
tio ſentētię nō affert ei notabile, nec directū pręiudiciū. c. venerabilibus. in prin. de ſen. excō. in vj. niſi ageretur de pœna contra iudicē imponenda. glo. in c. ſacro. de ſent. excō. vel qn̄ ex officio proceſsiſſet vel aliâs, vt ſcribit Fel. in d. c. dilectus. Roman. conſi. cccxliij. ex propoſito.

A ſubdelegato Regis ad quē appelletur.
Areſtum.

A ſubdelegato Regis appellari debet ad Regem, vel ad ſupremam 33
curiam non verò ad delegantem, vt cenſuit Senatus anno 1534. die 17. Iulij. pro his locumtenen. Regijs, licet de iure à delegato ad delegātem appelletur. c. ſuper quęſtionum. §. porro. de off. delega. c. ſi à ſubdelegato. illo titu. in vj. l. à iudice. C. de iudi.

Omni appellationi deferetur.

Item maximè ſeruatur in hoc Francię Regno, vt omni appellationi 34
deferatur ob reuerentiam ſuperiorum. glo. in §. ſtatuit. in verb. interponi. de cau. in pragma. & in §. quodq;. in verb. iniuſtè. de friuo. ap. ibidem. ſcripſi in proœ. ordina. in glo. v. & pro hoc facit tex. in c. j. ibi, ex ſuperioris reuerentia ſit delatum. eo. ti. in vj. nam laudabile eſt ſuperiorib⁹ honorem & reuerentiam deferre. c. ſciat. ij. q. vij. & propter reuerentiam ſacri officij plurimum dignitati deferri cōuenit. c. ij. de offi. delega. in vj.

Iudex à quo appellātes nō debet odio proſequi.

Ratio eſt, quia iudex debet velle (ſi malam & iniquam protulerit 35
ſententiam) vt ſuperior eam reformet, ne pars condemnata læſa permaneat, & ipſe in foro animę teneatur, vt firmat Io. Vauren. in tract. or. iud. rubr. quomodo appelletur. licet quidam damnati & corrupti iudices odio proſequantur appellantes.

In executorijs nō defertur appellationi.

In caſibus tamen in quibus executio fit nō obſtante appellatione, vt 36
in prouiſionalibus, non defertur appellationi, vt ſcripſi in rub. de ſen. exe. in j. tomo. & per totum ti. de ſen. proui. niſi facta executione.

Sūma totius tituli.

Verùm vt propius ad materiam accedamus, ſequentia hoc ordine 37
tractabuntur. primum de appellationibus interponendis quomodo & quando interponi debeant, & de hoc artic. j. & ſeq.

Secundò de attentatis. & de his ſcribetur art. xvj. 38

Tertiò de renuntiatione appellationis dicetur art. xv. 39

Quartò quando appellatio dicatur deſerta. art. v. 40

Quintò quibus caſibus non recipiatur appellatio. art. vij. 41

Sextò quæ cōtra appellationē opponi poſsint, & effectus app. art. vi. 42

Tempus multiplex in appellatione.

Primum ergo proſequēdo, ſciendū eſt multiplex tēpus in appella- 43
tione cōſiderari. primū eſt tēpus interponēdę appellationis, & interponere appellationē dicit iuriſ. in l. j. ff. de vac. & excu. mu. & Papa in c. cū cauſa. de re iud. Et de hoc tēpore tractabitur in ar. j. inf. eo.
† nō pōt tamē iudex à quo citare partes, vt cōpareāt corā iudice ad quē, 44
niſi fuerint ab eo citatę, cū iudex à quo ſuo funct⁹ ſit officio p ſn̄iam. l. iudex.

iudex.ff.de re iudic.

45 Secundum est tempus, quo appellationi renuntiari debet, & hoc declaratur arti.xv.infrà eo.

46 Tertium est tempus releuandæ appellationis, & regulariter hoc tempus si appellatum sit ad parlamentum, est trium mensium, vt patet inferius artic.iiij. & seq.in alijs curijs inferioribus tempus à consuetudine vel stylo est pręstitutum, vt ibidem scribam.

47 Quartum est tempus iter arripiendi, vt in c. dilecti.de appell.cap. cùm causa.de re iudicata.hoc tempus parum prodest in curijs secularibus Regni.

48 Quintum tempus est prosequendę appellationis, & de iure canonico intra annum quis debet eam prosequi, vel ex causa intra biennium, aliâs lapso tempore deserta erit appellatio.c.cùm sit Romana.& ca.ad aures.de appellationib.vide text.in iure ciuili in l.fi. §. illud.C.de tēpo. *Prosequi appellationē intra annūquis tenetur.*

49 app.Specu.eodem titulo.§.nunc breuiter.†hodie si quisper annum nō prosequatur appellationem in parlamēto, instātia causę est interrupta, quam non poterit pars amplius prosequi sine literis Regijs.

50 Sextum est appellationis finiendę: & non potest iudex à quo terminum ad finiendum appellationem iudici ad quem pręstituere, quia esset imponere legem superiori.c.ex insinuatione.de app.sed causa appellationis per concordata debet intra biennium terminari.§.statuimus.de friuol.appel.in concorda.

51 Septimum est tempus ad pręsentandum, potest enim iudex à quo appellatur, præfigere terminum intra quem appellans se pręsentet iudici appellationis.c.personas.vbi doct.de appella.sed hoc non est consuetum in curijs secularibus.

52 Sciendum est, quòd dupliciter interponitur appellatio, aut in iudicio vel extra iudicium, & sic duplex est appellatio, iudicialis, & extra iudicialis. cle. sicut. eod.quę est quando quis appellat ab actu extra iudicium facto.c.bonę.de appel. *Duplex appellatio iudicialis & extraiudicialis*

53 Et prouocatio dicitur quando extra iudicium, appellatio in iudicio, vt docet Ias.in l. j. in prin.ff.de no. ope. nun. facit tex. in c. cùm sit Romana. ibi, nec solent huiusmodi dici appellationes, sed prouocationes ad causam.de app.vide tamen quę dico.ff.de verb.sig.in l.liberti appellatione.per tex.in l.j.in fi.ff.ad Turpil.l.ij.ff.de pœn.& per alia multa iura vbi hoc reprobaui. *Prouocatio & appellatio andifferāt.*

54 Notandę sunt quędam differentiæ inter appellationem iudicialem & extraiudicialem. Primò in iudiciali causa appellandi vera esse debet. c.interposita. & c.vt debitus.de appel. *Differentiæ inter iudicialem & extraiudicialē appellationem.*

55 In extraiudiciali satis est, quòd causa sit verisimils, & probabilis, vt si timuerim molestari in alicuius rei possesione, appellare potero.cap. bonę.eodem.

56 Ratio videtur, quia iniuria censetur fieri iudici, quando ab eo receditur sine vera causa.c.vt debitus. Sed extra iudicium nulli fit iniuria, imò ad iuris proprij defensionem interponitur. doct.in cap.bonæ.

Secundò, in iudiciali Apostoli tradebātur.clement.ij.de appellat.in 57
extraiudiciali non, quia sæpius nullus est, qui illos dare posit. c.j.de
appel. in vj.

Apostoli hodie non dantur.

Hodie non dantur isti Apostoli, vt patet articul.x.infrà eodem.vbi 58
dicetur.

Tertia differentia est, iudicialis appellatio certa esse debet. c. vt de- 59
bitus. altera generalis & incerta respectu personarum, & grauaminis
recipitur.c.consuluit.eod.

Quarta, itineris arreptio pro appellatione extraiudiciali habetur, 60
secus in iudiciali.c.dilecti.de app.c.cùm causa.de re iud.

Excommunicatus an possit appellare.

Quinta, excommunicatus in iudicio appellat, sed nō extra iudiciū, 61
quia impugnat.cap.cùm inter.de excep.

Sexta, terminus anni ad prosequendum appellationem à die illati 62
grauaminis currit in extraiudiciali, in iudiciali verò à die interpositæ
appellationis.cle.sicut.de app.cap.anteriorum.ij.q.vj.

Septima, iudicialis ex causa de preterito interponitur, & ratione gra 63
uaminis illati frequentius.cap.cùm cessante. & cap.vt debitus.eodem.

Sed appellatio extraiudicialis ratione causæ de futuro interponi- 64
tur, quia grauari timet, vel spoliari.cap.bonę.eod.

Octaua, iudicialis suspendit iurisdictionem iudicis à quo in totum. 65
cap.super eo. primo. de appella. cap. venientes. de iureiurando.capi.
si à iudice. eod. lib. vj.

Sed extraiudicialis non suspendit factum de pręterito, nec id quod 66
est omnino consecutiuum ad explicitum de pręterito, sed quod est
factum contra appellationem.cap.constitutis.de app.

Nona differentia, quòd gesta post appellationem iudicialem tan- 67
quam attentata reuocantur.cap.non solùm.eodem titul.in vj. & infe-
rius dicetur articu.xvj.

Alia verò non reuocantur, quæ non sunt facta contra appellatio- 68
nem extraiudicialem.cap. cùm nobis.de electionib.cap.primo.de ap-
pellationibus.

Decem dies quando dentur ad appellandum.

Decima, decem dies ad appellandum dantur in appellatione iudi- 69
ciali. authen.hodie.C.de appellatio.c.quod ad cōsultationem.de re iu-
dicat.qui à die notitię currunt.c.concertationi.eodem tit.in sexto.

In altera etiam post decem dies appellare licet, quia extraiudicialia 70
in rem non transeunt iudicatam.cap.concertationi.

Appellatio in dubio recipienda.

In dubio appellatio est potius recipienda, quàm respuenda.l.scien- 71
dum. ff. de appel. recipiend. gloss.in l. qui restituere.ff. de rei vendica.
Bald. in l. fina.columna.iij.C. si à momen. possess.fuerit appella.Ias.in
consi.xvj.dubitatur.col.ij.in iij.volu.

Et à quacunq; sentētia appellatio recipitur, siue in ciuilibus, siue in 72
criminalibus. l.litigatoribus.& l.siquis prouocatione.C.de appel. & in
omnibus casibus, si à iure non inueniantur prohibiti.Lanfran.in repet.
l. admonendi.colum.xxvij.ff.de iureiurando.Socy.consi.xxxix.capio.
in princip.volumine iiij.Hyppo.consi.lxxxiiij.plura sunt.in principio.

† Vel

73 †Vel nisi in illa materia appellatio prohiberetur,vt in prouisionali,& executoria,& tunc iudex iudicabit appellationem non recipiendam: vt docet expresse Deci.per illum tex.in c.super eo.ij.in ij.not.de appel.
74 & consi.xxviij.in fi.Bologn.consi.xlj.† veruntamen adhuc in hac materia constitutio Regia paulisper illum rigorem iuris remisit,vt etiam in prouisionalibus admittatur quidem appellatio,sed ea non obstante,& sine eius præiudicio exequetur sententia antè,& posteà appellans prosequetur suam appellationem,& iudex pronuntiabit non obstante appellatione suam exequendam sententiam.

75 Et in dubio pronuntiandum est appellationem non esse desertam, ne ius alterius pereat.Ias.consi.xvj.dubitatur.in fi.volumi.iij.& in l.j.si quis caut.Ange.consi.cxciiij.Deci.consi.ccclvj.in causa.col.j. *Deserta in dubio nō censetur appellatio.*

76 Nam contra venenum iudicum data est tyriaca appellationis.Bal. in l.j.in fi.si à momen.poss.refert Bened.in repe.c. Raynutius.in verb. mortuo.j.nu.270.de testamen.

77 Imò si quis pluries temerè appellauerit,pōt facultate appellādi priuari.docet de Ripa per illum text.in c.j.de rescript.nu.59.& seq.ideo si quis haberet priuilegium liberè appellādi,excusaretur ab ea temeritate.doct.in c.j.quamuis illud priuilegium non sit solitum impetrari. *Temerè pluries appellās appellādi potestate priuatur.*

78 Item reseruans sibi ius appellationis,censetur sibi reseruare vltimā appellationem,& ius superioritatis,sicut Rex Franciæ in ducatu Flandriæ,& ita docet Io.And.in addi.ad Spec.in tit.de iurisdict.om. iudic. in addit.magna.dicens ex quo aliquis reseruauit altum dominium,videtur sibi appellationes vltimas reseruasse.refert Ias.consi.clxj. in causa.col.ij.in ij.volu. *Reseruans ius appellationum vltimam censetur reseruare.*

79 Quo iure inuenta sit appellatio?Respon.de iure ciuili.l.j.ff. de app. & licet videatur cōtinere quādam defensionem ciuilē: vt dicit Panor.
80 in c.dilecti.col.iiij.de excep.† Tamen quandoq; iudices per appellationem sententias bene latas in peius reformant.l.j.& sic quandoq; iniquitatem cōtinet appellatio,sed hoc non iuris,sed iudicis,aut partium vitio contingit,cùm semper ciuilem quādam defensionē præ se habere debeat,quia est inducta ad retractandū sentētiam,quę est de iure ciuili.l.ex hoc iure.ff.de iustitia & iure.l.Iulianus.de condicti.indebiti. *Quo iure appellatio inuēta sit.*

81 Etiam appellatio extraiudicialis.l.ij.§.exactis.ff.de orig.iuris.l.vna. C.de senten.pręfect.prętor.quicquid dicat Panor.& alij in rub.eod.

82 Et sic princeps appellationem tollere potest,& rescribere remota appellatione &c.l.j.§.interdum.ff.à quibus appellan.sit.

83 Tamen nonvidetur illam tollere,nisi nominatim dicat.Bald.in l.ij. C.eodem.

84 Nec refragatur, quòd princeps defensionem non possit tollere,verum est eam quę à iure naturali inuenta est,sed defensionem ab eo inductam,tollere potest, omnis enim res per quascunq; causas nascitur, per eas &dissoluitur.c.j.de regu.iuris.nec tollitur isti,qui non appellat, defensio,quia potuit plenè in prima instantia defendi.alia vide per doctor.in rub.de appel.in decret. *Defensionē ciuilem princeps tollere potest.*

CHARLES VII. Articl. XVIII.

Articulus primus.

ITEM, nous auons entendu, que les procureurs de pluſieurs, apres que les ſentences ſont prononcées par noz iuges & autres, en païs couſtumier, en acquieſſant à icelles ſentences, reprenent leurs ſacs & procez des greffiers. Et vn, deux, trois, quatre ou ſix moys apres, & que les iuges enuoyẽt pour executer leurs ſentences, Les parties principales, ſur qui ſe doit faire l'execution, en appellent ou font appeller, comme de nouuel venu à leur congnoiſſance: Combien que par la couſtume de noſtre Royaume, en païs couſtumier l'on doit appeller incontinent apres la ſentence ou appointement prononcé, autrement iamais on n'y eſt receu. Decernons & declairons, que doreſnauant nul ne ſoit receu à appeller, s'il n'appelle incontinent apres la ſentence donnée. Sinon que par dol, fraude ou colluſion du procureur, qui auroit occupé en la cauſe iceluy procureur n'euſt appellé, ou qu'il y euſt grande & euidente cauſe de releuer l'appellant de ce, qu'il n'auroit appellé incontinent. Et enioignons aux parties, qu'ilz inſtruiſent leurs procureurs & conſeilliers de leur cas & de leurs matieres, & leur donnent & baillent puiſſance ſuffiſante, pour conduire leurs matieres, & appeller ſi bon leur ſemble. Et en outre enioignons à noſtredicte cour & à tous noz autres iuges, qu'ilz puniſſent & corrigent le dol & fraude, qu'ilz trouueront auoir eſté commis par la partie ou ſon procureur, ſoit en reprinſe des ſacs & proces, ou autremẽt, ainſi qu'au cas appartiendra, & en telle maniere, que ce ſoit exemple aux autres.

GLOSSA PRIMA.

Appellandum quando ſit.

Propria cauſa quæ dicatur.

HIC articulus docet, quando appellandũ ſit, & notandũ 1
eſt, quòd olim in cauſa propria biduum ad appellãdum
ſtatutum erat, in cauſa aliena triduum. † Et propriam 2
eam eſſe dicit Vlpia. cuius emolumentum vel damnum
ad aliquem ſuo nomine pertinet. l.j §. biduum.& §.dies.
ff.quãdo appel.ſit.ſed quia hoc damnoſum viſum eſt, ideo decem dies
dati ſunt à recitatione ſententię numerandi.c.anteriorum.ij.q.vj.† ve 3
rùm quia interdum condemnatus ignorabat ſe condemnatum, & prę
teribant decem dies, & poſteà nõ poterat appellare, ideo ſtatutum fuit
vt illi decem dies à die notitię cõputarentur.c.concertationi.de appel.
in vj.Spec.eo.tit.§.reſtat videre. verùm enimuerò quod antiquitas bene ſtatuit

ne ſtatuit nouitas neglexit:vt dicit tex.in c.anteriorum.§.illud.ij.q.vj.

4 † Ideo ſtatuit hîc Rex: vt in patria conſuetudinaria illico appelletur, idest ſimulátque prolata eſt ſententia.l.litigatoribus.C.de app. l.ab eo iudicato.quomodo & quan.iud.vel iudice ſedente adhuc pro tribunali,& antequàm ab auditorio diſcedat.l.pe.ff.de in integ.reſti. *Illico appellandum.*

5 Quamuis illico alijs quoq; modis accipiatur:vt per Iaſ.in l.cùm ſpecialis.col.ij.C.de iud.Spec.e.tit.§.qualiter.quia conſenſiſſe iudicatis videtur,qui tūc non appellauit.l.fi.ff.quādo appe.ſit.vide c.quāuis. & ibi doct.de elect.in vj.Bal.in l.j.C.ſen.reſcin.nō poſſ.Maſuer.in e.ti.§.item illico.glo.in §.ſtatuit.in verb.appellationem.de cau.in pragma.Pictones illico.i.eodem die intelligunt:vt docet Imber.in ſuis foren.inſtitu.

6 Hodie tamen quidam appellant aliquādo poſt decem annos,ſed releuātur ab illico,videlicet quòd non illlico appellauerint,& niſi à principe reciperetur appellans derogando iſti clauſulę de illico non admitteretur proſequens appellationem,quam illico nō interpoſuit:vt inferius dicetur. *Releuari ab illico appellans poteſt.*

7 Not.ex iſto tex.valere ſtatutum,conſuetudinem, ordinationem,aut ſtylum augentem vel diminuentem tempus appellandi. glo. ſing.in l. ij.in verb.iuris.C.ſi contra ius.quam ibi probant doct.& Corſe.in ſingul.incipien.appellatio.in iiij.& Barb.in c.ex literis.col.ix.nu.32.de cōſtit.& Vincen.Hercul.in l.ij.col.viij.ff.de re iudic.Roch.in c.fi.in glo. rationabilis.col.ij.de conſue.de Ripa.in c.j.de reſcrip. *Ordinatio augens tempus appellādi valet.*

8 Non tamen valeret conſuetudo,aut ſtatutū,quòd non liceret appellare.Bar.in repeti.l.omnes populi.in ij.q.princ.ff.de iuſti.& iur.Bal.cōſi.ij.viſa.in v.volu.& in l.ſi appellationem.C.de appel.Car.conſi.lxxij. Titius.nu.7.Hyppol.conſi.lxxxiiij.plura ſunt.col.j. *Conſuetudo quòd non liceat appellare non valet.*

9 Item non poteſt pręſcribi,vt non appelletur ad principem,quia hoc ad ſupremam iuriſdictionem pertinet,teſte Bal.in authen.quas actiones.in fi.C.de ſacroſanct.eccle.

10 Sed bene poteſt pręſcribi ne appelletur ad alium inferiorem,vt pote ad bailliuum,vel epiſcopum,quia hoc non pertinet ad ſupremam iuriſdictionem,ſed ad inferiorem.c.venientes.de iureiur.Peruſ.in c.dilecti.col.viij.de appel.refert Io.Fran.in tract.præſcri.in ij.parte v.partis. q.ij.col.xlj.vide Fel.in c.cùm non liceat.col.iij.nu.10.de præſcri. *Non valet quis præſcribere vt non appelletur ad principē.*

11 Etiam non poteſt mora purgari poſt tempus elapſum.glo.in verb. expectati.§. ꝗ ſi per viginti.c.cupientes.de electio.in vj.quam probat Areti.conſi.xcv.col.vj. *Mora nō poteſt purgari in appellationibus.*

12 Imò qui non illico appellauit non poterit alterius appellationi adhęrere, niſi à principe releuetur,quia intra tēpus appellandi debet quis appellationi adhærere, non poſteà.l.bonorum.vbi glo.ff. rem rat.hab. vbi addidi.idem dicunt do.de Rot.deciſ.ccxxv.adhærentes.in no.

SINON que par dol & fraude ou colluſion du procureur qui auroit occupé en la cauſe icelluy procureur n'euſt appellé.

GLOS. II.

Procurator an & quando appellare teneatur. HIC traditur limitatio ad prędictam regulam, qua quilibet tenetur illico appellare, à die quo sententia profertur in patria cōsuetudinaria, alioqui posteà non recipitur, nisi dolus procuratoris interuenerit, in dolo enim versatus videtur, si non prouocauerit, quia prouocandi necessitas procuratori incumbit, licet non prosequendi. alleg. tex. in l. si procuratorē. §. si ignorantes. ff. mand. Bald in Margar. in verb. procurator. xviij. q. Rot. decis. xxj. si dominus. in no. Aufre. q. clv. si procurator. 1

Intelligunt tamen doct. procuratorem nō teneri appellare, nisi speciale mandatum appellandi haberet, quādo dominus incideret in pœnam ex procuratoris appellatione. Aufre. q. cccclxxvj. an procurator. vide Bart. & doct. post glo. ibi in l. j. in fi. ff. quādo appel. sit. Alex. consi. xcv. nu. 7. in ij. volumi. & Guid. Papę in consi. cxcviij. in fi. & in statu. si quis. in verb. appellatione. 2

Hodie procurator non tenetur appellare, nec prosequi appellationem, si tamē appellauerit tenetur domino significare, vt dominus possit eam prosequi, vel illi renuntiare, aliâs si appellatio efficiatur deserta tenetur procurator ad interesse domino: vt docet Masuer. in tit. de procur. §. item non cogitur. 3

Imò si procurator bona fide cessauit appellare, quia putabat sententiam iustam, non poterit dominus posteà appellare, nec habere regressum contra procuratorē, etiam si esset soluendo: vt docet Bal. in authē. hodie. col. j. C. de appel. & Hyppo. in l. lege Cornelia. §. cùm quidam. ff. de sicar. de Rota decis. cccxiij. in antiq. 4

Nuntius appellare potest. An nuntius possit appellare? decidit Bal. consi. ccclvij. interpositio. in iij. volu. posse. sed quomodo debeat concipere verba ibidem docet. 5

Et si dominus liti cesserit, non tenebitur procurator appellare, vt docet Cassad. in decis. ij. de appel. & doct. in l. postquā liti. C. de pact. 6

Dominus an possit appellare si procurator omiserit. Excusatur etiam procurator, qui denuntiauit corā testibus debitori, vt si ipse putaret appellaret. l. si procuratorem. §. si ignorantes. in fi. ff. mand. Barb. in rub. de rescri. in cle. col. viij. & seq. † & quando procurator dubitat an appellare debeat, debet saltem protestari de appellādo, vt solent cauti procuratores facere, si tamen procurator causam nō tractauerit, nec sententia cum eo lata fuerit, poterit dominus appellare à die quo sciuit, secus si lata fuerit cum procuratore, qui occupauerat. l. ab eo. C. quomodo & quando iudex. 7 8

Dolus igitur vel fraus probari debet à parte, qui illum allegat. l. quoties. §. qui dolo. ff. de proba. Barb. in cle. causam. col. xj. de elect. Deci. in c. si autem. de rescript. 9

Dolus fraus vel collusio procuratoris non nocent domino. Et sic primus casus est, quando procurator habens potestatem appellandi non appellauit illico, idq́ue dolo prętermisit, tunc dominus poterit appellare incontinenti, quod deuenerit ad notitiam suam, & iste est primus casus, quia dolus non debet alicui prodesse. cap. ex tenore. & cap. sedes. de rescript 10

Idem

11 Idem si per fraudem, quia fraus inest dolo. l. iurisgentium. §. sed si fraudandi. ff. de pact. nam licet partes dent potestatem procuratori faciendi quicquid vult, debent tamen intelligi bona fide, & sine fraude. per text. in l. creditor. §. Lucius. ff. manda. Bald. in c. cùm in iure. col. iiij. numer. 9. de offic. delegat.

12 Idem si procurator non appellauerit per collusionem. Collusio dicitur quędã fraudulenta conuentio procuratoris cum parte aduersa facta: vt in titu. de collu. dete. ff. & C. & in Decretal. *Collusio quæ dicatur.*

13 Idem si gratia euidens interuenerit. Bar. in l. j. in fi. ff. quando appel. sit. vel si procurator fuerit legitima causa absens, vt ibi docet Bartol. & in l. j. §. si procurator. ff. si quis. ius dicen. non obtem.

14 Hodie quia difficile esset probare dolum, fraudẽ, vel collusionem. l. dolũ. C. de dol. ob id sufficit dolũ vel collusionẽ re ipsa docere interuenisse, vt quia iustã causam agebat, & tamen fuit cõdemnatus, & habebat potestatẽ prouocãdi, & non prouocauit. ista solent in literis allegari, & princeps nõ obstãte hac omisiõe appellatiõis per procuratorẽ facta, indulget, vt liceat appellare, & sic nõ probatur alio modo dolus. *Dolus re ipsa probatur.*

15 Limitatur in criminalibus, ne innocens puniatur. licet quomodocunq; & quandocunque appellare etiam alicui tertio. l. non tantùm. ff.
16 de appel. glo. in cõsue. Turo. ti. *des amendes*. arti. xviij. concl. xiiij. † nisi à iure vel consuetudine prohibita sit illa appellatio: vt C. ne lice. tertiò prouoca.

17 Tertiò, non procedere dicunt quidã, si grauamen esset notorium, nam etiam in quibus casibus appellatio remouetur, tamen non prohibetur, si manifestè quis grauetur, vel sẽtẽtia sit euidenter iniqua. glo. in ca. ex conquestione. in verb. post appellationem. de resti. spol. quam probat Alex. in consi. xcj. in causa. col. j. in. vj. volu. & Hyppol. in l. j §. si serui. nu. 10. ff. de questi. & in tract. crimi. in §. sequens. nu. 43. & Bened. in repeti. c. Raynutius. in verb. mortuo. j. nu. 212. de testamen. facit glo.
18 & docto. ibi, in verb. nisi forsan. cap. super literis. de rescript. † Et tunc si princeps releuaret istum appellãtem, ista putarem vera, alioqui post tempus sine principis beneficio non posset. *A grauamine notorio licet appellare.*

19 Quartò, idem si vellet agere de nullitate, quod potest intra triginta annos: nam constitutio prohibens appellare, non prohibet agere de nullitate. l. si expresim. ff. de appella. sic consuluit Angel. consi. cvij. Iacobellus. docto. in cap. dilecto. eod. Sed in Gallia non agitur de nullitate, nisi per appellationem: vt alibi scripsi. *Nullitas quãdo poßit intentari.*

20 Quintò, restringe quando vellet implorare officium iudicis, nam qui prohibetur appellare, non prohibetur iudicis officiũ implorare. l. planè. & l. fi. ff. de peti. hæred. Roma. consil. cccxxv. quo ad primum. in fin. sequitur Hyppol. in repeti. l. vnic. nu. 160. & seq. C. de raptu virg. *Appellare prohibitus officium iudicis implorat.*

21 Sextò, per viam querelæ recipi poterit. glo. in clemen. j. de iur. patr. Panor. in cap. ex parte. ij. de offic. deleg. Dec. consi. cccxxxv. viso consi. in fi. & Hyppo. in l. vna. sed in his duobus casibus in Francia quis non audiretur sine principis concesione, & appellatione. *Princeps ex causa releuat eum qui non illico appellauit.*

Vltimò, quãdo esset euidens causa, tunc princeps eam releuare promittit. ibi, *ou qu'il y eust grande ou euidente cause de releuer l'appellant, de ce qu'il n'auroit appellé incontinent,* hodie passim & indifferenter solet princeps releuare de illico. 2

Et enioignons aux parties qu'ilz instruisent leurs procureurs & conseilliers de leurs cas, & de leurs matieres, & appeller si bon leur semble.

GLOSSA III.

Procuratorium recipi non debet si ne instructionibus.

STATVIT hîc, quòd quando quis constituit procuratorem, vt illum instruat in sua causa, & instrumenta, & munimenta ad illum mittat. c. j. de elect. in vj. c. j. de appe. illo lib. imò per constitutionem Regiam in tit. de procur. artic. iiij. sancitum est, quòd nullus recipiat procuratorium sine instructionibus & munimentis. 1

Et sic non tenetur appellare procurator in Francia, si non habeat speciale mandatum, sed potest protestari de appellando, vt superius dixi, qui si habuerit potestatem, & non appellauerit, poterit dominus ex causa appellare, vt suprà dixi, si à principe hoc eidem concedatur. 2

Et en outre enioignons &c.

GLOSSA IIII.

STATVIT vt curia puniat dolum partis, aut procuratoris, si cõmissus fuit in saccis reassumendis, vel processibus seu aliter: nam reipublic. interest dolum puniri. c. vt famæ. de senten. excommunicatio. l. ita vulneratus. ff. ad legem Aquiliam.

CHARLES v. Articl. xii.

Articulus secũdus.

ITEM, voulons & ordonnons, que si aucuns des subiects & iusticiers, de ce Royaume appellent du iuge subiect, d'aucune sentence ou iugement en la cour de parlement ou autre cour Royalle, en delaissant le iuge moyen, que celuy par deuant qu'il sera appellé, soyent les gens tenans le parlement ou autres iuges, enuoyent ladicte cause d'appel sans delay par deuant le iuge, qui sans moyen pouoit & deuoit congnoistre de ladicte cause d'appel, si sur ce sont requis d'aucunes des parties. Et s'ilz font le contraire, nous r'appellons & mettons au neant tout ce qu'ilz feront en ce cas, & si les en punirons griefuement. Il nous plaist toutesfoys & voulons que les gens tenans le parlement, puissent telles causes d'appel retenir par deuers eux, s'ilz voyent que la nature de la cause le requiere

le requiere, & non autrement. Et sur ce en chargeons leurs consciences.

GLOSSA VNA.

1 IVRI conformis est hic articulus. Imperatores enim Seuerus & Antonin. rescripserunt appellationes, quę retro ad principem factę sunt, omissis his ad quos debuerunt fieri, ex vno ordine ad pręsides remitti. l. Imperatores. ff. de app. Spec. in eo. titu. §. nunc tractemus.

2 Ideo statuit hîc Rex, vt causa remittatur ad iudices ad quos appellari debebat, si partes hoc requirant, vel altera ipsarum: & hoc cum ex- *Appellationes omisso medio cuius expensis remittatur.*
3 pensis appellantis, † nisi vt dicunt quidam à iudice non Regio ad curiam appellatum esset, tunc sine expensis fiet remissio: vt iudicauit Senatus 1512. die 8. Februar. *Arestum.*

4 Nec etiam potest iudex concedere commissionem omisso medio: vnde cùm quis appellasset ab apparitore episcopi Cataulan. ad episcopum, & bailliuus *de Vermandoys* concessisset commissionem ad intimandum appellationem coram eo, fuit declarata nulla. anno 1516. die 18. Nouembris per Senatum. *Commissio omisso medio non valet.* *Arestum*

5 Si tamen iudex superior cognouerit de causa, valebit processus, ex quo partes sponte litigauerunt, & sic ratione prorogationis. Imo. in l. Imperatores. ff. de app. quem sequitur Philip. Franc. in rub. eo. col. iiij. *Processus corã iudice appellatiõis mediato an valeat.*
6 nu. 13. † quod est verũ, si altera pars non petierit remitti causam ad immediatum, alioqui non valeret processus, per istum tex. ibi, *mettons au neant tout ce qu'ilz feront en ce cas*, & superius dicit *si sur ce sont requis*. Archi. in capit. si delegatus. in fi. de offic. deleg. in vj. Guid. Papę in decis. Delphi. q. ccxxj. item dicta die. glos. in prag. sanctio. in verbo, medio, titu. de causis.

7 Sed in hoc Regno processus factus post inhibitionem non valeret, etiam si quis appellationi posteà renuntiet. de Rot. decis. cxxx. si post inhibitionem. in nou. & Boër. q. cclvj. vtrum. in decis. Burdeg.

8 Limitatur quando quis appellat à iudice delegato per rescriptum, tunc ad curiam appellandum est, & sic ab executione fermè cuiuslibet rescripti: vt censuit Sena. anno 1531. die xv. Aprilis: & docet Imber. in lib. ij. instit. foren. §. & quoniam. *A Iudice delegato per rescriptũ ad curiã appellandum.* *Arestum.*

9 Et sic assignatur regula, quòd gradatim est appellandum, & si appellatum fuerit omisso medio, causa ad immediatum est remittenda: vt d. l. Imperatores. & c. anteriorum. circa fi. ij. q. vj. etiam si ad Papã appellatũ fuerit, per cõcor. in tit. de friuol. appel. §. j. vbi dixi de iure cõtra. *Gradatim est appellandum.*

10 Et iste tex. procedit tam in interlocutoria, quàm definitiua, quamuis contrarium teneat Socy. in tract. fallen. regu. xxiiij. appellatio ad principem. quia hoc exprimitur in hoc text.

11 Etiam si appellatum sit ad principem, vel legatũ, seu patriarcham, aut ad curiam supremam: vt est in concor. Francię statutum in §. j. de friuol. appel. & in tit. de causis. §. nec ad quemcunque. in pragma.

Omiſſo medio quãdo appellari poſſit

Primò limitatur, quando partes non peterent remitti: vt hîc, *ſi ſur ce* 12
ſont requis. quod probat etiam gloſſ. in c. dilecti. ij. eo. & in c. ſi delegatus.
de off. deleg. lib. vj. ſequitur Philip. Peru. in c. Romana. §. ab archidiaco-
nis. eo. tit. in vj. quamuis contrarium teneat Ruſe. in tracta. prȩeminen
archipreſ. in vj. priuileg.

Secundò, non procedit in ſcholaſticis. auth. habita. C. ne filius pro 13
patre. dixi in ſcholaſti. priuil. clxiiij.

Tertiò, idem in miſerabilibus perſonis. l. vna. C. quando imper. in- 14
ter pup. & vid. Bertach. in tract. de gabel. in vij. parte. q. xxvij. & quȩ ſint
iſtȩ perſonæ ſcripſi in tract. de ſent. prouiſ. in gl. fin. artic. vlti. in primo
tomo commenta. in has conſti. reg.

Quartò, quãdo iudex medius eſſet mortuus, excommunicatus, vel 15
inhabilis. tex. & ibi doct. in c. ſi is cui. de off. dele. in vj. Soci. in reg. xxiij.

Priuilegiũ nõ confirmatum non prodeſt.

Areſtum.

Parlamentũ retinet causã omiſſo medio deuolutam.

Quintò, quando ex priuilegio, cõſuetudine, vel prȩſcriptione aliud 16
inductum eſſet. c. Romana. §. j. de app. in vj. ſcripſi in §. j. de friuol. app.
in concor. in praxi tamen ſeruatur, vt priuilegiũ non proſit, ſi non fue-
rit confirmatum: vt cenſuit Senatus anno 1515. die vltima Ianuarij.

Vltimò non procedit, quando princeps, vel curia ſuprema videret 17
cauſam rationabilem, per quam retinere cauſam deberet, tunc ipſam
retinere poterit, vt hîc. † & in his comprehenduntur xiiij. limitationes 18
datȩ per Soci. regu. xxiij. & per Peruſ. in §. j. c. Romana. & iſta ſunt te-
nenda quicquid in contrarium inueniatur dictum, vt plenè docui in
concor. in §. j. vide in ſtylo parlamen. rub. an qui appellauit ad curiam
omiſſo medio remitti debeat.

Omiſſo medio appellandum ratione literarum regiarum.

Areſtum.

Item ſi quis appellet à iudice mediato ad parlamentum, eo quòd 19
ille iudex ratione literarum de debitis, vel aliarum cognoſcebat, tunc
directè ad Senatum appellatur: vt cenſuit Sena. anno 1522. die xvij. Iulij
Alligreto & Poyeto aduocatis poſtulantibus ratio ne ſententiȩ latȩ à
ſeneſchallo de Vitri.

CHARLES VI. Article IX.

Articulus tertius.

ITEM, & en enſuyuant les ordonnances de noz predeceſſeurs Roys de France, enioignons & commandons, que toutes cauſes d'appel de ſentences diffinitiues ou interlocutoires, ou d'execution ou executeur, ſergent ou autre releuées ou à releuer, introduictes ou à introduire en noſtredicte cour de parlement, delaiſsé le iuge moyen, pardeuant lequel elles doibuent eſtre releuées & introduictes de droict & de couſtume, ſoyent renuoyées deuant les iuges moyens, ou elles deuſſent auoir eſté releuées. Il nous plaiſt toutesfoys & voulons, que les gens tenans noſtredict parlement, puiſſent telles cauſes retenir par deuers eux, s'ilz voyent que la matiere de la cauſe le requier, & ſur ce enchargeons leurs c onſciences.

Gloſſa

GLOSSA VNA.

1 ISTE articulus repetit ea, quæ dicta fuere in articu.pręced. etiam onerat conſcientias conſiſtoriorum, & parlamentorum, vt ſine cauſa appellationes omiſſo medio ad eos deuolutas non retineant.

2 Notandum eſt,quòd vbi Papa dicit cõſcientias oneramus,aut Rex, vel eius lex,relinquit cõſcientię alicuius,tũc nõ appellatur ab eo,quod ſecundũ conſcientiã iudicatum eſt,quia ſuperior conſcientię eſt ſolus Deus. gl. in c.ſtatutũ.§.aſſeſſorẽ.de reſcr.in vj.l.ij.C.de reb.cre.Iaſ.hoc probat in §.ſed iſtę.nu.121.de act.inſt.&in l.nec quicquam.§.vbi decretum.col.vij. ff. de off.proc.& l.de pupillo.§.qui opus.ff.de ope.no.nun. &in l.admonendi.nu.11.de iureiu.& in l.apertiſsimi.in fi.C.de iud. *Conſciẽtias oneramus quomodo intelligatur.*

3 Et ſic an illa cauſa retinẽdi iuſta ſit necne,poſtquàm eorum cõſcientijs relinquitur, non eſt qui poſsit reclamare, licet aliâs quando eſſet enormis lęſio,ad ſuperiorem quis recurrere poſsit,per tex. iuncta gl.in cle.j.in verbo,oneramus.de iure patr.vbi addidi.

4 Tamen ille qui iuxta cõſcientiam aliquid facit,iurare tenetur,quòd ita dictat conſcientia ſua,alioqui non valebit quod actum fuerit.l.hac edictali.§.his illud.C.de ſecun.nup. *Iurare debet qui aliquid facere vult ſecũdum cõſcientiam.*

5 Etiam quando aliquid fit iudicio ſortis,vel fortunæ,non appellatur, quia non habet ſuperiorem in mundo.Bal.in l.fi.C.commu.de leg.

6 Et ſic diuiſiones bonorum,cùm interdum in hac patria iudice ſorte fiant,non ſolent reſcindi,nec minor reſtitui.l.verum.§.ſciendum.ff.de mino.quia quod fato contingit,cuiuis patri famil.quamuis diligentiſſimo poſſet contingere.§.ſi locupleti.ibidem. *Diuiſiones bonorũ per ſortem factæ quãdo valeãt reſcindi.*

7 Niſi eſſet enormis læſio,tunc enim per officium iudicis reſcindi poſſet.arg.l.maioribus.C.commu.vtriuſque iud.vbi Bal.vel minor appellabit in hoc Regno ab hac diuiſione,dicẽs ſe nõ quidem iudicio ſortis læſum,ſed dolo aduerſarij,&dolus reipſa probabitur,alioqui non daretur reſtitutio.l.verum.Fran.in eo.tit.col.iij.rub.de app.

8 A Papa non appellatur, cùm non habeat in mundo ſuperiorem.c. cuncta per mundum.ix.q.iij.

9 Nec à ſtatutis in cõcilio generali, qa ſolũ Deũ habet ſuperiorẽ,quãuis quidã voluerint dicere,quòd ad Papã, ſed contra illos eſt text.in c. ſicut.xv.diſt.qa ſub cõcilio generali cõprehẽditur Papa:vt alibi ſcripſi. *A Papa & cõcilio generali non appellatur.*

10 Ab Imperatore etiã non appellatur.l.j.C.à quib.app.non licet.

11 Nec à Rege Franciæ,cùm non habeat in temporalibus ſuperiorem. c.per venerabilem.qui filij ſint legi.

IDEM Article xv. ibidem.

ITEM, & pource que pluſieurs ſouuentesfoys appellent de noz baillifz & ſeneſchaux & autres iuges, & des iuges des Pers de France & autres iuſticiers de noſtre Royaume, prelats, barons, & autres : Et ne releuent leurs appellations en parlement, n'autre part dedans le temps des trois moys intro- *Articulus quartus.*

duictz à releuer les appellations en nostredicte c ourde parlement: & lesdicts baillifz, seneschauz & autres iuges de nostre Royaume, n'osent mettre, ne faire mettre à execution leurs sentences, appoinctements & autres actes iudiciaires pour doubte d'attẽpter cõtre lesdictes appellations (en grãd dõmaige des parties, & en esclãdre & lesion de iustice) Nous voulants obuier à telz inconuenients & dommaiges, en ensuyuant les ordonnãces de noz predecesseurs Roys de France, auons ordonné, declairé, & decerné, ordonnons declairons & decernons, que si les appellations faictes & mises de noz baillifz seneschaux, preuosts & autres iuges tant des Pers de France, qu'autres iusticiers de nostre Royaume, qui de leur droict ressortissent en nostre cour de parlement sans moyen, ne sont releuées dedans le temps de trois moys ordõnez à releuer les appellations en nostredicte cour: nostre dict seneschal, baillif, ou preuost ou le iuge, de qui aura esté appellé, fera & pourra faire mettre à execution sa sentence, iugement ou appoinctement, nonobstant ledict appel lequel des à present par ceste nostre ordonnance nous auons declairé & declairons desert. Et en outre auons ordonné & ordonnons qu'iceux appellants, qui ainsi n'auront releué (comme dict est) soyent adiournez en nostredicte cour de parlement enuers nostre procureur, pour veoir, dire & declairer eux estre encouruz en l'amende de soixante liures Parisis pour l'appellation deserte: Et seront tenuz lesdictz baillifz, seneschaux, preuosts, noz procureurs de noz domaines, & les iuges des Pers de France & autres, qui sans moyen ressortissent en nostredicte cour, & leurs procureurs, de bailler aux iours de leurs bailliages ou senes chaucées en nostredicte cour de parlemẽt, & à nostre procureur general, la declaration des appellatiõs, qui aurõt esté faictes desdicts baillifz, seneschaux, preuosts, ou iuges tãt de celles qui serõt desertes, cõme dict est, que des autres, qui serõt releuées: & sur peine d'en estre puniz & corrigez à l'ordõnãce de nostredicte cour. Et quãt aux appellatiõs emises, tãt de noz iuges q̃ des autres iusticiers de nostre Royaume qui de leur droict doibuẽt estre releuées pardeuãt autres iuges qu'en nostredicte cour de parlemẽt, s'elles ne sont releuées dedans le tẽps introduict de la coustume du païs, qui doibuẽt releuer deuant le seneschal, baillif, ou autre iuge moyen, le iuge, de qui aura esté appellé, fera & pourra faire mettre sa sentence à execution

à execution, apres le temps passé de releuer ordonné, selon la coustume du païs. Et declairons ladicte appellation deserte. Et en outre l'appellant sera adiourné deuant le baillif, seneschal, ou autre iuge, pour le voir dire & declairer par eux estre encouru en l'amende, selon ladicte coustume du païs, pour ledict appel desert. Et en cas qu'aucun appelleroit friuolement en nostredicte cour de parlement desdicts iuges, qui ressortissent deuant les baillifz, seneschaux ou autres noz iuges ou autres iusticiers, autres que nostredicte cour de parlement, & n'auront releué dedans les trois moys comme dict est, l'ordonnance dessus declaireé des appellations faictes de nosdicts baillifz & seneschaux, y sera gardée & obseruée.

GLOSSA PRIMA.

1 ISTE articu. seu §. prolixior est §. Calimachus, vt vulgo dici solet, & in prima parte statuit, quòd appellantes ad parlamentum intra tres menses appellationes habeant releuare, alioqui declarat appellationes desertas, & concedit iudicibus à quibus est appellatum, vt eas sentẽtias executioni mandare poßint. huius artic. praxis elicitur ex l. si contra. & l. quoniam. j. C. de app. & in l. ij. §. quòd si ita. de temp. app. Bald. consil. xx. decreto illustris. in j. vol. Ias. consil. xvj. dubitatur. vol. iij. in prin. *Releuatur appellatio in parlamẽto intra tres menses.*

2 Duobus modis quis releuare appellationẽ pôt in parlamẽto, vel per
3 literas à Rege vel cancellaria impetratas, vel per supplicationẽ, † & rarò per supplicationẽ, nisi qñ appellatur à cõsiliarijs supplicationum, quia tunc vidi sępius porrigi supplicationẽ curię, in qua narratur in summa *Releuatur duob⁹ modis appellatio in parlamento.*
4 sententia lata à tali iudice, & appellatio. † ideo petit appellans, quòd habeatur, vt vulgo dicunt *pour bien releué*, quod curia cõcedit, vel denegat,
5 dicens eundum esse ad cancellariam. † & bonum esset ac reipub. vtile, quòd per supplicationẽ causę omnes, quæ in ciuitate decisę sunt, ita releuarentur, & causę breues, & pauperum, viduarũ, & ecclesiarum, & non funderẽtur, tot pecunię in impetratione literarum, & breuius fieret. *Per supplicationem quando releuari debeat appellatio.*
6 Senatus tamen ad petitionem alicuius per supplicationem sine alijs literis pręcepit, vt portaretur processus factus coram consiliarijs supplicationum, & ex hoc appellationem pro bene releuata, (vt terminis praxis vtar) habuit, & sic non fuit deserta appellatio: vt pronuntiatum fuit anno 1510. die j. Aprilis ante pascha. & 1512. die xij. Maij. *Aresta.*
7 Item à magistris hospitij siue libellorum, si appellatum fuerit ad curiam à sententia processus in scriptis releuari per supplicationem poterit, secus in apppellatione verbali, vt verbis Dicanicorum vtar. sic pronuntiauit Senatus anno 152 . die xiiij. Martij.
8 Et quando iudex appellationis inhibere poßit iudici à quo, docet Felynus in cap. dilectus. ij. colum. penultima, de rescriptis. gloss. in §. & ne. in verbo, interponi. de causis in pragma. *Arestum.*

Casus in quibus potest releuari appellatio post tres menses. *Aresta.*

Limitatur ista ordinatio, quando pars per tres menses requisiuisset 9
iudicem, vt interlocutoriam reuocaret, qui blādis verbis eum induxit &traxit donec tempus lapsum esset, tunc etiam recipi post tres menses potest, vt aresto Senatus cautum est, anno 1536. die xxix. Februarij. facit l. si maritus. j. ff. de adulter. & cle. de appellat. quę incipit. quandiu.

Post compromissum releuatur appellatio.

Etiam quando fuit factum compromissum, quod durauit vltra tres 10
menses, tempus hoc compromissi non computabitur. d. cle. quandiu. de appellatio. Sic fuit decisum in Senatu anno 1534. die. xxvj. Ianuarij. facit tex. in authen. si tamen. C. de tempor. appella.

Consuetudo prorogat tēpus appellationis & abbreuiat.

Item per consuetudinem potest prorogari tempus appellādi, vel ab 11
breuiari. Bal. Paul. & alij, in l. ij. C. si contra ius. & Bal. in rub. de consuet. col. iij. in fi. vide eundem in c. licet. de offi. ordinar. sic & hoc tempus releuandi, qñ illa consuetudo esset à principe approbata, & confirmata.

Inhibitio facta iudici à quo excludit iudicem ab executione sententiæ, & processus est nullus.

Limitatur etiam iste text. post inhibitionem, nam si pars releuauerit 12
semel, vel obtinuerit inhibitiones fieri iudici à quo per iudicem ad quem, tunc iudex à quo nunquam poterit suam exequi sententiam, donec inhibitiones sublatæ fuerint, & causa ad eum remissa, & ita in praxi seruari dicit Boër. in decisio. Burdega. q. cccxliiij. iudex. col. penul. quia ligatę sunt manus iudicis à quo. c. Romana. §. si verò. & c. non solùm. de appella. in vj. ita docet Matth. de Afflict. in consti. Neapol. tit. de appella. num. 14. in iiij. not. † Et processus est nullus post inhibi- 13
tiones, etiam si appellans posteà appellationi renuntiauit, per regul. quod ab initio nō valuit. & huius sunt sententię do. de Rot. decis. cxxx. si post inhibitionem. in nouis. & quia in literis inhibitorijs continetur clausula decernentes irritum &c. Felyn. in cap. personas. col. penulti. eod. & docto. in cap. accepta. in fin. eo.

Impetratio desertionis ante tres mēses non valet. *Aresta.*

Item debent isti tres menses esse completi, adeo quòd si vltima die 14
impetrarentur literę desertionis, licet executio earum fieret posteà, nō valerent, per ca. commissa. de elect. in vj. sic iudicauit Senat. & absoluit appellantem magistrum Franciscū Dargilieres contra d. Ragueneau, anno 1527. die v. Martij, & die xj. Ianuarij, anno 1528. ac anno 1534. die xix. Ianuarij, & anteà anno 1517. die xxix. Ianuarij. † quamuis contra- 15
riū videatur tenere Guido Papę in decisio. Delph. q. ccxiij. statuta. dicens intra triginta dies releuandam esse & introducēdam appellationē, etiam per citationem: vide pro prima opinione in stylo parlamen. rubri. de adior. §. item licet adiornamētum. vbi regulariter sufficit literarum releuamenti appellationis impetratio intra tres menses, licet executio fiat posteà. hoc firmat Matth. de Afflict. in cōstit. Neapo. eo. titu. nu. 31. no. xj. † sed literæ desertionis non valent intra tres menses impe- 16
tratæ, licet executio posteà facta fuerit: vt dictum fuit.

Releuata causa licet nō sit prosecuta non dicitur deserta.

Si tamē semel quis releuauerit, & literas pręsentauerit, & citata fuerit 17
pars, licet posteà remanserit causa tacita non prosecuta per vnum annum, intra quem partes eam non prosequantur, non tamen dicetur deserta causa, quamuis fortè processus interruptus sit, ita aresto fuit decisum, & is qui citauerat ad desertionem fuit ad expensas condemnatus anno

anno 1534. die 19. Ianuarij, quia hîc pręstituit tempus ad releuãdum, & non ad prosequendũ, sufficit igitur releuare, licet nõ fuerit prosecutus. *Arestum.*

18 Fallit etiam iste tex. in appellationibus tanquam ab abusu, quia istę non dicuntur desertę, etiam si non releuentur per tres mẽses, cùm Rex seu eius procurator in illis sit principalis pars, & sic pars priuata beneficio procuratoris Regij eam prosequetur, vt censuit Senatus ann. 1534. die 13. & seq. Aprilis. post pascha. *Appellationes ab abusu non sunt desertæ post tres menses.*

19 Post triginta verò annos si non fuerit prosecuta appellatio, non poterit appellatus citare appellantem ad desertionẽ. & do. Claud. de Cruce. d. de Planc. qui post xxxv. annos sic fecerat citare habitãtes de Planci fuit reiectus, & absoluti habitãtes cũ expeñ. ann. 1524. die 26. Ianuar. *Post triginta annos an appellatio sit deserta. Arestum.*

20 Si tamen vltimo die trium mensium fuerit facta citatio super desertione, & impetratio releuationis appellationis pręsumetur pro impetratione, & citatio nõ valebit. teste Ægid. Bellam. decis. dcxcix. supposito. Fely. in c. pastoralis. colum. iiij. de rescrip. doct. in l. j. ff. solu. matri. *Citatio & impetratio eodem die vtra valeat.*

21 Nec poterit procurator hoc tempus trium mensium prorogare, vt docet Cald. consil. iij. an procurator. de procurato. *Prorogari tres menses à partibus nõ à procuratoribus possut.*

22 Partes tamen prorogare hoc tempus poterunt, vt per doct. in l. ij. ff. de re iudic. & patet in clemen. quandiu. illo titu.

23 Sufficit releuare pro se & consortibus, & ista appellatio etiã consortibus prodest, vt censuit Senatus pro Iacob. le Groux. & consortibus cõ

24 tra Charmeau anno 1517. die 14. Iulij. † quod est verum quando erant insolidum condẽnati, secus si pro parte. l. si qui separatim. ff. eod. c. vna sententia. vbi doct. eod. ti. imò si is qui appellauit cõposuerit, seu transegerit, adhuc alter appellationem prosequatur. c. ex parte. ij. de rescript. *Releuare pro se & cõsortibus an possit. Arestum.*

25 Spec. in eod. ti. §. j. ver. sed quid si ille. † fuit tamen à Carolo statutum, ꝙ nullus recipiatur appellans pro se & adhęrentibus seu adhęrere volentibus. anno 1299. die 16. Iunij, vt licet videre in lib. ord. antiqua. fol. 154. quamuis de iure valeat talis appellatio vt superius probatum fuit. *Ordinatio Caroli cõtra appellantes.*

26 Item quãdo appellatur à locumtenen. Ameralij. i. eius qui classi maritimę vniuersæ pręest, quem nos Gallicè vocamus *Admiral*, debet quis intra quadraginta dies releuare, vt est statutum in tit. de *l'Admiral*. ord. j. artic. xij. in his consti. reg. *Quadraginta dies ad releuandũ quã do dentur.*

27 Et in præconiorum materia, si quis ad Senatum appellet, debet releuare intra quindecim dies, aliâs posteà non recipietur, sed appellatio erit deserta, quia hęc materia est summaria, vt decreuit Senatus anno 1513. die 13. Martij. pro Barthou contra Valim. & hoc fuerat anteà à Rege statutum, vt habetur in ordina. antiq. *Quindecim dies ad releuandum in præconijs.*

Et en outre auons ordonné.

GLOS. II.

1 VVLT vt partes quę non releuauerint appellationes intra tres menses citentur ad audiendum declarari incidisse in pœnam sexaginta librarum Paris. quę mulcta pręstituta est temerè appellantibus vt inferius dicetur, & sic iu-

2 dex à quo poterit suam exequi sententiam post tres menses, † & pote- *Praxis quan*

do appellatio nõ est releuata intra tres menses. rit instáre procuratore Regio citari appellans ad parlamentũ, vt declaretur incidisse in mulctã lx.librarũ propter appellationẽ desertã, vnde solẽt appellatus & Regius procurator impetrare literas Regias in quibus narratur sentẽtia,& ab ea appellatio ac etiã desertio. Ideo Rex permittit iudici à quo,vt suã exequatur sentẽtiã,& citetur appellãs ad parlamentũ, vt ostẽdat operã diligentiãq; adhibuisse in hac appellatione, alioqui deserta pronũtiabitur,teste Imber.in inst.forẽ. li.ij.§.rescriptũ.

Differentiæ multæ in literis releuamẽti inueniũtur Notandum est tamen in hac patria cõsuetudinaria esse differentiã, 3 in literis releuamenti appellationis, quia si appellatum fuerit à iudice Regio ad curiam supremam, literę dirigentur ipsi iudici,& in illis citabitur iudex ad tuendum suam sententiam,posteà mandabit Rex apparitori primo vel alteri seruienti, vt parti hanc appellationem intimare debeat, & ei defendere ne quicquam attentet.

Si verò appellatũ fuerit à iudice non Regio ad parlamentũ, tunc li- 4 terę dirigi solent primo apparitori,vel seruiẽti Regio,vt patet in stylo cãcellarię,nẽpe vt citet iudicẽ,& parti intimet,ac ne attentẽt pręcipiat.

Literæ appellationis à pari Franciæ quomodo illi debeant intimari. Sed si appellatum sit à pari Francię, vel ab eius iudicibus ad parla- 5 mentum,is qui appellat,debet binas literas à cãcellaria impetrare. primæ sunt releuamenti, quæ diriguntur parti illius iudicis, qui protulit sententiam,à qua est appellatum,in quibus citatur par Francię,& pręcipitur ei, ne aliquid attẽtet. † Secundę verò literę executorię dirigun- 6 tur proximiori iudici Regio,à quo est appellatum,& in eis ad verbum transcribuntur primę,& mãdatur iudici,vt literas pari Francię pręsentet,vel eius officialibus in patria existen. vbi est appellatum,etiam mãdabit in eis,& pręcipiet Rex primo apparitori, vel seruienti Regio, vt parti intimet pręдictam appellationem,& illi inhibeat, ne quicquam attentet,ista solent in praxi fieri.

Iudex vel executor quomodo debet intimari. *Arestum.* Sciendum est,q̃ iudex vel apparitor ratione executionis non debet 7 intimari si pars causam prosequatur,alioqui perperàm intimatos pronuntiauit Senatus apparitores le Conte, & alios de Mante contra magistrum Ioannem forget Archidiaconum de Pincernay. anno 1515. die 4. Februarij,nisi excederent,vt scripsi in tract.de sent. execu. articu.vij. Idem fuit dictum pro locumtenen. de Sanlis die 5. Februarij,eodem anno,qui fuerat intimatus, licet haberet partem. † vel nisi quis citaret 8 partem extra Regnũ,eo enim casu non potest pars,quæ in Regno non est,intimari. ideo apparitori intimatio facta valet,vt iudicauit Senatus de quo dictum fuit in titu.de causis.in concord.

Intimatio episcopo fit in persona officialis & domino in persona procuratoris. Item intimatio fieri debet domino in personam procuratoris, non 9 procuratori soli,vt iudicauit Senatus pro domino comite de Guyse, anno 1527. die 17. Iunij. & quia intimatio procuratori facta non valebat, etiam quia tres menses erant elapsi,tamen Senatus permisit vt non obstante lapsu trium mensium posset releuari appellatio,in qua non fuerat pars negligens. ita in illa causa fuit cõcessum. † Etiam intimari de- 10 bet episcopus non officialis,nisi intimetur in persona officialis episcopus. sic censuit Senatus pro officiali Nouonienẽ. contra præpositum de Chaul-

de Chaului.anno 1529.die.22.Nouembris.

Et seront tenus lesdictz baillifz

GLOSSA III.

1 OPTIME' prouidet hîc, quòd mulcta temerè appellantium exigi posit, vt iudices & procuratores Regij locorum immediati ad parlamentum conscribant, & mittant procuratori generali Regis catalogum appellationum, & appellantium, vt demum ille catalogus procuratori generali Regis tradatur his diebus, quibus ordinariè agitantur causę illius Seneschallię, vel bailliuatus, & hic procurator curabit vt appellantes citentur ad mulctam soluendam. *Catalogus appellationũ ad procuratorem Regiũ mitti debet.*

2 Et nota hîc, quòd procurator generalis vocatur is qui præest in parlamento, alij verò omnes dicuntur substituti procuratoris generalis vt scripsi in titulo de electionibus deroga. in fin. in verbo, Regium aduocatum. *Procurator generalis in parlamento, substituti alij.*

Et quant aux appellations emises.

GLOSSA IIII.

1 STATVIT quòd iudices, à quibus appellatur ad alios iudices, quàm ad parlamentum, si partes non releuauerint intra tempus cõsuetum, poterunt exequi suas sententias, & citabuntur appellantes ad mulctam solitam, & debitam in dicta curia soluendam, vt dictum fuit superius. *Quod tẽpus ad releuandum detur in curijs inferioribus.*

2 Et sic per istum tex. patet, quod tempus detur ad releuandum appellationem in alijs curijs, scilicet pro consuetudine & stylo fori, & curiarum. Bartol. in l. vna. ff. de libel. dimisso. & in constitutio. Neapol. rubric. de appellatio.

3 Et per statuta Delphinalia appellatio debet introduci, & releuari intra triginta dies, vt asserit Guido Papę in decisione Delphi. quęstio. ccxiij. statuta.

CHARLES VIII. Artic. LXII.

ITEM, & si d'aucune sentence y ha appellation interiectée en nostre cour de parlement, & elle n'est releuée, dedãs les troys moys, le iuge pourra mettre à execution la sentence, nonobstans oppositions ou appellations quelzconques, & sans ce qu'il soit besoin à la partie de faire adiourner l'appellant en matiere de desertion d'appel: & neantmoins ordonnons à nostre procureur general qu'il face adiourner l'appellant en nostre dicte cour, pour le veoir declairer estre decheu en amẽ *Articulus quintus.*

de de ſoixante liures Pariſis.

GLOSSA VNA.

Pars an ſoleat ad deſertionẽ citare.

HIC articulus breui ſtatuit ea, quę in ordinatione pręce- 1
denti fuerãt introducta, addit tamen iudicem à quo poſt
tres menſes poſſe ſententiam exequi, nec tenebitur pars cu
rare citandum appellantem ad deſertionem, ſed procura
tor Regius ad mulctam cauſa deſertionis debitam citare appellantem
poterit. hoc tamen regulariter fieri ſolet proſequente parte.

Deſertio appellationis dicitur multis modis.

Sciendum quòd deſertio dicitur multis modis. primò quando quis 2
appellauit, & intra tres menſes non releuauit, ſeu intra aliud tempus cõ
ſuetudine vel ſtylo pręſtitutum, de quo in proximo artic. dictum fuit
in fi. olim verò non cõdemnabatur ad mulctam, ſed Philippus ſtatuit,
vt condemnetur, vt habetur in ordina. Phili. in ſtylo, artic. iij. & ſeq. in
impreſsis Lugduni.

Etiam quando quis appellauit, & non petijt apoſtolos intra trigin- 3
ta dies. cap. ab eo. eod. tit. in vj. in clemen. ij. illo tit. ſed in Francia non
petuntur in curijs ſecularibus, vt inferius dicetur.

Deſerta etiam dicitur, quando releuauit, & intra annum, vel bien- 4
nium non eſt proſecutus. cap. cùm ſit Romana. de appe. authen. ſi quis
appellat. C. de tempo. appel.

Deſerta appellatio quãdo dicatur.

Deſerta etiam dicitur ſi quis appellauerit ad iudicem competẽtem 5
quidem, ſed plures ſunt hi iudices, & pars intra tempus pręſtitutũ non
declaret ad quem illorum. glo. magna. in cap. ſi is cui. de offic. delega.
in vj. doct. in l. qui Romæ. §. penul. ff. de verb. obliga. ſic conſuluit *Alex.*
conſi. xij. videtur. col. j. in vj. vol. † Alijſq; modis dicitur deſerta, vt per 6
doct. in cap. ex ratione. eòd. tit. & per Fel. in c. ex parte. ij. de reſcrip.

Poſt deſertionẽ ius eſt perditum.

Item poſtquàm appellatio eſt deſerta, totũ ipſo iure perditum cen- 7
ſetur, quia retro fingitur nihil actum. arg. l. Neratius. ff. de manu. teſta.

Inualida & deſerta appellatio quãdo dicatur.

Deſerta etiam dicitur, ſi quis ab interlocutoria non appellauerit in 8
ſcriptis, ſed verbo tantùm. c. j. de appel. in vj. Guid. conſi. lxxvij. in cau-
ſa. col. penul. † ego potius inualidam vocarem, quàm deſertam, ſicut ſi 9
in patria cõſuetudinaria non illicò appellet, non valet appellatio. arti.
j. ſuperius dictũ fuit, ſed appellatio non pronuntiatur deſerta, ſed is nõ
recipitur tanquam appellans: † & generaliter in caſibus in quibus non 10
poteſt appellari, vel appellatio eſt nulla, tunc pronuntiatur appellatio-
nem non eſſe recipiendam, ſi verò appellatio quidem valeat, ſed ex ne
gligentia, vel aliâs ſit omiſſa, pronuntiatur deſerta.

Proceſſus poſt deſertionem non valet nec ſententia.

Item quando appellatio eſt deſerta, poſteà proceſſus non valet, nec 11
ſententia, quia iudex eſt incompetens. clemen. ſi appellationem. de ap-
pel. Alexand. conſi. lxiiij. viſo proceſſu. in vj. volu. & conſi. lxxxij. ibidẽ.
Ancha. conſi. cccxlv. iam deſerta.

Vnde ſi de facto ſententia proferatur ſuper negotio principali, con 12
firmando, vel infirmando primam ſententiam, hæc ſententia erit nul-
la, tanquam lata à nõ ſuo iudice, nec quidem valebit ad excipiendum.
clementi. ſi appellationem. de appellat. & docet Bald. in authen. ei qui.
in fi.

in fi.C.de tempo.app.& in §.fi.quo tem.miles. Guido Papę consi.xlvij. circa. in iij.q.& consi.xxxviij.colum.ij.& consi.lxxvij.† Et hoc casu iu-
13 dex potest pronuntiare appellationem desertam.doct.in c.ex ratione. de appel.quia quo ad hoc non desijt esse iudex.ar.cle.j.de rescri.Guid. Papę consi.x.in pręsenti.in fi.vbi dicit etiam non posse cognoscere de nullitate post desertionē,de qua debet cognosci coram ordinario.c.di lecto.de app.& cùm principale sit extinctū,ergo & nullitas,quę est ac-
14 cessoria.l.cùm principalis.ff.de reg.iur. † ideo hîc iudex appellationis potest desertā appellationem pronuntiare,&nullitatem ad ordinariū remittere secūdum eum.Ancha.consi.cccxlv. iam deserta.nec poterit pronuntiare bene vel malè iudicatum.Bald.consi.xx.in j.volumi.

Iudex ad quem etiam de nullitate post desertionem non cognoscit.

15 Nec super attentatis, quia si super principali non potest,nec super accessorio,& quia post desertionem habetur ac si non esset appellatū. c.licet.de sent.excommu.in vj.doct.in l.fi.§.illud.C.de tempo.appella. de Rota decisi.j.in notab.vbi plenius vide.& Cardin.in clemen.si appellationem.de appellati.

Dē attētatis post desertionē iudex nō cognoscit.

16 Post desertionem tamen potest de excommunicatione queri,cùm de animæ salute agatur.c.licet.de sen.excom.in vj.Peru.in c. qua fronte.no. viij.de appel. idem in causa beneficiali.not.idem Peru.in c.constitutus.eod.quia publicę interest.& sic ex officio.Card.in clem. constitutionem.§.insuper.de elect.de Rota deci. cxiiij.maior pars. in no. de
17 Petrucia in tract.de virib.iura.in ij.remed.finié.litium.in fi.† quod est verum super petitorio,vt per glo.& doct.in c.j.de conce. pręben.secus si super possessorio appellatio fuerit deserta, quia amplius non agetur possessorio,ac si sententia dicta esset.

Excommunicatus post desertionē queri potest.

18 Deserta non censetur appellatio, licet apparitor non fecerit executionem literarum intra tres menses, quia sufficit ꝙ pars releuauerit & literas impetrauerit, ac executori tradiderit intra tempus trium mensium,cùm hic text.non loquatur de executione. cap. cùm causam.de re iudi.cap.ex parte.& cap.dilectus.ij.de rescrip. & docet Cassador.in deci.iiij.& v.tit.de appel.

Executio literarum appellationis post tres mēses fieri pōt.

19 Item appellatio procuratoris Regij fuit declarata deserta ad vtilitatem Narboneñ.episcopi, non obstantibus literis per ipsum procuratorem impetratis anno 1367.die 21. Iulij.licet desertio communiter non tangat ipsum procuratorem Regium.

Appellatio procuratoris Regij deserta.

Arestum.

20 Deserta non dicitur appellatio quoad non prosequentes si duo vel tres è municipio pro se &eorum consortibus appellauerint,&sic prosecuti fuerint,vt censuit Senatus anno 1515. die 11. Decembris pro quibusdam rusticis,qui omnes appellauerāt in illo pago degentes,& quatuor tantùm prosecuti fuerant pro se & consortibus.

Duo aliorū appellatiōes prosequi possunt.

Arestum.

21 Item quòd iudex statim facta desertione posit mittere sententiam executioni,probat tex.in l.quoniam.j.C.de appe.tex.melior in cap.reprehensibilis.ibi,si forte prosequi neglexerit,tunc episcopus liberè sua authoritate vtatur.eod.titu.in decre.

Executio statim à desertione fieri potest nō ante.

22 Ante ergo tres menses iudex non poterit exequi, etiam si constaret

quòd appellans non posset releuare.per c.commissa.de elect.in vj.Mathesilla.in tract.de success.ab intesta.fol.41.col.ij.& seq.vide Guid.Papæ in decisio.Delphi. q.clxxxv. & sing. clxxxij. si ab interlocutoria. & dcxiiij.Panormi.consi.lv.in j.volumi.

Desertio appellationis plus nocet quàm sententia.

Nota q; magis nocet appellatio deserta,quàm si pronuntietur malè 23 appellatum,quia sententia fingit retro,non autem sententia.l. furti.§. j.ff.de his qui not.infa.& ibi Bald.col.ij.& in §.iudices.in fi.de pace iu. fir. † Fortior est tamen confirmatio expressa,quàm tacita,quia expres- 24 sa mãdatur executioni per iudicẽ ad quem , tacita per iudicem à quo, expressa valet per se,sed tacita non valet,si sentẽtia fuerit ipso iure nulla.arg.l.iij.C.si pen.appel. mors interue. item quando expresse confirmatur,condemnatur aduersarius in expeñ.lex autem in expensis neminem cõdemnat,nisi iudex condemnet.sunt verba Bal. in c.ex ratione. col.ij.de appel.Et sic ista habent se tanquam excedentia,& excessa.

Confirmatio appellationis expressa & tacita differunt.

Tempus iudicatis post desertionem an detur.

Nam post appellationem desertam appellans non habebit tempus 25 quod iudicatis datur,sed statim potest cogi ad soluendum,quia longo tempore litigauit.text.in l.quoniam.in verb.mox.C.eod. glo.in l.ij.in ver.executioni.de tempo.appel.Alexan.consi.lxj.& si puto.in iij.volu. Vincen.Hercula.in l.iiij.§.si quis cõdemnatus.ff.de re iudi.Ias. in l.debitoribus.col.ij.in iiij.limita.ibidem.

Intelligit Peru.in c.ex ratione. col.xx.q.iij.eod. quando appellatio 26 est deserta per negligentiam appellantis,sed si appellans fecerit quidẽ diligentiam,tamen quia malè appellauit,appellatio pronuntiatur deserta,tunc etiam appellans habebit terminum datum iudicatis, & sic conciliabuntur opiniones cõtrarię,vide quę scripsi in interpre.l.si quis debitori.ff.de iudi.in nouo intellectu ad illam legem.

Deserta in dubio appellatio non præsumitur.

Verùm in dubio nõ pręsumitur appellatio deserta, sed debet iudex 27 potius interpretari & iudicare non desertam esse,quàm desertam:quia iudex debet viam eligere,per quam vtriq; parti consulitur. l.j. vbi Ias. vj.no.ff.si quis.cau.Deci.consi.xxxiiij.& pro tenui.nu.5.

Tria petit actor in desertione appellationis.

In hac materia desertionis tria petit actor.Primò,declarari appella 28 tionem desertam,eo q; non releuauit illam intra tempus pręstitutum vel non est eam prosecutus.Bar.in l.eos.C.de appel.superius dixi.

Secundò,q; decreta à iudice & statuta suum sortiantur plenum effe 29 ctum.c.cum appellationibus.de appel.in vj.

Tertiò,quòd reus appellans condemnetur in expensis instãtiæ de- 30 sertionis.c.ex parte.ij.de rescri.c.cum appellationibus.eod.lib.vj. quia impediuit iudicis officium.l.litigator.C.de fruct.& litium expeñ. vbi Cy.&alij. Federi.consi.cxxxiij.casus talis.Guid. consi.xxxviij.nedum. col.ij.†Quæ omnia his aut similibus verbis fieri solent. *ie demande que* 31 *l'appel soit declairé desert,par faute d'auoir releué dans le temps,pour ce faire statué,& que ce dont est appellé sorte son plein effect, & le defendeur soit condamné es despens de l'instance de desertion*,& plus aliquando petitur, vt scilicet causa remittatur ad iudicem à quo,faciendæ executionis causa.

Praxis in petendo desertionem appellationis.

Reus etiam citatus ad desertionem tria petere solet.Primò,vt absol 32

uatur

uatur à petitione desertionis. Secundò, vt recipiatur ad proponendum causas appellationis, nõ obstante desertione allegata per appellatum: & sic probare debet se prosecutum fuisse appellationem. l. si contra. vbi Bar. C.eo.Rota deci.v.nota quòd vbi. in antiq. *Reus in desertione quid petere soleat*

33 Tertiò, quòd actor petens desertionem, condemnetur in expẽsis desertionis, & his ferè verbis gallicis. *ie dis que ie doibs estre absoulz de la demande de desertion, & consequemment estre receu à propouser mes causes d'appel, & que le demandeur soit condamné es despens.* *Formula rei in causa desertionis appellationis.*

34 Nec potest dici deserta appellatio, si quis appellauerit & non ostenderit commissionem, si post tres mẽses ostendatur cõmissio, & citetur ad desertionem, malè citatum cum expensis dixit Senatus anno 1540. die 7. Septembris apud Molinos in conuentibus (vt aiunt) iuridicis. vi de Bal. in c. ex parte. ij. col. ij. de rescri. *Cõmißio ante desertionẽ ostendenda. Arestum.*

35 Poterit tamen declarari appellatio deserta, quamuis iudex à quo citatus non fuerit, vt censuit Senatus, Boguier aduocato postulante. *Deserta appellatio hîc non declaratur cõtra contumacem.*

36 Item si condemnatus per contumaciam impetrauerit literas, vt refusis impensis audiatur, nõ proterit posteà citari ad desertionẽ, vt statuit Senatus anno 1543. die 8. Ianuarij post prandium. Tamen quando verè appellatio deserta est, potest appellatus vocare appellantẽ corã iudice à quo ad procedendũ in causa, & coram iudice ad quem super pronuntiatione desertionis, ex decreto Senatus anno 1536. die 9. Februarij. *Arestum.*

37 Addendum hoc no. verbũ, q, si cõdemnatus appellat, & posteà vidẽs causam iniustã, desistit, causamq; appellationis nõ prosequitur, debet excusari ab expẽsis. allegatur tex. in l. qui cùm maior. §. accusasse. ff. de bo. li. Cy. & alij in l. alia. in fi. C. de his qui. vt indig. gl. in l. j. ff. de act. em. & hoc extollit Io. Igneus in rep. l. cõtract[9]. col. lv. ff. de reg. iu. sed nõ seruatur in praxi, imò hîc desistens cõdemnatur ad expẽsas vt hîc patet. *Desistens ab appellatione an in expen. cõdemnetur.*

38 Item de iure post desertionẽ, debet iudex appellationem desertam esse pronuntiare. l. si præses. C. quomo. & quan. iu. & à iudicij obseruatione absoluere. Bar. in l. eos. C. de ap. Fel. in c. ex parte. ij. col. v. de rescr. Bal. consilio cccxxxviij. reparatio. in iij. vo. *Declarari debet appellatio deserta.*

39 Quia multæ excusationes proponi possunt, ne videatur appellatio deserta. c. ex ratione. de ap. & vbi potest competere defensio, requiritur sententia declaratoria. c. cùm secundum. de hær. in vj. & c. cùm sit Romana. de appel. ibidem.

40 Practica est vt in fine assisię, & iuridici cõuẽtus vt declarentur appellationes nõ prosecutę desertę, ac detur facultas iudicibus à quibus sunt prolatæ sententiæ eas exequendi, & ita vidi seruari. vide tex. in l. fi. §. illud. C. de tẽ. ap. Bar. & alios in l. tale pactũ. §. qui prouocauit. ff. de pact. *Praxis declarandi appellatiões desertas.*

41 Tamẽ in hoc casu nõ requiritur pronuntiatio, per istũ text. ibi, *sans ce qu'il soit besoing à la partie de faire adiorner l'appellant en matiere de desertiõ d'appel.* Ratio põitur art. seq. quia declaratur appellatio deserta ab ordinatione, & lege, ergo iudex nõ tenetur eã desertã pnũtiare. ita habetur in articul. seq. ibi, *& declairons ladicte appellatiõ deserte.* facit l. quoniã. j. ibi, deserta eo prouocatio existimetur, mosq; debitũ exigatur. & l. si cõ- *Pronuntiatio desertionis qñ requiratur.*

tra. glo. in l.eos. in princ. C.eod.Bal. consi. cccxc.punctus.in iij.volu. vbi dicit, † quandoque pronuntiatio super desertione necessaria est, 42 quandoque non. declarari tamen potest appellatio deserta à iudice ad quem, ratione mulctæ, vt in artic.sequen.licet de iure iudex à quo possit etiam declarare appellationem desertam, si non fuerit processum coram iudice ad quem. vt docet Pau.& alij in l.si præses. C.quomodo & quando iudex. &Federic.consilio cxxxiij.casus talis.columna ij.Fel. in c. ex parte.ij. columna v.de rescriptis.

Sententia super pronūtiatione an sit definitiua abin terlocutoria

Et hæc sententia super pronuntiatione desertionis est definitiua, si 43 super appellatione à definitiua pronuntietur, tum quia totum definit negotium,&nihil aliud superest, vt docetBar.consi.ccxx.appellatū.& Bal.in c.ex parte. Rota in decisio. cxxv. notab.quòd sententia.&decisio.cccccxcj.no.quòd si appellatio.in antiq.Guido Papæ.q.xj.vtrum. Aufre.q.xlviij.& q.xxxvj.

Sed si super desertione ab interlocutoria sit pronuntiatum, sententia quoq; erit interlocutoria habens tamen vim definitiuę.glo. &doct. 44 in cle.vl. de app.Bal.in l.ij.q.xiiij. C.de epi.aud.multa allegaui in præfat.ad l.quod iussit.num.51.ff.de re iudi.

Probari desertio quomodo possit.

Quomodo desertio appellationis probetur?Respon.ex inspectione 45 actorum,& ex illorum collatione. Bal.in l.si contra.versi. sed qualiter probetur.C.eo.arg.l.fi.de iu. & fact.igno.

Sic probatur appellatio nō deserta, quādo probatur diligentia appel 46 lantis, etiā per iuramentum procuratoris iunctis debitis coniecturis vt docent do.de Rota decisio.xxx iij.in antiq.&refert Fel.in c.ex parte.ij. col.vij. de rescrip.quā tamen decisio.nō reperi, licet eam alleget Fely.

Cautela vt post desertionem pronuntietur appellatio non deserta.

Imò plus dicit Fel.ibidem.quòd si partes velint prosequi appellatio 47 nem, &noluit eam desertā probare, poterit iudex eam pronūtiare non desertam, & est optima cautela, vt partes posteà causam prosequātur, & vt valeat processus posteà fictus à iudice ad quem.

Sentētia si nō fuerit producta, appellatus de ea interrogabitur.

Non tamen dicitur deserta appellatio, si appellans non produxerit 48 sententiam, vel grauamen illatum, vt docet Ang. consi. cxciiij. visis processibus.col.vlt.in iij.dubio.quia tunc iudex potest interrogare appellatum, an sit lata sententia pro eo à tali iudice, qui si confiteatur sufficit, teste Card.in cle.constitutionem.§.insuper.q.vij.de elect.Bal.in l. ij.col.ij.C.vt lite penden.

Si verò appellatus neget aliquam sententiam pro eo latam, tunc iu- 49 dex poterit perpetuum illi imponere silentium super ea, ac si lata non esset, & quòd ea iuuari non possit, vt docet Inno.& alij in ca.9.perpetuus.de fide instru. vt in simili dicit Bar. de editione.in l.ij.col.ij.C.de edend.& ibi addidi ad Bar.

Nisi appellatus iuraret se non recordari de tenore sententiæ, quia 50 plura continebat capita.Bal.in l.hi qui.col.iij.versi.quærit Inno.C.eo. arg.tex.in l.fi.C.de fide instru.

Vel nisi pars esset negligens ad petendum sententiam tempore de- 51 bito.Barb.in rub.de re iudi.col.xxv.in cle.

Charles

CHARLES viii. Artic. Lx.

ITEM, & si celuy qui se seroit porté pour appellant auoit quelque cause, au moyen dequoy il n'auroit peu releuer sondict appel, il se pourra tirer à nous, ou à nostre chancellerie pour le pourueoir de tel remede, qu'on verra estre à faire: mais neantmoins ladicte sentẽce demeurera executée iusques à ce qu'il soit cogneu, si les causes dudict relieuement sont vrayes.

Articulus sextus.

GLOSSA VNA.

1 HIC statuit princeps, quòd si fuerit aliqua causa, ob quã non potuerit appellans releuare suam appellationem: poterit ad principem recurrere, qui ei prouidere promittit: nihilominus tamen sententię executio remanebit, donec fuerit cognitum de causis releuamenti.

Releuat princeps in appellatione.

2 Et sic princeps potest releuare etiam parte non vocata. l.ij.§.quòd si ita.C.de tempor.appella. & ita seruat Cancellaria Francię teste Guid. in statuto, si quis. in verb. etiam absque violenti euocatione. versi. idem etiam videmus.

3 Sed aduertendum est quòd reparatio appellationis desertæ aliquando conceditur ex mera iustitia, vtpote propter iuridicum impedimentum, & tunc retrotrahitur, & quicquid est innouatum reparatur.

Attẽtatum ante releuamentum quãdo debeat retractari.

4 Quandoque fit ex mera gratia, & tunc medio tempore translatum non irritatur. cap. quamuis. de rescrip. in vj. l. in causę.§. interdum.ff. de minor. vtor verbis Bald. in consi. cccxxxviij. reparatio. in princip. volu. iij. nisi in literis contrarium dicatur.

5 Quæ causę allegari possint? Respond. ex persona appellantis impedimentum, vtpote, quia hic appellans fuit in vinculis detentus à iudice à quo vel ab alio captus, & per id tempus quo debuit appellationem releuare, detentus. l. succurritur. cum l. seq. & l. ab hostibus.ff. ex quib. cau. maior. non enim negligentibus subuenitur, sed necessitate rerum impeditis, totumq; illud arbitrio prętoris temperabitur. l. non enim. ibidem.

Causæ releuamenti concedendi.

6 Vel appellans aduersa valetudine seu iusto timore mortis prępeditus, vel cruciatus corporis releuare, vel prosequi eam appellationẽ non potuit. l. metus.ff. ex quib. caus. maio. idem si nuntius appellantis fuerit in via impeditus. c. significante. de pign. vel occisus. l. cùm à matribus. C. qui petant tuto.

7 Idem si alio iusto impedimento niuium, vel aquarum, seu tempestatis fuit detentus. l. ij. per totum.ff. si quis cautio.

8 Etiam doct. dicunt in c. ex ratione. de appel. quem ratione paupertatis excusari, quod vix in praxi seruaretur, vnde siue impedimentum prouenerit ex persona appellati, qui impediuit appellantem releuare, seu prosequi appellationem, siue ex persona iudicis, siue ex persona tertij, fortè procuratoris vel nuntij, qui in itinere per latrones

Impedimentum causa est releuamẽti.

occisus, vel per casum fortuitum aquarum fortè, vel niuium, vel quocunque alio modo accidat impedimentum, propter quod non potuerit releuare appellationem, eidem succurretur, vt hîc: quia ex causa dicit hîc princeps se subuenturum, sicut prætor in l.j.ff.ex quib.caus.maior. aliæ causę an sint iustę necne arbitrio iudicis relinquitur. l.j. ff.de iure deliberandi.

FRANCOYS Articl. Cxiiii. des publiées M. D. xxxix.

Articulus septimus.

Qu'es appellations des sentences des procez par escrit, ou il y aura plusieurs chefz & articles, seront les appellans tenus par la conclusion declairer ceux desdits chefz & articles, pour lesquelz ilz voudront soustenir leur appel, & consentir que quant au surplus la sentence soit executée: autrement & à faute de ce faire, seront en tout & par tout declairez non receuables, comme appellans, sans esperance de relief.

GLOSSA PRIMA.

Appellans articulos declarare debet super quibus appellationem prosequitur.

IVSTVM videtur, quòd statuitur hîc in prima par 1
te, videlicet vt appellans à sentẽtia prolata super proces-
su in scriptis, teneatur declarare in conclusione, quę fit
dũ concluditur, malè iudicatũ, & bene appellatum, arti
culos super quibus appellationem prosequi vult, si plu-
res sint, & consentire ꝗ in reliquis sententia executioni detur, *alioqui*
in omnibus declarabitur non recipiẽdus vt appellans in odium illius.
Sed hoc videtur iniustum, quod in omnibus habeatur pro non ap- 2
pellante, nam si in aliquibus inueniatur grauatus, cùm isti articuli sint
separabiles, debent reformari, & in quibus non est grauatus, quòd con-
demnetur ad mulctam, eo quòd temerè appellauit, & hoc iustius vide-
retur. † Sed hoc statuitur hîc in pœnam illius, qui hoc non declarauit, 3
ex eo quòd ita oportet iudicem videre omnia, & singula acta, vbi suffi
ciet per hanc constitutionem videre solùm acta illorum articulorum.
Sed parlamenta non seruant exactè hunc articulum.

Appellans sustinet malè iudicatum reus contra.

Et nota ibi, *soustenir leur appel*. Quòd appellans debet sustinere, & di 4
cere malè iudicatum, alioqui condemnatur ad expensas, & mulctam.
Appellatus verò debet sustinere bene iudicatum.cap.ex parte.v. de 5
rescri.alioqui condemnabitur ad expensas, vt ibi vsq; ad diem declara
tionis vt censuit Senatus anno 1516. die 13. Aprilis.

Arestum.

Non receuables comme appellans.

GLOSSA II.

Casus in quibus non recipitur appellatio.

NOTANDI sunt casus, in quibus non recipitur appella- 6
tio de iure, quos enumerat Spe. in ti.de ap.§.in quibus aũt
casibus. † Et primò cõtumax non auditur appellans.c.fi.§. 7
sunt etiã quorum.ij.q.vj.l.ex cõsensu.in fi.eod. † Intellige 8
verum

verum cõtumacem non posse appellare,secus in ficto, & verum dicunt inuentum,& quem citationescomprehenderunt, & qui ex cõtemptu
9 vel inobedientia vocatus, non venit, vel non paruit. † Fictus verò ad quem citatio non apprehendit,quia citatio domi in persona domesticorum facta fuit.glo.& doct.in clem.vna.de dol.& hic casus est appro
10 batus à legibus nostris,vt patet in tit.de contuma.articu.x. † Si tamen procurator fuerit contumax,non prohibetur regulariter dominus appellare,vt docet Bar. & alij per illum tex.in l.j.§. si procurator. ff.quod quisq; iuris.Guid.Papę in statuto,si quis.in verb.appellatione. & Phili. Franc.in c.Nicolao.col.penul.eod.tit.

Cõtumax verus & fictus quis.

11 Secundus casus est,vt nullus homicidarũ,veneficorũ,maleficorum, adulterorum,itemq; eorum qui manifestã violentiam cõmiserunt,argumentis conuictus,testibus superatus,etiamvoce propria,vitium scelusq; cõfessus audiatur appellans.l.ij.C.quorũ ap.nõ rec.c.fi.§.nullus.ij.
12 q.vj. † sed in hoc Regno hi & alij delinquentes etiam incriminibus hæresis,& maiestatis,& falsę monetę,appellant,dum non sint condemnati à supremis iudicibus,à quibus non licet appellare.

Venefici malefici & alij non appellãt.

13 Tertius casus est in officiali,cui non licet appellare,si in administratione deliquerit, quia iustè pręsumitur cõdemnatus à suo iudice.l.nulli.C.quorum appel.non rec.& ca.vlti.§.nulli.hic casus in Francia non seruatur,sed eius solet recipi appellatio.

Officiali regio licet appellare.

14 Quartus in tributis & fiscalibus,ac collectis non recipitur appellatio.l.abstinendum.& l.fi.C.quorum appel.non recip.& §.quoties.c.fi. nec in decimis, quę sunt tributa egentium animarum.cap.tua.de decimis.in hoc Regno admittitur appellatio, sicut in alijs, vt etiam scripsi in tracta.de deci.q.vlti.

In tributis & decimis an appellatio recipiatur.

15 Quintus ab executore,nisi modũ excedat,non appellatur.l.ab executore.C.quorum appel.non recip.cap.nouit.eod.quia iudex censetur inferre grauamen,si quod est,non is, qui iudicis mãdatum exequitur. c.super.§.j.de offic.deleg.istum casum plenè docui in tract.de sen.executo.articu.vij.glo.xij.& seq.vbi videbis in quibus huic casui derogatum sit.in j.Tomo cõmen.in has constitu.Reg.

Ab executore an appelletur.

16 Sextò,non appellatur à sententia super possessorio lata.allegatur l.
17 vna.C.si à momen.poss.fuerit.appel. † in hoc tamen Regno Francię appellari potest etiam à recredentię sentẽtia super possesione lata,sed appellatione non obstante sententia mandabitur executioni.§.de possessione.ij.q.ij.vt plenè scripsi dando intellectum ad l.vnam.in tracta. de senten.execu.artic.v.glo.iij.in d.j.Tomo commen.

An in possessorio appellatur.

18 Septimò,à nominatione publici muneris, quod est vtilitate priuatum vt tutela,vel cura non appellatur.l.j.§.si quis.ff. quando appel.sit. quia potest se excusare,& nisi excusatio recipiatur, appellare poterit.l. scire.ff.de excu.tu.& §.qui autem.illo tit.in institu.secus si officium sit publicum authoritate & vtilitate.l.iiij.& l.hi qui ad ciuilia.& l.nominationes.C.eod.& hic casus quotidie seruatur.

A nominatione an appelletur.

19 Octauò,quando res dilationẽ non capit,vt in alimentis pręstandis,

Appellari nõ potest vbi res dilationẽ non capit.

& in alijs casibus positis in l.fi.ff.de app.recipiē.† in hoc tamen Regno 20
hi casus sunt prouisionales, & recipiunt appellationem, sed vt dixi fiet executio non obstante appellatione, quā poterit posteà appellans prosequi, vt scripsi in tract.de sent.proui.in j. Tomo.cōme.in has consti.

Nonò quando est appellationi renuntiatum, & hic casus seruatur, 21
vt scripsi articu.xv.infrà eod.

In notorijs appellatur.

Decimò, in criminalibus notorijs ius non recipit appellationem.l. 22
ij.C.quorū appel.non rec.c.cùm sit Romana.in fi.& c. peruenit.j.cum c.sequen.eod.† hoc tamen non seruatur in Francia, in qua liberum est 23
etiam in notorijs appellare.

Correctionē non impedit appellatio.

Vndecimò, correctionem per superiorē fortè episcopum, vel abba- 24
tem in subditum faciēdam non impedit appellatio.c. irrefragabili.de offi.ordi.siue subditus sit secularis, siue regularis.c.ad nostram.& c.reprehensibilis.in fi.eod.Spec.e.ti.§ in quibus.versi.xj.à correctione.† & 25
hic casus hodie recipitur per leges Regni, quibus cauetur, quòd si presbyteri, vel alij viri ecclesiastici appellauerint tanquā ab abusu ad parlamentum ratione disciplinę, & correctionis, possit non obstāte appellatione iudex ecclesiasticus corrigere suum subditū, & posteà is appellans prosequetur appellationem, si velit, vt est in tit.proximo inferius, vbi dicetur.

Clausula appellatione remota tollit appellationē

Duodecimò, quando in rescripto inhibetur appellatio à principe.l. 26
j.in fi.ff.à quib.appel.non licet.licet friuola tantùm videatur sublata.c.pastoralis.eod.& hic casus seruatur in Francia, nam vbi princeps cōmittit aliquibus causam aliquam remota appellatione, tunc non solet appellari.

A principe & curijs supremis non appellatur.

Decimotertiò, non appellatur à principe, à parlamentis, nec ab alijs 27
curijs Francię supremis, vt à curijs Generalium iustitię, magni consilij, vel alijs, vt in l.j.ff.à quib.appel.non licet.Specu.eod.§.videndum.in fi.& hi quoq; casus seruantur in Francia.

Ab interlocutoria quādo appelletur.

Decimoquartò, non appellatur secundum leges ab interlocutoria, 28
non inferente grauamen irreparabile in definitiua.l.ij.ff.de appel.recipiendis.& hoc etiam cautum est legibus Regni, in tract.de senten.executorijs.articu.xj.& sic seruatur vt ibi scripsi.

Tertiò prouocare non licet.

Decimoquintò, non licet tertiò prouocare, vt patet in rubrica.C.ne 29
liceat tertiò prouoca.& cap.sua nobis.eodem titulo. hoc etiam est approbatum in concord.in titul.de friuol.appel.§.ab interlocutorijs. vbi etiam scripsi.

In quibusdam tamē regionibus etiam tertiò appellatur, scilicet vbi 30
sunt domini habētes iurisdictionem primęuam, cui pręest præpositus, à quo appellatur ad bailliuum eiusdem domini, posteà ad alium bailliuum, seu Seneschallum Regium, demum ad parlamentum, sed hoc rarum est.

A sententia arbitri appellatur.

Decimosextò, ex sententia arbitri ex compromisso aditi non appel- 31
latur.l.j.C.de arbitr.hodie in Francia secus, vt scripsi suprà in tractatu de arbitris.

Decimo-

32 Decimoſeptimò, à ſententia quæ nulla eſt, non eſt licitum appellare. l.j.C.quando prouo.non eſt neceſſ. ſed in hoc Franciç regno appellandum eſt, alioqui per viã nullitatis vix audiretur aliquis: vt alibi ſcripſi. *A ſentẽtia nulla debet appellari.*

33 Decimooctauò, non appellatur ab eo quod maior pars capituli facit.cap.j.de his quę fiunt à maior.parte.paſsim tamen in Francia appellatur etiam in his.

34 Decimononò, ſi victus appellet, non poterit victor appellare ob expenſas ſibi non adiudicatas, vel non ſufficientes.l.fi.C. quando prouo. *Ab expenſis etiam victor appellat.*
35 nõ eſt neceſſ. † Ego vidi appellari etiam in curijs eccleſiaſticis, quia de iure per appellationem aduerſarij poteſt ipſe conſequi expenſas, ideo non debet appellare, ſed cùm in hoc regno non obtineret ſine appellatione, putarem appellari poſſe.

36 Vltimò, in caſibus in quibus de iure denegatur audientia, non licet appellare, quia audiretur appellando: vt docet Spec. in eod.ti.§.in quibus.verſi.xxxij.vt in c.rurſus.xj.q.iij.& in c.in nomine.xxiij.diſtin. *Audientia vbi denegatur & appellatio.*

37 Sed in his caſibus vidi etiam in Francia appellationem recipi, & regulariter in alijs caſibus, vbi de iure appellatio prohibetur, in Francia ſolet recipi: ideo non refero alios caſus, in quibus omnimodo appellatĩo admittitur, licet doct.dicant non recipiendam, ſed inter alios iſtos notare volui, vt apud nos ſciat quiſq; quomodo recipiatur appellatio, & in quibus iuri in his detractum ſit.

Sans eſperance de relief.

GLOSSA III.

PRO HOC facit text.in cap.j.in fin.de electi. in vj.ibi, nullam ſuper hoc de miſericordia ſpem aut fiduciam habiturus: ſi tamen princeps cõceſſerit contra iſtam ordinationem, valebit facta huius articuli vel generali mentione.l. final. C. ſi contra ius.l. ſi quis. in principio. ff.de legatis tertio. vbi Bartol.

ET pour chaſcun deſdicts chef & articles ſeparez y aura amende, ſinon qu'ilz fuſſent tellemen conioincts, que la deciſion de l'un emportaſt la deciſion de l'autre. *Articulus octauus.*

GLOSSA VNA.

1 RIGOROSVS eſt hic articulus, quòd ſuper quolibet articulo vna exigatur mulcta in parlamento, & hoc quando articuli ſeparati ſunt, ſecus ſi coniuncti, quia primo caſu tot videntur ſentẽtię, quot articuli, ſeu capita. per l.quędam.ff.fami.erciſ.l.quid tamen.in princ.ibi, quaſi plura ſint compromiſſa.de arbi.glo.in l.etiam.§.ex cauſa.in verb.audiẽdus. de mino. l.ædiles.in fi.de ędi.edict.Iaſ.in l.ſcire debemus.in j.no.ff.de verb.obli. *Mulcta pro quolibet articulo imponitur.*

ergo etiam tot videntur appellationes.l.si qui separatim.ff.eod.†Nam 2
cùm in vna causa duplex sententia datur, veluti vna sortis, alia vsurarum, duplex appellatio necessaria est, ne alterã agnouisse, de altera prouocasse intelligatur.l.cùm in vna.ff.eod.

Appellãs à pluribus sententijs ab omnibus appellare videtur

Et sic per istum tex.si quis simpliciter appellauerit à pluribus senten 3
tijs, ab omnibus appellasse videtur.l.appellanti.vbi Bart.ff.e.c.super eo. de appel.

Si verò condemnatus in pluribus summis ab vna appellauerit, in al 4
tera acquieuisse videtur.in l.cùm in vna.& cap.vno.eo.in decret.l.etiã.§.j.ff.de min.Dec.in c.bonę.nu.16.e.Pau.Pari.consi.66.videtur.in j.vo.

Ideo vult hic tex.quod appellans exprimat in quo articulo appellat 5
& in alio consentiat sentẽtiam executioni mandari, & sic etiam emenda respectu articuli debetur.l.ab executione.in fi.ibi, appellantes vel ab articulo.C.quorum appella.non recip.

Mulcta vna in articulis cõiunctis datur & in personis.

Limitatur iste tex.quãdo articuli coniuncti fuissent, tunc non de- 6
betur nisi vna mulcta, quia ab vno appellãdo habetur, ac si ab omnibus fuisset appellatum, cùm non potuerit separari vnũ ab alio pro vno habentur.tex.in l.si qui separatim.ff.eo.l.ampliorẽ.vbi glo.& doct.C.eo. doct.in c.si duobus.eod.

Sic & quãdo sunt plures personę in vna causa, & succumbunt, non 7
debent nisi ad vnam emendam cõdemnari, quia loco vnius habentur. l.ędiles.in fi.ff.de ędi.edic.facit l.singularia.in fi.si cer.pe.doct.in l.si familia.ff.de iurisd.om.iud.Bar.in l.si multi.de publi.& vect.& in l.semper.§.si in sepulchro.quod vi aut clam.hîc non exprimit ad quã emendam teneatur, sed intelligitur ad consuetam, seu ordinariam, videlicet sexaginta librarum Paris.si ad parlamentum appellauerit.

Acquiescere põt quis in vno et in alio appellare.

Ergo potest quis in vno acquiescere separatim, & in alio appellatio- 8
nem prosequi.Pet.Iaco.in sua pract.fol.160.rub.de actio. in factum ex interdi.vti possidetis.versi.ponamus iudex.

Mulcta duplex imposita contra appellantẽ qui nõ expresserat à quo articulo appellauerat.

Arestum.

Tamen ann.1499.die xij.Iunij appellans, qui à multis articulis taxa 9
tionis expensarũ appellauerat, & nõ declarauerat à quibus, fuit ad duas emendas condẽnatus, & decisum taxationẽ rectè in omnibus factã, & sic visum fuit duabus cameris inquestarũ, & in mente curię retentum: vide tamen Boër.in deci.curiæ Burdeg.q.lxxiij.sępè dubitatum.

FRANCOYS Article Cxvi. des publiées.

Articulus nonus.

Que les appellans du païs de droict, seront cõdamnez en amende pour le fol appel, comme appellans du païs coustumier.

GLOS. VNA.

Mulcta in patria iuris scripti appellantibus etiã imponitur.

OLIM in patria iuris scripti nulla erat certa mulcta per- 1
peràm appellantibus, sed erat pro modo culpę arbitraria. vt patet in ordina.Philip.quam in stylo parlamen.posui. hodie vult iste tex.vt certa imponatur sicut in patria consuetudinaria: quia vbiq; appellãs videtur esse in mala fide cùm præsumatur pro sententia.l. Herennius.§.Caia.ff.de euict.c.in pręsentia.

ſentia.de renun.no.Boër.in §.xxviij.de iuriſd.om.iud.in cõſue.Bituri.

2 Quid ſi partes durante appellatione cõuenerint inter ſe, an noceat fiſco,quominus emendam petere poſsit,quòd non,concludit Guid.Papæ in ſtatu.ſi quis.in verb.fiſci.verſicu.iuxta materiam. quia ſicut princeps non poſſet auferre pœnam parti applicãdam.l.venia. C.de in ius vocan.ita nec pars pœnam fiſco applicandam.glo.& ibi doct. in l.ij.ff. de ſenatuſcon.Silla.ideo non niſi de conſenſu procuratoris Regij hoc ſolet fieri literas impetrando. *Conuentio partium non nocet fiſco quoad mulctã appellantium.*

3 Quomodo puniatur de iure temerè appellans? Reſpon.primò in expenſis vtroque iure.c.reprehenſibilis.de app.& in ſtylo parlamen.rub. an appellans vel iudex.§.j.& ſeq.& inferius plenè ſcribã, quia ſicut temerè litigans in expenſis cõdemnatur.l.eum quem temerè. ff.de iudi. l.properandum.§.ſinautem alterutra.C.de iudic.vt plenè dixi in tract. de expẽſ.ſic & temerè appellans,quia temerè litigat,& hanc appellationem fruſtratoriam vocat iuriſconſul.in l.tutor.ff.de vſur. & friuola vocatur in tit.de friuo.appel.in concor.vbi etiam ſcripſi. *Appellans temerè quomodo puniatur.*

4 Clericus ante ſententiã appellans in quinquaginta libris argenti pu
5 nitur.l.ij.C.de epiſc.audien.† quę mulcta hodie eſt abolita per diſſuetudinẽ,& per contrariã legem.de friuo.appel.in concor.ſcriptam.

6 Interdum iudex appellationem nõ recipit.l.ſi quis filio.§. hi autem. ff.de iniuſto.&is qui ſic temerè appellauit,puniri debet.vt in l.quoniã. j.C.de appel.& probatur in rub.ff.de appel. recip. & is ad mulctam ordinariam condemnari ſolet.

7 Item litem perdit.l.à proconſulibus.C.eod.quando appellatio illius non recipitur,hic litem perdit,& efficitur infamis,vt ibi patet.

8 Et qui ab executione appellat,niſi modus excedatur quinquaginta librarum auri animaduerſione plectitur.l.ab executione. in fi. C.quo-
9 rum appel.non reci.Quia maior videtur temeritas,† pertinacia & culpa in appellatione ab executione,quam à ſententia,ideo maiori pœna venit is puniendus,in Francia tamen non ſolet puniri maiori mulcta ſexaginta librarum:vt inferius dicetur in vtroq; caſu. *Pœna temerè appellantis ab executione.*

10 Item appellans in caſibus, in quibus prohibita eſt appellatio, vt ne teſtamentum aperiatur,vel ne hæres ſcriptus in poſſeſsionẽ mittatur.l.
11 fi.C.de edict.diui Adria.tollen. † & in caſibus executorijs punitur viginti librarum auri mulcta,& iudex qui tam ignauem conniuentiam adhibuerit.l.quiſquis.C.quorum appel.non recip. *Pœna appellantis in caſibus prohibitis.*

12 Hodie promiſcuè in Francia temerè appellans ad curiam ſupremã condẽnatur ad mulctã ſexaginta librarũ Pariſ.prout ſuperius dixi,niſi à curia moderetur,ſiue non recipiatur eius appellatio, ſiue recipiatur, & malè,& perperã appellatũ pronũtietur,etiã quoad executionẽ, & in
13 caſibus prohibitis appellare etiã ab interlocutoria, † ſed in expẽſis etiã condemnari ſolet.aliç verò pœnç non habent locũ,ſed ſunt abrogatæ, nec audiretur volẽs opponere infamiã contra eũ,cuius appellatio non fuit recepta,vt vidi ſeruari in forẽſi iudicio,quicquid doct.ſcribant. *Mulcta ordinaria contra temerè appellantes in hoc regno*

14 Apud generales verò iuſtitię ſolet emenda eſſe viginti librarũ apud

seneschallos & bailliuos in patria consuetudinaria solet esse sexaginta
solidorum: vt Boër. docet in consuetu. Biturig. tit. de iurisdi. om. iudic.
artic. xxviij. † sed in patria iuris scripti nulla datur emenda, sed ad ex- 15
pensas tantùm condemnatur appellans in curijs inferioribus, sed in
parlamentis seruatur hęc ordinatio.

In curijs autem ecclesiasticis non solent temerè appellantes ad mul 16
ctam condemnari, sed tantùm ad expēsas: vt docet Boër. in d. §. xxviij.
de iurisdict. om. iudic. in consuetu. Biturig. glo. in l. j. ff. à quibus appel-
lar. non licet. quia iudicium ecclesiasticum gratis cum omni puritate
procedit. c. statutū §. insuper. de rescriptis. in vj. dixi in. §. quia verò. tit.
de public. concub. in concord. licet ibidem mulcta imponatur, tamen
non solet imponi.

Malè appellans pro parte ad mulctā an teneatur.

Sed si pronuntietur pro parte bene iudicatū, & pro parte malè, nul- 17
la mulcta debebitur, quia omnino nō temerè appellauit: vt habetur in
stylo parla. tit. an appellans vel iudex teneatur soluere emendā §. item
vbi appellatio. sed solent expēsę inuicem cōpensari. c. cùm Ioannes. de
fide instru. c. Raynutius. de testa. Bar. in auth. nouo iure. C. de iudic. &
Iurisconsl. ait non solere improbari appellationes eorū, qui vel vnam
causam appellandi probabilē habuerunt. l. appellanti. ff. de appella.

Emēda perperam appellantium cui applicetur.

Cui hæc mulcta applicetur? Respon. hodie fisco, etiā si fuerit emen- 18
da clericorum, quę tamē pauperibus erogari de iure debebat. l. ij. C. de
episco. audien. & ibi Ioan. Fab. & Bal.

Nec poterit pars hanc mulctam euitare, etiam si dicat appello quate- 19
nus de iure possum, quia pœna cōmittitur propter nudum factum, &
illa protestatio non iuuat: vt docet Bal. in l. ij. & Guid. Papę in statuto,
si quis. in verb. appellatione. versi. quæro vlterius. & in sing. cxxxij. ver-
sicu. quomodo potest fieri. quicquid dicat Nicol. Matarel. doct. anti-
quus, cuius sententiam reijciunt doct. & seruatur interpretum senten-
tia, vt non possit hęc mulcta euitari, si quis malè appellet, quacunq; cō
ceptione verborum suam interponat appellationem.

Expensas debet temerè appellans & appellatus.

Pręterea licet iste tex. non dicat in expensis, tamen condemnari de- 20
bet temerè appellans, tam in patria iuris scripti, quàm cōsuetudinaria,
& tam in curia seculari, quàm ecclesiastica. probatur in l. eos. §. cautio-
ne. vbi Bal. C. eo. c. ex parte. ij. de rescri. c. omnimodo. ij. q. vj. c. significa
uerunt. de testi. vt hoc saltem timore perterritus in grauamen alterius
non facilè quis appellet. cap. reprehēsibilis. cap. sępè. & cap. vt debitus.
eod. † & tam appellans quàm appellatus si succumbat, & dicatur bene 21
appellatum, quia cōtra iustitiam defendit malè iudicatum, ideo in ex-
pensis condemnari debet, quia temerarius est litigator. glo. & docto. in
cap. finem. de dolo. Feder. consi. cxxxiij. casus talis. ij. colum. & Mathesi.
notab. lxxxij. noto regulam.

Renuntians appellationi post octo dies ad expēn. tenetur.

Etiam si renuntiet appellationi post tempus octo dierum: vt in arti. 22
xv. inferius patet, quia ad tempus permissa, post tempus sunt prohibi-
ta. authentica, hodie. C. de appellationibus. l. cum actum. ff. de negotijs
gestis. dominus Bartolus, in l. non solùm. §. sed vt probari. ff. de noui
operis

operis nuntiatio.

23 Item ſi non proſequatur appellationem, vel non releuet eam, aut alio modo fiat deſerta, etiam tunc ad expenſas deferēs cōdemnabitur, vt ſuperius dictum fuit articu.v. *Non releuãs appellationẽ ad expen.tenetur.*

24 Item is qui omiſſo medio appellauit, expēſas non euadet: vt in l. Imperatores.ff.de appellationib.vbi tradunt iuris interpretes, & ſuperius ſcripſi articu.ij.

25 Imò indiſtinctè victus in cauſa appellationis condemnatur in expenſis, licet in cauſa principali error & cauſa probabilis excuſent.glo. notab.in regula, iuris ignorantia.de regul.iuris.in vj.nam in prima inſtantia eſt error facti, quia in ea ex probationibus, quæ in facto conſi- *Victus in cã appellationis in expẽ.cõdemnatur.*

26 ſtunt, proceditur. † Sed in appellationis cauſa proceditur ex prioribus actis cauſæ, vbi eſt error iuris, qui non excuſat ab expenſarum condemnatione: vt docet Bald.conſi.ccxvij.verba libelli.in fi.vol.ij. nempe in cauſa appellationis mala preſumitur fides, cùm preſumatur pro ſententia.l.ſi non bonam.C.de adminiſtra.tuto.vbi glo.& in verb.expenſarum.de friuo.appel.in pragm.in §.quodq;. Guid. Papę in deciſi. Delph.q.cxxxvij.ſed quid.

27 Et niſi iudex appellationis condemnet in expenſis, poterit ab eo appellari.c.ſignificauerūt.de excep.glo.in verb.condemnetur.rub.de friuol.appel.in pragma.Inno.in c.ſępè.eod.& Bar.in l. ab executore.in fi. eod.quicquid dicat Bald.in l.fi.C.quando prouo. non eſt neceſſe.nam in illis grauatur pars niſi petitæ fuerint, & iudex non condemnauerit. *Appellari licet ab omiſſione cõdemnationis expenſarum.*

28 Imò iudex appellationis condemnare debet, non ſolùm ad expenſas cauſæ appellationis, ſed etiam ad expenſas cauſę principalis. Fely.in cap.ſignificauerunt.col.vij.nu.7.de except. *In expẽ.cauſæ principalis an iudex appellationis cõdemnare debeat.*

29 Et ſi condemnauerit ſimpliciter iudex aliquem in expenſis, intelligetur etiam de cauſa principali, & tam de factis ante ſententiam, quã poſt.l.fi.C.quando prouoc.non eſt neceſſe.Decius in c.reprehenſibilis.

30 col.ij.eod.& ita iudicauit Senatus Pari.anno 1383.† etiam ſi prima ſententia fuerit confirmata, ſi in tertia fuerit dictum malè iudicatum ad expen.duarum ſententiarum tenetur: vt cenſuit Senatus anno 1518.die xxj.Aprilis pro religioſo Angoliſmen. *Areſta.*

31 Etiam ſi iudex appellationis ſimpliciter abſoluat, intelligitur abſoluere ab expenſis cauſę principalis, vt conſuluit Fulgoſ.conſi.clviij.Domina Grauolina.& Dec.in cap.ſæpè.col.vlti.eodem.refert, licet Fulgoſius dicat contrarium, quia eadem ratio videtur in abſolutione, quę in condemnatione.

32 Intellige ſi iudex à quo ad expenſas condemnauerat, alioqui iudex appellationis non poſſet ſuper expen.cauſę primę iudicare, ſuper quibus non fuiſſet iudicatum, nec appellatum, & ſic ipſe ad hoc non eſſet iudex.Deci.in c.reprehenſibilis.col.iij.eod.

33 Hodie ſolent iudices in ſententia exprimere in quibus expenſis condemnent, alioqui dari poteſt ſupplicatio ipſi iudici, vt declaret de quibus expenſis intellexit, vt dicitur in l.Paulus.ff.de re iudic.

Excusetur quãdo appellans ab expensis. Excusatur tamen appellans ab expensis, quando iustam litigandi causam habuit. glo. in §. fi. in verb. expensarum. de friuol. appellationi. in pragma. Bartol. in l. qui solidum. §. etiam. ff. de legat. ij. & in l. sancimus. C. de iudicijs. 34

Etiam excusatur si in vno obtineat, & in alio succumbat. c. Raynutius. & cap. Raynaldus. de testa. c. cùm Ioannes. de fid. instrum. intellige vt dixi in tract. de expen. in princip. 35

Nouæ probationes excusant ab expensis. Idem quando in causa litigandi requisitæ fuerunt nouę probationes ex quibus appellans obtinuit, & tunc etiam ab expensis excusatur appellatus, quia iustam videtur habuisse causam litigandi, & quilibet censetur esse victor & victus, & sic confunduntur expensæ. Bald. in l. eos. §. cautione. C. de appellationibus. gloss. & doctores, in capitu. finem. de dolo. Bartol. & alij in l. fina. ff. de re iudica. Alexand. consilio xlj. visis. colum. prima. in iiij. volumine. de Rota decisione cclj. licet sententia. in nouis. 36

Expensæ si non petãtur non debentur. Et si expensę non sint petitæ, iudex appellationis non cõdemnabit: vt pulchrè docent Panormitanus & Felynus, in capit. significauerunt. de exceptionibus. gloss. & doctores, in capitu. final. de rescriptis. gloss. vltima. in §. final. de friuol. apppellationib. in pragmati. scripsi in tract. de expensis. suprà. 37

Excusatur etiam in multis casibus quos conscripsi in tract. de expensis. articu. primo. ibi vide, si non graueris. 38

Expensarũ cõdemnatio à quo fieri debeat. Videamus à quo ista expensarum condemnatio fieri possit, & breui à iudice ad quem faciendam docet tex. in c. reprehensibilis. & cap. vt debitus. eod. ac Federic. consi. cxxxiij. casus talis. col. ij. glo. in §. quodq;. in verb. iudicem. de friuo. appella. in pragma. Bonifac. in clemen. si appellationem. col. penul. eod. 39

Quod est verum si causa fuerit introducta coram iudice ad quem, alioqui non. glo. in verb. condemnandus. in cap. j. eod. lib. vj. doctores, in cap. reprehensibilis. eodem titul. Perus. in capit. sępè. colum. xij. quęstio. ij. eodem. de Petrucia in tractatu, de viribus iuramen. in secundo remedio litium finiendar. vide quę scripsi suprà articul. v. nume. 36. tracta. de expensis. 40

Intimatus ad expensas tenetur. Etiam appellatus, si succumbat in causa appellationis, condemnandus est in expensis, quia victus est, & quia temerarius est litigator. & hoc docet Speculator in titulo, de expensis. §. nunc videndum. versicul. sed quid de appellato. † Quod dicunt verum, quando ex eisdem actis iudicatum fuit, secus si ex nouis. Bartol. in l. properandum. §. sinautem alterutra. C. de iudic. decisio Rotę cclj. licet sententia. in nouis. 41 42

Appellatus ratione primæ sententiæ an ab expen. excusetur. Quod limitarem, nisi appellatus habuisset iustam litigandi causam, nam postquàm iusta causa excusat à prima, multò fortius à secunda excusabit, cùm habeat præsumptionem sententię pro eo. l. Herennius. §. Caia. ff. de euictionibus. Panormita. in capitul. finem. numero 25. de dolo. 43

Maximè

44 Maximè si haberet duas sententias, tunc dicunt quidam excusandum in tertia sentẽtia ratione præsumptionis duarum sententiarum. argumento l. balista. ff. ad senatusconsultum Trebellianum. & quod de pacto nudo geminato docet Ias. in l. iurisgentium. §. sed cùm nulla. ff. de pact. & Corsetus, in tractatu de potestate Regia. vbi tradit quid operetur geminatio.

IDEM Article Cxvii.

NOVS declairons & ordonnons qu'il ne sera besoing cy apres aux appellants de droict escrit de demander apostres, ainsi qu'il ha esté faict cy deuant: ainçois seront receuz les appellants à faire poursuytte de leurdictes appellations, sans auoir demandé lesdicts apostres, & sans ce qu'il soit besoing en faire aucunement apparoir, pour releuer, ne faire poursuytte desdictes appellations. Articulus decimus.

GLOSSA VNA.

1 HIC tollit iuris solennitatem, quę erat in appostolis petendis, nam nisi quis intra triginta dies petijsset. capit. ab eo. eodem titul. & nisi sæpius, & instanter petiti fuissent, appellatio non recipiebatur. clementi. quamuis rigor. de appellationibus. hîc statuitur non esse petendos apostolos, & hoc iustè & sanctè, quia illa clementina erat facta ad excludendum appellantes, vt testatur Petrus Iacobus, in sua practica, rubri. de statu curiæ Romanæ. versic. item decreta. clementi. multæque cautelæ dabantur ad illaqueandos appellantes, & excludendum ab eorum appellationibus: vt dicit Cæpol. cautela xlv. si vis illaqueare. & Mathesilla. notab. xxj. nota practicam. quæ omnes cessant per istum textum, vt in dubio appellatio recipiatur. glossa in l. qui restituere. ff. de rei vendicatione. & superius scripsi, ideo hîc non insistam. *Apostoli appellãtibus petẽdi nõ sunt.*

IDEM Article Cxviii.

QV'EN toutes matieres ou il y aura plusieurs appellations, y aura pour chascun appel vne amende ordinaire du fol appel, sans le pouuoir aucunement reduire ou moderer, sinon en noz cours souueraines, s'il se trouuoit qu'il se deust ainsi faire pour tresgrande & tresurgente cause, dont nous chargeons l'honneur & conscience de nosdictes cours. Articulus vndecimus.

GLOSSA VNA.

Mulcta pro qualibet appellationem ponitur.

CVM emenda in parlamento sexaginta librarum, vel 1
alia in alijs curijs inferioribus temerè appellantibus imponatur, vt superius dictum extitit, dubitari poterat, si quis in vna causa, vel diuersis plures emiserit appellationes, an vna vel plures debeantur mulctæ, & plures deberi statuit. quod probatur in l. si qui separatim. & l. cùm in vna. ff. eod.
vbi iurium interpretes: † quia sicut pro quolibet delicto quis puniri de- 2
bet. l. nunquam plura. ff. de priua. delict. l. si familia. ff. de iurisdict. omnium iudic. ita & hic pro qualibet appellatione iniusta tenebitur ad mulctam, nisi parlamento ex æquo & bono visum fuerit, quòd moderari debeant plures appellationes ad vnicam mulctam, † quę moderan 3
di facultas soli curiæ supremę datur, non alij inferiori propter præeminentiam & authoritatem curiæ supremę, & in priuilegium: quę scripsi in prooemio concordat. in verbo, summas.

Pauperi mulcta à principe & à Senatu potest remitti.

Et hęc mulcta fisco applicatur, nam quando lex simpliciter impo- 4
nit pœnam, & non dicit cui applicetur, in dubio fisco applicabitur. l. iubemus. §. his quoque. C. de sacrosanctis ecclesijs. gloss. in §. quodque.
in verbo, appellatę. de friuol. appellationib. in pragma. † vbi plus dicit, 5
quòd si hic temerè appellans sit pauper, & non valeat mulctam soluere punitur in corpore, per c. reprehensibilis. eo. & c. finem. de dolo. l. penulti. & fin. ff. de in ius vocan.

Solet tamen princeps noster pauperibus bonæ famę & opinionis per 6
literas remittere hanc mulctam, vt sæpius vidi, nisi per calumniam ap-
pellatum fuerit, † & parlamenta etiam Francię mitigare, & ex causa re- 7
mittere solent, sed alij iudices inferiores non, quicquid dicat glossa & doctores, in l. & in mulctis. C. de appellationibus. & Angel. in tractat. maleficiorum. in gloss. qui iudex. & Guid. in statuto si quis. in verbo, mitigatione.

IDEM Article Cxxviii.

Articulus duodecimus & sequēs

EN toutes appellations sera iugé au bene vel malè sans mettre les appellations au neant, ne moderer les amendes du fol appel, sinon en noz cours souueraines, si pour tresgrande & vrgente cause ilz voyent, qu'ainsi se deust faire, dont nous chargeons leur honneur & conscience.

IDEM Article xxxi. ibidem.

ET quant aux sentences données par forclusion, ne seront mises au neant: mais se vuideront les appellations, au bene vel malè, par appellation verballe, ou proces par escrit, selon ce que la matiere y sera trouuée disposée.

Glossa

GLOSSA. VNA.

1 ISTE articulus est iuri conformis, debet enim iudex appellationis dicere bene, vel malè iudicatum. l. Aemilius. vt scripsi. ff. de mino. bene aut malè appellatum.

Iudex appellationis quomodo prenũtiare debeat sententiam.

2 Vel emendamus iudicium. l. itẽ quamuis. ibi, sed prętor interueniet, & rem emendabit. ff. communi diuidund. cap. si episcopus fortè. xj. q. iij. c. pastoralis. in princ. eod. & solet parlamentum dicere, *en amendant le iuge &c.* & sic poterit iudex appellationis addere, seu remouere, & corrigere, per c. Raynutius. & c. Raynaldus. de testamen.

3 Vel sententiam iustam vel iniustam pronuntiare. l. fi. ff. de re iudic. l. eos. C. eo. vel nõ iustè appellatum. l. in ratione. j. §. Imperator. ff. ad legẽ Falcid. vel non recipiendam appellationem, vt superius scripsi.

4 Tamen sola curia suprema post principem potest appellationem irritam pronuntiare, & eam pro infecta habere: vt hîc dicitur. *mettre au neant.* gloss. in clement. vna. de immunitate ecclesiarum. de qua scripsi in prooemio concordat. in glossa, summas. versiculo vigesimo. & hoc vbi nõ est grauamen euidẽs, vel aliqua causa iusta ad hoc faciendum. idem statuit Carol. vij. vt patet in titul. *quelles causes peuuent estre decidées &c.* artic. iij.

Princeps & curia suprema appellationẽ pro infecta habere possunt.

5 Interdum curia annullat appellationem, & tunc processus non est nullus, sed si annullet appellationem, & omnia gesta, tunc & appellatio, & processus, & probationes nullius erunt momenti, nec poterit pars se illis iuuare. vnde consuluit Barb. vt asserit in clementi. prima. col. viij. de electione. bona alienata posse repeti post diuisionem annullatam, licet is, qui habuerat partem suam, eam alienauerit, ac si non essent alienata. facit l. fina. C. communia de legat. l. creditor. de donationib. inter virum & vxo. l. si ex pretio. C. si cer. pet.

Annullata appellatiõe, an processus sit nullus.

6 Item si reuocetur constitutio seu mandatum, & habeatur pro infecto, per quod aliquis fuerat excommunicatus, tunc is non indiget absolutione. per gloss. in d. cle. unic. quam probat Fel. in c. fina. col. iiij. de consti. & Barb. in consi iij. clementissimi. col. iij. in ij. volumi. & consil. lx. illud. col. xij. ibidem.

Excommunicatus quando non indigeat absolutione.

7 Ad hæc si Papa mandet executori, vt recipiat resignationem ministri, & alteri conferat, quod fecit executor, si tamen Papa reuocauerit commissionem & inde secuta, & ea pro infectis habuerit, eo casu primus remanebit minister: vt docent Cardi. & Felyn. in c. ad petitionem.
8 colum. ij. de accu. † quod dicit esse mirabile, vt titulus iam extinctus resurgat. contra. l. qui res. §. aream. ff. de solu.

Resignatio quando habeatur pro infecta.

9 Sed intellige quo ad effectum, & sic per fictionem, tamen verè factũ semper factum remanet. l. in bello. §. factæ quoque res non possunt infectæ esse. ff. de capti. c. si Paulus. xxxij. q. v. Panor. in c. quę in ecclesiarũ.
10 not. iiij. de consti. † vnde si fiscus bannitum restituat, habens pro infectis omnia facta contra exulẽ, tunc ipse poterit repetere bona, etiam per fiscum alienata, cùm reuocata sit alienatio. Cardin. in c. quia diligentia. de elect. & Barba. consi. ix. supremi. col. pe. in j. vol. & consi. xiij.

Bannitus restitutus põt recuperare bona alienata.

à iure. colum.iiij.in fi.cum seq.in iij.vol.vide quæ scripsi in l.princeps. ff.de verbor.significa.

Facta interim an valeant si habeantur pro infectis posteà.

Ista tamen annullatio, *& mettre au neant*, non operatur in præiudicium tertij, ideo omnia quæ fecerit minister, remanebunt valida quo ad tertium, cui non vult in dubio princeps præiudicare.l.ij.§.meritò.ff. ne quid in loc.publ.fiat.c.quamuis.de rescrip.in vj.docet Corset.in singu.inci.cassatio.& Barb.consil.xlij.Deum inuocent.col.ij.in iij.vol.& consi.lxxviij.illud.col.iij.ibidem. 11

Item si appellatio sit deserta, debet iudex eam desertã pronuntiare, non autem bene vel malè iudicatum.vt docet Bal.cõsi.xx.decreto.in j. vol.per l.si preses.C.quomodo & quando iud.& suprà dixi. 12

Iudex appellationis causam retinere debet antequã aliquid faciat.

Ex hoc fuit dictum perperam iudicatũ à bailliuo Sanlis à Chaumõt, eo quòd iudicauerat, quod antequàm ad diffinitiuam in causa appellationis pcederetur, quòd testes iterum erant audiẽdi, & recolendi, anno 1514.die xiiij.Maij. † Nã appellationẽ recipiendã prius pronuntiare debebat, & causã retinere.gloss.in c.vt debitus.in verbo, alioquin.eo tit. idem pronuntiauit Senatus pro vice domino Damiens, anno 1527.die viij.Ianu. qui appellauerat à iudice Ambiañ.eo q pronũtiauerat partẽ esse interrogandã, antequã pnuntiaret appellationẽ recipiẽdã vel nõ. 13 14

Adeò quòd etiam de consensu partium non posset cognoscere iudex de principali, antequàm pronuntiet causam retinendam & appellationem. Bar.in l.eius.ff.de app.recip.per tex.in l.si quis prouocatione. C.de appel.de Rot.decis.ccxxxvij.ordinauerunt.in nou.Boër.in decis. Burdegal.q.cclvij.sed quid. 15

Iudex appellationis quãdo debeat cõdemnare & addere sententiæ.

Imò si actor succubuerit, & tamen de nouo probauerit ius suum, iudex appellationis eo casu non solùm debet proferre bene appellatum, sed etiam debet condemnare reum actori. Bar.in l.cùm apud.ff.iudic. solui.Pan.in c.cùm causam.col.iij.de iudic. † & sic vbi ista verba bene vel malè iudicatum nõ possunt in totum satisfacere, tunc iudex appellationis addere debet, & id facere, quod primus iudex facere debebat: vt asserunt Panor.& Fely.in c.cum causa.de re iudi. 16 17

Iudex appellationis sententiam reformat & etiã emendat ex nouis actis.

Et sentẽtiã incertã sine quãtitate nõ solũ iudex declarare debet, sed etiã reformare, & emẽdare condẽnando reũ in certa quãtitate.l.fi.vbi Bal.C.de sentẽ.quę sine certa quanti.docto.in §.curare.insti.de actio. 18

Imò si ex nouiter productis malè iudicatum pronuntiet, hoc debet exprimere, vt honor iudicis à quo seruetur.c.vt debitus honor.eo.docet Lanfran.in repet.c.quoniam.in verbo, interlocutiones.col.penult. de probationib. 19

Mulctam taxatam à lege vel ordinatione iudex non moderatur

Item non potest iudex mulctam à lege vel ordinatione taxatam moderare, quia leges transgredi nõ potest, sed sola curia suprema hoc potest, vt hìc patet: quia iudicat sicut princeps iudicaturus esset ex bono, videlicet & æquo.l.vna.ff.de offic.præfect.pręto. 20

Articulus decimus quartus.

FRANCOYS Article Cxx. des publiées. M. D. xxxix.

QV'IL ne sera doresnauant baillé aucunes lettres de reliefuement

liefuement de desertion, ne peremption d'instance pour quelque cause&matiere que ce soit,&si elles estoyēt baillées, defendons d'y auoir aucun regard, ains les instāces dessusdictes estre iugées, tout ainsi que si lesdictes lettres n'auoyent esté obtenues n'impetrées.

GLOSSA VNA.

1 DVO hîc statuuntur, quòd post desertionem appellationis non dentur literæ, vt quis audiatur, vel reueletur, nec valet rescriptum sic impetratum, imò impetrans est infamis. tex. in l. fi. C. vt lit. penden. & Cæpol. cautel. ccxx. post Bal. in l. fi. col. vlti. C. senten. rescin. non posse. *Rescriptum post desertionem appellationis non valet.*

2 Nisi sententia esset nulla: vt docet Paul. in l. fi. vt lite pend. Io. Lupus in repe. c. per vestras. not. iiij. de donatio. inter vir. & vxo. nu. 25.

3 Vel nisi diceretur non obstante lege, vel ordinatione contraria, vel non obstante quòd appellatio sit deserta. glo. & Bar. in l. fin. C. si contra ius. Bal. in l. ij. col. ij. vt lit. pend. & in l. fi. doct. in l. causas. C. de transact. Ias. in l. iustitia. ff. de iusti. & iure.

4 Hoc tamen non seruatur in Francia, sed quotidie etiā ex causa impedimēti impetrātur literę releuamēti à desertiōe, vt superius dictū fuit.

5 Item de iure ciuili causa debet terminari intra triennium, aliâs perimitur instantia. l. properandum. C. de iudicijs. & ab hac peremptione instantię restituitur minor. §. fi. ibidem. quid in maiore? text. in l. & si sine. in fi. ff. de minorib. sic ait. Constat autem omnis ętatis hominibus restitutionem heremodicij præstari debere, si doceant se ex iusta causa abfuisse. *Rescriptum post peremptionē instātiæ an valeat*

6 † Et quamuis iste textus prohibeat literas dari, tamen praxis istum text. non recepit, sed quotidie literę impetrantur, vt non obstante peremptione instantię liceat causam prosequi, & hoc fit per restitutionem: vt docet Alex. consi. xlij. in iij. volumi. & Socy. consi. ccxcix. in secundo dubio. volumi. ij. & consi. cxxj. in tertio volumi. Ludouic. Roma. in l. ij. ff. de re iudic. & Georg. Natan. in repe. clemen. sępè. in princi. col. xl. & sequen. de verbor. signific.

7 † Sed peremptio instantiæ de consuetudine dicitur, si quis non fuerit prosecutus appellationem intra annum, tunc instantia à Dicanicis dicitur perempta, nisi fuerit causa reseruata: vt solent die septimo Septembris in parlamento reseruari, & partes quę cupiunt causas reseruare, hoc solēt petere in fine parlamēti, vel subscribere in membrana, vbi causæ reseruantur. sed hodie hoc iure non vtimur, nam per constitutiones nouissimas Henrici omnia ista immutata censentur.

8 Postquàm causa est consilio permissa in parlamento, amplius non erit peremptio instantiæ, quia non est in potestate partium, vt causa finiatur. facit l. fi. C. de tempo. appella. & doctores in l. properandum. §. penultimo. de iudicijs. ita censuit Senatus anno 1516. die septima Aprilis post Pascha. *Instātia causæ in consilio positæ non perimitur. Arestum.*

CHARLES VII. Article XVI.

Articulus decim' quintus.

ITEM, & pource que ſouuentesfoys, apres qu'aucuns ont appellé, ilz deſirent delaiſſer leur appellation, & qu'aucunesfoys iceux appellans ne ſçauent ou ne trouuent à qui delaiſſer leurſdictes appellations: Nous ordonnons en enſuyuant les ordonnances de noz predeceſſeurs Roys de France, que quand aucun aura appellé d'aucun iuge, que celuy qui aura appellé, puiſſe dedans huict iours apres prochains enſuyuans renoncer à ſadicte appellation, & qu'il alle par deuers le iuge, de qui il aura appellé, ou le greffier de la cour d'iceluy iuge, & ſe delaiſſe de ſadicte appellation: lequel delay ſoit enregiſtré es regiſtres du greffier. Et s'il aduenoit que le iuge ou greffier ſe abſentaſt du lieu, ou la ſentence ou iugement, dont aura eſté appellé, aura eſté donnée, iceluy iuge ou greffier ſeront tenuz delaiſſer perſonnes au dict lieu, auſquelz icelles appellations ſeront delaiſsées affin que quand le iuge verra icelles appellations delaiſſées, qu'il puiſſe mettre ou faire mettre ſa ſentence ou appoinctement à execution.

GLOS. PRIMA.

Renuntiare appellationi quis poteſt intra octo dies.

1 HIC articulus tractat de tempore, quo poteſt quis renuntiare appellationi, & dicit quemlibet poſſe renuntiare intra octo dies, computandos à die appellationis emiſſæ.
2 † Et hoc ideo ſtatutum eſt, quia ſi perperàm quis appellauerit intra octo dies ſumet conſilium, & ſi inuenerit ſe ſine grauamine appellaſſe, renuntiabit appellationi, renuntiatio autem duplex eſt, expreſſa videlicet & tacita.

Renuntiatio appellatiõis duplex.

3 Expreſſa eſt, quando quis per pactum, vel aliâs expreſsim renuntiat appellationi.c.interpoſita.§.ille deniq;.& cap.dilectę.eod.tit.Bald. in l.tale pactum.§.qui prouocauit.ff.de pact.

Renuntians appellationi an iuri appellandi renuntiare cenſeatur.

4 Sciendum eſt, quòd ſi quis renuntiet ſimpliciter appellationi, videtur in totum renuntiare & appellationi, & iuri appellandi iterum in illo artic.tex.in l.ſi quis libellos.C.e. ideo iterum appellando nihil agit. Bart. Alex.& alij in l.cùm procurator.§.j.ff. de noui oper.nun.
5 † Sed ſi quis renuntiet appellationi mutando fortè, vel emẽdando, aut iterum appellando, & tunc iuri appellãdi renuntiaſſe non cenſetur, teſte Bal. in addi.ad Specu.in eod.tit.col.xv.verſi.quandoq; quis renuntiat.

Renuntiari appellationi per pactum an poſsit.

6 Certum enim eſt, quòd per pactum de cõſenſu ambarum partium renuntiari poteſt appellationi interponẽdę.l.vlt.§.fi.C.de temp.ap.ſecus per renuntiationem: vt docent do.de Rota.deci.cclxxxvij. licet appellationi.

pellationi.in nou.glo.& doct.in l.j.C.de pact.

7 Tacitè verò renuntiare appellationi censetur, quando post appella tionem ab interlocutoria, appellās adit iudicem à quo, vt iustitiam in illa causa recipiat.c.si à iudice.eo.tit.in vj.c.gratum.de off.dele.c.solici tudinē.in fi.eo.nisi protestaretur.Alex.consi.cxxx.in causa.volu.iiij.& Guid.Papę in deci.Delphi.q.ccclxiiij.si quis.& Aufrer.deci.cxciij. *Tacitè quando quis dicatur renuntiare appellationi.*

8 Si tamen appellatus impetret literas cōtra appellantem, vt cogatur declarare, an velit prosequi appellationē necne, & si velit, quod anticipetur corā iudice ad quem, & si nolit, quod teneatur procedere coram iudice à quo, perperàm impetrasse & abusiuè iudicauit Senatus.anno 1528.die 24.Nouembris.quia appellatus habet sua auxilia ordinaria, & sic extraordinaria non sunt quærenda.l.in causę.ff.de mino. *Arestum.*

9 Item renuntiare tacitè quis videtur, si transegerit super iudicatis.l. tale pactum.§.qui prouocauit.ff.de pact.vbi etiam glo. dicit quem renuntiare appellationi, si iudicatū facere promiserit.quod probat Lanfran.in repe.cap.quoniam.in verb.interlocutiones.col. xxvj.de proba. & Cotta.in ij.parte. memor.in verb.appellari. *Transigēdo super iudicatis appellationi quis renuntiare censetur.*

10 Item si lite pendente super appellatione appellans spoliet aduersarium, secus si ante iudicium incœptum.text.singular.in capi.ex parte. ij.de rescrip.cap.an sit.&cap.cùm causam.de appella.glo.vlt.in c.non solùm.eod.tit.in vj.Mathesil.no.xxviij.not.quod actor. Fely.in cap.ex parte.colum.iij. *Spolians appellationi renuntiare videtur.*

11 Idem si non petātur Apostoli intra triginta dies.c.ab eo.de appel.in vj.l.j.ff.de lib.dimisso.vbi Bart.Guid.Papę in statuto, si quis.in verb.appellatione.col.ix.& Aufre.q.xliiij.& Rota dec.ccccvj.si auditor.in no. hodie in Francia non petuntur, vt superius dictum fuit articu.x. & qui permittit labi tempora videtur acquiescere sententiæ.Bal. in authenti. item.C.de temp.appel.refert Alexand.in addi.ad Bart.in l.si qui separatim.in fi.C.de appel. *Non petens apostolos an appellationi renuntiare præsumatur*

12 Idem si appellans nō se pręsentet in termino pręstituto ad se pręsentandum coram iudice ad quem.c.personas.de appe.Bal.in l.præses. C. 13 eod.& doct.in c.sępè.eo.† Et ideo inualuit consuetudo in curijs ecclesiasticis, vt iudices asignent appellanti terminum ad faciendū fidem de prosecutione appellationis, vt impunè posint suas exequi sentētias si non cōstiterit eis de prosecutione, teste Federi. consi.xxviij. punctus 14 quæstionis.& Roma.singu.clxij.hoc nesciunt legistę.† Dicens tamen quod licet appellans non ostendat prosecutionem, eo solo non erit appellatio deserta.sequitur Fel.in c.personas.& Anto.Tremol.in addi.ad practic.de Bonacurso tit.de impe.exe.in verb.iuxta tempora. *Non se præsentās in termino fingitur renuntiare appellationi.*

15 Vel tacitè renuntiat, quādo appellans non facit id, quod facere tenetur ex lege, consuetudine, vel ordinatione, vtpote si debebat soluere sex denarios pro libra, & ne obolum quidem soluerit, vt docet Bald.in addi.ad Specu.in eod.tit.versi.sed pone dicit statutum. refert Ias.in authen.qui rem.col.vj.versi.x.adde.C.de sacrosanct.eccles. *Appellans si non faciat quod debet, appellationi renūtiare intelligitur.*

16 Item si petat dilationem ad soluendū iudicatum, appellationi renū

Petens dilatioñe ad soluendum appellationi renuntiat.

tiare censetur,vel si aliter acquieuerit.l.ad solutionem.ff.de re iudicat.
& vide alios casus per doctor.in l.si qui separatim.in fin.ff.de appellationibus.

Renuntians appellationi nihil præstare tenetur.

Arestum.

Item postquàm iste text. dat facultatem renuntiandi,ibi, *puisse re-* 17
noncer, quando ritè renuntiat non tenetur aliquam mulctam præstare,
nec expensas,damna,aut partis interesse, quia hoc facit authoritate iu
ris,idest huius ordinationis,& qui authoritate iuris aliquid facit, non
punitur.allegatur l.Gracchus.C.ad legem Iuliam de adul.&ita cēsuit
Senatus ann.1543.die 18.Decembris post meridiem in magna camera.
† licet Rex Carolus statuisset anno 1365.die 18. Nouembris appellantes 18
à Seneschallis,& alijs immediatè ad curiam cōdemnandos ad sexagin
ta solidos Paris.sed hanc ordinationem vsus non recepit,licet fuerit in
parlamento publicata 19.Ianuarij.eod.

Tamen in supplicationū auditorio seu requestarum (vt vocamus) 19
ob honorem consiliariorum supplicationum si quis appellationi ab il-
lis emissę renuntiet,ad sexaginta solidos tenetur,hoc fuit statutum an
no 1364.vt patet in regestis consilij, sed & istud adhuc nec exactè ser-
uatur,sed vidi impunè renuntiasse intra octo dies.

Renuntiare appellationi non obstante anticipatiōe quis potest.

Arestum.

Et sic postquàm appellans potest renūtiare intra octo dies, non po- 20
terit appellatus citius illum anticipare,& non obstante anticipatione
poterit appellans renuntiare,quia indultum à iure beneficium nemini
est auferendum.regu.indultum.de regu. iur. in vj. † Sed si anticipatio 21
fuerit notificata parti eo die,quo ipsemet appellās renuntiauit, & non
dixerit se renuntiasse,tamen anticipans in expensis fuit condemnatus.
anno 1519.die 8.Maij.eo quia erat in culpa,cùm non vidisset renuntia-
tionem apud acta descriptam.

Anticipatio ante octo dies non valet.

Si verò fuerit anticipatus post octo dies,valebit anticipatio,vt iudi- 22
cauit Senatus anno.1521.die 16. Maij.secus anteà vt superius dictū fuit.

Arestum.

Nono die renuntiatio appellatiōis an valeat & postea.

Aresta.

Item nono die poterit quis appellationi renuntiare,quia dies appel 23
lationis interiectæ, non computatur per verbum, *apres prochains*. & ita
declarauit Senatus pro magistro Gulielmo *bien ayme* anno 1520.die 16.
Iulij,vt refert do.Tiraquel.in tract. de vtroq; retractu.artic.j.glo.ij.nu.
50.vide in stylo parlamen.aresto 94.† Tamen is qui renūtiauerat post 24
nouem dies fuit condemnatus ad expensas,& declarata appellatio de-
serta,sed non ad emēdam,quia extra tempus renuntiauerat. 17. Febru.
anno 1510.& 1516.die 19.Aprilis.& inter Petrum Marchault, & Claude
Mouerbat.anno 1515.die 15.vel seq.Iulij.

Renuntiatio appellationis non valet in criminalibus

In criminalibus tamen non pōt quis appellationi renuntiare, quia 25
hęc sapit defensionem.c.cùm inter.& cap.olim.de excep.gloss.in l. pa-
ctum inter.ff.de pactis.& non auditur perire volens.l. non tantùm.ff.
de appellationibus.

Post octo dies pōt sine mulcta quis appellationi renūtiare.

Item licet quis post octo dies expressè non possit renuntiare appel- 26
lationi,tamen tacitè poterit litigando, & procedendo coram iudice à
quo appellauit.c.solicitudinem. de appella. c.si à iudice. eodem tit.in
sexto. Ideo si appellatus eo casu cōuenerit appellantem post tres men-
ses

ſes ad deſertionem declarandam,perperam agit,vt in iuridicis cōuentibus Molinis habitis fuit declaratū,& appellatus in expenſis condemnatus anno 1534.die.22.Septembris. *Areſtum.*

27 Tamen ſi coactus procedat vtpote quia procedi poteſt non obſtante appellatione, tunc facta proteſtatione quòd non intendit ſuæ appellationi renuntiare, eam poſteà proſequi poterit, vt iudicauit Senatus anno 1510.die 25.Ianuarij,& ſuperius dixi per text.in cap. ſi à iudice.de appellatio.in ſexto. *Agens corā iudice à quo quando non renūtiare appellationi videatur.*

28 Etiam poterit appellans poſt renuntiationem proſequi quando appellatio fuit generalis,& renūtiatio ſpecialis ſuper alijs, in quibus non *Areſtum.*
29 eſt renuntiatum,vt ſuperius artic.vij.& ſequen. dictum fuit. † ſecus ſi appellatio & renuntiatio fuerint ſpeciales.l.ampliorem.vbi doctor.C. de appellationib.de Ferra.in practic.ſua in forma appellatio.à definit. in princip.colum.ſecunda. & in verb.in illis. Peru.in dicto capitul.ſi à iudice.in fin.eodem.Deci.in cap.ex parte.v. eodem. Imbert.in inſtitu. foren.pag.cxciiij.

30 Cedens liti notificare debet iudici.Bald.in ca.dudum.ij.colum.iiij. de elect.& in cap.gratum.de offic.delega.Fely.in cap.quod ad conſultationem.nume.5.de re iudic.Guido Papę.ſing.xxvij.Bald.in cap.j.colum.vlti.de offic.delega.Peru.in cap.fi.de dolo.libr.vj.Socy.conſi. xlv. viſa.volumi.j.Fely.in cap.cùm Ioannes.nume.19.de fide inſtru.Cur.in l.nam poſteà.§.ſi minor.ff.de iureiur. *Cedens liti, iudici notificare debet.*

31 Item iſte text. loquitur in appellatione iudiciali, ideo in extraiudiciali poterit quis renuntiare poſteà, quia ſub nomine appellationis nō venit prouocatio,quæ extra iudicium fit, hoc tamen reprobaui ſuperius in pręfa.licet hoc doceat Ioan.Samſon in conſuetu.Turoneñ. art. xviij.rubr. *des amendes.* tamen à ſimilitudine rationis fortè etiam iſte text.haberet locum in appellatione extraiudiciali, ſi quis non renuntiet vt hîc.ſed ne extendamus pœnam conſiderari debet, an ſit eadem ratio necne,& ex hoc iudicabitur: alioqui quandocunq; prout de iurę renuntiandum erit.

Et qu'il alle par deuers le iuge de qu'il aura appellé, ou le greffier de la cour d'iceluy iuge, & ſe delaiſſe de ſadicte appellation, lequel delay ſoit enregiſtré es regiſtres du greffe.

GLOS. II.

1 QVOMODO debeat appellans renuntiare? hîc reſpondet quòd coram iudice à quo appellauit, nam appellādo ſuſpenderat poteſtatem cognoſcendi in hac cauſa.cap.venientes.de iureiurand.ob id denuntianda eſt renuntiatio iudici à quo, cuius iuriſdictio per appellationem ſuſpenſa erat. *Renuntiatio appellationis quomodo fieri debeat.*

2 Item ſi non inueniat facilè iudicem,poteſt adire ſcribam,&grapherium curię,& coram eo appellationi renuntiare,etiam hoc eſt introductum,quia cùm grapherius debeat acta appellationis tradere vtrique

parti. † ideo appellatus facilè hanc renuntiationem videre poterit, & 3
à prosecutione cessare, & iudex quoq; hoc per relationem actuarij sci-
re poterit, & in causa procedere visa renuntiatione.

Dies renuntiationis appellationis in actis scribi debet.

Sed quomodo debeat scribere renuntiationem? Respon. ordinatio 4
lequel delay soit enregistré es registres du greffe. Primò scriba debet scribe-
re dilationem .i. quo die hic renũtiauit, vt cognoscatur an tempore de-
bito renuntiauerit. videlicet an intra octo dies, & sic quam fecit dilatio
nem appellans ad renuntiandum.

Et quòd istam renuntiationem scribat in libro actorum, videlicet 5
in eo libro, quo appellauit pars: nam posteà adijciet scriba, quod po-
steà tali die renuntiauit tali appellationi emissæ, & hoc fit vt parti ap-
pellatę consulatur volenti prosequi causam corã iudice à quo, vt eam
prosequi possit cognita renuntiatione.

Renuntiatio appellationis apud acta valet etiam nõ notificata parti.

Arestum.

Quæro si quis renuntiauerit coram scriba, & apud acta, non tamen 6
significauit parti, an renuntiatio valeat? Respond. valere, quia hîc po-
nitur alternatiua, cuius natura est, vt alterum sufficiat. regu. in alterna
tiuis. de regu. iuris. in sexto. l. tertia. ff. de eo quod certo loco. Et ita cen-
suit Senatus pro capitulo Meldun. ann. 1510. die 16. Aprilis. quãuis stylus
esset ibidem, vt significari deberet, qui in hoc fuit reprobatus, quia cõ-
tra legem Regiam. † si tamen fuerint duo scribę, & apud vnum appel 7
latio sit interposita & descripta, alter verò eius renuntiationem excepe
rit, aduersario hęc renuntiatio intimari debet, vt docet Imbert. in in-
stitu. Foren. libr. ij. §. sequitur. tamen quia hic tex. non cogit appellan-
tem, nisi alternatiuè, ergo non requiretur nisi alterum. l. si ex pluribus.
ff. de legatis ij. & ideo videtur sufficere, si ille actuarius conscripserit in
libro actorum, vt hîc statuitur.

Parti an debeat intimari appellationis renuntiatio.

Vtrum ista renũtiatio debeat intimari parti, quod videtur, nam om 8
nia quæ parte absente fiunt ei notificari debent. l. eos. §. j. C. de appella.

Contrarium est verius, quia iste tex. non astringit renuntiantem ad 9
significandum parti, ergo nec nos ad id illum grauare debemus. arg. l.
de pretio. ff. de public. in rem actio.

Arestum.

Vnde si quis post renuntiationẽ intimauerit eam parti in domo ha 10
bitationis, licet appellatus fuerit prosecutus appellationem, dicens si-
bi debere intimari in persona, si prosequatur desertionem, perperam
agit, & renuntians fuit absolutus cum expensis. anno 1544. die 14. Iulij,
quia vbi non requiritur intimatio, si interueniat & inepta, sufficit.
glo. in §. serui. quibus ex causis manumittere licet. & in l. vinum. ff. si
certum petatur.

Renuntiatio appellationis coram apparitore parti intimata valet.

Arestum.

Intra tres menses fieri debet renuntiatio.

Item si quis renuntiauerit corã apparitore, si illam renuntiationem 11
parti intimauerit, valere pronuntiauit Senatus: si verò non denuntia-
uerit parti ad expensas fuit condemnatus renuntians citatus desertio-
nis gratia. anno 1540. die 7. Octobris in iuridicis conuentibus Molinis
habitis. † & hęc denuntiatio saltẽ intra tres menses fieri debet, vt iudi- 12
cauit Senatus prout refert Aufrer. in stylo parlam. aresto 94. † Tamen 13
Ludouicus de Ponteruault fuit absolutus à desertione, qui licet extra
iudicium

iudicium appellasset à saluagardiæ concesione datę Ioanni Abraam, tamen renuntiauit coram apparitore & testibus, qui apparitor non fecit certiorem appellatum de renuntiatione: ob id parlamentum reseruauit dicto Ioanni Abraam actionem contra seruientem ad expens.

14 Item dominus debet renuntiare, non procurator, vt docet Bald. in l.fi.in fin.de tempo.appella.Alexand.consil.cxv. attentis.in fi. volumi. v.& Peruſ.in cap.Nicholao.colum.iij.q.vij.eodem tit.quia est quędam species donationis, quę non potest fieri nisi per dominum. Bald.in l.fi. & Ioan.Sanxon.in ordina.Turo.articu.iiij.Ias.in l.cùm procurator.ff. de operis noui nuntiatio.nisi potestatem appellandi habuerit: quia tũc etiam renuntiandi potestatem censetur habuisse, vt iudicauit Senatus anno 1535. in crastinum corporis Christi patronis Alberico & Vielard postulantibus. *Procurator non potest renuntiare sed dominus.* *Arestum.*

15 Etiam potest quis renuntiare vt hîc, si quis appellauerit ad parlamentum, vel ad Regem, seu ad magnum consilium, & ita declarauit Philip. August. olim Franciæ Rex, vt in libr.ordinatio. antiquarum patet.fol.43.

16 Potest etiam quis acquiescere appellationi non solùm intra octo dies sed semper quoúsque de appellatione in consilio cognosci cœptũ sit, vt dicetur infrà. de literis cessionis, prouocatio, & quando ea renuntiatio fieri debeat. *Acquiescere appellationi quando quis possit.*

17 Etiam inuito appellato quis renuntiare appellationi suę in hoc Regno potest, cùm appellatus non iuuetur prouocatione, de consuetudine Regni, per l.si iudex.ff.de minori.contra.cap.ex parte.ij. de rescrip. Bald.in l.fi.C.quando prouoc.non est necesse. *Appellans etiam inuito appellato renuntiat suæ appellationi*

Et s'il aduenoit que le iuge ou greffier se absentast du lieu.

GLOSSA III.

1 HIC. prouidet quando iudex, qui non vult regulariter audire istas appellationes, se absentat, ne illi intimari posit, idem in Grapherio, vt aliquos relinquere teneantur, apud quos appellationis renuntiatio fiat.l.vt perfectius. C.de anna. exceptio.facit l. prima.§.adeundi.ff.quando appellatum sit.

2 Requisita ex hoc tex.habes sequentia. Primò, quòd quis appellauerit: non potest enim renuntiare appellationi, qui non appellauit, priuatio enim pręsupponit habitum.l.decem.de verb.obliga.§.seruus.de capitis diminu.in institutio. *Requisita vt iure appellationi renuntietur.*

3 Secundò requirit iste text.renuntiationem appellationis ipso facto, vnde non sufficeret dicere volo renuntiare appellationi, quia non ob hoc renuntiaret, quia verbũ volo, tunc non induceret dispositionem, secundum Barto.in l.prima.ff.manda.& in l.prima.C.de summa trini. & oportet vt de facto appellans renuntiet appellationi, per istum text. ibi, *& se delaisse de sadicte appellation.*

Renuntiatio appellationis coram notario & testibus non valet.

Tertiò, requirit hic text. quòd renuntiet coram iudice, vel graphe- 4
rio. Ideo non valeret renuntiatio coram notario & testibus, vel coram
duobus notarijs. Inde appellationem emissam coram duobus notarijs,
desertam pronuntiauit Senatus anno 1389. die vltima Maij.

Arestum. *Arestum.*

Non valeret etiam facta coram apparitore, ideo contra Robertum 5
Baudoin Frepier, qui sic appellauerat & posteà renuntiauerat fuit pro-
nuntiata appellatio deserta pro Pusseram anno 1524. die 2. Decembris,
nisi posteà notificata esset parti vt dixi in ij. glo. suprà eod.

Quartò requiritur in hoc tex. quod infra octo dies à tempore emis- 6
sę appellationis computandos quis renuntiet, quamuis de iure quis ap-
pellationi renuntiare poßit antequàm iudici ad quem sit pręsentata.
cap. quamuis. ij. de electi. in vj.

Quintò, quòd dies renuntiationis factę scribatur in regestis scribę, 7
seu grapherij. ibi, *lequel delay soit enregistré es registres du greffier.*

Renuntians literas habere debet à iudice coram quo appellationi renuntiat.

Sextò, si iudex vel scriba se absentauerint, oportet, vt relinquant ali- 8
quem coram quo desistere à sua appellatione quis poßit, vt hîc. Et sic
ordinatio Philippi Regis edita anno 1544. statuit, quòd appellantes de-
bent habere literas suę renuntiationis à bailliuis, à quibus appellarunt,
vel à suis commißis.

Affin que quand le iuge verra icelles appellations delais-
sées, qu'il puisse mettre ou faire mettre sa sentence ou ap-
pointement à execution.

GLOSSA IIII.

RATIO ponitur hîc quare coram iudice vel scriba de- 1
beat renuntiari appellationi, scilicet vt iudex à quo videns
renuntiationem, poßit suam sententiam executioni man-
dare, siue sit interlocutoria ibi, *appointement*, siue sit de-
finitiua.

Renuntians post octo dies per literas recipitur ad expensas, tamen condemnatur.

Et sic qui non renuntiauerit intra hoc tempus octo dierum, posteà 2
non recipitur. Limitatur nisi per literas Regias concedatur, quod solet
sępè fieri etiam non soluta emenda consentiente Regis procuratore.

Aresta.

Item hîc renuntians si post octo dies renuntiet, ad expensas & dam- 3
na partis tenetur. cap. interposita. §. illæ. de appellatio. vt placuit Sena-
tui anno 1519. die 15. Iulij. † secus si intra tempus hîc statutum renun- 4
tiauerit, eo quòd authoritate huius ordinationis hoc faciat, & ita de-
clarauit Senatus. 18. Decembris. anno 1543.

A renuntiatione appellationis an quis releuari poßit.

Etiam post istam renuntiationem non poterit pars appellationem 5
prosequi, quia remittentibus actiones suas amplius non est dandus re-
gressus. l. quæritur. §. si venditor. ff. de ædili. edict. cap. quàm periculo-
sum. vij. questio. j.

Arestum.

Nisi ab illa renuntiatione releuaretur fortè ratione minoris ætatis. 6
Barba. consil. xliiij. in iij. volu. vel alia ex iusta causa, vt censuit Senatus
anno 1510. die 17. Februarij.

Item

7 Item poterit quis agere de nullitate, licet appellationi renuntiauerit.capit.fina.de appella.in vj.vbi docto.in l.si expresim.ff.eod. &cap. dilecto.eod.

8 Etiam poterit agere posteà contra iudicem in sindicatu.gl.&doct.in c.pastoralis.§.quia verò.de off.deleg. Bar.in l.j.ff.quod quisque iur.siue renuntiauerit tacitè, siue expresè. Bal.in cap. sæpè.eo. & sic consuluit Soc. consi. xxiiij. visis. col. iij. ver. secundò principaliter. in j. volum. *Agi post renũtiationem appellationis cõtra iudicẽ an posit.*

9 † Quamuis hoc non seruetur in Francia, quia extra tres casus non solemus agere contra iudices vel magistratus, videlicet doli, fraudis, & concusionis, vt superius dictum fuit.

10 Ista renuntiatio non preiudicabit adhærentibus, vel alijs, vt docet Bal. in l. j. in fi. C. si vnus ex plu. ap. quia res inter alios acta alijs non præiudicat, vt patet in rub.C.illo ti.† Vnde si plures fuerint appellantes, omnes renuntiare tenentur, &vnius renuntiatio non nocet alijs.c. ex parte.suprà de rescr. ideo poterũt alij, qui non renuntiauerunt citari ad desertionem post tres menses, vt superius dixi.& sic iudicauit Senatus pro Abbate &religiosis sancti Ioannis du Dart, contra do.Ludouicum dominum de Anulles, anno 1528. & die x.Decembris, vide tex. &ibi Dec.in l.si qui separatim.in fi.de appel.ff. *Quilibet appellans renũtiare debet & vnius renuntiatio nõ sufficit.* *Arestum.*

CHARLES VII. Article x.

ITEM, voulons & ordonnos, que s'il y ha attemptat cõtre aucune cause d'appel releuée en nostredicte cour de parlement, dont l'appellatiõ aura esté faicte formellemẽt en nostredicte cour, qu'icelle nostre cour en puisse retenir la congnoissance. Et prohibõs & defendons, qu'aucun n'allegue auoir esté faict attemptat, si veritablement il ha esté faict, & qu'il ne monstre promptement par information deüement faicte. Et en cas que par information il ne monstrera auoir esté faict attemptat, que le procureur, qui aura allegué l'attemptat, soit condamné en l'amende: & pareillement la partie, qui aura faict faire l'adiournemẽt sur l'attemptat: & la cause soit promptement r'enuoyée par deuant le iuge, au quel de droict & de coustume la cognoissance en appartiendra, & sans en faire difficulté. Articulus decimus sextus.

GLOSSA I.

1 PRIMVM quod hîc statuitur, est quod si aliquid attentatum fuerit post appellationem ad curiam, ipsa poterit cognoscere, & causam retinere, quia attentatum fuit factum in contemptum curię, ideo ad eam pertinere cognitio debet.arg.l.quoties.C.de iud.Masuer.eo.tit.versi.item si agatur. *Parlamentũ de attentatis pendente appellatione cognoscit.*

Inhiberi non debet ne quid attentetur. Arestum.

Nota tamen quòd pendente lite non debet fieri inhibitio, ne ali- 2
quid attentetur seu innouetur, aliâs esset prohibere curiæ, ne quid age
ret, sed debet inhibitio fieri, ne quid attentetur in odium seu prçiudi-
cium litis, seu appellationis. Sic statuit Senatus anno 1519. die 1. Martij
contra moniales de Poyssi.

Possessione sua pars non debet priuari appellatione pendente.

Sciendum est quòd appellatione emissa nō debet quis priuari com- 3
modo suæ possessionis. c. j. vt li. penden. nec dicitur ille innouare, qui
sua possessione vtitur pendente appellatione, eo modo quo prius pos-
sidebat, sed inniti priori censetur. l. vtique. in fi. ff. de rei vend. ideo in
ea nullo modo turbari debet. tex. in c. cùm teneamus. eodem. glo. in c.
non solùm. isto titu. in vj. Ioan. Monach. in c. cupientes. numero. 138. de
electio. in sexto.

Innouari quid nō debet appellatiōe pēdente.

Itaque non debet quis post appellationem aliquid innouare, vt 4
patet in titulo. ff. nil nouari appella. penden. alioqui illa retractanda
sunt. ca. non solùm. de appella. in sexto. vbi non solùm innouata post
appellationem à definitiua retractantur, sed etiam ea omnia, quæ me-
dio tempore inter sententiam & appellationem (quę postmodum intra
decendium interponitur) innouata sunt. Alexand. consil. xcix. visis. in
v. volu. Dec. consi. cc. in casu.

Attentata post appellationem ab interlocutoria an retractentur.

Attentata verò post appellationem ab interlocutoria non reuocan- 5
tur, nisi ea quæ facta sunt post inhibitionem. c. nō solùm. in fi. † innoua 6
re & attentare is dicitur, quando non relinquit rem controuersam in
eodem statu in quo erat tempore appellationis. l. appellatione. C. eod.
& c. significantibus. eod.

Innouare quid & attētare.

Ratio huius reuocationis est, qa attentans aliquid post appellationē 7
videtur iniuriā inferre iudici ad quem, & illud facere in eius contemp-
tum, ideo æquum est, vt illud restituatur. Domi. in cap. non solùm.

Et hæc reuocatio attentatorum potest peti vsque ad conclusionem 8
in causa. de Rota deci. lvij. attentata. in nou.

Literæ nō facta mentione appellationis non valent.

Vnde literæ impetratæ appellatione pendente eius non facta men- 9
tione sunt subreptitię. glo. no. in capit. oblatę. eo. tit. vbi Prępo. tradit
quatuor limitatio. & Roma. consil. ccxlix. in casu. vbi dicit post appel-
lationem non debere nouum iudicium inchoari super re super qua
est appellatum.

Pars nil innouare debet pēdēte appellatione.

Amplia vt quid innouare non debeat iudex nec pars. c. dilectę. de 10
except. vbi Hosti. & alij dicunt innouata à parte reuocanda ex solo iu-
dicis officio, etiam sine libello. Bal. in l. iij. ver. quęro vtrum attentata.
C. eod. licet doct. intelligant illum tit. nil nouari. in iudice, vsus tamen
forens. etiam intelligit in parte.

Imò si appellās aliquid attentet, eo ipso reddit se indignum benefi- 11
cio appellationis, & iudex à quo procedere poterit, ac si appellatū non
esset. cap. an sit deferendum. eodem. Ioan. Monach. in capit. cupientes.
num. 139. de electionib. in sexto. Decius consilio ciij. in causa. columna
secunda. hoc tamen iure non vtimur in Francia.

Limitatur quoad tertiū, qui ratione sui interesse nō prohibetur in- 12
nouare,

nouare.glo.singu.in l.creditor.in princ.ff.manda.probant do.de Rota decisio.lviij. no.quòd vbi auditor.in antiq.&Barba.in ca.j.num.10.de rescrip. & in consi.xliij.Præclarè.col.xvij.in j.vol. vide limitationes in c.bonæ.eo.titu.per doct. *Tertius innouare non prohibetur.*

13 Secundò nõ procedit q̃do ipsa appellatio innouaret.l.eos §.sup his. &l.minimè. C. eodẽ. Ideo si qs intrudatur in carcerẽ&appellet,debet detineri per illum tex.&in ordina.reg.titu.*des adiornemẽs personelz.* articul.v.&sequẽ. Et hoc seruatur de cõsuetudine generali omniũ curiarũ.teste Guido.Papę in decisio.Delphina.q.ccxxxv.si qs incarceretur. *Pendente appellatione in carcere spars intrudi põt.*

14 Tertiò limitant in interlocutoria,in qua ante inhibitionem iudicis à quo non prohibetur quis innouare.cap. non solùm. eodem titulo.in sexto.Bald. in l. secunda.colũna tertia. versic.sed incidenter quæro.C. de episcop.audien.† quod est verum,quando grauamen poterat reparari per appellationem à definitiua , alioqui contrà , vt si appelletur à tortura.cap. fin.eodem titu.in vj.Bal.in l.generaliter.§.sed iuramento. versi.sed quid si est talis.C.de reb.cred.vel nisi iudex appellationi detulerit, tunc enim sibijpsi satis videtur inhibere deferendo appellationi. Bar. in l. eius qui. col.ij.versic.secundò quęro.ff.de appella.recipiend. &l. intra vtile.colum.v.de mino. *Innouare post appellationem ab interlocutoria quãdo licet.*

15

16 Quartò, innouare quis potest ex prouisione legis , vel ordinationis. l.per hanc.C.de tempor.appella.ideo sentẽtię per modum prouisionis latę executioni demandari solent non obstante appellatione,vt scripsi in tractatu de senten. prouisio. & de senten. executor. in primo tomo cõmenta. in has constitu.Reg. *Prouisoriæ sentẽtiæ pendente appellatione exequi possunt.*

17 Quintò, quando attentaretur, quod potuisset in causa principali facere,&sic cautio peti potest appellatione pẽdente, sicut in priori instãtia fieri poterat.l.postquàm.§.imperator.&ibi Bar.ff.vt leg.no.caueat. Bar. in l.furti.§.j.de his qui no.infa.Bolog. in add.ad Ioã.de Ana.cõsil. *Cautio pẽdẽte appellatione peti põt.*

18 j.Ias.in l.j.C.de bo.possess.secund.tabu.† Vnde infert Panor.in c.pastoralis. de iure patro. quòd licet primus presentatus appellauerit, poterit tamen secundus præsentari , quia secunda pręsentatio etiam ante appellationem & lite pendente fieri poterat.

19 Sextò non habet locum, quando deserta esset appellatio, quia tunc habetur ac si appellatum non esset. l. vl.§.illud. C. de temp.app.Bal.& Ias.in l.j.C.de secun.tabu.

20 Idem dicunt docto. si appellatio esset manifestè friuola.ca.cum appellationibus.eod.in vj.Bal.consilio ccclxvij.ad euidentiam.in primo volumi. Corne.consilio xlv.duo principaliter.in j.volu.quod non haberet locum in hoc Regno,in quo omni appellationi defertur ob superioris reuerentiam,vt dixi sępius superius.

21 Attentata tamen sunt ipso iure nulla, etiam si appellans renũtiet appellationi, vel sit deserta.c.cùm venissent.de insti.Peru. in c.ad audiẽtiam.in fi.eod.nec posteà conualescunt.Panor.&alij in c.sępè.& in ca. consuluit.ij.eo.&vide in c. bonę.eod.Quod remedium attentatorum est melius,quàm interdictum vnde vi,sed petuntur reuocari & irritari *Attentata nulla etiã si appellans renuntiet.*

quatenus de facto attentata sunt.arg.ca.si quis. de reb.eccle.non alienan.† Alios casus vide per Spec.in eo.ti.§.nouissimè.&Corse.in singu. 22 incipiente,appellatio.&Socin.in tracta.fallen.regu.xxj.appellatio.Felyn.&alios in cap.dilectæ.de except. & docto.in cap.solicitudinem.& cap.pastoralis.eodem.

Lite pendente nihil innouādum.

Quæ superius dicta sunt,nihil innouādū appellatione pēdente,eadē 23 ferè dicenda eruntlite pēdente,nihil enim innouandū erit litepēdente, vt in titulo.vt lite pendente nil innouetur.C. & in decre.&vj.&in cle. hoc etiā asserit Io.Monach.in c.cupiētes.nu.138.& seq.de elec.in vj.deci. Neapoli.cxxxj. quidā concessit. † vnde lite pendente coram iudice 24 seculari sup possessorio beneficij , nihil est innouādū corā ecclesiastico super petitorio, vt docet Bened.in repe.c.Raynutius.in ver.&vxorem. nu.433.de testa.&dixi supra de causis beneficiorum possessorijs.

Cōpromisso pendente nil est innouādū & supplicatione ac euocatione.

Idem prorogatione appellationis pendente,siue compromisso pen- 25 dente.cle.quandiu.de app.Barb.consi.xviij.clementissimum col.v.volumine iij.etiam supplicatione pendente nihilest innouandū.authen. quę supplicatio.C.de prec.Impe.offe. quia hęc supplicatio eūdem effectum habet , quem appellatio. c.tum ex literis.de integr.restit.Panor. in cap.pastoralis.§.j.in gloss. j.eo.dixi plenè in tract.de supplica.in j.tomo harum consti.Reg.in cōmenta.

Idem dicendum est euocatione pendente.c.vt nostrum.de app.ple- 26 nè scripsi in tract.de euoc.in j.tomo cōmenta.in has consti.reg.

Inuētarij cōfectione pendēte nihil est innouandū.

Nihil etiam est innouandum inuentarij confectione pendente,nec 27 hæres est id temporis à debitoribus molestandus,nec conueniendus.l. fi.§.donec.C.de iure delibe.† ideo sis cautus vt inuentarium non com- 28 pleas,nisi in fine trium mensium,vt docetCępo.caut.ccxxij.institutus. quod est conscientiæ damnosum , sic differre. vide tamen casus sex in quibus hęres conuenitur in §.donec.per Iaso.ibidem.

Consultatione pendente nil est innouādum nec relatione.

Consultatione seu relatione pendente , & donec consulitur prin- 29 ceps &causa ad eum refertur,nihil debet attentari.l.j.&l.si quando.C. de rela. † hodie istę relationes sublatę sunt , vel rarò fiunt in Francia. 30 per tex.in authentica vt iudices non expectent sacras iusiones. collat. ix. declarat Cotereau in suo tracta. scedula.magistra. Gallię. rub. de audito princip.folio 17.

Relationes hodie rarò fiunt.

Nullitate pēdente nihil innouandum.

Nullitate pendēte quid non est innouandum.clemen.j.de re iudic. 31 l.iiij.§.condemnatum.ff.de re iud. Barto. in l.j.C.quando prouoc.non est necess.docto.in c.dilecto.eod.

In integrum restitutione pendente nil innouādum.

In integrū restitutione pendente nihil noui fieri debet,in ti.C.in in- 32 teg. rest. pen.ne quid noui fiat. cap.suscitata. de in integ. rest. Aufrer. decisi.Tholosa.q.liiij. Anto. Tremol.in add.ad Vbertum in ti. de imped.exec.versic.secundò si in.

Dilatione pēdente nihil attētari debet.

Dilatione pendēte nihil attentari debet.l.siue pars.C.de dilat.c.prę- 33 terea. illo titulo. Limitant doct.in c. significante. &Soc.in tract. fallē. reg.xciij.&Geor.Natan.in repe.cle.sępè.col.xlix.&seq.versicu.prædictis.de ver.sig.scripsi in ti.de dila.artic.decimo.suprà.

Recusatione

34 Recusatione pendente nihil innouandum iura censent.l. apertissimi.C.de iudic.c.suspitionis.vbi docto.de offic.deleg.c.secundò requiris.& cap.postremo.eod.cap.secundo.eodem titu.in vj.scripsi in tract. de recusa.suprà. *Recusatione pendẽte nihil innouetur.*

35 Pendente recursu ad arbitrium boni viri nihil attẽtandum est.l.societatem §.arbitrorum.ff.pro soc.Bald.in additio.ad Specul.in titu. de arbitr.colum.v.versicu.sed an pendente.quia hic recursus instar appellationis se habet.l.non distinguemus.§.cùm quidam.ff.de arbitr.Barb. consil.xviij.colum.secunda.in iiij.volumi.scripsi in tract. de arbitr.suprà hoc libro. *Recursu pẽden.ad arbitrium boni viri nihil innouari debet*

36 Securitate pendente nihil committendum esse iura volunt, siue à principe concedatur.l.j.§.vlti.ff.de quęst.& l.relegati . de pœn. siue ab inferiore ex iusta causa.l.iij.§.seruus.ff.de acquir.poss.l.fi.C. de his qui ad eccles.confug.Io.Raynaud.in suo tract.securitatis. *Securitate pendente nihil innouandum.*

37 Accusatione pẽdente nihil innouabis.l.defensionis facultas.& l.prohibitum.C.de iure fisc.libr.x.l.aufertur.§.in reatu.ff.de iure fisc.Bart.& Alex.in l.post contractum.ff.de dona. *Accusatiõe pendente nihil innouetur.*

38 Adhęc status dilatione pẽdente nihil innouandum iura censent,vt plenè scripsi in tracta.de lit.dilat.in j.Tomo harum constitutio. *Status dilatione pendente nihil agendum.*

39 Etiam itinere peregrinationis pẽdente nihil est de nouo faciẽdum. vt c.vno.de cler.peregr.vbi plenè doct. *Itinere peregrinationis pendente nihil faciendũ.*

40 Coadiutoris datione pendente idem.in cap. vno.de cleri. ægrotan. in sexto. *Coadiutoris dilatiõe pendente cesset innouatio.*

41 Nihil innouari debet sede vacante.in tit.ne sede vacan. aliquid innouet.vbi doct.multa scribunt. de his clausulis multa tradit Vital. de Camb.in tracta.clausula.in clausula nihil nouari,vbi vide plenius. *Sede vacante nihil innouet.*

42 Nota quòd vt reuocatio attentatorum fiat,intimanda est iudici & parti respectiuè appellatio,aliâs non imputatur illis.c.si duobus.vbi do-
43 cto.eod.& clemen.j.illo ti.Peru.in c.fi.nu.40.& seq.eod. † Et curia parlamenti volens interdum ex causa reparationem attẽtatorum fieri per alium,remittit illa &excessus cognitionem ad Seneschallum,vel ad a-
44 lium iudicem Regium,in cuius territorio fuere commissa.† & quandoq; ex causa committit alteri iudici ordinario committentis quoad illos ipsum delegando, quia in propria qualitate attentatorum remittere causam , vel alteri committere frequenter non consueuit, vt docet Benedict.in capitul. Raynutius. in verb . vxorem , numero 433. de testamen. *Appellatio parti & iudici cur intimanda.*

Et prohibens.

GLOSSA II.

1 NON debet allegari attentatum , nisi probetur ex tempore, *promptement & par information deuement faicte.* Et istæ informationes super attentatis fieri debent,& non super alijs rebus, alioqui nullæ declaratę fuerunt informationes,quibus alia facta adiuncta erant. anno 1506.& die quinta Ianuarij ex ordina.curię. *Informationes attentatorum alia continere nõ debent.* *Arestum.*

Vide alios casus in quibus probatio extemporanea fieri debeat. articul.iij.gloss.vna.tracta.de lit.dilat. in secundo Tomo constitu.Reg. in commenta. 2

Duo in attentatis probanda.

Tenetur autem pars duo probare. Primò quòd sit attentatum. Secundò, quòd appellatione vel lite pendente.capitul.primo. & capi. ecclesia.vt lite pendente.cap.bonæ.eod.Ioan.Monach.in cap.cupientes. nume.136.de electio.in vj. 3

Attentatorum inquisitio quomodo fieri debeat.

Quomodo hoc fieri debeat? Respond.appellatione recepta per iudicem ad quem, datur ipsi supplicatio, vt inquiratur de attentatis, & ipse permittet, & committet apparitori vel alij, vt de his informationes faciat. 4

De literis lite pendente.

Aliquando verò impetrantur literæ, quę vocantur, lite pendente, quibus mandatur vt inquirat talis, & informationes clausas mittat. 5 † & interdum solet in literis releuamenti appellationis apponi, quòd si quicquam innouatum fuerit inquiratur, raró tamen: 6 † vel supplicatio iudici datur, vt inhibeatur attentâti, & informare liceat de attentatis, & iudex concedit, & tunc actuarius seu grapherius facit commissionem primo apparitori, vel alteri prout iudici visum fuerit. 7

Praxis contra illum qui aliquid attẽtauit.

Item posteà istæ informationes deferri solent ad iudicem ad quem, & ostenduntur procuratori Regio, qui petit, vt is qui attentauit citetur personaliter compariturus, & iudex decernit vel aliâs pro grauitate criminis, & posteà literæ à iudice ad quem impetrantur ad citandum istum innouantem, quo citato compareat necesse est, & audiatur vt hîc. 8

Et en cas.

GLOS. III.

Procurator allegãs attẽtatum punitur si illud non probauerit.

PROCVRATOR allegans attentatum, & non probans, ad mulctam puniri debet, non dicit quam, ideo intelligo arbitrariam.l.j.ff.de effracto.& pars remitti debet, ad illum iudicem, qui de iure vel consuetudine cognoscere de causa potest.

CHARLES VII. Artic. LXIIII.

Articulus decim⁹ septimus & decim⁹ octauus.

ITEM, ordonnons que quand aucune cause d'appel, d'appointement ou sentẽce interlocutoire ou d'execution (soit de sentence diffinitiue ou d'autre chose) sera plaidée, que le procureur de la partie intimée ait promptement en iugement les actes & memoriaux de ladicte cause, & aussi les exploits & lettres de l'executiõ pour en faire prompte foy en iugement affin que s'il estpossible, la cause d'appel soit sur le champ vuidée & expediée.

CHARLES VIII. Artic. XXXIII.

ITEM, ordonnons que quand vne cause d'appel, d'appointement

ctement ou sentence interlocutoire ou d'execution (soit de sentence diffinitiue ou autre chose) sera plaidée le procureur de la partie intimée ait promptement en iugemẽt, les actes & memoriaux de ladicte cause, & aussi les exploicts & lettres d'execution, pour en faire prompte foy en iugemẽt, affin que s'il est possible, la cause d'appel soit sur le champ vuidée & expediée.

GLOSSA VNA.

1 HÆ ordinationes idem omnino continent, & si in titulos redactę princ. fuissent, nõ essent istæ superfluitates, sed statuentes non erant memores alterius ordinationis, ideo bis idem statuerũt, vt hîc videtis, ex quo discerni potest quid ordo prosit, & titulorum hęc series. *Ordo titulorum harum ordina. quid prosit.*

2 Iste text. pręcipit vt quando appellationis causa disputatur, & coram iudice verbo inter aduocatos tractatur, quòd procurator appellati & intimati habeat acta, & munimenta causę, vt ex tempore causa appellationis decidi posit, idem statuitur in ti. *des parlements de Tholouze, & Bourdeaux.* artic. vj. & vocatur hęc appellatio à Budęo vocalis, quam vulgo verbalem dicimus, de hac alibi dicam. *Aduocati & procuratores acta dũ causa litigatur habeant.*

3 Sed an habeat locum in procuratore appellantis, iste tex. non loquitur de eo, sed eadem & maior est ratio in actoris. i. appellantis procuratore, qui instructus venire debet. l. qui accusare. C. de edend. c. j. eod. in vj. quia in sua potestate est agere, non verò rei, cùm iudicium subire cogatur: vt est tex. in l. inter stipulantem. §. si Stichum. ff. de verb. oblig. & ita declaratur artic. xix. infrà eod. † & procurator siue actoris, siue rei non debet causam alicuius defendendam suscipere, nisi sit instructus: vt cautum est artic. iiij. suprà tit. *des procureurs.* & seq.

4

5 Quomodo debeant ista acta ostendi, an sufficiat exemplum, an verò memoriale, & originale pręstandum sit? Respon. quando agitur de processu in scriptis, ne partes onerentur laboribus & expensis ad habendum exemplum processus, debet processus efferri ijsdem verbis quibus cõceptus fuit, & ita censuit Senatus ann. 1507. die 7. Septemb. † Sed sufficit memoriale esse subscriptũ à parte, & quotidie ita fit, sed acta & instrumenta debent esse authentica. vt in c. j. & ij. de fide instr. & instrumentum transcriptum parte vocata apud grapherium per requestam, vel alibi per literas compulsorias (vt fieri solet) sufficiet. *Processus exemplũ ferri non debet.* *Arestum.*

6

7 In appellationibus vocalibus seu verbalibus vnus obtinet originale videlicet appellans, & intimatus exemplum, tamen debet esse subscriptum à notario, vel alio, vt fidem faciat: vtputa apparitore qui tradit & intimat, vel ab alia persona publica.

8 Quæro si procurator non præparet ista causæ munimenta? Respon. poterit suo nomine proprio ad mulctam condemnari, sed parti non nocebit. l. j. §. si procurator. ff. si quis ius dicen. non obtempe. vel si causa decisa sit contra partem, ipsa poterit ad id quod interest agere contra illum procuratorem: vt infrà artic. xix. in fi. statuitur. *Procurator non paratus die dicta mulctatur.*

CHARLES VII. Articl. LXXVII.

Articulus decimus nonus.

ITEM, & pource que quand aucune cause d'appel a esté plaidée en nostredicte cour, les parties sont aucunesfoys long tẽps sans produire leurs lettres, actes & autres choses qui sont necessaires pour le iugement d'icelles causes d'appel, & par ce moyen demeurent icelles causes d'appel long temps sans estre iugées ne decidées. Nous ordonnons que doresnauant en telles causes d'appel, qui seront plaidées en nostredicte cour de parlement, les parties produisent leurs actes & procez dedans trois iours prochains ensuyuants la plaidoyrie: sinon qu'ilz ayent demãdé en plaidãt autre delay, lequel la cour leur ait octroyé. Et enioignons aux procureurs des parties, qu'incontinent la iournée de la presentation de la cause d'appel escheüe, ilz facent leur inuentaire de leurs registres, actes & procez en cas d'appel: & les baillent auec leurs memoires à leur aduocat, affin qu'au iour de la plaidoyrie, les parties en plaidant leurs causes puissent faire prompte foy de leurs actes & procez: affin que se ladicte cause d'appel peut estre decidée & determinée promptemẽt par nostredicte cour, qu'elle le soit, ou que si elle n'estoit iugée, & icelles parties fussent appoinctées en droict sur icelles causes d'appel, qu'incontinent les parties leurs produisent leurs lettres, actes & proces, en ladicte cause d'appel, affin qu'icelle cause d'appel soit brieuemẽt expediée. Et pource que de tant que ladicte cause d'appel sera plus brief iugée apres la plaidoyrie, de tant aurõt les presidẽs & cõseilliers meilleure & plus fresche memoire des choses dictes & proposées par les parties en leur cause d'appel. Nous mandons & enioignons à ceux de nostredicte cour, qu'ilz iugent & decident les causes d'appel, le plus brief que faire l'on pourra. Et en cas que les procureurs desdictes parties n'auront produict dedans lesdicts trois iours, le proces sera iugé en l'estat qu'il sera troué. Et voulons & ordonnons que si par negligence du procureur la partie pert sa cause, qu'icelle partie ait son recours contre son procureur pour ses dommaiges & interests.

GLOSSA PRIMA.

Producere appellans intra quod tempus debeat.

ALIQVANDO appellationis causa litigatur coram iudice appellationis, & ex tempore decidi non potest, ideo ad consilium reijci solet. Et interim statuitur, vt partes acta & munimenta causæ producãt, quòd facere tenentur intra tres dies proximos, nisi aliam habuerint dilationem. † Sed hęc ordinatio parũ seruatur in parlamẽto, in quo

in quo non ſolùm dantur tres menſes,ſed aliquãdo tres anni, & interdum tria luſtra maximè in hoc Senatu,ſed hoc ex malitia & calliditate partium prouenit.

Et enioignons &c.

GLOS. II.

1 PRÆCIPIT procuratoribus vt ſtatim à die prę-ſentationis cauſę appellationis inuentarium conficiant,& munimẽta & acta aduocatis præſtent, vt pręparati die dicta veniant.de hoc inuentario ſcripſi in tracta. de ſenten. prouiſ. articul.tertio.gloſſ. tertia. & alia ſcripſi in titulo de inuentar. ſuperius. *Inuẽtarium munimentorum fieri debet.*

Et pource.

GLOSSA III.

STATVIT vt quàm citò fieri poterit,cauſa in conſilium miſſa decidatur,vt præſes& conſiliarij ſint illius memores:& ideo partes vel procuratores illarũ breui producere debent inſtrumenta & munimenta cauſę. idem ferè ſtatuitur in titu. *des preſidents.*articu.ij.

Et en ce cas qu'elles &c.

GLOSSA IIII.

1 HIC comminatur,quòd ſi acta cauſę non ſint intra tres dies producta,cauſa in eodem ſtatu decidetur,quòd ſi per negligentiam procuratoris pars cauſam amiſerit, poterit ad id quod intereſt agere contra ſuum procuratorem.l.j. in fi.ff. quando appell.ſit.vbi Barto.vide plenè doct.in l.vna.ſi quis ius dicen.non obtempe.vbi idem dicunt ſi dolo procuratoris hoc factum fuerit.facit glo.in verb.audiatur.cap.biduum.ij.q.vj. *Procurator pernegligens punitur.*

2 Vel poſſet princeps partem reſtituere concedendo ei literas in forma ciuili,de quibus plenè ſcripſi in tracta.de liter. ciuil. in primo Tomo comment.in has conſtitu.Regias.

CHARLES VII. Artic. XXV. touchant le ſtyle.

ITEM, ordonnons que ſitoſt qu'aucune cauſe ſera encommencée à plaider, elle ſoit paracheuée, ſans aucune interruption ou interpoſition d'autre cauſe: ſinon entant qu'aucune des parties, qui à ce ſeroit preſte, requiſt conuenablement aucun delay. Articulus vigeſimus.

GLOS. VNA.

1 PRÆCIPIT vt cauſa cœpta cõtinuetur ſine aliquo impedimento,&interruptione,&ne alia cauſa interponatur, donec cauſa cœpta deciſa ſit, niſi pars non parata ad cauſam dilationẽ petierit. idem ferè ſtatuitur in titu.*de la cour* *Cauſa cœpta ſine interruptione continuari debet.*

de parlement.articu. xxvj.& artic.xxxvij.& xxxix.& in tit.*des conseilliers*. articul.iij.vbi consiliarij audiri debent referentes factum causę sine impedimento & interruptione.

CHARLES viii. Article XLv.

Articulus vigesim⁹ primus.

ITEM, & pouce qu'il n'est possible de faire appeller en iugement toutes les cedules des defaults & congez, ou les parties seroyent appoinctées à bailler leur plaidoyé par escrit, & que par ce moyen les parties sont contrainctes d'attendre iusques à la sainct Martin, pour demander leur congez & defaults, enquoy elles sont grandement endommagées & interessées : Nous ordonnons que contre toutes les parties, qui auront à bailler leurs causes d'appel ou plaidoyé par escrit, & ilz ne voudroyent fournir dedans huictaine apres les plaidoyries escheües, seront baillez & deliurez les congez & defaults ou exploicts par faulte de non bailler lesdictes causes d'appel par escrit, tout ainsi & en la maniere que si lesdicts congez, & defautls & exploicts estoyent demandez ou donnez en iugement.

GLOSSA VNA.

INSTRVIT procuratores super cędulis tradendis, de hoc plenius scribitur in titu. *des procureurs*. ibidem vide.

IDEM Artic. xxxviii.

Articulus vigesimus secundus.

ITEM, si en receuant les procez par escrit l'aduocat de la partie appellant est receu par la cour à bailler ses griefz, Ordonnons au greffier sur peine d'amande arbitraire, qu'il adiouste audict appoinctement, que les griefz qui seront baillez, seront hors le proces. Et en cas que les aduocats proposeroyent aucuns griefz, qui seront dedans le proces, Ordonnons & enioignon à nostredicte cour, que sans dissimulation elle les cõdamne en l'amende: & pour cognoistre quelz aduocats les auront faicts, Ordonnõs que ceux qui les auront faicts les signet, & ne voulons iceux estre receus par les greffiers de nostredicte cour, s'ilz ne sont signez.

GLOS. PRIMA.

SEQVENTIA hic statuuntur. primũ quòd si quis proferat commentarium prouocatorium, & grauamina, debet adijcere grauamina extra processum, & hoc seruatur ab aduocatis dicentibus, *griefz hors le proces &c.* 1

Secundò

2 Secundò, quòd si aduocatus proposuerit grauamen ex processu, debet ad mulctam condemnari, quia iudices inter videndum processum satis videbunt conscripta in processu grauamina, & sic illa frustra adducerentur. † sed hoc nō seruatur, nam partes solent omnia grauamina cumulare tam ex processu, quā extra processum, licet dicant *griefz hors le proces.*

Grauamina extra processum adducē da.

4 Tertiò, præcipit aduocatis vt signent grauamina, alioqui non recipiantur, & hoc bonum est, vt dignoscatur quis ea confecerit, vt posit puniri si aliqua iniuriosa vel honorem alterius partis labefactātia apposuerit.

Griefz.

GLOSSA II.

1 DICITVR, si grauaris, appella. c. omnis oppressus. ij. q. vj. & non auditur appellans sine grauamine regulariter nisi ordo omitteretur. l. ait prętor. §. permittitur. ff. de minori. Bal. in c. cùm dilecta. col. ij. nu. 30. de rescrip.

Grauatus appellare pōt.

2 Notandum est quòd appellans sequentia probare debet. Primò quòd appellauerit, voluntas enim appellandi, nisi eam expresserit non prodest. l. j. cum l. seq. ff. eod.

3 Secundò, quod appellauerit intra decem dies in patria iuris scripti, in patria verò quæ consuetudinibus regitur, illico debet appellare. art. j. suprà eod. authen. hodie. C. eod.

4 Tertiò, quòd ex iusta causa fuerit interposita, & ex grauamine: vt asserit Ioan. And. in c. Romana. §. si verò. eod. tit. in vj. & Perus. in c. cùm appellationibus. ibidem. l. hi qui. C. eod. ibi, iustè te appellasse ostende. ideo grauamen appellans probare debet, vt ibi.

Grauamen appellās probare debet.

5 Quartò, quòd intra tempora legitima, fuerit prosecutus. c. cùm super. de re iudic. c. cùm sit Romana. eo. scripsi in arti. iiij. suprà eod.

6 Quintò, iudex grauare dicitur, quando tollit alicui iuris beneficiū, per text. in l. ait prætor. §. permittitur. ff. de minori. indultum enim à iure beneficium nemini est auferendum. regu. indultum. in vj. & idem dicendum est quomodocunq; competat, etiam si per cōsuetudinem, vel ordinationem, seu aliàs.

Grauare quādo iudex dicatur.

7 Vel si pręposterè procedat. l. liber. C. de peti. hęred. & l. dicimus. ff. de excu. tuto. Bald. in l. j. C. eod. per illum tex. in iij. notab.

8 Idem si denegat dilationē sine causa, & à iure vel ordinatione permissam. c. j. & per totum. de dila. Inno. in c. significauerunt. de testib.

9 Idem si pręcipiatur imposibile. reg. imposibilium nulla est obligatio. ff. de regul. iuris. vel id, quod parti difficile, aut periculosum est. tex. in c. accepimus. vbi Panor. & alij de fide instru. c. ex parte. j. eod.

10 Idem si sententia contineat aliquid cōtra ius, vel rationē, tunc pars grauari dicitur, & alijs multis modis quos enumerare difficile esset, sed hoc ex frequenti vsu dignosci potest, & ex iuribus. & nota quòd quicquid fit à iudice incompetente dicitur grauamen illi, contra quem fit. Bal. in j. constitu. Cod. col. vlti. & doct. in l. j. C. si à non competen. iudi.

Iudicans per sordes vel cōtra ius grauare dicitur.

iudic.fuer. & maximè quando iudex iudicat per ſordes grauare dicitur.l.ſi filiusfamiliâs.ff.de iudic.& vbicunque contra ius iudicat. cap.j. de ſentent.& re iudica.

Grauamina plura ſi ſint ſigillatim ſunt tollēda.

Vltimò,ſi pars pluries appellauerit, vel ſi ſint plura grauamina,iudex ad quem debet dicere in omnibus & per omnia malè appellatum, 11
vel benè,vel ſigillatim debet ius reddere ſuper qualibet appellatione, & grauamine.† alioqui ſi ſimpliciter malè vel benè appellatū diceret, 12
nihil ageret, imò perperam iudicaret : vt cenſuit Senatus me præſente anno 1535.die xj.Ianuarij,poſtulante Ianuario aduocato pro appellante,& Barbeau pro appellato.

Areſtum.

LOYS XII. Artic. LVII. des publiées M. D.XII.

Articulus vltimus.

ITEM, que doreſnauant on ne baillera en noz chancelleries aucun reliefuement en cas d'appel, des ſentences interlocutoires,ou griefz faicts hors iugement,que la partie ne declaire ſes griefz particulierement par le menu, & non en termes generaux : & ne pourra l'appellant pourſuyuir autres griefz, que ceux qu'il aura exprimé, en ſon dict reliefuement : & en païs de droict eſcrit en l'inſtrument appellatoire.

GLOSSA VNA.

Grauamina ſpeciatim exprimenda.

DVO hîc iuri conformia ſtatuuntur, Primùm quòd non poterit quis releuare appellationem emiſſam ab interlocutoria,vel à grauamine extra iudicium facto,niſi prius declarauerit expreſsè,& in indiuiduo grauamina,& dicit hîc tex.*par le menu,& non en termes generaux,* hoc elicitur ex c.vt circa.de elect.in vj.ibi, appellantes in inſtrumento publico ſeu literis ſuper appellatione confectis omnia,& ſingula exprimant, alioqui tam opponentes,quàm tempore appellationis interpoſitę,vel poſtmodum adhærentes eiſdem, obijciendi aliqua, quæ non fuerint in huiuſmodi literis,vel inſtrumentis expreſſa, poteſtatem ſibi nouerint interdictam.niſi &c.in clemen.conſtitutionem.illo titu. alia ſcripſi in articu.j.tract.de reſtitu.in ij.Tomo harum conſtitu.quę huic materię confinia ſunt. 1

Grauamina inſtrumentorum appellationis quando ſint exprimenda.

Secundum quod ſic appellans non poterit proſequi alia grauamina 2
quàm expreſſa,vel in literis releuaminis appellationis in patria conſuetudinaria, vel in inſtrumento appellatorio in patria iuris ſcripti . hoc probatur in c.j.de appella.in vj.& in clem.appellanti.eod. vbi alia multa dicuntur,quæ hûc non tranſcribam.

In appellatione verò à definitiua non ſolent grauamina exprimi in 3
literis appellationis,cùm fortè plura ſint, nec tam citò videri poſſunt, & ſolet dici ꝙ à certa ſentētia eſt appellatum,ſed in interlocutoria ſic. c.j.de app.in vj. † Sed in patria iuris ſcripti grauamina exprimūtur in 4
inſtrumento

instrumento appellationis, alioqui iudex non recipiet appellationem, nec literas in causa appellationis concedet, at in patria cõsuetudinaria in literis releuamenti appellationis grauamina exprimi solent.

5 Nunc videamus, quæ contra appellationem opponi possint? Primò ad fines vt Dicanici dicunt nõ recipiendi, videlicet quod appellans nõ est recipiendus, eo quòd pręcepto sibi facto opponere debebat, & non appellare: vt scripsi in §. j. de liter. oglig. in j. Tomo cõment. in has cõsti. reg. & sine grauamine, & sine interesse appellauit, & Iuriscon. ait non solent audiri appellantes, nisi quorum interest. l. j. ff. de appel. recip. *Opponi quæ contra appellationem possint.*

6 Item quia non appellauit illico, vel intra decem dies, vel aliâs intra tempus competens, vt scripsi articul. primo. suprà eodem. vel non releuauit intra tempus pręstitutum. articul. iiij. suprà eod. vel non est prosecutus vt ibi. & c. cùm sit Romana. de appel.

7 Item quia est talis casus, in quo non potuit appellari ab executione, vt in executorijs: vt scripsi in tract. de senten. executo. in j. Tomo commenta. ad has consti. vel est appellatum ad eum, ad quem non debuit appellari de iure, vel ommisso medio: vt superius scripsi articul. ij. & iij.

8 Vel pars tacitè renuntiauit appellationi, vel expresè: vt articul. xv. scripsi superius.

9 Item opponi potest, vt pragmatici dicunt, *affin de non valoir car ce qu'a esté faict ne vault*, factum non valet, quia à iudice incompetente: vt in rubr. si à non compe. iudi. iudic. fuer.

10 Vnde appellatio alternatiua aut generalis non valet. c. ij. & c. consuluit. eo. Bal. in c. de causis. col. vj. de offic. deleg.

11 Ideo anno 1537. die 27. Nouembris non fuit receptus appellans qui à iudice ecclesiastico appellauerat ad illum vel illos ad quem, vel quos de iure potest appellatio deuolui, & maximè ad curiam supremam tanquam ab abusu, si expedierit, & hoc inuenerit per suum consilium. vide Fely. in c. super literis. col. ix. de rescript. *Incerta appellatio non valet.* *Arestum.*

12 Itẽ oportet intimare officialib⁹ Regijs sub illa qualitate, nec valeret aliter, vel curatorib⁹ aut tutoribus, alioq. si simpliciter nominãdo psonas intimaret nõ valeret. arg. c. fi. de prębẽd. in vj. c. ad aures. de rescr. *Qualitas in intimatione appellationis exprimẽda.*

13 Sed si appellatio emissa à procuratore Regio substituto nõ fuerit approbata à procuratore generali, tunc intimari poterunt illi officiales Regij proprio nomine, ita censuit Senatus anno 1520. die 3. Maij pro officialibus Regijs de Chaumont, cõtra Cardinalẽ *de Lorraine*, & sufficit tunc quãdo reprobata est à procuratore Regio appellatio, accipere cõmissionem ad intimandum illis nomine proprio. Alia quę opponi contra appellationem possunt, tradit Spec. eod. tit. §. fin. *Substituti procuratoris Regijquando possint intimari proprio nomine.* *Arestum.*

14 Vnde ferè his verbis solent cõcludere appellati, *Que l'appellãt ne doit estre receu comme appellant, & s'il faisoit à receuoir (que non) que soit dict estre & auoir este moins suffisamment poursuyuie, & par ce deserte, & en outre que la partie n'a point esté greuée, & se à receuoir faisoit, qu'elle n'a pas bonne cause, & qu'il soit dict bien iugé, mal appellé, & partie aduerse soit renuoyée deuant son premier iuge pour mettre sa sentence à execution.* *Conclusio appellati seu intimati.*

Effectus appellationis plures.

Vltimò dicamus effectus appellationis, & primus est deuolutionis, 15 deuoluit enim causam ad superiorem eius, à quo appellatum fuit. c. anteriorũ.ij.q.vj.c.vt debitus.eo.& c.cùm appellationibus.invj.etiam si appelletur à sententia nulla.c.exhibita.de iudic.c.dilecto.eod.

Deuoluit appellatio causam ad superiorem.

Deuoluit etiam accessoria.c.dilectis.circa fin.& ibi Philipp.Franc. 16 not.xiij. & in rubr.numer.25.eod.gloss.in §.& ne sub vmbra.in verbo, interponi. de caus.in pragmat. adeo quòd iudex appellationis poterit pronuntiare etiam super articulis omissis à primo iudice, etiam si hoc non petatur, vt docet Pręposit.in rubric.de appellat.in fin.allegat Rotam decisio.ccclxj.item si à definitiua, quam nõ inueni.adducit etiam Bartol.in l.fin.C.quando prouoc.non est necess.& Imol.in cap.fina.in fin.de exceptionib.

Ego verò dico, quòd iudex hoc poterit petente parte non aliâs.per l. 17 iiij.§.hoc autem iudicium.ff.de damno infecto.&ita seruatur in curijs Franciæ,& sic asserunt Bart.&Imol.adducti per Pręposi.

Item adeo causa deuoluitur ad iudicem ad quem est appellatum, vt 18 si ipse iudex à quo aliquid attentet, nihil facit: vt in rubri. nil noui appellat.penden.vt superius scripsi.articu.xvj.imò nulla sunt, quæ fiunt post appellationem, etiam nondum releuatam.c.non solùm.de appella.invj.&superius dixi.

Et iudex non deferens appellationi punitur. c. decreto. ij.q.vj.cap. 19 de priore.eodem titu.&pœna est arbitraria, cùm à iure non sit statuta: vt dicit Perus.in cap.de priore. & doctores, in c.cùm appellationibus. eodem titu.in sexto.

Falsa demonstratio nõ vitiat appellationem.

Effect⁹ alius, nẽpe falsa demõstratio appellationẽ non vitiat, vnde si 20 quis appellat die decima à sentẽtia lata die octaua, & tamẽ erat lata die decima, ille error nõ impedit appellationẽ, quia sufficit sententiã iam latã fuisse tẽpore quo appellat, nec vtile vitiabitur per inutile: vt docet Bal.in l.etiam.C.de falsa cau.adiect.per l.si quis libellos.C.eod.&l.j.§.si quis.ff.eod.sequitur Perus.in rubr.de appellationibus.col.ij.

Suspẽdit sententiam appellatio.

Tertius effectus appellationis est, vt suspendat sententiam, & iuris- 21 dictionẽ iudicis à quo .c.super eo.j. & c.sæpè.in fin.eodem c.veniẽtes. de iureiuran.†Et iudicialis appellatio etiam in vno articulo suspendit 22 iurisdictionẽ iudicis in totum, & quoad totam causam. ca. si à iudice. de appellationib.in vj. secus in appellatione extraiudiciali, nisi articuli sint separati, tunc executioni mandari poterit sententia in illis, videlicet articulis, in quibus non est appellatum.docto.in l.si qui separatim. ff.eo.&in c.vna sententia.eo.l.ampliorem.vbi doct.C.eo.Boër.in decisio.Delphi.q.lxxij.sæpè dubitatum.

Quod est verũ inspecto futuro euentu.l.si causa cognita.C. de trãs- 23 actionibus.sed quoad pręsentem statũ sententia extingui videtur, quia non potest mitti executioni, ac si nulla fuisset.l.j.in fin.ff.ad Turpillianum.Bald.in rubr.C.de appellationib.† & condemnatus non dicitur, 24 qui prouocauit. l. secunda.in fine.ff.de pœnis.nec est infamis pendente appellatione.l.furti. in princip. ff. de his qui notantur infamia. imò eo tempore

eo tempore poterit teſtamentum condere. l. ſi quis filio.§.hi autem. ff. de iniuſt. l. qui à latronibus.in fin. de teſta.l .fi. C. ſi reus vel accuſator mortuus fuerit.

25 Limitatur in ſententijs cenſuræ, quę ſtatim ligant. c. quęrenti. de verbo.ſignifi.c. paſtoralis.§.j.eod.

26 Item licet pręſumatur pro ſententia.c.in præſenti a.de renunt.l. Herennius.§.Caia. ff. de euict. & quantò maior eſt iudex,tantomagis pro eo preſumatur,&ex quo eſt magis peritus.c.pen.de pręſumpt.c.in noſtra.de procura.

27 Tamen appellatio tollit ſeu ſuſpendit illam pręſumptionem ſententię,teſte Innoc.in c.bonę.j.de electio. Panor.& alij in rubri.de appella.tex. in c.cùm ad ſedem.de reſtitutio.ſpoliat.maximè ſi pars eam irritandam probauerit. *Appellatio tollitpræſumptionem ſententiæ.*

28 Ego dicerem ſemper pręſumendum pro ſententia, etiam poſt appellationem. c. in pręſentia.& c. bonę.j.de electionib.ideo is qui dicit aliquid contra ſententiam,hoc debet probare.vnde appellans ſemper tenetur probare iniquitatem ſententię. l. hi qui. C. eodem. ibi,iuſtè te appellaſſe oſtende , & ſic pręſumitur pro ſententia. l. prima.ff.eodem.

29 † Sed dicunt ipſi, non tam pręſumitur poſt appellationem quàm anteà,tamen ſemper pręſumitur quouſque probetur contra. vt c.cùm ad ſedem.& c.in noſtra.de procura.

30 Item effectus appellationis eſt,vt reformet ſententiam malè latam, & bene latam confirmet. l. j. ff. de appell. l. Titianus. quod cum eo.& confirmando vel reformando addere poteſt:vt in tit. de confir. vtili. Bar.in l.ſi expreſsim.in fin.ff.eod. *Appellatio reformatſententiã malè latam.*

31 Sola tamen curia ſuprema ſententiam irritat,&pro infecta habet, ſicut princeps, vt vulgò ſolet dici *mettre au neant*, & ita ſcripſi in proœmio concordat.in verbo, ſummas. per gloſſ. in cle.vna. de immu.eccleſ.& ſuperius dictum fuit articul.xij.

32 Et ſi parti non ſit ſatisfactum dicendo benevelmalè iudicatum,tunc iudex appellationis debet addere pro caſus neceſsitate&contingentia. Dec.in rub.de appel.colla.vj.num.11.&ſuprà dixi articu.xij. *Iudex appellationis ali quãdo addere ſententiæ debet.*

33 Nota igitur quod pulchrè docet Bal.in c.fraternitatis.col.ij.de teſti. videlicet appellationem habere quatuor naturas, ſcilicet ſupplendi:vt in l.per hanc.C.de tempo.appella.&ſic iudex appellationis poteſt ſupplere in cauſa, quę venit ad petitionem coadiuuandam.l. Titianus.ff. quod cum eo.ſecusſiveniret ad omnino nouam petitionem.Bal.in l.fi. col.j.C.quando prouoc.non eſt neceſſ. *Quatuor naturas habet appellatio.*

34 Emendandi.in l.j.ff.de app.Felyn.in c.cum cauſa. col.ij.de re iudi.

35 Confirmandi naturam habet:vt in l.eos.in princ.C.eod.& in titu.de confirmat. vtili.

36 Diſcernendi.l.j.C.quando prouoc.non eſt neceſſ.

37 Habet etiam vltra Bald.naturam diuidendi,quia pro parte poteſt iudex appellationis confirmare, & infirmare ſententiam. c. Raynutius. & c.Raynaldus.de teſtamen.l.carmelia.ff.de iure patro.

Annullandi naturam habet.l.quædam mulier.ff.famil. erciſc. 38

Habet etiam naturam procedendi lite non conteſtata inter abſen- 39
tes.l.fin §.illud.C.de temp.appel.

Etiam habet hanc naturam, quòd vno condemnatorum appellante 40
vterque videtur appellare, quatenus ſententia contra ſe facit.l.amplio
rem.in prin.C.eo. licet non ſeruetur in Francia.

Appellatio in priſtinum reſtituit ſtatum.

Item effectus eſt appellationis, vt reſtituat cauſam in priſtinũ ſtatũ, 41
vſque ad litis conteſtationẽ, vnde omiſſa dilatoria in cauſa principali,
non poteſt opponi in cauſa appellationis.l.ita demum.C.de procu.

Concluſio in cauſa appellationis vim habet & litis cõteſtationis

Ideo in cauſa appellationis non requiritur litis conteſtatio. l. fin.§. 42
illud. C. de temp. appell. ego dixi illam concluſionem quam faciunt
partes ſeu procuratores coram grapherio, ſeu iudice habere vim litis
conteſtationis, &ab eo tempore debetur emenda.† vnde ſolent iudices 43
& præſides curiarum dicere concludatis, & appellans concludit malè
iudicatum, appellatus bene : vt docui in tract.de ſenten.prouiſ.artic.j.
gloſ. xij. vbi dixi in quibus caſibus appellans concludere non teneatur.in primo tomo commenta.

Cauſa appellationis debet decidi per eadem ſtatuta, per quæ prima 44
ſententia. tex. in auth. vt cùm de app. cognoſ.§.j. colla.viij.& in ſtylo
parla. titu. de commiſſ.§.item quęro. Panormi. & alij in c.quod clericis.de foro competen.

Appellatio mutat omnes cautiones.

Appellatio mutat omnes cautiones, & nouas cautiones iudiciales 45
requirit.nam cautio de iudicio ſiſti finita eſt in prima inſtantia.l.Grece.§.& poſt litem. ff. de fideiuſ.ideo in cauſa appellationis de nouo caueri debet. gloſſ.in auth. de his qui ingred.ad appel. in prin. colla.v.
Bal.& Prępoſi.in rubr.de appel.circa fin.

Idem in cautione de rato, vt in cauſa appellationis, de nouo cauen- 46
dum ſit.not.in c.non iniuſtè.de procur.l.j.C.eo.

Alius quoque eſt effectꝰ, vt appellatione pendente nihil innouan- 47
dum ſit.titu.ff. nil noui appell. penden.ſcripſi ſupra artic.
xvj.alias vtilitates poteris hîc addere bonę lector.
Iſtas interim non negligendas putamus:pro
quibus agimus gratias Deo omnipotenti qui calamum currentem direxit.
Amen.

TRACTATVS

DE APPELLATIONIBVS TANQVAM AB ABVSV INTERPOSITIS FREQVENS.

Des appellations comme d'abus.

FRANCOYS Article v. des publiées M.D.XXXIX.

QVE les appellations comme d'abus interiectées par les prestres & autres personnes ecclesiastiques, es matieres de discipline & correction, ou autres pures personnelles, &non dependantes de realité, n'auront aucun effect suspensif: ains nonobstants lesdictes appellations & sans preiudice d'icelles, pourront les iuges d'eglise passer outre, contre lesdictes personnes ecclesiastiques. Articulus primus.

GLOSSA VNA.

1 ABVTI est malè & perperàm vti.l.plenum.§.j.ibi,&horto,&pomis,& olerib⁹, &floribus,&aqua vsurum non vsque ad compendium. i. lucrum, sed ad vsum scilicet, non vsque ad abusum. ff.de vsu & habi. & abusus dicitur malus vsus: vt scripsi in l.bona. ff. de verb. signifi.ac illicitus vsus,vt scribit Archid.in c. quamuis. de offic. deleg. in vj. quem sequitur Lucas de Penna. in l. vsum aquæ. col. j. C.de aquæduct.lib.xj. *Abuti & abusus quid.*

2 Vnde in hoc regno introducta est appellatio quę vocatur à notorio abusu, quando palam & notoriè quis sanctis decretis, ac concordatis priuilégijsque Galliæ perperàm vtitur, sicut dicit Cicero pro Roscio Amerino. Quid est aliud iudicio ac legibus ac maiestate vestra abuti, *De notorio abusu sola curia cognoscit.*

3 ad quęstum atque ad libidinem? † Et si archiepiscopus non posit in prima instantia cognoscere in diœcesi suffraganei, tamen quando est notorius excessus, & abusus cognoscere poterit.c. Romana.§.sanè.de censib.lib.vj.& c.Romana.de pœnis.eod.lib.

4 Et de hac appellatione sola curia suprema cognoscit,siue appelletur *Conclusio ap*

pellantis à notorio abusu. à iudicialibus, siue ab extraiudicialibus, etiam omisso medio: & solet appellans concludere his verbis, *Ie conclud estre mal, & abusiuement procede, entreprins, & decerné, & executé, si execution y a: & demande que le tout soit reparé, & bailler absolution à l'appellant, si mestier est, & es despens, & l'amãde, autrement selon la diuersité du cas doibt conclurre*, & posteà sententia erit conformis petitioni: iuxta l. vt fundus. ff. commu. diuid.

Imò etiam vendicat sibi curia cognitionem cõtra clericos, appellãdo etiam à iudicibus ecclesiasticis ad parlamentũ, quamuis iurisdictio ecclesiastica sit dignior, & superior, & sit tanquam sol in mundo, & secularis tanquam luna: vt dicitur in c. solitę. de maio. † & de appellationis substantia est ad superiorem appellare. gloss. in c. ij. de consuetudi. in vj. vbi non valet consuetudo nec abusus in contrarium, sed regales dicunt in hoc casu curiam supremam esse superiorem. inferius dicam, quando hoc esse posit. 5 6

Item si laicus citetur à iudice ecclesiastico in realibus, vel in alia materia, de qua vt regales contendunt, iudex ecclesiasticus non potest cognoscere, tunc impetrabũtur literę à iudice Regio, per quas inhibetur sub magnis pœnis iudici ecclesiastico, ne cognoscat, & parti etiam pręcipit, ne prosequatur illam causam coram iudice ecclesiastico, sub pœna in literis contenta: demum citatur pars per easdem literas coram iudice laico ad diem, ad audiendum ampliores ei fieri inhibitiones, de hoc superius dictum fuit in tract. de cita. in hoc tomo. 7

Curia quando cognoscat de notorio abusu. Item dicunt posse de notorio abusu curiam cognoscere, quando quis venit contra authoritatem Regiam, vt si in hoc regno comes Palatinus à Papa creatus legitimet in temporalibus, vel creet notarios in eisdem, tunc ab ista legitimatione appellatur tanquam ab abusu ad curiam, vt docet Bened. in repe. c. Raynutius. in verbo, & vxorem. nume. 197. & sequen. de testamen. † & sic fuit prolatum arestum contra Ioannem Manar, qui creauerat notarios in temporalibus, & sic legitimauerat, per quod curia abusiuè processum censuit, & nulla ista facta declarauit, inhibuítque illi ne amplius in hoc regno hac potestate vteretur, condemnando ad restituendũ pecunias, quas receperat, & quòd creati notarij ac legitimati deferrent literas apud curiam, refert Aufrer. in stylo parlamen. aresto 251. 8 9

Arestum.

Pręterea si fiat quid contra sancta decreta, & concordata, vt si quis omisso medio ad Papam velit appellare, vel in prima instantia iudex ab eo delegatus velit cognoscere: vt per totum de cau. & friuo. app. in concord. Benedict. vbi suprà. num. 427. 10

Addunt etiam si contra priuilegia regni fiat, vt si aliquis exterus trahat aliquem regnicolam, vel exterum extra regnum, contra titul. de causis. in concorda. & sic fuit latum arestum: vt docet Aufrer. in stylo parlamen. aresto 259. & 269. 11

Arestum.

Vendicant etiam sibi hanc cognitionẽ ab abusu, quando fit contra ordinationes Regias, nam eas infringere (vt dicunt) nihil aliud est quã temerè pręsumere, & notoriè abuti iurisdictione Regia, ideo poterit 12

Rex,

Rex.& eius curia iudicio etiam pœnali ſuam iuriſdictionem defendere.l.j.ff.ſi quis ius diceñ.nõ obtẽpe.Bened.in repet. c.Raynutius.in verſicu.abſq;.ij.de fideicom.ſubſtit.nu.47.de teſta.

13 Idem dicunt ſi quis contra areſta Curię molitur,vel quando iudex, etiã eccleſiaſticus vſurpat iuriſdictionẽ ſecularem:vt ſi velit de poſſeſſorio,vel realibus cognoſcere,& tunc iudex ſecularis etiam clericis inhibet.argumen.l.cõſulta diualia.C.de teſtamen.vbi Imperator prohibet clericis,ne de inſinuatione teſtamenti cognoſcant, ecce caſus præcipuos,in quibus abuſus fit.

14 Ego verò putarem hanc appellationem iuſtam in illis caſibus,in quibus Rex habet iuriſdictionem à papa,vel canone, ſeu à cõcilijs generalibus,vt in c.principes.xxiij.q.v.vbi qui venit contra fidem rigore& ſeueriore iudicio principum atteri debet authoritate illius tex.ideo non dubito laicos poſſe in hoc cognoſcere,etiam contra clericos, vt eccleſiam protegant:vt etiam ſcripſi in titul.de protectio.concorda. in concorda.Francię.

15 Idem ſi oppugnatur eccleſia,tueri enim à principibus debet,ob eam autem cauſam principes conſtituti ſunt,& poteſtas ſecularis. dict.cap. principes.

16 Idem quando à iure canonico ille caſus expreſſus eſſet,vt in electione ſummi pontificis.cap.vbi periculum.§.pręterea.de electi.in vj.& in alijs caſibus ab ipſo iure expreſsis quia Regum officiũ eſt proprium fa

17 cere iudicium,& iuſtitiam.c.Regum.xxiij.q.v. † ſi igitur Rex debet facere proprium iudicium,non quęrat igitur alienũ:nam ordo cõfundi

18 tur,dum ſua vnicuiq; iuriſdictio nõ tribuitur.c.peruenit.xj.q.iij. †Propria itaq; iuriſdictio eſt tuenda vnicuiq;.c.nouit.de iudi.nam diuiſum imperiũ cùm Ioue Cęſar habet,teneat ergo ille immania ſaxa, veſtras Eurę domos,vt ait Vergil. Patet profecto ſedis apoſtolicę iudicium in ſuis caſibus,cuius authoritate nihil maius,à nemine retractandum, in his quę pertinent ad ſuam iuriſdictionem, nec cuiquam licere de eius iudicio iudicare tanquam ſupremo.c.patet.& c.nemo.& ſeq.ix.q.iij.

19 Quemadmodum ecõuerſo in caſibus, qui pertinent ad iuriſdictionem principum ſecularium,eccleſia,& eccleſiaſtici iudices nõ debent ſe intromittere.dict.cap.nouit.de iudic.cap.ſi clericus laicum. de foro competenti.

20 Et in caſibus à iure non permiſsis excõmunicati ſunt vſurpantes iuriſdictionem eccleſiaſticam in bulla Cœnę domini:vt ibi etiam ſcripſi, & Anto.Roſellus in tract.de poteſta.Papę & Impera. enumerat caſus, in quibus à iudice ſeculari ad eccleſiaſticum peruenitur.& doct.in ca. licet.& cap.nouit.de iudic.& dicit Cardinal.in clemen.prima.de pœniten.& remiſ. iudicem eccleſiaſticum compellere poſſe ſecularem ad

21 obſeruantiam iuris canonici. † ſed hodie figura ὕστερον πρότερον eſt in vſu: dicit Aufrer. his verbis, nunquam tamen audiui, neque vidi niſi ſemel, quo ſuper huiuſmodi meritis cauſarum appellationum pronuntiatum fuerit,ſed dũtaxat vel appellationes annullatę,aut quòd appel-

lantes non recipiendi vt appellantes, quia à iudice ſpirituali non eſt ad ſecularem iudicem appellandum.in tracta.de poteſt.ſecu.ſuper eccle. fallen.ij.verſic.xxx.fallit.

In his appellationibus frequenter presbyteri & clerici volentes effu- 22
gere correctionem,& quandoque ſolutionem eorum quę debebant,abutebantur: ob id ſtatuit Rex quòd iſtæ appellationes non ſuſpendāt iuriſdictionem iudicis eccleſiaſtici,ſed ea non obſtante procedere poſſit.hoc probatur in hoc articu.& in cap.ad noſtram.de appella.

Diſciplina non recipit appellationē ab abuſu.

Primò dicit iſte text. *en matiere de diſcipline.* hîc non puto accipi di- 23
ſciplinam pro eruditione,quam diſcipulus à ſuo pręceptore obtinuit, ſed pro inſtituto & moribus,vnde ſi epiſcopus,vel abbas ſeu alius velit clericorum mores reformare,vel monachorum,nulla conſuetudo vel appellatio hoc valeat impedire,ne ſanguis eorum de ſuis manibus requiratur.capitu.irrefragabili.de offic.ordina. & quia remedium appellationis non ideo inuentum eſt, vt alicui à religionis & ordinis obſeruantia exorbitanti debeat in ſua nequitia patrocinium exhibere.c. ad noſtram.

Correctio non admittit appellationē

Secundò dicit *correction,* ſi clericus appellet ab epiſcopo volēte eum 24
corrigere tanquam ab abuſu:illa appellatio non ſuſpendit, ſed poterit epiſcopus illum corrigere clericū non obſtante appellatione,&poſteà
ſi velit appellationē iſtam proſequi poterit,† & iſta tam in regularibus 25
quàm ſecularibus clericis locum obtinent, vt per Panormita. & alios in c.irrefragabili.deberent tamen iſti ad ſuos appellare iudices.

Tertiò,idem dicit in perſonalibus,vt ſi clericus conueniatur ad de- 26
cem,quæ debet ex locatione domus,vel ex alijs perſonalibus, & is tanquam ab abuſu appellet, non obſtante appellatione iudex eccleſiaſticus procedet, vt ſcripſi in tracta.vt laici non conueniantur coram iudicibus eccleſiaſtic.ſuprà.

FRANCOYS Article vi. des publiées M. D. xxxix.

Articulus ſecūdus tertius, & quart⁹.

Que les appellans comme d'abus, qui ſe departiront en iugement de leurs appellations releuées, payeront l'amende ordinaire du fol appel: & hors iugement,la moytié de ladicte amende, & plus grande,ſi meſtier eſt,à l'arbitration de noſdictes cours ſouueraines, eu regard à la qualité des matieres,& des parties.

IDEM, Article vii.

Et en amende vers la partie,pour leurs ſubterfuges & delaiz,& proces retardé c'eſt aſçauoir,de vingt liures Pariſis en iugement:& hors iceluy,de dix liures Pariſis.

IDEM, Article viii.

Et quant aux appellations playdées & ſouſtenues par
leſdicts

lesdicts appellans, ilz soyent condemnez outre l'amende ordinaire, en vne amende extraordinaire enuers nous & la partie, selon l'exigence du cas, si la matiere y est trouuée disposée.

GLOSSA VNA.

1 HIC statuit quòd si quis velit acquiescere appellationi tanquam ab abusu emissæ, hoc ei liceat, tamen si in iudicio antequàm super causa litigetur, acquiescat, tenetur soluere mulctam sexaginta librarum fisco, parti verò viginti pro dilationibus, & processus retardatione. *Mulcta quæ imponatur pro appellatione ab abusu.*

2 Si verò extra iudicium huic appellationi cedat, tunc ad dimidiam emendam tenetur fisco, & ad decem libras parti, & ad maiorem arbitrio curiæ pro qualitate materię: & partium imponendam.

3 Item si super hac appellatione in iudicio litigatum fuerit, & appellans succumbat, non solùm condemnari debet ad emendam sexaginta librarum, sed etiam ad aliam emendam extraordinariam pro qualitate causę, & si hoc materia exigat, quę conceditur fisco & parti prout superius conscriptum fuerit, videlicet si emenda fuerit erga fiscum ad viginti libras, dimidia imponi debet, videlicet alia decem quę parti applicantur.

4 Item vidi appellari tanquam ab abusu à clerico, cui abbas maioris monasterij præceperat, vt caperet monachum, & in hac appellatione dicebat se non esse subditum dicti abbatis, ideo illum abbatē abusum sua iurisdictione, curia istum appellātem reiecit, nec eum appellantem recepit, quia ad superiorem dicti abbatis appellare debebat, nō ad curiam, quę per istam appellationem non tuetur iurisdictionem ecclesiasticam, sed suam pœnali iudicio. l. vna. ff. si quis ius dicen. non obtempera. & hoc censuit Senatus anno 1545. die 10. Decembris. *Reijcitur appellatio tanquam ab abusu.* *Arestum.*

5 Et istę appellationes regulariter sunt verbales, & vocales, & aliquando etiam emittuntur ex processu in scriptis, vt quandoque vidi. Nam si iudex ecclesiasticus iudicauerit in petitorio restitutionem fundi, vel
6 domus faciēdam, appellari solet tanquam ab abusu, † etiam si tres sententię interuenerint, & omnia annullantur, ita vidi seruari, sed quo iure defendis villas. in cap. quo iure. viij. distin.

7 Alia de appellationibus abundè scripsi suprà tit. proximo, ea quisq; videre potest. Laus Deo.

TRACTATVS

DE ANTICIPATIONIBVS VTILIS AC QVOTIDIANVS.

RVBRICA,

Des anticipations.

LOYS xii. Article Lvi. des publiées M. D. xii.

Articulus primus.

ITEM, que toutesfoys & quantes quaucun ſera anticiper ſa partie, s'il gaigne en fin de cauſe, l'anticipation & voyage du ſergent ſera taxé, ſinon que la partie euſt premierement releué, auant qu'auoir eſté anticipé.

GLOSSA VNA.

Anticipationis literæ quã do impetrari poßint.

INTERDVM reus dolo & verſutia 1
plenus ſe condemnatũ intelligens appellat, volensq; cauſam immortalẽ reddere, impetrat literas appellationis, & citat ſeu intimat parti ad longiuſculum tempus, ſeu multùm diſtantem diem, quo compareat, puta ad annum, vel ſex menſes, ſeu ad aliud longum tempus.† ſed & 2
tunc appellatus rei moras & ſubterfugia deprehendens, impetrare poteſt literas anticipationis, & citare appellantem ad diem breuiorem, & hæc eſt practica generalis Regni. Maſuer. in eod. tit. §. item & ſimiliter.

Et fundantur iſtæ literę ſuper æquitate abbreuiandi lites, quia rei- 3
public. intereſt vt abbreuientur. l. properandum. C. de iudic. cap. finem. de dolo. & de hoc verbo eſt text. in l. ſecunda. C. de vectiga. ſed ibi non ſic accipitur, vt hîc.

Iſte igitur articulus diſponit, vt anticipanti taxetur ſalarium appari 4
toris, qui denuntiauit anticipationem, & hoc ſi appellatus obtineat, & niſi pars releuaſſet ſuam appellationem ante oſtenſam anticipationem, & ſecundum hoc iudicauit Senatus ann. 1522. die 29. Nouembris.

Areſtum.

Sed

5 Sed dubium eſt an anticipans teneatur probare appellationem interpoſitam, & debito tempore.docet Ægi.Bellamera deciſ.dclxxxiiij. quanquam.non teneri. refert Fely.in c.capitulũ.nu.14.de reſcrip.nam qui cõfitetur antecedẽs,videtur cõfiteri & cõſequẽs.c.dudũ.ij. de elect. *Anticipans appellationẽ probare debet.*

6 Sed contrarium iudicauit Senatus,nam qui appellationem allegat, eam probare debet.l.non ignorat.C.qui accu.non poſſunt.l.quoties.§.

7 qui dolo.ff.de probat.& hoc ann. 1534.die 24.Martij ante paſcha.† iſta ſic poſſunt conciliari,videlicetvt anticipans probare teneatur,quando appellans non proſequitur,ſed quãdo appellans releuauit, & proſequitur,tunc appellans probabit. *Areſtum.*

8 Quæro quomodo fieri poſsit iſta abbreuiatio diei, anteuerſio,ſeu anticipatio?Reſpond.per literas Regias,non autem per ſupplicationẽ, quia huius cõceſsio gratię non ſolet à parlamento concedi,nec ab alio. c.oblatę.de appel.ſic concluſit & ſtatuit Senatus anno 1510.die 28.Martij.argumento eorum quæ doct.ſcribunt in l.imperiũ.ff.de iuriſd.om- *Anticipatio quomodo fieri poſsit. Areſtum.*

9 nium iudic. † vnde ſi quis ad parlamentũ appellauerit, & in longam dilationem diem protraxerit,breuiorem appellato concedet vel princeps,vel eius cancellaria,non alius poterit,vt fuit etiam in Senatu iudi

10 catum anno 1510.die 9.Iulij.& anno 1528.die 18.Ianuarij,† quod eſt verum quando ad parlamentum fuit appellatũ,ſecus ſi ad Seneſchallum, vel Balliuum,tunc enim is Seneſchallus vel Bailliuus literas etiam anticipationis concedit. *Areſta.*

11 Item in anticipationis literis oportet declarare à quo aliquis appellauerit, & de quo grauamine, vel an à ſententia definitiua,&hoc caſu pręcipitur iudici à quo, vt mittat proceſſum cum expletis clauſum & ſigillatum.ita vidi in literis anticipationis exprimi. *Literæ anticipatiõis quæ continere debeant.*

12 Aduertendum eſt tamen quòd in hac anticipatione dilatio dari debet competens,& non nimis arcta,alioqui non valeret.c.oblatæ.de appel.ibi,dummodo nimium non præcurrat.& arg.c.j.de dila.Alex.conſil.xix.viſo proceſſu.col.vlti.in j.vol.Maſue.in rub.de dila.§.item cùm

13 quis adiornatur, † & an dicatur competens, relinquitur arbitrio iudicis ad quem,vt docet Io.And,Ant.& Dec.in c.oblatæ.colum.ij. *Dilatio competens in anticipationum literis dari debet.*

FRANCOYS Articl. vii. des publiées M. D. xxviii.

ITEM, & s'il y ha appel deſdictes ſentences de cõtumace interiecté,la partie pourſuyuant pourra faire anticiper l'appellant par requeſte,en la ſignifiant audict appellant,ou à ſon procureur,qui aura occupé par deuant leſdicts commiſſaires. Articulus ſecũdus.

GLOSSA VNA.

1 INTERDVM cauſa in Senatu committitur aliquibus, & partes coram his commiſſarijs non cõparent,vnde commiſſarij in eos contumacię ſentẽtiam ferunt & ipſi poſteà appellant,ideo ſi pars velit,poteſt eos anticipare dando curię ſupplicationem,& hoc caſu poteſt releuari anticipatio per ſuppli- *Anticipatio quando per ſupplicationem releuari poſsit.*

cationem,ſed non regulariter,vt ſuperius ſcripſi.

Item ſciendum eſt quòd per has ordinationes non eſt cautum, nec per literas Regias releuamenti ſtatuitur,quod tempus detur ad comparendum coram iudice à quo,ſed ſolet regulariter per appellantem declarari,& ſi plus æquo prolixum tempus aſsignauerit,datur anticipatio vt hîc. 2

Si tamen ageretur de cauſa alimentorum,vel alia prouiſionali, vel contra exterum,aut pauperem,tūc breuiſsima debet aſsignari dilatio. argumen.l.fi.ff.de appel.ne mora periculum afferat.l.non ſolùm.§.qui riuos.ff.de nou.oper.nuntia.ſcripſi in tracta.de ſenten.execu.in primo Tomo commen.in has conſtitutio. 3

Procurator nō anticipat

Procurator non anticipat,ſed pars:vnde cùm procurator ſeu ſyndicus alicuius pagi anticipaſſet appellantē,fuit in expenſis à Senatu condemnatus,ſaluo tamen iure proſequendi appellationem habitantibus illius pagi & parti,anno 1534.die lunæ poſt quaſimodo. 4

Areſtum.

FRANCOYS Article VIII. des publiées M. D. XXVIII.

Articulus vltimus.

ITEM, ſera en l'option deſdictes parties faire iuger leſdicts congez ou defaults par leſdicts commiſſaires en la matiere deſſuſdicte,ou faire appeller leurs cedulles deſdicts congez & defaults en iugemēt,comme deſſus, pour en auoir le prouffict,& adiudication par noſtredicte cour en la matiere accouſtumée.

GLOSSA VNA.

HIC articulus facultatem parti tribuit proſequēdi appellationē, vel vt iudicetur contumacia,prout de iure cōmuni, & communiter per ordinationes iudicatur. iſta materia latius tractata fuit ſuprà in tractatu de contumacia & de defectu. 1

Anticipatio ante octo dies an valeat.

Notandum eſt, ꝙ ſi aliquis anticipauerit intra octo dies, anticipatio valebit, ſi appellans non renuntiet appellationi intra octo dies,vt cenſuit Senatus anno 1522.die vltima Iulij. Si tamen pars poſt anticipationem renuntiauerit intra diem octauum, vt poteſt,tūc anticipatio non valebit,vt iudicauit Senatus anno 1527. die 5. Martij. & dixi ſuprà titu.de appella. articu.xv.finem his impono gratias Deo agens immenſas.Amen. 2

Areſtum.

TRACTATVS

DE PRAESENTATIONIBVS.

Rub. Des presentations.

CHARLES VII. Article XXXVII.

ITEM, & quant aux presentations, nous, en ensuyuant les ordonnances de noz predecesseurs Roys de France, auons ordonné & ordonnons, que tous ceux qui auront affaire en parlement, seront presentez dedans le premier iour, ou le second au plus loing de la presentation de leur bailliage ou seneschaulcée; ou autrement, sans nulle esperance de grace, & sans demander default, ilz ne seront plus receus: ainçois seront tenuz pour purs defaillants, & sera le default puis la enauant baillé à leur partie. Articulus primus.

IDEM Article XXXVIII.

ITEM, que ceux qui se presenteront, facent especial presentation en chascun bailliage ou seneschaulcée, en laquelle ilz auront affaire: & s'ilz ont affaire en diuers bailliages ou seneschaulcées ou en vne seule, qu'en chascune presentation, ilz facent escrire tous ceuz, contre qu'ilz se presenteront: ou autrement de tout le parlement ilz ne seront receus encontre aucun autre, que contre ceux, contre lesquelz ilz se seront presentez.

IDEM Article XXXIX.

ITEM, que toutes manieres de partie, selon ce qu'elles se seront presentées, soient deliurées par l'ordre des presentations, sans nul aduantaige de donner audience à autre personne quelconque, selon l'ordre qu'ilz se seront presentez: & bien se gardent les parties, qu'elles soient trouuées à l'huis de la chambre presentes & garnies de leur conseil, quand elles seront appellées: Car les parties presentes seront tantost deliurées sans delay, & se l'une est presente, & l'autre absente, la presente emportera deslors tel prouffict, com-

me ſi elle ne ſe fuſt point preſentée, & ſi toutes les deux parties ſont defaillants, reuiennent à l'autre parlement, ſi la cour ne veoit qu'ilz l'euſſent faict en fraude d'aucune choſe, qui nous touchaſt, & ainſi ſe deliurera chaſcune baillie ou ſeneſchaulcée auant que commencer l'autre.

GLOS. VNA.

Partes ſe debent ſingulis præſentare annis.

HIC PONITVR quomodo, & quo tempore præſentare partes ſe debeant in parlamento, & ad hoc videndus eſt tex. & certum eſt quòd partes ſingulis annis ſe debent præſentare, alioqui interruptus erit proceſſus, vt ſuprà dixi in primo tomo harum conſti. glo. v. in procem. 1

Præſentationis cuiuslibet ſalarium.

Et quamuis ſingulis annis ſic debeant ſe partes preſentare, tamen nõ ſolent taxari niſi viginti ſolidi pro qualibet præſentatione, quia pars non adſtringitur venire pro hac præſentatione, ſed poterit in ſingulos annos mittere hos xx. ſolidos ad ſuum procuratorem, qui iſtam preſentationem facere poterit, & hoc ſeruatur in parlamen. Pariſ. 2

Proceſſus in ſcriptis vel verbalis quis dicatur.

Intelligendus eſt iſte tex. quòd quis ſingulis annis ſe debet præſentare, ſiue agatur de proceſſu in ſcriptis, ſiue de proceſſu verbali, *vt pragmatici vocant*, † & proceſſum in ſcriptis intelligentes, ſi data ſit dilatio ad producendum, & audiendum ius, & ſi iudex dicat quòd partes produxerint coram eo, & quando iudex recitat ſe in ſententia multa inſtrumenta, & documenta vidiſſe, & hoc conſtat ex actis. ita eſt conſtitutum in ti. *quelz procez ſon dictz par eſcript.* infra eodem. qui ex hoc erit expeditus. Etiam hoc fuit in iuridicis conuentibus declaratum, habitis apud Molinos anno 1540. die 10. Septembris propter frequentes dubitationes. 3 4

Areſtum.

Nec dicitur proceſſus in ſcriptis eò quòd ſcriptus eſt, veluti conſuetudo, quando eſt ſcripta non amittit nomen conſuetudinis, nec ob hoc dicitur conſuetudo ius ſcriptum. §. ex non ſcripto. de iure natu. in inſti. doct. in l. de quibus. ff. de legib. & in proœ. feudo. ſic videtis in proceſſu dicto in ſcriptis, & hoc tendit ad declarationem ordinationum Regiarum, quas vide inferius plenius in d. tit. *quelz procez ſont dictz par eſcript.* alia lector beneuole ex text. elicias, & ex tuo ſuppleas ingenio poſtquàm videris in ſtylo parla. titul. de preſentat. in parla. faciend. vbi fuſius hęc materia traditur in prima parte. ne plura in re facili adducendo prolixitatis vitium incurram. Laus de iſtis Deo tribuatur.
Amen. 5

Tracta-

TRACTATVS

DE LITERIS IMPETRATIS AD RENVNTIANDVM

PROVOCATIONI, ET QVANDO QVIS AD ACQVIESCENDVM APPELLATIONI RECIPIATVR.

Des lettres des acquiescemens, & quand lon est receu à acquiescer.

LOYS xii. Article xxxi. des publiées M.D.xii.

Articulus primus.

ITEM, que les lettres d'acquiescement se presenteront à la cour, & seront signifiées à la partie six iours apres l'impetration d'icelles, sur peine d'estre decheu de l'effect d'icelles.

GLOSSA VNA.

1 QVAMVIS vulgò soleat dici, renuntiare appellationi intra octo dies, acquiescere verò posteà, tamen Latinè *Renuntiare & acquiesce re an differant.*
2 renuntiare quis appellationi dicitur, † siue ante octo dies renuntiet, siue posteà, etiam renuntiare liti dicitur. in l. postquàm liti de prędio motæ renuntiasti. C. de pactis. vbi doctor. dicunt cedere liti pro renuntiare. prout multa scripsi in l. cedere diem. ff. de verborum significationibus. ego pragmaticorum terminis vtar.

3 Statuitur hîc literas has cesſionis prouocationis esse curiæ supremæ præsentandas, & non statuit diem, ideo videtur in arbitrio impetrantis, dummodo eas pręsentet intra annum. cap. plerunque. de rescr. & aliâs secundum stylum & consuetudinem curiæ, tamen hîc statuit vt præsententur curię, & significentur parti, intra sex dies ab impetratione computandos: ergo quàm citò commodè fieri potest, debent curiæ pręsentari. argu. ca. quàm sit. de elect. in vj. alioqui impetrans priuatur fructu & effectu illarum literarum, vt in tex. *Literæ renũtiationis appellationisq̃; sint præsentandæ.*

Renuntiatio est duplex quoad appellationem.

Intellige quòd duplex est renuntiatio appellationis, prima, quæ fit 4
per literas, & de ista loquitur iste tex. & illę literæ parlamento diriguntur, in quibus Rex permittit acquiescere sine emenda de gratia speciali, & irritat appellationem, ac annullat mandatq; consiliarijs vt appellantem recipiant ad acquiescendum, & appellationem annullent, & hoc est quando appellatio in curia pendet.

Sententiæ à procuratoribus cũ cõsilio factæ nõ possunt à partib⁹ reuocari.

Arestum.

Altera est quę fit consultorum authoritate, & ista non tractatur hîc, 5
sed debet pręsentari quàm citò commodè fieri poterit. argum. c. quàm sit. de elect. in vj. † vnde anno 1539. die 6. Iunij fuit pronuntiatum in Se- 6
natu, vt conuenta seu sententię quas appunctamenta vocãt inter procuratores partium, & aduocatos habita & expedita cum consilio non possunt à partibus reuocari, & vt pragmatici dicunt, *ne sont subiectz à desadueu, sinon qu'on allegue dol, mais lon pourra agir contre le procureur*, si sit soluendo, alioqui contra partem, & ista eliciuntur ex dictis gl. Bar. & doct. in l. j. in fi. ff. quando appel. sit.

Alioqui si quis non acquiescat appellationi, omnia gesta contra eũ 7
valent, antequàm denuntiauerit parti, & ad impensas tenetur, quousq; intimauerit se renuntiare, ideo vtile est statim post cesionem parti denuntiare.

Aliquando etiam sine literis curia parlamenti recipit aliquem ad 8
acquiescendum, cùm sua causa ibi tractatur, sed tunc acquiescens solet ad emendam condemnari non ordinariam, sed ad quinq; libras pro quolibet anno, quo in parlamento illa causa introducta fuit.

Acquiescere procuratores quãdo possint.

Arestum.

Item ex ordinatione curię procurator potest acquiescere, si *consilio* 9
aduocatorum ita visum fuerit, vnde is qui reuocauerit procuratorem suum volentem ex consultatorum authoritate acquiescere, fuit condemnatus ad mulctam centum solidorum Paris. & quòd etiam consentiret renuntiationi appellationis apud actuarium, seu Grapherium prout consilium dictauerat, & hoc anno 1538. die 25. Februar. vt scribitur in stylo parlamen. aresto. 133. item quòd procurator. † Et hoc mo- 10
do plures expedirentur causę, si partes hoc procurarẽt, & consultorum authoritati crederent.

Hæres an poßit acquiescere in vim literarũ à defuncto impetratarum.

Aresta.

Si verò impetrans has literas moriatur antequàm ope illarum ac- 11
quieuerit, non poterit hęres acquiescere in vim harum literarum, nec procurator, quia morte mandãtis expirauit mandatum. l. eius qui. vbi Ias. ff. si certum peta. l. mandatum. C. manda. c. significauit. de rescrip. ita iudicauit Senatus anno 1519. die 9. Februar. Domi. Viellard. & Alligret postulantibus.

Intellige quòd appellationi cedens tenetur soluere expensas & a- 12
lia litis dispendia vt visum est Senatui anno 1549. die septima Ianuarij.

Acquiescẽs in materia criminali ad expensas tenetur.

Arestum.

Imò in materia ctiminali hic acquiescens tenetur nedum ad expen 13
sas, sed ad damna & interesse quousque acquieuit vt placuit Senatui contra do. de Borbo. anno 1519. die 14. Februarij, alia multa tractaui in tract. de appellationib.

Loys

LOYS xII. Article L v. des publiées. M.D.xII.

ITEM, & si tost qu'vn proces sera sur le bureau, nul ne sera receu à acquiescer: à ceste cause defendons à nostre amé & feal chancellier, & autres ayants la garde de noz seaux, que doresnauant ne baillent aucunes lettres d'acquiescement sinon que ceste cause y soit, pourueu que le proces ne soit veu, consulté ne iugé. Articul⁹ secũdus.

GLOSSA VNA.

1 PROHIBET ne quis appellans recipiatur ad acquiescẽdum postquam lis iudicari cœpta sit, & vt dicit text. *quant le proces est sur le bureau.* ideò precipit cãcellarijs, ne aliquas literas renũtiationis appellationis cõcedãt, nisi apponatur clausula, q, acquiescere posit, prouiso quod ꝑcessus nõ fuerit visus, cõsultus, nec iudicat⁹: intellige à iudicib⁹ illius causę. ibi *veu cõsulté ne iugé.* *Acquiescẽs quando quis non recipiatur.*

2 Et sic tres excipit casus, primus est in quo non licet appellationi cedere, quando processus est visus, non prout quotidie videtur ab aduocatis, aut ab ipsis partibus, sed vt mox dixi, quando visus est à iudice *Acquiescere quis nõ potest quando processus videri cœptus est.*

3 seu à consiliarijs.† Nam quando processus visus fuit, hoc fieret in iniuriam relatoris, qui diutius illum vidẽdo dies noctesq; transegit insomnes: & princeps in dubio non vult quicquam concedere in iniuriam alterius. l. ij. §. meritò. ff. ne quid in loco public. fiat. ca. quamuis. de rescrip. in vj. etiam labor consiliariorum & iudicum esset vanus: & quando quis forte audiret se malam obtinere causam, aut periculosum fore euentum, tunc acquiesceret.

4 Idem si cõtrouersiæ enarrator (quem *rapportur*, vulgò vocamus, causam enucleauerit, & iam consultores audierunt narrationem, iamque præses sententias consiliariorum excipit, non poterit acquiscere pars, sed potest ei dici quod Imperator in l. ij. C. de iur. & facti ignoran. sera prece subueniri tibi desyderas.

5 Istud probatur quod post cõclusionem in causa nihil potest pars agere, quàm vt dubium expectet litis euentum. cap. cùm dilectus. de fide instrument. & conclusum in causa censetur quando renuntiatum est *Producere post cõclusionem quando pars poßit.*

6 allegationibus iuris & facti. gl. ibidem.† si tamen partitus fuerit processus, tunc altera pars poterit producere instrumentum causam omnino perimens, vt fuit conclusum in magna inquisitionum camera in libro scriptum specierum quem vocant. *Arestum.*

7 Ideò post conclusionem non valent commisiones impetratę, nisi de ea conclusione mentionem faciant reg. cancel. Inno.

8 Item *iugé*, dicit tex. quia si conclusum fuerit in parlamento reum condemnandum, & si breuiculus seu libellus condemnationis super hoc fieri debet, licet nondum sit peractus, tamen processus iudicatus quoad hoc censetur, vt dicit tex. *iugé.* & probatur in l. ij. C. de sen. ex lib. rec. vbi no. idem esse in alijs iudicibus. *Iudicatus processus quãdo dicetur*

FRANCOYS Article xiiii. des publiées. M.D.xxviii.

Articulus tertius

ITEM, aucun ne sera receu en iugement à acquiescer, soit par noz lettres, ou autrement, sans payer l'amende à la discretion de nostredicte cour, en aiant egard au temps, que l'asignation de ladicte cause sera escheüe en nostredicte cour.

GLOSSA VNA.

Mulcta volentium acquiescere appellationi.

PROHIBET ne quis in iudicio cedat appellationi, nisi mulctam soluat ad discretionem curiæ, ratione habita temporis, quo fuit introducta appellatio, & hodie dicanicis iste tex. est planus, quia curia solet condemnare ad quinque libras Pari. pro quolibet anno appellationis, vnde si appellassem ad curiam anno xxxviij. & acquiescere velim anno quadragesimo, teneor soluere mulctam decem librarum Paris. & omnes expensas, quas appellatus probabit se in causa exposuisse, vt dixi superius tracta. de appellat. articu. 9.

Idem, Article xv.

Articulus quartus.

ITEM, & quand la cause sera mise au rolle, huict iours apres la publication d'iceluy rolle ou que ladicte cause sera appellée en iugement, aucun ne sera receu à acquiescer, soit par noz lettres, ou autrement, sinon en payant l'amende, qui sera arbitrée par nostredicte cour, eu egard au temps, que l'asignation sera escheüe, & sera tenu le procureur de l'appellant declairer le temps, que ladicte asignation sera escheüe:

GLOSSA VNA.

Transigi an possit processum in curia pendente.

IDEM ferè continet hic articulus sicut præcedens.
Quæro an posit hîc transigere durante lite in curia? 1
Respon. sic, dummodo apponatur clausula in transactione, saluo vel retento beneplacito curiæ, vt docet Masuer. in sua prac. rub. de iud. §. item sæpè partes. & in stylo parlamen. titu. de modo proponendi. §. idem in causa. alioqui contra, † nam postquàm appellatio est Papæ præsentata, non possunt partes recedere ab ea. cap. quamuis. & capit. prouida. de electionib. in sexto. alioqui illuderetur frequenter. ca. bonæ. ij. de postu. præla. cap. licet. de officio leg. 2

Arestum.

Et si facta fuerit sic transactio, non poterit pars venire contra eam, 3
donec curia declarauerit sibi displicere. Ioan. Gallus. q. per aresta. q. cxviij. vidi pronuntiari.

De hac materia plenè tractaui supra tract. de app. arti. xv. ad ibi dicta lector beneuolè te reijcio, gratias de his Deo æterno agens. Amen.

Trac

TRACTATVS

DE SALARIIS TAXATIS PRO VISITATIONE PROCESSVS.

Des salaires & espices taxez pour la visitation des proces.

LOYS xii. Artic. Lvii. des premieres.

ITEM, nous ordonnons que les iuges Royaux, ou leurs lieutenans ressortissans sans moyen en nosdictes cours, qui ont accoustumé de prẽdre aucune chose pour la visitation des proces, ne pourront prendre doresnauant aucune chose pour la visitation d'iceux proces, qu'il ne soit enregistré par leurs greffiers, par les mains desquelz lesdicts iuges pourront prendre ce qu'il leur sera taxé raisonnablement, en escriuant & signant de leur main sur le dictum, ce qui aura esté taxé pour la visitation. Et d'auantage nous ordonnons que lesdicts greffiers seront tenuz d'escrire, & signer sur le reply de la sentence, ce qui aura esté taxé pour la cause dessusdicte. Articulus primus.

GLOSSA VNA.

1 ISTE text. videtur contra ius, vt iudices possint aliquid recipere à partibus, inter quas ius reddunt, nã scribitur Iob capit. xv. ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt. Contra munera captantes.
2 †Et Thebis iudicum imagines visuntur absque manibus, & summi iudicis oculi conniuent, eò quòd iustitia nec muneribus capiatur, nec hominum vultu flectatur, vt alibi legisse memini. Vnde solebat quidam hos versus scribere.

Munera pontifices subuertunt, munera Reges.
Munera ius statuunt, destituúntque simul:
Munera peruertunt leges, decreta refellunt,
Euacuant patrum iura rigore suo.

Munera iudicij libram moderantur,& ipsam
Protinus inflectunt,quo data pensa trahunt.
Omnia vincit amor,sed amorem munera vincunt,
Excęcant oculos,præcipitántque gradus.
Munera si cessent,cessabunt iurgia,lites,
Mars cadit,& veneris nullus amicus erit.
Munera si cessent,miseris mortalibus vltra
Clamor,nec luctus,nec dolor vllus erit.

Iudices non debent capere munera.

Itaque postquàm dona excęcãt oculos iudicum,Ecclesiast.20. ideo ipsi constanter ea recusare debent, imò statuit Vlpianus in l.solent.in fi.ff.de officio proconsul.& legat. ne donum, vel munus ipse proconsul,vel qui in aliquo officio erit,accipiat,emátue quid,nisivictus quotidiani causa,quæ ad xenia iam non pertinẽt, sed ad ea, quę ad edulium accedunt vsum, nec xenia producẽda sunt ad munerum qualitatem. 4

Annotatio ad l.solẽt.ff. de offic.pro consul.

† Et quamuis in quibusdam libris legatur excedunt, ego tamen putarem legendum accedunt,vt non liceat iudici donum,vel munus accipere,nisi accedat ad vsum eduliũ, vt esculentum,& poculentum,quia non licet recipere ea quę excedunt vsum edulium, vt quę fortè paucis diebus non possent consumi,veluti vinum,aut frumentum. † Scitè Papa scribit in c.statutũ.§.insuper.de rescriptis.in sexto. vt gratis & cum omni puritate iudicium procedat, nullus iudex munus, vel quicquid aliud à partibus recipere pręsumat,nisi forsan esculentum,& poculentum mera liberalitate oblatũ,quod paucis cõsumi possit diebus. † Nã dicit Cassador.lib.vj.varia epistol.xxj. paria esse iustitiam vendere,& symoniam committere.c.accipimus.in fi.de purga. canoni. imò grauius est vendere iustitiam,quàm prębendam:quia Christus est iustitia. cap.existimant.xj.q.iij.& culpa tantò grauior est,quãtò res in qua culpa committitur est sanctior:vt ait diuus Bernar.quem refert Lucas de Penna,in l.j.col.xix.C.de desert.lib.xij.cùm vendere prębendam,& beneficia,inter cętera crimina grauius reputetur,quia omnia crimina ad comparationem Symoniacę hęresis,quasi pro nihilo reputantur.c.fi.j. q.vij.Sic vendere iustitiam,idest Christum,qui est iustitia, grauius erit quàm beneficiũ vendere.Et per hoc expeditus quoq; erit titulus,infrà, *des dons & promesses pour corrompre iustice*, & sic iudex vendens iustitiam potest vocari Symoniacus hęreticus. 5 6 7

Vendere iustitiam grauius est quã vendere beneficia.

Apophthegma quotidianum.

Ideo Pescennius niger consiliarijs addidit salaria ne grauarent eos, quibus assidebant, dicens iudicem nec dare debere,nec accipere. Plutarch.in Apophtheg.vtinam hoc exemplum imitentur hi qui vendentes officia spoliant iudicem, assessoribus interim raptò viuendum est. ibidem. 8

Officiales an consequãtur salaria tẽporis eius quo nõ seruierũt

Et ordinarij officiales prius debent habere stipendia,quàm extraordinarij:vt statuit Ludoui.xj.anno 1467.die 6.Februarij : vt patet in lib. ordinat.Ludo.fo.148. 9

Verùm eo tpe quo non seruiuit,salariũ habere non merẽtur.l.Seio. ff.de annuis lega.& in l.diem functo.de officio assesso.autho.Capi.decisio. 10

cisio.cxxv.in decisio.Neapo.quia propter seruitium, vel officium datur etiam beneficium.cap.fi.de rescrip.in sexto.qui ergo non dicit horas,prout officium ecclesiasticorum exigit,non lucratur fructus beneficij,sed ad eorum restitutionem tenetur,vt alibi scripsi.

11 Super hoc tres facerem casus.Primus est,quod officium iustitię emi non debet,& emens Symoniacus est:vt suprà dixi,& in authenti.vt iudices sine quoquo suffragio. gloss.in l. secunda.C. de murilegul.libro vndecimo.Benedict.in repetitio.capi.Raynutius.in verb.duas habens filias.de testamen. *Iusdicentis officium emi non debet.*

12 Secundus casus est,non licet iudici dare pecuniam, etiam in causa iusta,vt ipse in mei fauorem suam proferat sententiam,sic enim iudex corrumpi videretur.l.ij.in fi.ff.de cōdict. ob turpem causam.quia non licet iudici iustum vendere iudicium,quamuis liceat aduocato iustum vendere patrocinium,& Iureconsulto cōsilium.cap. non licet.xj.quęstio.iij.& cap.fin.xiiij.quęstio.v.& toto titu.de pœna iudic.qui male iudica.hodie super hoc facta est ordinatio Henrici,ne consiliarij quicquam à partibus recipiant nec quidem species. *Iudici non licet capere pecunias.*

13 Tertius casus est,licere iudici iusta non habenti aliunde stipendia, pro labore aliquid recipere,tam ad laboris compensationem,quàm vt honestè pro sua dignitate viuat. cap.cùm ab omni.de vita & honestate clericorum.dicto capitul. statutum.§.insuper.de rescriptis. in sexto. & sic pro visitatione processus id,quod ei taxabitur, iure poterit accipere.gloss. in dicto capitul. non licet.Et Anitus Archemeonis fuit primus,qui Athænis iudicibus pecuniam dedit,authore Plutarcho in vitis illustrium viro. *Iudici quando liceat capere pecunias.* *Quis prius iudicibus pecuniam dedit.*

14 Itaque cùm magistratus regni iusta non habeant pro authoritate stipendia,vt commodè viuant,& ne in miseram cadant mēdicitatem, salaria pro visitatione processus,& relatione recipere permittitur eis. & de hoc loquitur hęc præsens ordinatio,quæ per ista satis videtur intelligi posse.

15 Requisita tamen aliquot in hoc tex.subnectere nō pigebit,primum, quòd sit iudex Regius, vel eius locum tenens,ibi, *iuges Royaux ou leurs lieutenans*, idem tamen putarem in alijs, cùm eadem sit ratio in cæteris,& sic eadem iuris dispositio.l.illud.ff.ad legem Aquil. *Requisita in hac ordinatione.*

16 Secundò,quòd sint iudices immediati ad curiam supremam, & sic quòd præsidiales sint prouinciarum iudices, vt sunt Seneschalli Ballliui &c.non primę instantię, quos vulgò pręposit os vocamus.ibi, *ressortissans sans moyen en nosdictes cours*. Secus ergo in alijs, quia de vno di-
17 cens, de alijs negat.l.cùm prætor.ff.de iudicijs. † Tamen cùm eadem sit æquitas,idem quoque erit.glo.in authentic.quas actiones. C. de sacrosanct.ecclesi.etiam hodie hi recipiunt.

18 Tertiò requiritur, quòd illi iudices sint cōsueti accipere.ibi, *qui ont acoustume de prendre aucune chose*. Nam interdum consuetudo facit licitum,quod aliâs erat illicitum.capitu.denique.iiij. distinctio. & ista est consuetudo generalis Regni Francię, tam in iudicibus ecclesiasticis, *Consuetudo facit licitum*

quàm in secularibus, vt pro visitatione processus pecuniam accipiant.

Quartò, quòd sint consueti accipere causa visitandi processum: 19
secus ergo si alia ratione, ibi, *pour la visitation d'iceux proces*, & sic pro mercede laboris impensi, nam si vt iniustitiam facerent, vel administrarent, non valeret: vt in l. prima. & per totum. C. de pœna iudicis qui malè iudicauit. & vt superius distinxi. l. prima. §. sed & constitutio. ff. de calum.

Iudex non vltra taxam accipiat.

Quintò requiritur, illud quod ita iudex accipit, fuisse taxa- 20
tum. ibi, *ce qui aura esté taxé pour la visitation*, ergo sua authoritate capere non potest, quia fortè malo auiditatis animo posset metas excedere in exigendo, vt notarij. capitulo, statutum. §. notarium. de rescriptis in sexto. vel fortè plus acciperet ab vno, quàm ab alio.

Taxatio æqua debet esse.

Sextò, quòd illa taxatio sit rationi consona. ibi, *ce qui aura esté taxé* 21
raisonnablement, extirpandum est quod ratione caret. cap. cor episcopi. lxviij. distinct. nam interdum immensum taxaretur salarium spe compensationis vni, vt posteà ille cõmunicet alijs, vel vt ipse taxet (si quando ferat occasio) simile salarium.

Regesta & signata sit taxatio.

Septimò requiritur, quòd illa taxatio scribatur in regesto, & signe 22
tur, *en escriuant & signant de leur main sur le dictum*. Nam quidam annonarij iudices plus iustò recipiunt, & taxant, & quasi harpię omnia rapere vellent.

Octauò, quòd actuarius seu grapherius scribat in breuiculo senten- 23
tię, quod taxatum fuerit salarium. ibi, *& d'auantaige &c.* vt posteà iudices curiarum supremarum hanc immẽsam taxationem reformare possint, si visum eis fuerit.

Actuarius nõ pars sportulas dat iudici.

Nonò, quòd iudices hoc salarium taxatum ab actuario recipiant, & 24
non à parte: nam pars tradet grapherio, & demum ipse iudici. ibi, *par les mains desquelz lesdicts iuges pourront prendre, ce qui leur sera taxé raisonnablement*, alioqui pars posset magnam summam dare, quæ posteà non veniret in taxationem: vt igitur hęc taxatio parti computetur, necessarium est sic fieri, & non nisi his obseruatis possunt iudices aliquid à litigantibus exigere.

IDEM, Artic. XLIIII. des publiées M. D. XII.

Articulus secũdus.

ITEM, & ainsi qu'auons entendu, quand aucun rapporte quelque proces es cours desdicts seneschauz, baillifz & autres iuges du ressort de Tholouse, les espices luy sont taxées, ceux contre lesquelz la sentence est donnée, qui doiuent payer lesdictes espices, ou partie d'icelles, se portent pour appellans tant du principal, que desdictes espices & taxation

& taxation d'icelles: pour empeſcher que ledict rapporteur ne ſoyt payé deſdictes eſpices, & pour coulourer leurdict appel, dient qu'elles ſont trop exceſſiuement taxées: Au moyen de-quoy pluſieurs gens de bien ne veulent prendre la charge de rapporter aucuns proces doutans eſtre fructrez de leurſdictes eſpices: Nous voulons & ordonnons que quand aucun appellera deſormais de la taxe deſdictes eſpices, diſant qu'elles ont eſtè trop exceſſiuement taxées, ou autrement, que nonobſtant quelzconques appellations releuées ou à releuer, & ſans preiudice d'icelles inhibitions faictes par vertu du reliefuement en cas d'appel, que leſdictes eſpices ſoyent payées: & celuy ſur lequel elles ſeront taxées, ſera contrainct à ce faire: ſauf toutesfoys à recouurer par luy ce qui ſeroit dict en fin de cauſe auoir eſté exceſſiuement taxé.

GLOSSA VNA.

1 HIC VOCAT ſpecies honoraria iudicum, quia inſtar ſpecierum acuunt, & olim tanquam ſpecies gratis offerebantur, & quia modicæ ſpecies ſufficiunt edulijs, & obſoniis, ita & modica ſalaria pro his taxari debent ſportulis, cùm iudices alia habeant ſalaria. doctores in l. prima. C. de ſportul. & in l. vna. C. de ſuffraganeis. *Sportulæ ſeu honoraria cur ſpecies gallicè vocẽtur.*

2 Tamen quidam hodie annonarij iudices plures aureos ſportulares exigunt, quos vix Midas perſoluere poſſet, nec duo quidem Aegyptij ſufficere, ob id pauperes reddunt litigantes: vt eſt text. in authen. vt differ. iudic. colla. ix. quos acerrimè deberent caſtigare ſupremę curię iudices.

3 Aduertendum eſt, quòd ſi pro areſto interlocutorio pars ſportulas ſeu ſpecies perſoluerit, earum dimidiam partem exigere poterit ab aduerſario, ſi commune erat areſtum, & in vtriuſque vtilitatem: quamobrem dabuntur executoriales literæ ſoluenti contra partem aduerſam. *Sportulæ præſ lutæ quando poſſint repeti à collitigante.*

4 Si verò in areſto fuerit dictum ſine expenſis tam cauſæ principalis, quàm appellationis, tunc is qui perſoluerit dicta honoraria, & ſpecies poterit à collitigante repetere pro ea parte, qua commodum ex

areſto ſentit, quod relinquitur diſcretioni eius cameræ, in qua prolatum fuit areſtum, ita fuit concluſum anno 1544. die vigeſimaſexta Iunij in parlamento. Alia hîc non addam, cùm hęc non ſint magni emolumenti: & hodie ſint iſta correcta per conſtitu. Henric. moderni, ad quam nunc te reijcio. Benedictus ſit Deus in ſecula. Amen.

Areſtum.

TRACTATVS

DE ARESTIS ET OPPONENTIBVS

CONTRA EA.

Des arrests & des opposans contre iceux.

FRANCOYS Article CVIII. des publiées M.D.xxxix.

QVE les tiers opposans contre les arrests de nous cours souueraines.

Articulus primus.

GLOSSA PRIMA.

1 SCIENDVM est arestum esse vocabulum gallicum, significans sententiam supremæ curiæ incorruptam, & inuiolabilem: vt docui in tracta. vt contractus & alij actus gallicis concipiantur verbis. in secundo tomo [illegible]marum consti. ipsa enim curia iudicat, sicut princeps esset iudicaturus. l. vnica. ff. de offic. præfect. præto. ideo non licet venire contra aresta curiæ, sed ea custodire omnes tenentur, tanquam sacrosancta, nec ab eis est recedendum, nec quidẽ appellandum. l. j. ff. à quib. app. non lic. † Sed aduertendum est, cùm dicitur hîc in text. opponi contra arestum, intelligendum est loqui contra executionem aresti, vt infrà fusius declarabimus, & quamuis Budæus in annota. in pandect. vtatur verbo intercedere pro opponere, tamen quia Iurisconsult. non sunt vsi, saltem non memini me apud eos legisse, sed verbo interponere & opponere. l. ij. ff. de exceptionibus. vt scripsi in titu. de verbo. significationib. ideo nos terminis Iurisconsf. vtimur, & dicanicorum, cùm in forensi versemur iudicio, generale autem est verbum opponere, & magis frequens. Licet varijs modis cognoscatur contra aresta, quæ tractaui in tracta. de literis ciuilibus. in primo tomo cõment. in has constitu. & scripsi in tractatu, de rescriptis. articulo vij. in ij. tomo commenta. in has const. curiam septem modis de causis posse cognoscere, sed hîc additur alius modus, videlicet per

Arestũ est sentẽtia supremæ curiæ.

2 *Interponere pro opponere Iure cõsultorũ est, intercedere Budæi opponere generaliter*

Tertius opponit se contra aresti executionem.

oppositionem. † Nam si opponat tertius contra arestum, audiri debe- 3
bit, quia arestum latum inter aliquos, non debet prodesse nec nocere
tertio, sicut res inter alios acta alijs non nocet, neque prodest. l. quia.
ff. de iureiurando. & in rubrica, res inter alios acta. quia non debet al-
teri per alterum iniqua conditio inferri. l. non debet. ff. de regulis iu-
ris. non censetur enim esse latum contra inauditum, quare audiri
denuo opponens debet. l. cùm quæritur. cum l. sequenti. ff. de excep-
tione rei iudicatæ. nam Imperator statuit his verbis, ea quæ statuun-
tur aduersus absentes, non per contumaciam sed denuntiationibus
nequaquam ex more conuentos, iudicatæ rei firmitatem non obti-

Arestū contra inauditū non valet.

nere certum est. l. ea quæ. C. quomodo & quando iudex. † Si ergo non 4
valeat arestum contra inauditum, necesse est vt is posteà audiatur:
ideo per oppositionē senatus eum audiet, cùm non soleat indicta cau-
sa senatus arestum proferre quòd si fecerit, is qui prætendit interesse
interponere debebit, & illud arestum ei non nocebit, nisi posteà de-

Absenti nō citato dictū arestum an valeat.

claretur executorium contra illum, vt fieri solet. † imò etiam glossa 5
in dicta l. ea. dicit arestum non valere pro absente non citato, quia
res inter alios acta, nec nocet nec prodest, per totum illum titulum,
& definiri non potest contra partem inauditam. l. de vnoquoque. &
ibi Hyppolytus numero 34. in octaua ampliatione. ff. de re iudicata.
multa in præfatio. adduxi in titulo, de citatio. suprà. videte textum,
& ibi doctores, in l. furioso. ff. de re iudicata. & l. non eo minus. C.
de procuratoribus. † Prætereà dicebat Menander Græcus, qui prius 6
condemnauerit, quàm causam luculenter audierit, is malus est, quia
malè credidit: ideo ne iniuria fiat ei, qui non fuit auditus, poterit
ipse per oppositionem sibi prouidere, & ex hoc articulo, tanquam
ex equo Troiano magna circa practicam vbertas nobis enascitur cir-
ca opponentes.

Tertius tripliciter se opponit.

In hac materia oppositionum tres casus traditi sunt à Bartol. in l. si 7
perlusorio. ff. de appellationibus. qui præcipuè declarant totam hanc
materiam. Primus casus est, quia interdum tertius impedit ne causam,
quam alius incœpit, agat, seu defendat, & si sua principaliter intersit,
quia fortè est emptor, alius venditor, poterit ipse agere ante litis con-
testationem, & alteri defendere, ne agat. l. sæpè. ff. de re iudica. l. Titia.
ff. solu. matrimo. si post litem contestatam veniat, quam sciuit, & tunc
poterit assistere agenti, sed vt agat, non poterit impedire. l. solutionem.
ff. de solut. de quo scripsi in tract. de sent. prouis. in j. tom. harū constit.

Adiungere se potest tertius liti iam motæ tripliciter.

Secundus casus, si tertius veniat, vt assistat, quod etiam tribus mo- 8
dis fieri potest, vel vt assistat, ne fiat collusio. l. si suspecta. ff. de inofficio-
so testamento. Secundò vt causam adiuuet ad victoriam, tunc is
poterit assistere, & alia facere, quæ posset pars principalis. l. si pa-
rentes. & lege sequenti. C. de euictionibus. clementina, constitu-
tionem. vbi Doctores, de electio. Vnde intra dilationem testes pro-
ducere poterit, quos pars non produxit. glos. in dicta l. si suspecta. in
princip.

princip.&l.principaliter.ij.C.de libera.cau.vbi Bald.&in auth.nunc ſi hęres. C. de litigioſis. ideo ſi prę clusa ſit via probandi principali, ita& tertio.c.cùm ſuper.vbi doctores, de re iudicata. Tertiò poterit aſsiſtere quis, aſſumendo in ſe litem, cùm ad eum ſpectet principaliter. dict. l.ſæpè & l.ij. C. vbi in rem actio. Anton.Butr.& alij, in cap.cùm ſuper. de re iudicata.facit l.ſi actor.ff. de procuratoribus. quia non debet alterius colluſione, aut inertia alterius ius corrumpi. l. ſi pariter.C.de liberali cauſa.

9 Itaq; hic tertius debet in eo ſtatu ſine retardatione proceſſus recipi, in quo lis eſt, nec debet renouari proceſſus. Bal. in dicta authentica. nunc ſi hęres.in fi. &Alexāder conſil. lxxxij.in cauſa.in fine.volumine primo.poſt Bart.& Imol.in l.à ſententia.ff.de appellationibus.

Tertius in eodem ſtatu recipitur in quo inuenitur proceſſus.

10 Si tamen proceſſus ſit ineptus, tertius non poterit illum ad aptitudinem reducere, nec eum proſequi, vtor verbis Bald. in dict.auth.nunc ſi hęres.col.fi.C.de litigioſ.per cle.conſtitutionem.de elect.

Ineptus proceſſus nō adiuuatur ad iunctione tertij.

11 Et quamuis ille iudex non fuiſſet competens quoad tertium, tamen ratione oppoſitionis incidentis erit competēs, per c.ſuper eo.de offi. de leg.l.à diuo Pio.§.ſi ſuper.ff.de re iudi. Anch.conſi.clxxxiij.pro clariori.col.j.facit l.quoties.C.de iudic.niſi quis opponeret contra literas de debitis, tunc remitteretur opponēs ad ſuum ordinarium: vt docet Maſuer. in tit.de remiſ§.itē ſi virtute.nu.3.in praxi.ſcripſi in tract.de liter. oblig. artic. j. gloſſ. oppoſitionis. in primo tomo horum commenta. in conſti.reg.

Competēs ſit iudex qui à liās erat incōpetēs quo ad tertiū opponentem.

12 Et ſic poterit quis non ſolùm opponere ante areſtum latum, ſi probet ſua intereſſe, ſed etiam poſt latum, quando non fuit auditus.l.j.C. de iuris & facti ignorantia. l. ſi rem.§.quolibet. ff. de euictio. quia vbi lex non pręſtituit tempus, ſufficit quolibet tempore. l.qui fundum.ff. de contrahen.emptio.l.in venditione.§.de tempore. de bonis authorita.iudi.poſſiden. Bart.in l.j.per illum tex. ff. de aleæ luſu & aleato.Roman.conſil.cccxl. circa fi.colum.j.& Iaſon in l.Gallus.§.videndum.in princ.ff.de liber.&poſthumis.

Inauditus opponit & ante & poſt areſtum.

13 Si quis tamen ſciat ſuam agi cauſam, vel intereſſe, debet ſe opponere ante areſtum, vel ſententiam, alioqui poſteà non audietur.d.l.ſi parentes. C. de euictionib. Bar.in l. ſi proluſorio §.j.ff.de appella. Ancha. in cle.conſtitutionem.de electio.Fely.in c.cùm ſuper.de re iudic.

14 Ex quo infertur, quòd acta geſta inter alios pręiudicant tertio, ſi ipſe ſciuit cauſam agi.d.l.ſępè.ff.de re iudic. ſecus ſi ignorauerit, quia tunc etiam poſt dilationem poterit teſtes producere, &omnia agere, quę ad ſuum ſpectant commodum.Bar.in dict.l.ſi proluſorio.Matth.deciſio. Neapol.ccxxxv.an tertius.niſi reus procuraſſet & quęſiuiſſet malitiosè aliquem tertium ignorantem c.ij.in fi.vt lit.penden.in vj.

Acta nocēt tertio qui præſciuerat cauſam agi.

15 Etiam hic tertius ignorās cauſam agi publicatis atteſtationib⁹, poterit ſuper eiſdē artic.producere teſtes, licet principaliter nō.c.fraternitatis.de teſtib.clemen.ij. illo titu.Bart. in l.ſi proluſorio.§.j.ff.de appellationibus. quia ſicut ignoranti acta nō pręiudicant, ita nec publicatio,

Publicatis atteſtationibus an producantur teſtes.

quia non censetur facta quoad tertium. Panormi. & Fely. in dicto c. veniens.ij.de testib.

Testes vltra decē quando tertius producere possit

Imò etiam tertius poterit producere testes, si principalis decem pro- 16
duxerit, quamuis lege Regia prohibitum sit vltra decem testes super vno facto producere, quia intelligitur quoad vnam personam, & vnū factum: vt in tracta. de testibus suprà dictum fuit. facit ca. constitutus. de testibus.

Trāsactione facta tertius non desinit prosequi.

Fortius si primus transegerit vel instantię renuntiauerit, poterit ter- 17
tius causam prosequi. l. à sententia. §. idemq; rescripsit. ff. de appellatio. multomagis interponere.

Executio an impediri possit per tertiū appellātem.

Tertius casus est, qñ post sententiam tertius venit ad impediendum 18
executionē sentētię, & tunc intra tēpus veniens appellare poterit. l. à sententia. ff. de app. vel ante executionē factam se opponere, vt hîc dicitur: vnde scribit Io. Ferra. in sua praxi in forma exec. sen. defini. his verbis, labor est obtinere sententiā, sed grauius est illam executioni demādare, nam per cauillosas personas multa opponuntur contra executionem.

Opponere is contra quem latū est arestū an possit.

Opponit interdum is, cōtra quem latum est arestum in executione, 19
& non auditur. l. j. & ij. C. de execu. rei iudica. nisi fortè dubium arestū fuerit, vtpote si quis condēnatus fuerit ad fructus, quos liquidare oportet, & tunc si executor vult exequi non facta liquidatione, opponi solet cōtra arestū, etiam ab illo contra quē latum est: vt alibi dixi in tract. de sentent. execut. & articul. primo. de liter. obligat. in primo tomo commentar. in has constitut. regias.

Item post annū auditur etiam is, contra quem latum est, *opponens* 20
contra aresti executionem, teste Masuer. in titu. de execu. §. item contra arestum. nume. 36. scripsi alios casus in tracta. except. in exceptionibus quæ opponuntur in executione. vide quæ scripsi in tracta. de literis ciuilibus. in glo. vlti. in primo tomo horum commenta.

Tertius opponens iure & quando iure se opponere dicatur.

Interdum opponit tertius, contra quem arestum expressè latum nō 21
est, & de hac oppositione loquitur iste tex. nempe si iure opponat, quod iure factum est pœnam non meretur, sed opponens obtinebit. l. Gracchus. C. ad leg. Iul. de adul. si verò perperàm opponat inferius docet iste tex. punietur & mulctabitur.

Sed quādo iure opponere dicatur? Resp. si agatur de sententia pro- 22
lata in actione in rem, si res à nullo possidebatur, vtpote quia res erat vacans, vt hęreditas, prębenda, & tunc opponens impedit executionē. l. fi. C. de edict. diui Adria. tol. si verò res erat possessa à tertio, & tūc oppositio tertij impedit executionem. l. ob maritorum. C. ne vxor pro marit. & d. l. sæpè. si autem tertius non possideret rem, sed condemnatus, oppositio tertij hoc casu non impediet executionem cautione pręstita: iuxta l. si is à quo. ff. de rei vend. vt inferius dicam.

Summariè tractāda est oppositio.

Si verò executio fiat in actione personali, vt pote in locato, mutuo, 23
& alijs, tertius opponens impediet executionem, & summariè & de plano tractari hęc oppositio debebit. l. à diuo Pio. §. si super. ff. de re iudic. vbi Bartol. & alij.

Sed

24 Sed quæ sunt illa, quæ possunt opponi in executione? Respon. exceptiones ortæ post sententiam interponi poterunt. *Exceptiones quæ possunt opponi in executione.*

25 Illæ verò quę competebant ante sententiã minimè, nam exceptiones peremptorię ante sẽtẽtiam opponi debent. l. peremptorias. C. senten. rescin. non posse. c. exceptionem. de except. quod limitatur in quibusdam casibus ibidem descriptis. & in l. j. C. de iur. & facti igno. quos amplè in tract. excep. tractaui. & si pars vellet stare iuramẽto victoris, non tenetur iurare, per l. in contractibus. §. illo. & gloss. in l. generaliter. C. de non nume. pecu. quia post probationem non tenetur quis subire iuramentum, quod in locum probationis succedit, nec valeret in hoc consuetudo. c. ij. de proba. vide tamen quę dixi in articul. j. glo. xj. de liter. obliga. in primo Tomo. commen. ad has constitu.

26 Decem effectus oppositionis scripsi in tract. de senten. prouis. artic. iij. glo. ix. in d. primo Tomo constitu. Regia.

S'ilz sont deboutez de leurs oppositions.

GLOSSA II.

1 EX HOC text. colligitur, quòd opponens reijci debet à sua oppositione, quando ius non habebat, opponendi ius habere censetur, si res de qua agitur sit sua, vel aliquod ius in ea habeat, seu interesse sua putauerit. dict. l. sępè. & l. à diuo Pio. §. si super. ff. de re iudic. *Ius opponẽdi quãdoquis habere censeatur.*

2 Et tunc is audiri debet ignorans, etiam si tres latæ essent sententiæ conformes contra alium. Cardinalis & alij, in dicta clementi. prima. de re iudica. quia non censentur latæ contra inauditum tertium, ideo is audiri debet. Felyn. in capitul. veniens. ij. in tertio notabili. de testibus. *Sẽtẽtijs etiã tribus latis potest tertius se opponere.*

3 Vnde sententia alimentorum & alia prouisionalis & executoria, non erit executoria cõtra tertium inauditum. dict. l. à diuo Pio. §. si super. Felyn. in ij. notab. in dict. capit. veniens. scripsi in tracta. de senten. prouis. artic. primo. & recredentia contra vnum lata, non dabitur executioni contra tertium: vt scripsi in artic. primo. de senten. exec. in primo Tomo constitu. Regiar. *Executoria quamuis sit sentẽtia non est exequenda cõtra tertium.*

4 Imò si iudex præciperet, vel apparitor huic tertio, vt solueret in vim sententiæ contra alium latę, perperàm ageret, & posset hic tertius appellare: vt censuit Senatus contra officialem Lugduneñ. qui sic iudicauerat & pręceperat anno 1534. die 17. Aprilis. *Apparitor vi sententiæ nihil potest in tertium. Arestum.*

5 Sed si quis se opponat contra sententiam non executoriam, & executor pronuntiet eam data cautione executoriam, si is tertius appellet, non fiet executio contra illum, sed debet recipi ad concludendum in causa appellationis, sicut in processu in scriptis, quia non est lata sententia in causa principali contra eum, & ita iudicauit Sena. anno 1521. die 2. Decembris, ex appellatione emissa à domi. Ludo. Regnier consiliario & excutore ad hoc commisso, quod est notandum. *Executio cõtra tertium appellantem non fit. Arestum.*

Praxis oppositionis cōtra tertium.

Et sic notandum est, quòd si quis se opponat contra sententiam exe 6
cutoriam coram mero executore, idest apparitore, tūc non obstāte op
positione sententiam exequetur: vt scripsi articu.j.tract.de liter.oblig.
sed si pars appellet ab executione propter reuerentiā appellationis, via-
tor debet subsistere: vt ibidem abundè scripsi.

Si verò obligatio nō sit executoria, & quis opponat coram apparito 7
re, is debet dicere diem opponenti, ad dicendum causas oppositionis
coram iudice à quo emanauit sententia, vel executio.

Si autem quis opponat coram consiliario, aut alio habente iurisdi- 8
ctionem, tunc is de causa oppositionis cognoscet, & partes audiet.cap.
de cętero.de re iudic.& hic interdum refert curiæ, postquàm partes au
diuerit, & curia super ipsa oppositione statuit, & tunc non appellatur:
secus quando consiliarius datus executor aliquid statuit.

Opponens reiectus an repetere poßit suam exceptionem.

Sed dubiū est, an audiri posit opponens si denuo agere velit, post- 9
quàm fuerit reiectus à sua oppositione? Respon.non, si plenè est de op-
positione cognitum, secus si summariè, & per modum prouisionis ali-
quid fuerit pronuntiatum.l.si autem.in fin.ff.de negot. gest.l. quod in
diem.in fin.de compen.vel poterit opponens repulsus à iudice inferio
re appellare, per l.à sententia.ff.de appella.Petr.de Ferra.in forma exe-

Iudex secularis an à nullitate sententiæ ecclesiastici cognoscere poßit vel econtra.

cu.senten.definit.versi.sed pone quòd apparente cōtradictore. † non 10
poterit iudex secularis cognoscere de nullitate sententiæ iudicis eccle
siastici, nec ècontrario, per tex.in c.fin.de except.lib.vj. & an executor
posit de nullitate sententię cognoscere, vide tex.in cap.de cætero. vbi
Panormit.& Fely.abundè tractant de re iudica. Francis.Marc.decisio.
Delphi.xxix.in secunda parte.

Seront condemnez enuers nous en l'amende ordinaire
du fol appel.

GLOSSA III.

Temerè opponens cōtra aresta ad sexaginta libras mulctatur.

ISTE articulus extēdit pœnam temerè appellantis, ad 1
temerè opponentem contra arestum supremę curię, quod
debet incorruptum inuiolatúmque permanere, si tamen
quidam stolidus opponat contra illud, ad sexaginta libras
condemnari debet, si dictum fuerit perperàm opposuisse, vel reiectus
fuerit à causis oppositionis, & fuerit dictum arestum executorium
non obstantibus allegatis in contrarium, hoc est maximè statutum
propter curię supremæ reuerentiam, & vt malitia opponentium
præcludatur, qui solebant pasim contra aresta opponere, & vt via
litigandi sine causa tollatur, & ne aresta illusoria fiant. l.si prætor.ff.
de iudic.

Appellans temerè nō incidit ipso iure in mulctā.

Sed an requiratur condemnatio huius mulctę? Respond. requiri, & 2
mulctę declaratio debet per iudicem fieri, per cap.cùm secūdum leges.
de hæreti. in sexto.nam quamuis hęc Regia lex imponat pœnam, vult
tamen vt condemnentur temerè opponentes per iudicē.ita probat iste
tex.ibi, *seront condemnez*, ergo requiritur cōdemnatio, ab hac tamen de-
clarationе

claratiõe mulctę, poterit appellari, excepta à curia suprema, per l. si qua mulcta. ff. de verbor. significa. vbi abundè scripsi.

3 Quæro an hæres opponere posit contra sententiam latam in defunctum? Respond. non videtur, quia eadem persona cum defuncto censetur. textus in authentic. de iureiurando à moriente præstito. columna iiij. l. hęredem. ff. de regulis iuris. gloss. in l. & an eandem. de exceptio. rei iudica. & hoc est verum in successore vniuersali. l. miles. in fine. ff. de re iudica. *Hæres an possit opponere contra sentẽtiam latam in defunctũ.*

4 In successore verò singulari, vide per textum, in l. ex contractu. ff. de re iudicata. & in l. si mater. in fine. & l. exceptio. ff. de excptione rei iudicatæ. Bartolus, in l. creditores. C. de pignor. vide quæ scripsi in tractatu de literis obligator. in articul. octauo, & sequenti. in primo Tomo commenta. in has constitutio. & Deci. consil. ccccxlv. in casu. colum. vj. nume. 29. & sequen.

5 Sed si hęres opposuerit, an ad mulctam sit condẽnandus, quòd non videtur, quia iustam ignorantię causam habere videbatur. l. qui in alterius. ff. de regul. iuris. & hic text. requirit malitiam. ibi, *selon la qualité & malice des parties.* Alij dicunt istam partem referendam ad condemnationem maiorem secundum qualitatem malitiæ, sed ad pœnam ordinariam non excusari: ideo arbitrio iudicis relinquendum est, si bona fides affuerit quòd excusetur, alioqui vix est vt non teneatur.

Et la moytié moins enuers la partie, & plus grande, si mestier est, selon la qualité & malice des parties.

GLOSSA IIII.

1 OPPONENS temerè, quia partẽ grauauit in hac temeraria oppositione, debet condemnari illi ad mulctam triginta librarum, quæ est dimidia mulcta temerè appellãtium, & in maiori summa cõdemnari poterit pro malitia partis opponentis, & sic tam fisco, cuius authoritatem lędit opponendo contra statuta per suos summos iudices, mulcta debetur, quàm parti. alibi dixi quare maior detur fisco, quàm parti, in tractatu de rescrip. articul. tertio. gloss. septima, suprà in secundo Tomo harum constitutionum. Consideret ergo iudex, an aliqua causa potuit istum opponentem excusare, & tunc remittenda est pœna, saltem mitiganda. si verò nulla appareat causa iuuans oppositionem, tunc ad mulctam eum condemnabit, & si iudex in hac oppositione videat partis opponẽtis malitiam, ad maiorem mulctam eum condemnabit: hic est intellectus textus. *Temerè opponens condemnatur etiã ad xxx. libras parti applicandas.*

Et contre l'execution des sentences non suspendues par appel seront condemnez en vingt liures

Parisis d'amende enuers nous, & la moytié moins enuers la partie, & plus grande si mestier est comme dessus.

GLOSSA VLTIMA.

Temerè sese opponens cōtra sententiā quomodo puniatur.

SVPERIVS loquutus est de malè opponēte cōtra are 1
stum, hîc verò loquitur de opponente contra sententiam inferiorū iudicum appellatione non suspensam, & sic quæ transiuit in rem iudicatam, vt ad viginti libras condemnari debeat opponens erga fiscum, & ad decem erga partem, quia hîc non tantum offendit, sicut is qui interponit cōtra supremi Senatus sententiam, idest arestum.

Appellatio à sententia etiā quæ trāsiuit in rem iudicatā recipitur.

Tertius ignorans causam agi potest pro suo interesse appellare, etiā 2
à sententia quę transiuit in rem iudicatam, quia quoad eum non dicitur transiuisse in rem iudicatam. l. à sententia. ff. de appellationib. cap. cùm super. de re iudic. etiam si clausula, appellatione remota, esset apposita, quę non habebit locum quoad tertium. per text. singul. in cap. super eo. in fin. de officio delega. capitul. audita. vbi Panormita. de restitutione spoliatorum.

Iuramētum de notitia.

Debet tamen iurare iste tertius, quòd à decem diebus citra habuit 3
notitiam dictę sententię, à qua, cùm possit lædi, appellat. Bartol. & alij in dict. l. à sententia. quia si tertius sciuisset causam agitari, & non comparuisset, posteà non audiretur. l. sępè. ff. de re iudicata. & cap. quamuis.

Iudicis non est repellere opponētem.

illo titul. vt superius dictum fuit. † ex hoc patet, quòd si iudex pręsu- 4
meret malitiam contra tertium volentem impedire executionem sententię, adhuc deberet illum audire, & eum recipere, nec debet eum excludere, quia hîc imponitur pœna, si malè opponat, ergo debet recipi opponens, etiā si iudex hoc certò sciret, quia pœna huius textus cōtentus esse debet, alioqui esset in facultate iudicis, istam pœnam tollere, non recipiendo partem ad oppositionem, & tamen text. vult vt recipiatur soluendo pœnam, & ita seruatur in forensi iudicio, quicquid dicat gloss. & docto. in capitu. super eo. in fine. de officio delega. quia à iure non erat imposita pœna opponēti, vt hîc. Innocen. si iudex ipsum opponentem repelleret, posset opponens appellare, & iusta esset appellatio.

Appellationem interpositam à parte prosequitur tertius.

Sed si pars appellauerit, poterit tertius pro suo interesse prosequi ap 5
pellationem à parte interpositam parte etiam inuita. casus not. in cap. veniens. ij. de testi. Bartol. in dict. l. à sententia. §. idemq; rescripsit. & l. si perlusorio. §. j. ff. de appella.

Et sic tertius impedit executionem non solùm in petitorio, sed etiā 6
in possessorio. dict. l. à diuo Pio. §. si super. ff. de re iudica. domi. de Rota decisi. cccc xxxvij. in no. item fuit dubitatum. per cap. j. in fin. de resti. spoliator. in vj.

Tertius sua interesse probare debet & quomodo.

Dummodo probauerit sua interesse, & in hoc casu in initio probari 7
debet, antequàm audiatur. Rota decisio. liiij. nota quòd vbi. in antiq. & in

in hoc probatio ſummaria ſufficit,nec requiritur plena.d.l.à diuo Pio.§.ſi ſuper.imò per iuramentum,vbi nullum eſt,vel modicum pręiudicium,poterit probari.argu.l.Theſaurus.ff.ad exhib.Bar.& alij in dict.l.à diuo Pio.§.ſi ſuper.

8 Et tripliciter poteſt alicuius intereſſe.Primò quoad plenum pręiudicium.l.penultima.ff.de re iudicat.vt de emptore & venditore.Secundò poteſt intereſſe etiam in poſſeſsione,quam poſſeſſor perdit,& tunc opponere poterit.dict.§.ſi ſuper.& l.ob maritorum.C.ne vxor pro marito.vt ſtatim dixi.Tertiò poteſt intereſſe quoad quale pręiudicium,vt in l.ſi duo.ff.de iureiur.l.à ſententia.ff.de appella. & tunc ſufficit ſummariè probare intereſſe. *Intereſſe poteſt alicuius tripliciter.*

9 Sed opponens poſteà tenetur plenè probare rem eſſe ſuam,ſi non ſit poſſeſſor,quia hoc dicit,ergo probat.l.ei qui.ff.de probationibus.Ioan. Fabri.in l.prima.C.de priuileg.fiſci.Chaſſa.in conſuetudi.Burgund.in titul.*des rentes*.§.final.in gloſſ.vltima.ſed poſſeſſor non.l.final. C. de rei vendicatione.

10 Si tamen victor pręſtet cautionem victo de reſtituendo rem tertio, in caſu quo vincat,oppoſitio tertij non poſsidentis rem,non impediet ſententię executionem.per textum in l.is à quo.ff.de rei vendicatione. & hoc etiam in beneficialibus ſeruari docet Innocen.in cap. primo.de conceſsione prębend.in ſexto.& Panormita.in cap.veniens. ſecundo. columna tertia.de teſtibus.declarat & limitat Felyn.ibi.& in capi.cùm ſuper.columna quarta.& Anto.Tremol.in additi.ad practicam de Bonacurſo,in titu.de impedi.execu.verſicul.idem dici poteſt in conuento.de opponentibus contra pręconia abundè ſcripſi in tract. de pręco. in ij.Tomo quę ibi videri poſſunt. *Cautio pręſtita iuuat executionem contra tertium.*

FRANCOYS Article CIX. des publiées M. D. xxxix.

Semblables condemnations ſeront faictes contre ceux qui ſans cauſe baillent requeſtes , pour faire corriger & interpreter, changer ou modifier les arreſts donnez par noſdictes cours, qui ſeront deboutez de l'enterinement de leurſdictes requeſtes. Articulus ſecũdus.

GLOS. VNA.

1 STATVIT vt ſimilis pœna decernatur contra eos, qui ſupplicarunt,vt areſtum corrigeretur,mutaretur,moderaretur,ſeu interpretaretur,ſi perperàm ſupplicauerint. probatur in l.ij.C.de legib.ibi,ſi ab aliquo retractetur, notam infamię ſubituro eo, qui vel aſtutè ea interpretari voluerit. & hoc eò ſtatuit,ne aliquo modo differatur , vel impediatur areſti executio. nam per tot ſupplicationes,quas partes offerebant curię impediebãtur ipſę cognoſcere de alijs cauſis,&eluſoria erãt areſta,ideo ſtatuit,vt hîc. *Supplicans areſti correctionem ſubmittit ſe mulctę.*

Arestum. Impetrãs rescriptum ad diffugiẽdam aresti executionem punitur.

Vnde anno 1551. die 7. Augusti, fuit dictum, & factum pręceptum à Senatu, domi. de Boysi, sub pœna decem mille librarum, vt personaliter cõpareret in curia, responsurus procuratori generali Regis, fuit etiã data procuratori eius domus pro custodia & carcere, & quòd solicitator eius caperetur etiam intra loca sacra: eo quòd post arestum latum impetrauerat literas, pręcipientes Senatui ne executioni arestum mitterent, in elusionem Regis, & totius curiæ. sed fortè bonum fuisset statuere, quòd is qui literas concesserat, veniret defensurus literarum cõcessionem: nam qui me tibi tradidit, maius peccatum habet. † Et de iure punitur impetrãs temerè rescriptum, si mendax precator existat. l. & si legibus. C. si contra ius. cap. ij. & cap. sedes. & sequen. de rescrip. sic & hic puniendus erit, alioqui datur materia impetrandi ista rescripta post aresta, & vexandi partes, vnde ijs obuiari debet. l. conuenire. ff. de pact. dot. l. in fundo. de rei vendicatione. & tales literę, vt arestum non mandetur executioni donec tale quid factum fuerit, non valent, tum quòd sint contra consuetudinem & stylum curiarum supremarũ, tum contra iura illarum, & contra honorem & reuerentiam earum, & contra ius: ideo inciuile tale rescriptum erit, vt docet Guido Papę in decis. Delphi. quęsti. ccccxx. in hac curia. etiam quia causa euocabatur postquàm erat decisa, contra ea quę scripsi in tract. de euoca. in primo Tomo. commenta. ad has constitu.

2

3

Executionẽ aresti præpedientes literæ Regiæ nõ valent.

4 Et sic patet de iure non valere rescriptum impediens executionem aresti, & sententiæ parlamenti. l. rescripta. & authentica, quę supplicatio. C. de precib. Imper. offeren. & l. probatorias. C. de diuer. offic. libr. xij. & in authent. vt diuinę iussio. §. fina. colla. v. & est iniustum rescriptum & inciuile, ideo non valet, vt scripsi in tracta. de rescript. in ij. Tomo commenta. ad has constit. Regias. tolleretur enim sic ius partis per ista rescripta, & quod princeps non potest directò facere, per indirectum, idest per ista rescripta faceret, & posset dici quòd Cancellarius, qui ista concederet, esset vnum pecus Melibœi, & iniuriam faceret suo principi, quia vellet eum ad tyrannidem inducere, Guido Papę in dicto consil. ccccxxix. in hac curia.

FRANCOYS Articl. CX. des publiées M. D. xxxix.

Articulus vltimus.

Et affin qu'il n'y ait cause de douter sur l'intelligence desdicts arrests, nous voulons & ordonnons qu'ilz soyent faicts & escritz si clairement, qu'il n'y ait, ne puisse auoir aucune ambiguité ou incertitude, ne lieu à en demander interpretation.

GLOSSA VNA.

Aresta clare & nõ obscurè concipienda sunt.

1 STATVIT aresta planè debere esse concepta, vt locus amplius non sit illorum interpretationi, superius voluit vt gallicis cõciperentur verbis, vt omnis obscuritas euitaretur: hîc vult q; etiam illa verba vulgaria, tam planè cõcipiantur, vt nihil difficultatis resultet, sicut enim lex

lex clara esse debet. textus in authentica, de testamen. imperfect. §. primo. colla. viij. ita & aresta & sententię. l. fina. §. quòd si actor. in fi. ibi, constitutio nostra dilucida, & compendiosa in terris clareat omnibus. C. de iureiurando propter calum. dando. Lucas de Penna, in l. eam. col. ij. C. de excu. mune. lib. x.

2 Potest esse ista ambiguitas in facto, vel in persona, vel in re. gloss. & docto. in cap. fina. xxxiij. distinct. ideo debent iudices & consiliarij antequàm proferant sententiam, illud dubium liquidare, vt l. j. & per totum. C. de senten. quę sine cert. quantita. profer. & in §. curare. de actio. *Ambiguitas in quo cōsistat.*
3 in institu. † Potest etiam esse ambiguitas super verbis, quæ multipliciter fortè accipiuntur, ideo obscura. l. in ambiguo. ff. de rebus dub. vel quia generalia sunt, & generalitas obscuritatem parit. l. ita fidei. ff. de iure fisci. & ad tollendum istas obscuritates debent consiliarij aduertere, ne generalibus verbis concipiant aresta sua, sed apponant specialia, & alia verba rei maximè cōuenientia, & in hoc pendet laus & vtilitas iudiciorum, & quandoq; in cauda iacet venenum, vt dicit Ioan. Faber. in rub. de public. iudic. adeo vt plus difficultatis sit in executione, quā in sententię prolatione, quod non esset, si iure & planè ac simpliciter conciperentur, & fierent sententiæ & aresta.

4 Alia hîc multa dicerem de executione arestorum, verùm quia multa in primo harum constitut. tomo conscripsi, & in titulo *de l'execution des arrestz.* infrà. ibidem videbis lector beneuole, ideo hîc finem faciam, Deo opt. max. & eius virgini gloriosæ, ac omnibus cęlicolis maximas ago gratias, qui meum currentem animum sic direxit, vt tertium promissum tibi Tomum breui expleuerim.

Amen.

Spes mea Christus.

[illegible]
IN CONST.
REG. CALL.
TOM. III

calibrite
colorchecker CLASSIC
mm